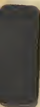

71
3 E
9

A

Coloniae,
Apud Maternum Cholinum,
M.D.LXII.

ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
94 *Stephanus II. Romanus.* *Ante quē tamen Stephanus quidē Presbyter à populo creatus tertio pòst die obijt.*	5	1	0	100	Romanum, fol. 101.	*Constantinus V. ann. 34. mens. 2. dieb. 26.*
95 *Paulus I. Romanus* *Constantinus II.* *Hic ab alijs ponitur, quem tamen quia non legitimè pontificatu adeptum, licet anno sedem occuparit, in Pontifices Platina meritò non numerat.*	10	1	0	102		*Cum Leone IIII. filio, ann. 5.*
96 *Stephanus III. Siculus*	4	5	27	103	Lateranense, fol. 103.	
97 *Hadrianus I. Romanus*	23	10	17	105	Anno Domini 781. VII. SYNODUS GENERALIS, QUAE EST II. NICAENA cōtra Iconomachos 350. Episcoporū, cui præfuerunt Petrus Presbyter & Petrus Monachus loco Hadriani: cōfirmauit Hadrianus I. & ex ea quoq; testimonium sumit Nicolaus I. ad Michaelem Imperatorem.	*Constantinus VI. cum matre Irene, ann. 19.* *Irene Sola, ann. 4.* *Transfertur Imperium ad Gallos.*
98 *Leo III. Romanus*	21	0	0	108	Arelatense III. Turonicum III. Cabilonense II. Moguntinum. Remense.	*Carolus Magnus I. ann. 14.*
99 *Stephanus IIII. Romanus*	0	7	0	110	Apud Theodonis Villam 32. Episcoporum. Aquisgranense I. Ticinense, potius conuentus Imperialis quàm Synodus Episcoporum fuit. Aquisgranense II. P. Vvormaciense circa hęc tempora fuit.	*Ludouicus Pius I. ann. 15.* *Platina dicit, ann. 36.* *Cum Lothario filio.*
100 *Paschalis I. Romanus*	7	3	17	111	Romanum 30. Episcoporū, in quo Paschalis accusatus se purgauit, fol. 111.	*Lotharius I. Solus, ann. 15.*
101 *Eugenius II. Romanus*	4	6	24	212		
102 *Valētinus Roman.*	0	0	40	113		
103 *Gregorius IIII. Romanus*	16	0	0	113		
104 *Sergius II. Roma.*	3	6	0	115		
105 *Leo IIII. Roma.*	8	3	6	116		
106 *Ioannes VIII foemina Moguntina, quæ tamē inter Pontifices numerāda nō est.*	2	1	4	119		*Ludouicus II. ann*

ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
107 *Benedictus III. Romanus*	2	8	9	119		
108 *Nicolaus I. Romanus*	7	9	13	120	Romanum 113. Episcoporum.	
109 *Hadrianus II. Romanus*	5	9	12	121	Anno Domini 914. VIII. GENERALIS SYNODVS CONSTANTINOPOLITANA 300. Episcoporum contra Photium	
110 *Ioannes IX. Romanus*	10	0	2	122	præfuerunt nomine Hadriani Donatus Hostiensis Stephanus Drepesinus episcopi	*Carolus II. Caluus, ann. 6.* *Carolus III. Crassus, ann. 12.*
111 *Martinus II. Gallus.*	1	5	0	123	& Marinus diaconus: hac Synodo confirmantur 7. præcedentes generales, & ipsam	
112 *Hadrianus III. Romanus*	1	2	0	124	approbat Hadrianus.	
113 *Stephanus V. Romanus*	6	0	11	124	Coloniense. P. Moguntiacum. P. Triburiense Concilium 22. Episcoporum Germaniæ.	*Arnulphus iuxta quosdam deiecto Carolo sufficitur. Ann. 12.*
114 *Formosus*	5	6	0	125		*Lodouicus III. Ann. 6. Transfertur Imperium ad Lōgobardos, apud Italos.*
115 *Bonifacius VI. Tuscus*	10	0	26	125		*Berengarius I. Ann. 4. apud Germanos. Conradus I. Ann. 7.*
116 *Stephanus VI. Romanus*	1	3	0	125		
117 *Romanus I. Roma.*	0	3	0	126		
118 *Theodorus II. Romanus*	0	0	20	126		
119 *Ioannes X. Romanus*	2	0	15	127		
120 *Benedictus IIII. Romanus*	3	4	0	127		
121 *Leo V.*	0		14	128		*Berengarius II. Ann. 4.*
122 *Christophorus I.*	0	7	0	128		
123 *Sergius III. Romanus*	7	4	16	128		
124 *Anastasius III. Romanus*	2	0	0	129		*Apud Germ. Henricus I. dictus Auceps, Ann. 18.*
Landus Romanus.	0	6	21	129		
Ioannes XI. Ro- inuadit tum sedē annes, qui inter ces tamen nō nu- atur.	13	2	3	129		*Hugo, Ann. 10.*

ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
127 *Leo VI.* Romanus	o	6	15	130		
128 *Stephanus VII.* Romanus	2	1	12	130		Berengarius III. ann. II.
129 *Ioannes XII.* Romanus	4	10	15	131		
130 *Leo VII.* Romanus	3	6	10	131		Lotharius II. Ann. 2.
31 *Stephanus VIII.* *Germanus*	3	4	12	131		
32 *Martinus III.* Romanus	3	6	10	132		
133 *Agapetus II.* Romanus	9	7	10	132		Berengarius IIII. cũ Alberto filio, ann. II. Transfertur Imperium ad Germanos.
134 *Iohannes XIII.* Romanus	9	3	5	133		Otho II. Magnus Ottone filio, ann. 12.
135 *Benedictus V.* Romanus	o	6	5	134		
136 *Leo VIII.* Romanus	1	4	o	134		
137 *Ioannes XIIII.* Romanus	6	11	5	134		Otho III. post patrẽ, ann. 17
138 *Benedictus VI.* Romanus	1	6	o	135		
139 *Donus II.* Romanus	1	o	o	135		
140 *Bonifacius VII.*	o	7	5	136		Othonem IIII. hic ponit Platina.
141 *Benedictus VII.* Romanus	8	6	o	136		
42 *Ioannes XV.* Romanus	o	3	o	137		
43 *Ioannes XVI.* Romanus	o	8	o	137		
44 *Iohannes XVII.* Romanus	10	6	10	137		Otho IIII. ann. 18.
45 *Gregorius V.* Saxo.	2	5	o	138		Ratio eligendi Imperatoris instituitur, Anno 1004
46 *Ioannes XVIII.* *Græcus.* Non esset hic merito inter Pontifices numerandus, quia uiuente adhuc Gregorio sedem occupauit & reliquis.	o	10	o	139		

ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
147 *Siluester II. Gallic⁹*	4	1	10	139		
148 *Iohannes XIX.*	0	4	20	140		
149 *Iohannes XX. Romanus*	4	4	0	140		
150 *Sergius IIII. Rom.*	2	0	15	140		
151 *Benedictus VIII. Tusculanus*	11	1	13	142	Salegumstadiense.	S. Henricus II. Ann. 24. Hunc Imperatorem Platina Henricum primũ nominat, sed quia Germani in dissensione tempore Longobardorum orta alium Hẽricum elegerunt, qu. Primum uocant, & Platina ter Henricum IIII. nullũ V agnoscit, sed tãtũ VI. & VII. uisum fuit Germanorum numerum amplectendum esse.
						Conradus II. Ann. 15.
152 *Iohan. XXI. Rom.*	11	0	9	142		
153 *Benedictus IX. Tusculanus*	10	4	9	142		
154 *Siluester III. Rom.* Pontificibus non esset annumerandus, quia uiuo Benedicto sedem occupauit & deseruit	0	0	49	143		Henricus III. Niger, ann. 17.
155 *Gregorius VI.*	2	7	0	143		
156 *Clemens II.*	0	9	0	144		
157 *Damasus II. Bauarus*	0	0	23	144		
158 *Leo IX. Alemannus*	5	2	6	144		
159 *Victor II. Bauarus*	2	3	0	145	Florentinum contra Simoniacos, fol. 145.	
160 *Stephanus IX. Lotharingus*	0	7	8	146		Henricus Senior, IIII. an. 48
161 *Benedictus X. Campanus*	0	9	20	146		
162 *Nicolaus II. Allobrogus*	3	6	26	147	Sutrij, fol. 147. Lateranense contra Simoniacos, ibidem.	
163 *Alexander II. Mediolanensis*	11	6	0	147	Mantuanum, fol. 148.	
164 *Gregorius VII. Hetruscus*	12	1	3	149	Duo Lateranensia, fol. 149. Tertium Lateranense contra Rauennatem Archiepiscopum, fol. 151.	
165 *Victor III.*	1	4	0	155		
56 *Vrbanus II.*	12	4	19	155	Melphi de pace componenda, fol. 155. Placentinum cõtra licentiam Ecclesiasticorum, fol. 156 Apud Clarummontem ad recuperandam Hierosolymã, ibidem.	

167 P

PROOEMIVM PLATINAE IN VITAS PONTIFICVM, AD SIXTVM IIII. PONT. MAX.

Vlta quidem in vita vtilia esse beatiss. Pontifex, & humano generi cõmoda, nemo est qui ambigat. Scripsere Philosophi multa, scripsere Mathematici excogitata & inuenta, ad ingenia hominũ excolenda. Magnum fuit (ne mentiar) secreta naturæ rimari, & cælos scandere, atque inde ad nos doctrinam & artem earum rerum traducere, quæ autor & parens omnium Deus procul ab oculis mortalium collocauerat: vt cùm tantam pulchritudinem, tantum ac tam perpetuum ordinem admirantes intueremur, maiestatem diuini numinis meritò collauderemus. Negari certè non potest, quin ex hac philosophandi ratione magna utilitas ad homines peruenerit, ingenio præsertim utentes: quippe qui pulchritudine diuinitatis commoti, humana contemnentes, uitam cælestem in terris ducere nituntur. Verùm (vt ait Poeta) non omnia possumus omnes. Inuenienda igitur via fuit, quæ omnibus aditum ad felicitatem præstaret, ne solis Philosophis consultum videretur. Ea certè rerum antea gestarum cognitio est, quas ipsa historia continet, ex qua non quid vna, sed quid omnes ætates egregiè fecerint colligentes, magistram vitæ nostræ vetustatem ipsam habituri, priuati etiam quouis imperio digni existimamur. Præterea verò ex hac cognitione ad prudentiam, ad fortitudinem; ad modestiam, ad omnes denique virtutes animi hominum ita concitantur, vt laude ipsa nil antiquius, turpitudine autem nil detestabilius existiment. Quòd si veteres illi apud quos virtus in pretio fuit, celebrari maiorũ suorum statuas in foro collocatas, pro templis ac alijs in locis publicis volebant, ad vtilitatem hominum respicientes: quanti à nobis facienda est historia, quæ nõ muta vt statuæ, non vana vt picturæ, veras præclarorũ virorum imagines nobis exprimit, quibuscum loqui, quos consulere & imitari vt viuos fas est? Addo præterea quòd historiæ lectio, quæ vitam hominũ continet, ad eloquentiam, ad humanitatem, ad vsum rerum quauis facultate gerendarum confert plurimum, atque adeo quidem, vt eos etiam qui rebus gestis nequaquam interfuere, dum aliquid compositè atque eleganter narrant, supra cæteros sapere & intelligere arbitremur. Tu itaque Theologorum ac Philosophorum princeps, maxime Pontifex, hac hominum vtilitate motus, simulque dignitati Ecclesiasticæ consulens, non frustra mandasti, vt res gestas pontificum scriberem, ne illorum benefacta perirent negligentia scriptorum, qui suo sudore & sanguine hanc rempublicam Christianam tam amplam nobis, tamq́; præclaram reliquere: vtq́; deinceps haberent posteri nostri, quo ad benè beateq́ viuendum

 uendum

a incitarentur, cùm legendo perdisceret, quid imitari, quidue fugere oporteret. Non sum tamen nescius, futuros quosdam, qui dicant me hoc onus frustra suscepisse, cùm id antea à plerisq; factum sit. Leguntur certè multi (Damasum semper excipio) qui nullum florem orationis, nullam compositionem & elegantiam sequuntur, non de industria (vt ipsi iactitant) ornatum fugientes, quòd eleganti stylo res sacræ scribi nō debeant, sed inscitia & ignoratione bonarum literarum. His autem obijcere Augustini, Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactantij eruditionem & doctrinam sit satis, qui hac in re Ciceronis autoritatem sequentes, arbitrati sunt, nil esse tam incultum & horridum, quod non splendesceret oratione. Non negauerim tamen, huic generi scribendi difficultatem quandam inesse, cùm nudis verbis interdum, ac minùs latinis quædam exprimenda sunt, quæ in nostra Theologia continentur. Hæc autem ad latinitatem qui referat, magnas perturbationes ingenijs nostrorum temporum hac consuetudine imbutis afferat necesse est, mutatis præsertim terminis, vnde omnis disputandi ac ratiocinandi series colligitur. Sed habeat hanc quoq; autoritatem ætas nostra, vel Christiana theologia potiùs: fingat noua vocabula, latina faciat, ne veteribus tantummodo id licuisse videatur. Verùm iam tandem huic proœmio finem imponam, vbi lecturos priùs admonuero, non esse mirandū, si cùm pontificum vitas & mores scripturum me pollicitus sum, imperatorum quoq;, principum, ac ducum res gestas inseruerim. Adeo enim hæc simul cōnexa sunt, si primos imperatores dum Christianis aduersantur, si vltimos dum fauēt, inspicis, vt alterum integrè sine altero exprimi nequiuerit. Legant ergo æquo animo: & si quid emolumenti ex hac scriptione nostra perceperint, tibi soli Pontifex optime, gratias agant, cuius sanctissimo imperio libenter obtemperaui.

PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A' VITA CHRISTI MERITO AVSPICATVS EST, AD Sixtum IIII. Pont. Max.

CHRISTVS.

Aximam nobilitatis partem duci ex his maioribus, qui clari iustique fuere, quique ob singularem aliquam virtutem impetrauerunt, nemo est qui ambigat, nisi qui Platonis autoritatem non adeo probat, cuius quadripartitam de nobilitate diuisioné, quantum ad genus pertinet, Christus rex noster consecutus est. Quem enim ex gentilibus habemus, qui gloria & noie cum Dauid & Salomone, quiq; sapientia & doctrina cum Christo ipso conferri meritò debeat ac possit? Neminem certè. Nascitur Christus ex tribu Iuda, nobilissima quidem ob vetustatem & imperium inter Hebræos, vnde Propheta Iacob inquit: Non auferetur sceptrum de tribu Iuda, quoad venerit qui mittendus est: Is erit profectò expectatio gentium. Quot autem reges vel duces, vel pontifices in ea tribu fuerint, non attinet dicere, cùm libri tum noui, tum veteris Testamenti, huius nobilissimæ genealogiæ mentionem faciant. Verùm cùm post longissima tempora inter Aristobulum & Hyrcanum Alexandri regis & pontificis filios, orta seditio de principatu esset, tandé Herodi alienigenæ regnum Iudæorum à Romanis traditur: ex patre enim Idumæo, & matre Arabe natus, & Iudęorum legisperitos interfecit, & genealogias incendit, ad integendam generis sui notam. Cessauit ergo, ac meritò quidem eorum vnctio, hoc est, imperium, quia ex Danielis sententia sanctus sanctorum venerat, qué Maria virgo angelo annunciante ex Spiritu sancto concepit, & peperit in Bethlehem Iudæ, Cyrino tum Syriæ præside, anno ab vrbe condita dccliij, imperij verò Augusti Cæsaris, qui tum orbi imperitabat, anno xlij. Imperium enim a Caio Cæsare, tú propinquitatis, tum hæreditatis iure accipiens, vel potiùs pulsis ac interfectis parricidis tyrannisq; remp. vsurpare conantibus, monarchiam orbis terrarum in meliorem formam redigens, suis temporibus miram felicitatem præstitit. Nã pacatis rebus tum externis, tum domesticis, tanto in honore non solùm apud suos, verumetiam apud exteros reges fuit, vt eius nomine ciuitates conderent, quas Sebastas vel Cæsareas appellarunt. Venêre etiã multi reges ad vrbé visendi hoís causa, quos ita comiter & pbenignè suscepit, vt ex amicis sibi amicissimos redderet. Cum ciuibus auté suis humanissimè vixit: in delinquentes clemens, erga amicos liberalissimus est habitus: in comparandis amicis ratus, in retinendis constantissimus. Liberalium artium adeo studiosus fuit, vt nullus pene laberetur dies, in quo non legeret aliquid, aut scriberet, aut declamaret. Ingenio & doctrina Salustij, Liuij, Virgilij, Horatij, Asinij Pollionis, Messalę Coruini oratoris insignis, delectatus est: quorum scriptis etiam eius res gestæ immortalitati commendatæ sunt. Vrbem Romã ita exornauit, vt gloriar' sit, se vrbem lateritiam inuenisse, marmoreã relinquere. Hanc felicitaté, quę (ne mẽtiar) magna fuit, maioré certè reddidit saluberrimo ortu suo Christus rex noster. Intercessere aũt à creatione mundi vsque ad hunc felicissimum natalem diem, anni quinq; millia centum & xcix. Nascitur puer sine dolore matris: quippe qui diuinus erat, non humanus partus, vnde mater integra statim surrexit, & infantem de more pãnis inuoluit. E taberna auté meritoria in transti-

Christi genealogia.

Gen. 49.

Dan. 9.

Augusti humanitas.

A 2 berina

berina regione ex terra oleum erupit, vt ait Eusebi*, fluxitq; toto die sine interuallo, Christi gratiã gentibus ostendẽs. Narrat Orosius, Augustũ Cęsarẽ eadẽ die mandasse, ne quis se dominũ deinceps vocaret: diuinantẽ credo, verum principẽ orbis terrarũ ac mundi totius natum esse. Idẽ quoq; mandauit, vt in orbe Romano omniũ hoĩm capita censu notarentur, ac si maiori principi ratione gubernati imperij aliquãdo redditurus esset. Huic aũt censui Cyrinum virum cõsularẽ ex senatusconsulto præfecit. Pax pterea & quies tanta fuit tum domi tum foris, quanta nunq̃ antea. Hunc enim iustitiæ & pacis regem prophetæ appellarunt. Defertur autem octaua die ad templum circuncisionis causa: neq; enim venerat abrogare legem, sed adimplere. Erat autem circuncisio testamenti signum inter deum & homines, vt ait Augustinus. Die verò tertiodecimo adoratur à Magis, & muneribus donatur, qui ex Oriente Hierosolymam eius rei causa venerant: Magos enim quidam orientales populi reges suos & sapientes appellant. Ne verò legem Moseos prætermittere videretur, mater purificationem sumptura, licet intacta & incorrupta lustratione minimè indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon vir iustus & singularis religionis, in vlnis retinens, diuino numine afflatus, regem suum & saluatorem profitetur, vnde Iesus Christus appellatus est. Nam Iesus nomen saluatoris est, Christus verò regis, qui mystico illo chrismate vnctus, quo reges oẽs, Messias hebraicè dicitur. Vt enim Romani imperatores purpura, sic Hebræorum reges vnguento cæteris insigniores habebantur. Idem fecit Anna spiritu prophetico incitata. Quid de Christo senserint Sibyllæ, non est cur scribamus, cùm omnes ferè eius saluberrimum aduentũ prædixerint. Celebrata hac lustratione, recognitoq; iure primogenitorum secundum legem diuinã, in Nazareth patriam rediêre ciuitatem Galileæ: vbi per quietem Ioseph, existimatus Christi pater, ab angelo admonetur, vt fugiens in Aegyptum, puerum secum & matrẽ deferat: Futurum enim paulo pòst, nisi id fecerit, vt Herodes puerum occideret. Verùm id agere tunc quod destinauerat, homo crudelissimus nõ potuit. A filijs enim ob sæuitiam accusatus, Romam ad causam dicẽdam proficiscitur: qui simulata concordia in prouinciam rediens, Aristobulum & Alexandrum filios, adolescentes quidem egregios & doctos, quippe qui apud Cæsarem Augustum fuerant educati, in Cæsarea laqueo peremit. Ad necem deinde puerorũ conuersus homo regnandi cupidus, quòd natum esse alterum regem Iudæorum à prophetis intellexerat, omnes qui tum in Bethlehẽ erant & finibus suis, à bimatu & infrà occidi iubet, secundum tẽpus quod à Magis exquisierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Vnde ferunt, Augustum Cæsarem crudelitatem hominis detestatum, hoc dixisse: Maluissem Herodis porcus esse q̃ filius. Iudæi enim ex lege non modò degustare, sed tangere etiam suillam carnẽ prohibentur: quare fit, vt neq; eos alant neq; comedant: hanc ob rem in porcos clementes dicuntur. Ioseph autem septennio in Aegypto cõmoratus, vbi Herodẽ tyrannũ tabo & sacro igne mortuum intellexit, Hierosolymam cum puero pficiscitur: nec diu ibi immoratus, quòd Archelaum Herodis filium regnare intellexerat, in partes Galilææ, alterius imperio obtemperantes, secessit, & Nazareth ciuitatem incoluit, vnde puer Nazareni nomen sumpsit. Dum autem in Aegypto esset, cecidêre (vt Hieronymus ait) deorum oĩm simulacra, cessarunt oracula, & mors quorundã dæmonum subsecuta est ex vaticinio Prophetæ: Ecce, inquit, leuem nubẽ conscendet, & mouebuntur simulacra Aegypti ab eius cõspectu, & cor Aegypti in eius medio tabescet. Annum verò xij agens, Hierosolymã cũ parẽtibus de more ad diem festũ celebrandũ pficiscitur. Hi verò postea pacto sacro abeũtes, cũ puerũ subsequi nõ viderent, solicitudine pleni ad templum redeunt, eumq; doctores sciscitantem offendunt, quod maximè adolescentem deceret. Supra ætatem enim sapiebat: quia (vt Euangelista ait) dei gratia & virtus in illo erat. Parentes deinde benè monentes secutus, in patriam reuertitur. Quid verò egerit in hac ætate vsq; ad trigesimũ annum, quo à Iohanne Zachariæ filio aqua baptizatus est, dicere prætermittam, cùm non

Margin notes: August' Christo nato noluit se Dominũ vocari. — Orosius lib. 6. ca. 22. — Matt. 5. — Herodes filios suos in Cæsarea laqueo peremit. — Maluit August' Herodis esse porcus quàm filius. — Deorum simulacra in Aegypto cecidere. — Isaiæ 19. — Luc. 2.

non solùm Euangelia & Epistolę rebus à se optimè ac sanctissimè gestis plenę sint, verumetiam eorum libri, qui ab eius vita, moribus & institutis abhorruêre. Flauius ille Iosephus, qui lingua Græca antiquitatem Iudaicā viginti libris conscripsit, cùm ad Tiberij principis imperium venisset: Fuit, inquit, eisdem temporibus IESVS, vir quidam sapiens, si tamen virum eum nominare fas est: Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum doctor, eorum maximè, qui quæ vera sunt, libenter audiunt. Hanc ob rem multos tum ex Iudæis, tum ex gentibus sibi adiunxit, CHRISTVS hic erat. Hunc autem cùm Pilatus à principibus nostrę gentis instigatus, in crucem agendum censuisset, non tamen hi deseruêre, qui eum ab initio dilexerant. Eisdem præterea die tertio post mortem viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inspirati prophetæ, & hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prædixêre. Perseuerat & vsque in hodiernum diem celebre Christianorum nomen ab ipso sumptum: perseuerat & genus. Idem quoque Iosephus, Iohannem Baptistā verum Prophetam, & ob eam rem ab omnibus in pretio habitum, iussu Herodis, magni Herodis filij, paulo antè mortem Christi cæsum fuisse affirmat in castello Machærunta: non quòd sibi & regno timeret, vt idem ait, sed quòd Herodiadem Agrippæ sororem, ac Philippi fratris viri optimi vxorem, incestis nuptijs sibi coniunxerat. Hic est ille Iohannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit, Saluatoris nostri sententia. Interficitur & CHRISTVS verus Dei filius, veritatis, iustitiæ, pietatis, religionis assertor, anno decimooctauo Tiberij Cęsaris: ętatis verò suę anno trigesimotertio, & eò magis, quòd ei vita propagata est ab octauo Calendas Ianuarij, vsque ad octauum calendas Aprilis, quo die conceptus in virginis vtero est de Spiritu sancto. Accusatus à Iudæis, quòd sabbatis non vacaret, saluti hominum quouis tempore consulens, & quòd baptismum circuncisioni anteferrer, & quòd abstinentiam si[illegible]lle carnis auferret, quibus in rebus Iudaicæ religionis sacramenta consisterent. Cædis autem tam nefariæ, etiam cæli ipsi signa dedere. Nam & solis tanta defectio facta est hora sexta diei, vt & dies in obscuram noctem versus sit: & Bithynia etiam, licet multum ab Hierosolymis distet, terræmotu concussa: & multa Nicenæ vrbis ædificia corruere: & velum templi, quod separabat duo tabernacula, scissum: audita & vox ex aditu templi Hierosolymitani, Transmigremus ciues ex his sedibus. Admonitus Tiberius à Pilato de Christi morte ac dogmate, ad senatum retulit, censuitq; Christum in Deos referendum ac templo honorandum. Fieri id non modò senatus vetuit, quòd non ad se priùs, sed ad Tiberium scripsisset Pilatus: verumetiam pellendos vrbe tota Christianos censuit. Proposita sunt accusatoribus præmia, quos Tiberius à tanto scelere minis & morte prohibuit. Autores autem tam nefarij parricidij pœnas dedere. Nam & Iudas laqueo vitam finiuit, & Pilatus maximis calamitatibus vexatus, sibi manum iniecit: licet sint, qui scribant eum sceleris pœnituisse, ac veniam à Deo meritum. Iudæi autem amissa libertate, iusti sanguinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc sunt ferè quæ de vita Christi regis ac pontificis nostri, quàm breuissimè scribenda censui, quò & mihi facilior aditus ad opus mente conceptum daretur, & legentibus gratior fieret lectio, quæ tanquam irriguus fons ab imperatore Christianorum, in Pontifices Romanos per ordinem vsque ad tempora Sixti quarti deriuaretur.

Antiquitatũ li 18. ca. 19.

Eodem cap. 10.

Vox audita, trāsmigremus hinc.

PETRVS.

POst Christi mortem & resurrectionem, cōpletis iā diebus pētecostes, Spiritum sanctū accepêre discipuli: quo imbuti, varijs linguis res gestas summi Dei locuti sunt, etsi pleriq; eorum sine vlla eruditione sint habiti, maximè verò Petrus & Iohannes. Eorū aūt vita ad vtilitatem communē respiciebat: nil ꝓprii habebāt, quicq̄d ante pedes eorum ob religionē ponebatur, id totum vel partiebātur inter se ad cōmoda naturæ, vel pauperibus erogabant. Hi verò prouincias partiti sunt: Thomas Parthos sortitus est, Matthæus Aethiopiā, Bartho-

lomæus Indiã citeriorẽ, Andreas Scythiam, Iohannes Asiã: Vnde & apud Ephesum cõmoratus, post longos labores & diutinas solicitudines è medio sublat' est. Petro autẽ principi Apostolorum Põtus, Galatia, Bithynia, Cappadocia obtigit. Apostol' enim natione Galilæus ex Bethsaida ciuitate, Iohãnis filius, Andreę apostoli frater, ptim' sedit annis septẽ in Episcopali sede apud Antiochiã Tiberij tẽpore: q Augusti priuignus & hæres, annis vigintitrib' variè imperauit. Neq; ẽnim inter malos omnino, neq; inter bonos principes numerari potest. In hoĩe fuit multa literatura, & gratis eloquẽtia: bella p se nunquã, sed p legatos gessit: tumultus exortos prudenter suppressit. Multos reges à se blanditijs euocatos nunquã remisit, maximè verò Archelaum Cappadocẽ, cuius regnum in prouinciã vertit. Multos senatores proscripsit: quosdã etiã interfecit: magnis quoq; supplicijs ab eodẽ necatur C. Asinius Gallus orator, Asinij Pollionis filius. Moritur & Vocien' Montanus Narbonensis orator in Balearibus: eò enim relegat' à Tiberio fuerat. Fratrem quoq; Drusum veneno eius iussu necatũ, tradunt historici. Hac tamen moderatiõe vsus est, vt publicanis qbusdam & p̃sidibus prouinciarum agenda esse vectigalia dicentibus, respõderit: Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere. Mortuo Tiberio, C. Claudius cognomento Caligula à castrensi loco ducto, imperium occupat. Filius enim Drusi Augusti Cęsaris priuigni, & ipsius Tiberij nepos habebatur, homo omniũ scelestissimus: Nil enim vel domi vel foris strenuè gessit. Auaritia oĩa expilauit: tãtæ libidinis fuit, vt etiã sororibus stuprum intulerit. Tantę crudelitatis, vt sæpius exclamasse dicatur, Vtinam populus Romanus vnam ceruicem haberet. Exules quoq; oẽs interfici iussit. Nã cùm vnum ab exilio reuocasset, quæreretq; quid potissimùm exules optarent, cùm ille imprudenter respondisset, Mortẽ principis, oẽs passim sustulit. De conditione temporum suorum sæpe etiã quęstus est, quòd nullis calamitatibus publicis insignirentur, velut Tiberij tempora, quibus obtrita ferunt ad viginti millia hominum casu theatri apud Tarracinam. Ita autem Virgilij & Liuij gloriæ inuidit, vt paulùm abfuerit, quin eorum scripta & imagines ex omnibus bibliothecis amoueret: quorum alterum, vt nullius ingenij minimæq; doctrinæ: alterum, vt verbosum in historia negligentemq; carpebat. Dicebat Senecam arenam esse sine calce. Præterea Agrippam Herodis regis filium, à Tiberio in carcerem coniectum, quòd Herodem accusauit, liberat, & regem Iudææ facit: ipsum autem Herodem perpetuo exilio Lugdunum relegat: seipsum verò in Deos transfert: imagines in templo Hierosolymitano collocat. Postremò autem à suis tandem necatur, imperij anno tertio, mense decimo. Duo libelli in scriptis eius reperti sunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo erat impressus. Ambo lectissimorum virorum vtriusque ordinis senatorij & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inuenta est & ingens arca variorum venenorum, quibus mox Claudio Cæsare iubente demersis, infecta maria traduntur, nõ sine magno piscium interitu, quos euectos in proxima littora passim æstus eiecit. Libuit hominum monstra perscribere, quò faciliùs appareret, Deum vix potuisse tum retineri ab excidio orbis terrarum mundique totius, nisi & filium misisset, & apostolos: quorum sanguine humanum genus Lycaonem imitatum, ab interitu redimeretur. Horum itaque temporibus fuit Petrus ille, quem his verbis Christus allocutus est: Beatus es Simon bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est: & tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo ecclesiam meam: ac tibi dabo claues regni cælestis, potestatemq; ligandi & soluendi. Is verò omnium diligentissimus, vbi Asiaticas ecclesias satis confirmasset, confutatis eorum opinionibus, qui circuncisionẽ approbabãt, secũdo Claudij anno in Italiã venit. Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibrium reseruauerat, impium accipiens, quintus ab Augusto, Britaniam, quam neque ante Iulium Cæsarem, neque post eum quisquam attingerę ausus est, in deditionẽ accepit: Orcadas insulas Romano adiecit imperio: Iudęos tumultuantes Roma expulit: compressit &

Vocien' Mõtanus Narbonensis orator.

C. Claudij Caligulæ.

Matt. 16.

S. Petrus quo tempore Romam venerit.

ſit & ſeditiones in Iudæa à quibuſdam pſeudoprophetis cõcitatas. Obtrita etiã ſunt triginta millia Iudæorum in portis Hieroſolymitani templi azymorũ diebus, Cumano eius iuſſu procurante Iudæam. Laboratum eodem quoq; tempore annonæ caritate vbique eſt, Agabo Propheta tantam calamitatem prædicente. Ab externo hoſte ſecurus perfecit aquæductum, cuius ruinas apud Lateranũ cernimus à Caio inchoatum. Emittere quoq; fuſcinum lacum eſt aggreſſus, non minùs compendij ſpe q̃ gloriæ, cùm quidam priuato ſumptu emiſſurũ ſe polliceretur, ſi ſibi ſiccati agri cõcederentur. Per tria aũt paſſuum millia partim effoſſo monte, partim exciſo, cuniculum ægrè abſoluit poſt vndecim annos, triginta millibus hominum ibi ſine intermiſſione elaborantibus. Portum quoq; Oſtienſem, quem adhuc cum admiratione intuemur, extruxit, ductu dextra læuaq; brachio ad coercẽdos maris fluctus. Meſſalina vxore cõulcta probri interfecta, Agrippinã Germanici fratris ſui filiam contra ius faſq; ducit vxorem: à qua poſtea imperij decimoquarto anno boletis veneno illitis necatur. Petrus itaq; Romam caput orbis terrarum tunc venit, & quòd hanc ſedem pontificali dignitati conuenientem cernebat, & huc profectũ intellexerat Simonẽ Magum Samaritanum quendam, qui pręſtigijs ſuis eò erroris iã deduxerat populum Romanum, vt deus crederetur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes poſitum, ac Latinis literis ſic ſcriptum, Simoni deo ſancto. Hic dum in Samaria eſſet, tam diu ſe credere in Chriſtum ſimulauit, quoad baptiſmum à Philippo vno ex ſeptem Diaconis acciperet, quo quidem poſtea in malam partem vtens, multarum hæreſum fundamenta iecit, cum Selene impudica muliere, quam ſceleris ſociam habuit: prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius auſus eſt, quem eius carmina primò monere viſa ſunt. Verùm cùm poſtea nihilominus puer iaceret, in nomine Ieſu Petro iubente ſurrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, vidente populo ſe volaturum ex Capitolino monte in Auentinum pollicetur, ſi Petrus ſubſequi vellet: ea ratione dignoſci poſſe, vter ipſorum ſanctior haberetur, & Deo charior. Cùm iam volaret, rogatu Petri ad cælum manum tendentis ac rogantis Deum, ne deludi magicis artibus tantum populum ſineret, Simon decidit, ac crus infregit: cuius dolore non ita multo pòſt Ariciæ mortuus eſt: Nam eò poſt tantam ignominiam delatus à ſuis fuerat. Hinc Simoniaci hæretici originem habent, qui donum Spiritus ſancti emere ac vendere conſueuiſſent: quique affirmabant, creaturam non à Deo eſſe, ſed ex ſuperna quadam virtute prouenire. Conuerſus deinde ad propagandum verbum Dei Petrus ſermone & exemplo, rogatur à Romanis, vt Iohanni cognomẽto Marco, eius in baptiſmate filio, conſcribendi Euangelij negotium tradat. Probata nanq; erat eius vita, probati mores. Is enim, vt Hieronymus ait, in Iſrael ſacerdotium agens ſecundum carnem Leuita, id iſt, additus vel appoſitus, ad Chriſti fidem conuerſus, in Italia Euangelium ſcripſit, oſtendens quid generi ſuo deberet & Chriſto. Extant eius Euangelia teſtimonio Petri comprobata. Deinde verò in Aegyptum miſſus, vt ait Philo Iudæus ſcriptor egregius, vbi docendo & ſcribendo Alexandrinam Eccleſiam optimè conſtituiſſet, doctrina ac moribus inſignis, viij. Neronis anno Alexandriæ moritur, & ſepelitur, in locumq; demortui Ananus ſufficitur. Anno verò antea moritur & Iacobus, cognomẽto Iuſtus, Domini frater. Nã ex Ioſeph & alia vxore natus erat, vel, vt alij volũt, ex ſorore Mariæ Chriſti matris. Hic enim, vt Egeſippus ait apoſtolorũ tẽporibus vicin⁹, in vtero matris ſanctus fuit, vinũ & ſicerã nõ bibit, nil carnis deguſtauit vnquã, intonſus, nec balneo, nec vnguento vſus eſt, veſtibus lineis tantummodo indutus. Sancta ſanctorũ ingreſſus, ita aſſiduè flexis genibus pro ſalute populi orabat, vt eius genua camelorum more occaluerint. Verùm abeunte ex Iudæa Feſto ipſius prouinciæ gubernatore, priuſquam ei Albinus ſuccederet, pontifex Ananus Anani filius, cõpellens publicè Iacobũ Chriſtũ Dei filium negare, recuſantem lapidibus obrui iuſſit: qui cùm præceps de pinna tẽpli deiectus eſſet, ſemiuiuus adhuc, & manus ad cælum tendẽs pro perſecutoribus oraret, fuſte quo fullones vtũtur,

Actu. 18. Agabus Propheta. Actu. 11.

Actu. 8. De Simone Mago.

Simoniaci. Actu. 8.

Marcus.

Iacobus Domini frater.

Ioſeph' anti. lib. 20. cap. 16.

tandem necatur. Refert aũt Iosephus, hunc tantæ sanctitatis fuisse, vt propter eius necē publicè creditum sit, Hierosolymã esse subuersam. Hic est ille Iacobus, cui Dominus post resurrectionē apparuit, cuiq; panē benedicēs ac frangēs, dixit: Mi frater, comede panē tuũ, quia filius hoīs à morte resurrexit. Annis verò triginta Hierosolymitanæ Ecclesiæ pfuit, id est, vsq; ad septimũ Neronis annũ. Cuius sepulchrũ iuxta tēplum, vnde deiectus fuerat, cum titulo, Hadriani tēporibus adhuc extabat. Mortuum quoq; Barnabam Cyprium, qui Ioseph Leuites cognominatus est, ante Petri martyrium constat. Hic enim cũ Paulo gētium Apostolus electus, vnã tantũ epistolam ad Ecclesiam pertinentem cõscripsit, licet ea quoq; inter Apocryphas scripturas habeatur. Dissentiens item à Paulo ob Marcum discipulum, in Cyprum proficiscitur Marco comite: vbi Christi fidem prædicans, martyrio coronatur. Paulꝰ aũt qui antea Saulus dicebatur, ex tribu Beniamin & oppido Iudææ Giscalis originem ducebat: quo à Romanis bello capto, cum parentibus suis Tharsum Ciliciæ commigrauit: inde Hierosolymam ob studia legis missus, à Gamaliele viro doctissimo eruditur. Acceptis deinde epistolis à pontifice templi, eos persequens, qui Christũ verũ Deũ esse profiterentur, Stephani protomartyris neci interfuit. At verò cũ Damascum pergeret, spiritu diuino ad fidem compulsus, vas electionis vocari meruit, nomenq; à Paulo procõsule Cypri accepit, quē prædicatione ad fidem redegerat. Vnà deinde cum Barnaba multis vrbibus peragratis, Hierosolymam rediens, à Petro, Iohanne, Iacoboq; gentium Apostolus eligitur. Hic autem post Christi mortem anno vigesimoquinto, id est, Neroniani imperij secundo, eodem tempore quo Festus procurator Iudææ Felici successit, Romam vinctus, Aristarcho concaptiuo comitante, vt ciuis Romanus mittitur: vbi biennio in satis libera custodia manens, cum Iudæis quotidie disputabat. Dimissus tandem à Nerone & prædicauit multa, & scripsit. Extant & eius decem ac quatuor epistolæ: ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Ephesios vna, ad Philippēses vna, ad Colossenses vna, ad Thessalonicenses ij. ad Timotheũ ij, vna ad Titum, ad Philemonē altera: q̃ ad Hebræos eius nomine fertur, incerta habebatur propter styli sermonisq; differentiã. Erant etiam olim, qui hanc & Lucæ, & Barnabæ, & Clementi ascriberent. Scripsit & Petrus duas epistolas, quæ canonicæ nominantur. Secũda à plerisq; eius esse negatur, quòd à stylo primæ dissideat. Verùm quia pluribus intentus esse nõ poterat, cùm orationi & prædicationi vacaret, duos Episcopos ordinauit, Linum scilicet & Cletum, qui sacerdotale ministerium Romano populo & aduenis benè sentientibus exhiberent. His rebus intentus vir sanctissimus, tantũ noīs sibi apud oēs comparauerat, vt iam ferè pro Deo coleretur. Hanc ob rem indignatus Nero, mortem hominis quærere: vnde Petrus monentibus amicis ad declinandam inuidiam & iram principis, via Appia ab vrbe discedens, ad primum lapidem Christo, vt verbis Egesippi vtar, fit obuiam, quem quidē adorans rogat, Domine quò vadis? Tum Christus: Romam iterum crucifigi. Extat sacellum eo in loco, vbi hæc verba sunt habita. Tum Petrus de martyrio suipsius dictum existimans, quòd in se Christus passurus videretur, ad vrbem redijt: ac statim Clementem Episcopum cõsecrat, eiq; cathedram & Ecclesiam Dei commendat his verbis: Eandem ego tibi potestatem ligandi & absoluēdi trado, quã mihi Christus reliqt: spretis ac contēptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione saluti hominum, vt bonum pastorem decet, consule. Cùm hæc autem ita disposuisset, nõ multo post vnà cum Paulo iussu Neronis necatur, vltimo eius anno, diuersis tamen cruciatibus. Petrus enim cruci affigitur capite in terram verso, eleuatisq; in sublime pedibus: ita enim voluit, quòd diceret, se indignum esse, qui mortem Saluatoris imitaretur. Sepultus est autem in Vaticano via Aurelia secus hortos Neronis, nõn longè à via triumphali, quæ ad Apollinis templum ducit. Sedit autem annis xxv. Paulus verò eodem die capite multatus, funeratur via Ostiensi, anno post mortem Christi trigesimo septimo. Hoc idem approbat Caius historicus in Proculum quēdam Cataphrygum

Hiero. ex Euangelio secundum Hebræos.

Barnab. Act. 4. Actu. 13. Actu. 15.

Paulus Apost.

Actu. 7. Actu. 9.

Gal. 2.

Actu. 27.

Actu. 28

Epistolæ Pauli quot.

Petri Epistolæ.

Libro 3. cap. 2.

Verba Petri ad Clementem.

phrygum disputans: Ego, inquit, trophæa Apostolorum habeo quæ ostendam: siue enim via regali pergas, quæ ad Vaticanũ ducit, siue Ostiensi, trophæa eorum inuenies, qui hanc stabiliuere Ecclesiã: duo certè fuere, Petrus & Paulus. Præterea verò in eisdem Neronianis hortis multi cineres sanctorum martyrum reconditi sunt. Nam cùm incendium tempore Neronis à cliuo Scauri ad Esquilias vsque sex diebus vagatum, multas fortunas ciuium consumpsisset, ac omnis culpa principi asscriberetur, ipse, vt ait Cornelius Tacitus, abolendo rumori intentus, falsos testes subornauit, qui id factum à Christianis causarentur. Vnde tot capti & interfecti sunt, vt ex eorum cadaueribus per aliquot noctes lumina continuata dicatur. Sunt tamen qui dicant, illud incendium ab eo excitatum fuisse, vel vt Troiæ ardentis similitudinẽ cerneret, vel offensus deformitate veterum ædificiorũm, & angustijs flexibusq; vicorum homo libidinosus, intemperans, sæuus, & auunculo Caligula omnibus in rebus nequior ac sceleratior. Nam & magnam partem senatus interfecit, & turpiter in scena videntibus omnibus cecinit ac saltauit. Tantæ præterea luxuriæ fuit, vt frigidis lauaretur vnguentis, retibusq; aureis piscaretur, quæ attrahere funibus purpureis consueuerat. Hæc omnia vitia principiò imperij sui ita occultauit, vt bonam spem omnibus præ se ferret. Nam cùm admoneretur, vt in supplicio cuiusdam capite damnati ex more subscriberet: Quàm vellem, inquit, nescire literas. Splendidè tamen cùm in vrbe, tum foris ædificauit. Nam & thermas suo nomine Romæ, & domum auream, & porticum trium millium passuum mira celebritate perfecit: & portum Antij, quem ego nuper mira cum voluptate inspexi, sumptuosissimis operis extruxit. Ad sæuitiam eius redeo, qua in Senecã præceptorem, in Marcum Annæum Lucanum poetam egregium, in matrem Agrippinam, in vxorem Octauiam, in Cornutum Philosophum præceptorem Persij, quem in exilium egit: in Pisonem, in oẽs denique qui aliquo in pretio apud ciues suos erãt, vsus est. Tandem verò populi Romani iram & odium ita in se concitauit, vt ad pœnas quæsitus quàm diligentissimè sit. Quæ tales profectò erant, vt vinctus in publicum sub furca duceretur, & virgis vsque ad necem cæsus in Tiberim proijceretur. Verùm is fugiens ad quartum miliarium, in suburbano liberti sui inter Salariam & Nomẽtanam viam semetipsum interfecit, ætatis suæ anno trigesimo secundo, imperij verò decimoquarto.

Incendium tempore Neronis.

Lib. 15.

LINVS I.

Linus natione Tuscus, patre Herculaneo, ab vltimo Neronis anno vsq; ad Vespasiani tẽpora peruenit: à cõsulatu Saturnini & Scipionis vsq; ad Capitonem & Ruffum consules. Hoc aũt interuallo imperarunt, sed breui tẽpore, Galba, Otho, Vitellius. Galba enim vir antiquissimæ nobilitatis, in hiberia impator à militib⁹ creat⁹, vbi Neronis mortẽ cõperit, Romã cõfestim venit. Verũ cũ oẽs auaritia ac segnitia offenderet, insidijs Othonis Romæ ad lacũ Curtij iugulat, septimo imperij sui mẽse, cũ Pisone nobilissimo adolescẽte, quẽ in filiũ per adoptionẽ susceperat. Vir certè fuit vita priuata insignis, militaribus ac domesticis in rebus. Sæpe tamẽ cõsul, sæpe proconsul, frequenter dux fuit grauissimis bellis. Hũc vt laudẽ, facit M. Fabij Quintiliani doctrina, quẽ secũ Galba ex Hispania Romam duxit. Otho verò materno genere q̃ paterno nobilior, vita priuata, mollis, q̃ppe qui Neronis familiaris fuerat, inter tumultus, vt dixi, cædesq; inuasit imperiũ. Cũ autẽ ciuile bellum contra Vitelliũ in Germania imperatorẽ creatũ molitus, tribus leuibus prælijs superior fuisset, vno ad Alpes, alio apud Placentiã, tertio ad Castorem, quarto apud Bebriacũ superatur: vnde rerũ desperatione sibimet manũ iniecit, impij sui mense tertio. At Vitellius familia magis honorata, quàm nobili, Romã veniens, ac imperio potitus, in omnẽ nequitiam, sæuitiã & ingluuiem prolapsus est. Nã tantæ voracitatis fuit, vt sæpiùs in die comederet, & vna cœna suo iussu duo millia piscium, & septẽ millia auium apposita sint. Verũ vbi cõperit, Vespasianũ apud Iudæam

ij. Pont.

Galba imperator.

Otho imperator.

Palæstinæ ab exercitu imperatorẽ creatum, cum legionibus aduẽtare, primũ deponere imperium cõstituit: postea verò quibusdã animatus, sumptis armis, Sabinum Vespasiani fratrẽ cum Flauianis in Capitolium cõpulit: quo quidẽ succenso, oẽs cõcremati sunt. Quare superueniẽte Vespasiano, cùm nullũ veniæ locũ sibi reliqsset, è cella palatij, in qua delituerat, turpissimè tractus p viam sacrã, nudus ad scalas gemonias ducitur, vbi excarnificatus, in Tiberim projicitur. Hoc itaq; tẽpore Linus fuit Petri successor. Sunt q hunc locũ Clementi asscribãt, & Linũ ac Cletũ ptermittant, quos non solũ historia, verumetiã Hieronymi autoritas reprehendit: Quart⁹, inquit, post Petrũ Romę Episcopus Clemẽs fuit: siquidẽ Linus secundus, Clet⁹ tertius sunt habiti, tametsi Latinorum pleriq; post Petrũ statim Clementẽ numerent: quẽ certè cõstat (tantę modestiæ fuit) coegisse Linũ ac Cletum ante se munus pontificatus obire, ne posteris hęc principat⁹ ambitio pniciosi exẽpli haberetur: licet eidẽ Petr⁹ quasi ex testamento successionis locũ tradiderit. Linus verò ex mãdato Petri cõstituit, ne qua mulier nisi velato capite tẽplum ingrederetur. Pręterea verò ex sacris ordinibus bis in vrbe habitis, presbyteros x. & viij. Episcopos xi. creat. Scripsit & res gestas Petri, maximè verò eius contentionẽ cum Simone Mago. Hui⁹ aũt tẽporibus fuit Philo Iudæus natione Alexandrius, q multa ita eleganter & grauiter scripsit, vt dictum meritò sit, Aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo. Is autem sua doctrina & elegantia, Appionis temeritatem contra Iudæos ab Alexandrinis missam cõpescuit. Romæ verò imperãte Claudio, cõsuetudinem cũ Petro habuit. Inde multa de laudibus Christianorũ cõscripsit. Iosephus quoq; Matathiæ filius, & Hierosolymis sacerdos à Vespasiano captus, ac cũ Tito filio tantisp relictus, donec Hierosolymæ caperentur, Romã veniens, Iudaicæ captiuitatis libros septem patri ac filio obtulit Lini põtificatu: qui etiã in bibliothecã publicã repositi sunt, & autor ipse ob ingenij gloriã statua, ac meritò certè donat⁹ est. Scripsit & alios xxiiij. antiquitatũ libros à principio mundi vsq; ad xiiij. Domitiani Cæsaris annum. Linus autem cùm sanctitate & moribus in ptio haberetur, dæmones fugaret, & mortuos in vitã reduceret, à Saturnino cõsule, cuius filiam à dæmonibus liberauerat, capitali supplicio afficitur: sepeliturq; in Vaticano iuxta Petri corpus, die xi. Calendas Octobris, cùm sedisset in pontificatu annos vndecim, menses tres, dies xij. Sunt qui scribant, Gregorium Episcopum Ostiensẽm corpus sanctissimi pontificis Ostiam ex voto transtulisse, & in templo diui Laurentij magnificè collocasse.

Iosephus Mathathiæ filius

CLETVS I.

iij. Pont.

Letus patria Roman⁹, de regione Vicopatritij, patre Aemiliano, adhortãte Clemẽte, põtificatus on⁹ inuitus suscepit, licet doctrina, morib⁹, & dignitate plurimũ apud suos valeret. Fuit aũt tẽporibus Vespasiani & Titi, à cõsulatu Vespasiani septimo & Domitiani qnto, vsq; ad Domitianũ & Ruffum cõsules, vt Damasus scribit. Vespasian⁹ enim, vt antea dixi, Vitellio successit, bellumq; Iudaicũ biẽnio ante protractũ, Tito filio cõmendauit, quod quidẽ biennio pòst cõstantissimè absoluit. Nã capta Iudęa, euersis Hierosolymis, temploq; solo æquato, ad DC. millia hoĩm interfecta referunt: licet Ioseph⁹ Iudæus eo bello capt⁹, ac vita donat⁹, q & mortem Neronis, & Vespasianũ imperatorẽ breui futurũ prędixerat, vndecies cẽtena millia ferro ac fame eo bello perijsse scribat: captaq; ad centũ millia, ac publicè venundata. Nec id verò dissonũ videri, cũ referat azymorũ dies tũ fuisse, quo tẽpore ex omni Iudæa Hierosolymã tanq̃ in publicum carcerẽ, tũ vel maximè die phase, quo Christũ occiderunt, sunt pfecti, daturi pœnas, & frequentis cõtra populũ Romanum defectionis, & sceleris atq; pfidiæ, qua Christũ innocentem peremêre. Deuictis itaq; Iudæis, triũpharunt pater & filius, eodẽ curru vecti, subsequẽte Domitiano equo albo insidente. Extãt adhuc in via noua huius triũphi monimenta: apparent insculpta candelabra, apparent tabulæ veteris legis è templo ablatę, & in triũphum ductæ. Hac etiã in victos humanitate vsus, vt oẽs qui ex familia

Dauid superfuissent, velut ex regia stirpe cõquisitos in pretio habuerit. Idē quoq; imperio semp modestissimè vsus est. Tãtæ enim lenitatis & clementiæ fuit, vt reos etiã maiestatis, verbis tãtùm castigatos dimitteret: petulantiũ & loquaciũ dicta eon tẽneret, offensarũ & inimicitiarũ immemor. Colligendarũ tamen pecuniarum nimium studiosus habitus est, licèt ex alieno nõ raperet, eius deniq; pecunijs ad liberalitatẽ & magnificentiã vteretur. Nã & tẽplum pacis foro proximũ diui Claudij cœptum pfecit, & amphitheatrũ, cuius partẽ cum admiratione adhuc cernim⁹, inchoauit. Virtutẽ aũt Titi filij tanti semp fecit, vt tumultuantibus quibusdã ob cupiditatẽ imperandi dixerit, Aut neminẽ, aut filium imperio potiturum; & meritò q̃dem, cùm ob virtutẽ & integritatẽ animi, Titus amor & deliciæ humani generis haberetur. Nã & eloquentissimus in pace, & fortissimus in bello, & clementissim⁹ in delinquentes est habitus: ita comis & liberalis, vt nulli quicquã negaret. Hoc cùm reprehenderent amici, respondisse fertur, Neminem à vultu principis tristem discedere oportere. Addidit & illud, recordatus quòd nihil cuiquam muneris dedisset, Amici, diem perdidi. Nemo ante se magnificentia maior fuit, absoluto atq; dedicato amphitheatro, thermisq;, edita venatione ferarum quinq; millium. Reuocauit etiam ab exilio Musonium Ruffum Philosophum insignem, & Asconij Pædiani viri doctissimi familiaritate delectatus est. Perijt autem anno imperij sui secundo: delatusque ad sepulchrum est publico luctu, acsi parente orbati omnes essent. Sunt autem qui scribant, anno secũdo Vespasiani, qui annis decem imperium obtinuit, Cletum Lino successisse. Vtcunque sit, constat Cletum virũ optimũ ac sanctissimũ fuisse, nihilq; ptermisisse, quod ad augẽdam ecclesiam Dei ptineret. Huius aũt temporibus fuit Lucas medicus Antiochensis, Græci sermonis apprimè doctus, Pauli Apostoli imitator, & omnis peregrinationis eius comes ac socius. Scripsit aũt Euangeliũ, quod à Paulo laudatur. Vnde meritò Euangeliũ illud suũ esse Paulus dicit. 2.Cor.8. Apostolorũ verò res gestas, queadmodum viderat, cõscripsit. Vixit annos octoginta tres: vxorem habuit in Bithynia, sepultus est Cõstantinopoli: ad quam vrbẽ xx. Constantij anno eius ossa cũ reliquijs Andreæ Apostoli de Achaia translata sunt. Philippus quoq; eadem tẽpestate ex Scythia, quam viginti annis in fide, exemplo, prædicatione retinuit, in Asiam rediens, Hierosolymis moritur. Cletus autẽ cùm ecclesiam Dei optimè pro tempore constituisset, redactis in ordinem ex mãdato Petri vigintiquinq; presbyteris, sub Domitiano martyrio coronat, ac sepelitur apud beati Petri corpus in Vaticano, quinto calẽdas Maij. Affecti & alij multi martyrio: inter quos est habita & Flauia Domicilla, Flauij Clementis consulis ex sorore neptis, in insulam Pontiam relegata, quia Christianam se fassa est. Sedit autem Cletus annis xij. mense vno, diebus xi. Sedes autem huius morte diebus viginti vacat.

CLEMENS I.

Clemens patria Romanus, de regione Cælij mõtis, patre Faustino, Domitiani tẽporibus fuit: qui ab Augusto non⁹ Tito successit, Neroni aut Caligulæ similior q̃ patri Vespesiano aut fratri: moderatior tamẽ primis annis est habitus. Mox in ingentia vitia prorupit, libidinis, desidiæ, iracundiæ, crudelitatis, quib⁹ criminib⁹ tantũ odij in se cõcitauit, vt penè patris ac fratris nomẽ aboleuerit. Multos aũt ex nobilitate interfecit, plerosq; in exiliũ misit, eosq; in loco trucari iussit. Tantæ verò desidiæ fuit, vt in cubiculo solus muscas acuto stylo configeret: vnde quidam prodiens, interrogatus, essetne quispiã cum Cęsare? respondit per iocum, Ne musca quidem. Eò præterea dementiæ & iactantiæ venit, vt se Dominum ac Deum vocari, scribi, coliq; iusserit. Hic autem secundus post Neronem Christianos persequitur. Exquiri quoq; quæstionibus & tormentis genus Dauid inter Iudæos mãdauit, conquisitumq; funditus perdi ac deleri. Tandem verò diuina superueniente vltione, in palatio à suis interficitur anno imperij decimoquinto. Huius verò cadauer p vespillones delatum ignominiose sepelitur. Phi-

[margin: iiij. Pon. Domitianus Tito succes-sit.]

lix enim

lix enim in suburbano suo latina via illud funerauit. Clemens autem quartus, vt di xi, tum erat Romæ post Petrum Episcopus. Nam Linus secundus est habitus, tertius Cletus, tametsi plerique Latinorum secundum post Petrum putauerint Clementem fuisse: quod etiam Epistola ad Iacobum Hierosolymitanum Episcopũ planè significat: Simon Petrus vbi finem vitæ suæ adesse sensit, in corona fratrum positus, apprehensa manu mea, hunc, inquit, vrbis Episcopum constituo, qui mihi in rebus omnibus posteaquam Romam veni, comes fuit. Subterfugiebam ego tantum onus. Tum ille: Tibi tantummodo consules, populum Dei in fluctibus ambulantem deseres, cùm periclitanti subuenire possis? Verùm hic omnium modestissim⁹, vt dixi, Linum & Cletum spontè sibi in tanto honore prętulit. Scripsit item Romanæ Ecclesiæ noīe ad Corinthios epistolā quidē perutilem, nec characteri epistolæ differentem, quæ sub Pauli nomine ad Hebræos fertur. Legitur hæc publicè à nō-nullis: extat & secunda eius nomine, quam veteres non adeo probarunt. Disputationem quoque Petri & Appionis, longo sermone ab eodem conscriptam, Eusebius in tertio historiæ suæ volumine coarguit. Peruenisse autem ad hæc vsq; tēpora Iohānem Apostolum constat, Zebedæi filium, Iacobi fratrem. Hic verò omniū nouissimus Euangelium scripsit, ac ea confirmauit, quæ à Matthæo, Marco, Luca cō-scripta fuerant. Ferunt & id ob eam rem à Iohāne postremò factum, quò Ebionitarum dogma consurgens infringeret, qui asserebant & impudenter quidem, Christum ante Mariam non fuisse: eius enim diuinam naturam Iohānes explicat. Scripsit & alia multa, tum verò Apocalypsim, relegatus à Domitiano in Pathmos insulam: quo postea interempto, & actis eius ob nimiam crudelitatem à senatu rescissis, imperante Nerua Ephesum rediijt, ibique vsque ad Traianum principem consilio & scriptis Ecclesias Asiæ sustentans, senio confectus, sexagesimooctauo post passionem Christi anno in Domino quieuit. Clemens autem pietate, religione, doctrina multos ad fidem Christi quotidie traducebat. Quam ob rem P. Tarquinius sacrorum princeps cum Mamertino vrbis præfecto Traianum in Christianos concitat. Cuius imperio in insulam Clemens deportatur: vbi ad duo millia Christianorum ad secanda marmora damnatorum inuenit. Dum ibi verò aquæ penuria laboraretur, quam sexto milliario repetebant, Clemens collem haud longè positum cō-scendens, agnum vidit, sub cuius dextro pede fons diuinitus abundantem aquam scaturiebat: qua quidem & recreati omnes sunt, & multi ad fidem Christi conuersi. Hanc ob rem motus Traianus, ex satellitibus suis quosdam mittit, qui Clementem in mare proijcerent, alligata ad collum ancora: cuius sacratissimū corpus non ita multo pòst ad litus delatum est: atque eò loci sepultum, extructo templo, vnde fons diuinitus emanauerat. Hoc autem factum narrant xix. calendas decembris, anno tertio Traiani principis. Sedem verò Petri retinens annis nouem, mensibus duobus, diebus decem, & regiones septem notarijs diuisit, qui diligenter res gestas martyrum scriberent: & habitis quoque de more sacris ordinibus, decembri mēse, presbyteros decem, diaconos duos, episcopos quindecim creat. Eius autem in morte dies xxij. sedes vacat.

Iohānes quando suū euangelium scripserit

ANACLETVS I.

V. Pontifex. Nerua imperator.

Nacletus natione Græcus, patria Atheniensis, Antiocho patre natus Clementi succedit, Neruæ Traiani temporibus. Nerua enim moderatæ vitæ, tum publicæ tum priuatę princeps, ęquissimum se atque vtilem reip. prę stitit. Præterea verò eius opera ex senatus decreto Domitiani acta abrogata sunt, vnde multi ab exilio rediere. Plerique verò bona sua, quibus antea spoliati fuerant, huius beneficio recepere. At Nerua cùm iam senio premeretur, & mors instaret, reip. cauens, Traianum principem in filium per adoptionem accipiens, secundo & septuagesimo ætatis anno moritur, imperij verò sui anno primo & mense quarto. Nerua itaque Traianus genere Hispanus, cognomento Vlpius Crinit⁹, impe-

imperium accipiens, militari gloria, vrbanitate & moderatione oēs principes supe rauit. Nam fines imperij longè & latè diffudit, Germaniam transrhenanam in pristinum statum reduxit, Daciam & multas trans Danubium gentes imperio Romano subegit, Parthos recepit, Albanis regem dedit, Euphratem & Tigrim prouincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, Seleuciam, Ctesiphontem, Babylona vicit & tenuit, vsq; ad Indiæ fines, & mare rubrum accessit, in quo etiā classem constituit, qua Indiæ fines vastaret. Anacletus autem institutis & moribus ecclesiā Romanam confirmaturus, constituit, ne prælul, neúe clerici barbam vel comā nutrirent, neúe Episcopus à paucioribus q̃ à tribus Episcopis ordinaretur: vtq; clerici publice, non priuatim, ad sacros ordines adscilcerentur. Omnibus quoq; fidelibus præcepit, vt peracta consecratione comunicarent: qui verò nollent, è sacris ædibus eliminarentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Christiana resp. Quare Traianus veritus ne quid detrimenti Romanū imperium inde caperet, tertiam persecutionem in Christianos concessit, qua quidem multi interempti sunt: maximè verò Ignatius Antiochenæ Ecclesiæ tertius post Petrum Episcopus, qui captus & damnatus ad bestias dum Romam à satellitibus traheretur, quos decem leopardos vocat, omnes Christianos in itinere oratione vel literis in fide cōfirmabat: Sic inquiens, vt Iesum Christum inueniam, ignis, crux, bestiæ, confractio ossium, & totius corporis contentio, & tormenta diaboli in me veniant, dummodo Christo fruar. Cùm autem iam audiret leonum rugitum, frumentū suum, inquit, dentibus bestiarum molar, vt panis mūdus inueniar. Moritur autem vndecimo Traiani anno, eiusq; reliquiæ Antiochiæ iacent extra portam Daphnicam. At verò Plinius Secūdus, qui tum prouinciam gubernabat, misericordia ob multitudinem interemptorum motus, ad Traianum scribit: Innumera hominum millia quotidie obtrūcari, in quibus nihil omnino sceleris deprehenderetur, aut aliquid quod Romanas leges offenderet, nisi hoc solùm, quòd antelucanos hymnos Christo cuidā canerent Deo: adulteria verò aut huiusmodi crimina apud eos licita haberi. Vnde permotus Traianus, rescribit, Christianos quidem non esse requirendos, oblatos tamē puniri oportere. Perijt etiam illo tumultu Simon Domini consobrinus, Hierosolymitanus Episcopus in cruce positus, filius Cleophæ, qui cētum & viginti compleuit annos. Hæc autem quæ dixi, sub hoc pontifice gesta sunt, non autem sub Cleto, vt Eusebius in tertio historiæ suæ libro ostendit. Damasus enim Cletum ab Anacleto patria & genere mortis differre ostendit. Nam Cletus natione Romanus, sub Domitiano, Anacletus verò Atheniensis, sub Traiano principe moritur. Hic autem & memoriam patri composuit, & seorsum à plebe loca vbi martyres sepelirentur assignauit: & sacris ordinibus semel mense decembri habitis, presbyteros quinq;, diaconos tres, Episcopos diuersis in locis sex numero creauit: quo quidem vltimo supplicio perempto, vacat Episcopatus diebus tredecim. Sedit autem annis nouem, mēsibus duobus, diebus decem.

EVARISTVS I.

EVaristus natione græcus, patre Iudæo, nomine Iuda, ex Bethlehē ciuitate, ad Traiani tempora peruenit: cuius principis ob singularem iustitiam & humanitatē libenter mētionem facimus. Nā vbiq; terrarum ita se æqualē oībus pbuit, vt vsq; ad Iustiniani tēpora in creatione principū sit acclamatum, Felicior sit Augusto, ac Traiano melior. Præterea verò tantæ comitatis & humanitatis fuit in visendis ægrotis, salutandis amicis, celebrandisq; passim festis diebus, inuitantiumq; conuiuijs, vt ei tanta benignitas vitio daretur, vnde dictum illud imperatore dignū prodijt, Talē priuatis imperatorē esse oportere, quales sibi priuatos optat habere. Honores autem, diuitias, facultates, præmia benemerentibus æquè distribuit. Nulli quicquam iniuriarum fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac iti-

VI. Ponti

Traiani imperatoris.

nera periculoſa tuto & ſaluberrimo opere compoſuit. Portum Anconitanum, ducto prælato & lato muro ad coercendos maris fluctus, muniuit: nihil in vita agens, nihil cogitans, quod ad communem vtilitatem non pertineret. Hac tãta gloria belli domiq; parta, apud Seleuciam Iſauriæ ciuitatem profluuio ventris perijt, anno imperij eius decimooctauo, menſe ſexto: cuius oſſa Romam poſtea delata ſunt, & in vrbe ſepulta vrna aurea in foro, quod ipſe ſtruxit ſub columna cochlide, quam adhuc cernimus, cuiusque altitudo centum & quadraginta pedum eſt. At Euariſtus (vt Damaſus ait) titulos in vrbe Roma presbyteris diuiſit, & ſeptem diaconos in ordinem redegit, qui cuſtodirent Epiſcopum prædicantem propter ſtylum veritatis. Idem conſtituit, ne plebis in Epiſcopum accuſatio reciperetur. Ordinationes ter habuit menſe decembri, ac presbyteros ſex, diaconos duos, Epiſcopos per diuerſa loca numero quinque creauit. Huius tempore Papias fuit, Iohannis auditor, Hieropolitanus Epiſcopus, qui non tantum hiſtoriæ veterum diſcipulorum Domini, quantum voce Ariſtonis & ſenioris Iohannis adhuc viuentis, delectatus eſt. Vnde apparet ex ipſa nominum dinumeratione, cùm omnium ferè Apoſtolorum mentionẽ feciſſet, alium eſſe Iohãnem, qui inter Apoſtolos locatur: alium ſeniorẽ Iohãnem, quem poſt Ariſtonem numerat, qui certè doctiſsimus eſt habitus, quẽq; etiam multi ſecuti ob doctrinam ſunt, vt Irenæus, Apollinarius, Tertullianus, Victorinus Pictauienſis, Lactantius Firmianus. Quadratus quoque Apoſtolorum diſcipulus, eccleſiã Dei tũ periclitantem, fide & induſtria ſua quoad fieri potuit, ſuſtentauit. Nam cùm Hadrianus tum Athenis hyemem agens, ſymmyſteſq; Eleuſinæ omnibus penè ſacris initiatus, occaſionem ſæuiendi in Chriſtianos dediſſet, Quadratus ipſe librum Hadriano porrexit de honeſtate religionis Chriſtianæ cõpoſitum, plenum fidei & rationis. Idem fecit Ariſtides Athenienſis philoſophus, ſub priſtino habitu Chriſti diſcipulus: volumen nanq; noſtri dogmatis rationem continens, eodem tempore, quo & Quadratus, Hadriano principi obtulit. His autẽ apologeticis libris factum eſt, vt Hadrianus iniuſtum fore exiſtimans, Chriſtianos indicta cauſa vbique occidi, Minutio Fundano Aſiæ proconſuli ſcripſerit, neminẽ occidendum, niſi de accuſatore & crimine conſtaret. Euariſtus autem (vt quidam tradunt) martyrio coronatur vltimo Traiani principis anno. Sed melius cenſent, qui ſub Hadriano nondum in Chriſtianos placato, id ei contigiſſe ſcribũt, annis enim nouem ſedit, menſibus decem, diebus duobus. Sepultus eſt autem Euariſtus in Vaticano apud beati Petri corpus, ſexto calendas nouembris. Vacat tum ſedes dies xix.

ALEXANDER I.

vij. Pont.

Lexander patria Romanus, patre Alexandro, ex regione Capitetauri, iuuenis ætate, moribus ſenior, vſque ad Aelij Hadriani tempora peruenit. Hadrianus enim conſobrinæ Traiani filius, imperium accipiens, primò quidem Chriſtianis aduerſatus eſt, poſtea (vt deinceps dicetur) cognita eorum religione & pietate, in eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benè meritus, pater patriæ ſtatim appellatur: eiuſq; vxor Auguſtæ nomẽ ſuſcepit. Vtraque verò lingua eruditiſsimus, & leges multas compoſuit, & bibliothecam inſignẽ Athenis retulit, Plutarchi Cheronęi, Sixti, Agathoclis & Enomai philoſophi doctrina ac familiaritate delectatus. Athenienſibus autem leges petentibus, ex Draconis & Solonis ſententia iura compoſuit. Idem quoque ſacris Eleuſinę initiatus, multa Athenienſibus dona contulit, eorumq; pontẽ reſtituit, quem Cephyſus fluuius inundatus alluuione diſſoluerat. Fecit & Romæ ſui nominis pontem, qui adhuc extat: & ſepulchrum in Vaticano apud Tiberim, quo nunc pontifices pro aræ vtuntur, Tiburtinam quoq; villam miro ſumptu ædificauit, quæ quidem hodie Tibur vetus appellatur: in eaq; prouinciarum & locorum celeberrima nomina inſcripta erant. Peluſium autem veniens, Pompeij tumulum magnificẽtiùs extruxit,

Hadrianus imp.

murum

murum duxit in Britannia octoginta millia passuum: qui barbaros Romanosque diuideret, Septicio Claro prætorij sui tum præfecto, & Suetonio Tranquillo epistolarum magistro. At verò Alexander Romanus pôtifex, primus ob memoriam passionis Christi in sacrificio addidit, Qui pridie quàm pateretur, vsque ad hanc clausulam, Hoc est corpus meum. Instituit item, vt aqua, quam sanctam appellamus, sale admixta interpositis sacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur. Voluit quoque aquam admisceri vino in consecratione sanguinis & corporis Iesu Christi: quo significatur, Christum Ecclesiæ coniunctum esse. Oblationem quoque ex azymo, non autem ex fermentato, vt antea, fieri mandauit: quia hoc modo purior ac potior haberetur, & Ebionitis hæreticis calumniandi occasio auferretur. Huius verò temporibus fuit Agrippa cognomento Castoris, q Basilidis hæretici volumina in Euangelium scripta, sua doctrina mirificè confutauit, Barrabam & Barthecab eius Prophetas, conficta scilicet ad terrorem nomina, & Deum maximum eiusdem Abraxas, deridens. Mortuus est autem ea tempestate Basilides, qua & Cothebas dux Iudaicæ factionis Christianos varijs supplicijs persecutus est. Huius verò atque Iudæorum omnium pertinaciam Hadrianus imperator vltima cæde perdomuit, præcepitque, ne cui Iudæo facultas introeundi Hierosolymam daretur, Christianis tantummodo ciuitate permissa: quam mœnibus & ædificijs instaurans, de suo nomine Aeliam appellauit. In eadem verò ciuitate Marcus ex gentibus primus episcopus constituitur, cessantibus his qui fuerant ex Iudæis. Huius quoque pontificis tempore martyrium pro fide Christi Sapphira Antiochena, & Sabina Romana mulier passæ sunt, & Fauorinus, Palemô, Herodes Atheniensis, Marcus Byzantius Rhetores insignes habentur. At Alexander post ordinationes tres, quas habuit mense decembri, quibus presbyteri quinque, diaconi tres, episcopi per diuersa loca quinque creati sunt, martyrio coronatur cum Euentio & Theodoro diaconis, sepeliturq; in via Nomentana, vbi interfectus est septimo ab vrbe miliario. v. nonas Maij. Sedit annis x. mensibus vij. diebus duobus. Vacauit autem sedes dies vigintiquinque.

Agrippa cognomento Castoris.

SIXTVS I.

viij. pôt.

Sixtus natione Romanus, patre pastore, vel vt alij volunt, Heluidio fuit, Hadriani tempore, vsque ad Verum & Anniculum consules. quem quidem Hadrianum inter bonos principes numerandum censuimus, liberalis enim, splendidus, magnificus, ac clemens fuit. Nam & seruum in se gladio furentem, medicis curandum tradidit, & ægrotos bis terúe in die inuisit, & Alexandriam à Romanis euersam suâ instaurauit impensa: Romæ pantheon restituit, ac munera aromatica populo dedit. Moriens hos versus fecisse dicitur:

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comesq; corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec vt soles, dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo, xxij. imperij sui anno, ac sepelitur Puteolis in villa Ciceroniana. Sixtus autem rei diuinæ (vt par erat) curam gerens, constituit, ne à quoquam nisi à ministris sacrorum mysteria & vasa sacra tangerentur, maxime verò à fœminis: neúe, quod sacerdotes corporale vocant, ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purissimo, fieret. Idem censuit, ne Episcopi ad sedem Apostolicam vocati, redeuntes à suis reciperentur, nisi secum deferrent literas pontificis plebem salutantis. In celebratione verò mandauit, vt sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, cantaretur. Nuda primò hæc erant, & omnia simpliciter tractabantur. Petrus enim vbi consecrauerat, oratione Pater noster, vsus est. Auxit

hæc mysteria Iacobus Episcopus Hierosolymitanus: auxit & Basili⁹, auxêre & alij. Nam Cælestinus Missæ introitum dedit, Gregorius Kyrieeleyson, Gloria in excelsis Deo Telesphorus, collationes Gelasius primus, Epistolam & Euangelium Hieronymus, Alleluia verò sumptū est ex Ecclesia Hierosolymitana. Symbolum in cõcilio Niceno: Mortuorum autem commemorationem Pelagius inuenit. Thus Leo tertius, Osculum pacis Innocentius primus. Vt caneretur Agnus Dei, Sergius pontifex instituit. Cùm verò Sixti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirentur, qui nomen Christi profiteri auderent, & Galli Christiani præsulem sibi deposcerent, eò peregrinum Romanum ciuem misit, qui cõfirmatis in fide Gallis, Romam rediens, vltimo supplicio afficitur in via Appia, eo loci vbi Christus discedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatum, apud sepulchrum Petri reconditur. Aquila quoque Iudæus natione Ponticus, cum Priscilla vxore edicto Claudij discedens, vsque ad hæc tempora (vt nonnulli aiunt) superuixit, secundus Mosaicæ legis interpres, post illos lxx. qui Philadelphi temporibus fuere. At verò Sixtus vbi ordinationes ter mense decembri habuisset, quibus presbyteros xj. diaconos vndecim, Episcopos per diuersa loca iiij. creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrum sepelitur. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus viginti vno. Vacat tum sedes biduo tantùm.

Aquila cum Priscilla.

TELESPHORVS I.

ix. pont.

Telesphorus natione Græcus, ex patre Anachoreta, Antonini Pij temporibus fuit, cuius quidem imperatoris paternum genus è Gallia cisalpina originem habuit. Imperauit autē cū filijs Aurelio & Lucio annis ij. ac viginti, mensibus tribus, tanta cū modestia & benignitate, vt meritò Pij cognomentum adeptus sit, ac pater patriæ appellatus. Nulli enim vnquā tum priuatim, tum publicè acerbus fuit, aut in redimendis pecunijs, aut exactione tributi, quod quidem interdum ita remisit, vt cautionibus incensis omnium debita relaxaret. Quid plura de hoc principe dicam? Qui religione, pietate, gratia, humanitate, clementia, iustitia, modestia cum Numa Pompilio bonorum omnium sententia comparari potest? Is præterea cùm Tiberis inūdatione plurima Romę vastasset ædificia, tum priuata, tum publica, sua impensa ciues in restituenda vrbe liberalissimè iuuit. Tarracinensem quoque & Gethārum portum miris operibus, vt nūc etiam apparet, restituit: eius quoque impensa erectam esse columnā illam cochleā putarim, à qua vrbis celeberrima regio nomen accepit. Telesphorus autem quem diximus Sixto successisse, constituit, vt septem hebdomadibus ante pascha ieiunium obseruaretur: vtque in natali Iesu Christi noctu tres missæ celebrarentur: Prima in dimidio noctis, quo Christus in Bethlehē nascitur: secunda, illucescente aurora, quando à pastoribus cognitus est: tertia, eadem hora diei, qua nobis dies redēptionis & veritatis illuxit, quum omni reliquo tempore ante horam tertiam celebrare interdictum esset, qua hora Dominus noster in crucem ponitur, vt Marcus ait. Constituit itē, vt ante sacrificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelsis Deo. Huius temporibus multum elaborauit pro fide Christi Iustinus philosophus ex Neapoli vrbe Palæstinæ, qui & Antonino Pio principi ac filijs eius librum dedit contra gentes scriptum, & dialogum contra Tryphonem principem Iudæorū habuit. Inuectus est & in Marcionem, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Dominum asseruit, tāquam duo contraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Crescentem Cynicum vt gulosum, mortis timidū, luxuriæque ac libidinum appetentissimū, Christique blasphemū: cuius insidijs ad extremum circumuentus, pro dignitate Christiani nominis sanguinem fudit. Hunc autem Iustini hostem non philosophum fuisse, sed Philopompum, id est, amatorem arrogantiæ, scribit Eusebius. Eodem quoque tempore inualuisse Valentinianam hæresim constat. Hi quidem Valentini cuiusdam Platonici sectatores dicebant

Antoninus Pi⁹.

Valentiniana hæresis.

dicebant Christum de corpore virginis nil ſumpsiſſe, ſed per eam tanquam per fiſtulam quandam purum tranſijſſe. Photinus autem tum Lugdunenſis Epiſcopus, vir certè ſingularis virtutis & doctrinæ (vt ait Iſidorus) iam nonagenarius, martyrij coronam conſtanti animo perpeſſus eſt: At verò Teleſphorus cùm ordinationes quatuor menſe decembri habuiſſet, creaſſetq; presbyteros quindecim; diaconos octo, Epiſcopos tredecim, martyrium ſubiens, apud beati Petri corpus in Vaticano ſepelitur. Sedit annis vndecim, menſibus tribus, diebus xxij: Vacat tum ſedes dies ſeptem.

HIGINVS I.

x. Pont.

Higinus natione Græcus, patria Athenienſis, patre philoſopho; Antonino Pio imperante, Teleſphoro ſucceſsit. Addere verò aliquid etiã de laudibus Pij, antequã ad Higinũ veniã, hoĩs virtus me cogit. Qui adeo moderatæ gloriæ fuit in re militari, vt defendere magis prouincias quàm augere ſtuderet: vtq; hanc Scipionis ſententiã ſæpius vſurparet ac diceret, Malle ſe vnum ciuẽ ſeruare, quàm mille hoſtes occidere, cõtra Domitiani inſtitutũ, qui populi Romani exercitũ hoſtibus obijciebat, quò rarior in patriã reuerteretur, adeo multitudinẽ oderat, & reformidabat ob eius ſæuitiam. Tantæ autem iuſtitiæ Pius fuit, vt multi reges, multæq; nationes poſitis eius iuſſu armis, ad hominem controuerſias ſuas liteſq; deferrent, eiuſdem ſententiæ ſtatim parêrent. Ob hæc autem merita, quæ maxima ſunt, populus Romanus mortuo & flaminem, & circenſes, & templum & ſodales Antonianos, lachrymantibus omnibus, conſtituit. At Higinus vrbis Romæ Epiſcopus, tum maximè clerum prudenter in ordinem redegit, gradus diſtribuit, inſtituitque ne templa ſine celebratione dedicarentur, neúe augerentur diminuerenturq; ſine arbitratu metropolitani vel Epiſcopi. Vetuit item, ne tigna reliquaúe materies ad ædificanda templa congeſta, in prophanos vſus conuerterentur: poſſe tamen ad ſtructuram alterius templi vel cœnobij, concedente Epiſcopo, transferri. Voluit item vnum ſaltem patrinum vnamúe matrinam baptiſmo intereſſe: Sic enim eos appellant, qui infantes tenent dum baptizantur, licet reuera patrimus & matrima aliud ſignificent. Eſt enim patrimus (teſte Feſto) qui cùm pater ſit, patrem adhuc habeat: idem de matrima dicendum eſt. Inſtituit præterea, ne metropolitanus Epiſcopum prouinciæ ſuæ alicuius criminis reum faceret & damnaret, niſi prius à prouincialibus Epiſcopis cauſa diſcuſſa & cognita fuiſſet. Sunt tamen qui hoc poſtremum Pelagio Pontifici aſſcribant. Huius quoque tempore fuit & Polycarpus Iohannis Apoſtoli diſcipulus, Smyrnæus Epiſcopus ab eo creatus, ac totius Aſiæ religione & doctrina tum facilè princeps: Is autem Romam veniens, plurimos fidelium Martionis & Valentini falſa perſuaſione deceptos, ad fidem reduxit. Cùm autem Marcion fortè huic obuiam factus, diceret, Mé ne cognoſcis? reſpondit, Cognoſco quidem primogenitum diaboli. Negabat enim patrem Chriſti Deum eſſe creatorem, qui per filium mundum fecerat. Poſtea verò imperãte M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta poſt Neronem perſecutione Smyrnæ ſedente proconſule, igni crematus eſt. Melito quoq; Aſianus Sardenſis Epiſcopus, Frontoniſq; oratoris diſcipulus, librum de doctrina Chriſtiana M. Antonino tradidit. Huius ingenium Tertullianus mirum in modum laudat: dicitq; à pleriſq; noſtrorum Prophetam habitum eſſe. Scripſit & Theophilus Antiochẽſis Eccleſię epiſcopus librum contra Marcionem, imperante M. Antonino: Scripſit & librum cõtra Hermogenis hęreſim, qui materiam non naturam introducens, Deo, nõ autem naturæ eandem comparauit, materiam elementorum & Deum appellans: Higinus autem benè de Eccleſia Dei meritus, cùm ordinationes tres decembri menſe habuiſſet, creaſſetq; presbyteros quindecim, diaconos quinq;, Epiſcopos ſex, moritur, & apud beati Petri corp⁹ in Vaticano ſepelitur tertio idus Ianuarij. Sedit annos quatuor, menſes tres, dies quatuor. Sedes autem quatriduo tum vacat.

Laudes Antonini Pij imperat.

Polycarpus Iohãnis Apoſtoli diſcipul⁹.

PIVS I.

[xi. Pont.] Pius natione Italus, patria Aquileiensis, patre Ruffino, M. Antonini Veri tempora attigit, qui tũ vnà cũ L. Aurelio Commodo fratre annis decem [Marcus Antoninus Verus imp.] & nouem imperium æquo iure administrauit. Bellũ autem contra Parthos, simul susceptum, admirabili virtute & felicitate gesserunt, de hostibusq; triumpharunt. Verùm non ita multo pòst apoplexiæ morbo è medio sublato Commodo fratre, Antoninus solus imperium obtinet: quẽ certè ob eius præstantem in omni genere virtutis animum, mirari faciliùs quàm laudare licet. Hic enim & quia à teneris annis eiusdem animi eiusdemque vultus in quauis fortuna semper est habitus, & quia benignitas naturæ cum doctrina à Collatino Frontone oratore habita, in eodem viro certabat, ab omnibus Philosophus meritò appellatus est Platonis sententia, quam semper (Capitolino teste) in ore habuit sæpius repetitam, tum demum florere ciuitates, si aut philosophi imperarent, aut imperantes philosopharentur. Adeò autem doctrinæ auidus fuit, vt imperator etiam Apollonium philosophum & Sextum Plutarchi nepotem, legentem audiuerit. Frontonis quoque præceptoris statuam honoris causa in senatu collocauit. [Hermes.] Hoc tempore Pius Pontifex consuetudinem, & quidem magnam cum Hermete habuit, qui librum scripsit titulo pastoris insignitum. Quo quidem in libro angelus pastoris personam induens, ei mandat, vt omnibus persuadeat pascha die Dominico celebrari: quod etiam fecit. Constituit item Pius, ne hæreticus quispiam ex Iudæorum hæresi susciperetur & baptizaretur. Rogatu primo Praxedis sanctissimæ fœminæ, thermas Nouati in vico patricij in honorem sororis suæ diuæ Pudentianæ dedicauit: multaque dona huic templo obtulit, ac sæpius eodem in loco sacrificium Deo præstitit. Vbi & fontem baptismi constituit, ac benedicens consecrauit, multosque venientes ad fidem in nomine Trinitatis baptizauit. Illis quoque pœnam constituit, qui negligentes sunt in attrectando Christi sanguine & corpore: Pœnitentiam (inquit) agant quadraginta diebus, quorum negligentia in terram aliquid deciderit: si super altare, tribus diebus: si super linteum quatuor: si in aliud linteum, nouem diebus. Vbicunque deciderit, si recipi potest, lambatur: sin secus, aut lauetur, aut radatur: lotum & rasum aut comburatur, aut in sacrarium reponatur. [Apollinarius Asiæ Hieropolitanus.] Huius tempore in pretio est habitus Apollinarius Asiæ Hierapolitanus Episcopus, qui insigne volumen de fide Christi M. Antonino secundo tradidit. Scripsit & in Cataphrygas, qui tunc etiam cum Priscilla & Maximilla insaniebant vaticinantes, incipiente tamen Montano: quorum omnium hęc erat opinio, aduentum Spiritus sancti non in Apostolis, sed in se traditum fuisse. [Tatianus hæreticus.] Illis quoque temporibus laudabatur & Tatianus vir doctissimus, quàmdiu ab opinione Iustini martyris præceptoris sui non discessit. Nam postea inflatus opinione sui, nouam hæresim condidit, quam postea Seuerus auxit, vnde Seueriani appellati. Hi vinum non bibunt, carnes fastidiunt, & vetus testamentum ac resurrectionem non recipiunt. Præterea verò Philippus Cretensis Episcopus, præclarum contra Marcionem librum hoc tempore edidit: Nam (sicuti dixi) Marcionistæ Cerdonis dogma sequebantur. [Musanus contra hæreticos.] Scripsit & Musanus librum contra quosdam, qui ad Eucratitarum hæresim declinabant: horum quidem opinio cum Seuerianis conuenit. Omnem enim coitum spurcum putabant, cibosque damnabant, quos Deus generi humano proposuisset. At verò Pius vbi in ordinationibus suis, quæ quinque fuere, mense decembri presbyteros decem & nouem, diaconos vnum & viginti, Episcopos decem creasset, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano sepelitur, quinto Idus Iulij. Sedit verò annis vndecim, mensibus quatuor, diebus tribus. Vacauit tum sedes dies tredecim.

ANICETVS I.

Nicetus natione Syrus, patre Iohanne de Vicomurco, vel (vt Damaso placet) Humisia, eiusdē Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus: quē quidē Antoninum philosophia nequaquam à rebus in bello gerendis retardauit. Nam Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti virtute & felicitate vnà cum filio Commodo Antonino superauit, ac triumphum egit. Iturus autem ad hoc bellum, cùm non haberet vnde stipendia militibus præberet, exhausto ærario, omnem imperatoriam suppellectilem, omnemque ornatum vxoris in foro Traiani hastæ subiecit. Verùm cùm postea superato hoste in patriam redisset, emptoribus pretia restituit. Nemini tamen molestus fuit, qui reddere empta noluisset: parta victoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibusdam prouincijs remisit. Fiscalium titulorum monumenta in foro congesta cremari iussit. Leges seueriores nouis constitutionibus temperauit. His rebus gestis factum est, vt ab omnibus ita diligeretur amareturq́; vt sacrilegi nomen incurreret, qui eius imaginem domi non habuisset. Anicetus autem Ecclesiæ Romanæ consulens, ne moribus petulantium quorundam labefactaretur, instituit, ne clericus vllo modo comam nutriret secundum Apostoli preceptum: neue Episcopus consecrari posset à paucioribus quàm à tribus eiusdem ordinis viris: quod postea Nicæna synodus confirmauit. Vbi verò metropolitanus consecrandus esset, omnes prouinciales interesse debent. Statuit præterea (vt Ptolomæus ait) ne Episcopus crimen metropolitani sui ad alium, quam ad primatem aut ad sedem Apostolicam deferret: quod & dicta synodus, & autoritas summorū Pontificum deinceps confirmauit. Eiusdem etiam institutum fuit, ne Archiepiscopi nisi ex singulari titulo primates nominarentur. Hi autem meritò patriarchæ vocantur, cæteri autem Archiepiscopi nominentur, vel (vt quidam volunt) metropolitani. Huius temporibus Egesippus laudator fidei nostræ fuisse dicitur, qui omnem à passione Domini vsque ad suam ætatem Ecclesiasticorum operum texuit historiam sermone simplici: vt quorum vitam quàm diligentissimè obseruauit, eorum quoque dicendi genus imitaretur. Affirmat autem se Romam Aniceti tempore* decimi post Petrum Episcopi peruenisse, ac perseuerasse vsque ad Eleutherium, qui Aniceti quondam diaconus fuerat. Multa verò in idololatras scripsit, quòd tumulos mortuis templaq́; facerent, vt Hadrian*, qui in honorē Antinoi serui, quem in delicijs habuerat, gymniacum agona constituit apud Antinoum ciuitatem, quā de nomine ipsius conditā vocauit, ac prophetas in templo statuit. Sunt qui & Dionysium huius ætate fuisse dicant. Variantur hoc loco tempora, cùm alij Pium, alij Anicetum præponant: variantur & historiæ. Vtcunque sit, in tam remota historia, tantaq́; maiorum negligentia satius erit, res ipsas paulo antè vel pòst gestas aliqua ex patre attingere, quàm eas omnino prætermittere. Anicetus autē vbi ex ordinationibus quinq;, quas mense decembri habuit, presbyteros nouēdecim, diaconos quatuor, Episcopos nouem creasset, martyrio coronatus, ac sepultus est in Calisti cœmiterio via Appia xv. calend. Maij. Sedit annos vndecim, menses quatuor, dies tres. Sedes verò dies septendecim post eius mortem vacat.

xij. Pon.

SOTER I.

Oter natione Cāpanus, patria Fundanus, ex patre Concordio, L. Antonino Commodo imperante fuit. Hic enim omnibus incōmodus, vt Lāpridius ait, nil commune cum patre habuit, nisi quòd & ipse contra Germanos adiuuantibus Christianis militibus feliciter pugnauit. In eo bello cū exercitus Commodi penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Christianorum militum aquam diuinitus è cælo missam, pluraq́; fulmina in Germanos & Sarmatas cecidisse: quod etiam imperator ipse accidisse literis suis testatus est. Cæterùm ad vrbem rediens, in omnia luxuriæ & obscœnitatis dedecora prolabitur, nihil virtutis & pietatis habens. Gladiatorijs quoq; armis in ludo, Neronem imitatus,

xiij. Pon. Antoni. nus Cō modus.

depugnauit: In amphitheatro feris ſeſe frequenter obiecit: Plurimos quoquè ſenatores interfecit, & eos maximè, quos nobilitate induſtriaque excellere animaduertit. Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, inſtituit, ne monacha vlla pallam attrectaret, neue thus in acerram poneret dum ſacrificia fierent. Eius extabat epiſtola hac de re ſcripta ad Epiſcopos Italiæ. Inſtituit item, ne legitima haberetur vxor, niſi cui ſacerdos ex inſtituto benedixiſſet, & quam parentes ſolemni pompa more Chriſtiano marito collocaſſent: quamque etiam paranymphæ de more cuſtodiuiſſent. Hoc autem conſtituit multa pericula reijciens, quæ in nouas nuptias cadere ſolent ex præſtigijs & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus tamen hoc decretum Euariſto aſſcribit. Vtri verò ſit attribuendum, legentes dijudicent. Non enim multum refert, illi ne an huic attribuatur. Soteris temporibus fuiſſe Dionyſium Corinthiorum Epiſcopum ſcribit Euſebius, qui tantæ eloquentiæ & induſtriæ fuit, vt non ſolùm ſuæ ciuitatis & prouinciæ populos, verumetiam aliarum vrbium ac prouinciarum Epiſcopos ſuis epiſtolis erudiret. Inſtructus enim Pauli Apoſtoli doctrina, facilimè potuit ſanctitate & eruditione alios in officio continere. Multa & Theodotion genere Aſianus Tatiani diſcipulus, ad laudem religionis noſtræ tum ſcripſit. Maximè verò Apellem hæreticum ſcriptis ſuis percommodè irridet, quòd Deum quem coleret, ignorare ſe diceret. Affirmabat enim Chriſtum non Deum in veritate, ſed hominem in phantaſia apparuiſſe. Non deſunt qui dicant, Cataphrygarum hæreſim hoc tempore ortam, autore Montano. Clemens præterea Alexandrinæ Eccleſiæ presbyter multa conſcripſit, è quibus illa ſunt Stromatum id eſt, varietatum libri octo: Hypotyposeon, id eſt, informationum libri totidem: contra gentes vnus. Huius autem diſcipulum Originem fuiſſe conſtat. Huius quoque ætati & Pinytum Cretenſem virum eloquentiſsimum, & Oppianum, qui Halicutica ſcripſit, poetam inſignem, & Herodianum grammaticum quidam aſſcribunt. Soter autem vbi per ordinationes quinque, menſe decembri habitas presbyteros octo, diaconos nouem, Epiſcopos vndecim creaſſet, moritur, ac ſepelitur via Appia in cœmiterio Caliſti. Sedit annos nouem, menſes tres, dies vnum & viginti. Vacat tum ſedes dies totidem.

Apelles hæreticus.

Cataphrygarum hæreſis.

Origines Clementis diſcipulus.

ELEVTHERIVS I.

xiiij. Pōtifex.

ELeutherius natione Græcus, patria Nicopolitanus, patre Abundio, temporibus L. Antonini Commodi fuit, cuius flagitioſæ vitæ vrbs ipſa pœnam tulit. Nam Capitolium fulmine ictum vnà cū egregia illa bibliotheca maiorū cura parata, cōcrematur. Aedes quoq; in proximo ſitæ eādem calamitatē ſenſere. Exortum eſt deinde aliud incendium, quo & ædes Veſtę, & palatium, bonaq; vrbis pars exuſta eſt, ac ſolo æquata. Tantæ præterea temeritatis fuit, vt & ſuæ imaginis caput coloſſo permagno & egregio, priore detracto, imponi iuſſerit: & menſem decembrem ad imitationem Auguſti Cæſaris, Commodum appellari voluit: quæ omnia poſt mortem eius abrogata ſunt, ipſeq; mortuus, etiā humani generis hoſtis adiudicatus eſt: adeo eius vita flagitijs contaminata omnibus erat odio. Strangulatus in domo Veſtalium duodecimo imperij ſui anno, & menſe ſeptimo è medio ſublatus eſt. Eleutheri⁹ autem, quem diximus Soteri ſucceſsiſſe, inito pontificatu, ſtatim epiſtolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabatur, vt ſe ac ſuos in Chriſtianorum numerum reciperet. Quare Fugatium & Damianum viros optimos eò miſit, qui regē ipſum ac populum baptizarent. Erant tum in Britannia pontifices quinque & viginti, quos flamines vocabāt. Inter hos autem tres archiflamines habebantur, quorum in locu Archiepiſcopi tres conſtituti ſunt, vt Ptolemæus ait. Protoflaminum verò loco primitiua Eccleſia patriarchas inſtituit. Idem etiam ſtatuit, ne quis ob ſuperſtitionem cibi genus vllum reſpueret, quo humana conſuetudo veſceretur. Noluit præterea quempiam de gradu ſuo deijci, niſi

L. Antonin⁹ imperator.

accuſatus

accusatus, reus criminis conuinceretur, exemplo Saluatoris, qui errorem Iudæ, licet rei, nondum tamen conuicti, ita æquo animo tulit, vt quicquid interim egisset, pro dignitate Apostolatus ratum firmumque manserit. Prohibuit etiam, ne absente eo quem accusator reum facit, vlla in causa decerneretur: quam quidē sententiam & Damasus pontifex, & ius pontificum postea confirmauit. Huius autē pontificatu & Ecclesijs pax data est ac quies, & nomen Christianum per omnem terram mirum in modum auctum, Romæ potissimùm, vbi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & liberis in fidem recepti, baptismi charactere notati sunt. Solus verò Appollonius orator insignis, martyrium tum passus est, habita priùs oratione de laudibus Christianæ fidei, quod illis temporibus capitale habebatur. Mortuo Appollonio, multæ hæreses inualuere. Marcionis quippe secta variè diuisa est. Alij enim vnum principium fatebantur, alij duo, alij tria: & tres naturas confirmantes, fidem Prophetis abrogabant. Florinus quoque & Blasco noua contra veritatem machinabantur figmenta, Deum creasse mala, contra illud, Deus omnia bona fecit. Contra hos sensere Quolitiani, affirmantes, Deum non creasse mala, cōtra id quod scriptum est, Ego sum Deus creans malum. Sunt qui dicāt & Galenum Pergamenum medicum insignem, & Iulianum legumlatorem, & Frontonē rhetorem his temporibus fuisse, quod ego in tanta perturbatione temporum & historiæ nec affirmo, nec refello. De Modesto verò & Bardezane affirmare ausim: quorum alter in Marcionem scripsit, alter verò in Valentinum. Nam cuius primùm sectator fuerat, eius postea confutator factus est. Hunc Hieronymus concitatissimum in dicendo fuisse affirmat, cùm eius scripta ex Syra lingua in Græcam conuersa vidisset: & si, inquit, tanta vis est in interpretatione, quantam putabimus esse in sermone proprio? Eleutherius autem vbi ex tribus ordinationibus mense decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos octo, episcopos quindecim creasset, moritur, & apud beati Petri corpus sepelitur septimo calendas Iunij. Sedit autem annos quindecim, menses tres, dies duos. Vacat tum sedes dies quinque.

Apollonius orator insignis.
Hæreses multæ inualuere.
Quolitiani.
Isa. 45.

VICTOR I.

Victorem natione Aphrum, patre Felice, fuisse Aelij Pertinacis temporē crediderim: qui quidā Aelius cùm grandis natu esset, septuagesimū enim agebat annum, ex præfecto vrbis, quem magistratū tum gerebat, senatusconsulto imperator creatur. Rogatus deinde vt & vxorem Augustam faceret, & filium Cæsarem appellaret, id facere recusauit, testatus sufficere, quòd ipse imperaret inuitus. At verò quoniam in imperatore nihil auaritia turpius est, cùm illiberalis ac sordidus haberetur, quòd dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine contradicente, à Iuliano iurisperito in palatio occiditur, imperij sui mense sexto. Hic est ille Iulianus, qui perpetuum edictum composuit, quiq; septimo mense posteaquàm imperare cœperat, apud pontem Miluium victus à Seuero ciuili bello, & interfectus est. At Victor pōtifex reip. Christianæ, vt par erat, curam gerens, constituit vt pascha dominico die celebraretur ex Eleutherij sententia (vt Damasus ait) a quartadecima luna primi mensis, vsque in xxj. Cuius decretis obtemperans Theophilus Palestinæ vrbis Episcopus, contra eos scripsit, qui xiiij. luna cum Iudæis pascha celebrabant. In hanc verò opinionem inuectus est Polycrates Ephesiorum Episcopus, qui ex vetere consuetudine xiiij. luna cum Iudæis pascha celebrabat. Se enim Apostoli Iohannis, & veterum autoritatem secutum ostendit: Nos (inquit inuiolabilem celebramus diem, neque addentes quicquam, nec diminuentes. Hanc verò opinionem secutus est Philippus Hierapoli mortuus: Hanc Iohannes, qui supra pectus Domini recubuit, & pontifex eius fuit, auream laminam in fronte portans: Hanc Polycarpus, Traseas, Melito, & Narcissus Hierosolymitanæ Ecclesiæ Episcopus. Idem quoque Victor decreuit,

xv. pont.
Aelius Pertinax
Iulianus iurisp.
Paschatis celebratio.
Cōcilio in Palæstina qui interfuerunt.

decreuit,vt in quauis aqua baptifmum petentes,baptizarentur, fi necefsitas infta- ret:hanc ob rem quidam exiftimant concilium in Palæftina habitū effe, cui Theo- philus,Irenæus,Narcifsus,Polycarpus,Bacchylus,Afianæ prouinciæ infignes E- pifcopi interfuere.Res tamen integra in Nicænum concilium tranflata, in quo eti- am conftitutum eft, vt Pafcha poft quartamdecimam lunam celebraretur, nè Iu- dæos imitari videremur.Fuere huius pontificis tempore multi doctifsimi viri. Nā & Appion tum Hexaemeron fecit: & Paulus Samofatenus vnà cum Theodoto Co- riario exiftimauit Saluatorem purum hominem fuiffe: & Sextus de refurrectione confcripfit,& Arabianus opufcula edidit ad Chriftianam doctrinam pertinentia. Iudas quoque* Chriftoriographiam fuperiorum temporum vfque ad decimum Seueri annum confcripfit, in qua tamen erroris arguitur, quòd aduentum Anti- chrifti fuis temporibus futurum dixerit:in quem errorem ideo incurriffe putant, quòd & vitia hominum & crudelitatem eò perueniffe cernebat, vt diutiùs tolera- ri humanum genus à Deo non poffet,quæ res & Lactantium poftea & Auguftinū fefellit. Victor autem,compofitis etiam quibufdam de religione voluminibus, mo ritur,& apud beatum Petrum in Vaticano fepelitur:cuius diem feftum quinto ca- lendas Augufti celebramus. Sedit autem annis decem,menfibus tribus,diebus de- cem.At fedes dies xij.tum vacat.

ZEPHYRINVS I.

xvj.Pon.

Zephyrinus natione Romanus,ex patre Abundio,Seueri temporibus fuit, qui genere Apher,ex oppido Lepti vnà cum imperio cognomentū Per- tinacis à Iuliano cæfo accepit.Is enim fifci procurator,mox tribunus mi- litaris per gradus alios vfque ad imperium peruenit. Parcus admodum, natura fæuus, multis bellis lacefsitus, fortifsimè quidē remp. licet laboriofifsimè, gubernauit.Ad bellicam gloriam laudem quoque literarum addidit, philofophiæ admodum ftudiofus.Foris Parthos & Adiabenos fuperat.Arabas autem interiores ita cecidit,vt regionem eorum prouinciam Romanam faceret. Hāc ob rem trium- phans,vt in eius arcu fub Capitolio pofito adhuc apparet,Parthicus,Arabicus,A- diabenicus cognominatur.Aedificijs præterea publicis vrbem exornauit. Nam & thermas Seuerianas & feptizonium extruxit, non longè à circo maximo Palatinū inter & Cælium montem. Paululum autem abfuit, quin Pauli fecundi Pontificis iuffu lapicidæ quidam fuperioribus annis eam partem feptizonij,quæ adhuc extat, demolirentur. At Zephyrinus pontifex rei diuinæ magis q̄ humanæ intentus, con ftituit,vt aftantibus clericis & laicis fidelibus, & Leuita & Sacerdos ordinaretur, quod poftea in Chalcedonenfi concilio confirmatum eft.Statuit item,vt confecra- tio diuini fanguinis in vitreo vafe,non autem in ligneo,vt antea,fieret. Hæc quoq; inftitutio fequentibus temporibus immutata eft. Vetitum enim eft,vt neque in li- gno fieret propter raritatem qua facramentum imbibitur, neque in vitro propter fragilitatem,neque ex metallo ob tetrum faporem,quem inde concipit:fed fieri vo luère ex auro argentoùe aut ex ftanno,vt in Triburienfi & Remenfi concilio fcri- ptum apparet. Idem præterea inftituit,vt omnes Chriftiani annos pubertatis attin- gentes,fingulis annis in folenni die pafchæ publicè communicarent. Quod quidē inftitutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem folum, verumeti am ad confefsionem delictorum traduxit. Mandauit item, ne Epifcopus vel à pa- triarcha,vel à primate,vel à metropolitano fuo in iudicium vocatus, fine autorita- te Apoftolica damnaretur. Voluit poftremò presbyteros omnes adeffe celebrante Epifcopo,quod etiam(vt dictum eft)Euarifto placuit. Huius autem temporibus fuere & Heraclitus,qui in Apoftolum commentarios fcripfit:& Maximus,qui fa- mofam quęftionem infigni volumine difcufsit:& Candidus,qui Hexaemeron cō- pofuit: & Origines, qui decimo Seueri Pertinacis anno perfecutione in Chri- ftianos mota, Leonida patre interempto, quem ipfe adolefcens ad martyrium ad- hortatus

Seuerus imperat.

hortatus est, cum sex fratribus & matre vidua, pauper relinquitur, redactis in fiscum paternis bonis, quòd Christum verum Deum profiterentur, vnde grammatica sibi ac suis victum quæsiuit. Discipulum autem Plutarchum habuit, qui post ea martyrio coronatus est. Totus deinde ad religionem conuersus, catechizandi, hoc est, prædicandi officium habuit. Tanti autem ingenij fuit, vt nulla eum lingua, nulla literatura latuerit. Mira vtebatur continentia in cibo & potu, abstinentia in rebus alienis. Nam & paupertatem Christi imitatus est, & multis annis nudis ambulauit pedibus: illud quoque quod in euangelio dicitur, secutus est, etsi puerile habetur, quia sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt, propter regnum Dei. Hui' virtutem plerique imitati, martyrium pro fide Christi æquo animo passi sunt: maximè verò Potamiena mulier, calida pice in caput eius fusa. Zephyrinus autem cùm ex ordinationibus quatuor, mense decembri habitis, presbyteros tredecim, diaconos septem, Episcopos tredecim creasset, moritur Seueri tempore: ac in via Appia non longè à cœmiterio Calisti sepelitur septimo calendas septembris. Sedit autem annos octo, menses septem, dies decem. Vacat tum sedes dies sex. Matt. 19.

CALISTVS I.

Alistus natione Romanus, patre Domitio, ex regione vrbis Rauennatũ, vsque ad Seueri tempora peruenit, cuius cum animo fortuna mutata est. Nam vbi quintus à Nerone persecutionem in Christianos mouet, continuò varijs periculis & bellis distrahitur: hinc à Pescennio Nigro, qui magnos in Syria motus concitauerat: hinc à Clodio Albino, quem tamen in Gallia non incruento prælio superauit. Inde verò in Britanniam profectus, deficientibus ferè socijs omnibus, varijs casibus afflictatus, apud Eboracum Galliæ moritur anno imperij sui decimoseptimo, duobus filijs relictis, Bassiano & Geta: quorum Geta hostis publicus iudicatus est ac interfectus, cùm ob vitam eius omnibus probris contaminatam: tum vel maximè, quia Papinianum iuris ciuilis alterum asylum, sua manu necauerat. At Bassianus sumpto à senatu Antonini nomine, imperio potitus est: ac Caracallæ cognomentum accepit à genere vestis, quam populo dono dedit. Is autem patre asperior, & omnium libidine intemperantior, nullum genus facinoris in vita prætermisit. Nam & fratrem Getam occidisse putatur, licet Geticum triumphum eius nomine duxerit, & nouercã suam in vxorem duxit. Nihil egregiũ de se reliquit præter thermas Antoninas, quas ipse inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & viam nouam. Eos præterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo gestarent. Damnati præterea ab eo sunt qui ad statuas minxissent. Hic postremò dum bellum in Parthos mouet, inter Edessam & Carras ab hostibus circumuentus, occiditur septimo imperij sui anno, dum leuandæ vesicæ causa ex equo descendisset. Calistus autem pontifex in tanta rerum perturbatione tamq; sceleratis imperatoribus, nequaquam ab instituto suo discedens, cõstituit vt ter in anno ieiunaretur, die sabbati, præsertim frumenti, vini & olei gratia, secundum prophetam, videlicet quarto mense, septimo & decimo, inchoando annum Hebræorum more. Verùm postea mutata sententia, id in quatuor anni tempora transtulit, in vernale scilicet, æstiuale, autumnale & hyemale, quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, cùm antea id quidem tantummodo decembri mense fieri consueuisset. Idem quoque instituit, ne clericorum delatores & accusatores vel infames, vel suspecti, vel inimici, in accusationibus & iudicijs reciperentur. Eos verò hæreticos putauit, qui arbitrantur, sacerdotes post crimen admissum etiamsi dignam pœnitentiam subijssent, ad pristinos honores redire non posse. Hunc ædificasse basilicam in transtiberina regione in honorẽ beatæ virginis, Damasus scribit. Non tamen crediderim hãc illã esse, quam hodie tam celebrem & amplã cernimus, cùm ea tẽpestate ob crebras psecutiones occulta essent omnia, & sacella potiùs atq; eadem abdita, & plerumque subterra-

xvij. Pontifex.

Caracalla.

Psal. 4.

Ieiuniũ quatuor tẽporum

subterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent. Cœmiterium quoq; de suo nomine condidit via Appia, eo loci vbi multorum martyrum cineres antea repositi fuerant. Vnde mirum cuipiam videri non debet, si priùs multos eisdem in locis sepultos diximus, cùm nomen illud postea à notiore persona traxerit: inuisi ego hæc loca cum amicis quibusdam religionis causa. Visuntur adhuc cineres & ossa martyrum, visuntur sacella, vbi priuatim sacrificia fierent, quæ publicè quorundam imperatorum edicto exhiberi Deo non poterant. Huius temporibus fuit Tertullianus Afer, centurionis proconsularis filius, quem Hieronymus primum post Victorem & Apolloniũ inter doctos latinos commemorat. Acris enim ingenij fuit, multa volumina scripsit. Vidi ego, Hieronymus inquit, Paulũ quendam Concordiæ, quod oppidum Italiæ est, qui se beati Cypriani notarium, cùm ipse admodum adolescens esset, Romæ vidisse diceret, referretque Cyprianum nunquam absque Tertulliani lectione vnam diem præterijsse. Is verò cùm vsque ad mediam ætatem presbyter mansisset, inuidia deinceps & contumelijs clericorum Romanæ vrbis ad Montani doctrinam lapsus, contra Ecclesiam volumina composuit, maximè verò de pudicitia, de monogamia, de ieiunijs. Scripsit & contra Apollonium libros sex. Eisdem quoque temporibus multa præclarè gesit Origenes. Nam & Hebioneorum hæresim impugnauit: qui & Christum ex Ioseph & Maria natum, purum esse hominem dicebant, & legem Iudaico ritu seruandã prædicabant. Hoc idem & Symmachus sentiebat. Traduxit etiam sua doctrina ad verã fidem Ambrosium quendam Valentiniani dogmatis (vt ait Eusebius) imitatorem: vel (vt Hieronymo placet) Marcionitem, cui protheochristo presbytero liber Originis de martyrio inscribitur. Hunc quidem etsi hostem sibi Porphyrius desumpserit, Christiani nominis acerrimus persecutor: ita tamen interdum laudat, vt nunc doctissimum, nunc philosophorum principem vocet: & cùm dicat eum omnia Platonis secreta consecutum, carpit tamen quòd religioni Christianæ se addixerit. Scripsisse Originem ad sex millia volumina librorum, Hieronymus ipse refert. Errauit tamen (vt eidem & Augustino placet) in plerisque, maximè verò in libro de principatu, quem Periarchon appellauit. Hũc verò & Pamphilus martyr, & Eusebius, & Ruffinus Aquileiensis presbyter, mirificè commendant. At Calistus vbi ex ordinationibus quinquies per mensem decembrem actis, presbyteros sedecim, diaconos quatuor, Episcopos octo creasset, martyrio coronatus est, ac sepultus in cœmiterio Calopodij via Aurelia, tertio ab vrbe miliario, pridie Id. octobris. Sedit annos sex, menses decem, dies decem. Vacat tum sedes dies sex.

(Margin: Tertullianus. — Origenes multa præclare gessit.)

VRBANVS I.

(Margin: xviij. Pontifex.)

Rbanus natione Romanus, patre Põtiano, M. Aurelio Antonino imperatore fuit, anno Christi ducentesimo vigesimosexto, ab vrbe verò condita, noningentesimo & septuagesimo. Hic autem (vt putabatur) Caracallę filius (Erant enim qui dicerent eum vulgò conceptum) Romam veniens, magna omnium expectatione imperium adeptus, Heliogabali nomen sumpsit à sole, cuius sacerdos erat edito templo: Phœnices enim Heliogabalum solem vocant. Verùm ita præter expectationem is vixit, vt nullam de se, nisi flagitiorum totiusq; obscœnitatis memoriam reliquerit. Nam & in virgines vestales incestum commisit, & probrosas mulieres semper domi habuit, & iracundia incitatus, Sabinum consularem virum (ad quem Vlpianus scripsit) è medio tolli iussit. Dignitates autem & honores malis ac flagitiosis committebat: quos quidem ita aliquando deridebat, vt cùm secum accubuissent, stratis follibus in cœna, eisdemque reflatis, subitò sub mensa omnes reperirentur. Ita autem inhonestè ridebat, vt publicè in theatro solus audiretur. Primus Romanorum holoserica veste, mensis ac capsis argenteis vsus est. Admonentibus amicis, caueret ne ad inopiam redigeretur, respondit: quid melius quàm vt ipse mihi hæres sim & vxori meæ? Eò vesaniæ interdum prouectus

(Margin: Marcus Antoninus imp.)

uectus est, vt decem millia pondo aranearum collegerit, qua ex re dicebat magnitudinem vrbis Romæ comprehendi posse. Exhibuit præterea decem millia murum, mille mustelas, mille sorices. Hac verò insania adeò contemni cœptus est, vt tumultu militari exorto, ipse cum matre necaretur. Aiuntque cùm ei à sacerdotibus Syrijs dictum esset, vi moriturum, eum parasse funem serico & cocco intortum, quo vitam laqueo finiret. Moritur autem quarto imperij sui anno, quo tempore in Palæstina Nicopolis vrbs, quæ priùs Emmaus dicebatur, condita est; legationis industriam eius rei gratia suscipiente Africano rerum ac temporum scriptore. Vrbanus verò qui huius monstri tempore fuit, non autem Diocletiani (vt quidam volunt) multos sanctitate vitæ & doctrina singulari ad fidem traduxit. Inter hos autem Valerianum virum præstantissimum, beatæ Cæciliæ sponsum, & Tiburtium eiusdem Valeriani fratrem, qui posteà martyrium constanti animo tulere. Quam conditionem etiam virgo ipsa subijt in domo paterna, iam antea suo rogatu ab Vrbano Deo dicata. Eiusdem quoque Vrbani institutum fuit, vt Ecclesia prædia ac fundos à fidelibus oblatos reciperet, partireturque prouentus clericis omnibus viritim, nihilque cuiuspiam priuatum esset, sed in commune bonum, quod hodiè obsoleuit: tanta est hominum rapacitas & libido. Sunt qui huic attribuunt distinctionem quatuor temporum ac ieiunij, quæ antea confundebantur hominum imperitia. Huius temporibus Triphonem Origenis auditorem fuisse constat, qui librum præcipuè composuit de vacca rufa in Deuteronomio. Minutius item Felix, insignis tum Romę causidicus, dialogum scripsit, quo Christianum & Ethnicum disputantes inducit. Scripsit & contra mathematicos, cuius etiã Lactantius meminit. Alexander quoque Hierosolymitanus Episcopus bibliothecam illam Hierosolymis tum instituit, vnde tantum laudis consecutus est. At vbi ex ordinationibus quinquies mense decembri habitis, presbyteros nouem, diaconos quinque, Episcopos nouem creasset, martyrio coronatus est, & sepultus in cœmiterio Prætextati via Tiburtina. Sedit annos quatuor, menses decem, dies xij. Sedes autem dies XXX. tum vacat.

Nicopolis.

Nihil priuatim cuiuspiam.

Numeri 19. de vacca rufa.

PONTIANVS I.

Pontianus natione Romanus, patre Calphurnio, temporibus Alexandri imperatoris fuit; anno ab vrbe condita. DCCCC.LXXIIII. anno verò Christi CC.& XLV. Inter imperium verò Heliogabali & Alexandri tres imperatores sunt habiti; Diadumenus, Macrinus, & Albinus: quorum nomina prætermittere institui; cùm quia parum imperarunt, tum vel maximè, quia nihil memoria dignum gessere. solus tamen Albinus ob edacitatem nomẽ aliquod apud posteros consecutus est, vt ait Cordus, qui centum persica campana, decem melones Ostienses, quingentas ficos passarias, quadringenta ostrea vna cœna comedebat. Sed omittamus hæc monstra, ad Alexandrum venio vnicum virtutis exemplar, qui senatus ac militum studio imperator creatus, ad componendam remp. vitio superiorum principum labefactatam, animum adiecit. Adiutores autem ad hanc rem habuit & Iulium Frontinum virum doctissimum, Vlpianum & Paulum viros in iure ciuili præstantissimos. Iustitiam verò ita coluit, vt nemo vnquã de illata ab eo iniuria questus sit. Procul omni pompa & ambitione vixit, vnde semel tantùm dum consul esset, picta toga vsus est. Si quis autem inter salutandum caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, vt adulator reijciebatur. Erat præterea tantæ prudentiæ, vt à nemine decipi posset: vnde Turinum qui munera accipiebat, quòd magnæ esse autoritatis apud imperatorem videretur, in foro transitorio ad palum alligatum fumo necari iussit, præcone clamante: Fumo punitur, qui fumũ vendidit. Pecunias autem, quarum mater Mammea vt mulier studiosa fuit, omnino contempsit. Gemmas reiecit, vt res muliebres, dictitans, in Virgilio (quem Platonem poetarum vocabat) plures & meliores gemmas esse. Lenonum vectigal &

xix. Pontifex.

Alexander vnicum virtutis exemplar.

meretricum & exoletorum, in sacrum ærarium inferri vetuit, idque sumptibus publicis assignandum censuit, quo & theatrum & circus & amphitheatrum & stadium instaurarentur. Statuas summorum virorum vndique conquisitas, in foro trāsitorio locauit. Thermas verò Antonini Caracallæ, quæ hodie Antonianæ vocantur, perfecit & ornauit. Templum Christo ædificare voluit, eumque inter Deos recipere. Habuit præterea Christum ipsum, Abraham & Ophreum in * lario suo. Alexander igitur tot virtutibus insignis, iuuenis admodum imperator creatus, bellum statim contra Persas suscepit, ac Xerxem eorum regem constantissimè vicit. Disciplinæ verò militaris adeò seuerus emendator fuit, vt quasdam etiam integras legiones exautorauerit. Qua seueritate factum est, vt militari tumultu apud Maguntiacum in Gallia occideretur. Pontianus autem Pontifex Romanus, instigantibus sacrificulis idolorum, mandato principis ab vrbe Roma in Sardiniam insulā cum Philippo presbytero deportatur, eo potissimùm tēpore, quo Origenes Germanum presbyterū Antiochenum, & Beryllum Arabiæ Episcopum, ab hæresi ad veritatem reduxit. Negabat Beryllus Christum ante incarnationem fuisse. Aliqua opuscula hic scripsit, maximè verò epistolas aliquot, quibus Origeni pro sana doctrina gratias agit. Extat & dialogus Originis & Berylli, in quo Beryllum hæreseos arguit. Tanti autem ingenij fuit Origenes & doctrinæ, vt septē notarij sibi inuicem succedentes, homini vix sufficerent. Librarios habuit totidem, & puellas apprimè eruditas, quos omnes ingenij copiam & hubertatem effundendo defatigabat. Ab Antiochia verò accersitus Romam à Mammea Alexandri matre, in quam filius vnicè pius fuit, in pretio habitus Origenes, mulierem Christianam fidem edoctam relinquēs, Antiochiam redijt. Pontianus verò multas calamitates & grauia tormenta pro fide Christi in Sardinia passus, tandem moritur: cuius corpus postea à Fabiano pontifice Romam cum magna veneratione ac totius cleri supplicationibus reportatum est, ac sepultum via Appia in Calisti cœmiterio. Hic autē ex sacris ordinibus bis mense decembri habitis, sex presbyteros, diaconos quinque, Episcopos sex creauit. Vixit autem in pontificatu annis nouem, mensibus quinque, diebus duobus. Vacat tum sedes à martyrio eius dies decem.

* Larario

Librarij Origenis

ANTHERVS I.

xx. Pont.

ANtherus natione græcus, patre Romulo, pontifex creatur Maximino imperante: qui anno ab vrbe condita, dccccclxxxvij, ex corpore militari, posteaquam bellum in Germania prosperè gesserat, sine vlla senatus autoritate imperator electus est. Fuit autem ingentis staturæ vir, adeò vt pedes octo excederet. Pedem habuit tantæ magnitudinis, vt postea in prouerbij locū cesserit, cùm de longis & ineptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro annulo autem vxoris dextrochetio vtebatur. Tātæ verò bibacitatis erat, vt vini amphoram vna cœna biberet. Verùm cùm sextus à Nerone Christianos cædibus persequeretur, tertio anno posteaquam regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ, quam obsidebat, vnà cum filio Maximino interfectus, persecutioni simul & vitę finem imposuit, Mammeæ mulieris Christianæ & Originis mortem permaximè cupiens. Ferunt in ea obsidione Aquilejenses fœminas funes ex capillis suis fecisse, cùm nerui deessent aut funes, ad emittendas sagittas. Vnde in honorem matronarum templum Veneri Caluæ senatus dedicauit. Antherus autem primus statuit, vt res gestæ martyrum diligenter exquisitæ à notarijs scriberentur: conscriptas recōditu in ærario Ecclesiæ mandauit, propter Maximum quendam qui martyrio coronatus est, ne vnà cum vita benè agentium memoria aboleretur. Censuit item, Episcopum omisso primo Episcopatu ad alium necessitatis causa & vtilitatis, non suiipsius, sed creditarum ouium posse transferri, interposita summi pontificis autoritate, quod hodie à plerisq; contra fit: ad vtilitatem enim propriam respicientes, imò voluptatem, vt habeant vnde expilent, ad huberiorem semper respiciunt: non quòd

Adagiū.

Maximinus imp.

quòd oues,& qua ratione pascendæ sint quærentes, quod est officium boni pastoris: sed sciscitantes quantum singulis annis inde excerpi possit. De cura animarũ parua fit mentio, de augẽdis prouentibus magna: quò multa iumenta & plures seruos, ac eos quidem ignauos & stolidos, domi alant. Huius autem temporibus Iulius Africanus fuit inter scriptores nobilis, constituta etiam (vt Eusebius ait) Cæsareæ suo nomine insigni bibliotheca. Hic sub M. Aurelio Antonino legationem suscepit pro instauratione Emmaus, quæ postea Nicopolis appellata est, vt antè diximus. Scripsit item epistolam ad Originem, qua ostendit fabulam Susannæ apud Hebræos non haberi: contra quem postea Origenes ob hanc rem grandem epistolam scripsit. Geminus quoque Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, & Heraclas Alexandrinæ Ecclesiæ pontifex, tum quidem in pretio sunt habiti. Antherus verò vno tantùmodò Episcopo creato, martyrium subiens, in cœmiterio Calisti via Appia sepelitur tertio nonas ianuarij. Sedit annis vndecim, mense vno, diebus duodecim. Vacat tum sedes dies tredecim.

Episcopi non suo tantum posse ferri ad alium episcopatum post.

FABIANVS I.

Fabianus natione Romanus, ex patre Fabio, à Gordiano & Philippo vsq; ad Decium imperatorem peruenit. Gordianus enim imperium adeptus, cùm Parthos iam erumpentes ingenti clade superasset, ad triumphum rediens, à Philippis necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quòd ad sexaginta duo millia librorum in bibliotheca habuisse dicitur. Philippus autem anno ab vrbe condita noningẽtesimo nonagesimoseptimo, reductis militum copijs è Syria, in Italiam vnà cum filio Philippo annos quinq; imperat. Hunc autem primum imperatorem Christiani habuere: qui quidem mysteria adire nunquam est ausus nisi cõfessus. Post tertium verò imperij sui annum, millesimus ab vrbe condita annus impletus est: vnde & seculares ludi celebrati sunt, qui centesimo quoque anno repetebantur, instituti à Valerio Publicola post exactos reges, à seculo nomen ducentes, quod est humanæ vitæ spacium. Hi tamen Decij fraude, licet diuersis in locis, interfecti sunt: nam Philippus pater Veronæ, sed Romæ filius occiditur. Fabianus autẽ pontifex septem diaconis regiones diuisit, qui à notarijs martyrum res gestas colligerent ad cæterorum exemplum, qui Christi fidem profitebantur. Idem quoque in cœmiterijs pro dignitate martyrium ædificauit. Statuit præterea, vt singulis quibusque annis in cœna Domini chrisma renouaretur, ac vetus in Ecclesia combureretur. Huius tempore exorta est Nouatiana hæresis. Nouatianus enim vrbis Romæ presbyter, ob cupiditatem Episcopatus omnia diuina atque humana miscebat, ne in manus Cornelij, qui Fabiano successit, pontificatus deueniret. Ab Ecclesia enim seperatus, semet ac suos καθαρούς, id est, mundos appellabat. Negabat apostatas etiã pœnitentes, recipiẽdos esse. Hanc ob rẽ Romæ conciliũ sexaginta Episcoporum, totidem presbyterorum cum diaconis pluribus habitũ est, quo Nouatiani opinio vt falsa improbatur, quòd Saluatoris exemplo nemini pœnitenti denegãda sit venia. Eisdem quoque temporibus Origenes hæresim quorundam sustulit, affirmantium animos hominum vnà cum corporibus interire: rursumque in anastasi (quam nostri resurrectionem vocant) vnà cum corporibus suscitari. Sustulit & hæresim Helchesaitarum, qui Paulum Apostolum omninò respuunt: quiq; asserunt, negantem in tormentis Christum nihil criminis habiturum, modò integri & recti sit cordis. Scripsit etiam idem autor in Celsum Epicureum Christianos impugnantem. Literas quoque de fide ad Philippum & Seueram eius vxorem dedit. Ad Fabianum postremò de ordine fidei multa conscripsit. Alexander verò Cappadociæ Episcopus, cùm desiderio sacrorum locorum Hierosolymam perrexisset, cogitur à Narcisso eiusdem vrbis Episcopo iam sene, administrationem Episcopatus secum suscipere. Verùm sub Decio ardente persecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyrium passus est, Cæsaream ductus, ob confessionem Christi necatur.

xxj. Pon.

Gordianus imp.

Nouatiana hæresis.

At Fabianus pontifex, cui dum Anthero successor quæreretur, columba, vt creditum est, supra caput astitit, eiusdem formæ qua illa visa est, quæ Spiritum sanctum supra caput Iesu apud Iordanẽ detulit, martyrio coronatur, vbi ex quinq; ordinationibus mense decẽbri habitis, presbyteros duos & viginti, diaconos septem, Episcopos vndecim creasset: sepultus est autem in cœmiterio Calisti via Appia xiiij. calendas februarij. Sedit annos xiiij. menses vndecim, dies vndecim. Vacat autem sedes diebus sex.

CORNELIVS I.

xxij. Pontifex.

Ornelius natione Romanus, patre Castino, Decij temporibus fuit. Qui Pannonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis, imperium sumpsit, odio in Christianos exardens, propter Philippos eiusdem sectæ imitatores. Verùm cùm postea biennio cum filio Cæsare imperasset, à barbaris opprimitur, adeo vt eius cadauer nusquam repertum sit. Digno certè damnatus iudicio, qui septimã post Neronẽ persecutionẽ in Christianos mouens, multos sanctissimos viros interemit. At verò sub Episcopatu Cornelij, qui apostatas recipiendos censebat, pœnitentes præsertim, Nouatus Nouatianũ extra Ecclesiã ordinauit, & in Africa Nicostratum: quam ob rẽ confessores qui à Cornelio secesserant, cum maximo presbytero ac Mose sentientes, ad Ecclesiam reuersi, veri confessoris nomen adepti sunt. Verùm postea instantibus hæreticis, Cornelius Centumcellas in exilium mittitur, ad quem Cyprianus Carthaginensis Episcopus in carcerẽ coniectus, literas mittit, quibus intellexit & amici calamitatem, & exilij sui confirmationem. Extant & aliæ Cypriani ad Cornelium epistolæ, plenæ religionis & fidei: sed illa potissimum elegans habetur, qua Nouatum discipulum quendam suum accusat & damnat. De eadem quoque hæresi & Dionysius Alexandrinæ vrbis Episcopus, Originis olim auditor, ad Cornelium scripsit. Nouatum præterea alia epistola reprehendit, quòd à communione Romanæ Ecclesiæ discessisset, quodq; etiam se inuitũ ad pontificatum obeundum diceret esse deductum. Tum ille: Si inuitus Nouate (vt dicis) designatus est, probabis, cùm volens secesseris. Cornelius autem priusquam in exilium mitteretur, instante Lucina matrona sanctissima, corpora Petri & Pauli è catechumbis, vbi minùs tuta esse videbantur, noctu leuant. Paulum Lucina in prædio suo via Ostiensi collocat, eo loci vbi interfectus fuerat: Petrum verò Cornelius apud locum reponit, vbi crucis martyrium subierat, in templo apollinis ad radices aurei montis tertio calendas Iulij. At verò Decius vbi intellexit, Corneliũ literas à Cypriano accepisse, eum à Centumcellis Romam perduci iubet, quem ita in Telluris templo, astante vrbis præfecto, alloquitur: Sic (inquit) obstinate vitam ducere instituisti, vt neq; deos cures, neq; præcepta vel minas principum timeas, & contra remp. literas accipias ac mittas? Huic Cornelius: De laudibus Christi, de ratione redimendorum animorum, non de imminutione imperij, literas accepi & reddidi. Tum Decius iratus, sanctissimum virum plumbatis cædi (genus id flagelli est) atque deinceps ad templum Martis duci iubet, vt simulacrum eius adoraret: id si facere abnueret, pœna capitali afficeretur. At vir sanctus dum ad supplicium duceretur, omnia bona sua Stephano archidiacono commisit. Post hoc verò tertio nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina vnà cum quibusdam clericis noctu sepeliuit in arenario prędij sui, via Appia non longè à cœmiterio Calisti. Sunt qui scribant, hunc põtificem sub Gallo & Volusiano passum. At ego multo magis Damaso credo, qui Decij iussu hoc factum affirmat. Cornelius autẽ mense decembri sacrorum initiandorum potestatem bis fecit, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, Episcopos septem creauit. Sedit annis duobus, mẽsibus duobus, diebus tribus. Sedes autem diebus quinque & triginta tum vacat.

Decius imperator mouet persecutionẽ in Christianos.

LVCIVS I.

Vcius natione Romanus, patre Porphyrio, imperante Gallo Hostiliano pontifex eligitur. Gallus enim cum Volusiano filio imperium obtinuit: quorum temporibus in vltionem Christiani nominis tanta pestis exorta est, vt paucæ domus, nedum ciuitates & prouinciæ extiterint, quæ non tantam calamitatem senserint. Verùm Gallus & Volusianus dum contra Aemilianum res nouas agitantem bellum ciuile moliuntur, Interamne necantur, nondū completo imperij sui biennio. Aemilianus verò obscuro loco natus, tertio mense occupatæ tyrannidis opprimitur. Mox autem Valerianus in Rhetijs & Norico ab exercitu, Gallienus Romæ à senatu imperatores eliguntur. Quorum imperiū perniciosum Romano nomini fuit, principum ignauia, & in Christianos sæuitia: Nā & Germani Rauennam vsque peruenere, ferro ac flamma omnia vastantes: & Valerianus in Mesopotamia bellum gerens, à Parthis captus, in seruitute turpiter vixit: eo enim vt scabello Pacorus Persarum rex equum inscensurus vtebatur: ac meritò quidem, cùm statim vbi imperium arripuit, octauus à Nerone adigi tormētis Christianos, idola colere, abnegantesq; interfici vbique iusserit. Territus autem tam claro Dei iudicio Gallienus, pacem Ecclesijs tribuit. Serò tamen, iam enim Dei voluntate barbari omnes in fines Romanos eruperant, & tyranni quidam perniciosi exorti sunt, qui quod domi relictum erat ab externo hoste, pessundarent. Gallienus verò cùm remp. deseruisset, ac Mediolani libidinibus operam daret, occiditur. Lucius igitur mortuo Volusiano exilij pœna liberatus, Romam veniens, constituit, vt duo presbyteri, diaconi tres vbique locorum Episcopum comitarentur, eius vitæ & actionis testes. Huius autem temporibus martyrium passus est Cyprianus, qui primo rhetoricam docuit: deinde suadente presbytero Cæcilio, vt Hieronymus ait, à quo & cognomen sortitus est, ad Christianos trāsiens, omnes facultates suas pauperibus erogauit. Presbyter primò, deinde Carthaginensis Episcopus creatus, sub Gallo & Volusiano martyrij pœna afficitur. Cuius vitam & martyrium Pontius eiusdem Cypriani presbyter & exilij comes, egregio volumine composuit. Antè verò quàm moreretur Cyprianus, venerat in sententiam Ecclesiæ Romanæ, non esse rebaptizandos hæreticos, sed sola manus impositione in gratiam recipiendos. Hac enim de re inter Cyprianum & Cornelium magna fuerat olim contentio. Lucius verò antequam ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem potestatem Ecclesiæ Stephano archidiacono suo permisit. Ter autem dandis ordinibus sacris vacauit decembri mense, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, episcopos septem creauit. Sepultus est in cœmiterio Calisti via Appia octauo calendas septembris. Sedit annis tribus, mensibus tribus, diebus tribus. Dies quinque & triginta sedes tum vacat.

xxiij. Pōtifex.

Gallus imperat.

Valerianus & Gallienus imperatores.

STEPHANVS I.

Tephanus natione Romanus, patre Iulio, cùm iam de imperio Romano actum videretur, pontifex eligitur, eo potissimùm tempore, quo Posthumus in Gallia tyrannidem occupat, cum maximo reip. emolumento. Nā annis decem ingenti moderatione vsus, pulsis hostibus, prouinciā in pristinam formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacum interfecto, Victorinus successit, vir quidem in re militari strenuus: sed dum nimiæ libidinis esset, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur. Stephanus autē ad ordinandam Ecclesiam conuersus, instituit, ne sacerdotes & leuitæ vestibus sacris alibi quàm in Ecclesia, & peragendis sacris vterentur: ne si secus facerent, pœnam Balthassar regis Babylonis subirent, qui vasa sacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizandis autem his qui ad fidem redijssent, eadem sensit quæ Cornelius pontifex: neque vllo modo his recommunicandum esse qui rebaptizarēt. Vnde Dionysius, qui antea hac de re cum Carthagiensibus & orientalibus senserat, mutata sententia, ad Stephanum scribens, eum bono esse animo iubet, cùm Ecclesiæ tā

xxiiij. Pontifex

Imperij vacatio.

Asianæ quàm Africanæ, mutata opinione, in sententiam Romanæ sedis iam venissent. Iuuit & Ecclesiam Dei illa tempestate Malchion eloquentissimus Antiochenæ Ecclesiæ presbyter. Hic enim contra Paulum Samosatenum Episcopum Antiochenum scripsit, quòd dogma Artemonis instaurare conaretur, affirmantis, Christum communis naturæ hominem tantummodo fuisse, nec semper fuisse, sed à Maria sumpsisse principium. Quæ opinio postea in Antiocheno concilio omnium consensu improbata est. Hac autem de re idem Malchion grandem epistolam nomine Synodi ad Christifideles scripsit. Stephanus autem cùm opere & verbis multos gentiles ad fidem Christi conuertisset, conquisitus à Gallieno, vt quidam volunt: vel ab his qui ex Deciano edicto Christianos persequebantur, vnà cum plerisq; suorum ad martyrium rapitur. Capite enim mulctatus, in Calisti cœmiterio via Appia sepelitur, quarto nonas Augusti, cùm iam ex ordinibus sacris bis mense decembri propositis, presbyteros sex, diaconos quinq;, Episcopos tres creasset. Sedit annis septem, mensibus quinque, diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & viginti tum vacat.

Malchion presbyter.

SIXTVS II.

xxv. Pontifex.

Ixtus secundus natione Græcus, patria Atheniensis, ex philosopho Christi discipulus factus est, durante adhuc Deciana & Valeriana persecutione. Sed non erit à re nostra alienum, reliquos tyrannos, vt cœpimus, sparsim scribere, quoad verum principem attigerimus. Nã Victorino in Gallia interempto, Tetricus senator, qui tum Aquitaniam gubernabat, absens à militibus imperator creatur. At verò dum hæc in Gallia agerentur, per Odenatum Persæ victi, defensa Syria, Mesopotamia vsque ad Ctesiphontem recepta est. Eaq; tempestate exorta doctrina est apud Ptolemaidem, quæ olim Barce vocabatur, Pentapoleos ciuitatem, plena blasphemijs in Deum patrem & in Christum, quem summi Dei filium esse negabant, primogenitumque omnis creaturæ, simul etiam Spiritussancti intellectum auferebant. Hi Sabelliani à Sabellio autore, tam peruersæ sectæ inuentore, vocati sunt. Quid dicam de spurcissimo Cherinti dogmate? Qui post mille annos futuram anastasim, & regnum Christi in terris dicebat: vnde Chiliostos à Græcis vocatus est. Is autem quia libidinum & cupiditatum impatiens erat, voluptates ipsas in promissionibus futuri regni sanctis proponebat, abũdantiam ciborum & mulierum copiam. Idem sentiebat & Nepos in partibus Aegypti Episcop'. In delicijs enim corporis & voluptatibus omnibus regnaturos in terra sanctos cum Christo dicebat. Hinc Nepotiani, tam turpis sectæ imitatores vocati sunt. Confutare & extinguere has opiniones Sixtus aliquando meditabatur, verùm accusatus quòd Christi fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templum ducitur, vt aut Marti sacrificet, aut si id facere noluerit, pœnam capitis subeat. Euntem ad supplicium Laurentius archidiaconus ita alloquitur: Quò (inquit) progrederis sine filio pater? Quò sacerdos optime sine ministro properas? Cui Sixtus: Ego te non desero fili, maiora tibi pro fide Christi supersunt certamina, post triduum me sequeris sacerdotem leuita. Interim autem si quid in thesauris habes, id pauperibus distribue. Eodem verò die vnà cum Sixto diaconi sex interficiuntur, Felicissimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocentius, Stephanus sexto idus Augusti. Laurentius verò triduo pòst vnà cum Claudio subdiacono, & Seuero presbytero, & Crescentio lectore, & Romano ostiario, varijs cruciatibus necatur quarto idus Augusti. Exustum igni Laurentium ferunt. Vincentius verò, quem Sixti discipulum fuisse constat, in Hispaniã profectus, huic martyrio interesse non potuit. Sixtus autem in Pontificatu suo sacrorum ordinum potestatem bis fecit mense decembri, vnde & presbyteros quatuor, diaconos septẽ, Episcopos duos creauit. Sixti corpus in cœmiterio Calisti via Appia sepelitur. Reliqui verò martyres iacent in cœmiterio Prætextati in agro Verauio via tiburtina.

Stephanus, Laurẽtius & cæteri necantur.

Sedit

Sedit autem Sixtus annos duos, menses decem, dies tres & viginti. Vacat tum sedes dies quinque & triginta.

DIONYSIVS I.

Dionysius, cuius originem Damasus inueniri potuisse negat, ex monacho pōtifex creatus, presbyteris Ecclesias & cœmiteria in vrbe Roma statim diuisit. Parochias & diocœses foris distribuit, quò quisq; finibus suis limitibusue contentus esset. Huius temporibus fuisse Claudium existimauerim, qui vbi ex voluntate senatus imperium suscepit, Gotthos annis iam quindecim, Illyricum Macedoniamque vastantes, bello adortus, incredibili clade superauit. Hanc ob rem in curia aureus clypeus, in Capitolio aurea statua eidem à senatu decreta est. Morbo autem correptus apud Syrmium moritur, nondum expleto biennio in imperio. Quo mortuo statim Quintilius frater ab exercitu imperator eligitur, vir quidem vnicæ moderationis, & qui solus fratri præferri posset. Is quoque decimoseptimo imperij die interficitur. Dionysij verò temporibus Paulus Samosatenus ab orthodoxa fide desciscens, Artemonis hæresim suscitauit. Nā in demortui locum Antiochenus Episcopus creatus, superbè nimiùm sese habebat. Inter eundū enim præ superbia & literas relegebat, & dictabat epistolas, multis constipato agmine præcedentibus ac subsequentibus, vnde propter hominis arrogantiā, Christianam religionem plerique detestabantur. Sed quid facerent nostra tempestate, qua nil vel superbiæ vel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi potest, si tot adolescentes anteambulones sericatos & coccinatos in equis præferocibus, ac phaleratis viderēt? sique subsequentium presbyterorum turbam cernerent, chlamydibus optimi cuiusque coloris hinc inde ab equis deaurātis pendentibus? execrarentur eos sat scio: dicerent nil eis cum Christo præter similitudinem quandam religionis commune esse. Ad Paulum redeo, quem tutiùs reprehendere licet. Is enim inflatus opinione suijpsius, ac tribunal altius quærens, negabat Dei filium è cælo descendisse, sed à Maria cepisse originem, & initium è terra habuisse. Hanc ob rem in concilio Antiocheno omnium Episcoporum, qui aderant, consensu publicè damnatus est: maximè verò Gregorij Cæsariensis Episcopi, viri sanctißimi sententia, qui tanto concilio interfuit, & postea pro fide Christi martyrij pœnam subijt. In Paulū verò Malchio Antiochenus presbyter multa disseruit & scripsit, quia Artemonis hæresim (vt dixi) instaurare conabatur. Huic autem concilio propter senium interesse Dionysius non potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinum Episcopū latè perscriptum est. Mortuus autem Dionysius sepelitur in cœmiterio Calisti, vbi ex institutionibus duabus mense decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos sex, Episcopos septem creasset. Sedit annis sex, mensibus duobus, diebus quatuor. Vacat tum sedes dies sex.

xxvj. Pōtifex.

Claudi⁹ imperat.

Paulus Samosa. Episcop⁹

Gregori⁹ Cæsariēsis Episcopus.

FELIX I.

Felix natione Romanus, patre Constantino, Aureliani tempore fuit, qui anno ab vrbe condita millesimo ac vigesimoseptimo imperium adept⁹, vir militari disciplina clarus, Gotthos apud Danubium graui prælio superat. In Asiam deinde traijciens, Zenobiam, quæ occiso Odenato marito orientis tenebat imperium, apud Thymas haud longè ab Antiochia terrore magis quàm prælio vincit, eamq; in triumphum vnà cum Tetrico ducit: quo apud Catalaunos superato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorificè in vrbe consenuit: vnde Zenobia familia Romana originem habuit: & Tetricus conseruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis verò opera conuersus imperator, & templum Apollinis, & muros vrbis magnificentißimis operibus extruit. Hic autem posteà mota in Christianos persecutione, nonus à Nerone de cælo tactus, inter Constantinopolim & Heracleam in Zenophrurio occiditur

xxvij. Pōtifex.

Aurelianus imp.

Felix autem martyrum gloriæ consulens, statuit, vt quotannis sacrificia eorum nomine celebrarentur, vtque nullibi quàm in sacro loco & à viris sacris initiatis sacrificium, quod Missam appellant, celebraretur, necessitatem semper excipiens. Quòd si de consecratione templi ignoratum fuerit, vtpote vetustate & abolitione monumentorum, consecrari denuò mandat. Neque enim (vt ipse aiebat) iteratum dicitur, quod factum esse nescitur. Huius tempore Manes quidam gente Persa, vita & moribus barbarus, profiteri se Christum ausus est, ascitis in societatem duodecim discipulis, quo fidem rebus in omnibus faceret. Vt autem tum impugnatur Manes ob impietatē & superbiam, ita maximè laudatur Anatolius Laodicenus Episcopus propter religionem & doctrinam. Ausus etiam eodem tempore Saturninus est nouam Antiochiam condere, exercitus opera fretus. Verùm dum audacter nimiùm imperium quoque molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autem vbi repetitis sacris ordinibus mense decembri, presbyteros nouē, diaconos quinque, Episcopos quinque creasset, martyr via Aurelia sepelitur, tertio calendas Iunij in basilica, quam anteà in honorem Dei condiderat, secundo ab vrbe miliario. Sedit autem annis quatuor, mēsibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum sedes dies quinque.

Manes hæretic'

EVTYCHIANVS I.

xxviij. Pont.

Vtychianus natione Tuscus, patre Maximo, temporibus Aureliani fuit: cui quidem interempto Tacitus succedit, vir certè idoneus reipub. gubernandæ ob eius virtutem & integritatem. Verùm in Ponto sexto mense post adeptum imperium occisus est. Florianus quoque qui Tacito successit, tertio demum imperij sui mense apud Tarsum occiditur. Eutychianus autem instituit, vt in altari frugibus benediceretur, maximè verò fabæ & vuæ. Constituit item, ne quis martyres sepelire vellent, sine Dalmatica, colobioue purpureo id facere auderent, se nesciente præsertim. Sunt qui scribāt huius temporibus Dorotheum eunuchum fuisse, virum certè græca & hebraica lingua doctissimum: cuius doctrina mirificè delectatum Aurelianum ferunt. Nam ita primis imperij sui annis Christianis fauit, vt Pauli Samosateni sectam ab Ecclesia separauerit. Verùm postea malis consilijs subornatus, in Christianos (vt dixi) persecutionem mouens, scriptis iam ea de re ad præsides prouinciarum literis, diuino iudicio interimitur. Ipsius autem Dorothei scripturas sacras exponentis, auditor Eusebius etiā adolescens fuit. Anatolius quoq; Alexandrinus Laodiceæ Syriæ Episcop', multæ doctrinæ vir, præclara quædam in mathematicis & scriptura sacra tum composuit. Inuectus est & in Manichæorum hæresim, quæ tum maximè inualuerat. Hi ad reliquos errores & duas substantias introduxerunt, bonam & malam, dixereque animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare. Testamentum vetus omninò respuebant: nouum verò aliqua ex parte recipiebant. At Eutychianus vbi ex sacris ordinibus mense decembri habitis, presbyteros quatuordecim, diaconos quinque, Episcopos nouem creasset, martyrio coronatur: & in cœmiterio Calisti via Appia sepelitur octauo calendas augusti. Sedit annum vnum, mensem vnum, diem vnum. Vacat tum sedes dies octo. Sunt tamen qui scribant, eum annis octo, mensibus decem in pontificatu vixisse: sed ego multo magis Damaso credo, qui primæ sententiæ autor est.

Florian' successit Tacito.

CAIVS I.

xxix. pōtif ex.

Aius natione Dalmatæus, patre Caio, ex genere Diocletiani imperatoris, primùm Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus. Probus autem rei militaris gloria insignis, suscepta reip. administratione, Gallias à barbaris occupatas ingenti felicitate restituit. Saturninum imperium vsurpare conantem in oriente, Proculū & Bonosum Agrippinæ magna celeritate oppressit. Apud Syrmium tamen vir acer & iustus tumultū militari & licentia

centia occiditur, anno imperij eius sexto: pòst quem Carus Narbonensis imperium suscepit, ac biennio tenuit. Hic cùm filios duos, Carinum & Numerianum ad gubernacula imperij traduxisset, bello Parthico captis etiam Celeois & Ctesiphonte nobilissimis vrbibus, in castris fulmine ictus concidit. Numerianus verò qui tum cum patre erat, rediens Apri soceri sui fraude necatur. Carinus autem probris omnibus contaminatus, à Diocletiano, difficili tamen bello in Dalmatia victus, scelerum suorum pœnas tandem luit. Caius verò ordines in Ecclesia distinxit, quibus tanquam gradibus quibusdam ad Episcopatum ascenderetur. Hi erant, ostiarius, lector, exorcista, acolytus, subdiaconus, diaconus, presbyteri, Episcopus. Idem quoque (vt quondam Fabianus) regiones diaconis diuisit, qui res gestas martyrum conscriberent. Constituit etiam, ne prophanus quispiam sacris initiatum in iudicium vocaret: neue paganus aut hæreticus accusandi Christianum hominem potestatem haberet. Huius tempore fuisse Victorinum Petabionensem Episcopum constat, qui multa commentaria in sacros codices scripsit. Inuectus est etiam in hæreses omnes, licet non æquè græcam linguam ac latinam nouerit, vt Hieronymo placet, qui affirmat eius scripta grandia sensu, compositione vilissima apparuisse. Pamphilus verò presbyter Eusebij Cæsariensis Episcopi necessarius, adeò diuinorum voluminum cupidus fuit, vt magnam partem librorũ Origenis sua manu descripserit: quos quidem libros Hieronymus affirmat se vidisse in bibliotheca Cæsariensi tanta auiditate, vt Crœsi diuitias consecutum se arbitraretur. Scripsit idem Pamphilus Apologeticum pro Origine, quod etiam Eusebius non multo pòst fecit. At verò Caius orta in Christianos tempore Diocletiani tanta persecutione, quanta nunquam antea, in subterraneis locis, quas cryptas vocant, diu latuit. Captus deinde à persecutoribus vnà cum Cabinio fratre, eiusque filia Susanna, martyrio coronatur, & via Appia in cœmiterio Calisti sepelitur decimo calendas Maij. Sunt etiam qui scribant, Luciam, Agatham, Hagnetem non multo pòst martyrium passas fuisse. Sedit autem Caius annis vndecim, mensibus quatuor, diebus duodecim. Quo quidem tempore presbyteros quinque & viginti, diaconos octo, Episcopos quinque creauit, quater ordinibus sacris mense decembri habitis. Vacat tum sedes dies vndecim.

Carus Narbonensis.

Victorinus Petabionẽsis Episcopus.

Pamphilus Eusebij necessarius.

MARCELLINVS I.

Marcellinus natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ obscuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit. Diocletianus enim anno ab vrbe condita M.xlj. ab exercitu imperator electus, Aprũ, qui Numerianum interfecerat, ipsemet occidit. Verùm moto in Gallia tumultu potiùs quàm bello, eò cum exercitu Maximianum cognomento Herculeum misit, qui agrestes facilè compescuit. At verò circunstrepentibus vndique bellis, cùm solus Diocletianus resistere tot periculis non posset, Maximianum, Augustum; Constantium verò & Maximianum Galerium, Cæsares creat. Maximianus autẽ Herculeus Carausio fraude Alecti interempto, Britanniam post annos decem recipit. At Constantius cùm primò in Gallia malè pugnasset, renouata secundò pugna, multa millia alemannorum occidit, qui eò venerant mercede conducti: ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captam Alexandriam, quam Archilleo resistente mensibus octo obsederat, diripiendam militibus dedit. Præterea verò Maximianus Galerius cùm duobus prælijs contra Narseum benè pugnasset, postremò inter Galicium & Carras superatur. Atque tam sinistra pugna amissis copijs, ad Diocletianum confugit: à quo ita arroganter acceptus est, vt per aliquot millia passuum purpuratus ante currum eius cucurrisse dicatur. Is autem hac cõtumelia motus, repetito bello hostes superat ac domat. Pacatis hoc modo vndique rebus, Diocletianus in oriente, Maximianus verò Herculeus in occidente vastari Ecclesias, Christianos affligi interficiq; mãdant, decima post Nerone persecutione: quę certè

xxx. Pontifex.

Diocletianus imperat.

Decima Christianorũ persecutio.

omnibus

omnibus diuturnior & immanior est habita. Nam & scripturæ sacræ igni exustæ sunt: & si quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato remanebat infamis. Præterea verò serui qui in Christianismo perdurabant, libertatem consequi non poterant: milites item Christiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiam pariter vitamque deponere, edicto principis in foro posito. Hoc verò quidam lacerare ausus, pelle nudatus, superfuso aceto & sale tamdin cruciatur, quoad vita superfuit. Hunc in fide confirmarunt Dorotheus & Gorgonius viri clarissimi. Iisdem diebus fortè fortuna in vrbe Nicomediæ regia domus incendio conflagrare cœpit: vnde imperator à Christianis id factum falsa suspicione existimãs, multos interfici, plerosque viuos in ignem conijci iubet. Eadem quoq; sæuitia vsi sunt, qui in Militene prouincia, in Syria, in Aphrica, in Thebaide, in Aegypto cum imperio erant. In planitiæ verò Palæstinæ & Tyri multis sęuissimis bestijs expositi sunt. Nullum autem genus tormenti Christianis tum non adhibitum est. Pro vngulis enim testas fictilium vasculorum adhibebant: quibusdam verò arũdines acutæ sub vnguibus figebantur. Hoc etiam tormento vexatę mulieres sunt, arundinibus ipsis per pudenda corporum adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota combusta est, quia ciues idolis sacrificia exhibere recusarunt, Adaucto Romano viro sanctissimo eos in fide retinente: ad hæc postremò venere sæuissimi tortores, vt oculis effossis, ac cæterio adustis sæuirent. Passi etiam martyrium sunt Anthimus Nicomediæ Episcopus, Lucianus presbyter Antiochenus vir doctissimus, Pamphilus Cæsariensis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus vocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quòd & librum de laudibus martyrum composuit, & impugnare iudices malè iudicantes ausus est. Quid plura? cùm Damasus referat, xvij. millia hominum vtriusq; sexus diebus xxx. per diuersas prouincias martyrio coronata fuisse. Omitto eos, q in insulas relegati sunt, vel ad metallum vel ad opus metalli, vel ad fodiẽdas arenas excidendosq; lapides damnati: quæ multitudo propè infinita est habita. At Marcellinus pontifex ad sacrificia gentium ductus, cùm minis instarent carnifices, vt thura dijs exhiberet, metu perterritus Deos alienos adorauit. Habito deinde non ita multo pòst concilio centum & LXXX. Episcoporum in Sinuessa vrbe Campaniæ, eò & Marcellinus squalidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiscitur, petitque, vt sibi pro inconstantia debita pœna tribuatur. Qui enim damnaret in tanto concilio ne vnus inuentus est, cùm dicerent omnes, ea fermè ratione Petrum peccasse, ac flendo peccati pœnam luisse. Redijt Romam Marcellinus iratus, Diocletianum adijt, hominemque increpat, qui se impulerit dijs gentium immolare. Ducitur ad martyrium Diocletiani iussu Marcellinus cum Claudio Cyrino, Antonino Christifidelibus. Inter eundum verò Marcellum presbyterum admonet, ne Diocletiani præceptis obtemperet in rebus maximè ad fidem pertinentibus: neue corpus suum sepulturæ traderet, quòd diceret ob negatum Saluatorem se id nequaquã mereri. Horum simul aũt interemptorum corpora, Diocletiani iussu ad dies sex & triginta insepulta iacuerunt via publica. Vnde Petri Apostoli iussu, qui Marcello in somnis apparuit, via Salaria in cœmiterio, quod Priscillę deinceps nomen habuit, sepeliuntur sexto calendas Maias apud beati Crescentionis corpus. Tandem verò aperuit oculos Deus (vt Eusebius ait) & eò Diocletianum compulit, vt deposito imperio priuatus viueret. Idem fecit & Maximianus eius collega, acerrimus persecutionis Christianæ autor, qui post aliquot annos multis varijsque morbis vexatus, ac post longos cruciatus insania mentis percitus, furijsque scelerum agitatus, seipsum tandem peremit. Hanc autem calamitatẽ, quam nostri passi sunt, à Deo permissam refert Eusebius, propter corruptos nimia libertate & indulgentia Christianorum mores: maximè verò Ecclesiasticorum, quorum peruersitatem diuina iustitia frenare hac persecutione instituit, dum simulationem in vultu, dolum in corde, fallaciam in eorum verbis cerneret. Hi enim liuore, superbia, inimicitijs, odijs inter se certantes, tyrannidem, potius quàm sacerdotium sapere videbantur.

Phileas Aegyptius [illegible] Thmu[illegible]

Chri-

Christianæ pietatis omninò obliti, ac diuina mysteria prophanantes potiùs q̃ celebrantes. Sed qd futurũ nostra ętate arbitramur? qua vitia nostra eò creuere, vt vix apud Deũ misericordiæ locũ nobis reliquerint. Quãta sit auaritia sacerdotũ, & eorũ maximè qui rerũ potiuntur, quãta libido vndiq; cõquisita, quãta ambitio & põpa, quanta sup̃bia & desidia, quãta ignoratio tũ suijpsius, tũ doctrinę Christianæ, q̃ parua religio, & simulata potiùs q̃ vera, q̃ corrupti mores, vel in prophanis etiam hominibus (quos seculares vocant) detestandi, non attinet dicere, cũ ipsi ita apertè & palàm peccent, ac si inde laudem quærerent. Veniet (mihi credite, vtinã falsus sim vates) veniet Turcus hostis Christiani nominis, Diocletiano & Maximiano violentior. Italiæ claustra iam pulsat: nos desides & somniculosi interitũ communẽ expectamus, voluptati priuatæ potiùs quàm cõmuni vtilitati cõsulentes. Ad Marcellinum venio, quem vtinam aliquando imitati, ad sanitatem redeamus. Hic enim (vt dixi) cognito errore suo, quo à fide defecerat, ad se rediens, martyrium pro fide Christi constanti animo passus est, vbi ex sacris ordinibus bis mẽse decembri habitis, presbyteros quatuor, diaconos duos, episcopos quinque creasset. Sedit autem annis nouem, mensibus duobus, diebus sedecim. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

MARCELLVS I.

Arcellus natione Romanus, patre Benedicto, ex regione Viæ latæ, à Constantio & Galerio vsque ad Maxentium peruenit. Constantius enim & Galerius, abdicantibus se ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperij gubernacula suscipientes, prouincias inter se partiti sunt. Nam Galerius Illyricum, Asiam & orientem sortitus est: Constantius verò singulari moderatiõe vsus, Gallia tantũ & Hispania cõtentus fuit, licet ei & Italia sorte obtigerit. Vnde Galerius duos Cęsares legit, Maximianũ, quem oriẽti præfecit: & Seuerum, cui Italiam commendauit: Illyricum ipse retinuit, quòd eã barbaros hostes populi Ro. iter facturos sentiebat. At Constantius vir singularis mansuetudinis & clementiæ, Gallis omnibus clarissimus fuit, præcipuè verò quòd & Diocletiani vafrum ingenium, & Maximiani crudelitatem non sine magno discrimine euaserat. Moritur autem Constantius Eboraci in Britannia principatus sui anno decimotertio, atq; in diuos summo omnium consensu refertur. At Marcellus diuino cultui intentus, vbi Priscillam matronam Romanam impulisset cœmiterium suis sumptibus via Salaria construere, titulos quinque & viginti in vrbe Roma constituit, quasi diœceses, ad commoditatem baptismi, & opportunitatem eorum, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant: consultum iri & eo modo sepulturis martyrum videbat. Maxentius verò vbi Lucinam matronam Romanam instituisse Ecclesiam Dei rerum suarum hæredem intellexisset, iratus & mulierem ipsam relegauit ad tempus, & Marcellum captum impellere minis conatus est, vt & episcopatu se abdicaret, & Christianum nomen deponeret: quem vbi contemnere & deridere sua præcepta vidit, in cacabulum ad custodienda animalia publica (vt quidam volunt) statim inclusit: quo in loco nec orationes vnquam, nec ieiunia prætermisit. Parochias item non secùs ac si liber esset, epistolis gubernabat. Mense autem nono captiuitatis sure à clericis noctu à cacabulo liberatus est: qua ex re maiore percitus ira Maxentius, sanctissimum virum in cacabulum redegit: vbi cùm fœdè & incommodè habitaret, pedore & situ mortuus est. At verò Lucina sanctissimi viri corpus via Salaria in cœmiterio Priscillæ condidit decimoseptimo calendas februarij. Postea autem re Christiana crescente, cacabuli domus in Ecclesiam erigitur beati Marcelli nomine, quæ etiam ætate nostra inuisitur. Sunt autem qui scribant, Mauritium cũ vna Christianorum legione apud Rhodanum flumen à persecutoribus cæsum. His additur Marcus, Sergius, Cosmas, Damianus, alijque complures, qui vbique terrarum cædebantur. Marcellus autem annis quinque sedens, mẽsibus sex, diebus vno & viginti, ex sacris ordinibus mense decembri habitis, presbyteros sex & viginti,

XXXI. Pon.

Constantius, Galerius, Maxentius imperatores.

diaco-

diaconos duos, Episcopos vnum & viginti creauit. Vacat tum eius morte Romana sedes dies viginti.

EVSEBIVS I.

xxxij. Pontifex.

Vsebius natione Græcus, patre medico, pontificatum adijt Constantino & Maxentio imperantibus. Nam mortuo Constantio (sicut dixi) Claudij ex filia nepote, Constantinus eius & Helenæ in gratiam Herculei repudiatæ filius, occidentis imperium maximo omnium consensu adeptus est. Romæ interea prætoriani excitato tumultu, Maxentium Maximiani Herculei filium, Augustum nuncupant. Vnde Maximianus spe recuperandi imperij ex solitudine Lucaniæ Romam venit, literis Diocletianum adhortatus, vt idem ipse faceret. Contra hos motus missus à Galerio Seuerus cum exercitu, dum vrbem Romam obsidet, fraude militum, qui cum Maxentio sentiebant, circumuentus, fugiens demum Rauennæ occiditur. Paululùm etiam abfuit, quin Maximianus pater militũ beneuolentiam pollicitationibus & largitione quærens, à filio Maxentio occideretur. Is autem in Gallias ad Constantium generum profectus, dum circumuenire hominem studet, detecto per Faustam eius filiam dolo, quæ rem omnem marito aperuit, fugiens, ac Massiliæ oppressus, suorum scelerum pœnas tandem luit vel seipsum (vt quidam volunt) desperatis rebus interfecit. Dum autem Eusebius in pontificatu viueret, crux Domini inuenta est quinto nonas Maij, & ab Helena Constãtini matre exornata, ac in magna veneratione habita. Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quem postea mutato nomine Cyriacum vocarunt. Hæreticos quoque idẽ pontifex reconciliauit, imposita tantummodo manu. Instituit præterea, ne prophani, quos laicos vocant, Episcopum in iudicium vocarent. Huius verò temporibus fuisse Lactantium Firmianum constat Arnobij discipulum. Hic cum rhetoricam Nicomediæ doceret, infrequentia discipulorum motus, quòd id in græca ciuitate ageret, ad scribendum se contulit: qua in re tantum valuit, vt post tempora Ciceronis ab eo secundus habeatur. Multa scripsit, sed illa potissimùm extant, quæ contra gentiles, de opificio hominis, de ira Dei conscripsit. In extrema senectute constitutus, Cæsaris Crispi, filij Constantini præceptor fuit in Gallia. Eusebius quoq; Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, ac bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligentissimus inuestigator, multa eisdem temporibus scripsit, maximè verò libros Euangelicæ præparationis, Ecclesiasticæ historiæ, in Porphyrium Christianorum hostem acerrimum. Apologias item sex pro Origine composuit: de vita Pamphili martyris, à quo ob amicitiam cognomentum accepit, libros tres. Eusebius autem Pontifex, habita semel ratione sacrorum ordinum mense decembri, cùm presbyteros tredecim, diaconos tres, Episcopos quatuordecim creasset, Romæ moritur, ac in cœmiterio Calisti via Appia sepelitur sexto nonas Octobris. Sedit autem annis sex, mense vno, diebus tribus. Vacat tum sedes diem vnum.

Iudas crucis inuentor.

Lactantius Firmianus.

MELCIADES I.

xxxiij. Pontifex.

Elciades natione Afer, Maxentij, Licinij, Maximini temporibus fuit. Licinius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partem imperij recipitur, propter eius in re militari præstantiam. Hi quòd Constantinum videbant apud omnes magno esse in pretio, Christianis parcebãt. Maxentius tamen milites clanculùm mittebat, qui obuium quenque cæderent. Arte quoque magica delectatus, grauidas, maximè verò Christianas, funestis sacris adhibitas scindebat infantum causa, quorum cineribus in magia vtebatur, vt ostenderet tyrannidem seruari etiam per nefas posse. Simili vesania & crudelitate Maximinus quoque in oriente vtebatur, qui magorum magistris & malarum artium doctoribus præmia etiam decernebat, augurijs ac diuinationibus fidem præstans. Sæuior cæteris in Christianos hæc omnia contemnentes est habitus. Vetera autem delu-

delubra renouari, ac more veterum sacra dijs exhiberi iubet. In hos verò Constantinus mouens, & Maxentium graui prælio victum apud pontem Miluium ita superat, vt dũ præ dolore suarum fraudum oblitus, pontẽ ad decipiendum hostem instructum decipulis transit, cum magna parte suorũ satellitum submergatur. Et Liciniũ sororium nauali ac terrestri prælio victum, apud Nicomediã dedere seipsum coegit, vitamq; Thessalonicæ priuatã ducere: ac meritò quidẽ, cùm à fide ob inuidiã desciens, Christianos Constantino fauentes grauibus supplicijs persequeretur. Maximinus verò diuina vltione inflatis subitò visceribus, suppuratisq; intestinis ita distenditur, vt inter se & putridum cadauer nil interesset, scatentibus vndiq; vermibus, & tabo serpente, tanto pedore, vt sustineri fœtor nõ posset. Hoc volebant eius merita, qui & nostros ad cœmiteria conuenire vetabat, & simulacrum Antiochiæ consecratum, subornatis sacerdotibus, qui ex aditis id enunciarẽt, clamasse dicebat, pellendos ab vrbibus Christianos, & præmia in prouincijs distribuit sacerdotibus simulacrorum, qui contra Christianos agerent. Tandem verò tyrannus pœnitentia ductus, medico verum dicente, decreto publico vetuit Christianos lædi, eosq; suis legibus vti siuit. Sed hoc nihil ei profuit cùm vi fierent omnia. Nam grauissimis morbis diutius cruciatus, viuendi finem tandem fecit, homo sæuus & varius: nunc enim 10 Christianos, nunc pro Christianis agebat. His autẽ cladibus multi Christiani interfecti sunt, maximè verò Dorothea virgo sanctissima & pulcherrima, quæ mortẽ potiùs quàm stuprum tyranni pati voluit. Sophronia quoq; à Maxentio sæpiùs de stupro appellata, cùm diutiùs vitare periculum non posset, seipsam interfecit, Lucretiam imitata. Melciadis autem institutũ fuit, ne dominico, néve quinta feria ieiunaretur, quia hos dies pagani quasi sacros celebrant. Multa quoq; in oblationibus faciendis cõstituit, quod Manicheorum hæresis in vrbe Roma tum maximè inualescebat. His autem peractis, Maximini iussu martyrio coronatur. Idem fatum subiere & Petrus Alexandrinus Episcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, vir moribus & doctrina insignis, & Timotheus presbyter Romanus, alijq; cõplures Episcopi & sacerdotes. Sepultus est autem Melciades via Appia Calisti crypta quarto idus decembris. Viuens adhuc ex ordinibus sacris semel habitis, presbyteros septem, diaconos sex, Episcopos duodecim creauit. Sedit annis quatuor, mensibus septem, diebus nouem. Vacat tum sedes dies septendecim.

Dorothea

SYLVESTER I.

Yluester natione Romanus, patre Ruffino, Cõstantini temporibus fuit, anno ab vrbe cõdita millesimo nonagesimoprimo, Domini verò anno cccxxxix. Sub hoc tandẽ principe Christiani à tyrannis antea oppresi, nonnihil respirare incipiunt. Nam corporis ac animi dotibus cùm optimo quoq; principe cõparari Cõstantinus potuit: militaris enim gloriæ appetentissimus fuit, in bello fortunatus. Pacẽ petentibus libenter dedit, liberalibus studijs, vbi per otium licebat, delectabatur. Liberalitate & gratia omnium beneuolẽtiam sibi comparabat. Multas leges rogauit ex æquo & bono, superfluas abscidit, seueras nimiũ emendauit. Vrbẽ in Byzantij ruinis de nomine suo condens, eã Romæ magnitudine ædificiorum parem facere conatus, secundam Romam vocauit: vt literæ sub equestri eius statua indicabant. Is igitur tantus princeps omnia circunspiciens, omnia considerans, vbi honestatem Christianæ religionis intellexit, qua seruare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, paci studere, simplicitate & constantia vti iubemur, eam ita complexus est, vt iturus ad bellũ, non alio quàm crucis signo vteretur. Quod sereno cælo dum in Maxentiũ tyrannum copias mouet, & viderat & adorauerat, astantesq; angelos audierat dicentes: Constantine, ἐν τούτῳ νίκα, quod etiã fecit, ac tyrannos oẽs à ceruicibus populi Romani Christianorumq; omnium depulit, maximè verò Licinium, qui

xxxiiij. Pontifex.

Constantinus imp.

D Chri-

Christianos & domo & militia pulsos, aut relegatione, aut carcere (vt dixi) ad mortem vsq; macerabat: aut leonibus obijciebat: aut suspensos tanquam porcos membratim lacerans dissipabat. Tantum itaq; principē ac tam humanum Sylnester nactus, relicto Soracte monte, quo à tyrannis sæuientibus relegatus fuerat (vel vt quidā volunt) secesserat, Romā veniens, Constantinum erga Christianos benè animatum, promptiorē ad optimè de Ecclesia Dei promerendum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureum distinctum gēmis concedebat: quod quidem Syluester aspernatus, tanquā religioso capiti minimè cōueniens, phrygia mitra & cādida tantummodò contentus fuit. Permotus autem Constantinus sanctitate Syluestri, Ecclesiā in vrbe Roma condidit in hortis Equitij, non longè à thermis Domitianis, quæ titulum Equitij vsq; ad tempora Damasi præ se ferebat. Cui quidem Ecclesiæ Imperator munificus hæc etiā dona præstitit: patenam argenteam librarum viginti, scyphos duos viginti librarum, calicem aureum duarum librarum, & alia vasa tum argentea, tum aurea, quæ enumerāre longum esset. Fundū quoq; Valerianum dono dedit in agro Sabino positum, vnde quotannis solidos octoginta capiebat. Hortū intra vrbem ad regionem duorum adamantum, vnde solidi quindecim capiebantur. Domum in regione Orphea intra vrbē, vnde solidi octo & quinquaginta proueniebant. Verùm dum hæc Romæ agerentur, apud Alexandriā presbyter quidā Arius nomine, vir specie & forma magis q̄ virtute insignis, & laudis ac gloriæ potiùs q̄ veritatis cupidus, serere discordiam in fide Christi cœpit. Separare enim filium ab æterna & ineffabili Dei patris substantia conabatur his verbis: Erat aliquando quando non erat, non intelligens filium patri coæternum esse, & eandē in trinitate substantiam, cùm dictū sit, ego & pater vnū sumus. Cùm autem Alexander Alexandrinæ vrbis Episcopus frustra reuocare Arium ab errore tentasset, Constātini mandato, adhibita etiā impensa munificè quidē, apud Nicæam vrbem Bithyniæ concilium generale indicitur, cui trecēti & octodecim Episcopi interfuere. Disputatū est in eo loco aliquandiu, & quidē acriter. Nam viri aliquot in quæstionibus callidi, Ario tum quidē fauebant, simplicitati fidei nostræ aduersantes, licet ex his quidā doctissimus philosophus diuino spiritu mot⁹, vno momento fidē nostrā quā antea impugnabat, vt sanctā & integrā statim amplexus sit. Tandem verò re ipsa in concilio diligenter discussa, concludit ὁμοούσιον scribi debere, id est, eiusdem cum patre substantiæ filium confiteri. Qui verò cum Ario sentirent, fuere ad decem & septem, affirmantes extrinsecùs creatum esse Dei filium, & non ex ipsa patris diuinitate progenitum. Cognita autem tantæ controuersiæ veritate, Constantinus decretum Concilij affirmat, proposito contradicentibus exilio, vnde sex tantùm cum Ario exulauere: reliqui enim in sententiam benè iudicantium venere. In eodem concilio damnatos ferunt & Photinianos, à Photino Episcopo Gallogræciæ nomen ducentes, qui Ebionitarum hæresim imitati, affirmabant Christum à Maria pio coitu fuisse conceptum. Damnati & Sabelliani, qui vnam tantùm personam patri & filio & spirituisancto ascribunt. In eodem verò concilio querimoniarum libellos (vt fit) Episcopi ipsi Constantino dabant, se inuicem accusantes, expetentesq; à principe iudicium: quibus ita imperator optimus respondet, combustis eorum libellis, eos Dei tantummodò & nō hominū iudicium expectare debere. Præterea autem in eodem concilio decretum est, ne qui se impatientia libidinis castrarent, in clerū amplius reciperentur: néve neophytus anteqnā cautiùs examinaretur, clericus fieret: & ne in militiam Dei ascitus, cū extraneis mulieribus habitet: cū matre verò, sorore, amita id tantūmodò licere: ne Episcopus in ordinem ascisceretur, nisi ab omnibus vel saltem à tribus prouinciæ Episcopis: & ne, quē alius Episcopus expulerit, vel clericum vel laicum alius suscipiat. Decernitur etiam, ac quidē sanctè, ne cuiquā fieret iniuria, vt singulis annis concilium in prouincia habeatur. Quare hoc sanctum institutū aboleuerint nostræ ætatis pontifices, nō video, nisi censuras benè viuentium ac sentien-

Conciliū Nicenum.

ſentientium reformidabant. Conſtitutum quoq; eſt, vt qui abſq; tormẽtis in perſecutionibus lapſi fuerint, annos quinq; inter catechumenos vitã ducant. Poſtremò verò decernitur, ne quis de minore Eccleſia ad maiorem tranſeat ambitiõis & auaritiæ cauſa: quod certè non obſeruatur, cùm ſiccis faucibus, tanquã lupi famelici, precibus, pollicitationibus, muneribus, largitione huberiores epiſcopatus, omiſsis primis, omnes quærant & efflagitent. Syluestri aũt conſtitutiones hę ſunt habitæ, vt chriſma ab Epiſcopo tantùm cõſecraretur, vt Epiſcopi baptizatũ ſignarent propter hæreticam ſuaſionẽ, vt baptizatum chriſmate liniat presbyter, occaſione mortis. Addit præterea, Laicus clericum in iudicium ne vocet. Diaconus in Eccleſia celebrãdi cauſa dalmatica induatur, & palla linoſtima læua eius tegatur. Clericus cauſas in curia ne agat: nec ante iudicẽ ſecularem cauſam dicat. Presbyter celebraturus neq; ſerico, neq; panno tincto vtatur, ſed lineo, & quidem albo. Sic in albis celebrandum eſſe dicebat, quemadmodũ in linea ſindone & alba Chriſti corpus ſepultum fuit. Gradus quoq; in ordinibus Eccleſiaſticis conſtituit, vt vnuſquiſq; vno tantùm ordine cõtentus ſit, & vnius ſolũ vxoris vir. Cõſtantinus autẽ augendæ Chriſtianæ religionis cupidus, baſilicam Conſtantinianam (quam Lateranenſem vocant) ædificauit, doniſq; plurimis eandem exornauit. Nam & faſtigium argenteũ templo obtulit, habens in fronte Saluatorem ſedẽtem in ſella quinq; pedũ, centum & triginta librarũ, & xij. apoſtolos in quinis pedibus librarum nonaginta cũ coronis argenti puriſsimi. Saluatorẽ quoq; addidit reſpicientem in apſida, ſedentem in throno V. pedum, cuius pondus centum quadraginta librarum erat. Angelos quatuor ex argento ponderis centum & quinq; librarũ, coronas quatuor ex auro puriſsimo cũ delphinis viginti librarum, altaria ſeptem ex auro puriſsimo ducentarũ librarum. In vſum verò luminum maſſæ gargilianę prouentum ex agro * Sueſſano conſtituit ſolidos cccc. Addit & maſſa vrbana, quæ in agro Antiati eſt. Sacrumq; præterea fontẽ inſtituit apud eandem baſilicã ex lapide prophyretico, cuius tota pars illa quæ aquã continet, ex argento erat. In medio aũt fontis columna porphyretica poſita erat, in qua aurea phiali L. librarum balſamo plena, in celebritate paſchæ vſum nocturni luminis præſtabat. In labro fontis ſtabat agnus auri puriſsimi, vnde aqua fundebatur. Non lõgè ab agno erat Saluatoris ſtatua argenti puriſsimi centum & lxx librarum. Ad alterã partem ſtabat Iohãnnis Baptiſtę ſtatua argentea centũ librarũ, hunc titulũ præ ſe ferens, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Septem verò cerui aquam fundebant; quorum ſinguli octoginta librarum erant. Prouẽtus aũt ſacri fontis ex maſſa Statiliana in agro Corano, ex fundo Baſsi, ex domibus & hortis, aliquot in vrbe poſitis, ex quibuſdam fundis in Africa, Numidia, Græcia ſitis. Idem etiam Conſtantinus rogatu beati Syluestri Petro apoſtolorũ principi baſilicam in Vaticano ędificat, non longè à templo Apollinis, quo in loco eiuſdem Apoſtoli corpus ſplendidè ac mirificè collocauit: ex ęre enim & cupro vndiq; clauſum erat. Supra beatiſſimi apoſtoli ſepulchrũ crux centũ & quinquaginta librarum extabat ex auro puriſsimo. Aderãt circumquaq; candelabra iiij. argento cõcluſa, cum ſigillis argenteis, vnde Apoſtolorum actus cernebantur. His addidit calices aureos tres librarũ duodecim, calices argenteos xx. quorũ ſinguli x. librarum erant. Metretas argenteas iiij. cc. librarũ. Patenã aureã cum thure & columba ornatã gẽmis hyacinthinis & margaritis xxx. librarum. Ipſum aũt altare erat clauſum argẽto & auro, diſtinctumq; pluribus gẽmis. Hos verò prouẽtus huic baſilicæ addidit, in Antiochia domũ Daciani, ſolidos centum & L. præſtantẽ. Cellã in Aphrodiſia ſolidos d. xv. præbentẽ. Hortũ Maronis, thermas cõplures, popinas, piſtrina cõdonauit, vnde multũ colligebatur ad vſum ſacerdotum. Idẽ quoq; Cõſtantinus inſtante Syluestro, baſilicã Pauli via Oſtienſi extruxit: corpus verò Apoſtoli ita condidit, vt de Petro diximus. Vaſa etiã aurea, argentea, ænea totidẽ donauit, quod D. Petro, maximè aũt crucem aureã centum & quinquaginta librarum, ſuper loculũ Beati

*Sinueſſano.

Baſilica Pauli ædificatur.

Pauli collocauit. Venere prouentus ad eandem basilicam ex Tarso Ciliciæ: ex possessione Tyri venit oleum, venere aromata & casiæ: venit balsamum ex locis hęc eadem ferentibus: venit crocum, sal, piper, cinnama. Aedificatur etiã imperatoris iussu basilica in atrio Sessoriano sub titulo sanctæ crucis in Hierusalẽ, vbi sanctæ crucis partem aliquam reposuit, inuentã ab Helena matre, fœmina incõparabilis fidei & religionis. Hæc enim magnitudine animi mota & visis nocturnis, Hierosolymã petijt, vt lignũ crucis perquireret. Difficile id quidem erat, quia ab antiquis persecutoribus eo loci simulachrum Veneris collocatum fuerat, vt christiani Venerem Saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, vbi locũ ipsũ ruderibus purgasset, tres confuso ordine cruces reperit. In vna inscriptio illa legebatur tribus linguis, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. Astabat autẽ Macarius illius vrbis tum Episcopus, qui vnam ex his manibus cum religione retinens, veram esse dicebat. At tertia mulieri mortuæ admota, eidem vitam restituit. Hanc ob rem Constantinus motus, edicto vetuit, ne quispiam deinceps eo supplicio vteretur. Helena verò ędificato eo in loco templo, vbi crucem repererat, abiẽs, clauos quibus Christi corpus cruci affixum fuerat, secum ad filium portat. Horũ ille vnum in frenos equi transtulit, quibus in prælio vteretur: alio pro conogalæ vtebatur: tertium in mare Hadriaticum (vt ait Ambrosius) ad compescendas sæuientis maris procellas deiecit. Illa autem crucis pars, quam eadem mulier secum in thecis argenteis detulerat, gemmis & auro distincta in basilica Sessoriana collocatur. Huic hęc munera addunt, argentea candelabra quatuor, argentei scyphi quatuor, calices aurei decẽ, patena argẽtea auro clausa librarum L. altare argenteũ cc. librarum, agros quoq; circa palatium positos, Ecclesiæ dono dedit. Ex Faliscis aũt & Nepesino agro fundos quosdã donauit. Sunt qui scribant & basilicã sanctæ Hagnetis Constantini iussu ædificatam esse, rogatu Constantiæ eius filiæ, & baptisterium Ecclesiæ additum: vbi & filia & soror Constantini eiusdem nominis, baptizatæ sunt. Huius basilicæ hæc fuere munera: patena aurea librarum viginti, calix aureus librarum decem, calices argentei quinq;, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex vico Pisonis. Idem quoq; imperator basilicã sancti Laurentij extra muros ædificat in agro Veranio super arenarium cryptæ, gradusq; extruxit, quibus ascẽsus ac descensus his daretur, qui ad visendũ beati Laurentij corpus accederẽt. Tẽpli ornamentũ erat, absis argento & porphyreticis lapidibus ornata. In aditu cryptæ, lucerna erat ex auro purissimo librarum viginti. Ante corpus martyris erãt lucernæ x. argenteæ librarum xv. Fundus aũt Cyriacetis fœminæ, quẽ fiscus persecutionum tempore occupauerat: huic basilicæ assignatur: fundus item Veranius, vnde solidi lx. veniebant. Via etiã Lauicana idem imperator inter duas lauros basilicam beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro Exorcistæ ædificat. Non longè verò mausoleum erexit in honorẽ matris, quam sepulchro Porphyretico inclusit. Huic templo martyrum & matris gratia hæc dona data sunt: patena ex auro purissimo librarum quinq; & triginta, candelabra argẽtea iiij. auro clausa pedibus xij. calices aurei tres cum gẽmis prasinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ, ara ex argento purissimo librarum. cc. scyphus ex auro purissimo librarũ viginti: fundus Laurentinus cum balneo iuxta formã prodeuntis aquæ posito: fundus Augustæ Helenæ, vnde solidos trecentos & viginti sacerdotes quotannis habebãt. Sunt qui scribãt (sine autore tamẽ) Sardiniã cũ fundis suis & Mesanã & Matiniã cum mõte argentario, ac fundis omnibus huic Ecclesię dono datã. Ad has basilicas in vrbe Roma ædificatas, alias quoq; foris extruit. Nã & Hostiæ non longè à portu eius mãdato tẽplum ædificat in honorẽ beatorũ Apostolorũ Petri & Pauli ac Iohãnis Baptistæ, quibus etiã hæc dona eius munificentia oblata sunt: patena argẽtea librarũ xxx. calices argẽtei x. patena argentea chrismalis librarũ x. peluis ex argẽto ad vsum baptismi librarũ xx. His muneribus additi & Graechorum fundi Ardeatini agri, fundus Quirini in agro Hostiensi. In Albano quoq; Iohanni

Baptistæ templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenam argenteam librarũ triginta, scyphum argenteum deauratum librarum duodecim, amas argenteas librarum viginti, fundum Laurentinum cum adiacentibus prædijs, fundum cum lacu Albano, fundum Tiberij Cæsaris. Capuę etiã Basilicam Apostolorum condidit, quã ciues Constantinianam appellarunt. Cui & hæc dona oblata, patenæ argenteæ xl. librarum, candelabra Græca iiij. cum pedibus x. His additur fundus ex agro Caietano, & fundus paternus ex agro Suessano. Aliam postremò basilicam Neapoli ædificauit, vt ait Damasus: in cuius honorem eam erexerit, non satis constat. Proinde reticere donaria templo dedicata institui, ne videar cum alijs errare. Sunt etiam qui scribant, Syluestrum titulum suum in tertia regione vrbis apud thermas Domitianas instituisse, Equitium quidam vocant. Huic titulo multa dona Constantinus obtulit, vt patenam argenteam librarum xx. cerostrata ænea xvj. fundum Barbatianũ ex agro Ferenati, fundum Sulpitianũ ex agro Corano. Ne autem nouæ Romæ sacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes essent, duas item basilicas Constantinopoli ædificat, quarum altera Irene, altera Apostolorum vocatur, euersis prius paganorum templis, aut in vsum Christianorum translatis, sublatisque è medio tripodibus delphicis, vnde infinita mala oriebantur. Hæc sunt Constantini dona, quę antea narrauimus, quibus hoc etiam addidit: (Certum enim vectigal à ciuitatibus pendi solitum, Ecclesijs prouincialibus cleroque distribuit. Donationem verò ipsam, decreti sui autoritate validam in perpetuum esse voluit. Vt autem virginibus & qui in cœlibatu viuerent, testari liceret, aliquidque sacerdotibus ex testamento relinquere, (qua ex re ego arbitror Ecclesiæ patrimonium auctum esse) legem sustulit antea latam ad propagandam sobolem, qua illi vetabantur hæreditatem adire, qui vigesimoquinto ætatis anno vxorem non duxissent. Hinc ius illud trium librorum inuentum à principibus est, quo in amicos prole carentes plerunque vtebantur. Hæc Socrates & Sozomenus in tripartita sua accuratè scribunt.) Fuere autem & Syluestri temporibus multi præclari viri, quorum opera & labore gentes & nationes pleræq; ad fidem nostram venere, maximè verò Iuliani, Frumentij & Edisij prædicationibus: quos philosophi quidam Alexandrini eò perduxerant. Iberorum quoque gens, quæ sub axe pontico iacet, fidem Christi intelligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortante. Valuit etiam multum illis temporib° ad mouẽdos homines Antonij Eremitæ sanctissimi autoritas, cui literis & nuncijs Helena se ac filios sæpius commendauit: eius cibus solus panis erat, aqua potus: nec vnquam, nisi in occasu solis comedebat: homo Aegyptius omnino contemplationi deditus. Huius quidem vitam Athanasius Alexandrinæ vrbis episcopus insigni volumine perscripsit. Siluester autem vbi ex sacris ordinibus septies mense decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos sex & triginta, episcopos quinque & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Priscillę via Salaria tertio ab vrbe milario, pridiè calendas Ianuarij. Sedit autem annos tres & viginti, menses decem, dies vndecim. Vacat tum sedes dies quindecim.

Hęc parẽthesis in plerisq; desideratur.

Antoni° Eremita.

Athanasius Alexandrinæ Episcopus.

MARCVS I.

Marcus natione Romanus, patre Prisco, Magni Constantini temporibus fuit, de quo varia scribunt historici. Sunt enim qui affirmant, Constantinum vltimis imperij sui annis, instigante sorore, Arrium ab exilio reuocasse, quòd inuidia damnatum hominẽ mulier diceret, in eiusq; dogma declinasse. Hos ego deceptos similitudine nominis puto, & patri illud ascribere, quod filij scelere factum est. Neque enim simile veri est, principem illum sapientissimum, quod semper improbauerit, ea potissimùm ętate quã sapere datur, illud idẽ collaudasse. Scribunt præterea, Constantinum ab Eusebio Nicomediæ Episcopo Arriani dogmatis imitatore, baptizatum esse. Quod quidem falsum esse, & religio principis ostendit, & baptisterium huius rei causa Romæ ab eo magnificentissimis

xxxvi. põtifex.

patri homouſion eſſe. Id cùm refellere Arrius non poſſet, ad conuitia verſus, magicas artes Athanaſio viro ſanctiſsimo obijcit, prolato in loculis Arſenij brachio. Damnatur itaque violenter iubente Conſtantio Athanaſius: qui quidem fugiens, ſex continuis annis in lacu ciſternæ carentis aqua ita delituit, vt ſolem nunquam viderit. Indicante deinde ancilla quadam, cùm in eo eſſet vt caperetur, Dei monitu ad Conſtantis partes confugit, qui fratrem Conſtantium minis certè coegit Athanaſium recipere. Arrius interim Epiſcoporum & populi frequentia ſtipatus, dum leuandi ventris cauſa ad publicum locum declinat, egerere conatus, inteſtina omnia in cuniculum latrinæ demiſit, mortem certè paſſus vita turpiſsima condignam. Iulius autem pontifex multis incommodis vexatus in tanta rerum perturbatione, tandem poſt menſes decem Romam ab exilio redijt, audita præſertim Conſtantini morte: qui bellum fratri Conſtantij inferens, dum apud Aquileiam inconſultè dimicat, occiditur. Non deſtitit tamen Iulius orientales Epiſcopos reprehendere, maximè verò Arrianos, qui iniuſſu Romani pontificis Antiochiæ concilium indixerant, cùm id ſine eius autoritate fieri non poſſet, quòd Romana Eccleſia cæteris præeſſet. Confutabant id orientales, non ſine ironia, quòd dicerent, à ſe ad occidentem Chriſtianæ religionis principes commigraſſe: hancobrem ſuam Eccleſiam tanquam perennem fontem, vnde tanta gratia manauerat, cæteris præferendam. Conſtat autem Iulium ipſum omiſsis his contentionibus, duas ædificaſſe baſilicas: vnam iuxta forum Romanum, aliam in transtiberina regione. tria item cœmiteria extruxit, vnum via flaminea, aliud via Aurelia, tertium via portuenſi. Conſtituit præterea, ne ſacerdos alibi, quàm apud iudicem Eccleſiaſticum cauſam diceret. Voluit item vt omnia ad Eccleſiam pertinentia, per notarios aut per primicerium notariorum conſcriberetur: hos hodie (vt arbitror) protonotarios vocamus, quorum officium eſt res geſtas præcipuè conſcribere. Verùm noſtra ætate adeò plerique (nolo dicere omnes) literarum ignari ſunt, vt vix ſciant nomen ſuum latinè exprimere, nedum maiorum res geſtas perſcribere. De moribus nolo dicere, cùm è lenonum numero, & paraſitorum quidam in hunc ordinem relati ſint. Conſtantini autem & Conſtantij tempore in pretio fuit Marcellus Ancyranus Epiſcopus, qui multa ſcripſit, maximè verò contra Arrianos. Feruntur tamen contra hunc Aſterij & Apollinarij libri, eum Sabellianæ hæreſis arguentes. Eiuſdem quoque erroris eum Hilarius arguere conatur: quem certè Marcellus refellens, ſe tamen nequaquam cum Iulio & Athanaſio ſentire oſtendit. Contra hunc præterea ſcripſit & Baſilius Anquiranus Epiſcopus librum vnum de virginitate. Nam Baſilius Macedoniæ partis vnà cum Euſtachio Sebaſteno princeps fuit. Theodorus quoque Heracleæ Thraciarum Epiſcopus, elegantis copioſæq; elocutionis vir, multa tum ſcripſit, maximè verò commentarios in Matthæum, in Iohannem, in Pſalterium, in Apoſtolum. Iulius verò cùm ex ſacris ordinibus ter menſe decembri in vrbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres, Epiſcopos nouem creaſſet, moritur, ac ſepelitur via Aurelia in cœmiterio Calopodij, ab vrbe Roma miliario tertio, pridie idus Auguſti. Sedit annos quindecim, menſes duos, dies ſex. Vacat tum ſedes dies quinque & viginti.

Athanaſius Alexãdrinus.

LIBERIVS I

xxxvij. Põtifex.

Iberius natione Romanus, patre Auguſto, Conſtantij & Conſtantis temporibus fuit. Conſtantinus enim (vt ante dixi) dum Cõſtantem fratrem bello incautiùs perſequitur, ab eius militibus opprimitur. Conſtãs aũt varia fortuna contra Perſas vſus, cùm nocte intempeſta ſeditione militũ ſuſcipere prælium cogeretur, tandẽ vincitur. Verùm poſtea cùm à ſeditioſis militibus ſuſcipere pœnas inſtituiſſet, Magnentij dolo ac fraude in oppido Helena interficitur anno imperij ſui xvij. ætatis verò xxx. Mortuo autem Conſtante, rurſum in Athanaſium conſurgunt veteres illi Arrianæ hæreſis ſuſcitatores. Nam concilio

apud Mediolanum habito, omnes qui Athanasio fauebant, in exilium pelluntur. Præterea verò cùm in synodo Ariminensi orientales sacerdotes callidi homines & acuti, occidentales simplices & imperitos argumentis ac fallacijs conuincerent, prætermittere eam disputationem pro tempore satiùs visum est. Christum enim cū patre homousion esse negabant. Hoc autem, quia primùm Liberius pontifex apertè impugnabat, quodq; etiam damnare Athanasium iubente imperatore nolebat, in exilium ab Arrianis pellitur, atque ita triennio ab vrbe abfuit. At verò sacerdotes congregata synodo, in Liberij locum, Felicem presbyterum virum optimum, pontificem crearunt, qui statim octo & xl. Episcoporum conuentu duos presbyteros, Vrsatium & Valentem ab Ecclesia separauit, quòd cum Constantio Augusto in fide sentirent. Hanc ob rem rogatu & precibus eorundem, Constantius Liberium ab exilio reuocat, qui imperatoris beneficio motus, cum hereticis in rebus omnibus (vt quidam volunt) sentiens, illud tamen cum Catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes, non esse rebaptizandos. Ferunt Liberium apud cœmiteriū sanctæ Hagnetis aliquandiu habitasse cum Constantia Constantij sorore, quo eius rogatu & auxilio vrbem tutiùs ingrederetur: sed mulier Catholica dolū inesse sentiens, id se facturam omnino recusauit. Tandem verò Constantius, instigantibus Vrsatio & Valente, pulso Felice, Liberium introduxit. Vnde persecutio ita vehemēs exorta est, vt in Ecclesijs ipsis presbyteri & clerici passim necarentur. Sunt tamen qui scribant, mulieres Romanas in circensi spectaculo reditum Liberij ab imperatore precibus impetrasse. Pontifex autem tametsi cum Arrianis sentiebat, Ecclesias Dei quàm diligenter exornauit, maximè autem sepulchrum beatæ Hagnetis, & basilicam, quam de nomine suo fecit apud macellum Lydiæ. Fuit autem hac misera tempestate Eusebius Emissenus Episcopus, qui multa contra Iudæos, gentes & Nouatianos doctè admodum & eleganter scripsit: Triphylius quoque Cypri Ledrensis, siue Λευτεώνος Episcopus, in Cantica Canticorū copiosè & accuratè commentarios composuit. Præterea verò Donatus Afer (à quo Donatiani nomen sumpsere) multa in Catholicos scribens, totam penè Africam & Iudæam sua persuasione decepit. Affirmabat enim Patre minorem esse filium, & Spiritum sanctum minorem filio, Catholicosque rebaptizandos esse. Extabant autem Hieronymi tempore eius multa scripta ad hæresim pertinentia, & de Spiritu sancto liber, Arrianę doctrinæ conueniens. Et ne quicquam Arrianę perfidiæ tum deesset, Asterius eius factionis philosophus, imperante Constantio, multa scripsit in epistolam ad Romanos, in Euangelia, in psalmos, quæ ab hominibus suæ hæresis studiosissimè leguntur. Lucifer præterea Caracalitanus Episcopus, cum Pancratio & Hilario Romanis clericis ad Constantium à Liberio missus, cùm nollet sub nomine Athanasij Nicænam damnare fidem, relegatus, contra Constantium imperatorem scripsit, librumque ei legendum misit: moritur tamen sub Valentiniano principe. Ferunt autem, Fortunatianum Aquileiensem Episcopum Liberium fidei causa in exilium pergentem, vt in hæresim & discordiam laberetur, solicitasse. Serapion quoque, qui ob elegantiam ingenij, Scholastici cognomen meruit, edidit tum aduersum Manichæum librum egregium: nec vnquam Constantij minis à confessione veritatis destitit: ad hominem enim profectus, quò eum pacatiorem magno Athanasio redderet, minis tanti principis è gradu constantiæ nunquam decidit. Ideo autem Athanasius magnus est habitus, quòd paganis & hæreticis constanti animo semper restitit. Liberius verò vbi ex sacris ordinibus bis in vrbe Roma habitis, presbyteros 18. diaconos quinque, Episcopos xix. creasset, moritur: ac sepelitur via Salaria in cœmiterio Priscillæ xix. calendas maij. Sedit autem annos sex, menses tres, dies quatuor. Vacat sedes dies sex.

Liberius cū hæreticis sentiens.

Asterius Arrianæ factiōis philosophus.

Lucifer Caracalitanus Episcop'.

FELIX II.

Felix

FElix secundus, natione Romanus, Patre Anastasio, Constantij tempo- xxxviij. Pontifex
ribus fuit. Qui solus post interfectum à Magnentio Constantem, impe- Constan.
rio potitus est. Mox Iulianum patruelem suum, quippe qui ex Constã Imperat.
tio patris Constantini fratre natus erat, Cæsarem creatum in Gallias seditione quorundam tyrannorum tumultuantes misit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus virtute sua cõpescuit: vnde militum omnium consensu Augustus appellatur. Quo audito, Constantius rebus parthicis occupatus, ad bellũ ciuile conuersus, apoplexiã in itinere obijt inter Ciliciam Cappadociamque in Mopsocrene oppido, anno imperij quarto & vigesimo, ætatis quinto & quadragesimo. Hoc autem morbo dixere medici hominem interijsse ob dolorem animi & grauem cogitationem, in quam rebellante Iuliano inciderat. Ob eius autẽ moderationem (Christianorum causam semper excipio, in qua vnicè impius fuit) & comitatem, inter diuos more veterum referri meruit. Nam post susceptum imperium, romam cum triumpho via Flaminea ingressus, aureo carpento ciues obuiã factos, mira benignitate inspexit & veneratus est, dictitans illud Cyneæ Pyrrhi legati verum esse, tot se videre reges in vrbe Roma, quot ciues. In vna tamen re populum Romanum ad risum potius, quàm ad indignationẽ concitauit, quòd portas vrbis ingrediens, celsas & fastigiatas, arcusq; triumphales præaltos & latos, homo paruæ staturæ caput incuruaret, more anserum læsionem veritus. Is præterea campum Martium cum admiratione inspiciens sepulchrum Augusti Cæsaris tot simulachris marmoreis & æneis ornatũ, forum Romanum Iouis Tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modum auctas: amphitheatrum Tiburtino lapide extructæ tantę altitudinis, vt eò vix inspicere humanus oculus posset: Pantheon mira altitudine spatiosis molibus formatum, templum pacis, Pompei theatrum, circa maximum, septisolium, tot arcus triumphales, tot aquæ ductus, tot statuas per vrbem ad ornatum positas, obstupuit: ac tandem dixit, naturam vires omnes in vnam vrbem effudisse. Stabat Traiani equus æneus in atrio, cuius instar alterum sibi fieri Constantinopoli Constantius petebat ab Hormisda architecto, quem secum duxerat. Cui Hormisda, Stabulum quoq; tale cõdas oportet, si voles equum latè succedere. Idem quoq; Hormisda à Constantio interrogatus, quid de vrbe Roma sentiret, id tantum sibi placere respondit, quòd didicisset ibi quoque homines mori, vt Philosophum decebat locutus. Felix autem, quem diximus in Liberij locum à Catholicis subrogatum esse, licet id factum ab hęreticis Eusebius & Hieronymus affirment, quod certè miror, statim vbi pontificatum inijt, Constãtium Magni Constantini filium, hæreticum & secundo rebaptizatum promulgat ab Eusebio Nicomediensi Episcopo in Aquilone villa nõ longè à Nicodemia. Hinc autem deprehendi error potest, quo ducuntur nonnulli, qui hanc hæresim Magno Constantino asscribunt. Quod profectò (vt ex historia vides) in tantum principem, tamq; religionis christianæ amantissimum nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio esset, & quidem magna (vt diximus) inter Liberiũ & Felicem, Ariana hæresis bifariam diuiditur. Nam Eunomius (vnde Eunomiani) vir corpore & animo leprosus, nec secùs interius quàm exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filium dissimilem patri, & sanctũ Spiritum cum patre & filio nihil habere commune. Macedonius autem, quem nostri ante errorẽ Constantinopolitanum Episcopum fecerant, ab Arianis expellitur, quia filium patri similem fatebatur, licet Spiritum sanctum non secùs atq; illi blasphemaret. Aiunt quidem Felicem concilium octo & quadraginta Episcoporum habuisse, in quo decernitur, vt Episcopi omnes aut ad concilium generale veniant, aut literis rationem reddant, quare id facere nequeant: quòd quidem institutum Carthaginẽsi concilio posteà renouatum est. Huius autem temporibus fuit Acacius, quem quia luscus erat, μονοφθαλμόν vocarunt. Hic verò cæsariensis Ecclesiæ in Palestina Episcopus, multa in Ecclesiasten cõscripsit: tãtęq; autoritatis

ob elo-

ob eloquentiam & versutiam apud Constantinum fuit, quemadmodum Hieronymus ait, quod ego certè miror, vt Romæ in Liberij locum Felicem Arianum Episcopum constitueret: quem profectò Catholicum fuisse constat (vt scripsimus) & Arianos semper damnasse. Felix autem postremò cùm nulla in re orthodoxæ fidei deesset, ab aduersarijs captus, vnà cum multis secum benè sentientibus interficitur, sepeliturq; in basilica, quam ipse ædificauit via Aurelia, secundo ab vrbe Roma miliario, duodecimo calendas Decembris. Sedit autem tantummodò annum vnum, menses quatuor, dies duos, propter seditionem à Liberio motam, quē, Damasum secutus, licet immeritò, inter Pontifices numeraui.

DAMASVS I.

xxxix. Pontifex.

Damasus natione Hispanus, patre Antonio, Iuliani temporibus fuit, viri certè egregij, si domi, si foris eius ingenium respicis. Nam & Eubolo sophista & Libanio philosopho præceptoribus vsus, liberalibus disciplinis ita erat imbutus, tum Græcè, tum Latinè, vt cuiuis optimo principi comparari posset. Multæ erat memoriæ, ingentis facundiæ, in amicos liberalis, prouincialibus iustissimus, gloriæ cupidus. Verùm hæc omnia ad extremum euertit, dum Christianos persequitur. Callidior tamen cæteris persecutor, non vi neq; tormentis primò, sed præmijs, honoribus, blanditijs, persuasionibus maiorem ferè populi partē, quàm si atrocior fuisset, elicuit. Vetuit aūt ne Christiani autorum gentilium studia adirent, néve scholę nisi his qui deos deasq; venerarentur, paterent. Vni tamen Prohæresio viro doctissimo cōcessum est, vt Christianos publicè doceret, quā gratiā ipse indignatus contempsit. militare cingulū dari nisi gentibus vetuit. Statuit præterea, procurationes prouinciarum iurisq; dictionem Christianis nō debere permitti, quippe quibus lex ipsa Christiana proprio vti gladio vetat. Athanasiū tamen apertè oppugnat, atq; in exilium mittit, à Magis, ab auguribus instigat', quorum artibus maximè delectabatur, quòd dicerēt, Athanasium obstare quo minùs eorum artes in pretio essent. Cū Daphnius quoque in suburbano Antiochiæ iuxta fontem Castalium litaret Apollini, & nulla ex his quæ querebantur, respōsa susciperet, causasq; silentij percontaretur à sacerdotibus, dæmones aiunt sepulchrum Babylę martyris prope altare, & ideò respōsa non reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc enim nomine Christianos appellabat, vt sepulchrum martyris inde auferant. Qui dum sepulchrum mira exultatione traherent, dicentes: Confundantur oēs qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis, ita iram Iuliani principis cōcitarunt, vt multos præter institutum suū interfici iusserit. Miror ego id à Iuliano factum, cùm diaboli artes iam vanas esse cognosceret. Semel enim magum quendam in speluncam secutus, cùm voces dæmonum perhorresceret, signo crucis vsus est, quo fugati sunt dæmones. Cùm verò Iulianus diceret, signo crucis aliquid mirum inesse, respondit Magus, dæmones etiā genus illud supplicij formidare. Hanc ob rem Iulianus pertinacior quàm anteà factus est, adeò vanitati magicæ deditus erat, licet priùs Christianam religionē simulato aīo amplexus fuisset, vt constātij odium vitaret, legissetq; publicè diuinos codices, ac basilicam nomine martyrum ædificasset. Præterea verò idem imperator quò nostris stomachum faceret, Iudæis tēplum Hierosolymitanum restituit, cùm dicerent, se alibi sacrificare non posse. Qui certè tanta arrogantia elati sunt, vt maiore impensa q̄ antea restituere templum conarentur. Verū nō ita multò pòst terræ motu templum corruens, & multos Iudæos simul oppressit, & illud approbatum est, lapidē supra lapidem poni non debere. Sequenti autē die incendio diuinitus immisso, & ferramenta ipsa consumpta sunt: & eo miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidem Christi venere. In Persas verò proficiscens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu suo malam quidem rem christianis minatur. Cùm autem superatis hostibus incomposito agmine victor rediret,

diret, apud Ctesiphontem confossus perijt. A suis, an ab hostibus id factum sit, incertum est, quanquam sunt qui scribant sagitta ex incerto missa transfixum fuisse, eundemq; exclamasse manu ad cælum extensa, Vicisti Galilæe, vicisti: nam Christum, Galilæum appellabat & fabri filium: vnde illud adolescentis in Libanium sophistam, interrogantem quid ageret fabri filius: Iuliano, inquit, locellum componit: nam paulò pòst eius cadauer locello auectus est. Sunt etiam qui scribāt, hunc antea clericum fuisse, ac postea à fide nostra defecisse, vnde hominem apostatam vocant. Perijt aūt post annum & octo imperij sui menses, anno verò ętatis secundo & trigesimo. Huic deinde succedit Iouinianus, qui ab exercitu imperator electus, nōn priùs profitēri imperatoris nomen voluit, quàm omnes conclamarent, se Christianos esse. Quibus collaudatis, & imperium suscepit, & exercitum è manibus barbarorum liberauit, Nisibi ac magna Mesopotamię parte Sapori regi Persarum relicta. Hic autem octauo imperij sui mense, crudelitate stomachi, siue tetro odore prunarum moritur. Damasus autem electus ad pontificatum obeundūm, Vrsicinum diaconum competitorem habuit in basilica, quæ Sicinini appellatur, vbi multi vtrinq; cecidere in ipso templo, cùm res non suffragijs tātùm, sed vi & armis tractaretur. Verùm non ita multò pòst sacerdotum ac populi consensu Damasus Episcopus confirmatur, & Vrsicinus ad Neopolitanam Ecclesiā traducitur. Damasus autem adulterij accusatus, publico concilio causam dixit: vbi & innocens absoluitur, & concordius atque calistus diaconi falsi accusatores dānati, ac reiecti ab Ecclesia sunt: cautumq; lege est, vt deinceps pœnam talionis subeant, qui aliquem falso accusauerint. Pacata tandem Ecclesia, Damasus otio literario delectatus, vitas Pontificum omnium, qui ante se fuere, conscripsit, easque ad Hieronymum misit. Non destitit tamen & templa & cultum diuinum augere. Duas enim basilicas ædificauit: vnam iuxta theatrum, alteram via Ardeatina ad catechumbas. Dedicauit & Platoniam, vbi corpora Petri & Pauli aliquando iacuerant. Versibus quoque eligantibus sanctorum corpora eo loci sepulta exornauit ad memoriam posteritatis. Preterea verò basilicam, quam ipse in honorem diui Laurentij non longè à theatro Pompeiano condiderat, maximis muneribus ornauit, patena argentea librarum viginti, ama argentea librarum quindecim, scypho argenteo anaglypho librarum decē, calicibus argenteis quinq;, coronis argenteis V. domos quoq; circa basilicam positas dono dedit: fundum etiam Papyrianum agri ferentinatis: fundum Antonianum: balnea non lōge à templo posita, vt psalmi quoq; alternis vicibus in Ecclesia canerentur, in fineq; eorū verba hæc ponerētur, Gloria patri & filio & spiritui sancto, instituit. Primus etiam Hieronymi scriptis autoritatē dedit, cū priùs lxx. interpretū scripta tantūmodò in pretio essent. Nā & Biblia Hieronymi legi cœpta est, & psalmi eiusdē fideliter ex Hebraico traducti, cū antea apud Gallos potissimū incōposite legerētur. Mādauit itē, vt in principio celebrationis (quā Missam vocant) confessio diceretur, vt hodie fit. Idē verò Damasus, vbi ex sacris ordinibus quinquies habitis, presbyteros vnum & xxx. diaconos xj. Episcopos ij. & lx. creasset, moritur, ac sepelitur via Ardeatina cum matre & sorore in basilica à se condita, tertio Idus Decembris. Sedit annos xix. menses iij. dies xj. Vacat tum sedes diem vnum & viginti.

Vicisti Galilæe, Iulianus.

Iouinianus imp.

Vrsicinus.

SYRICIVS I.

SYricius natione romanus, patre Tiburtio, Valentiniani tēporibus fuit. Qui à Iuliano multa incōmoda ob fidē Christi passus, pulsusq; militiā cū scutatorū princeps esset. Mortuo aūt Iouiniano, militum omniū cōsensu imperator electus, Valentē fratrē in partē imperij accipiens, eidē Orientem assignat. Posteà verò imperij sui anno tertio Gratianum filium, necdū benè puberem, socrus & vxoris hortatu Augustum creat. Procopium quidem apud Constantinopolim res nouas molientem, cum satellitibus suis mira

xl. Pont.

Valētinianus imp.

celerita-

Eudoxius Ariani dogmatis Episcopus.

celeritate opprimit. Sed Valens ab Eudoxio, Ariani dogmatis Episcopo baptizatus, in sæuissimam hæresim declinans, nostros persequitur, & in exilium pellit, mortuo præsertim Athanasio, quo viuente res Christiana sex & quadraginta annis mirificè sustentata est. Instabat Lucius hæreticus hostilem in modum nostros persequens, neq; illis quidem parcens, qui in eremo erant: eos enim immissis militibus aut trucidabat, aut in exilium mittebat. Magnæ autoritatis tũc erant Antonij discipuli, Macharij duo in Syria, quorum alter in superiore, alter in inferiore habitabat eremo. Isidorus quoque tum in pretio erat, Panucius, Pambos, Moyses, Beniamin, Paulus, Apheliotes, Paulus Phocensis, Iosepb qui mons Antonij dicebatur. Hos cùm exilio vexaret Lucius, mulier phanatica proclamat, viros Dei in insulam Aegypti nequaquàm mittẽdos esse. Mannia quoq; Saracenorum gentis regina, cùm frequentibus prælijs Romanorum opes attriuisset, Palæstini & Arabici limitis oppida vastans, orata pacem, non aliter repromittit, nisi Mosem Christianum virum sanctissimum, genti suę Episcopum designarent. Id agere Lucius conabatur, verùm Moses inclamat, Arguunt te ô Luci, per metalla damnati Christiani, in insulas relegati, & carcere inclusi: quare manus tuas ad me consecrandum nunquàm inijcies. Reuocatis itaque Episcopis qui se consecrarent, datur reginæ Præsul, ac pax Romanis redditur. Sæuiebant in Christianos Valens & Lucius, licet Themistij Philosophi literæ eum Valentem aliquãtulò mitiorẽ reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gotthorum Rex, qui plurimos barbarorum martyrio affecit. Interim verò Valentinianus Saxones gentem in Oceani littoribus positam locis inuijs, & Burgundiones virtute ac rei militaris scientia oppressit. At verò dum Sarmatæ sese per Pannonias effudissent, bellumque in eos parat, subita sanguinis effusione apud Brigionem oppidum moritur. Tum Gotthi sedibus suis pulsi, per omnes se Thracias effundunt: quibus dum Valens ire obuiam cum exercitu parat, reuocatis priùs, sed serò ab exilio episcopis & monachis, quos etiam militare coegerat, prælio victus, igni exuritur. Hæc quidem clades Romani imperij ac totius Italiæ exitium fuit. Syricius autem (dum hæc agerentur) censuit monachos, quorum vita probata esset, posse sacris initiari à primis ordinibus vsq; ad episcopatum. Censuit item ordines per interualla dandos. Manichæos præterea qui in vrbe erant, vetuit communicare cum fidelibus. Pœnitentes autẽ & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei, recipiendos esse censuit, si monasteriũ ingrederentur, atq; ibi ieiunijs & orationibus se toto suę vitę tẽpore macerarent. Viaticum siquidem tum demùm ab Ecclesia recipiebant, vbi de optima eorũ vita constaret. Consecrari autem Presbyterum ab Episcopo tantùm censuit. Instituit item, vt quicunq; aut viduam, aut secundam vxorem duxisset, ab officio ecclesiastico pelleretur. Hæreticos quoq; per manus impositionem recipiendos censuit.

Themistius Philosophus.

Hilarius Pictauorũ Episcopus.

Huius temporibus Hilarius fuit, vrbis Pictauorum Aquitaniæ Episcopus, qui & contra Arianos duodecim libros scripsit, & alterum contra Valentem & Vrsatiũ: atq; non ita multò pòst Pictauis moritur. Victorinus autem natione Afer, Romæ tum primùm rhetoricam docuit: posteà verò in extrema senectute fidei nostrę se tradens, contra Arium libros more dialectico scripsit. Multa quoq; composuit ad commẽdationem fidei nostræ Gregorius Bæticus Iliberi Episcopus. Photinus autem Gallogræcus, Marcelli Ancyrani Episcopi discipulus, Hebionis hæresim instaurare tum conatus est. Hebion enim Christum pio coitu Mariæ natum, virũ iustum putauit. Is quidem à Valentiniano imperatore pulsus, plura scripsit volumina, ac præcipua contra gentes. At Didymus Alexandrinus, à teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum literarum ignarus, ita geometriam & dialecticam, quæ magno vsu indigent, iam grandis natu cum primis elementis didicit, vt præclara quædam opera in mathematicis scripserit: in Psalmos quoque, & in Euangeliũ Matthæi ac Iohãnis, & contra Arianos multa edidit. Optatus quoque Afer Episcopus Miliuitanus, libros sex contra Donatianos composuit.

Victorinus Afer.

Gregorius Bæticus.

Photinus.

Optatus Episcopus Miliuitanus.

Seuerus autem Aquilius Hispanus, agnationem ab illo Seuero ducens, ad quē Lactantij duo extant epistolarū libri, volumen composuit, quod Catastrophen vocauit. Syricius verò compositis Ecclesiæ rebus, ac creatis sex & viginti Presbyteris, Diaconis sedecim, Episcopis duobus & triginta, ex sacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Priscillæ via Salaria octauo calendas Martij. Sedit enim annos quindecim, menses vndecim, dies quinque & viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

ANASTASIVS I.

Nastasius natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano, vrbis Romæ Episcopus creatur. Nam Gratianus adolescens religione clarus, militia strenuus, apud Argētariam oppidum Galliç, vno prçlio ad triginta millia Alemannorum fines Romanorum vastantes, cum minimo suorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediēs, pulsa Ariana hæresi, totam prouinciam ad veram Christi fidem redegit. At verò cū instantibus Gotthis, rempublicam in magno discrimine videret, Theodosium ex Hispania oriundum virum clarissimum, socium ac imperij comitem sibi delegit, qui superatis Alanis, Hunnis & Gotthis, orientale imperium restituit, icto cum Athalarico Rege Gotthorum fœdere: quo quidem mortuo, ac Constantinopoli egregiè sepulto, omnes eius milites Theodosium virum optimum secuti sunt. Interim verò Maximus in Britannia tyrannidem occupans, ac in Galliam traijciens, apud Lugdunum Gratianum interfecit: quare Valentinianus iunior frater, metu perterritus, ad Theodosium in Orientem confugit. Sunt autem qui scribant, hos quidem fratres in tantam calamitatem incidisse matris Iustinæ crimine, quæ Arianam hæresim fouens, Christianos persequebatur, maximè verò Ambrosium, quem etiam inuitum populus Mediolanensis tum Episcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hæreticorum Episcopo, statim seditio Mediolani exorta est. Cùm hanc itaque reprimere Ambrosius conaretur, qui tum consularis eiusdem prouinciæ fasces regebat, Ecclesiamq; ingressus multa de concordia partium disseruisset, ab omnibus succlamatum est, non alteri quàm Ambrosio episcopatum committi debere: quod etiam factum est. Ex catechumeno enim Christianus factus, & sacris initiatus, Mediolanensis Episcopus creatur. Cuius doctrina & sanctitas quanta fuerit, eius vita ac opera doctissimè & elegantissimè scripta ostendunt. Tunc autem Anastasius rei diuinæ cauens, constituit ne Sacerdotes vllo modo sederent, sed curui & venerabundi starent, cùm sacrum Euangelium aut caneretur aut legeretur in Ecclesia Dei: Neve peregrini, maximè autem transmarini, in clerum reciperentur, nisi quinque Episcoporum præ se ferrent chirographa. Hoc autem factum esse aiunt propter Manichæos, qui tum in Africa magno in pretio erant, & ad corrumpendam fidem de suis quoquouersum mittebant. Constituit item, ne debiles & manci, neve aliquo membro carentes, in numerum clericorum reciperentur. Basilicam quoque, quæ Crescentina vocatur, in regione secunda via Mamertina dedicauit. Huius & Damasi & Syricij tempora, illustrarunt non modò optimi imperatores, Iouinianus, Valentinianus, Gratianus, Theodosius, verùmetiam sanctissimi atque excellentes in quauis facultate doctores, tum Græci, tum Latini. Gregorium nobis Christianis cum Basilio Cappadocia genuit, vt ait Eusebius: ambo fuere nobiles, ambo Athenis eruditi. Basilius enim Cæsareæ Cappadociæ, quæ priùs Mazaca vocabatur, Episcopus contra Eunomium egregios libros edidit. Scripsit & volumen de Spiritu sancto, & monachorum instituta. Duos habuit fratres, Gregorium & Petrum viros doctissimos. Gregorij extabant Eusebij temporibus aliqua volumina. At Gregorius Nazanzenus, qui Basilium ad monasterium perduxit, Hieronymi præceptor, multa scripsit, maximè verò in laudem Cypriani, Athanasij, Maximi Philosophi. Scripsit & contra

xli. Pont.

Gratianus imper.

Gregorius

contra Eunomium libros duos, contra Iulianum imperatorem librum vnū. Laudauit & nuptias & virginitatem hexametro versu. Leuauit & Constantinopolitanos ab hæresi rationibus,& suo elegantissimo dicendi genere, in quo Polemonē virum eloquentissimum secutus est. Is postremùm dum senex admodum esset, successorem sibi deligens, ruri vitam monachi duxit. Basilius autem sub Gratiano, hic verò sub Theodosio moritur. Epiphanius quoque Cypri Salaminæ Episcopus, hæreses omnes elegantissimis voluminibus impugnauit. Composuit tum etiam multa sermone Syro Efrem Edessenæ Ecclesiæ diaconus: qua ex re ad tantam venit dignitatem, vt post lectionem scripturæ sacræ, publicè in quibusdā Ecclesijs eius scripta legerētur. Anastasius autem vbi ex sacris ordinationibus bis in vrbe mense decembri habitis, presbyteros octo, diaconos quinq; episcopos decem creasset, moritur, & sepelitur in cœmiterio ad vrsum pileatum quinto calendas Maij. Annos verò tres, dies decem sedit. Vacat tum sedes dies vnū & viginti.

INNOCENTIVS I.

Elis. Pont.

Theodosius ymp.

INnocentius natione Albanus, patre Innocentio, particeps Theodosij temporum fuit, qui singulari celeritate & consilio vsus, Maximum tyrannum Gratiani interfectorem, apud Aquileiam occidit. Hanc calamitatem Maximo ipsi Martinus vir sanctissimus antea prædixerat, dū Britanniam militaribus copijs spoliat, in Italiam contra ius fasq; venturus. Tunc enim à Circio Scoti, ab Aquilone Picti, insulam vacuam militibus ingressi, longè ac latè omnia vastarunt. Theodosius autem diuino auxilio fretus, & Andragatium Maximi comitem, & Victorem eiusdem tyranni filium, Arbogastem & Eugenium tyrannos, mira celeritate vsus opprimit, vnde meritò Claudiani poëtæ carmina in laudem Theodosij extant:

O nimiùm dilectè Deo, tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Theodosius ab ingressu Ecclesiæ prohibitus.

Accedit Theodosio ad disciplinam militarem laus ingens, quo plurimum valuit, & religionis. Nam cùm Mediolani ingredi Ecclesiam vellet mysteria visurus, prohibitus ob quoddam facinus (vt fieri solet) ab ingressu Ecclesiæ, nisi pœniteret, ita æquo animo id tulit, vt vltrò ipsi Ambrosio gratias egerit, atque pœnituerit. Huius vxor Flacilla fuit, ex qua Arcadium & Honorium suscepit. Iratus semel Theodosius, quòd Thessalonicenses in theatro militem occidissent, vel (vt alij volunt) iudicem suum, ægrè retentus à sacerdotibus Italicis est, quò minùs omnes Thessalonicenses occideret. Qui posteà ad se rediens, re cognita, & lachrymis pœnitentiam propè patrati sceleris egit, & legem tulit, vt sententiæ principum super animaduersione prolatæ, in * tertium diem differrentur, quò misericordiæ vel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipsum, si quando ira percitus fuisset, hac deinceps cunctatione vsum, vt notas omnes literarum expresse recenseret, quò interim iræ daretur locus. Affirmāt quidam principem ipsum familiaritate cuiusdam Iohannis monachi Anachoretę in Thebaide vsum, cuius consilio, tum bellum tum pacem gerebat. Theodosius autem quinquagesimum ætatis agens annum, Mediolani moritur. Innocentius verò tanta imperij tranquillitate & benignitate principis vsus, multa ad religionem Christianam pertinentia meditatus est. Constituit enim vt sabbato ieiunium celebraretur, & quòd tali die Christus in sepulchro iacuisset, & quod eius discipuli ieiunassent. De Iudæis quoq; & paganis, deq; monachis regulas qualdā tulit. Cataphrygas autem hæreticos, quorū autores fuere, Mōtanus, Priscilla, & Maximilla, vt antè dixi, ab vrbe expulit, Theodosio annuente: vel in monasteria (vt alij volūt) relegauit. Præterea verò Pelagium monachum & Cælestinum hæreseos damnauit, & quòd liberum arbitriū diuinæ gratiæ anteferrent, & quòd dicerent ad implēda diuina iussa, voluntatē per se sufficientē esse. Cōtra hos quoq; multa scripsit Augusti-

Pelagius & Cælestius damnantur.

Augustinus, Pelagius autem in Britanniam proficiscens, totam insulam errore suo infecit, adiuuante Iuliano tāti mali comite & socio. Basilicam verò Geruasij & Protasij dedicauit, Vestinæ mulieris impensa structam & ornatam, diuenditis eius bonis ex testamento relictis iusto pretio. Templi dona hæc fuere: patenæ argenteæ duę sexaginta librarum, coronæ duodecim, cerostrata argentea quatuor. Ad ornatum baptisterij ceruum obtulit quinq; & viginti librarum, fundentem aquam: vas chrismatis ex argento librarum quinque, scyphos duos argēteos anaglyphos viginti librarum. Dos autem templi erat: domus ad basilicam Blinam, balneum ad templum Mamuri, domus item in cliuo Salutis balneatæ, fundus in agro Clusino, alter fundus in agro Fundano. His addita domus Emeriti in cliuo Mamertino, domus altera in vico longo: balneū quoq; in eodem vico. Curam verò & administrationem huius basilicæ & sanctæ Hagnetis, Leopardo ac Paulino Presbyteris commisit. Huius temporibus fuit Apollinarius Laodiceæ Syrię Episcopus, vir sanè in disputando vehemens, & ita acutus, vt ausus sit dicere, corpus, non animam, à Domino in dispensatione susceptum. Posteà verò cùm rationibus vrgeretur, ait eum quidem habuisse animam, non tamen ex ea parte qua rationabilis est, sed ex ea solùm qua corpus viuum reddit: ad supplementum verò rationabilis partis, ipsum verbum Dei fuisse perhibebat. Quæ quidem sententia, & à Damaso anteà, & Petro Alexandrino Episcopo explosa est. Hinc Apollinaristæ originem habuere. Marcianus autem Barcilonæ vrbis Episcopus, castitate & eloquentia insignis, benè cum fide sensit, & Nouatianos scriptis suis impugnauit. Cyrillus verò Hierosolymitanus Episcopus, sæpè pulsus Ecclesiâ, & receptus, ad extremum sub Theodosio Principe annis octo Episcopatum tenuit, multaq; scripsit. Euzoius item apud Thespesium Rhetorem cum Gregorio Nazanzeno Episcopo adolescens Cæsareæ eruditus, plurimo labore Origenis & Pamphili corruptam bibliothecam membranis instaurare conatus est: scripsit & ipse multa. Eodem quoque tempore Hieronymus Presbyter in Bethleem habitans, ingenio ac facundia sua Christi fidem mirum in modom auxit: quod etiam eius scripta declarant. Improbatur item eo tempore in Synodo Burdegalensi Priscilliani dogma, sumptū ex Gnosticorum & Manichæorum hæresi, de qua superiùs diximus. Innocentius verò vbi per sacros ordines quater in vrbe habitos, Presbyteros triginta, Diaconos duodecim, Episcopos quatuor & quinquaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmiterio ad vrsum pileatum quinto calendas Augusti. Sedit annis quindecim, mensibus duobus, diebus quinque & viginti. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

Apollinarius Episcopus.

Apollinaristæ.

Hieronymi habitatio.

SOZIMVS I.

Ozimus natione Græcus, Patre Abrahamo, mortuo Theodosio, Arcadij & Honorij, qui Patri in imperio successere, temporibus fuit. Hi quidem gubernacula imperij suscipientes, paribus auspicijs illud rexere, diuisis tantummodò administrationibus. Arcadius enim Orientē, Honorius verò Occidētem gubernabat, licet Theodosius filijs adhuc adolescentibus tres Duces reliquerit, qui Romanum gubernarent imperium: Ruffinum qui Orientem, Stiliconem qui Occidentem, Gildonem qui Africam regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, spretis paruulis, regnum occupare conati sunt. Gildoni res nouas in Africa molienti, Mascezel frater eius crudelitatem veritus, cum exercitu obuiam factus, hominē fundit fugatq;: qui vel dolore animi, vel veneno non ita multò pòst moritur. Idem quoque Mascezel tanta victoria elatus, cùm nec Deo nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Ruffinus verò ab Arcadio opprimitur, dum orientale imperium conatur inuadere. Ingressus tum Italiam Rhadagasus Gotthorū Rex immanissimus, ferro ac flamma oia vastabat. Verùm Romani comparato exercitu, Barbarū in Fesulanis montibus opprimūt, duce Stili-

xlii Pon.

Arcadius & Hono. rius.

duce Stilicone. Huic verò succeſsit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cùm ſuperare poſſet, & fouit & iuuit. Verùm poſtremò cùm Alaricus in Galliam proficiſcens, concedente eo loci ſedes ad incolendum Honorio apud Polentiam conſediſſet, Saulum gente & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immiſſum, quò fœdus turbaretur, hoſtē ſenſit. Facile enim fuit, barbaros nil tale ſuſpicantes, & diē Paſchæ obſeruantes, incautos perturbare. Verùm ſequenti die ſum ptis armis, & Saulum exercitu ad internetionem cędit, & omiſſa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus ſuperatis, vrbem Romam poſt longam & grauem obſidionem capiunt, anno eiuſdem conditæ milleſimo ac centeſimo & ſexageſimoquarto: ſalutis verò Chriſtianæ, anno duodecimo & quadringenteſimo. Hac tamen moderatione Alaricus vſus eſt & clementia, vt ſuis mandauerit, à cæde & ſanguine quoàd fieri poterat, abſtinere: vtq; confugientibus ad baſilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex verò tertia die ab vrbe diſcedens, minùs calamitatis quàm putaretur perpeſſa (parùm enim incendij ſenſerat) in Lucanos & Brutios proficiſcitur, vbi apud Conſentiā vi captā & direptā, moritur. Cui ſtatim omniū Gotthorum conſenſu Athaulphus ob affinitatem & genus ſuccedit, quem quidē ad vrbem Romam cum exercitu redeuntem, Galla Placidia ſuperioris Theodoſij filia, eius vxor, ita placauit, vt à cædibus & rapinis temperatum, & ſuis magiſtratibus vrbs dimiſſa ſit. In animo certè ei priùs fuerat, vrbem Romam delere, ac nouam condere, eamq; Gotthiam appellare, & imperatoribus nomē de ſe relinquere, vt non Auguſti dein ceps, ſed Athaulphi vocarentur. Mentē hominis Placidia non modò à tanto facinore auertit, verùmetiam fœdus inter Athaulphū, Honoriū & Theodoſium iuniorem compoſuit, Arcadij iam mortui filium. Sozimus autem in tanta rerum perturbatione rem diuinā nunquàm omiſit. Conſtituit enim vt diaconi dum celebraretur, læuas tectas haberent linoſtimis. Conceſsit item, vt in parochijs cerei ſancto ſabbato benedici poſſent. Bibere autem in publico clericis vetuit: in cellis fidelium id fieri poſſe non negauit. Vetuit etiam ne ſerui in clerū reciperentur, quòd huiuſcemodi viros liberos & integros eſſe oporteret. Aſciſcuntur nunc nō modò ſerui, & vulgo concepti ac nati, verùmetiam flagitioſi omnes ex flagitioſo quoq; geniti: quorum ſceleribus Eccleſia Dei magnum aliquod incommodum tandem capiet. Ferunt tum Sozimum miſiſse ad Carthaginenſe concilium Fauſtinum epiſcopum, duosq; vrbis Romæ Presbyteros, vt oſtenderet nil vſquàm publicè agi debere ſine conſenſu eccleſiæ Romanæ. Huius autem pontificatu fuit Lucius Arianę partis epiſcopus, qui variarum hypotheſeon libellos ſcripſit. Diodorus quoque Tarſenſis Epiſcopus, dum Antiochiæ Presbyter eſſet, multa tum ſcripſit, Euſebij ſententias, non autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem ſecularium literarum. Scripſit & Tiberianus Apologeticū ob ſuſpicionem hæreſeos, quia cum Priſcilliano accuſabatur. Euagrius preterea acris & feruentis ingenij, vitam beati Antonij de græco Athanaſij, in ſermonem noſtrum tranſtulit. Scripſit & Ambroſius Alexandrinus auditor Didymi, in Appollinarium volumen præclarum. Fuere tum etiam in pretio Iohannes Conſtantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illuſtres Epiſcopi. Hunc ego arbitror Iohannem Chryſoſtomum fuiſſe, qui ob elegantiam dicendi hoc cognomentum meritò adeptus eſt, quique Theodorum & Maximum condiſcipulos ſuos ad fidem Chriſti traduxit, relictis Præceptoribus Libanio & Andragathio Philoſopho. Interrogatus Libanius iam morti propinquus, quem potiſsimùm in ſchola ſucceſſorem relinquere vellet, non alium quàm Chryſoſtomum dixit, niſi hominem Chriſtiani ad ſe traduxiſſent. Perlata tum etiam ſunt ad Sozimum Synodalia decreta, quibus confirmatis, Pelagiana hæreſis vbique damnatur. Sunt qui ſcribant & Petronium Bononienſem Epiſcopum virum ſanctiſsimum, & Poſsidoniū Africæ prouinciæ Epiſcopum, magnā ſanctitatis opinionē de ſe tū concitaſse. Scripſit & multa contra hereſes Primaſius ad Fortunatum Epiſcopum.

Lucius Arianæ partis Epiſcopus.

Tiberianus.

Euagrius.

Episcopum. Sunt qui scribant Probam Adelphi Proconsulis vxorem, Centonas Virgilij in laudem Christi tum composuisse. Hanc certè laudem quidã Eudoxię asscribunt, Theodosij iunioris vxori. Augustinus verò beati Ambrosij in fide discipulus, homo certè omnium qui tum fuere, doctissimus, Hippone in Africa Episcopus, fidem nostram scriptis & disputationibus tum maximè tuebatur. At Sozimus creatis in vrbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, Episcopis octo, moritur, ac sepelitur via Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris septimo calendas Ianuarij. Sedit annum vnum, menses tres, dies duodecim. Vacat tum sedes dies vndecim.

Augustinus Hipponensis.

BONIFACIVS I.

xliiij. Pontifex.

Honorius Imperat.

BOnifacius natione Romanus, Patre Iucundo Presbytero, Honorij temporibus fuit. Orta quidem tum in clero seditio est. Nam dum Bonifacius in basilica Iulij, vrbis Romæ Episcopus creatur, Eulalius in Constãtiniana electus, huic statim obijcitur. Quod vbi Honorius, qui tũ Mediolani erat, intellexisset, instante Placidia cum filio Valentiniano, ambo ab vrbe pelluntur. Reuocatur tamen septimo mense pòst Bonifacius, & solus vrbis Præsul constituitur. Intereà verò mortuo Athaulpho, Gotthorum Rex Vallias decernitur, qui Dei iudicio perterritus, Placidiam apud se tamen honestè habitam, Honorio fratri reddidit, pacemq; cum eo datis lectissimis obsidibus inijt. Idem fecere Alani, Vandali & Sueui. Placidiam verò Honorius Constantio, quẽ Cæsarem declarauerat, in matrimonium collocat: vnde Constantius Valentinianum filiũ suscepit: quæ posteà à fratre pulsa, ad Orientem cum filijs Honorio & Valentiniano proficiscitur. Bonifacius autem Pontifex tum constituit, ne mulier vlla aut monacha sacratam pallam attrectaret, aut thura contingeret: néve seruus aut obnoxius, vel obæratus, in clerum reciperetur. Condidit præterea oratoriũ in cœmiterio sanctæ Felicitatis martyris, eiusq; sepulchrum ornauit marmoribus & argento. Nam & patenam argenteam dono dedit librarum viginti, & scyphum argenteum librarum decem, & coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoq; Pontificatum insignem reddidere multi præclari viri, maximè verò Hieronymus Presbyter, Patre Eusebio natus oppido Stridonis, quod à Gotthis euersum, Dalmatiæ quondam Pannoniæq; in finibus fuit. Quantum iste iuuerit Ecclesiam Dei vita & scriptis, non attinet dicere, cùm & vita eius sanctissima omnibus præluceat, & scripta eius ita in pretio & honore sint, vt nemo magis legatur, ab eruditis præsertim. Moritur autem Hieronymus in Bethleem ætatis suę anno lxxxxi. pridie calendas octobris. Laudatur & Gelasius Cæsareæ Palestinæ post Euzoium Episcopus, vir accurati elegantisq; ingenij. Scripsit & historiã Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & Spiritum sanctum Amphilochius eleganti stylo. Laudat & Sophronium Hieronymus, quòd de euersione Serapis librum copiosè ac doctè scripserit. Aiunt & Lucianum Presbyterum Deo innuente, tum quidẽ reliquias Stephani Protomartyris & Gamalielis Pauli Præceptoris inuenisse, deq; ea re sermone Græco ad omnes Ecclesias scripsisse: quam scriptionem posteà Abundius Presbyter Hispanus latinam fecit ad Orosium Presbyterũ. Sunt etiam qui huic ætati addant Ioannem Cassianum & Maximium viros doctissimos. De Eutropio autem Augustini discipulo, non ita ambigitur, qui historiæ Romanæ epitomen fecit, ab vrbe condita vsq; ad tempora sua satis eleganti stylo & oratione. Scripsit & ad duas sorores Christo dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tũ constantinopolitanus Episcopus erat. Fuit in pretio Heros vir sanctus, ac beati Martini discipulus, Arelatensis Episcopus iniuriâ pulsus. Bonifacius autem vbi ex sacris ordinibus semel habitis, Presbyteros tredecim, Diaconos tres, Episcopos sex & triginta creasset, moritur, ac via Salaria sepelitur apud corpus sanctæ Felicitatis martyris octauo calendas

Iuuenalis Episcopus

nouembris. Sedit annis tribus, mensibus octo, diebus septem. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium statim ad vrbem reuocant: qui, vel indignatione, vel contemptu rerum humanarum reuocationem spernens, anno post Bonifacium moritur. Vacat tum sedes dies nouem.

Eulali⁹ reuocatur.

CAELESTINVS I.

xlv. Pont.

Theodosius iunior.

Caelestinus natione Campanus, Theodosij iunioris temporibus fuit. Hic enim mortuo Honorio principe clarissimo, Valentinianum Placidiæ amitæ suæ filium Cæsarem creatum, ad regendum occidentale imperium mittit. Qui statim totius Italiæ consensu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam suscipiens, hostes Romani nominis, maximè verò Iohannem tyrannum, mira felicitate in Italia compescuit. Intereà verò Vuandalorum, Alemannorum, & Gotthorum effera gens, ab Hispania in Africam Genserico rege traijciens, prouinciam ferro ac flamma depopulata, fidem quoque Catholicam Ariana impietate fœdauit, pulsis etiam in exilium quibusdam Episcopis benè sentientibus, in qua perturbatione beatus Augustinus Hipponensis Episcopus, tertio obsidionis mense, quinto calendas septembris moritur, septimo & lxx. ætatis anno. Vuandali autem capta Carthagine in Siciliam traijcientes, insulam depopulantur & vastant. Idem fecere Pictaui & Scoti, insulam Britanniam occupantes. Accitus autem à Britannis in auxilium Aetius patritius, vir bellicis artibus insignis, non modò laborantibus auxilium nō fert, verumetiam regnandi cupidus, Hunnos ad inuadendam Italiam solicitat. Vnde Britanni ab Aetio destituti, ab Anglis auxilium petiere, quos hostes deinceps, non auxiliares sensere. Ab his enim oppressi, & patriam simul & nomen amisere. Interim verò Theodosio Constantinopoli mortuo, septimo & vigesimo imperij sui ac patrui Honorij anno * Bleda & Attila fratres Hunnorum reges, Illyricum ingressi, omnia incendunt & vastant. At Cælestinus diuino cultui intentus, constituit vt psalmi Dauid ante sacrificium antiphonatim ab omnibus canerentur, quod antè fieri non consueuerat. Perlecta enim epistola & Euāgelio, finis sacrificio imponebatur. Refert Martinus Gassinas, Iudica me Deus & discerne causam meam, quod in principio sacrificij dicitur, eius inuentum fuisse. Graduale quoque huic ascribitur. Multa præterea cōstituit de omni Ecclesia, quæ tū in archiuis legebantur. Dedicauit & basilicam Iuliam, cui etiam hæc dona obtulit: patenam argenteam librarum v. & xx. scyphos ij. argenteos xx. librarum: aquamanulos argenteos xx. librarum, candelabra argentea duo lx. librarū: cantharos, cerostrata ænea quatuor & viginti magni ponderis. Nestorius autem Constantinopolitanus Episcopus, nouum tum errorem inducere conatus est. Prædicabat enim Christum ex Maria hominem tantùm, & non Deum natum, atque diuinitatem collatam esse pro meritis: cui impietati & Cyrillus Alexandrinus Episcopus, & Cælestinus Pontifex, mirum in modum aduersati sunt. Nam habita apud Ephesum synodo cc. Episcoporum, impius Nestorius cum hæresi nominis sui, cumq; Pelagianis omnibus, qui dogma illud propè conatum iuuabant, omnium consensu xiij. canonibus eorum stultitiam impugnantibus damnantur. Præterea Germanum Antisiodorensem Episcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis hæreticis, insulares ad catholicam fidem redigeret. Misit ad Scotos Christi fidem optantes Palladium, quem ipse Episcopum creauerat. Huius certè atque suorum opera, magna pars occidentis ad veram Christi fidem conuersa est. Ferunt hoc tempore diabolum personam Mosi indutum, multos Iudæos decepisse, dum eos ex Creta in terram promissionis ad similitudinem historiæ veteris sicco pede per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falsum Mosen secuti, in vndis perire. Aiunt autem illos solos euasisse, qui tum Christum verum esse Deum credidere. At Cælestinus vbi ex sacris ordinibus ter in vrbe mense decembri habitis,

Iohannes tyrannus.

Augustin⁹ moritur.

*Belda.

Nestorius Constant.

Diabolus personam Mosi indutus.

habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim, Episcopos duos & lx.creasset, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Priscillæ via Salaria octauo idus Aprilis. Consederat annis viij. mensibus x. diebus xvij. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

SIXTVS III.

SIxtus III. natione Romanus, patre Sixto, Valentiniani tempora attigit: qui occidentalis imperij gubernator, pacem cum Genserico Vuandalorum rege iniit, ac certis finibus Africam sibi ac Genserico diuisam, Vuandalis incolendam dedit. Subornatus deinde Gensericus ab Arianis, eorum impietatem extollens, varijs terroribus Episcopos nostros persequitur. Interim verò dum Valentinianus Constantinopolim proficiscitur, & Theodosij filiam in vxorem ducit, Vuandali Genserico duce Carthaginem iterum capiunt ac diripiunt, anno quingentesimo & lxxxiiij. posteaq; Romanorum esse cœperat. Dum hæc autem in Africa gererentur, Attila cum Belda fratre Hunnorum reges, non contenti occupasse Pannonias, Macedoniam, Mysiam, Achaiam & vtrasque Thracias ferro ac flamma deuastat, Beldamq; fratrem obtruncat, quò solus regno potiretur. Inde verò animos sumens ad occupandum occidentale imperiũ copias vndiq; celeriter colligit, atq; iter statim carpit. Quod vbi Aetius intellexisset, legatos de pace statim Tholosam ad Theodoricum regem mittit, cùm quo fœdera ita sunt inita, vt communi impensa & paribus copijs bellum contra Attilã gereretur. Romanorum ac Theodorici auxiliares copiæ fuere, Alani, Burgundiones, Franci, Saxones, atq; omnes ferè occidentales populi. Tandem verò superueniente Attila in campis Catelaunicis, magno ardore animorum prælium vtrinq; cõmittitur. Pugnatum erat aliquandiu atque acriter, cùm vox superueniẽs incerto autore, certamini finem imposuit. Ad centum & octoginta millia hominum in eo prælio vtrinque cecidisse constat, neutra inclinante acie, aut cedente. Ferunt tamen Theodoricum Thurismundi regis patrem, eo prelio cecidisse. At Sixtus põtificatum iniens, à Basso quodam reus in iudicium accersitur. Hic autem congregata septem & quinquaginta Episcoporum Synodo, ita causam dixit, vt ab omnibus vno consensu absolueretur. Damnatur Bassus calumniator iniquus, annuente Valentiniano & Placidia eius matre: in exiliumque mittitur, ita tamen, vt vltimo die viaticum ei ob pietatem Ecclesiæ non negaretur. Eius autem prædia non fisco, sed Ecclesiæ asscribunt. Aiunt Bassum post exilium nõ multum vixisse, tertio enim mense diem extremum obijt: cuius corpus Sixtus Episcopus linteaminibus inuolutum, & aromatibus conspersum, proprijs manibus ad sanctũ Petrũ sepeliuit in loculis parentum. Ædificauit autem Sixtus basilicam beatæ Mariæ virginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur iuxta macellum * Libyæ. Accepit deinde nomen ad Præsepe: postremò verò sancta Maria maior, vocata est. Sixtum autem huius templi autorem fuisse, titulus ipse in frontispicio primi fornicis declarat his verbis: Xystus Episcopus plebi Dei. Per x enim in principio & y scribitur Græca orthographia, licet nostra ætas consuetudini seruiens, Sixtũ scribat per s & iota. Huic quoq; templo idem pontifex hæc dona obtulit: altare argenteum purissimum, cccc. librarum, patenas argenteas tres, c. & xx. librarum, scyphos argenteos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & viginti, candelabra argentea tria, thymiamaterium librarum quindecim, fundum Scauri in agro Caietano, fundum Sceleris, ceruum argenteum fundentem aquam in fontem baptisterij. Ornauit & ambonem Ecclesiæ Porphireticis lapidibus, quem nos suggestũ appellamus, vbi euangelium & epistola canitur. Præterea verò rogatu Sixti Valentinianus templa quædam sanctorum mirifice excoluit. Nam & supra confessionem beati Petri auream Saluatoris imaginem gẽmis aureis distinctam collocauit, & fastigium argenteum basilicæ Constantinianæ à barbaris sublatum restituit.

xlvi. Pont.

Valentinianus imp.

Ornauit & confessionem beati Petri ex argento. Aiunt præterea huius temporibus Petrum Episcopum natione Illyricum, ædificasse templum diuæ Sabinæ in monte Auentino non longè à monasterio sancti Bonifacij, in quo diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cælestini primi tempore crediderim, vt etiam carmina heroica indicant, quæ adhuc leguntur his ferè verbis:

Culmen Apostolicum cùm Cælestinus haberet,
Primus & in toto fulgeret Episcopus orbe,
Hæc quæ miraris, fundauit presbyter vrbis,
Illyrica de gente Petrus, vir nomine tanto
Dignus, ab exortu Christi nutritus in aula.
Paupertas locuples, sibi pauper, qui bona vitæ
Præsentis fugiens, meruit sperare futura.

Sunt etiam qui scribant huius temporibus fuisse Eusebium Cremonensem & Philippum Hieronymi discipulos, qui pleraq; eleganti oratione scripsere. Laudatur & Eucherius Lugdunensis Episcopus doctrina dicendi copia. Non improbatur postremò Hilarius Arelatensis Episcopus, vir sanctitate & doctrina ea tempestate insignis. Sixtus autem cùm omnia quæ habuerat, aut in ædificijs & ornamentis Ecclesiarum, aut pauperibus erogasset, creatis presbyteris octo & viginti, diaconis duodecim, Episcopis duobus & quinquaginta, moritur ac sepelitur in crypta via Tiburtina apud corpus beati Lamberti. Sedit autē annis viij. diebus xviiij. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

LEO I.

xlvij. Pōt. Eo natione Tuscus, patre Quintiano, eo tempore fuit, quo Attila à pugna Catelaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copijs, Italiam hostili manu ingressus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ positam, triennio obsedit. Verùm cùm iam desperatis rebus in eo esset vt statiua moueret, vidissetq; ciconias ex vrbe in agros pullos suos deferentes, auspicio motus, adhibitis machinis, miseram ciuitatem acriter oppugnatam, tandem capit, diripit & incendit: nec vlli generi hominum parcit, flagellum Dei se vocitans. Inde Hunni veluti ruptis claustris, per totam Venetiam sese effundentes, vrbes omnes occupant, Mediolanum ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romam infestis signis, cùm eo loci consedisset, vbi Mincius Padum influit, amnem traiecturus, vir sanctissimus Leo Pontifex, calamitatem Italiæ & vrbis Romæ miseratus, adhortante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, persuadetq; Alarici exemplo, qui statim Dei iudicio post captam vrbem mortuus est, ne vltrà progrediatur. Monitis Pontificis optimi obtemperans Attila, quòd dum simul loquerentur, cernere duos viros supra caput suum strictos tenentes gladios, ac mortem minitantes, nisi pareret, visus est. Ij Petrus & Paulus Apostoli putati sunt, inde mouens, Pannonias repetit: vbi non ita multò pòst, effundente se hubertim propter ebrietatem è naribus sanguine, moritur. Leo verò ad vrbem rediens, totus ad confirmandam catholicam fidem conuertitur, quæ tum potissimùm à multis hæreticis impugnabatur, maximè autem à Nestorianis & Eutychianis. Nestorius enim Constantinopolitanus Episcopus, virginem non Dei, sed hominis tantummodò genitricem dixit, vt aliam carnis, aliam diuinitatis personam faceret, & seiunctim alterum esse Dei filium, alterum hominis ostenderet. Eutyches autē Constantinopolitanus Abbas, ne sentire cum Nestorio videretur, diuinā cum humana natura in idem compositum recidisse affirmabat, vnumq; factum, nec vllo modo inter se distingui debere. Hanc hæresim cùm Flauianus Constantinopolitanus Episcopus damnasset, Theodosio annuente, Synodus Ephesina indicitur, in qua Dioscoro Alexādrino Episcopo præsidente, Eutyches restituitur, Flauianus

Attila flagellū Dei.

verò

verò damnatur. At Leo, mortuo Theodosio, in eiusque locum suffecto Marciano principe catholico, concilium Chalcedonense indicit, in quo sexcentorum & triginta Episcoporum autoritate decernitur, credendum duas naturas in Christo fuisse: vtque vnus idemque Christus Deus & homo crederetur, ac statim Nestorius & Eutychius nefandus Manichæorum præsul damnarentur. Combusti etiam publicè sunt Manichæorum libri, calcata & depressa est Dioscori superbia atque hæresis. Interim verò mortuo à suis Valentiniano, Maximus tyrannus imperium occupat, Eudoxamque quondam Valentiniani vxorē sibi violētis nuptijs adiungit. Hanc ob rem Vuandali ex Africa acciti, Genserico duce Romam hostili manu ingressi, Maximum in illo tumultu ab Vrso milite Romano occisum, in Tiberim proijciunt, vrbem diripiunt atque incendunt, templa & sacraria spoliant, nec Leonem Pontificem exaudiunt clamantem & dicentem, vt vrbi & templis parcentes, prædam quò vellent abigerent. Abeuntes quartodecimo die post vrbem captam, atque Eudoxam cum filia & ingenti captiuorum numero secum trahentes, in Africam reuertuntur. At Leo ad reparandam vrbem & templa conuersus, Demetriam ancillam Dei impulit, vt basilicam beato Stephano via Latina tertio ab vrbe miliario in fundo suo conderet. Ipse verò in honorem beati Cornelij Episcopi basilicam via Appia ędificauit. Templa diffracta restituit, sacrorum vasa comminuta aut ablata vel denuò renouauit, vel ex integro quoād fieri potuit restituit. Cameras præterea treis condidit in tribus basilicis, Iohannis, Petri ac Pauli. Sepulcris quoq; Apostolorum custodes addidit ex clero Romano: hos cubicularios appellauit. Præterea verò monasterium propè sanctum Petrum condidit, constituitq; vt intra actionem mysterij diceretur: HOC sanctum sacrificium, &c. néve vlla monacha velamen capitis benedictum acciperet, nisi approbatum fuisset, eam quadraginta annis caste & integrè vixisse. Dum autem his curis vir sanctus intentus esset, subitò exorta est Acephalorũ hæresis: qui ideo Acephali vocati sunt, quia sine cerebro & sine autore habebantur. Hi autem Chalcedonense concilium improbant, proprietatem duarum substantiarum in christo negant, vnam tantùm in eiusdem persona naturam prædicantes: quam quidem hæresim epistolis suis eleganter & doctè ad Christi fideles scriptis acerrimè confutauit. Sunt qui scribāt Paulinum Nolanæ vrbis Episcopum, Prosperum Aquitanum virum doctum, Mamercum Viennensem Episcopum, in pretio tum fuisse. Primus enim Mamercus (vt aiunt) supplicationes, quas Græci litaneias vocant, instituit, ob frequentes terræ motus, qui tum maximè Gallias vexabant. Leo postremò creatis ex institutione sacrorum lxxxj. presbyteris, diaconis xxxj. Episcopis sex & lxxx. moritur, ac sepelitur apud sanctum Petrum in Vaticano iiij. idus Aprilis. Sedit annis vno & viginti, mense vno, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies octo.

Margin: Nestorius Constantinopolitanus Episcopus. — Acephalorũ hęresis.

HILARIVS I.

Hilarius natione Sardus patre Crispino, ad Leonis tempora peruenit. Leo enim primus ex Græca natione, in locũ Marciani imperatoris demortui sufficitur, qui statim filium suum eiusdem nominis, Augustũ creat. Sub hoc quidem imperatore respublica Romana magnas calamitates passa est, subortis quibusdam tyrannis imperium vsurpare conantibus. Hac verò opportunitate illectus Gensericus Vuandalorum rex, ex Africa in Italiam statim nauigat, Romanum imperium inuasurus. Quod vbi intellexit Leo, * Basilicum patricium cum valida classe in auxilium Anthemij principis Romani mittit. Hi coniunctis copijs & animis ad Populoniam Genserico fiūt obuiam, hominemq; classe decernere impellunt: qui quidem superatus ingenti clade, turpi fuga in Africam redijt. Vexare interea vrbem Romam parabat Ricimer ille Patricius, qui Biorgũ Alanorũ regem in montibus Tridentinis superauerat,

Margin: xlviij. Pōt. — Leo primꝰ imperat.

elatus

elatus tanta victoria, ni Epiphanius Ticiensis Episcopus hominem Anthemio vrbem defendenti conciliasset. Hilarius autem in tanta perturbatione rerum, diuinam rem intermisit nunquam. Praeterea verò instituit, ne Pontifices deinceps successorem sibi deligerent, quae institutio ad omnes Ecclesiasticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per vniuersum orbem sparsit. Epistolas quoque conscripsit de fide catholica, tres Synodos confirmantes, Nicaenam, Ephesinam, & Chalcedonensem, quibus item Eutychem, Nestorium, & Dioscorum cum sectatoribus damnat. In baptisterio autem Constantinianae basilicae tria oratoria aedificauit, auro & pretiosis lapidibus distincta, tribus sanctis dedicata, Iohanni Baptistae, Iohanni Euangelistae, & sanctae cruci: quorum ianuae erant aeneae argento caelato clausae. In oratorio autem τῦ σωρῦ erat lignum crucis auro clausum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci agnus aureus duarum librarum in columna onychina: ante oratorium erant columnae mirae magnitudinis, quae dicuntur hecaton. In fonte Iohannis erat lucerna aurea librarum decem: cerui argentei tres, octoginta librarum, aquam fundentes: columba aurea duarum librarum. Addidit & oratorium sancti Stephani baptisterio Lateranensi. Duas quoque bibliothecas apud eundem locum aedificauit. Ad Lunam verò monasterium in vrbe struxit. Omitto dona templis oblata, quae quidem propè infinita fuere, ex auro, argento, marmoribus & gemmis. Sunt qui scribant, Germanum Altisiodorensem & Lupum* Trecharensem Episcopos, huius temporibus fuisse, qui tum multum iuuere Christianam fidem, gentilium ac Pelagianorum opera plurimum labefactatam. Gennadius praeterea Constantinopolitanus Episcopus, ingenio, doctrina, & moribus Ecclesiae Catholicae multum profuit. Victorinus autem natione Aquitanus Arithmeticus insignis, rationem Paschae ad cursum lunae tum redegit, Eusebium & Theophilum ea in re superans. Sunt qui Merlinum Anglum vatem insignem his temporibus ascribant, de quo plura fortasse quàm satis est, scribuntur. Hilarius autem vbi ea peregisset, quae ad optimum Pontificem pertinebant, tum in extruendis templis ornandisque, tum etiam docendo, admonendo, castigando, eleemosynásve vbi erat opus praebendo, moritur, creatis priùs de more quinque & viginti presbyteris, diaconis quinque, Episcopis duobus & viginti. Sepelitur autem in crypta sancti Laurentij apud corpus beati Sixti. Sedit annos septem, menses tres, dies decem. Vacat tum sedes dies decem.

*Tracasenum | Gennadius Episcoput. | Victorin. Aquitan. | Merlinus vates.

SIMPLICIVS I.

xlix. Pôt. | Leo secundus, & Zeno imp.

Implicius patria Tiburtinus, patre Castino, imperante Leone secundo & Zenone fuit. Nam Leo primus valetudine correptus, Leonem secundum ex Mariagene sorore sua nepotem, & Zenonis Isaurici filium, successorem imperij designauit: qui non ita multò pòst graui morbo oppressus, cùm finem vitę sibi adesse cerneret, patri Zenoni imperium reliquit. Interim verò Odoacer cum maxima Tucilingorum & Herulorum manu Italiam ingressus, Orestem patricium apud Ticinum superatū & captum, Placentiae inspectante exercitu interfecit. At Zeno calamitates Italiae miseratus, Theodoricum Gotthorum regem iam antea apud se in honore habitum, contra Odoacrem eum ingentibus copijs in Italiam properè mittit, qui ducis Odoacris non procul Aquileā ad Sontium amnem graui praelio superat. Eadem quoque fortuna cōtra Odoacrem saepius vsus, hominem triennio Rauennae obsessum eò perpulit, hortante etiam Iohanne Episcopo, vt se imperij socium acciperet. Verùm sequenti die cum filio contra datam fidem interficitur, vnde statim nemine aduersante Theodoricus totius Italiae imperio potitus est. Simplicius autem vir sanctissimus has basilicas interim dedicat, basilicam Stephani Protomartyris in Caelio monte, basilicam Andreae Apostoli non longè à templo sanctae

sanctæ Mariæ maioris, in qua adhuc vestigia quædam antiquitatis apparent, quæ persæpè flendo etiam inspexi ob incuriam eorum, quibus ipsa templa iam ruinam minantia, commissa sunt. Hoc autem in templo hæc carmina legisse me nemini musiuo opere descripta:

Hæc tibi mens valdè decreuit prædia Christe,
Cui testator opes detulit ille suas:
Simpliciusq́; Papa sacris cælestibus aptans,
Effecit verè muneris esse tui.
Et quòd apostolici deessent limina nobis,
Martyris Andreæ nomine composuit.
Vtitur hæc hæres titulis Ecclesia iustis,
Succedensq́; domo mystica iura locat.
Plebs deuota veni, perq́; hæc commercia disce
Terreno censu regna superna peti.

Dedicat & aliam basilicam Stephani Simplicius apud sanctum Laurentium. Basilicam quoque Vinianæ martyris ad palacium Lucianum, vbi corpus virginis repositum est. Hebdomadas quoque instituit, vt presbyteri, tum ad Petri, tum ad Pauli, tum ad Laurentij martyris templa vicissim manerent propter pœnitentes & baptismum requirentes. Vrbem præterea presbyteris in quinque regiones diuisis, prima erat Petri, secunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Iohannis Lateranensis, quinta sanctæ Mariæ maioris. Instituit postremò, ne clericus vllus possessionem beneficij à laico recognosceret, quod postea à Gregorio & alijs pontificibus confirmatum est. Romam autem sedem esse primam omnium Ecclesiarum, declarant Acacij Episcopi Constantinopolitani, & Timothei viri doctissimi scripta, quibus rogatur Simplicius Pontifex magnus, vt Petrum Alexandrinum Episcopum Eutychetis imitatorem, hæreseos damnet. Quod etiam factum est, hac conditione tamen, vt pœnitenti tempus asscriberetur. Sunt qui dicant huius temporibus fuisse Remigium Remensem Episcopum virum sanctissimum, qui Clodoueum (vt historiæ referunt) regem Francorum baptisauit. Scripsit etiam multa eo tempore contra Eutychetem Theodorus Syriæ Episcopus: edidit & decem libros Ecclesiasticæ historiæ, Eusebium Cæsariensem imitatus. Tum verò omnes ferè Aegyptij declinarunt in Dioscori hæretici errorem, de quo multa superiùs diximus. Vexauit & Catholicos in Africa Himericus Vuandalorum rex, Arianos imitatus. Quamobrem Eudoxa Theodosij neptis, mulier catholica eius vxor, simulans se Hierosolymam voti causa ituram, à marito hæretico discedens, Hierosolymis post longam peregrinationem, & mulieri præsertim grauem, moritur. Ferunt ea tempestate & Elisei ossa in Alexandriã translata esse: & corpus Barnabę apostoli cũ Euãgelio eius manu scripto, repertum. At Simplicius cùm Ecclesiam Romanam non institutis solùm, verumetiam donis auxisset, creassetq́; ex ordine sacrorum presbyteros octo & quinquaginta, diaconos vndecim, Episcopos sex & octoginta, moritur, ac sepelitur in Petri basilica sexto nonas Martij. Sedit autem annos quindecim, mensem vnum, dies septem. Vacat tum sedes dies sex & viginti.

FELIX III.

I. Pōtifex.

Elix tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Fasciolæ, à rege Odoacre, qui annis quatuordecim Italiæ imperauerat, vsq; ad Theodoricũ peruenit. Qui etsi Rauennam sedem regni fecisset, tamen vrbem Romam quòad fieri potuit, exornauit. Nam & sepulchrũ Octauij instaurauit, & spectacula de more exhibuit, & ędificia ac basilicas plerasq; (Odoacer.)

restituit,

restituit, nihilque omisit quod ad optimum principem pertineret. At verò vt regnum aliquando stabiliret, & Clodouei Franciæ regis filiam Andefledā in vxorem duxit, & sororem Honorico Vuandalorum, & filiarum suarum alteram Alarico Vesogotthorum, alteram Gundibato in matrimonium collocauit. Felix autem tum maximè intellexerat, Petrum Eutychianum, quem antè diximus ob heresim in exilium pulsum, instigante Acació, tunc demum ab eodem reuocatum esse. Quare sanctus pontifex fraudem subesse veritus, ex autoritate sedis Apostolicæ concilio benè sentientium approbata, Petrum & Acacium damnat. Post annos verò tres cùm Zeno fidem faceret hos homines pœnitere, Felix eò misit Episcopos duos, Messenum & Vitalem, qui re cognita damnatos absoluerent. Hi itaque Heracleam ciuitatem ingressi, pecunia corrupti, nihil ex sententia Felicis egere. Vnde pontifex meritò indignatus, habita de more synodo, hos vt præuaricatores & Simoniacos à communione deiecit. Messeno tamen pœnitentiæ tempus adscriptum est, quia errorem suum fassus est, pœnitendique tempus petijt. Idē quoque Felix basilicam sancti Agapeti ædificauit non longè à basilicā Laurentij martyris. Constituit item, vt Ecclesiæ non nisi ab Episcopis consecrarentur. Aiunt

Theodor⁹ presbyter. autem huius tempore Theodorum presbyterum Græcum, librum contra hæreticos scripsisse de conuenientia veteris ac noui Testamenti. Sunt etiam qui huic ætati ascribant Iohannem Damascenum, virum doctissimum ac Theologum insignem. Hic enim librum sententiarum composuit, in quo Gregorium Nazanzenum, Gregorium Nissenum, Didymum Alexandrinū imitatus est: libros quoq; medicæ artis composuit, quibus morborum causam & medelas describit. At Felix cùm ex institutione sacrorum ordinum, quos in vrbe Roma mense decembri bis habuit, presbyteros octo & viginti, diaconos quinque, Episcopos triginta creasset, moritur ac sepelitur in Pauli basilica. Sedit annos octo, menses xj. dies x. & septem. Vacat tum sedes dies quinque.

GELASIVS I.

lj. Pont.

Elasius natione Afer, patre Valerio, eo tempore fuit quo Theodoricus Clodoueo socero suo Francorum regi bellum intulit, quòd Alaricum generum, Vesogotthorum regem, in agro Volgadensi interfecisset, Vasconiamque occupasset, vterque affinis erat. Iustior habebatur Alarici causa, vnde socerum genero prætulit. Superatis itaque Francis ingenti prelio, Vasconiam recipit, receptamque pro Almarico Alarici filio, donec adolesceret, gubernat. Idem Theodoricus, Siciliam, Dalmatiam, Liburniam, Illyricum, Narbonensem Galliam, Burgundiam suo regno adiecit. Tridentum vrbem in Alpibus muro cinxit, & Italiam ab externo hoste tutatus est, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud prætoriam Augustam, quorum regem adhuc adolescentem in adoptionem susceperat. Gelasius autem Manichæos in vrbe deprehensos exilio damnat, eorumq; libros apud basilicam diuæ Mariæ publicè comburit. Instante præterea synodo, cognita messeni pœnitentia, eum libello priùs satis facientem, purgatum Ecclesiæ suæ restituit. Cùm verò intellexisset Petri & Acacij seditionibus multa flagitia & parricidia in Ecclesijs Græciæ committi, confestim eò misit, qui hos si non statim pœniterent, in perpetuum damnarent. Erat autem consuetudo primitiuæ Ecclesiæ, diutiùs expectare ad gremium pietatis suæ aliquando redituros. Confugerat tum Iohannes Alexandrinus Episcopus, vir catholicus illorum seditionibus vexatus, ad pontificem Romanum, à quo perbenignè & comiter susceptus est. Dedicauit Gelasius Ecclesiam Euphemiæ martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & basilicam sanctorum Nicandri & Eleutherij via Lauicana, & basilicam sanctæ Mariæ via Laurentina in fundo Crispi vigesimo ab vrbe lapide. Clerum quoque amauit & auxit. Pauperes semper mira beneuolentia & charitate complexus est. Ciuitatem Romanam à multis periculis liberauit, maximè

maximè verò ab inopia rerum &fame. Hymnos etiam composuit ad imitationem beati Ambrosij, edidit & libros quinque contra Eutychen & Nestorium: Duos item contra Arium. Orationes habuit elegantes & graues. Epistolas præterea ad amicos & domesticos fidei scripsit, non minùs graues quàm doctas: quæ opera in publicis bibliothecis tum legebantur. Sunt qui scribant Gelasium excommunicasse Anastasium imperatorem Constantinopolitanum, Zenonis successorem, quòd hæreticis & Acacio faueret: vnde constat imperatorē errantē in fide & monitum, si non paruerit, à pontifice Romano excommunicari posse. Eadē autoritate vsus est etiam contra Vuandalos eorumque regem, qui Ariana infecti hæresi, Catholicos cruciatibus & supplicijs persequebantur. Fuere etiam in primo huius Pontificis tempore Germanus & Epiphanius, quorum alter Ticinensis, alter verò Campanus Episcopus fuit. Hi multum autoritate & sanctitate sua Italiam à barbaris vexatam iuuere, orationibus & blandicijs barbarorum corda mollientes. Multum præterea tum in Gallia profecere, & Lannociatus Abbas Carnotensis, & Aurelianus & Mezentius Pictauiensis viri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Franciæ, ac Crocildim eius vxorem eò perpulere, vt Christianissimi fierent, & fidem catholicam vbique tutarentur. Sunt qui hanc laudem Remigio viro sanctissimo ascribant. Gelasius autem posteaquam presbyteros duos & triginta, diaconos duos, Episcopos septem & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in basilica beati Petri Apostoli vndecimo calendas decembris. Sedit annis quatuor, mensibus octo, diebus decem & septem. Vacat tum sedes dies septem. Anastasi' imperat.

ANASTASIVS II.

Nastasius secundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anastasio imperante fuit, quo tempore Transamundus Vuandalorum rex, & catholicas Ecclesias claudit, & centum ac viginti Episcopos exulatum in Sardiniam mittit. Ferunt tum apud Carthaginem Olympium quendam Arianum Episcopum, sanctam trinitatem publicè in balneis detestantem, tribus fulminibus ictum concidisse, eiusq; cadauer exustum omninò fuisse. Cumq; item Barbas quidam Arianus Episcopus, nescio quem baptizaturus esset his verbis, Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in spiritu sancto, ferunt aquam nusquam comparuisse: quo miraculo permotus, qui characterem expectabat, confestim ad nostros transijt. Anastasius verò (vt quidam scriptores referunt) Anastasium imperatorem excommunicauit, quòd Acacio faueret, tametsi posteà ipse ab Acacio seductus, dum eum reuocare clanculùm tentat, clerum à se grauiter alienauit, qui se à communione pontificis tum maximè subtraxit, quòd etiam sine catholicorum consensu Photino Thessalonicensi diacono communicasset, qui tum Acacij errorem imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominem subitò morbo correptum interijsse. Sunt qui dicant eum in latrinam effudisse intestina, dum necessitati naturæ obtemperat. Huius temporibus Fulgentius natione Afer, Rupensis Episcopus, qui in Sardiniam quoque cum alijs Catholicis Africæ à Transamundo exulatum missus est, nil prætermisit quod ad veram Christi fidē pertineret, docendo, prędicando, monendo. Edidit & libros de Trinitate, de libero arbitrio, de regulis fidei. Scripsit & contra Pelagianam hæresim. Orationes quoque habuit ad populos elegantes quidem & graues. Iuuit etiam scriptis suis Ecclesiam Dei Egesippus vir doctissimus, qui & monachorum regulas composuit, & sancti Seuerini Abbatis elegāti stylo vitam edidit. Faustus autem apud Gallos Episcopus multa tū scripsit copiose & ornatè, sed eius illud opus potissimū laudatur, quod contra arianos scripsit, in quo ostendit, τριάδα, hoc est, trinitatem essentialem esse. Scripsit & contra eos qui dicunt, in creatis aliquid incorporeū esse: qua in re ostendit, tum patrum sententijs, tum diuinæ scripturæ testimonijs, solū

iij. Pont.

Anastasius imp.

Olimpius de cœlo tactus.

Fulgētius

Egesippus

Deum incorporeum dici posse,ne etiam creata incorporea diceretur.Hæc de Anastasio & eius pontificatu,qui ex sacris ordinibus semel decembri mẽse in vrbe habitis,presbyteros duodecim,Episcopos sedecim creauit. Sepultus est autem in basilica Petri xiij.Calendas Decembris.Sedit annum vnum, mensibus decem, dies quatuor & viginti. Vacat tum sedes dies quatuor.

SYMMACHVS I.

liij. Pont.

Ymmachus natione Sardus, patre Fortunato, mortuo Anastasio, pontifex creatur,non sine magna discordia. Nam dum pars cleri Symmachum apud basilicam Constantinianã pontificem decernit, pars altera apud basilicam Mariæ in via noua,Laurentium in locũ demortui Anastasij sufficit,seditio ingens in senatu ac populo Romano bifariam diuiso orta est, vnde omnium consensu concilium Rauennæ indicitur:discussaque re præsente Theodorico,Symmachus tandem in pontificatu cõfirmatur,qui certè magna clementia vsus,Laurentium competitorem Nucerinis Episcopum dedit.Verùm anno quarto pòst clerici quidam seditionibus gaudẽtes,adiuuantibus Festo & Probino senatorij ordinis viris,Laurentium reuocant:qua ex re indignatus rex, Petrum Altini Episcopum Romam mittit,qui pulso vtroque sedem teneret. Verùm Symmachus habita centum & xx. Episcoporum synodo, & obiecta constanti animo diluit,& omnium sententijs obtinuit,vt Laurentius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autem ob hanc rem tanta seditio Romæ est, vt multi tum ex clero, tum ex populo passim cæderentur, nec sacris virginibus parcerent. Opprimitur eo tumultu Gordianus presbyter, vir optimus ad vincula sancti Petri. nec finis tantæ cædis factus fuisset, ni Faustus consul clericos miseratus, contra Probinum tanti mali autorem, arma sumpsisset.Respirante dein de aliquantulum republica Christiana,Clodoueus pulsis Arianis hæreticis,& Catholicos reduxit, & Parisiorum ciuitatem regni caput constituit. Symmachus verò Manichæos tũm ab vrbe expulit, eorumque libros ante fores Constantinianæ basilicæ concremauit.Basilicas verò multas aut ornauit, aut à fundamentis erexit.Nam & templum beati Andreæ Apostoli apud sanctum Petrũ ædificauit,multoq; argento & auro exornauit,& templum ipsius Apostolorum principis ac porticum cum marmoribus opere vermiculato in augustiorem formam redegit:Gradus quoq; ipsius basilicæ ampliores fecit, aliosq; gradus sub diuo dextra læuaq;:Episcopia prætereà construxit. Aedificauit etiam basilicam Agathæ martyris via Aurelia in fundo Lardario.Basilicam sancti Pancratij cũ arcu argenteo librarum quindecim.In basilica Pauli renouauit apsidam, cui ruina imminebat,picturisq; ornauit:post apsidam verò aquam introduxit,balneumq;fundamẽto erexit.In vrbe autem basilicam sanctorum Syluestri & Martini à fundamentis extruxit iuxta Traiani thermas,vbi & supra altare ciborium fecit argenteum librarum centum viginti,arcus argenteos librarum decem:confessionẽ argenteã librarum quindecim:suggestum quoq; erexit porphyreticis & crustis marmoreis insignem. Fecit & gradus basilicæ Iohannis & Pauli post apsidam.Auxit & basilicam archangeli Michaelis,aquamq; introduxit.Sanctorum Cosmi & Damiani Oratoria à fundamentis erexit via Tiburtina in fundo Paciano,adiuuantibus Albino & Glaphyra illustribus viris.Pauperibus quoque ad basilicas Petri & Pauli habitacula extruxit,curauitq; ne quid eis deesset,quod ad victũ pertineret. Amator enim pauperũ fuit,& Episcopis ac cæteris clericis in Africa & Sardinia propter catholicam fidem exulantibus, pecunias & vestes subministrabat.Reparauit etiam basilicam sanctæ Felicitatis:& apsidam beatæ Hagnetis cũ basilica,quæ ruinam minabantur, in meliorem formam restituit.Redemit & captiuos in diuersis prouincijs multa pecunia.Constituit item vt die Dominico,vel natalitijs martyrum caneretur hymnus,Gloria in excelsis Deo. Cœmiterium quoq; Iordanorũ

Rauennæ concilium

Gordian' presbyter.

Ciborium

vel

vel fecit, vel in meliorem formam redegit. Nil postremò omisit, quod ad omnipotentis Dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore Ecclesiam Dei multum iuuit Gennadius Massiliensis Episcopus, qui diligens Augustini imitator, & librum de dogmatibus composuit: & quid cuique necessarium esset, declarauit. Scripsit item de viris illustribus, Hieronymum imitatus. Symmachus autem creatis duobus & lxxxx. Presbyteris, Diaconis xvi. Episcopis cxxij. habitis de more sacris ordinibus, moriens ad basilicam Petri sepelitur xiiij. calendas Augusti. Sedit autem annis quindecim, mensibus sex, diebus vigintiduobus. Vacat tum sedes dies septem.

Gennadius Massilien. Episcopus

HORMISDA I.

Ormisda patria Frusinonius, patre Iusto, ad Theodorici & Anastasij tempora peruenit, à consulatu* senatoris vsque ad consulatum Boethij & Symmachi, quos Theodoricus ob suspicionē affectatæ libertatis, exilio primò, mox carcere afficit. In hac calamitate constitutus Boethius, multa scripsit quæ adhuc leguntur. Transtulit & pleraque ex Aristotele, in eademque commentatus est. In mathematicis doctissimus est habitus, quod eius musice & arithmetice ostendunt. Postremò verò cū Symmacho senatore Theodorici iussu necatur. Sunt autem qui scribant, Boethium tantam calamitatem subijsse, quòd in Arianos inueheretur, ad quos Theodoricus declinauerat. Superior sententia mihi verior videtur. Hormisda autem hortante Theodorico, prouincialem Synodum in vrbe habuit, omniumque consensu Eutichianos iam antea improbatos, damnauit. Iohannem quoque Constantinopolitanum Episcopum literis & nuncijs adhortatus est, vt ab eadem hæresi desisteret, crederetque duas in Christo naturas esse, diuinam & humanam. Desijt parere Iohannes Anastasij viribus fretus, quē non ita multò pòst fulmine ictum, dedisse pœnas creditum est, tum propter hæresim quæ grauis erat, tum vel maximè, quia legatos ab Hormisda missos, contra ius gentium magna affecerat contumelia: reiectos enim à se, naui quassa & rimosa ea conditione nauigare iussit, vt rectà in Italiam redirent, nec vllum Græciæ littus attingerent. Hæc etiam eisdem mandata ad Pontificem dedisse referunt, vt sciret imperatoris proprium esse imperare, & non imperata pontificis aut cuiusuis alterius accipere. Fuere autem legati, Euodius Ticinensis Episcopus, Fortunatus Catinensis, Venantius vrbis Romæ Presbyter, & Vitalis diaconus. Mortuo itaque Anastasio vij. & xx. imperij anno, Iustinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac statim nuncios ad Pontificem mittit: qui & sedis Apostolicæ autoritatem confirmarent, & pacem Ecclesijs omnibus exquirerent, quantum per religionem concederetur. Quare permotus Hormisda, Theodorico annuente, Germanum Campanum Episcopum, Iohannem & Blandum presbyteros, & Felicem ac Dioscorum diaconos, legatos ad Iustinum mittit, qui eos nullo nō genere honoris adhibito, effusa obuiam honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorum & illustrium virorum multitudine, honorificè accepit, congratulante clero vnà cum Iohanne Constantinopolitano Episcopo. At qui cum Acacio sentiebant, istorum aduentum veriti, se in templo quodā munitissimo incluserunt, & nuncios habita consultatione ad imperatorem misere, affirmantes se nullo pacto in sententiam Apostolicę sedis venturos, nisi ei reddita fuerit ratio, quā ob rem Acacius damnatus esset: hos omnes Iustinus ex templo atque ab vrbe expulit. Idem fecit Hormisda contra Manichæos iterū in vrbe Roma pullulātes, eorumq; codices ante fores basilicæ Constantinianæ incendio consumpsit. Eodem tempore mortuo in Africa Transamundo Vuandalorum rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia susceperat, regnum obtinet. Hic non hæresim paternam imitatus, sed matris catholicæ monita secutus, omnes catholicos, quos Transamundus in exilium miserat, reduxit, atq; eos suo instituto viuere permisit.

liiij. Pont.

Theodoricus imperator.

Boethius.

Iustinus imperat.

Dona prætereà multa ac pretiosa eodem tempore Romam ad ornandas basilicas sanctorum sunt missa. Gemmas enim magnæ æstimationis Clodoueus rex Franciæ misit. Delata & dona tum aurea, tum argentea: Delata Euangelia cum tabulis aureis gemmis distinctis à Iustino imperatore voti gratia. Misit & patenam auream librarum viginti cum hyacinthis: scyphum aureum gemmis circundatum. Ornauit & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M.& xl. librarum: cerostratis argenteis duobus librarum lxx. Certauit & Hormisda muneribus cum his Principibus. Locauit enim ante altare Constantinianæ basilicæ coronam argenteam librarum viginti, cantharos argenteos sex. Ornauit etiam templum Pauli scyphis argenteis decem, hamis argenteis tribus. His demum ex sententia peractis, cùm etiam de more Presbyteros vnum & viginti, Episcopos quinque & l. creasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri octauo idus Augusti, consulatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tum sedes dies sex.

IOHANNES I.

Iv. Pont.

Ohannes natione Tuscus, patre Constantio, à consulatu Maximi vsque ad consulatum Olibrij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iustini Augusti, qui orthodoxæ fidei diligentissimus obseruator, vt tandem hæreticorum nomen extingueret, Arianos expulit, eorúmque Ecclesias Catholicis assignauit. Quam quidem rem Theodoricus ægrè ferens, Iohannem pontificem, Theodorum, duosque Agapetos oratores ad Iustinum mittit, qui eum adhortarentur, vt Arianos restitueret: sin secùs animatus esset, sciret se omnes Italiæ Ecclesias, Catholicas præsertim, demoliturum. Magnificè & perbenignè primò quidem excepti legati sunt: qui vbi rationem legationis exposuere, cùm flectere Iustinum non possent, ad lachrymas versi, ac suppliciter petentes, vt perituræ Italiæ vnà cum Catholicis omnibus subueniret, eò tandem pium hominem perpulere, vt Arianos restitueret, atque eos viuere suis legibus & institutis sineret. Sunt qui scribant Theodoricum rabie sæuiendi rum incitatum, Symmachum & Boethium reuocatos ab exilio & carcere, eo tempore occidisse. Vtcunque sit, necatos Theodorici iussu constat, nec multum referr Hormisdæ ne, an Iohannis temporibus ascribantur. Iohannes autem Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem properè conijcitur: ac parum abfuit quin eum statim occideret: adeo in hominem exarserat, & fide & moribus cum Iustino sentientem. Perijt tamen sanctissimus homo in carcere pedore, siti, & inedia: quam quidem sæuitiam ira diuina non ita multò pòst grauiore pœna compescuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusque anima (vt quidam Eremita vir sanctissimus retulit) in ignem lipareum immersa est. Theodorico autem in regnum Amalasiuntha filia successit, cum gnato Athalarico, quem ex Euchario marito susceperat. Quæ quidem mulier supra sexum prudentia vsa, & patris decreta, mala præsertim emendauit, & Boethij ac Symmachi filijs bona paterna in fiscum delata restituit, & filium optimis disciplinis erudiuit, aduersantibus Gotthis, & acclamantibus, non literis, sed rei militaris disciplina, regem suum imbuendum esse. Iustinus autem senex admodum, eodem fermè tempore Iustiniano sororis suæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quatuor in regno relictis. Fuere tum in pretio & Benedictus Vrsinus, qui rationem monasticæ vitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier sanctissima, & Iohannes Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, qui multa contra eos scripsit, qui in vna tantùm substantia Christum adorandum censebant. His addidit Isidorus Cyprignium quendam Episcopum Hispanum, qui eleganter in Apocalipsim scripsit. Iohannes autem pontifex, antequàm Constantinopolim proficisceretur, tria cœmiteria restituit: Primum fuit Nerei & Achillei via Ardeatina: Secundum, sanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertium, Priscillæ. Ornauit

Benedictus. Brigida.

etiam

etiam altare sancti Petri gemmis & auro. Detulit & secũ Iustini imperatoris munere patenam auream librarum viginti, calicem aureum cum gemmis librarum quinque, quæ dona vnà secum perisse arbitror. Creauit etiam habitis de more sacris ordinibus Episcopos xv. Ferunt corpus viri sanctissimi Rauenna ad vrbem delatum, sepultumque in Basilica Petri vi. calendas Iunij Olibrio consule. Sedit autem annis duobus, mensibus octo. Vacat tum sedes dies octo & quinquaginta.

FELIX IIII.

Elix quartus, natione Samius, patre Castorio, Iustiniani tempora attigit, qui Bellisario duce in prælijs vsus, de Persis & Vuandalis triumphat, quorum gentem in Africam traijciens, idem dux præstantis animi & singularis virtutis superauit, ac propè deleuit, capto eorum rege Gelismero, & in triumphum ducto. Amalasiuntha verò seditionibus Gotthorum diu vexata, mortuo filio Athalarico, quo cum molestè vixit, Theodatũ consobrinum suum regni consortem fecit. Erat autem Theodatus ita Græcis & Latinis literis edoctus, vt & temporum suorum historiam eleganter scripserit, & Platonicam disciplinam optimè calluerit: segnis tamen ad res agendas habebatur. Verùm hortante Amalasiuntha, Burgundiones & Alemannos felicibus prælijs superauit. Felix autem rei diuinæ interim curam gerens, & patriarcham Constantinopolitanum declinantem à fide, anathemate notauit, & sanctorum Cosmæ & Damiani templa, quæ adhuc extant in vrbe via sacra apud forum Romanum, ædificauit, quod carmen vermiculato opere notatum adhuc indicat. Basilicam quoque sancti Saturnini via Salaria incendio consumptam restituit. Sunt qui scribant Cassiodorum hac ætate fuisse, qui & senator de regenda repub. multa conscripsit: & monachus psalterij sententias eleganti oratione ac stylo edidit. Ferunt etiam Priscianum Cæsariensem grammaticum insignem, librum suum grammaticæ tum composuisse. Arator quoque vrbis Romæ subdiaconus, versibus hexametris euangelia conscripsit. Laudatur & Iustinianus Valentinæ Ecclesiæ Episcopus: multa enim prædicauit & scripsit ad doctrinam Christianam pertinentia. At Felix habitis de more sacris ordinibus, vbi presbyteros quinque & quinquaginta creasset, Diaconos quatuor, Episcopos nouem & viginti, moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto idus octobris. Annis quatuor sedit, mensibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies tres.

Ivi. Pont.
Iustinian.
Theodat.
Cassiodorus.
Priscian. grammaticus.

BONIFACIVS II.

Onifacius secundus, patria Romanus, patre Sigismundo, Iustiniano imperante fuit. Quem quidem imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinæ fuisse, vt mirum non sit, si leges Romanas sparsas & incompositas in ordinem ad vtilitatem hominum redegerit, eaque abscideri quæ superuacanea & inutilia videbantur. Hac tamen in re, consilio & opepera Iohannis patricij Trihuniani, Theophili, Dorothei vsus est, qui tum doctrina & autoritate insignes habebantur. Immensum namque illud librorum pelagus (ad duo enim ferè millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita vsque ad hæc tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digessit, quos nunc Digesta, nunc Pandecta appellant, quòd omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum Epitomen fecit librorũ quatuor. Has autem leges, institutiones vocat. Dicimus etiam Iustiniani codicem & volumen esse. Sunt preterea qui dicant Iustinianum ipsum libros de incarnatione Domini eleganter scripsisse, templumque in honorem Dei patris (nam filius sapientia patris est) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa, suoque iussu ædificauit. Huius itaq; tempore Bonifacius Pontifex creatus, non sine cõtentione

Ivij. Pont.

Dona præterea multa ac pretiosa eodem tempore Romam ad ornandas basilicas sanctorum sunt missa. Gemmas enim magnæ æstimationis Clodoueus rex Franciæ misit. Delata & donatum aurea, tum argentea: Delata Euangelia cum tabulis aureis gemmis distinctis à Iustino imperatore voti gratia. Misit & patenam auream librarum viginti cum hyacinthis: scyphum aureum gemmis circundatũ. Ornauit & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & xl. librarũ: cerostratis argenteis duobus librarum lxx. Certauit & Hormisda muneribus cũ his Principibus. Locauit enim ante altare Constantinianæ basilicæ coronam argenteam librarum viginti, cantharos argenteos sex. Ornauit etiam templũ Pauli scyphis argenteis decem, amis argenteis tribus. His demum ex sententia peractis, cùm etiam de more Presbyteros vnum & viginti, Episcopos quinque & l. creasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri octauo idus Augusti, consulatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tum sedes dies sex.

IOHANNES I.

Iv. Pont.

Ohannes natione Tuscus, patre Constantio, à consulatu Maximi vsque ad consulatum Olibrij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iustini Augusti, qui orthodoxæ fidei diligentissimus obseruator, vt tandem hæreticorum nomen extingueret, Arianos expulit, eorumque Ecclesias Catholicis assignauit. Quam quidem rem Theodoricus ægrè ferens, Iohannem pontificem, Theodorum, duosque Agapetos oratores ad Iustinum mittit, qui eum adhortarentur, vt Arianos restitueret: sin secus animatus esset, sciret se omnes Italiæ Ecclesias, Catholicas præsertim, demoliturum. Magnificè & perbenignè primò quidem excepti legati sunt: qui vbi rationem legationis exposuere, cùm flectere Iustinum non possent, ad lachrymas versi, ac suppliciter petentes, vt perituræ Italiæ vnà cum Catholicis omnibus subueniret, eò tandem pium hominem perpulere, vt Arianos restitueret, atque eos viuere suis legibus & institutis fineret. Sunt qui scribant Theodoricum rabie sæuiendi tum incitatum, Symmachum & Boethium reuocatos ab exilio & carcere, eo tempore occidisse. Vtcunque sit, necatos Theodorici iussu constat, nec multum refert Hormisdæ ne, an Iohannis temporibus asscribantur. Iohannes autem Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem properè conijcitur: ac parum abfuit quin eum statim occideret: adeo in hominem exarserat, & fide & moribus cum Iustino sentientem. Perijt tamen sanctissimus homo in carcere pedore, siti, & inedia: quam quidem sæuitiam ira diuina non ita multò pòst grauiore pœna compescuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusque anima (vt quidam Eremita vir sanctissimus retulit) in ignem lipareum immersa est. Theodorico autem in regnum Amalasiuntha filia successit, cum gnato Athalarico, quem ex Euchario marito susceperat. Quæ quidem mulier supra sexum prudentia vsa, & patris decreta, mala præsertim emendauit, & Boethij ac Symmachi filijs bona paterna in fiscum delata restituit, & filium optimis disciplinis erudiuit, aduersantibus Gotthis, & acclamantibus, non literis, sed rei militaris disciplina, regem suum imbuendum esse. Iustinus autem senex admodum, eodem fermè tempore Iustiniano sororis suæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quatuor in regno relictis. Fuere tum in pretio & Benedictus Vrsinus, qui rationem monasticæ vitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier sanctissima, & Iohannes Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, qui multa contra eos scripsit, qui in vna tantùm substantia Christum adorandum censebant. His addidit Isidorus Cyprignium quendam Episcopum Hispanum, qui eleganter in Apocalipsim scripsit. Iohannes autem pontifex, antequàm Constantinopolim proficisceretur, tria cœmiteria restituit: Primum fuit Nerei & Achillei via Ardeatina: Secundum, sanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertium, Priscillæ. Ornauit

Benedictus Brigida.

etiam altare sancti Petri gemmis & auro. Detulit & secũ Iustini imperatoris munere patenam auream librarum viginti, calicem aureum cum gemmis librarum quinque, quæ dona vnà secum perisse arbitror. Creauit etiam habitis de more sacris ordinibus Episcopos. xv. Ferunt corpus viri sanctissimi Rauenna ad vrbem delatum, sepultumque in Basilica Petri vi. calendas Iunij Olibrio consule. Sedit autem annis duobus, mensibus octo. Vacat tum sedes dies octo & quinquaginta.

FELIX IIII.

Elix quartus, natione Samius, patre Castorio, Iustiniani tempora attigit, qui Bellisario duce in prælijs vsus, de Persis & Vuandalis triumphat, quorum gentem in Africam traijciens, idem dux præstantis animi & singularis virtutis superauit, ac propè deleuit, capto eorum rege Gelismero, & in triumphum ducto. Amalasiuntha verò seditionibus Gotthorum diu vexata, mortuo filio Athalarico, quo cum molestè vixit, Theodatũ consobrinum suum regni consortem fecit. Erat autem Theodatus ita Græcis & Latinis literis edoctus, vt & temporum suorum historiam eleganter scripserit, & Platonicam disciplinam optimè calluerit: segnis tamen ad res agendas habebatur. Verùm hortante Amalasiuntha, Burgundiones & Alemannos felicibus prælijs superauit. Felix autem rei diuinæ interim curam gerens, & patriarcham Constantinopolitanum declinantem à fide, anathemate notauit, & sanctorum Cosmæ & Damiani templa, quæ adhuc extant in vrbe via sacra apud forum Romanum, ædificauit, quod carmen vermiculato opere notatum adhuc indicat. Basilicam quoque sancti Saturnini via Salaria incendio consumptam restituit. Sunt qui scribant Cassiodorum hac ætate fuisse, qui & senator de regenda repub. multa conscripsit: & monachus psalterij sententias eleganti oratione ac stylo edidit. Ferunt etiam Priscianum Cæsariensem grammaticum insignem, librum suum grammaticæ tum composuisse. Arator quoque vrbis Romæ subdiaconus, versibus hexametris euangelia conscripsit. Laudatur & Iustinianus Valentinæ Ecclesiæ Episcopus: multa enim prædicauit & scripsit ad doctrinam Christianam pertinentia. At Felix habitis de more sacris ordinibus, vbi presbyteros quinque & quinquaginta creasset, Diaconos quatuor, Episcopos nouem & viginti, moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto idus octobris. Annis quatuor sedit, mensibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies tres.

lvi. Pont.

Iustinian.

Theodat.

Cassiodorus.

Priscian. grammaticus.

BONIFACIVS II.

Onifacius secundus, patria Romanus, patre Sigismundo, Iustiniano imperante fuit. Quem quidem imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinæ fuisse, vt mirum non sit, si leges Romanas sparsas & incompositas in ordinem ad vtilitatem hominum redegerit, eaque absciderit quæ superuacanea & inutilia videbantur. Hac tamen in re, consilio & opera Iohannis patricij Trihuniani, Theophili, Dorothei vsus est, qui tum doctrina & autoritate insignes habebantur. Immensum namque illud librorum pelagus (ad duo enim ferè millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita vsque ad hæc tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digessit, quos nunc Digesta, nunc Pandecta appellant, quòd omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum Epitomen fecit librorũ quatuor. Has autem leges, Institutiones vocat. Dicimus etiam Iustinianum codicem & volumen esse. Sunt preterea qui dicant Iustinianum ipsum libros de incarnatione Domini eleganter scripsisse, templumque in honorem Dei patris (nam filius sapientia patris est) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa, suoque iussu ædificauit. Huius itaq; tempore Bonifacius Pontifex creatur, non sine cõtentione

lvij. Pont.

tamen: nam & Dioscorus diuiso bifariā clero, in demortui Felicis locū subrogatur. Exagitatus autē clerus hac seditione diebus octo & viginti, morte Dioscori à tanta perturbatione tandē liberatur: vnde Bonifacius ad confirmandā Ecclesiam conuersus, instituit ne qu[illegible]ā sibi in Episcopatu successorē deligeret, quod postea multi Pontifices confi[illegible]unt. Instituit itē vt in demortui loc[illegible] Pontifex, si fieri posset, tertia die suffi[illegible]ceretur, ne dilatio seditionē faceret. Diuisit & populū à clero dū celebraretur. Hoc eodē tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti sanctitate moti, in montē Casinū peruenere religionis gratia: inter quos Maurus quidē ac Placidus insignes habētur. Laudatur & Dionysius Abbas, qui tum Romę Paschæ calculū mira ratione composuit. Facundi quoq; scripta cōtra Eutychianos quosdā tum pullulantes, laudantur. Martinus præterea gentē Suessionū prædicatione & scriptis ab Ariana hæresi ad nostros traduxit. At Bonifacius eùm in pontificatu sedisset annis ij. diebus ij. moritur, & in basilica Petri sepelitur. Sedes autē mensibus duobus tū vacat.

IOHANNES II.

lviij. Pōt. IOhannes secundus, patria Romanus, patre Proiecto ex Cælio monte, Iustiniani tēpore fuit: qui statim vbi Pontificatū inijt, Anthimū Episcopū damnauit, quòd in Arianā hęresim declinasset. Sunt qui scribant hunc Episcopū Constantinopolitanū fuisse. Iustinianus verò sedē Romanā veneraturus, Hyppatū & Demetriū Episcopos Romā cum muneribus mittit, qui & Romanū Pontificē suo nomine salutarēt, & munera hæc beati Petri tēplo offerrēt, scyphū aureum circundatū gemmis librarū sex, scyphos argēteos duos librarū duodecim, calices argēteos duos librarū quindecim. Interim verò dum hęc dona misisset, Mundus exercit' Iustiniani Dux, Salonas vrbē munitissimā capit, ac Gotthos ꝑlio vincit nō incruēta victoria. Vnà enim cū filio egregię virtutis adolescēte Mūdus eo ꝑlio occidit, quo nihil potuit Iustiniano molestius nunciari: tāti faciebat hoīs virtutē & fidē. Iohannes autē Pōtifex, de quo pauca admodū scribunt Historici, morit, vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros quindecim, Episcopos vnū & viginti creasset, sepeliturq; in basilica Petri sexto calendas Iunij. Sedit annis duobus, mensibus quatuor. Vacat tum sedes dies sex.

AGAPETVS I.

lix. Pont. AGapetus patria Romanus, patre Gordiano presbytero Ecclesiæ sanctorū Iohannis & Pauli, Pontifex creatus à Theodato, statim ad Iustinianū mittitur, ei infensum, quòd Amalasiuntham Athalarici matrem in insulā lacus Volsiniensium relegauerat, interficiq; iusserat. Erat enim

Amalasiuntha. hæc fœmina ita Græcis & Latinis literis imbuta, vt cū quouis docto disputando congredi auderet. Prętere verò ita linguas barbarorum omnium callebat, vt sine interprete cum his omnibus loqueretur, qui tū Romanum inuaserāt imperium. Huius autē mulieris interitum Iustinianus ita ægrè tulit, vt bellum Theodato se illaturū minaretur. Agapetus itaq; eò missus, ac benignè & honorificè susceptus, cùm pacem impetrasset ab Imperatore, tentatur vt Eutychianam opinionem cōfirmaret. Verùm eùm Iustinianus ab ea re hominem sanctissimum abhorrere cerneret, precibus minas addit. Tum Agapetus, Ego, inquit, ad Iustinianū Christianissimum principē venire optaui, sed Diocletianū inueni, quem Christianorū hostē fuisse constat. Hac libertate loquendi & dei nutu Iustinianus permotus, & fidē catholicā amplexus est, & pulso Anthemio Cōstantinopolitano episcopo, qui Eutychianā hæresim tuebatur, Mennā catholicū in eius locū suffecit Agapeto consecrāte, qui haud ita multò pòst constātinopoli moritur, cuius corpus loculis plumbeis clausum, Romam defertur, ac in basilica Petri sepelitur. Sedit autem mēsibus ii. diebus vndeuiginti. Vacat tum sedes mensem i. dies 9. & viginti.

SILVE-

SILVERIVS I.

lx. Pontif.

Silverius natione Campanus, patre Hormisda Episcopo, Theodato iubente Pontifex creatur, cùm antea non regum, sed imperatorum autoritas interueniret. Plus autem valuere Theodati minæ quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus est, qui nomina sua non subscriberent in creatione Silueriј. Hanc ob rem, & vt etiam Amalasiunthæ necem vlcisceretur Iustinianus, Bellisarium patriciũ cum exercitu in Italiam mittit. Nauigãs hic primò Siciliã attigit, eamq; in fide imperatoris retinuit. Interim verò mortuo Theodato, cùm Gotthi regem contra voluntatem Iustiniani creassent, Bellisarius è Sicilia mouens, Italiam à tyrannide Gotthorum liberaturus, in Campaniam veniens, Neapolim mandata imperatoris nequaquam facientem vi capiens ac diripiens, Gotthos omnes qui in præsidio erant, ac magnam partem ciuium interfecit, abactis inde virginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore & templa spoliata, & virgines sacras violatas fuisse constat. Inde verò Romam cum exercitu properans, noctu vrbem ingressus, tantùm terroris Gotthis, qui in præsidio erant incussit, vt omnes relictis portis ac mœnibus Rauennam confugerint. Bellisarius autem superuenturum Vitigim cum ingenti exercitu ratus, cui aperto marte nequaquam par esse posset, mœnia vrbis pro tempore vallo ac fossa vbi opus esse videbatur, quàm celerrimè muniuit. Superueniente deinde Vitigi cum ingenti exercitu (ad centum nanque millia hominum secum duxisse fertur) continere se mœnibus Bellisarius contentus fuit, cùm non amplius quinque millibus hominum secum duxisset. Castra inter duos aquæductus locat Vitigis, quò munitiora sint: quorum alter ad Latinam viam, alter verò ad Prænestinam vergit, seque inuicem iungunt quinto ab vrbe miliario: & ne aqua vrbem Romam influeret, omnes aquæductus, quos ad quatuordecim fuisse constat, intercisi sunt. Portum quoque Vitigis cũ parte copiarum occupat, qua ex re magna calamitas Romanis illata est, cum & bello simul & fame laboratum sit. Interea verò instigante Vigilio diacono ciue Romano & apocrisario, Theodora Augusta Siluerio imperat, additis etiam minis, vt pulso Menna ab vrbe Constantinopoli, Anthemum reuocet, quem diximus ob Eutychianam hæresim damnatum esse. Id autem cùm facere pontifex recusaret, scribit ad Bellisariũ mulier, vt pulso Siluerio, in eius locum Vigilium sufficiat. Bellisarius autem rei bellicæ intentus, rem Antoninæ vxori suæ committit, quæ quidem subornatis à Vigilio testibus, qui affirmarent Silueriũ vrbem Romam Gotthis hostibus prodere voluisse, hominem coëgit abdicare se pontificatu: ac posito pallio cucullam monasticam sumere, qui in Pontiam insulam in exilium missus, non sine opinione sanctitatis moritur. Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & literis Benedictum rogasse, vt vnum aliquem ex discipulis suis ad se mitteret, qui Gallos monasticã vitam edoceret. Quare Benedictus Maurum eò misit, qui omnibus vitæ & moribus rationem benè ac beatè viuendi dedit: quiq; etiam multa monasteria constituit. Vigilius autem clericis Romanis ex Antoninæ sententia ita petentibus, pontifex creatur. At verò Siluerius vbi annum vnum, menses quinq;, dies duodecim in pontificatu vixisset, vt dixi, in insula Pontia moritur, ac sepelitur duodecimo calendas Iulij. Vacat tum quidem Episcopatus dies sex.

Vitigis.

Vigilius pontifex creatur.

VIGILIVS I.

lxi. Pont.

Vigilius patria Romanus, patre consule, imperante Iustiniano Pontifex creatur, cuius temporibus Constantinopoli quinta synodus habita est contra Theodorum & omnes hæreticos, qui affirmabant beatissimã virginem solùm hominem, non etiam Deum & hominẽ peperisse: qua quidẽ in synodo statutũ est, vt beata virgo θεοτόκος diceretur, quod Deũ suo partu

Synodus Constantinopolitana.

nobis edidisset. Interim verò Bellisarius auctis copijs, cùm per annum integrum & dies nouem mœnia vrbis tutatus esset, egredi constituit, & collatis signis cum Vitige decernere. Is autem copijs suis diffideus, incensis castris, Rauennam magnis itineribus proficiscitur. Eò & Bellisarius properè mouet, ac Vitigim in vrbe captum cum omni familia & magna procerum parte, recuperataque ferè tota Italia, Constantinopolim secum ducit, quinto anno posteaquàm in Italiam venerat. Idem quoque Mauros Africam vastantes, mira celeritate perdomuit, deque hostium manubijs crucem auream gemmis distinctam librarum centum, cerostrata duo magni pretij, Petro Apostolorum principi dono misit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hospitales appellamus, sua impensa Romæ ædificat: quorum alterum in via lata, alterum via Flaminea extabat. Condidit & monasterium sancti Iuuenalis apud Ortam vrbem, additis fundis vnde monachi pascerentur. Instabat tum Theodora, vt Vigilius Pontifex Coustantinopolim proficisceretur, Anthemumque vt pollicitus fuerat, restitueret. Negat Vigilius se id facturum, quòd malis promissis standum non sit. Censere enim se quæ Agapetus & Siluerius contra Anthemum hæreticum egissent, iure facta esse: & propterea eorum acta nullo modo sibi rescindenda videri. Irata Theodora, Romanis quibusdam adiuuantibus, Vigilium in iudicium vocat: & quòd eius fraudibus Siluerius circunuentus exulatum abierit: & quòd ipso iubente, adolescens quidam à nepote Vigilio Alterij consulis filio cæsus ad necem sit. At verò ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemum quendam cum his mandatis Romam mittit, vt Vigilium parere recusantem, ad se vi etiam perduceret. Is verò Romam veniens, mandata facturus, in basilica sanctæ Cæciliæ hominem comprehendit, munera populo ob diem natalem suum distribuentem more Romano, ac captum quibusdam Romanis adiuuantibus, Constantinopolim perducit. Ferunt Vigilium naui per Tiberim deuectum, fustibus & saxis cum execratione à populo impetitum: cumque hac exprobratione malè meritus de Romanis es, mala omnia tecum veniant. In Siciliam verò perueniens, concedentibus his qui captum ducebant, quosdam ad sacros ordines asciuit, ex hisque Ampliatum presbyterum, & Valentinum Episcopum, qui clerum & Romanam Ecclesiam interim gubernarent. Ei verò è Sicilia Constantinopolim mouenti, Iustinianus cum magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur vrbem clero præcedente, vsque ad templum sanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, vt quod pollicitus erat præstaret. Cui ille, malle se quoduis supplicium pati respondit, quàm sententiam mutare: & cùm mulier & qui secum aderant, minis instarent, ad Diocletianum se, non ad Iustinianum, quemadmodum arbitrabatur, venisse dicens, ita cæsus est, vt paulum abfuerit, quin tum occideretur. Fugiens itaq; in templum sanctæ Euphemiæ, quod haud procul aberat, inde à crassatoribus trahitur, & iniecto in collum eius fune, tanquam latro per totam vrbem vsque ad vesperam trahitur. Deinde verò carceri inclusus, pane & aqua tantummodò aliquandiu vitam duxit, ita patienter & æquo animo, vt semper diceret se etiam peiora meritum, si digna pro peccatis pœna irrogaretur. Clerici autem qui hominem secuti fuerant, partim in exilium, partim ad excidenda metalla deportati sunt. Verùm postea rogantibus Romanis omnibus, qui iam sententiam mutauerant, & instante Narsete, quem Iustinianus contra Gotthos Romam miserat, Vigilius ac exules omnes in patriam remittuntur. At verò cùm Syracusas in Siciliam peruenissent, Vigilius quem tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur, eiusque corpus Romam defertur, & apud sanctum Marcellum via Salaria sepelitur. Vixit autem in Pontificatu cùm Romæ tum alibi annis xv. menses sex, dies sex & viginti. Vacat tum sedes eius morte mensibus tribus, diebus quinque.

PELA-

PELAGIVS I.

lxij. Pont.

PElagius primus, patria romanus, patre Iohanne vicario, eo tẽpore fuit, quo Totila Gotthorũ rex Taruisio mouit cũ magno exercitu, Italiã inuadens ac diripiens, adeò vt propter sæuitiã & rabiẽ, flagellũ Dei vocatus sit. Perueniẽs deinde ad montẽ Casinatẽ in Campaniã irurus, gregarij militis habitu à Benedicto viro sanctissimo dignoscitur, & minis deterretur, ne tantoperè in Christianos sæuiat. Inde verò mouẽs, in Samniũ proficiscitur, Beneuentum oppugnat, vrbis mœnia demolitur, Neapolim obsidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac modestia vsus, plerasque matronas Romanas ibi captas, Romam ad suos intactas remittit. Capta deinde Neapoli, atque occupata omni illa Italiæ parte, quæ ad Siciliam vergit, in Romanos mouet, quos quidẽ occupato priùs portu, vnde subuehi cõmeatus poterãt, tã acri obsidione pressit, vt inopia rerum, humana quidã vescerẽtur carne. Tandẽ verò Totila p hostiẽsem portã vi irũpens, vrbẽ capit, ac direptã incẽdit. Sunt tamẽ qui scribãt ei in animo fuisse vrbem seruare, misisseq; noctu præcones per vrbem, qui militibus mandarẽt, vt vrbi parcerẽt. Hoc verò vbi Iustinianus cõperit, Narsetẽ Eunuchũ cum magno exercitu in Italiã properè mittit. Narses enim, vt nonnulli scribunt, primò quidem bibliopola fuit. Hunc cũ in cubiculũ suũ accepisset imperator, cognita hominis virtute, eũ in ordinẽ patriciatus asciuit. Pietatis enim, religionis, misericordiæ, munificẽtiæ, gratiæ postremò vnicum exemplar tum omnibus erat. Is igitur acceptis etiã auxiliaribus copijs ab Alboino Longobardorum rege, Gotthos inuadit, obtrũcat, persequitur. Nam & Totila apud Brixellum malè pugnãs occiditur, & Theias in eius locum suffectus, non longè à Nuceria fortiter pugnans, virtute Narsetis opprimitur. Atq; ita secundo & septuagesimo anno posteà quàm Theodoricus eorum rex primò Italiam ingressus est, Gotthorum nomen cum regno interijt. Iustinianus quoq; non multò pòst quadragesimo imperij sui anno moritur, vir quidem memoria dignus, cùm merito suo Alemannicus, Gotthicus, Vuandalicus, Persicus, Africanus, more veterum imperatorum appellari posset, licet aliorum opera & suo consilio hæc gesta sunt. Pelagius autem Ecclesiam Dei in tantis perturbationibus non deserens, constituit, vt heretici & schismatici coerceri etiam secularium manu possent, quando ad sanitatem rationibus non deducerentur. Hic autem accusatur, quod malorum Vigilij causa fuisset, cùm Iustinianus eum Vigilio præferret, vidente populo & clero crucem tangens & euãgelium, iureiurando suscepto, se à tanto crimine purgat. Inde Narses ad vrbem veniens, supplicationes pro rebus benè gestis à sancto Pancratio vsq; ad sanctum Petrum celebrat, vrbemque à Gotthis liberatã, quoad fieri potest, instaurat. Vnà verò cum Pelagio instituit, ne vllus ambitione vel pretio ad quosuis sacros ordines admittatur. * Vigilius præterea Valentinum notarium suũ, virũ probatæ fidei & religionis, thesauris Ecclesiæ præficiens, basilicam Apostolorũ Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui scribant Cassiodorum monachũ virum doctissimum, vsque ad tempora Pelagij peruenisse, qui primùm consul, inde senator factus, postremò monasticam vitam, spretis rebus omnibus, complexus est. Aiunt & Victorem Campanum Episcopum librũ phasetum composuisse, quo potissimùm Dionysium Abbatem Romanum inscitiæ arguit, q paschalem calculum ineptè nimiũ cõposuisset. Ornarunt etiam Pelagij tempora sanctitate & doctrina Sabinus Canusinus, Gregorius Lingonensis, Bedastus beati Remigij discipulus, & Attrebatum Episcopus. Herculanus verò Perusinus antistes à Totila interemptus, in sanctos refertur. Pelagius autem vndecimo sui pontificatus anno, mense decimo, die octauo & vigesimo moritur, & in basilica Petri sepelitur: vbi ex sacris ordinibus bis mense Decẽbri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos vndecim, Episcopos vndequadraginta creasset. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus sex & viginti.

Totila Gotthorũ rex.

Narses mittitur.

Albuinus

Victor Cãpanus.

IOHANNES III.

lxiij. Pont.

Iustin° Iustiniano successit.

Ohannes tertius, patre Anastasio ex illustri genere orto, Iustini temporibus fuit, qui Iustiniano successit, cuius certè nulla in re similis fuit. Auarus enim, improbus, rapax, deorum atque hominum contemptor habitus est. Hanc ob rem, cùm totus auaritiæ & cupiditati inhæreret, libidine habendi in insaniam vertitur: cuius vxor Sophia imperium vsque ad Tiberij secundi tempora gubernauit. Hæc autem mulier instigantibus quibusdam delatoribus, qui Narsetem oderant, hominem ab Italia ad se cum ignominia verborum reuocat, videlicet vt eunuchus ad lanam & pensa rediret. Ferens id iniquo animo, vt par erat, Narses, respondet se talem orsurum telam, quæ inextricabiles errores æmulis atque inimicis suis præstaret, quod etiam fecit. Alboinum nanque Longobardorum regem cum omnibus copijs è Pannonia in Italiam ad capessendas sedes huberiores quàm quas in Pannonia occupauerant, literis & nuncijs accersit. Obtemperans itaque Narsetis monitis Alboinus, Italiam per Syrmium ingressus cum coniugibus & liberis, cumque exercitu lectissimo, primò quidem omnem Venetiam occupat: inde Insubriam ingressus, Mediolanum vi capit ac diripit. Papiam, triennio obsessam, in potestatem suam tandem redigit. Hac autem victoria lætus Alboinus, Veronam se contulit, quam regni totius sedem constituerat. Vbi verò conuiuio exhilaratus, Rhosimundam vxorem ea patera bibere compellit, quam ex patris ipsius mulieris capite à se occisi, in poculum redegerat. Erat autem in exercitu Alboini *Nelmelchidis Longobardus adolescens forma insignis, & nobilitate atque armis præstantissimus, cuius consuetudine Rhosimunda quidem delectabatur: quemque in cubiculum secretò ducens, proposita regni spe, Alboinum obtruncare compulit. Verùm cū aduersantibus Longobardis de spe regni decidissent, ambo ad Longinum, qui tū Rauennæ præerat, confugere. Nec ita multò pòst seipsos inuicem veneno perimentes, diem extremum claudunt. Multas clades tum passa Italia est, irrumpentibus in prouinciam barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempestate visa, & igneæ acies in cælo apparentes: ita etiam in immensum Tiberis creuit, vt inundatione sua populo romano magnas calamitates intulerit. Interim verò Iohannes pontifex & sanctorum cœmiteria restituit, & Iacobi ac Philippi Ecclesiam à Vigilio inchoatam perfecit. Et Narsetem Romanis non dissimulantes iratum, quòd de se malè opinarentur, idque ad Sophiam scripsissent, è Neapoli ad vrbem ducit: vbi haud ita multò pòst Narses moritur, cuius corpus loculis impositum, Constantinopolim defertur. Actum tum demum de nomine Italico putassem in tanta rerum perturbatione, nisi sanctissimi viri perituræ prouinciæ succurrissent. Nam & Paulus patriarcha Aquileiensis, & Felix Episcopus Taruisinus, Alboinum vbi Italiam attigit, mitiorem ciuibus suis & prouinciæ reddidere. Et Fortunatus vir singularis literaturæ & eloquentiæ, Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis & exemplo. Ad Sigibertum enim eorum regem, libellum de gubernando regno perscripsit, ac beati Martini vitam eleganter composuit. Sunt qui scribant Germanum Parisiensem Episcopum, virū quidem sanctissimum hoc tempore fuisse, qui Franciæ reges semper in officio cōtinuit, & adeò quidem, vt inter se certatum religione, pietate, gratia, humanitate sit. Nil enim in Germano cernebant, quod ipsi non imitarentur, tantùm valent boni pastoris exempla. Iohannes autem, cuius temporibus Armenij fidē Christi recepere, moritur, ac in basilica Petri sepelitur pontificatus sui anno duodecimo, mense vndecimo, die sexto & vigesimo. Vacat tum sedes eius morte mensibus decem, diebus tribus.

Helmechildis

Paulus Patriarcha.

Pastoris boni exempla.

BENEDICTVS I.

Benedi-

Benedictus patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij secundi temporibus fuit, quem quidem Iustinus per adoptionem in filium & regni hæredem susceperat, ac meritò certe, cùm in homine ea ornaméta essent, quæ in optimo principe requiruntur, clementia, iustitia, pietas, religio, sapientia, constantia & perpetua fortitudo. Verùm inter alias eius virtutes benignus & liberalis in omnes, potissimùm verò erga pauperes habitus est, & ob eam rem Dominus largas opes ei subministrauit. Nam dùm semel per ædes suas contentiùs inambularet, cerneretque in pauimento marmoream crucem, eam religionis causa, ne pedibus conculcaretur, auferri iussit, melioriq; loco atque honestiore reponi. Post hanc verò vna atque altera inuenta est: sub qua tantam vim auri & argenti reperit, quantam hominis beneficentia requirebat: cuius quidem magnam partem pauperibus erogauit. Ferunt etiam Narsetis thesauros ad eum ex Italia delatos fuisse, quibus conflatis ad munificentiam & liberalitaté vsus est. Ad Sigibertum namque Francorum regem, qui se per legatos inuiserat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuere, aureos etiam quinquaginta singularum librarum misit: quorum pars vna imagine principis signata erat his literis, Tiberij Constantini perpetuò Augusti: Altera verò pars quadrigam continebat cum ascensore, atque his literis, Romanorum Gloria. Et ne quid ad integram eius felicitatem deesset, exercitus quem in Persas miserat, victor rediens, tantam prædam cum elephantis viginti auexit, quantum nullus vnquàm anteà. Hoc requirebant eius merita erga genus humanum: hoc religio in Deum saluatorem nostrum: hoc postremò eius beneficentia erga populum Romanum; quem & armis quoad fieri potuit, ab hostibus tutatus est: & immisso ex Aegypto frumento, à sæuissima fame liberauit, interuenientibus Bonifacij pontificis precibus: quem Tiberius mirum in modum dilexit & obseruauit. Adeo enim Longobardi longè & laté Italiam vexauerunt diutino bello, vt ex illa vastatione rerum omnium caritas & inopia oriretur. Dum hæc in Italia agerentur, Iohannes Constantinopolitanæ vrbis Episcopus, orientalem Ecclesiam quoad fieri potuit, in fide continuit, legendo, disputando, scribendo, monendo, docendo, licet multos aduersarios habuerit. Idem quoque fecit Leander Toletanus, vel (vt quidam volunt) Hispalensis Episcopus, in quo doctrina & eloquentia pari lance certabant. Multa enim composuit, tum ad confirmationé nostri dogmatis, tum ad confutationem Arianæ perfidiæ, quam tanquam teterrimā labem Vuandali ex Africa in Hispaniam à Bellisario pulsi, secum detulerant. Benedictus autem (vt quidam scribunt) solicitudine & dolore, quem in calamitatibus vrbis Romæ & prouinciæ Italiæ conceperat, moritur quarto pótificatus sui anno, mense vno, & diebus octo & viginti. Vacat tum sedes mensibus duobus & diebus decem.

lxiiij. Pōt.

Leander Toletanus.

PELAGIVS II.

Pelagius secundus, patria Romanus, patre Vingeldo, à Tiberio ad imperatoré Mauricium Tiberij generū peruenit. Huic enim & si Cappadox erat, imperium tamé ob virtutem & strenuitaté in rebus agendis commissum est. At verò Longobardi, cùm post morté Alboini xx. annis sub ducibus fuissent, Autharim regem sibi creant: qué & Flauium appellarunt: quo quidé cognomento oés Longobardorū reges deinceps vsi sunt. Mauricius autem pellere Italia Longobardos conatus, Sigibertū Francorum regé mercede ad id bellū solicitat:* qui statim comparato Gallorū & Germanorum magno exercitu, cū Authari decertans, magno accepto incommodo superať. Hac auté elati victoria Longobardi, vsq; ad fretum Siculū peruenere, vrbes Italiæ in potestaté suam redigétes:* quò minùs verò vrbe Roma diu obsessa potirenť, fecere imbres, & qdem freqūetes: quibus hostes à mœnibus ꝓpelluntť. Tāta enim tū aquarū inundatio fuit,

lxv. Pont.

Mauricius Tiberij gener.

Aquarũ inundatio. vt Noe diluuium renouatum crederetur. Hæc autem vna fuit causa, quare Pelagius iniussu principis tum Pontifex creatus sit, cùm extra obsessam ab hoste vrbem mitti quispiam non posset. Nil enim tum à clero in eligendo pontifice actũ erat, nisi eius electionem imperator approbasset. Missus itaque Constantinopolim ad placandum imperatorem Gregorius diaconus vir optimus atque doctissimus, vbi ex sententia Pontificis omnia peregisset, nequaquam otio & ingenio suo abusus, & libros moralium in Iob composuit, & Eutychium quendam Constantinopolitanæ vrbis Episcopum, ita præsente Augusto disputationibus conuicit, vt omnia quæ in libro suo de resurrectione conscripserat, retractare coactus sit. Dicebat enim corpus nostrum in illa resurrectionis gloria vento aereque subtilius futurum, & ob eam rem tangi non posse. Quod contra illud dominicum Luc 24. est, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, quemadmodum me videtis habere. Pelagius autem vbi Gregorium rogatu populi Romani ad vrbem reuocasset, & domum paternam in xenodochion pauperum senum redegisset, Hermetisque martyris cœmiterium ac basilicam Laurentij martyris à fundamẽtis extruxisset, pestilentia moritur, quæ tum maximè Europam omnem vexabat, anno pontificatus sui x. mense secundo, die decimo. Sepultus est autem in Ecclesia beati Petri in Vaticano. Vacat tum sedes mensibus sex, diebus octo & viginti.

GREGORIVS I.

lxvj. Pont. Regorius patria Romanus, patre Gordiano, viro senatorio, vno omnium consensu inuitus etiam pontifex creatur, anno Domini dc. ac xix. monachus namque erat ac Leuita. Is autem cùm principis consensus requireretur, vt antea dixi, nuncios cum literis miserat, qui Mauritium obsecrarent, ne pateretur electionem cleri & populi Romani ea in re valere. Mauritius imperat. Interceptæ sunt literæ à præfecto vrbis, ac discerptæ, scriptæque aliæ, quibus rogabatur, vt quem populus ac clerus in pontificem legisset, eundem imperator cõfirmaret, quo nihil ei nunciari iucundius ac gratius potuit, cùm secum familiariter, dum Constantinopoli erat, Gregorius vixisset, filiumque eius è fonte baptismatis leuasset. Remittit itaque Mauritius nuncios, ac quidem properè, qui Gregorium confirmarent, cogerentque hominem sanctissimum pontificatus gubernacula in tanta perturbatione rerum suscipere. Is itaq; non sibijpsi, sed vtilitati hominum, ac honori diuino consulens, quem certè ob religionem & pietatem rebus omnibus semper antetulerat, spretis opibus, posthabitis voluptatibus, atq; omni ambitione & potentia, gubernacula reipublicæ Christianæ suscipiens, ita vixit, vt vsque ad tempora nostra neminem ex successoribus parem habuerit, nedum superiorem vel sanctitate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel doctrina & scriptis. Nam & librũ de sacramentis composuit, & antiphonarium tam diurnum quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem, in * quadraginta euan- Fortè quatuor. gelia: in Iob quoq; (vt dixi) allegoricè, ad mores & historiam respiciens, elegãter scripsit. Edidit & libros quatuor in dialogo: & librum quem pastoralem appellauit, ad Iohannem Episcopum Rauennatem de ratione gubernandæ Ecclesiæ. Instituit præterea, ne quid ornatus & concentus inter sacrificandum deesset, vt antiphonæ canerentur, hæc vulgo introitus vocant. Eius quoque inuentum est, vt nouies kyrie eleison caneretur, & alleluia, interpositis septuagesimæ diebus vsq; ad pascha. Cantatur etiam post Euangelium, post communionem suo mandato. Idem quoque in canonem redegit, Diesq; nostros in tua pace disponas. Præterea verò supplicationes maiores, quas græci letanias vocant, primus instituit. Stationum quoque magnam partem, maximè autem quæ in basilica Petri habentur, die natali Iesu Christi, in Epiphania, in Dominica passione, in albis paschæ, in Ascensione, in Pentecoste, natalibus Apostolorum, in tertia dominica aduentus, in dedicatione eiusdem basilicæ, die festo sancti Andreæ, in cathedra Petri: dum

maior

maior letania fit in sabbato quatuor temporum. Quid plura de hoc sanctissimo viro commemorem? cum omnis institutio Ecclesiastici officij, veteris præsertim, ab eo sit inuenta & approbata: quem quidem ordinem vtinam sequeremur. Non abhorrerent hodie à lectione officij viri docti, quemadmodum faciũt propter barbariem (nescio quam) illi latinitati & compositioni additam. Ne verò vlla in re vir sanctissimus Ecclesiæ deesset, synodum habuit apud sanctum Petrũ quatuor & viginti Episcoporum, qua certè multa sustulit quæ nocitura, multa etiam addidit quæ profutura fidei nostræ videbantur. Misit & viros optimos in Britanniam, Augustinum, Melitum, & Iohannem, cumque his monachos quosdã probatissimæ vitæ: quorum monitis & prædicationibus fidei nostræ dogma Angli tum primùm integrè receperunt. Rediere etiam Gotthi Gregorij opera ad vnionem Catholicæ fidei. Sunt præterea qui scribant Gregorium dialogum suum de moribus ad Theudelindam Longobardorum reginam misisse, cuius lectione preferocem & indomitum viri sui Antharis animum, ad religionem & mitiorẽ cultum redigeret. Erat enim matrona insignis, & fidei Christianæ studiosissima. Nã & basilicam beati Iohannis Baptistæ Modoetiæ ædificauit, quod oppidum decẽ millibus passuum à Mediolano distat: & eandem Ecclesiam prædijs ac vasis aureis ornauit. Ferunt eo tempore, quo Hermichildus à patre Leuigildo Gotthorũ rege interfectus est, quòd fidem Catholicam confiteretur, Iesu Christi tunicam, quæ forte vni militum obtigerat, inuentam esse apud vrbem Zaphat in arca marmorea eo loci repositam, Thomæ Hierosolymitani Episcopi, & Iohannis Cõstantinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tempore. Interea verò Mauritius, superatis in Hetruria & Campania hexarcho Romano duce Lõgobardis, in omnia vitia & omnem arrogantiam prolapsus, legem tulit, vt qui Romanæ militiæ ascriptus esset, nisi finita militia, aut mancus & debilis ex vulnere factus, Deo militare non posset. Hanc ob rem motus Gregorius, hominem admonet, ne eius religionem impugnet, cuius benignitate ex infima sorte hominum, ad summum gradum dignitatis peruenerat. Præterea verò cùm Iohannes Constantinopolitanus Episcopus habita Græcorum synodo, seipsum Oecumenicum, id est, vniuersalem patriarcham creasset, monuissetq; Gregorium Mauritius, vt Iohanni obtemperaret: Respondit homo constantis ingenij & fidei, potestatem ligandi & soluẽdi Petro traditam, eiusq; successoribus, non Episcopis Constantinopolitanis: proinde desineret iram Dei in se concitare, dum seditiones studiose nimium in eius Ecclesia serit. Nequaquam verò his malis contentus Mauritius, reuocatis militibus suis qui in Italia erant, Longobardos adhortatur, vt spretis fœderibus iã ictis, Romanos adorirentur: quare Agilulphus ex Cisalpina mouens, vastatis longè ac latè Hetruriæ agris, quà iter faciebat, vrbem Romam magnis illatis calamitatibus integrum annum obsedit: quo quidem tempore Seuerus Aquileiensis Episcopus in hæresim prolapsus est, quæ multorum malorum seminarium fuit. Nam Seuero mortuo, Aquileiensis Ecclesia bifariam diuisa est, cùm Agilulphus Longobardorum rex, Iohannem Aquileiensem, Gregorius Candianum Gradensem Foroiulianis Episcopos præfecissent. Agilulphus verò omissa spe potiundæ vrbis, obsidionem soluens, Mediolanum redijt. At Mauritius non spontè, sed coactè pœnitentia ductus, cum Gregorio mitiùs agere cœpit, quòd intellexerat quendam monachi habitu indutum, strictum gladium in manu tenentem, in foro Constantinopolitano clamasse, imperatorem breui gladio moriturum: hoc idem eius somnium confirmauit, quo se, vxorem ac liberos cædi videbat. Interim verò milites stipendijs suis defraudati, Phocam centurionem imperatorem creant, & Mauritium obtruncant vndeuigesimo imperij sui anno. At Gregorius exornatis quibuscunque rebus potuit basilicis Romanis, dedicataque Gotthorum Ecclesia, quæ in suburra est Agathæ martyris nomine, Fl. Ricimerij viri consularis opus (vt literæ musiuæ indicant) paternam domum in Cliuo

Angli & Gotthi receperunt fidem.

Seuerus Aquileiensis.

Phocas creatur imperat.

Scauri positam non longè à circo maximo, in monasterium redegit, quo in loco & hospites continuò accipiebat, & pauperes vndiq; confluentes, cibo & potu in vita retinebat. Vir certè omni laude dignus, si vitam, si mores, si doctrinam, si solertiam in rebus tum diuinis, tum humanis inspicis. Neque est cur patiamur Gregorium hac in re à quibusdam literarum ignaris potissimùm carpi, quòd suo mandato veterum ædificia sint dirupta, ne peregrini & aduenæ (vt ipsi fingunt) ad vrbem religionis causa venientes, posthabitis locis sacris, arcus triumphales & monumenta veterum cum admiratione inspicerent. Absit hæc calumnia à tanto pontifice Romano, præsertim cui certè post Deum patria quàm vita charior fuit. Multa profectò ex collapsis ædificijs exedit vetustas. Multa præterea demoliuntur homines ædificandi gratia, vt quotidie cernimus. Impacta illa foramina quæ tum in concauo fornicum, tum in coninncturis marmorum quadratorúmve lapidum videntur, non minùs à Romanis quàm à barbaris auellendi æris causa crediderim. In fornicibus enim, quò leuior esset moles, ollas cum nummismatibus collocabát. Lapides verò quadratos æneis clauis firmabát. Factum id quoq; à Romanis dixi, si Epirotæ, Dalmatæ, Pannonij, & fæx totius orbis terrarum huc missa, Romani appellari possunt. Gregorius autem confirmata omni ratione Ecclesia Dei, anno xiij. mense vj. die x. pôtificatus sui moritur: Phoce verò imperatoris anno secundo, sepeliturq; collachrymantibus omnibus in basilica Petri ante secretarium, quarto Idus Martij. Eius verò in morte mensibus v. diebus xix. sedes Romana tum vacat.

SABINIANVS I.

lxvij. Pôt. Abinianus, cuius patria ignoratur, ac meritò quidem, Gregorio successit. Homo enim obscuro loco natus, obscurior moribus, rebus gestis Gregorij viri sanctissimi aduersatus est. Nam cùm suo pontificatu fame laboraretur, instarentq; pauperes, vt pietatem Gregorij eleemosynis imitaretur, nil aliud respondebat, quàm Gregorium popularem famam aucupantem, patrimonium Ecclesiæ largitionibus dissipasse. Paululum etiam abfuit quin libri eius comburerentur, adeò in Gregorium ira & inuidia exarserat homo maleuolus. Sunt qui scribant Sabinianũ instigantibus quibusdã Romanis, hoc in Gregorium molitum esse, quòd veterum statuas tota vrbe dum viueret & obtruncauerit & disiecerit: quod quidem ita à vero dissonum est, vt illud quod de abolendis ædificijs maiorum, in vita eius diximus. Iacent statuæ tum propter vetustatem collapsæ, tum etiam quia basibus sublatis, vel æris vel etiam marmorum causa, stare tantæ moles non poterant. Quòd autem capitibus careant, mirum nequaquã videri debet, cùm ipsius statuæ casu ea pars, vtpote fragilior, & ad accipiendam læsionem paratior, potissimùm frangatur. Sed quid ego has coniecturas quæro? Videmus statuas excisis capitibus non diffractis iacere, quia facilius est caput statuæ quàm totum corpus deferri: quod hodie quoque fit, ab his præsertim, qui antiquitatis studiosi sunt. Non est igitur cur tantum facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianũ redeo, cuius hoc fuisse institutum ferunt, vt & horæ in Ecclesijs distinguerentur officij gratia, & accensæ lampades continuò retinerentur, potissimùm verò in Ecclesia beati Petri. Sunt qui scribant Phoca annuente pacem tum cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorum regi filia, quæ in bello capta fuerat. Tanta verò hoc tempore apparuerant prodigia, quanta nunquam antea, quibus certè futuræ calamitates portendebantur. Nam & cometes visus est perlucidus, & Byzantij puer quadrupes nascitur. Et apud Delon insulam duo marina monstra omnino humanam speciẽ habentia visa sunt: Sirenes fortasse fuere Acheloi filiæ, vt aiunt poëtæ: quod si ita fuisset, nequaquã pro monstro habẽda erant, cùm elementum aquæ, animalia terrestribus similia, in omni specie producat. Sũt qui scribant tempore Sabiniani & Iohannem patriarcham Alexandrinum virum

Prodigia.

pietate

pietate & doctrina insignem, & Latinianum Episcopum Carthaginensem Iohãni nequaquàm dissimilem, dignitatem vtriusque Ecclesiæ mirum in modum auxisse. Seuerus quoque Latiniani familiaris, vir doctissimus, multa tum in Vincentium Cæsare Augustanum Episcopum scripsit, qui in Arianum dogma declinauerat. Idem quoque de virginitate librum ad sororem scripsit, quem Aureolum appellauit. At Sabinianus cùm annum vnum, menses quinque, dies nonẽ in pontificatu sedisset, moritur, funusque eius à sancto Iohanne per portam Asinariam & pontem Miluium ad basilicam Petri defertur. Vacat sedes eius morte menses vndecim, dies sex & viginti.

BONIFACIVS III.

Bonifacius tertius, patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna tamẽ contentione, vt sedes beati Petri apostoli, quę caput est omnium Ecclesiarum, ita & diceretur & haberetur ab omnibus: quem quidẽ locum Ecclesia Constantinopolitana sibi vendicare conabatur, fauentibus interdum malis principibus, affirmantibusque eo loci primam sedem esse debere, vbi imperij caput esset. Affirmabant Romani pontifices vrbem Romam, vnde Constantinopolis Colonia deducta est, caput imperij meritò habendam esse, cùm etiam Græci ipsi literis suis principẽ suum τῶν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id est, Romanorum imperatorem vocent, ipsique Constantinopolitani etiam ætate nostra ῥωμαῖοι, non Græci vocentur. Omitto quòd Petrus Apostolorum princeps successoribus suis pontificibus Romanis, regni cælorum claues dederit, potestatemque à Deo sibi concessam reliquerit, non Constantinopoli, sed Romę. Illud tantùm dico, multos principes, maximè verò Constantinũ comparandæ synodi ac dissoluendæ, confutandi vel confirmandi ea quę in Synodis decreta erant, Romanæ sedi tantummodo concessisse. Meritò igitur sedes Romana cæteris antefertur, cuius integritate & constantia cunctæ hęreses confutatę sunt & explosæ. Idem quoq; Bonifacius instituit, habita synodo Episcoporum duorum & lxx. presbyterorũ xxx. diaconorũ trium, ne quis sub anathematis culpa in locum de mortui pontificis aut episcopi subrogaretur, nisi tertia saltẽ post obitum eius die, vtve anathematizarentur qui largitione & gratia ad pontificatum vel episcopatũ aditũ sibi quærerent. Voluit item electionem Episcopi à clero pariter & populo fieri, eamq; ita ratam fore, si à principe ciuitatis approbata esset, & si summus pontifex denique his verbis autoritatem suam interposuisset, Volumus & Iubemus; sancta quippe institutio & pernecessaria, nostris presertim temporibus, quibus in peius omnia dilabuntur. Est enim simile veri, clerum & populum ac principem ciuitatis, si libera suffragia sunt, non alium electuros, quàm qui meritò possit & debeat alijs præesse, quod est Episcopi proprium, vt vocabuli etymologiam huic rei accommodatam repetamus: licet teuerà (pace bonorum dicam) multi episcopatũ desiderent explendæ auaritię & libidinis suæ causa, nõ quò communi vtilitati, vt eorũ exposcit officium & nomen, consulant. Quæritur enim quantũ reddat episcopatus, nõ quot oues pascuę in eo sint. Sed de his satis. Ad Bonifacium redeo, cuius cũ vita, vt video, etiã decreta extincta sunt, pontificatus sui mense nono. Sepultus est autem in basilica Petri. Vacat tum sedes mense vno, diebus sex.

lxviij. Pont. Phocas imperat.

Largitionibus non quærendus episcopatus.

BONIFACIVS IIII.

Bonifacius quartus, natione Marsus, patris Valeriensis, patre Iohanne medico, templũ sanctę Mariæ rotũdę, quod veteres Pantheõ, quòd Cybeli & omnib' dijs cõmune esset, à Phoca imperatore obtinuit, consecrauitq; iiij. id' Maij in honorẽ beatę virginis & oĩm que martyrũ, eiectis priùs genitũ simulachris, lustratoq; tẽplo. Vnde posteà virgo ad martyres appellata est. Hoc eodẽ tempore Persæ

lxix. Pont.

Maria rotunda.

rege Cosdroa in Romanas prouincias irrumpentes, superato Phocę exercitu, Hierosolymam occupant. Templa Christianorum prophananț & diripiunt. Lignũ dominicæ crucis inde auferunt. Zachariam virum sanctissimum eiusdem ciuitatis patriarcham, in captiuitatem abducunt. Hanc ob rem ab omnibus, potissimũ verò à senatu spretus Phocas, ab Heraclio copiarum & Africæ & prouinciæ duce, imperio ac vita priuatur. *Cacannus verò Bauarorum rex, per Pannoniam & Illyricum in Italiam irrumpens, Longobardorum reges ita superat, vt paulùm abfuerit quin prouinciã ipsam caperet, ita tamẽ Forumiulij proditione Romildæ eius amore captæ diripuit, vt vix ipsius prouinciæ cernerentur vestigia. Dum hæc agerentur in Italia, Iohannes Gerundensis Episcopus religionem Christi prædicatione & scriptis vbique tuebatur. Hic enim genere Gotthus, in Lusitania natus, vbi sapere aliquid per ætatem cœpisset, Constantinopolim proficiscens, ita græcè & latinè doctus inde discessit, vt in Lusitaniam rediens, Arianam hæresim quæ tum inualuerat, facilimè confutaret: hanc ob rem Barchinonam ab hæreticis relegatur. Verùm postea mortuo Lemungildo rege, qui hæreticis fauebat, in patriam rediens, & multa scripsit ad doctrinam nostram pertinentia, & monasterium condidit, rationemque viuendi monachis conscripsit. Eutropius quoque Valentinus Episcopus, Hispanos doctrina & exemplo in fide continuit. Præterea verò Columbanus abbas vir sanctissimus, genere Gotthus, vt quidam affirmant, ex Scotia in Burgundiam primò veniens, * Lixonense monasterium egregium id quidem extruxit: inde in Italiam abiens, apud Bobium in Apennino aliud monasterium amplum sanè ædificant inter Hetruscos, Ligures & Insubres. His autem hac in re nequaquam cedens Bonifacius pontifex, domum paternam in monasterium redigit, fundosque suos monasterio ascribit in monachorum vsum. Verùm non ita multò pòst diem extremum obiens, sexto pontificatus sui anno, mense octauo, die decimotertio. Quo quidem tempore, peste, fame, & inundatione aquarũ laboratum est, sepelitur in basilica Petri. Vacat tum sedes eius morte mensibus septem, diebus quinque & viginti.

Cacamus

Iohannes Gerundensis.

DEVSDEDIT I.

lxx. Pont.

Eusdedit patria Romanus, patre Stephano subdiacono, pontificatum omnium suffragijs adeptus, clerum mirum in modum dilexit & auxit. Ferunt quidam hunc tantæ sanctitatis fuisse, vt quendam obuium elephantiæ morbo laborantem, osculo suo lepra statim liberauerit. Constituit autem vir optimus, ne filius patrimi puellam è sacro fonte à patre leuatam, ducere in vxorem posset. Eodem quoque tempore Heraclius magno comparato exercitu, multas prouincias à Persis occupatas, in potestatem suam redigit. Ducem Persarum singulari certamine ex equo deturbat & interficit, Cosdroã regẽ Persarum opprimit, filium eius captum & baptizatum, in regnum paternum restituit. Persidem ingressus, turrim Cosdroæ thesauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partem verò reparandis templis, quæ Persæ diripuerant & vastauerant, designat. Ipse præterea alia onustus præda cum septem elephantis Hierosolymam rediens, crucem Domini à Persis ablatam secum deferens, eo loci reponit, in quo anteà fuerat. Captos à Persis, in patriam remittit. Rediens deinde Constantinopolim, literis & otio delectatus, ad astrologiam se contulit. Sororis tamen suæ filiam tantus imperator contra ius fasq; in vxorem accipit: & vt sceleri scelus adderet, quod fieri consueuit, vbi quis in peiora labitur, ad Eutychianos transijt, eo potissimùm tempore, quo Anastasius Persa monachus sub nomine Christi à suis captus, martyrium passus est: cuius reliquiæ postea Romam aduectæ sunt, & in monasterio beati Pauli repositæ ad aquas Saluias, vt vulgò dicitur. Ferunt eodem tempore Sisebutum Gotthorum regem, plurimas Hispaniæ ciuitates, quę ad Romanos defecerant, in fidem recepisse, Iudæosq; omnes in regno

Heraclij imperat. gesta.

Sisebutus Gotthorũ rex.

regno deprehensos, grauioribus supplicijs ad Christi fidem compulisse rogatu (vt aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, sibi cauendum à circumcisis esse, cùm tamen postea haud satis fati necessitatem circunspiciens, à Saracenis circuncisionem obseruantibus oppressus sit. Agebantur hæc in Oriente, nec suis athletis pro fide Christi carebat Occidens. Arnolphus enim Metensis Episcopus consilio & sanctitate Dogobertum Francorum regem in officio continebat, adiuuante Amando Traiectensi Episcopo, viro quidem optimo, & religionis Christianæ defensore acerrimo. Hispanis quoque Isidorus Hispalensis Episcopus Leãdri successor, multa tum scripsit, quæ fidem Christianam mirificè iuuant. De summo enim bono, de viris illustribus, de vocabulis grammatices, & etymologijs libros composuit. Historiam præterea ab Adam vsque ad tempora Heraclij, vitas quorundam sanctorum, historiam Longobardorum, & breuem quandam cosmographiam stylo satis eleganti edidit. In eo homine pluris facienda est certè sanctitas quàm eruditio. Sunt qui scribant Isidorum Germanum fuisse, quanquam Hispani hunc suum esse affirment: vtcunque sit, satis constat, eum fuisse quauis laude dignum ob doctrinam & sanctitatem. Deus autem dedit, cuius tempora ad hæc etiam quæ diximus, notiora fecere & terremotus, & scabies quædam ita ad ellephantiam tendens, vt deformitate cognosci homines non possent: moritur pontificatus sui anno tertio, die tertio & vigesimo, ac sepelitur in basilica Petri sexto idus Nouembris: eius morte Episcopatus tum vacat mensem vnum, dies xvj.

BONIFACIVS V.

Bonifacius quintus, natione Campanus, patre Iohanne, eo tempore põtificatum inijt, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio missus, vindicata Iohannis hexarchi morte, semetipsum regem Italiæ creat. At verò cum Romam proficisceretur, à militibus suis necatur, eiusq; caput Constantinopolim mittitur. Huius in locum postea Isatius patricius Constantinopolitanus, hexarchus suffectus est. At Theudelinda (vt diximus) mortuo Adoaldo marito, vnà cum filio regnum Longobardorum sapienter & integrè gubernans, inter Longobardos & Italos pacem decennio continuit, Ecclesias multas donis & muneribus exornauit, fundos quoq; his adiecit, quorum prouentibus sacerdotes vterentur. Anno verò duodecimo Heraclij Mahometus Arabs, vt quidam volunt, vt alij Persa, nobili genere natus, patre qui deos gentium coleret, matre Hebraica Hismaelitici generis, magnum in Christiano populo excitauit incendium: & ita magnum, vt verear ne eius secta, nostra potissimùm ætate, reliquias Christiani nominis penitùs extinguat: adeò tepescimus, & animo ac corpore lãguidi interitum nostrum expectantes cõcidimus. Inualescit eius secta nũc multò magis q̃ anteà. Nam tota Asia & Africa magnaq; pars Europæ Mahometanis principibus subiecta est. Instant nunc Turci terra ac mari, vt nos tanquã cuniculos ex his Europæ latebris eruant: Sedemus otiosi, alterum expectantes, quasi hoc malum vniuersæ reipublicæ Christianæ non immineat. Expectant sacerdotes, vt à secularibus hoc tantum bellum & tam necessarium sumatur. Expectant item seculares, vt presbyteri tuendæ religionis causa pecunias in sumptus bellicos polliceantur & subministrent, nec in peiores vsus effundant, quemadmodum facere plerique consueuere, pecunias eleemosynis & sanguine martyrũ comparatas, in aurea & argentea vasa & prægrandia quidem fundentes, parùm de futuro soliciti, Dei, quem tantùm vtilitatis gratia colunt, & hominum contemptores. Ad Mahometum redeo, virum adeò versutum & acris ingenij, vt cùm inter Christianos diu versatus esset, omnesq; omnium qui antè fuere, sectas cognouisset, nouam quandam superstitionem introduxit, vt videmus, quà propè nostra religio extincta est. Ausus est etiam comparato ingenti Arabum exercitu,

lxxj. Pont.

Eleutheri' patricius.

Mahometus Arabs.

utinam mentire

fines Romani imperij turbare, cuius motus Heraclius citò compescuit, solicitatis eius ad defectionem militibus pollicitationibus & præmijs. Bonifacius autem pontifex vir singularis humanitatis & clementiæ, magna in omnes benignitate & gratia vtens, nullum genus officij, quod bonum pastorem deceret, prætermisit. Instituit præterea ne qui ad Ecclesias confugerent, inde vi retraherentur: néve acoliti reliquias martyrum attrectarent, quod est presbyteri, aut subdiaconi officium. Mandauit item vt quouis in loco sacrilegi anathematizarentur: vtve testamentum iussu principis vbique valeret. Cœmiterium autem beati Nicomedis fecit & dedicauit. In clericos verò integrè viuentes, vnicè liberalis & munificus fuit. Gallus autem beati Columbani discipulus, ita in Occidente tum viuebat, vt etiam in vita sancti nomen mereretur. Huius vestigia secutus est Eustachius Abbas, secuta & sancta Aurea, in cuius honorem beatus *Eligius monasterium virginum ædificauit. Ferunt etiam Basilium quendam Isidoro æqualem vita, moribus & doctrina insignem tum habitum fuisse. Moritur autem Bonifacius pontificatus sui anno quinto, die decimo, & in basilica Petri collachrymātibus omnibus sepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim sedes tū vacat.

*Elidius

HONORIVS I.

lxxij. Pont.

Onorius natione Campanus, patre Petronio viro consulari, eo tempore pontificatum inijt, quo Theudelinda moritur, eiusque filius Adoal dus è regno deijcitur, suffecto in eius locum Arioaldo. Instabat tum (vt dixi) Heraclius, qui de Persis triumphauerat, vt omnes Iudęi imperio subiecti baptizarentur. Hanc ob rem Saraceni & Arabes arma sumentes, à natiuitate Christi anno dc. iij. ac vigesimo, ita Heraclij duces superarunt, vt hominem felicem primò, mox infelicissimum reddiderint, duce Mahometo, qui cùm magnum se Dei prophetam assereret, magicis artibus Asianos & Africanos deludens, ita populos quosdam concitauit noua à se religione imbutos, vt paulùm abfuerit quin omninò imperij nomen deleret, capta Alexandria, multisque alijs Syriæ & Ciliciæ vrbibus. Saracenos sectatores suos habuit, à Sara Abraæ legitima vxore ita appellatos, quasi legitimos diuinæ professionis successores & hæredes. Secutus est homo callidissimi ingenij hac in re Hieroboam exemplum, qui tribui suæ alios colendi ritus conscripsit, ne vnquam Iudæorum imperio subessent. Idem posteà fecere Græci à Catholicis dissentientes, non ob religionem tantummodo, sed ob imperium, cuius gratia Nestorianorum, Iacobitarum & Hebionitarum errores secuti sunt. Verùm postremò hac pertinacia eò deducti sunt, vt vnà cum religione & secta imperium omnino amiserint, in turpissimam seruitutem redacti. Mahometes autem (vt in Alcorano legitur) quò magis sectatores suos à religione Christiana seiungeret, hereticos quosdam in componendis legibus, maximè verò Nestorianos secutus est, multa hinc inde contra legem Moseos & Euangelij Dei astutè colligens, ac in vnum quasi corpus redigens. Ferunt Heraclium tum quidem desperatione & fœdam pacem cum Saracenis inijsse, & Pyrrhi patriarchæ Constantinopolitani & Cyri Alexandrini Episcopi fraudibus deceptū, in hæresin quoq; Monothelitarū incidisse, vnà tantummodo voluntatē in Christo esse dicentiū, vnde nomen accepere. Hos tamē posteà tanti erroris autores, hortante Honorio, & verum ante oculos literis & nuncijs ponente, relegauit Heraclius. Honorius aūt à rebus externis aliquantulū quietis adeptus, doctrina, moribus sanctissimis omnē propè clerum renouauit. Basilicam beati Petri tegulis ęneis ex Ioue Capitolino sumptis cooperuit. Aedē Hagnetis martyris via* nomētana, vt carmē in apside indicat, ędē Pancratij via Aurelia restituit. Tēpla quoque Mastasij ad aquas Saluias, templū quatuor coronatorū martyrum, templū beati Cyriaci via Hostiensi miliario septimo, templum Seuerini apud vrbē Tiburtinam magnificentissimis operis ædificauit, & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis

marmoreis lapidibus incrustatione parietum, opere tectorio, opere vermiculato exornauit. Restituit etiam cœmiterium Marcellini & Petri via Lauicana. Ecclesiam quoque beatæ Hagnetis apud sanctum Syluestrum, Ecclesiam beati Hadriani in tribus foris huius mandato & impensa ædificatas fuisse, scribunt nonnulli: vt verò vno quoque sabbato à sancto Apollinari ad diuum Petrum iretur cum litanijs, primus instituit. Moritur autem vir sanctißimus anno pontificatus sui duodecimo, mense vndecimo, die xvij. ac in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris. Eius morte annum vnum, menses septem, dies decẽ & octo sedes interim vacat.

SEVERINVS I.

Euerinus patria Romanus, patre Labieno, in demortui Honorij locum subrogatus, ab Isatio totius Italiæ hexarcho in pontificatu confirmatur. Vana tunc enim habebatur cleri ac populi electio, nisi id imperatores, aut eorum hexarchi confirmassent. Isatius itaq; ob eam causam Romam profectus, cùm pontificem confirmasset, ne gratuitò tãtum laboris suscepisse videretur, thesaurum & sacrarium basilicæ Lateranensis adiuuantibus Romanis quibusdam spoliat, resistentibus aliquandiu, frustrà tamen, sacerdotibus templi, quorum primates omnes postea in exilium misit. Indignabatur enim Isatius eos tantum in thesauris habere, neque quicquam in vsus bellicos conferre, præsertim cùm milites inopia rerum omnium tunc laborarent. Huius prædæ partem militibus concesit, partem secum Rauennam detulit, reliquum verò ad imperatorem misit. Saraceni autem, quos pretio conductos ab Heraclio diximus, cùm eis auarè maligneque pacta merces persolueretur, in Syriam profecti, Damascum imperio subiectam vi capiunt. Deinde verò cum reliquis Arabibus, qui domi remanserant coniuncti, commeatibus & armis adiuti, Mahometi furore incitati, Phœniciam & Aegyptum peruagati, resistentes tum imperio suo, tum legi Mahometanæ, paßim cædunt. Versi deinde in Persas, Hormisda Persarum rege interempto, non priùs vastandi omnia finem fecere, quàm Saracenorum legem & imperium suscipiunt. Verùm Heraclius audita Saracenorum licentia, capta præsertim Antiochia, veritus ne Hierosolymam occuparent, crucem Domini Constantinopolim deferendam curauit, ne iterum in Agarenorum manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quasi ab Agar ancilla Abrahæ ortos: neque ita multò pòst Hierosolyma capta est. Mahometo autem (vt quidam scribunt) ad Mecham mortuo, in principatu Calipha succedit. Post hunc Hali. Quo quidem pulso, quòd nimium superstitiosus esset, alterum Calipham sibi ducem Aegyptij creauere. Ferunt tùm etiam ne quid calamitatis deesset, quod Romanum vexaret imperium, Sisebutum Gothorum regem omnes Hispaniæ ciuitates Romanis ademisse, ac tum demùm Romanos imperare in Hispania desijsse. Seuerinus autem Pontifex vir singularis pietatis & religionis, amator pauperum, in calamitosos benignus, in omnes munificus, in raparandis templis splendidus, pontificatus sui anno primo, mense secundo moritur, ac sepelitur in basilica Petri quarto nonas Augusti. Vacat tum sedes menses iiij. dies vndetriginta.

lxxiij. Pôt.

Electionẽ Pontificis imperator confirmare solebat.

IOHANNES IIII.

Ohannes quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pontificatũ iniẽs statim mira pietate vsus est. Ex reliquis enim thesauris, quos Isatius apud Lateranum reliquerat, captiuos omnes, quos potuit Istrios & Dalmatas à captiuitate redemit. Interea verò Rhotaris, qui Arioaldo in Lõgobardorum regnum successerat, licet iustitia & pietate insignis habitus sit, ad arianos tamen declinat, paßusq; est, vt eodẽ tẽpore omnibus regni sui ciuitatibus duo

lxxiiij. Pô.

Rhotaris Arioaldo in regno succeßit Arianæ sectæ.

duo Episcopi pari potestate præessent: alter enim Catholicus, alter Arianus habebatur. Tanti præterea ingenij fuit, vt leges quę sola memoria & vsu retinebantur, in seriem quandam redegerit, codicemque ipsum edictum appellari præceperit. In re autem militari ita præstans fuit, vt Hetruriam omnem & Liguriam cum ora maritima Massiliam vsque, in suam redegerit potestatem. Anno deinde sexto regni sui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt sacerdotem quendam Rhotaris corpus apud templum Iohannis Baptistæ sepultum, noctu aperto tumulo spoliasse: solent enim pretiosa quædam cum regum corporibus reponi. Hac ob rem beatus Iohannes homini apparens, ei mortem interminatus est, si deinceps templum suum ingrederetur. Huic enim sancto Rhotaris mirum in modum in vita deditus fuerat. Idem contigit temporibus nostris Alouisio Cardinali, patriarchæ Aquileiensi. Eruto enim sepulchro ab his spoliatur, quos ipse ex infima sorte hominum ad dignitatem sacerdotalem & meliorem fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula suscipiens, Gundibergam reginæ Theodelindæ filiam in vxorem accepit, quæ religionē matris imitata, vt illa Modoeciæ, sic ipsa Tarracinæ Iohannis Baptistæ templum ædificat, plurimoque auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehensus, à marito adulteræ interficitur. Huic autem successit Aripertus Gudualdi filius, Theodelindæ reginæ frater, qui apud Ticinum Saluatoris oraculum condidit, varijsq; ornamentis insigniuit, & fundis dotauit. Iohannes autem pontifex veritus, ne corpora Vincentij & Anastasij aliquando in manus barbarorum deuenirent, vt Romam quàm diligentissimè ferrentur, curauit, ac iuxta fontem Lateranensem in oratorio beati Iohannis Baptistæ magna cum veneratione collocauit. Sunt qui scribant huius pontificis tempore & Vincentium Beluacensem Episcopum, & Muardum Archiepiscopū Remensem, sanctitate & doctrina in pretio fuisse. His addunt & Reginulphā Gallam matronam genere & sanctitate insignem: & Renaldum Traiectensem Episcopum, vita & miraculis clarum. Iodocus quoq; his nequaquam inferior est habitus, qui Britonum regis filius, spreto regno, cùm aliquandiu in eremo vixisset, tādem in pago Pontio moritur. Iohannes autem pontificatus sui anno primo, mense nono, die nono moriens, in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris. Vacat tum sedes mensem vnum, dies tredecim.

THEODORVS I.

lxxv. Pōt.

Theodorus natione Græcus, patre Theodoro Episcopo Hierosolymis oriundo, pontificatum iniens, omnia quæ ad dignitatē religionis Christianæ pertinere arbitrabatur, circunspiciebat vt bonum pastorem decet: in omnes, maximè autem erga pauperes, mira benignitate vtens. Interea verò Heraclius trigesimo imperij sui anno, morbo intercutaneo perijt, cū paulò antè Theodorum cognomento Caliopam mortuo Isatio hexarchum in Italiam misisset. In locum verò demortui Heraclij primò sufficitur Constantinus filius, qui quarto suscepti imperij mense, veneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis insidijs, quos quidem ad tantum facinus (vt aiunt) Pyrrhus patriarcha instigauerat. Heracleon itaque mortuo fratre imperium occupat, eo potissimùm tempore, quo Cyrus, Sergius & Pyrrhus Acephalotum hæresim instaurantes, vnam operationem in Christo, humanitatis scilicet & diuinitatis, vnamque voluntatem prædicabant. Ex his autem Pyrrhus audita Heraclij morte, redeundi in patriam cupidus, ex Africa, vbi exulabat, Romam veniens, ac errati veniam petens, non ex animo, sed fictè, à Theodoro viuendi formam accepit. Verùm prius vitam amisit, quàm tanto scelere quæsitam dignitatem potuerit obtinere. Senatus enim populusque Constantinopolitanus cognito scelere, in Martinam Heracleonemque consurgens, cùm hunc naso, illam lingua mutilatam relegasset, Pyrrhum de fuga retractum interficit. Constantium verò Constantini

Constantinus filius in locum Heraclij sufficitur.

dolo

dolo necari filium imperatorem creat. In locum autem Pyrrhi Paulum Episcopum sufficit, quem Theodorus pontifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normam & rationem suscipere recusabat, adiuuante eius stultitiã Cõstantio, in eandem hæresim stolidè nimium prolapso. Conuersus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda sanctorum corpora, Primi & Feliciani martyrum reliquias ex arenario viæ Nomentanæ ablatas in vrbem deferens, in basilica Stephani protomartyris in Cælio monte collocat, multis ornamentis, tũ ex argento, tũ ex auro adhibitis. Idem quoq; basilicam ędificat via Flaminea nõ lõgè à põte Miluio, & statim dedicat. Duo postremò oratoria cõstruxit & ornauit: quorũ alterum erat apud Lateranensem basilicã beato Sebastiano: alterũ verò via Hostiensi, Eupulo martyri dedicatum. His ita constanter & sanctè peractis, moritur pontificatus sui anno sexto, mense quinto, die decimooctauo: sepeliturq; in basilica Petri pridie Idus Maij. Episcopatus aũt diebus duobus & quinquaginta tum vacat.

MARTINVS I.

lxxvj. Pont.

Artinus primus, patria Tudertinus, patre Fabricio, in Theodori locũ suffectus, legatos statim Constantinopolim misit, qui Paulum adhortarentur, vt omissis erroribus suis, aliquando veritatis callem ingrederetur. Is autem non modò pontifici benè monenti non obtemperat, verumetiam eius legatos Constantij autoritate abusus, in diuersas insulas relegat. Quamobrem indignatus Martinus, synodum centum & quinquaginta Episcoporum Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarcham omni anathematis vinculo damnatũ, priuauit. Interea verò dum hæc ita agerentur, pax Italiæ, quæ inter Romanos & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iam cœpta est, Longobardis omnia ad vtilitatem suam trahentibus: contrà verò recusantibus Romanis, quę preter ius fasq; mandarentur, maximè verò cùm Rhotaris Ariana labe inquinatus, nullam fermè ciuitatem haberet, cui non Arianum pariter & Catholicũ Episcopum præposuisset. Hunc autem errorem emendare conati Theodorus & Martinus, rem sæpius frustrà tentauerant. Ob has igitur causas instante etiam Theodoro Italiæ hexarcho, bellum Longobardis indicitur. Non detractarunt illi certamẽ. Ad Scultennam siquidem Mutinæ amnem acriter vtrinque pugnatum est. Tandem verò Theodorus superatus funditur & fugatur. Quo quidem in prælio ex suis ad septem millia desiderati sunt. Rhotaris autem tanta victoria elatus, Liguriam omnem haud magno negotio breui in potestatem suam redigit. Interea verò Constantius fortunam cum duce mutaturus, reuocato Thedoro, Olympium hexarchũ in Italiam statim mittit, qui primò quidem & Monothelitarum sectam per omnem Italiam spargeret, & Martinum pontificem aut interficeret, aut captum ad se perducendum curaret. At Olimpius Romam veniens, vbi iam synodus habebatur contra hunc atq; alios Orientalis Ecclesiæ errores, cùm virus conceptum spargere non posset, lictorem suum immisit, qui Martinum in Ecclesia sanctæ Mariæ maioris caperet, & ad se perduceret: vel saltem parere recusantem interficeret. Facturus mandata lictor, Dei miraculo subita cecitate corripitur. Atque ita diuinæ maiestatis nutu tantum discrimen tum Martinus euasit. Hac verò Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ discordia freti Saraceni, Alexãdria cũ ingenti classe soluentes, Rhodum peruenere: captaq; vrbe, colossum fama celeberrimum demoliti sunt, ex cuius ære nongentos camelos onustos ferunt. Erat enim septuaginta cubitorum, cuius autor Chares Lysippi discipulus habitus est. Deinceps verò occupatis multis Aegei maris insulis, in Siciliam nauigantes, multa damna Siculis intulere: ob quod Olympius Martini precibus motus, eos insula depulit, non sine magna nauium, militũ ac suijpsius iactura: ibi enim morbo correptus moritur. Cõstantius verò tot calamitatibus nihilò melior factus, Theodorũ

Olympius

Rhodus à Saracenis capitur.

Calio-

Caliopam cum his mandatis iterum in Italiam mittit,vt primo quoque tempore Martinum pontificem ad se vinctum mitteret:eiq; rei socium addidit Paulũ Pellarium,qui tantum facinus curaret.Theodorus à romanis perbenignè exceptus, cùm salutandi causa adire pontificem simularet,homini catenas inijcit,eumq; cõstantinopolim mittit.Vnde postea in Chersonesũm pôti exilij causa deportatur, vbi quondam beatus Clemens Romanus præsul exulauerat.Martinus autẽ multis calamitatibus circunuentus,ac inopia rerum omnium pressus,tandem in exilio moritur,pontificatus sui anno sexto,mense vno, diebus sex & viginti. Sedes autem Romæ quatuordecim mensibus tum vacat,quia nil certi de sanctissimi viri morte habebatur.

EVGENIVS I.

lxxvij. Pôt

Vgenius primus, patria Romanus, patre Ruffiniano è Cælio monte, Martino in põtificatu successit, eodem fermè tempore, quo Petrus in locum Pauli hæretici Constantinopoli sufficitur. Hic enim etsi meliùs aliquantulum de religione sensit quàm Paulus,non tamen vsqueadeò eandem fidei normam tenuit,quam sancta Romana Ecclesia prædicat & seruat. Cuius quidem literæ Romam missæ, duas operationes & voluntates in Christo negantes,ita sunt explosæ,vt clerus ipse interdicere pontifici ausus sit, quò minùs in Ecclesia sanctæ Mariæ maioris sacrificaret,nisi priùs tam prophanas literas reiecisset.Intereà verò Grimoaldus dux Beneuentanus Rhomoaldo filio Beneuenti duce relicto, cum ingenti exercitu in Galliam Cisalpinam mouens, Papia Pertheritem, Mediolano Gundibertum Arithperti filios expulit. Quod vbi Clodoueus Francorum rex intellexisset, casum adolescentum miseratus, magnas copias statim in Italiam misit, quæ adolescentes in regnum paternum restituerent. In Transpadana regione prælium vtrinque magna virorum concitatione committitur,cùm illi redire in ditionem paternam,hi retinere bello partum conarentur.Tandem verò se inclinãte ad Grimoaldum fortuna,fusi ac fugati Galli Italia expelluntur.Sunt tamen qui scribant Gallos hac ratione deceptos esse.Longobardi enim simulata fuga, castra rerum omnium copia ac vini potissimùm plena relinquentes, haud longè in insidijs constiterant: Galli verò castra ingredientes, rati veram esse hostium fugam, in omnem voluptatem effunduntur,epulis &vino replentur:quare superuenientibus hostibus,cùm somno etiam grauati passim veluti pecora sine custode iacerent, ita ab hostibus cæduntur,vt vix nuncius superfuerit, qui tantam cladem Clodoueo nunciaret. Hac victoria fretus Grimoaldus, omnem prouinciam statim in potestatem suam redigit. Eugenius autem pontifex, vir miræ pietatis, religionis,mansuetudinis, comitatis, munificentiæ, pontificatus sui anno secundo,mense nono moritur,ac in basilica Petri sepelitur quarto nonas Iunij. Vacat tum sedes mensem vnum,dies viij.& xx.

Literę Euge nij negantes duas operationes & volũtates in Christo

VITALIANVS I.

lxxviij. Pontifex.

Italianus patria Signinus, ex oppido Volscorum, patre Anastasio, eo tempore pontificatum inijt,quo Cæsarea Persarum regina, nesciente marito,cùm paucis fidelibus Constantinopolim venit,anno sexcentesimo tertio ac lxxx. Quæ quidem ab imperatore honorificè suscepta, non multò pòst characterem baptismi suscepit,cuius rei causa profectò venerat. Hoc vbi intellexisset Persarum rex,legatos statim Constantinopolim mittit, qui vxorem ab imperatore repetant.Respondet imperator,in arbitrio reginæ esse stãdi vel discedendi, proindeeam sciscitentur. Interrogata regina respondet,nunquam redituram in patriam,nisi rex Christiani nomen susciperet: qui statim re cognita cum quadraginta millibus hominum Cõstantinopolim pacato agmine

veniens

veniens, perbenignè ab imperatore susceptus, vnà cum militibus suis baptizatus, in regnum cum vxore reuertitur. Posteà verò Constantius Constantino filio in partem imperij suscepto, comparata ingenti classe, Constantinopoli soluens, Tarentum peruenit, copias etiam terrestres nauibus onerarijs secum vehens. Inde verò terrestri itinere in Samnium veniens, obsidere Beneuentum instituerat. Verùm vbi intellexit vrbem valido præsidio, multisque commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam esse, Luceriam mouens, vrbem vi cepit, ac direptam solo æquauit. Inde autem Acherontiam profectus, cùm vrbem munitissimam capere non posset, Beneuentum oppugnare adortus, statim obsidionem soluit, quòd intellexerat, Grimoaldum propediè cum magnis copijs affuturum, vt filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primò, mox Romam, inde * Constantius petens, magna incommoda in itinere passus est. Saburro autem ciue Romano cum viginti millibus hominum apud Phormias relicto, qui hostes reprimeret, tandem ad vrbem peruenit, prodeunte obuiam pontifice cum clero & populo vsque ad sextum lapidem honoris causa. Ductus per vrbem plaudente multitudine ad basilicam Petri, pallium auro intertextum sancto * obtulit. Interim verò Rhomoaldus patris auxilio fretus, Saburrum aggreditur & superat, ac plurimos Græcos interficit. Hac desperatione motus Cõstantius, quinta posteaquàm vrbẽ ingressus est die, ad direptionem conuersus, omnes statuas ex ære & marmore ad ornatum vrbis locis insignibus positas, omnia Ecclesiarum ornamenta paulò decentiora distrahit, ac nauibus ad id subuectis imponit: plusque ipse ornamentorum septem diebus vrbi detraxit, quàm barbari anteà ducentis & quinquaginta octo annis, ne dicant maleuoli, historiarum ignari, Gregorij pontificis iussu comminutas esse maiorum statuas & monimẽta. Duodecimo autẽ die Roma in malã rem abiens Græculus nequã & perfidus, Neapolim contendit: inde quoq; in Siciliam proficiscitur, vbique tributa adeo acerbè colligens, vt filij obærati à parentum complexibus diuellerentur. Commoratus aliquandiu in Sicilia homo auarissimus, dum Syracusis in balneo libidini vacat, à suis occiditur: in eiusque locum Mezentius, cuius fraude necatum putant Constantium, imperator à militibus creatur. Magna fuit in hoc homine varietas. Nam primò quidem vbi intellexit Vitalianum pontificatum iniisse, nuncios misit, qui ei suo nomine gratularentur, quique euangelia aureis literis scripta, ac multis gemmis ornata, beato Petro condonarent. Deinde verò mutata sententia, nec dijs nec hominibus pepercit, diuina humanaque omnia confundens. At Vitalianus cultui diuino intentus, & regulam ecclesiasticam composuit, & cantum ordinauit, adhibitis ad consonantiam (vt quidam volunt) organis. Theodorum quoque archiepiscopum, & Hadrianum abbatem viros doctissimos atque optimos in Britanniam mittit (quam Angliam vocant) cum magna potestate ligandi & soluendi, quò Britannos in fide, prædicationibus & exemplo continerent. Fecere mandata ac quidem diligenter viri optimi. Librum prætereà Theodorus scripsit, quo declarauit, qua pœnitentia dilui vnumquodque peccatum possit. Sunt tamẽ qui hoc opus Theodoro pontifici asscribant. Vitalianus autem benè & ex sententia, quantum in eo fuit, gubernata Ecclesia, anno decimoquarto pontificatus sui, mense vj. moritur: ac sepelitur in basilica Petri vj. Calendas Februarij. Episcopatus autem tum vacat mensibus quatuor, diebus quindecim.

Cantus ordinatur à Vitaliano.

ADEODATVS I.

lxxix. Pontifex.

Deodatus patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pontifex creatur, eo tempore potissimùm, quo Lupus Foroiulianorum dux, regnum Italiæ occupare conatus est. Grimoaldus enim (vt diximus) à filio Rhomoaldo duce Beneuẽtano cõtra Constantiũ imperatorẽ in auxiliũ accitus, Lupo (vt aiũt) regnũ & oues commẽdauit. In Hetruria enim, Aemilia & transpa-

Lupus Foroiuliano rum dux.

& transpadana Italia omnia tumultu Lupus inuoluit. Hanc ob rem Grimoaldus Bauaros duce Cacanno in Lupum pecunijs & pollicitationibus mouet: qui primo congressu à Lupo superati sunt. Verùm sequenti die prælium repetentes, Lupum superant & obtruncant, ac totum Forumiulij diripiunt. Grimoaldus autem abeunte ex Italia Constantio in Cisalpinam rediens, Forumpopilij sabbato. sancto aggressus, cęsis omnibus diripuit, ac solo æquauit, propter iniuriam quàm eo loci à Rauennatibus acceperat, cùm in auxilium filij proficisceretur. Dum verò Arnifites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis, ducatum paternum repetit, ad Natisonem fluuium à Longobardis superatus, duce Vectari Vicentinorum comite cæditur. Opitergini quoque hanc calamitatem sensere. Domo enim & patria pulsi sunt, quia Arnefitis studiosi erant. In Sicilia verò tum quoq; laboratum est: eò enim ex omnibus prouincijs Romanis profecti milites sunt, ad opprimendū Mezentium, cuius dolo Constantius interfectus fuerat. Quo sublato, cùm omnes passim dilaberentur, superuenientibus cum magna classe Saracenis, & Syracusæ & tota insula occupatur. Vnde postea onusti præda Alexandriam redeuntes, vrbis quoque Romæ ea ornamenta secum detulere, quæ Constantius Syracusas aduexerat eo animo, vt inde Constantinopolim traijcerentur. Indicabat profectò tot clades, tot mala, & stella crinita, quam Græci cometem appellant: quæ tribus continuis mensibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequentia tonitrua, qualia nunquam antea fuere. Sed cecum est humanum genus: etsi enim futura præuidet, non tamen vt deceret, sibi cauet. Ferunt aūt his frequētibus pluuijs, omnes segetes conculcatas iterū renatas esse, & ad maturā frugē peruenisse, in cisalpina potissimùm. Interea verò Adeodatus vir religione & omni comitate pditus, in delinquētes clemēs, in pauperes beneficus, in hospites benignus, erga calamitosos misericors, Ecclesiam beati Petri via Portuensi iuxta pontē Meruli tum instaurauit ac dedicauit. Auxit & monasterium sancti Erasmi in Cælio monte ædificijs & fundis, vbi ipse monasticam vitam duxerat. Supplicationes quoque frequentes habuit ad abolenda prodigia, quæ diximus tum apparuisse. Demum verò peractis pontificatus sui annis iiij. mensibus ij. diebus v. vir sanctissimus moritur, & ab omnibus fletus ad basilicam Petri sepelitur, sexto calendas Iulij. Vacat tum sedes mensibus quatuor, diebus viginti.

Cometis apparitio.

DONVS I.

lxxx. Pōt.

Grimoaldus Longobard.

DOnus patria Romanus, patre Mauritio, eo tempore pontificatum inijt, quo Grimoaldus Longobardorum rex moritur ix. die post phlebotomiam in brachio factam, dum arcu in columbam sagittam acriter intendit, quod fieri non sine magna neruorum & venarum contentione solet, vnde sanguis sine vlla intermissione prodijt. Fuere in hoc rege multæ præclaræ corporis & animi dotes. Tantum enim prudentia & consilio valuit, non solùm in rebus externis, verumetiam in domesticis, vt quædam capitula ac quidem vtilia, Rhotaris regis edicto addiderit, quæ postea legis formam accepere. Fuit præterea mediocris staturæ, corpore validus, capite caluo, promissa barba, nec animo minùs in rebus agendis quàm corpore promptus. Sepultus est autem Papiæ in basilica beati Ambrosij, quam ipse sua impensa ædificauerat. Pertaris autem Arithperti regis filius, quē pulsum à Grimoaldo diximus, dum exul in Britanniam traijceret, incerta voce admonetur, vt mortuo Grimoaldo regnum paternum repetat: qua quidem voce permotus, licet incertus haberetur autor, in Italiā rediens tertio mense post Grimoaldi mortem, regno paterno sine contentione potitus est. Eodem fermè tempore Dagobertus Francorum rex, vir callidi & astuti ingenij, nec consilio minùs quàm manu promptus moritur, cuius animam è manibus dæmonum lipaream insulam propè attingentium, liberatam ferunt Dionysij ac Mauritij martyris, ac etiā Martini confessoris auxilio, quos semper

dum

dum vixit, vt patronos coluit, & templis honoratiores reddidit. Donus autem pontifex honori & cultui diuino consulens, vestibulum beati Petri (quod paradisum vocant) quadriporticum marmoribus strauit, sublatis (vt arbitror) ex illa pyramide, quæ in Vaticano est è regione molis Hadrianæ. Instaurauit præterea & restitutas dedicauit Ecclesiam Apostolorum via Hostiensi: & ecclesiã beatæ Euphemiæ via Appia sitam. Clerum quoque diuersis ordinibus distinxit, & honoribus auxit. Monachos verò quosdam Syros cum Nestorianis sentientes, in monasterio Boethiano deprehensos & castigatos, in varia monasteria diuisit: Boëthianũq; Romanis incolendum tradidit. Præterea autem tantum doctrina & sanctitate vitæ valuit, vt Rauennatũ Ecclesiã à Romana iã pridem segregatam, & ob eam rem Allocephalim appellatam, sedi Apostolicæ obtemperantem reddiderit, Theodoro eiusdem Ecclesiæ præside in hanc opinionem descendente. Sunt etiam qui scribant huius temporibus & Proiectum Episcopum in agro Cameracensi ob fidem Christi martyrij pœnam & gloriam subijsse: & Mezelindim fœminam incomparabilis pudicitiæ tum habitam, quæ ab Ardenio amatore petita, & varijs cruciatibus affecta, etiam pro persecutore ob crimẽ Dei nutu obcæcato, ita orauit, vt eius precibus homini scelesto & intemperanti lux tandem sit reddita. At Donus pontificatus sui anno v. mense v. die x. moritur, ac sepelitur ad basilicam Petri Apostoli iij. Idus Aprilis, cuius in morte Episcopatus vacat mensibus ij. diebus sedecim. Allocephalis Ecclesia.

AGATHO I.

Agatho natione Siculus, patre Romano, anno Domini dcclij. ex monacho pontifex creatur, vir certè tantæ sanctitatis, vt leprosum obuium factum osculo suo statim liberauerit. Tantæ præterea mansuetudinis & humanitatis fuit, vt neminem à se vnquam tristẽ dimiserit. Nactus itaq; imperatorẽ moribus suis haud quaquam dissimilem, Monothelitarum causa concilium habere constituit. Expectauit itaque donec Constantinus à bello in patriam rediret, qui Saracenos à se victos, imperio Romano vectigales reddidit. At verò cùm Bulgari ex Scythia venientes, Thraciam tum inuasissent, eorumque impetum retardare imperator conaretur, ab hostibus Pannoniam inter & Mœsiam ingenti clade superatur. Hanc ob rem pacem non æquis conditionibus inire necesse fuit. Pannonia siquidem & Mœsia his ad incolendum concessa est, non sine magno Reipublicæ Christianæ emolumento & commodo. Hi enim tanquam propugnatores nostri, bellum iam septingentis & septuaginta annis contra Turcos Christiani nominis hostes, assiduè gerunt. Pace itaque hac ratione parta, Agatho Pontifex statim legatos Constantinopolim mittit, Iohannem Portuensem Episcopum, & Iohannem Romanæ Ecclesiæ Diaconum. Hos perbenignè susceptos, mira charitate Constantinus adhortatus est, vt omissis cauillationibus & sophisticis altercationibus, ex æquo & bono omni controuersia sublata, duas ecclesias vnam tandem facerent. Aderant in ea synodo ducenti & octogintanouem episcopi. Delati in medium sunt imperatoris iussu è bibliotheca Constantinopolitana libri, vnde antiquorum patrum sententiæ & decreta perlegerentur. Inuertebant veras maiorum sententias *Gregorius Patriarcha Cõstantinopolitanus & Macarius Antiochenus, vnam tantùm voluntatem & operationem in Christo esse dijudicantes. Verùm cùm orthodoxi rationibus & autoritatibus instarent, ac *Gregorium in veram sententiam deduxissent, Macarium pertinacem anathematizant, eiusque sectatores: & Theophanium abbatem vera sentientem, in locum Macarij Antiochenum Episcopum creant. Hac autem re ex sententia feliciter gesta, vt Deo gratiæ agerentur, quòd vtranque ecclesiam vnam fecisset sententia & animis, Iohannes Episcopus Portuensis octaua Paschæ coram principe ac Patriarcha, coramq; populo Constantinopolitano in basilica sanctę Sophię missam latinè celebrat, approbantibus omnibus, qui tum aderant, verum esse ac sanctum illum

lxxxj. Pont.

Constantinus Saracenis deuictis Romã redit.

*Georgius

H

illum sacrificandi morem:& qui aliter sentiunt,à recto & honesto discedere.Hæc est autem sexta vniuersalis synodus ducentorum & octogintanouem episcoporū Constantinopoli habita,qua Cyrilli,Athanasij,Basilij,Gregorij,Dionysij,Hilarij,Ambrosij,Augustini,Hieronymi,sententia conclusum est,duas naturas & operationes in Christo esse,explosaq; illorum pertinacia,qui vnicam esse in Domino voluntatem dicerent,vnde Monothelitæ vocati sunt. Prima enim synodus trecentorum & xviij.patrum(vt antea diximus)Nicęæ habita est,pontifice Iulio, ac Constantino principe,contra Arrium,qui diuersas in trinitate substantias ponebat.Secunda Constantinopoli centum & quinquaginta patrū,Gratiani principis & Damasi Papæ temporibus contra Macedonium & Eudoxū, negantes Deū esse Spiritum sanctum.Tertia in Epheso ducentorum patrum,magno Theodorico principe,& pontifice Cælestino,contra Nestorium Constantinopolitanū Episcopum,qui Virginem non Dei,sed hominis tantū genitricem appellauit: quiq; aliam personam carnis,aliam faceret diuinitatis: & seiunctim alterum esse filium Dei,alterum hominis prædicaret. Quarta Chalcedonæ, quæ vrbs è regione Byzantij est,sexcentorum & triginta patrum, Leone pōtifice & Martiano principe, contra Euthycen Constantinopolitanum Abbatem:qui asserere non dubitabat, Christum post humanam assumptionem,non ex duabus naturis cōsistere, sed sola diuina contentum esse.Quinta Constantinopoli contra Theodorum & hæreticos omnes,qui Mariam virginem solùm hominem peperisse dicebant, non Deū & hominem:qua in synodo constitutum est, vt beata virgo theotocos diceretur, quia verum Deum & hominē pepererat.De sexta synodo satis superius diximus, in qua etiam plurimum valuere literæ Damiani Episcopi Ticinensis, Mansueti Archiepiscopi Mediolanensis nomine missæ,quibus hęc potissimū inerant:Hæc est vera Dei & hominis fides,vt duæ credantur in Deo voluntates, duæ operationes.Ego,inquit,quantum ad diuinitatem,& pater vnum sumus: quantum verò ad humanitatem pertinet,pater maior me est. Præterea verò secundum humanitatem eum in naui dormientem cernis:si diuinitatem inspicis, ventis & mari imperat.Agatho verò,cuius tempore post lunæ ac solis eclipsim peste,ac grauissima quidem laboratum est,pontificatus sui anno secundo,mense sexto,die quintodecimo moritur,ac sepelitur ad sanctum Petrum quarto Idus Ianuarij:cuius morte annum vnum,menses v.sedes tum vacat.

Sexta synodus. Prima synodus Nicæ. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.

LEO II.

lxxxij. Pontifex.

Eo secundus,natione Siculus,patre Paulo,vir doctissimus fuit latinè ac græcè, vt eius scripta indicant. Præterea verò adeo musices peritus est habitus,vt psalmodiam composuerit, hymnosq; ad meliorem concentum redegerit,artem exercitatione confirmans. Idē quoq; instituit, vt in celebratione pax populo daretur.Sextam verò synodū(de qua in Agathone diximus)ita suscepit,vt eosdem anathematizauerit, quos sancta synodus præsente Constantino damnauerat.Contudit etiam superbiam præsulū Rauennatū,quod Agatho inchoauerat:Instituit enim,ne electio cleri Rauēnatis valeret, nisi eadem Romanæ sedis autoritate confirmata fuisset.Antea verò hexarchorū potentia freti,diuina atq; humana omnia pro arbitrio animi miscebant, nemini obtemperantes,quasi Romanis pontificibus pares.Leonis quoque institutum est, ac quidem sanctum,quod vtinam hodie obseruaretur,ne ad archiepiscopatū assumptus, pro vsu pallij aliorumúe officiorum quicquam Ecclesiæ persolueret, cùm ex hac largitione multa quotidie mala orirentur.Agebantur hæc à Leone, cùm Rhomoaldus dux Beneuentanus comparato magno exercitu,Tarentum, Brundusium,ac totam Apuliam occupat,eiusq; vxor Theodata mulier pientissima,ex his manubijs non longè à Beneuento basilicam in honorem beati Petri ędificat,addito sacrarum virginum cœnobio.Moritur deinde Rhomoaldus:cui Grimoaldus filius

Pallij vsū archiepiscopi tempore Leonis non emebant.

fine ſtirpe virili ſuccedens, Giſulpho fratri ducatum reliquit. At Leo, in quo præter doctrinam & eloquentiam ſingularis religio, mira pietas & clementia fuit, quique omnes verbis & exemplo ad iuſtitiam & fortitudinem, humanitatem, benignitatem adhortabatur, pontificatus ſui menſe decimo moritur, ſepeliturque collachrymantibus omnibus tanquàm publico parente orbatis, ad baſilicam Petri quarto Calendas Iulij. Poſt eius mortem menſibus vndecim, diebus vno & viginti epiſcopatus vacat. Breuis fuit huius ſanctiſsimi viri pontificatus, ſed gloria tanta, vt diutius vixiſſe appareat, cùm eius nomen omnium laudibus meritò celebretur. Giſulph.

BENEDICTVS II.

Benedictus iunior, patria Romanus, patre Iohanne, ab ineunte ætate Christo militans, diuinæ ſcripturę ita operam dedit, vt doctrina & exercitatione in rebus diuinis ſingularis tum haberetur. Addo eius humanitatem, pietatem, gratiam in omnes, maximè verò erga pauperes, quibus virtutibus hominum corda ita ſibi deuinxit, vt tum vnus haberetur, qui omnium ſuffragijs in locum demortui Leonis meritò ſubrogaretur. Ad hunc autem Conſtantinus imperator, hominis ſanctitate permotus, ſanctionem miſit, vt deinceps quem clerus, populus, exercitusq; Romanus in pontificem delegiſſet, eundē ſtatim verum Chriſti vicarium eſſe omnes crederent: nulla aut Conſtantinopolitani principis, aut Italiæ hexarchi expectata autoritate, vt antea fieri conſueuerat. Id enim ratum erat in creando pontifice, quod princeps confirmaſſet, vel qui eius vices in Italia gerebat. Pertharis verò Longobardorum rex, religionem Benedicti & pietatem imitatus, monaſterium Papiæ in honorem ſanctæ Agathæ ædificat. Eius autem vxor Rhodelinda viri exemplo permota, extra mœnia Ticinenſium baſilicam beatæ Virgini extruit, quæ ad Perticas dicitur. Hoc autem fecere æmulatione moti, quòd intellexerant Benedictum pontificem Romæ beati Petri Apoſtoli, Laurentij martyris in Lucina, beati Valētiniani via Flaminea, virginis genitricis ad martyres templa magnis ſumptibus reſtituiſſe, eademq; ophitico & porphyretico lapide, incruſtatione parietum, opere tectorio & vermiculato, argēteis atque aureis vaſis, veſtibus inauratis & holoſericis exornaſſe. Erat & Perthari in animo maiora templa extruere, ſed eum retraxit Alalchis Longobardus Tridentinus dux, qui elatus victoria, quòd Bauaros ingenti clade ſuperaſſet, in regē ſuum arma mouet. Verū Pertharis cōparato exercitu hominē primo impetu fundit ac fugat, clauſum Tridenti aliquandiu obſidet: quo quidē noctu fuga inde abeunte, Tridento potitur. Tanta præterea Pertharis regis clementia fuit, vt & hominē ad ſe redeuntem in gratiā reciperet, & eum Brixianorum ducem creauerit. Sūt qui ſcribant Benedicti tēporibus, ſtellā iuxta Vergilias per aliquot dies & noctes apparuiſſe ſereno cælo inter natalem domini & Epiphaniam. Stellam ipſam appa ruiſſe nō negauerim, & quidem crinitam, atq; aliquid portendentē. Sed de ortu Vergiliarum non cohæret, niſi id quoq; prodigioſe factum arbitremur. Aequinoctio enim verno oriūtur Vergiliæ, cùm ſol Arietis ſignum ingreditur: quod fieri conſueuit nono Calendas Aprilis, occidereq; incipiunt æquinoctio autumnali. Quòd autem ex Veſuuio monte Campaniæ tantus ignis tum eruperit, vt loca circunquaq; poſita exuſta ſint, minus mirum videtur, cùm Plinius ille, qui naturalem hiſtoriam ſcripſit, ex claſſe, cui tū iuſſu Traiani præerat, ad viſendum ſpectaculum profectus, cōſumptus incendio dicatur. Vtcunq; ſit, cōſtat tamē non ita multo pōſt, cædes, rapinas, incēdia, mortes principū ſubſecutas eſſe, maximè verò Benedicti Pōtificis: qui vt æquè omnibus in vita charus fuit, ita poſt mortem ab omnibus vt ſanctus, & bene de humano genere meritus celebratur. Moritur autē pōtificatus ſui menſe decimo, die duodecimo, ſepeliturq; apud beatum Petrum Idibus Maij. Eius autem in morte ſedes vacat menſibus duobus, diebus quindecim.

lxxxiij. Pontifex.

Conſtantini ſanctio de Pontifice.

IOHANNES V.

lxxxiiij. Pontifex.

Iustinian⁹ secundus filius Constantini Imperat.

IOhannes quintus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco, Pontifex creatur eo fermè tempore, quo Imperator Constantinus decimoseptimo imperij sui anno moritur, filio Iustiniano secundo in imperio relicto: qua quidem tempestate Saraceni Libyam & Africam inuasere, omniaq; mari exposita haud magno negotio occuparunt. Verùm Iustinianus confirmato aliqua ex parte imperio, comparatoq; satis magno exercitu, in Saracenos mouens, eorum duci Abimelech (quem Admiratum vocant) tantũ terroris incussit, vt vltrò pacem petierit, atque Africam restituerit. Sunt qui scribant, pacem in decennium his concessam: hac conditione tamen, vt mille nũmos aureos, seruum vnum ex gente sua equo insidentem Romano imperatori singulis diebus penderent. Iohannes itaque vir singularis religionis & mansuetudinis, vno omnium consensu Pontifex creatus in Ecclesia Saluatoris, quæ Constantiniana appellatur, ad Lateranum, ea ratione, qua Leo secundus, consecratur à tribus Episcopis, Hostiensi, Portuensi & Veliterno: quem quidem morẽ posteri deinceps tenuere. Huius pontificatum celebrem etiam fecere & Felix Flauiani patruus, vir tantæ integritatis & doctrinæ, vt Condiperthus Arithperti filius Longobardorum rex, ei baculum argento & auro insignitum, virtutis gratia dono dederit: & Iohannes Bergomatum Episcopus, cui ob sanctitatem & doctrinam reges etiam & principes honoris gratia assurgere consueuerant. Iohannes autem & antea & in pontificatu valetudinarius, cùm libellum de pallij dignitate composuisset, pontificatus sui anno primo moritur, sepeliturq; ad sanctũ Petrum iiij. nonas Augusti. Eius in morte sedes vacat mensibus ij. diebus xix.

CONON I.

lxxxv. Põt.

COnon Thracia oriundus, in Sicilia educatus, inde Romanę Ecclesię militans, ex presbytero pontifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiscopum, exercitus verò Theodorum presbyterum in Iohannis demortui locum sufficere conarentur, tandem post longam altercationem in hanc sententiam venere omnes nutu diuino impulsi, vt Cononem eligerent, virum certè tãto principatu dignum, si animi dotes, si corporis inspicimus. Erat enim moribus, literatura, pietate, religione, dignitate, specie insignis, quem nonnulli angelicum ob venerandam caniciem & dignitatem formæ appellarũt: animi simplicis & integri, modestiæ & iustitiæ singularis, constantiæ & prudẽtiæ plusquam humanæ semper est habitus. Hanc ob rem è vestigio omnes, ad quos pertinebat, eũ confirmarunt cum maxima acclamatione laudum suarum. Idẽ fecit Theodorus hexarchus Rauennas, cui quidem in magistratu mortuo, non ita multo pòst Iohannes Platina in hexarchatu successit: hunc ego crediderim dedisse nomen meo natali solo, quod Platina appellatur, in agro Cremonesi positum. Nam cùm inter hexarchos & Longobardorum reges frequentia bella committerentur, haud dissonum vero fit, cùm ille locus propè medius inter Rauennam & Papiam sit, quarum altera Longobardorum, altera hexarchi sedes haberetur, ibidem aliquando vel pugnatum esse, vel castra habita: quibus ex reb⁹ locis ipsis plerunque nomina indita legimus: vt in eodẽ agro Vitellianam oppidum à Vitellianis castris, & vicũ Bebrignanum nõ longe à Bebriaco Othonis clade insignem vidimus. Ad Cononẽ redeo, qui post initum pontificatum statim in valetudinem incidit: vnde Paschalis archipresbyter, ac thesauri Pontificij dispensator, regnandi cupidus, Iohannẽ hexarchũ pecunia solicitat, vt eius suffragijs post mortẽ Cononis põtificatus sibi decernatur. Accepit pecuniã hexarchus, quanquã nihil eorũ quę promiserat, deinceps prę stiterit. Non erat certè alio pręmio quàm frustratione dignus homo auarus, & imperãdi cupidus, q thesaurũ Ecclesię, quẽ mãdato

Platina in agro Cremonensi.

Paschalis archipresbyter pecunia solicitat pro pontificatu.

Cononis

Cononis,tum in eleemosynas pauperum,tum in restitutionem templorum erogare debuerat,in largitionem effuderit:quo nihil potest esse,in viro præsertim ecclesiastico,detestabilius.Hoc non fecisset Gubertus Episcopus Britannus, vir ea tempestate doctrina & integritate vitæ insignis:non Leodegarius martyr Episcopus Augustodunensis,qui Theodorici Francorũ regis iussu interfectus est, quòd eum persæpè tyrannidis arguerit.Non Audoenus Rhotomagensis Archiepiscopus,doctrina & sanctitate nulli secundus.Hi enim non in ambitione & auaritia, sed in Deo & doctrina spem omnem suam collocarunt: vnde postea condignam, cùm apud Deum,tum apud homines accepere mercedẽ felicitatis æternæ ac gloriæ . Moritur autem Conon pontificatus sui mense vndecimo, die tertio,sepeliturque ad sanctum Petrum vndecimo Calendas Octobris. Vacat tum sedes mensibus duobus,diebus tribus & viginti.

SERGIVS I.

Ergius natione Syrus,patria Antiochenus,patre Tiberio, Adeodati pontificis tempore Romam veniens,in clerum Romanum asciscitur.Deinde verò ob eius doctrinam & diligentiam circa mysteria ac rem diuinam,per ordines conscendens,sanctæ Susannæ adduas domos presbyter cum titulo eius loci creatur.Frequentare tum magis atq; magis cœmiteria cœpit,eisdemq; in locis solennia celebrare: qua ex re tantũ sibi nominis comparauit,vt defuncto Conone,in eius locum suffectus sit,nõ sine altercatione tamen.Populus enim Romanus bifariam diuisus,hinc Theodorum, hinc Paschalem Archidiaconũ petebat.Irruperat iam Theodorus cũ factione sua interiorem partem episcopatus Lateranensis: exteriora verò Paschalis occuparat,ab oratorio sancti Syluestri vsq; ad basilicam domus Iuliæ, quæ campo imminet.Verùm cùm ibi tanta altercatio & rixa esset,vt de pugna non ambigeretur,cũ alter alteri cessurus non videretur,nisi vi & armis pulsus:principes ciuitatis cleri militiæq; Romanæ vnum in locũ secedentes,quid maximè fieri oporteret ad tollendam seditionẽ,consultant.Tandem verò re ipsa discussa, cùm neutri eorũ,qui ob ambitionem tantos motus concitauerat, demandandũ pontificatũ censerent, Dei nutu nemine aduersante,Sergiũ pontificem deligunt: eundemq; è media turba humeris tollentes,primò in oraculũ Cęsarij martyris, mox in Lateranensem Episcopatum detulerunt,refractis vi foribus,repulsisq; his qui locum occupauerant.At verò Theodorus cognito omniũ consensu, Sergiũ pontificem salutat & osculatur.Idem fecit Paschalis alter cõpetitor,licet inuitus, cogente multitudine quę armis circunstrepebat. Hic tamen clanculũ Iohannẽ Platinam hexarchũ Rauennatem literis,nuncijs & pollicitationibus adeo concitauit,vt quę anteà pollicitus erat,largitione corruptus tandẽ præstaret,vt idem Iohannes Romam confestim veniret,nullis premissis nuncijs,quò negligẽtes & incautos opprimeret. Verùm vbi intellexit Sergium omnium consensu põtificem declaratum, instaretq;, vt quæ Paschalis pollicitus erat sibi prestarentur,aduersante Sergio,quòd tantam largitionem improbaret,donaria quędã ex basilica Petri sustulit. Verùm Paschalis tanti mali causa,magices accusatus & conuictus,vt sortilegus archidiaconatu priuatur,in monasteriumq; pœnitentiæ causa retruditur: vbi quinquennio pòst eadem semper pertinacia vsus,moritur.Interea verò Iustinianus cùm in deũ, tum in homines mira inconstantia vsus,& Saracenos & Bulgaros preter fœdera pacis initæ adoritur:à quibus certè plus incommodi accepit quàm intulit:& Constantinopolim rediens,à ciuibus omnibus odio habitus, quòd sæuitiã præfecti vrbis non compescuisset,synodum habuit,in quã nõnulla approbata sunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia.Eadem quoq; Sergij apocrisarius, qui tum Constantinopoli erat,subscriptione sua stolidè nimiùm confirmauit. Verùm cùm postea Romam delata à Sergio explodenrentur,qui non vnam,sed duas in Christo naturas

lxxxv. Pontifex.

Populi diuisio ob electionem

turas tenebat, ac virginem θεοτόκον fuisse, ira percitus Iustinianus, Zachariam protospatharium (quem nos principem militię dicere possumus) Romam misit, qui Sergium ad se vinctum traheret: quod vbi sensere milites hexarchatus Italici, raptis properè armis, nō solùm pontificem à tanta iniuria tutati sunt, verùmetiā parum abfuit quin Zachariā occiderent: quem pontifex ad se confugientem, in cubiculo suo aliquandiu conseruatum, clanculùm ad imperatorē remisit. Agebantur hæc Romæ cùm Leontius annuente Gallinico patriarcha, plebe Constantinopolitana ad arma excita, refractis omnibus custodijs vrbis: vnde multi nexi prodiere, Iustinianum imperio deiecit, ac truncis naribus exulatū in Chersonesum Ponti mittit. Hæc vt intellexisset Abimelech Saracenorum Admiratus, Africā statim inuadit seditionibus Constantinopolitanorum fretus: eò properè & Leontius copias suas mittit, quæ barbarorum impetum retardarent. Verùm nō ita multo pòst seditione inter eos orta, Tiberium quendā ciuem Constantinopolitanum imperatorem creant, qui cōfestim Constantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontium capit, & eodem affectum supplicio, quo Iustinianum diximus, in carcerem coniicit, maiori ludibrio hominem reseruans. Philippum pręterea Nicophori patricij filium, qui ei in adipiscendo imperio fauerat, in exilium mittit, quòd æqualibus suis narrauerat se per quietē vidisse aquilam caput suum alis obtegere, veritus ne imperium adolescenti portenderetur. Dum hæc Constantinopoli agerentur, Pipinus Austriæ gubernator & dux, occupandi regnum Franciæ fundamenta iecit. Cùm enim intellexisset Bertarium quendā ignobilē, cuius opera Theodoricus Franciæ rex plurimū vtebatur, omnibus odio esse, coactis in vnum ingentibus copijs in Galliā traijcit, ac Theodoricum cum Bertario obuium factum, collatis signis fundit fugatque. Salutem sibi Bertarius fuga quæsiuit. In regnum verò Theodoricus sese recipiens, Pipinū victorē pace sequestra regni gubernatorē & maiorem domus (vt Galli aiunt) efficit. Is aūt in Austriam rediens, quòd à Germanis & Sueuis vexari suos intellexerat, superatis hostibus, in Franciam denuò redijt, quòd mortuo Theodorico regnū ad Childepertum fratrem eius peruenisse cognouerat: eò perueniens, & à rege perbenignè susceptus, cùm filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem instituisset, in Sueuos & Germanos iterum rebellantes infesto animo redijt. At verò Sergius Pontifex relegato Iustiniano pace ac quiete vsus, basilicam Petri ablatis ruderibus renouatisq; tignis, stillicidijs ac parietibus, in antiquā formam restituit. Frontispicium basilicæ opere vermiculato exornauit, candelabra atq; alia tēpli ornamenta ex auro & argento cōficit in eadem basilica, & partē Dominicæ crucis inuenit in capsula ænea, & beati Leonis corpus viliùs vsq; ad tempora sua iacens, q̄ eius merita requirebant, honestiore ac celebratiore loco reposuit. Statuas Apostolorū vetustate exoletas renouauit. Multarum præterea ecclesiarum, quas cōmemorare longum esset, ornamēta collapsa, vel restituit, vel noua de integro fecit. Cōstituit præterea, vt in fractione dominici corporis caneretur, Agnus Dei qui tollis peccata mūdi, miserere nobis: vt letanię quoq; à sancto Hadriano quotannis dicerentur per vrbē die annunciationis sanctæ genitricis ac Simeonis, instituit: Rauennatibus aūt Damianū, Berflauardū verò Britannis Archiepiscopos dedit. Ecclesiam Aquileiensem quintā synodū non omnino approbantē, ad sanitatē doctrina & autoritate sua tandē perduxit. Sūt qui scribant Lambertum virū sanctißimū, apud Leodium ea tempestate martyrium subijsse, q̄ Pipinum reprehenderit, qui vxori pellicem Alpiadem superinduxerit. Hoc aūt facinus ipsius Alpiadis fratrē cōmisisse, qui postea morbo pediculari cōsumptus est. Sunt etiā qui scribāt, Sergij virtute & sanctitate Saxones tum primū fidei nostræ characterē sumpsisse. His tot rebus vir sanctißimus insignis, pontificatus sui anno xiij. mēse octauo, die iij. & xx. morit, in basilica Petri collachrymātibus omnib. præ dolore ob amissum Pontificē, cōmunem omniū parentē, magno funere sepelitur vj. Idus Septēbris. Vacat tū sedes mensem vnum, diebus viginti.

Libertus Episcopus

IOHAN-

IOHANNES VI.

Ohannes sextus, natione Græcus, eo tempore pontificatum inijt, quo Theophylacius hexarchus Italiam petens, primò in Siciliam venit. Quod vbi sensere milites Itali, veriti ne quid mali eius aduētus portenderet, quòd superioribus tēporibus ferè magis cū pontificibus q̃ cum imperatoribus sensissent, ingressurū vrbē Romā interficere cōstituerant. Verū Theophylacius autoritate Iohānis pōtificis defensus, qui sequestrū se inter ducē & milites fecerat, cōpositis rebus omnibus Rauennam proficiscit. Interea verò Gisulphus Beneuentanus dux militū & hexarchi discordia fretus, Cāpaniam inuadit, Sorā & Arpinū occupat: villas incēdit, rusticos & pecora abigit: quibus malis permotus Pontifex, legatos ad Gisulphum mittit, qui ei mandent, vt omissis Cāpaniæ & Hernicorū oppidis, in Samnium reuertatur: quòd si secùs fecerit, breui sensurū omnipotētis Dei in se irā. His monitis pterritus Gisulphus, oppida quæ ceperat restituens, Beneuentū reuertitur. Captiuos aūt oēs quoad per ærarium Ecclesiæ sibi licuit, Iohannes redemit ex toto Samnio conquisitos. At Iustinianus (quē diximus à Tiberio in Chersonesum Ponti relegatum) inde fugiens, ad * Cacannum Bauarū peruenit, à quo primò ita perhenignè susceptus est, vt ei filiā in vxorē spopōderit: verū postea pecunia & muneribus à Tiberio corruptus, hospitem & generū ei prodere instituerat. Hoc vbi Iustinian⁹ intellexisset, ad Trebelleū Bulgarorū regem cōfugit, à quo etiā nō ita multo pòst vi & armis in imperiū restituitur. At verò dū hęc in Europa agerentur, Saraceni occupata Libya & Africa, ex Septa soluentes transmisso Atlātico freto, omnes Hispanias præter Astures & Cātabros occupant. Hi enim sicuti vltimi fuere in Hispania, quos Romanū subigeret imperium, vltimi quoq; qui ab eo deficerent, soli postremo, qui Vesogotthoiū à se discuterent iugum: ita nūc demū accepta Christi fide & religione armis se à perfida Saracenorum gente constātissimè tutati sunt. Africa igitur quæ à Bellisario primi Iustiniani duce recuperata, centum & septuaginta annis Romano paruit imperio, Saracenis vnà cū Bætica Hispanię (quā nunc Granatā vocāt) tū occupata, eorū moribus & legibus iā septingētis & quadraginta annis obtemperat, cū maxima Christiani nōis ignominia: * etsi Hispani qui iactare ingenium & fortitudinem solent, nequeant tantam labem ab Europa propellere. Sunt qui scribant, Bedam, qui eisdem tēporibus fuit, hanc calamitatem literis ad principes Christiani nominis scriptis lamentatū fuisse, quo bellum in hostes Dei atq; hoīm susciperent. Beda enim præter Græcę atque Latinæ linguæ doctrinā, quā nō mediocriter tenebat, ob religionē etiam atq; modestiam, Venerabilis cognomentum adeptus est. Scripsit enim multa in Actus Apostolorum, in Lucā. Edidit & librum de temporibus, & homilias plerasq;, quibus multum Gallici sacerdotes vtuntur. Strabo quoq; & Haymo viri doctissimi, Bedæ fratres sunt habiti: quorum alter plerasq; homilias eleganti sermone composuit: alter verò genesim commentatus est. At Iohānes Pontifex restituta basilica sancti Andreę in Vaticano, sartoq; tecto diui Marci, atq; ornato altari principis Apostolorum Petri, ductis columnis dextra leuaq;, moritur pontificatus sui anno iij. mense iij. martyrio, vt quidam volunt: sed à quo martyrium passus sit, nō satis cōstat. Sepultū ad catechumbas Sebastianas via Appia quidam affirmant. Eius ex morte vacat tum sedes mensem vnum, dies vndeuiginti.

[Margin notes: lxxxvij. Pontifex. — * Cacamū. — Saraceni occupata Lybia & Africa Hispanias occupant. — Beda venerabilis. — Strabo & Haymo Bedæ fratres.]

IOHANNES VII.

Ohannes septimus, natione Græc⁹, patre Platone, eo tēpore pōtificatū inijt, quo Iustinian⁹ Cōstantin. reuersus, Tiberiū & Leontiū, à quo fuerat imperio deiect⁹, spectāte populo interfici iussit. Multos ꝑterea ex inimicis è medio sustulit vario genere mortis, plerosq; in carcerē cōiecit:

[Margin note: lxxxviij. pontifex.]

quorum de numero quotidie aliquem supplicio afficiebat, cùm nares emungendo illatæ iniuriæ reminiscebatur. Præterea verò Gallinicum patriarchã Constantinopolitanum confossum oculos, Romam exulatum misit: Cyrumq; abbatem, cuius munificentia in Ponto vixerat, in locum Gallinici patriarcham sufficit. Eadem verò stultitia vexatus, qua fuerat ante amissum imperium, Sergio pontifice duos Metropolitanos Romam misit, qui Iohannem adhortarentur, vt habita synodo, quæ de homusio crederent Orientales, eadem vera etiam Occidentales affirmarent, præpositis libellis, in quibus ei subscribendum erat. Homines autẽ re infecta ad imperatorem pontifex remisit, neque tamen (vt par erat) errores male de Deo opinantium emendauit censuris & interdictis, quemadmodum constantem pontificem decuisset. Sunt qui scribant (sine autore tamen) Arithpertum Longobardorum regem religione motum, cõdonasse alpes coctias beato Petro: & quicquid à Taurinis & Medullis Genuam vsq; Ligusticamq; protenditur. Alij autem affirmant donationem ipsam ab Arithperto confirmatam fuisse. Verùm cùm de donatione nil certi habeatur, paleamq; põtificij iuris periti appellent, quòd sine frumento sit, nihilq; Constantinianæ elegantiæ ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione constabit? Ad Iohannem pontificem redeo, virum certè multæ eloquentiæ & sanctitatis, qui in basilica Petri oratorium (ita enim appellant locum orandi) in honorem Dei genitricis extruxit, cuius parietes vermiculato opere intecti, dextera læuaq; quorundam sanctorum patrum vultus ostendebant. Basilicam præterea sanctæ Eugeniæ restituit, iampridem vetustate collapsam. Cœmiteria quoque sanctorum martyrum Marcellini, Marci, Damasiq; pontificis exornauit. Postremò verò multas basilicas pictura & statuis sanctorum cultiores reddidit. Has autem qui cernebant, ipsum pontificem intueri videbantur, vnde exemplaria grauitatis & dignitatis pictores ac statuarij sumpserant. Moritur autem Iohannes secundo pontificatus sui anno, mense septimo, die xvij. sepeliturque in basilica Petri ante altare Dei genitricis, quod ipse extruxerat, quintodecimo calendas Nouembris. Eius autem in morte tribus mensibus sedes vacat.

SISINIVS I.

Ixxxix. Pontifex.

Sisinius, vel (vt alij volunt) Sosimus, natione Syrus, patre Iohãne, 20. tantùm diebus in pontificatu vixit, quo quidem tempore ferunt S. Benedicti corpus è monte Casino furto sublatum propter solitudinem loci, & in Galliam translatum fuisse. Sosimus autem licet podagra & chiragra ita laboraret, vt neque ambulare, neque cibum capere posset: tamen ita vrbis Romæ & Reip. Christianæ curã gessit, vt nil prætermiserit, & ante pontificatũ & in ipso magistratu, quod bonum pontificem deceret. Iam enim materiam omnem parabat, qua & mœnia vrbis & tẽpla vetustate collapsa, in meliorem formã restitueret, celebratioraq; redderet. Verũ subita morte correptus, in basilica Petri sepelitur octauo Idus Nouẽbris. Vacat tum sedes mensem vnũ, & dies decem & octo.

CONSTANTINVS I.

xc. Pont.

Constantinus natione Syrus, patre Iohanne, eo tempore pontificatum iniit, quo Romę triennio fame laboratum est: qua quidem in re ita omnes, tum vel maxime pauperes iuuit, vt Constantinum cælitus missum homines arbitrarentur. Interea verò Iustinianus odio pontificij nominis Mauritium patritij ordinis virum & Heliam Spatarium in Chersonesum, vbi exulauerat, cum classe mittit, qui omnes pubertatem supergressos occiderent. Fecere mandata præfecti classis, vt rabiem imperatoris explerent. Et ne in homine solam crudelitatem fuisse existimes, tantę ingratitudinis fuit, vt Trebellium regem, cuius ope & copijs in imperium restitutus fuerat, cum Thracibus contendentem, de improuiso hostili manu adortus sit: quem certè Trebellius non modò

Iustinianus imperator.

sustinuit,

sustinuit,verumetiam cum detrimento repulit. De pristina vita ob calamitates, quas perpessus fuerat Iustinianus, nil immutauerat, præter hoc tantùm, quòd sedem Apostolicam contrà atq; antea consueuerat, veneratione deinceps obseruauit,tutatusq; est.Nam cùm Felix Archiepiscopus Rauennas ordines à Romano Pontifice accepisset,cogereturq; de more formulam obtemperandi scripto, & pecuniam Romam mittere,neque id præ arrogantia faceret,Iustinianus re cognita, Theodorum patricium classis præfectum statim admonet,vt primo quoq; tempore ex Sicilia in Rauennates moueat.Is autem dicto imperatoris obtemperans, & Rauennates prælio superatos,maximis affecit cladibus, & Felicem catenis vinctum Constantinopolim misit,quem postea Iustinianus in Pontum relegauit, orbatum priùs luminibus æneo vase concauo,ac quidem candente diu inspecto.Inde enim pyramis ignea exit,quę facilimè oculorum aciem perstringit & obcęcat. Nequaquam tamen hanc sæuitiam Constantinus probauit:redigere enim hominem ad sanitatem volebat,non tantis malis affici. Interea verò cùm hæc à Pontifice & imperatore agerentur,Aisprandus regnum auitum repetens,auxilio Bauarorum fretus,in Italiā descendens,collatis signis cum Arithperto dimicat,& vincit,regnoq; Longobardorum potitur,Arithperto ipso dum trepidè nimium aufugit,in rapido flumine submerso.Verùm Aisprandus non ita multo pòst moriens,Luitbprandum filium regni successorem approbantibus omnibus reliquit. Iustinianus autem videndi Constantini Pontificis admodum studiosus, hominē rogat,vt ad se proficiscatur,præmissa classe,quò tutiùs nauigaret.Appropinquanti antem vrbi regiæ Cōstantino,Tiberius Iustiniani filius cum regio comitatu, & Cyrus patriarcha cum omni clero honoris causa ad octauum lapidem obuiam prodeunt,eumq; camelanto pontificali amictu indutum, solenni pompa vrbem ingressi,in regiam perduxere.Inde verò Nicomediam proficiscens,quò venturus & imperator Nicæā erat, non secùs quàm Constantinopoli à Nicomediensibus suscipitur. Iustinianus autem non ita multo pòst vrbem ingressus,non solùm Pōtificem amplectitur,verumetiā eius pedes venerationis causa exosculatur. Cū verò sequentibus diebus multa inter se collocuti fuissent, confirmassetque Iustinianus pontificum decreta, Constantinus abiens hominem adhortatur, ne in Philippicum Chersone exulantem grauius aliquid decerneret, veritus ne aliquid mali oriretur,quòd Philippicum magni animi esse & consilij virum intellexerat.Verū Iustinianus cōsilio Pōtificis bene monentis nequaq̄ obtēperans,classem in Pontum mittit eo animo,vt Philippicum interficeret:qui quidem deficiētibus ad se militibus,eadē classe vsus,duodecimo ab vrbe Constantinopoli miliario cū Iustiniano & Tiberio dimicās,eos vincit & interficit,imperioq; statim omniū cōsensu potitur.Deinde verò Cyro Patriarcha in Pontū relegato, ꝙ bene cū Pontifice Romano sentiret,in eius locum Iohannem monachum hęresiarchā sufficit.Cuius quidem dogmata statim Romā misit,mandauitq; vt omniū consensu approbarent.At Cōstantinus habita Synodo, nō modò Philippici & Iohānis Monachi opiniones improbat,verumetiā decernit,vt sanctorum Patrum imagines, qui sex Cōcilijs ab omnibus probatis interfuerant,in porticu beati Petri depingerent,cùm intellexisset eas à Philippico è parietibus sanctæ Sophiæ ignominiæ causa abrasas fuisse.Præterea verò idem Pontifex constituit,ne imperatoris hæretici nomen publicis scriptis,aut priuatis in ære,argento,plumbóve reciperet. At Anastasius cognomēto Arthemius,sumptis armis Philippicum imperio deiecit, anno primo & mense imperij vj.eumq; captum oculis priuauit. Literas præterea ad Constantinum Pontificē mittit,quibus se Catholicæ fidei ac sextę Synodi acerrimum defensorē futurum pollicetur. Verùm hic quoq; triennio pòst à militibus spretus,imperio deijcitur,cogiturq; à Theodosio,qui in eius locū suffectus est,sacros ordines recipere,ne ei sacris initiato amplius redire ad imperiū liceat. Theodosius autem Catholicus imperator statim imagines sanctorum patrū (vt diximus) à

Cyrus Patriarcha Camelantum.

Imagines sanctorū Patrū depingi in parietib.

Imperator hæreticus.

mus) à Philippico demolitas, restitui pristino in loco mandauit. Felix verò (quem diximus in Pontum à Iustiniano relegatum) à pristina hæresi discedens, in patriam reuertitur, ac sedem vnde pulsus fuerat, repetit. Declaratum est etiam eodem tempore, Ticinensem Episcopum Romanæ sedi tantùm; non etiàm Mediolanensi archiepiscopo obtéperare debere. Ea enim de re magna & diuturna inter vtrunque antistitem contentio fuerat. Sunt qui scribant duos reges Saxonum hoc eodé tempore Romam voti & religionis causa venisse, mortuosq; ibidem esse peste, vt arbitror. Post hos verò non ita multo pòst moritur Constantinus vij. pontificatus sui anno, die xx. ac in basilica Petri sepelitur ij. Idus Februarij. Sedes autem huius in morte mensem vnum & dies xl. tum vacat.

Ticinẽsis Episcopus cui vt obtemperet decretum.

GREGORIVS II.

xcj. Pont.

Regorius secundus, patria Romanus, patre Marcello, sub Sergio Pontifice sacris initiatus, sacellis & bibliothecæ præfuit, tantæ fidei & integritatis est habitus. Sumens deinde Diaconatus ordinem, Constantinopolim cum Constantino Pontifice proficiscitur: vbi cùm acriter disceptaretur quibusdam de rebus ad fidem pertinentibus, ita acutè respondit, vt omnibus ingenij sui & doctrinæ admirationem inijceret: tãtæ enim eruditionis & facundiæ erat, vt facilè conuinceret malè de fide nostra opinantes. Inito autem Pôtificatu, & mœnia vrbis aliqua ex parte vetustate collapsa instaurat, & trabes basilicæ principis Apostolorum Laurentijque martyris extra muros annositate quassas restituit, resartis tectis ac parietibus, introductisq; de more aquis, compaginatis fistulis iamdudum vetustate & hominum incuria vitiatis. Alias quoq; Ecclesias restituit, muneribusq; tum aureis, tum argenteis exornauit, quas quidem enumerare longum esset. Non reticebo tamẽ, restitutũ esse ab eo monasteriũ via Hostiensi positũ, non longe à basilica Pauli, cuius ruinas adhuc cernimus. Restitutumq; etiã monasteriũ beati Andreæ, quod Barbaræ nuncupatur, ibiq; dispositis monachos, q die ac noctu laudes deo canerẽt. Huius ꝑterea hæc peculiaris laus est, quòd eius opera Germani ad fidẽ nostrã conuersi sunt, misso eò Bonifacio monacho, qui eos è tenebris educeret proposita veritatis luce. Ipsorũ aũt Germanorũ magnã partem Romam venientẽ, suis manib. vir sanctus baptizauit. Impulit itẽ sua autoritate Luithprandũ, primò quidẽ recusantẽ, arithperti donationẽ (de qua antea diximꝰ) cõfirmare: qui quidẽ Luithprãdus principio regni sui & Baionariæ magnã partẽ occupat, & Rauennã obsidet ac capit. Eiusdẽ tẽporibus Tiberis adeò in immensum creuit, vrbẽ porta Flaminea influens, vt & in via lata hominis magnitudinem aquã ferè æquaret, & à pôte Miluio vsque ad gradus sancti Petri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autem hæc illuuies diebus septem cum maximo ciuiũ damno & detrimento, euersis domibus ac erutis arboribus satisq;. Luna quoq; eclipsim tum passa, vsq; ad mediam noctẽ colorem sanguineum præ se tulit. Dedit & signa futuri mali cometes, extensa ad septentrionem cauda. Gregorius aũt quò summi Dei irã à ceruicibus Christianorum auerteret, frequentes supplicationes vrbe tota facit. Dum hæc Romæ à Pontifice agerentur, nunciatũ est Longobardos Beneuentano duce arcem Cumanã insidijs occupasse: qua ex re Gregorius vehementer commotus, Longobardos admonet, vt arcem præter fœdera pacis fraude occupatam reddant, aliter eos breui indignationẽ omnipotentis Dei sensuros. Verùm cùm hostes sæpius moniti, res repetitas nõ redderẽt, Neapolitanus Pontifex adhortatur proposito præmio, præmissisq; etiam quibusdam militibus Romanis, vt arcẽ vi occupent. Hi verò mandata strenuè facientes, Theoduno subdiacono hanc rem curante arcem recipiunt; cæsisq; trecentis ex his qui in præsidio erant, ad quingentos viuos capiunt, ac Neapolim perducũt, vbi statim militibus præmia reddita sunt. Pace itaq; foris parta, Gregorius reparandis locis sacris animum adijcit. Basilicam namq; sanctæ crucis in Hierusalẽm iampridem destitu-

Germani ad fidem conuersi.

destitutam restituit, porticus circunquaq; positas instaurat fornicibus & tectis. Oratorium Osannæ in monte Cælio, à fundamentis extruxit. Domum paternam mortua matre in honorem Agathæ Christi martyris dedicauit, eoq; loci monasterium extruxit, additis suburbanis & rusticis prædijs, ad monachorum vsum & commoditatem. Saraceni autem discordia Christianorum freti, ex Septa Africæ in Hispaniam traijcientes, prouinciam omnem præter Bæticam à suis iam antea possessam depopulantes, ad Aquitaniam vsque cum coniugibus & liberis peruenere, eam quoque prouinciam occupaturi. Erat tum Carolus Martellus Pipini regis filius magno apud omnes in pretio. Duos enim filios Pipinus tum habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannum & Carolum Martellum, qui postea solus hoc quoq; mortuo regnum Franciæ obtinuit, multis tamen aduersantibus: maximè verò Eudone Aquitaniæ duce, & Chilperico rege, quem Franci quidam post Theodoricum æmulatione moti regem constituerant. Verùm carolus Martellus transmisso Sequana fluuio, in Aurelianos mouens, vno impetu hostes fundit fugatq;, ac regno Franciæ solus potitur. Rhenũ deinde traijciens, Saxones, Alemannos, Sueuos, Bauaros regno suo adijcit. Verùm cùm intellexisset Saracenos ab Eudone in Galliam euocatos, magnis itineribus in hostem proficiscitur, pugnãdiq; potestatem facit, & vincit non longè à Tutonum finibus. In eo autem prælio scribunt historici ad trecenta & lx. millia Saracenorũ cecidisse: ex Francis verò mille tantummodo centum & quinquaginta desideratos. Sunt tamen qui scribant, Eudonem tanto periculo motum, postremò cum Carolo sensisse. Hac itaq; ratione Saraceni beneficio caroli à ceruicibus Hispanorum & Gallorũ pulsi, rabiem omnem & indignationem ex tanta clade conceptam, in constantinopolitanos vertere: vrbem enim terra mariq; triennio obsident. Verũ cùm fame, frigore, peste, bello, postremò magna incommoda paterentur, obsidionem soluentes, ad sua quiq; rediere: Ex constantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peste cõsumpta traduntur. In Italia verò Longobardi duce Luitprando, Rauennã diu obsessam, tandem capiunt & diripiunt: inde Ticinum, auferẽtes quicquid præclarum in vrbe erat: vnde crediderim tum equum illum æneum viro insidente, Papiam aduectum, quem accolæ Regis solem vocant. Sed ita fit, in rebus humanis vicissitudo est. Quod enim Theodoricus alijque reges Gotthorum, atque deinceps hexarchi Rauennates Roma Rauennam detulerant, id postea in varia loca distractum est. Interim verò Romæ à quibusdam seditiosis in pontificem coniuratur, principibus coniurationis Basilio, Iordane Catthilario, Iohãne subdiacono cognomento Lurion, Marino Spathario, qui ducatui Romano imperatoris nomine tũ præerat. Verùm dilata in aliud tempus res est, quòd Marinum imperator reuocauerat. Tentare & Paulum hexarchum coniurati cœpere, quo quidem duce in tanta re vti volebant. Sed Romanus populus re ipsa tandem patefacta, arma capit, Iohannem & Lurionem interficit, reliquosq; coniuratos dissipat. Basiliũ monasterio includit: vbi & vitam finiuit. Paulus autem vehementer pontifici infensus, quòd ab eo prohiberetur, quo minùs noua vectigalia exigeret, clàm & apertè mandato imperatoris viri sanctißimi mortẽ quærere: sed Romani & Longobardi sumptis armis, quo minùs id fieret prohibuere. Tũ verò Leo tertius imperator, cùm aperte inuehi in pontificem non posset, edictum proponit, vt omnes qui sub imperio Romano essent, sanctorum omnium, martyrum & angelorum statuas atq; imagines è templis abraderent & auferrent, tollendæ (vt ipse dicebat) idololatriæ causa: qui verò secùs fecisset, eum se pro hoste publico habiturũ. Gregorius autẽ tantæ impietati non modò non obtemperat, verumetiã omnes catholicos admonet, ne in tantũ errorem timore vel edicto principis vllo modo dilabantur. Qua cohortatione adeo certè animati sunt Italiæ populi, vt paulum abfuerit, quin sibi aliũ imperatorẽ deligerẽt. Quo minùs autẽ id fieret, autoritate sua obstare Gregorius annixus est. Rauẽnę tamẽ tanta seditio orta est, cũ alij imperatori, alij põtifici obtemperandum

Martellus.

Seditio Rauennæ ꝑpter imperatorem & Pôtificem.

perandum dicerent, vt in ipso tumultu Paulus hexarchus cum filio occideretur. Mittitur deinde ab imperatore Eutychius eunuchus, qui pollicitationibus & donis Longobardos à beneuolentia & societate Romani Pontificis separaret. Verùm cùm id frustra quæreretur, rem toties tentatam ad tempus omisit: vnde Pontifex tanta molestia liberatus, loca pauperum & basilicas inuisere cœpit, eaque restituere, quæ ob vetustatem & incuriam, ruinam minabantur. Pacem præterea inter regem Longobardorum & duces Spoletinum ac Beneuentanum composuit. Hos enim rex ipse opprimere instituerat, cuius animũ adeo Pontifex ad mansuetudinem redegit, interposita Saluatoris nostri autoritate, vt omisso bello, armillas, baltheum, ensem, ac reliqua arma tẽplo principis Apostolorum offerret: cum exercitu enim vsque ad Vaticanum peruenerat, pacato tamen agmine, hac de re cum Pontifice locuturus. Leo autem imperator phanatico spiritu iterum incitatus, omnibus mandat, vt simulacra, vel lignea vel ænea vel marmorea ad se deferant, & delata statim incendit: non deferentes verò capi & obtrũcat. Germanum Patriarcham id potissimùm improbantem, in exilium mittit, in eiusque locum Anastasium malè sentientem sufficit, quem postea Gregorius synodo habita priuauit, & ab officio diuino semouit, nisi ad Catholicã fidem reuerteretur. Sæpius præterea, vt sanctissimùm virum decuit, literis imperatorem admonuit, vt omissis quorundam improborum erroribus, veram tandem amplecteretur fidem: & abolere sanctorum imagines desineret, quorum memoria & exemplari ad virtutem & imitationem excitarentur homines. Sunt qui scribant Bonifacium huius Pontificis tempore è Britannia Romam venisse, & ex monacho ob eius sanctitatem Episcopum factum, ac in Germaniam ad confirmandos prædicatione & exemplo Germanos in fide missum: quod quidem ita egregiè fecit, vt Magunrinus Episcopus creari meruerit. In Africam deinde proficiscens, cùm verbum Dei elegantissimè prædicaret, ab hostibus Christiani nominis occiditur. Ferunt & sanctum Aegidium natione Græcum, exemplo & miraculis insignem tum habitum fuisse, & Petronium ciuem Romanum ex voto basilicã beati Benedicti propè derelictam, sua impensa restituisse. At Gregorius, qui suo exemplo omnes ad virtutem & sanctitatem incitabat, pontificatus sui anno sextodecimo, mense nono, die vndecimo moritur, sepeliturq́; ad basilicã Petri tertio Idus Februarij: eius in morte Episcopatus tum vacat dies quinque & xxx. centum autem & viij. ac lx. Episcopos toto suo pontificatu creasse dicitur.

Germanus patriarcha in exilium mittitur.

GREGORIVS III.

xcij. Pont.

Gregorius tertius, natione Syrus, patre Iohanne, anno Domini septingentesimo quinquagesimonono omniũ consensu pontificatum inijt. Fuit autem vir singularis doctrinæ, & humanitatis præcipuæ, Græca atque latina lingua eruditus, mentem diuinæ scripturæ ita callens, vt nemo tum disertior prædicatione atque interpretatione rerum occultarum & admirabiliũ haberetur. Præterea verò, ne verbo tantùm & cohortatione populos mouisse arbitreris, omnia quæ exemplo mouere possunt, ita assiduè obibat, vt iudicare difficile sit, promptior ne lingua quàm opere habendus esset. Orthodoxæ fidei ita acerrimus defensor fuit, vt ob eam rem maximorum principum graues simultates & inimicitias susceperit, non armis, non potentia, non minis cuiuspiam è gradu constantiæ suæ deiectus. Tantæ postremò humanitatis fuit, vt & pauperes mira charitate complecteretur, ac eleemosynis foueret, captiuos redimeret, ære alieno nexos solueret, viduas & pupillos, quo minùs à potentibus circunuenirentur, tutaretur adeo, vt ferè omniũ parens ac pastor merito vocaretur. Hic statim vbi Pontificatum inijt, cleri Romani consensu Leonem tertium Imperatorem Constantinopolitanum, imperio simul & communione fidelium priuat, quòd sanctas imagines è sacris ædibus abrasisset, & statuas demolit' esset, quodq́; etiam de

Leo tertius imperator à Gregorio & imperio & cõmunione fideliũ priuatur.

etiam de homousio malè sentiret. Interim verò cùm Luithprandus Longobardorum rex cupiditate imperandi motus, vrbem Romam obsideret, captis circunquaq; oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terrestri itinere non licebat, ad Carolum Franciæ principem statim mittit, qui hominẽ rogarent, vt primo quoq; tempore laboranti Romæ & Ecclesiæ auxilium ferret. Consueuerant autem Pontifices Romani, si quid mali ab externo hoste immineret, auxilia ab imperatore Constantinopolitano petere. Quod facere Gregorius substitit, cùm ob easdem causas quas paulò ante commemoraui, tum vel maximè quòd vrbem regiam ægrè Leo à Saracenis tutaretur, nedũ alios defenderet. His itaq; rationibus accidit, vt tunc primùm tutela Ecclesiæ ab imperatoribus Constantinopolitanis ad alios translata sit. Carolus autem rogatu Gregorij patrocinium Ecclesiæ suscipiens, Luithprandum regem amicum & compatrẽ rogat, vrbem ne obsideat, ac Pontificem ne vexet, hac re nil sibi fieri molestius quicquam aut grauius posse. Obtemperat Carolo Luithprandus, atq; vrbem obsidione soluit. Nam inito iam antea inter se fœdere, carolus Pipinum filium in cisalpinam Galliam ad Luithprandum miserat, vt ei capillum de more sacrorum succideret, vnde compatres more christiano inuicem facti sunt, quod est quoddam affinitatis vinculum. Remiserat puerum ad parentes Luithprandus multis ac maximis donatum muneribus. At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones versus, eos vi capit, & præ modestia socios appellat: Phryxiones idololatras opprimit: Lugdunum, Arelate, Massiliam de Vesogotthis occupat, qui Athimum Saracenorum regem in auxilium vocant. Is itaque cum magno exercitu Rhodanum traijciens, Auenionem vi capit, opportunitate loci pro arce vsurus. At Carolus re cognita eò properè cũ exercitu mouet, & Auenionem recuperat, interfectis Saracenis omnibus, qui in præsidio erant. Inde Narbonam proficiscitur, quò aufugisse Athimum cognouerant. Ab obsidione Narbonæ discedens, quòd Amoreum alterũ ex Saracenis Hispaniæ regẽ, venire in auxiliũ Athimo cũ magno exercitu intellexerat, haud procul inde in vallem Corbariam descendit, vbi inerat planities ad dimicandũ aptissima. Amoreus autem arbitratus Carolum desperatione rerũ in fugam versum, in vallem ingreditur, statimq; pugnandi copiã facit. Non detrectat certamen Carolus, licet hostium numerus propè infinitus esset. Tandem verò vbi acriter aliquandiu vtrinq; pugnatum esset, cadente autẽ in primis aciebus Amoreo, fundũtur hostes fuganturq;: quorum pars magna in proximis paludibus & stagnis, quò confugerant, oppressa est. Athimus verò forte fortuna nauigium nactus, inde in Hispaniam vlteriorem fugiens, omnes insulas quas adijt, desperatione rerum ferro ac flamma vastat. Eodem fermè tempore beati Augustini corpus, quod antea ducentis & qnquaginta annis ab Hippone in Sardiniam translatum fuerat, cùm Vuandali prædabundi Africam vastarent, diligentia Luithprandi ex insula ipsa Papiam delatum est, & egregio in loco reconditum. At Saraceni his cladibus domiti, intra Pyrenæum se deinceps continent, vnde Vesogotthi omnes, qui citeriorem Hispaniam & partem Galliæ occupauerant, auxilio carentes, in potestatem Caroli deuenere, atq; ita Gotthi, qui trecẽtis propè annis imperauerãt, funditus deleti sunt præter paucos, quos Barchinonenses ab interitu liberarunt. Sunt qui scribant, Luithprandum copias auxiliares in tãto bello Carolo misisse, atq; ita rebus bene gestis suos omnes onustos præda domum redijsse. Interim verò Gregorius põtifex nequaquam otio & pace abutens, ad exornandas ecclesias animũ adijcit. Nã & altare beati Petri sex columnis onychinis augustius reddidit, dextra ac læua positis apud Philopareas vetustate ferè comminutas. Stabant in his columnis trab' argẽto delibutæ. In trabibus verò æquis spacijs Saluatoris & Apostolorũ simulacra distinxit. Struxit & oratorium in eadẽ basilica, in quo de reliquijs ferè sanctorum omnium recondidit, celebrariq; eo loci quotidie mãdauit, atq; in canone celebritatis hęc verba addidit, marmoribus circunquaq; positis insculpta

Augustini corpus Papiam delatum est.

Quorum solennitas in conspectu tuæ maiestatis celebratur Domine Deus noster toto in orbe terrarum,&cętera.Quibus verbis nunc sacerdotes in secretis nō vtuntur.Præterea verò huic basilicæ multa argentea vasa condonauit:eius quoq; iussu & impensa aurea Dei genetricis imago Saluatorē amplectens, extructa est, & in basilica sanctæ Mariæ ad Præsepe collocata. Restituit etiam tectum sancti Chrysogoni, eoq; in loco monachos collocauit,qui rem sacram quotidiè celebrarent.His addidit & fundos vnde viuerent.Monasteria quoq; multa partim restituit,partim verò à fundamētis extruxit,addita regula qua monachi integrè & sanctè viuerent.Instaurauit & mœnia vrbis,magna ex parte vetustate collapsa.Idem etiam Centumcellis fecit iam propè desertis propter collapsa mœnia.Instituit præterea,vt fere sine interuallo & à presbyteris hebdomadarijs & à monachis in Ecclesia sancti Petri diuina officia celebrarentur: vnde apparet &Monachorum & presbyterorum secularium domicilia multis in locis contigua fuisse,qui æmulatione moti,Deo quàm diligētissimè seruiebant.Gregorius verò benè de Deo & hominibus meritus,anno pontificatus sui decimo,mense octauo,die quarto &vigesimo moritur,ac in basilica Petri sepelitur quarto Calendas Decembris, collachrymantibus omnibus tanquam cōmuni parente orbatis.Sedes autem dies octo tantummodo tum vacat.

ZACHARIAS I.

xciij. Pōt.

Acharias natione Grecus,ex patre Polycramio,inter optimos Pontifices annumeratur. Fuit enim vir mitissimi ingenij, miræ suauitatis & gratiæ,omni virtute præditus,cleri ac populi Romani amator: ad iram tardus,ad misericordiam & clementiam promptissimus, nulli malum pro malo reddens,sed ad imitationem Saluatoris malum in bono vincens: & adeo quidem, vt quos habuerat æmulos & inimicos, eosdem postea inito pontificatu honoribus & præmijs affecerit. Cùm autem initio pontificatus sui ardentem bellis Italiam offendisset, legatos de pace componenda statim ad Luithprādum Longobardorum regem misit, persequentem bello Transamundum Spoletinum ducem. Verùm cùm à legatis ea de re nil fieret, ipse comitante clero Romano in Sabinos proficiscitur. Ferunt autem octauo miliario à Narnia regem Pontifici honoris causa obuiam factum, ex equo descendisse,ac pedibus virum sanctissimum in vrbem comitatum fuisse. Qui sequenti die inter Missarum solennia orationem publicè habuit, & quidem elegantem, qua ostendit, quid maximè regem Christianum deceret,siue pacem, siue bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt: vt statim arbitrium omne componendæ pacis ei commiserit. Iam verò Transamundum ducatu Spoletino rex priuauerat, in eiusque locum Agrandum nepotem suum suffecerat. Accipitur tamen in gratiam Transamundus rogatu Pontificis, & ex duce in clericatum assumitur. Redduntur item Romanis oppida sua ex Sabinis capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus, & quicquid à Longobardis triginta iam annis in Hetruria occupatum fuerat.Redduntur & captiui omnes eo bello capti. Mira etiam humanitate Pontifex vsus est:adhibito enim rege in conuiuium, nullū genus comitatis & gratiæ prætermisit. Inde verò rex pacato agmine abiēs, non ita multo pòst moritur,anno regni sui trigesimo secundo. Fuit autem vir tanto regno dignus:quippe qui sapientia, prudentia, consilio plurimum valebat, ac ita manu promptus erat,vt nemo veteranus eo pugnacior haberetur.Iustitia autem & clementia ita insignis habebatur,vt difficilè iudicaretur,vtra in re maiorem laudem mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos successit: quo quidem post menses sex defuncto,Rachis dux omnium suffragijs rex decernitur,vir certè omni laude dignus,si vitam eius,si mores,si animi integritatē inspicis.Redintegratū quoq; fœdus cum hoc rege à Pontifice est missis legatis, quibus omnia ex animi

sententia

sententia rex ipse plus & religionis amator, benignissimè concessit. Post quartum verò regni sui annum rex diuino numine tactus, spreto regno, vitam monasticam amplectitur: vxorem & filios, vt idem ipsi facerent, adhortatus. Huius quidem frater Aistulphus regnum occupat, qui ob astutiam ingenij & ferocitatem animi omnibus arma intentabat, maximò verò Pontifici & Romanis: quorum ditionem sibi vendicare armis conabatur. Interea verò Carolus Martellus graui morbo correptus, suadentibus amicis, regna à se armis occupata filijs suis diuidit. Nam Carolomanno maiori natu Austria & Sueuia, Pipino verò iuniori Burgundia & pars Franciæ obtigit. Moritur autem Carolus vir animi magni & sapientiæ singularis villa Carisiaco apud Isarim fluuium, anno magistratus sui (quem maiorem domus vocant) quinto & trigesimo, sepeliturque Parisijs in basilica Dionysij martyris. Habuit & alium filium Carolus ex prima vxore ortum, quem Gryphonem appellabant: cuius cum nomine etiam mores conueniebant. Rapere enim ex alieno consueuerat, vnde & bella fratribus intulit, & Saxones gentem ferocissimam contra eos solicitauit. * Carolus autem & Pipinus hostili manu prouinciam Saxonum ingressi, Theodoricum gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autem expeditione digrediens Carolomannus, Romam venit, ibiq; dimissa imperiorum & regni gloria, in montem Casinatem ad monasterium sancti Benedicti proficiscitur: vbi & Monachi habitum & mores suscipit. At Pipinus regnandi cupidus, legatos suos ad Pontificem mittit, eumq; rogat, vt regnum Franciæ sibi autoritate sua confirmet. Annuit Pontifex eius postulatis, accepti beneficij & veteris beneuolentiæ memor, quæ inter Pontifices & principes huius familiæ intercesserat: atque ita eius autoritate regnum Franciæ Pipino adiudicatur, anno Domini septingẽtesimo quinquagesimo tertio: ex maiore namq; domus, qui post regẽ summus erat apud Francos magistratus, reges Franciæ deinceps à Pipino secundo eiusq; familia originem habuere. Ferunt * Carolum, quem diximus Monachi habitum sumpsisse, ex monte Casino cum alijs Monachis ad Zachariam pontificẽ venisse, ab eoq; precibus obtinuisse, vt eis liceret repetere sancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tum in Floriacensi monasterio regni Franciæ collocatum fuerat. Annuit istorum precibus Pontifex, & literis Pipinum adhortatur, vt patiatur Monachos sancti Benedicti corpus repetere. Quod quidem rex haud grauatè concessit, quia inde furtim ablatum à monachis quibusdam senserat. Zacharias autem pace iam vbiq; * parata, multas basilicas ruinã minantes restituit. Porticum quoque & turrim ante basilicam Lateranensem à fundamentis erexit: vbi & cancellos & portus æneas extruxit. In ipso frontispicio porticus, vbi orbis terrarum imago descripta erat, sanctorum imagines vetustate exoletas renouauit. Lateranenses ædes auxit & exornauit: Bibliothecam beati Petri restituit: Vectigal præterea vnicuiq; basilicæ assignauit, vnde oleum pro lampadibus emeretur. Cõdonauit & vestem altari beati Petri, auro gemmisq; distinctam, in qua depicta inerat Iesu Christi natiuitas. Idem quoq; basilicam beati Georgij in Velabro condidit, eoq; loci caput ipsius sancti collocauit. Aedificauit & oratorium beatæ Ceciliæ via Tiburtina quinto ab vrbe miliario. Huic autem basilicæ oratorium quoque addidit in honorẽ beati Cyri Abbatis: addidit & fundos, vnde sacerdotes viuerent. Restituit & tectum Eusebij martyris, quod suo tempore corruerat. Constituit item, vt bucellarij quotidie eleemosynas è Lateranensi palatio cuiussuis generis præberẽt. Venetis præterea inhibuit sub anathematis pœna, ne seruos Christi signo notatos, Saracenis & Gentilibus venderent, vt mercatores facere consueuerunt. Postremò verò ne literas in tanto rerum fastigio cum prætermisisse arbitreris, quatuor libros Gregorij in dialogo è Latino in Græcum transtulit, vt haberent Græci vnde benè viuendi rationem perdiscerent. Cùm verò ita sanctè & integrè populum Dei annis decem, mensibus tribus cum maxima omnium beneuo-

* parta.

neuolētia gubernasset,moritur,ac sepelitur in basilica Petri Idibus Martijs. Eius autem ex morte Episcopatus tum vacat diebus duodecim.

STEPHANVS II.

dcciiij. pōt.

Tephanus secundus,natione Romanus,patre Constantino,per gradus Ecclesiasticos ad pontificatum peruenit,licet defuncto Zacharia Stephanum quendam presbyterum Romanum Pontificem populus statim creasset:qui tertia die pontificatus sui somno excitus,dum res domesticas disponere incipit,morbo apoplexiæ correptus interijt. Post hūc verò cleri ac populi consensu in templo sanctæ Dei genitricis ad Præsepe Stephanus secund⁹ Pontifex creatus,humeris omnium(adeò erat omnibus gratus) in basilicam Saluatoris,quæ etiam Constantiniana dicitur,deportatur,atq; inde in Patriarchatū Lateranensem.Erat autem vir singularis religionis & prudentiæ, amator cleri, ecclesiarum restitutor,Christianæ doctrinæ diligens prædicator & scriptor,pater pauperum,pupillorum & viduarum defensor acerrimus, fortissimus & constans in rebus agendis,non tamen pertinax. Placare enim Aistulphum , Romanorum agros & fines bello vexantem,primò quidē verbis & muneribus conatus est. Nā tributum sibi rex auarissimus pendi volebat à populoRomano,quotannis singulis aureis in capita collatis:vnde Pontifex coactus ad externa auxilia confugere, adConstantinum imperatorem Constantinopolitanum legatos mittit,qui auxilium petant contra Aistulphum totam Italiam vexantem, quiq; iam Rauennam hexarchatus sedem & magnam partem Flamineæ cæperat. Verùm cùm id frustra ac sæpiùs tentasset,eius rei causa proficisci ad Pipinum regem Franciæ instituit. Mittit itaq; legatos ad regem,qui Aistulpho mandent,vt ei tutò liceat iter facere per regnum suum.Postulata concessit Aistulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Franciæ attingenti,Carolus Pipini filius,cui postea à r :bus gestis Magno cognomentum fuit,ad centesimum lapidem honoris causa fit obuiam.Idem facit Pipinus tertio ab vrbe lapide,qui ex equo descendens,&pedes sanctissimi viri exosculatus est, & à freno equi,quo Pontifex vehebatur,pedes ipse nunquā discessit,donec hominem in vrbem perduceret,&in cubiculo,vbi diuersaturus erat, collocaret. Aistulphus autem veritus, ne quid mali in se Stephanus moliretur, Carolomannum monachum ad fratrem Pipinum mittit, qui eum adhortaretur, ne Stephani gratia bellum Longobardis inferret: qui certè non modò Monacho nō obtemperat,verumetiam eum in Viennense monasterium relegat, vbi non multo pòst dolore animi & cruciatu moritur.Intereà verò cùm pro anni tempore bellum geri non posset,Pipinus veteri amicitiæ multum tribuens, legatos ad Aistulphum mittit,qui hominem adhortentur,res repetitas reddere: aliter enim se eas bello & armis breui repetiturum.Non paruit sanis admonitionibus Aistulphus:vnde Pipinus apparente iam vere,copias in Longobardos mouet, præmissis leuis armaturæ militibus,qui Aistulphi præsidia è claustris alpium deturbarent.In planitiem deinde Insubrium descendēs,cū longè ac latè omnia depopulatus esset,nemine obstante,Papiam Longobardorum sedem obsidione cingit & oppugnat,defendente Aistulpho,& qui cum eo in præsidio erant. At Stephanus tot calamitatibus hominis pertinacissimi & prouincialium motus, pacem vltro Aistulpho pollicetur,modò ablata restituat. Accepit tandem conditiones pacis Aistulphus,&plura etiam quàm quæ peterentur,promisit,iureiurando interposito.Hanc ob rē Pipinus satisfactum Pontifici arbitratus, soluta obsidione in patriam reuertit,relicto Varreno huiusce pacis arbitro. Eunt Romam Stephanus& Varrenus,arbitrati Aistulphū promissa breui præstiturum, qui contractis celeriter vndiq; copijs, tumultuario magis quàm iusto exercitu eos subsecutus,Romā obsidione cingit,ac suburbano omnia vastat & incendit,maiore propè damno ex hoc latrocinio accepto,quàm trecētis iam antè & quatuor ac quadraginta annis abincli-

Papia Longobardorū sedes.

ab inclinatione imperij sensissent. Rogatus denuò Pipinus à Pontifice, vt vrbi Romæ perfidia & rabie Aistulphi laboranti opem ferret, exercitum quanta maximè celeritate potest comparat. Interim verò Turci meliores sedes expetentes, Alanos primò, mox Colchos, & Armenios: inde minoris Asiæ populos, postremò Persas & Saracenos vincunt & opprimunt, anno Domini septingentesimo quinquagesimoquinto. Sunt qui scribant hos fuisse Scythas, ex his præsertim, quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos ferreis repagulis clausit, hac metaphora vsi, quòd gentem indomitam in angulum illum tanquam in ergastulum inclusisset. Verùm cùm post multas illatas inuicem & acceptas clades, de pace inter Saracenos & Turcos conuenisset, decretum est, vt Turci, qui in Perside habitabant, Saraceni appellarentur: atque ita æquiore animo Saraceni in Asia regnare Turcos passi sunt: & quòd etiam eos breui accepturos Mahumetanam superstitionē videbant, adeo erant eorum ingenia ad malum prona. Pipino autem iam in Italiam cum exercitu descendenti, Gregorius Constantini quarti imperatoris protosecretarius fit obuiam, hominem imperatoris nomine admonet, ne hexarchatū Rauennatē oppressum à Longobardis, ad se pertinentem, vel Pontifici, vel Romanis dedat, si ei contigerit Longobardos superare: cui Pipinus ita respondet, se quidem in Italiam ideo venisse, vt & pontifici & populo Romano rem gratam faceret, consulturumq; eorum commodis quoad eius fieri poterit. Deinde verò Papia mouens, ita Aistulphum obsidione pressit, vt breui eum coegerit pristinas conditiones pacis accipere. Redditus itaq; Romanis hexarchatus est: quicquid Padum & Apennium interiacet à Placentinis vsque ad stagna Venetorū: & quicquid intra Isaurum flumen, Apenninum & Hadriaticum cōtinetur. Addo etiam quæ Aistulphus de Hetruscis & Sabinis ceperat. Pipinus autem, qui ad radices alpium tamdiu constiterat, donec deditio fieret, relicto abbate Pholcado cum parte copiarum, qui Aistulphū in officio contineret, non priùs alpes transcendit, quàm intellexit Aistulphum in venatione apoplexia interijsse, nōdum planè deditione facta. Desiderius autem, qui dux Hetruriæ erat, copias Longobardorum statim vndique contrahit, regnum inuasurus. Idem quoque facit Ragisius Aistulphi frater, quem diximus Monachi habitum sumpsisse. Hunc autem Longobardi omnes, præter eos qui in Hetruria erant, secuti sunt. Verùm Desiderius multa Pōtifici & Romanis pollicitus, eos statim in sententiam suam trahit: qui quidē properè legatos ad Ragisium misere, atque inter hos Pholcadum Abbatem, qui homini mandarēt, vt ab armis discederet, ac Desiderio obtemperaret. Atq; ita Fauētia & Ferraria postremò Pontifici reddita, nomen hexarchatus cessat, qui cētum & septuaginta durauerat annos, à Narsete vsque ad captam ab Aistulpho Rauennam. Foris itaq; pace parta, atque aucta mirum in modum Ecclesiæ ditione, Stephanus habita synodo, oues suas atque earum pastores recenset, delinquentes castigat seruata clementia: errantes in viam rectam deducit, ignaros docet & admonet quid deceat Episcopum, quid presbyterum: quid denique omnes sacris initiatos, proponit. Letanias præterea instituit ad placandam Dei iram. Irum est primo sabbato ad sanctam Dei genitricem ad præsepe: secundo ad beatum Petrum in Vaticanum: tertio ad sanctum Paulum via Hostiensi. Restituit & basilicas quasdam ab Aistulpho, dum vrbem obsideret, comminutas, non tamē recuperauit sanctorum reliquias, quas idem rex Papiam secum detulerat, ibique non indecorè in quibusdam basilicis collocauerat. His itaque artibus Stephanus vir sanctissimus bene de Deo, de patria, de ciuibus suis, deque omnibus Christianis meritus, pontificatus sui anno v. mense primo moritur, ac sepelitur in basilica Petri collachrymantibus omnibus, tanquam communi parente orbatis, vj. Calendas Maij. Vacat tum sedes dies duos & xxx.

Turci quos vicerunt.

Pholcadus alij Holcadus.

PAVLVS I.

xcv. pont.

PAulus natione Romanus, patre Constantino, Stephani secundi frater, in Patriarchatu mores & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, sub Gregorio secundo & Zacharia pontificibus, à quo in Diaconatus ordinem cum fratre ascitus est: verùm mortuo fratre in ipso pontificatu cùm successor quæreretur, fuere qui Theophylacum archidiaconum proponerent. Fuere item qui dicerent, Paulum ob integritatem vitæ & doctrinam in demortui fratris locum subrogandum esse. Exploso itaque post longam contentionem Theophylaco, solus bonorum omnium suffragijs Paulus pontifex decernitur Constãtini & Leonis temporibus. Erat autem Paulus vir mitissimi ingenij, clementiæq; singularis, & adeo saluatoris nostri imitator, vt nulli vnquam malum pro malo redderet, sed contrà malos, à quibus persæpè iniuria afficiebatur, in bono vinceret. Hic autem tantæ pietatis & humanitatis fuit, vt noctu cum duobus & eo amplius tribus familiaribus cubicula pauperum ægrotantiũ circuiret, vnumquenque eorum & verbis & eleemosynis ad recuperandam valetudinem cohortatus. Carcerem quoque frequenter adibat, indeq; plerosque ære alieno nexos, persolu to creditoribus pretio dimittebat. Pupillos & viduas circumuentas fraude causidicorum tuebatur, & eleemosynis sustentabat. Idem quoque cõgregato clero vniuersoq; populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri filiæ, vnà cũ sepulchro marmoreo his literis notato, Petronellæ filiæ dulcissimæ, ex via Appia in Vaticanum detulit canentibus (vt fit) sacerdotibus, populoq; celebritatem agente. Atq; corpus ipsum sanctissimum in templo Apollinis ad caput basilicæ patri dedicatæ collocauit. Interea verò cùm Constantinus imperator sacras imagines vbique demolitus, Constantinũ regiæ vrbis Episcopũ, impietati suæ resistentẽ, verberibus necasset, in locumq; demortui Nicetam spadonem sui sacrilegij consciũ suffecisset, pontifex ipseomni ex parte religioni consulens, nuncios Constãtinopolim mittit, qui Imperatorẽ adhortarentur, vt sacras imagines & statuas restituere t: id si facere recusaret, eidem anathematis censuram minarentur. Sed Constantinus in sacrilegio suo pertinax, & sanas admonitiones contempsit, & Sabinum Bulgarorum regem in demoliendis sacris imaginibus eius impietatem imitatũ, in gratiã recepit, cũ antea bello Bulgaros persecutus fuisset. Ascito deinde Leone filio eius nominis quarto in partem imperij, cui Irenen Atheniensem mulierum omnium pulcherrimam, in matrimoniũ collocarat, fœdus cum Saracenis inijt, stomachum orthodoxis Christianis facturus. Interea verò Pipinus & Taxillonẽ Bauarorum ducem suo imperio subijcit, & Saxones in amicitiã recipit: hac tamen conditione, vt trecentos equites, quoties bellum gerere oporteret, auxilio mitterent. Cum Aquitanis diuturnum ei fuit bellum: quod quidem postremò Carolo adolescenti cõmisit, cùm ipse senio confectus interesse non posset. Hoc bello absoluto, Carolus Borbonium, Claromontẽ, & multa de Aluernis oppida vi cepit. At Pipinus, quem diximus annis grauẽ esse, non ita multo pòst moritur, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui scribant hoc tempore mortuum esse Aistulphum Longohardorum regem, quem diximus multa sanctorum corpora Romã Papiã secum detulisse: eorumq; sacella ædificasse, ac monasteria virginum, vbi & filias Deo dicauit. Monachos autem supra modum dilexit, quorũ etiam in manibus regni sui anno sexto, mense quinto moritur. In principio regni nimiùm ferox & audax, in fine moderatus. Tãtę præterea literaturæ fuit, vt edicta Longobardorũ in leges retulerit. Huic autẽ (vt dixi) Desiderius dux militaris successit, languescente iam ob delicias Longobardorum virtute. Moriẽ & Paulus in basilica Pauli via Hostiẽsi, restitutis qbusdam ecclesijs vetustate collabẽtibus, pontificatus sui anno decimo, mense 1. eiusq; corpus magna ac solenni pompa in Vaticanum defertur. Vacat tum sedes annum vnum, mensem vnum.

STEPHANVS III.

Stepha-

xcvj. Pon.

Tephanus tertius, natione Siculus, patre Olibo, anno Domini septingentesimo sexagesimooctauo pontificatum iniit, vir certè doctus atque eruditus, & in rebus agendis, maximè verò Ecclesiasticis, strenuus admodum ac constans. Hic enim à teneris annis Romam veniens, mandato Gregorij tertij in monasterio sancti Chrysogoni rationem benè viuendi, & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, accepto clerici ac monachi ordine. Vocatus deinde à Zacharia pontifice in Patriarchatum Lateranensem, cùm eius vita & doctrina ab omnibus probaretur, sanctæ Ceciliæ presbyter cum titulo instituitur, quē tamen & Zacharias & Stephanus & Paulus à se nunquam dimisere: tātæ probitatis erat & præstantiæ in agendis rebus. Mortuo autem Paulo, quem nunquā, ne in extremo quidem spiritu reliquit, Desiderius, quem ex duce regem Longobardorum creatum esse adiuuante Paulo diximus, liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepesinum ducem adhortatur, vt Constantinum fratrem vi etiam, quando largitione & ambitione fieri non posset, Pontificem deligat. Is itaque Romam cum exercitu profectus, Constantinum fauentibus quibusdam amicis largitione & pollicitationibus corruptis, Pontificem creat. Fuere etiam qui Philippum quendam huic præponerent, qui statim abdicare se magistratu armis cōpulsus est. Cogitur & Gregorius Prænestinus Episcopus, Constantinum ipsum laicum sacris statim initiare, atque Episcopum inungere, cuius manus ita ob eam rem exaruisse miraculo dicuntur, vt eas ori admouere non posset. Cùm verò Constantinus munera pontificatus per annum obstinatè exercuisset, tandem è sede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito, in eiusq; locum omnium suffragijs Stephanus tertius sufficitur. Hanc ob rem Constantinus in basilicam Saluatoris perductus, vidētibus omnibus ac sacris canonibus perlectis, vt fieri solet, deposito pontificali habitu, magistratu se abdicat, in monasterio vitam priuatam ducere iussus. Tunc verò Stephanus in basilica sancti Hadriani inter tria fora à tribus Episcopis cōsecratus, & ab vniuerso clero ac populo vt ver⁹ pōtifex salutatus, ad corrigēdos mores quorundā improborū, labefactare integritatē Ecclesiæ Romanæ volentiū, animū adijcit. Indicto itaq; cōcilio, Carolū literis ac nuncijs adhortatū, vt primo quoq; tēpore Episcopos quosdā Galliæ ad hāc rem doctrina & integritate morum idoneos, Romam quàm primùm mittat. Idē quoque cæteris principibus Christiani nominis scribit. Obtemperarunt omnes mandato Pōtificis. In Lateranensi basilica concilium habetur. Multa inter se de cōponendis Ecclesiæ rebus collocuti, Constantinum ad se perduci iubent. Nam cùm desiderij Longobardorum regis subornatione & Pauli cognomento Aphiartæ imperatoris Constantinopolitani fraude, crebræ seditiones in populo Romano orirentur, quòd Desiderius reuocare animos Romanorū à Carolo ad imperatorē studeret: & interfecti pleriq; sunt, & Constantinus, cuius causa tot mala committebantur, ab aduersa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capit. Sed ire obuiam populo in furorē verso non licet. Perductus itaq; in medium Constantinus & accusatus, ꝙ nullis sacris initiatus, sedē Apostolicam occupasset, omne crimen in vim populi & quorundā facinorosorū reijcit, ꝙ se etiam inuitum coegerint Pontificatum obire. Cùm verò in pauimento pronus & supplex iaceret veniā petens, commiseratione moti qui aderant, eum è medio duci iubent: atq; ita rem integrā in sequentem diem reijciunt, maturiùs cōsulturi, quid in tali re facere oporteret. Verùm Constantinus sequenti die in cōcilium rediēs, mutata sententia, ostendit quæ adhuc egerat, maiorum exemplo fecisse: ꝙ & Sergius Rauennatū archiepiscopus, & Stephanus Neapolitanorum, ex laico Episcopus creatus sit. Ob hanc verò impudentiam indignati, qui in concilio aderant, eum turpiter eijcientes, ad componendam rempublicā Christianam animū adiecere, abrogatis primò Constantini decretis. Institutum est aūt omnium consensu, ne quisquam laicus, nisi per gradus Ecclesiasticos ascendēs, pontificatū occupare auderet sub anathematis pœna.

Constantinus laicus initiatur sacris.

Promulgatum est item, vt qui episcopatus dignitatem Constantini tempore consecuti fuerant, magistratu se abdicantes, ad pristinos ordines reciderent. Quòd si istorum vita & doctrina à populo probata fuisset, placere, vt ad sedem apostolicam venientes, denuò consecrarentur. Idem de presbyteris & diaconis adiudicatum est. Vetitum tamen est, ne qui istorum maiores gradus attingerent: vetitos credo, nequid erroris, aut secta aliqua inde oriretur, tanquam ex seminario quodam discordiæ ac seditionis. Constitutum est præterea, vt quæ Constantinus in re sacra egisset, irrita haberentur, præter baptismum & chrismam. Postremò verò abrogata synodo Constantiniana, qua decretum inter Græcos fuerat, vt sanctorum simulachra & statuæ è templis abraderentur eijcerentúrve: constitutum est, vt eædem statuæ vbique restituerentur, anathematizantes execrabilem & perniciosam illam synodum, qua Dei immortalis conditio peior quàm hominum fieret. Referre enim statuas mortalium bene de repub. meritorum licet, ne ingrati videamur, vtque eorum facta æmulatione imitari cogamur: Dei non licet, quem semper ante oculos, si fieri posset, habere deberemus, si eius merita erga humanum genus, si naturæ diuinæ dignitatem inspicimus? His verò ex sententia peractis, decretum est vt sequenti die supplicationes haberentur, quibus & Deo gratias agerent, & iram ipsius, si qua ex hominum peccatis concepta esset, placarent. Itum est autem à Lateranẽsi basilica ad sanctum Petrum cum maxima omnium religione nudis pedibus, & à pontifice & ab* hominibus qui tum aderãt. Nunc verò adeò refrixit pietas & religio, non dico nudis pedibus, sed caligati & cothurnati vix supplicare dignantur. Non flent inter eundum, vel dum sacrificatur, vt illi sancti patres: sed rident, & quidem impudenter, de his etiam loquor, quos purpura insigniores facit: non hymnos canunt, id enim seruile videtur, sed iocos & fabulas ad risum concitandum inter se narrant. Quid plura? quo quis dicacior est & petulantior, eo maiorem in tam corruptis moribus laudem meretur. Seueros & graues viros reformidat hic noster clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt viuere, quàm benè monenti, aut cogenti obtemperare, & ob eam rem Christiana religio quotidie in peius labitur. Ad Stephanum virum sanctissimum redeo, qui peractis supplicationibus, statim quæ in concilio acta erant, & voce apocrisarij & scripto promulgauit, pœnamque anathematis illis proposuit, qui abrogare auderent, quæ in sancta synodo instituerant. Verùm non ita multò pòst mortuo Sergio Rauennatum archiepiscopo, Michael eiusdem ecclesiæ scriniarius sedem occupat, nullis sacris initiatus, adiuuante Desiderio rege & Mauritio Ariminensium duce, quos Michael pecunia & largitione corruperat, pulso Leone archidiacono, quem potissimum clerus expetebat. Ausi quinetiam missis ad Stephanum legatis eum pecunia subornare, vt eundem Michaelem in ecclesia confirmaret: qui non modò dona reiecit, verumetiam edictum proposuit, quo ille anathematis pœna notaretur, nisi sedem relinqueret, quam contra ius fasque occupauerat. Tamdiu tamen vi Rauennatum eam obtinuit, quàmdiu aliquid habuit & prophanum & sacrum, quod Desiderio munerum cupientissimo elargiretur. Verùm cùm pontifex eò legatos suos misisset, cum oratoribus Caroli regis ob eam rem in Italiam missis, admonuissentque quid maxime pontifex expeteret, statim eiecto Michaele Leonem deligunt, quem pontifex confirmauit. At verò cùm ob hanc rem à Desiderio clanculum vexaretur, Carolum rogat Desiderium admoneat, vt ab iniuria inferenda caueat. Fecit id Carolus, & quidem perdiligenter: retinere tamen hominem in officio armis non potuit, quòd ei mortuo fratre, qui secum paribus animis biennio regnauerat, multa bella obire necesse fuit. Aquitanos enim, quod bellum pater inchoauerat, in potestatem suam redegit, Guascones domuit in Aquitania positos. Deinde verò transmissis Pyrenæis montibus, fusis ac fugatis Saracenis, vsque ad Bætim flumẽ peruenit, quo nunc in Hispania Saraceni Granatæ se continent. Interim verò Stephanus pastor quàm diligentissimus,

* omnibus

tissimus,& verus Petri successor,ac Christi imitator, quarto pontificatus sui anno moritur,mense quinto,die vij.& xx.sepeliturque in basilica Petri.Eius autem ex morte dies nouem sedes tum vacat.

HADRIANVS I.

Adrianus primus,patria Romanus, patre Theodoro summæ nobilitatis viro,pontificatum iniens, nequaquã à maioribus suis degenerauit. Nam magnitudine animi,consilio,doctrina, & sanctitate vitæ,cũ quouis optimo pontifice comparari potest.Cuius amplitudinem Desiderius Longobardorum Rex veritus,statim de pace ineunda & de amicitia mentionẽ per legatos fecit. Verùm Hadrianus cognita hominis perfidia plusquam Punica, in aliud tempus pacem distulit. Intereà verò mortuo Carolomanno, Berta eius coniunx Hildegardæ caroli vxori ob amplitudinem mariti inuidens, Adoarij cuiusdam consilio vsa,cum filijs ad Desiderium regem in Italiam confugit,qui eam perbenignè suscepit: & quòd se tutiorem futurum hac ratione ab impetu Gallorum existimabat,& quòd Francos propositis carolomanni filijs, faciliùs sumpturos arma in carolum regem,si quid in se moueret,arbitraretur. Verũ cũ obtinere ab Hadriano precibus non posset, vt filios carolomanni reges inungeret,ad vim conuersus,in Rauennates mouens ditioni Romanæ obtemperantes, Fauentiam & comachum vi cepit. Præerat tum Rauennæ archiepiscopus & tribuni tres,qui primo quoq; tempore ab Hadriano auxilium petiere.Pontifex autem primò quidem Desiderium nuncijs & literis adhortatus est, vt suis finibus se cõtineret,nec ditionem ecclesiæ inuaderet.Deinde verò vbi intellexit eum Vrbinum, Senogalliam & Eugubium cepisse,tum magis atque magis minari,cùm paulò pòst affuturum Deum vindicem violati fœderis diceret. Qui quidẽ in tantis minis nil aliud dicebat,quàm pontifici in suas partes trãseundum esse. Separare enim hominem ab amicitia caroli omnino nitebatur,& ob hanc rem cùm precibus & pollicitationibus id obtinere non posset,minabatur se vrbẽ breui obsessurũ. Iam enim Spoletum cum Aldagasio carolomanni filio venerat:inde tamen ad vrbem peruenturus(vt ipse dicebat)pacato agmine voti gratia. Verũ Hadrianus redactis in vrbem reliquijs omniũ basilicarũ,quæ extra vrbis mœnia habebantur, tres episcopos ad Desideriũ misit,qui ei sub anathematis pœna minarentur, ne vllo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur veritus,ne iram Dei incurreret,in cisalpinã statim redijt. Interea verò carolus ab Hadriano de iniuria sibi illata certior factus, Desiderium per legatos admonet,ac frustrà quidẽ, vt res iniuriã ablatas pontifici restitueret:aliter se breui eum exercitu affuturũ, vt quod spontè nollet,id vi facere cogeretur. Vtrinq; igitur magni parãtur exercitus,sed carolus mira celeritate vsus, præmissa parte copiarum,quę in transitu alpium Iouis montem occuparet,cũ reliquo exercitu per montẽ Cinisium in Italiam descendit, fusoq; ac fugato Desiderio obuiam facto,omnia longè ac latè populatur & capit. Desiderius autẽ despera tis rebus tanto accepto incommodo,Papiam se recepit, vxore ac liberis Veronam missis. At Spoletini,Reatini ac Longobardi omnes,qui eas regiones incolebant, audita Desiderij calamitate,Romam venientes,se ac sua omnia romani pontificis fidei committũt,adhibito iureiurando,deposito capillo & barba, quod apud eam gentem maximum veræ deditionis signum erat. Horum secuti exemplum Anconitani, Auximates,Firmani,pontifici se ac sua liberè dedunt. Longobardis autem ad suos redire nolentibus, Vaticani sedes ad incolendum concessa, quò posteà ex tota Italia multi suæ gentis confluxere,istorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patrueli suo in obsidione Ticinensis vrbis, cum parte copiarum Veronam proficiscitur. Quæ quidem ciuitas haud ita multò pòst inclinante in partes Francorum Berta ac Carolomanni filijs, deditionem fecit. Aldegisius verò Desiderij filius inde abiens, ad imperatorem Constantinopolitanum cõfugit.

Carolus

Carolus autem acceptis in deditionem omnibus fermè Transpadanæ Italiæ vrbibus, Romam petit, vnà cum pontifice resurrectionis festum celebraturus: cui iam vrbi appropinquanti ad tria millia iudicum honoris gratia accurrisse, Bibliothecarius scribit: iudices eos vocans, qui nequaquã sordidis artibus impliciti essent. Expectabat hominẽ Hadrianus cùm clero suo in gradibus sancti Petri: quẽ quidem accedentem mira beneuolentia complexus est, nec retinere eum potuit, quo minùs pedes suos exoscularetur. Inde post datam acceptamque salutem, basilicam ingressi, cùm ad altare apostoli simul peruenissent, iurauerunt mutuò Carolus ac pontifex, Romani ac Franci, & perpetuam se amicitiam seruaturos: & communes eorum hostes fore, qui alteram partem lacessissent. Vrbem deinde ingressus, omnes basilicas piè admodum & religiose inuisit, ac muneribus quibusdam ornauit. Nudius verò quartus posteaquam vrbem ingressus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadem ipse amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interposito. Quæ quidem (vt Bibliothecarius refert) hæc sunt, quicquid in Liguria ab vrbe Luca iampridem euersa vsque ad alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni additur, & Corsica insula: & quicquid Lucam & Parmam interiacet. Additur & Foruminlij cum hexarchatu Rauennatum, cumque Beneuentano & Spoletino ducatu. His autem rebus ita compositis, Carolus cum bona Hadriani gratia in Transpadanam rediens, sexto mense postea quàm obsideri cœpta est, Papiam deditione occupat. In Desiderium autem clementia vsus, hominẽ spoliatum regno, non etiam vita, Lugdunum cum vxore & liberis exulatum mittit. Versus deinde Arachim Beneuentanum principem Desiderij generum, qui eius furores iuuerat, hominem pacem petere breui coegit, duobus filijs obsidibus datis. At verò dum iter in Cisalpinam facit, ad Casinum diuertẽs religionis causa, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Benedicto data confirmauit. Atque ita sedatis in tota Italia rebus, propositisque Cisalpinæ firmissimis præsidijs, cum magna præda & gloria in patriam reuertitur, Caroli fratris vxorem & liberos secum ducens, quos quidem semper in honore habuit. Paulum quoque Longobardum Aquileiensis patriarchatus diaconum, Desiderio ob doctrinam & ingenium admodum charum, secum in Galliam ducens, libertate donauit, in pretioque aliquandiu habuit. Verùm cùm postea comperisset hominem Desiderij libertatem quærere, eum in Diomedis insulam relegauit, vnde post aliquot annos aufugiẽs, & ad Arachim perueniẽs, rogatu Adelpergæ Desiderij filiæ & Arachis vxoris, Eutropij historiæ duos libros addidit, à Iuliano principe vsque ad primi Iustiniani tempora omnia perscribens. Mortuo inde Arachi, Cassinense cœnobium ingressus, reliquum vitæ sanctissimè vsque ad mortem ducens, sæpè ad Carolum regem literas elegantes, & humanitatis plenas scripsit, ab eodemque à quo fuerat ob literaturam seruatus, vicissim accepit. Longobardi itaque quarto & ducentesimo anno postquam in Italiam venerant, regnum amisere, anno domini septingentesimoseptuagesimosexto. Carolus autem nulla interposita mora in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam discessum rebellauerant, mouet, eosdemque, quibus cum ad triginta annos bella gesserat, vincit, & fidem Christi omnino suscipere cogit. Conuersus deinde in Hispanos, à nostra quoq; fide alienos, Pampalunam & Augustam vi captas militibus diripiendas concessit. Neque Hispanis pacem & quietem daturus erat, nisi ipsi quoque integrè fidem Christi recepissent. In Galliam verò tum quoque rediens, rebus ex sententia gestis, dum Pyrenæos transit, in *Guasconum insidias incidit: quo in prælio licet se acriter tutatus sit, Anselmum tamen & Egibardum summos in bello duces amisit. Sunt qui eo quoque prælio cecidisse scribant Rolandum Caroli ex sorore nepotẽ, post editam ingentem hostium cædem & stragem. Perierit ne siti (vt aiunt) an vulnere, haud satis constat. *Vascones verò tandem à carolo superati, defectionis ac perfidiæ meritas pœnas dedere. Mouent bellum in Francos Taxillo Baiouariæ dux

Desiderij

Desiderij gener, sollicitatis Hunnis, quod quidem celeritate sua priùs penè Carolus confecit, quàm incboatum sit: huic quoque pacem non negauit, acceptis priùs obsidibus. Dum hæc in Gallia gererentur, Constantinus in Oriente imperator elephantiæ morbo correptus, vnde fortasse nata est illa de lepra magni Constantini vana opinio ob similitudinem nominis, moriens, Leonem quartum imperatorem reliquit, qui adeo gemmis delectatus est, vt direpto sacrario sanctæ Sophiæ, coronam magni ponderis ac pretij sibi constituerit: qua quidem ita frequenter vtebatur, vt aut propter pondus, aut ob frigiditatem lapillorum subito morbo correptus sit. Idē quoq; accidisse nostra ætate Paulo secundo putauerim, qui adeo his muliebribus delinimētis delectatus est, conquisitis vndique magno pretio gemmis, & exhausto penè Ecclesiæ Romanę ærario, vt quotiescunque in publicū prodiret, Cybeles quędā phrygia ac turrita, nō mitrata, videretur. Hinc ego ortā tum sudore prępinguis corporis, tum gemmarū pondere apoplexiā illam puto, qua correptus subito morbo interijt. Leone itaque mortuo, Irene eius vxor & filius Constātinus sextus, imperiū accipiētes, concilio trecentorū & quinquaginta Episcoporum in Nicęna vrbe secundo habito instituere, vt qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuo anathemate notarentur. Quam quidem constitutionem Constantinus adolescens patris flagitia secutus, quorundam improborum suasu, non ita multò pòst & abrogauit, & matri omnino administrationem imperij abstulit. Repudiata deinde vxore, Theodoram eius ancillam corona imperij augustiorem redditam, in suos complexus traduxit. Subornauit & duces suos, quos in Italia habebat contra finitimos: hos quidem vnico nuncio sua autoritate Carolus in officio continuit, qui tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros meritò dicemus) copias mouerat, quòd horum incursionibus circa Danubium vexarentur omnia: quibus certe perdomitis, in Franconiam duxit maiorum suorum natale solum: vnde Franci nomen sumpsere. Qua quidem prouincia haud magno negotio in potestatem suam redacta, biennio pòst Theophylactus & Stephanus Episcopi insignes Hadriani nomine synodum Francorum Germanorumque Episcoporum habuere: in qua & synodus (quam septimam Græci appellabant) & hæresis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata est. Hadrianus verò opera & autoritate Caroli à terrore bellico securus, ad exornandam vrbem sacrasque basilicas animam adijcit: Nam & corpus beati Pauli laminis argenteis inclusit: & altare Petri pallio exornauit auro intexto, in quo depicta historia inerat, quemadmodum angelus beatum Petrum è vinculis liberauerat. Restituit item & strauit marmoribus Pauli Apostoli atriū, iam antea vetustate collapsum. Instituit item, vt singulis diebus centum pauperes in atrio Lateranensi pascerentur, in quo etiam discumbentes pauperes picti cernebantur. Restituit præterea magna impensa aquæ ductus quosdam & vetustate & hostiū maleficio collapsos: Alphentinum potissimùm ductū, iam antea ab Augusto via Claudia ex lacu Alphentino duobus ac viginti millibus passuum in subiacentē transtiberinam regionē magis ad vsum hortorū, naumachię, thermarùmve, quàm ad potum, cùm aqua illa insalubris haberetur. Sabatinum verò ex lacu Sabatino nomē ducens, quem quidem lacum alio nomine angularem appellāt, à tribus angulis, quos præ se fert, via Aurelia in Vaticanum duxit, vt eo vterentur sacerdotes beati Petri, tum ad vsum basilicæ, tū ad lauandos Christi pauperes, qui in Paschate eleemosynam accepturi lauabātur ad imitationem Apostolicæ doctrinę & religionis. Molendi quoque vsum ea aqua interdum pręstabat, è Ianiculo in planum cadens. Sabatinum autem lacum angularem etiam appellatum fuisse declarat emptio Polæ Rutiliæ, quæ fundum hac ratione in ripa lacus Sabatini vel angularis emit, vt quicquid agri exhausto lacu desiccaret, id fundo Polæ adiudicaretur, quaquà versum fundus tenderet. Restituit & Iuliam à duodecimo lapide via Latina in vrbem ductam: quæ quidem (vt ait Frontinus)

Synodus septima abrogata & hæresis Feliciana.

*Te-

* Tepulæ ex agro Tusculano ductæ riuum intercipitur. Ita verò Claudiam formã reparauit via Sublacensi conceptam ad trigesimumoctauum lapidem ex duobus fontibus amplissimis, vt eius aquæ pars in baptisterium Saluatoris ad Lateranũ deriuaretur. Restituit etiam virginis formam ab octauo lapide via Collatina in vrbem introductam. Tecta quoque multarum basilicarum ob vetustatem ruinam minantia resarsit. Dum verò his operibus detineretur Hadrianus, adeò in immẽsum excreuit Tiberis, vt & portam Falmineam à fundamẽtis euerterit, & pontem Antonini Pij, quem olim sublicium vocarunt, inter Ianiculum & Auentinum, & multa vrbis ædificia demolitus sit, secum & arbores & segetes & vrbis ornamẽta trahens. In tanta autem calamitate hac diligentia Hadrianus vsus est, vt per vicos nauiculas mitteret, vnde cibaria ob excrescentiam aquæ egredi domo nequeuntibus subministrarentur. Eos prætereà qui tanta calamitate magis ac magis vexati fuerant, & verbis & muneribus cõsolatus est. Turres & vrbis muros collapsos restituit, centum auri libris in eo sumptu expensis. Quid plura? nil prætermisit in vita Hadrianus, quod ad bonum principem, & ad optimum pontificem pertineret. Nam & religionem Christianam, & libertatem ciuium suorum & vitam pauperum, pupillorum, viduarum acerrimè tutatus est. Moritur autem pontificatus sui anno tertio & vigesimo, mense decimo, die decimoseptimo, sepeliturq; magna cum laude in basilica Petri sexto calendas Ianuarij.

Tiberis inundatio.

LEO III.

xcviij. Pontifex.

756

Leo tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac meritò quidem: Ab ineunte enim ætate ita erat educatus & eruditus disciplina ecclesiastica, vt dignus esset qui cæteris anteferretur. Fuit præterea vir castus, integer, pudicus, facundus. Doctorum virorum ita amator, vt eos vndequaque ad se præmijs alliceret, eorumq; consuetudine mirum in modum delectaretur. Præterea verò ægrotos visere, eosque ad patientiam adhortari, eleemosynas indigentibus præbere, desperatos consolari, errantes in viam rectam deducere, prædicationibus, admonitionibus, quibus plurimùm ob eloquẽtiam & doctrinã valebat, ei peculiare fuit: homo certè ita mitis ingenij, vt omnes diligeret, neminem odio haberet, tardus ad iram, ad miserendum promptus, insignis pietate, fortissimus rerum ecclesiasticarum, honorisque diuini procurator & defensor. Creatur itaque (vt dixi) pontifex vno omnium consensu in natalicijs Stephani protomartyris, sequentique die acclamantibus omnibus præ fauore in sede Petri collocatur. Iisdem verò temporibus Constantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquam ferens, impellentibus quibusdã ciuibus Constantinopolim reuertitur, ac Constantinum captum oculis in carcerem conijcit: vbi & meritò tanquam sacrilegus minimæque pietatis, quippe qui matrem relegauerat, vitam finiuit. Interim verò cùm Carolus multis rebellantibus vndiq; lacesseretur, Pipinum filium in Vngaros misit: quos quidem grauibus prælijs superatos, tandem ad deditionem compulit. Adelphonsus autem Asturiæ & Galleciæ rex, acceptis à Carolo auxiliaribus copijs, superatisque Saracenis, Vlixibonã vi cepit: qui verò in præsidio Barchinonæ erant, Carolo, audita Adelphonsi victoria, se confestim dedunt. Superantur & Bauari, qui Foroiulianos vexabãt ab Henrico Caroli præfecto. Interea verò Leo tertius, dum supplicationes à beato Gregorio institutas, Romæ agit cum populo & clero, Paschalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud ædem beati Syluestri captus, ac pontificali amictu priuatus, multisque verberibus adeo cæsus, vt oculis & lingua captus putaretur, in monasterio sancti Erasmi in vincula conijcitur: vnde postea Albini cubicularij industria custodes fallens, in Vaticanum sese proripuit: ibique tamdiu latuit, quoad Vinigisius Spoletinorũ dux clanculũ accersitus, eum incolumẽ Spoletũ perduxit, cohortibus militũ in itinere stipatũ, ne aliqua hostium vi obrueretur.

Irene Constantini imperatoris mater.

At

At seditiosi cùm sæuire in Leonem & Albinum non possent, eorum domos à fundamentis diruunt. Iidem quoque (adeo audaces erant & temerarij) ad Carolum, qui tum bellum contra Saxones gerebat, quoque Leonem profectum intellexerant, accusandi hominis causa peruenere. Verùm Carolus reiecta in aliud tempus disceptatione, pontificem cum egregio comitatu Romam mittit, se eò breui peruenturum pollicitus, componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni verò ad pontē Miluium honoris & gratulationis causa clerus ac populus Romanus obuiam factus, virum sanctissimum in vrbem introducunt. Carolus autem non diu immoratus per Maguntiacos in Belgis positos, Noricumque montem in Forumiulij descendens, Taruisinos graui supplicio afficit, quòd Henricum præfectū occidissent. Creato verò in huius demortui locum altero, Rauennam primò, mox Romam expectatus proficiscitur. Vrbem ingredienti omnia certè, & meritò quidem, honoris genera adhibita sunt. Octauo autem die postea quàm vrbem ingressus fuerat, in basilica Petri astante populo & clero, Episcoporum omnium, qui eò ex tota Italia & Francia conuenerant, sententias de vita & moribus pontificis rogat: verùm ab omnibus vna voce responsum est, sedem apostolicam omnium Ecclesiarum caput, à nemine (laico præsertim) iudicari debere. Omissa autem ob tam graue responsum à Carolo quæstione, Leo pontifex qui id iudicium maximè expetebat, suggestum conscendens, ac Euangelia in manibus retinens, iureiurando affirmauit, se omnium rerum, quæ sibi obijcerentur, insontem esse. Fuit is dies Idibus Decembris salutis anno octingentesimo. Dum hæc autem Romæ agerentur, Pipinus mandato patris Beneuentanos duce Grimoaldo finitimos suos vexantes aggressus, magnis cladibus ita perdomuit, vt ægrè se mœnibus tuerentur: cui bello Vinigisium Spoletinum ducem præficiens, ad patrem reuertitur, imperij coronam breui sumpturum. Nam pontifex Carolo optimè de Ecclesia Dei merito aliquam gratiam relaturus, cùm videret imperatores Constantinopolitanos ægrè id nomen tueri, ac ob eam rem vrbem & Italiam ipsam magnas calamitates passam, in basilica Petri post solennia sacra, populi Romani scito ac precibus ipsum Carolum magna voce imperatorem decernit, ac diademate donat, ter acclamante populo Romano: Carolo Augusto adeò coronato magno & pacifico imperatori vita & victoria. Pontifex item hominē inunxit vnà cum Pipino filio, quem Italiæ regem solenni decreto pronunciauit. Accepta itaque imperij potestate Carolus, Campulum & Paschalem coniurationis reos, capite plectendos censet. At pontifex omni ex parte clemens, à Carolo rege tamen obtinuit, vt his vita condonaretur, in Franciamque tantummodo relegarentur. Post hoc verò fuere qui Carolo suaderet, vt omnes Longobardos Italiā expelleret. Verùm cùm id nequaquā tutum videretur, quòd multis Italiæ populis sanguine & affinitate coniuncti essent, censuere simul & Carolus & Leo, Longobardorum nomen ibi tantummodo remaneret, vbi ea gens præcipuè sedem habuisset. Pipinus autem cùm in Samnium redisset, frustraque per aliquot menses Beneuentum oppugnasset, Theate se conferens, oppidum vi captum incendit ac diripit. Inde Ortonam & Luceriam mouens, eas ciuitates timore perculsas in deditionem statim accipit, ac Grimoaldum Beneuentanum ducem Luceriæ capit: qui non ita multò pòst dolore animi perijt. Interea verò Constantinopolitana imperatrix missis in Italiam legatis, cū Carolo pacem & fœdus inijt, imperiumque his terminis diuisit, vt Irene ea Italiæ parte potiretur, quæ ad dexteram Neapoli incipiens, ad sinistram Siponto (quæ vrbs nunc Manfredonia dicitur) infero superoque mari clauditur vnà cum Sicilia. Reliqua verò Italiæ pars Carolo ipsi ex fœdere obtigit: ea tamen loca semper excipio, quæ ditionis ecclesiasticæ habebantur. At Nicephorus patricius ægrè ferens Irene mulieris imperium, cùm eam dolo captam Lesbum in exilium misisset, fœdus iam anteà initū per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxones toties deficientes, migrare in Franciā cum vxoribus & liberis compulit, eos

Sedes apostolica omniū ecclesiarum caput.

in itinere cum legionibus subsequens, ne quid maleficij intereundũ committerent. At Leo cùm seditionibus semper vexaretur, ab vrbe discedens, Mantuã proficiscitur ad visendum Christi sanguinem, qui tum miraculis magno in pretio erat. Is autem à Mantuanis perbenignè susceptus, approbato Christi sanguine ob frequentia miracula, ad Carolum proficiscitur, vt hominem veritatis cognoscendæ cupidum, eius rei certiorem faceret: simulque etiam vt de componendis rebus Italicis inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mandato patris de coniuratis quibusdam & seditiosis non sine clementia supplicium sumpsit. Carolus autem iam senio grauis, cùm intellexisset, Pipinum, quẽ (vt diximus) Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum esse, Lodouicum filium minorem natu, Aquitaniæ regem & imperij successorem, Bernardum verò nepotem Italiæ regem declarat, eique mandat, vt Lodouico rebus in omnibus obtemperet. Fines imperij hos esse voluit: in Gallia Rhenam ac Ligerim, qui in Celtis oriẽs, eos à Biturigibus diuidit: in Germania verò Danubium & Saum fluuios: his autem prouincijs Aquitaniam, Guasconiam, magnã partem Hispaniæ, cisalpinam Galliam, Saxoniam, vtramque Pannoniam, Istriã, Tiburinos addidit: maritima verò Dalmatię imperio Constantinopolitano subiecta erant. Rebus autem ita compositis, dum Aquisgrani esset valetudinis causa, propter aquas calidas, quæ ibi scaturiunt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno secundo & septuagesimo, quinto Calẽdas Februarij: salutis verò anno octingentesimo ac quintodecimo. Eius autẽ corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ virginis, quod ipse magnis sumptibus Aquisgrani extruxerat, sepelitur, hoc addito Epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, ROMANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, si eius res gestas tum domi, tum foris inspicis, tantæ amplitudinis & integritatis imperator, vt postea neminem superiorem, nedum parem habuerit: adeo autem (cùm ei per otium liceret) studijs literarum delectatus est, vt primus (suadente tamen Albino) gymnasium Parisiense instituerit. Tres autem mensas argenteas habuit, quarum vnam (in qua vrbs Constantinopolitana insculpta erat) basilicæ beati Petri: aliam (vbi imago vrbis Romæ cernebatur) Ecclesiæ Rauennati dono dedit. Tertiam filijs reliquit, vbi inerat orbis terrarum descriptio. Sunt item qui scribant, hanc auream fuisse. At verò Leo pontifex restituto sancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq; à fundamẽtis apud sanctum Petrum amplissimo hospitali, quod Grȩci Xenodochion vocant, necnõ institutis trium dierũ supplicationibus ante diẽ Ascensionis, quibus prima die ab Ecclesia Dei genitricis ad Præsepe ad basilicam Constantinianam, secunda ab Ecclesia beatæ Sabinæ martyris ad sanctum Paulum, tertia à sancta cruce in Hierusalem ad Laurentium extra muros ibatur: moritur primo ac vigesimo pontificatus sui anno, quo etiam cometes apparuit (vt nonnulli putant) tantæ calamitatis indicium. Sepelitur autem in basilica Petri pridie Idus Iunij: eius in morte sedes tum vacat diebus decem.

STEPHANVS IIII.

xcix Pont.

Tephanus quartus, patria Romanus, patre Iulio, pontificatus sui mense tertio ad Lodouicum imperatorem in Gallias proficiscitur: quam ob rem aũt id fecerit, haud satis constat. Sunt tamẽ qui coniectant, id ab eo factũ ad vitandã seditionem, & reliquias Campulianę coniurationis, quȩ iam inualescebat mortuo Leone. In Aurelianis tunc erat Lodouicus imperator cognomẽto Pius: qui vbi intellexit pontificẽ aduentare, statim ei honoratissimum quenq; obuiam misit: maximè verò Theodolphum Aurelianorum Episcopum, cũ clero & magna populi parte. Ipse verò ad primum lapidẽ prodiens, cùm homi-

hominem vidisset, ex equo descendit, atque eum, data acceptaq; salute, cum maxima veneratione in vrbem introducit, præcedente clero, ac sæpè carmen repetẽte, Te Deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tantæ doctrinæ & integritatis, vt facilè apud omnes sanctitatis nomẽ nancisceretur: quippe qui sub duobus sanctissimis viris Hadriano & Leone educatus, rationem benè ac beatè viuendi didicerat. In vrbem introductus, sustentante eum imperatore propter impetum multitudinis studio videndi concurrentis, in regiam diuertit, vbi & sæpè cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus est: & ita se mutuò conuiuijs excepere, vt rarò alter sine altero conuiuaretur. Retinuisset hominem apud se diutiùs imperator, nisi tum grauibus implicitus bellis, sese obijcere hosti necesse fuisset. Nam & Vascones ab imperio defecerant, quos breui in potestatem suam redegit. Britones res nouas molientes, armis in officio cõtinuit, & conuentu Aquisgrani habito, legatis Saracenorum Cæsaream Augustam incolentium pacem concessit. Abiturus itaque Stephanus ad imitationem Saluatoris nostri, qui etiam inimicis pepercit, à Lodouico impetrauit, vt exulibus omnibus & captiuis, quos sceleris conuictos in Leonem admissi Carolus mulctauerat, redire ad vrbem Romam liceret. Secum quoque detulit crucem magni ponderis magnæque æstimationis, quam Lodouicus sua impensa beato Petro dicauerat. At verò sanctissimus Pontifex ad vrbem rediens, septimo pontificatus sui mense vita functus, in basilica Petri sepelitur. Sedes autem eius morte dies vndecim tum vacat.

PASCHALIS I.

Aschalis patria Romanus, patre Bonoso, nulla interposita imperatoris autoritate Pontifex creatur: hanc ob rem vbi pontificatum inijt, statim legatos ad Lodouicum misit, qui eius rei culpam omnem in clerum & populum reijcerent, quòd ab his vi coactus esset pontificium munus obire. Accepta hac satisfactione Lodouicus respondit populo & clero, maiorum instituta & pacta seruanda esse, cauerent ne deinceps maiestatem læderent. In conuentu autem apud Aquisgranum habito, Lotharium filium maiorem natu, imperij socium sibi deligens, Pipinum secundum à Lothario Aquitaniæ, Lodouicum tertium Bauariæ reges appellauit. At verò cùm Bernardus Italiæ rex, instigantibus quibusdam Episcopis & seditiosis ciuibus, ab imperio defecisset, coegissetq; ciuitates quasdã & populos in sua verba iurare, Lodouicum in se concitauit, qui præfectos quosdam cum satis valida manu in Italiam misit. Horũ verò impetus retardare conatus Bernardus in alpibus superatur. Seditionis autores statim capti necantur. Ipse verò Bernardus quamuis supplex veniam peteret, Aquisgrani supplicio capitali afficitur. Episcopi autem tanti mali autores, Synodali decreto in monasteria quædam relegantur. Sedato itaq; Italico tumultu veriùs quàm bello, in Saxones, qui ab imperio defecerant, copias mouet, eorumq; tyrannum Viromarchum regnum affectantem, & secum congredi ausum, superat atque interficit. Deinceps verò Lotharium filium regem Italiæ declaratum, ad Põtificem misit, à quo in basilica Petri inungitur, & Augustus appellatur. Interea verò tumultuante Italia, & ad res nouas spectante, cùm Lotharius tantis motibus nequaquam se parem cerneret, maiores exercitus paraturus, ad patrem se cõtulit. Hanc ob rem Theodorus primicerius, & Leo nomenclator Romæ in Laterãnensi palatio per seditionem confossis oculis necantur. Fuere qui tantum crimẽ in Paschalem reijcerẽt: qui quidem in Synodo triginta Episcoporum habita, & coniecturis, & rationibus, & iuramẽto, à tanto se crimine liberauit. Accepit hanc satisfactionem Lodouicus, & vt Bibliothecarius ait, cùm Paschali rescriberet, ne deinceps seditio ex re incerta oriretur, ciuitates Hetruriæ imperio subiectas literis declarauit: Aretium, Volaterras, Clusium, Florentiam à patre Carolo

c. Pont. 817

restitutam & auctam, Pistorium, Lucam, Pisas, Perusiam, & vrbem veterem: cætera verò Ecclesiæ Romanæ asscribebat. Addidit & Tudertum in Vmbria & vltra Apenninum Flamineam, ac Rauennæ vrbis hexarchatum. Idem quoq; Bibliothecarius scribit, Lodouicum liberam eligendorum Episcoporum potestatem Paschali dedisse, cùm antea ea quoque in re imperatores consulerentur: quam potestatem ab Hadriano pontifice Carolo concessam, idem autor refert. Paschalis itaque, quem Stephanus ob eius virtutem & doctrinam, dum viueret, monasterio beati Stephani martyris in Vaticano præfecerat, pontificatum iniens, & corpora sanctorum minùs religiosè iacentia, in vrbem cum maxima veneratione introducta, honestiore loco recondidit. Et captiuos persoluto creditoribus pretio, è vinculis liberauit. Idem quoque Praxedis beatissimæ Christi martyris templum à fundamentis extruxit, non longè à veteri, quod iam vetustate & incuriam sacerdotum ruinam minabatur: quo quidem in templo à se dedicato & persæpè celebrauit, & multorum corpora sanctorum collocauit, iam antè in cœmiterijs passim, & sine veneratione iacentia. Extat & in eadē basilica oratorium beatæ Hagneti dedicatum, quod ipse pluribus ornamentis augustius reddidit. Idem quoq; beatæ Cæciliæ templum extruxit, quod carmen in apside notatum nunc etiam indicat: eo quoque loci & ipsius virginis & eius sponsi Valeriani, Tiburtij, Maximi martyrum, Vrbani, Lucij, pontificum corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamentis ex auro, argento & quouis genere marmorum. Restituit prætereà beatæ genetricis templū ad Præsepe vetustate quassum, eiusq; apsida in meliorem formam redegit. Qui non ita multò pòst nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exemplo prætermisso, septimo pontificatus sui anno, mense tertio, die decimoseptimo moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes dies quatuor.

Libera potestas eligendorū Episcoporū Paschali data.

EVGENIVS II.

cj Pont.

Vgenius secundus, patria Romanus, patre Boemundo: tantæ religionis, sanctitatis, doctrinæ, humanitatis & eloquentiæ fuit, vt omnium consensu pontifex crearetur, eo maximè tēpore, quo Lotharius in Italiam veniens, magistratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperante Carolo ac filijs, libertate aliqua post longam & grauē seruitutē vsi sunt. Interim verò Lodouicus cū quadraginta diebus ferro ac flamma Britanniā vastasset, acceptis obsidibus Rhotomagū petit, vbi Michaelis Constantinopolitani imperatoris oratores audit, eū consulentes, quid de sacris imaginibus faciendū censeret, abolendæ ne, an restituendę viderentur. Hos aūt ad pontificē reiecit, cuius maximè intererat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadentes, primò quidem repulit: verùm cùm Haydo Aquitaniæ præfectus rebellasset, Abderamanni Saracenorum regis auxilijs fretus, omittere tantum bellum necesse fuit: hanc ob rem Bulgari per medias Pannonias in Dalmatiam infesto agmine penetrarunt. Sed antequam Lodouicus in Haydonē mouisset, magnam Hispaniæ partē deficientibus populis iam occupauerat, dimissa circūquaq; classe, quæ maritimas ciuitates vexaret. Solus autē Bernardus Barchinonensium comes terra mariq; vexatus, in imperatoris fide permansit. At Eugenius dignitate corporis & præstantia animi insignis, spretis rebus omnibus humanis, vel potiùs fortunæ bonis, ad munificentiam & liberalitatem versus, adeo rem frumentariam curauit, vt nullibi viliùs quàm Romæ annona venderetur. Prætereà verò pauperum, pupillorum, viduarum causas & vitam ita tutatus est, vt ab omnibus meritò pauperum pater diceretur. Hoc autem genere viuendi, & ante pontificatum vsus est: & dum beatæ Sabinæ in Auentino presbyter esset, quam pontifex in meliorem postea cultum restituit: & dum basilicæ Lateranensis archipresbyter esset, quo ex loco deinceps, tantę integritatis & modestię fuit, ad pontificatum

omni-

omnium suffragijs traductus est. Huius præterea opera precibus captiui omnes & exules ex Gallia tandem ad vrbem rediere, quos bonis paternis & fortunis omnibus spoliatos, suis facultatibus sustentauit, & in vita retinuit. Per eum quoque non stetit, quo minùs Sico dux Beneuentanus Neapolitanos obsidione solueret, quos tum vehementer premebat: vnde beati Ianuarij corpus Beneuentum transtulit, & in maiori basilica cum Desiderio & Festo honorificè collocauit. Siconem nanque mouere in Saracenos Pontifex adhortabatur, qui Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cùm his itaque artibus in pontificatu annis quatuor vixisset, moritur Pontifex optimus collachrymantibus omnibus, & suam vicem potiùs quàm mortem sanctissimi viri dolentibus, cùm mors ei ad felicitatem via optatissima esset: sepelitur autem in basilica Petri Apostolorum principis.

VALENTINVS I.

Alentinus patria Romanus, patre Leontio, tantæ virtutis & sanctitatis fuit, vt nōdum presbyter, sed Diaconus, summum Pontificatus gradum meruerit: nec mirum, quippe cùm apud Paschalem & Eugenium viros sanctissimos & doctrinam & rationem benè ac sanctè viuendi à teneris annis vsque ad maturam ætatem didicerit. Non ludis, non iocis, aut voluptatibus intentus, vt plerique omnes adolescentes facere consueuerunt: sed doctrinam & beatè viuendi normam ex lectione veterum, & exemplo sanctorum pontificum sumens. Fuit præterea in homine tanta ingenij dexteritas, tanta eloquentia, vt facilè quod vellet, suaderet & dissuaderet: nil nisi sanum, & quod doctrinam saperet ac modestiam, proponens. Postremò autem pietate, clementia, liberalitate, tum in vita priuata, tum in pontificatu, nulli maiorum secundus est habitus. Has ob res omniū consensu Pontifex creatus, meritis hominum, qui tum erant, id fortasse exigentibus, quadragesimo Pontificatus sui die moritur, ac in basilica Petri sepelitur, conquerentibus omnibus eum hominem sibi morte sublatum esse: quo stante labefactari Romana libertas & Christiana religio vix poterat. Vacante autem sede Sicardus dux Beneuentanus, qui patre mortuo tyrannicam vitam ducebat, Deusdedit montis Casini Abbatem, à quo pecunias expetebat, in carcerem coniecit: quo in loco non fine opinione sanctitatis mortuus est.

cij. Pont.

GREGORIVS IIII.

Regorius quartus, patria Romanus, patre Iohanne, tituli sancti Marci presbyter, eo tempore pontificatum inijt, quo & Saraceni Asiam occupantes, ad sancta Palæstinæ loca Christianis aditum interclusere, & Mauri in Siciliam classe delati, ipsius insulæ magnam partem vastauerunt, occupato (vt dixi) Panhormo: nec prohibere Veneti potuere quo minùs id facerēt, eò classe rogatu Michaelis imperatoris Constantinopolitani contēdentes. Maior enim erat Maurorum classis, maiores etiam nauales copiæ. Crescebat tum res Veneta, quæ originem à Venetis * omnibus habuerat, eo maximè tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Concordiam, Altinum, aliasque Venetiæ prouinciæ vrbes ceperunt ac diruerūt, à sæuitie barbarorum solis æstuarijs & paludibus se ipsos tuentes. Dux Venetorum Iustinianus patricius tum erat, cuius nomē ideo commemorare libuit, quòd suis temporibus corpus sancti Marci Alexandriâ à mercatoribus Venetis in patriam delatum est: vbi nunc in maxima veneratione habetur, extructo egregio templo in celebriore vrbis loco, multisque donarijs in ipso sacello reconditis. Hinc primùm Veneti Marci imaginē vrbis patroni in vexillis retulere. At verò Gregorius cùm intelligeret à Venetis Barbaros pelli ex insula non posse, legatos ad Lodouicum & Lotharium misit, qui eos rogarent,

ciij. Pont.

Saraceni Asiam occupauerunt.

Corpus sancti Marci à Venetis mercatoribus in patriam delatum est.

garent, vt primo quoq; tempore Siculis auxilium ferrent. Tergiuersabantur hi, cùm dicerent id bellum ad Michaelem imperatorem Constantinopolitanũ pertinere, se tamen paratos esse communi impensa communibusque copijs rem ipsam gerere. Interea verò cùm legati ea de re vltro citroque mitterentur, Bonifacius Corsicæ comes cum fratre Bertario, & auxilio quorundam populorum Hetruriæ, classe in Africam delati, inter Vticam & Carthaginem quater cum hostibus congressus, tantam hominem stragem edidit, vt coacti sint Mauri, vt olim à Scipione vexati, suos ex Sicilia reuocare, qui patriæ laboranti auxilium ferrent. Hac igitur ratione Sicilia à barbarorum manibus liberata est. Redijt itaque ex Africa in Corsicam Bonifacius cum classe victrici ingenti præda onusta. Sunt qui scribant, dum omnia vbiq; in Italia pacata essent, Lotharium ægrè ferentẽ quòd Lodouicus Carolũ natu minimum, cui postea Caluo cognomentum fuit, rebus in omnibus sibi præferret, patri vincula indidisse, nec ita multo pòst eum liberũ dimisisse: eaque opportunitate barbaros illectos, ex Africa cum ingenti classe in Italiam delatos, Centumcellis applicuisse, vrbemque (quæ nunc ciuitas vetus appellatur) vt quidam volunt, delesse. Atque inde Romam mouentes, vrbem ipsam cepisse, quod quidem vero dissonum est. De Centumcellis non negauerim. Barbaros verò vrbem oppugnare adortos constat: sed Guidone Cisalpinæ Marchione eam acriter defendente, incensis suburbijs ac basilicis Petri & Pauli via Latina, in saltum Casinatem mouentes, vbi sancti Germani oppidum & monasterium beati Benedicti in monte positum euertissent, iuxta Lyrim fluuium ad mare descendentes classe ab Hostia eò aucta, Tarentum & Siciliam inuasere: atque (vt dixi) Bonifacij virtute in patriam à ciuibus bello oppressis reuocati sunt. Crediderim ego tum Bartholomæi Apostoli corpus ex Lipari Siciliæ Beneuentum translatum fuisse à Sicardo Beneuentanorum principe, qui tanto bello interfuit, ne sanctissimi Apostoli corpus in hostium Christiani nominis manus deueniret. Ad Gregorium redeo, qui tantæ modestiæ fuit, vt electus à clero populoque Romano, non priùs Pontificium munus obire voluit, quàm à legatis Lodouici imperatoris ob eam causam Romam missis, qui diligenter tantam electionem discusserant, confirmatus est. Fecerat id Lodouicus non superbia motus, sed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemens & humanissimus sit habitus, quique iura Ecclesiæ & dignitatẽ semper tutatus sit. Instituit enim, ne Christi serui vlli seruitnti humanæ subiecti essent: & vt vnaquæq; Ecclesia suos prouẽtus haberet, vnde sacerdotes viuerẽt, ne ob inopiam rerum cultũ diuinum desererent: néve ob necessitatem quæstui sese dederent. Idem præterea octingentesimo ac trigesimo dominicæ incarnationis anno, synodum multorum episcoporum habuit, excogitatã ad honorẽ Dei & vtilitatẽ ecclesiasticę dignitatis: in qua quidem constitutũ est, ne episcopi & clerici cuiusuis gradus pretiosas & exquisitas vestes, vtpote sericas & coccinei coloris aut bracteatam ferrent: neúe in digitis gemmas, nisi dum præsules sacrificant: ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurum & argentum ferrẽt: quæ certè procul omni religione sunt, & magnæ incontinẽtiæ ac vanitatis signa manifestissima. Vtinam nostris temporibus Lodouice vineres. Indiget nunc Ecclesia tuis sanctissimis institutis, tua censura: adeò in omnem luxum & libidinem sese effundit Ecclesiasticus ordo: coccinatos & trabeatos nunc inspiceres nõ homines, quod leue fortasse videretur, sed equos & iumenta, præcedente dũ incedũt magno adolescentum, & altero presbyterorum agmine subsequente: non in asinis, vt Christus nostri dogmatis autor, & benè viuendi vnicum in terris exẽplar, sed in equis præferocibus & phaleratis, acsi ex hoste deuicto triumphum ducerent. De argenteis vasis, & egregia eorum supellectile, deq; cibarijs nõ attinet dicere, cũ & Siculæ dapes, & Attalica ornamẽta, & vasa Corinthia, si hæc inspicias, nullius pretij dici possint. Quid verò ex hac intemperantia nascatur, prætermittam, n eos (vt ipsi aiunt) in cœlũ ponam. Ad Lodouicum redeo, qui his artibus & humanis

humanis & diuinis rebus consules, imperij sui anno trigesimosexto moritur, sepeliturque meritis in basilica beati Arnulphi. Hunc autem non multò pòst secutus est Gregorius pontifex, nobilitate insignis, sanctitate clarus, doctrina & eloquentia præcipuus, diligentia ac solicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi sui commoda mirum in modum curauit, diuites in officio continendo, pauperes pascendo, desperatos solando, errātes sanis admonitionibus in viam rectā deducēdo, Ecclesias quoq; multas vetustate collapsas restituit. Electos in sortē domini doctrina, & exemplo, quoad vixit, in officio continuit. Transtulit idē sanctissimus pōtifex beati Gregorij corpus, atq; eo loci collocauit, vbi nunc iacet magnis adhibitis ornamentis, quo in loco multi tēporibus illis, religionis aut voti causa excubare cōsueuerant. Ferunt & ab eodē corpora Sebastiani & Tiburtij à cœmiterijs, in quibus ante iacebant, ad basilicam Petri translata fuisse. Sunt qui scribant rogatu Lodouici Gregorium sanctorum omnium celebritatem Calendis Nouembris instituisse, eamq; rem magnopere à Rabano monacho theologo insigni, carminibus & prosa laudatam fuisse. In his enim duobus dicendi generibus vir doctus, vt illa maximè tempestate, satis valebat. Commentatus est idem Rabanus & librum Paralipomenon, & Machabæos. Habuit etiam sermones satis elegātes ad populum: sed is potissimū laudatur, quē habuit in celebritate omnium sanctorum. Moritur autē Gregorius pontificatus sui anno decimosexto, sepeliturq; in basilica Petri, ac sedes eius in morte diebus quindecim vacat.

SERGIVS II.

Sergius secundus, patria Romanus, patre Sergio, è regione quarta: eo tēpore pontificatū inijt, quo Michael imperator Constantinopolitanus moritur. Sunt qui Sergium primò quidem os porci appellatum fuisse dicant, & ob turpitudinem cognomenti, Sergij nomen sumpsisse, eamque consuetudinem ad nostros manasse, vt qui pontifices crearentur, suo omisso, maiorum nomina sibi inderent, licet ab omnibus non sit obseruatum. Vtcunq; est, constat Sergium ex illustri familia ortum, nequaquam à maioribus suis degenerasse, adiuuantibus eius præclarum ingenium, Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio secundo, & Gregorio quarto: sub quorum moribus & doctrina ita vixit, vt solus mortuo Gregorio dignus haberetur qui pontificium munus obiret. Exarserat tum inter Lodouici filios tantum odij propter imperij diuisionem, vt in Antisiodorensi agro apud Frontanicum acertimè à Lodouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatū sit: quo quidē multi vtrinq; cecidere. Lotharius enim tandem victus, Aquisgranū confugit, atque inde quoq; deturbatus instantibus hostibus, Viennam cum coniuge & liberis se contulit. Insecuti & eò cum exercitu fratres, ad quos quidem placandos non solum multi regni ipsius proceres, sed ex Italia quidam iussu Sergij profecti sunt, inter quos Georgius archiepiscopus Rauēnas primus est habitus: qui cùm secundo prælio apud Lothariū componendę rei causa esset, ac fortuna ad Lodouium & Carolum inclinasset, totum comitatum in prælio amittēs (eò enim cū trecentis equitibus venerat) vix solus è tanta strage fuga prolapsus est. At verò hi communem totius regni calamitatem & interitum miserati, fœdera pacis in hunc modum ineūt, vt pars illa occidētalis regni, quæ à Britannico oceano vsq; ad Mosam flumen pertinet, Carolo obtemperaret, in eaq; etiam Francorum nomē maneret: vtq; Lodouico Germania contingeret vsq; ad Rheni fluēta, & trans Rhenum quicquid genitor possedisset. Lotharius autē cùm imperij titulo vrbē Romam obtineret cum Italia & ea parte Gallię, quę olim Narbonēsis, nunc Romana prouincia vocatur: huic autem addidere eam quoq; partem, quæ inter Scaldem & Rhodanum fluuios Lotharingiæ nomē accepit à Lothario, vt arbitror. Rebus autē ita cōpositis,

Pont. ciij

Nomina pontificū immutādi cōsuetudo

Lotharius Lodouicum filium, quem regni socium asciuerat, in Italiam cum ingē ti exercitu mittit: huic socios addidit Drogonem Matensem Episcopum, atque alios viros Ecclesiasticos prudentia & autoritate dignos, quorum consilijs vteretur. Is autem adolescens nimia felicitate elatus, quacunque iter facit, cædibus omnia & rapinis vastat, incendit & diruit. Verùm cùm vrbi appropinquasset, eique obuiam honoris causa Romani ciues prodijssent, deposita ferocitate illa Gallica, mitior esse cœpit, quòd ei præter sententiam ingredi vrbem pacato agmine liceret. Prodeunt & obuiam ad primum lapidem sacerdotes cum crucibus, & hoc cātu: Benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis. Atque eum vsq; ad gradus sancti Petri comitantur: ibi Pontificem offendens, mutuo osculo, mutuaque salute data & accepta, ad argenteas portas simul peruenere clausas quidem. Tum Pontifex: Si pacato magis animo quàm hostili animo ad nos venisti, sicq; ad reipub. Christianæ vtilitatem magis respicis quàm ad voluptatem sæuiendi prædandiúe, meo iussu ingredere: sin aliter animatus es, fores ne tetigeris: nam supra caput ensem habes scelerum omnium vltorem. Cùm autem bono animo esse pōtificem iussisset, statim eius iussu fores patuere. Ingressi itaque pariter magna Romanorum ac Francorum multitudine tùm præcedente, tum sequente, cùm ad altare beati Petri peruenissent, procidentes simul omnipotenti Deo & apostolorum principi gratias egerunt, quòd sine vllo maleficio res ex sententia acta esset Pentecostes octaua. Verùm cùm postea à multitudine militum suburbia vastarentur, parumq; abesset quin vrbem prædandi causa irrumperent, octauo ex quo venerat die, videntibus omnibus qui aderant, Lodouicum regem oleo sancto inungit, corona donat, Italiæ regem decernit. Ad quem Siginolphus dux Beneuētanus salutandi hominis causa statim venit: qua quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora distracta, & segetes (vt fit) in pabulum equorum succisæ sunt. His itaque Pontifex quicquid petiere, honestum præsertim, facilè concessit, quo citiùs ab vrbe discederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, sanctissimum Pontificem verum Christi vicarium & vnicum patriæ parentem prædicabant. Qui quidem ad ornanda templa conuersus, basilicam sanctorum Syluestri & Martini vetustate collapsam restituit, in eaque vnà cum ipsis Confessoribus Fabiani, Stephani, Sotheri, Asterij, Ciriaci, Mauri, Smaragdi, Anastasij, Innocentij, Quirini, Leonis, Artheinij, Theodori, Nicandri corpora collocauit. Struxit & à fundamentis ad ipsius basilicæ latus, in honorem Petri ac Pauli monasterium, vbi continuò res diuina agebatur. Demum verò sanctissimus Pontifex re Ecclesiastica benè ac integrè gubernata, tertio pontificatus sui anno moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum eius in morte Romana sedes mensibus ij. diebus xv.

Lodouic° Italiæ rex decernit.

LEO IIII.

cv. Pont.

Leo quartus, patria Romanus, patre Rhadulpho, anno incarnationis octingentesimo quadragesimo octauo Pontifex omnium consensu decernitur, ac meritò quidem. Vir enim fuit in omni vita priuata etiam religione, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina Ecclesiastica præcipuè insignis. Tantæ præterea prudentiæ & virtutis fuit, vt Euangelij sententia, serpentis astutiam, vbi oportebat, & columbæ simplicitatem imitaretur. Tam constanti autem fama impulsus Sergius secundus Romanus Pontifex, hominem totius virtutis exemplar, ex subdiacono presbyterum creat, eundemq; titulo sanctorum quatuor coronatorum præficit. Vnde postea mortuo Sergio ad Lateranensem basilicam ductus, ac in sede Petri collocatus, vt verus & dignus Pontifex ab omnibus salutatur. Exosculati sunt etiam eius pedes qui propè aderant, morem antiquum seruantes. Sunt qui arbitrantur huius sanctissimi viri orationibus Deum permotum, Saracenorum rabiem naufragio, dum

dum onusti præda domum redeunt, compescuisse. Nam superato apud Tarentum nauali prælio Theodotio Michaelis imperatoris duce, Italiam nemine obstante longè ac latè populati, captaq; Ancona ac direpta, vexatoq; item Dalmatico sinu, dum læti domum redeunt, volente Deo procellis fluctuum obruuntur. Liberatus Saracenorum metu Leo, & sedilia in vestibulo atrij Lateranensis posita ex marmore construxit, & solarium à Leone tertio inchoatum perfecit. Instituit item pius antistes, vt quotannis à cuncto clero in basilica Pauli, ipsius Apostoli natali die hora vespertina celebraretur. Mandauit preterea ne laicus quispiã presbyterium ingrederetur, dum sacra fierent. Habitæ etiam suo iussu eisdem fermè diebus supplicationes ad auertendam iram Dei, quam frequentes terremotus præ se ferebãt. Crucem quoque, quam Carolus Romanorum imperator Constantinianæ basilicæ donauerat, furto gemmis spoliatam, mirum in modum exornauit. Hunc autem tantæ sanctitatis fuisse constat, vt & basiliscum serpentem (quem Latini regulum appellare possunt) suis orationibus è fornice sanctæ Luciæ virginis in Orphea expulerit, cuius halitu & veneno multi mortalium perierant: & incendium illud signo crucis extinxit, quod diu per domos Saxonum & Longobardorum vagatum, diui Petri basilicæ appropinquabat. Hoc autem factum est octaua die ab assumptione beatæ Dei genetricis, qui dies postea vt festus celebratus est, non longè à basilica Laurentij martyris extra mœnia. Eo namque loco ipsius virginis templum extabat, cui munificentissimus Pontifex multa dona ex argento auroque obtulit. Preterea verò opus musiuum basilicę sancti Martini & Syluestri in montibus, incrustationemq; parietum à Sergio inchoatam ipse perfecit, vt epigramma indicat, quod solum superest: nam pictura iam pridem corruit, vel incuria hominum, vel vetustate & situ. Suo quoque iussu crux illa quæ ante Pontificem à subdiacono ferrur ex auro facta, gemmis ornatur, nullum genus ornamenti relinquẽs, quod ad dignitatem saluatoris nostri pertineret. Restituit quoq; vrbis mœnia, & portas vetustate collapsas. Ad hęc verò xv. turres propugnacula vrbis à fundamentis erexit: harum duas permaximè necessarias, hinc dextera, hinc sinistra Tiberis amnis posuit infra Ianiculum & Auentinũ, ne subuehi naues hostium ad diripiendam vrbem possent. Idem quoque sua diligentia corpora sanctorum quatuor coronatorum inuenit, eorumq; templum in splendidiorem formam instaurauit. Sanctos ipsos sub altari collocauit, Sempronianũ, Claudium, Nicostratum, Castorium. His addidit & corpora Seueri, Seueriani, Carpophori, Victorini, Marij, Felicissimi, Agapeti, Hippolyti, Aquilæ, Prisci, Aquini, Narcissi, Marcellini, Felicis, Apollinis, Benedicti, Venantij, Diogenis, Liberalis, Festi, Marcelli: Addidit & caput sancti Proti, * Cæciliæ, Alexandri, Sixti, Sebastiani, Praxedis. At verò dum his rebus, vt sanctissimum virũ decebat, quàm diligentissimè vacaret, nunciareturq; Saracenos cum magna classe diripiendæ vrbis causa aduentare, & Neapolitanos ac cæteros illius oræ maritimæ paulò pòst ipsi vrbi auxilio futuros, ipse statim cum quanta potuit manu Hostiam proficiscitur, eoq; omnes auxiliares copias conuocat, cum hostibus dimicaturus, si copiam pugnandi fecissent. Suos autem sanctissimus Pontifex ad communionẽ primò adhortatus, vbi id obsequentissimè fecissent, orationem ad Deum his verbis habuit: Deus, cuius dextera beatum Petrũ ambulantem in fluctibus ne mergeretur erexit, & coapostolum eius Paulum tertio naufragantem de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propicius, & concede, vt amborum meritis horum fidelium tuorũ brachia contra inimicos Ecclesiæ tuæ sanctæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur & conualescant, vt de recepto triumpho nomen sanctum tuũ in cunctis gentibus gloriosum appareat. His dictis, statim facto signo crucis pugnandi copiam fecit, qui ita alacriter pugnam iniere, acsi victoriam certam sibi propositam viderent. Tãdem verò post longum & acre certamen hostes superantur fuganturq;: multi in ipso prelio vtpote nauali periere: pleriq; tamẽ viui capti,

Oratio Põtificis pia.

&Ro-

& Romam perducti sunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quosdam ad terrorem non longè à portu Romano furca suspendere, aduersante tamen Leone ob mansuetudinem & clementiam, qua potissimùm insignis habebatur: sed ire obuiam multitudini, in tanto præsertim furore, non licuit. Eorum verò opera, qui viui Romam perducti sunt, vsus est Leo in restituendis Ecclesijs, quas ipsi Agareni quondam diruerant & incenderant, in extruendis mœnibus, quibus Vaticanum cinxit, Leoninamque vrbem de suo nomine appellauit: idq; potissimùm effecit, ne deinceps hostibus liceret Ecclesiam beati Petri vna vel leui incursione spoliare & incendere, vt ante consueuerant. Non caruere suis præcationibus portæ. In ea enim quæ ad sanctum Peregrinū ducit, hæc erant in marmore cæsa: Deus, qui Apostolo tuo Petro collatis clauibus regni cælestis, ligandi atque soluendi pontificiū munus tradidisti, concede vt intercessionis eius auxilio à malis nexibus liberemur, & hanc ciuitatem, quam nouiter te adiuuante fundauimus, fac ab ira in perpetuum manere securam, & de hostibus, quorum causa constructa est, nouos ac multiplices habere triumphos. In secunda verò porta, quæ apud Hadriani molem ad prata ducit, hæc verba inerant: Deus, qui ab ipso huius mundi principio hanc sanctam Catholicam & Apostolicam Romanam Ecclesiam ab hostibus custodire & confirmare dignatus est, iniquitatis nostræ chirographum propiciatus emenda, & vrbem hanc, quam tuo sancto nomini per Apostolorum Petri & Pauli suffragia nouiter dedicauimus, ab omnibus inimicorum insidijs securam permanere concede. Tertia autem precatio erat in frontispicio portæ, quâ ibatur ad scholam Saxonum, his verbis: Præsta quæsumus omnipotens & misericors Deus, vt ad te toto corde clamantes, intercedente beato Petro Apostolo, tuæ pietatis indulgentiam consequamur, vt vrbs, quam ego famulus tuus Leo quartus Episcopus Romanus, te auxiliante meo nomine Leoninam vocaui, nouoq; opere dedicaui, secura atque illæsa permaneat, apud clementiam tuam iugiter exoramus. Hanc autem vrbem primò pontificatus sui anno inchoatam, demùm sexto absoluit, eamq; Corsis, quos Saraceni ex insula depulerant, incolendam dedit, assignatis viritim agris vnde viuerent. Sed miror in portis ipsis aliam nunc inscriptionem legi versibus hexametris ineptis quidem, quos certè Leonis nullo modo esse arbitror, licet sub eius nomine ferantur. Ex manubijs verò Saracenorum dona quædam, tum ex auro, tum ex argento basilicis Romanis obtulit. Sunt qui scribant eius mandato etiā basilicā sanctæ Mariæ in via noua ædificatā fuisse, & turrim in Vaticano apud sanctum Petrum, quam adhuc cernimus. Fores prætera sancti Petri ab Agarenis direptas, ex argento restituit. Synodum vij. & xl. Episcoporum habuit, in qua ex decretis maiorum suorum Anastasium presbyterum Cardinalem sancti Marcelli, multis criminibus conuictum damnat, & ab Ecclesia reijcit, eò maximè, quòd parochiam suam per annos quinq; cōtra Canonum instituta deseruerit. Colonias præterea ex Sardinia Corsicaq;, quæ pulsis Saracenis iam respirare cœperant, Hostiam, cultoribus propter insalubritatem aëris & frequētes direptiones vacuam, duxit. Lothario postremò egregiè satisfecit, qui delatione quorundam impulsus Romam venerat, quòd intellexerat Leonē transferendi imperiū ad Constantinopolitanos consilia inijsse. De delatoribus in mendacio deprehensis (vt par erat) supplicium sumitur, atq; amicitia inter vtrunque integratur. Sunt qui scribant Iohannem Scotum huius temporibus fuisse, virum in rebus diuinis doctissimum, qui in Franciam veniens, regis Lodouici iussu hierarchiam beati Dionysij è Græco in Latinum trāstulit, nec ita multò pòst (vt aiūt) à discipulis stylo confossus perijt. Tanti sceleris causa nusquam traditur. Ferunt item Alidulphum Angliæ regē, ob religionem, insulam vectigalem Ecclesiæ Romanæ fecisse, singulis nummis argenteis in singulas domos quotannis collatis. Moritur autem Leo vir sanctissimus, & optimè de Ecclesia Dei, deque vrbe Roma ac nomine Christiano meritus, consilio, autoritate, diligentia, doctrina, magnificentia

Leonina vrbs.

Oratio Pōtificis ante portam prima.

Secunda.

Tertia.

Synodus septem & quadraginta Episcoporū.

gnificentia præclarorum operum, anno pontificatus sui octauo, mense iij. die sexto, xvj. Calendas Augusti, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus xv.

IOHANNES VIII.

IOhannes Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus est: Mentitus enim sexum, cùm fœmina esset, adolescens admodum Athenas cum amatore viro docto proficiscitur: ibique præceptores bonarum artium audiendo tantum profecit, vt Romam veniens, paucos admodum etiam in sacris literis pares haberet, nedum superiores. Legendo autem & disputando doctè & acutè, tantum beneuolentiæ & autoritatis sibi comparauit, vt mortuo Leone in eius locum (vt Martinus ait) omniũ consensu pontifex crearetur. Verùm postea à seruo compressa, cùm aliquandiu occultè ventrẽ tulisset, tandẽ dum ad Lateranẽsem basilicam proficisceretur, inter theatrum (quod coloseum vocant) à Neronis colosso, & sanctum Clementem, doloribus circunuenta peperit: eoque loci mortua, pontificatus sui anno secundo, mẽse vno, diebus quatuor, sine vllo honore sepelitur. Sunt qui ob hæc scribant pontificem ipsum, quando ad Lateranensem basilicam proficiscitur, detestandi facinoris causa, & viam illam consultò declinare, & eiusdem vitandi erroris causa, dum primò in sede Petri collocatur, ad eam rem perforata, genitalia ab vltimo diacono attrectari. De primo non abnuerim, de secundo ita sentio, sedem illã ad id paratã esse, vt qui in tanto magistratu constituitur, sciat se non deum, sed hominem esse: & necessitatibus naturæ, vtpote egerendi subiectum esse, vnde meritò stercoraria sedes vocatur. Hæc quæ dixi vulgò feruntur, incertis tamen & obscuris autoribus: quæ ideo ponere breuiter & nudè institui, ne obstinatè nimium & pertinaciter omisisse videar, quod ferè omnes affirmant: erremus etiam nos hac in re cum vulgo, quanquam appareat, ea quæ dixi, ex his esse, quæ fieri posse creduntur. Sunt qui dicant huius temporibus beati Vincentij corpus è Valentia citerioris Hispaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagum Albiensem vlterioris Galliæ deportatum. Dicunt præterea Lotharium iam grandem natu, sumpto monachorũ habitu, filium Lodouicum imperatorẽ reliquisse, qui statim in Germaniam prouinciã rediens, omnes ad arma spectantes sua præsentia in officio continuit. cvij Pont.

BENEDICTVS III.

BEnedictus tertius, patria Romanus, patre Petro, meritò Benedictus appellatus est, ob sanctitatem vitæ, & rerum diuinarum gratiam: Sub Gregorio enim militans, cùm ab eo subdiaconatus gradum accepisset, ita deinceps vixit, vt mortuo Leone vnus Benedictus tanti pontificis dignus successor haberetur. Ad hunc itaque concurrentes omnes tanquam ad vnicum & benignissimum sidus à Deo in terras missum, eum pontificẽ decernunt. Qui flens, & Deum ac sanctos testes faciens, se nequaquam dignum esse, qui tantæ sedi præficeretur, dicebat. Acclamantibus itaq; omnibus, & electionem approbantibus, inuitus tandem pontificium munus suscipiens, in atrium Lateranense perducitur, & in sede Petri collocatur. Inde verò in equo albo sedens, ad Ecclesiã sanctę Marię ad Præsepe ductus, ieiunijs triduo & orationibus vacauit, Deũ rogans, vt sibi liceret sanctè & integrè Ecclesiam suã gubernare. Eo autem post diem tertium iterum venere omnes, & eius pedes de more osculati sunt. Hi potissimùm, qui Rhodoaldi Portuensis Episcopi factionem secuti, alium nescio quẽ, vel (vt quidam volunt) Anastasium à Leone pontificatu deiectum, hominem ignotum pridie eius diei Benedicto præferre conati fuerãt: sed cognito errore (vt dixi) veniam petentes, in sententiã bonorum tandem venere, & hominẽ sanctissimum cviij Pont.

de mo-

de more adorarunt. Idem fecere & Lodouici imperatoris legati, ad confirmandã cleri ac populi electionem Romam missi. Sequenti verò die comitante populo ad basilicam Petri deductus, videntibus omnibus, vt mos est, & antiqua traditio dictat, consecratus insignia pontificis suscepit, acclamantibus omnibus & plaudẽtibus: Tantæ enim mansuetudinis fuit, tantæ dignitatis corpore & animo, vt tam in magistratu constitutus, quàm in vita priuata charus omnibus & gratus videretur. Hic quidem ad cultum diuinum conuersus, multas Ecclesias vetustate collabentes restituit, & dona pleraque in earundem sacraria reposuit. Instituit præterea, vt funeribus Episcopi, presbyteri aut diaconi, pontifex vnà cũ clero interesset honorandi corporis defuncti, & commendandæ animæ gratia: mandauitque vt vicissim clerus mortui pontificis funus celebraret. Ipse verò quod instituit dum in vita esset, non verbis tantùm, sed re ipsa comprobauit. Sacerdotum enim funeribus semper interfuit. Aegrotos præterea inuisit, pauperes aluit, desperatos & calamitosos consolatus est, viduas & pupillos acerrimè tutabatur. His artibus vitã sanctissimam traducens, suo magis quàm populi Romani tempore, moritur pontificatus sui anno secundo, mense .vj. die ix. Sepultus est autẽ ante fores basilicæ beati Petri Apostoli. Interim verò dies xv. episcopatus vacat.

NICOLAVS I.

cviij Pont.

Icolaus primus, patria Romanus, patre Theodosio, benè ac sanctè à teneris annis educatus: primò quidem subdiaconus à Sergio, mox verò diaconus à Leone creatur. In quo ordine adhuc constitutus, nullum genus pietatis omittens, Benedicti corpus suis manibus tumulo collocauit, non sine multis lachrymis. At verò cùm peracto de more funere, creare alterum pontificem necesse esset, cumque ieiunijs, vigilijs, orationibus instarent homines, vt talem à Deo consequerentur pontificem, qualem amiserant, in basilica sancti Dionysij confessoris atque pontificis (eò namque eius rei causa conuenerant) post longam consultationem Nicolaum absentem pontificem creant: & fugientem in Vaticanum, latitantemque vitandi honoris causa, conquisitum in atrium Lateranense perduxerunt, & nolentẽ etiam in solio apostolico collocarunt. Deinde verò in basilica Petri consecratus, sumptaq; de more pontificia corona, multa cum Lodouico Cæsare, qui tum aderat, collocutus est, tum ad pontificatum, tũ ad imperium pertinentia. Cùm verò Lodouicus ipse ab vrbe discessisset, consedissetque in loco, quem Romani Quintum appellabant, eò profectum Nicolaum ferunt cum proceribus vrbis Romæ: itaque honorificè susceptum, vt imperator ad mille passus pontifici obuiam factus, ex equo descendens, eum freno manibus attrectato in castra perduxerit. Erat enim tantæ venerationis & maiestatis, tantæ eloquentiæ & doctrinæ, vt ab omnibus tanquam numen coleretur. Habito autẽ simul longo & secreto colloquio post epulas, osculoque inuicem dato & accepto, ad vrbem pontifex redijt: quam quidẽ excrescentia Tiberis ita vexatam inuenit, vt non nisi lintribus de vico ad vicũ transire liceret: Nam & Ecclesiam sancti Laurentij in Lucina, & monasterium beati Syluestri, & totam illam planitiem, quæ à via lata ad radices Tarpeię rupis, ad viam Argentariam, ad Auentinum ducit, ita occupauerat, vt instare diluuium vulgò putatum sit. Hac inundatione & multæ domus euersæ sunt, & plures arbores eulsæ, & sata passim disiecta. Neque hoc semel eo anno, sed iterũ decembri mense Romæ accidit. Emendare hæc damna vel potiùs delinire pontifex enixus, nullum genus officij & pietatis in ciues suos omisit. Interim verò Michael Theophili filius Constantinopolitanæ vrbis imperator, legatos cum muneribus Romam misit, qui & limina apostolorum & pontificem inuiserent. Hæc autem munera fuere, patena aurea, & calix aureus iusti ponderis cum gemmis magnæ æstimationis. Hic est ille Michael, quẽ postea Basilius consors imperij factus, dolo necauit, vt solus imperio potiretur. Habiti sunt autẽ à pon-

Tiberis excrescẽtia tã magna, vt diluuiũ instare Romani putauerint.

à pontifice perbenignè legati, & dumum vicissim cum muneribus missi. Nicolaus verò pontificiæ dignitati admodum consulens, Iohannē archiepiscopum Rauennatem, ad sedem apostolicam propter obiecta crimina venire recusantem, dignitate priuauit. Is autem Papiam ad Lodouicum confugiens, ab imperatore literas commendatitias ad pontificē obtinuit, & legatos, qui à pontifice impetrarēt, vt Iohanni archiepiscopo Romam ad causam dicendam tutò proficisci liceret: quod haud grauatè pontifex concessit. Iohannes autem facta dicendi copia in magno præsulum conuentu in domo Leonina, nil aliud fassus est, quàm se maiestatis reum esse, ob eam rem & à pontifice, & ab his qui eo in conuentu aderant, se veniam petere. Motus hac confessione pontifex, & precibus qui tum aderant, his conditionibus Iohannē in gratiam recipit, vt & se in concilio de hæresi purgaret, vtq; quotannis Romā se profecturū polliceretur, quoad fieri posset: & ne electos etiā canonicè in Flaminea Episcopos, consecrandi facultatē haberet, nisi id sibi à sede apostolica literis concederetur: néve eosdē Episcopos Romā proficisci quotiescunq; vellent prohiberet, vtq; ei nullam exactionem, quam sacri canones nō recipiunt, nullum morē, nullam consuetudinem introducere liceret. Postremò verò ei sub anathematis pœna mandatum est, ne de bonis Ecclesię quicquam immutaret aut decerneret inconsulta sede apostolica: néve etiam prophana ei recipere liceret, nisi id placere summo pontifici intellexisset. Has aūt sanctissimas iussiones tota synodus ita approbauit, vt ab omnibus ter acclamatum sit, Rectum iudicium summi prēsulis, Iusta diffinitio pastoris vniuersalis Ecclesiæ, Salubris institutio Christi discipulis omnibus placet. Omnes aūt eadem dicimus, eadem sapimus, eadem iudicamus. Tum verò Iohannes videntibus omnibus, eadē se conseruaturum iureiurando & scripto confirmauit. Atq; ita soluta synodo, Iohannes Rauennā ad suos rediit. Liberatus aūt hac molestia pontifex, Ecclesiam Dei genitricis (quę priùs antiqua, nunc vulgò noua appellatur) restituit, egregiisq; picturis exornauit. Regem Bulgarorum cum omni prouincia ad fidē Christi literis & sanis admonitionibus conuertit, eisdemq; Bulgaris Episcopos & presbyteros dedit, qui Neophytos in fide confirmarent, pulso Photino, cuius fraude in errorem Bulgari dilapsi fuerant. Pacem pręterea inter Lodouicum imperatorē & Andalisium Beneuentanum ducem composuit. Saracenos Beneuentum vsque aliquando peruagatos repulit. Postremò verò approbante Lodouico imperatore instituit, ne princeps vllus secularis aut imperator conciliis clericorum interesse auderet, nisi de fide ageretur, licere tum ac par esse censuit. Sunt qui scribant beatum Cyrillum ex Gersona Ponti, sancti Clementis corpus Romam tum detulisse: idq; in Ecclesia his temporibus sancti Clementis appellata, reconditum fuisse, nec ita multò pòst Cyrillum mortuum eo loci sepultum iacere. Nicolaus autem in omni genere virtutis vnici viri exemplar, septimo pontificatus sui anno, mense nono, die decimotertio moritur, & ante fores basilicæ beati Petri ex testamento sepelitur. Sunt qui scribant post mortem eius annis octo, mensibus septem, diebus nouem sedem vacasse.

HADRIANVS II.

Adrianus secundus, patria Romanus, patre Talaro Episcopo, Sergio pontifici familiaris fuit: à quo cùm aliquando denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens dispensatori mandauit, vt eos peregrinis & pauperibus, qui in vestibulo domus suę stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cùm videret ne minimæ quidē parti* tantutula re satisfieri posse, ad Hadrianum rediens, rem ipsam exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniens, & ternos denarios singulis præstitit, & totidem sibi, rei familiari satisfacturus, reseruauit, admirantē dispensatore miraculo rei. Cui Hadrianus, Vides, inquit, quàm benignus & largus sit Dominus, his præsertim, cix. Pont.

qui liberales & munifici in pauperes sunt? Hac & alijs virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, vt cùm de pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes vnicum Hadrianum deligerent, quem etiam ab Ecclesia sanctæ Dei genitricis ad Præsepe, ad Lateranensem basilicam nolentē detulere, ac statim pontificem crearunt. Non est habita in tanto tumultu cuiuspiam ratio. Hanc ob rem Lodouici legati, qui eius rei causa aderant, indignati, quòd nusquam (vt par erat) dum hæc agerentur, interesse potuissent, & autoritatem imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione satisfactum est, quòd dicerent multitudinis voluntatem in tanto tumultu moderari non potuisse, eos tamen rectè facturos, si virum optimum, quem & clerus & populus elegerat, de more pontificem salutarent. Fecere id Legati, quanquam apertè cernerent, clerum & populū eligendi pontificis totam autoritatem sibi vendicare, ne deinceps principis cuiuspiam nutus expectaretur: fortè etiam vt libertas ecclesiastica tum * mollesceret. Superuenere à Lodouico imperatore literæ, quibus Romanos admodū laudat, quòd summum pontificem sanctè & integrè creassent, non expectato aliorum voto, qui fortè ea in re ob ignorationem personarum minus iudicij habuissent. Quî enim fieri posse dicebat, vt peregrinus & hospes dignoscere posit in aliena republica, quis potissimùm cæteris præferendus sit? Id maximè ad ciues pertinere, & ad eos præsertim qui cum inquilinis familiariter vixere. Hadrianus autem pontificatum adeptus, omnia quæ ad honorem summi Dei pertinerent, diligenter circunspiciebat, verbis, exemplo, autoritate, tum sua, tum maiorum, vnumquemque ad benè beateque viuendum cohortatus. Circunuentos etiam aliorum iudicijs & potentia, acerrimè tutatus est. Haberi enim synodum Constantinopoli passus est, qua & pulsus Photius vir seditiosus, & restitutus Ignatius iam antea iniuriā pulsus. Habita etiam in eadem synodo longa contentio est, Bulgári ne (quorum legati tum aderant) sedi Romanæ, an Constantinopolitanæ subiecti essent. Tandē verò Basilio contradicente, Romanæ sedi adiudicantur. Quare Hadrianus à Bulgaris rogatus, vt virum vita & doctrina * in prouinciam mitteret, cuius autoritate & exemplo in fide Christi retinerentur: tres sanctissimos viros eò cum summa potestate misit, qui Ecclesias illas ex sententia ad meliorem cultum redigerent. Hi autē fuere, Syluester subdiaconus, Leopardus Anconitanus, Dominicus Taruisinus, qui rem omnem ex sententia pontificis breui composuere. Quanquam Bulgari non ita multò pòst donis & pollicitationibus à Constantinopolitanis corrupti, pulsis Latinis sacerdotibus, Græcos receperint: quę quidem seditio multorum malorum incendia inter Græcos & Latinos suscitauit. Hadrianus verò sese omnibus Ecclesiæ hostibus, quoad fieri poterat, obijciens, cùm mortuo Lodouico Carolum filium inuncturus esset, moritur pontificatus sui anno v. mense ix. die xij. Eius autem ante mortem & tribus diebus sanguine apud Brixiam pluit, & locustæ Gallias mirum in modum vastarunt, tam calamitosæ mortis indicia permaxima.

*Alij, inolesceret.

Tribus diebus sanguine pluit.

IOHANNES IX.

ex Pont.

Carolus imperat.

Ohannes nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus sui Carolum, qui tum Romam venerat, imperatorem decernit. Hanc ob rem indignati duo Caroli, Lodouici regis Germaniæ filij, contractis vndique copijs in Italiam descendunt, patruum Carolum imperio simul & vita priuaturi. Is autem Tridentinos saltus nepotibus clausurus, cum exercitu Veronam properans, apud Mantuam valetudine correptus, venenata potione moritur, quam Zedechias Iudæus, quo medico vtebatur, curandæ valetudinis causa (vt creditum est) ei dederat. Ea re cognita, Iohannes pontifex omnibus viribus annitebatur, vt Lodouicus rex Franciæ Caroli filius, imperator decerneretur. Quo minùs autem id faceret, obstitere Romani proceres, Carolum tertium Germaniæ

regem, qui cum fratre Carolomanno iam partem Italiæ occupauerat, imperatorem esse cupientes. In tanta verò seditione cùm non deessent, qui etiam Lodouico fauerent, pontifex capitur, & in vincula conijcitur. Hanc ob rem non ita multò pòst adiuuantibus quibusdam amicis, è vinculis prolapsus, ad Lodouicum cognomento Balbum, in Franciam confugit: vbi per annum immoratus & regem inunxit, & controuersias quasdam inter Ecclesiasticos ortas sustulit. Nam Gibertus Neumanensis Episcopus, Leonem abbatem possessione monasterij sui vi priuauerat. Erat enim monasterium sancti Petri, in quo beati Aegidij corpus quiescebat. Situs autem loci Flauianus appellatus est à valle Flauiana, quam Flauius quondam rex beato Aegidio donauerat: is postea eo loci in honorem Petri & Pauli monasterium condiderat. Multis itaq; Episcopis & iudicibus astantibus, pontifex cognita causa Leoni monasterium adiudicat. A relate hæc contentio extincta est: vnde Iohannes abiens, annuente Lodouico, apud Trecas ciuitatem concilium habuit: in quo & multa ad fidē pertinentia sunt instituta, & Flandris, qui tum primùm ex locis nemorosis ad meliorem cultum venerant, Episcopus datus est. Verùm cùm Italia à Saracenis vastaretur, cumq; iam montis Casini monasterium cepissent ac diruissent, Iohannes Romam accitus, adiuuantibus principibus Christianis, Agarenorum magnam partem Italiâ ac Siciliâ expulit. Carolum prȩterea, quo ei liberiùs in vrbe viuere liceret, imperij corona donauit, tertiusque Carolus appellatus est. Qui postea in Normannos mouens, Franciam & Lotharingiam vastantes, ita eos perdomuit, vt Rotbifredus eorum rex, pacem petere & fidem Christi suscipere coactus sit: quem imperator in gratiam recipiens, è baptismatis fonte leuauit, vt scribit Anastasius, qui tum in pretio erat, Romanæ Ecclesiæ Bibliothecarius, vir sanè ita vtraque lingua doctus, vt è Græco in latinum & septimam vniuersalē synodum, & Hierarchiam Dionysij Areopagitæ, & vitas multorum sanctorum, Caroli gratia in latinum eleganter & doctè transtulerit. Sunt qui scribant Carolum ipsum multa monasteria condidisse, ac rem diuinam auxisse. Sed hæc eius præcipua laus, quòd multos ad scribendum impulit. Nam & Milo beati Amandi monachus, eiusdem sancti vitam accommodatè perscripsit: & Iohannes Scotus quædam nostræ religionis acutissimè disputata, grauissimè composuit. Non caruit etiam hac laude scribendi Iohannes pontifex, dum adhuc priuatus esset. Diaconus enim, primi Gregorij vitam quatuor libris egregiè conscripsit. Cùm verò in pontificatu annis decē, diebus duobus vixisset, moritur, & in basilica Petri sepelitur.

MARTINVS II.

Martinus secundus, natione Gallus, patre Palumbo, post Iohannem pontificatum inijt. Sunt qui hunc Martinum vocent, quos ego similitudine scriptionis deceptos puto. Martinus itaque, cuius vita ideo breuior est, quia breui tempore in pontificatu vixit, imperantibus apud Constantinopolim Leone & Alexandro Basilij filijs, in occidente verò Carolo tertio, quem ab Iohanne octauo coronam accepisse scripsimus: quemque Normannos Galliam infestantes, ita continuis prælijs attriuisse, vt eos & fidem Christi, & leges victoris accipere cogeret. Sunt qui scribant Martini fraude, vt in Formoso dicetur, Iohannem pontificem ita seditionibus agitatum fuisse, vt ei in vincula coniecto aufugere necesse fuerit. Martinus autem malis artibus pontificatū adeptus, breui moritur. Annum enim & menses quinque tantummodo in pontificatu vixit, nil dignum memoria gerens, vel ob breuitatem temporis, vel quòd nil tum accidit, quo nomen eius fieret illustrius, vel quòd Dei nutu malis artibus principatus acquisiti, veram gloriam, vnicum optimi principis cibum, amittunt. cxj Pont.

HADRIANVS III.

cxij Pont.

Adrianus tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tanti animi fuit, vt initio pontificatus sui, statim ad senatum populumque retulerit, anno Domini octingentesimo nonagesimoquinto, ne in creando pontifice imperatoris autoritas expectaretur, vtque libera essent & cleri & populi suffragia: quod quidem institutum à Nicolao primò tentatum potiùs, quàm inchoatum diximus. Illectum credo hac opportunitate Hadrianum, quòd Carolus imperator ab Italia cum exercitu discedens, in Normannos rebellantes mouerat. Fuerat ei in animo gentem inquietam omnino delere. At verò cùm id difficile videretur, nec fieri sine magna suorum clade posset, partem illam Galliæ ad incolendum his concessit, quæ vltra Sequanam flumen est, quæque hodieà gente ipsa, Normandia vocatur. Pendere autem quotannis vectigal regibus Franciæ sunt iussi, ne vi, sed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuisse viderentur. Interea verò Guilielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluerniæ comes, cùm stirpe virili careret, Cluniacense monasterium in fundo paterno Burgundiæ pago Masticensi magnificentissimis operibus inchoauit, eidemque loco Bernonem abbatem præfecit, designatis prouentibus, vnde monachi viuerent. Ante tempus verò Guilielmus moriens, monasterium imperfectum reliquit, Elbo comite Pictauiensi hærede instituto, qui rem ipsam ex testamento curaret. Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populusque Romanus magnam spem conceperat ob eius virtutem & magnitudinem animi, anno primo & mense secundo pontificatus sui moritur, sepeliturque in basilica Petri, collachrymantibus omnibus & ingemiscentibus tantum parentem iniquo tempore tam repentè sibi ablatum esse.

STEPHANVS V.

cxiij Pont.

Tephanus quintus, patria Romanus, ex via lata, patre Hadriano, pontificatum inijt eo tempore, quo Normanni adiunctis sibi Dacis omnem fermè Galliam ruptis fœderibus vastarunt. Timore verò tantæ incursionis beati Martini corpus Turone Altisidorum deportatum est, & in Ecclesia sancti Germani collocatum. Accidisse miraculũ tum ferunt, orta inter monachos discordia, cui potissimùm sancto nomen Ecclesiæ asscriberetur. Hanc ob rem discutiendæ ambiguitatis causa leprosus in medio vtriusque sancti collocatus, ea parte sanatur, quæ ad Martinum vergebat: conuersus deinde in alteram partem virtute beati Martini, integer omnino redditur. Hoc totum à Germano hospiti suo tributum creditur, ne de sanctitate eius ob translationẽ quicquam diminutum videretur. Sunt qui scribant huius pontificis tempore Carolum cognomento Crassum, qui iam annis xij. imperauerat, potestate deiectum ab optimatibus suis fuisse ob segnitiem corporis & ingenij tarditatem: in locumque eius Arnulphum nepotem suffectum fuisse, qui septimus à Carolo Magno imperator est habitus. Hac itaque perturbatione rerum illecti Hunni gens Scythica, vt Vincentius & Martinus scriptores referunt, in Pannoniam inferiorem ad consanguineos Vngaros descendentes, pulsis inde Gepidis & Auaribus, ipsam occupant: inde in Germaniam hostili agmine mouentes, ad Belgicam vsque Galliam peruenere, ferro ac flamma omnia vastantes. Stephanus verò in tanta rerum perturbatione sanctitate Luithprandi Ticinensis Ecclesiæ diaconi, Valdridi Bauari, Bernardi Pictauiensis, mirificè recreabatur. Quorum vita ac moribus ita Christiana fides inoleuit, vt & monasteria multa & sacella magnis sumptibus in vtraque Gallia sint condita. Moritur autem Stephanus pontificatus anno sexto, die xj. Vacat tum sedes diebus quinque.

FORMOSVS I.

For-

FOrmosus Portuensis Episcopus,post Stephanum pontifex creatur,qui statim inito magistratu Ecclesiam Petri principis Apostolorum leui pictura exornauit.Hic aliquando Iobannis pontificis seueritatem veritus,episcopatum suum deserens,in Gallias aufugit. Verùm cùm reuocatus redire abnueret,anathemate notatus,Romam veniens,omni ecclesiastica dignitate priuatus, prophana indumenta simul cum moribus assumens. Sunt qui arbitrantur hoc ideo Formoso accidisse, quòd eius coniurationis conscius & autor fuerit,qua Iohannes captus & in vincula coniectus est. Hac itaque contumelia motus Formosus,ab vrbe discedens, iureiurando affirmauit, se nunquam posteà vel Romam,vel ad episcopatũ rediturum. At verò Martinus pontifex Iohannis successor, hominẽ postea iuramento solutum, in patriam & pristinam dignitatem restituit,vnde ad pontificatum non ita multò pòst largitione potiùs,quàm virtute contradicentibus quibusdam assumitur. Arnulphus autem, quem septimum à Carolo imperatorem diximus,primò quidem strenuè sumptis armis Normannos adhuc rebellantes,magnis cladibus perdomuit.Verùm postea nimio successu elatus, ita contumax in omnes, tum vel maximè Ecclesiasticos factus est,vt Dei nutu pediculari morbo breui consumptus sit. Huius in locũ postea suffectũ Lodouicum imperatorem legitur,quem tamen nusquam habuisse imperij coronam accepimus.Hic autem(vt Martinus scribit)cum Berengario duce Foroiuliano,à regibus Longobardorum originem ducente,& auium paternumq; regnum repetente, armis decernens, eum primò quidem superat & vincit. Mox renouato prælio apud Veronam Lodouicus superatus ingenti suorum clade, capitur, & oculis priuatur. Atque ita imperium, quo annis ferè centũ Franci potiti sunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Constantino Leonis filio. Verùm nescio quo fato accidisse dicam, vt vnà cum industria imperatorum, simul etiam pontificum virtus & integritas defecerit: quæ quidem tempora infelicissima esse arbitror, cùm autoritate Platonis tales soleant esse reliqui ciues,quales sunt in republica principes. Ad Formosum redeo,cuius tempora ne omnino infelicissima baberentur, effecit Remigij Altisiodorensis virtus & doctrina. Hic enim multa commẽtatus est,& scripsit,in Matthæum potissimùm & Pauli Epistolas. Sunt qui scribant huius interpretationis autorẽ fuisse Remigium Remensem,non aũt hunc de quo loquimur:vtcunq; sit, constat vtrumque Remigium doctissimum fuisse. Formosus autem pontificatus sui anno quinto, mense sexto moritur. Vacat tum sedes diebus duobus. cxiiij Pōt.

BONIFACIVS VI.

BOnifacius sextus,natione Tuscus, in demortui Formosi locum pontifex creatur. Quantum autem in pontificatu vixerit,magna controuersia est. Plus enim alij, minus quidam temporis huic asscribunt. Sentio ego cum pluribus,qui affirmant pontificem hunc diebus tantummodo sex & xx.in pontificatu vixisse.Hoc vt credã, faciũt historię,in quib⁹ nulla,vel parua de hoc hoĩe mentio. Quo enim modo fieri posset, vt huius tempora sub silentio præterirentur,si annis duodecim (vt quidã referunt) in sede Petri vixisset? Ponere itaque hunc hominẽ in catalogo summorum pontificum institui, non propter res gestas, quæ nullę sunt, (Quid enim geri in tanta breuitate temporis potuit?) sed quia legitimè & rectè pontifex creatus est.Morit enim (vt dixi)pontificatus sui die sexto & vigesimo,sepeliturque in basilica Petri. cxv Pont.

STEPHANVS VI.

STephanus sextus, patria Romanus, Anagninus Episcopus, pontifex creatus,tanto odio persecutus est Formosi nomẽ, vt statim eius decreta abrogauerit, res gestas resciderit, licet quidã scribant ipsum Stephanũ cxvj Pont

episcopatum Anagniæ à Formoso consecutum fuisse: sed ego arbitror hoc odium ex ambitione ortum fuisse, cùm iam eò deuenissent Ecclesiastici, vt non coacti, vt antea, sed sponte & largitionibus pontificium munus obirent. Hinc odium ortũ est, quo etiam in mortuũ Stephanus sæuiebat, quòd ei antea impedimento fuisset, quo minùs optata sede potiretur. Refert Martinus scriptor, Stephanum tanta rabie desæuisse, vt habito concilio corpus Formosi è tumulo tractum, pontificali habitu spoliatum, indutumque seculari, sepulturæ laicorum mandauerit, abscisis tamen dextræ eius duobus digitis, illis potissimùm, quibus in consecratione sacerdotes vtuntur: in Tiberimq; proiectis, quòd vt (ipse dicebat) contra iura sacramenti Romam & sacerdotium repetisset, quo à Iohanne octauo iure spoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuersia & pessimi exempli, cùm postea ferè semper seruata hæc consuetudo sit, vt acta priorũ pontificum, sequentes aut infringerent, aut omninò tollerent. Quod hactenus certè ab optimis illis pontificibus, quorũ vitas conscripsimus, alienum fuit: paulùm certè abfuit, quin nostra tempestate Paulus secundus Venetus Formosi nomen (vt fit) sibi inderet, quòd id nomen ei maximè conuenire videretur, propter proceritatem corporis & maiestatem. Quo minùs autẽ id faceret, deterruere eum Cardinales quidam historiæ non ignari, ne post mortem id accideret, quod olim Formoso. Tulit id ægrè Paulus, quia nil ei præter hoc nomen ad summam felicitatem deesse videbatur. Interim verò ignauia pontificum fretus Constantinopolitanus imperator, Symbaticum patricium protospatarium suum, in Italiam cum exercitu mittit, qui Beneuentũ tertio mense postea quàm obsideri cœptum est, in potestatem suam redegit, possessum antè à Longobardis annis ccc. & xxx. Verùm anno tertio pòst Guido Longobardus, pulsis Græcis, vrbem recuperat, atque ita denuò ad Longobardos recidit. Ad Stephanum redeo, qui pontificatus sui anno primo, mense tertio moritur: Sedes autem eius ex morte tribus diebus tum vacat.

Martinus historiarũ scriptor.

ROMANVS I.

cxvij Pōt.

ROmanus, patria Romanus, vbi pontificatum iniit, Stephani pontificis decreta & acta statim improbat abrogatque. Nil enim aliud hi pontificuli cogitabant, quàm & nomen & dignitatem maiorũ suorum extinguere, quo nihil potest esse peius & angustioris animi: qui enim his artibus nituntur, nulla virtute muniti, eo de loco abradere benè merentes conantur, quem ipsi ob ignauiam & malitiam attingere nõ possunt. Neminem siquidem vnquam inuenies aliæ famę inuidere, nisi qui omnibus probris contaminatus, desperat suum apud posteros celebre nomen aliquando futurum: hi sunt qui fraude, malitia, dolo, maledicentia de humano genere benè meritos mordent, lacerant, accusant, corrodunt, tanquam ignaui canes & inutiles, nec feris sese obiicientes ob timiditatem, sed vinctas & caueis inclusas mordentes. Commemorare tamen huius pontificis nomen libuit, quia de more Petri sedẽ obtinuit, in qua tertio pontificatus sui mense demoritur.

THEODORVS II.

cxviij Pō.

THeodorus secundus, patria Romanus, pontifex creatus, vestigia seditiosorũ sequitur. Nam & Formosi acta restituit, & eius sectatores in pretio habuit, imperãte adhuc in Italia (vt quidã volunt) Arnulpho, regnante in Francia Carolo Simplici, Constantinoq; Leonis filio oriẽtale imperium gubernante. Quo quidẽ tempore Saraceni Apuliam ingressi, occupatoque sancti Angeli monte, magnã vim hominum & pecorũ cepere. Verùm Itali tumultuaria manu comparata, magna ex hostibus edita strage, prædã recuperant. Agebantur hæc in Italia, cùm Guilhelmus cognomento Sector* ferri, Engolosinæ comes, à Carolo Caluo originẽ ducẽs, monasterio Carthusiẽsi reliquias sanctorũ,

Sectorani Engolosinę comes.

quæ

quæ incursionis Normânicę tempore inde ablatę fuerāt, restitui mandauit. Videbat enim seditionem inter populos orituram, quiescentibus iam Normannis, nisi in loco pristino reliquiæ collocarentur. Qui fuerint Normanni, haud satis constat. Sunt tamen qui dicant eos ex Noruegia in Galliam descendisse. At Theodorus vigesimo pontificatus sui die moritur, nulla magnopere de se relicta memoria ob breuitatem temporis.

IOHANNES X.

Ohannes decimus, patria Romanus, pontifex creatus, Formosi causam in integrum statim restituit, aduersante magna populi Romani parte: qua ex re tanta seditio orta est, vt paulū admodū ab iusto pľio abfuerit. Is aūt Rauennam pfectus, iiij. & lxx. Episcoporū habito conuētu, & Stephani res gestas improbauit, & Formosi acta restituit, dijudicās pperā à Stephano factū, q censuit eos iterū ordinādos esse, quos Formosus ad sacros ordines asciuerat. Hoc tū accidisse putauerim ego, cùm qa pontifices ipsi à Petri vestigijs discessērāt: tū vel maximè, quia respub. Christiana ignauos & desides principes habebat, quorū maximè intererat nauiculā Petri fluctibus exagitari: ne si gubernator aliquādo *resipisceret, principes ipsos vt malos nautas è rep. deijceret. Deditus erat voluptatibus Arnulphus, nō multū distabat à suo cognomēto Carolus rex Francię, quem simplicē, vel potiùs stolidū vocabant. Hac aūt opportunitate illecti Vngari, gens quidē fera & indomita, hostili manu Italiam primò, mox Germaniā & Galliam ita inuadit, nemine propè resistente, vt ferro ac flamma oīa quoquò proficisceretur absumeret, nulli mortaliū ætati aut sexui parcens. Præterea verò Afri Calabriam ingressi, cùm iam magnam prouinciæ partem cepissent, oppugnarentq; Cosentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mortuo, passim dilabuntur, & ad suos redeunt. Deus enim populi sui calamitatē miseratus à principibus terræ derelicti, tum demum telum suum in hostes Christiani nominis direxit: quod nisi fecisset, de nomine Italico, de Ecclesia actum profectò tum putabatur, adeo socordes & nullius pretij homines in principatibus tū erant. Iohannes autem pontificatus sui anno secundo, die xv. moriens, nil de se dignum memoria reliquit, nisi quòd seditiones quasdā propè extinctas reuocauit.

cxix Pont.

* respiceret.

Vngari Italiam, Germaniam & Galliā inuadunt.

BENEDICTVS IIII.

Enedictus quartus, patria Romanus, pontifex creatur ob eius humanitatem & clementiam. Verùm nil suo tempore gestum est, quod magnopere collaudari possit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdum solet, vt hominum industria in quouis genere virtutis consenesceret, nullis calcaribus adhibitis, quibus hominū ingenia ad laudē excitarentur, quod fieri à benè institutis populis optimisq; principibus consueuit. Constat enim (vt antea dixi) Lodouicū Arnulphi filium imperiū paternum repetere conantē, eo tempore Veronæ captum & interfectū à Berengario fuisse, atq; tū primùm genus Caroli Magni ignauia posteriorū principum tam Franciæ, quàm etiā Germanię, imperij titulos amisisse. Verum est certè quod Crispus ait, quę orta sunt, occidunt: quę aucta, senescunt. Imperiū ipsum magnum habuit incrementū: verùm postea principum ac populi Romani ignauia splendor ille Romani nominis in obscuras tenebras conuersus est: tum vel maximè, vbi remissa exercitatione virtutis, voluptatibus se & thermis ad effœminanda corpora inuentis, tradidere. Idem etiā accidisse pontificali dignitati dicere possumus. Sanctitate enim & doctrina, quę nō nisi magnis laboribus consummataque virtute comparantur, pontificium decus sine vllis opibus primò quidem auctum est inter tot hostes & obstinatos persecutores Christiani nominis: mox verò vbi cum ipsis opibus lasciuire cœpit Ecclesia Dei, versis eius cultoribus à seueritate ad lasciuiā, peperit nobis tanta licētia peccandi,

cxx Pont.

 nullo prin-

nullo principe flagitia hominum tum coercente, hęc monstra, hęc portenta: à quibus ambitione & largitione sanctissima Petri sedes occupata est potiùs quàm possessa. Hæc tamē Benedicti laus est, quòd in tam corruptis moribus grauiter & cōstanter vitam ducens, pontificatus sui anno tertio, mense quarto moritur. Vacat tum sedes diebus sex.

LEO V.

cxxj Pont. Eo quintus, cuius patriam historici non ponunt, pontificatū adeptus, à Christophoro eius familiari dominandi cupidine capitur, & in vincula conijcitur: quod quidem fieri non sine magna seditione & multorū interitu potuit. Quantæ enim autoritatis pontificatus tum esset vitio priorum pontificum, ex hoc vel maximè comprehendi potest, quòd à viro priuato tanta dignitas vi & factione vno ferè momento occupata est. Verum est certè quod dici solet, plus autoritatis dignitates ex hominibus capere, quàm ex dignitatibus homines: vt in censura Romana apparuit, quæ primò vt exiguus magistratus posthabita est: verùm vbi ciuitatis optimates obire munus illud dignati sunt, tantam ei autoritatē tribuêre, vt inter optimates infelix propè haberetur, qui censoriam dignitatem consecutus in vita non fuisset. Christophorus itaque sedem occupat xl. Leonis in pontificatu die: quem ego præ dolore animi paulò pòst perijsse crediderim, quòd ab eo potissimùm honore spoliatus fuisset, quem ipse vt lupum domi aluerat: vt illud Theocriti, Euutrito lupos qui te comedant.

CHRISTOPHORVS I.

cxxij Pōt. Hristophorus, cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignoratur, pontificatum malis artibus adeptus, malè amisit. Septimo enim mense dignitate, ac meritò quidē eiectus, monasticam vitam, vnicum calamitosorū refugium, obire cogitur. In monasteria enim tanquam in Insulas clerici malè de Ecclesia Dei meriti, tū relegabantur. Sunt qui scribant Christophorum deiectum pontificatu fuisse, Lodouico tertio imperante: alij hæc tempora Berengario asscribunt, quem diximus è duce Foroiuliano imperatorem creatum, quòd in Italia oriundus esset è stirpe Longobardorum regum: quodque etiam in eo solo spes vnica imperij collocari tum maximè poterat ob virtutem & nobilitatem. Vt autem credam Berengarium tum imperasse, facit & pontificum qui antè fuere breuis vita, quos tanquam monstra quædam è medio breui Deus sustulit: & ipsius imperatoris tempus, qui superato Guidone duce Spoletano, interfectoque Ambrosio comite Bergomate, quos primò hostes habuerat, accepta à Formoso imperij corona, annis ix. vixit. Quid verò postea Christophoro acciderit è pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

SERGIVS III.

cxxiij Pōt. Ergius tertius, patria Romanus, patre Benedicto, pontificatum iniens, basilicam Lateranensem, quæ tum corruerat, restituit, Christopborum ē monasterio tractum, in vincula coniecit. Rebus deinde confirmatis, in Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tum regnahat, in Italiam rediens, & Cbristophorum arctiore custodia reuinxit, & Formosi acta ita improbauit, vt denuò ad sacros ordines eos admittere necesse fuerit, quos Formosus antea sacerdotali ordine dignos censuerat. Neque hanc quidem ignominiam mortuo intulisse contentus, eius cadauer è sepulchro tractum, capitali supplicio, ac si viueret, afficit: corpusq; ipsum in Tiberim proijcit, tanquā sepultura & honore humano indignum. Ferunt piscatores corpus ipsum inter piscandum repertum, ad basilicam Petri detulisse, atq; dum funus celebratur, sanctorum imagines, quæ in templo locatæ erant, corpus ipsum veneratas fuisse: & ob eam rem

eredi-

creditum esse, Formosum iniuria quidem tali ignominia affectum fuisse. Sed factum ne sit hoc à piscatoribus, haud satis constat, viuente præsertim Sergio, qui Formosi factionem persequebatur, quòd antea ei impedimento fuerat, quo minùs pontificatum consequeretur. Vide quæso, quantum isti degenerauerint à maioribus suis. Illi enim, vtpote viri sanctissimi, dignitatem vltrò oblatam contemnebant, orationi & doctrinæ Christianæ vacantes: hi verò largitione & ambitione pontificatum quærentes, & adepti, posthabito diuino cultu, inimicitias non se cùs, ac sæuissimi quidam tyranni inter sese exercebant: suas voluptates postea securiùs expleturi, cùm nullibi extarent, qui eorum vitia coercerent. Crediderim ego Sergium hæc facere à Lothario compulsum, quòd Formosi opera à Gallis in alienigenas imperium translatum sit. Sergius autem his artibus vitam ducens, septimo pontificatus sui anno, mense quarto, die xvj. moritur: cùm paulò antè igneæ faces in cælo & stellæ micantes, discurrentesque præter consuetudinem sint visæ. Vnde non ita multò pòst Vngari Italiam cum exercitu ingressi, multas vicissim intulere accepereque clades.

ANASTASIVS III.

Nastasius tertius, patria Romanus, eo tempore pontificatũ inijt, quo Landulphus Beneuentanus princeps, graui prælio in Apulia cum Græcis decertauit, & vicit. Nam patricius Leonis Constantinopoliani imperatoris dux Italiam ingressus, se omnia breui euersurum minabatur, ni si Leoni properè obtemperarent. Verùm (vt dixi) Landulphi virtute impetum simul cũ loquacitate omisit, quanquam verò à Berengario iam pararentur copiæ, quæ patricio obuiam fierent, plus terroris, quàm virium secũ ferenti. Anastasius autẽ, à quo nil memoria dignum gestum est, secundo anno pontificatus sui moritur, & in basilica Petri sepelitur. Hunc tamen pontificem hac vna in re laudare possumus, quòd neminem eorum qui ante se in pontificatu fuere, ignominia aliqua notauerit, vel maledicentia persecutus sit: modestè enim & integrè vixit, nec in se quicquam habuit, quo reprehendi posit. cxxiiij. Pontifex.

LANDVS I.

Andus, patria Romanus, Anastasio succesit. Huius autem vita ita obscura fuit, vt etiam sint qui eum inter pontifices non numerent, maximè autem Vincentius historicus. Aliter tamen Martinus & Cusentinus sentiunt: horũ de numero & Gothifredus est, qui scribit Landum autoritatem suam interposuisse, quo minùs Berengarius & Rodulphus comitis Guidonis filius, inter se decertarent. Sunt qui scribant Rodulphum apud Veronã Berengarium superasse, ac imperio tribus annis potitũ esse. Magna enim tum erat inter Italos, Germanos & Frãcos de possesione imperij concertatio. Vnde & grauissima bella orta sunt, nec extincta sine multorum interitu, omniumq; prouinciarum calamitate. Annitebantur tamen Romani Italique imperij nomen in prouincia retinere, obstantibus Barbaris omnibus, licet duce & autore tam præclari facinoris indigerẽt, extinctis iam non solùm illis præclaris luminibus, quæ Italiam quondã per totum orbẽ terrarum illustrarunt, verumetiã sublato omnino & exciso illo egregio seminario, vnde tam præclaræ radices pullulabant. Landus autẽ sexto pontificatus sui mense, die xxj. moriens, in basilica Petri sepelitur. cxxv Pót.

IOHANNES XI.

Ohannes vndecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, anno domini nongẽtesimonono pontificatũ inijt. Præsul Rauẽnas is antea fuerat, episcopatu deiectus populi tumultu. Verũ Lando mortuo, pontificatũ adeptus, spũs militares magis, q̃ religioni deditos gesit. Indigebat huiusce- cxxvj Pót 909

huiuscemodi puntifice tum quidē & Ecclesia & Italia. Nam Græci (vt diximus) vt Landulphi virtute superati, Saracenos in Italiam vocant, qui ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes, vrbi Romæ exitiū se illaturos propediem minabantur. Hoc autē periculo motus Iohannes, Alberico Hetruriæ marchione in auxilium accito, habito delectu cum Saracenis confligens & superans, ab vrbis finibus submouit. Verùm nil actum ea victoria existimans, nisi fugientes insequeretur, eos ad Lirim fluuium nactus (quem Gariglianum vocant) apud Minturnas tanta clade superat, vt de relinquenda omnino Italia cogitauerint, locaque omnia fermè quæ in littore Italico obtinebant, incenderint. Postea tamen mutata sententia, occupato monte Gargano, incursionibus loca circunquaque posita vexabant. Interim verò Iohannes in triumphi modum Romam rediens, cùm omnia sibi vendicaret, Alberici odium ita in se concitauit, vt ingens seditio sit orta: qua quidem marchio pulsus Ortam proficiscens, oppido munito & arce, Vngaros præmijs solicitatos in Italiam vocat: qui certè prouinciam ingressi, plus propè calamitatis Italiæ intulere, quàm olim Saraceni. Pueros enim & virgines abducebant, grandioribus natu necatis: neque ipsis quidem Hetruscis pepercere, quos ex fœdere Alberici intactos esse oportebat: imo verò magis in hos, quàm in cæteros Italos sæuitum est, incensis & euersis fere omnibus oppidis, quæ ipsi occupauerant. Crediderim ego Berengarium, qui tum Cisalpinam tantummodo tuebatur, hostibus iter in Hetruriam dedisse, modò sine vllo suorū maleficio transirent. Hac autem dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cùm sæuire in hostem præferocem & potentem non possent, Albericum capiunt & obtruncant. Iohannes quoque seditione militari, maximè verò à militibus Guidonis comitis captus, & in vincula coniectus, ceruicali in os coniecto necaē pontificatus sui anno xiij. mense secundo, die tertio. Cuius in locum alter Iohannes subrogatur: verùm quia vi sedē occupauerat, è loco statim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit.

LEO VI.

cxxvij. Pont.

LEo sextus, patria Romanus, legitimis suffragijs pontifex creatus, nil tyrannicum in vita præ se tulit, integrè ac modestè vitā ducens, ac rei diuinæ consulens, quantū illa tempora in tam corruptis moribus patiebanē. Reuocare enim ciues ad concordiā, temeritate & stultitia priorū pontificū adhuc tumultuātes, componere res Italas, pacare externū hostem, ꝓpulsare Barbaros à ceruicibus Italiæ conatus est: quo certè nil melius aut laudabilius in tam breui magistratu fieri potuit. Septimo enim mense, die xv. pontificatus sui moritur, sepeliturq; in basilica Petri magno sui apud Romanos desiderio relicto.

STEPHANVS VII.

cxxviij. Pont.

STephanus septimus, patria Rumanus, eo tempore pontificatū inijt (vt quidam scribunt) quo Vngari Alemanniā Saxoniamq; populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Moresburgā ingenti clade superati sunt. Feruntē tū etiam Rodulphū Burgundiorum regē, in Italiam hostili manu contra Berengarium secundū descendisse, eumq; suorum fraude regno spoliatū ad Vngaros confugisse: q sumptis armis, tertio anno post pulsum Berengariū in Italiam cū magno exercitu duce Salardo venientes, Papiam vi captā, ferro & igne magna ex parte vastarunt. At verò Itali cùm nō satis viriū in Rodulpho cernerent, Vgonem Arelatensem comitē in Italiam vocant. Huic aūt non sine contentione tamen Rodulphus cedens, cùm hostes acriter instarent, in Burgundiam sese recepit. Vgo verò nō satis his fidens, qui se vocauerant, multos in exiliū pepulit: qui quidē ad Arnoldum Bauarorum ducem confugientes, hominē regnandi cupidum mouere copias in Italiam propellunt. Descendentē itaq; ex alpibus Veronen-

ronēses statim intra mœnia benignè ac comiter recipiūt. Verū Vgo in eū mouēs, commisso prælio hominem superat, Veronamque statim recipit. Mortuo autem apud Bauaros Berengario, vt alij volunt, apud Vngaros, Berengarius tertius primi Berengarij ex filia nepos, in Italiam veniens, anno salutis nongentesimo trigesimoquinto imperio potitur. Sunt autem qui hæc quæ scripsi, huius pontificis temporibus asscribant. Ego verò & priorum quorundam & sequentium temporibus assignanda crediderim, cùm ea quæ breuiter scripsi, non sine diuturnitate geri potuerint. Sed satiùs fuit in tanta scriptorum varietate & temporum, omnino aliquid scribere, quàm quæ sunt aliquando gesta, ob incertos autores omittere. Consulimus posteritati, nec ita superstitiosi sumus, vt nolimus ea eredere, quæ varij autores sparsim conscripsere. Huius quoque pontificis tempori meritò asscripserim sanctum Vgibertum nobilem Lotharingiæ principem, qui Gemaliense cœnobium propria impensa magnis * operis breui extruxit. Ferunt & hac tempestate Spireneum Bohemiæ ducem, fidem Christi tum primùm recepisse. Nam duces antea, qui Bohemiæ præerant, nunc demum reges appellantur auctis opibus & copijs. At Stephanus, cuius vita mansuetudinis & religionis plena fuit, secundo pontificatus sui anno, mēse I. die duodecimo moritur, inq; Petri basilica sepelitur.

IOHANNES XII.

Iohannes duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, vt quidam volunt, eo tempore pontificatū inijt, quo sanguinis fons (vt Martinus & Vincentius aiunt) Genuæ largissimę effluxit, futuræ magnæ calamitatis indicium. Nam & Genua à Saracenis ex Africa venientibus tum capitur ac diripitur: & Vngari Italiam ingressi, longè omnia ac latè populati sunt. Verùm dum onusti præda Pelignorum fines attigissent, à Marsis, qui repentè arma ceperant, opprimuntur, atque ita prædam omnem eum vita amisere. Scripsit tū multa Racherius ex monacho Veronensis Episcopus factus, in exiliumque Papiam ab Vgone rege missus, quòd apertè nimiùm in eius mores inuehere tur. Iohannes autem pontificatus sui anno quarto, mense decimo, die xv. moritur. Vacat tum sedes diebus duodecim.

cxxix. Pont.

Racherius Episcopus Veronensis.

LEO VII.

Leo septimus, natione Romanus, Vgone & Lothario in Italia imperantibus, pontificatum adeptus, nil dignum memoria gessit. Huius autem tempora illustriora fecere Spireneus Bohemiæ dux (vt Martinus refert) iustitia & religione insignis, & eius filius Vinceslaus, nequaquā à patre degenerans, à fratre Boleslao interemptus ob regni cupiditatem: qui quidem Vinceslaus postea in sanctos referri meruit, comprobata eius vita, approbatisque miraculis in vita & post mortem editis. Leo autem pontificatus sui anno tertio, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Vacat tum sedes dies tres.

cxxx. Pont.

STEPHANVS VIII.

Stephanus octauus, natione Germanus, pontificatū iniēs, ita à Romanis seditionib9 vexatus est, vt nil memoria dignū ab eo geri potuerit, imò verò (vt Martinus refert) in tanta seditione mutilatus turpiter aliquādiu vitā duxit, cùm ob inhonesta vulnera ꝓdire in publicū erubesceret. Parabat quidē rex Vgo tantā iniuriam vlcisci, sed in ipso apparatu morit: cui quidē Lotharius fili9 in regno succedēs, hac de re nullā mentionē fecit, vel ꝗ populi Romani amicus esset, vel ꝗ breui regnauit: biennio enim tantū post mortē patris supuixit. Otho aūt Germanorū rex, Vinceslai Bohemię regis mortē vlturus, in Boleslaū qui

cxxxi. Pont.

qui fratrem per scelus interfecerat, copias mouens, hominem tandem post multas illatas acceptasque clades, in potestatem suam redegit. Stephanus verò pontificatus sui anno tertio, mense quarto, diebus xij. moritur. Vacat tum sedes diebus x.

MARTINVS III.

cxxxij. Pont.

Artinus tertius, patria Romanus, mansuetudinem & placabilitatem Stephani septimi imitatus est: pontificatum enim adeptus, bella omittens, religioni sese totum addixit, templa vetustate collapsa instaurans, pauperes eleemosynis pascens. Non caruit tamen huius temporibus Europa ipsa bellica rabie. Nam cùm Otho anniteretur Italiam ingredi aduersante Lothario, magnæ cædes vtrinque commissæ sunt. Adhortante tamen eos Martino pontifice, vt ab armis discederent, tum vel maximè, cùm vbique fame & penuria rerum omnium laboraretur, succisis vndique arboribus, prostratis segetibus, & abductis grauissimo bello colonis ac pecoribus: apud Constantinopolim quoque tumultuatum vehementer est. Nam ciues ipsi Constantinum imperatorem captum, abraso capite, in Insulam relegarunt. Verùm nõ ita multò pòst Constantinus Leonis filius imperium adeptus, seditiosos ciues eadẽ turpitudine tantùm affectos, qua ipsi Constantinum notauerant, in eandem Insulam exulatum mittit. Martinus autem tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Eius autem in morte sedes Romana diebus duodecim tum vacat.

AGAPETVS II.

cxxxiij. Pont.

Gapetus secundus, natione Romanus, ardente tumultu bellico in Italia pontifex creatur. Vngari enim tum etiam hostili manu Italiam ingressi, iam ferè omnem oram Transpadanam occupauerant, cùm Henricus Bauariæ dux, sumptis properè armis, comparatoque exercitu in prouinciam mouens, non sine magno incolarum incommodo duobus grauissimis prælijs eos superat, ac prouinciam omnem ab Aquileia Papiam vsq; occupat. Vnde non ita multò pòst properè in Austriam discessit, quòd iam aduentare Berengarium cum magno exercitu intellexerat. Potitus autem Italia Berengarius, imperatoris nomen sibi indit, filiumque Albertum regem Italiæ nuncupat, coniecta in carcerem Alunda Lotharij fratris filia, ne Papiam vrbem dotalem repeteret. Interim verò Agapetus pontifex, Italiæque proceres, cognita Berengarij superbia, quòd omnia sibi contra ius fasque vendicaret, Othonẽ Germaniæ regem in Italiam vocant: qui quidem per Forumiulij prouinciam cum quinquaginta millibus hominum ingressus, deturbatis statim è regno Berengario & Alberto, Alundam Lotharij filiam è carcere ductam, in vxorẽ accepit, ex qua postea filium suscepit, cui Othoni secundo nomen fuit. Otho tamen Italiâ decedens, hac moderatione vsus est, vt Berengario & Alberto gubernandæ prouinciæ arbitrium permiserit, compositis inter pontificem & Berengarium rebus. Idem quoque Otho Lodouicum regem Franciæ magnis eò properè deductis copijs iuuit, quem proceres prouinciæ adiuuante Vgone Parisiorum comite, ipsius Othonis sororio, propè è regno depulerant. At verò Albertus Berengarij filius, qui tum Rauennæ præerat, Comaclensium classe & auxilijs fretus, mercatores Venetos aduersante Agapeto pontifice infestabat: vnde Veneti ira incensi comparatis ꝑperè quibusdã nauigijs, Comaclum expugnatum incendunt. Dum hæc itaq; hoc modo agerentur, Agapetus pontifex vir innocens, & reip. Christianæ amator, pontificatus sui anno nono, mense septimo, die decimo moritur, eo ferè tempore, quo Oddo Cluniacensis monasterij abbas in Domino quieuit. Cuius quidẽ discipulus habitus est Domaielus vir miræ sanctitatis & monasticæ disciplinæ restitutor.

Henricus Bauariæ dux.

IO-

IOHANNES XIII.

Ohannes decimustertius,patria Romanus,de via lata patris Albrici potentia fretus, pontificatum occupat. Octauianus is quidem primò vocabatur, homo sanè ab adolescentia omnibus probris ac turpitudine contaminatus,venationibus magis, si quid tẽporis à libidinibus supererat,quàm orationi deditus. Erant tum Romæ duo annui Consules,ex nobilitate præfectus vnus, qui ius populo diceret: ex plebe autem Decarchones xij. creabantur, qui vicem senatus gererent. Non carebant aliqua ditione Romani.Nam & vicina Hetruriæ oppida intra Vrbeuetanũ Tudertinumq; agrum, & quicquid à Neapoli Beneuentoq; à Marsis, à Reatinis ad vrbem spectat, Romanæ ciuitati obtemperabat. Vlteriora partim Græci,partim Saraceni occupauerant.Quis tum Picenũ Spoletinumq; agrum obtineret,incertum est.Octauianus itaq; patris potentia in satis libera ciuitate fretus, pontificium munus humeris suis nequaquã conueniẽs,sibi desumit.Hac quidẽ indignitate moti duo Cardinales,literis Othonem obsecrant,vt clerũ populumq; Romanũ è manibus Berengarij Iohannisq;* duodecimi vendicare conetur,aliter Christianam fidẽ vnà cum imperio perituram. Otho enim tum magno in pretio erat,domito Bodeslao(vt dixi)Bohemię rege,superatisq; tribus grauissimis prelijs,Vngaris Germaniã vastantibus,ac captis tribus eorũ regulis,quos Germani contradicente imperatore,vitã finire laqueo coegere.Interim verò,dum Otho expectaretur,re per indices patefacta,Iohannes pontifex Cardinales ipsos capit, & huic nasum,illi verò manum abscindit. Hanc ob rem Otho in Italiam mouens, primò quidẽ Berengarium & Albertum filium in potestatem suam redigit,alterumq; Constantinopolim, alterum in Austriam relegat.Mox vrbem ingrediens,ab ipso Iohanne honorificentissimè suscipitur,coronaturq;(vt quidã tradunt)accepto Germanię Pannonięq; titulo:quod reliqui imperatores deinceps obseruarunt, translato tum primùm ad Germanos imperio. Alij verò à Leone octauo,de quo poulò pòst dicemus, hoc factum existimant: quorum opinionẽ Gratianus in decreto secutus est: priorem sententiam Richardus & Cusentinus non improbant. Lateranensis autem Bibliothecarius Othonem Iohannis tempore Romam venisse scribens, de coronatione eius nullã mentionem facit,adeo confusa sunt & perturbata hæc tempora scriptorum negligentia & incuria. Otho autem composito aliquantulum statu ciuitatis,cum Iohanne secretò collocutus, hominẽ primò blandè appellando à flagitijs deterrens, ad virtutem adhortabatur: verùm cùm nequaquam moueri à sententia verbis eum cerneret,ad minas conuersus, concilium indicit, conuocatis Episcopis Italiæ, quorum iudicio vita sceleratissimi hominis dijudicaretur. Is itaque iudicium benè sentientium reformidans, in Hernicos aufugit, in syluisq; more feræ aliquandiu delituit. Hanc ob rem Otho persuadente clero, Leonem Romanum ciuem Lateranensis Ecclesiæ scrinierium,pontificem creat.Verùm abeunte imperatore, Iohannis cognati & clientes,pulso Leone, Iohannem ipsum reuocant: quem quidẽ diuinitus eisdem fermè diebus perijsse creditum est,ne Ecclesia Dei perniciosa seditione iam * gliscescente labefactaretur. Sunt qui scribant hunc sceleratissimum hominem,vel hoc monstrum potius, in adulterio deprehensum & confossum interijsse. Verùm non ita quoq; leuata seditio est.Nam Romani mortuo Iohanne in eius locum Benedictũ subrogant, idq; ab imperatore, qui tum Spoleti erat, confirmari contendunt. At imperator iratus,non solùm Romanos,vtpote iniqua postulantes,à se repulit, verumetiam eosdẽ armis(vt postea dicetur)coegit, abrogato Benedicto, Leonẽ suscipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuisse. Nam & lapis de cælo miræ magnitudinis cecidit, sequente ventorum atq; imbriũ procella, & in vestibus multorum signum crucis, ac quidem cruentæ, diuinitus apparuit. Quæ quidem portenta indicare magnas clades & calamitatem Ecclesiæ

[Margin notes: cxxxiij. Pontifex. — Romę duo annui consules. — * xiij. — Prodigia multa apparuerunt]

M multi

multi interpretabantur. Iohannes aũt vir omnium qui vnquam ante se in pontificatu fuere, pernitiosior & sceleratior, pontificatus sui anno ix. mense iij. die v. moritur. Eius verò in morte sedes in seditione dies duodecim tum vacat.

BENEDICTVS V.

cxxxv. Pontifex.

Enedictus quintus, patria Romanus, ex diacono in seditione pontifex creatur, ab his potissimùm, qui Iohanni cognatione factioneque coniuncti fuerant, ægrè ferentes, Leonem ab Othone Iohanni antelatum. Verùm cùm imperator hanc electionem nequaquam probaret, Romanos id maximè expetentes à se repulit, eosque ferro & flamma omnia circa vrbem posita vastans, compulit, pulso Benedicto vel dedito potius, Leonẽ suscipere, adactos sacramẽto, nil se earum rerũ immutaturos, quas ipse imperator in re pontificia constituisset. Compositis autem hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediens, secum Benedictum ipsum duxit, qui non multò pòst dolore animi apud Hayspurgam moritur, vbi relegatus erat. Vixit autẽ in pontificatu mensibus sex, diebus quinque: Sedesque deinceps diebus*xxx. vacauit.

*xx.

LEO VIII.

cxxxvj. Pontifex.

Eo octauus (vt antè dixi) protoscriniarius, à clero populoq; Romano, pulso Iohanne, pontifex creatur. Nam cùm Iohannes flagitiose nimiũ & intemperanter viueret, instarentq; Romani apud imperatorem, vt alterum pontificem abrogato Iohanne crearet, respondit electionẽ ad populum & clerum pertinere: Eligerent quem maximè idoneum putarent, se eum statim approbaturum. Vnde cùm Leonem elegissent, quem ipse confirmauerat, deinde mutata sententia abrogato eodem, Benedictum suffecissent, iratus Otho, eos vi & armis compulit, dedito etiam Benedicto Leonẽ suscipere, qui statim Romanorum inconstantiam pertæsus, autoritatem omnẽ eligendi pontificis à clero populoque Romano ad imperatorem transtulit. Verùm Leo in pontificatu non diu vixit. Anno enim primo, mense quarto moritur.

IOHANNES XIIII.

cxxxvij. Pontifex.

Ohannes decimusquartus, Narniensis Episcopus, patria Romanus, patre Iohanne Episcopo, Leoni succeſsit. Verùm Romani inita iam consuetudine pellendi pontifices, hunc quoque seditionibus fatigant. Accersito enim Iofredo Campaniæ comite, Lateranenses ædes vi irrumpẽtes, Iohannẽ capiunt, captumq; primò in Hadriani molẽ perducunt: mox inde hominẽ in Campaniam exulatũ mittunt. Verùm interfecto Iofredo eiusq; vnico filio à Iohanne Campano principe, pontifex xj. mense sui exilij Romam properè redijt. Otho præterea cognita pontificis calamitate, cũ Othone filio ingentibusque copijs magnis itineribus Romam perueniens, consules & præfectũ cum Decarchonibus captos in vincula conijcit, sciturus coniurationis capita. Quæstionibus aũt re cognita, consules in Germaniam mittuntur: Decarchones verò laqueo suspensi, pœnas statim dedere. Petrus aũt vrbis præfectus, malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica vrbis loca tractus ac virgis cæsus, in Germaniam vinctus mittitur. Sunt qui scribant Petrum ipsum excarnificandũ pontifici traditum abrasa barba, capillis suspensum ad caput equi Constantiniani aliquandiu stetisse, vt eius exemplo talia facinora malefici declinarent. Inde autem ablatum, asinoq; superimpositum, versoad clunes vultu, & manibus sub cauda ligatis, atq; ita per vrbem ductum, & virgis cæsum ferè vsque ad interitum fuisse: postea verò in Germaniam exulatum missum. Hac etiam seueritate (exempli gratia) in Iofredum à Iohanne principe Campano (vt diximus) cæsum, imperator vsus est, vt eius ac filij cadauera è loco sacro tracta, in prophanum proijci iusserit.

Inte-

Interea verò Sclaui, qui Hadriani tertij pontificis,& Sueropyli principis Dalmatiæ tempore fidem Christi susceperant, in Italiam traijcientes, Saracenos ingenti clade superatos monte Gargano deiecerunt. Horum autem exemplum & virtutẽ imitati Vngari, reliquias Saracenorũ ita attriuere, recuperata Consentia iam ab hostibus capta, vt Othoni magni Othonis filio eò cũ exercitibus misso, haud difficile fuerit reliqas bellorũ absoluere. Nec contẽtus Saracenos cedere, Græcos quoque qui cum Mauris fœdera inierant, grauissimis prælijs ita perdomuit, vt eos ferè omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui scribant idcirco Othonẽ Græcos persecutum fuisse, quia Nicephorus Constantinopolitanus imperator filiam iam ei pactam, in matrimonium daturũ se negabat. Constat tamen Othonem ipsum adolescentem egregium, pulso Nicephoro, & Iohannem filium in imperio confirmasse, & Theophaniam sororem in vxorem accepisse: quam quidem Iohannes tertiusdecimus vnà cum marito apud Lateranensem basilicam corona imperij exornauit, annuente Othone sene, qui filium consortem imperij creauerat. In tanta autem & tam publica lætitia, campana Ecclesiæ metropolitanæ nomen à Iohanne pontifice consecuta est. Otho verò in Germaniam proficiscens, senio confectus, Viennæ moritur: quem non ita multò pòst Iohannes pontifex sexto pontificatus sui anno, mense xj. die v. subsecutus est. Eius in morte dies xiij. sedes tum vacat.

BENEDICTVS VI.

Enedictus sextus, patria Romanus, Iohanni in pontificatu & calamitatibus successit: à Cynthio enim Romano ciue, & quidem præpotenti captus, in Hadrianam molem (quam sancti Angeli arcem nunc vocant) custodiam noxiorum, vel potiùs innocentium, includitur, eodemq; in loco non multò pòst strangulatur: vel (vt Cusentinus refert) fame moritur. De tanta iniuria nullam sumptam esse vindictam, vel à ciuibus Romanis aduersæ factionis, vel ab Othone imperatore, non possum ego nõ admirari, præsertim cùm Otho ipse vir optimus sit habitus, & ecclesiæ Romanæ defensor acerrimus. Sed vereor ne talia fuerint Benedicti merita, quale premium à Cynthio consecutus est. Malè tamen à Cynthio actum est: neq; enim ad se pertinebat, etiamsi Benedictus grauiter deliquisset, pontifici manus inijcere. Sed heus vt rerum omnium vicisitudo est. Nam Romani pontifices nostra ætate Romanos ciues, aut delinquẽtes, aut ob potentiam suspectos, eo loci tanquam in Tullianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem alijs negotijs implicitum, Romano pontifici præstare auxilium nequisse, ob eamq; rem anno primo, mense sexto pontificatus sui mortuum esse.

cxxxviij. Pont. Cincius alij.

DONVS. II.

Onus secundus, patria Romanus, tantæ modestię fuit, vt si nihil in pontificatu gesserit, quo magnopere laudaretur, non tamen vel aliqua iniuria affectus, vel ignominia notatus est. Huius autem tempora, ne omnino obscura essent, effecere res quædam, tũ à principibus quibusdam, tum à sanctis viris gestæ. Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Basilium & filiũ Constantinum Byzantinos principes bello vexabat, vt paulum ab capienda vrbe regia abesset, negligentia Græcorum propè derelicta. Inita tamen sunt inter eos fœdera, licet non æqua, & pax composita est. Adalbertus autem Bohemus Pragensis Episcopus, tantæ sanctitatis tum habitus est, vt diuino spiritu impellente in Pannoniam descendens, & regem Vngarorum baptizauerit, & omnes prouinciæ Episcopos ad benè de Deo promerendum exẽplo & vita instruxerit. Profectus deinde in Prusiam, dum fidem Christi quàm diligentissimè prædicat, martyrio coronatur. Ferunt & beatũ Eduardum Angliæ

cxxxix Pont.

 regem,

regem, sanctitate in pretio tum habitum fuisse, quém certè nouercæ dolis & fraude interfectum constat. His addit & Richardus scriptor sanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum sui apud posteros vita & miraculis exemplum reliquit. Donus autem anno pontificatus sui primo moritur, & in basilica Petri sepelitur: diebus tantummodo duobus sedes tum vacat.

BONIFACIVS VII.

cxl. Pont.

Bonifacius septimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo reticetur, pontificatum malis artibus adeptus, malè etiam amisit. Nam inito magistratu conspirantibus simul bonis ciuibus, relinquere vrbē coactus, pretiosissima quęque è basilica Petri subtrahens, Constantinopolim confugit: vbi tandiu substitit, quoad diuenditis quæ sacrilegio abstulerat, magnam vim pecuniarū comparasset: quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, vrbē repetit, ciues Romanos largitione corrupturus. Obstabāt conatibus suis viri boni, maximè verò Iohannes diaconus cardinalis, quem captū adiuuantibus quibusdam perniciosis hominibus, oculis statim priuauit. Atque ipse tantorum malorum autor* gliscescente maiorem in modum seditione, siue timore, siue pœnitentia patrati sceleris, turpiter vitam finiuit. Vide quæso, quantum degenerauerint hi pontifices à maioribus suis, qui hanc rempublicam Christianam tam amplam, tamq; magnificam suo sanguine nobis reliquere. Pontifex Romanus sacrorum pater & rex, sacra ipsa furto abstulit: & qui vindicare sacrilegia debuerat, tanti sacrilegij factus est autor. Hoc aūt contingere in quauis rep. consueuit, quando plus malorum ambitio & auaritia valet, quàm bonorum virtus & grauitas. In clerum igitur deligendi essent, quorū vita & doctrina probata sit: non autem hi, qui cùm nil virtutis & religionis habeant, ambitione & largitione sibi potentiam quærunt. Vixit autem Bonifacius in pontificatu mensibus septem, diebus quinque. Vacat tum sedes dies viginti.

BENEDICTVS VII.

cxlj. Pont.

Benedictus septimus, patria Romanus, statim inito pontificatu, Arnulphū Episcopum Remensem seditione quorundā pulsum, habita synodo in integrum restituit, eo maximè tempore, quo Otho secundus & Henricum Bauarorum ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lothoringiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquisgranensemq; agrū populatus fuerat. Otho aūt superato Lothario, vastatisq; Suessionum agris, ac incensis Parisiorum suburbijs, dum in patriam copias reducit, apud Auxonam fluuiū nōnihil incommodi accipit. Deinde verò comparato maiore exercitu in Italiam contra Basilium & Constantinum imperatores Græcorum veniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam vergit, apud Basentellum superatus, scapham conscendens, salutem sibi fuga quærebat. A piratis autem fortè fortuna captus, in Siciliam defertur. Verùm Siculi redempto homine, ac Romam misso, de piratis supplicium sumpsere. Otho deinde comparato satis iusto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuētanos constituerat, à quibus initium fugiendi factum fuerat, dum ad Basentellum contra Græcos pugnaretur. Agere id in Romanos minùs tutum visum est: in Beneuentanos itaque conuersus, vrbem capit & incendit, translato inde sancti Bartholomæi corpore, Romæque in Insula Tiberina collocato, eo loci maximè, qui olim Iouis hostia Lycaonia dicebatur, quique triremis puppim præ se fert. Nam Insula, vt adhuc ex Tiburtino lapide cernitur, triremis formā habuit, ad similitudinē illius credo, qua Aesculapius Romam aduectus est. Visitur adhuc serpens lapidi insculptus, visuntur transtra, adeo viri illi excellentes studiosi erant, vel naturā in artem redigere, vel artē ad naturam. Ad Othonē redeo, qui nō multò pòst

Bartholomæi corpus transfertur.

pòst translatum ſancti Bartholomæi corpus Romæ moritur,& in veſtibulo beati Petri(paradiſum vocant)labro porphyretico, quod adhuc introeuntibus ad leuã apparet, honorificentiſsimè ſepelitur. Cùm autem de creando nouo imperatore conſultatio haberetur, & alij Othonē tertium ſecundi filium,alij verò Henricum Bauariæ ducem,primi Othonis ex fratre nepotem expoſcerent,inſtarentq́ue Itali quidam,vt Creſcentio Nomentano viro clariſsimo res committeretur,Germani ſtatim, qui tum frequentes Romæ aderant, Othonem tertium delegere. Inſtabat Benedictus vir optimus vnumquenque rogando, vt in creando imperatore reip. Chriſtianæ conſulerent, quæ tum maximè perito & ſolerti gubernatore indigebat. Tandem verò,ne ſeditio aliqua oriretur,Germanorum ſententiam approbat. Moritur & ipſe pontificatus ſui anno octauo, menſe ſexto. Vacatq́ue ſedes diebus quinque,Valderico Amburgenſi Epiſcopo tum maximè in pretio exiſtente, doctrina,moribus & ſanctitate vitæ.

IOHANNES XV.

IOhannes decimusquintus, patria Romanus: vel (vt nonnulli volunt) Papienſis, poſt adeptum pontificatũ menſe tertio à Romanis capitur, & in mole Hadriani,vt in publica cuſtodia incluſus, ibi tamdiu pedore carceris,inedia & moleſtia animi maceratur,quoad vitam turpiter finiuit. Sunt qui ſcribant eum vi mortuum fuiſſe à Ferucio Bonifacij ſeptimi parente, magnæ potentiæ viro, ob eam rem credo, quòd filio in pontificatu aduerſatus fuiſſet. Vtcunque eſt, conſtat eum in carcere mortuum,& in baſilica Petri ſepultum. Deiectús ne pontificatu fuerit,vel ob impotentiam & tyrannidem, vt quidã coniectant, vel ob inuidiam maleuolorum & ſeditioſorum quorundam,haud ſatis conſtat:adeo ſunt confuſæ iſtorum temporum hiſtoriæ: fuiſſe tamen in pretio hac tempeſtate conſtat & Odium abbatem Cluniacenſem,& Berengarium Turonenſem, viros ſanctitate & doctrina inſignes: quanquam ſint qui dicant Berengarium amplitudine doctrinæ confiſum, primò in fide erraſſe,cùm de ſacramento Euchariſtiæ malè opinaretur, erroréque ſuum poſtea publico concilio Romæ habito emendaſſe, ac ſtatim omiſſo ſtudio Sophiſticæ diſciplinæ,cùm eſſet archidiaconus Andegauenſis,omnia pauperibus erogans,labore manuum ſuarum victum ſibi quæſiuiſſe. cxlij Pôt.

IOHANNES XVI.

IOhannes decimuſſextus,patria Romanus,patre Leone presbytero,è regione Gallinæ albæ, pontificatũ adeptus, miro odio in clericos exarſit, vnde meritò ab ipſis clericis odio habitus eſt, maximè verò quòd diuina humanaque omnia cognatis & affinibus ſuis elargiebatur, poſthabito Dei honore & Romanæ ſedis dignitate: quem certè errorem ita poſteris tradidit, vt ad noſtram quoque ætatem peruenerit. Qua quidem conſuetudine nil certè dici pernicioſius poteſt,cùm non ob religionem & Dei cultum appetere pontificatum noſtri ſacerdotes videantur, ſed vt fratrum vel nepotum vel familiarium ingluuiē & auaritiam expleant. Apparuiſſe cometem tum ferunt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peſte diu laboratum eſt, & terræmotu Beneuentum ac Capua concuſſa, eaque mala ob ſuperbiam & rapacitatem pontificis, contemptumq́ue Dei & hominum accidiſſe putatum eſt. Moritur autem Deo volente octauo pontificatus ſui menſe,ſepeliturq́ue in baſilica Petri. cxliij Pôt.

IOHANNES XVII.

IOhannes decimuſſeptimus,patria Romanus,pontificatum inijt Othone imperante,ſed nondum coronam imperij adepto. Fuit autē Iohannes vir tantæ doctrinæ, vt multa quidem eleganter ediderit, quemadmodum Marrinus ſcribit. cxliiij. Pont.

 Agita-

Agitatus deinde seditionibus à Crescentio consule Romano, imperium vrbis sibi vendicare conante, cupiditati hominis cedens, exulatum in Hetruriam abijt. At verò Crescentius cognita Iohannis indignatione, qua percitus Othonem contra se cum exercitu in Italiā vocabat, ipsius pontificis cognatos & amicos qui in vrbe remanserant, ad hominem mittit rogatum, vt omissa accersendi Othonis cura, ad vrbem cum potestate redeat: polliceturque se ei rebus in omnibus obtemperaturum. Precibus autē suorum motus Iohannes, veritus etiam, ne si Otho cum exercitu Italiam ingrederetur, plus maleficij quàm beneficij secum afferret, ad vrbem veniens, prodeunte obuiam Crescentio cum omnibus magistratibus, & vrbana multitudine, in ædes Lateranenses magno comitatu introducitur: quarum in vestibulo eius pedes Crescentius & omnes seditionis autores, petita venia, exosculati sunt. Atque ita in concordiam redacti, vitam simul quiete traduxere. Ferunt tum Henricum abbatē Lobiensem in Lotharingia, & Adeoboldum Episcopum Vltraiectensem, qui multa in laudem beatæ virginis, sanctæque crucis scripsit, & Albonem abbatem Floriacensem (qui postea in Vasconia ob fidē Christi martyrium passus est) doctrina, religione, sanctitate, magno in pretio habitos. Moritur autem Iohannes pontificatus sui anno decimo, mense sexto, die decimo. Vacat tum sedes diebus sex.

GREGORIVS V.

cxlv Pont.

Gregorius quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno antè vocatus, Othonis tertij autoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verùm abeunte in Germaniam Othone, seditionibus Romanorum exagitatus, in Hetruriam primò, mox in Germaniam ad imperatorem confugit. Interim verò Romani Crescentium denuò cum summa potestate consulem decernunt, qui statim Iohannem quendam natione Gręcum, Episcopum Placentinum, non minùs pecuniosum quàm doctum, pontificem creat: cuius certè nomē inter pontifices quidam supprimunt, vtpote minùs legitimè creatū: alij verò xvij. hunc vocant, quòd populi clerique Romani consensu, ad quos electio spectabat, pontificatum inijsset. At Crescentius cognito Othonis cum magno exercitu ad vrbem aduentu, vrbis mœnia & portas quàm diligentissimè firmat, molem Hadriani munit, positis in vnaquaque statione firmissimis præsidijs. Hinc est quòd postea moles Hadriani, Crescentij arx appellata est, sumpto nomine ab ipso munitore Crescentio. Superueniente deinde imperatore, vrbemq; oppugnare adorto, populus Romanus cùm nequaquam tantis copijs par esse posset, clementia Othonis fretus, Germanis portas aperit. Tum Crescentius & Iohannes consilij & auxilij inopes, in arcē Hadriani confugientes, sese acriter contra hostes tuebant. Verùm deposita spe venię, dum ex arce ad imperatorē se conferūt, multis vulneribus à multitudine Crescētius confodit. Iohannes aūt, effossis priùs oculis, pontificatu simul & vita priuat, in pristināq; sedē Gregorius xj. mense, posteaq; pulsus fuerat, restituit. Is aūt cognita imperij imbecillitate varietateq; fortunę, quò diutiùs apud Germanos summa potestas remaneret, illeq; cęteris pręesset, q virtute & dignitate cęteris præstaret, sanctionem retulit haud abnuente Othone de imperatore eligendo anno Christi M. ac secundo, quā vsq; ad tempora nostra seruatā videmus, videlicet solis Germanis licere principē deligere, q Cęsar & Romanorū rex appellatus, tum demū imperator & Augustus haberet, si eum Romanus pontifex cōfirmasset. Hos aūt imperatoris eligēdi autoritatē primò habuisse Ptolemeus refert, archiepiscopū Maguntinū Germanię, archiepiscopū Treuirensem Gallię, archiepiscopū Coloniensem Italię noīe. His additi & iiij. principes, Marchio Brandenburgensis, imperatoris post electionē camerarius, comes Palatinus, qui dapes, dux Saxonię, q ensem fert. Sunt qui scribant Boemię regē vij. electorē, imperatoris pincernā esse, hisq; in eligendo additū esse ad tollendā discordiam partiū: ad vtros enim

Germanis solis electio imperatoris permissa.

Principes electores.

enim inclinasset, ea pars certè potior habebat. Tulisse hoc iniquo animo Francos aiunt. Verùm quia in Lodouico Lotharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumque illud ad Hugonē ducem cognomento Capatiū venerat (nam à regibus ad duces res aliquandiu translata est) repetere imperium destitere: maximè verò quod ipsi duces noui homines, illa fortuna tum contenti, moliri maiora non sunt ausi: quippe qui nondū benè regni fundamenta iecerant. Laudat tamē, & meritò quidem, Robertus magni Hugonis filius, regnū à patre accipiēs, fortitudine, iustitia, modestia & religione. Hic enim etsi rei militaris admodū studiosus erat, tamē vbi per otium licebat, ita Dei templa frequentabat, diuinaq; officia celebrabat, acsi sacrorum oīm initiatus fuisset. Ferunt cantum illū eius inuentum fuisse, Sancti spiritus asit nobis gratia. His artibus aūt nō minùs quàm armis crediderim ego Robertū conciliasse sibi animos vulgi, eosq; à prima illa Caroli Magni stirpe, ad genus suum nouū transtulisse. Ferunt tum quoq; magno in pretio fuisse Robertum quendā Carnotanum Episcopum doctrina & sanctitate vitę. Multa enim scripsit, & canendi modum in sacris meliusculum reddidit. Gregorius autē secundo pontificatus sui anno, mense quinto moritur. Vacat tum sedes diebus quindecim.

IOHANNES XVIII.

IOhannes decimusoctauus, Placentinus episcopus, vt diximus, potentia Crescentij Romani consulis fretus, quem pecunia corrupisse creditum est, tempore Gregorij quinti per factionē pontificatum occupat. Tantum enim pecuniarum ex Constantinopoli ad vrbē secum detulerat, vt constantes etiam sua largitione ad maleficium impelli potuissent, nedum Crescētius homo auarissimus & regnādi cupidus. Miror ego historicos Iohannē ipsum inter pontifices numerasse, cùm viuente adhuc Gregorio sedem occupasset, nisi fortè in conscribendis pontificum vitis ita faciendum censent, vt in perpetua historia fit. Nam & tyrannorum peruerse facta, óptimorum principum rebus gestis annumerantur, vt quantum inter se boni & mali dissideant, à legentibus cognosci possit, quò malorum exemplo à vitijs deterreantur: & bonorum exemplo ad virtutem impulsi, vitam ducant in terris felicem & beatam: qua quidem beatudine Iohannes caruit, fur certè in pontificatu & latro: non enim, vt par fuerat, per ostium intrauit. Moritur autem, atque cum ignominia quidem, decimo vsurpati pontificatus mense. Vacat tum sedes dies viginti. cxlvij Pōt.

SYLVESTER II.

SYluester secundus, Gilbertus antea vocatus, natione Gallicus, malis artibus (vt aiunt) pontificatū adeptus est. Adolescens enim & Floriacensi cœnobio in Aureliana diœcesi posito dedicatus monachus & addictus, relicto monasterio, diabolū secutus, cui se totum tradiderat, Hispalim ciuitatē Hispanię bonarum artiū causa peruenit. Erat enim admodū doctrinæ & literaturę cupidus: qua in re tantū profecit, vt breui ex discipulo optimus pręceptor fit habitus. Discipulos aūt eius hos fuisse Martinus testatur, Othonē imperatorē, Robertum Francię regē, Lotharium virum nobilitate & doctrina insignem, qui postea Senonensis archiepiscopus creatus fuit. Gilbertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulsus, largitione primò quidem archiepiscopatum Remensem, inde Rauennatem adeptus, pontificatum postremò, maiore co natu adiuuante diabolo, consecutus est: hac tamen lege, vt post mortem totus illius esset, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cùm Gilbertus regnandi cupidus, diabolum sciscitaretur, quamdiu in pontificatu victurus esset, respondit humani generis hostis ambiguè, vt solet: si non attigeris Hierusalem, diu viues. Dum itaque pontificatus sui anno quarto, mense vno, die decimo in basilica sanctę crucis in Hierusalem Romæ sacrificaret, fato moriturum se statim cxlvij Pōt.

Syluester diabolo adiuuāte pontificatum adeptus.

 cogno-

cognouit: vnde pœnitentia motus, & errorẽ suum corã populo fassus, omnes primò posthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad benè & sanctè viuendum adhortatus est: deinde verò vnumquenque rogauit, vt post mortẽ truncum corporis sui laceri & dissecti, quemadmodum merebatur, bigæ superimponerent, eoq; loci sepelirent, quo spontè ab equis vectum foret. Ferunt itaq; Dei nutu & prouidentia, vt scelerati sciant apud Deum locum veniæ sibi relictum esse, si in vita aliquando pœnituerint, equos ipsos spontè ad Lateranensem basilicam peruenisse, eoque loci sepultum eius corpus fuisse. Scribit idem Martinus tam ex collisione ossium, quàm ex sudore ipsius sepulchri, vel humectatione potiùs, deinceps morituri pontificis signa, & quidem manifestissima colligi, idq; ipsius sepulchri epitaphiũ indicare. Verùm ne sit, an secùs, ipsi põtifices viderint ad quos pertinet.

IOHANNES XIX.

cxlviij. Pont.

IOhannes decimusnonus, cuius cognomentũ & patria ob ignobilitatẽ ignoratur, quarto mense, die xx. post initũ põtificatũ moritur. Vnde ob breuitatẽ pontificatus nil ab eo vel à quopiã alio gestum memoria dignũ scribitur, nisi quod illi quinque mestri pontificio multa prodigia apparuere, futura mala indicantia: visus & cometes, & terræmotu multæ vrbes concussæ. In his autem malis vnicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Hetruriæ gubernator est habitus: adeo enim iustè & integrè prouinciã sibi creditã rexit, vt optimi principis desideriũ nemini prouinciali ũ reliquerit. Quẽ postea Pistorij mortuũ Hetrusciones non secùs ac publicũ parentẽ luxere, nullo non genere honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes cõmemorare, vt gubernatores prouinciarũ intelligant, satius esse benè & integrè viuendo laudem & gloriam, quàm malè agendo diuitias malè partas cum ignominia & nota sempiterna reportare.

Satius est benè viuẽdo laudẽ & gloriã, quàm malè agendo diuitias cum ignominia reportare.

IOHANNES XX.

cxlix. pon.

IOhannes xx. patria Romanus, è regione portæ Metropolitanæ, pontificatum iniens, ad otium conuersus, nil dignum memoria gessit. Laudari vel maxime Robertus rex Franciæ potest, qui ea tempestate non minùs piam quàm regalem vitam ducebat. Nam & doctrina & sanctitate omnes reges Christianos ita anteibat, vt disputationibus nulli secundus haberetur: longè aliter sentiẽs, quàm quod nostrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignum esse dictitantes, scire literas, cùm eos maximè deceat, qui populos regunt, benè gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri sine doctrina & lectione non potest. Quid enim aliud est princeps illiteratus, quàm imago leonis cæteris feris imperantis? Sedent affectus tum suos, tum populorum necesse est, qui digni haberi volunt, vt alijs imperent. Meritò igitur Robertum laudamus, cuius præterea tanta fuit religio, vt quoties sibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas vnà cum sacerdotibus caneret. Hac autẽ pietate hoc meritum ferunt, vt cùm oppidum quoddam ex hostibus obsideret, neq; horas suas intermitteret, mœnia hostium diuinitus corruerent, statimque irruentibus suis oppidum caperetur. Iohannes verò (vt quidã autores ferunt) pontificatus sui anno quarto, mense item quarto moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes diebus vndeuiginti.

Robertus rex Fráciæ.

Princeps illiteratus

SERGIVS IIII.

cl. Pont.

Ergius quartus, patria Romanus, patre Martino, vir sanctissimæ vitæ grataque consuetudinis, & ante pontificatũ & in ipso magistratu fuit. In pauperes liberalis, in amicos & familiares iucundus, in delinquentes clemens, in contumaces modestus. Tantę præterea prudentię fuit, vt toto suo pontificatu nil commissum sit, quo meritò reprehendi gubernantis negligentia

gentia posset. In Deum enim omnem mentem conuertens (quod facere pontifices omnes deberent) iustè atque integrè omnia ex animi sui sententia benè natura & moribus instituti, gubernabat. Interea verò huius consilio & monitionibus principes Italiæ composito fœdere consilia ineunt pellendi Saracenos è Sicilia. Idque moliri paribus animis & copijs instituunt. Erant tum in Italia Tancredi magni Normandiæ ducis filij plerique, quorum de numero Guilielmus cognomento Farrebach, tanti animi fuit, vt assumpto in societatem expeditionis Molacho Michaëlis Catalaici Constantinopolitani imperatoris copiarum duce, Saracenos è Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campano & Salernitano principibus. Verùm cùm postea Malochus prædam malignè diuideret, Guilielmus dissimulandum esse ad tempus ratus, in Italiam rediens cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hierosolymitana redierant, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiam Malochum cum exercitu occurrentē fundit, fugatq;. Atque ita virtute Guilielmi à Græcis ad Normannos regnū Apuliæ transit. Verùm postea mortuo sine hæredibus Guilielmo, Drogus frater, Drogo autem Hunfredus iunior successit, vnde postea Robertus Guiscardi & Rogerius frater originem habuere. Dum hæc autem in Apulia agerentur, laborante Italia ac ferè toto orbe terrarum fame ac peste, Sergius vir sanctissimus secundo pontificatus sui anno, die quintodecimo moritur, sepeliturq; in basilica Petri. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS VIII.

Benedictus octauus, patria Tusculanus, patre Gregorio, inito pontificatu in demortui Othonis tertij locum Henricum primū è gente Bauara imparatorem, secundum institutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sunt qui scribant Othonem ipsum Romæ mortuum, eiusque corpus in Germaniam delatum fuisse: alij autem in basilica Petri sepultum affirmant. Vtcunque est, constat Henricum Bauarorum ducem virum optimum ac sanctissimum imperatorem creatum, habuisseque vxorem, quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet. Verùm dum is res Germaniæ componit, Saraceni Italiam ingressi, Capuā occupant, Barum obsident. Barensibus autem fame laborantibus, Veneti annonam classe important. At verò dum nihilominus ciuitas ipsa obsideretur, ijdem Veneti adiuuantibus Græcis Saracenos aggressi, multis interfectis, Barum obsidione liberant, anno salutis octauo & millesimo: quo quidē tempore Turci Hierosolymis captis, non tamē sepulchrum Domini Ecclesiasque montis Sion aut Bethleem violauere. Laborantibus Hierosolymis, succurrere Venetis erat in animo, nisi*Hiadrenses hostes eos distinuissent. Quos quidem Veneti apud Lauretum tanta clade perdomuere, vt nunquam postea inferre bellum finitimis sint ausi. Henricus autem compositis Germaniæ rebus, Romam veniens, accepta imperij corona, Capuam mouens, Saracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorum ducem, qui Mauris fauerat, acerrimo bello adeo persecutus est, vt eum quoque è Troiaeiecerit, quæ in finibus Apuliæ à se eo loco condita fuerat, vbi olim Hannibalis castra sunt habita. Sunt autem qui scribant Henricum cum vxore Cunegunda ita castè ac sanctè vixisse, vt vterque in morte miraculis claruerit. In vita enim nil prætermisere, quod ad honorem Dei pertineret. Nam & Bambergensem fundauit episcopatum, & sororem suam regi Vngarorum in vxorem collocauit, cuius opera rex ipse & populi omnes imperio eius subiecti, integram Christi fidem accepere. Moritur aūt Henricus octauo imperij sui anno, magno de se relicto apud suos desiderio. Benedictus verò mortuo Henrico, quo defensore rebus in omnibus vtebatur, per seditionem alio in locum eius suffecto pellitur. Verùm postea inita cum inimicis suis concordia, pulso adulterino pontifice, in vrbem cum dignitate rediens, vndecimo pontificatus sui anno

Margin notes: clj. Pontif. — Bambergēsis episcopatus. — Adulterinus Pontifex.

anno, mense I. die xiij. moritur, sepeliturque in basilica Petri. Sunt etiam qui referant, Episcopum quendam die in solitudine vidisse Benedictum equo nigro insidentem, eumq; interrogasse, quid causæ esset, cur mortuus equo nigro veheretur: Tum Benedictum hominem rogasse, vt pecunias quas occultauerat (locum indicat) pauperibus suo nomine erogaret: quę antea datę fuerāt eleemosynarū nomine, nil ei profuisse, quia ex rapinis partas constabat. Facit mandata Episcopus, ac statim episcopatu se abdicat, & vitam monasticam amplectitur. Scribit Vincentius Gerardum Canodiensem Episcopum, doctrina & moribus eisdem temporibus magno in pretio fuisse: huic addit Cutbet Episcopum Pragensem, doctrina & sanctitate vitæ tum præcellentē, & ob eam rem ab hostibus orthodoxę fidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peste laboratum est, vt plures mortui, quàm superstites sint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons saluberrimè indicauit, in sanguinem tum versus.

IOHANNES XXI.

clij Pont.

Ohannes vigesimus primus, patria Romanus, patre Gregorio, Episcopus Portuensis, vt quidā volunt: vt alijs placet, nullis sacris antè initiatus, pontificiū munus suscepit, eo tempore, quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locū triennio pòst legitimis suffragijs imperator creatur. Hoc aūt interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates spe libertatis erectas, ab imperio defecisse. Hanc ob rem Conradus vir in re militari præstās, quippe qui apud Henricum diu ordinū dux fuerat, coactis properè copijs in Italiā descendens, primò in Mediolanenses ducit tantæ defectionis autores, eos obsidet, suburbia incēdit, excidiumq; & interitū vrbi minat. Mutata deinde sententia obsidionē soluit, Coloniensi antistite id ei suadēte, q; diceret beatū Ambrosium ei inter missarū solennia apparuisse, exitiumq; omnibus minitantē, nisi ab vrbe discederent, cuius patrociniū ipse sumpserat. Romam itaq; Conradus ꝓficiscens, accepta à Iohanne pontifice imperij corona, in Sclauos & Vngaros ducit, qui rebellantibus Italicis auxilia pręstiterant, eosq; breui perdomuit. At verò Rodolphus Burgundionum dux, suorum seditionibus vexatus, Conradi fidei & patrocinio se cōmisit. Quamobrem Burgundia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita est. Ferunt Conradum ipsum leges multas ac perutiles quidem tulisse, hanc præcipuè, vt cuiuis principi capitale esset pacem & quietē prouinciarum turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuldum comitem Germaniæ acerrimè persecutus est, quòd ab eo turbandi otij & quietis initium ortum fuerat. Nuncios præterea misit, qui Græcis & Normannis inter se de regno Apuliæ concertantibus imperarent, vt ab armis discederent. Romanis quoque exitium interminatus est, si diutiùs quemadmodum cœperant, pontificem seditionibus vexassent: cuius tempore quorundam abbatū sanctitate & vita monastica religio in Gallia præcipuè floruit, & Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius, sanctissimus ob miracula est habitus. Iohannes autem, cuius vita mirificè laudatur, vndecimo pontificatus sui anno, die nono moritur. Vacat tum sedes diebus octo.

Burgundia imperialis prouincia.

BENEDICTVS IX.

cliij. Pont.

Enedictus nonus, vt quidam volunt, Iohannis nepos, patria Tusculanus, patre Alberico, eo tempore pontificatum inijt, quo Cumitus Anglorum rex, voti & religionis gratia Romam venit: qui voti compos factus, in patriam rediens, filiam suam Henrico Conradi filio in matrimonium locat. Verùm non ita multò pòst Conrado vita functo, Henricus filius eiusdem nominis secundus, patri succedens, comparato statim exercitu, cū Olderico Bohemorum rege dubio Marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum superat & capit, vectigalemque factum incolumem dimittit. Mouens deinde in Vngaros de

regno

regno inter se dissidentes, Petrum ab Alboino pulsum, in regnum restituit. Interim verò Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius pretij perosi, è sede deijciunt, in eiusq; locũ sufficiunt Iohannẽ Sabinum Episcopum, Syluestrũ tertium appellantes, quo post nouẽ & quadraginta dies pulso, denuò Benedictus restituitur. Is autẽ cùm cerneret se iterum subiturum eadẽ discrimina, Iohanni archidiacono sancti Iohannis ad portam latinã, qui postea Gregorius sextus appellatus est, pontificiũ munus liberè cessit, vel (vt quidam affirmant) vendidit. Hanc ob rem meritò ab omnibus Benedictus ipse accusatus est, & iudicio diuino damnatus. Constat enim simulacrũ eius admodũ monstruosum post mortẽ cuidam apparuisse, interrogatumq;, quid illa horrida imago prę se ferret, cùm antea pontifex fuisset: Quia (inquit) in vita sine lege & ratione vixi, ideo volente Deo & Petro, cuius sedẽ omnibus probris fœdaui, simulacrum meum plus feritatis quàm humanitatis in se habet. Nam cùm annis decẽ, mẽsibus quatuor, diebus nouem per interualla sedẽ Petri occupasset, tandem moritur. Nec vacasse tum sedes dici potest, cùm pontificatum vendiderit. Sunt qui scribant hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum Episcopum, virum optimum & doctissimum, ab hostibus Christianę fidei martyrium æquissimo animo passum. Ad currum enim ligatus, ex altissimo monte in præceps demittitur, ac laceratur.

SYLVESTER III.

SYluester tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulsi Benedicti subrogatus, non diu in pontificatu mansit. Nono enim & quadragesimo die factione suorum Benedictus restituitur. Eò enim tum pontificatus deuenerat, vt qui plus largitione & ambitione, non dico sanctitate vitæ & doctrina valeret, is tantummodo dignitatis gradum bonis oppressis & reiectis obtineret: quem morem vtinam aliquando non retinuissent nostra tempora. Sed hoc parum est, peiora (ni Deus caueat) visuri aliquando sumus. Ad Syluestrum redeo cardinalem Sabinum pontificem creatum, non dico à collegio patrum, quod tolerabilius fuisset, sed largitione, vt quidã tradunt: quo quidem pulso ac meritò, cùm non per ostium, sed per posticum intrasset, vt fur & latro, Benedictus denuò restituitur tumultuante vrbe, & nunc vnum, nunc alium appetente, quod fieri ab his populis consueuit, qui duce & rectore carent, quique malos pluris quàm bonos faciunt.

cliiij. Põt.

Quò deuenerit pontificatus.

GREGORIVS VI.

GRegorius sextus, sancti Iohannis ad portam latinam archidiaconus, pontificatum (vt diximus) à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus secundus in Italiam cũ magno exercitu veniens, habita synodo, cùm Benedictũ nonum, Syluestrum tertiũ, Gregorium sextũ tanquam tria teterrima monstra abdicare se magistratu coegisset, Syndegerũ Bambergẽsem Episcopũ, cui Clementi secundo appellatio fuit, pontificẽ creat. Gilbertus tamen historiarũ scriptor, affirmat Gregorium benè de Ecclesia Dei meritũ esse, cùm sedis apostolicę dignitatẽ negligentia priorum pontificum labefactatam, sua autoritate & animi magnitudine breui restitueri. Nam & ditionem Ecclesiæ recuperauit, & latrones circa vrbem positos, quorum sæuitia peregrini ad vrbem religionis causa accedentes necabantur, è medio sustulit, priùs execrationibus & interdictis admonitos, deinde vi & armis domitos. Hanc ob rem ferunt à perniciosis hominibus vulgò homicidam, simoniacum, & sanguinis humani appetẽtissimum habitum, idq; à cardinalibus etiam quibusdam prædicari solitum. Motum itaq; Gregorium ipsum in ea ægritudine, qua postea moritur, cardinales ad se vocatos verbis castigasse, quodque iustè & sanctè fecisset, ipsi liuore moti reprehenderent: Et vt, inquit, scire possitis, vbi mortuus fuero, rectè an perperã fecero, corpus

clv. Pont.

corpus meũ ante fores Ecclesiæ sistite vectibus obseratas: si diuino nutu aperientur, censetote me dignum Christianũ sepulturę: sin secùs, corpus meum vnà cum anima damnatum, quò volueritis, eijcitote. Fecere mandata Cardinales, itaq; ita portæ coorto graui vento apertæ sunt, & corpus cum admiratione omniũ & opinione magnæ sanctitatis introlatum est. Hæc ferè sunt, quæ à varijs autoribus de Gregorio scribuntur: quem quidem constat in pontificatu sedisse annis duobus, mensibus septem, durante schismate.

CLEMENS II.

clvj. Pont.

Lemens secundus, Syndegerus antea vocatus, Banbergensis Episcopus in synodo pontifex creatur, annuente Henrico secundo, vel imperante & cogente potiùs. Verùm Henricus accepta à Clemente imperij corona, Romanos in verba sua iurare coegit, pontificũ electioni se nequaquam interfuturos, nisi iussu imperatoris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eò licentiæ factiosum quemque & potentem, quamuis ignobilem, deuenisse, vt corruptis suffragijs tantam dignitatem consequeretur: quæ certè nisi sanctitate & doctrina benè meritis volente Deo demandari cuipiam nõ deberet. Inde verò Capuam profectus, rebus in prouincia benè dispositis, conductisque eo loci militibus, qui Saracenis hostibus resisterent, Româ deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaque imperatore, vt quidam scribunt, Romani pontificẽ iniussu suo creatum, veneno è medio sustulere, pontificatus sui mense nono. Scribunt autores venenum ipsum in hos vsus à Stephano paratum, qui ei pontificatu successit, Damasusque secundus appellatus est, eo maximè tempore, quo Odiloni abbati Cluniacensi in magna sanctitate mortuo Hugo abbas substituitur, vir genere, pietate, religione, clementia, doctrina insignis, regnante altero Henrico in Francia, Alphonso in Hispania, Michaele cum filio Constantino Byzantij: quod quidem imperium iam tum maximè labefactatum erat.

DAMASVS II.

clvij. Pon.

Amasus secundus, natione Bauarus, cognomento Bagniarius, vel Pepon, vt quidam volunt, pontificatum per vim occupat, nullo cleri populique consensu. Adeo enim inoleuerat hic mos, vt iam cuique ambitioso liceret Petri sedem inuadere. Sed obstitit Deus iustus vindex, vt is cęteris exemplo esset, ne quod virtus dare consueuit, ambitione & largitione quęreretur. Nam tertio & xx. pontificatus sui die moritur. Censent nonnulli hunc inter pontifices nequaquam numerandum esse, cùm non rectè pontificatum adeptus sit: miranturq;, cur Romani tanta rei indignitate moti contra iusiurandum Henrici iussu habitum abdicare se magistratu hominem statim non coegerint. Sed cùm breui admodũ tempore vixerit, cumque vix sui colligendi Romanis facultas data sit, nequaquam eos aliqua censura dignos putauerim. Ad Leonem deinceps transeamus.

LEO IX.

149 clviij. Pôt.

Eo nonus, natione Alemannus, anno Domini millesimo quadragesimonono, pontificatum hac ratione inijt. Nam cùm Romani legatos ad imperatorem misissent oratum, vt optimum pontificem sibi daret, is statim Baunonem Episcopum Tublensem, virum bonum & simplicis ingenij, legatis & Ecclesiæ Romanę obtulit. Cui quidem Romam pontificio habitu petenti, abbas Cluniacensis & Ildebrandus monachus Soana oriundus, obuiam facti persuasere, vt deposito pontificali ornatu, Romam priuatus ingrederetur, quòd dicerent Henricum nullam creandi pontificis potestatem à Deo habere, sed ad clerum populumq; Romanum id pertinere. Motus his verbis Leo, cùm etiam vocem

vocem è cælo inter eundũ audiuisset, Ego cogito pacis cogitationes, non afflictio nis, deposito pontificio apparatu, priuatus vrbem ingreditur, seipsum accensans, quòd imperatori maluerit quàm Deo obtẽperare. At verò Romanus clerus suadente Ildebrando eundẽ Baunonem in pontificẽ eligunt, eò libentiùs, quod omnem autoritatẽ eligendorum pontificum ab imperatore (vt par erat) ad clerum transtulisset. Fecerant tamen vitia quorundam pontificum, quemadmodum scripsimus, vt meritò ipsi clero sublata potestas videretur Dei iudicio, quò in melius eorum mentes flagitijs contaminatę aliquando verterentur, ne Christiana resp. malis moribus commissa pessundaretur. Pontificatum itaque hoc modo Baunon adeptus, ac mutato nomine Leo nonus appellat, Ildebrandũ ipsum statim sanctę Romanæ Ecclesiæ diaconum cardinalẽ creat: eidemq; sancti Pauli Ecclesiam gubernandam committit, vt quasi consors pontificij muneris secũ videretur, cùm alter Petri, alter Pauli templum tueretur, & regeret. Interim verò Drogone Normannorum comite in Apulia mortuo, Gisulphus frater regnum adeptus, Beneuentũ vrbem Romano pontifici deditam per vim occupat. Nam cùm Henricus imperator in honorẽ beati Georgij templum Bambergæ condidisset, cuperetq; id in cathedralẽ Ecclesiam consecrari, annuente Benedicto octauo quotannis censis nomine daturam Ecclesiam ipsam Romano pontifici, centum argenti marcas cum equo albo ac phalerato. Leo nonus dono Beneuentum ab imperatore accipiens, Bambergensis Ecclesiæ tributũ remisit. Hanc itaq; ob rem Leo suo iure & copijs imperatoris fretus, cùm in Gisulphum incomposito agmine mouisset, ab eo superatur, & capitur. Nec ita multò pòst Romam incolumis cum magno comitatu remittitur. Sunt qui scribant Robertum Guiscardi è Gallia in Italiam cum exercitu profectum, fugatis Græcis & Afris, Apuliam occupasse, statuamq; reperisse circa caput æneum circulum habentem, his literis notatum: Calendis Maij oriente sole aureum caput habebo. Vnde Saracenus quidam Magicæ obseruationis peritus, à Roberto Guiscardi captus, notato termino vmbræ ipsius statuæ, Calendis Maij oriente sole effosso loco thesaurum inuenit, quo se à Roberti manibus liberauit. Ad Leonem redeo, virum certè pietate, innocentia, benignitate, gratia, hospitalitate adeo insignem, vt eius domus peregrinis & pauperibus semper pateret. Nam cùm semel ante fores suas leprosum pauperem inuenisset, eumque præ misericordia collocari in lecto suo mandasset, apertis manè à ianitore foribus, nusquam pauper inuentus est, Christum pauperis nomine eo loci recubuisse creditum. In rebus prætereа ad religionem pertinentibus tanta diligentia & solertia vsus est, vt & in concilio Vercellensi Berengarium hæreseos autorem damnauerit, & Constantinopolitanum imperatorem suis monitionibus impulerit, sepulchrum Domini Hierosolymis à Barbaris diruptum restituere, eo maximè tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus sanctitate vitæ apud Vicentinos in pretio fuit, & Vincentius Franco Leodiensis Episcopus doctrina & moribus insignis, ad Hermannum præstantis ingenij virum de quadratura circuli doctè multa & acutè scripsit. Moritur autem Leo pontificatus sui anno quinto, mense secundo, die sexto.

VICTOR II.

Victor secundus, Glebardus antea vocatus, natione Alemannus ex Bauaria, pontificalem dignitatem post Leonem adeptus est, magis Henrici gratia, quàm liberis suffragijs. Verebatur enim clerus populusque Romanus Henrici potentiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læserant. Ne itaq; contra iusiurandum moliri aliquid viderentur, Victorem proponunt, legato Ildebrando ad Henricum ob eam rem misso, qui omnia ex sententia Romani cleri imperatorisq; perfecit. At Victor in sede omnium consensu confirmatus, magnũ synodum *abnuente imperatore Florentię habuit: in qua clix. Pont.

N quidem

quidem multos Episcopos,tum simoniæ,tum fornicationis causa episcopatu priuauit,clerumq; admonuit,quid maximè ad se pertineret,proposita pœna his,qui leges canonicas transgrederentur.Sunt qui scribant Victorem ad Henricum profectum, magnificentissimeq; ab eo habitum. Sed ego solum Ildebrandum eò profectum puto, qui autoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæsarem creat.Interim verò dum Capua à Saracenis obsideretur,trepidarentque omnes finitimæ ciuitates , Robertus Guiscardi sumptis armis, fugatis Saracenis, & Campanos obsidione , & finitimos omni formidine vno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipse, haud satis constat, cùm alij Normannũ, alij Francum fuisse existiment. Vtcunque sit, constat eum magni animi excellentis & ingenij fuisse, & ob eam rem meritò Apuliæ regnum adeptum. Victor autẽ pontifex, de quo nunc sermo fit, secundo pontificatus sui anno, mense tertio, die quartodecimo moritur. Vacat tum sedes diebus xj.

STEPHANVS IX.

clx.Pont.

Ecclesia Mediolanensis Romanæ restituta.

Tephanus nonus, Fredericus antea vocatus, natione Lotharingus, Cassinensis abbas, pontificatum adeptus, statim curauit, vt Mediolanensis Ecclesia, quæ à Romana ducentis ferè annis se subtraxerat, nunc demũ eidem obtemperaret, vt veræ omnium Ecclesiarum parenti & altrici, quam postea non secus obseruauit, ac veræ filiæ pientissimam matrem facere consueuerunt. Hoc ferè tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui sufficitur: & Alexius Nicephoro imperatori Constantinopolitano succedit. Et Robertus Guiscardi Grecos magno prelio superatos, è Calabria omnino expulit, relictis tantummodo Græcis sacerdotibus, qui vsq; ad nostram ætatem linguã seruant cum moribus. Adeo enim Constantinopolitanum imperium iam erat imminutum à Saracenis, vt ægrè Thraciam, Galatiam, Pontum, Thessaliam, Macedoniam, Achaiam obtineret, è quibus prouincijs nunc Turci, nunc Saraceni quotidie aliquid subtrahebant. Stephanus autem septimo pontificatus sui mense, die octauo Florentiæ moritur, eo quoque in loco honorificè sepelitur, vt Martinus scribit. Sunt qui dicant Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreseos nomine inuectum esse, quòd summorum pontificum autoritatem diminuerit, contempta religione, spretoque immortali Deo.

BENEDICTVS X.

1059 clxj.Pont.

Enedictus decimus, natione Campanus, qui priùs Nuncius dicebatur, Veliternus Episcopus, factione quorundã nobilium eo maximè tempore pontifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmensem virum insignem, regni Italici gubernatorem instituit. Erat & tum in Italia Gothifredus Mathildis comitissæ fœminę nobilissimæ maritus, vir sanè potens. Nam Mathildis mater Beatrix, Henrici secũdi imperatoris soror fuerat, nupseratq; Bonifacio cuidam viro potentissimo ac nobili Luca vrbe Hetruriæ oriundo: quo mortuo, omnis potentia primò ad Beatricem, postea ad Mathildim & maritum Gothifredum peruenit. Nam & Lucam & Parmam & Rhegium Lepidi & Mantuam, & eam partem Hetruriæ possidebant, quam nunc patrimonium sancti Petri vocamus. Ad Benedictum redeo, ab Ildebrando pontificatu pulsum, quòd non per ostium, quemadmodum decebat, sed per vim & largitionẽ intrasset. Fidem enim dederant clerici omnes Ildebrando archidiacono, non priùs se habituros suffragia noui pontificis creandi, quàm ipse Florentiã, quò tum proficiscebatur, ad vrbem reuerteretur. Rediens itaq; cum Gerardo Episcopo Florentino, in omnes acerhissimè inuectus est, tum vel maximè in eos, qui fidẽ dederant se eius aduentum expectaturos. At verò cùm hac de re magna contentio esset, probarentque nonnulli Benedictum ipsum vt virum optimum & sapientissimum,

contrà

contrà autem eam electionem plerique magnis clamoribus improbarent, vtpote minùs canonicè & legitimè factam, tandē plurimorum consensu Ildebrando instante, Gerardus vir tanto magistratu dignus, eiecto Benedicto, pontifex creatur. Sunt tamen qui scribant hanc electionem Senis factam, cùm libera suffragia Romæ ob factionem quorundam potentum haberi non possent. Benedictus itaque mense ix. die xx. pontificatu deiectus, Velitras exulatum abijt.

NICOLAVS II.

Nicolaus secundus, natione Allobrogus, Gerardus antea vocatus, episco- clxij. Pōt.
pus Florentinus, ob virtutem & animi præstantiam abrogato Benedicto, haud legitimè creato, pontifex maximus Senis decernitur, qui statim inito pontificatu Sutrium conscessit: ibique anno Domini millesimo quinquagesimonono concilio habito, cui non solùm Episcopi, verùm multi Italiæ proceres interfuere, Benedictum abdicare se pontificio munere & habitu coegit, & Velitras exulatum abire. Inde verò Romam proficiscens, secundo apud Lateranum concilio habito legem tulit, vt in decretis legitur, Romanæ Ecclesiæ admodum salubrem, quæ talis est: Si quis pecunia vel gratia humana aut populari militarive tumultu sine concordi & canonica electione Cardinalium fuerit in throno Petri collocatus, is non apostolicus, sed apostaticus, id est, à ratione deficiens meritò vocetur: liceatque Cardinalibus, clericis & laicis Deum colentibus, illum vt prædonem anathematizare, & quouis humano auxilio à sede apostolica propellere: atq; quouis in loco, si in vrbe non liceat, catholicos huiusce rei causa congregare. In eodem quoq; cōcilio reuocatum ab errore suo Berengarium diaconum Andegauensis Ecclesiæ ferunt, qui arbitrabatur in sacramento Eucharistiæ & calicis non esse verum Christi corpus, integrumq; sanguinem, nisi vt in signo & figura mysterióve: quem quidem errorem instante & vrgente Nicolao & Alberico diacono viro doctissimo, publicè confessus est, affirmans illud esse verū Christi corpus, integrumq; sanguinem. Scripsimus hunc errorem à Leone nono damnatum, non tamen emendatum fuisse. Quæ certè laus tota Nicolai est, vt Lāfrancus scribit, vir ea tempestate doctissimus, qui errores eiusdē Berengarij præclaro opusculo notauit. Dum hæc à pontifice Nicolao Romæ agerentur, Gothifredus Normannus, qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæq; comitatum successerat, moriens Bagelardum filium comitatus hæredem instituit: verùm Robertus Guiscardi frater (vt quidam volunt) hoc ægrè ferens, pulso nepote, Apuliam & Calabriam occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere consueuerat. Hanc aūt ob rem indignatus pontifex, nonnihil Roberto succensuit. Is verò cùm postea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuisset, receptis quæ de Ecclesia amiserat, non solùm hominem in gratiam accepit, verumetiam eundem vectigalem Ecclesiæ factum, Calabriæ & Apuliæ prouincias Romanæ Ecclesiæ censuarias ducem erat. Accepto deinde magno à Roberto exercitu, ad vrbem rediens, Prænestinos, Tusculanos, Nomentanos Romanæ Ecclesiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque traijciens, direpta Galleta, alijsque Gerardi comitis Sutrium vsque castellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sunt qui scribant Henricum tertium à Nicolao secundo coronam imperij accepisse, totoque tempore pontificatus sui ob beneficium acceptum, nil contra ecclesiasticos molitum esse. Nicolaus autem vir omni vita probatus, tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die sexto & vigesimo moritur. Vacat tum sedes diebus duodecim.

ALEXANDER II.

Alexander secundus, Anselmus antea vocatus, patria Mediolanēsis, Episco- clxiij. Pōt.
pus Lucensis, mortuo Nicolao, ob humanitatē, benignitatem & doctrinam

absens etiam pontifex creatur. At verò Cisalpini Episcopi arbitrati ob dignitatē prouincię suæ, par esse, vt è suo numero aliquis eligeretur, Giberto Parmensi viro potentissimo admodum annitente, ab Henrico imperatore obtinuere, reclamante eius vxore Hagnetæ, vt alter quoq; pontifex eligeretur. Quare Episcopi ipsi habito concilio, Cadolum Parmensem Episcopum pontificem creant. Cui statim Cisalpini omnes obtemperauere, præter Mathildim optimam fœminam, & cum Ecclesia Romana benè sentientem. Superuenientе deinde Cadolo, ab his qui Alexandro aduersabantur accito, in pratis Neronianis sub radicibus aurei montis graue pręliū committitur: in quo multi vtrinq; cecidere, Alexandro & Gothifredo Mathildis viro sese ad ædes Lateranensium continentibus. Incerti enim erant quibus potissimùm se tutò committerent, adeo omnia infida & fluxa videbantur. Sunt qui scribant Alexandrum ante prælium commissum, Lucam profectum vitandæ cædis causa, eoq; loci quietè aliquandiu vixisse: neq; ingratum tantæ erga se Lucensium beneuolentiæ, Ecclesiam & ciuitatem multis priuilegijs, vt in eorū annalibus apparet, insigniorem reddidisse. Repulsus tandem ab vrbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim à Romanis quibusdam, quorum maximè intererat omnia Romę perturbari explendarum voluptatum causa, comparato maiore exercitu quàm antea, Romam venit, ac vrbē Leoninam Ecclesiamq; beati Petri vi occupat. At verò erumpentibus Romanis cū Gothifredi copijs, tantus error repentè hostes inuasit, vt & effusa fuga, omnes abierint, & paulum abfuerint, quin Cadolus caperetur à suis derelictus, quē Cincius Romani præfecti filius, facto cum suis cuneo, per media ciuium agmina ægrè in arcē Hadriani perduxit, vbi aliquandiu obsessus, cùm nullum liberè abeundi subesse spem videret, trecentis argenti libris ab his se redimens, qui arcē obsidebant, conscenso strigosissimo equo, inde solus aufugit. At verò Otho Coloniēsis archiepiscopus, apud Henricum adolescentem Hagnetem criminatus, quòd contra maiestatē imperij Christiana resp. mulieris nutu gubernaretur, accepta potestate componendæ ex arbitrio Ecclesiæ Dei Romam veniens, Alexandrum primò quidē grauissimis verbis increpat, quòd sedem Romanam iniussu Cęsaris, & contrà atq; consuetudo & lex ipsa iubebat, occupasset. Tum Ildebrandus archidiaconus, qui fortè tum aderat, partes pontificis acerrimè tutatus, quòd diceret electionē ad clerum pertinere, si ius, si antiquam consuetudinē vellet inspicere, facilè Othonem in sententiam traxit. Quare Henricus cognito errore, ad se postremò rediens, Alexandrum rogat, vt concilium quo se peruenturum pollicetur, indicet. Vrbs Mantua ad eam rem potissimùm idonea visa est, eò proficiscuntur omnes, ad quos pertinere videbatur Ecclesiæ salus & tutela. Vbi compositis rebus omnibus, imperator ipse nō solùm in gratiam pontificis redijt, verumetiam precibus ab eo impetrauit, vt & Cadolo veniam petenti ignosceret, & Gibertum tanti mali (vt diximus) autorem, Rauennatis Ecclesię archiepiscopum crearet. Primum haud grauatè fecit, saluatoris nostri exemplum imitatus, qui nouit etiam pro persecutoribus exorare: secundum inuitus concessit, & non nisi precibus Henrici fatigatus, quòd verebatur, sicuti postea accidit, ne ea res Ecclesiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mantua pontifex, ac Luca iter faciens, Ecclesiam maiorem, cuius episcopus anteà fuerat, sacris solennibus adhibitis consecrat, tam diu ibi immoraturus, quoad ab Ildebrando archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis à Mathildi comitissa auxiliaribus copijs, non solùm Richardi & Guilielmi impetus repressit, verumetiam eos coegit, quę de Ecclesia cepissent restituere. Veniens itaque ad vrbem Alexander pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto moritur, in basilicaq; Lateranensi sepelitur, nullo genere honoris, quod impendi summo pontifici potest, non adhibito, & à clero & à populo. Ferunt tum magno in pretio fuisse Iohannem Gualbertum monachum vallis vmbrosæ, & illius ordinis autorem virum sanctissimum ac miraculis insignem.

GRE-

GREGORIVS VII.

Regorius septimus, Ildebrandus antea vocatus, natione Hetruscus, patria Soanensis, patre Bonicio, omnium bonorum consensu pontifex creatur. Ipsius autẽ electionis verba ita annotata sunt: Nos sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, clerici, acolyti, subdiaconi, presbyteri, ꝑsentibus episcopis, abbatibus, multisq; tum ecclesiastici, tum laici ordinis, Eligimus hodie decimo Calendas Maij in basilica sancti Petri ad vincula, anno salutis M. lxxij, in verum Christi vicariũ Ildebrandum archidiaconum virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobriũ, continentem, domum suam gubernantem, pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris Ecclesiæ liberè à teneris annis vsque ad hanc ætatem educatum, doctũ: quem quidem cùm ea potestate Ecclesiæ Dei præesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit. Adeptus pontificatum Gregorius, statim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps largitione corruptus, episcopatus & beneficia alicui per simoniacam cupiditatem committat, aliter se vsurum in se & delinquentes censuris ecclesiasticis. His admonitionibus & quidem sanis, non modò non obtemperauit Henricus, verumetiam Hagnetem imperatricem benè admonentem, quid fieri cum religione oporteret, omni administratione depulit: quæ Romam profecta, non diu superuixit, dolore animi vitam cum morte permutans. Tandem verò multis legationibus vltrò citroque missis, imperator in gratiam cum Gregorio redijt, eundemque in pontificatu confirmauit, vt tum imperatorum mos erat. At verò cùm Henricus in bono leuis, in malo pertinax, simoniam nequaquam omitteret, sæpiùs admonitus, omnes illos anathematis censura pontifex notauit, qui episcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temerè fecisse videretur, concilio apud Lateranum habito, in quo multi Episcopi interfuere, maximè verò Gibertus Parmensis archiepiscopus Rauennas, rationem reddidit, quamobrem censuris ecclesiasticis simoniacos notasset: facturum quoque id imperatorẽ crebrò dicebat, nisi sententiam mutaret. Tum verò Gibertus soluto concilio, & criminandi Gregorij occasionem nactus, ad pontificatum viam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfecti vrbis filium, hominem temerarium & seditiosum, in pontificem animat, magna ei pollicitus imperatoris nomine, si tantum facinus ex sententia confecisset. Structis itaque insidijs Cincius, dum pontifex media nocte natalis Domini nostri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præsepe, quæ maior nunc dicitur, irrumpens cum satellitibus & coniuratis, dum hostiam sacrificij comminuit, hominem capit, & in regionem Parionis secum trahens, in turri quadam munitissima eum collocat. Sequenti verò die populus Romanus, cognito facinore, in Cincium arma suscipit, pontificem liberat, ædes ac turrim scelerati hominis à fundamentis euertit, familiamq; eius nares mutilate ab vrbe pellit. Ipse verò Cincius tanti mali autor, fuga salutẽ quærens, in Germaniã varijs tramitibus ad imperatorẽ tandẽ peruenit. Gibertus aũt tanti doli machinator, cũ insidię ex voto nõ successissent, simulata beneuolentia à pontifice dimissus, Rauennã peiora moliturus se cõtulit. Nam & Theobaldũ Mediolanẽsem archiepiscopum, & plerosq; alios Cisalpinę antistites coniurare in Gregoriũ pollicitationibus perpulerat. His addidit Hugonẽ Candidum sanctę Romanę Ecclesię cardinalẽ: qui etsi antè idem fecerat, in gratiamq; simulato animo redierat, nunc malũ animum, malam mentẽ prę se tulit. Is enim viribus omnibus annixus est imperatorẽ & Normannos inter se de imperio dissidentes, composita pace, initisq; fœderibus, in pontificẽ concitare. Quod vbi Gregorius resciuit, cõgregata ad Lateranũ synodo, ꝓpositis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonẽ dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hęc Romæ agerent, Henricus cũ Saxonibus hostib⁹ feliciter pugnãs, adeo felicitate illa elatus est, vt habito conuẽtu

clxiiij. Pontifex.

Verba quibus in pontificibus eligendis vtebant.

 apud

apud Vuormatiam, Sigifredo archiepiscopo Maguntino negotium procurante, interdicere omnibus ausus sit, ne vlla in re pontifici Romano obtemperarent: ex illo aût conuentu mandato Henrici Romandus clericus Parmensis Romam veniens,& Gregorio publicè interdixit, ne quid ageret deinceps quod ad magistratū pontificis pertineret:& cardinalibus ipsis mandauit,vt relicto Gregorio, aliū haberi pontificē, ad se proficiscerentur. Tum Gregorius tantam iniuriam diuinæ maiestatis causa non diutius ferens, & Sigifredum aliosq; clericos cum Henrico sentientes, dignitatibus ac beneficijs priuauit, & imperatorē ipsum anathemate notauit, priuatum priùs omni regia administratione. Abrogationis aût pontificię habita ferè hæc formula est:Beate Petre apostolorum princeps, inclina quęso aures tuas,& me seruum tuum exaudi,quē & ab infantia educasti,& vsq; ad hunc diem ab iniquorū manibus vendicasti,qui me pro mea in te fide oderunt & persecuti sunt,tu mihi testis es optimus,& pia Iesu Christi mater,& frater tuus Paulus tecum martirij particeps,me non spontè, sed inuitum pontificatus gubernacula suscepisse. Non quòd rapinam arbitratus sim sedem tuam legitimè conscendere, sed mallebam vitam meam in peregrinatione degere,quàm locum tuum pro forma & gloria tantùm occupare.Fateor ego, ac meritò quidem, mihi tua gratia,nō meritis meis, populi Christiani curam demandatam esse,concessamq; ligandi & soluendi potestatē.Hac itaq; fiducia fretus,pro dignitate & tutela Ecclesię tuę sanctæ,omnipotentis Dei nomine patris,filij,& spiritus sancti,& Henricum regem, Henrici quondā imperatoris filiū, qui audacter nimiū & temerariè in Ecclesiam tuam manus iniecit, imperatoria administratione regiaq; deijcio, & Christianos omnes imperio subiectos, iuramento illo absoluo, quo fidē veris regibus præstare consueuerunt. Dignum est enim, vt is dignitate careat, qui maiestatē Ecclesiæ imminuere conatur. Præterea verò, quia monita mea,imò tua ad suijpsius populorumq; salutē pertinentia contempsit, & se ab Ecclesia Dei, quam seditionibus pessundare cupit, separauit, eum anathematis vinculo colligo, certò sciens te esse Petrum,in cuius petra,vt in vero fundamento rex noster Christus ædificauit Ecclesiam suam.Fuere tum multi post execrationē, qui pacis mentionem facerent. Quibus ita Gregorius respondit: se pacis conditiones non abnuere, modò Henricus ipse primò cum Deo pacē ineat.Non ignoratis, inquit,quandiu & quantis malis Romanā affecerit ecclesiam,quotiesq; à me sit admonitus,vt meliorē vitam moresq; probatiores indueret.Hoc tribuimus beneuolentiæ & charitati,qua Hērico patri coniuncti olim fuimus.Sed nil profecimus, adeo mores à patre auersos imbibit. Instabant tamē ex his qui aderant nonnulli regē non ita citò anathematizandum esse. Quibus ita pontifex respondit:Quando,inquit, Christus Ecclesiam suam Petro commisit,& dixit,Pasce oues meas,excepit ne reges?Nam cùm eidem ligandi & soluendi potestatē daret,nullum excepit,vel neminem eius potentiæ subtraxit. Hanc ob rem, qui dicit se vinculo Ecclesiæ ligari non posse,restat etiam, vt fateatur se absolui ab eius potestate nullo modo posse: & qui hoc impudenter negat,à Christo & Ecclesia eius se omnino seiungit. At Henricus cognita Gregorij censura,multas literas ad gentes & nationes conscripsit, quibus se contra ius fasq; damnatū à pontifice ostendebat. Gregorius aût id à se iure factum nō verbis tantùm & literis, verumetiā ratione & testibus comprobabat, re ipsa ante oculos omnium proposita. Interim verò cùm pars regni ab Henrico defecisset,& iam Saxoues bellum contra Henricum quàm diligentissimè pararent,Alemannī principes veriti, ne quid mali in prouincia nasceretur, conuentu habito decernunt, vt si Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus supplex veniam erratī petat. Quod se facturum rex ipse interposito iuramento pollicitus est. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & precibus Treuirensis archiepiscopi Henrici oratoris, Augustam prætoriam petiturus, Vercellas vsque iam peruenerat,vbi ab Episcopo loci ipsius regni Italię cancellario,clàm resciuit,Henricum hostili in se animo

Abrogationis pontificiæ formula.

animo cum exercitu aduentare. Tum verò pontifex omisso instituto itinere, Canossum se recepit, oppidum agri Thegiensis, ditioni Mathildis comitissę subiectū. Venit & eò properè cum omnibus copijs Henricus, qui statim deposito regali ornamento, nudis pedibus, vt oppidanos ad misericordiam commoueret, portæ oppidi appropinquans, suppliciter intromitti petebat. Denegatum ingressum æquo animo tulit, aut tulisse dissimulauit, quamuis aspera esset hyems, & gelu cuncta rigescerent. In suburbio quidem oppidi triduo immoratus, continuò veniam petens, tandem rogatu Mathildis, & Adelai Sabaudiensis comitis, & Cluniacensis abbatis introductus absoluitur, & Ecclesiæ reconciliatur, pace iureiurando confirmata, obedientia promissa. Regij autē iurisiurandi hæc formula est: Rex Henricus composita pace ex sententia Domini nostri Gregorij septimi, affirmo me pacta & fœdera conseruaturum, curaturumque, vt quoquò voluerit idem pontifex, sine vllo discrimine suijpsius & comitatus proficisci posit, maximè autē per loca imperio nostro subiecta, neq; per me staturum, quo minùs liberè pontificio munere vbique locorum vti posit, & hæc obseruaturum me iureiurando addico. Actum Canosi quinto Calendas Februarij, indictione decimaquinta. Tum verò rebus ita ex sententia peractis, dilabentibus inde omnibus varijs itineribus, dum Henricus Papiā iter facit, Cincium amittit subita febri correptum, non tamen mortuo tam pernitioso homine, Henricus rebus nouis studere destitit. Pacis enim fœdera abrumpens, eò Alemannos principes indignitate rei motos perpulit, vt Rodolphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent, posthabito Henrico. Petijt primò quidem Henricus à pontifice, vt Rodolphum execrationibus ab occupatione regni depelleret. Id verò cùm impetrare nequisset, sumptis armis magna clade & incerta victoria vtrinq; dimicatum est. Misi tum quidem ab vtroque legati ad pontificem rogatum, vt in partes suorum declinaret: quibus nil aliud ipse respondit, quàm vt ab armis discederent. Pugnarunt iterum simul æquo Marte Henricus & Rodolphus. Verùm cùm tertiò prælium inijssent, magna cæde vtrinque commissa, ac superior aliquantulum Henricus videretur, Rodolphi legatos pacem petentes audire noluit, ad pontificemq; denuò scripsit, vt Rodolphum regnum occupare conantem, execratione anathemaris notaret. Quod cū facere Gregorius recusaret, tanta ira percitus Henricus est, vt die noctūq; nil aliud cogitaret, quàm quod ad pontificis pernitiē & exitium vergeret. Interea verò ne quid in orbe Christiano deesset, quod seditionibus non agitaretur, Michael cū Andronico filio à Nicephoro cognomento Bucamor, vi ab imperio Constantinopolitano deiectus, ad Gregorium confugit, qui & Nicephorū excommunicauit, & Rogerio Romanæ Ecclesiæ feudatario negotiū dedit, vt Michaelem, quo cum Ceparanī locutus est, in imperiū restitueret. Is itaq; mandato pontificis compara ta classe, Rogerio minore natu in Italia dimisso, Boemudum alterū filium secum ducens, Auleon primò adnauigat, & ad Byrrachium castra facit, vrbem tanto bello pernecessariam primò occupaturus. Sed Dominicus Syluius dux Venetus cum Nicephoro sentiens, Rogerium ab obsidione repellit, magno illato acceptoque incommodo. Verùm nō ita multò pòst Nicephorus ab Alexio cognomento Mega, copiarum suarum duce deceptus, libertate simul & ciuitate priuatur, quam triduo Alexius militibus diripiendam ex pacto concesit. Captus ipse Nicephorus, in templo sanctæ Sophiæ vita donatur, hac conditione tamen, vt monachi habitum cum vita susciperet. At verò Gregorius cùm videret Henricum contra Ecclesiam Dei à quibusdā seditiosis Episcopis concitari, habita ingenti synodo, Giberto Rauennati archiepiscopo ob superbiam & malitiam interdicere sub anathematis pœna, ne episcopali & sacerdotio munere fungatur. Vocatus prętera ad sedem apostolicam, scelerum suorum conscius parere desierat, qua ex re tantummodo pœnam anathematis merebatur. Rolandumque Taruisinum censura notauit, quòd legatus ad res componendas inter Henricū & se factus, consequendi

Regij iurisiurandi formula.

episcopatus causa semina discordiarum, non pacis seuerat. Nec Hugoni quidem tituli sancti Clementis cardinali pepercit, quòd cum Cadolo Parmensi Episcopo in seditionibus & hæresi sensisset. In eodem postremò conuentu iij. legatos delegit, Bernardum diaconum, alterum Bernardum Massiliensem abbatem, Odonē Treuirensem archiepiscopum, qui de latere sedis apostolicæ ad componendas res inter Henricum & Rodolphum proficiscerentur. Videbat enim sapientissimus pontifex eam discordiam, nisi sedata foret, magnas aliquando calamitates populo Christiano parituram. Verùm quia certò sciebat nō defuturos perniciosos quosdam, qui id quo minùs fieret, impedire conarentur, quòd eorum maximè intererat discordias augeri, non tolli, literas apostolicas in hunc modum conscriptas, legatis ad principes & nationem dedit: Cognita imbecillitate, cupiditate, & ambitione humani generis, mandamus, ne quispiam, cuiuscuis conditionis sit, vel rex, vel archiepiscopus, episcopus, dux, comes, marchio, siue miles, aliqua elatione temerariòve ausu, fraude, dolo, cupiditate ductus, legatis nostris resistere audeat, ne pacem & concordiā ex æquo & bono componere possint: Quicunq; autem temeritate ductus, quod non optamus, huiusce nostræ constitutionis violator extiterit, legatisque nostris impedimento fuerit, quo minùs pacem componant, eum anathematis vinculo alligamus: & non solùm in spiritu, verumetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apostolica potestate colligamus, victoriamque in armis partam ei auferimus, vt saltem confundatur, ac duplici pœnitentia conuertatur. Mandatum præterea legatis est, vt in Alemannia conuentu habito, maturè decernant, vtri duorum regum ex æquo & bono ius competat, eidemq; consensu bonorū regnum decernant, cuius causa iustior & potior videbitur: se verò postea recognita, quod egerint, confirmaturum, interposita omnipotentis Dei & beati Petri autoritate, qua nulla potest esse maior. Interea verò Gregorius, ne Romana Ecclesia ob largitionem & simoniacam cupiditatē aliquid incommodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad rescindendam hanc labem pertinentia confirmauit, his verbis: Sanctorum patrum instituta nunc sequentes, quemadmodum in prioribus concilijs fecimus, autoritate omnipotentis Dei decernimus ac confirmamus, vt qui deinceps episcopatum vel cœnobium, vel aliquod aliud ecclesiasticum beneficium à laico acceperit, nullo modo in numero Episcoporū, abbatum, vel clericorum is censeatur: néve idem sub censura anathematis limina apostolorum attingat, priusquam locū ambitione & contumacia conquisitum, quod est idololatriæ scelus, resipiscendo commutauerit. Eisdem quoque censuris teneri volumus & alligari reges, duces & principes, qui episcopatus ecclesiasticásve dignitates, quod contra ius fasque est, demandare alicui fuerint ausi. Confirmamus præterea anathematis sententiam meritò latam in Theobaldum Mediolanensem, Gibertum Rauennatem archiepiscopum, in Rolandum Taruisinum præsulem, & Petrum olim Redonensem episcopum, nunc aūt inuasorem Narbonensis Ecclesiæ, pari censura damnamus. Præterea verò gratiam sancti Petri & ingressum Ecclesiæ his interdicimus, quousque pœnituerint, satisfecerintque, siue Normanni sint, siue Itali, vel cuiusuis nationis, qui aliqua ex parte læserint, aliquóve incommodo affecerint Marchiam Firmanam in Picentibus, ducatum Spoletinum, Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinum, Prænestinū, Tusculanum, Albanum, & quicquid in Volscis & Hetruscis ad mare vergit. His addo monasterium sancti Benedicti, & quicquid in Casinatum agro positum est, nec Beneuentum in Samnitibus excipio. At si quis istorum auferendi res repetitas & nō redditas habere iustā causam se dixerit, priùs à nobis vel à magistratibus nostris iustitiā requirat: quòd si eis nō fuerit factum abundè satis, concedimus, vt ad res suas recuperandas inde tantū auferant, quantum sat est: nec more prędonū modum excedant, sed agant vt Christianos decet, & eos maximè, qui sua magis repetunt, quàm aliena percupiant: quiq; & irā Dei & execrationē beati Petri reformi-

Literæ ponti.

Pontificis decretum.

formidant ac timent. Præterea verò execrationem in Henricum his verbis denuò confirmauit: Beate Petre apostolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, vestras quæso aures mihi paululum præbete, meque clementer exaudite: nam veritatis discipuli estis & amatores: quæ dicam, vera sunt. Hanc causam suscipio veritatis gratia, vt fratres mei, quorum salutem exopto, mihi obsequentiùs acquiescant, sciant, intelligant quòd vestro auxilio fretus post Christum & matrem eius semper virginem, flagitiosis & iniquis resisto: fidelibus autem presto adsum & auxilium fero. Non enim volens & libens hanc sedem conscendi, sed inuitus & lachrymans, quòd me indignum iudicabam, qui in tam excelso throno sederem. Hæc autem dico, quia non ego vos, sed vos me elegistis, & grauissimum pondus humeris nostris imposuistis. In me autem vestro iussu montem ipsum conscendētem, clamantem & annunciantem populis eorum scelera, & filijs Ecclesiæ peccata, membra diaboli consurrexere, & ad sanguinem vsque manus suas in me conieccere. Astiterunt enim reges terræ & principes seculi, cum his coniurarunt ecclesiastici quidam & vulgares in Dominum & nos christos eiùs, dicentes: Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum: hoc autem fecere, vt me vel morte vel exilio mulctarent: quorum de numero fuit Henricus, quem regem vocant: Henricus inquam, Henrici imperatoris filius, qui cornua & calcem contra Ecclesiam Dei superbè nimiùm erexit, facta coniuratione cum multis Episcopis Italici, Gallici, Germanicíq; nominis, cuius superbiæ vestra adhuc restitit autoritas, qui fractus potiùs, quàm ad sanitatem redactus, ad me in Cisalpinam perueniens, absolutionē anathematis suppliciter quæsiuit. Hunc ego, quē ad pœnitentiam venisse credideram, in gratiam recepi: huicq; tantummodo communionem reddidi, non tamen in regnū, è quo eum in Romana synodo meritò depuleram, restitui, nec vectigalibus regni, vt ad fidem rediret, concessi. Hoc ideo feci, vt si redire in gratiam cum finitimis suis, quos semper vexauerat, differret, redderetq; res tum ecclesiasticas, tum prophanas ex fœdere abnueret, cogi ad officium execrationibus & armis posset. Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ Episcopi, & principes ab hac fera bestia diu vexati, in locū Henrici suis flagitijs è regno cadentis, ducem suum & regem Rodulphum deligunt. Qui regia modestia & integritate vsus, statim nuncios ad me misit, à quibus intelligerem, se coactū regni gubernacula suscipere, non esse tamen adeo regnandi cupidum, vt non malit nobis, quàm regnū pollicentibus obtemperare: futurū se in Dei potestate semper ac nostra, idq; vt arbitremur* nos facturos, filios obsides pollicitus est. Stomachari tum Henricus cœpit, & nos primò quidē precari, vt Rodulphū ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me velle videre, cui ius competeret, & eò missurum nuncios, qui rem omnē rescifcerent, meq; deinceps iudicaturū, vter ipsorum in causa potior habendus esset. Vetuit Henricus, quo minùs rex à legatis nostris decerneret, multosq; tum seculares, tū ecclesiasticos interfecit, Ecclesias diripuit & pphanauit, atq; hoc modo sese anathematis vinculis illigauit. Hanc ob rē fidens in Dei iudicio & misericordia, inq; patrocinio beatę virginis, fultus etiā autoritate vestra, ipsum Henricū eiusq; fautores vinculo anathematis colligo, atq; iterum regiam ei potestatē adimo, interdicoq; Christianis omnibus illo iuramento absolutis, quò fides regibus dari consueuit, ne Henrico vlla in re obtemperēt, Rodulphum in regē suscipiant, quem multi prouinciæ principes abrogato Henrico in regem optimum sibi delegere. Etenim par est, vt sicuti Henricus ob superbiam & contumaciā facultatibus suis priuatur: ita Rodulphus omnibus gratus, pro sua pietate & religione, regia dignitate & potestate donetur. Agite igitur apostolorū sanctissimi principes, & quod dixi vestra autoritate interposita confirmate, vt oēs nunc demum intelligant, si potestis in cælo ligare & soluere, in terra quoq; imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales possunt, auferre & dare *nos posse. Si enim quę ad Deum pertinēt, iudicare potestis: quid de his inferioribus &

Execratio pontificis in Henricum.

*vos.

bus & prophanis censendum est?Et si angelos dominantes superbis principibus vestrum est iudicare,quid in seruos illorum facere vos decet?Ediscant nunc reges huius exemplo & omnes seculi principes, quid in cælo possitis, quantique apud Deum sitis, ac deinceps timeant sanctæ Ecclesiæ mandata contemnere. Hoc autē iudicio citò in Henricum exercete, vt intelligant omnes iniquitatis filium non fortuitò, sed vestra opera è regno cadere.Hoc tamen à vobis optauerim, vt pœnitentia ductus, in die iudicij vestro rogatu gratiā à Domino consequatur. Actum Romæ Nonis Martij indictione tertia. Ad hoc verò Gibertum discordiarum omnium & hæresum, quæ tunc erant,autorem,ab Ecclesia Rauennate deijciens, sacerdotibus omnibus eidem Ecclesiæ obtemperantibus mandauit, ne Giberto facinorum omnium autori,& ob eam rem execrationis vinculo illigato,vlla in re obedirent: & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrum imitatus, qui Apollinarem quasi supplementum mittere consueuerat,vbi oportebat, eò alterum archiepiscopū proficisci iubet cum integra potestate, qui & hæresim Giberti auelleret, & mentes hominum in fide confirmaret. Tum verò Henricus irritatus magis his censuris, quàm monitus, capto Hostiensi Episcopo è legatione redeunte, habitoque Episcoporum secum malè sentientium conuentu,Gibertum olim Rauennatem archiepiscopum,pontificē creat,Clementemq; appellat. Verùm cùm à Saxonibus premeretur, relicto ad tempus nouo pontifice, in eos mouet, ac commisso prælio magno suorum incommodo superatur. Victor Rodulphus accepto vulnere paululum abscedens, mortuus inuentus est. Ferunt Henricum ea cladē adeo perterritum fuisse, vt vix decimoseptimo die repertus sit: quo quidem tempore Germani Henricum eius filium eiusdem nominis quartum,in locum patris suffecerant.Qui simul postea coniunctis copijs in Italiam venientes,Clementem suum in pontificatum collocaturi,pulso Gregorio,Mathildim obuiam cum exercitu factam, leui prælio superant. Quæ quidē mulier primò marito mortuo, paulò ante Azonem Marchionē Estensem prioris viri consanguineum,ac tertio gradu affinitatis sibi coniunctum, in coniugem accepit. Verùm re postea cognita, suadente Gregorio, diuortium cum Azone fecit. Henricus itaque superata apud Parmam Mathildi, eiusq; marito Azone, Romam hostili animo proficiscens,in pratis Neronianis castra collocat, vrbem Leoninam ingreditur,sancti Petri basilicam cum suo Clemente prophanat, porticusque demolitur. Idem quoq; factum de basilica Pauli constat. At verò cùm vrbē ingredi non posset, Tibur concedens, inde tanquam ex arce belli in Romanos quotidie incursiones faciens,vastatis rebus omnibus,eò inopiæ eos redegit, vt pacem quauis conditione expeterent.Admotis itaque copijs,Henricus re per transfugas cognita, vrbem ingreditur. Tum pontifex haud satis populo fidens, in molē Hadriani se confestim recepit, vbi aliquandiu obsessus est, acriter qui in præsidio erant, arcem ipsam defendentibus. Non est vsus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre,qui eo tumultu ad septem solia Seueri Afri opus confugiens, cùm ferre oppugnationem non posset, deditionem turpiter fecit.At verò Henricus,cognito Guiscardi aduentu Apuliæ ducis,in auxilium Gregorij,non amplius immorandū ratus,ad dolos conuersus,Cluniacensem Episcopum ad Gregorium in arcē mittit,qui diceret se in Germaniam prope rē cū exercitu rediturū, si ab eo in Laterano coronaretur: populus quoq; Romanus,vt idē fieret,precibus instabat.Facturum se id Gregorius dicebat,si errata sua Henricus corrigeret,veniamq; peteret:quod cùm facere recusaret, & iam adnentare cum exercitu Guiscardum sentiret, Clementem antipapam in Lateranensi basilica corona pontificia publicè donat, eam rem procurantibus Bononiensi, Ceruiensi,Mutinensi Episcopis. Quo facto statim Senas proficiscitur, Clemente secum ducto.Guiscardus autem per portam Flamineam irrumpens,resistentibus ciuibus vsq; ad triumphalē Domitiani arcum vrbem incendio consumpsit. Munierant capitolium ciues, & se acriter contra Guiscardum defendebant, qui Latera-

teranum iam ceperat. Vnde cùm multa crebrò vtrinq; committerentur certamina, & illa pars vrbis euersa esset, quę Lateranū & Capitolium interiacet, & ipsum Capitolium postremò vi captum, ferè vsq; ad solum æquatur. Inde verò superata iam & capta Roma, fortunisq; ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, vbi pontifex obsidebatur, hominem multis calamitatibus vexatum, tandem è manibus hostium liberat, secumq́ue Cassinum ac Salernum perducit. Vbi non ita multò pòst pontificatus anno xij. mense vno, diebus tribus sanctè & piè moritur. Vir certè Deo gratus, prudens, iustus, clemens, pauperum, pupillorum, viduarum patronus: atque vnicus ecclesiæ Romanæ fortissimus & acerrimus defensor contra hæreticorum improbitatem, & malorum principum potentiam res ecclesiasticas per vim occupare conantium.

VICTOR III.

Ictor tertius, Desiderius antea vocatus, montis Cassini abbas, pontifex creatus, statim Gregorij partes suscepit. Hanc ob rem crediderim eū quoq; Henricum regē hostem habuisse, cuius fraude (vt Martinus scribit) veneno in calicem iniecto dum sacrificat, necatur. Vincentius tamē longè aliter sentit, cùm dysenteria perijsse hominem dicat, quòd à suspicione dati veneni nequaquam alienum est, vnde in dysenteriam veneno petiti interdum vertuntur, corruptis & labefactatis intestinis. Vindicasset autem tantam iniuriā Guiscardus, ni ei mori properè nimiùm contigisset. Superatis enim Græcis, in Cassiopam insulā delatus moritur, cui absente Boemundo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu successit. Ferunt & eodē tempore in toto ferè orbe terrarū fame laboratū esse, qua quidē occasione Auful Gallatiæ rex, Tolletū multis annis obsessum de Saracenis cepit, eandemq; vrbē Christianis incolendam tradidit. Henricus præterea in Germania sinistro Marte cū Saxonibus dimicans, quatuor millia militum amisit Deo volente, vt tandē desisteret Ecclesiam suam persequi, & calamitatibus vexare. Sunt qui hoc tempore multa pdigia apparuisse scribant, quòd & aues domesticæ, vtpote gallinæ, anseres, columbi, pauones, ad loca montana confugerint, syluestresq; sint factę, & pisces tum fluuiales, tum marini, magna ex parte perierint. Terræmotu etiam quædam vrbes adeo concussę sunt, vt Syracusis maior basilica corruens, dum vesperæ celebraretur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantùm diuinitus superstitibus, diacano scilicet & subdiacono. Sunt qui dicant hoc tempore corpus sancti Nicolai Barum translatū à mercatoribus esse, ibique in pretio habitum, vt Martinus Scotus vir magnæ doctrinæ, singularisque vitæ, in sua historia conscribit. Victor autem, cuius gratia Deusdedit librum canonum in ordinem redegit, anno vno, mense quarto pontificatus sui non sine suspicione dati veneni moritur. clxv. Pō. Nicolai corpus translatū.

VRBANVS II.

Rbanus secundus, Otho vel Oddo antea vocatus, monachus Ebomacensis primò, deinde cardinalis Hostiensis, postremò quinto mense post mortem Victoris pontifex creatur, ac meritò quidem. Doctrina enim & sanctitate vitæ quouis grandi magistratu dignus erat. Tum verò Rogerius opportunitatem nactus, quòd mortuo Gregorio res ad Vrbanum nouum hominem deuenisset, Capuam vrbem & quicquid inde vsque ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice vi cepit. Hanc ob rem Vrbanus parum etiam Romanis iam pridē rebus nouis studentibus fidens, Melphim se contulit: ibi verò synodum habiturus, quò tutiùs eò proficisci liceret, Rogerio & Boemundo inter se de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, vt ab armis discedant: hac tamē conditione, vt Rogerius permissa Boemundo Apulię parte, ipse reliquā patris ditionē haberet. Tum pōtifex ex sentētia animi sedatis rebus Italicis, compositoq; rei ecclesiasticæ statu, clxvi. pōt.

quan-

quantum in tanta perturbatione licuit, Troiam proficiscitur, recogniturus quid maximè clerus eo loci ageret, correcturusq; errores quorundã malè viuentium. Interim verò Boemundus fratre Rogerio in Sicilia contra Saracenos bellum gerente, Melphim furto occupat. Hanc autem ob rem Rogerius è Sicilia rediens, viginti millibus Saracenorum bello conductis, fratrem Boemundum Melphi obsidet, acriter ciuitatem qui in præsidio erant defendentibus. Pontifex itaq; cùm in Italia nullibi quietis locum cerneret, in Gallias profecturus, Placentiæ synodum habuit, in qua licentiam quorundam ecclesiasticorum mirificè compescuit. Inde verò in Gallias abiens, rem memoratu dignam aggressus est. Concilio enim apud Clarum montem habito, ita principes Galliæ ad recuperandam Hierosolymam à Saracenis iam diu occupatã animauit, vt anno salutis millesimo & octogesimo quarto trecenta millia hominum nomen in militiam Christi dederint, signumq; crucis susceperint: quo facto, Romam statim redijt, vt compositis in Italia rebus, Italos ad eam quoque rem animaret. Non destitit interim Henricus rex homo perniciosus, Robertum Flandriæ comitẽ prælio lacessere, quò eum à sancta expeditione auerteret. Multi tamen Petrum quendã Eremitam virum incomparabilis sanctitatis secuti, per Germaniã & Pannonias iter facientes, Constantinopolim communem belli sedem peruenere, quos non ita multò pòst secuti duo fratres sunt, Gothifredus Eusthatius & Balduinus cognomento Bolioni, Galatiæ comites, viri & animi constantia, & corporis robore insignes. Præterea verò & Podiensis Episcopus, & Raymundus sancti Aegidij comes, & Hugo Magnus Philippi regis Francorum frater, & duo Roberti: quorum alter Normandiæ, alter Flandriæ comes erat, & Stephanus Cornoti comes, transmissis Alpibus magnis copijs iter per Italiam facientes, primò Romam peruenere. Vnde recognitis priùs sanctorũ locis, sacellisque inuisis, accepta à pontifice benedictione, Brundusium peruenere, inde in Epirum traiecturi. Verùm quia non omnes idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum, pars Idruntum petijt. Boemundus autem (quem diximus Melphim occupasse) cupiditate gloriæ incensus, relicta Melphi, cum duodecim millibus delectorum hominum Italicæ iuuentutis in eandem expeditionem proficiscitur. Huius autẽ virtus & animi præstantia adeo fratrem Rogerium permouit, vt positis armis dixerit sibi omnia cum fratre communia deinceps fore: ac statim Tancredum filium pugnandi cupidum, belli comitem fratri tradidit. Peruenerat iã Constantinopolim Petrus Eremita, & in suburbijs castra metatus, tot mala ciuibus inferebat, non spontè, sed militum licentia, vt omnium interitum Græci peroptarent. Permotus itaq; suorum malis Alexius imperator, Petrum compulit negato commeatu, ante tempus Bosphorum traijcere: qui Nicomediam primò, mox Nicęam peruenientes, ciuitatem ipsam natura & præsidio Saracenorum munitam, oppugnare adorti sunt. Verùm cùm obsidentibus commeatus deficerent, dilaberenturque passim milites Christiani, eius rei causa à Saracenis insidijs oppressi, ac relinquere obsidionẽ coacti, tantum in fuga detrimẽtum accepere, vt & Reynaldus dux Alemannorum abnegata Christi fide, cum aliquot militibus deditionem fecerit, & Petrus legationis nomine sine militibus Constantinopolim redierit. Quæ res Alexio grata admodum fuit, quòd speraret Christianos tanto accepto incommodo, eam expeditionẽ omissuros. Interea verò superuenientibus alijs copijs, cùm eos aperto Marte repellere Alexius nõ posset, clàm noctu in suburbijs Constantinopolitanis castra metantes aggreditur: sed nil est actũ, acriter qui in statione erant castra defendentibus, donec reliqui milites somno excitati, arma caperent. Pugnatum est item sequenti die paruo vtrinq; accepto incommodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexiũ missus, hominẽ partim minis, tum pollicitationibus ad pacẽ ineundum compulit his fœderibus, vt & iter tutũ per loca imperio eius subiecta facere liceret, & commeatum ac supplementa præberet, vtq; quod è Saracenis caperetur, eius imperio subijceret, exce-

Placentiæ synodus.

excepta Hierosolyma. Peractis his rebus ex sententia, transmissoq; Bosphoro, primò Nicomediam, inde Niceam ventum est, à Turcis, qui in præsidio erant, acriter defensam. Saraceni enim & Turci paribus copijs auspicijsque bellum contra Christianos tum gerebant. Ad sexaginta enim Turcorum millia, qui proximos montes insederant, signa eruptionis oppidanis præbentes, Christianorum castra adorti, magno accepto incommodo, ad montes ipsos, re infecta, rediere. Difficile tamen erat vrbem oppugnare, quia commeatus & supplementa militum submitti per lacum vrbi adiacentē continuò poterant. Verùm superuenientibus è Constantinopoli Lembis non paucis, in lacumque missis, rerum omnium inopia oppidani pressi, dies post duos & quinquaginta ab initio obsidionis deditionē fecere, Turcis, qui in præsidio erant, cum rebus suis & armis abire permissis. At verò Christiani munita Nicæa, inde abeuntes, cùm iter per loca deserta facere necesse esset, bifariam copias diuisere. Cùm autem Boemundus herbidū solum ad riuum quendam inuenisset, castris positis, reficere militem labore itineris fessum institu erat, cùm subitò eum Saraceni & Turci Solimanno duce adorti sunt: quem certè oppressissent abundante vndiq; multitudine, ni Hugo & Gothifredus cum quadraginta millibus equitum, & confestim re per nuncios cognita, opem tulissent. Pugnatum est vtrinque acriter & diu, nec dirimi, nisi noctis interuentu certamē potuit. Eo autem prælio, quo Medi, Turci, Syrij, Chaldæi, Saraceni, Arabes interfuere, ad quadraginta millia hominum cecidisse sequenti die cognitum est. Solimannus autem effusa fuga inde abiens, ac vbique prædicans se victorem fuisse, decem millia Arabum ad exercitum venientium obuiam habuit, quos statim secū in Lycaoniā duxit, Christianis eò pficiscentib*, cōmeatus & iter intercepturus. At Christiani segetibus iam maturescentibus adiuti, sine vllo incommodo Iconiū * primùm Lycaoniæ ciuitatem peruenere: qua in potestatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleam, Tarsumque cepere. Tum Balduinus præstantis animi & ingenij vir, primus omnium in Asia dominatum adeptus est, Tarso donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui quidem paulo pòst Edessa & manista vrbibus potitus est. Flexit inde in Ciliciam maior exercitus, quæ nunc minor Armenia vocatur. Quam quidem primo impetu captam, Palinuro Armenio cum nostris militare solito, regendam cōmisere. Capta deinde Cæsareo Cappadociæ, in Antiochiam mouere, transmissis altissimis montibus. Antiochiæ verò Cassianus rex tum præerat, quæ vrbs anteà Reblata appellata est. Hanc autem duplici muro circundatam, de suo nomine rex ille quondam Asiæ dominator appellauit, ductis circunquaque quadringentis & sexaginta turribus. Hæc item quondam Petri apostoli sedes fuit. Hinc Lucas Euangelista, & ille Theophilus originem duxerunt, ad quem Lucas Euangelium & Actus apostolorum scribit. Hic tamen primùm baptismatis fonte renati, Christianos se appellauere, in eaque sub Christiano imperio mille annis floruere. Centum etiam ac lx. Episcopos sub patriarcha Antiocheno fuisse constat ante vrbē à Barbaris captam, in qua ad trecentas & lx. Ecclesias fuisse legimus. Anno igitur salutis nostræ millesimo nonagesimoseptimo, vrbs Antiochia magnis operibus obsideri cepta est. Quo quidem tempore Vrbanus Maximus seditionibus exagitatus, in domo Petri Leonis potentissimi ciuis biennio se continuit, apud Ecclesiam sancti Nicolai in carcere Tulliano. Verùm mortuo Iohanne pagano seditiosissimo homine, liberior factus, ad componendum Ecclesiæ statum animum adijcit. Nam & archiepiscopum Mediolanensem iam anteà magistratu pulsum, quòd ab vno tantùm Episcopo contra ius diuinum consecratus fuerat, in gratiam recepit, cùm antea mutato habitu, eius rei causa in cœnobio spontè ac sanctissimè vixisset, & eidem pallium suppliciter petenti cum integra potestate transmisit, his verbis: Literis tuis exorati, cum apostolicæ sedis benedictione pallium fraternitati tuæ mittimus, quod quidem dignitatis genus nulli antè, nisi præsenti concessum est. Præterea verò Toletano archiepiscopo,

Sedes Petri apost.

po, qui Romam veniens, de more in verba pontificis iurauerat, pallium & priuilegia quædam concesʃit, eundemque totius Hispaniæ primatem instituit. Regem aũt Gallatiæ cum omni diœcesi ſancti Iacobi, anathematis vinculo illigauit: quia prouinciæ Epiſcopum in carcerẽ, inaudita cauſa, coniecerat. Eodem ferè tempore Henricus Sueſsionenſis Epiſcopus Romam ad Vrbanũ veniens, epiſcopatu, quẽ à rege Francorum acceperat, liberè ſe abdicat, ſine vlla reſtitutionis ſpe. Hanc ob rem Vrbanus cùm neceſsitas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recuſanti epiſcopatum reſtituit, accepto iureiurando. His tamen verbis in reſtitutione hominem vſum ferunt, Excommunicatis ab hac ſede deinceps ſciens & volens non communicabo: Similiter verò conſecrationibus eorũ, qui epiſcopatus vel cœnobia à laicis contra ius faſq; acceperint, nunquam interero: & ita me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei Euangelia, vt nunquam de ſententia cedere inſtituerim. Idem quoque in Beluacenſem Epiſcopum actum ferunt. Nec eſt, cur eum ob has res pertinacẽ quiſpiã fuiſſe putet. Didicerat enim vbi erat opus, mutare ſentẽtiam, quod eſt viri boni proprium. Nam cùm clericum quendam à Giberto antipapa ad ordinẽ ſubdiaconatus anteà profectum, iterum ad ſacros ordines admiſiſſet, ſententiam mutauit, quòd ea res mali exempli videretur, pariturâq; aliquando eſſet ingentia mala. Ciſtercienſem aũt ordinem primò in Burgundia excitatum, ſua autoritate confirmauit. Sunt etiam qui ſcribant, Carthuſienſes religioſos hujus pontificis tempore originem habuiſſe. Alij autẽ temporibus Victoris tertij hoc aſſcribunt. At verò cùm Vrbanus ſanctiſsimus pontifex non opere ſolũ & exemplo, verumetiam ſcriptis contra hæreticorum dogmata Eccleſiam Dei confirmaſſet, duodecimo pontificatus ſui anno, menſe q̃uarto, die decimonono, apud ſanctum Nicolaum carceris Tulliani in ædibus Petri Leonis ciuis egregij moritur, quarto Calendas Augusti: cuius corpus per trãſtiberinam regionẽ ad vitandas inimicorum inſidias, qui etiam mortuum lædere conabantur, ad ſanctum Petrum in Vaticano delatum eſt, ibique honorificentiſsimè ſepultum.

Ciſtercienſium ordo confirmatur & Carthuſienſes, vt quidã ſcribunt, ex huius tempore originẽ habuere.

PASCHALIS II.

clxvij. Pont.

PAſchalis ſecundus, Rainerius ante pontificatum vocatus, natione Italus è Flaminea, patre Creſcentio, matre Alphacia, eo ferè tempore pontifex creatur, quo Chriſtiani in Aſia dimicantes Antiochiam cepere, Pyrrho Antiocheno ciue admodum potente, vrbis ingreſſum præbente. Qui Boemundi virtutẽ admiratus, dediturum ſe illis vrbem ſpopondit, ſi reliqui Chriſtiani eidẽ cum imperio præeſſe Boemundum paterentur. Ingreſsi vrbẽ Chriſtiani, omnibus ferè pepercere, in præſidia Saracenorũ tantummodo ſæuitum eſt. Caſsianus aũt rex ad loca montana confugiens, ab Armenijs trucidat. Sola arx ſupererat: quam dum Boemundus acerrimè oppugnat, femur ſagitta traijcitur, & adeo grauiter, vt per aliquot dies ab oppugnatione deſtiterit. Verùm ſuperuenienti* Corbane Perſarum regis militiæ principe, cum Senſadolo Caſsiani filio Antiochiam recuperaturis, Boemundus iam ex vulnere integer obuiam cũ exercitu factus, ſtatim pugnandi copiã facit. In montibus ſe hoſtes continebant, nec elici ad certamẽ vllo modo poterant. Quare Boemundus penuria rerũ omnium vrgente, decertare omninò inſtituit, etiam iniquo loco. Prælata itaq; lancea illa tanquam vexillo optimo, qua Chriſti latus transfixum à Longino fuit, nuper in baſilica ſancti Andreæ Antiochiæ reperta, hoſtes primò acriter reſiſtentes ſuperat & cædit, quorum de numero ad centum millia perijſſe conſtat. Præterea verò in eorum caſtris ad quindecim millia camelorum capta traduntur: indeq; tanta præda aucta, vt ab extrema inopia ad ſummã rerum omnium hubertatẽ ventum ſit. Præfectus autem arcis, cognita ſuorum calamitate, & arcem Boemundo tradidit, & Chriſti fidẽ ſuſcepit: permiſſum & his, qui in præſidio erant, vt ſi Chriſti fidem amplecterentur, abire cũ rebus ſuis liceret, quoquò vellent. Magna deinde

inde inter Boemundum & Raymundum concertatio orta est, cùm Boemundus sibi Antiochiam deposceret, & Raymundus instaret, vt imperatori Constantinopolitano ex fœdere priùs inito sine vlla controuersia traderetur. Sacerdotes autem quibus eius rei arbitrium commissum est, Boemundo Antiochiam statim adiudicant. Interea verò mortuo Hugone Magno, qui componendarum rerum causa Constantinopolim ierat, reliqui duces, Raymundo excepto, qui Cæsaream Cappadociæ obsidebat, proficisci Hierosolymam cum exercitu instituere, in Lyciam simul conuenientes. In itinere autem Tortosam oppugnare adorti, tribus mensibus frustra consumptis, soluta obsidione, Tripolim mouere: cuius regulus pecunia, commeatu, armis benignè præbitis, pacem hac lege impetrauit, vt si Hierosolymæ caperentur, Christianum nomen amplecteretur, & fidem. Inde verò mouẽtes, ac Cæsaream Palæstinę prætereuntes, quinis castris Hierosolymam tandem peruenere, in arduo monte sitam, ac pluribus conuallibus distinctam, adeo, vt nõ nisi à maximis exercitibus obsideri vrbs posset. Adde, quòd aquis fontanis & fluuialibus caret, quæ exercitibus permaximè necessariæ sunt. Solus enim Syloe amnis, & is quidem æstate pertenuis, ac interdum nullus, per montem Sion in conuallem Iosaphat delabitur. Sunt tamen permultæ in vrbe & in agris cisternæ, quæ solis ciuibus aquam præstent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Christiani tamen comparato omnifariam commeatu, quatuor locis oppugnare vrbẽ magnis viribus adorti, eam Hierosolymitanis acriter defendentibus, Idibus Iulij vi cepere, trigesimonono die, posteaquam obsideri cepta est, anno salutis millesimo nonagesimonono: anno quadringentesimo nonagesimoque, posteaquam imperante Heraclio à Saracenis occupata fuerat. Præcipua tamen in recuperanda tanta vrbe laus Gothifredi fuit, qui partem muri ei ac fratribus ad oppugnandum assignatam primus conscendit: Balduinoque potestatem fecit, vt in Rubem descendens, Christianis portas recluderet: quibus certè irrumpentibus, tanta cædes facta est, cùm in vrbe, tum vel maximè in templo, vt morientium cruor talos hominum supergrederetur. Cepissent eadem quoque die templum, nisi nox superuenisset. Verùm sequenti die repetita oppugnatio est, & his venia concessa, qui positis armis, suppliciter salutem petiere. Christiani autem tanta victoria potiti, vbi & diebus octo à bellicis rebus quieuissent, & sancta vrbis loca ac Domini sepulchrum de more visum iuissent, vno omnium consensu Gothifredum humeris etiam in regiam delatum, regem decernunt. Qui regni quidem titulum non abnuit, coronam verò auream reiecit, indignum arbitratus illic aureo diademate hominem vti, vbi rex regum Christus spineam coronam pro redemptione humani generis tulisset. Præterea verò Arnulphus presbyter patriarcha creatus, ab Episcopis, qui tum aderant, consecratur. Perterriti autem hac victoria Neapolitanæ vrbis Assyriæ ciues, legatos ad Gothifredum misere, qui se ac sua omnia illi dederent. Verùm cùm non ita multò pòst nunciatum fuisset, Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Ascalonem peruenisse, vrbem viginti millibus passuum ab Hierosolymis distantem, Hierosolimitanoque populo semper infensam, occurrere hosti Gothifredus statuit, Petro Eremita ad custodiendã vrbem relicto: reuocatoq; Eustachio & Tancredo, quos Neapolim cum duabus legionibus miserat. In hostem itaq; profectus, cùm ex captiuis comperisset Clemẽtem esse regis Babyloniorum Solimanni militiæ principem, quo cum quinquaginta millia hominum militarent, eundemq; habere classem frumento & machinis onustã, decertare omninò instituit. Vnde pugna commissa, victoriæ compos, ad xxx. millia hominum interfecisse traditur. Clemens autem hostium dux, naui fugiens, salutem sibi quæsiuit. Ascalonitę verò tanto accepto incommodo, vrbem statim Gothifredo tradidere, in qua tantũ auri & argenti deprehensum est, quantum alio vnquã in loco. Recuperatis itaq; Hierosolymis, multi principes voti cõpotes facti, redire in Europam ad suos instituere. Inter quos sancti Aegidij Tran-

 densi-

densique comites sunt habiti. Gothifredus autē cum fratribus mira felicitate victoriæ vsus,& Ioppem maritimam,& Ramulam vrbem expugnauit,quæ impedimento Christianis erat, quò minùs tutò ab Ascalone Hierosolymam proficiscerentur.Obsedit & Caipham,quæ alio nomine Prophoia dicitur,ad Carmeli radices sitam, & quatuor millibus passuum ab Accon semotam. Verùm durante adhuc obsidione, Tiberias Galilææ vltrò sese obtulit, Caipha non ita multò pòst ex fœdere recepta.Sed nihil in humanis rebus,quod ad felicitatem pertineat,diuturnum est.Anno enim vno post captam tot laboribus Hierosolymam,Gothifredus febri correptus moritur, cui statim Christiani, ne ob interregnum aliquid detrimenti caperent, Balduinum fratrem in regnum sufficiunt, anno salutis nostræ centesimoprimo ac millesimo. Ad Paschalem aūt redeo, quē quidē Gregorius septimus ob virtutem & doctrinam, sancti Clementis presbyterum creauit:in quo quidem loco clerus ipse post Vrbani mortem eundem Paschalem vita priuata cōtentum,quippe qui antea monachus fuerat,etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quòd diceret humeros suos nequaquam tanto oneri suffecturos, sed expetente populo, eligente clero, collaudante cardinalium senatu, pontificium munus suscepit: maximè verò cùm ter acclamatum esset, Sanctus Petrus Rainerium virum optimum pontificem elegit, cui postea primiscrinij & scribæ regionarij, Paschalis nomen indidere. Indutus deinde coccineam chlamydem, tiaraque capiti eius imposita, comitante populo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur,maximè verò ad eam porticum,quæ ad austrum versa,in basilicam Saluatoris ducit,quam * Constantinopolitanam vocant:vbi cùm in sede ad eam rem de more parata aliquandiu quieuisset, atrium Lateranense conscendens, balteo succingitur, vnde septem claues septemque sigilla pendebant, vt intelligeret se secundum septisariam sancti spiritus gratiam sanctarum Ecclesiarum, quibus Deo autore præesat, claudendi, sigillandi, aperiendi, recludendique rationem habere. Inuisit sceptrum pontificium manibus gerens ea quoque loca, quæ solis pontificibus sunt adiudicata: sequentibus verò diebus consecrationem accepturus,ad basilicam beati Petri proficiscitur, in qua eum chrismate inunxere Oddo Hostiensis Episcopus,Mauritius Portuensis, Gualterus Albanus, Bono Lanicanus,Nilo Prænestinus,Offo Nepesinus.Oddoni Hostiensi primæ partes,quas adhuc retinet, obtigere.Post vnctionem verò in vrbem rediens, coronam de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alatrinus Episcopus aliquando diuinauit. Nam cùm ab amico interrogaretur, quē Vrbano successurum putaret, Raineriū, inquit, propter fidem & constantiam Deus eliget. Ferunt & eundem Albertum tempus ipsum quo in pontificatu victurus erat,prædixisse. At verò Paschalis Ecclesiæ Dei prope labenti quorundam seditionibus consulturus,copias suas in Gibertum antipapam mittit malorum omnium caput. Vt autem tanto bello sufficere pontifex posset, Rogerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri vncias auxilio misit.Albæ Marsorum Gibertus homo perniciosus tum degebat.Qui vbi intellexit hostes aduentare,haud satis copijs suis fidens,à Richardo Campano comite acceptis,relicta Alba in Furconensium montana,quę nūc Aquilanorū mutato nomine habentur,sese proripuit.Vbi non ita multò pòst subita morte correptus,sui sceleris pœnas luit.A malis tamē Ecclesia Dei non statim,tam pernicioso homine sublato, quieuit. Richardus enim,quē diximus Giberto copijs & opibus fauisse,in locum demortui Albertum quendam sufficit Attelanum ciuē,quę vrbs Auersa nunc dicit,inter Neapolim & Capuam posita:qui statim à benè sentientibus abdicare se magistratu coactus, relegatur. Cauenses autē agri Prænestini incolæ, Richardi stultitiam & arrogantiam imitati,Theodoricum quendam pontificem creauere. Verùm hi quoq; pœnitentia ducti, quinto & centesimo die è pontificatu deiectum, anachoritæ habitum induere cogunt, & vitā ducere priuatam. Tertius præterea Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus titulum

* Constantinianam.

tulum vsurpare ausus est: quem quidem & Romani exilio mulctarunt, & Rauennates omni humana ope destitutum, ab vrbe sua pepulere. Pacata autẽ hoc modo Romana Ecclesia, Paschalis vir magni ingenij atque animi, à religione ad arma conuersus, adiuuante Rogerio, vrbem Castellanam & Beneuentum ab hostibus occupatum recipit. Interim verò Petrus Columna Romanus ciuis, impellente Richardo Campano comite, cuius maximè intererat copias pontificis distrahere, Cauas occupat pontificiæ ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum monens, non solùm Cauas recepit, verumetiam Zagarolum & Columnam paternæ hæreditatis castella ei abstulit. Ex Columna hanc familiam cognomentũ duxisse certè putauerim. Erat & alia familia Romæ admodũ potens, Corsi hi sunt appellati, Gregorio septimo adeo fideles, vt eorũ domus sub Capitolio positę, ab Henrico tertio sint exustæ & solo æquatæ. Verùm postea mutato consilio, Stephanus eiusdem familiæ princeps, absente Paschali, sancti Pauli basilicam & castellum eo loci ædificatum, furto occupat: vnde incursionibus mirum in modum vrbem Romam continuò vexabat. Hanc ob rem omissis rebus externis, pontifex ad vrbem properè rediens, Stephanum inde vi deiecit: quem ideo incolumem abijsse credimus, quòd monachi habitum indutus, irrumpentes decepit. Apparuisse tum multa prodigia autores plerique scribunt, quòd & mare quibusdã in locis littus præter solitum viginti passibus occupauerit: in quibusdam verò, à littore in altũ centum excesserit. Hoc ego quoq; superiore anno apud Puteolos vidi, exesis quibusdam columnis marmoreis vsque ad tres cubitos, quas mare (vt incolæ dicebant) triennio antè abluere consueuerat. Apparuisse & cometem miræ magnitudinis tum affirmant, qui in occasu cadente sole, statim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Paschalis, quippe qui fieri hæc naturâ cernebat. Verùm cùm intellexisset Florentinum Episcopum affirmare solitum Antichristum natum esse, eò statim proficiscitur, concilioque habito re ipsa admodum discussa, cùm leuitate quadam, vt alicuius magnæ rei autor videretur, motum Episcopum cerneret, hominem verbis castigatum dimittit, atq; inde in Cisalpinam proficiscitur. Vbi ad Guardastallum conuentu multorum principum & Episcoporum habito, de homagijs, de feudis, de sacramentis Episcoporum laicis anteà exhibitis, exhibendisve, magna est habita ratio. At verò cùm intelligeret Gallos sacerdotes, non ita integrè, vt decebat, vitam ducere, eò profectus, apud Trecas conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum Ecclesijs, earumq; præsidibus partim pulsis, partim castigatione emendatis, in Italiam properè redijt, quòd intellexerat omnia seditiosorum quorundam factionibus perturbari. Stephanus enim Corsus montẽ altum & Ponticlum de ea parte Hetruriæ, quàm nunc principis apostolorum patrimonium vocant, ceperat, præsidijsque munierat, vnde frequenti incursione omnia circunquaque vexabat, quem pontifex insecutus, ex altero castello deiecit: alterum vi capere non potuit, natura loci obstante, & hyeme, quæ iam appetebat. Iturus itaque in Apuliam componendarum rerum Italicarum gratia, Lauicano Episcopo Ecclesiam, Petro Leonis, & Leoni Fregepani vrbem vrbanaque omnia, Ptolemæo Sublacensi domino, quæ circa vrbem sunt, quàm diligentissimè commendauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe, qui vnà cum his ditionem ecclesiasticam tueretur. Verùm absente pontifice, quem ferunt Ptolemæum tanti mali autorem dicere solitum, nunquam ampliùs ad vrbem rediturum, ab Ecclesia Dei hi omnes defecere: Petrus Columna, quem pontifex in gratiam receperat, Farfensis abbas cũ Anagnis, Prænestinis, Tiburtinis, Tusculanis, Sabinis. Ausus & idem Ptolemæus comparato exercitu, Albam Latinã oppugnare, ciuibus ipsis acriter vrbem defendentibus. Verùm superueniente pontifice cum principe Caietano, cumque Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulsis tyrannis Ecclesiam Dei occupare conantibus, & Albam obsidione liberat, & reliqua oppida quæ iam defecerant, in deditionem recipit. Tibur obstinatè resistens, expugnat

Familię cognomentũ ex Columna.

Prodigia.

Conuẽtus ad Guardastallũ.

non sine magno vtriusque partis incommodo, montem altum deiecto inde Stephano, recipiens totum patrimonium breui pacatum reddidit. Pace deinde composita, ad bellū Asiaticum animum adijcit, principes Christianos literis & nuncijs ad eam rem quàm diligentissimè animat, quòd intellexerat Gothifredo Hierosolymis mortuo, Saracenos recuperandę Hierosolymę causa magnos exercitus eò duxisse, superatisque Christianis ingenti clade, & comitē Burgundiæ in ipso prælio cecidisse, ac Boemundum viuum in manus hostium deuenisse, ipsum verò Balduinum regem Gothifredi fratrem, ægrè ex tanta clade sese proripuisse, nec paulùm abfuisse, quin vrbs caperet. Veruntamē Barbari tanta victoria potiti, obsidere Hierosolymas nequaquam sunt ausi. Tancredus aūt egregiè defensa Antiochia, Laodiceam vrbem imperio Constantinopolitano subiectam vi cepit, quòd intellexerat Alexium imperatorem Christianorum clade delectatum, militibus quoq; nostris impedimento fuisse, quò minùs supplementi causa ex Europa in Asiam traijcerent. Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex percitus, comparato properè exercitu, in Accon ducere statuit, vocatis in auxilium Genuensibus & Venetis, qui eò properè cum octoginta rostratis nauibus ac triremibus plerisque profecti sunt: quare & vrbs terra marique acriter oppugnata, vigesima die tandē capitur, & Saraceni, qui eò venerant tuendæ vrbis causa, fusi fugatique sunt. Tancredus autem tantæ fuit pietatis in patruum Boemundum ab hostibus triennio in vinculis detentum, vt ei magna vi auri redempto, Antiochię principatum restituerit. Postea verò idem Boemundus Antiochiam ipsam Tancredo committens, in Italiam primò, mox in Galliam profectus, Constantiam Philippi regis Francorum filiam in vxorem accepit. Cognito deinde Alexij imperatoris Constantinopolitani conatu, qui maritima Antiochiæ vrbes infestabat, in Italiam rediens, parata classe in Dalmatiam nauigat, Dirrachiumque obsidet, vt ea ratione Alexiū à bello Asiatico reuocet, quod etiam breui factum est: pacem verò petenti Boemundus hac lege dedit, vt bello Antiocheno omisso, militibus Francis nullo maleficio per sua loca transeuntibus, iter in Asiam tutò facere liceret. Composita autem pace, cum ea classe, quam in Alexium parauerat, in Asiam Boemundus contendens, adeo Christianorum animos recreauit, vt Balduinus rex Berytum vrbē maritimam Phœniciæ inter Sidonem & Byblum positam, ac Tyro metropoli obtemperantem, obsessam duobus mensibus vi tandem ceperit, non sine magno suorum incommodo. Hanc ob rem & passim in omnes sæuitum est, & vrbs ipsa tanquam colonia Christianis omnibus concessa est. Eodem quoque tempore capta & Sidon est. In tanta verò Christianorum felicitate Boemundus clarissimus princeps morte sublatus, luctu omnia compleuit, qui Boemundum filium paruulum admodum, ex Constantia vxore susceptum, principatus Antiocheni successorem relinquens, Tancredo nepoti donec adolesceret, commēdauit. Interea verò Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello superauerat, compositis in Germania rebus, in Italiam veniens, apud Sutrium substitit, quòd senserat eius aduentum Paschali parum admodum gratum esse, quippe qui & Ecclesias multas in bellis euerterat, & episcopatus contra ius fasque pro libidine animi, cui placuisset, demandauerat. Verùm missis vltrò citroque legatis, cùm imperator iureiurando interposito polliceretur, se & pacato agmine vrbē ingressurum, & coacturum suos Episcopos, vt se à possessione episcopatuum abdicarent, quos largitione acceperant & potentia, portæ repentè apertæ sunt. Nam Sutrio mouens Henricus ad montem Gaudij, vel (vt alij volunt) ad montem malum (sunt etiam qui montē aureum hunc appellent) castra posuerat: vnde postea annuente populo prodeunteq; obuiam honorato quoq;, vrbem Leoninā primò ingreditur, præcedentibus sacerdotibus cū infulis & reliquijs sanctorū à mole Hadriani. Nam per eam portā vrbem Leoninam ingressus est vsq; ad basilicam sancti Petri, cuius in gradibus pedes pontificis eousq; cū cardinalibus prodeuntis, exosculatus est. Positis deinde mili-

militibus suis in stationibus, vnà cum pontifice, ad dexterã tamen, templũ ingreditur: in quo post orationem ad altare factam, à pontifice petit, vt illos confirmet, quibus ipse episcopatus dederat, licet iusiurandum antea interposuisset, se nunquam id à pontifice petiturum. Paschalem verò id facere recusantem intromissis militibus, dato signo, vnà cum cardinalibus statim capit, eumq; cum magna parte cleri spoliati, priùs in castra perducit. Permotus tam insigni iniuria populus Romanus, sumptis armis, Teutonicos ex vrbe Leonina pellit, portasq; omnes cludit. Tum verò imperator ad Soractis montẽ perueniens, quem nunc sancti Syluestri vocant, in loco excelso & munitissimo pontificẽ & cardinales collocat, dispositis circunquaq; custodibus & præsidijs, ne inde aufugere vel retrahi ab aliquo possent: quo facto, statim reliquas copias vrbẽ oppugnaturus mouens, ad Anienem peruenit. Vnde occupato priùs ponte Mammeo, à Mammea matre Alexandri imperatoris nomen ducente, ac tanti operis autore, incensis circunquaq; villis, incursiones continuò in Romanos faciebat. Quare pontifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem Salarum perductus, accitis ex vrbe notarijs, qui pacta conscriberent, eos omnes (licet inuitus) in episcopatu confirmauit, quos antè Hẽricus delegerat. Hoc itaq; modo compositis rebus, dimissis captiuis omnibus, imperator à pontifice coronatur in basilica sancti Petri, clausis priùs vrbis portis, ne populus erumperet, firmataq; stationibus ipsa ab Henrico basilica. Vnde non ita multò pòst voti compos factus, in Germaniã redijt. Pontifex verò pacata aliquantulum Italia, Pisanos nauali gloria admodum potentes adhortatur, vt ex insulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Saracenos moueant, mare nostrum & littora Christianorum infestantes. Quare Pisani cupiditate gloriæ capti, comparata ingenti classe, impositaq; maiore iuuentutis suæ parte, in hostem proficiscuntur. Verũ dum apud vada Volaterrana ventum expectant, Lucenses eorũ vrbem defensoribus vacuam inuadunt, quam quidem Florentini Pisanorum precibus moti, repulsis Lucensibus, acerrimè tutati sunt. Ob quam rem Pisani de Saracenis victores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreticis columnis donant, quæ adhuc ad portam sacelli beati Iohannis Baptistæ visuntur. Interim verò Paschalis concilio apud Lateranũ habito, omnia quæ Henrico promiserat, reuocat, quòd coactus, non libens in eius sententiã armis, non rationibus munitã descendisset, instantibus cardinalibus, qui in vinculis erant, populoq; Romano, qui ab Henrico bello vexabaẽ, vt quauis conditione pacẽ componeret. Satius itaq; visum est retractare malè acta, violenter p̃sertim, quàm pati exemplo pnitioso, vt id quoq; reliquis principibus licere videaẽ, q̃ Henricus ab inuito pontifice extorserat. Hoc aũt tempore Mathildis comitissa admodũ senio cõfecta moriẽs, Romanę ecclesiæ ex testamẽto reliquit, q̃cquid à Pissia amne & sancto Quirico agri Senensis vsq; ad Ceperanũ inter Apenniũ & mare ptinet, addita Ferraria, quę adhuc Romanæ Ecclesiæ vectigalis est. Sunt q scribant, quorũ de numero Vincentius est autor egregius, hanc mulierẽ Florentię mortuã esse eo incendio, quo & magna pars vrbis consumpta est, & ad duo millia hoim combusta tradunẽ, eiusq; corpus postea in Cisalpinã translatum esse, & in monasterio sancti Benedicti, q̃ ab vrbe Mantua xij. millibus passuum distat, sepultum. Crediderim ego mulierẽ ipsam Mantuæ diem extremũ obijsse, suoq; iussu ad sanctũ Benedictum sua impensa ædificatum, translatã & sepultam, procurante eam rem Anselmo viro sanctissimo ac tanti monasterij autore: quippe qui operam dederat Mathildis impensa, vt cœnobium tam amplum tamq; magnificum ædificaret. Eodem quoq; in loco sepultum fuisse eundẽ Anselmum Episcopũ Lucensem comperi, ac Mantuã deinceps translatum in Ecclesiam cathedralem, ob eam rem credo, ne à vicinis furtò surriperetur, cum miraculis continuò clarior fieret. Affirmant Lucenses corpus Mathildis apud se esse: quod ne credam, facit Guidonis Gonzagę autoritas. Qui dum monasteriũ sancti Benedicti restitueret, inuentum corpus honestiore loco (vt par erat)

erat)collocauit. Alium quoque Anselmum fuisse his temporibus quidam autores scribunt, virum doctissimum, & apud Anglos tanti pretij habitum, vt breui ex monacho abbas, deinde Cantuariensis archiepiscopus sit factus: qui etiam libros de meditationibus,cur Deus homo,de libero arbitrio,de similitudinibus,de cruce,de beato Iohanne baptista conscripsit. Felicia certè hæc tempora fuere, quæ & Sigibertum monachum Celbatensem virum spectatæ doctrinæ, & Bernardum ex Castilione Burgundiæ nobili genere ortũ,protulere.Is xxij.annum attingens, sub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Cistercensi monasterio, vnà cum triginta socijs monachi habitum suscipiens,tanti pretij ob doctrinam & sanctitatem est habitus, vt breui abbas Clareuallensis monasterij, tum primùm Roberti viri illustris impensa ædificati,creatus sit,cui certè loco cum maxima gloria ad annos sex & triginta præfuit. Moriens deinde Bernardus, præter sanctitatem, multa quoque scriptis ingenij sui monumenta reliquit: maximè verò commentarios in cantica canticorum, considerationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, vnde pontificij muneris ratio duceretur: scripsit & varias epistolas,vnam potissimùm ad Romanos,qua eos vehementer carpit:scripsit & apologeticum, & sermones in solennibus habitos. Ad Paschalem redeo, qui in concilio apud Guardastallum habito decreuit,ne vrbes Aemiliæ, Placentia, Parma, Rhegium, Mutina, Bononia, Rauennati Ecclesiæ anteà Metropoli subiectæ amplius essent,quòd sæpiùs ob superbiam in Romanam sedem præsules Rauennates cornua erexerant. Pontificem verò ad vrbem redeuntem rogarunt ciues quidam, vt in locum Petri præfecti vrbis demortui filium subrogaret. Quod cùm facere pontifex negaret propter ætatem pueri, qui vix decimum attigerat annum, tanta repentè seditio exorta est,vt ei abire ex ciuitate necesse fuerit, ne magna aliqua cædes inter ciues committeretur,cùm multi inessent,qui nequaquam tantum magistratum puero committendũ dicerent. Neque ita quoq; seditionis semina abstulit.Nam cùm Albæ esset,intellexissetq; Petrum Leonis Ecclesiæ fautorem,in ædibus suis ab aduersa factione oppugnari, eò properè Ptolemæum mittit, ab Aricia accitum cum satis valida manu, qui pulsos in Transtiberinam regionem aduersarios partim interfecit, partim capit, ac per municipia custodiendos diuidit. Sed magna repentè in Ptolemæo inconstantia apparuit. Nam quos ipse paulò antè ceperat, eosdem postea suo quoq; nutu ad municipia proficiscentes, dum iter per Algidum faciunt, ex insidijs adortus capit, & Lariciam secum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat.Nõ contentus autem tanti admissi facinoris Ptolemęus,Sarmineum,Tiberiam,Nymphæũ,oramq; maritimam occupat.Interim verò Henricus è Germania in Italiam cum exercitu descendens, magno terrori omnibus fuit. Verùm cùm is Romam venisset,absente pontifice,qui tum in Apulia concilium habebat, cumque se priuatum dignitate imperij putaret, vnà cum potestate dandorum episcopatuum,à Bracharensi archiepiscopo patria exule,iterum coronatus ante beati Gregorij corpus, in patriam abijt. Paschalis autẽ absoluto conuentu,ex Apulia Romam cum copijs Normannorum rediens, & multa oppida ab hostibus occupata recepit, & Præneste Caloiohannis imperatoris Cõstantinopolitani,qui patri Alexio successerat,oratores libenter audiuit,eisdemq; in mandatis dedit, vt Caloiohannem suo nomine contra Saracenos animarent. At verò Farfensis abbas & Ptolemæus, qui nullum sibi veniæ locum apud pontificem ob sua maleficia reliquerant, latebris delitescentes, tandem per amicos in Paschalis viri mitissimi gratiam redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataque Prænesti Agapeti basilica, Romam effusa obuiam vrbana multitudine honoris causa tandem redijt:qua quidem ex frequentia in valetudinem incidens, se paulò pòst moriturum cognouit: quare acceptis Ecclesiæ sacramentis, cohortatusque clerum ad pacẽ & concordiam,pontificatus sui anno decimooctauo,mense sexto, die septimo moritur decimoquinto Caleudas Februarij, sepeliturq; honorificentissi-

tissima pompa in basilica Constantiniana. Suo aũt pontificatu facta potestate sacrorum ordinum, presbyteros quinquaginta, diaconos triginta, Episcopos centum creauit. Romę præterea Ecclesias quindecim consecrauit, maximè verò basilicam sancti Hadriani in tribus foris prophanatam quorundam factiosorum scelere: ecclesiam sanctę Marię Monticelli in regione Ariolæ: postremò verò restituit & consecrauit basilicam sanctorum coronatorum, eo tempore diruptam, quo Robertus Guiscardi Salernitanus princeps eam partem vrbis incendit, quæ à Laterano ad Capitolium vergit, vt in vita Gregorij septimi diximus.

GELASIVS II.

Elasius secundus, Iohannes antea vocatus, patria Caietanus, patre Crescentio, nobili genere natus, ingenueque à teneris annis educatus & doctus, in monte Casino religionis fundamenta perdidicit sub Odrisio abbate viro sanctissimo. Hanc ob rem ab Vrbano secundo Romam accitus, cognita hominis virtute & fidę, semper in pretio est habitus. Verùm in primis eius fides perfecta eo tempore est, quo Vrbanus pontifex à Germanis, & Giberti antipapæ factionem sequentibus in insula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obsessus est. Solus enim vnà cum Petro Leone viro illustri, hominem sanctissimum nunquàm deseruit. Hanc ob rem postea cùm Vrbanus meliore fortuna vteretur, tanti beneficij memor, Gelasium primò quidem secretis suis admouet ob fidem & doctrinam, eique negotium dedit ob elegantiam compositionis suæ, vt Romanæ curię stylum negligentia & ignorantia maiorum labefactatam, in meliorem formam & ornatum redigeret. Postea verò cognita hominis amplitudine, eundem referre in cœtum cardinalium instituerat, eaque de re sæpiùs in senatu locutus fuerat, assentientibus omnibus. Verùm mortuo nõ ita multò pòst Vrbano, Paschalis meritorum tanti viri non immemor, statim eum diaconũ cardinalem decernit. Mortuo deinde Paschali, cùm de creando nouo pontifice ratio haberetur, ob eamq; rem cardinales omnes in monasterio ad Palladium paululũ infra ædes Leonis & Cincij Fregepanis congregati essent, vno omnium consensu Iohannes Caietanus Gelasius pontifex creat. Verùm Cincius Fregepanis ira ob hanc electionẽ percitus, quòd vnũ ex suis cardinalibus collegio proposuerat, quẽ pontificẽ eligerent, in monasteriũ Palladij cum armatis satellitibus irrumpens, refractis foribus, obuiũ quenq; percutit: pontificẽ obtorto collo in terrã deiectum calcibus conterit, in vinculaq; conijcit. Cardinales aũt fugam parãtes, ex mulis & equis deijcit, uullumq; genus contumelię prætermittit, quo affici tantus senatus posset. Non tulit aũt tantã iniuriã populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus cõcurrit, eiq; ac familię interitum minaẽ, nisi ꝓperè Gelasium incolumẽ reddat. Faciunt mãdata Fregepanes: maxĩe verò Leo, q pontificis pedes videntib' oĩbus sępiùs exosculatus, veniã suppliciter petebat. Equũ itaq; albũ conscendens pontifex, via sacra in Lateranũ ducit, comitante clero populoq; Romano, ibiq; de more coronaẽ. Interea verò Balduinus, quẽ statim literis & nuncijs pontifex adhortatus est, vt Barbarorũ impetum tamdiu sustineret, quoad in Asiã noua supplementa mitterenẽ, castellũ in Syria Sobal vocitatum occupat & munit, vt Christianis cõtra Barbaros continuè dimicantibus receptaculũ esset. At verò Boemundo adolescẽte mortuo, Tancredus tutor Antiochiæ princeps ab oĩbus christianis declaraẽ: quẽ qdem confirmato prius principatu, Balduinus Hierosolymitanus rex ad se cũ militibus suis vocat, dimicaturus cũ hostib' Turcis, Saracenis, Arabibus, q cum magno exercitu prouinciã Hierosolymitanã ingressi erant. Eò itaq; veniẽs Tancredus, cognita christianorum paucitate, frustrà Balduino dissuasit, ne collatis signis cum hoste decerneret, néve rem christianã in summum discrimẽ adduceret. Nam cùm hostibus ipsis pugnandi copiam fecisset, ingenti clade superatus, ægrè cum paucis Hierosolymã se recepit, diuersis præterea tramitibus Tancredus

Antio-

clxviij. pontifex.

Cincius Fregepanis homo factiosus.

Antiochiam perueniens, fuga salutem sibi quæsiuit. Elati autem tanta victoria hostes, monte Tabor conscendentes, monasterium eo loci positum diruunt, monachis ad vnum omnibus interfectis. Nec interim quietus ab externo hoste Gelasius fuit, qui Henrici imperatoris furorem Italiam vastantis, iam iamque vrbem hostili animo ingressuri deuitans, ad ædes Vulcamini potentissimi ciuis primò confugit. Verùm cùm ibi quoque nequaquam tutus videretur, vnà cum suis triremes conscendens: duæ enim iam ad id instructæ paratæque erant, Hostiam Tiberi delabitur, insequentibus Germanis militibus, & pontificem telis ac sagittis petentibus. Cùm Hostiã verò peruenisset, neq; ingredi mare propter instantes procellas liceret, terrestri itinere Ardeam proficiscitur, Hugone xij. apostolorum cardinali viro amplissimo semper eum comitante. Cadentibus autem fluctibus, Hostiam reuersus, Tarracinam primò, mox Caietam adnauigat, vbi perbenignè à ciuibus suis suscipitur. Conuenere eò statim & Guilielmus Apuliæ dux, & Robertus Campanus princeps, ac Richardus Aquilanus, pollicẽtes se in eius potestate semper futuros, vt veros decet Ecclesiæ Dei vectigales. Cùm igitur parari exercitum contra se Henricus intellexisset, Mauricium Bracharensem archiepiscopum Antipapam creat, quem potissimùm Gelasio obijceret, eumque Fregepanum familiæ commendauit: Gregorius is appellatus est. Non contentus autem tam pernicioso exemplo Henricus, in Anagninum agrum copias suas mouens, omnia hostilem in modum diripit & capit. Turriculum quoque munitissimum locum iam oppugnabat, cùm subitò nunciatum est, Gelasium cum proceribus Apuliæ, magnoque cum exercitu aduentare: quare motis castris, Italiã cedens, cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelasius autem remissis in Apuliam proceribus, Romam venit, arbitratus ob discessum Henrici omnia deinceps pacata fore. Verùm longè secùs, quàm putarat, accidit. Nam cùm intellexisset Antipapam Fregepanũ auxilio fretum Romæ mansisse, potentiam istius familiæ veritus, apud amicos quosdam priùs delituit. At verò cùm postea in Ecclesia sanctæ Praxedis mysteria celebraret, instantibus hostibus cum factione sua, vix sese ab eorum manibus fuga subtraxit, Corsis, Normannis, familijs egregijs ac Crescentio nepote acerrimè defendẽtibus. Sequenti verò die à suis armis & clientelis benè munitis, in vrbem vocatus (nam ad sanctum Paulum confugerat) habito cardinalium conuentu, discedere ab vrbe instituit, ne crescente indies magis magisque seditione, magna aliqua clades oriretur. Relicto itaq; Petro Portuensi Episcopo, qui vices eius, quantum ad rem sacram pertinebat, Romæ gereret, commendataque Beneuentanæ ciuitatis cura Hugoni cardinali xij. apostolorũ, Pisas primò adnauigat, cùm terrestre iter nequaquam sibi ac cardinalibus, quos comites sociosque habebat, tutum videretur. Exceptus itaque perbenignè à Pisanis, cùm rationem discessus sui ab vrbe audientibus omnibus reddidisset, inde soluens in Galliam, ad portam sancti Aegidij peruenit: vbi cum abbate Cluniacensi viro optimo, tum à monachis, & omnibus fidelibus, qui eò eius rei gratia vndique conuenerant, magnificè ac splendidè suscipitur. Deinde verò per continentem honesto comitatu magis quàm splendido, vt nunc fit, incedens, inter eundum basilicam sanctę Cæciliæ in Stagello, Ecclesiam sancti Syluestri in Tillano, Ecclesiam sancti Stephani in Tornaco dedicat, lapidibusque Ecclesiarum terminos notat. Tandem verò ad Cluniacense monasterium perueniens, pleuresi correptus, pontificatus sui anno I. die V. moritur, vir sanctissimus & omni laude dignus, si vitam continentissimam, si mores, si doctrinã inspicis: quibus ex rebus fit, vt facilimè credam eum, qui ita constanter & sanctè in tantis procellis humanarum perturbationum vixerit, nunc beatam & sempiternam vitam in cælo ducere. Sepelitur autem eius corpus intra limina Cluniacensis cœnobij. Sunt qui scribant huius pontificatu inchoatam esse templariorũ militum originem, qui non longè à sepulchro Domini habitantes, peregrinos suscipiebant, eosque per loca sacra armati ducebant, ac reducebant: quò eius fine vllo

Templarij milites.

vllo maleficio inuisere loca sancta liceret. Hos vita, fide, gratia mirum in modum Cusentinus commendat.

CALISTVS II.

Alistus ij. Gnido antea vocatus, natione Burgundus, Viennensis Archiepiscopus, originem à regibus Franciæ ducens, ab his Cardinalibus Pontifex creatur, qui mortuo Gelasio Cluniaci tum aderant. Verùm is non priùs pontificium habitum sibi desumpsit, quàm intellexit se ab his quoque Cardinalibus confirmari, qui Romæ & in Italia remanserant. Re itaque literis & nuncijs cognita, Romã veniens, populo obuiã prodeunte ac honorato quoq; vrbẽ ingreditur, congratulantibus omnibus tum pontifici, tum ciuitati Romanæ, quòd hunc quietis & pacis autorem futurũ cernebant. Rebus aũt ex sententia Romæ compositis, Beneuentum proficiscitur, quò & principes omnes statim conuenere, salutandi (ut mos est) pontificis causa, maximè verò Guilielmus Apuliæ dux, Iordanus Campaniæ comes, Arnulphus Ariola, Robertus Lorotelli comes, viri insignes, & sine cõtentione illius partis Italiæ facilè principes: qui etiã polliciti sunt adhibito iureiurando, se in potestate põtificis semp futuros. Calistus aũt qui nil aliud meditabaẽ quàm bellum Asiaticũ, in quo de Christianis ęgrè tot barbaras gentes sustinentibus addubitabatur, Romã rediens, Lambertum Hostiensem Episcopũ, Saxonem sancti Stephani in Cęlio monte presbyterum Cardinalem, Gregorium sancti angeli Diaconum, legatos ad imperatorem mittit: qui pace sine vlla contentione composita, ad vrbem redeuntes, tabellam pacis ad Lateranensem basilicam suspendêre. Qua quidem perlecta, tanta repente lætitia publica exorta est, vt passim congratulantium cœtus audirentur. Verũ ne diuturnior hęc lætitia videretur, effecit Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriam & Apuliã absente Guilielmo comite occupat. Guilielmus enim Alexij imperatoris Constantinopolitani filiam in vxorem ducturus, abiens Calabriã & Apuliã pontifici cõmendauerat. Hanc ob rem Calistus ab vrbe discedens, Beneuentum peruenit, indeq; Hugonem Cardinalem ad eum misit, arcem Nicephorim tũ in Calabria obsidentem. Monitus aũt Rogerius vt ab armis discederet, nequaquã Pontificis edicto obtẽperat, imò acriùs instabat, ne Guilielmus cõsobrinus rediens ei impedimento foret, quo minùs Apulia & Calabria potiretur. Parabat iã arma pontifex, cùm subitò vna cũ magna parte senatus febri correptus redire ad vrbem re infecta compellitur. Hanc ob rem Rogerius nemine aduersante, Apulia & Calabria potitur. Atq; hoc modo Guilielmus vxore frustratus, ac principatu deiectus, apud Salernitanũ principem vitam degens, sine hæredibus breui moritur. Rogerius itaque tanto aduersario sublato, regem Italiæ se nuncupat. Calistus autem recuperata valetudine, apud Lateranum noningentorũ patrum conciliũ habuit, in quo quidem deliberatum est, vt primo quoque tempore supplementa militiæ iam deficientis Christianis in Asia bellum gerentibus subministrarentur. Qua spe erectus Balduinus Hierosolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorẽ Asiam incolentium, cum magno exercitu in se mouentem superat, & captum in carcerem conijcit. Eadem quoque fortuna vsus, Damasci regem Hierosolymas cum exercitu hostili animo petentem, fundit fugatq;, duobus millibus hostiũ cæsis, milleq; captis. Verùm superueniente cum magnis copijs Balahac Parthorũ rege, cui statim nullis expectatis auxilijs congredi ausus est, tanta clade superatur Balduinus, vt etiam ipse vnà cum proceribus multis captus & in vincula coniectus sit. Quare Calistus pontifex maturandum ratus, ne reliqui Christiani amisso rege opprimerentur, instante Veramundo Hierosolymitano patriarcha viro optimo ac doctissimo, Venetos spe gloriæ & præmij concitos in hostem magna classe permouit, Dominico Michaele duce, millesimo centesimo ac vigesimo secundo salutis nostræ anno: qui quidem ad Ioppẽ classe delati, quam Saraceni Babylonis terra mari-

rique

riqueobsidebant,superatis Barbaris ingenti clade, obsidionem soluunt. Itum est & in Tyrum,quam diu obsessam haud incruenta victoria cepere,pacti tamen priùs,vt Tyri & Ascalonis dimidium obtinerent, si eorum opera in Christianorum potestatē deuenirent. Verùm Emanuel Græcorum imperator Caloiohanni suffectus, tantam victoriam Latinis inuidens, vel latina literatura vtentibus, Venetis mandat, vt clasis suæ præfectum reuocent:qui certè eorū dicto obtemperans, ira incensus,Rhodum,Chium,vnde corpus beati Theodori martyris Venetias translatum tum est, Samum,Mitylenen,Andron imperatoris insulas, diripuit: Motonium spoliatum,incolis muniuit. Tragurium ex Vngaris captum, ditioni Venetę subiecit.Lapidem prętcrea secum in patriam detulit,super quo apud Tyrum Christus sedisse fertur. At verò Balduinus, quem diximus ab hostibus captum, pretio redemptus, Hierosolymas rediens, Christianam remp. iam labentem aliquandiu sustinuit. Hanc ob rem Calistus aliquid quietis à rebus externis nactus, & cardinales xij.creat,& basilicas multas vetustate collapsas,reficit. Mœnia vrbis instaurat,aquam in vrbem indueit,arces Ecclesiæ munit,donaria plurima argenti auriquc basilicis diuidit.Fundos plerosq; coemptos beato Petro donat.Ecclesiā beati Nicolai in palatio ædificat.Verùm ne tanta felicitas sine aliquo incommodo diutius in terris esset,Gregorius antipapa,Burdinus anteà vocatus,nomen pontificis vsurpare conatus, Sutrij se continens, auxilio quorundam tyrannorum fretus,& Romanos incursionibus vexabat,peregrinos negotij ac religionis causa ad vrbē accedentes spoliabat.Quare Calistus comparatis repentè copijs, præmissoq; cum expeditissimo quoq; Iohanne Cremensi sancti Chrisogoni presbytero cardinali,subsequens ipse hostem,vincunt,Sutrium capiunt,Burdinum camelo impositum, in triumphi spem Romam ducunt:quē pontifex vita donatum,Cauensi monasterio inclusit.Calistus autem de Deo deq; hominibus benè meritus,pontificatus sui anno quinto,mense decimo,die sexto in Domino moritur.Vacat tum sedes dies viij.

HONORIVS II.

1125 clxx. pontifex.

Onorius secundus, qui & Lambertus, ex agro Imolensi oriundus,Hostiensis Episcopus,eo tempore pontifex creatur,quo Balduinus ab hostibus pretio redemptus, Antiochiam Hierosolymitano regno adiunxit,mortuis his omnibus,ad quos principatus ille iure deueniebat.Verùm cùm tantus principatus retineri sine præside non posset, eidem præfecit Raymundum Guilielmi ducis Austriæ filium, cui superioris Boemundi filia nupserat.Hoc aūt modo compositis rebus,regem Ascalonitarum,Aegyptiorum copijs fretum,& ob eam rem Hierosolymitanos infestantem, vnico prælio repulit.Balduinum præterea Damasci regulum idem molientem, sed maioribus copijs, tribus grauissimis prælijs fundit fugatque, multis passim more pecorum cæsis. Ad Honorium redeo, qui etsi obscuro loco natus erat, tamen literatura & moribus tanto magistratu dignus videbatur. Verùm nō adeo eius ingressus laudatur, cùm ambitione quorundam potiùs,quàm omnium bonorum consensu pontificatum inierit. Mortuo enim Calisto, cùm de legendo nouo pontifice ratio haberetur, Leo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne vsque ad diem tertium pontificem crearent,quò & maturiùs deliberare,& Canones inspicere liceret, quamuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendum vafer, quàm verbis præ se ferebat, sed ei tantisper disponere hominū suffragia liceret, quibus Lambertus pontifex crearetur.Nam populus ipse Saxonem sancti Stephani cardinalem,pontificem percupidè nimiùm optabat.Id quoque se cupere Leo Fregepanis ostendebat, quò & populum & patres negligentes & incautos in sententiam sui quauis arte pelliceret. At verò cùm id velle Leonem cardinales quidam cernerent, ne ex eius sententia pontificem legerent, omisso Saxone, Thebaldum sanctæ Anastasiæ

pres-

presbyterum cardinalem, pontificem deligunt, quem Cælestinum appellarunt. Tunc autem Leo non amplius immorandum ratus, quòd iam offensum hac electione populum cernebat, Lambertum (de quo antè diximus) pontificem magna voce præponit, acclamante populo, clero〈q〉; eam electionem manibus & nutibus approbante. Tum Leo maturandum ratus, ne sententiæ hominum immutarentur, in Simijs, loci nomen est, non longè ab ecclesia sancti Syluestri, hominem pontificali habitu exornat. Qui etsi primò artibus quibusdam tantum magistratum adeptus est, tamen postea omnium consensu pontifex maximus cōsalutatur. Pontificatum adeptus, cardinales quosdam viros insignes creauit, quorum opera postea magnis in rebus vsus est. Familiaritate enim præclarorum virorum mirificè delectatus est. Nam Pontium quendam abbatem Cluniacensem, virum industriū Romæ retinuit: Ingenium quoque Hildeberti Cenomanensis episcopi mirificè extulit: quem deinceps Turonensem archiepiscopum creauit, quòd plurimum heroico, elegiacóue carmine valeret. Huius quoque tempora clariora fecit Hugo de sancto Victore, si cognomentum inspicis: si patriam, Parisiensis doctor insignis. Hic enim tum dicendo, tum scribendo ingenij sui præclara monimenta reliquit. Extat eius liber de sacramentis, liber sententiarum, liber in dialogo, qui Didascalus appellatur: liber de cura animæ, liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolentia Honorius pontifex amplexus est, vt nullum genus officij pretermiserit, quo eos ad honestiorem dignitatis gradum euehi posse existimaret. Vnum tamen suis temporibus accidit, quod nequaquam probandum est: Arnulphus enim Christianæ religionis prædicator egregius, clericorum insidijs Romę necatur, quòd acerbè nimiùm in eorum lasciuiam & libidinem inueheretur, quodq; eorum pompam, & in comparandis diuitijs nimium studium improbaret, paupertatem Christi & integerrimam vitam ad imitationem omnibus proponens. Hunc multi ex nobilitate Romana tanquam verum Christi discipulum & prophetam sequebantur. Hunc laudibus ad cælum tollebant. Hinc odium, hinc irę in pernitiem benè sentientis vsque ad necem excitatæ. Fuerit ne hic sanctissimus vir presbyter, an monachus, an eremita, haud satis constat. Sunt qui scribant Honorio ipsi id admodum displicuisse, non tamen tanti facinoris autores vnquam inuentos. At verò cùm in pontificatu rectè gubernato quinquennio ac mensibus duobus vixisset, collachrymantibus omnibus moritur, & in basilica Lateranensi nullo non genere bonoris adhibito sepelitur. Vacat tum sedes diebus octo. Nescio ego quid sibi velit marmor illud suo nomine inscriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc extat.

INNOCENTIVS II.

INnocentius secundus, patria Romanus, ex Transtiberina regione, patre Iohanne, Pontifex creatus, in Rogerium Rogerij comitis Siciliæ filium, hæredem nuncupatum, quòd mortuo Guilielmo Apuliæ duce, omniq; Roberti Guiscardi familia in eo deficiente, dominatum Apulię occupare nitebatur, statim mouet. Nam is ad sanctum Germanū castra habebat, quem certè primo impetu repulit: tantum valuit Romani exercitus fortitudo & virtus: oppidoq; ipso capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obsedit. At verò Guilielmus Calabriæ dux cum magnis copijs adueniens, & patrē vnico prelio feliciter habito obsidione liberat, & Pontificē cum his Cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos aūt omnes non ita multò pòst Rogerius mira modestia vsus, vnà cum Pontifice liberos facit. Quam ob rem deinceps quod voluit facilè à Pontifice obtinuit, præter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. Interim verò Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potētissimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorundā facinorosum seditionibus, Anacletusq; appellatur: qui spoliatis Romanæ vrbis tem-

clxxj. Pōt.

plis,spoliatis Ecclesiarum thesauris,vi irrumpens, maximè verò in basilicam Petri,vnde crucifixum aureum & coronas pendentes sustulit, tantum pecuniarum conflauit, vt perfacilè largitionibus seditiosissim quenque Romæ in sententiam suijpsius alliceret.Innocentius autem ad vrbem rediens,vbi seditionibus plena omnia cerneret,spectareq; rem ipsam ad cædem multorum videret, sponte cedens, primò quidē Pisas adnauigat,deinde Genuam, postremò in Franciam peruenit. Interim verò Anacletus antipapa,tanto aduersario submoto,&animos ciuium cū Innocentio sentientium quoad fieri potest,sibi largitionibus conciliat, & Rogerium in partes suas facilè descendentem,quò magis ei obnoxius esset, vtriusque Siciliæ regem creat.Innocentius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum sectatoribus damnauit, Aurelianum se contulit, visoq; rege Philippo,à quo perbenignè est habitus, Carnotū in Belgis petijt: vbi Henricum Angliæ regem in itinere obuiam factum,multis rationibus ad expeditionem in Saracenos adhortatus est.In Lotharingiam inde flecteos,Lothariū Leodij repertum,à Germanis tū regem creatum, de se restituendo multa pollicentē, sacramento adigit expeditionem parare,qua quidem tutus etiam ad vrbem reduceretur.Remis deinde in Belgis altera synodo habita, in Italiam redijt, celebratoque concilio apud Placentiam,Pisas se contulit:quam ciuitatem iam pridem cum Genuensi populo dissidentem, in gratiam tandem redegit.Genuensem quoque Episcopum, qui Mediolanensi suberat, archiepiscopum creat, tribus Corsicæ Episcopis illi cum Bobiensi parere iussis. Pisanis quoque Archiepiscopum dedit, tribus item alijs Corsicæ Episcopis cum Populoniensi eidem subiectis. Lotharius autem cum magno exercitu in Italiam veniens, admonito pontifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad vrbem mouet.Nam dum ipse occupato priùs Ianiculo vrbem ingreditur, Innocentius Anienem ponte Mammeo traijciens in Lateranum perducitur,nusquam apparente antipapa, cuius factionem Lotharius mira felicitate ad sanitatem redegit,cauitq; quantum in eo fuit,ne deinceps vexari ab aduersarijs Innocentius posset. Tāto itaq; beneficio deuictus Innocentius mortuo Henrico,Lotharium imperatorem Romanum creatum, imperij corona exornat, quo statim in Germaniam abeunte ad compescendos Leuticorum motus,dum pontifex concilium Pisis pro repub. Christiana, proque tuenda fide de more habet,rursum antipapa, quem in eodem cōcilio damnauit, factiosis quibusdam & Rogerio adiuuantibus, in pontificem surgit. Quare & Lotharius imperator iterum cum exercitu superatis Leuticis Italiam repetit, & Pisani classem potentissimam in auxilium pontificis educunt, quibus copijs & Romæ seditionem oppressere,& Rogerium terra mariq; oppugnatum,amissis rebus omnibus, Italiâ in Siciliam breui pepulere. Audita tanta victoria Iohannes Constantinopolitanus imperator,qui Rogerio aduersabatur, legatos statim ad Lotharium mittit de superato hoste congratulatum,quorum de numero quidam philosophus erat,qui disputationibus ostendere nitebatur, latinam Ecclesiam admodum errare, quòd contra sententiam Nicæni concilij, vt ipse dicebat, quo declaratum est, spiritum sanctum à patre procedere,latini à filio quoque id fieri addidissent.Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat disputandi gratia:Si,inquit,Latini damnandi sunt,quòd addiderint spiritum sanctum à filio quoque procedere,damnandi multò magis Græci videntur, qui id fieri à solo patre addiderint,cùm ipsum concilium à patre dixerit.Delusos homo audax tam acuto responso,substitit amplius hac de re disceptare. At verò pontifex ne abeunte imperatore,Rogerius iterum Apuliam repeteret,Rameonem Lotharij imperatoris comitē,cum aliquot cohortibus ad propulsandū iniuriā relictum,ducem Apuliæ creat.Mortuo deinde antipapa,occulteq; à suis sepulto,cùm etiā eius cardinales in fidē Romani pontificis deuenissent,quietura iā resp. Christiana videbatur, cùm subitò Romani quidam seditionibus potentiā quærētes, senatores creauere,

qui

qui remp. Romanam, deditionemq; ad se pertinentem gubernaret. His autē dum pōtifex restitit, habito apud Lateranū concilio, quo instituit, ne quis laicus manū violentā clerico inijceret, pōtificatus sui anno xiiij. mense vij. die xiij. moritur, M. C. viij. salutis nostræ anno, quo tempore magno in pretio sunt habiti & Gilibertus è Britannia oriundus, vir tantę doctrinę, vt ob varietatem disciplinarū vniuersalis appellaretur: & Ambertus Remensis archiepiscopus* Giliberto præceptore nequaquam eruditione & doctrina inferior. Huius quoque pontificis illud opus est, quod adhuc cernimus in fornice sanctæ Mariæ transtiberinæ è musiuo.

CAELESTINUS II.

Aelestinus secundus, Guido antea vocatus, sancti Marci presbyter cardinalis, natione Tuscus, è castro Felicitatis, quod nonnulli ciuitatē Castelli esse affirmant, Typhernum ab antiquis appellatum, pontifex in demortui Innocentij locum omniū consensu creatur, eo maximè tempore, quo in Asia Balduino rege vita functo, Andegauensium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, si ordinem successionis inspicis, regnum Hierosolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorum virtute fretus, aliquandiu acerrimè tutatus est. Nam cùm Turci sinum Persicum incolentes, in agrum Antiochenum incursiones fecissent, eos nō solùm fudit rex Fulco, verumetiam ex his ad tria millia interfecit, totidemq; cepit. Hac aūt clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonum auxilijs fretus, Edessam Mesopotamiæ ciuitatē, Arach ab Hebręis vocatam, inuasit: quam antea diximus Balduinū à fratre Gothifredo precibus obtinuisse. Capta est aūt vrbs, & à Barbaris crudeliter direpta, occisis omnibus Christi fidem abnegare recusantibus, stupratis etiā nobilissimis matronis super altari sancti Iohannis Baptistæ, quod sciebant à nostris piè ac sanctè cultū fuisse. Sed nescio quo fato dum parantur copiæ, Fulco in venatione leporem concitatè nimiùm & incautè insequens, casu equi moritur: cui filius Balduinus eiusdem nominis tertius in regno successit. Cælestinus autem pontificatus sui mense v. moritur, sepeliturq; in Lateranensi basilica, vna tantùm re felix, ob breuitatem temporis, vt arbitror, quod nullis seditionibus toto suo pontificatu vexatus fuit. clxxij. Pō.

LVCIVS II.

Vcius secundus, patria Bononiensis, patre Alberto, eo tempore pontificatum inijt, quo Edessæ vrbis euersio nunciata est. Ea enim ciuitas Edessa est, ad quam Tobiam misisse filium Gabelo sacræ literæ testantur, quamq; Thaddæus apostolus ad fidem christi conuertit: & in qua beati Thomæ ossibus ornata Abagarus regnum obtinuit, qui datis ad Iesum literis, scripta manu Dei responsa accipere meruit. Hac verò clade audita, Bernardus Claraualensis vir & sanctitate & doctrina, vt dixi, insignis, patrociniū religionis christianæ assumens, principes omnes Christianos tū literis, tum nuncijs adhortatus est, vt crucē in Saracenos Christi vexillum sumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis successerat, in militiam nomē dedit. Dum hæc autem pro fide Christi in Gallia & Germania pararentur, Rogerius pontificum negligentia in Italiam reuersus, quæ amiserat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & animis auctus, classe in Africam traijciens, adeò regē Tunesij vexauit, vt hominem data pace persoluere tributum quotannis coegerit, quod certè ad triginta annos cōtinuò exegit. Conradus verò magno cruce signatorum comparato exercitu, Constantinopolim perueniens, ab Emanuele secundo Græcorum imperatore precibus compellitur, nullo cōparato cōmeatu, Iconium statim ducere: se enim præstaturū oīa quæ exercitui necessaria erant, Emanuel pollicebat. Obsessa est vrbs natura & artificio munita aliquandiu atq; acriter. Verùm cùm scelestus imperator Græco vsus ingenio, gypsum fa-

clxxiij. Pont.

Edessam Thadæus ad fidem Christi cō uertit.

rinæ miscuisset, ex eaq; re panis fieret, quo exercitus Christianorum aleretur, tot statim milites periere, vt re infecta, relicta obsidione, in Thraciam secedere oportuerit. Hoc tamen emolumenti illa expeditio ꝓstitit, quòd Balduinus quartus Hierosolymitan⁹ rex animo auctus, Ascalonã diu obsessam vi tandẽ cepit, cũ paulo antè Gazam vrbẽ antiquissimam penitus ab hoste derelictam ædificasset, incolendamq; fratribus templarijs concessisset. Ausus quinetiam idẽ Balduinus Turcorum satrapas Hiericontinos infestantes propulsare, quorum de numero vnico prælio ad quinq; millia interfecta referuntur. Noradinum quoq; Damascenæ militiæ principem, Hierosolymitanum agrum vexantem, tanta clade superauit & persecutus est, vt ægrè Christiani retenti sint, quo minùs vnà cum hoste Damasci mœnia ingrederentur. Ad Lucium Pontificem redeo, qui interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamq; necessariã pertineret. Credo ego hominen ipsum miro amore excitatum retinendæ Hierusalem, quòd tituli sanctæ crucis in Hierusalem presbyter Cardinalis, pontifex creatus fuerat, quam quidẽ basilicam totam fermè restituit. Eius præterea consensu in Gallia synodus episcoporum quorundam & Abbatũ facta est cõtra Ealiardum philosophum peripatheticum, virum multæ doctrinæ, non bene in quibusdam cum fide nostra sentientẽ, qui præsente etiam Lodouico rege, rationibus victus, non modò sententiam mutauit, verumetiam monasticam vitam & religionem induit, ac deinceps vnà cum quibusdam discipulis in loco deserto sanctissimè vixit. Lucius autem pontificatus sui mense xi. die iiij. moritur, ac in basilica Lateranensi sepelitur.

EVGENIVS III.

1145 clxxiiij. Pont.

Vgenius tertius, Pisis oriundus, sancti Anastasij Abbas, in monachum antea à Bernardo viro sanctissimo electus, in Ecclesia sancti Cæsarei põtifex creatur. Nam cùm haud satis inter Cardinales constaret, quem potissimùm è numero suo deligerent, diuino nutu pereiti, virum sanctissimum Eugenium deligunt. Qui vbi Romanos instare minis etiam cognouit, quo sui confirmarentur senatores, ad Farfense monasterium noctu in Sabinos abijt, comitante Cardinalium cœtu, ibiq; consecrationis munus suscepit. Verùm cùm postea Romanorum non minas tantummodò, sed etiam facta contemneret, senatores ipsos eò perpulit, vt petita pace magistratu se abdicarent. Romam itaq; rediens, vbi intelligit Romanos nequaquam bono animo, sed fraude in gratiam secũ redijsse, insidias veritus Tibur dilabitur, fugientem Romani telis & sagittis insequuntur. Postea verò Pisas profectus, nauigio in Franciam contendit, regemque Lodouicum cruce signatum in Turcos & Saracenos animat, quem Constantinopolim cum exercitũ profectum nõ secùs Emanuel fraude circumuenit, quàm olim Cõradum Sueuum. Persuasum enim iniquo tempore ducere copias per deserta Syriæ, eò necessitatis eum compulit, vt lacerum exercitum difficultate & inopia rerum Antiochiam re infecta ducere coactus sit. Hac ob rem Rogerius Siciliæ rex Emanueli infensus, classe in Græciam delatus, Corcyram insulã, Corinthũ, Thebas & Euboiam de imperio Emanuelis occupat, duxissetq; eodem animo Cõstãtinopolim, ni Veneti instructa in Hadriatico sexaginta triremiũ classe, quo minùs id faceret prohibuissent. Flexit itaq; Rogerius ad littora Asiæ Deo volente. Nam tum fortè Saracena classis Lodouicum regẽ Franciæ circumuenerat, qui non lõgè à portu sancti Simeonis soluens, Palæstinam petiturus erat. Rogerius itaq; barbaros in angusto nactus oppugnat & vincit, Christianumq; regem cum exercitu ab interitu liberat. Interim verò classis Veneta, quæ Emanueli admodũ fauebat, ea loca recipit quæ Rogerius occupauerat, immunitaq; ac sine vllo præsidio reliquerat. Rogerius autẽ dimisso apud Ioppen Lodouico Cõstantinopolim delatus, suburbia vidente Emanuele incendens, eousq; victoria delatus est, vt & ædes imperatoris aliquandiu oppugnauerit, & poma ex hortis eiusdem manu legerit.

Verùm

Verùm cùm postea inde in Siciliā cōposita classe abiret, in Venetos incidēs instructos, & ad dimicandum paratos, ex suis triremibus xx. amisit, ægreq; fuga sibi salutem quæsiuit. Interim verò Cōradus, Lodouicus & Balduinus iunctis copijs animisq;, Damascum magnis conatibus obsident: quam vrbē seruos Abrahæ fundasse constat, loco campestri naturaq; arido, sed artificio hubere atque fœcundo. Ager enim effossis cuniculis ductisq; fistulis, vnde irrigari potest, miram hubertatem præ se fert. Paruus amnis in regione vnicus non longè ab vrbis mœnibus præterlabens, lingulam quandam facit, in qua nostri castra posuerant, vnde facilè cohibere ab aquatione oppidanos poterant: verùm Assyrio quodam persuadente, cui maximè Balduinus in rebus arduis credebat, castra ad alteram vrbis partem transferuntur, q̄ diceret faciliùs irrumpi hostium mœnia eo loci posse, vtpote minùs munita. Motis itaq; castris, Damasceni repente statiua nostrorum occupant ac muniunt, nostrosq; ab aquatione & cōmeatu prohibent. Quare cū siti fameq; laboraretur, tandem non sine contumelia obsidionem soluunt: Hierosolymā Balduinus, in Europam Lodouicus & Conradus cōminutis varijs casibus exercitibꝰ reuertuntur, M.C.LII. salutis anno. Venerat tum Romam Eugenius, excitis ad expeditionem Christianis, qui egregio apparatu & magna ciuium charitate susceptus est. Tarracina autē, Setia, Norbano ac Fumonis arce receptis, quæ loca hostes ac tyranni circunquaq; positi occupauerunt, Tibur recreandi animi gratia concessit. Vbi non ita multò pòst pontificatus sui anno viij. mense iiij. die vigesimo moritur: cuius corpus Romam delatum, magna, vt decebat, pompa in basilica Petri sepelitur. Eius autem iussu & impensa extructa est porticus, vel restituta potius sanctæ Mariæ ad Præsepe, quemadmodum ex inscriptione apparet.

ANASTASIVS IIII.

Nastasius iiij. patria Romanus, patre Benedicto, Abbas antea sancti clxxv. Pō. 1154
Ruffi Veliternæ diœcesis, ex cardinali pontifex creatur, eo potissimùm
tempore, quo Alphonsus Hispaniæ rex ab expeditione Hierosolymita- Alphōsus
na rediēs moritur, in eiusq; locum sufficitur Sanctius filius, cui paulo rex ab ex-
pòst mortuo pro Christi fide in Arabia bellum gerenti, Ferdinandus frater in re- peditione
gno succedit. Anastasius autem pontificatum adeptus, & calicē pulcherrimi ope- Hierosoly
ris magnæq; æstimationis Lateranensi basilicæ cōdonauit, & ædes egregias apud mitana re
Pantheon, quod sanctam Mariam rotundā vocant, breui ædificauit. Plura quoq; uertitur.
mente destinauerat, tum ad dignitatem Ecclesiæ, tum ad ornatū vrbis Romæ pertinentia, si ei aliquandiu viuere licuisset. Fecit tamen cùm spes ex eo concepta, tū
Richardi de sancto Victore doctrina, ne eius tempora ignobilia viderētur. Richar Richardus
dus enim doctor insignis multa & grauiter & copiose tum scripsit, precipuè verò de sancto
librum de Trinitate. Habuit & sermones ad populum non minùs doctè quàm ele Victore.
ganter. Laboratum hoc etiam tempore in tota ferme Europa fame est, Anastasio pontifice & clàm & apertè pauperibus ipsis eleemosynas præbente, qui pontificatus sui anno vno, mēnse quarto, die quarto & vigesimo moritur, sepeliturq; in Lateranensi basilica concha Porphyretica.

HADRIANVS IIII.

Adrianus quartus, natione Anglicus, Albanus Episcopus & Cardina- clxxvi. 1154
lis ab Eugenio creatur, q̄ in * Nouergiam missus, prædicādo & bene mo Pont.
nendo prouinciam illam ad Christi fidem redegerat. Mortuo deinde Forrè Nor
Anastasio pontifex creatus, tentatusq; à Romanis tum precibus, tū mi- uegiam.
nis, vt consulibus liberam vrbis administrationem relinqueret, id se facturū constantissimè renuit. Instabat Romanus clerus vt in Lateranum proficisceretur faciendæ consecrationis causa, quod etiā facere recusauit, nisi priùs Arnoldus Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea dānatus, ex vrbe pelleretur. Hoc aūt ægrè ferens

populus, Cardinalem sanctæ Pudentianæ ad pontificem via sacra proficiscẽtem, vno atque altero vulnere afficiunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiam execratione persecutus est, quoad mutata sententia, & Arnoldum ab vrbe pepulere, & consules abdicare se magistratu coegere, relicta pontifici administrandæ vrbis libera facultate. Interim verò Guilielmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio successerat, Beneuentana suburbia, Ceperanum Baucumq; in Hernicis de Ecclesia occupat. Ob quam rem indignatus pontifex, regem graui anathemate notat, eiusq; ditioni subiectos omni sacramento liberat, quo faciliùs à rege deficerent, nullo iureiurando adstricti. Fredericus autem primus hoc tempore ex gente Sueua imperator creatus, Cisalpinam Galliam cum exercitu ingressus, cùm Dertonam haud satis imperio obtemperantem aliquandiu obsessam, vi tandem cepisset, magnaq; celeritate Romam versus iter statim fecit. Pontifex autem Viterbij tum agens, confirmaturus in fide Ecclesiasticas ciuitates circunquaque positas, Oruetum & ciuitatem Castellanam adijt. Verùm cùm postremò se imparem tanto exercitui cerneret, pace per internuncios composita, in agro Sutrino imperatori fit obuiam: qui ex equo descendens, eum vt verum Christi vicarium salutat. Cùm verò ad vrbem venissent, & pontifex in basilica Petri Fredericum imperij corona donaret, populus Romanus clausis tum portis, ne quid tumultus excitaretur, per Hadriani pontem vi erumpens, Teutonicos cum pontifice præter eorum voluntatem sentientes, passim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator intromisso exercitu, qui in pratis Neronianis cõsederat, Romanos ex Vaticano in vrbem retrudit, multis cæsis captisque: pontificis tamen precibus imperator lenitus, captiuos incolumes dimittit. Verùm cùm postea, vt mos est, ituri simul ad Lateranum pontifex & imperator essent, fieriq; id nequaquam tutò viderent, Romanis ad arma spectantibus, Mallianam simul proficiscuntur: vbi transmisso flumine, per Sabinos & pontem Lucanum ad Lateranum peruenientes, solennia persoluere. Dum hæc autem Romæ agerentur, Tiburtini ad imperatorem venientes, se ac omnia ei sponte dedunt. Verùm cùm imperator intellexisset vrbem illam ad pontificatum pertinere, eandem Hadriano statim restituit, neque ita diu immoratus, in Germaniam redijt. At pontifex à proceribus Apuliæ rogatus, Beneuentum se contulit, maioremq; regni partem sua tantùm præsentia Guilielmo abstulit. Interea verò Palæologus vir quidam nobilitate insignis, Emanuelis secundi imperatoris Constantinopolitani nuncius & orator, Anconam primò nauigio delatus, terra deinde Beneuentum petijt, pontificiq; imperatoris nomine sponte obtulit auri libras quinq; millia, fugaturumq; se ex Italia Guilielmum, si tres maritimæ in Apulia vrbes ei ex fœdere rebus bene gestis darentur. Quod vbi Guilielmus resciuisset, pontificem ad misericordiam cohortatus, pollicetur non modò se restituturum quæ de Ecclesia abstulerat, verũ vltrò quædã alia condonaturũ, Romanosq; Ecclesiæ rebelles in officio retenturũ, si vtriusq; regni titulis tam citra quàm vltra Pharũ positi, insignior fieret. Facere id quidẽ pontifici nequaquã licuit, aduersantibus quibusdã cardinalibus. Hanc ob rem Guilielmus instructo exercitu Apuliam hostili animo ingressus, cùm omnia ferro ac flãma consumpsisset, in Græcos & Apulos mouens, qui apud Brundusium castra posuerant, eos facilè superat: vnde Salentini Apuliq; omnes deditionem statim fecere. Pontifex autem cardinalibus infensus, qui obstiterant quo minùs pax componeretur, Guilielmum in gratiam recipit, eidemq; vtriusq; regni titulos asscripsit, adhibito priùs sacramento, se nil deinceps molituruũ quod Ecclesiam Romam offenderet. Rebus autem ex sententia cõpositis, põtifex per Casinates, Marsos, Reatinos, Narnienses, Tudertinos iter faciens, ad Oruetum tandem peruenit, primus pontificum Romanorum, à quo ea vrbs & inhabitata & cultior reddita est. Cùm verò instantibus Romanis ad vrbem redijsset, vexareturque à consulibus libertatem Romanam restituere conantibus, Arignamum petijt: vbi non ita multò

pòst

pòst moritur, pontificatus sui anno quarto, mense decimo, relicta magno in pretio Ecclesiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum sanctę Christinæ multa castella muniuit, & Radicophanum, quod nunc Senenses obtinent, muro & arce propè inexpugnabile reddidit. Horum autem temporum historiam scripsit satis eleganti stylo & oratione Richardus Cluniacensis monachus, quem alij scriptores non parum laudant. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in basilica Petri sepelitur, non longè à sepulchro Eugenij pontificis.

ALEXANDER III.

Lexander tertius, patria Senensis, patre Ranucio, mortuo Hadriano, duorū & viginti cardinaliū suffragijs pontifex creat̄, licet Octauianum Romanum ciuē tituli sancti Clementis presbyterum cardinalē, Victorem appellatum, tres tantùm subrogauerint, vnde schisma ortum est. Tum verò Alexander, ne diutiùs seditio illa cum pernicie Ecclesiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorem Cremonam tum obsidētem, per legatos rogat, vt interposita autoritate imperatoria, seditionē tollat. Respondit ille vtrumq; pontificem Papiam ire oportere, quò & ipse proficisc̄etur, cognoscendę disceptationis causa. At verò cùm Alexander accepto tali responso, Anagniam se contulisset, Octauianus Anagniam occupat. Tum imperator indignatus, quòd dicto suo pontifex non obtemperasset, Episcopos duos ad Alexandrū mittit, qui eū non pontificem, sed cardinalē appellatum, ad concilium citarent. Hi autem ab Alexandro confutati & reiecti, ad Octauianum statim se conferunt, eumq́ue Papiam perducunt, vt haberent, quem Alexandro obijcerent. Habito deinde concilio, Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumq; equo albo insidentem per vrbem Ticinensem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Alexander permotus, præmissa admonitione Octauianum & Fredericum anathematis vinculo colligat, literasq; mittit ad Christianæ reip. principes & populos, quibus intelligant id à se iure ac meritò fieri. Rediens deinde Romam Alexander pontificatus sui anno secundo, multos aduersarios in vrbe inuenit, in se cornua palàm erigentes, quòd Frederici exercitus præter vrbē veterem & Anagniam, omnem Ecclesiæ ditionē iam occupauerat. Quare Alexander adhortāte etiam Philippo Francorum rege, Tarracinam profectus, conscenso nauigio, ad eam rem mandato Guilielmi Siciliæ regis parato, in Franciam contendit: conuentuq; in Claro monte habito, anathema in imperatorē & Octauianum factum statim enunciat. Dum hæc aūt in Europa agerentur, mortuo apud Hierosolymā Balduino iij. Almericus frater statim regnum accepit, ne ob interregnū in tanta barbarie & perfidia aliquid noui exoriret̄. Verū̄ compositis pro tempore rebus in Aegyptios ducēs, Drogonē copiarū præfectum edita ingenti cæde, statim superat, Alexandriamq; obsidet, quā Tiracinus Soldanī Saracenorum regis præfectus, in suam potestatem fraude redegerat. Alexandrinī aūt cùm nec diutiùs pati obsidionē possent, nec subijci Christianorū imperio vellent, Almerico se hac conditione commisere, vt in Soldani potestatē pulso Tiracino tyranno redigerent̄. Almericus itaq; ingenti pecunia recepta, Soldano vrbem restituit. Verùm cùm secum fraude homo ingratus ageret, nec pactam pecuniam præstaret, in eum ducēs, Cares vrbē, nunc Cairum appellatam, obsidet. Fredericus aūt tyrannica potestate vsus, direpta Dertona & Mediolanum solo æquauit: vnde translata Magorum corpora Coloniam tū crediderim à Rodolpho Coloniēsium archiepiscopo: & Cremonenses magnis incommodis affecit. Quare Veronenses, Vincentini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuere, ne amplius vlla auxilia Frederico Cisalpinam vastanti prȩstarentur. Fredericus itaq; ira incensus, Veronam ducens oppugnandæ vrbis causa, cùm eò peruenisse aliarum vrbium auxilia intellexisset, retrocedēs, ac Papiam sese recipiens, literis & nuncijs Franciȩ regem adhortatur, vt tollendi schismatis causa Alexandrum secum ad concilium

clxxvij. Pont.

Magorum corpora Coloniā transferuntur.

ducat,quò & se vnà cum Victore profecturum pollicetur. Apud Diuonem locus est, vbi Sauo fluuius Gallos à Germanis diuidit. Is locus concilij est habitus,quò Fredericus rebus Italiæ pro tempore compositis, profectus cum Octauiano est, Scotiæ ac Boemiæ regibus,magnisq; armatorum copijs stipatus. Verùm cùm Alexander ad id se profecturum concilium recusaret, quod ipse nō indixisset,Turoniq; id inchoasset, Fredericus ira ac minarum plenus in Germaniam rediens,Octauianum,quem paulò pòst secuturus erat,in Italiam misit:quo quidem Lucę mortuo, Guido Gremensis in antipapam Octauiano subrogatur. At verò Romani creatis consulibus, Alexandro pontifici amicis, eum statim ex Francia reuocant: qui primò in Siciliam, mox Romam nauigio delatus, congratulantibus omnibus perbenignè suscipitur. Aduentu autem Alexandri Cisalpinæ Galliæ populi in spem libertatis erecti,anno salutis M.C.LXV. in Fredericum sęuè nimiùm imperantem arma sumunt,præsidiaq; eius ex arcibus quibusdam deijciunt*Verùm Fredericus comparato magno exercitu in Italiam veniens, præter spem nulli noxius, traiecto ratibus Pado, in agrum Bononiensem descendens, copias partitur. Cohortes enim quasdam Lucam misit, quarū præsidio tutus antipapa esset, qui tum Lucę erat. Ipse verò cum reliquo exercitu Anconam profectus, vrbem aliquandiu obsidens,in suam tandem redegit potestatem. Interim verò sociæ Cisalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum restituunt ac muniunt: Laudenses Mediolanensium hostes in societatem recipiunt, quò faciliùs Frederico resistere possent, si in eos moueret. Verùm Fredericum maior cura incessit. Mortuo enim Guilielmo Normanno Siciliæ rege, Emanuel Græcus imperator legatos ad pontificem misit,qui ei pollicerentur, & magnas copias in Fredericum, & vnicam mentem omnium Græcorum cum Ecclesia Romana conuenientem, vt orientalis cum occidentali eadem fieret, si pateretur imperium Romanum anteà diuisum, in vnum corpus redigi. Legatis autem quid sit responsum,haud satis constat,cùm bellum inter Romanos, Tusculanos, atque Albanos ortum, pontificem impediuerit, quò minùs certum responsum legatis daret. Nam cùm Tusculani Albanique pendere Romanis tributa immoderatiùs imperata recusarent, incensus ira populus Romanus, reclamante pontifice, populariter in Tusculanos mouent. Tusculanorum remp. tum maximè gubernabat Aino comes, quem Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat. Is itaque in re militari peritus, accersitis Germanis, qui apud Nepesum Sutriumque consederant, tanta Romanos clade affecit, vt deinceps vix se tueri mœnibus, nedum hostē foris lacessere potuerint. Tum verò Fredericus vleiscēdi iniurias (vt ipse dicebat) ab Alexandro acceptas occasionem nactus, Ancona descendens, Romam mouet. Positis autem in pratis Neronianis castris, irrumpere suburbium Vaticani conatus, à familiaribus Alexandri constantissimè repellitur. Sequenti verò die basilicam Petri inscendisset, si æditui furentem ac iam facem intentantem admisissent. Pontifex autem haud satis tutò in Laterano consistens, quòd iam iam irrupturos Germanos videbat, in ædes Fregepanum ad Palladium diuertentes confugit. Tum verò Guilielmus Siciliæ rex magni Guilielmi filius, audito pontificis discrimine, magnam vim pecunię & triremes duas paratissimas ei misit. Instabat eum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, vt de duobus pontificibus digniorem eligeret,altero eliminato & reiecto. Quæ res certè cùm tota ad Frederici nutum spectaret, pontifex noctu abiens nauigatione, salutem sibi fuga quæsiuit, Caietam primò, mox Beneuentum delatus. Expulit & Fredericum ab vrbe Roma pestis, qua passim veluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Cisalpinam Galliam Frederico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiam fiunt:quos acriter nimium instantes detrectato certamine studiose vitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaque Frederico, sociæ ciuitates Alexandriam de nomine Alexandri pontificis nuncupatam,apud Rouretum Taro amni adiacentem, paribus animis impensaq; condūt,in eamque ex

Conciliū apud Diuonem.

1175

ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolendum mittunt, diuisis agris viritim, partitisque in vrbe locis ad ædificandum. Romani autem acceptæ cladis memores, abeunte Frederico Albam vi capiunt ac diruunt. Idem etiam in Tusculanos fecissent, ni pontifex eos nunc minis, nunc execrationibus à tanto facinore deterruisset. Misit tum etiam Emanuel imperator Constantinopolitanus alios oratores, qui maiora pollicebantur, si pontifex in sententiam suam descendisset: quibus Alexander ita respondit, se nolle id in vnum coniungere, quod olim de industria maiores sui disiunxissent. Moritur interim Guido * Cremensis antipapa in basilica sancti Petri, quam magno Frederici præsidio adhuc obtinebat, cuius in locum à seditiosis quibusdam sufficitur Iohannes Sarmiēsis abbas ex Pannonia, vir pridem furto infamis, cuiq; Aino comes sibi timens ob cladem anteà Romanis illatam, Tusculum tradidit, montem Flasconem ex pacto recepturus. Verùm cùm Aino à Flasconensibus non reciperetur, recusarentq; Tusculani antipapam recipere, Tusculum rediens, omninò excluditur. Inde verò ad Alexandrum, qui tum Verulis erat, abiens, ius omne suum, quod in Tusculo habebat, ei condonauit. Vnde Tusculani publico etiam decreto ac consilio adhibito, pontificem recipiunt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi sunt, regem suum purgantes, quòd falsò diceretur in necem beati Thomæ archiepiscopi Cantuariensis coniurasse. Hanc ob rem pontifex cùm non facilè oratoribus regis crederet, in Angliam duos cardinales cum magna potestate mittit, qui rem ipsam diligenter inspicerent, quibus certè rex omisso hybernico bello, quo erat implicitus, honoris causa apud Normanniam occurrit: req; discussa, ad hoc ventum est, vt Hēricus iuramento adhibito, cùm non satis de facto constaret, sese purgauerit, promiseritq; se pœnitentiam pro nece sanctissimi viri acturum: cuius etsi fuisset insons atq; inscius, occasionem tamē præstitisse sit visus, quòd viuentē simultate & odio persecutus sit. Additum præterea, vt cc. milites Hierosolymam mitteret, qui suis auspicijs, suaq; impensa per annū contra Saracenos dimicarent: vtq; ipse triēnio cū quanto posset exercitu contra Barbaros bellum gereret, libertatē Ecclesiasticam in suo regno tuerer, appellationibus ad curiam Romanam factis nō aduersaret. His aūt rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulū in se atq; in hæredes suos transferri meruit, pontifice annuente. Hinc autem obseruatum est, vt omnes Anglici reges à Romano pontifice regni iura recognoscāt. Alexander aūt diu cū Romanis colluctatus, cùm diceret se vrbē eorum pace ingressurum, nil amplius, quàm rem diuinā curaturum, omissa eis cura rerum secularium: cùm id etiā nō impetraret, Segniam proficiscitur: ibi auditis legatis, qui ex Anglia venerant, cognitisq; beati Thomę miraculis, eū in numerum sanctorū refert. Fredericus aūt in Italiam per montē Cinisium rediens, Secusam dolo captam diruit: Astenses timore perculsos, in deditonē accipit: Alexandria menses quatuor graui obsidione premens, magnum incommodum ab erumpentibus accipit. Postea verò pertæsus longitudine laborum, in die Paschatis obsidionē soluens, Papiam venit, vbi de pace Italiæ est actum, interposita pontificis autoritate, quam Veneti cū imperatore Constantinopolitano anteà sentiētes, libēter amplexi sunt, ob violatum à Græcis ius gentium. Henricum enim Dandalum ciuem suum, legatum ad Emanuelem missum, tam diu candētia ęnea inspicere coegere, quoad oculorum aciē amitteret. Interea verò Almericus Hierosolymitanus rex Cairum obsidens, quamuis spe potiundæ vrbis nō careret, tamen ingenti pecunia accepta, obsidionem soluit, in Ascalonā mouens, quam paulò pòst re itē infecta reliquit, quòd commeatibus indigeret, quodq; etiam milites fessos diutino & graui labore cerneret: domum aūt rediens, cùm nō diu superuixisset, moriens filio Balduino regnū reliquit. Qui etsi lepra ac quidē vehementi laborauit, regnū tamē constantissimè ac prudentissimè gubernauit. Alexander aūt pontifex cùm iā pacata esse omnia existimaret, Alexādrię nouæ vrbi Episcopum dedit, anno salutis nostræ millesimo centesimo septua 1175

gesi-

gesimoquinto. Verùm noo ita diu pòst Fredericus in Italiam cum magnis exercitibus descendens, omnia statim infesta reddidit. Mediolanenses tamen adiuuantibus socijs omnibus, eius copias ita attriuere frequentibus prælijs, vt paulùm abfuerit, quin ipse quoque imperator subfosso eius equo interficeretur. Ex Papiensibus autem & Comensibus, qui imperatori fauebant, multi desiderati sunt. Ipsum verò Papiensem Episcopum pallij & ferendæ crucis digoitate priuauit pontifex, quia in partes imperatoris declinauerat. Tum verò Frederici proceres arbitrati id ei accidisse, quòd Ecclesiam Dei persequeretur, palàm minari se in patriam redituros, omissa tam iniqua militia, ni properè cum pontifice in gratiam rediret. Dum itaque pax in Italia tractaretur, in locum Noradini Saraceoorum regis demortui, Saladinus vir fortissimus sufficitur: qui rege Aegypti armis capto atque occiso, Aegyptum statim ac Syriam suo adiecit imperio. In Christianos deinde mouens, nequaquam certè tali fortuna vsus est. Nam primo prælio apud Ascalonam, secundo ad Tiberiadem duce Balduioo superatur. Comparatis deinde copijs contra Emanuelem in Siciliam profectum, exercitum mouet, quem simulata fuga in angustas conualles protractum superat & capit: eaque conditione omittit, vt quæ in Asia ceperat, statim dimitteret. Conuenerat iam Venetias Alexander componendæ pacis Italiæ causa, eò & Fredericus accedens, io vestibulo sancti Marci pontificis pedes exosculatur: simul deinde ad altare maius profecti, accepta dataque salote, de fœderibus pacis inter se multùm diuque collocuti sunt, quæ postea sequenti die ex sententia confecta est. Abiens deinde imperator cum bona pontificis venia, Rauennam primò, mox Bertonorum se contulit: quod oppidum cùm retinere ob opportunitatem loci instituisset, rogatu Alexandri Ecclesiæ tandem restituit. Abiens quoque Venetijs Alexander cum triremibus xiij. Guilielmi Siculi & iiij. Venetorum, ornato ob beneficium acceptum eorum summo magistratu insignibus quibusdam & muneribus, Sipontum primò ventis delatus, atque inde Troiam & Beneuentum, per Casiinensem saltum Anagniam se contulit: vbi non diu immoratus, Tusculum petens, de abrogandis COSS. agere cum Romanis cepit, antequam pax componeretur. Verùm quia res in l. annum protracta, tolli difficilime videretur, pacti sunt, vt oō priùs electi à populo COSS. magistratum inirent, quàm io verba poo tificis iurarent, se Ecclesiæ Romanæ fidelissimos fore, nihilque vnquam molituros, quod dignitati pontificiæ obesset. Hoc itaque modo rebus compositis, pontifex tertiùm Romam profectus, prodeunte obuiam gratulationis & honoris causa honoratissimo quoq;, concilium statim in Laterano concelebrat: tū vt mores curiæ iam nimia licentia labefactatos componeret, tum vel maximè, vt decerneretur sub anathematis pœna, ne quis ferrū, ligna, armáve infidelibus & à religione nostra alienis importaret. Moriens hoc ferè tempore Emanuel Constantinopolitanus imperator, Alexium filium hęredem imperij reliquit, Andronico Græco regia progenie tutore dato: qui aliquot annis imperium sapienter & summa cum fide administrauit. Eius quoq; consensu Philippus Francię rex, Hagnetem filiam adolescenti in matrimonium locat. Balduinus item quartus huius nominis Hierosolymitanus, quò rem suam stabiliorem redderet, sororem Sibyllam Guilielmo Montis ferrati Marchioni, cognomento Longaspata, viro in re militari præstantissimo, in vxorem collocat: arbitratus, si opus esset, Guilielmum ipsum cum alijs Christianis principibus rei suæ laboranti opem statim allaturum. Interim verò Alexander post longos & assiduos labores, cùm iam quieturus à tyrannicis perturbationibus videretur, pontificatus sui anno xxj. die xix. Romæ moritur, sublatis priùs è medio iiij. schismaticis pontificibus, quorum seditionibus Ecclesia Romana ferè subuersa est.

LVCIVS III.

LVcius tertius, natione Tuscus, Luca vrbe, gente nobili oriundus, omnium consensu eo tempore pontificatum inijt, quo Andronicus Græcus, quem diximus Alexio pupillo tutorem datum; pulsis Latinis, qui puero fauebant, Constantinopolitanum imperium vsurpauit, necato in vndis puero, dum laxandi animi causa paruo nauigio huc illuc temerè dilabitur. Præterea verò ne facinore partam tyrannidem amitteret; facinus haud paruum addidit. Nam proceres omnes, quorum virtutem suspectam habebat; breui interfecit. At verò Guilielmo Longaspata Hierosolymis mortuo, Balduinus rex nepoti consulturus, Sibyllam nouo marito collocat Guidoni Lusigniano è Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, vt se mortuo Guido pro nepote Balduino, quoad pueritiam supergrederetur, regnum gubernaret, illudque deinceps nepoti traderet. Agebantur hæc omnia Lucij pontificis autoritate, qui ad Christianam rempublicam pertinere arbitrabatur, principes Asiæ quàm maximè inter se beneuolentia & affinitate connexos esse, quò faciliùs Saracenis & Turcis in bello resisterent. Is tamen ex vrbe deijcitur, dum fauentibus quibusdam ciuibus Romanis, abolere consulum nomē annititur. Fautoribus eius in vrbe deprehensis effossi oculi sunt. Accepta autē tam insigni contumelia pontifex Veronam profectus, concilio habito, & Romanorum licentiam ac superbiam improbauit, & principes omnes Christianos adhortatus est, vt nostris in Asia pro fide Christi laborantibus succurreretur: maximè verò cùm seditione principum nostrorum hostes freti, duce Saladino Hierosolymitanum agrum popularentur. Nam pulso Guidone Lusigniano ab administratione regni ob superbiam, Bertrando comite Tripolitano tutore designato, ad arma ciuilia res ipsa spectare videbatur. Non destitit tamen pontifex & literis & nuncijs eos adhortari, vt positis simultatibus, vna mente eodemque animo tam diu hostibus resisterent, quoad nouæ copiæ in supplementum militiæ submitterentur. Iam enim instante Heraclio patriarcha Hierosolymitano, qui primò Veronam eius rei causa ad Lucium venerat, deinde ad Philippum Franciæ regem accesserat, milites cruce signati ad tantam expeditionem mittebantur. Verùm Guilielmus Siciliæ rex, iniquo tempore iniurias Latinis ab Andronico Constantinopolitano imperatore illatas vlturus, cum armato exercitu in Græciam traijciens, omnia perturbauit. Nam & Thessalonicam Macedoniæ vrbem vi cepit, & multas Græciæ Thraciæque ciuitates varijs calamitatibus affectas partim cepit, partim diripuit, nusquam occurrente Andronico, & dijs & ciuibus suis infesto, propterea quòd multos occiderat, plerosq; exilio damnauerat. Hac verò necessitate impulsi & coacti Constantinopolitani ciues, Isaac quendam regia progenie ortum, è Peloponneso ad imperium vocant, qui Andronicum prælio superatū & captum, varijs cruciatibus interfecit. Quo sublato, Lucio pōtifici haud difficile fuisset, Guilielmū regem pace cū Isaac composita, impellere pollicitationibus & præmijs, vt in Asiam traijceret. Verùm dum ob hanc rem nuncij vltrò citroq; mitterentur, Lucius vir optimus pontificatus sui anno quarto, mense secundo, die decimooctauo Veronæ moritur, sepeliturque magna adhibita pompa, ante altare cathedralis basilicæ. Hic aūt pontifex non immemor patriæ suæ, eam multis muneribus, tum diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore enim Frederico, quo cum in pace vixit, obtinuit, ne Hetrusci alia, quàm moneta Lucensi vterentur, quemadmodum Longobardi solam Papiensem admitterent signatam imperatoria nota. Nam Cisalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit * Ptolomes Lucensis & Petrum Comestorem, qui historiam vtriusq; testamēti conscripsit, & Ioachimum abbatem in Calabria apud monasteriū Floris ab eo conditum, in pretio tum fuisse doctrina & diuinandi arte, quam sub ambagibus quibusdam præ se ferebat.

clxxviij. Pont.

*Fortè Ptolemæus.

VRBANVS III.

VR-

1185 clxix. Pontifex.

Rbanus tertius, patria Mediolanensis, patre Iohanne, è gente Cribella, pontificatum iniens, reuocare ad concordiam Christianos principes primò annixus est, ne disidentes à Barbaris opprimerentur. Verum mortuo Balduino quarto lepra laborante, non potuit Tripolitanus comes, tutor Balduini quinto designatus, curam eius suscipere, Sibylla pueri matre Guidoneque Lusigniano prohibentibus. Non superuixit diu puer: octauo enim mense post patrem moritur, cuius mortem tam diu occultauit mater, donec largitionibus ac blanditijs in sententiã suijpsius deducto patriarcha & proceribus, Guidonem creari regem obtinuit. Tulit eam quidem rem grauiter & iniquo animo Raymundus Tripolitanus comes, atque quò ei faciliùs vlcisci iniurias suas liceret, inducias cum Saladino paciscitur. Hoc itaque modo Tripolis & Tiberiadis & Galilææ principatus à Christianis auulsus est. Raymundo enim comiti tum parebant ob vxorem, quam nuper duxerat: & ne quid Saladino deesset, occasionẽ belli gerendi enixè quærenti, Montis regalis Christianus princeps, qui vltra Iordanem longè ac latè imperitans, annonam, & quidẽ abundantem, Hierosolymis perpetuò subministrabat, inducias temerè violauit. Hanc ob rem Saladinus venisse tempus ratus, quod maximè expetebat, comparato ingenti peditum atq; equitum exercitu, ad Ptolemaidam castra ponens, cum templarijs in præsidio positis acerrimè dimicat. Fuere superiores templarij, optimo tamen quoque de suis occiso. Nam & magister militiæ, & plerique alij consilio ac manu prompti, eo prælio cecidere. Auxit exercitum Saladinus, & à calamitate animum sumens, templarios magis magisq; vrget. Hanc ob rem Raymundus haud satis Saladino credens, Tiberiadi vxore relicta, quam firmissimo præsidio munierat, Tripolim reuersus, in gratiam cum Guidone rediens, Barbarorum inducias contempsit: quare Saladinus belli gerendi occasionem nactus, Ptolemaida omissa, in Tiberiadem suo iure mouet. Instantibus itaq; Christianis omnibus, maximè verò templarijs, vt exercitus in hostem duceretur, Guido rex in Saladinum mouens, qui loco irriguo & amœno castra posuerat, repulsus ab hoste, haud longè castra metatus loco iniquo & arido, sequenti die ad pugnam compellitur, ac magna clade superatur, laborantibus siti Christianis. In tam verò sinistra pugna capti ferè omnes principes sunt, maximè autem Guido rex & templariorum magister: quorum de numero multi securi percussi sunt. Hac itaque victoria potitus Saladinus, Aconem properè duxit: quam statim Christiani dedidere, cũ singulis vestimentis abire permissi. Eadẽ quoque fortuna vsus, Berytum, Byblum ac maritima omnia occupat: soli Ascalonitę munitionibus fisi, responderunt, se nõ nisi post captã Hierosolymam deditionem facturos. Multum certè Saladini humanitas & fides Christianis obfuit. Nemo enim (adeo se æqualem omnibus præbebat) eius imperium aspernabatur. Is itaque Ascalonam mouens, decem dierum oppugnatione eam his conditionibus in deditionem accepit, vt reddito Guidone rege & templi magistro, quos in vinculis habebat, ciuitatẽ dedentibus incolis acciperet. Vt hæc autẽ seditio quàm primùm fieret, Saladinus properabat, quòd iam Tyrum peruenisse Conradum intellexerat Montis ferrati marchionem, cum classe ab Isaac imperatore Constantinopolitano accepta, cuius sororem nuper in vxorem duxerat, eoq; peruenturũ breui suspicabatur Guilelmum Siciliæ regem cum triremibus xl. At verò Turci cùm intellexissent tanta cum gloria Christianos à Saladino superatos, æmulatione gloriæ moti, Laodiceam profecti, vrbe recepta, in Antiochenum agrum descendunt: quo in loco à Christianis tanta clade superati sunt, quantam Saladinus Christianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus vrbem Hierosolymitanam, & quidem acriter: quam tandem ij, qui in pręsidio erant, desperatis suppetijs, hac cõditione dedidere octauo & octogesimo anno, posteaquam à Gothifredo capta fuerat, vt tantũ abeunti cuiq; ferre liceret, quantum suis tantummodo humeris sustinere posset. Migrantium Christianorũ pars Tyrum, pars Antiochiam, pars Alexan-

xan-

xandriam delata est. Inde verò multi deinceps Sicula classe in Italiam delati sunt. Saladinus autem Hierosolymam ingressus, campanas primò è turribus deiecit, mox basilicas omnes præter Salomonis templum prophanauit: quod priusquam ingrederetur, aqua rosacea lauisse ferunt. Mansere Hierosolymis Christiani Asiatici, Syriani, Armenij, Iacobitæ, Georgiani, Græci, permittente Saladino: qui relicto eo loci firmissimo præsidio, Tyrum properè ducit: quam Guilielmus publico consilio auxilioq; defendendam acceperat. Hic itaq; Siculæ classis auxilio fretus, Saladinum ab vrbe repulit. Verùm cùm postea constaret hominem ferocem Antiochiam oppugnandæ vrbis causa profectum, Vrbanus pontifex, qui omnibus viribus annixus fuerat ne Hierosolymæ caperentur, Venetias comparandæ classis gratia proficiscens, dolore animi, quem ex calamitate Christianorum acceperat, Ferrariæ in itinere moritur, pontificatus sui anno primo, mense decimo, die vigesimoquinto.

GREGORIVS VIII.

Regorius octauus, patria Beneuentanus, summo omnium consensu Pontifex creatus, statim nûcios & literas ad principes Christianos mittit, eos cohortatus, vt viribus omnibus vnà secum comparato exercitu, terra mariq; Hierosolymam ab hostibus captam recuperarent. Quò verò id liberiùs fieri liceret, ipse Pisas statim proficiscitur, vt composita inter Pisanos & Genuenses pace, vtrunque populum bello maritimo præpotentem, in sanctam expeditionem concitaret. Verùm dum hæc intentiore cura vir sanctissimus agit, Pisis moritur, pontificatus sui die lvij. clxxx. Pont.

CLEMENS III.

Lemens tertius, patria Romanus, patre Iohanne, cognomento Scholaris, pontificatum iniens, statim de bello in Saracenos gerendo edictum proponit. Nam Saladinus secundam victoriæ fortunam secutus, iam ciuitates quinque & viginti de principatu Antiocheno ceperat, ipsamque Antiochiam corrupto largitionibus patriarcha denique occupauerat. Hanc ob rem moti Christiani principes, bene admonente pontifice arma sumunt, quorum de numero præcipui fuere Fredericus imperator, Philippus Franciæ, Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux, subsequentibus multis Episcopis archiepiscopisq;. Veneti quoque & Pisani paratissimas eduxere classes. Venetæ præfuit archiepiscopus Rauennas, Pisanæ Pisanus præsul. Guilielmus autem Siciliæ rex, pacato à piratis mari, annonam omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiscentibus subministrabat. Frisones præterea, Dani & Flandrêses cum quinquaginta triremium classe inter nauigandum ad Africæ littora flectentes, Saracenos magnis incommodis afflixere, capta ac direpta Siluma eorum vrbe. Bela autê Poloniæ rex, saluti Christianorum consulens, Vngaris pacê dedit, quò omnibus proficisci faciliùs ad tantam expeditionem liceret. Tyrum iam peruenerant omnes, indeq; paribus animis è Ptolemaida mouerant, vrbemq; oppugnabant: tû superueniente cum magno exercitu Saladino, & à tergo & à fronte eodem tempore contra hostem dimicare necesse fuit. Pugnatum est diu atque acriter, & iã ad Christianos victoria inclinabat, cùm equus è manibus gregarij cuiusdã elapsus, Christianis fugiendi initium fecit, arbitrãtibus suos in fugã versos. Verùm Gaifredus Lusignianus ad custodiam castrorum relictus, eruptione facta & hostes repressit, & suis animum ad resistendum dedit. Constat tamen ex Christianis ad duo millia eo die cæsos fuisse. Periere item ex acceptis vulneribus templariorum magister, & Andreas Bremensis comes. Durante autem diutiùs obsidione, tanta fame obsidentes oppressi sunt, vt etiam ab hoste annonam peterent. Quare Saladinus benè gerendæ rei opportunitatem nactus, castra rerum omnium copia referta sine vllo clxxxi. Pont.

custode dimisit: ad quæ diripienda cùm passim nullo seruato ordine Christiani accurrissent, Saladinus rediens, multos ineautos & nil tale opinantes opprimit. Non deseruere tamen tam grauem & diutinam obsidionem Christiani, licet ad cætera mala, dysenteria quoque in castris laboratum sit: quo quidem morbo & Sibylla Guidonis vxor, & quatuor filij, quos ex ea susceperat, in castris periere. Interim verò dum hæc in Asia agerentur, Guilielmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad Ecclesiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto, licet insulæ proceres Tancredum statim suffecere, ex Rogerio Normanno & pellice quadam genitum, hominem certè tantæ socordiæ, vt eum Guilielmus negaret ex Rogerio genitum. Repetiturus itaque sua iura Clemens pontifex, copias eò celeriter misit: quibus dum Tancredus resistit, rapinis & cædibus omnia repleta sunt. Mouerat iam copias suas in hostes Christiani nominis Fredericus, & per Vngariam iter faciens Thraciamque, iam Constantinopolim peruenerat: quem certè Isaac imperator eius potentiam veritus, traijcere Bosphorum statim adhortatus est. Transmissis itaque copijs, Fredericus instante etiam literis & nuncijs Clemente, & Philomenam vrbem de Turcis capit: & agrum Iconico adiacentem populatur: & Armeniam minorem in potestatem suam redigit. Verùm dum lauandi causa rapidum amnem inexploratò ingreditur, in vndis perijt. Tū verò eius exercitus in Antiochenum agrum delatus, partim morbo, partim fuga consumptus est. Philippus autem Richardusque reges, Gallico Tyrrhenoque pelago Messanam simul delati, varia fortuna deinceps vsi sunt. Nam Philippus prospera nauigatione vsus, Ptolemaidæ portum attingens, Christianorū exercitum & animos auxit. Richardus verò tempestate in Cyprum delatus, cùm à Græcis portu prohiberetur, insulam vi ingressus, expugnatam spoliatamque firmo suorum communiens præsidio, Ptolemaidem tandem in castra peruenit. Oppugnabatur tum acriter vrbs: sed inerat validum Saladini præsidium: quo quidem persæpe erumpente, Christiani magna incommoda recipiebant. At verò Clemens omisso tantisper Tancredo, donec Christiani contra Saracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciscerentur, ad componendas res Ecclesiasticas animum adiecit. Nam & mores clericorum quorundam non satis probatos seueritate sua emendauit, & claustrum sancti Laurentij extra muros ædificauit, & Laterani ædes non medioeri impensa restituit, templumque vermiculato opere ac musino exornauit. Moriens deinde haud ita multò pòst pontificatus sui anno tertio, mense quinto, in basilica Lateranensi sepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

CAELESTINVS III.

clxxxij. Pont.

Caelestinus tertius, patria Romanus, patre Petro, cognomento Bubonis, pontificatum adeptus, ægrè ferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Constantiam rege Rogerio natam, occultè è monasterio Panhormitano eduxit, eamq; licet Deo dicatam, Henrico sexto Frederici Barbarossæ filio, dispensatione apostolica in matrimonium collocauit, hac conditione, vt regnum Siciliæ cis & vltra Pharum dotis nomine repeteret, reseruato cēsu quī pontifici feudatario iure quotannis solueretur. Hac autem beneficentia motus Hēricus, Tusculum (quod ipse firmo præsidio munierat) Cælestino reddit, quod statim Romani à pontifice acceptū, adeo diripuere euertereq;, vt saxa demolitæ vrbis in Capitolio vsq; ad multam ætatem in memoriam tantæ cladis seruata sint. At verò Henricus & Constantia Neapolim oppugnantes, soluere obsidionem coacti sunt, peste exercitum populante. Christiani autem, qui biēnio Ptolemaidem obsederant, tandem eam dedente præsidio receperunt, his conditionibus, vt & pars Dominicę crucis, quam superiùs amissam diximus, à barbaris redderetur, & eisdē cum singulis vestimentis abire liceret. At verò cū Dominica crux nō reperiretur,

multos

multos è barbaris Richardus trucidauit. His itaque malis perterritus Saladinus, desperansq; posse reliqua tueri, quarundam vrbium mœnia demolitus, de reddenda Christianis Hierosolyma cogitauit: quod certè ne faceret, discordia inter Philippum Richardumq; orta de principatu inter se contendentes, effecit. Verùm abeunte ex Asia Philippo, simulato interim morbo, Richardus maiori animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potissimùm tempore, quo Conradum Môteferratum Tyri in foro agentem, sicarij duo (arsaculas Saraceni vocant) gladijs confodere, deuoti priùs ac iurati se hostes omnes suæ superstitionis ea ratione interfecturos. Hi autem postea de fuga retracti, exquisitissimis cruciatibus sunt interempti. Henricus verò Campaniæ comes, Isabella regina in vxorem ducta, Tyri dominatu potitus est. At Richardus Guidonem Lusignianum blandè eum appellando, in eam sententiam tandem adduxit, vt sibi regni Hierosolymitani iura permitteret, quem titulum Anglici reges adhuc vsurpant. Auctus itaq; animo Richardus, obsidere Hierosolymam instituerat. Verùm in itinere à Saladino extremum agmen carpente vexatus, cùm iniquo loco decertare necesse esset, hostem magno suorum incommodo tandem superat. Qui postea non longè à Bethleem munitissimo loco castra metatus, intercipere commeatus instituerat, quo minùs ab Aegypto ad Christianos Hierosolymam obsessuros importarentur. Ob hanc itaq; caussam, & ob hyememquæ iam appetebat, Richardus relicta tam necessaria obsidione, ad quam pontifex eum continuò subministratis pecunijs animabat, Ascalonã concessit, quam pariter & Gazam à Saladino antea deletas instaurauit. Dilabentibus deinde passim maritimis copijs, Pisani in Hadriaticum delati, Polam capiũt, eo loci hybernaturi. Hanc ob rem Veneti aucta maiorem in modum sua classe, Pisanos Pola eijciunt, vrbemq; diripiunt, eos quouis in loco persecuturi, ni Cælestinus reip. Christianæ cauens, vtrunq; populum ad pacem cohortatus fuisset. Instabat iam ver, & mouere copias Hierosolymam Richardus instituerat, cùm subitò nunciatum est, regem Franciæ Normanniam ea mente vexare, vt in Angliam traijciens, regnum illud fratri Iohanni acquireret. Mutata itaq; sententia Richardus pacem cum Saladino componit his conditionibus, vt sibi omnia præter Tyrum & Ptolemaidem haberet: reliqua autem quæ in potestate Christianorum remanerẽt, nequaquàm vexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in Europam rediens, ab hostibus capitur. Redemptus autem ingenti pecuniæ vi, tandem in Angliam proficiscens, sæpe cum rege Franciæ decertauit, inclamante pontifice, qui suo ac Christianorum omnium iniquo tempore tantum certamen excitassent: maximè verò, quòd Saladino mortuo tum maximè recuperari Hierosolyma posset. Ferũt Saladini viri clarissimi trophæum hoc in funere habitum. Eius enim interior runica lancea suspensa, ante funus deferebatur, precone clamante, Saladinum Asiæ dominatorem, ex tanto regno tantisq; opibus nil aliud secum ferre. Dignum sanè tanti principis spectaculum, cui nil aliud ad summam laudem defuit, quàm Christi character. Tum verò Saladino mortuo, Cælestinus in magnam recuperãdæ Hierosolymæ spem veniens, Henricum imperatorem, qui mortuo Tancredo regnum Siciliæ occupauerat, ad bellum Asiaticum adhortatur: quod cùm ipse obire non posset, eò Maguntinum archiepiscopum & Saxoniæ ducem cum magnis copijs properè mittit. Idem quoque fecisset & Franciæ rex, ni Saraceni Mauritaniam incolentes, in vlterioremq; Hispaniam traijcientes, capto rege Castellæ, Bæticam omnino cepissent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitrabantur, tanta victoria elatos, sed illaturos bella finitimis. Hanc itaq; ob rem militem in Europa retinebant. Germani verò in Asiam traijcientes, & Berytum à Saracenis destitutum muniuere, & Ioppem obsidione pressam liberauerunt, petituri deinceps Hierosolymam, ni Cælestino tum mori contigisset pontifici sanctissimo, & qui nil in vita prætermisit, quo terra sancta (ita enim Hierosolymas vocant) recuperaretur. In tantis autem perturbationibus

Q 2 rerum,

rerum, tantoque ſumptu bellico ædes egregias, tum apud ſanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifices percommodè poſſent. Extant adhuc in Laterano valuæ æneæ è regione Sancta ſanctorum ſuo iuſſu, ſuaque impenſa fabrefactæ. Præterea verò ciuitatis nomen Viterbio dedit, Eccleſiamque eorum cathedralem fecit, Tuſcanenſem & Centumcellenſem ita in eandem transferens, vt vnus Epiſcopus omnibus præeſſet. Moritur autem Cæleſtinus pontificatus ſui anno ſexto, menſe ſeptimo, die vndecimo, ſepeliturque in baſilica Petri, bonis omnibus præ dolore & deſiderio hominis lachrymantibus.

INNOCENTIVS III.

clxxxiij. Pont.

INnocentius tertius, patria Anagninus, patre Traſimundo è familia comitum, vir etiam ante pontificatum doctrina & moribus inſignis, à Cæleſtino in numerum cardinaliũ refertur: quo mortuo in eius locum omnium conſenſu pontifex ſufficitur. Hic autem ſtatim vbi magiſtratũ inijt, bello Aſiaticu animum adijciens, Germanos propter Henrici mortẽ in Aſia tumultuantes retinere in officio literis, nuncijs, præmijs, pollicitationibus conatus eſt. Verùm id quidem fruſtra tentauit. Germani enim nemini obtemperantes, relicta Aſia, in Europam cum maximo Chriſtianorum detrimento tranſeunt: potiſsimùm verò Ioppenſium, in quos omni ope deſtitutos delati Turci, Saraceniq; etiam deditionem facturos, vi captos ad vnum omnes interfecere, euerſa ſtatim à fundamentis vrbe. Orta & in Germania ſeditio non parua eſt, cùm pars electorũ Othonẽ Saxoniæ ducẽ, pars Philippũ Germanum Hetruriæ ducẽ, quem Henricus tutorem filij moriens reliquerat, imperatorẽ optaret. Et ne quid mali ad perturbanda omnia deeſſet, rex Franciæ Philippo, Othoni rex Anglię fauebat. At verò Innocentius ne tumultu omnia complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitimè ab his ad quos pertinebat, electum. Nõ deſtitit tamen Philippus ob hanc rem, & Hetruriam in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præſidio munire. Idem fecit & Conſtantia Henrici vxor, quæ Frederici ſecũdi filij ſui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & vltra Pharum præter conditionẽ ſexus, ad propulſandam vim hoſtium conſtantiſsimè muniuit. Increbeſcẽtibus itaq; hoc modo diſcordijs, non omittendum bellum Aſiaticum Innocentius ratus, ſua autoritate & Bonifacium Montisferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricum ſancti Pauli, & Lodouicum Sabaudię comites in Saracenos mouit. Hi aũt oẽs coniunctis copijs Venetias delati, non prius Venetos perpulere claſſem in Turcos & Saracenos armare, q̃ polliciti ſunt oẽs paribus animis Iaderam, quæ iterũ ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Cõparata itaq; claſſe, & Tergeſtinos mare infeſtantes compeſcunt, & Iaderenſes poſt longam obſidionem capiunt. Agebantur hæc in ſinu Adriatico, cũ Alexius Iſaac fratrem imperatorẽ Cõſtantinopolitanũ, quo Latini amiciſsimo vſi ſunt, imperio depulit, & captum oculis in vincula coniecit. Hãc ob rem Alexius adoleſcens Iſaac filius, ex fuga in caſtra perueniens, opem pro patre contra tyrannum petit, quæ profectò hac conditione ei conceſſa eſt, vt & Græcam Eccleſiam Romanæ ſubijceret, & auri marcas xxx. millia perſolueret ob damna, quæ olim Emanuel imperator Venetis Franciſque intulerat. Hoc autem modo ictis fœderibus ab Iadera mouentes, dum Cretam præterlabuntur, eam puer Alexius in deditionem accipiens, Bonifacio Montisferrato ſibi cognatione coniuncto condonauit. Inde verò Conſtantinopolim profecti, dum terra marique vrbem oppugnant, Theodorum Laſcari, Alexij tyranni generum erumpere conantem, intra mœnia retrudunt, vrbemque biduo continuata oppugnatione vi capiunt. Aufugerat noctu Alexius, relicto magno auri pondere apud Irenem virginem Deo dicatam. Redeuntes itaq; in vrbem pater Iſaac & filius Alexius, non diu ſuperuixere. Pater enim morbo, filius autem veneno

penitus

penitus interiere. Interea verò Bonifacius Montisferratus regno Thessaliæ potitus, cùm pecunia indigeret, suadente Balduino accepta ingenti vi auri, Cretam Venetis dedit. His autem pecunijs fretus Bonifacius, Hadrianopolim à tyranno pressam oppugnans, & Valachos olim *Romanos vlteriorem Danubij ripam incolentes, & Bulgaros vicinos in se exciuit. Multitudinem itaq; hostium timens, Constantinopolim petijt, Soldano Iconij iturus obuiam, qui Satellia vrbe Græca capta, maximis calamitatibus Christianos quotidie vexabat. Innocentius autem tot hostibus vndiq; lacessitus, conquisitum vndequaq; militem continuò submittebat. Qui vbi accepit Hilminolinum maxima classe in Hispaniam traiecisse, Toletumq; oppugnare, publico edicto omnes qui ferre arma possent, ad extinguendum tantum incendium concitauit. Conuenerant eò multi Galli opem Hispanis allaturi: qui statim in patriam rediere, vbi aduentum suum Hispanis minime gratum sensere. Hanc ob rem Hilminolinus vtranq; Hispaniam incredibili celeritate hostilem in modum peruagatus, Arelatum vsq; & Auenionem perueniens, cædibus omnia & populationibus compleuit. Hac autem calamitate perciti quatuor Hispaniæ reges, Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ, & Nauarræ, copijs simul iūctis, cum Saraceno congressi, maximā victoriam adepti, nil præter Granatam Hilminolino reliquere. Oborta tum apud Tolosam hæresis est, quam Innocentio procurante beatus Dominicus, qui postea in sanctos relatus est, mira celeritate compescuit, adiuuante etiam Simone Nonforti. Non enim disceptationibus verborū tātùm, verumetiam armis opus fuit, adeo inoleuerat tanta hæresis. Otho interim Romanorum imperator, vbiq; à Philippo superatus, cùm in Agrippina colonia obsideretur, eruptionem infeliciter tentasset, à Coloniensibus excluditur, qui statim Philippo deditionem fecere. Non diu tamen superuixit Philippus: à comite namq; Palatino insidijs petitus necatur. Cognita verò huius morte, Germani ducem Saxonium imperatorem deligunt, Othonem quintùm appellatum, quem Innocentius sequēti anno Romæ coronauit. Veneti autem tum maximè rei maritimæ studentes, cùm obire omnia publicè non possent, priuatis etiam ciuibus negotium dedere, vt quā vellent insulas occuparent, modò in fide * rei permanerent. Vnde multi ciues insulas Ionij & Aegei occuparunt, publicè tamen Corcyram, Motonium, Coronum in suam redegere potestatem. Otho verò, quē diximus ab Innocentio coronam imperij suscepisse, cōtra ins fasq; occupatis Mōteflascone, Radicophano, multisq; Ecclesiæ Romanę oppidis, in regnum Neapolitanum mouens, id adolescenti Frederico secundo sublaturus, cuius ob ætatem curam tutores adhuc gerebant, iram pontificis in se concitauit: à quo & anathemate notatur, & imperij titulis priuatur, cùm monitus vt ab iniuria discederet, parere desierit. Hanc ob rē Boemiæ rex cū Maguntino & Treuirensi archiepiscopis, Lantgrauio Turingiæ, atq; Austriæ duce suadente, Fredericum secundum Siciliæ regē, vigesimum agentem annum, Romanorum imperatorem deligunt. Otho itaque in Germaniam rediens, paternæ ditioni consulturus, Innocentio recuperandi omnia quæ in Italia cœperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretam in fide armis cōtinentes, anno salutis millesimo ducentesimo quartodecimo, eādem in Coloniæ formā redigere, missis eò ciuibus qui Cretēses in officio continerēt. 1214 Venerat tum Romam Fredericus secūdus coronæ gratia: quam vbi ab Innocentio impetrare nequiuisset, in Germaniam profectus, regni Germaniæ diadema à Maguntino archiepiscopo accipiens, cum Lodouico rège Franciæ amicitiæ & fœderis societatem inijt: qua quidē amicitia Lodouicus ipse fretus, Iohanni Angliæ regi bellū statim intulit. Verùm Iohannes auxilio diuino & humano vsurus, Angliā Hiberniamq; Romanæ Ecclesiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis soluturum se pollicebatur, quod postea aliquandiu seruatum est. Fredericus autem Othonem persequens, à Lodouico rege Franciæ graui bello superatum Aquisgranum cepit: ibiq; iterum Innocentij pontificis authoritate fretus, vexillū

Dominicus hæresim apud Tolosam cōpescit.

crucis sustulit, laturus (vt ipse dicebat) opem & quàm primùm Christianis contra Saracenos in Asia dimicantibus. Preterea verò vt grati animi signum aliquod præ se ferret, Fundanum comitatum Ecclesiæ Romanæ dono dedit: vel datum antea, & vsurpatum deinceps, reddidit. At pontifex vbi videret Saracenorum potentiam in Asia concrescere, apud Lateranum maximum concilium celebrat, cui interfuere Hierosolymitanus, Constantinopolitanus patriarcha, Metropolitani lxx. episcopi quadringenti, duodecim abbates, priores conuentuales octingenti, Græci & Romani imperij legati: regnm verò Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ & Cypri oratores. Venere multa tum quidem in consultationem, nec decerni tamen quicquam apertè potuit, quòd & Pisani & Genuenses maritimo, & Cisalpini terrestri bello inter se certabant. Eò itaque proficiscens tollendæ discordiæ causa pontifex, Perusij moritur pontificatus sui anno decimooctauo, mēse septimo, die decimosexto, cuius vita adeò probata fuit, vt post eius mortē nil earum rerū quæ in vita egerit, laudauerit, improbaueritq; immutatū sit. Nam & decreta pleraq; retulit, quibus tam laicorum quàm clericorum mores componerentur. Scripsit & libros de sacramento eucharistiæ, de sacramento baptismi, de infelicitate conditionis humanæ. Habuit item sermones temporibus & solennibus diebus accommodatos. Improbauit præterea abbatis Ioachimi libellum quendam, non sanā doctrinam præ se ferentem. Damnauit & errores Almerici hæretici, qui postea Parisijs cum sectatoribus suis exustus est: qui ad reliquos errores affirmarat, ideas, quæ sunt in mēte diuina, & creare & creari, cùm ex sententia beati Augustini in mente diuina nil nisi æternum & incommutabile sit. Dixerat præterea in charitate constituto nullum peccatum imputari. Iuuere autem huius pontificis virtutem & doctrinam beati Dominici, vnde Prædicatorum, & Francisci Asisiatis sanctitas, vnde Minorum ordo tum originem habuit. Sunt qui scribant & Gratianum compilatorem decreti, & Papiam Lombardum, qui vocabula latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuisse. De Papia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidā ascribunt. Et ne existimes Innocentiū opera pietatis in tanto pontificatu prætermisisse, scito eius opera & impensa hospitale sancti spiritus conditū fuisse, auctūque adeò magnis prouentibus, quibus & peregrini & ægroti & vulgò concepti ac orphani alerentur. Ornauit & altare sancti Petri opere vermiculato, vt eius imago & literæ in fornice ipso scriptæ indicant. Vniuersis præterea vrbis Romæ Ecclesijs libram argenti dedit, vnde calices sacrificandi gratia conficerentur. Restituit & beati Sixti Ecclesiam iam vetustate collabantem. Hoc ideo factum ab eo maledici dicebant, ne omnem impensam in turrim quandam, nunc comitum appellatam cognomento, familiæ suæ transtulisse videretur. Vtcunque est, constat eum in quouis genere vitæ probatissimum fuisse, dignumq; qui inter sanctos pontifices censeatur.

Hospitale sancti spiritus conditur.

HONORIVS III.

1216 clxxxiiij. Pon.

Honorius tertius, patria Romanus, patre Americo, omnium suffragijs pontifex creatur, ad quem Petrus imperator Constantinopolitanus cum Iole vxore veniens, in basilica sancti Laurentij extra muros coronatur, deligiturque statim Iohannes Columna cardinalis Romanus, qui legatus ad res Asiæ componendas cum ijs copijs proficisceretur, quas Innocentius ad eam rem collegerat. Peruenerant iam Aconem Christiani proceres Honorio hortante: maximè verò Andreas Vngariæ rex, Venetorum nauigio fretus, quibus ob tantum beneficiū ius omne cōcessit, quod in Dalmatia dux Austriæ habuerat. Andream quoq; secuti sunt & Henricus comes Niuernēsis, & Gualterus regis Frāciæ camerarius. Hi aūt oēs inito consilio cum Iohanne Hierosolymitano rege, Damyatam Aegypti vrbem obsidere instituentes, anno salutis mille-

millesimo ducentesimo ac decimooctauo, mense Maij eò proficiscuntur. Aeliopolis hæc vrbs quondam appellata est, ab Aelio Pertinace, qui eam triplici muro circundedit, deducta Nili particula, quæ vrbem in insulæ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque posita plena mercimonijs: hæc primò miles diripuit. Verùm cùm postea flantibus zephyris Nilus in immensum creuisset, corrupta annona, laborare inopia rerum Christiani tum cepere, præcipuè autem obsidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longè à nostris castra posuerat. Hac itaque difficultate rerum moti Christiani, in Soldanum copias mouent. Is autem terrore perculsus, relictis castris rerum omnium copijs refertis, nostris obsidendi vrbem, quam liberaturus venerat, facultatem præstitit. Cordirius autem magni Soldani filius, Hierosolymæ retinendæ spem abijciens, si Damyata Christiani potirentur, dirupto vrbis muro, turrim Dauid & templum Domini tantummodo integrum reliquit: nec sepulchrum Christi violauit, motus (vt aiunt) illorum Christianorum precibus, qui ea loca incolebant. Dum nostri autem Damyatam acriter oppugnant, Soldanus eum maioribus copijs rediens, inter Cairum & Damyatam castra posuit, nec vnquam elici ad certamen conuitio aut maledicto potuit. Hac verò indignitate moti Galli, sine ordine in eos ruentes, magnum incommodum ab erumpentibus accepere: non tamen obsidio Damyatæ relicta est, quę tandem mense decimoquinto à Christianis capitur: direpta, militem ingenti præda locupletauit. Interim verò Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipso instante confirmat, & Fredericum secundum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quòd mortua matre Constantia, quæ ipsum in officio continebat, Romam veniens, contra ius fasque ditionem pontificiam vexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quòd de inimicitia pontificis & imperatoris ei constabat, maiorem quàm nunquam anteà comparauit exercitum, arbitratus Christianos nusquam apparituros: qui statim suadente Iohanne Columna cardinali Romano sumptis armis, hosti ad Nilum obuiam fiunt. Is verò timorem simulans, ne à loco in quo consederant, abirent, Nili excrescentiam expectauit: quæ paulò pòst apertis vndique ipsius fluminis cataractis, ita omnia inundauit, vt cubitum quouis in loco excederet. Hoc aũt malo perterriti Christiani, pacem statim hac conditione iniere, vt Damyata relicta, captiuis vtrinq; dimissis, reddito à Barbaris crucis ligno Christianis, Aconem Tyrumq; redire liceret. Damyata itaq; in celebritate purificationis beatæ virginis à Christianis priùs habitari cepta, in eiusdẽ natali, die Barbaris tum ex fœdere reddi taest, anno salutis millesimo ducentesimo & vigesimoprimo. Quo quidem anno Tartari gens Scythica, vel (vt alij volunt) à montibus Indiæ digressa, vastata Parthia, Media, Persia, Assyria, Armenia, in Sarmatas tandẽ peruenit, atq; nõ longè à Mæotidos palude concedentibus accolis sedes posuit. Christianorum autẽ duces cùm moliri in Asia nil posse viderẽt, obstantibus hostibus, cũ Iohanne Columna in Italiam redeũt: quos subsecutus Iohannes Hierosolymitanus rex, cùm Romam venisset, perbenignè magnis donatus muneribus, ab Honorio suscipitur. Frederico deinde, quẽ diximus anathemate pontificis notatum, filiam ex Iole vxore susceptam, in matrimonium locat, eiq; ius illud condonat dotis nomine, quod sibi hæreditario iure in regno Hierosolymitano competebat. Hinc est, quòd omnes Siciliæ Neapolitaniq; reges, titulum Hierosolymitani regni verbis, non etiam armis sibi vindicant. Iohannes deinde in Franciam proficiscens, meliore certè fortuna quàm anteà vsus est. Nam Philippus rex Francię moriẽs, ei ex testamento quadraginta millia librarum argenti, totidemq; magistro templi Hierosolymitani reliquit: quo adminiculo fretus, in Hispaniam proficiscens, ad persoluendum votum beato Iacobo promissum, Berengariam regis Hispaniæ sororẽ in vxorem accipit: eo præsertim anno, quo Dominicus vir sanctissimus Bononiæ moritur, quoq; Fredericus Henricum filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Ho-

Ordo Dominici cõfirmatur.

norius autem satis à rebus externis quietus, & Ecclesiam sancti Laurentij extra muros, & basilicam Sancta sanctorum, & Ecclesiam sanctæ Viuianæ restituit. Aedes præterea Casæ Marij ædificauit: semifornicem & Cyborium beati Petri miris operis exornauit. Decretales quoq; epistolas compilauit. Ordinem beati Frãcisci comprobauit, quem biennio pòst Gregorius in catalogum sanctorũ retulit. Hoc autem modo Honorius benè ac beatè vitam ducens, vt bonum pastorem decebat, anno pontificatus sui decimo, mense septimo, die decimotertio moritur, sepeliturq; in basilica sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe. Post cuius mortem tanti terræmotus repentè exorti sunt, vt in montibus Saluijs ad quinque millia hominũ perijsse constet, cadentibus domibus, saxisq; ex cacuminibus montium in habitatas conualles passim ruentibus.

GREGORIVS IX.

1227 clxxxv. Pont.

Gregorius nonus, natione Hernicus, patria Anagninus, è familia comitum, Innocentij tertij nepos, apud Septizodium pontifex creatus, Fredericum statim monuit sub anathematis pœna, vt primo quoque tempore in Asiam cum exercitu proficisceretur recuperandæ Hierosolymæ causa. Promisit quidem Fredericus se id facturum: atque omnibus cruce signatis mandauit, vt Brundusij ad certam diem cum armis adessent. Venerat eò magna multitudo, præcipuè verò è Germania Lantgrauius Hassiæ, qui Brundusij vnà cum magna parte militum moritur, dum Fredericus ægritudinem simulans, in Sicilia se continet. Hæc autem fraus ita apertè deprehensa est, vt constet ipsum Fredericum cognita Lantgrauij morte, eò celerrimè adnauigasse, omnemque eius supellectilem diripuisse: non destitit tamen fingere sibi in animo esse in Asiam traijcere. Eò enim post rapinam nauigationem direxit, omnibus qui tum aderant subsequi iussis, licet nõ ita multò pòst (vt ipse dicebat) procellis agitatus, Brundusium redierit. Hac autem fama percitus Iohannes rex Hierosolymitanus, cum Berengaria vxore pontifici rem gratam facturus, Bononiam venit, Venetorum nauigio in Asiam traiecturus. Verùm pontifex cognita Frederici fraude, ne Iohanni re infecta abire liceret, eum & hexarchatus Rauennatis gubernatorem instituit, & Honorij tertij sententiam in Fredericum latam, confirmauit. Grauioraque in eum molitus fuisset, ni Maurorum impetum reformidasset classe, tum potentium, quos tandem Ferdinandus Aragonum rex tanta clade superauit, vt breui Maiorica insula vna ex Balearibus, & Valentia vrbe potitus sit, pulsis Saracenis, incolas locorum suscipere Christianos ritus impulerit. Nauigauit tandem Fredericus amicorum precibus & minis pontificis fessus, in Cyprum vsque, vt Christianis in Asia bellantibus, quos sæpe deceperat, aliquam spem daret. At verò dum inde Soldani vires explorat, Rainaldus eius præfectus, quem in Sicilia dimiserat, in pontificem mouens, multa Picentini agri oppida occupat. Erat tum Perusij pontifex Asisium petiturus, vt quæ de Francisco viro sanctissimo miracula audierat, præsens cognosceret. Quam ob rem eum re (quemadmodum audierat) comperta, in sanctorum numerũ statim retulit, magno Christianorum conuentu ob eam rem habito. Dum hæc à pontifice agerentur, alter Frederici satelles Fulgineum per factionem occupat: vnde paulò pòst armis bene cùm Ecclesia Dei sentientiũ depellitur. Instabat literis & nuncijs Fredericus Anconam iam profectus, vt à pontifice absolueretur, quòd diceret se deinceps in eius potestate futurum. Verùm pontifex cognita hominis fraude, & Christianos milites in Asia dimicantes admonet, vt sibi à Frederici insidijs caueant, aliquid noui semper machinãtis in hominum perniciem: & Iohannem Hierosolymitanum regem comparato exercitu in Rainaldum mittit, Picenum agrum rapinis & incendijs vexantem. Alijs verò copijs, quibus cardinalem Columnam præfecerat, è sancto Germano præfectum Frederici deijciens cum Saracenis mercede conductis, omnia

omnia ab eo saltu Capnam vsque pertinentia, in deditionem breui recepit. Hac autem calamitate moti, qui in Vmbria & Picentibus Frederici nomine militabant, relictis quæ occupauerant, in regnum trepidè redeunt. Interim verò Fredericus Brundusium rediens, pacis admodum cupidus, vltrò pontificem rogat, vt in gratiam recipiatur, imperatorque appelletur, ac pro regno Siciliæ verus Ecclesię feudatarius. Quod quidem non priùs impetrauit, quàm vncias auri centum & viginti millia ecclesiæ Romanę ob illata damna persoluisset, ipseq; pro ea re supplicatum ad pontificem Anagniam venisset. Cùm autem Gregorius ad omnia intentus (vt bonum pastorem decebat) Perusinorum res ab exulibus perturbatas, eò profectus componere studiosus esset, statim Romæ tanta seditio orta est & hæresis, quanta nunquam anteà, Hannibale ex gente Hannibala cum quibusdam sacerdotibus malè sentiente: quo quidem autore populus Romanus vsus, in Ecclesiam Dei coniurauerat: sed hunc diuina vltio citò compescuit. Nam & Tiberis supra modum inundans, multa damna mortalibus intulit: & tanta peste laboratum est, vt decimus quisque vix superfuerit. Pontifex tamen mira clementia vsus, Romam veniens, populo Romano ignouit, pulsò è senatorio ordine Hannibale, conuictis de hæresi sacerdotibus errorem fassis, ac saniorem opinionem subire iussis. Ad ornandam verò vrbem deinde conuersus, & veteres cloacas* eliminatas restituit, & nouas extruxit, vrbis dignitati & valetudini vno tempore consulens. Ab vrbe deinde abiens valetudinis gratia, & Reate (vt quidam volunt) beatum Dominicum principem ordinis Prædicatorum, & Spoleti Antonium Vlyxibona oriūdum, Patauij mortuum, secundum à Francisco ordinis Minorum autorem, in sanctos retulit. Anagniam deinde rediens, omnia circunquaque posita muniuit, Romanorum contumaciam veritus, quorum senator more veterum legem rogauerat, populusque sciuerat, vt omnia oppida circa vrbem posita, Romanis vectigal penderent: non est tamen veritus pontifex dissuadentibus cardinalibus Romam proficisci, quò Romanos ad sanitatem reduceret, tum monendo, tum castigando. Verùm cùm nihil proficeret, Reate se contulit, quò & Fredericus imperator. Collocuti simul de rebus agendis, in hanc statim sententiam venere, vt primo quoque tempore Romanos coniunctis copijs adorirentur. Decepit tum quidem pontificem, vt anteà semper, Fredericus. Namque in Germaniam abiens, militibus suis mandauit, vt Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaque perfidia pontifex motus, Germanis militibus ad castra sua confugientibus magnum proposuit præmium: qua re tanta multitudo confluxit, vt postea Romani aperto Marte cum Ecclesiæ copijs congredi nusquam sint ausi. Recuperato igitur & patrimonio sancti Petri, & agro Sabino, spretisque Soldani legatis, qui suppliciter pacem petebant, multos ex Francisci & Dominici fratribus per Europam misit, qui prædicatione Christianos ad arma contra Saracenos concitarent, quorum opera tanta multitudo militum breui comparata est, quanta nunquam anteà. Interim verò dum tanto exercitui dux idoneus quæreretur, Elisabet regis Vngarię filiam, mulierem optimam, ac miraculis claram, pontifex in sanctas retulit. Theobaldus autem Nauarræ rex, & Aimiricus Montisfortis, Henricusq; Bari ac Campaniæ comes, iter per Germaniam & Vngariam cum magnis copijs facientes, Constantinopolim primò, mox traiecto Bosphoro Ptolemaidam peruenere, longè ac latè omnia populantes. Verùm non ita multò pòst superueniente magna hostium multitudine, cùm se* cædendo biduo defendissent, cum optimo quoque milite cadunt. Atque hoc modo expeditio magno conatu inchoata, breui recidit imperitia ducum. Pontifex autē tantam calamitatem ægrè ferens, Romam persuadentibus Romanis & obsecrantibus, redire instituerat, faciendarum supplicationum causa, ad placandam Dei iram, si quam ex peccatis hominū conceperat. Quò minùs autem id faceret, vetitus à Petro Fregepane, qui partes imperatoris sequebatur, Perusiā Viterbium se contulit, iturus contra imperatorem armato milite,

*eliminatas.

Pontifex ab imperatore deceptus.

Elisabet regis Vngariæ filia

te,

te, quem intellexerat transpadanam Italiam iam tum attigisse, ac contra ius fasq; socias ciuitates oppugnare iam fessas calamitate, alia super aliam ab Ecelino Patauino tyranno accepta. Ecelinus enim cognomento Romano, cuius auus Theutonicus sub Othone tertio in Italia ordines duxerat, copias à Frederico secundo accipiens, magnam tyrannidem in transpadana Italia sibi comparauit, redactis in potestatem suam Taruisio, Patauio, Vincentia, Verona, Brixia. Fredericus itaque aui fœdera nequaquam obseruans, Mediolanenses & socias ciuitates apud nouam Curtem (ita enim locus vbi pugnatum est, appellabatur) ingenti clade superatos trucidat. Hanc ob rem pontifex omissa deinceps spe rei benè gerendæ, ob illatum socijs incommodum, redire ad vrbem instituit, Iohanne Cincio vrbis senatore contradicente: cuius audaciã Iacobus Cappocius Romanus ciuis infringens, pontificem magnificè ac splendidè suscepit. Hic est ille Iacobus, cuius nomen adhuc legitur in tabernaculo opere musiuo sua impensa extructo in sancta Maria ad Præsepe, qua in basilica Petrus quoque Cappocius sepultus est sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorem schismaticum persecutus est, quique & hospitale sancti Antonij non longè ab eadem basilica, & Perusij gymnasium (quod Sapientiam vocant) sua impensa extruxit. Gregorius autem pacata vrbe, & Fredericum iterum anathemate notat, ac imperio priuat, & legatos Genuensium ac Venetorum iam ad arma spectantium, componendæ rei causa ad se vocat: hisque rationibus inter vtrumque populum fœdera componit, ne alter sine altero cum imperatore Constantinopolitano fœdus ineat, vtq; bella gerenda vtrique communia essent, & signa vtriusque vicissim ferrent. Illis autem, qui fœdera hæc in nonum inita annum rupissent, interdictum sibi à sacris anathematis vinculo scirent. Balduinus autem, qui mortuo Iohanne biennio Constantinopolitanum tenuerat imperium, cùm ægrè se ab hostibus inopia ærarij tutaretur, & filium pignori mercatoribus Venetis ob æs mutuo acceptum dedit: & ex ædibus sacris ablatum plumbum, ac item lanceam illam spongiamque, qua Christus saluator noster hinc potus est, hinc vulnus accepit, Venetis pecuniosis vendidit. Fredericus autem Venetis admodum infensus, quòd Gregorij partes tuerentur, eos tum paludibus conclusos vehementer oppressit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim verò conspirantibus omnibus transpadanis ciuitatibus, duce Gregorio Montelongo, Bononiensis ciuitatis legato, Ferraria, quæ ab Ecclesia Romana ad imperatorem defecerat, capitur, Salinguerra viro fortissimo eam acerrimè aliquandiu defendente. Capta autem, Azoni Estensi, qui bello interfuerat, Ecclesiæ nomine gubernanda committitur, salutis nostræ anno mil-
1240 lesimo ducentesimo ac quadragesimo. At verò imperator, qui tum Pisis erat, cùm non satis sibi constaret, qui partes suas, quive pontificis sequerentur, ciuitates Italiæ in duas factiones tum primùm diuisit. Nam qui pontifici fauebãt, Guelphi,
Guelphi & Gibellini. qui verò imperatori, Gibellini appellati sunt. Hæc quidem teterrimarum factionum nomina, ad perniciem humani generis inuenta, primùm apud Pistorienses audita sunt, cùm cancellarij Panzaticos Gibellinos ab vrbe eiecissent, cumq; alteri factioni Guelph, alteri Gibel Theutonici fratres fauerent, vnde tantæ perniciei nomina indita sunt. Florentini præterea nobiles suos Pisanis Gibellinarum partium fauentes, in exilium eijciunt. Pellunt & Guelphos vicissim ab vrbe sua Aretini & Senenses, quorum exempla multæ ciuitates Italiæ secutæ, bella plusquam ciuilia inter se commisere. Hinc multæ ciuitates à pontifice desciuere, tum in Vmbria, tum in Hetruria, præcipuè aũt Viterbiẽses. Defecissent etiam Romani ciues, ni pontifex delatis per vrbẽ supplicando apostolorum capitibus, populũ ad commiserationem mouisset, habita etiam in basilica sancti Petri oratione dignissima: qua tumultuantes, ita in sententiã suam traxit, vt eos impulerit pro Ecclesia Dei crucẽ & arma suscipere. Hi postea veniente hostili agmine ad vrbis mœnia Fredericum armis submouere, qui indignabundus captiuũ quenque varijs cruciatibus ne-

necans, in Samnium concesſit: Beneuentum vi captum diripuit, ac mœnia circunquaque euertit. Iterum aũt ad vrbem rediens, via Latina hoſtili animo Caſsinenſe monaſterium ſpoliat, eiectis inde monachis: Soramque quondam Samnitium ciuitatem, ad Lyris fluuij caput ſitam, ferro flammaque vaſtat, Templariorum bona vbique diripit. Saracenos verò adeo dilexit, vt eorum opera præ cæteris in bello vteretur, magiſtratusque eis ac propriam vrbem conceſſerit, quæ noſtris quoque temporibus Nuceria Saracenorum vocatur. Fratrem præterea regis Tuniſij, Panhormi baptiſmum petentem, ne id faceret, verbis deterruit. Rauennam autem repentino incurſu petitam, in poteſtatem ſuam redegit. Hanc ob rem Gregorius concilium apud Lateranum indixit, in quo de abrogando Frederico ratio haberetur. Verùm Fredericus terra mariq; vias præcluſit, & quoſdam cardinales ac prælatos de via & nauigatione captos, adiuuantibus Piſanis, in carcerem coniecit. Qua ex re tantum dolorem Gregorius cepit, vt non diu ſuperuixerit. Moritur enim pontificatus ſui anno quartodecimo, menſe tertio, cùm paulò antè ſolis eclipſis tanta appáruiſſet, quanta nunquam anteà. Raymundum autem Barchinonenſem, quo adiutore in compilando libro decretalium Gregorius vſus eſt, ita quidam tum laudant, vt maiori commendatione laudari nemo poſsit. Solis eclipſis ante mortem Gregorij.

CAELESTINVS IIII.

Aeleſtinus quartus, patria Mediolanẽſis, è familia Caſtilionum, Epiſcopus Sabinus, vita & doctrina inſignis, ſenex admodum & valetudinarius in locum Gregorij ſuffectus, decimoóctauo pontificatus ſui die moriens, in baſilica Petri ſepelitur, magno ſui deſiderio relicto, quòd homines ſperabant ſe eius pontificatu felices futuros. Vacat tum ſedes vno & viginti menſibus. Cenſuere enim, qui tum autoritate in Eccleſia Dei valebant, neminem in pontificem eligendum eſſe, donec cardinales à Frederico in carcere detinerentur. Interim verò ſede vacante, Fredericus agrum Picenum percurrens in Flamineam vſq;, Fauentiam & Bononiam aliquantulum reſiſtentem vi occupat, ſcholamque Bononienſem, quibus admodum infenſus erat, tum primùm Patauium transfert. Omnes præterea, quos fautores Eccleſiæ intellexerat, varijs calamitatibus afficit. Balduinus autem Conſtantinopolitanus imperator, omiſſa ſpe omni benè gerendæ rei in Aſia, cum Raymundo Toloſano comite in Italiam veniens, tantum precibus valuit & autoritate apud Fredericum, qui tũ Parmę erat, vt cardinales captiuos aliosq; eccleſiaſticos incolumes dimitteret. Qui non ita multò pòſt Anagniæ conuentu habito, de creando nouo pontifice rationem habuere. clxxxvij. Pont. 1241

INNOCENTIVS IIII.

Nnocentius quartus, Synebaldus anteà vocatus, patria Genuenſis, familia Fliſca, è Lauanię comitibus, Anagnię pontifex creatur: quo nuncio Fredericus imperator non admodum delectatus eſt. Notat enim hominis virtutẽ magnitudinemq; animi. Anteà namq; ſimul familiariter aliquandiu vixerant, & ob eam rem verebatur, ne à ſe anteactę vitę rationem exposceret. Quare congratulantibus amicis dixiſſe ferunt, Synebaldum cardinalem ex amico optimo in hoſtem acerrimum ob pontificatum mutatum eſſe. Innocentius autem pontificium habitum indutus, Romam veniens, prodeunte obuiam honorato quoque, magno omnium applauſu ſuſcipitur: qui ſtatim peractis, quę de more in conſecrandis coronandiſque pontificibus fieri conſueuerunt, de pace cum Frederico ineunda mentionem facit, Balduino ad rem conficiendam autoritatem ſuam interponente. In longum verò protracta res, quatuor menſium tempus inſumpſit, conuentumque inter eos tandem, vt pontifex ciuitatem Caſtellanam clxxxviij. Pont.

pe-

petens,eo loci imperatorem opperiretur,secum de componẽdis rebus sermonem habiturum. Verùm cùm Innocentius paratas sibi à Frederico insidias, tum Romæ, tum in itinere certo indice comperisset, Genuensium nauigio fretus, quòd apud Centumcellas in portu consederat, in Franciam proficiscens, secunda nauigatione vsus, Lugdunum peruenit, ab omnibus benignè & comiter susceptus. Concilio deinde eo loci indicto, anno salutis millesimo ducentesimo quadragesimosexto, literis, nuncijs, præcone postremò imperatorem ad se citat, proposita pœna nisi dicto obtemperet. Imperator autem Sinuessanum quendam iureconsultum eò mittens, nihil aliud præter dilationem temporis à Pontifice petens, iturum se breui pollicetur. Datum est tempus quo id fieri deberet. Verùm cùm Fredericus fallendi arte callidus, occasionem calumniandi & opprimendi Innocentij quæreret, omnium consensu imperio & regnis priuatur. Hanc ob rem Fredericus ita incensus, ædes ac villas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius monitu Parma, vbi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, dirui iussit. Inito deinde fœdere cum duce Burgundiæ, proficisci Lugdunum instituit, parato ingenti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cùm ei nunciatum est, Parmenses exules, superatis ad Tarum fluuium ciuibus suis, vrbem vi ingressos maximam cędem edidisse. Hanc ob rem Fredericus omisso itinere quod cœperat, conuocatis ex tota Italia copijs suis, quæ ad sexaginta millia hominum fuisse constat, obsidere Parmam instituit, ad quam tuendam magna profectò ciuitatum sociarum cum legato apostolico auxilia conuenerant. Is autem biennio constanti animo obsidionem passus, tandem erumpens, Fredericum nil tale metuentem fundit fugatq;, eumq; castris rerum omnium copia refertis spoliat. In vrbis enim modum castra vallo ac fossa Fredericus ipse hac mente munierat, vt direpta & euersa Parma, in quam magnum conceperat odium, eo loci vbi statiua habuerat, nummosq; conflarat, Victorinos appellatos, Victoriam vrbem conderet. Sunt qui scribant Fredericum ea clade & coronam maximi pretij, & vasa aurea magni ponderis amisisse, ægreque ex tanta calamitate ad Cremonenses confugisse: quorum tamen vrbem intrare nequaquam ausus est, quòd multi ex Cremonensibus cum Frederico militantibus eo prælio ceciderant. At verò Innocentius vbi intellexit Fredericum tanta clade infractum animo, voluptatibus sese dedisse, extructis amœnissimis hortis, in eisdemque incluso cum spadonibus suis pulcherrimarum mulierum agmine, nominis sortem miseratus, omisso concilio, legatos per Franciam & alias prouincias misit, qui populis suaderent militiam Christi suscipere, Lodouicumque regem Franciæ sequi in Asiam traijcere properantem: id enim se facturum Lodouicus dum graui valetudine cruciaretur, pollicitus est, & vouit. Impedire tamen hanc expeditionem nonnihil visi sunt Tartari, qui agmine bipartito Europam tum & Asiam inuaserant. Nam qui Asiam petiere, Georgianam superioremque Armeniam peruagati, Iconium vsque Turcorum regiam peruenere. Alia verò manus Batone duce Poloniam & Vngariam populati, ad mare Ponticum deflexere, vbi Russiam siue Rutheniam & Gazam amplissimas regiones vastarunt. Eodem quoque tempore Grossoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente templarios aggressi eos fundunt, ac Hierosolymam facilè capiunt mœnibus carentem: Christianos qui tum in ea erant trucidant: Sepulchrum Christi quouis genere turpitudinis fœdant. Hanc ob rem motus Innocentius, Lodouicum regem accelerare iter in Asiam cohortatur cum eo exercitu, quẽ ad eã * comparauerat. In Cypro hyemare ei necesse fuit, quia eò iniquo anni tempore peruenerat. Vere autem appetente, Damyatam contendens, & classem Soldani repulit, & pugnantes in littore terrestres hostium copias superat, ibiq; statiua tamdiu habuit, donec ab Italia reliquæ copiæ subsequerentur. Quo minùs autem ex Italia eò miles proficisceretur, Frederici rabies effecit, qui à libidinibus, quibus aliquan-

aliquandiu immersus fuerat,ad arma conuersus,totam prouinciã cõpleuerat,impuleratq́;quasdã ciuitates studio partium à põtifice desciscere,maximè verò Foroliuienses, Ariminenses, Vrbinates,ac totum Picenũ.In Vmbria p̄terea defecerant oẽs præter Tudertinos,Perusinos,Asisiates. Soli aũt Florentini in Hetruria põtificem sequebantur,quos certè adeo bello Fredericus vexauit,vt tandẽ eos coegerit Guelphos cõciues suos ab vrbe pellere. Bononienses verò cum Henrico Frederici præfectoq; pugnare ausi,hominem vincunt & obtruncant.Sunt autem qui scribant Fredericum hoc tempore,dum in Siciliam traijcit,Panhormi mortuum. Alij verò affirmant eum in Apulia graui morbo laborasse, & iam conualescentem à Manfredo filio adolescente ex nobili concubina suscepto, compresso vi ore, mori coactum. Illud certè constat, Fredericum paulò ante mortem Manfredo, quem Tarentinis principem dederat,multa etiam oppida,præter ipsum principatum dedisse:Conradum verò ex Iole Iohannis Hierosolymitani regis filia susceptum,hæredem rerum omnium reliquisse,quem postea Manfredi opera veneno petitum cõstat, cùm tamen priùs Neapolim & Aquinum vi captum diripuisset, obstante pontifice, & frustra reclamante,qui pacem Italiæ ea mente quærebat, vt ei transmittere militem Italum ad Lodouicum iam Damyatam oppugnantem liceret. Verùm capta Damyata, cùm Robertus Pictauiensis comes nouas ex Gallia copias traiecisset,Damyata mouens, ad Pharamiam vrbem exercitum mouet; quò Soldanus cum magnis copijs id veritus iam peruenerat. Fluuius certè duos exercitus dirimebat, qua ex re factum est, vt nunquam collatis signis ad summam dimicationem ventum sit. Leuia interdum committebantur prælia,vtroque exercitu castra sua tuente. Robertus tamen maiora ausus, cùm temerè progrederetur,ab hostibus capitur. At verò Innocentius incendijs bellorum iam penè in Italia extinctis, ad vrbem redire instituit, redacto tamen priùs in sanctorum numerum Hedimundo confessore Cantuariensi Episcopo. Cùm verò Perusiam iam peruenisset, Romam consultò declinans ob senatoriam potestatem, quæ nimia ei ac curiæ Romanæ videbatur, Petrum Veronensem ordinis Prædicatorum, ab hæreticis Mediolanum & Comum inter cæsum, in sanctos Christi martyres retulit. Idem fecit de sancto Stanislao Cracouiensi Episcopo, qui in vita miraculis claruit. Accersitus deinde à proceribus regni Siculi, Neapolim nuper instauratam statim proficiscitur,ibique moritur, ac sepelitur in Ecclesia sancti Laurentij, pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto, die duodecimo,dum breui se toto regno potiturum arbitratur. Ipsius autem Innocentij viri optimi decretum fuit, vt octaua natiuitatis beatæ Mariæ virginis in Ecclesia Dei quotannis celebraretur. Idem verò bono consilio vsus, cardinalium sedes iam pridem vacuas optimo quoq; in collegium cooptato repleuit, statuitq́; vt cardinales equo in publicum vecti,galero rubro vterentur,honestandi ordinis causa. Multa quoq; vir doctissimus in tanto rerum fastigio collocatus,edidit & compilauit. Apparatus namque decretalium composuit, quo ipsi canonistæ plurimum vtuntur. Continent enim disputationes quasdam,quæ rem ipsam mirificè aperiunt.Edidit & alium in concilijs approbatum, quem Hostiensis in summa sua Authenticas vocat. Scripsit & librum de iurisdictione imperij & autoritate pontificis, contra Petrum quẽdam cognomento Vineam,qui imperij & aliorum rerum omnium arbitrium imperatori tantùm asscribebat.Hunc librum postea Innocentius apologeticum vocauit. Doctorum quoque virorum familiaritate mirificè delectatus est, quos etiam ad dignitatis gradum euexit.Hugonem enim vita & doctrina insignem, sanctæ Sabinæ cardinalem promulgauit,qui ob dignitatem acceptam à priore vita nusquam decessit, ordinis sancti Dominici priùs habebatur. Scripsit idem Hugo & glossas in Bibliam & concordantias, vt istorum vocabulo vtar. Huius quoque pontificis tempore & mandato, Alexander ordinis Minorum frater, qui iam grandis natu religionẽ ingressus fuerat, summam in theologiam scripsit admodum copiosam.

Cardinales rubro galero vtuntur.

Edidere & libros suo tempore in decretales, quos apparatum vocarunt, Bernardus Parmensis, & Compostellanus, viri doctissimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentij excitati. Pontificis verò nepos Guilielmus, patruum non multò pòst sequitur, cuius quidem sepulchrum in sancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

ALEXANDER IIII.

1255 clxxxiij. Pont.

Lexander quartus, natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Campanos vocant) patria Anagninus, in locum Innocentij suffectus, Manfredum statim admonet, ne quicquam contra dignitatem Ecclesiæ moliatur: qui accersitis à Nuceria Saracenis, copias Ecclesiæ nil tale metuentes apud Fossam aggressus, partim occidit, partim cepit, iam pridem animos regios gerens, mortuo (vt ipse fingebat) Coradino, cuius se hæredem meritò futurum dicebat. Christiani autem, quos diximus ad Pharamiam castra habuisse, peste ac fame laborare cœperunt, parte Nili ab hostibus occupata, per quam commeatus in castra vehebantur. Eò enim Hierosolymitanus patriarcha cum multis nauigijs profectus, ab hostibus capitur. Hanc ob rem Lodonicus ne fame opprimeretur, Damyatam repetens, in maximas incidit hostium copias, à quibus bello superatus, cum Alphonso Pictauiensi & Andegauensi comite fratribus germanis capitur. Verùm interfecto à suis post tantam victoriam Soldano, alter qui ei suffectus est, recuperata Damyata, & accepta pecunia, Christianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidam perduxit. Lodouicus autem rex suadente Alexandro pontifice, remissis in patriam fratribus, tamdiu in Asia commoratus est, quoad Cæsarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Christiani de Saracenis nuper receperant, instaurata præsidijs firmarentur. Tum demum verò sexto expeditionis suæ anno in patriam reuertitur. Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus, Octauianum Vbaldina gente ortum, Ecclesiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, qui Neapolitanos contra Manfredum in fide confirmaret, pollicitus se breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxilium allaturum. Sed Manfredus non contentus Neapolitanos vexare, in Hetruria quoque factiones mouet: maximè verò Florentiæ, quæ mortuo Frederico, statim in libertatem sese vendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos sub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus resisterent. Hac itaque ratione Guelpha factio tantum in Hetruria valuit, vt Pistorienses, Aretinos, Pisanos, Senenses, qui Guelphos ciues suos eiecerant, graui odio & maximis bellis persequerentur: Lucenses contrà Pisanos potissimùm adiuuantes, quos certè Florentini tum oppressissent, superatos ad Arsetim fluuium, nisi Bonitij oppidi suspectam fidem habuissent. Erat enim Bonitium in valle Helsæ situm, à Senis duodecim millibus passuum distans, loco, natura & arte munitum: quo quidem Gibellini vt arce belli in Guelphos vtebantur: hoc vi sublato & euerso, Florentini, contra quos Manfredus senserat, Alexandro pontifici Manfredi aduersario copias pollicentur. Hanc ob rem Manfredus iam Panhormi rex declaratus, conducto Saraceno milite, & legatum apostolicum magnis cladibus attriuit, & Iordanem copiarum suarum præfectum cum mille & quingentis equitibus in auxilium Senensium contra Florentinos misit, qui nō ita multò pòst Florētinos ad* Arbiam flumē tanta clade superarunt, vt relinquere vrbē hostibus sint coacti. Non destitit tamē pontifex tyrannos vbiq; locorū persequi. Cū enim Ecelinus tyrannus, quē diximus totā ferè Venetiā occupasse, Mantuā obsideret, Philippū Fontanēsium archiepiscopū Rauennatē Alexander Venetias properè misit, qui prædicata Christi cruce, cōparatoq; exercitu, Anselmum Ecelini ex vxore nepotem, è Patauio expulit. Hanc ob rem Ecelinus Mantuam obsidione soluens, ac Veronā concitato gradu petēs, cùm recuperandi

Pata-

Patauij spem omnino omisisset, Patauinos omnes (ad duodecim millia fuisse in castris constat) varijs cruciatibus necauit. Tum verò Theologi quidam ordinis Minorum Brixiam missi, eò prædicando ciuitatem deduxere, vt & Guelphos extorres reciperent, & partes Ecclesiæ sequerentur. Idem quoque Placentini & Cremonenses fecissent, ni Obertus Pallauicinus dominatum adiuuantibus Gibellinis occupasset. In hunc verò & Ecelinum belli socium, legatus apostolicus Brixia mouens, adiuuantibus Guelphis, apud Gambaram magna accepta clade superatur & capitur cũ episcopo Brixiano, & factionis Guelphæ optimatibus, quos omnes Ecelinus accepta priùs Brixia incolumes statim dimisit, anno salutis millesimo ducentesimo quadragesimonono. 1249 Legatus autem apostolicus veritus, ne Ecelini potẽtia supra modum cresceret, seiungere Obertum Pallauicinum ab Ecelino instituit. Id autem potissimùm per Bosum Donarium ciuem Cremonensem & domi nobilem tentat, qui Obertum impulit, proposita cum detestatione Ecelini crudelitate & sæuitia, vt omisso Ecelino, cum Mediolanensibus & Mantuanis, alijsq; socijs ciuitatibus fœdus iniret. Tum verò Ecelinus ira percitus, quòd omnes propemodum in se coniurasse cerneret, comparato ad Cassanum exercitu, omnem Insubriam vastans, socias ciuitates ad bellum exciuit, à quibus non ita multò pòst superatus & captus, Soncini moritur: eò enim post acceptum graue vulnus delatus fuerat. Omnes itaque Cisalpinæ ciuitates libertatem mortuo tyranno consecutæ, Alexandri pontificis deinceps auspicia & monita secutæ sunt. Legatus autem apostolicus, qui Patauinos in libertatem vindicauerat, reliquias bellorum persecutus, Albericum Ecelini fratrem Taruisio pulsum, cum vxore & liberis obtruncat. Alexander verò pontifex sublatis tyrannis, extincto tanto incendio, repetere bellum Asiaticum instituerat: sed discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit, ne tam pium bellum tamq; necessariũ sumeretur. Ptolemaidam Tyrumque, vrbes admodum diuitijs & opibus præpotentes, Christiani tum incolebant: maximè verò Genuenses, Pisani, Veneti mercatores, qui per annos iam quatuor & sexaginta, omnes ferè orientis atque occidentis mercaturas eò cõtraxerant. Hi autem mercatores separatas habebant areas, separatos vicos, portoria propria, nec quicquam commune inter Venetos Genuensesque apud Ptolemaidam erat præter diuina templa. De monasterio sancti Sabæ orta contentio est, quod vtraque ciuitas sibi vendicare conabatur. Componere hanc litem pontifex annixus, literas vtrique dedit, quibus ostendebat, sibi placere monasterium vtrique ciuitati commune esse debere. Sed Genuenses cognita priùs põtificis voluntate, fretique beneuolentia Philippi Montisfortis vrbis præfecti, excluso Veneto monasterium capiunt, & in arcem munitissimam redigunt. Hanc ob rem Veneti populariter abeuntes, inito fœdere cum Manfredo Siciliæ rege, contra Genuenses arma sumunt, eorumque classem duarum triremium & triũ ac viginti magnarum nauium in portu Ptolemaidæ vi irrumpentes incẽdũt, ac monasterium sancti Sabæ eodem impetu captum euertunt. Genuenses autem hac calamitate magis irritati quàm perterriti, comparata denuo classe, apud Tyrum Venetis occurrunt, qui industria cedentes, in Pontum delati, Selymbriam vrbem de Saraceno expugnatam diripiunt. Interim verò auctis vtrinque copijs, Tyrum communem belli sedem ab vtroque contenditur. At pontifex veritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione oriretur, legatos vtriusque populi ac Pisanos ad se vocat componendæ pacis causa: quæ propemodum composita erat, cùm nunciatum est, inter Tyrum & Ptolemaidam Pisanos ac Venetos eo bello socios, Genuenses ingenti clade superasse, vigintiquinque eorum nauibus partim captis, partim submersis, atque victores Ptolemaidam, victos Tyrum redijsse. Ptolemaidæ autem omnia Genuensium ædificia diruta, omnia bona direpta fuisse, pulsosque inde ciues omnes. Hanc cladem ita molestè tulisse dicitur pontifex, vt non priùs admittere Venetorum legatos voluerit,

quàm captiuos Genuensium incolumes dimitterent:& ne vni tantùm incommo do pontifici mederi necesse esset, Balduinus imperator Constantinopolitanus, quo stante, spes aliqua recuperandæ terræ sanctæ supererat, de relinquenda Constantinopoli cogitabat. Michael enim Palæologus duorum Theodori Vatari filiorum ob affinitatem ex testamēto patris tutor, omni genere iniuriarum Latinos persequebatur, pulso ex Achaia Guilielmo Franco, vexatoque Balduino & domi & foris armis ac seditionibus. Quo quidem abeunte ad tuendam oram Ponticam ab hostibus vexatam, Constantinopolitani ciues nocte concubia Palæologum in vrbē admisere. Hāc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europam flectentes, contentiones bellorū omisere. Tum verò Palęologus sublato æmulo & hoste, occisis clām pueris, imperium sibi desumit, quod post annos octo & quadraginta à Latinis in Græcos rursum trāslatum est. Interea verò Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana parum feliciter administrata, statim ad pontificem rediit: qui vbi Claram virginem ordinis sancti Francisci Anagniæ in sanctas retulisset, Viterbium statim proficiscitur, pacem inter Genuenses & Venetos cōpositurus. Qua in re diutiùs vexatus, eo loci tædio animi tandem moritur, & in Ecclesia sancti Laurentij honorificè sepelitur, pontificatus sui anno septimo. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus quatnor. Huius pontificis vita ab omnibus certè mirificè laudatur. Beneficus enim & liberalis est habitus, maximè verò erga pauperes Christi, & benè de religione Christiana meritos: vnde libellos quosdam contra paupertatem editos à quodam Guilielmo de sancto amore, perpetuo edicto aboleuit. Affirmabat enim vir ille perniciosus, pauperes religioni deditos, & eleemosynis viuentes, non esse in statu salutis. Combussit etiam vidente curia Romana libellum pestiferum, quo autor asserebat statum gratiæ non à lege Euangelij, sed à lege spiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis sumpta dicebatur. Hic autem liber à sectatoribus Euangelium æternum dicebatur. Ipse verò Alexander vbi ab externis negotijs vacuus fuit, aliquid semper quod ingeniū saperet, edidit: nam & decretales epistolas compilauit, & viris doctis ita fauit, vt eos ad cardinalatum vsque prouexerit, maximè verò Henricum cardinalem Hostiensem, virum diuini humaniquę iuris peritissimum. Vsus est & magna liberalitate erga Bartholomęum Brixianum doctorem, qui multa in decretales edidit: quibus ex rebus præter doctrinam singularem & sanctitatem, magnam consecutus est laudem: eius quoq; opera redactum est templum testudineum, quod apud sanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cùm anteà Baccho dicatum esset, consecrationemque altaris beatæ Constantiæ huius manibus factam, literæ ipsæ indicant, in vestibulo templi positæ.

VRBANVS IIII.

1261 clxxxix. Pont.

Rbanus quartus, ex Trecensi Gallica vrbe oriundus, patriarcha Hierosolymitanus, pontifex creatus, statim è Gallia milites conuocauit, quos Manfredo ditionem Ecclesiæ vexanti obijceret. Hanc ob rem Iordanis copiarum Manfredi in Hetruria contra Guelphos dux, reuocatus in regnum, Guelphis respirandi facultatem aliquantulam dedit: maximè verò Florentinis & Lucensibus, quos è medio tollere omnino Gibellini instituerant. Laboratbaur & eadem peste in Cisalpina Gallia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam vbique extollente, contrariamque deprimente. Tantæ etiam versutiæ is fuit, vt Brixia potitus sit, vtraque factione id approbante, cùm se omnibus pariter affuturum ostendit. Tum verò Mutinenses & Rhegienses Ferrariensium ac Bononiensium consilio vsi, qui verebantur, ne Pallauicinus omnia occuparet, in partes Ecclesiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum suarum ejiciunt, eorumque bona Guelphis Florentinorum exulibus condonant, quò factio sua vbique validior haberetur. Fiebant hæc in Cisalpina Gallia, pontifice ipso omnes

conti

continuò ad pacem cohortante. Apud Constantinopolim verò Palæologum Veneti imperio deieciſſent, niſi à Genuenſibus ſocijs & amicis fuiſſet adiutus. Factus deinde potentior Palæologus capta Manouaſia, Venetis & Guilielmo Achaiæ principi facilè reſiſtebat. Parauerat iam legatum pontifex, qui pacem inter Venetos & Genuenſes componeret, cùm ſubitò Manfredus comparatis nouis Saracenorum copijs, agrum Picenum iam antea nutantem occupat. Pontifex itaque eundem legatum in Galliam mittit, qui Gallos cruce ſignatos, iam antea ea de re monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certè duce Guidone Epiſcopo Antiſiodorenſi in Italiam deſcendentes, ſuperato ad Brixiam Pallauicino, nemine deinceps reſiſtente, Viterbium vſque peruenere. Vnde non ita multò pòſt accepta pontificis benedictione digreſsi, per Vmbros & Marſos iter facientes, Saracenos qui eò confugerant, facilimè ſuperant, & ad Lirim vſque propellunt. Eodem quoque tempore Romani etſi ditionem Eccleſiæ nequaquam vexarent, non tamen pontificis imperio obtemperabant, magiſtratus in vrbe ſuo nutu creantes. Deſinentes itaque ſenatorem ex ciuitate Romana creare, tum primùm ex exteris Brancaleonem Bononienſem magni animi conſilijq́; virum, ad tantum magiſtratum magno propoſito præmio acciuere. Verùm poſtea mutata ſententia, hominem comprehenſum in carcerem conijciunt. Hac autem iniuria Bononienſes moti, Romanos quoſdam captos non alia conditione dimiſſuros ſe affirmant, niſi reſtitutum in libertatem ciuem ſuum Brancaleonem intellexerint. Tum verò Romani ſuis cauentes, non ſolùm Brancaleonem dimittunt, verumetiam eundem in priſtinam dignitatem reſtituunt: alio etiam ex omni regione vrbis deiecto magiſtratu (quem Bāereſios appellabant) penes quem vitæ ac necis hominum arbitrium eſſet. Hac autem inſolentia ideò vti Romanos pontifex intelligebat, quòd ſe à Manfredo vexari armis cernerent, nec eorum conatibus poſſe reſiſtere. Quare tyrannos à ceruicibus Eccleſiæ aliquando reiecturus, legatos ad Lodouicum Franciæ regem mittit, qui eum adhortentur, vt primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andegauiæ comitem, conſobrinum & generum ſuum, cum exercitu in Italiam mittat, quòd ſibi in animo eſſet Manfredo pulſo, hominem regem Siciliæ citra & vltra Pharum creare. Feciſſet tum id quidem (adeo erat ad tantam rem ob ingratitudinem Manfredi animatus) ni ægritudo à rebus gerendis eum abſtraxiſſet. Quod deinceps à ſequenti pontifice poſtea factū autumant. Sunt qui aſſcribant huius pontificis ætati Albertum Theutonicum ordinis Prędicatorum fratrem, quem ob amplitudinem doctrinæ Magnum appellant. Qui & omnia opera Ariſtotelis commentatus eſt, & theologiam Chriſtianā acutiſsimè aperuit, & de paruis naturalibus quàm diligenter ſcripſit. Edidit & librum de coæquæuis, in quo quidem res naturales theologiæ, quantum fieri poteſt, perſimiles oſtenduntur. Expoſuit & magnam partem Bibliæ. Euangelia ac Pauli epiſtolas gloſsis optimis aperuit. Inchoauit etiam ſummam theologiæ, ſed non perfecit. Tantæ præterea modeſtiæ fuit, adeoque lectionum appetentiſsimus, vt Ratiſponenſem epiſcopatum abnuerit, quem tumultu & armis gubernare interdum opus erat, vt nunc etiam apud Germanos mos eſt, quorum plerique Epiſcopi enſe & milite rem ſuam tutantur. Priuatus itaque Coloniæ aliquandiu publicè legit. Tandem verò octogeſimum ætatis agens annum, eodem in loco moritur, multis diſcipulis qui poſteritati conſulerent relictis, maximè autem Thoma Aquinate: qui relicta patria inſigniq́; cognatione (originem enim è comitibus Apuliæ ducebat) Coloniam pergens, tantum profecit, vt poſt aliquot annos apud Pariſios primum in doctrina locum teneret: vbi & quatuor libros in Sententias edidit. Scripſit & librum cōtra Guilielmum de ſancto amore, virum pernicioſum, vt antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum alter eſt de qualitate & eſſentijs, alter verò de principijs naturæ. Romam deinde ab Vrbano accerſitus, ſpretis dignitatibus, quæ vltrò ei offerebantur, totum ſeſe lectioni & ſcriptioni dedit.

Albertum Magnum hoc tēpore fuiſſe aliqui ſcribunt.

Thomas Aquinas Alberti diſcipulus.

Nam & scholam Romæ instaurauit, & rogatu Vrbani multa conscripsit,& totam ferè naturalem philosophiam ac moralem commentationibus exposuit,&contra gentiles librum edidit. Declarauit & Iob,catenamq; auream contexuit. Composuit & officium de Christi corpore, quo in opere plurimæ figuræ testamenti veteris continentur. Ad Vrbanum pontificem redeo, qui pontificatus sui anno tertio,mense primo, die quarto Perusij moritur,in cathedraliq; basilica sepelitur. Vacat tum sedes mensibus quinque.

CLEMENS IIII.

1265 exc. Pont.

Lemens quartus,Guido Fulcodij antea vocatus, natione Narbonēsis, è villa sancti Aegidij,meritò ob sanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim iureconsultus totius Galliæ sine contentione primarius, in curia regia causas integerrimè agens,vxorem & liberos habuit: qua mortua,primo Podiensis,deinde Narbonensis episcopus, postremò cardinalis omnium consensu creatus,solus ob integritatem & autoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem,& Simonem Montisferrati comitem componeret. Postea verò pontificatum adeptus (vt quidam tradunt) mendicantis religiosi cuiusdam habitum indutus,Perusium incognitus peruenit:eò deinceps profecti cardinales,quem etiam absentem in pontificem delegerant,hominem ipsum Viterbium honorificè perducunt. Carolus autem, quem diximus ab Vrbano in regnum accitum,cum triginta triremibus Massilia soluens, Tiberi amne subuectus, Romam ingressus, tamdiu senatorium muous mandato pontificis obiuit, quoad superuenere cardinales à pontifice missi,qui hominem in Lateranensi basilica Hierusalem & Siciliæ regem declararunt,hac conditione, vt Carolus sacramento adactus,quotannis feudi nomine quadraginta millia nummûm aureorū Ecclesiæ Romanæ persolueret, néue imperium Romanum etiam vltrò oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio iam orta erat inter Alphonsum regem Castellæ,imperium armis & largitione quærentem, & Cornubiæ comitem regis Angliæ fratrem, ad quem electores non facilè respicebant. Ne igitur Manfredo spes vlla subesset discordiarum inter Alphonsum & Carolum, ad quem magna pars hominum imperium deferebat,sublata petendi facultate,pontifex hominem in Manfredum concitabat Ecclesiæ Romanæ contemptorem. Iam enim Caroli copiæ,superatis Alpibus,in Cisalpinam descenderant, factoq; per Flaminiā itinere,omnes factionis Guelphæ milites Romam vsq; perduxerant. Vnde Carolus mouens & Ceperanum capit,pulso inde Manfredi præsidio:& saltum Cassinatū occupat,quē Manfredus ipse custodiendū acceperat: quanq̄ deinde mutato cōsilio,Beneuentū profectus expectare hostē in planis patētibusq; locis instituerat, q̄ plurimū equitatu valeret. Mouit & eò Carolus:& facta pugnādi copia, licet ex itinere fessi milites essent,prælīū nō detrectat. Ciet vterq; dux suos in pugnā. Verū dū Carolus laborāti suorū turmæ intētiùs,vt fit,succurrit,ex equo cōsternatus, ita hostiū aios auxit,vt Manfredus extra ordinē incautiùs pugnās interfectus, apparente subitò Carolo,fortunā belli statim mutauerit. Ex suis enim in fugā versis multi interfecti sunt,pleriq; verò viui capti. Carolus autem tāta victoria potitus, Beneuentum mouens,vrbē dedentibus vltrò ciuibus ingreditur. Nuceriā deinde oppugnare adort',quò se noui veteresq; Saraceni receperāt, magistrū militiæ suæ (quem Marescallum vocāt)cum quingentis equitibus in Hetruriam mittit, qui Guelphos extorres in ciuitates suas reduceret. Is itaq; profectus,abeuntibus spontè Gibellinis,magistratū sine prouocatione Florētiæ cōstituit,quē accolæ factiōis Guelphæ capitaneos vocāt. Inde verò in Senenses mouens,oēs Gibellinos Hetruriæ,maximè verò Pisanos,in se concitauit,dū ad Bonitium castra habet,quod Gibellini acriter defendebant, Carolus autē vtroq; regno in potestatē recepto, excepta Nuceria,Saracenis tādem pacem cōcedit,permissis etiam suis legibus in Italia viuere.

viuere. Ipse verò cum exercitu vocante pontifice, Viterbium se contulit, quò & Henricus à fratre rege Castellæ pulsus, paulò antè peruenerat: quem pontifex Caroli commendatione motus, & multis muneribus donauit, & senatorem vrbis creauit. Carolus autem in Hetruriam mouens, Gibellinos domiturus, qui Corradinum adolescentem Conradi Sueui nepotem, in Italiam contra Guelphos vocabant, Bonitium egregiè defensum & natura munitum, cùm vi capere non posset, fame ad deditionem compellere instituit: quo tandem post longam obsidionem recepto, in Pisanos mouens, Mutronium eorum oppidum captum, Lucensibus dono dedit. Moliturus etiam maiora tum Carolus videbatur, nisi à suis in regnum properè vocatus fuisset, ob factiosos quosdam, qui Corradini rebus fauebant, maximè verò Saracenos, quos deinceps munitissimis castellis in Nuceria conclusit, quò ei tutiùs in Corradinum proficisci liceret: quem Pisani in regnum deducere conabantur, vastatis priùs Lucensium agris, superatoq; atq; interfecto apud Aretium Caroli Marescallo, adiuuante præsertim Guidone Ferretano, totiusq; Cisalpinæ factione Gibellina. Ferunt pontificem (dum adolescens per agrum Viterbiensem iter in regnum faceret) eius casum miseratum, prophetica voce dixisse, Corradinum ipsum vt victimam ad cædem duci. Is itaque Romam proficiscens, Henricum senatorem ad pontem Miluium cum populo Romano obuium habuit, imperatoris nomine sępiùs acclamato: timore ne id fecerint, an studio partium, haud satis constat. Dimisso autem Romę Guidone Ferretano, ipse cum exercitu in regnum properans, vbi intellexisset Carolũ saltus Hernicos latinamq; viam occupasse, flexit inde ad æquicolos montes, quos Tagliacocij vocant, in Marsos profectus. Castra itaq; primò non longè à lacu posuit, ferè aquæductu vetere & ædificiorum ruina munita. Mouerat & eò Carolus, decimo inde stadio ad concauæ vallis fauces castra locans: qui Alardi Neapolitani consilio vsus (is enim cum Germanis diu militauerat) partem exercitus statim præmisit cum Marescallo regia veste induto, lacessendi hostis causa. Ipse verò citra collẽ cum fortissimo quoq; in insidijs benè gerendæ rei occasionẽ interim expectabat. Ad tres aũt horas iam pugnatum est dubio marte, cùm Marescallus fortissimè pugnans occidit: cuius in morte cedentibus Gallis, Germani ferociores facti, passim sine vllo ordine insequebãtur. In hos itaq; incomposité ruentes Carolus delatus, statim fundit fugatq;, magna in fuga edita hostium strage. Henricus aũt senator Reate in fuga captus est: & Corradinus cum duce Austriæ cognitus, dum traijcere Tiberim nauigio in Hetruriã tentat, ad Carolum pertractus, capitali supplicio afficitur: quod vt diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaq; anno salutis millesimo ducentesimo sexagesimo octauo, tanta victoria potitus, totoque regno sine contentione in potestatem suam redacto, Romam proficiscens, senatorium munus volẽte pontifice aliquãdiu administrauit, misso Marescallo suo in Hetruriam: cuius certè & industria & opera pax inter Senenses & Florentinos composita est. Verùm mortuo Clemente, pontificatus sui anno tertio, die vigesimo primo, eodemq; Viterbij sepulto, tanta repentè non solùm inter populos Italiæ, quos aliquantulum in officio sanctissimus pontifex autoritate sua continebat, verumetiã inter cardinales discordia orta est de creando nouo pontifice, vt biennio sedes vacauerit. Tum verò Carolus oĩa circunspiciens, ne quid mali ecclesiasticæ ditioni obueniret, cũ parte exercitus in Hetruriam profectus, Bonitium oppidum (vnde initium turbandæ pacis ortum est) captum Florentinis vendidit. Quo demolito, nouum haud longè in plano condidere, Pogium Bonitium appellatum. Carolus deinde inita cum Pisanis pace, quorũ nauigijs in Africam traiecturus vti instituerat, redire in regnum constituit, relicto cum parte copiarum in Hetruria Ruffo Anguillariæ comite, qui Hetruscos in officio contineret. Interim aũt Lodouicum regem Massilia soluentem, tres filij adolescentes, rexq; Nauarræ Theobaldus, & comes Campaniæ cũ legato apostolico secuti sunt. Tunisium itaq; simul appli-

 can-

tantes, vrbem obſidione eingunt, incurſionibus omnia circunquaque poſita vaſtantes. Verùm orta in caſtris peſtilentia, ac diutius per ignota capita vagata, Lodouicum regem cum filio minore natu, cumque legato Apoſtolico è medio ſuſtulit: cuius in locum Philippus filius ſuffectus, de diſceſſu cogitare iam ceperat. Superueniente autem Carolo Siciliæ rege, hac conditione pax compoſita eſt, vt dimiſsis vtrinque captiuis, rex gentis Carolo tributum penderet, liberamq́; in Africa Chriſti prædicationem ſineret. Reductis deinde in Siciliā copijs, mortuo apud Drepanum rege Nauarræ & Campaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pietate motis, partim vitandæ contagionis cauſa, Centumcellas adnauigare, inde terreſtri itinere Viterbium ituri: vbi de eligendo pōtifice cardinales adhuc contendebant, quo certè tantorum regum præſentia moti, Theobaldum Placentinum, Leodienſem archidiaconum abſentem, pontificem crearunt. Ad Clementem redeo, cuius vita omni ex parte laudanda eſt doctrina, pietate, religione, humanitate, modeſtia, charitate in proximum & pauperes Chriſti. Bona autem Eccleſiæ ita accuratè diſpenſauit, vt plus Deo quàm affinitati & cognationi tribuiſſe videatur. Duas habuit filias ex mortua vxore ante pontificatum ſuſceptas, quarum alteræ in monaſteriū collocatæ triginta libras Turonenſiū paruorū dedit: alteræ aūt, quæ marito ſuæ conditionis nupſerat, trecentas libras Turonenſiū dotis nomine numerari iuſsit, hac conditione, ne quid vnquā amplius peteret. Habuit & nepotem clericum: quem vbi cōperit tres præbendas (ita enim canonicatus vocant) habere, optionem facere compulit, vt quam vellet ex his retineret, duas relinqueret. Verùm inſtantibus amicis, vt non ſolùm quæ habebat, nepoti dimitteret, ſed maiora & plura tribueret, Reſpondit vir ſanctiſsimus (quem vtinam noſtræ ætatis pontifices imitati eſſent) ſe Deo, non autem carni & ſanguini acquieturum. Deum ita velle, vt ſua in pias cauſas erogarentur, nec eſſe dignum Petri ſucceſſorem, qui plus cognationi quàm pietati & Chriſto tribueret. Dum autem Viterbij eſſet, referreturq́; quotidie Ednigem Poloniæ duciſſam iampridem mortuam, miraculis ſummo in pretio eſſe, eam in ſanctas retulit. Delectatus eſt etiam mirificè doctrina Bonauenturæ, ordinis Minorum Generalis: qui grauiter & copioſe tum ſcripſit in primum, ſecundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione moriens vir ſanctiſsimus, magnum ſui apud omnes deſiderium reliquit. Hinc contentio inter cardinales orta eſt, cùm dignus Clementi ſucceſſor quæritur.

Bonauentura ordinis Minorum Generalis.

GREGORIVS X.

1271 excl. Pon.

Regorius decimus. Theobaldus antea vocatus, natione Italus, patria Placentinus, Leodienſis archidiaconus, in Aſia exiſtens, Viterbij à collegio cardinalium pontifex creatur. Eo enim tempore, quo Lodouicus in Africam nauigauit, Herdardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingenti claſſe in Aſiam traiecit, recuperandæ terrę ſanctæ cauſa. Verùm dum Ptolemaidæ tam diu immoratur, quoad Lodouicus rex Franciæ, vt pollicitus erat, eò ex Africa victor traijceret, ab Arſacida familiari, dum ſolus in cubiculo eſſet, tribus vulneribus petitus, ægrè mortis periculum euaſit, adiuuante altero familiari, qui manum ſicarij tam diu retinuit, donec à domeſticis diſcerptus & extractus è cubiculo ſceleratus Arſacida eſt. Herdardus autem vbi ex vulneribus conualuit, Theobaldum contubernalem ſuum, magno ſemper in pretio habitum, quippe qui omnes reges & principes Chriſtianos continuò in Saracenos animauerat, iturum Romam pontificatus gratia à cardinalibus accitum, nauigio, pecunijs, egregio comitatu mirificè iuuit, eo potiſsimùm tempore, quo Henricus adoleſcens, Richardi paulò antè mortui comitis Cornubiæ filius, Viterbium videndi Clementis cauſa venerat. Quo mortuo, dum adoleſcens ipſe ibi aliquandiu moram trahit, malo fato ſublatus eſt: à Guidone enim *Monteforti, qui tum cum

Phi-

Philippo Francorum rege cathedralem Ecclesiam audiendæ rei diuinæ causa petierat, ante aram interficitur, quòd à Richardo pater eius Simon in Anglia dolo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem, ad Ruffum Hetruriæ præfectum incolumis euasit. Abiere Viterbio hac indignitate moti, non ita multò pòst, & Philippus in Galliam, & Carolus in Apuliam: qui pace cum Saracenis inita, Theobaldum Sipontum, quod & Manfredoniã nunc vocant, nauigijs appulsum, Ceperanum vsque comitatus est. Inde verò pontifex per Marsos & Sabinos iter faciẽs, Viterbium tandem peruenit: vbi à cardinalibus perbenignè & honorificentissimè susceptus, coronaque pontificia ornatus, omnem potestatem accipit, quam Christus Petro reliquit. Composito deinde pro tempore pontificatu, ad componendam pacem inter Genuenses & Venetos animum adijcit. Hi enim populi inter se magnis cladibus iamdudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus rex Franciæ Cremone subsistens, pontificis rogatu vocatis Genuensium & Venetorum legatis, pacem inter eos in quinquennium composuit, quò simul omnibus proficisci in Saracenos liceret. Quiescebat iam Italia, cùm initium perturbandi omnia à Venetis ortum est, noua vectigalia exigentibus. Instituerant enim ne quis in sinu Hadriatico nauigaret, maximè verò Polã Venetias, nisi soluto portorio emercium numero. Hanc autem indignitatem non ferentes Bononienses, qui magnæ Flaminię parti tum præerant, triennio varia fortuna cum Veuetis decertarunt. Demum verò fessi, hac lege pacem acceperunt, vt dirupto castello, quod in primo Padi ostio ædificauerant, quarundam mercium liberam eductionem haberent, ostiorum Padi Veneto libera custodia dimissa. Anconitani quoque indignabundi, quòd Veneti Hadriatici maris dominatum sibi vendicarent, vectigalque à nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificem conqueruntur, cuius officium est prohibere, ne noua vectigalia imponantur. Is autem Venetis statim imperauit, vt exactionem illam tollerent: qui certè nil aliud respondere, quàm pontificem non habere rei ipsius planam cognitionem, verùm re cognita, tum meliùs iudicaturum. Non potuit Gregorius rem inchoatam ex sententia perficere. Eundum erat ad concilinm, quod Lugduni indixerat: quò & Palæologus imperator Constantinopolitanus cum magno comitatu profectus, tertiadecima vice in sententiam Romanæ Ecclesiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius præterea autoritatem quidam Tartari proceres secuti, sacrum baptisma tum recepere. Interea verò vacante imperio occidentali, Rodulphus Assani comes ab electoribus hac conditione imperator creatur, vt sequenti anno Romam peteret coronæ accipiendæ causa. Florentini autem Guelphi Gibellinos conciues suos à Gregorio (dum iter in Galliam facit) in patriam reductos, statim eijciunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eis ius fasq; omne interdixit, paulumque abfuit, quin idem quoque in Bononienses ageret, qui Lambertescios Asmellosque Gibellinos cum præclaris familijs eiecerant: sed hi non ita multò pòst pœnas dedere. Nam cùm exercitum in Foroliuianos duxissent, qui exules suos perbenignè susceperant, eruptione facta, de Bononiensibus ad octo millia cæsa traduntur: qua quidem calamitate confisæ quædam Flaminiæ ciuitates, ab ipsis Bononiensibus statim defecere, maximè verò Ceruia, vnde magnum salis vectigal suscipiebant. Gregorius autem absoluto Lugdunensi concilio, in quo multa decreta sunt, ad electionem summi pontificis, ad expeditionem in Saracenos, ad vnionem Græcæ Latinæq; Ecclesiæ, ad pacem Christianorum pertinentia, iter in Italiam faciens, obuium habuit Alphõsum Castellæ regẽ apud Bellocadorum, admodum conquerẽtem, quòd imperium Rodulpho mãdasset. Verùm accepta pontificis satisfactione, ius omne suum Rodulpho concessit. Pontifex autem perbenignè ab omnibus Italis susceptus, dum iter per Hetruriam facit Florentinos spontè deuitans, ne interdictum tolleret, Aretium peruenit, vbi Pontificatus sui anno quarto, mense secundo, die decimo moritur, & sepe-

Conciliũ Lugduni.

ſepelitur: vir certè in omni vita clarus, prudentia rerum gerendarum, fortitudine animi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate in pauperes Christi, & eos potiſsimùm, qui ad gremium ſedis apoſtolicæ confugiebant.

INNOCENTIVS V.

cxcij. Pon. 1275

Nnocentius quintus, Petrus Tarantaſienſis antea vocatus, natione Burgundus, ordinis ſancti Dominici, vir in ſacris literis doctiſsimus, anno domini M. cclxxv. Aretij pontifex creatur: vnde paulò pòſt Romam abiens, in ſancto Petro coronatus, ſtatim animum ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ autoritatis viros miſit, qui & Hetruſcos in perniciem Piſanorũ conſpirantes, & Genuenſes ac Venetos de vita ac ſanguine inter ſe certantes, ab armis diſcedere ſub anathematis pœna cogerent. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiam autoritate rem magis ex ſententia confici poſſe ſperabat. Fecere mandata Hetruſci, maximè verò Florentini, quos ob hanc rẽ pontifex ab interdicto Gregorij abſoluit. Genuenſes autem & Veneti, quorum odia magis inoleuerant, in armis continuò erant, ſeſe inuicem mutuis cladibus conficientes, quos tamen Innocentius in ſententiam ſuam traxiſſet, ſi ei diutiùs viuere licuiſſet, adeo ad eam rem animatus erat. Moritur autem pontificatus ſui menſe ſexto, die ſecundo, ſepeliturq; in Lateranenſi baſilica. Quo minùs autẽ mors eius moleſta presbyteris ſecularibus videretur, effecit eius iudicium paulo antè latum. Nam cùm Viterbij inter ſacerdotes cathedralis Eccleſię & fratres Prędicatores de corpore Clemẽtis quarti orta cõtentio eſſet, vterq; enim ordo ſanctiſſimum corpus apud ſe volebat, adiudicauit id fratribus cõmitti debere, quòd diceret ſanctiſsimum pontificem id ita dum viueret inſtituiſſe. Hanc itaque ob rem leuem offenſiunculam Innocentius contraxit, alioqui vir optimus, & de quo bona omnia ſperari poterant.

HADRIANVS V.

cxciij. Põt. 1276

Adrianus quintus, patria Genuenſis, familia Fliſca, Othobonus antea vocatus, Romæ in atrio Lateranenſi pontifex creatur. Fuit autem Innocentij quarti nepos, ſanctiq; Hadriani diaconus cardinalis ab eodem creatus, & in Angliam legatus cum ſumma poteſtate miſſus ad ſedandum tumultum inter regem & barones ortum. Creatus itaque pontifex, Viterbium ſtatim proficiſcitur, Rodulphumq; imperatorem ad comminuendam Caroli potentiam, qui tum Romæ omnia pro arbitrio agebat, in Italiam vocat. Verùm Rodulphus Boemico implicitus bello, Hadriano ſatiſfacere non potuit. Carolus autem ad declinandam inuidiam intentus, omnem vim belli in Achaiam transfert, viam ſibi ad imperium Conſtantinopolitanum facturus. Verùm mortuo Hadriano, pontificatus ſui die quadrageſimo, in Italiam redijt. Moritur autem pontifex Viterbij ante munus conſecrationis ſuæ, ſepeliturq́ue in conuentu fratrum Minorum. Fuerat quidem ei in animo, & ditionẽ Eccleſiæ tutiorem à tyrannis reddere, & conſtitutionem Gregorij de eligendo pontifice, in meliorẽ formam redigere, non omnino tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudini mors obſtitit. Vacat tum ſedes dies octo & viginti.

IOHANNES XXII.

cxciiij. Pont.

Ohannes vigeſimuſſecundus, natione Hiſpanus, patria Vlyxibonenſis, Petrus antea vocatus, ex Epiſcopo Tuſculano põtifex creatur. Hic etſi doctiſsimus eſt habitus, tamen ignoratione rerum gerendarum, & morum inæqualitate, plus detrimenti quàm honoris & emolumenti pontificatui attulit. Multa enim ſtoliditatem

ditatem & leuitatem præ se ferentia egit, in vno tãtùm commendatione dignus, quòd adolescentes literarũ studiosos, inopes maximè, beneficijs ecclesiasticis & pecunia iuuit. Vexabant tũ Veneti Anconitanos, quòd in Dalmatia mercaturã exercerent, nullo persoluto Venetis portorio: neque eos (vt par erat) vectigales ecclesiæ pontifex ipse tuebatur, in verbis tantummodo promptus, in rebus agendis timidi & infracti animi. Anconitani autẽ pontificis auxilio destituti, se ipsos colligẽtes, eruptione facta, Venetos vrbem obsidẽtes, magno illato incommodo propellunt. Visus tamen consilio Iohannis Caietani, cuius nutu omnia tùm gerebãtur, quòd ipsius auxilio & suffragijs pontifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologum, tum ad reges occidẽtales misit, qui eos suo nomine cohortarẽtur, vt pace inter se inita, arma in Saracenos & hostes Christiani nominis pararent. Pollicebatur homo stolidus sibi longam vitam, & diu se victurum omnibus prędicabat, quippe cuius vita & mores omnibus patebant, adeo erat inuerecundi & socordis ingenij. Sed ecce dum hanc stultitiam omnibus prędicabat, camera quædã noua, quam in palatio Viterbiensi extruxerat, subitò corruit, atque inter ligna & lapides inuẽtus septima die post tantam ruinam acceptis omnibus Ecclesiæ sacramentis, pontificatus sui mensẽ octauo moritur, Viterbijq; sepelitur, vir (vt dixi) admodum literatus, sed parum prudens. Multa enim in vita sua scripsit, potissimùm verò canones quosdam ad medicinam pertinentes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripsit & librum, quem thesauros pauperum vocat. Edidit & problemata quædam, Aristotelem imitatus. Sed hoc nescio quo pacto compertum est, vt viri quidam admodum literati, ad res agendas parum idonei videantur. Nescio quo pacto dixi, cùm mirum potiùs omnibus videri debeat, vt qui contemplatione delectatur, idem etiam rebus terrenis animum applicet.

NICOLAVS III.

Nicolaus tertius, patria Romanus, ex familia Vrsina, Iohannes Caietanus antea vocatus, pontifex tandem creatur, protracta in sex menses electione, non sine magna cardinalium contentione, quorum conclaui senator Siciliæ rex præfuit, qui admodum instabat, vt vnus aliquis ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus autem inito pontificatu, anno domini millesimo ducentesimo septuagesimooctauo, Caroli potentiam comminuturus, Hetruriæ vicariatum ei abstulit, quòd diceret Rodulphum id ægrè ferentem, non aliter expeditionem pro terra sancta promissam acturum, cùm Hetruria imperatoriæ iurisdictionis haberetur. Hoc consecutus pontifex, nihilominùs Flaminiam, ipsamque Bononiam cum hexarchatu Rauennatum, quætum imperatori suberant, in potestatem suam redegit: eoq; misit Bertholdum nepotem Ramandiolæ comitem declaratum. Misit & alterum nepotem Latinum cardinalem legatum in Hetruriam, qui restitutis vbique Gibellinis, Florentiæ ac in cæteris Hetruriæ vrbibus pro arbitrio animi magistratus imposuit. Munus verò senatorium, quod principibus & regibus demandari consueuerat, ipse solus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello vexabant) à conspectu suo reiecit. Abeuntes præterea ex itinere reuocatos, grauissimis verbis increpauit, & perniciem eorum ciuitati comminatus est, ni ab Ancona oppugnanda desisterent. Tandem verò multis vltrò citroque illatis incommodis, æquis conditionibus pax inter vtramque ciuitatem componitur. Huic autem pontifici in animo fuerat duos reges creare, vtrumq; Vrsinum: quorum alterum Hetruriæ, alterum Lombardiæ præficeret: qui inde Theuronicos partem Alphium incolentes, hinc Gallos Siciliam & regnum Neapolitanum tenentes, armis in officio continerent. Vt verò id ei facere liceret, Petro Aragonũ regi persuaserat, vt iure hæreditario Constantiæ vxoris suæ regnum Siciliæ repetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatem ipse à Carolo ad se transtulit, vetuit-

CCXCV. Põt.

1278

vetuitque perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magistratum ipsum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (vt autores scribunt) vir magni animi atque consilij, adeoque moribus & vita integer, vt vernacula lingua compositus vulgo diceretur. Amator & cultor doctorum virorum, & eorum maximè, qui doctrinam cum prudentia & religione coniunctam haberent. In partiendis autem dignitatibus & honoribus communis omnibus est habitus. Nam semel habita potestate sacrorum initiandorum, Albanum episcopum ex ordine Minorum, Hostiensem & Portuensem ex ordine Prædicatorum delegit. Prænestinus & Tusculanus Episcopi seculares fuere. Creauit & duos presbiteros, videlicet Gerardum tituli duodecim apostolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli sanctæ Pudentianæ. His addidit duos diaconos, videlicet Iordanem fratrem suum tituli sancti Eustachij, virum multæ doctrinæ & innocentiæ: & Iacobū Columnam tituli sanctæ Mariæ in via lata, virū exactæ religionis & grauitatis. Aedificijs præterea ædes pontificias exornauit. Aedes enim apud sanctum Petrū percommodè extruxit, quarum partem aliquam adhuc cernimus. Has postea Nicolaus quintus magna impensa restituit. Cinxit etiam mœnibus in vrbis modum pometum sancti Petri, quod viridarium nunc vocant. Ecclesiam quoque sancti Petri ferè vetustate collabētem restituit, ac pictura summorum pontificū exornauit. Idem etiam fecit in basilica Pauli. Auxit præterea mirū in modū diuinum cultum, aucto canonicorum numero, & seruientium Ecclesijs prouentu. Diuisit etiam ordines ecclesiasticos inter se, & quid cuique conueniret ostendit. Habitationes quoque vnicuique assignauit: vt & aduenæ scire possent, quo in loco quisque magistratus, curialis præsertim, inueniri posset. Perfecit etiam Lateranenses ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Condidit præterea à fundamētis Sancta sanctorum, primo sacello iam vetustate collapso: templumq; ipsum opere vermiculato (vt adhuc cernitur) & crusta marmorea exornauit: eoq; transtulit Apostolorū capita, donec templum Constantinianum sua impensa restitueretur. Quo facto, statim in capsulis argenteis suo iussu extructis, comitante populo in templum restituit, conduntorq; in sacello ad eam rem percommodè fabricato. Eodem quoq; die basilicam ipsam consecrauit, pridie Nonas Iulij is dies est habitus. Scribunt historici quidam, neminem ante ipsum sacrificare religiosiùs visum, cùm semper dum solennia ageret, lachrymas funderet. Erat enim religionis obseruātissimus, & adeo ordinis Minorum, ob contemptum rerum humanarum, amator, vt ipse etiam decretali epistola quædam ipsius ordinis ambigua declarauerit. Vacātibus Ecclesijs nullus pontifex celeriùs ac maturiùs consuluit, cùm eas statim optimo cuique & idoneo committeret. Priùs enim mores hominum & doctrinam inspiciebat, deinde vacantes sedes his statim committebat, quòd diceret in mora periculum esse, cùm non deessent qui diuina etiam cupidissimè diriperent & occuparent. Notarios & tabelliones, vtpote sanguine pauperum & litigantium viuentes, à se vt pestiferos reiecit, Gregorium decimum & Iohannem vigesimumprimum hac in re imitatus. Verùm quoniam vbiq; terrarum magna in magistratibus corruptela erat, constituit ne magistratus ipsi vllo in loco magis quàm annui crearentur: eos si quispiam retinere vlterius ausus fuisset, anathematis pœna notabatur, à qua nisi à pontifice absolui non posset. Multa præterea constituit, ad vtilitatem cleri populiq; Christiani pertinentia, vt in titulis suis apparet. Non caruit tamen in tantis laudibus reprehensione. Suos enim ita amasse dicitur, vt aliunde raperet quod eis condonaret. Nam quibusdam nobilibus Romanis castella vi abstulit, ac suis dono dedit, maximè verò Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus continentissimus, subita tamen morte correptus, tertio sui pontificatus anno, mense octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixisse quendam ferunt, notato per excrescentiam Tiberis vaticinio. Adeo enim in immensum excreuerat, vt altare sanctæ Mariæ rotundæ quatuor pedibus & eò amplius excederet. Eius autem

Tiberis inundatio.

autem corpus Romam delatum, in facello tituli beati Nicolai à se condito in basilica sancti Petri sepelitur, tumulo marmoreo & vermiculato opere exornato, quem adhuc cernimus. anno domini M. CCLXXX. assumptionis octaua die. 1280
Quo quidem anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea à beato Maximino in villa sui nominis conditum, ornatiore sepulchro & maiore facello exornauit, caputq; eius seorsum in theca argentea condidit. In morte autem Nicolai vacasse pontificatum quinque mensibus ferunt. Nam dum Viterbij à cardinalibus noui pontificis electio fieret, præessetq; conclaui Richardus ex Hãnibalum familia Romana, ac fine contentione primaria, qui paulo ante Vrsum mortui Nicolai nepotem prætura Viterbiensi deiecerat: erat enim huius familiæ hostis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrsina impediebant, quo minus electio fieret, nisi Vrsus in præturam restitueretur. Hanc ob rem Viterbienses Richardum secuti, conclaue ingressi, cardinales capiunt, & in vincula conijciunt. Quod vbi Romæ scitum est, eadem Hãnibalum factio familiam Vrsinam ab vrbe pellit, quæ statim populariter cum sua factione abiens, Præneste secessit. Post quintum itaq; mensem Gallici cardinales absentibus Vrsinis, suffragijs Italos superantes, Gallicum pontificem creant.

MARTINVS IIII.

Artinus quartus, Simon antea vocatus, tituli sanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis, natione Gallicus, patria Turonensis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quòd ei ciuitati ob impetum in cardinales factum, interdictum sacris putabat. Vrbem itaque veterem petens, quod Oruietum vocant, eo loci omnia solennia peregit decimo Calendas Aprilis. Resurrectionis autem die sex cardinales creauit: quorum de numero fuit & comes Mediolanensis tituli sanctorum Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus sancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Regem verò Carolum ad se venientem non modò perbenignè suscepit, verùm & eidem senatoriam dignitatem, quã à Nicolao priuatus fuerat, restituit: quod non ita ab omnibus probatum est, cùm ea res excitatura videretur magnas in vrbe seditiones, reuersis iam Vrsinis & pulsis Hannibalibus. Vrsinis enim ob odium in Nicolaum conceptum, Carolus mirificè aduersabatur. Iohannes itaq; Latini fratris vlturus iniurias, tutaturusq; dignitatem sibi à populo Romano traditam, comparato satis iusto exercitu, in Viterbienses moueos, eorum agros longè ac latè populatus est. At Martinus, qui tum in Monteflascone erat, Viterbiensium calamitate permotus, Matthæum ex gente Vrsina cardinalem, Romam properè misit ad res componendas: qui ex itinere Iohannem populi Romani capitaneum (ita enim populi ducem appellant) secum duxit. Venerant & eò omnium factionum capita mandato legati: maximè verò Richardus Hannibal, vt ab interdicto, quod Viterbij contraxerat, dum conclaue violenter irrupit, & cardinales Vrsinos in carcerem coniecit, absolueretur legati autoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueũ collo gerens, quod est maximũ pœnitentiæ signum, ac veniam petens, absoluitur. Composita autem hoc modo inter vtranq; factionem pace, reuocatoq; exercitu Romano ab iniuria Viterbiensium, pontifex Romanis statim concessit, vt ex ciuibus duos senatores sibi deligerent, qui vrbem gubernarent. Delecti itaq; duo, Hannibal Petri Hannibalis filius, & Pandulphus Sabellus, qui ciuitatẽ toto suo magistratu optimè gubernarunt: eo potissimum tẽpore, quo Martinus pontifex Palæologũ vnionis pacta non seruantem, instante Carolo Siciliæ rege, excommunicauit. Tũ verò Palæologus Caroli potentiam veritus, clàm fœdera cũ Petro Aragoniæ rege inijt, qui regnum Siciliæ ob Constantiam vxorem Manfredi filiam, & Corradini neptem, suo iure repetebat. Communi itaq; impẽsa magna classis ab vtroq; parabatur. Quare pontifex legatum ad Petrum mittit sciscitatũ, quid sibi vellent tanti appa-

cxcvi. Pôt. 1281

ti apparatus. Cui ille ita respondit, interiorem se tunicam laceraturum, si illam arbitraretur suarum cogitationum consciam fieri posse. Abijt itaque re infecta legatus. Petrus verò comparata iam classe in Africam contendens, Hipponensium littora vehementer populatus, in Sardiniam redijt, expectans vt à Iohanne Prochita res nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos conuenerat. Oborti sunt interim & noui motus in Cisalpina Gallia. Nam vicecomites familia nobilissima, duce Luchino Turrianos admodum potentes, Mediolano pellunt. Inde verò Luchinus in Hetruriam vicarius ab imperatore missus, apud Miniate oppidum se continens, Florentinos & Lucenses grauissimis incursionibus vexabat, spretis pontificis interdictis, quibus hominem à ceruicibus sociorum remouere conabatur. Perusini quoque sumptis armis, ita Fulginiates tum inuadunt, vt eorum vrbem vi ceperint, & mœnia aliqua ex parte demoliti sint. Quamob rem à pontifice sacris interdicti, veniam deinceps meruere, persoluta tamen priùs magna pecunia pœnæ nomine. Interim verò Siculi, quorũ motus rex Petrus in Sardinia expectabat, superbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, suadente Iohanne Prochita, in Carolum coniurationem ineunt, data die ad rem conficiendam, vt cùm primùm vesperi campana audita fuerit, vbique Galli nullo sexus discrimine habito cæderentur. Qua in re adeo certè sæuitum est, vt etiam mulieres Gallico compressu prægnantes cæsæ dicantur. Hinc tritus ille sermo est, cùm quis multorum interitum exoptat, vt vesperas Siculas commemoret. Malum quoque fatum expertus est eodem tempore Guido Appius cum octingentis equitibus Gallici nominis, ad recuperandam Romandiolam missus pontificis nomine. Nam dum Forumliuij obsidet, essentque erumpendi cupidi ciues, Guido Bonatus astrologiæ peritissimus, conciues suos adhortatus est, expectata astrorum benignitate, vt tum demum erumperent, quando eis signum daret. Fecere illi mandata, & in tempore erumpentes, Guidonem cum omnibus fere Gallis interfecere. Atque ita vrbs tanta obsidione liberata est. Carolus autem audita Siculorum defectione & sæuitia, cum magnis copijs in Siciliam traijciens, primò Massanam vrbem obsidet, quam certè per deditionem tandem cepisset, nisi Galli vltionis cupidi, deleturos se vrbẽ minati fuissent. Tum verò Petrus Arago tantos motus (vt diximus) expectans, ea de re certior factus, è Sardinia properè in Siciliam traijciens, Panhormum contendit, à ciuibus & Siculis perbenignè susceptus: à quibus etiam regium nomen consecutus est, confluente vndique ad eum omni multitudine. Hanc ob rem Carolus perterritus, Messana relicta, in Calabriam se statim recepit, expectaturus filium Salerni principem, quem paulò pòst è Narbonensi prouincia cum aliquot cohortibus venturum sciebat. Reprehensus à Carolo Petrus Arago, quòd affinis consanguineusq; regnum inuadere ausus esset, respondit se misericordia motum, calamitoso populo & indigna ferenti petitam opem negare non potuisse: quanquam id quoq; regnum iure hæreditario ei deberetur, propter vxorem Constantiam Manfredi filiam, & Corradini neptem. Concrescentibus autem vltrò citroq; iurgijs, res tandem ad singulare certamen deducta est: hac conditione tamẽ, vt vterq; rex centum sibi ad tantum certamen commilitones cooptaret, loco certandi apud Burdegalam delecto. Vtrique enim rex Angliæ affinitate coniunctus erat, qui tantum certamen, adiuuante Martino pontifice, tandem diremit. Verũ cũ nihilominùs Petrus Carolũ bello premeret, Martinus Gerardum Parmensem cardinalem legatum Neapolim misit, qui & populos in fide Caroli contineret, & Carolum ipsum adolescentem consilio & autoritate iuuaret. At verò cùm Petrus Rogerim Loriam classis suæ præfectum Neapolim misisset, Carolus aliter sentiente legato & reclamante, neq; tantum regnum fortunæ committendum esse, in hostem mouens, non longè à Neapoli ingenti suorũ clade superatur: & captus in Siciliam primò, deinde in Aragoniam perducitur. Hoc certè ei non accidisset, si benè

si benè mnnenti legato(vt par erat)obtemperasset. Nam paulò pòst pater Carolus cum ingenti classe superuenit, qua etiam cum hoste nondum victore decertare potuisset. Martinus autem calamitate Caroli permotus, Petrum Aragonensem anathemate notat, eiusque regnum in prædam id occupare volenti exponit, subiectos à Petri iuramento absoluit, cruce signatos in hominem concitat, bonorum ecclesiasticorum vsurpatorem, vt ipse dicebat. Milites quoque ecclesiasticos carolo auxilio misisset, ni ei bellum in Flaminia gerere necesse fuisset contra Foroliuianos, qui adiuuante Guidone Montisfeltri comite, deficere ab ecclesia sunt ausi, & quædam etiam castella haud longè posita oppugnare. Verùm cùm Guido ipse pœnitētia ductus, pacē cum pōtifice iniisset, & mœnia Foroliuianorum demolitus est in vltionem Guidonis Appij, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinum quoque, quod tum oppugnabat, cepisset, ni Rubeus Anguillarius Hetruriæ comes, in oppugnatione ipsa mortuus fuisset. Duo tum castris præerant duces, quorum alter in Hetruriam missus est, ad eam oram tuendam, quæ ad Soanam vergit: alter verò(quem Iuuenatij comitem vocabant) obsidionem iussu pontificis continuabat, subministrante clanculùm auxilio & commeatu oppidanis ipsis Guidone Montefeltrano. Interim verò cùm Martinus curis agitatus addubitaret, à quo duorum populorum, Pisanorum scilicet & Genuensium, contra Petrum Aragonensem auxilium peteret, tanta repentè inter hos de possessione Corsicæ contentio exorta est, vt ipsi aliunde auxilium peterent. Legatum tamen apostolicum pontifex adhortatus est, vt tam diu populos in fide contineret, quoad Carolus cum supplemento copiarum superuenisset. Ingressus deinde Neapolim Carolus, confirmatisque ciuium animis, in Africam proficiscens, febri correptus moritur: quare ad legatum ipsum totum gubernandæ prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor, ac propè constans fama, Philippum regis Franciæ filium, comitem Attrebatensem, eius regni causa aduentare: qui tamen deterrere Petrum non potuit, quo minùs regnum vexaret, cùm iam constaret eum cum paruis copijs aduentare. Nam pater Philippus in Aragoniam cum magno exercitu profecturus erat, ad occupandum Petri regnum à Martino pontifice grauibus censuris priùs interpositis, in prædam occupanti datum. Pontifex autem tot curis circumuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuantibus(nam Gibellini Guelphos expulerant)Perusium proficiscitur. Vbi non multo pòst lenta febri diu vexatus, tandem moritur, pontificatus sui anno quarto, mense primo, sepeliturque in cathedrali basilica. Ad cuius sepulchrum multi valetudinarij delati, multi cæci perducti, muti & claudi, pristinam valetudinem sanctissimis pontificis meritis à Deo recepere.

HONORIVS IIII.

Onorius quartus, patria Romanus, è gente Sabella, familia nobilissima, Iacobus antea vocatus, diaconus cardinalis, Perusij pontifex creatus, Romam venit anno domini millesimo ducētesimo octogesimoquinto, fratre eius Pandulpho senatoriam dignitatem tum gerēte. Tantæ enim seueritatis & iustitiæ Pādulphus est habitus, vt quoties Romani ciues purgare vrbem latronibus, sicarijs, furibus, parricidis vellent(quorum tum in solo Romano magna copia ob seditiones ciuium erat)non aliū senatorem, quàm Pandulphum exposcerent. Is etsi podagra & chiragra vexabatur, nō tamen animi magnitudine & constantia à bene valentibus superabatur. Eodem quoque morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, vt ei instrumentis quibusdam ad id aptè fabrefactis, sacrificare necesse esset. Consilio tamen & prudentia tantum valuit, vt non multum corporis vires in eo desiderarentur, quippe cùm solus plura propè videret, quàm omnes simul qui tum in vrbe aderant. Habitauit hic in Auentino apud sanctam Sabinam, egregiasq; ædes(quarum vestigia adhuc cernuntur) in monte

cxcvij. pontifex. 1285

ipso ædificans,eò ad incolendum multos quoque Romanos excitauit,vnde breui mons ipse freqnentibus ædificijs incoli cœptus est.Cùm autem neminem lædere in pontificatu suo constituisset,omnibus prodesse quoad fieri poterat, prouocatus Petri Aragonum regis iniuria,qui regnum Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta contra Petrum confirmauit.Rodulphus autem imperator comparandæ pecuniæ studiosus, cancellarium suum è gente Flisca in Hetruriam misit,qui populos omnes liberos faceret,& eos potissimùm qui se pecunia redimerent.Persoluere autem ob eam rem Lucenses duodecim millia nummũ auri: Florentini verò sex millia:qui statim liberi omnino facti,magistratum (quẽ priores artium vocant)addito vexillifero iustitiæ creauere . Non displicuit hæc venditio Honorio,licet indigna tanto principe videretur, quòd ea ratione ecclesiastica ditio futura securior videbatur,cùm non amplius imperatori liceret liberas ciuitates vexare.Dum verò rex Franciæ vrbem Gerundensem obsideret, curaretq; Petrus Aragó,quo minùs in castra hostium commeatus à Narbona ferrentur, acri prælio commisso graue vulnus accipiens,paulò pòst malè curatus moritur,atque ita Gerunda dedentibus ex pacto ciuibus, in potestatem regis Franciæ redacta est,qui non diu superuixit.Ex febre enim moritur contracta in castris, dum Perpinianum obsidet. Cuius etiam classis non multò pòst in portu Narbonensi à Rogerio Loria capta & incensa est . Duos habuit filios Petrus Arago , Ferdinandum & Iacobum:Ferdinandum autem natu maiorem Aragoniæ,Iacobum verò Siciliȩ regem ex testamento reliquit . Hac autem ratione mortuis primis regibus , bella ad secundos translata sunt:qui hinc Pisanos , hinc Genuenses maritimis prælijs insignes,trahere in partes suas conabantur . Verùm hi odio & armis inter se certantes,tanta rabie apud Lamellum insulam Pisano portui vicinam concurrunt, vt ex Pisanis,qui triremes quadraginta nouem amisere,duodecim millia hominũ desiderata sint,partim cæsa,partim capta : quam quidem calamitatem Honorius ita ægrè tulit,vt paulum abfuerit quin Genuenses obstinatè nimiùm Pisanos insequentes,interdicto ecclesiastico notaret. Ea calamitas adeò certè Pisanos attriuit,vt nũquàm postea vires recuperauerint.Edoardus verò Angliæ rex in Vasconiam tum se contulit,pacem compositurus inter Carolum adolescentẽ regis Frãciæ filium,quem diximus bello captum,& Ferdinandum Aragoniæ regem.Confecta iam ex sententia res erat,& de libertate Caroli agebatur , cùm interim legatus apostolicus & comes Attrebatensis, Auelini comite adiuuante,* Cathinam vrbem occupant,eoq; ex Hetruria collectas copias transmittunt. Hanc ob rem Edoardus re infecta in patriam redijt.Rogerius autem Loria gallicam classem ex Sicilia redeuntem occupans,Ferdinandi regis fortunam meliorem reddidit. Adijcere certè animum huic bello Honorius non potuit,quòd armis à Guidone Feltrano in Flaminia vexaretur. Verùm tandem superato Guidone, totã Flaminiam breui recipit.Non diu tamen pòst moritur pontificatus sui anno secundo,die vno, corpusq; eius à sancta Sabina ad basilicam Petri magna funeris pompa transfertur: sepeliturq; sepulchro marmoreo,quod adhuc extat in numerum à Pio pontifice translatum,vt insignia familiæ indicant,eiusq; epigrãma:& meritò quidem,cùm vir fuerit omni vita probatissimus,& Christianæ religionis amantissimus. Nam & ordinem carmelitarum non satis in concilijs probatum,mutatis chlamydibus nigris in albas:& ordinem eremitarum apud Parisios improbatum, confirmauit. Solum autem cardinalem Iohannem Boccamatium episcopum Tusculanum, suo pontificatu creauit,viros dicens,& eosdem bonos ac doctos,non etiam rudes & rerum humanarum ignaros,in tantum collegium cooptandos esse. Adeò verò aulicos amauit,vt quotannis,æstate præsertim, Tibur proficisceretur, vitãdi æstus vrbani causa,vnde multæ ægritudines oriuntur.Mortuo autem Honorio,decẽ mẽsibus sedes tum vacat.Nam cùm apud sanctam Sabinam conclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine sunt correpti : quorum de numero moritur

Iordanus

Iordanus Vrſinus comes Mediolanenſis,Hugo Anglicus,Geruaſius Andeanenſis decanus Pariſienſis, & Antherius vir inſignis. Hanc ob rem ſoluto conclaui, in aliud tempus magis ſalubre rem ipſam reijciunt, maximè verò cùm terræmotus ipſi,qui tum permagni fuere,religionem quãdam iniecerint,quò minùs tum quidem id fieret.

NICOLAVS IIII.

Icolaus quartus, natione Picentinus, patria Aſculanus, Hieronymus anteà vocatus, ordinis Minorum frater & generalis, deinde presbyter cardinalis apud ſanctam Sabinam, decimo menſe poſt mortem Honorij pontifex creatur,collocaturque in ſede Petri, ipſius ſancti cathedra. cxcviij. Pont. 1288
Reate deinde profectus,ob ſeditiones quę tum Romæ ſubortæ erant,quoſdam cardinales creat eò omni ferè religione. Omnes enim pariter amabat:nec plus ſe debere affinibus & cognatis,quàm cuiuis bono arbitrabatur. Virtutes & vitia faciebant, vt in hunc magis quàm in illum inclinaret. Horum de numero quos cardinales creat,fuere Neapolio,Petrus Columna, Hugo Colionius ordinis Prædicatorum doctor inſignis, Matthæus Aquaſparta fratrum Minorum generalis, Epiſcopus Portuenſis. Romam deinde poſt annum rediens, ſedatis aliquantulum perturbationibus ciuium,apud ſanctam Mariam maiorem habitauit, quam baſilicam ipſe vnà cum Iacobo Columna reſtituit, vt in fornice maiori apparet:vnde ſaluatoris ipſiusq; pontificis, ac Iacobi cardinalis imago ex opere muſiuo adhuc cernitur.Idem quoq; pontifex anteriorem poſterioremq; partem baſilicæ Lateranenſis reſtituit,ornauitq; opere vermiculato, quemadmodũ literæ ipſæ indicant. Interim verò reges Aragoniæ & Sicilię his fœderibus,adhortante Nicolao pacem ineunt,vt rex Carolus è vinculis miſſus,ſua impenſa Iacobum Aragonem Siciliæ regem conſtitueret:quòd niſi triennio id effeciſſet, in carcerem ſe rediturum pollicebatur,datis ob eam rem obſidibus duobus filijs,Carolo,cui poſtea regi Vngarię creato,Marcello cognomentum fuit,& Loyſio, qui poſt benè actam in ordine beati Franciſci vitam, in ſanctos relatus eſt. Dum hæc autem in Europa gererentur,Soldanus diſcordijs Chriſtianorũ fretus, Tripolim Aſiæ ciuitatem inſignem quidem,interfecto Chriſtianorum præſidio,igni ferroq; euertit. Parem quoq; calamitatem Sidon &*Barutum pertulere,nemine adiuuante. Reſtabat Ptolemaida in annos duos inducias à Soldano conſecuta: hanc vt tueretur Nicolaus pontifex annixus,milites ad vexillum chriſti vocat,ære ſuo conductos. Hi ad mille & quingenti fuere. Hos poſtea multi nullo dato nomine, nullis ſignis & auſpicijs ſecuti, cùm Ptolemaidam perueniſſent,non minora Chriſtianis quàm Saracenis damna intulere. Soldanus autẽ cùm res ſuas repetijſſet,nec redditæ eſſent, noſtris omnibus exitiũ comminatus eſt. Magna inter Chriſtianos de poſſeſſione Ptolemaidæ cõcertatio tum orta erat,cùm eam patriarcha Conſtantinopolitanus, Templarij Theutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus vindicare anniterentur. Erat & Piſanis in animo Ptolemaidã repetere(vt ipſi dicebãt) ſuo iure, quos profectò bellum in Hetruria ortum,à tanta rei fœditate auertit.Hi enim Vgulino comite cum duobus filijs, totidemq; nepotibus in carcerem coniectis, inedia interempto,animos Gibellinorũ in Guelphos ita concitarunt,vt omnibus pariter exitiũ minarentur. In Aretinos primùm arma conuerſa ſunt,petentibus id exulibus Gibellinis:preerat tamẽ Aretio Guilielmus Petramala eiuſdẽ ciuitatis Epiſcopus,cui Feltranus comes & Florẽtini auxilio venerant. Verùm cùm Florentini non ſatis ſuis copijs fiderent,etiam eò miſere Carolum ſecundum cũ aliquot cohortibus,qui ad pontificem iturus,fortè eã tum iter faciebat.In agro Tiphernate collata ſunt caſtra caſtris: Tiphernum,ciuitatem caſtelli mutato nomine nunc vocãt.Commiſſo itaq; prælio, magna ſtatim de Florentinis cædes fieri cepta eſt. Verùm non ita multò pòſt mutata fortuna, cadentibus tamẽ in prælio Guilielmo Epiſcopo,& Feltrano

S 3 comi-

comite, ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinnm locum vbi pugnatum est, accolæ dixere. Carolus autem tanta victoria potitus, rectà ad Nicolaum proficiscitur, ac vtriusque Siciliæ regnum fendatario iure obtinet. Hoc vbi Iacobus Arago intellexit, oppugnare Caietam statim aggreditur. Ne quid autem deesset ad perturbandam Christianorum quietem, inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ reges grauissimum bellum exortum est: quæ res & Christianos in Asia mirificè perturbauit, & hostibus nostris delendi in Asia Christianum nomen audaciam & spem dedit. Soldanus enim, qui tum ęgrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidam miserat. Interim verò duorum mensium obsidione protracta, patre mortuo, filins statim sufficitur: qui certè acrioribus animis vrbem oppugnans, completis fossis, prædaque militibus promissa, ad mœnia vsque iam pugnando peruenerat, cùm à Christianis erumpentibus magno suorum incommodo in castra retruditur. Dum hæc in Asia gererentur, Nicolaus pontifex duos è latere legatos, Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmensem in Franciam properè mittit, qui composita inter duos reges pace, eos contra Saracenos Ptolemaidam oppugnantes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Aragonensem, & Carolum captum his conditionibus (quas suprà memoraui) iam composuerat, quò omnibus in hostem liberiùs proficisci liceret: & parare classem cœperat, de pace fere certus. Sed nec reges ipsi pontifici bene monenti obtemperarũt, nec qui in præsidio Ptolemaidæ erant, inter se dissidentes (quemadmodum poterant) vim hostium propulsarunt. Dilabentibus enim quotidie multis, soli tnm ad duodecim millia remansere, qui postea cum patriarcha Hierosolymitano per dromonẽ ad id seruatnm, fugientes, primò secunda nauigatione vsi, tandem sub ipsam Cyprum naufragio periere. Soldanus autem desertam cultoribus vrbem ingressus, eam ferro ac flamma statim euertit, anno centesimo nonagesimosexto, posteaquam à Gothifredo capta fuerat. In tantis autem malis insula Cyprus & Armenia minor, Celicia priùs appellata, in fide Christianorum tamen permansere. Instabat tum vel maxime Nicolaus, veritus ne hostes reliquum Asiæ occuparent, vt imperator Rodolphus eò copias suas mitteret. Quo non ita multò pòst mortuo, cùm Adolphus Hasso electus successor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodolphi filio in agro Spirensi prælio interficitur. Vir quidem insignis, sed parum milite ac pecunijs potens: oppressus enim multitudine hostium potius quàm superatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tædio animi (vt quidam putant) quòd malè sibi cedere omnia videret, quodqne etiam plusquàm pontificem decebat, in partes declinauerat, Romæ apud sanctam Mariam maiorem, pontificatus sui anno quarto, mense primo, die octauo moritur, eoque loci sepelitur, ad caput basilicæ apud Petri Columnæ cardinalis sepulchrum, vt in panimento cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Post eius verò mortem cardinales Perusium profecti, quò eis liberiùs eligere pontificem liceret, rem ipsam discordijs intestinis biennio menseq; tertio in longum dednxere. Interim autem Michael Palæologus imperator Constantinopolitanus moritur. Quo minùs autem eius corpus in loco sepeliretur sacro, vetuere sacerdotes & monachi, quòd occidentali Ecclesiæ in Lugdunensi concilio acquieuisset. Andronicus autẽ Michaelis filius, libẽter tnm quidem cum Latinis sensisset, si quid auxilij à nostris habuisset. Verùm cùm sedes vaceret, destitutus auxilio Andronicus, à fide Catholica tandem defecit. Hæc autem incommoda Carolus secundus rex Neapolitanus prospiciens, è Narbonensi prouincia Perusium veniens, cardinales ipsos sæpius ad concordiam & electionem pontificis adhortatus est. Nec id quidem facere destitisset vir insignis, nisi acriter reprehensus à Benedicto Caietano patria Anagnino, quòd instando acerbè nimiùm, ipsis cardinalibus vim afferre videretur, quorum suffragia libera esse deberent.

CAELE-

CAELESTINVS V.

Aeleftinus quintus, Petrus Moroneus antea vocatus, profeßione anachorita, patria Efernienfis, fecundo à Sulmone miliario cœnobium incolens, inftante Carolo rege & Latino cardinali, pontifex creatur: adeo maiore omnium admiratione, quò ob fanctitatem vitæ à tanto faftigio rerum fponte remotior effe videbatur, * Aquilam itaque poft creationem fuam profectus, eò ftatim cardinales omnes Perufio ad fe vocat. Inftabant tamen illi & literis & nuncijs, vt Perufium proficifceretur ciuitatem pontificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cæleftini fententia, quòd ita velle Carolum regem intelligebat. Omnes igitur eò profecti, Cæleftinum ipfum vt verum pontificem adorant. Eius autem coronationi interfuiffe ducenta millia hominum Ptolemæus fcribit: & fe etiam adfuiffe fatetur: homines credo motos nouitate rei & fanctitate viri, quòd homo eremita ad tantum dignitatis gradum non nifi diuinitus prouectus effe videretur poft tam longam eligentium contentionem. Inito itaque pontificatu, duodecim cardinales ftatim creat, viros integerrimos, quorum de numero duo eremitæ funt habiti. Verùm cùm Cæleftinus à priore vita ob pontificatum nequaquam declinaret, adeo benignus & facilis omnibus petentibus erat, vt eadem diuerfis concederet: vnde & contemptus dignitatis, & imminutio pontificatus oriebatur. Erat fiquidem ob priuatam vitam, quam antea in eremo duxerat, rebus agendis parum idoneus. Hanc ob rem de abrogatione eius mentio fieri cœpta eft: maximè verò mortuo Latino cardinali viro optimo, eius autoritate Cæleftinus tantum pondus adhuc fuftinebat. Verùm inftantibus acriter cardinalibus quibufdam, maximè verò Benedicto Caietano, viro in iure ciuili & canonico peritifsimo vafroq́; qui primum locum apud pontificem tenebat, vt fe pontificatu abdicaret, ne Ecclefia Dei ob imperitiam gubernantis periclitaretur, de omittendo pontificatu cogitare cœpit. Hac autem eius leuitate & fuperftitione motus Carolus, hominem amicifsimum Neapolim perducit, eiusq́; animum à tanta fœditate rei amouere conatur, clamante vbique locorum populo, fe nolle alium pontificem quàm Cæleftinum, idq́; ab eodem pôtifice precibus & obfecrationibus contendente. Cui pontifex refpondit, nil aliud fe effe facturum, quàm quod Deus vellet, quodq́; ipfe è rep. Chriftiana effe cenferet. Tum verò cardinales abdicationem hominis quærentes, vehementer inftant, vt id quàm primùm agat, propofito reip. Chriftianę difcrimine, quòd fua ignoratione imminere omnium ceruicibus oftendebant, affirmantes omnia mala tum accidentia, die iudicij fibi imputatum iri. Motus his verbis vir fanctus & fimplex, futurum fe in eorum poteftate dixit, modò id iure fieri poffet. Quare conftitutio omnium confenfu facta eft, licere pontifici abdicare fe magiftratu. Quam quidem conftitutionem Bonifacius octauus eius fucceffor poftea confirmauit, quêadmodum libro fexto decretalium apparet. Tum verò Cæleftinus ad priuatam vitam fe redigens, alterius fubrogandi pontificis cardinalibus ex inftituto poteftatem dat, pontificatus fui menfe fexto. Atque ita Benedictus Caietanus plurimorum confenfu pontifex creatus, Cæleftinum ad eremum abeuntem, ex itinere ad fe retrahit, eundemque præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis eft, cuftodiendum tradit. Hac ratione motus, vt ipfe dicebat, ne autores feditionum aliquam calamitatem hoc duce Ecclefiæ Dei aliquando inferrent, licet reuera hominis fanctitatem admirarentur. Vtcunque eft, conftat hominem ipfum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuiffe: quippe qui ambitionis caufa & virum fanctû deceperit, dû eû magiftratu fe abdicare côpulit: & captû vitam eremiticam appetentem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coegerit, anno vno, menfe quinto poft initum pontificatum. Sunt autem qui fcribant, Cæleftinum poft mortem adeo miraculis claruiffe, vt plerumque in concilijs de eo in fanctos

ccxix. Pôti
*Aquillâ.

referendo habita mentio fit, fuisseq; plerosque qui eum pro sancto colerent, & in catalogo confessorum recenserent. Eius autem celebritas quartodecimo Calendas Iulij, qua die moritur, quotannis obseruatur ex institutione Clementis quinti Auenioni facta.

BONIFACIUS VIII.

ex. Pont.

Onifacius octauus, natione Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus antè vocatus, Neapoli pontifex creatur in vigilia natalis domini M.CC. xciiij. vir quidem doctrina & experiētia rerum insignis. Diu enim in curia versatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatum, non sine tamen ambitionis crimine, peruenerat. Nam dum esset sancti Martini in montibus presbyter cardinalis, adeo dignitatē pontificatus exoptauit, vt nil ambitione & fraude prætermiserit, quod ad eam rem consequendam pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, vt & omnes ferè contemneret, & gratias à Nicolao quarto & Cælestino quinto factas reuocauerit. Gibellinos quoque mirificè persecutus est. Hinc oritur illa inter pontificem & Columnenses Gibellinos contentio, qui etiam Anagniæ contra pontificem factionis suæ partes fouebant. Hos itaque, maximè verò cardinales duos, Petrum & Iacobum eiusdem familiæ viros insignes, calumniari cœpit, quòd thesauros ecclesię in morte pontificum diripuissent, quodq; libellos famosos contra se sparsissent. Scripserunt siquidem post illatam sibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogantia Bonifacij, de ambitione, quòd contra ius fasq; pontificatus sedem occupasset, reiecto fraudibus cęlestino, eodemq; in carcerē cōiecto. Sunt enim qui scribāt, Bonifaciū immisisse subornatores clanculùm quosdam, qui noctu dimissa quasi cælitus vocein cubiculum Cælestini hominis simplicis, ei persuaderent vt pontificatum dimitteret, si saluus fieri vellet. Citati autem cardinales cùm nusquam apparuissent, Bonifacij pertinaciam veriti, Nepesum enim secesserant vnà cum tota Columnensium familia, publico decreto scismatici habentur, beneficijs, dignitatibus, fundis paternis, castellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius postea in decreti formam retulit, vt libro apparet, quem Sextum appellāt. Sumptis deinde armis Bonifacius, concitatisque multis cruce signatis, eos opprimere conatus, Præneste, quò se cum Sarra viro insigni eorum patruo receperant, obsidione cingit. Dilapsos inde, capto ac direpto Præneste, Zagalarum & Columnam confugientes persequitur: vnde non ita multò pòst abire ob multitudinē hostium necesse fuit, à quibus hæc item castella diripiuntur, maximè verò Columnę paternum solum. Cardinales autem inde quoq; dilapsi, Reate petiuere. Sarra verò apud Antium multum diuq; in nemoribus vixit, sæuitiam Bonifacij veritus: sed in piratarum manus incidens, remigio admotus, multas calamitates perpessus est: quanquàm sic quidem æquiore animo exilium pati mallet, quàm sæuitiam Bonifacij experiri, qui Gibellinos omnes vno odio persequebatur. Notum est illud certè quod Procheto dixerit Genuensi archiepiscopo, ad pedes eius die cinerū prodeunti. Nam cùm dici à sacerdote tum soleat, Memento homo quia cinis es & in cinerem reuerteris, dixit mutatis quibusdam verbis, Memento homo quia Gibellinus es & cum Gibellinis in cinerem reuerteris: in eiusque oculos cinerem conie cit, non in caput, vt mos est. Eundemque ob nomen factionis archiepiscopatu priuauit, licet postea in integrū restituerit, cùm intellexisset cardinales Columnēses, quemadmodum ipse suspicabatur, Genuam non petijsse. Pulsis hoc modo Colūnensibus, Bonifacius duplicem celebritatem, & apostolis & Euangelistis, & quatuor Ecclesiæ doctoribus, Gregorio, Augustino, Hieronymo, Ambrosio statuit. Idē etiam dum in vrbe veteri esset, beatum Lodouicum ex regia Frācorum stirpe ortū, vtpote ex Carolo secundo ordinis sancti Francisci professum, vt quidam volunt, in sanctos retulit. Idem quoque Ecclesiam cathedralem sanctæ Cæcilię Albiensis ciui-

ciuitatis canonicis secularibus pulsis inde, regularibus commissis, instante Bernardo Castaneto Albieosi Episcopo. Edidit præterea sextum pontificij iuris codicem, suo iussu à tribus doctissimis viris compilatum, quibusdam decretis nouis à se additis. Vrbem quoq; Eugubium, quæ Gibellinorum auspicijs ab Ecclesia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Austriæ, imperij confirmationem bis terue petenti, negauit. Mortuo autem Iacobo Aragonio, cùm Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traiecisset, Cathinamque cepisset, tantum repentè bellum exortum est, vt tota ferè Italia tumultuaret. Nam & Siculi Aragonensibus fauentes, comparata classe, Philippum Roberti fratrem bello superant, & captum in carcerem conijciunt. Quare Robertus relicta Cathina, re infecta, in Italiam reuertitur. Fredericus autem Arago ex Hispania cum exercitu in Siciliam delatus, non solùm Siciliam totam, verumetiam Calabriam recuperauit. In Hetruria verò adeo contra Pisanos Geouenses exarserant, vt & Liburnum ceperint, incendioque euerterint: & naues onerarias in fluminis ostio demerserint, ne Pisaois nauigare liceret. Fiebaot hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pootifice nullibi ad pacem conficiendam autoritatem suam interponente. Et ne existimares tum Deum cum hominibus pacem habuisse, tantus repentè terræmotus exortus est, quantus nunquam antea: quo quidem multis diebus per interualla plurima durante, ædificia passim corruere. Reate pontifex tum erat cum tota curia: qui certè veritus, oe ruina ædificiorum opprimeretur, casulam quandam ex tabulatis subtilibus, in medio claustro fratrum Prædicatorum, prato admodum lato, ædificari iussit, eoque io loco aliquandiu resedit, licet horrida seuiret hyems. In celebritate namque sancti Andreæ hæc perturbatio exorta est. Apparuit tum quoque cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indicium. Verùm Booifacius post tantos & tam diuturoos terræmotus ad se rediens, cardioales aliquot creauit: quorum de numero fuere archiepiscopus Toletanus, Richardus Senensis, Nicolaus Taruisinus ordinis Prædicatorum magister, Iohannes Murro ordinis Minorum generalis, Petrus Hispanus. Iubileum quoque idem retulit anno millesimo trecentesimo, quo plenam delictorum omoium remissionem his præstabat, qui limina apostolorum visitassent, ad exemplum testameoti veteris, licet primò quidem apud Iudæos huius longè alia ratio habita sit. Iubileum namque quinquagesimo quoque anoo repetebant, quo debitores à creditoribus laxabantur, vt ait Iosephus, & serui libertatem vendicabant: vnde libertatis nomen præ se fert tam aoimi, quàm corporis. Nam liberi verè hi dici possunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam ceotesimo quoque anno obseruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta vndique hominum multitudo Romam venit, vt vix iocedere per vrbem, amplam quidem & vastam, liceret. Venerat & Romam Carolus Valesij comes, Philippi Francorum regis frater, qui filiam Balduini vltimi Constantinopolitani imperatoris in vxorem duxerat, à Bonifacioque impetrauerat, vt socero suo liceret imperium ipsum repetere, à quo depulsus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quòd ei in aoimo erat horum principum auxilio exercitum in Asiam transmittere, qui Hierosolymam recuperaret. Interim verò dum res ipsæ compooerentur, & Carolum ipsum patrimonio sancti Petri cum omni potestate præfecit, & legatum in Hetruriam misit, qui nouas seditiones compesceret. Nam à Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros transierant. Verùm cùm legatus nil proficeret, propositis etiam interdictis, Carolus Valesius eò pootificis mandato profectus, continere Florentios oon potuit, quò minùs Albos non sine magna cæde ab vrbe sua pellerent. Albi enim Gibellini tum appellati sunt. Sed pontifex Hierosolymitaoam expeditiooem iam pridem meditatus, Apameeosem Episcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominem ad eam rem cohortaretur. Is itaque eò profectus, cùm nil precibus impetraret, minas quidem addidit.

Iubilei ratio. Antiquitatum lib. 3. ca. 14

Hanc itaque ob rem iratus Philippus, hominem subitò in carcerē coniicit. Quod vbi Bonifacius resciuit, eò statim misit Narbonensem archidiaconum, virum certè insignem, qui pontificis nomine Philippo mandaret, vt missum faceret Episcopum Apameensem. Id si non impetraret, diceret audientibus omnibus, regnum Franciæ ad Ecclesiam deuolui ob cōtumaciam Philippi, & violatum ius gentium: adderetque anathema, & omnes Francos à iuramēto regio absolueret. Fecit omnia quàm diligētissimè archidiaconus, ac regem compulit Episcopum Apameensem dimittere. Rex autem aliqua ex parte iniurias sibi à pontifice illatas vlturus, edictum proposuit, ne quisquam è regno suo Romam proficisceretur, aut eò pecunias mitteret. Secundo verò post iubileum anno, Carolus Valesius ad Carolum secundum consobrinum suum se contulit: cuius aduentu motus Fredericus Arago, pacem his conditionibus petijt & impetrauit, vt redditis quæ in Italia ceperat, ei Siciliam quoad viueret, retinere liceret. Verùm abeunte ex Hetruria Carolo Valesio, Albi Florentia pulsi, Forumliuij populariter commigrarunt: quorum de numero habitus est Dantes Aldegerius vir doctissimus, & sua vernacula lingua poeta insignis, qui postea redire in patriam persępè conatus est, sed frustra adiuuantibus etiā Bononiensibus, & Canegrandi Veronensium domino, quo cum postea familiariter aliquandiu vixit. Sunt qui scribant Bonifacium hoc tempore Hermanij cuiusdam corpus apud Ferrarienses iam viginti annis prò sancto cultum, exhumari mandasse ac comburi, habita de eius hæresi quàm diligentissima inquisitione. Hunc ego Fratricellis fuisse crediderim, quorum secta tum maximè inualescebat. Interim verò Philippus rex Franciæ, Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens, habito apud Parisios ecclesiasticorum & nobilium magno conuentu, commemoratisque iniurijs à Bonifacio acceptis, eiusque ambitione & malis artibus ad occupandum pōtificatum, quem iniustè teneret, ad sedem apostolicam tum, vt ipse dicebat, vacantem, futurumque consilium appellauit. Qua quidem re percitus Bonifacius, habitò generali concilio, Philippum eiusq; regnum Alberto imperatori subijcit, quem in initio pontificatus sui repulerat. Tum verò Philippus superbiam hominis domiturus, Sarram Columnensem in portu Massiliæ cognitum, à piratis redemptum, cum Nogaretio Gallo equite fidissimo Romam mittit, hac ratione (vt ipse palàm dicebat) vt appellationem suam publicarent. Verùm ei longè alia mens fuit. Nam Sarra seruili habitu Latium ingressus, collectis vndique amicis, Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede conductis, è militia Caroli Valesij Ferentinum præmittit, qui inde ei, si opus esset, auxilium ferret. Ipse verò Anagniam clàm noctu ingressus, adiuuantibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumque vexauerat, pontificem nil tale metuentem in domo paterna capit, refractis valuis, captumque Romam perducit, vbi quinto & trigesimo die pòst dolore animi confectus perijt, pontificatus sui anno octauo, mense nono, die decimoseptimo, sepeliturq; in basilica Petri, sepulchro à se antea extructo: quod quidem adhuc extat in sacello à se condito opere vermiculato. Idem quoque suggestum condidit cum porticu apud basilicam Lateranensem, in quo execrationes in cœna Domini fiunt: quoque in loco & Philippum regem Franciæ, & Columnēses anathemate notauit. Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis, terrorem potiùs, quàm religionem inijcere conabatur, quique dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur, aurum vndique conquisitum plus quàm dici potest, sitiens. Discant itaq; huius exemplo principes oēs tam religiosi, quàm seculares, præesse clero & populis, non superbè & contumeliose, vt hic de quo loquimur, sed sanctè & modestè, vt Christus rex noster, eiusq; discipuli ac veri imitatores, & malint à populis amari quàm timeri, vnde tyrannorum pernicies oriri meritò solet. Sunt qui scribant hunc quoq; discordias inter Italos aluisse: maximè verò inter Genuenses & Venetos, populos quidem nauali prælio satis potentes.

BE-

BENEDICTVS XI.

BEnedictus vndecimus, natione Italus, patria Taruisinus, Nicolaus antè vocatus, cardinalis Hostiensis, Romæ Calendis Nouembris pontifex creatur. Hic enim ab ineunte adolescentia ordinem Prædicatorum ingressus, tantum virtute & doctrina apud fratres suos valuit, vt eum per omnes magistratus ad Generalis dignitatem prouexerint. Vnde & pontifex creatus, magnum breui tempore virtutis suæ documentum præstitit. Ita enim vixit, vt post mortem inter beatos meritò censeatur. Inito autem pontificatu, Nogaretium & Sarram, omnesq; Anagninos cum his in capiendo Bonifacio sentiẽtes, & citatos antea ad iudicium, nec apparentes, grauiori anathemate notat. Cognita quoque regis Philippi causa, hominem Bonifacij censuris irretitum absoluit. In gratiam prætereà recipit Iohannem & Iacobum cardinales Columnenses, quos ingenti odio Bonifacius factionis Guelphæ studiosus, plus quàm pontificem decebat, persecutus fuerat. His quoque bona restituit, à galero tantum rubeo, quo à Bonifacio priuati fuerant, sed breue tempus abstinere sunt iussi. Compositis autem hoc modo in vrbe rebus, creatisq; cardinalibus quibusdam, quorum de numero Nicolaus Pratensis ordinis Prædicatorum est habitus, animum statim ad componendam Italiæ pacem adijcit. Verùm quia in Hetruria magis quàm alibi seditionibus laborabatur, eò Nicolaum episcopum Hostiensem cum summa potestate mittit, qui & nouos magistratus Florentiæ constituit, in illisq; ædibus collocauit, quas nuper ad recipiendos magistratus ædificauerant, dominorum palatium nunc vocatur. Tum verò Nicolaus plura his sibi licere arbitratus, de reducendis exulibus mentionem facit: quod vbi ex animi sententia non impetrauit, proposito anathemate, Pratum se contulit. Mortuo deinde non ita multò pòst Benedicto pontifice, tumultuantibus in Hetruria omnibus, exules omnium ciuitatum in agrum Bononiensem conuenientes, primò ingredi Florentiam instituunt, atque ita clàm noctu apud portam, quæ Bononiam dúcit, mœnia nondum perfecta superingressi, vsque ad templum diuæ Reparatæ paulò antè inchoatũ perueniunt. Verùm dum & prædam cupidè nimiùm quærunt, & amicos consulunt, quid maximè agendum censeant, hostibus suis sumendi animos, & capiendi arma tempus dant: à quibus non sine multorum cæde properè expellũtur. Conducto deinde Roberto Calabriæ duce, non solùm sua tueri, verùm etiam aliena oppugnare ausi, Pistorium obsidione cingunt, adeò egregiè ab his, qui in præsidio erant defensum, vt eruptione facta, Robertum cum exercitu Pratum vsque repulerint. Benedicti autem viri optimi ac sanctissimi mens fuerat, pacata Italia, Tartaros, Syriam & Palęstinam ingressos iuuare, à quibus literis & nuncijs ad tãtam rem conficiendam continnò inuitabatur. Mortuus itaque Perusij (eò enim profectus cum curia fuerat) pontificatus sui mense octauo, die decimoseptimo, rẽ destinatam omittit. Sepelitur autem magna pompa, vt par fuit, in ecclesia fratrum Prædicatorum, Nonis Iunij millesimo trecentesimotertio. Fuisse autem Benedictum virum optimum ac sanctissimum, declarant miracula à se post mortem edita, sanatis ægrotis, pulsisq; dæmonibus è cordibus obsessorum. Vacauit tum sedes à Nonis Iunij vsque ad Nonas Iulij insequentis anni, licet cardinales in conclaui ob eam rem constituti, à Perusino populo impulsi persæpe sint, minis interdum additis, vt pontificem deligerent.

CLEMENS V.

Lemens quintus, natione Vasco, Burdegalensis episcopus, Bertrandus Gottho antea vocatus, Perusij à collegio cardinalium absens, post longam contentionem pontifex tandem creatur. Is autem electioni cõsentiens, ex Burdegala Lugdunum profectus, eò cardinales omnes

ad se vocat, qui sine mora pontifici obtemperarunt: atq; ita curia Romana in Gallias translata est, millesimo trecentesimoquinto, vbi etiam ad septuagintaquatuor annos remansit cum magno Christianorum incommodo, potissimùm verò vrbis Romæ, cuius templa magna ex parte ob solitudinē & situm corruêre, absentibus his, ad quos quidem ea restituere pertinebat. Coronationi autem pontificis interfuere, & Philippus rex Franciæ, eiusque frater Carolus nuper ex Italia reuersus, Iohannes Britanniæ dux, qui ruina muri oppressus moritur cum plerisque alijs, dùm pompa coronationis, vt fit, per vrbem ducitur. Philippus quoque rex ea ruina aliqua ex parte debilitatus est. Pontifex autē in tanta trepidatione ex equo deturbatus, solum carbunculum ex tiara amisit, pretij aureorum sex millium, vt quidam scribunt. Peracto deinde solenni, sedatisque rebus omnibus, Clemens multos cardinales Gallicos tum creat, ex Italia nullum, licet Iohāni & Iacobo Columnensibus dignitatem cardinalatus integram restituerit. Tres præterea cardinales cum senatoria potestate Romam misit, quorum auspicijs vrbs ipsa atque Italia gubernaretur. At verò cùm cerneret Genuenses & Pisanos inter se grauissimo bello implicitos, interimque Sardiniam à Saracenis occupatam esse, insulam hac conditione Frederico Siciliæ regi concessit, vt primo quoque tempore eam pulsis inde hostibus reciperaret. Veneti autem cum Carolo secundo cōtra imperatorē Constantinopolitanum fœdus ineuntes, eò Rasianum regem perpulere, millesimo trecentesimoseptimo, vt orthodoxæ fidei rationem à Romano pontifice peterit. Verùm cùm postea Veneti ac Carolus refrixissent, Rasiani ipsi malo exemplo sententiam mutant. Interim verò apud Nouarienses noua heresis à Dulcino & Margarita inuenta est, qua mares & fœminæ simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fratricelli hi sunt appellati, quos opprimere Clemens conatus, eò statim milites quosdam cum apostolico legato misit, qui eos in alpibus positos, partim inedia & frigore, partim armis oppressit. Dulcinus autē & Margarita viui capti, membratim lacerantur, eorumq; ossa combusta dissipantur. Rescitum quoque eodem ferè tempore est, templarios olim Christi milites, à nostris ad Saracenos defecisse. Hanc ob rem interfecti illi sunt, qui comprehendi potuere, eorumq; bona partim Rhodijs militibus, qui insulam paulò antè occupauerant, partim verò nouis religionibus sunt attributa. Iudæos quoque Philippus rex Franciæ cum singulis vestimentis è prouincia sua deiecit, direptis eorū bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verum cùm non ita multò pòst Albertum imperatorem Iohannes ex fratre nepos interfecisset, oēs ferè ciuitates Cisalpinæ Galliæ dominos sibi eos delegere, quos anteà capitaneos habuerāt. Capitaneos enim præfectos vrbium vocant: vt Verona Scaligeros, Mantua Passerinos, Patauiū Carrarieses. Estenses aūt iampridē dominatu Ferrariæ potiebant, sed tunc potissimùm Mutinā in potestatē suam redegere. Nec indignatus est Carolus secūdus Neapolitanus rex, Beatricē filiam Azoni marchioni Estensi vxorē tum collocare. Verùm Friscus eius filius nouercā sibi superinductam cernens, patrem in carcerem coniectū necat, Ferrariaq; potit, impetrato à Venetis auxilio ad expugnandum Thedaldum, castellum (ita accolæ vocant) ponti impositū. Tum verò cardinalis cognomento Pelagura, Bononiam à Clemēte missus, Venetis sub anathematis pœna imperat, vt à re Ferrariensi abstineār. Optabant quidem Ferrarienses ipsi ditioni ecclesiasticæ subesse. Hanc ob rem Veneti maturandum rati, castellum die noctuq; oppugnatum, tandē capiūnt: quo facto, Friscus ipse vindictæ cupidus, dimidiam Ferrariæ partem incendit, potissimùm verò eorum domos, qui rebus nouis studere videbantur. At ciues tantam iniuriam nō diutius laturi, sumptis armis, Frisco dominatu eiecto, Venetis sese dedunt, cùm cernerent se ab his egregiè defendi posse. Quare Pelagura indignatus, cruce signatos in Venetos & Ferrarieses vndequaq; properè ad se vocat. Clemens verò cognita Venetorum contumacia & regnādi cupiditate, eis anathemate notatis, sacra interdicit, pro seruisq;, direptis eorum bonis, vbicunq; locorum reperirentur,

Hæresis apud Nouarienses.

Templarij ad Saracenos defecerunt.

rentur, haberi iussit. Quamobrem gens ipsa mercaturæ admodum dedita, & in Anglia & in Gallia maxima incommoda perpessa est. Alios præterea cardinales in Hetruriam bellis tumultuantem pontifex misit, qui Roberto Calabriæ duci, Florentinis ac Lucensibus, reliquisque prouinciæ populis mandarent, vt oppugnare Pistorium desisterent. Paruere tum omnes præter Florentinos & Lucenses: quare his quoque à sacris interdictum est. Verùm abeunte Roberto Auenionem salutandi pontificis causa, Pistorienses diutino bello fatigati, deditionem tandem fecere. Captę vrbis Florentini & Lucenses mœnia euertunt, fossas complent, agrum sibi diuidunt: à sanguine tamen ciuium temperatum est: Solum vrbis vtrique populo commune remanet. Quod quidem Florentini nō ita multò pòst contra fœdera inter se & Lucenses inita occuparunt, ducto circuoquaq; muro, eliminatisq; fossis. Iidem præterea, vt omnia circuoquaque tutiora haberent, Acianum gentis Vbaldinæ castellum in agro Mugellano positum, emptum pecunia diruunt, in planoque haud longè Scarpariam, vt paucis antè annis, in valle Arni Castelfrancum & sanctum Iobannem condunt. Missus tum quidem in Hetruriam Neapolio cardinalis Vrsinus, qui res ipsas componeret, spretus à Florentinis & Lucensibus, eò iræ prorupit, vt anathemata & interdictum publicè continuaret. Hanc ob rem Florentini clerum ipsum grauissimis exactionibus diu multomq; vexarunt. Vsi præterea hac sæuitia sunt, nam Cursium Donatum ciuem egregium, & de republica benè meritum, interfecere, quia Vgutionis Fagiolani filiam in vxorem duxerat, adeo nobilitatem odio habebant. Verùm cùm postea Pelaguram legatum in recuperanda Ferraria castelloq; Thedaldo à Venetis occupato iuuissent, à pontifice in gratiam recipiuntur, millesimo trecentesimonono. Eodem verò anno Carolo secundo rege Neapolitano mortuo, filius Robertus in regnum à pontifice missus, Bononiam ad Pelaguram proficiscitur, quem statim Ecclesiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præfecit. Is autem Neapolim iturus, Degum Catelanum virum insignem, cum cohorte equitum in præsidio reliquit. Qui vbi continere Ferrarienses verbis & minis in officio non posset, equites ex arce in ciues demisit: quorum de numero multos certè trucidauit. Ad octo namque & viginti ex optimatibus Estensium dominatum appetentes laqueo necauit. Eodem verò tempore Henricus Luceburgensis à Germanis imperator electus, hac quidem lege à pontifice confirmatur, vt intra biennium coronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo id egerat pontifex, vt imperatoris aduentu motus Italici comprimerentur. Imperator itaque omnia se facturum pollicitus, oratores statim in Italiam ad populos & principes mittit: maximè verò ad Florentinos, qui tum Aretinos vexabant, petitque vt sibi & exercitui suo hospitium in vrbe parent, ac vexare Aretinos desinant. Respondere tum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, qui Barbaros in Italiam ducere coeperit, quam ipse imperij causa à Barbaris tueri deberet. Aretinis præterea imperatorem ipsum non benè consulere, quos sciret Guelphos quidem ciues suos expulisse: exules enim ab imperatore institui consueuisse, & extorres retineri. Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellasse, quòd imperatori tam insulsè respondissent: quo certè nil poterat esse magis à republica sua alienum, maximè autem tanto principe cum tanto exercitu hostili animo aduentante. Animos siquidem eis dabant Roberti regis promissa, qui in regnum proficiscens, factionis Guelphæ defensorem acerrimum vbiq; se futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Taurinos alpes transgressus, in plana descendens, omnes ferè ciuitatum principes honoris causa obuios habuit. Duæ tum præerant Mediolani factiones, quarum altera Turrianorum, altera vicecomitum habebatur. Guelphis præerat Guido Turrianus populi capitaneus, vt gentis vocabulo vtar: Gibellinis verò Maffeus vicecomes. Veritus autem Guido, ne vicecomes Henrici gratiam ob factionem præoccuparet,

T con-

contracto exercitu in agro Mediolanensi castra ponit, visurus, vt ipse dicebat, quinam vrbem se inuito ingrederentur. Tum verò Maffeus nuncijs imperatorem ipsum properè Mediolanum vocat, ad vrbem, vt ipse dicebat, imperij Romani domicilium. Henricus itaque copias vrbi admouens, magnos tum quidem tumultus ingresso iam Guidone concitauit: quos statim rebus hoc modo compositis repressit, vt Guido Vercellis potiretur, Maffeus verò equitum suorum dux & præfectus haberetur. Potitus Mediolano imperator, omnes ferè ciuitates statim in deditionem accepit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quam modò etiam de more capere debuerat, tanta ciues impensa vexauit, vt grauata onere plebs, quæ libertatem sperabat, arma sumpserit. Tum verò Germani cùm ab vtraque factione suos cædi viderent, ex suburbijs vrbem ingressi, factionum capita aduocant. Galeatius autem Maffei vicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiscitur, ostenditque Turrianos tyrannidem vrbis affectantes, tantum tumultus concitasse. Hanc ob rem Germani cum Gibellina factione in vnum conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam sanctæ Mariæ nouæ resistentes, ab vrbe pellunt: qui Guidone suadente, Vercellas populariter petunt. Ex hac autem factione ad triginta interfecti referuntur, quorum de numero quatuor Turriani fuere. Mouens deinde in Cremonenses & Cremenses Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad supplicium vocat: sed libera Cremonensium deditio Hēricum mitiorem reddidit. In Cremenses aliquantulum sæuitum est, & eorum mœnia funditus euersa sunt. Parmenses autem timore perculsi, qui Giberto Corrigia suadente, Rubeos in vrbem acceperant, pulsis Guelphis, imperatoris vicarium recipiunt. Tutati sunt aliquamdiu se Brixiani: verùm cùm acriter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana confugientes, vacuam cultoribus vrbem reliquere. Ingressi itaque Germani, vrbis mœnia confestim demoliuntur. His autem vicinorum calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenses, Vincentini, Patauini, Taruisini, Veneti, mandata imperatoris statim fecere. Placentini quoque pulsō Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum suscipiunt. Compositis itaque hoc modo Cisalpinæ Galliæ rebus, imperator Amedeo Sabaudiæ comite, Pisanorùm Genuensiumque oratoribus subsequentibus, per Placentinos iter faciens, Genuam proficiscitur. Quò etiam non ita multò pòst applicuere & legati Roberti Neapolitani, & Frederici Siculi regis: illi simulatam, isti veram amicitiam præ se ferentes. Nam Robertus rex mareschallum suum cum duobus millibus equitum in Hetruriam miserat, qui Florentinis & Lucensibus, si opus videretur, contra imperatorem auxilio essent. Verùm Henricus Pisas classe delatus, præmissis terrestribus copijs, maximis incommodis Lucenses afficit. Libuit hactenus commemorare hæc incommoda Italis illata, quorum omnis culpa à quibusdam in Clementem transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen qui scribant id ex vtilitate prouinciæ à Clemente factum ob intestina mala, quæ quotidie cum magna hominum cæde in vnaquaque ciuitate, imò in quouis paruo etiam castello, committebantur. Cædebantur ciues, necabantur senes, allidebantur infantes, nec vllus crudelitatis modus inerat: vnde Clementi placuit, quod scriptum apud Homerum est, vnus sit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Romam versus iter arripiens, cum quingentis equitibus Lodouicum Saubaudiensem Amedei filium præmittit, qui certè apud Stephanum Columnam non longè à Lateranensi palatio diuertens, magnum Vrsinæ factioni timorem iniecit. Henricus tamen Viterbium primò, inde Romam veniens, effuso obuiam honorato quoq; cum vrbana multitudine, perbenignè suscipitur. Coronatus deinde à tribus cardinalibus, Romanos omnes in verba sua, vt mos est, iurare compulit, edito ingenti conuiuio, cui omnes ciuitatis proceres, exceptis duntaxat Vrsinis, interfuere. Ne tamen in

tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur, milites suos in theatris, thermis, locisque munitis pro statione collocauit: quibus præsidijs adeo confisus est, vt ausus sit etiam tributum insuetum à populo exigere. Qua ex re omnes vtriusque factionis ciues, ad Vrsinos confugiunt, qui ædes suas prope Tiberim & Hadriani pontem sitas, validis præsidijs communierant. Tum verò imperator ira percitus, sagittarios nauales à Pisanis missos, in vrbem contra Romanos vocat, quos certè nil tale metuentes, Iohannes Roberti regis frater, qui suas nauales copias sub Auentino collocauerat, facilè in fugam vertit: & intromisso equitatu haud longè in statiuis collocato, populo Romano adiuuante, imperatorem ipsum Tibur abire coegit. Discessit & Iohannes Roberti frater cardinalium iussu, vrbemque pacatam reliquit. Henricus autem Perusio iter faciens, cùm Aretium peruenisset, Robertum regem maiestatis reum facit, citatumque, nec apparentem regno priuauit, improbante eam rem Clemente, quòd in loco nequaquam idoneo tãtam rem, nec ad se pertinentẽ peregisset: põtificis enim proprium esse dicebat, regnũ Siciliæ cis & vltra Pharum dare & adimere. Mouens Aretio imperator, in Florẽtinos & Lucenses cum Roberto sentientes, copias ducit. Verùm cùm vrbem oppugnare non posset, occupato Bonitio, eodemque munito, Senensibus bellum indicit, qui auarè nimium ac malignè commeatus ei subministrabant. At verò cùm ægrotare cepisset, ad Macereti balnea se contulit, vnde multò imbecillior quàm anteà ad Bonconuentum redijt: vbi post aliquot dies moritur, non sine suspicione dati à Florentinis veneni, subornato pollicitationibus & præmijs monacho quodam, qui ei eucharistiam veneno illitam dederat, vt nonnulli scribunt. Pisani autem mortuo imperatore Florentinorum potentiam veriti, Vgutionem Fagiolanum ducem sibi ac tyrannum deligunt: qui paulò pòst ab equitatu cum Henrico militare solito adiutus, Lucenses agris mulctatos, in potestatem suam redegit. Clemens verò ad cætera mala quæ Italia patiebatur, audito incendio basilicæ Constantinianæ, vehementer indoluit, pecuniasque clero ac populo Romano misit ad templum restituendum, licet eo anno tanta caritate & penuria rerum laboratum in regno sit, vt vix ad cibum & potum satis pecuniarum haberet. Quæ quidem mala & frequentes eclipses solis cometæque portendebant, & ipsa pestis, qua ferè vbique tum laboratum est. Clemens autem cùm animum ad componendum Ecclesiæ statum adiecisset, sacris ordinibus ter habitis, & plerosque cardinales viros optimos creauit, & tribus concilijs diuersis in locis varijsque temporibus habitis, multa prudenter & maturè egit. Nam & Dulcini sectam ecclesiasticos impugnantem, vt dixi, perdomuit: & templarios sustulit in maximos errores prolapsos, Christum scilicet abnegantes, eorumque bona Hierosolymitanis militibus addixit, & regi Franciæ apud Pictauium quædam inhonesta petenti, quo minùs id impetraret, restitit: nam & damnari Bonifacium, & absolui Nogaretium ac Sarram petebat. Primum certè nunquam obtinuit, secundum postremò impetrauit, pollicente Nogaretio se iturum pœnitentiæ gratia contra Saracenos. Quam quidem expeditionem Clemens ipse maximè optabat, vt ex eius concilijs apparet. Præterea verò & Cælestinum quintum, approbatis eius miraculis, in sanctos retulit sub nomine Petri confessoris: & librum Clementinarum à se compositum in Viennensi concilio edidit. Deinceps verò varijs ægritudinibus afflictatus, nunc enim dysenteria, nunc stomachi ac laterum dolore cruciabatur, octauo pontificatus sui anno, mense decimo, die quintodecimo moritur. Vacat tum sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus septendecim, dum non satis inter cardinales constat, quem potissimùm deligant. Nec minor quidem discordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cùm alij Lodouicum Bauariæ, alij Fridericum Austriæ duces proponerent. Quibus inter se prælio concurrentibus, superato Frederico, tanta superbia Lodouicus elatus est,

vt absque autoritate Romanæ sedis, & imperatorem se appellauerit, & ita vicecomitibus in Cisalpina fauerit, vt Mediolano potiti sint, quo ei faciliùs Romā proficisci liceret ad coronam auream, vt mos est, accipiendam. Tum verò Hetrusci omnes, ac maximè Guelphi, trepidare cœperunt, quòd cernebant Lodouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus vicecomitibus & Vgutione Fagiolano Pisanorum & Lucensium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam Episcopum Aretinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principem Roberti regis fratrem, in partes suas pollicitationibus & muneribus pellexere. Multum enim Philippus equitatu & disciplina rei militaris tum valebat.

IOHANNES XXIII.

sciij. Pōt. 1315. vel 1316

Ohannes vigesimustertius, Iacobus Caturcensis anteà vocatus, Episcopus Portuensis, post longam viginti trium cardinalium altercationem Lugduni pontifex creatus, Nonis Septembris in Ecclesia cathedrali coronam pontificatus accepit. Inde verò Auenionem cum curia profectus, octo cardinales in ieiunijs quatuor temporum aduentus Domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcensis eius ex sorore nepos, & Iohannes Caietanus tituli sancti Theodori diaconus cardinalis è gente Vrsina. Præterea verò in sanctos confessores retulit Lodouicum Episcopum Tolosanum, quōdam Caroli regis Siciliæ filium. Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo asscribant, vt anteà dixi. Abdicare autem se episcopatu & sacerdotio compulit Hugonem Caturcensem Episcopum, priuatum omnibus pontificalibus insignibus, anulo, mitra, cappa, pileo, camisiaque Romana. Priuatum autem degradatum, & vt istorum vocabulo vtar, ac curiæ seculari traditum, omnibus cruciatibus coactum esse vitam cum morte commutare, quòd in pontificem coniurasset. Ecclesiam verò Tolosanam, quam vnicè dilexit, ad archiepiscopatum transtulit: cuius quidem castella sex in ciuitates erexit, vt haberet archiepiscopus Tolosanus quibus cum dignitate præesset. Diœceses quoque archiepiscopatui Narbonensi asscripsit, Limosam & abbatiam sancti Pontij. Adeo præterea rebus nouis pontifex ipse studuit, vt & simplices episcopatus bifariam diuiserit, ac diuisos in vnum redegerit, & abbatias in episcopatus, & episcopatus in abbatias vicissim transtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in Ecclesijs constituit, ac constituta priùs in aliam formam transtulit. Hac tamē gratitudine vsus est, quòd Clementinarum editionem confirmauit, mandauitque doctoribus omnibus publicorum gymnasiorum, vt librum ipsum publicè legerent. Ordinem autem Grandimontensem, quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formam redegit, amputatis his, quæ ordini obessent, additisque institutionibus quibusdam, quibus tanta religio constaret. Cùm verò Cæsaraugustanam Ecclesiam admodum diligeret, eam in metropolitanam erexit, quinque cathedralibus Ecclesijs ex vndecim, quæ Tarraconensi subsunt, huic assignatis. Instituit & nouum ordinem militum, qui militare sub Christo dicerentur in Lusitania, quæ Portugalia dicitur, qui Saracenis resisterent, Bæticam & Africam incolentibus. Bætica apud antiquos ea pars Hispaniæ dicebatur, quæ ad mare mediterraneum vergit, nostris temporibus Granatæ nomen obtinens, à cocco, vt arbitror, quo ea pars Hispaniæ maximè abundat. Coccum autem nunc granum vocant, vnde lanæ inficiuntur. Huius autem ordinis, quem diximus à pontifice constitutum, caput in maritimo Syluensis diœcesis oppido repositum est, militibusque omnia bona templariorum, annuente rege Portugalliæ concessa sunt, quo liberiùs militiæ Christi vacarent. Cuius censor & moderator est abbas Alcohasiani monasterij Cisterciensis ordinis Vlyxibonensis diœcesis, qui & conscribendi & exautorandi militem facultates habet.

Dein-

Deinceps verò duos Thomas in sanctos retulit, Thomam scilicet Episcopum Herferdensem virum nobilem genere, probatum moribus, doctrina insignem, miraculis clarum: & Thomam Aquinatem ordinis sancti Dominici doctorem præcellentem, de cuius vita & scriptis multa superiùs annotauimus. Creatis deinde septem cardinalibus secunda ordinatione, millesimo trecentesimo vigesimosecundo, statim edictum proposuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affirmarent, Christum eiusque discipulos nihil priuati vel proprij habuisse: quod certè non multum cum sacra scriptura conuenit, quæ multis in locis testatur, Christum eiusque discipulos ac veros imitatores nil proprij habuisse, vt illud Euangelij: Qui non vendiderit omnia quæ habet, & pauperibus dederit, non potest esse dignus me discipulus. Matth. 19. Præterea verò hæreticum putauit esse, si quis affirmaret ipsis discipulis vendendi, donandi, testandi, acquirendi suopte ingenio ius non competere, quòd ad religionem euntes, in alterius arbitrium transeant: vnde fit, vt Domini mancipia non sibi, sed Domino acquirant, vel acquisita priùs, ex arbitrio & mandato eius pauperibus distribuant. Harum autem institutionum literas apostolicas ad gymnasia publica transmisit, ne amplius scholastici ea de re disputare auderent. Damnauit præterea glossulam quandam fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentum quendam tertij ordinis ad imitandam Christi paupertatem animauerat, quorum de numero multi damnati & exusti fuere. Habita præterea constitutione, vt eorum vocabulo vtar, decem cardinales creauit: inter quos Iohannis Columnæ, & fratris Matthæi è gente Vrsina, ordinis Prædicatorum, ratio est habita. Dum hæc à pontifice agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade non longè à monte Catino ab Vgutione Fagiolano superatus est. Verùm Lucenses non diutiùs tyrannidem Vgutionis laturi, capta occasione, Nerium eius filium vrbe eijciunt, dum Castrucium virum domi nobilem & manu promptum, quem in carcerem coniecerat ob prædam ex hostibus captam, ad supplicium ducit. Pulsus itaque Luca Nerius, patrem in Lucenses concitat: cui quidem ex vrbe in hostem prodeunti, Pisani statim clausere portas. Is autem cum filio ad Malaspinas confugiens, tentato sæpiùs ac frustra ad tyrannidē reditu, tandem in Flaminiam solum paternum pontifice iubente, redijt. Atque ità Castrucius ab extrema calamitate ad summam felicitatem perducitur: è carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucensis traductus est. At verò pontifex intelligens & Estenses, pulso præsidio ecclesiastico, omninò Ferraria, & vicecomites adiuuante Lodouico Bauaro Mediolano potitos esse, omisis, vt ipse dicebat, ad tempus Estensibus, vicecomites interdictis notauit, magis in Lodouicum, qui titulos imperij sibi vsurpabat, quàm in vicecomites inuectus. Eodem quoque tempore Gibellini Genuenses à conciuibus suis Guelphis pulsi, adiuuante Roberto rege, cuius potestati ciuitatem commiserant, Sauonam populariter migrauere. Hos postea etiam extorres bello insequens Robertus, dum in Gallias traijcit, vnà cum Sauonensibus in potestatem suam redactis, aliquandiu malè habuit. Pontifex autem intelligens discessu Roberti Guelphos vbique opprimi, Carolum Valesij comitem, Franciæ regis Philippi filium, in Italiam mittit, qui Guelphis præsidio esset, & his potissimùm, qui apud Vercellas cum Turrianis erant, vrbis ditione potitis. Verùm superueniente Lodouici imperatoris iussu Galeatio vicecomite ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaque vrbs in potestatem vicecomitum redigitur. Potitur & Castrucius non ita multò pòst Pistorio, vt Guido Petramala paulò antè Tipherno, Florentinis aduersantibus. Sed Castrucius Galeatij vicecomitis auxilio fretus, nam Accium filium cum mille & quingentis militibus ei auxilio miserat, Florentinos magna clade superatos ad mœnia vsque persequitur. Tum verò pontifex videns in Bauaro turbandi omnia principium inesse, ei sacra interdicit more solenni, vt fieri consueuit, Guidonemque Petramalam post occu-

patum Tiphernum, sacerdotio exautorauit. Cortonam quoque à diœcesi Aretina separatam in ciuitatem erexit, creato Iohanne Viterbiensi Cortoniensium Episcopo. Interim autem Nicolaus Estensis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis Ecclesiæ oppidum vi occupat, adiuuante Passerino Bonacossio vrbis Mantuæ tyranno, qui sororem Nicolai paulò antè in vxorē duxerat. Hi etiam iunctis simul copijs Bononienses aggredi sunt ausi, sed à Beltrando Ecclesiæ copiarum duce superati, cum magno incommodo abiere, non ita multò pòst à pontifice anathemate notati. Ferrariæ præterea interdictum sacris, donec Argenta redderetur. Castrucius verò adeò Florentinos tum vexabat, capta oppido Signa, vnde frequentes incursiones in eos faciebat, vt desperatione rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum vocauerint. Tum verò Iohannes pontifex Iohannem Vrsinum in Italiam properè mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus transeuntem. Is autem Romam iter facturus, primò Mediolanum proficiscitur, Gibellinorum precibus motus. Verùm cùm accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atque eas à populo exigeret, quem Galeatius tuebatur, omnibus vicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor & viginti ciues deligit, qui remp. administrarent, addito præfecto, quem ex gente sua vrbi præfecit. Bauarus tamen postea Castrucij precibus motus, vicecomites omnes incolumes dimisit, dum Lucæ essent, vbi imperator à Lucensibus magna cum benignitate susceptus est. Inde verò abiens, comitante cum mille & quingentis equitibus Castrucio, Romā peruenit, vbi apud ædes Laterani iussu cleri populique Romani à Stephano Columna coronatur. Præerant tum vrbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris vicarios appellabant. Tum verò cùm Nicolaus comes alter collega abesset, Stephano ea sors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbariensem ordinis Minorum, ex Reatino agro oriundum, pontificem statim creat, Iohannis vigesimitertij æmulum futurum: hominem quidem humili loco natum, sed doctum, & ad res agendas aptissimum. Habuit hic primò vxorem, qua renuente ac clamante, religionem & habitum sancti Francisci suscepit. Creatus itaque pseudopontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his qui tum cum eo aderant, vt verus Christi vicarius consalutatur. Creauit is quoque cardinales & episcopos homines suijpsius consimiles. Interea verò cum equites Galli in præsidio Florentinorum relicti, noctu insidijs Pistorium occupassent, Castrucium Roma abire confestim cogunt: qui primò iunctis cum vicecomitibus copijs, Pisas Lucamq; peruenit: inde verò in Pistorium mouens, ciuitatē diu obsessam fame ad deditionem tandem compulit. Subsequens autem Castrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapam reliquit, Florentiam oppugnaturus: quā fortasse occupasset, ni Castrucio graui morbo ex immensis laboribus contracto, mori contigisset. Bauarus tamen tanti accepti beneficij immemor, eius filios Pisis ac Luca expulit, dū in ciuitatibus præsidia disponerent, vrbibusq; ipse potitus est. Mortuo quoq; eodē tēpore Galeatio vicecomite, eius filij ad Bauarū confugiunt, hominem rogantes, vt accepta grandi pecunia, quam ipsi pollicebantur, se in patriam remittat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Marcum fratrem tamdiu obsidem apud se detinuit, quamdiu ei pecuniæ redderentur. Verum Bauarus relicto Pisis antipapa, Marcoq; vicecomite, Mediolanū profectus, in Germaniā iturus, nequaquā ab Accio in vrbem recipitur paternarū iniuriarū memore. Germani autē milites, qui in Hetruria Marcū vicecomitē obsidē retinebant, cognita hominis virtute, in eius verba iurauere, ex captiuo ducē creātes: qui statim dedentibus arcē Castrucianis militibus, Luca potitus est. Verū nō ita multò pòst absente Marco Germani milites mutata sententia, Lucā vrbem cuidā Genuensi ex gente Spinola, qui multū classe valebat, vendidere. Abeunte præterea in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium spectante,

ſtante, Bonifacius Piſanus comes rem gratam Iohanni pontifici facturus, antipapam Auenionem perducit: vbi in carcerem coniectus, vitam cùm morte permutauit. Tum verò pontifex duabus maximis curis liberatus, quòd antipapam è medio ſuſtulerat, quodque Bauarus in Germaniam relicta Italia abierat, inſtante Franciæ rege, expeditionem in Saracenos promulgat, impoſitis decimis, quæ Philippo ipſi ad expeditionem ituro darentur. Ceperant tum Lucam Florentini, vnde à militibus Boemicis ſtatim expelluntur, quos antea Brixiani contra Bergomates in Italiam accerſierant, quorumque auxilio fretus, pontificis legatus, Parmam, Rhegium, Mutinamque ceperat. Is autem inita cum Iohanne rege Boemiæ amicitia, omnem rationem factionum Italicarum repentè commutauit. Nam quibus pontifex & Boemiæ rex amici ac ſocij erant, illis Robertus ac Florentini repentè aduerſabantur, nullo Guelphorum aut Gibellinorum diſcrimine habito. Maſtinus enim Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienſes Patauij, Eſtenſes Ferrariæ domini, amicitiam & ſocietatem cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Piſtorium capiunt, dedentibus tamen vrbem quibuſdam ciuibus, nemineque aduerſante. Interea verò marchiones Eſtenſes non priùs ab interdicto eccleſiaſtico abſoluti ſunt, quàm Ferrarienſium precibus fatigati, Argentam à ſe occupatam eccleſiæ Rauennati reddidere. Hi tamen auxilio Scaligerorum freti, caſtellum ſancti Felicis agri Mutinenſis obſidere incipiunt. Verùm ſuperueniente Carolo Boemiæ regis filio, Manfredoque cognomento Pio Carpi domino, qui ſocietatem ſimul inierant, Eſtenſes funduntur fuganturq;. Ex eorum militibus ad octingentos cecidiſſe ea pugna cõſtat, multosque ex nobilitate captos, maximè verò Nicolaum Eſtenſem Rainaldi marchionis fratrem. Hac autem opportunitate motus legatus Bononienſis, comparato ſatis iuſto exercitu, cui & Galeotus Malateſta Ariminenſis, & Franciſcus Ordelapus Foroliuienſis, & Richardus Manfredus Fauentinus, & Hoſtaſius Polentanus Rauennas præfuere, Ferrariam obſidet. Nam hi omnes ſuarum ciuitatum dominatum paulò antè occupauerant, cùm priùs earum capitanei haberentur. Oppugnabatur tum acriter Ferraria, capto ſancti Antonij ſuburbio, cùm auxiliares copiæ à Philippino Gonzaga, à Maſtino Scala, ab Vbertino Carrarienſi miſſæ, animum ad erumpendum Ferrarienſibus dedere, qui & hoſtes fundunt, & omnes ferè duces capiunt. Captus autem Romandiolæ comes, cum Nicolao Eſtenſi commutatur: reliqui deinceps incolumes ad ſuos remittuntur, hac conditione tamen, ne arma amplius contra Eſtenſes capiant. Elatus verò tanta victoria Rainaldus Eſtenſis, in agrum Bononienſem mouens, longè omnia populatus, à capienda vrbe paululum abfuit. Venturum quidem in auxilium legati regem Boemiæ Bononienſes ſperabant, & iam eſſe in itinere dicebatur, cùm ſubitò ei nunciatum eſt, & Maſtinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionem accepiſſe: & Accium vicecomitem Papiam ingreſſum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab inſtituto itinere diſcedens, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipſe profectus, cum ſuperare munitiones vicecomitis non poſſet, vaſtato Mediolanenſium agro, Parmam deinceps re infecta redijt: vbi quoque intellexit Americum Caſtrucij filium, Lucam amicorum opera recepiſſe. Oppugnabatur tamen arx, quam etiam rex accepta grandi pecunia Lucenſibus & Americo reliquit, breui in Germaniam iturus, Italicas factiones pertæſus. Nam vicecomites capta iam arce Papienſi, longè & latè vires ſuas diffundebant. Mutinæ itaq; & Rhegij impoſito Germanorum præſidio, commendataq; Parma Marſilio & Petro Rubeo, in Germaniam abijt, celerem reditum cum maioribus copijs pollicitus. Abeunte autem rege, Bononiẽſes ipſi adiuuantibus Florẽtinis, & marchione Eſtenſi, pulſo legato, in libertatem ſe vindicant, cęſo tum in vrbe, tũ in agris eccleſiaſtico præſidio. Hac ob rem legatus omni ope deſtitut⁹. Auenionẽ proficiſcit̃ anno domini milleſimo trecenteſimo trigeſimoquarto, quo tẽpore

eodem in loco Iohannes pontifex moritur, ætatis suæ anno nonagesimo, pontificatus verò xix. mense quarto, relicta in thesauris tanta vi auri, quantam nullus ante se pontifex. Sepelitur autem in ecclesia cathedrali cum magna funeris pompa. Sunt qui scribant, Petrum Murroneum, quondam pontificem, à Iohanne in sanctos relatum, Gentilemque Fulginatem & Dynum Florentinum medicos insignes magnis præmijs & honoribus tum ab eo affectos. Amator enim doctorum virorum est habitus.

BENEDICTUS XII.

ccliij. Pōt. 1335 BEnedictus duodecimus, patria Tolosanus, ordinis Cisterciensis, Iacobus antea vocatus, sanctæ Priscæ presbyter cardinalis, sextodecimo die post Iohannis mortem Auenione pontifex creatus, statim censuras in Bauarum à Iohanne factas, vt in vsurpatorem imperij, confirmauit. Hac autem ratione vacante imperio, ad arma omnia respiciebant, cùm vnusquisque quantumuis paruus dominus, rapere ex alieno conaretur. Scaligeri enim non contenti Veronæ, Brixiæ, Bergomi dominatu, Parmam adimere Rubeis conabantur: Gonzaga Rhegium, Estensis Mutinam, Florentini Lucam appetebant. Verùm cùm Scaligeri potiri Parma nequirent, acriter qui in præsidio erant, vrbem defendentibus, maximè verò Germanis militibus, qui Scaligero infensi habebantur, in Vincentinos exercitum mouent: vnde re infecta abeuntes, cùm Germanos milites abijsse Parmâ intellexissent, eò profecti, vrbe statim potiuntur, Rubeis ipsis eam dedentibus. Nicolaus quoque Estensis, Beatrice Guidonis Gonziaci filia in vxorem accepta, soceri copijs adiutus, Mutinam capit. Philippinus item Gonzaga ciuibus ipsis vltrò dedentibus, Rhegium Lepidi in potestatem suam statim recipit. Tum verò crescente Mastini Scalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Patauium, dedente Vbertino Carraria, in potestatem suam redegerat, ad tantum dominatum extinguendum omnes ferè Italiæ populi & principes simul coniurarunt: maximè autem Veneti, & Lucinus vicecomes, qui Accio paulò antè mortuo in dominatu successerat. Cinxerunt Veronam obsidione Veneti, Gonzaga, Estensisque, dum Luchinus alio exercitu Brixiam & Bergomum in suam potestatem redigit. At verò cùm Veneti timerent, ne dum potentiam vnius extinguere parant, alterius augerent, pacem hac conditione cum Mastino Scaligero ineunt, vt omisso Patauio Carrariensibus, dimissaq; Brixia & Bergomo vicecomiti, quas vrbes nuper occupauerat, ipse Veronam, Vincentiam, Parmã Lucamque retineret. Displicuit vehementer hæc pax Florentinis socijs & amicis, qui potiri Luca admodum cupiebant: sed reiecta in aliud tempus querela, tum quidem reticuere. Pontifex autem misso in Italiam legato, senatui populoq; Romanó persuasit, vt senatoriam dignitatem, quam diu regio nomine gesserant, suis tandem & Ecclesiæ auspicijs administrarent. Hanc ob rem & Stephano Columnę senatoria dignitas in quinquennium prorogata est, & collegæ annui ei dati sunt. Verum cùm pontifex Stephanum ad se Auenionem vocasset, Vrsus Anguillariæ comes, Stephani collega, Franciscum Petrarcham virum eloquentissimum, maximè autem vernacula lingua rhythmisque vulgaribus, corona poetica in capitolio donauit, astante populo omnique Romana nobilitate, anno salutis millesimo trecentesimo trigesimooctauo. At pontifex veritus, ne vacante imperio Italia ab aliquo externo hoste inuaderetur, Luchinũ vicecomitem, Iohannemque eius fratrem archiepiscopum Mediolanensem, Mediolani aliarumque vrbium, quas possidebant, vicarios instituit. Eandem quoque potestatem Mastino Scalæ, Veronæ & Vincentiæ: Philippino Gonzagæ Mantuæ & Rhegij: Albertino Carrariæ, Patauij: Obicioni Estensi Ferrariæ, Mutinæ, Argentæ suo iure (vt ipse dicebat) tribuit, quòd vacante imperio, omnis eius potestas in pontificem recidat, Iesu Christi superni regis vnicum in terris vicarium. Obicioni tamen Estensi hoc vecti-

Francisc' Petrarcha

1339

vectigal imposuit, vt quotannis decem millia nummûm auri Ecclesiæ Romanæ persolueret. Semel autem toto sui pontificatus tempore sex presbyteros cardinales creauit, viros egregios, non de sua stirpe, vt nunc fit, sed vndequaque ad tantam dignitatem vocatos. Non improbos tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad summos dignitatis gradus eriguntur, si tanta conditione digni sunt. Tantæ præterea constantiæ fuit, vt dimoueri à recto vel vi vel precariò vel pollicitationibus nunquam potuerit. Bonos enim diligebat, & vicissim malos ac sceleratos apertè odio habebat. Componere item pacem inter Philippum Franciæ, & Eduardum Angliæ regem sæpetentauit per legatos, at frustra, qui maximis cladibus quàm sæpissimè inter se concertarunt. Nam Eduardi classis supra Sclusas non longè à portu Flandriæ, tanta vi cum Gallis dimicauit & vicit, vt ad trigintatria millia Gallorum vna pugna interfecta referantur. Pontifex autem rem sæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit, suoque iussu impensaque basilicæ sancti Petri tectum restituit, quemadmodum epigramma ad eius statuam in eadem basilica positum indicat. Moritur autem pontificatus sui anno septimo, mense tertio, die decimoseptimo. Multam vim auri non cognatis suis & affinibus, sed ecclesiæ reliquit. Zotum pictorem illa ætate egregium, ad pingendas martyrum historias in ædibus ab se structis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctissimi omnes ferè collachrymarunt, idq; in pompa funeris qui aderant, fletibus & gemitu præ se tulere.

CLEMENS VI.

Lemens sextus, patria Lemonicensis, Petrus antea vocatus, primò monachus, deinde archiepiscopus Rhotomagensis, postremò pontifex Auenione creatus est. Fuit autem vir multæ doctrinæ: compositæq; eloquentiæ, liberalis in omnes, comis & perhumanus. Electus itaque Nonis Maij, millesimo trecentesimo quadragesimosecundo, coronatur xiiij. Calendas Iunij. Sequentibus verò ieiunijs pontificatus sui anno primo, octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, scilicet fratrem suum monachum Tutellensis professionis, & Guilielmum ex sorore nepotem. Ex his præterea quos presbyteros creauit, vnus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem anno duos item creauit, quorum alter eius erat ex altera sorore nepos. Petentibus siquidem Romanis, vt quemadmodũ Bonifacius octauus olim concesserat, vt centesimo quoque anno (quod seculum antiqui appellabant, vnde ludi seculares nominati sunt) plenam peccatorum omnium remissionem visitantibus limina apostolorum Petri & Pauli, quinquagesimo quoque anno id facere libenter annuit, cùm diceret, ætatem hominum iubileum illum centum annorum attingere non posse. Verùm cùm intelligeret totam Italiam in tumultu esse, solos Luchinum & Iohannem vicecomites, vicarios Insubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mẽtione habita. Existimabat enim solos vicecomites Bauaro resistere posse, in Italiam (vt ipse prædicabat) descensuro, qui vicissim, vt par pari pontifici redderet, in ditione ecclesiastica multos vicarios imperiali autoritate confirmauit. Nam Iohannem de Vicourbis, præfectum Viterbij: Galeotum Malatestam & fratres, Arimini, Pensauri, Fani: Antonium Feletrarium, Vrbini: Nolphum & Gallasium fratres, Callij: Alegretum Clauellum, Fabriani: Bulgarutium, Matelicæ: Ismedutium, sancti Seuerini: Gentilem Varraneum, Camerini: Michaelem, montis Milonis: Pongonium, Cingoli: Nicolaum Boscaretum, Esij: Guidonem Polentensem, Rauennæ: Franciscum & Synebaldum, Foroliuij & Cesennæ: Iohannem Manfredum, Fauentiæ dominos confirmauit: licet antè quidam ex his loca ipsa partim vi, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant, vt in Benedicto diximus. Interim verò Frescobaldi Florentini ciues admodum potentes,

[Margin: ccv. Pont.]

[Margin: Vide Sabellicũ lib. 8. Ennead. 9. non lõge à fine.]

potentes,à ciuibus ſuis pulſi, Piſanos ad arma concitant, iniquo quidem tempore. Florentini enim Parmam à Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obſides iam Ferrariam miſerant, quingenta millia nummûm auri polliciti. Sequeſter enim ad eam rem conficiendam Ferrarienſis ab vtroque electus eſt. Verùm cùm Florentini alia ſuper aliam clade,tum à Piſanis, tum ab eorum ſocijs afflictati eſſent, omittere tantam emptionem coacti ſunt: ferre tamen auxilium Lucenſibus à Piſanis obſeſsis non omiſere, adiuuantibus etiam ſocijs, copiarum duce Malateſta Atiminenſi,cognomento Vngaro, qui Piſanos à ceruicibus Lucenſium armis quidem repulit. Tum verò Robertus Florentinorum amicus,ſociorum calamitatibus permotus,Gualterium quendam Gallum Athenarũ ducem appellatum,cum paruo equitatu in Hetruriam miſit: qui artibus exquiſitiſsimis deiecto Malateſta,vt imperito belli duce, ita gratiam Florentini populi aucupatus eſt, vt breui & copijs eorum & vrbi præficeretur, deiectis & extinctis omnibus vrbis magiſtratibus. Huius quoque fortunam iuuere Aretini, Piſtorienſes & Volaterrani, qui homini ſeſe ſtatim dedidere. At cùm Accius Corrigienſis Parmam vrbem,quam ipſe tueri non poterat,Obicioni Eſtenſi dediſſet,Philippinus Gonzaga bello ab ipſo Obicione laceſsitus, comparato exercitu in agro Rhegienſi hominem inuadens,collatis ſignis tanto impetu fundit, vt fugientem Ferrariam vſque perſecutus ſit. Tum verò Obicio deſperatione rerum motus, Parmam ipſam,quam retinere non poterat,Lucbino vicecomiti tuendam tradit, anno domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimo ſexto. Cùm autem Florentini ferre Gualterij tyrannidem diutiùs non poſſent,necarenturq́; quotidie multi, in eũ ob libertatem coniurantes, Angelus Acciaiolus vrbis Epiſcopus, ciues armatos in epiſcopatum properè ad ſe vocat,patriam in libertatem vendicaturus. Quare tyrannus imparem ſe ciuibus videns,epiſcopo ipſo pacis ſequeſtro adhibito,incolumis cũ militibus & rebus ſuis decimo tyrannidis ſuæ menſe abijt. Verùm plebs ipſa ingrata, vt ſemper,nobiles ciuitatis,quorum conſilijs & armis libertatem cõſecuta erat, exules facit,direptis eorum bonis,ædibusque euerſis. Et ne quid deeſſet ad perturbandam totam Italiam, in regno quoque Neapolitano magnæ diſcordiæ exortæ ſunt. Rex enim Robertus ſine ſtirpe virili moriens, Iohannam filiam Andreæ nepotis ſui, Caroli regis Vngariæ filio vxorem dedit. Neapolim enim illis diebus adoleſcens venerat. Verùm Iohanna hominem ſocordem peroſa,cum in vrbe aduerſa per inſidias interimit, alteriq́; fratrueli nubit, Lodouico olim Tarentini principis filio, quem Roberti quoque fratrem fuiſſe conſtat. Tum verò Lodouicus rex Vngariæ primi mariti frater, tantum ſcelus vlturus, cum paratiſsimo exercitu in Italiam veniens, primò Sulmonenſes reſiſtere auſos oppugnare adoritur. Interim autem Romæ creandorum ſenatorum ex autoritate apoſtolica commutata ratione, Nicolaus Rentij ciuis Romanus populicus ſcriba,vir quidem erecti ad libertatem excelſiq́; animi, occupato armis capitolio, tantum ſibi beneuolentiæ & autoritatis apud omnes comparauit, vt facilè quò vellet, mentem populi Romani flecteret. Is autem quò magis animos hominum commoueret,hoc titulo vſus eſt: Nicolaus ſeuerus & clemens libertatis, pacis iuſtitiæq́; tribunus, ac ſacræ Romanæ reip. liberator illuſtris. Hac autem verborum pompa tantam de ſe & admirationem & opinionem concitauit, vt omnes Italici nominis per legatos pacem amicitiamq́ue ab eo petierint. Fuere & quædam externæ prouinciæ,quæ ad Romani imperij gloriam renaſcentem,vt ipſę putabant,reſpicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum parti ciuium conſulit,parti aduerſatur,repentè ex patrono tyrannus eſt habitus. Hanc ob rem ſeptimo magiſtratus ſui menſe, ſponte ſua, ignaris omnibus, mutata veſte, per obſcuram noctem Romà abiens, ad Carolum Iohannis filium in Boemiam proficiſcitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum literarumq́ue peritiam, in Bauari etiam contumeliam, ab electoribus in Cæſarem deſignari paulò antè fecerat.

fecerat. Captus itaq; tribunus à Carolo, & Auenionem missus, pontifici dono datur. Lodouicus autem Sulmone post longam oppugnationem potitus, regnum deinceps facilè occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonensem ob timorem Iohanna & adultero Lodouico, relicto ad regni custodiam duce Dyrachino Roberti regis nepote: quem Carolus prælio superatum & captum vltimo supplicio affecit. At verò cùm ferè in tota Italia peste laboraretur, Carolus relicto satis magno præsidio, tertio mense in Vngariam reuertitur, eo maximè tempore, quo Iohannes archiepiscopus magni animi consilijq; vir, mortuo fratre Luchino, vicariatū Mediolanensem à pontifice suscepit. At Clemens retento in vinculis Nicolao, cardinales quosdam Romam misit, qui statum vrbis componerent: ad quos Franciscus Petrarcha perscribens eis persuadet, vt promiscuè senatores ad tollendam seditionem ex plebe ipsa creent, cùm non satis constet in ipsa vrbe Roma, qui senatorij, quique plebei ordinis sint, quòd omnes fere peregrini sint, & ignotis parentibus orti. Declarati itaque senatores sunt Petrus Sarra Columnensis, & Iohannes Vrsi filius. Quo quidem tempore pestis adeo triennio totam Italiam peruagata est, vt vix decimus quisque ex millesimo homine superfuerit. Nec id quidem mirum, cùm ob iubileum contagione hominum & multitudine vndiq; Romam commigrantium, squalore, situ, pedore, omnia inficerentur. Venere autem tum in potestatem Florentinorū Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in potestatem archiepiscopi Mediolanensis Bononia, ciuibus ipsis vltrò dedentibus. Quare pontifex commotus, misso in Italiam legato, Florētinos & Mastinum Scalam in vicecomitem concitat. Sed mortuo Mastino, archiepiscopus * Canem * grandem Mastini filium, omnesque Flaminiæ & Hetruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamque sui pelliciens, Bernabouem nepotem Bononiam misit, qui ciues in fide contineret. Interim verò Florentini nemine vetante, Pistorienses ac Pratenses aggressi, eos tandem in potestatem suam armis redigunt. Verùm postea ab archiepiscopo vexati, duce copiarum Iohanne Aulegio, vix tum quidem se mœnibus tutati sunt. Defecisse tùm Anglare & Burgum sancti sepulchri ecclesiæ oppidum ad vicecomites constat. Pugnasse tum etiam legitur Genuenses & Venetos inter se bello nauali, in quo primo victi Genuenses sunt: mox victores præfecto clasis Philippo Auria, & Chium insulam de Venetis cepere, & Euboiam (quam Necropontum vocant) magnis cladibus vexarunt. Clemens autem quieti Italiæ tandem consulturus, Lodouicum Tarentinum principem, regem Neapolitanum decreuit, pacem cum Vngaro instaurat. Vrbem Auenionensem à Iohanna regina emit, eius enim patrimonium habebatur. Persoluitur pretium feudi permutatione: tantundem enim & eò amplius ob regnum Neapolitanum ecclesiæ Romanæ debebat. At verò dum Anglerianus vicecomes Scarperiam in Mugello obsideret, Senenses, Aretini, Perusini suis rebus timentes, nouam societatem cum Florentinis contra vicecomites ineunt. Sentire cum vicecomitibus Pisani apertè non poterant, ob Gambacurios familiam potentem Florentinis amicam: qui resistere vicecomiti nequeuntes, Carolum imperatorem in Italiam vocant. Hanc ob rem motus pontifex, veritusq; ne Italia ferro ac flāma vastaretur, quemadmodū se facturū imperator minabatur: & vicecomitibus Bononiā hac lege permittit, vt xij. millia nummū auri quotannis Ecclesiæ persoluerēt: & pacē inter vicecomites & Florentinos cōponit, his conditionibus, vt neuter istorū Pisanos, Lucenses, Senenses, Perusinos vexaret, vtque Burgus sancti sepulchri Ecclesiæ obtemperaret, libertatemq; Cortonensium vicecomites tuerentur. Pacē quoq; & fœdus componere inter Philippum regē Franciæ, & Eduardum Angliæ annixus est, sed frustra: adeo erant ad bellum animati, in quo Eduardus victor cæsis viginti Gallorū militibus, Calesiū vndecim mensibus obsessum, vi tandē cepit. Eadem quoq; fortuna superantur Scotij, ab his qui Eduardi auspicijs in Scotia tū militabant. Pontifex aūt boni pastoris officio functus, cū foris prodesse Christianis non

Pestis in Italia.

nis non posset, domi ecclesiastico senatui consuluit. Aliquot enim præstantes viros in cardinales legit: maximè verò Aegidium Hispanum archiepiscopum Toletanũ, Nicolaũ Cappocium Romanum ciuem, Rainaldũ Vrsinum ecclesiæ Romanæ protonotarium. Nepotem quoque suũ huic numero asscripsit, qui postea pontificatũ adeptus est, & Gregorius vndecimus appellatus. Sunt qui scribant, hunc pontificem in sanctos retulisse Iuonem presbyterũ & confessorem Britannicum. Pontificatus autem sui anno decimo, mense sexto, die vigesimooctauo millesimo trecentesimo quinquagesimosecundo mortuus, Auenione sepelitur, adhibita à cardinalibus, qui tum aderant, honesta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

ccvj. Põt.

Nnocentius sextus, patria Lemonicensis, Stephanus antea vocatus, põtificij ciuilisque iuris vir consultissimus, procurator primò, mox episcopus Claromontanus, deinde cardinalis, pontifex tandem creatur, anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimosecundo, decimosexto Calendas Decembris. Fuit autẽ vir integerrimæ vitæ, magnæq; constantiæ & seueritatis. Beneficia autẽ ecclesiastica non nisi probatissimis sacerdotibus, tum vita, tum doctrina dedit. Post verò coronationem suam multas reseruationes à Clemente factas suspendit, constituitq; statim, vt omnes prælati, omnesq; qui beneficia habebant, ad ecclesias suas sub anathematis pœna proficiscerentur. Dicebat enim oues pascuas à proprio pastore, non à mercenario custodiri debere. Impensam quoq; domesticam, quæ magna erat, imminuit, familiã suã ad certũ & honestum redigens numerum. Nec domi voluit nisi viros habere probatissimos. Idẽ vt facerent cardinales, acerrimo edicto mandauit, dictitans, suã ac omniũ ecclesiasticorũ vitam cæteris exẽplo esse debere, ad imitationem saluatoris nostri, cuius tota vita ad institutionem humani generis respiciebat. Præterea verò sacri palatij auditoribus salaria instituit, ne muneribus corrũpi in decernendis litibus ob inopiã possent. Dicebat enim famelicos non facilè etiã ab alieno cibo abstinere, si sit oblata quouis modo edendi facultas. In victu parcus est habitus, in sumptu bellico largissimus, dũ bello repetit quæ à tyrannis superioribus tẽporibus occupata fuerant. Aegidiũ nanq; Hispanum è gente Carilla cardinalem Sabinum virũ insignẽ, è latere suo in Italiam misit, qui bello tyrannos persequeretur, ditionemq; ecclesiasticam tutiorem redderet, eo maximè tempore, quo imperator Constantinopolitanus, Aragonũ rex, & Veneti, contra Genuenses fœdera inter se iniere. Hi autẽ cõparata ingenti classe, numero nauium & copia militum superiores, Genuenses inter Constantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipsis Genuensibus iniquo, vento aduersante. Pugnatum est ab aurora vsque ad vesperam: ac tandem Græcis in fugam versis, Veneti ac Catelani magna ex parte cũ præfecto classis cæduntur, Pagano Auria duce. Veneti autem tantam cladem & ignominiã iniquo animo ferentes, redintegrata cum Catelanis classe, Nicolao Pisano Venetæ classis præfecto, sequenti anno non longè à Corsica Genuenses fundunt, eorumq; triremes quadraginta viris onustas demergunt. Hac clade perterriti Genuenses, archiepiscopo Mediolanensi ciuitatem ac sua dedunt: qui Venetos bello aggressus, Patauinũ principẽ, Veronensem, Ferrariensem, Mantuanum, & Florentinos in se concitat, veritos ne superatis Venetis, ad se demum iretur. Pugnabatur terra mariq;: sed Genuenses præfecto Pagano Auria, mira felicitate nauali pugna vsi, apud Sapientiã Peloponnesi promontorium Venetos superant, eorumq; præfectũ Nicolaum Pisanũ captum cũ quinq; millibus hominũ Genuam perducunt, anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimoquarto. Verũ sequenti anno mortuo archiepiscopo Mediolanensi, Veneti ac socij magna cura liberati sunt. * Bernabos & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hæredes fuere. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere, inchoato priùs à Bernabone & Galeatio,

Vita Ecclesiasticorũ alijs exemplar.

suadente pontifice Aegidioque eius legato. Interim verò Caloiohannes Constantinopolitanus imperator in patriam redijt, pulso armis Catacusino imperij contra ius fasque occupatore. Id autem factum est Francisci Gatalusij Genuensis opera, viri rerum maritimarum peritisimi, cui Mytilenem cum Lesbo dono dedit, grati animi signum prę se ferens: quam certè insulam superioribus annis Turcus Gatalusijs ipsis vi abstulit, occupata priùs Constantinopoli, totaque Thracia. Nec Romæ certè minor perturbatio, quàm Constantinopoli tum fuit. Franciscus enim Baroncellus Romanus ciuis admodum potens, pulsis senatoria dignitate Iohanne Vrsino & Petro Columnensi, tribunitiam dignitatem sibi vsurpat cum his titulis, Franciscus Baroncellus scriba senatus, Dei gratia almæ vrbis tribunus secundus, ac Romanus consul. Tum verò Innocentius pontifex re cognita, ad comprimendam hominis audaciam Nicolaum Gencij, qui eodem modo dominatum appetierat, è carcere Auenionensi ductum, Romam mittit ad tribunatum repetendum. Is itaque vrbem ingressus, adiuuante nobilitate, ac magna plebis parte, Baroncellum è Capitolio deiectum interficit, ac solus tribunatu potitur. Verùm cùm non ita diu pristinæ conditionis immemor, nobilitatem persequeretur, maximè verò Columnenses à porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiscentes, magno incommodo pulsus, in Capitolinum se recepit: vnde fugiens instantibus hostibus, mutata veste, cognitus à ciuibus Romanis obtruncatur. Tum verò autoritate apostolica Guido Iordanis vnicus senator ad annum creatur. Imperator autem regis Boemiæ filius, perbenignè à Carrariensibus, Gonziacis, vicecomitibus susceptus, Mediolani coronam ferream, vt mos est, accipit. Inde verò Pisas abiens, legatos Senensium, Volaterranorum, totiusque ferè Hetruriæ obuios habuit, qui dicerent, se paratos esse eius mandata facere. Idem fecissent Florentini, nisi priùs data ingenti pecunia, se ab eius manibus redemissent. Romam autem proficiscens, hac conditione à duobus cardinalibus ad eam rem missis coronatur, vt neque Romę, neque in Italia diutius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Aegidius legatus omnia ferè oppida breui recepit, quæ tyranni instigante Bauaro in Flaminia, quam Romandiolam vocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio sancti Petri occupauerant. Eos tamen vicarios in oppidis suis confirmauit, quos viderat Ecclesiæ Romanæ obsequentes, vtpote Galiothum Malatestam, & Guidonem Polentanum in Flaminia, Varranenses in Piceno. Ordelaphos autem nequaquam Ecclesię Romanę obtemperantes, bello biennio persecutus, eos tandem è Foroliuij Foroque Popilij, ac Cesenna deturbauit. Potuissent hi quidem aliquam partem dominatus retinere, adiuuante Iacobo cardinali Columnensi, viro huic familiæ amicisimo, sed maluere totum constanter amittere, quàm parentem turpiter retinere. Aegidius autem pacata Flaminia, adeo Foroliuij delectatus est, vt & ærarium Ecclesiæ, & pecuniã ab Auenione missam, vnde arces Italię ædificarent, eo loci reposuerit, & institutiones quasdam ibi composuerit, quibus adhuc prouincia ipsa vtit. Cùm autem Aegidius Italiam pacasset, arcesque in ditione ecclesiastica plures ac pernecessarias ædificasset, omnesq; Italos principes ac populos ad officium redegisset, ad annum quintũ legationis suę successorem habuit Arduinum Burgundum abbatem Cisterciensem, hominẽ rebus agendis nequaquam idoneum. Hanc ob rem abeunte Aegidio, omnes Italiæ principes ac populi arma capiunt. Nam & Pisani Florentinos adeo vexauere, vt cùm nemo prodire obuiam auderet, agrum omnem Florentinum diriperent, capto Figino superioris Arni castello, incensisq; villis omnibus, quæ passim in agris ædificatæ erant. Dux autem Florentini exercitus Pandulphus Malatesta tum erat, quem populus abdicare se magistratu coegit, quia nunquam congredi cum hoste ausus est. Tum verò Pisani elatiores facti, non tam spe potiundę vrbis, quàm inferendæ cõtumeliæ causa, leuibus aliquot prælijs ante portas commisis, cũ magna pręda domum redeunt, instante iam Autumno. Bernabos quoq; Bononiam bello

agitatam, acriter eam defendente abbate Cluniacensi, multis castellis spoliat. Erat quidem Bononia, vt antea diximus, vicecomitum dominatui subiecta, sed Aulegianus eam abbati Cluniacensi prodidit, Firmum in mercedem proditionis accepturus. Verùm dum Bernabos Bononiam & Rhegium bello premit, legatus apostolicus accitis in societatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronensi, Nicolao Estensi, in Brixianos mouet. Tum Bernabos Brixianorum periculo motus, relicta Bononia ac Rhegio, in hostem proficiscens, apud Montemclarum tanto prælio superatur, vt ægrè deinceps vrbis mœnia tutatus sit. Eodem ferè tempore Florentini Galeotho Malatesta duce Pisanos superant, illectis priùs ad seeorum militibus pecunia. Hanc ob rem Pisani in Cambacurtos ciues suos prępotentes, omne crimen conijcientes, quòd auarè malignéq; stipendia militibus persoluerent, Iohannē Agnellum exulem Bernaboni amicū, & Cambacurtis aduersantem, reuocant, qui ciuitatem breui in potestatem suam redegit, sublatis è medio aduersæ factionis amicis. Verùm composita à pontifice inter Pisanos & Florentinos pace, Iohannes Haucut Pisanorum stipēdijs militare solitus, milites omnes passim per omnem Italiam sparsos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultuante potissimùm ciuitate Romana in creandis senatoribus: quam discordiam Innocentius optimè sedauit, externo senatore ad vrbem misso, Raymūdo Ptolemęo ciue Senensi, qui annum integrum magistratū gessit, anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo nono. Non quieuere autem compositis etiam hoc modo rebus Romani. Nam pulso senatore, septē ciues crearunt cū summa potestate, quos Reformatores totius reipublicæ vocarūt. Hāc ob rem Innocentius Hugonē Lusignaneum, Cypri regem, ad bellum, quod in Turcos gerebatur, proficiscētem, senatorem creauit, mādauitq; vt magistratum Reformatorum omnino aboleret. Erat aūt tum maximè intentus abolendo bello quod inter Anglos & Gallos gerebatur, quò omnibus proficisci in Turcum liceret. Verùm cùm Angli in Pitiriensi agro Gallos superassent, cepissentq; regem cum Philippo filio, rem difficiliorē factu fecisse videbantur. Cùm Eduardus magnitudine animi motus, captiuos oēs hac conditione liberat, ne amplius contra se bella gerant: qui non ita multò pòst pacis fœdera rumpentes, Eduardum capere arma, & obsidere Parisios impellunt. Parare & classem contra hostes Christiani nominis Innocentius constituerat; cū & Pisani, qui rem nauticam optimè norant, cum Florentinis, & Veneti, qui classe plurimum valebant, cum Lodouico Vngariæ rege bella tum gererent. Taruisium enim rex magnis copijs tū obsidebat: nec seditionibus intestinis Veneti carebāt. Nam Marinus dux affectatæ tyrannidis conuictus, securi percutitur. In tantis verò animi perturbationibus afflictatus Innocentius, pontificatus sui anno nono, mense octauo, die sexto moritur: eo potissimùm tempore, quo & Bartholus Saxoferratus vir illa ætate omnium consultissimus. Ante verò pontificis mortem tanta solis defectio facta est, quanta nunquam antea. Visum itaque omnibus est, tantæ mortis planetas etiam signa aliqua dedisse.

Bartholus Saxoferratus.

VRBANVS V.

ccvij. Pon.

VRbanus quintus, patria Lemonicensis, Guilielmus Grisant antea vocatus, sancti Victoris Massiliensis abbas, absens etiam omnium consensu pontifex creatur. Legatione enim tum apud vicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaque Auenionem, pontificatum iniens, vir singularis virtutis, ingentis animi, innocentissimæque vitæ, statim ad tuendam libertatem ecclesiasticam animum adijcit, eorumq; opera vtitur, qui ad eam rem animati erant. Aegidium enim Hispanum virum præstantem (de quo antea diximus) in Italiam cum summa potestate mittit: qui ita Lodouicum Gonzagam, Nicolaum Estensem, Franciscum Carrarium initis fœderibus in Bernabouem concitauit, vt prælio ab his superatus, & saucius ægrè aufugerit, amisso in bello filio, captisq;

captisque Andrea Pepulo Bononiensi exule, Synebaldo Ordelapho, Paulo Mirandula, Guidone Foliano, Azone Corrigiensi, Guilielmo Caualcabòue, egregijs copiarum suarum ducibus. Permoti autem calamitate vicecomitum Franciæ, Angliæ, ac Cypri reges, legatos ad Aegidiũ misere oratum, vt vicecomitibus pacem redderet: non discessere re infecta legati. Reddita siquidem pax est, quæ non diuturna fuit. Iohannes enim Haucut vicecomitibus militans, cùm Florentinos bello lacesserat, eorum copias apud Miniate oppidum grauiter profligauit. Hanc ob rem Aegidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitum, & satis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum est inter Aretium & * Cortonam dubio Marte quatuor horis: atque demùm Thomas ita hostes superat, adnitẽte peditatu, vt ex sex millibus equitum, qui cum Anglico militabant, pauci euaserint, atque ipse dux in deditionem venerit. Huius autem tantę victoriæ fama permoti, qui ab Ecclesia defecerant, statim deditionem fecere. At verò cùm Vrbanus ad quartum sui pontificatus annum in Italiam venisset, componendarum rerum causa, ei legatus Aegidius Corneti fit obuiam, rationemq; administratæ prouinciæ reddens, dum Corneto Romam proficiscitur, liberatus tantæ legationis onere, quieturus ob senium Viterbium redijt, vbi & tertio mense pòst moritur: vir certè singularis virtutis, præstantisq; animi, qui dignitatem ecclesiasticam, dum vixit, mirificè tutatus est. Eius aũt corpus Assisium delatum, in Ecclesia beati Francisci tumulatur, sepulchro à se condito dum viueret. At verò cùm Carolus imperator intellexisset, Vrbanum Romam profectum, eò & ipse quoq; cum vxore & liberis statim aduolans, in itinere Lucam Pisanis, Miniate oppidum Florentinis adimit, sibiq; vendicat. Profectús ne sit Romam, haud satis constat, cùm ab Innocentio sexto pontifice Romano coronam imperij accepisse dicatur, cardinali Hostiensi Romam ob eam rem misso. Accepta autem à Florentinis ingenti pecunia, ne eos bello vexaret, tertio mense posteaquam venerat, Italiã cessit, anno millesimo trecentesimo sexagesimooctauo. Vrbanus verò apostolorum capita diu quæsita, tandem inuenit: desierant enim in honore esse, propter desuetudinem & ignorationem hominum. Apud verò Sancta sanctorum reperta, ac locellis argenteis recondita, ad altare maius basilicæ Lateranensis cum maxima veneratione & celebritate collocantur, astante clero populoque Romano. Idem quoque pontifex ædes pontificias tum in vrbe veteri, tum in Monteflascone construxit, vt ei ac cæteris pontificibus eò proficisci liceret, vitandi vrbani æstus causa. Breui autem in Galliam reuersurus, Iohannem Haucut egregium copiarũ ducem è carcere missum, copijs illis omnibus præfecit, quæ ante sub Aegidio militauerant, vt tam diu ditionem ecclesiasticam ab hoste tueretur, quoad ipse reuerteretur. Redire namque ad Italiam ei in animo fuit. Verùm dum in Gallias proficiscitur, pontificatus sui anno octauo, mense quarto Massiliæ moritur: vel (vt alij volunt) Auenione vitam finiuit, eo maximè tempore, quo Brigida deuotissima Christi mulier, Suetię princeps, Romam voti causa venerat, motusq; nonnulli in Apulia exorti sunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiusdem prouinciæ gubernatore, viro strenuo, ac in rebus agendis sapientissimo.

GREGORIVS XI.

Gregorius vndecimus, patris Lemonicensis, Petrus Belfortis anteà vocatus, sanctæ Mariæ nouæ diaconus cardinalis, Auenione pontifex omnium consensu creatur. Hunc enim adolescentem, vix decimumseptimum annum attingentem, Clemens sextus eius patruus cardinalem creauit: & ne videretur carni ac sanguini magis quàm Ecclesiæ consuluisse, eundem ad exquisitissimos doctores, maximè verò ad Baldum, qui tum Perusij legebat, disciplinę gratia statim misit: vbi tantum in quouis genere doctrinæ profecit, vt idem Baldus eius autoritate in confirmandis rebus dubijs plerumq; vteretur. ccviij. Pont.

V 2 Fuit

Fuit præterea tantæ innocentiæ & placabilitatis, adeoque humanus & pius, vt ab omnibus vnicè diligeretur. Eo itaque tempore, quo pontificatum inijt, Romæ senator singulo semestri à pontifice datus, ius populo dicebat. Vrbis autem custodiam, totamq; reipublicæ administrationem & curam Banderesij tum gerebant. Banderesij enim appellati sunt germanico verbo à vexillis, quibus in bello vtebantur. Singulæ enim curiæ signo internoscebantur suo: capita regionum nunc vocantur, qui vrbis tribubus præsunt. In Cisalpioa autem principes illi, quos diximus in vicecomites coniurasse, Rhegium à vicecomitibus possessum, proditiooe occupant. Supererat arx, per quam Bernabos vrbem ingressus, hostes primo impetu fundit, Rhegiumque liberè recipit, Lucio theutonico duce inde deturbato. Agebantur hæc in Italia, cùm Perinus Cypri rex, Petro genitori in regnum suffectus, magnarom discordiarum inter Genuēses & Venetos causa fuit. Nam dum Famagustæ corooationis suæ pompam duceret, adessetque Genuensis & Venetus * baiulus (ita enim appellant mercatorum prætores) velletque vterque ad dextrā regis incedere, tantus repentè tumultus exortus est, vt Genuenses cæsi ac pulsi per ignominiam sint, rege in Venetos magis, quàm in Genuenses inclioante. Hanc ob rem Geouenses Petri Fregosi auspicijs, Dominici Fregosi ducis fratris, comparata quadraginta triremium classe, Cyprum hostili animo inuadunt, quatuordecim millibus hominū in insulam positis, qui omnia ferro ac flamma vastarent, ob violatum ius gentium. Rex verò ab omnibus auxilio destitutus, ad misericordiam confugiens, dedita Famagusta, quadragiota millia nummûm auri quotannis Genuensibus pollicetur, si pacem reddiderint. At verò cùm legatus pontificis in Italiam venisset, resque ecclesiasticas recenseret, inita cum vicecomitibus pace, initium perturbandi omnia à Pratensibus ortum est. Hi enim vindicare se in libertatem à populo Florentino quærentes, exercitum Ecclesię permittente legato, in Hetruriam vocant: quem ita Floreotinus populus pecuñia corrupit, vt eorum auxilio Pratum iogressus, & coniuratioois capita vltimo supplicio affecerit, & multa vexilla libertatis literas & nomen præ se fereotia, pluribus cohortibus distributa, ad oppida transmiseriot, populos vt dominos cohortaotes, vt libertatis Ecclesiæ memores, iugum reijcerēt. Primi autem Tiphernates (quos Castellanos vocant) ab Ecclesia desciuere: hos deioceps Perusini, Tudertini, Spoletioi, Eugubini, Viterbienses, Foroliuienses, Asculani secuti sunt. Occupauerat tum etiam Astorgius Maofredus sub Bauaro, tyranoidis dulcedine gustata, Granariolum agri Fauentini castellum, ad quem opprimendum è Booonia legatus Iohannem Haucut cum aliquot cohortibus mittit. Tutati sunt Astorgium Florentini & Bonooienses, qui excluso Haucut cum omni præsidio, in libertatem se vindicauerant. Haucut verò cernens Fauentinos ad rebellionem spectare, & ciuitatem crudeliter diripuit, cæsis pasim omnibus, quos obuios miles habuit, & solum vrbis viginti millibus nummûm auri Nicolao & Alberto Esteosibus fratribus vendidit, occupato Bagnacauallo, vbi impedimenta exercitus sui ad tempus reposuit. Tum verò pontifex cognita tanta rerum permutatione, cardinalem Gebennensem legatum cum sex millibus equitum Britonum in Italiam mittit: qui per Taurinos descendentes, sioe vllo maleficio vsque ad Bononiæ portas peruenere, vrbem obsessuri. Sed legatus cognito Florentinorum aduentu, qui Rodolpho Varraoeo duce Bononiēsibus suppetias ferebaot, cum copijs suis Cesennam byematum concessit: in qua vrbe ita tumultuatum est ob superbiam Gallorum, vt sexcenti Britones interfecti sint, reliqui vrbe eiecti. Qui postea per arcem ingresi, aucti nnmero, cædibus & rapiois omnia compleuere, oeque his quidem parcentes, quorum ætas suppliciter veniam petit: solæ virgines & iuniores matronæ ad ioiuriam reseruatæ sunt. Foroliuienses autem veriti, ne à legato ioopia consilij & gubernatoris opprimerentur, Synebaldum, Pynum, Iohannem, Theobaldum, Ordelaphos dominos in vrbem recipiunt, quorum virtute ab impetu Britonum defensi

*baiulus.

fensi constantissimè sunt. Existimans autem Gregorius pontifex hæc omnia mala, quæ in Italia committebantur, sua absentia fieri, naufragiumque tam diuturnum absente gubernatore committi, de profectione sua ad Italiam vir bonus diu multumque cogitare cœpit: sed hominem permaximè mouere cuiusdam episcopi verba, qui interrogatus à pontifice, dum simul inambularent, cur non rediret ad ecclesiam suam, quam haud par erat tam diu sine pastore nudam relinqui: Cur, inquit, tu summe pontifex cæteris exemplum daturus, tuum episcopatum non repetis, ecclesiamque Romanam? Motus his verbis pontifex, paratisque in Rhodano vna & viginti triremibus, aliò se iturum simulans, ne à Gallis retineretur, si se profecturum ad vrbem intellexissent: ipsam namque curiam emolumenti causa in Gallia volebant. Genuam itaque primò, inde Cornetum contendit: vnde terrestri itinere nauigatione pertæsus, hyeme præsertim, Romam peruenit anno domini M. CCCLXXVI. Idibus Ianuarijs, pontificatus sui septimo, migrationis verò Romanę curiæ in Gallias anno septuagesimo. Quo autem apparatu, quamque incredibili populi Romani lætitia susceptus in vrbem sit, honorato quoq; obuiam prodeunte, non attinet dicere, cùm vultu, gestu, acclamationibus omnem lætitię speciem effuderint, vt filij solent redeunte peregrè exoptato parente. Indigebant omnia aduentu pontificis. Nam & mœnia & basilicæ & publica ac priuata ædificia vbiq; ruinam minabãtur, quæ certè magnã ex parte restituit, vt turris suo iussu ædificata ad sanctam Mariam maiorẽ indicat. Labefactati etiam ita ciuitatis mores erant, vt nihil vrbanitatis habere videretur, vtq; illi mores aliundè petendi essent, quæ totum orbem terrarum quondam ad vrbanitatem redegerat. Collocata itaq; in vrbe sede sua pontifex (vt bonum pastorẽ decet) omnia circunspicere cœpit, de medelaq; vulneribus inferẽda cogitare: pax igitur qua sanari nondum obducta vulnera poterãt, sibi diu mũltumq; cogitanti oblata est. Legatum itaq; primò ad Florentinos mittit, qui ad arma spectabant, eosq; adhortatur, vt æquas pacis conditiones non detrectent. Hi verò pontificis potentiam suspectam habentes, ne ad pacem cogerentur, cum Bernaboue hoste paterno auitoq; fœdus & amicitiam ineunt. Postea verò Iohannem Haucut pecunia & pollicitationibus corruptũ, ab ecclesia in partes suas trahunt: quo successu elati, nullum iniuriæ contumeliæq; genus prætermittunt, quod in pontificem transferri posset: qua ex re anathemate notati, hac insolentia vsi sunt, vt etiam sacerdotes suos, quibus à sacris interdictum erat, celebrare contra ius fasq; coegerint. Tum verò pontifex à precibus ad arma conuersus, conciliatis priùs Bononiensibus, qui suo nomine vrbem gubernarent, Vatraneum mercede conducit, hac in re Florentinorum artibus vsus, eiq; exercitum ecclesiæ committit, paulò pòst in Florentinos moturo. Id ne vt destinauerat statim faceret, discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit. Veritus enim est ne aliqua externa vis Italiam inuaderet, si ipse quoque cum Florentinis decertaret. Nam dum Andronicus Genuensium auxilio fretus, quibus Tenedon insulã mercedem facinoris permiserat, patrem Caroli Iohannẽ Constantinopolitanum imperatorem regno deturbasset, Veneti eundem in patriam reduxerunt, ac Tenedon insulã ab eo accepere. Qua ex re indignati Genuẽses, in aliud tẽpus vindictã distulere, veriti põtificis anathema, qui vtriq; populo interminabatur, nisi ab armis discederẽt, cũ diceret neutri eorum bellum illud competere. Sed dum vir sanctus accuratè agit omnia, quæ ad pontificem pertinent, intolerabili vesicæ dolore moritur, sui pontificatus anno septimo, mense quinto, quinto Calendas Aprilis, millesimo trecentesimo septuagesimooctauo: sepeliturq; in basilica beatæ Marię in via noua sepulchro marmoreo, quod adhuc visitur, tanto omnium cum gemitu & lachrymis, quanto nunquam antè quisquã sepultus est: parente enim & vnico genitore priuati omnes videbantur: Lugebantq; nõ modò præsentem, verumetiam futuram calamitatem, in quam sublato optimo pontifice ob patrum discordiam incidere.

V 3 VRBA-

VRBANVS VI.

ccix. Pôt. Ortuo itaque Gregorio, cùm de creando nouo pontifice mentio haberetur, clerus populusq; Romanus ad cardinales concurrunt, eosq; rogant, vt vnum aliquem virum præstantem deligant è natione Italica, qui & Ecclesiam Romanam, & Christianam rempublicam integrè ac sanctè gubernet: aliter de Christiano nomine, illo maximè tempore actum esse, nisi optimus pastor tum deligeretur. Italum autem requirebant, ne si Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterum migrare vltra montes necesse esset, cum maximo vrbis Romæ totiusque Italiæ detrimento & damno, quòd dicerent absente pontifice omnem prouinciam vrbemque Romam tyrannicis seditionibus continuò vexari, ecclesiasque Romanas neglectas & incultas situ, squalore iam magna ex parte prolabi, tollique ob eam rem populorum pietatem Romam continuè proficiscentium, cùm videant & sedem pontificiam, titulos cardinalium & monasteria, ac sacratissima martyrum loca sine tecto, corruentibus iam parietibus, pecoribus & brutis animalibus patere: æquum esse, vt eo loci pontifex resideat, vbi Petrus sedem pontificiam, relicta patria sua, relicta natione, volente Deo collocauerit, auxeritque martyrum, confessorum, sanctissimorum pontificum cineribus ac sanguine: vnde pastores Ecclesiæ vndequaque circunspicientes mandatorũ Christi memores, incitatiq; maiorum exemplis, quorũ martyria & res gestas ante oculos haberent, saluti hominum consulerent, patrimonium beati Petri recuperarent, quòd pontificum absentia in Hetruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia, à tyrannis quibusdam occupatũ fuerat. Reticere se in præsentiarũ, quàm imminuta sit hominũ pietas & peregrinatio ad vrbem Romam, imò ad sanctorum corpora & reliquias visendas ob põtificum absentiam, quę adhuc redintegrari posset, si pontifex Italicus crearetur. Respõdere tum cardinales, sibi curæ fore, vt virum optimum deligerent, qui ecclesiæ Dei præesset, nulla personarum aut nationum acceptione habita, ad imitationem saluatoris, qui ad apostolatum viros ex omni natione delegit: irent ipsi, & bono animo essent, arbitrarenturq; se nil acturos, quod non totum ad honorem Dei, ad vtilitatem Ecclesiæ Romanæ, totiusq; Christiani populi pertineret. Disposito deinde apud sanctum Petrum conclaui, collocatisq; in Vaticano militum stationibus, ne tumultu aliquo tanta electio impediretur: vbi de ineundis suffragijs mentionem faciunt, magna contentio subitò exorta est. Tredecim erant cardinales Gallici: hi pontificem è suo corpore volebant, quatuor erant Italici: quorũ vnus ex gente Vrsina ad pontificatum maximè aspirabat. Inclinabat autẽ in Gallos, quippe qui plures erãt, res ipsa: sed fortè fortuna inter Lemonicenses & reliquos Gallos orta discordia, cùm vtraq; pars è suis aliquem creari vellet, effecit, vt Bartholomæum Barẽsem archiepiscopum, patria Neapolitanum, vel vt alibi legitur, Pisanum, extra collegiũ cardinalium pontificem crearẽt, absentem quamuis, Vrbanumq; sextũ appellarent. Priùs tamen quàm in publicum prodirent, scitumq; sit Vrbanum pontificẽ creatum esse, calumniari Galli electionem illam fraudibus & metu extortam, instantibus Romanis vi & armis, vt Italus aliquis crearetur. Cardinales autem è conclaui prodeuntes, partim in Hadriani molem, partim verò ad montana loca confugere, impetum populi furẽtis vitaturi. Secessit & ad Vicouarum cardinalis Vrsinus, in tanta discordia magnam spem consequendi pontificatus collocans. Verùm nõ ita multò pôst cardinales pœnitentia ducti, ad vrbem venere, Vrbanumq; antè electum confirmarunt, consalutaruntq;, vt verum pontificem decebat. Post mensem verò tertiũ in calores vrbanos Galli culpam reijcientes, à pontifice petunt, vt sibi proficisci Anagniam cum bona eius venia liceat, aerem mutaturi pestilẽtem, æstate præsertim, maximè verò Gallis: sed reuera seueritatem Vrbani veriti, abiecte. Nã semel atq; iterũ eos ad se vocatos admonuit, vt manus abstinentes haberẽt,

non

non dona aliqua,non munera acciperent, dum causas agunt,dum patrociniũ suum beneficia petenti præstant. Interminatusque est se acerrimè puniturum in simonia deprehensos,aut iniustas causas fouentes. Præterea verò ostendit sibi placere,& ita velle,vt pompam dimitterent,tantamq; familiarium turbam & equorum,cùm id quod in tales sumptus consumerent, ecclesiæ Romanæ perniciosos, pauperibus & restituendis corruentibus basilicis deberetur: se deinceps bonorum delectum habiturum dicebat, affirmans malos suorum flagitiorum pœnas laturos, nisi sententiam mutarent. Et quia sentiebat cardinales Gallicos de reditu curiæ Romanæ in prouinciam suam aliquando mentionem facere, apertè ostendit se Romæ mansurum,neque cuiquam suadenti vt inde abiret,obtemperaturum,quòd diceret fundamentum vniuersalis ecclesiæ fideique Christianæ,Romæ iactum & auctum ad culmen esse.His itaque rationibus moti cardinales Gallici,& hi maximè, qui thesauros ecclesiæ in morte pontificum expilauerant,quique pro arbitrio animi sui omnia priùs agebant, Anagniam primò,mox Fundos confugere,vbi primò in Vrbanum (vt falsum pontificem) inuecti sunt,quòd dicerent hominem vi creatum, vi etiam coronam pontificatus accepisse, cùm electio illa & coronatio in loco minimè tuto sit habita, in qua liberæ deberent esse hominum voluntates, libera suffragia, cùm contrà ipsi à populo Romano coacti sint Italicum potiùs quàm Gallicum eligere. Has autem ob causas sede vacante,vt ipsi dicebant, (octo namque erant)Iohanna regina fauente,Gebennensem cardinalem, qui antè legatus in Italia fuerat, pontificem deligunt, eique Clementi septimo indita appellatio est.Hinc magna discordia in ecclesia Dei orta, & diuturna, quam schisma vocant, cùm pars Christianorum principum Vrbano, pars Gebennensi faueret. Neque hoc modo contenti seditiosi cardinales, Britones, qui multa ecclesiæ castella, multas vrbis villas iam diripuerant, arcesque occupauerant,in pontificem & Romanos mittunt. Ad pontem Salarum Romanus populus hosti incomposito agmine obuiam factus, superatur & cæditur. Verùm cùm postea apud Marinũ pugnã magna animorũ cõcitatione iniissent, adeò Britones cædunt,vt vix nuncius tantæ cladis superfuerit.Qui in arcibus erant,se aliquãdiu ac suos tutati sunt,maximè verò arcis Surianæ præfectus,qui post multos annos Martino pontifici deditionem fecit.Interim verò Genuenses odiũ quod in Venetos mente cõceperant,ostendunt,ascito in societatem belli Lodouico Vngariæ rege,Francisco Carrariensi Patauino domino,Austriæ duce,patriarcha Aquileiẽsi.Sentiebãt tũ cũ Venetis Perinus Lusignaneus Cypri rex, & Bernabos vicecomes.In primo aũt cõgressu nauali prælio superiores Veneti fuere,in littore Antiatũ,Victore Pisano classis ꝑfecto. Ex decẽ nanq; Genuensiũ triremibus quinq; amissæ sunt.Tũ verò marchiones Carreti, adiuuãte Cernaboue, Albingaunium (quod nunc Arbingã vocant) Naulũ & castrũ Francũ de Genuẽsibus occupãt. Verũ non ita diu pòst in gratiã cũ Genuẽsibus redeũtes,oĩa reddidere.Genuẽses præterea cõiecto in carcerẽ Dominico Fregoso duce,eiusq; fratre Petro,& Nicolaum Gualchum ducatui,& Lucianum Auriã classi maritimæ præficiunt.Bernabos verò,qui filiã regi Cypro in matrimonium collocauerat,eum cum duodecim triremibus,sex Catelanis,& totidem Venetis, honorificè ad maritum in Cyprũ misit: ꝗbus triremibus Perinus deinceps terra mariq; Famagustã oppugnat, sed frustra, acriter qui in pręsidio erant vrbẽ defendẽtibus,disiectaque etiam ventis & procellis classe. Non cessabant hinc Veneti, hinc Genuenses maria ipsa, tum inferum, tum superum vexare.Nã dum Carolus Zenus classis Venetæ præfectus, Tyrrhenum mare Genuensibus infestum reddit,Lucianus Auria Adriaticũ cum magno Venetorum detrimento discurrit,ab Iadera,vbi stationes habebat,in Venetos mouens:Iadera nanq; regis Vngariæ erat.Ob hanc autem iniuriam commoti Veneti,cùm allicere ad certamen Lucianum nõ possent, Catarum & Sibinicum ipsius regis oppida,incendunt.Interim verò mortuo Galeatio vicecomite,anno domini

1379 millesimo trecentesimo septuagesimonono, tota ferè Insubria ad Bernabouem inclinatura videbatur: qua ex re maximam voluptatem cepere Veneti, sed frustra: nam & dimidia pars regionis primò, deinde tota Iohanni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autem Genuensium præfectus, Polam mouēs, classem Venetorum in portu ipso superat & capit. Verùm dum incautè nimiùm in hostem fugientem ruit, lancea transfixus moritur. Vtraque clafsis & victrix & victa, Iaderam perducitur, quò statim Genuenses Petrum Auriam in demortui fratris locum misere cum triremibus nouem, alijsque nauigijs compluribus. Qui victoriam fratris recensens, ad duo millia captiuorum innenit, deprehenditque multos in prælio & in vndis perijsse. Oppugnabatur & terra Veneti à Carrariensi eiusq; socijs, quos anteà commemoraui, quibus Veneti Albricum Barbianum Cunij comitē, egregium copiarum ducē opposuere. At Petrus Auria Genuensium præfectus, sexaginta triremium, totidemq; nauigiorum comparata classe, Venetias contendens, Gradum, Comaclum, Caprulas vi captas incendit. Inde verò Clugiam mouens, à præsidio Veneto aliquandiu egregiè defensam, tandem eam vi capit, Patauino tyranno commeatum subministrante. Cecidisse ea oppugnatione ad sex millia hominum constat, & ad nongentos & quinquaginta ex Venetis captos, Iaderamq; missos: muliebri tamen pudicitiæ in tanta clade ignotum est. Fracti autem tanta calamitate Veneti, cùm nec terra, nec mari auxilia sperarent, captiuis Genuensium è carcere liberatis, eisque Clugiam ad præfectum Genuensium impetrandæ veniæ causa missis, pacem petiuere, eas accepturi leges quas victor imposuisset. Genuenses verò superbia elati, vt victores facere consueuerunt, Venetos reijciūt, nisi se ac sua omnia dedētes. Qui ad tuendam patriam conuersi, deductis ante portus fauces catenis ferreis, dispositisq; in littore portus trecentis equitibus, totidemq; peditibus, ad vnum aliquem ex ciuibus respiciunt, quem bello præficerēt. At verò dum fluctuarent in tanta perturbatione, quem potissimùm deligerent, incerto autore vox audita est, vnicum Victorem Pisanum, qui Genuenses optimè nosset, idoneum esse qui tantæ rei præficeretur. Non est audita temerè ea vox, quasi auspicato emissa. Ad carcerem concurrunt omnes: eò enim deductus fuerat ob rem malè ad Polam gestam, eductumque, bello maritimo solum præficiunt. Instabant Genuenses, & captis circumquaq; castellis, ingredi vrbem parabant: quos post longam pugnam Iohannes Barbadicus armatis lembis quibusdam perfacilè repulit, cùm progredi vlterius in æstuarijs illis triremes Genuensium non possent. Hac etiam arte Barbadicus vsus est: inuenta tum primùm à quodam Theutonico bombarda fuit, à sono & tonitru sic dicta: nulla erat scapha Venetorum, nullus lembus, qui non duas bombardas & eò amplius haberet: quibus multi Genuenses, vt à re insolita, nec ad præcauendum scita, opprimebantur. Singulæ enim bombardæ vno ictu binos ternósve plerunque necabant, cùm præsertim in triremibus declinare ictus, vt in terra, non liceat. Adhortabantur autem Veneti Bernabouem vicecomitem, socium & amicum, ita Gennenses bello premere, vt obsidione tum graui liberarentur: iam enim commeatibus carebant. De Venetis tū quidem actum fuisset, si (vt Carrariensis admonebat) Genuenses cauissent, ne commeatus mari Venetis importari possent. Bernabos autem Venetis aliqua ex parte satis facturus, exercitum suum in Genuenses mittit, qui vallem Pulcepheræ deprædatus, acceptisque decem & nouem millibus nummûm auri, omissis Genuensibus, auro cum Bernaboue, non ferro decernentibus onustus, præda in Insubriam redijt. Non est vsus ea felicitate Astorgius Fauentinus, eò cum equitatu à Bernaboue missus. Vrbi enim appropinquans, ab erumpente populo Genuensi funditur fugaturque: ægrè quidem Astorgius euasit rustico cucullo indutus. At Caloiohannes imperator Græcorum cum Venetis sentiens, Peram Genuensium Constantinopoli vicinam, oppugnare adoritur. Videbat enim Genuenses pluribus bellis, & quidem grauissimis implicitos: sed Andronicus eius filius, patri ac

Bombardæ vsus primus.

tri ac Veneto æquè hostis, Turcorum Bulgarorumque præsidijs & societate fretus, eam acerrimè defendit, eoq; terroris patrem deduxit, vt in partes Genuensiû statim transiret. Interim verò Vrbanus non intentus cõponendæ paci inter Christianos, vt par erat, sed iniurias à Iohanna regina acceptas vlcisci cupiens, Lodouicum Vngariæ regem impulit, vt Andreasij fratris mortem se adiuuante vlcisceretur: qui Carolum filium in Taruisinis contra Venetos dimicantem, in Iohannam concitans, res Venetorum propè afflictas, meliusculas facit. Superuenit & Carolus Zenus Venetus, vir bello nauali egregius, qui depresis duabus onerarijs nauibus ante portum Clugiensem, eò necessitatis Genuenses perduxit, cùm educere naues suas non possent, clausis reliquis ostijs, vt ipsi obsidentes quàm obsessi maiore rerum omnium penuria laborarent. Sed nihil æquè Genuenses afflixit, quàm Petri Auriæ mors ictu bombardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acriter defendit. In cuius locum Matthæus Ruffus statim suffectus, dum Clugiam peteret cum nouis triremibus, apud Manfredoniam Thaddæum Iustinianum cum sex triremibus annona onustis cepit. His verò cladibus motus Agapetus cardinalis Columna, & Genuenses & Venetos sæpe ac frustra ad pacem adhortatus est. Sed hi de vita & sanguine, non de imperio inter se dimicantes, sanis bene admonentium consilijs nusquam obtemperarunt. Postremò itaque Genuenses Clugiæ obsessi, cùm erumpere non possent, premente Veneto, habereve commeatus nequirent à Matthæo Ruffo Patauinoque Domino, qui id se facturos breui pollicebantur, deditionem fecere Calendis Iulij, millesimo trecentesimo octogesimo. Capti autem sunt ea deditione ex hostibus ad quatuor millia trecenti & quadraginta. Plures autem fame & ferro in ipsa oppugnatione perijsse constat. Non quieuere tamen tanta accepta clade Genuenses, qui cum triremibus octo & triginta Tergestinos deficere à Venetis ad Patriarcham Aquileiensem compulere. Cepere & Iustinopolim, excepta duntaxat arce. Aucta deinde classe, Venetias iterum contendunt: sed cùm nemo ad certamen prodiret, in Istriam redeuntes, Polam vrbem vi captam incendunt. Multæ vtrinque cædes inuicem acceptæ, dataque sunt. Veneti tamen bello terrestri à Carrario opprimebantur, licet Iacobus Caballus egregius copiarum dux, eos acerrimè tutaretur, dum Taruisium oppugnatur, quod fame in hostium potestatem ferè venerat. Verùm cùm fessi & defatigatus iam vterque populus tam diutino & atroci bello esset, dux Sabaudiæ pace interens hac formula componit octauo Calendas Septembris, millesimo trecentesimo octogesimo primo, vt regi Vngariorum decimo quoque anno Veneti septẽ millia nummûm aureorum persoluerent, si nullum piratam in suis Dalmatiæ locis tutum esse paterentur, siq; nullibi salem fieri sineret, vtq; patriarchæ Aquileiensi in Forniulio eadem maneret conditio, quæ ante bellum fuerat. Venetis autem & Genuensibus imperatum, vt captiuos alterutrum incolumes dimitterent: de præda vtrinque capta nulla mentio. Mandatum Patauino, vt ab obsidione Taruasij recederet, vtque arces & turres in stagnis & ad fluuiorum ostia excitatas, statim demoliretur, termini inter Venetum & Patauinum positi. Interea verò Carolus, quem diximus à pontifice ex Vngaria contra Iohannam accitum, cum octo millibus equitum in Italiam veniens, Aretium primò in potestatem suam redegit, Guelphorum & Gibellinorum seditionibus diu agitatum. Inde verò in Florentinos mouens, à Iohanne Haucut, qui tum Stagiæ erat, propellitur. Sed Florentini veriti, ne sustinere tanti regis impetum non possent, pacem à rege datis quadraginta millibus nummûm auri redimunt, Haucutque sine stipendio dimittunt, qui Bagnacauallum Nicolao Albertoque Estensibus vendidit, quo faciliùs retinere Fauentiam in potestate sua possent: quam tamen haud ita multò pòst amisère, Astorgio Manfredo eam quidem proditione adepto. Carolus verò salutato Romæ Vrbano, regnum ingressus, superatis etiam Iohannæ ducibus, Neapolim dedentibus ciuibus capit. Obsidebatur in castello nouo

regina

regina, cùm Aretini Guelphi tumultu excitato, Iacobus Carazolum Neapolitanum ciuem, eò à rege missum, fugere in arcem compellunt. Confugere eò & Gibellini, quibus certè vir æquus non magis quàm Guelphis consulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptā iniuriam Albrico Barbiano è Tudertinorum finibus, vrbem ingressus, dum Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque dona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albricum secutus, quod reliquum superfuerat in Aretio, abrasit. Dum hæc ad Neapolim & Aretium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit. Nam Lodouicus Andegauensis à regibus Francorum originem ducens, Italiam ingressus, cum triginta millibus equitum, non longè à Bononia consederat, à Clemente antipapa impulsus, non tam vt reginam Iohannā obsessam liberaret, quàm vt Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hanc ob rem Carolus omisso Aretio, Albricum & Ferrabac ad se vocat. Florentini quoque Iohannem Haucut rogatu Vrbani ad Carolum misere. Lodouicus autem per Marsos iter faciens, ad Casinensem saltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum expectabat: qui Italiam ingressi duce Andegranio, per Placentinum, Lucensem, Florentinum, Senensem agrum iter facientes, Aretium iam peruenerant, vrbemq; à Guelphis introducti, post illatam ab Albrico cladem diripuere. Defendebatur arx Guelphorum præsidio, quæ diebus quadraginta oppugnata, in Gallorum potestatem propediem ventura erat, nisi Lodouici Andegauensis mors interuenisset. Tum Andegranius re cognita, hortantibus Aretinis in arce obsessis, vrbem Florentinis vendidit, in Galliasq; rediit. Andegauenses autem milites morte ducis consilio carentes, bini terniue mendicantes etiam in patriam rediere. Tum verò Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim se conferens, à rege petit, vt sibi liceat creare nepotem suum Campanum principem: quod cum impetrare nequiuisset, homo sub specie iusti & honesti minùs vrbanus, ac nulli gratus, ad minas conuersus, eò iracundiæ regem compulit, vt custodijs adhibitis per aliquot dies prodire in publicum nequiuerit. Verùm dissimulata ad tempus iniuria, Nuceriā ad vitandos æstus, vt ipse dicebat, eum bona regis venia profectus, communitaq; firmis præsidijs vrbe, & nouos cardinales creat, & septem ex veteribus in carcerē conijcit, quòd diceret eos cum rege & antipapa contra se coniurasse. Præterea verò & processum, vt istorum more loquar, contra regem inchoauit, missa de more citatione: qui breui se venturum Nuceriam respondit, diluiturumque obiecta crimina, non verbis modò, verumetiam armis. Nuceriam itaque cum satis magno exercitu veniens, vrbem obsidet. Motus autem hac indignitate Raymundus Balcianus è gente Vrsina, comitis Nolani filius, qui postea Tarentinus princeps est habitus, suis copijs fretus, quas sub rege duxerat, Vrbanum cum tota curia ad proximum littus deductum, Genuensium triremibus ad id instructis paratisque imposuit. Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex septem cardinalibus Nuceriæ captis, quinque saccis inuolutos, in mare demersit. At verò mortuo Lodouico Vngariæ rege, proceres Vngari Carolum statim per legatos accersunt: qui eò profectus, dum conuentum ad res componendas celebrat, curante regina quę odium dissimulauerat, obtruncatur, anno millesimo trecentesimo octogesimo quinto, quo tempore Iohannes Galeatius Bernabouem vicecomitem, cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoetiæ conijcit, ac coniectum vsque ad mortem detinet, eiusque ditione potitur. Priùs enim dum patrimonium diuidūt, Papia, Vercellæ, Nouaria, Dertona, Alexandria, & cætera ad Apenninum alpesq; pertinentia Galeatio: Placentia verò, Cremona, Parma, Lauda, Brixia, & Bergomum Bernaboui sorte obtigerant: Mediolanum autem vtrique commune erat. At Vrbanus circumacto anno, quo se Genuam contulerat, intelligens ecclesiasticas ciuitates à Florentinis ad libertatem, vt antea, incitari, Lucam primò, mox Senas & Perusiū peruenit. Confirmatis deinde aduētu suo ciuitatibus, desiderio,

vt ipse

vt ipse dicebat, videndi Neapolim, Ferentinum vsque proficiscitur: ea mente reuera, vt Ladislaum admodum puerum, & Iohannem Caroli filios, hæreditate paterna deturbaret. Multi enim proceres Lodouico Andegauensi studere soliti, potiundi regni spem ei pręstabant, sed magna vsi fide Caietani, pueris in vita retentis, regnum quoque cum summa laude seruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens, cum magno apparatu honoreque plus quàm dici potest, à populo Romano in vrbem suscipitur: licet haud ita multò pòst à Banderesijs insidias perpessus sit, quas certè omninè deuitauit & sustulit, creatis vna die nouem & viginti cardinalibus, quorum de numero Romani tres sunt habiti: Reliqui verò ferè omnes Neapolitani fuere. Interea verò Antonius Scala Veronensis, & Franciscus senior Patauinus dominus, grauissimo inter se bello contendere, Iohanne Vbaldino Carrarij, & Iohanne Ordelapho Scaligeri copias ducētibus. Verùm Galeatius vicecomes instigante Carrario superatis Scaligeris, Verona Vincentiaq; potitur. Neque hoc quidem contentus Galeatius, paucorum mensium obsidione Patauium capit, ac Franciscum Carrarium in carcerem Modoetianum conijcit. Eius verò filius Franciscus iunior, fuga salutem sibi quæsiuit. Florentini quoque augendę ditionis cupidi, Politianū & Lucinianum oppida ex veteri Senensium dominatu, arte magis quàm viribus in potestatem suam redegere. Præterea verò Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quinque millibus equitum in agrum Senensem hostili animo immittunt. Hanc ob rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit, qui suo nomine conquerantur, Carolum vicecomitem, & Antonium Scalam hostes suos, à populo Florentino, quo cum ipse pacem anteà inierat & fœdus, mercede conductos esse, vexariq; ab eis bello Senenses amicos & socios contra ius fasque. Legatis item mandatū est, vt nisi ab iniuria Senensium discederent, exautorarentq; suos belli duces, Florentino populo bellum indicerent. Quo minùs verò id statim Galeatius faceret, Petri Gambacurtæ Pisanorum tyranni precibus factum est, qui Galeatio & Florentinis amicus, rem inter vtrumque compositurum se prædicabat. Interim verò Vrbanus pontifex pontificatus sui infeliciter acti, anno vndecimo, mense octauo, Romæ moritur, sepeliturque in beati Petri basilica, paucis admodum eius mortem, vtpote hominis rustici & inexorabilis, flentibus. Huius autem sepulchrum adhuc visitur cum epitaphio satis rustico & inepto.

BONIFACIVS IX.

BOnifacius nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacellus anteà vocatus, Romæ cardinalium omnium consensu pontifex creatur, anno Domini millesimo trecentesimo octogesimonono. Hic etsi annorum circiter triginta esset, dum pontificatum inijt: ita tamen deinceps vixit in tam florida ætate, & tanta peccandi licentia, vt nulla ei libido, nulla voluptas impingi vel objici posset. Iuuentutē certè cū ipsa senectute cōmutasse videbat. Fuit præterea tanti animi consilijq;, vt primus populi Romani vim omnem in pontificem transtulerit, creatis suo nutu magistratibus oibus, munitaq; sancti angeli arce, in mole Hadriani sitā, ad Tiberis pontē, quo ab vrbe in Vaticanū itur: Munitisq; itē pontibus, quibus in transtiberim Romani cōmeant. Verùm dū Bonifacius nonus adhuc in pontificatu esset, Galeatius Florentinos & Bononienses bello aggreditur, Iohanne Vbaldino & Lantedesco Petramala copiarū suarum ducibus, qui vallē Arni superioris ingreßi, omnia longè ac latè populabantur. Iacobusq; Vermes Bononiensem agrum suo nomine ingressus, ciuitati quoq; multa damna intulit. Tum verò Florentini ad præcauēda mala soliciti, & Iohannē Haucut, & Carolū Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quatuor equitum, peditum duobus millibus, Bononiensibus socijs & amicis auxilio misere. Sollicitàre præterea literis & nuncijs Stephanum Bauariæ ducem, ad quem Franciscus iunior

ccx. Pont.

1389

iunior confugerat: & Iacobum Armeniaci comitem magna mercede cōductum, vt in Italiam contra vicecomitē descenderent, eumq; à ceruicibus suis ad propria tuenda auerterēt. His cohortationibus motus Frāciscus iunior, mutata veste fauētibus Venetis, secretò tamen, Patauium ingreditur, vrbeq; potitur. Subsecutus verò Bauariæ dux, vrbem ingressus, oppugnare arcē non destitit. Veronenses aut barum rerum permutatione moti, pulso vicecomitis præsidio, Antonium Scalam ad se vocāt, qui ferè his diebus in Hetruria mortuus erat, relicto vnico filio in prima pueritia adhuc superstite. Qua quidē re cognita, pœnitentia ducti, in primis Vgolotum Blancardum, qui in Cremonensi agro cum exercitu Galeatij erat, ad se vocant, impetrata priùs errati venia, persolutisq; aliquot millibus nummū auri, ad redimendam tanti erroris culpam. Ingressus vrbem Blācardus, retinere milites à direptione tā opulentæ vrbis nequaquā potuit. Vxor verò Galeatij tantæ ciuitatis calamitatem miserata, triduo pòst militibus direptionem inhibuit. At dux Bauariæ conquestus, se mercede à Florentinis defraudatum, ab oppugnatione Patauinæ arcis in Germaniam discessit. Tum Florentini præbente aditū Alberto Estēsi, qui iam pridem ab amicitia Galeatij discesserat, Iohannem Haucut Carrariensi socio auxilio misere: cuius fortitudine & astu arx Patauina in deditionē breui recepta est. Vnde Galeatij copiæ, quæ eò recuperandæ vrbis causa venerāt, in Vincētinos secessere. Descenderat iam tum etiam comes Armeniaci è Florentinis mercede conductus, per Taurinos in Italiam cum viginti millibus equitum, Castellatiumq; in Alexandrinis vi captum diripuerat: quare Galeatio necesse fuit copias suas è Vicentinis reuocare, quas hosti opponeret. In suburbio Alexandrino consederant Mediolanenses, in quos delati Armeniaci sine vllo ordine, excidium ipsis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatum est pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu protracta pugna est, donec sui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hostium agmen miserant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dū pugnatur, superuenere illi: atque ita à tergo, à lateribus, à fronte cæsi, priùs penè oppressi sunt ingenti cæde, oppidanis etiam superuenientibus, quàm discrimen, in quod delati fuerant, cognouerint. Comes ipse Armeniaci tanti exercitus dux captus, ex vulnere in prælio accepto statim moritur. Capti & Rainaldus Lanfigliatius, & Iohannes Ricius Florētini equites, qui Armeniacum in Italiam duxerāt. Tum verò Galeatius tanta victoria fretus, partem copiarum in Haucutum mittit, qui ea mente Atesim & Mintium traiecerat, vt se cum Armeniaco coniungeret. Verùm Haucutus re cognita, quanta maximè celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis suorum in itinere amissis, ob deriuatas passim à rusticis aquas, ne redire hosti impunè liceret. At Florentini bello pressi à Iacobo Verme, qui eò à Galeatio cum duodecim millibus equitum, peditum quatuor, missus fuerat, Haucutum reuocāt, quibus hostes Florentinorū, qui par esse aperto marte non poterat, miris artibus ludificatus est. Interim verò hortante Bonifacio pontifice, & Antonio Adurno Genuensiū duce, pax æquis conditionibus inter Galeatium & Florentinos Genuæ composita est. Sed dum vnum incendium extinguitur, alterum exardescit. Nam & Franciscus cognomento Vicus, vrbis præfectus Viterbium pōtifici proditione abstulit: & Petrus Gambacurta Pisarum dominus, à Iacobo Appiano publico scriba, & omnium consiliorum suorum participe cum filijs occiditur, ipseq; Appianus dominatu potitur. Mortuo autem Alberto Estensi, Accius & ipse Estensi familia ortus, iam pridem patria pulsus, adiuuantibus Cunij comitibus, redire in patriā instituerat. Sed tutores Nicolai pueri Alberti filij, sumptis armis Acciū Ferraria summouētes, Lucā & Cōcilicæ oppida Iohāni Cunio promisere, si Accium interficeret. Tum Iohannes composita fallacia virum Accio persimilem interficit, & acceptis oppidis, verum Accium in publicum producit. Non commisisset tantum facinus Albricus ex eadem familia ortus, cui plus Itali debēt quàm omnibus ducibus qui tum fuere: primus enim docuit Italos bella gerere, impri-

iampridem arma ferre desuetos, quibus se deinceps ab intestino externoq; hoste tutati sunt. Priùs enim si quid gerere Itali vel inter se, vel in Barbaros voluissent, accire externum militem opus erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui suborta est, sub vexillo sancti Georgij, vt Britones, qui prouinciam nostram & Ecclesiæ castella euerterant, Theutonicos, Anglicos, postremò omnia vastantes Italiâ expulerit. Hinc Brachiani & Sfortiani milites originem habuere, quorum * armis Italia apud exteros tantum nominis consecuta est, vt aut exteri timore perculsi, quieuerint: aut aditum ad nos tentantes, magnis cladibus superati sint. Interea verò mortuo Clemente septimo adulterino pontifice, in eius locum à cardinalibus tāti schismatis autoribus, Petrus Luna Benedictus decimustertius appellatus, Auenione sufficitur. Successit tum etiam Carolo imperatori Romano Venceslaus filius, à quo Iohannes Galeatius vicecomes Mediolanensis, ducatus titulum accepit, misso oratore Petro Philargi Mediolanensi archiepiscopo: qui postea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander appellatus est. Galeatius autem mortuo Iohanne Haucut Florentiæ sepulto, quo vno duce in rebus bellicis tum maximè Florentini vtebantur, mittere Albricum cum suis copijs in Hetruriam constituit, qui Florentinos Appianū Pisanorum tyrannum bello lacessentes, in officio contineret. Erant in eo exercitu Paulus Vrsinus, Ceculus, Brolia Brandulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortium præfecti insignes: qui simul coniunctis copijs animisque oppugnare Florentiam adorti, ad monasterium Carthusiense castra posuerant, vnde crebris incursionibus tum agros, tum ciuitatem Florentiam continuò vexabant, cædibus, rapinis incendijsque omnia complentes, anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimoseptimo. Quo quidem tempore & Bonifacius Perusium se contulit, nobilitatem plebeijs Raspantibus conciliaturus. Sed plebs præsente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michilotum plebeiarum partium principes in vrbem intromissos, dominos constituunt. Indignatus autem ob eam rem pontifex, * Asisium petens, inde ad ducem Galeatium oratores misit, qui eum adhortarentur, vt oppugnare Mantuam desineret, quam tum aqua & terra obsidione premebat, accito in Cisalpinam Galliam ad id bellum Albrico Barbiano. Hanc autem ob rem ex fœdere Florentinis licuit, & Venetis belli socijs Mantuano auxilium mittere, Carolo Malatesta Mantuani sororio tantarum copiarum duce, qui ingenti clade Galeatij exercitum apud Gouernolum profligauit. Erat tum quoq; in animo Florentinis Pisanos bello persequi, sed eos à tanta re auertebant Pupij Balneique comites, & Vbertini rebelles, qui Florentinæ ciuitati exitium minabantur, si in Pisanos mouerent. Verùm mortuo non ita multò pòst Iacobo Appiano, filius Gerardus patri succedens, cùm retinere Pisas in potestate sua non posset, ob seditiones à Florentinis excitatas, vrbem ipsam Galeatio vicecomiti vendidit, Plumbino oppido tantummodo sibi ac suis retento, millesimo trecentesimo nonagesimonono. Interfecto autem Biordo Lantedesci insidijs, Perusini vindicare se in libertatē conati sunt. Verùm cùm Vgolinus Trincicus Fulginas pōtificis vicarius, eius nomine Perusium in ditionem Ecclesię trahere conaretur, indignati ciues, Galeatio sese dedunt: qui post menses duos Bononia quoque & Luca falsò potitur. Hinc maior timor Florentinos incessit, passim de se ac libertate sua actum dicentes, nisi Galeatius morte è medio auferretur. Appropinquāte verò Iubilei anno, legati Romanorum pontificem adeunt, rogantes, vt Asisio Romam proficisceretur, qui etsi id magnopere cuperet, tamē dissimulato desiderio, facturum se quod petebant, negauit, quòd diceret eos voluisse recipere senatores ex nobilitate externa secundū consuetudinem & instituta pontificum, quodque camerę conseruatores suopte ingenio elegissent, homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Banderesijs omnia licerent. Tum verò Romani, vt rem gratam pontifici facerent, & Banderesios tollunt,

Marginalia: * Barchiani. — Clemens adulterinus pontifex. — 1397 — 1399

sunt,& Malatestam Pandulphi filium Pisauriẽsem, virum doctum, pontificis nomine in senatorem recipiunt, pecuniasque insuper Bonifacio dant, quò ei proficisci ad vrbem liceret. Vrbem itaque ingressus, munita mole Hadriani (vt anteà diximus) * mœnijs & turribus, dominatu vrbis seosim potitus est. Celebrato deinde
1400 Iubilei anno MCCCC. quò innumera ferè hominum multitudo ad vrbem religionis causa venerat, Florentini Galeatium à ceruicibus suis auertere cupientes, Robertum Bauariæ ducem, quem imperij electores, abrogato ob ignauiam Vencestao Boemo, delegerant, hac conditione in Italiam vocant, vt nõ priùs promissam mercedem accipiat, quàm vicecomitis ducatum attigisset: qui Brixianum agrum ad Benacum ingressus, parte pecuniarum accepta, cum Galeatij copijs congrediens superatur, ac Tridentum fuga petit. Retinere hominem Veneti, & Florentini multa polliciti, quo minùs in Germaniam rediret, nequaquam potuere. Tum verò Bonifacius, siue vicecomitum potentiam veritus, siue augendæ ditionis ecclesiasticæ cupidus, Annatarum vsum beneficijs ecclesiasticis primus imposuit, hac conditione, vt qui beneficium consequeretur, dimidium anni prouentus fisco apostolico persolueret. Sunt tamen qui hoc inuentum Iohanni vigesimosecundo ascribant. Hanc autem consuetudinem omnes admisere, præter Anglos, qui id de solis episcopatibus concessere, in cæteris beneficijs non adeo. Confirmata hoc modo pecunijs arce, magistratibus suo nutu in vrbe delectis ditionẽ ecclesiastica, pontifex Ladislaum adolescentem Caroli Neapolitani regis filium, in regnum paternũ restituit, à tyrannis & populis occupatum, qui Lodouici Andegauensis partes secuti fuerant. Quo autem faciliùs & honestiùs id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano sexto Nuceriæ factam, abrogauit, cardinalemque Florentinum Caietam misit, quæ sola in fide remanserat, vt & eo loci adolescentem coronaret, vbi summa cum fide seruatus fuerat. Vicecomes autẽ redeunte in Germaniam imperatore Roberto, copias suas Albrico duce ad opprimendum Iohannem Bentiuolum misit, qui Bononiensem vrbem in suam redegerat potestatem, pulso vicecomitũ præsidio. Militabant tum in exercitu Galeatij Franciscus Gonzaga, cõposita inter eos pace: militabat Pandulphus Malatesta, Caroli frater: aderat & Ottobonus Rubeus, Parmensis ciuis: quorum nominibus perterriti Florentini, Bernardonem copiarum suarum præfectum, Bononiensibus socijs auxilio mittunt: cuius aduentu Bononiẽses animis aucti, hosti mœnibus appropinquanti occurrere audent: quo prælio superati, omnem equitatum cum Berardone in ipsa pugna interempto amisere. Captus etiam eo prælio Iacobus Carraria, Francisci Gonzagæ precibus conseruatur. Aufugerat tum cum paucis Bentiuolus in vrbem: quam dum acriter nimiùm tutatur, in globum incidens, cùm viuus capi non posset, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo resistente, Bononia Galeatius, magnum terrorem Florẽtinis iniecit. Eò enim se breui moturum omnem belli impetum ostendebat. Verùm morte eius adiuti, vt ipsi optabant, non ita multò pòst tanto metu liberati sunt. Mortuo autem ex febre Iohanne Galeatio apud Meregnanum, cùm antè cometes tantæ mortis indicium apparuisset, anno mille-
1402 simo quadringẽtesimosecundo, multi repentè tyranni oborti sunt, aut ciuitatum suarum principes, aut cohortium præfecti, à militibus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidẽ infinita mala sunt, cùm nemo vnus præesset, qui vitia hominum imperio & autoritate compesceret. Innouata est etiam Guelphorum & Gibellinorum perniciosa seditio, quæ ducentis & eò ampliùs annis per Italiam vagata, omnes ciuitates ita ad arma ciuilia concitauit, vt fermè ad internecionem certatum sit. Nam Vgolinus Caualcabos, oppresis Gibellinis, Cremonæ imperitabat: Parmam Ottho tertius, interfectis ac pulsis Rubeis, obtinebat, Soardi Bergomum, Rusconij Comum, Viginatæ Laudam: Vercellas, Alexandriam, plurimaq; per eam regionẽ oppida Fazinus Canis dux copiarum egregius, vi occupauerat. Omitto reliquos tyrannos à Galeatio pulsos, qui tum quidem

dem redeundi ad tyrannidem & dominatum spem aliquam sumpsere. Maximè verò Guilielmus Scala,&Carolus vicecomes Bernabouis filius,qui principes omnes & populos ad defectionem solicitabant.Hinc etiam Pynus Ordelapbus patria pulsus,Foroliuio potitur.Albricus quoque Cunnij comes, Fauentiam bello pressam in * sui potestatem redegisset,nisi à Ladistao adhortante etiam pontifice in regnum accitus properè fuisset,magnusq; comestabilis, vt eorum vocabulo vtar, creatus.Miserat & eò cum satis iusto exercitu fratrem suum pontifex,vt regi auxilio esset:qui à Neapolitanis repulsus,Perusium mouens,ciuitatem ipsam in potestatem pontificis breui redegit.At Baldesar Cossa Neopolitanus ciuis, sancti Eustachij cardinalis,Bononienses aliquandiu obsessos, redire tandem ad Ecclesiam cõpulit,Brachio Montonio copias ecclesiasticas ducente,quem vt virum in re militari præstantem Albricus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat,ordinesq; duxerat.Idem etiam contigerat Sfortiæ, è Cotignola Flaminiæ oppido originem ducente:quorum virtute militia Italica ita breui creuit, vt qui duce in re bellica deinceps indigerent,altero istorum vterentur.Hinc illæ factiones militares exortæ sunt, vt sexaginta iam annis nil propè gestũ in Italia sit, quod non alteri istarum ascribi possit.Qui enim à Brachianis opprimebatur, vicissim à Sfortianis alteram factionẽ pretio cõducebat.Albricus autẽ(vndẽ tanquã ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarunt) Neapolim diu oppugnatam,tandem in potestatem Ladislai recepit. Qua victoria moti omnes regni principes ciuitatesq;,statim in deditionem regis peruenere. At verò Ladistaus regnandi cupidus,priusquam fundamenta regni Neapolitani confirmasset,accitus ab Vngaris,ad illud quoque regnum iure hæreditario suscipiendum, cùm copias traiecisset,Iaderamq; obsideret,certior ab amicis fit, Neapolitanos,& aliquot regni proceres ad defectionem spectare.Iadera itaque potitus , eademq; Venetis diuendita,Neapolim redijt, reuocatoq; è Flaminia Albrico (eò nanque ad suos visendos profectus erat)omnes proceres dominatu priuauit. Recusantes autem parere,patria deiecit.In Seuermatum verò familiam crudeliter animaduertit,primatibus ipsis vltimo supplicio affectis.Bonifacius autem in tãta rerum perturbatiõe diu afflictatus,dolore laterum tandem moritur, pontificatus sui anno quartodecimo,mẽse nono,millesimo quadringẽtesimoquarto.Sepeliturq; in basilica Petri sepulchro marmoreo,vermiculato opere distincto,quod adhuc cernitur,cũ gẽtilitijs insignibus:quæ item indicant,multa ædificia tũ in mole Hadriani,tũ in Capitolio,tũ in palatio Vaticani,huius iussu & impensa ædificata tum fuisse. Huic aũt põtifici ad summam gloriam nil certè defuisset,nisi affiniũ & cognatorum affinitatibus obtemperans,aliquam notam contraxisset.Multa enim crimina per simoniacam prauitatem committebantur,petentibus contra ius fasq; omnia tum fratribus,tum cognatis,quorum magna multitudo quęstus gratia Romam venerat. Indulgentiæ verò,& quidem plenariæ, ita passim vendebantur, vt iam vilescerent clauium & literarum apostolicarum autoritas . Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus,cognatorum precibus eò identidem redire cogebatur. Vnde meliùs actũ cum ecclesia Dei censerem,si pontifices reiectis affinibus & cognatis, vel saltem in mediocri fortuna collocatis,põtificiæ dignitati potius quàm carni & sanguini consulerent. Maximè verò hoc tempore,quo mortuo Taburlano, qui Turcos superauerat,eorumq; regẽ catenis vinctũ secum trahebat,Armenios,Persas,Aegyptios,Assyrios sine gubernatoribus reliquerat:qua ex re facilè Christianis tum fuisset Hierusalem,ac sanctum domini sepulchrum recuperare. In nostros enim conuersus,Albos suo pontificatu nouam superstitionem introducentes persecutus est.Ex alpibus nanq; descendisse in Italiam anno ante iubileum presbyterum quẽdam cũ magna hominum multitudine, ex patre meo, qui hominem viderat, intellexi.Is quidem albo indutus panno, tantam modestiam vultu ac verbis præ se ferebat, vt ab omnibus sanctus haberetur. In Italiam itaque descendens, magnam

Indulgẽtiæ vẽdere lusus erat, qua re vilescebant.

Noua superstitio introducta.

gnam hominum ac mulierum multitudinem in sententiam suijpsius breui dedu-
xerat. Linteis albis circumuoluti omnes sine discrimine, mares an fœminę, rustici an ciues, serui an liberi essent, passim veluti pecora, vbi nox oppressisset, dormiebant. Publicè in vicis epulabantur, perlatis vndique certatim quasi ad sacrum epulis. Crucifixum sacerdos ipse præ se ferebat, quem lachrymari ob hominum errata dictitabat. Id quoties accidisset, succlamabant omnes, veniam à Deo petentes. Laudes beatæ virginis canebant euntes & stantes, hymnis ad id aptè compositis. Ex Cisalpinis autem in Flaminiam, Hetruriam, Picentes, aucta opinione sanctitatis veniens, non plebem modò rudem & crudelem, sed & principes & Episcopos ciuitatum in sententiam suam facilè pertraxit. Substitit Viterbij cum magna multitudine labore itineris fessus, Romam inde, vt ipse dicebat, ad visenda loca sancta, sanctorumq; corpora venturus. Sed Bonifacius fraudem subesse veritus, quòd diceret, hominem superstitiosum pontificatum appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehensum ad se perducant. Sunt qui scribant huius fraudem quæstione detectam fuisse, hominemque in tanto facinore deprehensum, meritas pœnas luisse, igne scilicet, quo exustum ferūt. Sunt etiā qui dicant nil fraudis in homine deprehensum fuisse, sed id fictum à pontifice abolendo rumori, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrum verius sit, Deus nouit. Hoc tamē constat, post tantam colluuionē, quæ partim hac superstitione, partim frequētia iubilei obuenerat, magnam hominūm multitudinem pestilētia consumptam fuisse. In tantis aūt malis, quibus prouincia nostra affligebatur, vnum tamē bonum in Italiam aduectum est. Ad nos enim Chrysoloras Bizantius literas Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc Græcę Latinæque linguæ scholę exortæ sunt, Guarino, Victorino, Philelpho, Ambrosio monacho, Leonardo Aretino, Caroloque, ac plerisque alijs, tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorū æmulatione multa ingenia deinceps ad laudem excitata sunt.

Chrysoloras Bizantius.

INNOCENTIVS VII.

1404 Pont.

INnocentius vij. patria Sulmonēsis, Cosmatus anteà vocatus, sanctę crucis presbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuante tota Italia. Mortuo enim Iohanne Galeatio, duobus filijs superstitibus, sed adolescētibus, adhuc tota Italia ad arma respiciebat. Iohannes Maria maior natu, id enim ei nomē erat, ducatū Mediolani sibi vendicat: Philippus verò Maria minor natu, Papię dominatum, cuius comes iure habebatur, facilè obtinuit. Reliquę ciuitates, vt anteà dixi: ad v. enim & xx. fuisse constat: ab imperio vicecomitū defecere. Nam & Paulus Guinisius ciuis Lucēsis, patriæ dominatum sibi vsurpauit: & Franciscus Carrarius sublato è medio tanto duce, cuius arma mirum in modum timuerat, augendæ ditionis in magnā spem veniens, Veronam, Brixiam, Bergomum, Cremonā, legatos ad solicitandos in partes suas Guelphos misit. Verùm vbi videt Guilielmum Scalam, & Carolum vicecomitē, qui imperia ciuitatum suarum desiderabant, posse conatibus suis obstare, Guilielmo Veronę, Carolo Mediolani, acceptis ab eo mutuo triginta millibus aureis, dominatum pollicitus est. Reducto itaq; in patriam Guilielmo, eodemque non ita multò pòst veneno sublato, Verona ipse potitur. Eadem quoq; fraude Carolum aggressus est, cùm is instaret, vt nō apparētibus promissis, pecuniam saltē mutuo datam solueret. Literis quoque Franciscum Gonzagam admonet, vt descēdere in partes suas spontè velit, amplectiq; eius amicitiam & societatem: sin secùs esset animatus, habiturum se eum pro hoste, facturumq;, vt breui eius pertinaciæ pœniteat: fieri perfacilè id posse dicebat, cùm Veronam Mantuanis finitimam adeptus, Brixiam quoq; in potestatem suam breui sit redacturus, vnde percōmodè Mantuanos bello premat. Nil respondere Frāciscus instituit, priusquam Venetorū legatos audiret, quos in via ad se cum-

se euntes intellexerat. Veneti enim Carrariorum potentiam suspectam habentes, Vincentiā dedentibus vltrò ciuibus in deditionē & tutelam recipiunt, quòd Francisci arma vererentur, quodque sub quouis alio, quàm sub Patauino domino esse malebant: quippe cùm inter Patauinos & Vincentinos immortale odium intercedat. Admonet tum Franciscum Carrarium Venetus, ne Vincentinos vectigales suos bello attingat, vtque ab expugnanda colonia (quam suæ ditionis esse rebantur) abstineat: aliter Venetos bello persecuturos illatas iniurias. Respondet Franciscus, mirari se Venetorum impotentiam, qui cùm nullum ius in continenti habeant, leges tamen meritò imperantibus velint præscribere: irent, & æstiuarijs se ac paludibus continerent, eosq; præesse ciuitatibus sinerent, qui eam facultatem à maioribus suis accepissent. Indignati mirum in modum Veneti, legatos suos qui in via erant admonent, vt fœdus & societatē cum Francisco Gonzaga ineant, eumq; primum copiarum suarum ducem deligant, addita pecuniarum summa, quæ ei stipendij nomine quotannis daretur. Tum verò Franciscus icto fœdere maturandum ratus, quòd iam hostes potitos colonia intellexerat, conscripto magno militum numero, Veronenses ad eam partem adoritur, qua ad Mantuanos vergunt. Idem faciunt Veneti, ex Vincentinis eò mouentes. Quo impetu Veronēses perterriti, cùm nulla spes auxilij subesset, deditionem fecere. Oderant etiam ciues Franciscum Carrariensem, qui Guilielmum Scalam veneno necasset, eiusque filios, occupata fraude Verona, in carcerē coniecisset. Dum vrbem verò instructis aciebus ingrediunt, ne qua fraus ab hoste subesset, Iacobus Garraria, qui ibi cum præsidio erat, repentè cum militibus aliquot Hostiliam profugit. Sed dum Padum traijcit, captus Venetias mittitur. Munita aūt firmissimo præsidio Verona, inde cum omnibus copijs Veneti Patauiū mouentes, vrbē præaltis muris ac profunda fossa munitam, defensamq; firmo præsidio obsident, & tandem post aliquot menses interclusis vndiq; commeatibus, in deditionem accipiunt. Confugerat in arcem Franciscus cum filijs ac nepotibus, quam tamē Veneti non ita multò pòst cepere, vrgente eos, qui in præsidio erant, ad deditionē fame. Franciscus autē captus, ac Venetias missus, vnà cum fratre necatur. Hunc exitum & finem habuit, qui humanam cupiditatem secutus, spreta pace, omnia bello occupaturus videbatur. Neque in hoc quidē malorum omnium finis fuit. Nam vel ignauia pontificum, qui interdictis anteà, minis, armis postremò tollere discordias consueuerant, vel schismate potiùs (quo tum Ecclesia Dei multum laborabat) eò ventum erat, vt vilissimus quisque tyrannus post mortem Iohannis Galeatij, vnumquodque facinus, quantumuis magnum, aggrederetur. Innocentius enim dum adhuc cardinalis esset, carpere negligentiam & timiditatē priorum pontificum consueuerat, quòd diceret eorum socordia factum, ne schisma Ecclesię Romanæ, totiusq; reipublicæ Christianæ pernicies, hactenus extinctum & sublatum esset. Verùm ipse pontificatum adeptus, secutusq; in quibusdam Vrbani & Bonifacij vestigia, quos priuatus carpebat, non modò quod tantoperè laudabat, effecit, verumetiam iniquo animo ferebat, si quis apud se ea de re verbum vllum fecisset. Præterea verò adeo tumultuose omnia gubernabat, vt cùm semel Romani restitui in libertatem, reddiq; sibi Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, instarentque item vt schisma rem perniciosi exempli de ecclesia tolleret, bella extingueret, & seditiones rege Gallorum ad eam rem conficiendam operam suam pollicente, ac Petro Luna antipapa nequaquam tantam concordiam abnuente, Romanos ipsos pontifex ad Lodouicum nepotem diuertentem apud hospitale sancti spiritus via saxea, tanquam ad certum carnificem miserit. Vndecim enim ciues reipublicæ suæ labenti in negligentia pontificis consulturi, statim necantur, è fenestrisque dejciuntur, quòd diceret eo modo tolli seditiones & schisma, nō alio quidē posse. Hac autē sæuitia motus populus Romanus, accito Ladislao Apuliæ rege, arma capit, supplicium de Lodouico sumpturus. Verùm pontifex declinaturus populi furorem, Vi-

terbium cum Lodouico citato gressu proficiscitur. Tum verò populus cùm sæuire in autorem tanti facinoris non posset, in aulicos iram conuertit, quorũ bona magna ex parte direpta sunt. Seruati tamen quidam dicuntur in ædibus cardinalium Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægrè tamen, ad se confugientes tutati sunt. Capto deinde capitolio, occupatoque ponte Miluio, arcem Hadriani oppugnare frustra conati sunt, adiuuãtibus etiam Romanos Iohanne Columna Troiæ comite, Gentile Monterano, comite Carrariæ, egregijs tum copiarum ducibus, & Ladislai regis auspicijs militantibus. Verùm superueniente Paulo Vrsino mandato pontificis cum Mostarda & Cecchalino turmarum præfectis, in pratis Neronianis Iohannem Columnam, & reliquam Ladislai militiam fundunt. Hanc ob rem Romani quidem multis incommodis circumuenti, cùm & homines & eorum pecora abigerentur, residente etiam ira iam antea concepta, pontificem in gratiam recipiunt, rogantq; vt ad vrbem redeat. Erat enim natura comis & blandus, adeoq; pontificij ciuilisq; iuris peritus, vt facilè homines tum rationibus tũ suauitate dicendi in suijpsius sententiam alliceret. Rebus itaq; hoc modo compositis Romam veniens, plures cardinales deligit: quorum de numero fuit Angelus Carrarius, patria Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, in pontificatu Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretensis, basilicę duodecim apostolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde creatus. Tertius habitus est Ottho Columna, natus è principibus Romanis ad Vellus aureum, sancti Gregorij diaconus cardinalis, Martinus quintus postea vocatus. Confirmato autem hoc modo pontificatu suo, Lodouicum nepotem agri Piceni Marchionẽ creat, eundemq; Firmanum principem constituit. Ipse verò non diu pòst Romæ moritur pontificatus sui anno secundo: sepeliturq; in basilica Petri in sacello quod olim pontificibus dedicatum erat, quodq; vetustate & situ corruens, Nicolaus quintus postea restituit, notatu etiã hoc epitaphio hominis sepulchro: INNOCENTIO SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO CVM NEGLECTE EIVS SEPVLCHRI MEMORIA INTERCIDISSET, NICOLAVS QVINTVS PONTIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT. Interim autem cùm & vero pontifice, & optimo imperatore carerent Itali, vnicuique scelerato peccandi licentia data est. Nam Cabrinus Fundulus, cuius opera Carolus Caualcabos multum & belli & pacis artibus vtebatur, spe occupandæ tyrannidis elatus, quòd ei non secùs ac Carolo magistratus omnes atque arcium præfecti parerent, redeuntem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machasturmam ab vrbe Cremona decem millia passuum cum fratribus & cognatis obtruncat. Inde verò properè antequam res in vrbe sciretur, cum aliquot militibus Cremonam properãs, occupata arce ac portis omnibus, forum armato ingressus milite, quos videt conatibus suis obstare posse, aut obtruncat aut pellit. Obtinendæ autem tyrannidis causa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanenses principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuisse, instante præsertim Gutecaldo Genuæ præfecto regis Gallorum nomine, qui tum redigere Mediolanum in potestatem regis conabatur: contrà verò Fazino Cane egregio tum copiarum duce, retinere Iohãnem Mariam in dominatu paterno conante, Ottho quoque tertius Parmẽsis dominus, ad colloquium spe componendæ pacis cum Nicolao Estensi pellectus, ad Ruberam, castelli nomen est, obtruncatur. Cuius quidem cædis Sfortia Cotignola, iubente Nicolao, autor habitus est. Mortuo autem Otthone, Rhegio statim & Parma dedentibus spontè ciuibus, qui oderant Otthonis nomen, Nicolaus potitur. Ladislaus verò occupata Roma, vt antea dixi, acceptaq; in deditionem Perusia, quam tum armis Brachius vexabat, in Hetruriam hostili animo mouet: quæ certè industria & auspicijs Malatestæ Pisauriensis egregiè defensa est. Repulsus enim inde Ladislaus, in regnum trepidus sese recepit, maiore propè accepto quàm illato hostibus incommodo. Liberati

autem

autem tanto hoste Florentini, in Pisanos conuersi, post longam oppugnationem Pisas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia ducibus, anno domini millesimo quadringentesimosexto. 1406

GREGORIVS XII.

T verò dum schisma in Ecclesia Dei longiùs protraheretur cum pernicie Christiani nominis, altero pontifice Romæ creato, altero Aueniones, principes Galliæ, duces scilicet Bituricensis, Burgundus, Aurelianus, qui tum ob valetudinem regis Gallias gubernabant, calamitatem Ecclesiæ tandem miserati, Auenionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimumtertium appellatum, perueniunt, hominemque rogant, vt collabenti ecclesiæ tandem consulat, etiamsi abdicare se pontificatu necesse esset, quemadmodum in conclaui se facturum promiserat iureiurando interposito, dum pontifex creatur. Spondent præterea alterum pontificem, qui tum Romæ crearetur post mortem Innocentij, idem facturum. Ita enim inter hos principes, & qui in Italia erant, reip. Christianæ amantissimi, conuenerat, vt abrogatis duobus de pontificatu contendentibus, quorum alter Gallicæ, alter Italicæ factionis haberetur, vnus aliquis postea deligeretur omnium nationum pater & pontifex. Respondet Benedictus, se quidem grauiter Deum offensurum, si Ecclesiam Dei desereret, cui patronus & publicus pater consensu bonorum non furtim, sed publicè asscriptus esset, nolle se in dubium ponere, quod iustis suffragijs sibi demandatum fuerat: quòd dicerent, sublato schismate, de concordia agendum esse, sibi admodum placere, modò id in loco fieret libero, ne coactus quispiam potius quàm spontè facere aliquid videretur. Vnum tamen se polliceri, idq; iureiurando affirmare, si aliter tolli schisma non posset, depositurũ omnem pontificiam dignitatẽ, modò idem eodem tempore ab altero antipapa statim fieret. Principes itaq; cognita hominis voluntate, consultare inter se cœperunt, quónam modo Benedictum in sententiam suã perducerent: quorum colloquia & consultationes Benedictus veritus, pontificias ædes armis & cõmeatu optimè muniuit: in quibus aliquot mẽses obsessus, tandem paratis ad fugam triremibus, per Rhodanum in Cataloniam, vnde oriundus erat, adnauigauit. Sunt autẽ qui scribant principes Gallos id molitos in Benedictum esse, instantibus cardinalibus Gallicis, qui eum oderãt, quòd alterius nationis esset, & nõ Gallicæ. Nam cùm post mortem Clementis de creãdo põtifice Gallico inter eos non cõueniret, hunc post longã altercationẽ crearũt, vt virum bonũ, & reipublicę Christianæ amantissimũ: qui eos sæpe admonuit, vt honestè ac sanctè viuerent, vtq; à simoniaca prauitate cauerent, aliter se in eos grauiter animaduersurũ. Huius itaq; mores ferre nequeuntes, principes Gallos in virum optimum & constantis vitæ concitasse. At verò cardinales, qui post mortem Innocentij Romæ erant, cognita trium priorum pontificum in tollendo schismate negligentia, cognitoque etiam discrimine, in quo respublica Christiana vbiq; terrarum, maximè verò in Gallia versabatur, in vnum conuenientes, conclaui ad sanctum Petrum in Vaticano habito iurarunt singuli maximis execrationibus interpositis, abdicaturos se statim pontificatu, si sibi deligi ad tantum magistratum contigisset, hac conditione tamen, vt id quoque ab antipapa fieret. Venerat autem in hanc sententiam, vt & Gallicę nationi satisfacerent, quæ ob impotentiã creandi antipapæ consuetudinem introduxerat, à qua remoueri non sine ignominia videbatur, nisi id quoque ab Italis fieret: vtq; in sententiam Benedicti venirẽt, qui hac vna ratione, non alia, sanari Ecclesiam posse dicebat. Quòd si sibi contigisset vtrunq; abrogari, vnum verum pontificem omnium, qui tum erãt, cardinaliũ consensu creandum esse, cui omnes reges & principes obtemperarent. Creatus itaq; Romæ anno domini millesimo quadringẽtesimosexto pridie Calendas Nouẽbris, Angelus Corarius Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, qui 1406

(vt dixi) Gregorius duodecimus appellatus est, statim quod ante pontificatũ promiserat se facturum, scripto, adhibitis etiam notarijs & testibus, cõfirmauit, suaq; manu scripta tabellionum notauit. Cùm verò de eligendo loco, quò sine discrimine vterq; venire posset, mentio haberetur, neque ea de re satis inter eos conueniret, collusores & fidifragi ab vtroque cardinalium conuentu sunt habiti: qui Pisas, hinc Roma, hinc Auenione adnauigantes, vno consensu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priuarunt, consentientibus in tam grauem sententiam omnibus nationibus, præter Hispaniam citeriorem, regem Scotiæ, & comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui pontificis ratione, qui benè ac sanctè sine vlla seditione ecclesiam Dei gubernaret, venere in hanc sententiam, vt Alexandrum quintum crearent. Dum autem Gregorius abesset, creandique Alexandri ratio haberetur, armis omnia Romæ circũsonabant. Ladislaus enim rex occupata Hostia pedestribus naualibusq; copijs, adeo Romanos incursionibus vexauit, vt inita pace honorificè postea in vrbem receptus tanquam dominus, & magistratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi sui operibus & custodijs firmauerit. Verùm superueniente Paulo Vrsino ecclesiastico duce, apud sanctum Iacobum in Septimiano acerrimè pugnatum est, multis vtrinque desideratis. In transtiberi namque rex suos tum continebat, arbitratus se illo in loco tutiorem esse ob nauales copias, quas Hostiâ Romam subuexerat. Is verò deinceps cedens potius quàm fugiens Vrsinæ factioni, quæ indies magis magisq; augebatur, Neapolim proficiscitur, debilitata præsertim factione sua ob superatos ante ingressum suum Columnenses, Iohanne Columna, Baptista Sabello, Iacobo Vrsino, Nicolao Columna ducibus, qui occupata sancti Laurentij porta, vrbem iam ingressi erant. Verùm superueniente Paulo Vrsino, superati (vt dixi) & capti magna ex parte fuerant. Ex his capitali supplicio duo affecti sunt: quorum alter Galeottus Normannus eques insignis, alter verò Richardus Sanguineus est habitus, è familia nobili ac vetusta originem ducens. Reliqui verò incolumes dimissi fuerant: hac tamen conditione, ne amplius Ladislai auspicijs militarent. His autem perturbationibus adeo Romæ annonæ caritas inualuit, vt mensura tritici (quam rubium vocãt) florinis decem & octo venderetur, propter abacta pecora, & rusticos partim captos, partim necatos, vt in bello fieri consueuit.

ALEXANDER V.

1409 ccxiij. Põtifex.

Lexander quintus, natione Cretẽsis, Petrus antea vocatus, ordinis Minorum frater, archiepiscopus Mediolanensis, vir doctrina & sanctitate vitæ præclarus, omnium cardinalium consensu, qui tum in concilio Pisano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Austriæ ciuitatem profectus, quasi profugus de concilio generali mentionem fecit. Verùm cùm eo in loco nequaquam se tutum arbitraretur, Ariminum profectus, à Carolo Malatesta perbenignè & splendidè est habitus. Benedictus autem post habitum in Perpiniano concilium, quò tutior esset, ad castellum * Panischolæ, locum munitissimum confugit, vbi diutius immoratus est. Vterque autem licet in Pisano concilio exautorati essent, tanquam veri pontifices, cardinales crearunt, maximè verò Gregorius, qui dum Lucæ esset, de cõsensu cardinalium, qui nondum ab eo discesserant, Gabrielem Condelmerium cardinalem creat: qui postea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus est. Ad Alexandrum redeo, virum in omni vita & ætate præstantem. Hic enim ab adolescentia ordinem Minorum ingressus, adeo Parisijs liberalibus studijs, theologicæq; doctrinæ vacauit, vt breui & publicam scholam habuerit, & in libros sententiarum doctè & acutè scripserit. Magnus quoque orator, magnus prædicator est habitus. Hanc ob rem à Iohanne Galeatio duce Mediolanensi accitus, primum locum in consultationibus suis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vincentinus episcopus, postea Nouariensis

mutato loco: postremò præsul Mediolanēsis factus, ab Innocentio septimo cardinalis basilicæ xij. apostolorum creatur: quo quidē gradu pontificiam dignitatē adeptus, meritò Alexandri nomē consecutus est, cùm & liberalitate, & magnitudine animi, cū quouis optimo principe cōferri posset. Adeo enim munificus erat in pauperes, & viros sua benignitate dignos, vt breui nil sibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdū solebat, se diuitē Episcopum fuisse, pauperē cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quę vnà cū re & ætate accrescit simul. Sed hoc vitiū cadere in viros bonos, & rerum humanarū contemptores nō potest: qui quò magis consenescunt, eò minùs viatici indigere se cognoscunt, & ob hanc rem cupiditates sedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, vt Ladislaum regē tum potentissimum, qui ditionē Ecclesiæ pontificibus absentibus diu multumq; vexauerat, oppidaq; aliquot vi occupauerat, in concilio Pisano approbantibus, qui tum aderant, regno priuauerit, iusque illud Lodouico Andagauiæ duci competere declarauerit. Soluto autem concilio Pisano, pontifex Bononiam proficiscitur, cui ciuitati tum præerat Baldesar Cossa sancti Eustachij cardinalis, quem Alexander in legatione confirmauit, quòd eius industria ac præsidijs Pisanum concilium habitum fuisset: quodque etiam vir erat, qui percommodè tyrannis, ac rem ecclesiasticam occupare conantibus, obijci quouis tempore posset. In homine tamen plus ferociæ, plusque audaciæ & secularitatis (vt ita dicam) erat, quàm eius professio requirebat. Militaris propè habebatur eius vita, militares mores, adeo, vt multa etiam, quæ loqui fas non est, sibi licere arbitraretur. Cùm verò Alexander grauiter ægrotare cœpisset, nosletque mortem propè instare, cardinales ad se venientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam Ecclesiæ dignitatem, adhortatur. Testatus præterea est per eam mortē, quam ante oculos se cōtinuò cernere dicebat: nec reformidare, conscientia benè actæ vitæ motus, se existimare & credere, quæ in concilio Pisano decreta fuissent, rectè atq; integrè facta esse omnia, sine dolo malo, fraudéve. Cùm hæc dixit, lachrymantibus omnibus, qui aderant, illud saluatoris verbum ægrè proferens: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, statim moritur, pontificatus sui mense octauo, sepeliturq; Bononiæ in Ecclesia fratrum Minorum. Laboratum est autem hoc anno fame ac peste.

IOHANNES XXIIII.

Ohannes vigesimusquartus, patria Neapolitanus & nobilis, Baldesar cognomento Cossa anteà vocatus, Bononiæ omnium consensu pontifex creatur. Sunt autem qui scribant id factum violenter esse, quòd & legatus Bononieusis esset, & armatos milites tum in vrbe, tum in agris pro statione haberat, vt si precariò id obtinere non posset, minis & armis tandem consequeretur. Vtcunque est, constat eum pontificem creatum fuisse, ad eamque dignitatem semper aspirasse. Nam cùm adolescens esset, ac Bononiæ aliquot annis iuri ciuili operam dedisset, assumpto (vt nunc fit) doctrinæ gradu, Romam iter instituit. Interrogatus autem ab amicis, quò proficisceretur, ad pontificatum respondit. Romam itaque veniens, à Bonifacio nono in cubiculum secretum recipitur. Creatus deinde sancti Eustachij cardinalis, legatus è latere Bononiam mittitur, quam breui conducto milite vnà cum magna Flaminiæ parte, in potestatem Ecclesiæ redegit, pulsis quibusdam tyrannis, alijsque extremo supplicio affectis. Verùm post nouem annos cùm longa pace ciuitatem Bononiensem mirum in modum auxisset, grandemque pecuniam sibi comparasset, mortuo Alexandro, largitione vsus, maximè verò ergo cardinales à Gregorio creatos, pauperes adhuc, pontifex creatur. Quo facto, oratores statim ad electores imperij misit, eos oratum, vt Sigismundum Lucimburgum Vngariæ & Boemiæ regem, imperatorem crearent, virum strenuum (vt ipse dicebat) & ad omnia fortiter agenda promptissimum.

ccxiiij. Pont. 1410

Hac

Hac enim ratione hominis gratiam aucupabatur. Vbi verò hoc ei ex sententia accidit, cùm in conuentu Pisano constitutum esset, vt ad certum tempus concilium haberetur, ne alibi transferretur, celebraturum se id Romæ prædixit: & quò liberiùs eò proficisci omnibus liceret, pacare Italiam conatus est, maximè verò Cisalpinam, in qua bellum indies magis magisque crescebat, Fazino Cane discordias suscitante, qui mercenarios milites retinere sine bello apud se nequaquā poterat. Eos enim rapinis, direptionibusque vrbium pascere consueuerat. Fortè tum accidit, vt Papienses, quos Philippus ob tenellam adhuc ætatem retinere inofficio non poterat, studio partium concitati, ad arma concurrerent. Hinc Gibellini Beccaria familia duce, Fazinùm cum exercitu in vrbem introduxere, pacti fortunas Guelphorum. Verùm is cum armato milite ingressus, neutri in diripiendis fortunis pepercit. Querentibus autem Gibellinis, sua qnoque bona contra datam fidem diripi, respondit, ac egregiè quidem, Gibellinos saluos fore: eorum verò bona, quòd Guelpha essent, militibus se in prædam concessurum, deridens vtriusq; factionis stultitiam & cupiditatem. Inde verò abiens, relicto in portis & in arce firmo præsidio, tutelam Philippi donec adoleuisset præ se ferens, contra Pandulphū Malatestam ducens, Brixianos & Bergomates incursionibus ac rapinis vexat: nec à Cremonensibus quidem abstinuit, quibus tum Cabrinus Fundulus imperitabat. Dū hæc autem in Brixiano agerētur, Vngariæ rex iturus (vt ipse prædicabat) Romam libero itinere ad accipiendam imperij coronam, duodecim millia equitum, peditum octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foroliuio, Taruisiū oppugnat. Huic verò tanto exercitui Veneti Carolum Malatestam obijciunt, qui cunctando magis quàm dimicando exultantem victoria hostem remoraretur. Parum etiam abfuit quin Veneti eodem anno Veronam proditione quorundam ciuium amitterent, ad rapinam magis quàm ad libertatem spectantium. De nocentibus pœna sumpta, ac statim sedata sunt omnia. Mortuo autem eodem anno Fazino Cane, coniurati quidam Iohannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Bernabouis filios & nepotes in vrbem recipiunt. Tum verò Philippus persuadentibus amicis, Beatricem viduam ob Fazini mortem ditissimam, & cuius autoritate, qui sub marito militauerant, admodum mouebantur, duxit vxorem. Qua ex re & ciuitates omnes, quæ Fazino paruerant, statim in deditionem accepit, & Carmignolam, Siccumque Montagnanum, qui legionem mortuo Fazino per seditionem diuiserant, in suam militiam persuadente Beatrice, pertraxit: quibus ducibus Philippus postea vsus, Astorgium Bernabouis filium Mediolano pellens, in expugnatione Modoecię interfecit. Agebantur hęc in Insubria, cùm Iohannes Franciscus Gōzaga, Francisci iam mortui filius, cum satis iusto equitū peditumque numero, Bononiam præsidij causa proficiscit, mandato Iohannis pontificis, cuius auspicijs tum militabat. Nam Malatesta Ariminensis Ladislai regis mercenarius, vrbem ipsam graui bello tum premebat. Is itaque adiuuantibus Bononiensibus, grauia aliquot prælia cum hostibus fecit: quibus superior factus, vrbē acerrimè tutatus est. Sequenti verò hyeme Iohānes pontifex à Ladislao bello vexatus, Romā Florentiam, atque inde Bononiam veniens, haud ita multò pòst Mantuam proficiscitur, vbi splendidè ac magnificè à Iohanne Francisco Gonzaga susceptus est. Quem inde abiens cum magna parte copiarū Laudam Pompeianam (quò venturum Vngariæ regem sciebat) secum ducit. Multum enim huic principi fidebat, cuius fidem & integritatem Bononiensi bello optimè norat, quamuis pollicitationibus & donis in partes regias à Malatesta solicitaretur. Cùm itaque pontifex ac rex haudquaquam se tutos Laudæ arbitrarentur, Iohannem Franciscum Mantuam (quò se velle ire dicebāt) ad parandos commeatus, disponendamque vrbem, quò recipi commodè tanta multitudo posset, properè mittunt: qui breui paratis rebus omnibus, Cremonam (quò iam peruenisse pontificem ac regem intellexerat) redijt. Hos autem inde Mantuam abducens, populo omni ferè obuiam effuso

opinio'

opinionem omnium benignitate & gratia superauit. His verò conuentibus, qui Laudæ, Cremonæ, Mantuæ sunt habiti, de pellendo ex Latio, Vmbria, Hetruria Ladislao, qui Romam & multa Ecclesiæ oppida occupauerat, est actum. Videbant hi Italiam incendijs bellorum aliter liberari non posse, de impensa bellica nô Mantuæ, sed Bononiæ (cum eò venissent) agendum censuere. Verùm maior eos cura incessit. Ad concilium nanque Iohannes omnium nationum consensu citatus, ad tollendum schisma, duos cardinales statim in Germaniam misit, qui vnà cum principibus Gallicæ & Germanicæ nationis locum concilio idoneum deligerent. Constantia Maguntinæ prouinciæ ciuitas, ad id potissimùm idonea est visa. Eò itaque ad certam diem ex instituto proficiscuntur omnes: proficiscitur & Iohannes pontifex, admonentibus tamen quibusdam ne id faceret, quòd vererentur, ne cùm pontifex accederet, priuatus reuerteretur: quod etiam contigit. Eò namq; proficiscens cum viris quibusdam in omni genere doctrinæ præstantibus, diu multumq; Germanos disputationibus incertos & ambiguos tenuit, quid potissimùm decernerent. Verùm superueniente Sigismundo, factaq; omnibus dicendi quod liberet potestate, multa crimina, & quidem grauissima, pontifici obiecta sunt: quorum causa mutato habitu familiaq;, Constantia clanculùm Scaphusam se contulit, veritus ne quid grauius in se consuleretur. Erat Scaphusa Frederici Austriæ ducis ciuitas, quò etiam plerique cardinales à se creati, fuga peruenere. Verùm his postea concilij autoritate reuocatis, Iohannes Scaphusa Friburgum confugit, iturus inde, si tutò fieri posset, ad Burgundiæ ducem. Sed curante concilio, Iohannes capitur, & in insula sancti Marci prope Constantiam in carcerem conijcitur, pontificatus sui anno quarto, mense decimo. Causam fugæ disquirere concilium tum cœpit, certosq; iudices viros grauissimos & doctissimos delegit, qui crimina Iohanni obiecta discuterent, eademque concilio ex ordine referrent. Ad quadraginta capitula & eò ampliùs contra hominem probata sunt: quorum aliqua cùm in eo minimè immutari possent, adeò erant inueterata, contra fidem iudicata sunt: aliqua verò Christianis omnibus, si non damnarentur, scandalum paritura. Venientibus itaque omnibus in eandem sententiam, Iohannes meritò è pontificatu deiectus, sententiam in se latam comprobat. Quo facto, statim ad Lodouicum Bauarum, qui cum Gregorio duodecimo sentiebat, custodiendus mittitur, donec aliud decerneretur. In Haldeberga castello munitissimo, triennio sine vllo cubiculario famulóve Italico diligenter asseruatus est. Theutonici erant custodes omnes, quibus cum Iohannes nutu & signis loquebatur, cùm nec ipse linguam Theutonicam, nec illi vicissim Italicam scirent. Abrogatum Iohanni pontificatum ab his tantummodò, qui cum eo antè senserant, ferunt. Nondum enim qui cum Gregorio & Benedicto sentiebant, conuenerant. Hi igitur vt abrogationem à se factam, veram & integram iudicarent, omnes synodicum decretum promulgarunt, quo affirmabant, concilium generale legitimè congregatum, habere statim à Christo potestatem. Hoc quidem fundamento concesso, ipsum etiam pontificem concilio subijciebant. Quare Gregorio necesse fuit, suadente etiam imperatore Sigismundo, vnum aliquem ad concilium mittere, cùm ipse proficisci recusaret, qui suo nomine concilij sententiam approbaret. Missus itaque Carolus Malatesta vir certè insignis, cùm videret omnes in hanc sententiam venire, vt Gregorius quoque pontificatu se abdicaret, in publicum prodiens, ac in sede Gregorij non aliter extructa, ac si ipse adesset, collocatus, perlecta renunciandi facultate, Gregorium pontificatu abdicat: quem statim conuẽtus omnis pro tam libera abdicatione, agri Piceni legatum creat. Is itaque non multò pòst Recaneti moritur, dolore animi (vt aiunt) propter subitam abrogationem ante constitutum tempus à Carolo factam. In longum enim reprotrahi volebat, in mora spem aliquam ponens. Mortuus igitur ante Martini pontificatum, in Recanetensi ecclesia sepelitur. Sublatis duobus pôtificibus, tertius, in quo abrogando

Pôtifex capitur, & in carcerê prope Constâtiam conijcitur.

abrogando maior difficultas inerat, restabat, Petrus Luna, Benedictus tertiusdecimus (vt antea dixi) vocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare se magistratu co geretur, Sigismundus imperator vnà cum oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ reges peruenit, eosq; adhortatus est, vt pro salute Christiani nominis iam ob schisma periclitantis, in abrogando Benedicto, sublatis alijs duobus, eius sequerentur sententiam. Grato autem responso accepto, inde Narbonem properat ad Ferdinandum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabant. Quo cum inter alia capitula hoc pactus est, vt Benedictum rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Iohannes in concilio Cõstantiensi egissent: id verò si facere recusaret, populos cogeret ab eo ad concilium Constantiense deficere. Benedictus autem in castello * Pauischolæ loco munitissimo se continens, moueri persuasionibus è sententia sua non poterat, quòd diceret, & se verũ Christi vicarium esse, & Constantiam non esse locum libertati ecclesiasticæ conuenientem, cùm Iohannes vigesimustertius ab his etiam abdicare se pontificatu coactus fuerat, qui partes suas antea sequebantur. Tum verò principes Hispaniæ cernentes pertinaciam Benedicti, concilij opinionẽ secuti, in reliquorũ sententiam venere. Gerebantur res in concilio quinq; nationũ suffragijs, Italica, Gallica, Germanica, Hispanica, & Anglica. Quicquid verò harum nationum suffragijs decernebatur, id ita ratum erat, atq; per preconem, aut per notarium publicum pro curia enunciabatur, si omniũ consensu postea confirmatũ fuisset. Qua quidem autoritate Benedictus, discussa aliquãdiu re, pontificatu tandẽ priuatur, absentibus, reiectisq; nationib⁹ quę cũ eo sentiebant, maximè verò Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoq; concilio condẽnata est Iohãnis Viglef hæresis: & duo ex sectatoribus eius cõbusti sunt, Iohannes Hus, & Hieronymus eius discipulus, tanquam hæresiarchæ, q inter cæteros errores dicerẽt, ecclesiasticos ad imitationem Christi pauperes esse debere, cùm ex tanta rerum copia & luxu populi omnes scandalizarentur. Rebus autem hoc modo compositis, cùm de restituẽda ecclesia, emendãdisq; moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non posse existimarunt vacante sede. Vnde de eligendo nouo pontifice sermo est habitus, quòd decreta concilij maiorem deinceps autoritatem haberent. Cùm igitur hac de re verbum haberetur, placuit ex vnaquaque natione viros sex deligi, & quidem probatos, qui vnà cum cardinalibus conclaue ingressi, pontificem deligerent. Anno igitur millesimo quadringẽtesimo decimoseptimo, sexto Idus Nouẽbris conclaue ingressi, consentientibus cardinalibus duobus & triginta, nationibusq; omnibus, præter omnium spem & opinionem, cùm iam quadriennio vero pontifice caruisset Ecclesia, multique schismatici tum interessent, tertio Idus Nouembris, in celebritate beati Martini hora tertia, Ottho Columna Romanus princeps, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus cardinalis, põtifex creatur, tanta omnium lætitia, vt præ gaudio loqui vix homines possent. Effusus nimio gaudio imperator, nullo habito dignitatis suæ discrimine, conclaue ingressus, & gratias omnibus egit, qui tãtum virum & tam necessarium reipublicę Christianæ propè extinctę delegissent: & ante pontificem prostratus, cum summa veneratione eius pedes exosculatus est: quẽ contrà pontifex amplexus, nõ secùs ac fratrem in pretio habuit, eiq; gratias egit, quòd sua opera & industria pax tandem ecclesiæ Dei reddita esset. Vocari autem Martinus voluit, quòd ea electio in Martini celebritate habita fuisset. Interim verò dum hæc Constantię agerentur, mortuo etiã Ladislao contra Florentinos proficiscente, Romæ ad arma & libertatẽ conclamatũ est. Cogitur à populo Petrus mattheucij etiam nolens gubernacula reip. suscipere: qui postea magistratu se abdicauit, cùm intellexisset, legatum à Iohanne pontifice iam antea designatum, paulò pòst affuturum cum senatore ciue Bononiensi: qui vrbem ingressi, & Paulum Palonium, & Iohannem Cincium seditiosos ciues, capitali supplicio affecere. Sequenti verò anno Brachius Montonius Romam cum exercitu veniens, vrbe potitus,

Hæresis Viglef.

1417

potitus, oppugnare arcem sancti Angeli adortus est, quæ firmo Iohannæ reginæ præsidio defendebatur. Nã Iohanna Ladislao fratri in regnũ successerat. Verùm superueniente Sfortia militũ reginę duce, nõ solùm Brachium ab oppugnanda arce dimouit, sed etiã hominem pugnantẽ continuò ab vrbe expulit, Romanis in neutram partem inclinantibus. In ea pugna occiditur Iohannes Columna à milite, qui olim cum Paulo Vrsino militauerat, quẽ Lodouicus Columna cum Brachio militans, in agro Fulginati interfecerat. Erat autem militi in animo, Lodouicum obtruncare vlciscendæ Pauli necis causa, sed Iohannes Lodouicũ defensurus, innocens moritur. Dum autem Roma hoc modo fluctuaret, in varias partes declinans, creato Martino, spem aliquam exoptatæ quietis tandem concepit.

MARTINVS V.

Artinus quintus, patria Romanus, Ottho cognomento Columna prius vocatus, non magis suo, quàm Ecclesiæ iam labentis tempore pontifex in cõcilio creatur, nationũ omnium & cardinaliũ consensu. Is enim à teneris annis cura parentũ moribus & literis imbutus, vbi adoleuisset, iuri pontificio Perusij operam dedit, vnde ad vrbem rediens, ob integritatem & doctrinam Vrbani sexti referendarius factus est: quod munus tanta cum humanitate, iustitia, & mansuetudine gessit, vt diaconus cardinalis ab Innocentio septimo creatus sit. Nec ob eam quidem rem à natura sua discessit. Humanior enim quàm anteà factus, patrocinium suum omnibus præstabat, ita tamen, vt in rebus publicis nõ multũ se immisceret. Nam cùm in conuẽtu Constantiensi multæ in vtranq; partẽ altercationes haberẽtur propter diuersa factionũ studia, ipse medium quoddam tenuit, quo in alterutram partẽ inclinare nullo modo videbatur, communi vtilitati semper consulens. Hanc ob rem & imperatori, & cardinalibus, ac denique omnibus gratus, pontifex creatur. Quo in magistratu non somno & otio, sed negotio & solicitudini deditus, audire, refellere, approbare, suadere, dissuadere, hortari, deterrere accedentes ad sedem apostolicam consueuerat, cognita petentium honestate, vel secùs. Mira enim vtebatur facilitate, & honesta petentes à se voti cõpotes dimittebat. In consultationibus aũt miræ prudentiæ vir est habitus. Nam & quid agẽdum, & quid vitandum esset, statim re proposita, acutissimè dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeo vt priùs rem factam cernerẽt homines, quàm ab eo excogitatam putarent. Eius autem sermo plenus sententijs erat. Ex ore eius nullum verbum tam crebrò, quàm iustitiæ nomen prodibat. Ad suos persæpè conuersus, maximè ad eos, qui prouincias & ciuitates gubernabant, his verbis vtebatur: Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Indigebat tum profectò tali pontifice Ecclesia Dei, qui nauiculam Petri schismatis & seditionũ omnium fluctibus quassam, redigere in portum salutis gubernaculo admotus sciret & posset. Adeptus itaq; tantum magistratum, cùm restare adhuc caput renascentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cum aliquot cardinalibus & prælatis peninsulę tanquam in arce schismatis se continentem, quibusdam Aragoniæ populis in vtram partẽ inclinarent adhuc titubantibus, approbante concilio, Alemannum Ademarium virum doctissimum, & cuius sepulcrum in sancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, sancti Eusebij presbyterum cardinalem, legatum è latere suo in Aragoniam mittit, qui sub pœnis & censura ecclesiastica Petrum admoneret, vt se pontificatu abdicaret. Cardinales autem, qui cum Petro sentiebant, intelligentes vltimam concilij & pontificis sententiam, Petrum ipsum adeunt rogantq;, vt de Ecclesia Dei tandẽ omne schisma tollat, quo iam multis annis Christiana respublica magnis calamitatibus afflictata erat. Id autem ob salutem labentis Ecclesiæ à Gregorio & Iohanne factum esse. Respondit Petrus cauillationibus quibusdam, id sibi nequaquam integrum esse, sibi autem cum Martino conuenturum, si vera essent, quæ de hominis integritate & humanitate dicerentur,

finerent sibi id negotij, nec ampliùs ea de re soliciti essent. Ex quatuor verò cardinalibus duo pertinaciam hominis inspicientes, ab eo ad Martinum statim defecere. Qui autem in fide mansere, anticardinales sunt habiti, quorum alter Carthusiensis fuit, alter verò Iulianus Dobla appellatus est. Martini quoque autoritatem Hispania omnis statim secuta est. Idem fecere non multò pòst & Scoti, & Armeniaci. Atque ita omnis respublica Christiana, vna duntaxat peninsula excepta, Martini autoritatem secuta est. Composita autem ex sententia tanta re principum omnium ecclesiasticorum & secularium, maximè verò Sigismundi imperatoris labore & industria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorum quàm clericorum, mentio haberi cœpta est. Verùm quia quadriennio Constantiense concilium iam durauerat, cum magno prælatorum & Ecclesiarum incommodo, Martino placuit approbante concilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim rem ipsam maturitate & consilio indigere, quia ex Hieronymi sententia, vnaquæque prouincia suos habet mores, suos sensus, qui tolli sine perturbatione rerum subitò non possunt. Verùm quia schisma ex parua re anteà ortum fuerat, diutiusque cum magna calamitate Christianæ reipublicæ durauerat, de celebrandis concilijs talem sententiam promulgauit: maximè verò, vbi intellexit, Iohannem vigesimumtertium è custodia lapsum aufugisse. Verebatur enim, ne rursum aliud concilium inchoaretur. Eius autem sententia & decretum tale fuit, vt à fine concilij Constantiensis non nisi ad quinquennium vsque concilium denuò celebraretur: atque à quinquennali in septennium aliud transferretur: ab hoc verò in decennium res protracta, legis haberet locum, vt singulis quibusque decennijs generale concilium idoneo haberetur in loco, vbi de rebus omnibus ad fidẽ & rempublicam Christianam pertinentibus, mentio fieret. Ad hanc autem institutionem approbandam patentibus literis (quas bullas vocant) comprobari Martinus rem voluit, in eius sententiam concilio veniente. Omnia autem decreta ante pontificatum suum in schismate facta, nisi ad fidem & bonos mores pertinerent, omninò sustulit. Vt verò omnes intelligerent sibi in animo esse concilium habere, locum ad id aptum publico concilio disquirit, ac tandem approbantibus omnibus, Papiam quàm idoneũ habendi concilij locum decernit, literasque apostolicas in hanc ferè sententiam super ea re edidit: Martinus Episcopus seruus seruorum Dei, ad futuram rei memoriam: Cupientes, ac etiam volentes huiusce generalis concilij decreto satis facere, concilio approbante & consentiente, cùm de loco ambigeretur, Papiam vrbem autoritate nostrarum literarum designamus. Nulli ergo hominum liceat huius nostri decreti paginam infringere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, omnipotẽtis Dei iram, beatorumq; Petri & Pauli apostolorum eius se noscat incursurum. Datum & actum Constãtiæ in loco publicæ sessionis tanti concilij, decimotertio Calendas Maij, pontificatus nostri anno primo. Præterea verò dissoluendi concilij cupidus, anno Domini millesimo quadringentesimo decimooctauo, conuentum habuit publica sessione: quo sublato consensu omnium, maximè verò imperatoris, hæc verba mandante pontifice ab Ibaldo sancti Viti in Marcello diacono cardinali, audientibus omnibus, enunciata sunt: Domini, ite in pace. Abeundi itaq; omnibus potestas facta est. Cùm autem pontifex hinc ab imperatore & Germanis rogaretur, vt in Germania aliquamdiu remaneret, hinc à principibus Gallicis, vt in Galliam proficisceretur, ostendit sibi id nequaquam integrum esse, quòd diceret patrimonium Ecclesiæ, absente pontifice, à tyrannis quibusdam in Italia occupatum, distrahi & lacerari, vrbemque Romam religionis Christianæ caput, cùm rectore suo careret, penè ad interitum redactam esse, peste, fame, ferro, igne, seditionibus. De basilicis verò ac sanctorum martyrum sacellis nolle dicere, quæ absente pontifice aut iam corruerent, aut paulò pòst collapsuræ viderentur. Proinde sibi abeundum esse dicebat. Ferrent æquo animo, quod vellent ratio & necessitas,

pate

paterenturque eum sedere in solio Petri, quem pontificem omnium consensu decreuerant. Ecclesiam Romanam caput esse & matrem omnium Ecclesiarum, proinde in ea immorandum pontifici esse, ne verus gubernator à puppi ad proram transferatur, cum magno nauigantium (hoc est, in Christiana republica viuentium) periculo & detrimento. Abiens itaque Constantiâ, ac per Sabaudiam iter faciens, dum Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi à Philippo duce, populoque Mediolanensi, nullo non genere honoris adhibito, perbenignè suscipitur. Erat tum quidem Philippus in armis, ditionem paternam repetens, defendentibus se acriter tyrannis, qui gustata semel imperandi voluptate, non ita facilè de possessione pellebantur. Vrgebat tum Carmignola, primus Philippi copiarum dux, Pandulphum Malatestam, qui capto Bergomo, prodente arcem præfecto, pecunia & pollicitationibus corrupto, in Brixianos mouens, eum omni dominatu breui spoliasset, nisi à Venetis ingenti pecunia ac firmissimo equitatu esset adiut⁹: & à Martino pontifice, qui autoritate & gratia Philippum ad pacem cum Pandulpho Malatesta ineundam perpulit, quæ postea Mantuæ, Martino eò accedente, Ioanne Francisco sequestro adhibito, his legibus composita est, vt Pandulphus persoluto quotannis tributo, tamdiu Brixia potiretur, quoad ei viuere liceret, nulla in testando de ciuitate, quæ meritò ad Philippum deuolueretur, relicta potestate. Hanc verò pacem sequenti annò Pandulphus disturbauit, annixus pecunijs & milite retinere Cabrinum Fundulû in vrbe Cremona, quem armis Philippus cõtinuò vexabat, ciuitatem paternæ ditionis, tot annis à tyranno possessam, repetẽs. Erat tamen fama, Pandulphum vrbem ipsam à Cabrino emisse, Salodij Riperiam (ita ripam Benaci vocant) in pretium pollicitus. Ab hoc autem bello Iohannes Franciscus deterrere hominem ob affinitatem conatus est, missis legatis, qui eum admonerent contra ius fasque agere, quòd fœdera sperneret, quòd tyrannum tueretur, quòd contra eum arma sumeret, à quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non esse contemnendam autoritatem Martini, de sua nolle dicere, cuius autoritate pax erat composita: si hominum autoritatem cõtemneret, Deum saltem inspiceret, quem testem violati ab eo fœderis, dum pax fieret, inuocauerant. Abiens autem Mantuâ pontifex quarto post accessum mense, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, vitata de industria Bononia: quæ, posteaquàm intellexerat Baldesarem Cossam coactum esse abdicare se pontificatu, pulsis ecclesiæ magistratibus, in libertatem se vindicauerat. Instat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui suo iure ducere exercitum in Pandulphum posset, atq; breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclarum castra locat, cum Lodouico Meliorato Innocentij septimi nepote certaturus, qui aduentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur. Affines namque erant, & id Lodouicus necessitudini tribuebat. Conserto itaque prælio, ac Lodouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multò pòst Brixiam in potestatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Cabrinum tyrannum ad Castellionem captum, capitali supplicio afficit. Hoc tanto Philippi successu Nicolaus Estensis motus, spontè facturus id, ad quod armis cogi potuisset, Mediolanû profectus, Parmam (quam mortuo Otthone tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Rhegio Martini pontificis rogatu feudi nomine. Profectus & eò Iohannes Franciscus Mantuanus princeps, Philippo gratulatum pro re benè gesta, cùm minùs comi fronte inspiceretur, cumque intelligeret Philippo in animo esse, quicquid de Cremonensibus & Brixianis teneret, iure suo repetere, properè Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac societatem secutus est. Hi enim duo populi sibi timentes, vnumquemque in partes suas blanditijs & pollicitationibus alliciebant, quòd Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & vltra Macram Sarzanam oppidum Lunensis agri, Thomæ Fregoso dedisset, quem è principatu vi & armis deiecerat, ne cum Genuẽsibus exulibus

quicquam aduersus se moliretur: & Bononienses Florentini populi socios ad defectionem concitasset, eorumq; milites stipendio conduxisset, & Forumliuij nunc ob Thebaldi pueri tenellam ætatem, nunc ob Ferrariensis principis gratiam (vt crebrò dicebat) occupasset, cùm fœderibus cautū esset, ne Philippus Bononiam & Flaminiam armis attingeret. Verebantur item, ne trium simul potentissimorum principum, Philippi, Martini pontificis, Alouisij regis, quos societatem inijsse constabat, vi & armis occuparentur omnia, cùm contra Philippus omnium malorum crimina in Venetos & Florentinos reijceret, quòd Veneti retinere Paudulphum in dominatu Brixiano sint annixi, quodque Florentini & Genuenses quosdam hostes suos commeatu pecuniaque iuuissent, quòd Liburnum ditionis Genuensis, quam tum in potestatem suam redegerat, centum millibus nummis aureis emissent. Satis tum quidem ad concitandum bellum hæc discordiarum semina videri poterant: sed nihil est quod æquè Venetorum animos ad bellum impulerit, quàm autoritas Francisci Carmignolæ, viri bellica laude insignis, atque ea ætate clarissimi, qui (vt ipse dicere solebat) ægrè ferens Philippi insolētiam, ad Venetos tum confugerat, eosque ad bellum animauerat, operam suam in ea repollicitus. Quare hi duo populi, ascito in societatem belli principe Mantuano & Ferrariensi, partitaque bellica impensa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, cui Carmignola præficitur, cum fluuiali & maritima classe Philippum eodem tempore multis à lateribus oppugnare adorti, à Guelphis Brixianis, qui Philippo aduersabantur, in vrbem vocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem septem mensium oppugnatione totam denique in potestatem suam redegere. Ducente deinde Carmignola ad capienda Brixianorum castella, Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem sanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Philippum & Venetos componeret: qua infecta, quòd Veneti & Florentini iniqua postulare viderentur, rursum magnis viribus bellum vtrinque parari cœptum est. Pugnatum est ter eo anno, collatis signis ad Gotolengum Brixianorum castellum, ad summum. Cremonensem vicum, quibus in locis æquo Marte vtrinque discessum est. Ad Maclodium tertia pugna est habita: quo in prælio superantur Philippi copiæ, capiturque Carolus Malatesta totius exercitus dux. Constat aūt hanc tantam fuisse cladem, vt si milites captos retinere Carmignola voluisset, signaq; ociùs perterritis inferre, eijcere principatu Philippum consternatum, tanto accepto incommodo, haud magno negotio potuisset. Captus (vt dixi) eo prælio Carolus à Mantuano principe, ob affinitatē incolumis dimittitur. Interim verò dum Carmignola ad oppugnanda Brixianorum oppida, quæ in Philippi fide permanserant, copias ducit, eidem Philippo respirandi spatium dat. Na & pacē cum Amedeo Sabaudiæ duce, à quo bello premebatur, datis ob id Vercellis, componit, & Sigismundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem pontifex Philippi rem in maximo discrimine videns, cardinalem sanctæ Crucis secundò ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit: qui Ferrariæ subsistens, eò proficiscentibus cum mandatis principum ac ciuitatum legatis, ita pacem composuit, vt Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonensiúmve, quæ anteà ceperant, retinerent. Præterea, vti Philippus Bergomum Bergomatémve agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne socios Venetorum Florentinorumque bello lacesseret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit hanc pacem Martinus, veritus, ne Philippus ducatu omninò pelleretur. Homini enim amicissimo cùm ob religionem auxilio esse nō poterat, tū vel maximè, quòd superioribus annis ærarium pōtificium exhaustum omninò fuerat, eo bello, quod contra Brachium gesserat. Nam eo tempore, quo Florentiam profectus est, offendit Brachium Montouium, virum in re militari præstantem, Perusiam, ducatum Spoletinum, & magnam patrimonij partē ita occupasse, conductis mercede quibusdam tyrannis circunquaq; positis, vt ipse tutò pro-

proficiſci Romam non poſſet. Cùm verò admonitus Brachius redire ad ſanitatem nollet,armis ſpiritualibus,hoc eſt,cenſuris,primò in eum pontifex vſus eſt.Interdictum enim à ſacris his omnibus eſt, qui brachio parerent,vetitiq́ue ſacerdotes decreto pontificis eiſdem in locis celebrare. Hanc oh rem Florentini moti amici Brachij incommodo,de pace cum Martino agunt, hac conditione,vt Brachius ad pedes Martini prouolutus,veniam peteret:quod etiam fecit:oppidaq; aliquot Eccleſiæ redderet:vtq; etiam ſtipendijs pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini poteſtatem redigeret.Cui quidē bello Gabriel Condelmerius,tituli ſancti Clementis presbyter cardinalis & legatus præfuit: cuius induſtria,& Brachij virtute Bononia in poteſtatē Eccleſiæ breui redacta eſt. Interim verò dum hęc Bononiæ agerentur, quatuor illi cardinales, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice ſenſerant,Florentiam ad Martinum venientes,cum magno & honorificentiſsimo comitatu publico conſiſtorio ſuſcepti, dignitatum ſuarum titulos retinnere. Tres enim diaconi cardinales erant: quartus verò,qui antea canonicus regularis fuerat,presbyter cardinalis eſt habitus.Cùm autem Baldeſar Coſſa adhuc in vinculis apud Heidelberg in germania à comite Palatino detineretur,quidam Florentini ciues,quorum de numero Coſmus habitus eſt,rogare pontificem Martinum omnino non deſiſtebant, vt tandem è carcere Baldeſarem liberaret:facturum ſe id pontifex pollicitus eſt. Verùm dum eò legatum ob eam rem mittit, Baldeſar morę impatiens,triginta millibus nummûm aureorum Palatino comiti perſolutis,ſe è vinculis redimens,in Italiam veniens, vt rectà Florentiam proficiſceretur,apud Petrum Rubeum agri Parmenſis baronem veterem amicum diuertens,parari ſibi inſidias intelligit. Hanc ob rem noctu cum legato pontificis, qui eum in via conuenerat,ad Thomam Fregoſum veterem amicum confugiens, magnam iniecit omnibus ſuſpicionē,ne rurſum ſchiſma innouaretur.Erat enim vir magni animi,ſagaciſsimiq; ingenij, & qui priuatam vitam nequaquam pateretur.Non deerant præterea qui hominis audaciam ad res nouas moliendas concitarent,adeò tum rebus nouis ſtudebatur:ſed Deus omnipotens eccleſiæ ſuæ conſulturus, Baldeſarem impulit, nullis pactionibus interpoſitis, nulla requiſita cautione, Florentiam ad Martinum proficiſci: quò cùm veniſſet, admirantibus omnibus,exoſculato pontificis pede,eundē audiētibus omnibus,vt verum pontificē & Chriſti vicariū canonicè electū ſalutauit. Mira profectò hæc res omnibus viſa eſt, & Dei potiùs quàm hominum induſtria eò deducta, quòd homo regnandi cupidus, in ſummo rerum faſtigio antè collocatus, in loco libero, vbi plurimū ab omnibus diligebatur amabaturque, tanta vteretur manſuetudine. Quæ certè omnibus præ gaudio lachrymas excuſsit, maximè verò his cardinalibus,qui eum priùs vt pontificem ſecuti fuerant. Martinus autem viciſsitudine rerum humanarum motus, poſt aliquot dies hominem in numerum cardinalium aſciſcens,epiſcopum Tuſculanum creat, atq; deinceps eo habuit in honore, quo reliquos cardinales tam publicè quàm priuatim. Verùm Baldeſar dolore animi, vt putatur (ferre enim vitam priuatam non poterat)aliquot poſt menſes Florentiæ moritur, ſepeliturq; honorificentiſsimo ſepulchro in templo ſancti Iohannis, non longè ab eccleſia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam rem Coſmo Medice procurante: quem homines exiſtimant pecunia Baldeſaris opes ſuas in tantum auxiſſe, vt & primarius apud Florentinos ciues, & ditiſsimus omnium apud Italos,ac fortaſſe apud exteras quoque nationes deinceps ſit habitus. Sepulchro hominis hæc verba ferè inſcripta ſunt, BALDESARIS COSSAE IOHANNIS XXIII. QVONDAM PAPAE, CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim verò dum hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Conſtantinopolitani ad pontificem venere,pollicentes Græcos,quod ad fidem pertineret,velle in ſententiam Latinorum venire, ſi æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbenignè ac ſplendidè pontifex ſuſcepit,& legatum è latere creauit, Petrum

Fontesicum sancti Angeli cardinalem hominem Hispanum in quauis facultate doctum,qui Constantinopolim ad res componendas proficisceretur.Verùm priusquam virum integerrimum à se dimitteret, eò præmisit fratrem Antonium Massanum ordinis Minorum generalem gubernatorem , qui imperatoris ac Græcorum explorata sententia,quid ea in re postea sperandum esset, pontificem admoneret.Instantibus autem Romanis,vt demum pontifex Romam proficisceretur, Martinus cum bona Florentinorum gratia discessurus, ciuitatem honore metropolitico exornauit.Nam cùm antea ab ipsa penè vrbis origine episcopatum tantummodò habuisset, in archiepiscopatum eorum cathedralem Ecclesiam trãstulit,eique subiecit vt matri,Volaterranam,Pistoriensem , Eesulanam Ecclesiã. Dedicauit prçterea ipsemet maius altare sanctæ Matiæ Nouellæ ordinis Prædicatorum,apud quam basilicam tamdiu diuertit,quamdiu Florentię fuit.Est enim conuentus ille ad recipiendos pontifices permaximè commodus. Abiens itaque Florentia,Romam tandem peruenit,effusa obuiam omni vrbana multitudine,effusis principibus tantę vrbis,qui hominem non secùs ac quoddam salutare sidus, vel vnicum patriæ parentem expectabant.Diem illum in fastis annotauere Romani,decimo Calendas Octobris,anno domini millesimo quadringentesimo vige-
1421 simoprimo. Vrbem Romam adeò dirnptam & vastam inuenit, vt nulla ciuitatis facies in ea videretur.Collabentes vidisses domos,collapsa templa,desertos vicos, cœnosam & oblitam vrbem,laborantem rerum omnium caritate & inopia.Quid plura?nulla vrbis facies,nullum vrbanitatis indicium in ea videbatur. Dixisses omnes ciues aut inquilinos esse, aut ex extrema omniũ hominũ fæce eò commigrasse.Ciuium itaque suorum calamitate permotus pontifex optimus, animum ad exornandã ciuitatẽ,componendosq; ciuium mores ita adiecit,vt breui conualescens,meliorem faciem prę se tulerit.Hanc ob rẽ ciuitas ipsa eũ non modò summum pontificem,verumetiã patriæ parentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia diuturna esset sine aliqua molestia,sequenti anno mense Nouembris in Vigilia beati Andreæ,adeò in immensum Tiberis creuit,vt per portam Flaminiam ingressus,totam vrbem in plano sitam inundauerit,templumq; Pantheon vsque ad altare maius repleuerit. Decrescens aũt biduo pòst,multa animalia passim secum traxit,multaq; ciuibus damna intulit:qui non secùs per vicos nauigabant, ac per alueum Tiberis facere consueuerunt. Alouisius autem rex Lodouici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem veniens,regni Neapolitani titulum à Martino consecutus est, cardinalium omnium consensu .In regnum nanq; per adoptionem à regina Iohanna Ladislai sorore vocatus, sine vllo marte hoc modo consecuturum se regnum putabat. Verùm studio partiũ ab vrbe Neapoli submotus, in Calabriam secessit.Cùm aũt concilij tẽpus instaret(vt ex decreto Cõstantiensi institutũ erat)Martino placuit,sentientibus etiã ita cardinalibus omnibus, præmittere quosdam prælatos,qui Papiæ illud inchoarent. Is enim locus ad eam rem oĩbus permaximè cõmodus videbat̃.Missi itaq; eò statim Petrus Donatus archiepiscopus Cretẽsis,Iacobus Cãplo episcopus Spoletinus,Petrus Rosatius Aquilensis diœcesis abbas,frater Leonardus Florẽtinus,fratrũ Prædicatorũ generalis, concilium inchoarunt:ad quod nemo quidẽ adhuc venerat, præter duos abbates Burgũdos.Differre itaq; rem in aliquot dies placuit,donec ex omni natione vnus aliquis superueniret. Ex Gallica enim & Germana natione nondum quis venerat.Parui nanq; momenti fore putabãt,quod sine istorum autoritate & suffragijs esset inchoatũ.Sed ecce dũ hos expectãt,tãta repentè pestis Papiã inuasit,vt presidẽtes cõcilij mutare locũ & tẽpus sint coacti. Placuit itaq; oĩbus ex sentẽtia põtificis Senas migrare:quò maior ex omni natiõe multitudo q̃ Papiã peruenit.Alphõsus aũt Aragonũ rex Martino infensus,qui titulũ regni Siciliç & Neapolis habere nequiuerat,datũ(vt antea dixi)Alouisio regis Lodouici filio, oratorẽ ad conciliũ mittit,q & conciliũ in longũ duceret, & causam Petri Lunæ adhuc in Panischola super-

superstitis restitueret, largitione, pollicitationibus ambiẽdo vnumquenq; ex his, qui in cõcilio autoritatẽ haberet. Hãc ob rem Martinus nõ ignarus, quantã calamitatẽ ea res Ecclesię Romanæ allatura esset, quantumq; periculi in mora haberetur, mandauit conciliũ statim dissolui, approbatis decretis in concilio habitis, quæ ad fidẽ pertinebant. Et ne subterfugere conuentum Christianorum videretur, in sequens septennium concilio adiudicauit, quod in basilica celebraretur. Atque hoc modo schismatis & discordiarũ semina à quibusdam in concilio Senensi iacta & sparsa, sublata hominis prudentia & astu sunt. Tũ verò Alphonsus palàm de Martino conquestus est, quòd diceret eius opera, & se à regina Iohanna abrogatum regno esse, quem priùs hæredẽ instituerat, & Alouisium regis Sicilię filium, nouum hæredem institutum. Refellebat quidẽ hæc crimina perfacilè Martinus, quòd diceret, Alouisium hæredem Iohannæ ab Alexandro quinto, & Iohanne vigesimotertio in regno priùs cõfirmatum fuisse, reijceret eam omnẽ culpam in reginam, non aũt in se, ad quem pertinere feudatarios Ecclesiæ confirmare, non autẽ tollere, nisi aliquod grande facinus in sedem Romanam commisissent: se non videre cur Alouisius Iohannæ suo iussu coronatæ, legitimus hæres esse non posset. At verò Brachius cùm videret pontificẽ multiplici cura implicitum, ob simultatem cum Alphonso contractam, multis oppidis Ecclesiæ per vim potitus, Aquilam vrbem regni Neapolitani graui obsidione premit. Hanc ob rem motus pontifex, comparato satis iusto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his, qui cum regina & Alouisio militabant, non longè ab Aquila patenti campo Brachium superat & interficit. Aderant in eo prælio Sfortiani, Francisco duce Sfortiæ filio, qui superioribus annis, dum Piscariam flumen traijcit, quod Aternum veteres appellabant, in vndis perierat. Delatum itaque Romam Brachij cadauer, in loco propbano extra portam sancti Laurentij sepelitur. Hac autem victoria tanta deinceps tranquillitas exorta est, redactis ad ditionem Ecclesiæ Perusio, Tuderto, Assisio, alijsque oppidis, quæ Brachius occupauerat, vt Augusti Octauij felicitas & pax redijsse sua ætate videretur. Licebat tum frui otio, & liberè per syluas noctu etiam ac tutò commeare. Nulli latrones tum extabant, nulli sicarij & fures, adeo hoc hominũ genus persequebatur, sublato è medio Tartalia, Lauello, alijsque tyrannis, qui latrocinijs potiùs, quàm militia vitam traducebant. Huic autem felicitati obstare Boemi hæretici videbantur, qui hæresi & armis Germanos catholicos continuò vexabant. Vt igitur hi quoque rationi & Ecclesiæ obtemperarent, cùm benè monenti parere noluissent, legatos in Germaniam misit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac primò quidem, seorsum tamẽ, Henricum sancti Eusebij cardinalem, deinde Bartholomæum Placentinum, postremò verò his reuocatis Iulianum Cæsarinum sancti Angeli cardinalem eò misit, qui certè non sua culpa, sed ignauia militum, magnum incommodum ab hostibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo concidens, maiora in hæreticos parabat. Verùm priusquam tantam rem aggrederetur, sedare Italorum discordias instituerat. Nam pace, vt diximus, à Martino composita inter Philippum & Venetos, Florentini ægrè ferentes, Ladislaum Pauli Guinisij tyranni Lucensis filium superiore bello sub Philippo militasse, occasionem opprimendæ Lucæ nacti, quòd superiore pace nil scriptis de Guinisio cautum fuerat, in agrum Lucensem copias mouent, Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaque non ita multò pòst quibusdam castellis circunquaque positis, vrbem obsidione cingunt. Tum Philippus solicitatus Pauli precibus, veritusque, ne si Luca in Florentinorum potestatem deueniret, acriores eos, vtpote propinquiores haberet hostes, Franciscum Sfortiam cum magno equitatu primò in Parmensem agrum mittit, vnde pedestres copias conscriberet. Qui quidẽ vere iam appetente Apenninum transgressus, tantum terroris Florentinis iniecit, vt priusquam in vallem nebularum, ita enim accolæ vocant, descẽderet, hostes mouere castra, ac Lucam obsidione liberare præ metu coegerit.

Eius autem aduentus eò gratior Lucensibus fuit, quòd pulsis hostibus, ac capto tyranno, liberi omninò Francisci auxilio futuri videbantur. Verùm Franciscus acceptis quinquaginta millibus nummũm aureorũ ex ærario Florẽtino depromptis, Lucenses maiore in discrimine, quàm vnquam anteà fuerãt, reliquit: pactus ob datam pecuniam se eo toto semestri Philippi imperio non obtemperaturum. Obsideri deinde Lucenses acriùs sunt cœpti. Quare Philippus instante Martino pontifice, qui Lucensium quoque vices dolebat, Nicolaum Picennium cum maximo equitatu eò statim mittit: qui fusis ac fugatis hostibus, nõ solùm Lucam obsidione liberauit, verumetiam inde mouens, ex Pisanis ac Volaterranis multa castella vi cepit, Senensibus etiam rem gratam facturus, qui tum Florentinos bello inuaserant. Martinus aũt ab externo hoste quietus, ad exornandam patriam basilicasque Romanas animum adijciens, porticum sancti Petri iam collabentem restituit: & pauimentum Lateranensis basilicæ opere vermiculato perfecit: & testudinem ligneam eidem templo superinduxit: picturamque Gentilis, opus pictoris egregij inchoauit. Aedes præterea vetustate collabentes ad duodecim apostolos restituit, vbi & annos aliquot habitauit. Huius autem studia cardinales secuti, titulos suos ita certatim restituunt, vt iam aliqua facies redijsse vrbi Romæ videretur. Creauit & cardinales, quorũ de numero fuit nepos suus Prosper Columna, sancti Georgij ad Vellus aureũ diaconus cardinalis. Interea verò mortuo Petro Luna in Panischola, ne aliquid deesset, quod Ecclesiã vexaret, duo illi anticardinales, de quibus mentionẽ fecimus, Alphonso Martini hoste adhortante, Aegidiũ cognomento Munionis, canonicũ Barchinonensem genere nobilem, pontificẽ deligunt, Clementemq; viij. appellãt: qui statim & cardinales creauit, & fecit, quæ à põtificibus fieri consueuerunt. Verùm cùm Martinus in gratiã cum Alphonso redijsset, eò statim Petrũ de Fuso cardinalẽ misit apostolicæ sedis legatũ, in cuius manus iubẽte Alphonso Panischolę domino, Aegidius oĩa pontificatus iura deposuit: erga quẽ hac benignitate Martinus postea vsus est, vt eum Maioricensem Episcopum declarauerit. Cardinales aũt ab Aegidio creati, spontè cardinalatu se abdicarunt. Illi aũt duo; quos à Petro Luna creatos diximus, in suaq; pertinacia mansisse, cùm pontifici Romano parere nollẽt, in carcerẽ à legato conijciuntur. Atq; hoc modo Martini pontificis sapiẽtia & industria omne schisma vndiq; sublatum est. Pacata hoc modo vndiq; Ecclesia Dei, in dandis beneficijs mira prudẽtia vsus est. Non enim vnicuiq; petẽti ea conferebat, sed statim mẽte agitabat, quis potissimũ esset idoneus, cui talis cura demandaretur. Quòd si homines prouinciarũ non nosset, in quibus vacare beneficia cõtigisset, statim peritos regionũ consulebat, quis aut in curia, aut in gymnasijs publicis esset doctrina, nobilitate, moribus tanta ꝓuincia dignus. Atq; hac quidẽ ratione & Ecclesijs, & hominibus honore dignis, pariter consulebat, cũ maxima celebritate nominis sui. Tantę ꝑterea constantię fuit, cùm duos haberet fratres, quorũ alter Iordanus princeps Salernitanus maior natu, peste morit: alter verò minor natu, Laurentiũ appellant, in turri igne casu iniecto, exustus est, vt nil ex eo sit auditum, nil visum, quod impatiẽtiæ aut abiecti animi signũ aliquod prę se ferret. Hic aũt vir in omni vita integer, demũ põtificatus sui anno xiiij. mense iij. Romæ apoplexia morit, ætatis suæ anno sexagesimotertio, sepeliturq; eius mandato in basilica Constãtiniana ante capita apostolorũ, sepulchro æneo, comitãte populo Romano, comitãte clero nõ aliter flente, quàm si ecclesiam Dei, si vrbs Roma vnico atq; optimo parẽte orbata fuisset. Vacat tũ sedes dies xij.

EVGENIVS IIII.

1431 ccxvj. Pont.

Vgenius quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidem, sed antiqua, patre Angelo natus, põtificatum hac ratione adeptus est: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo è gente Coraria, patria Veneto, Antonius Corarius Gregorij nepos, Cælestini habitu canonicus

cus congregationis sancti Georgij in Alga, Romam iturus, Gabrielem Condelmerium, qui eiusdem professionis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter vixerat, secum aliquandiu recusantem duxit: cuius ingenio & solertia delectatus Gregorius, eum primò thesaurarium fecit, deinceps verò episcopum Senensem creauit, præfecto Bononiensibus in eadem dignitate Antonio nepote. Recusarunt aliquandiu Senenses Gabrielem in Episcopum, quòd dicerent, hominem aliunde natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senensibus præficiendum, eam curam debere ciuis alicuius esse, qui mores hominum & ritus ciuitatis nosset. Verùm cùm postea Gregorius rebus suis diffidens, Roma Lucam profectus fuisset, aucturus cardinalium numerum, Antonium nepotem, & Gabrielem Condelmerium in cardinales retulit. Gabrielis autem opera in magnis rebus postea Gregorius, & Martinus abrogato Gregorio vsus est: maximè verò in legatione Picentina, qua & Picentes in fide Ecclesiæ confirmauit, sumpta de quibusdam seditiosis & coniuratis pœna: & templum sanctæ Hagnetis Anconæ diruptū, portumq; eiusdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani magna impensa restituit, fluctibus quassum, & vetustate consumptum. At verò cùm Martinus intellexisset Bononienses rebus nouis studere, eò è Piceno Gabrielem legatum misit, qui suo aduentu seditionem omnem statim sustulit. Cùm autem inde Romam venisset, mortuo haud multò pòst Martino, solus è duobus de viginti cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pontifex creatur, anno millesimo quadringentesimo tricesimoprimo, quinto Nonas Martij, Eugeniusq; mutato nomine, vt fit, appellatus, ad sanctum Petrum comitante populo & clero statim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuisaque basilica sancti Iohannis Lateranensis, in Vaticanum rediens, cōsistorium generale proposuit in dicta die: qua certè tanta multitudo affuit, vt cùm trabes deficerent eius loci, vbi nunc consistorium publicum fit, trepidatum adeo tumultuosè sit, vt in ipsa fuga Senogalliæ episcopus ciuis Romanus è gente Mellina, obtritus perierit. Nondum enim ædes ipsæ pontificiæ hanc formam, quam nunc habent, acceperant. Dimisso consistorio, Eugenius tumultus deinceps ex industria vitauit. Instantibus deinde quibusdam delatoribus, qui dicerent Martinum congregandi auri cupidum, maximos thesauros reliquisse, idque scitum Eugenium ex Martini familiaribus nepotibusque, eò vesaniæ hominem perpulere, vt * Oddum Poccium Martini vicecamerarium comprehendi iusserit, idque negotium Stephano Columnæ dederit, quem copijs suis præfecerat. Ab alijs enim Columnensibus is solus dissentiebat, cardinali Vrsino & cardinali Comitum insaniā hoīs adiuuātibus, quorū artibus hæc oīa cōtra Colūnenses gesta putanī, ob inueterata factionū odia. Mandauerat Eugenius vt * Oddo ad se sine vllo tumultu, sine ignominia pduceretur, quod cōtrà à Stephano factū est: nā & eius bona à militibus direpta sunt, & ipse vi tanquā latro per ora hominū ad pontificem tractus est. Hac indignitate motus Eugenius, Stephano admodum succensuit, eique interminatus est, quòd & Oddonem & episcopum Tiburtinum olim Martini cubicularium, ita indecenter ad se pertraxisset. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Præneste ad principem Columnā confugit, eumq; adhortatus est, suas opes pollicitus, vt Eugenium ab vrbe pelleret, quòd diceret ei in animo esse nomen Columnensium extinguere: id se optimè scire, eiusque consiliorum participem fuisse, & ob eam rem aufugisse, quòd sciret partē illius calamitatis ad se quoq; (nisi tantum mali simul declinarent oēs) peruenturam. Motus his verbis princeps, & eorū calamitatibus qui Martini pontificis familiares fuerant, sumptis properè armis, pontificē aggredi instituit. Substitit tamen aliquandiu, donec Prosper frater diaconus cardinalis, quem quidem præmonuerat, ab vrbe discederet. Viso autem fratre, è Præneste Marinum, atque deinceps Romā tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata per Iohannē Baptistam porta Appia, vrbē armato milite sine vllo maleficio primò ingreditur.

Iam peruenerant ad sanctum Marcum, & in vicum Columnã, cùm subitò eis obuiam facti sunt pontificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatum est in vrbe aliquandiu, atque acriter: qua in pugna multi vtrinque cecidere & capti sunt. Quare Columnenses cùm viderent populum Romanum longè aliter sentire, quàm arbitrarentur, cedere ex vrbe instituentes, omnia passim rapiunt, pecora abigunt, homines abducunt. Talionem tamen his reddidere pontificis milites, Romano populo mixti. Nam & Prosperi cardinalis, & Columnensium omnium, ac eorum qui cum Martino familiariter vixerant, domos hostilem in modum diripiunt & vastant. Irritatis hoc modo vtrinque animis, non solùm aperto Marte, verumetiam proditionibus res agi cœpta est. Capitur nanque archiepiscopus Beneuentanus Antonij Columnæ filius: ac quidam Masius frater, qui fassus est quæstione adhibita, sibi in animo fuisse, arcem sancti Angeli dolo capere, interfecto ipsius arcis præfecto, eamq; Colũnensibus prodere, qua occupata, & põtificem & Vrsinos ab vrbe pellerent. De Masio sacerdotio abrogato, quod degradare appellant, sumptum supplicium est in campo Floræ, eiusque corpus quadrifariam sub furca diuisum, ad quatuor vrbis celeberrimas vias suspensum est, de archiepiscopo Beneuentano nulla mentione habita. At verò cùm Eugenius in ægritudinem quandam incidisset, vel dolore animi, quo in tantis perturbationibus affligebatur: vel veneno, quo appetitum à Soldano suo quidam dicebant: agere de pace cum Columnensibus cœpit, curante eam rem Angeloto Fosco ciue Romano, quem nõ ita multò pòst vnà cum Francisco Condelmerio nepote suo cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maximè celeritate potuit, quòd iam ingressum in Italiam Sigismundum intellexerat, Romam venturum, nepotem Franciscum camerarium instituit, huicq; viros quosdam præstantes addidit, quorum consilijs vteretur in gubernanda ecclesiastica ditione. Dum hæc autem Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti, quòd & Philippum Genuæ dominum classe in littore Genuensi superassent, quodq; Eugenium ciuem pontificem haberent, Philippum ipsum bello terrestri aggrediũtur: qui accito properè ex Hetruria Nicolao Picẽnino, & classem Venetam ad Cremonam disiecit, & Carmignolę impetus facilimè retardauit, quem Veneti haud ita multò pòst quæstionibus, literis, testibus conuictum, vt ipsi dicunt, capite mulctarũt, quòd per eum stetisset, quo minùs Cremona potirentur, capta à Caualcaboue ipsius vrbis porta: quodque etiam classis sub ipsius oculis disiecta ab hostibus fuisset, cùm ex propinquo loco à tanto exercitu id fieri perfacilè potuisset. Tum verò Florentini aduentum imperatoris in Italiam veriti, quòd Philippi rebus fauere videretur, Nerio Capponio ciui suo negotium dant, vt quibus rationibus maximè potest, Eugenio ostẽdat & persuadeat, aduentum imperatoris ad vrbem, non minùs apostolicæ sedi, quàm Florentinis exitium ac perniciem minari: destineri hostem facilimè posse, quo minùs Arnum ad Senenses transeat, qui Florentinos iampridem bello lacessierant, si Nicolaus Tollentinas, qui tum pontificis nomine stipendia faciebat, cõiunctis copijs & animis cum Micheletro Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum Sigismundum coerceat, ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eandem sententiam perfacilè Eugenius: & cùm de impensa bellica aliquantulum addubitaretur, rem Nerius ita statim partitus est, vt duobus millibus equitum Eugenij populus Florentinus tamdin stipendia præberet, quoad bellum illud protraheretur. Tum verò Nicolaus Tollentinas iussu pontificis ex hybernis mouens, dum Senenses incursionibus & rapinis vexat, Sigismundo traijciendi Arnum tẽpus & facultatem dat, adiuuante Antonio Pontadera egregio tũ copiarũ duce, & acerrimo Florentinorum hoste, qui deinde per Volaterranum iter faciens, pacato magis quàm hostili agmine ab omnibus expectatus proficiscitur. At imperator cùm iam sex mensibus Senis substitisset, cum magna populi Senensis impensa, tentatam frustra cum Florentinis pacem omittens, ad Eugenium conuersus, in-

ito cum eo fœdere Romam profectus, perbenignè à pontifice populoq; Romano susceptus, corona imperij donatur. Verùm dum è Vaticano, vbi coronam acceperat, ad Lateranum, vbi diuertebat, proficiscitur, in ponte Hadriani, vt imperatorũ mos est, multos tum Italos, tum Germanos in equestrem ordinẽ asciuit. Sunt qui scribant Eugenium hominem vsq; ad pontem comitatũ, ad sanctũ Petrũ redijsse. Abiens deinde cũ bona Eugenij gratia, imperator per Piccotes & Flaminiã iter faciens, Ferrariã atq; Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Iohannẽ Franciscõ Mantuę dominũ marchionali dignitate additis imperij signis ornauit, & Barbarã Iohãnis marchionis Brandeburgẽsis filiã, Lodouico Iohãnis Francisci filio spopondit in vxorẽ: quæ nuptiæ honestare familiã Gonziacã fuot visæ, & quia Sigismundo imperatori puella affinitate cõiuncta erat, & quòd pater Iohannes potestatẽ ineundi suffragia ad creandum imperatorem habebat. Abeunte aũt ab Italia imperatore, cùm iã omnia bello feruerent, Nicolaus Estensis Ferrariensis marchio, hortante Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus est: qui & hominis autoritate permoti, & quòd etiam nimia belli impensa exhausti priuatim ac publicè essent, legatos Ferrariam cum Nicolao mittũt, vbi Calendis Aprilis, anno trigesimotertio supra quadringentesimũ & millesimum veniente in eandem sententiam Eugenio, pax his conditionibus composita est, vt Philippus Glarea Abduę, id ei loco nomen est, decederet, vtq; marchioni Montisferrati & Orlando Pallauicino dominatum redderet: Vtrunq; enim ditione paterna spoliauerat, Florentinorum, Lucensium, Senensiúmve, quę bello capta fuissent, ad pristinos dominos reciderent, cõmuni omnium hoste habito, qui infra trigesimum diem capta nõ reddidisset. Pace autem hoc modo vbique parta, quietura aliquandiu omnia videbantur, cùm subitò omnis belli vis in Eugenium conuersa est. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciscum Sfortiam cum magnis copijs in Flaminiam misit, hominem iturum in Apuliam simulans, quam Alphonsus bello vexabat, defensurum ea oppida, quæ pater Sfortia eo loci adeptus erat. Qui quidem paratissimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciens, oppida illa ex improuiso adortus, breui in potestatem suam redegit. Non hoc contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, virum ingenio & manu promptum, cum delecto equitatu adeò celeriter in Eugenium misit, vt prius propè & pontem Miluium, & portam Flaminiam occupauerit, quàm aduentare hostem sit cognitum. Militauerat prius sub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectum vici Vetralla & ciuitate veteri spoliauerat, adiuuantibus Venetorum triremibus, quæ mari arcem continuò oppugnabant. Verùm cùm postea Nicolaus stipendia sua peteret, respondit Eugenius, tantum prædæ ex castellis præfecti eum auexisse, maximè verò ex direpto vico, vt ei pro stipendio sat esse possent. Quam ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanum ingressus, tantum tumultus concitauit, ingenti præda tum hominum, tum pecorum abacta, vt Eugenius aliquandiu incertus remanserit, quorsum iret. Concurrebãt Romani ciues ad Eugenium, questum de illatis iniurijs, quos Pontifex eò potissimùm tẽpore consilij expers & bonæ valetudinis, ad Franciscum camerarium remittebat: qui otio & voluptatibus deditus, nil aliud respondebat, cùm crebræ de ablatis pecoribus querelæ fierent, eos nimiam spẽ in pecoribus collocasse: Venetos quidem sine gregibus & iumẽtis longè vrbaniorem vitam ducere. Indignati huiuscemodi responsis Romani, cùm iam Nicolaus & Tibur, pulso inde comite Tagliacocij, & Sublacense oppidum cepisset, traxissetque in partes suas Colũnenses omnes, interfecto à principe Stephano Colũna, qui semper diuersa sentiebat, ad libertatem respiciẽtes, sublato clamore ad arma & libertatẽ conclamatũ, pulsis omnibus Eugenij magistratibus, ac capto Francisco camerario, nouos ipsi magistratus creant. Septem fuere è ciuibus Romanis, quos ipsi gubernatores appellabant, penes quos vitæ ac necis hominum summa potestas erat. At verò Eugenius in tanta rerum perturbatione incertus,

certus,quid potissimùm faceret,de fuga cogitare cœpit.Mutato itaq; habitu,sumptoq; monastico cucullo,vnà cum Arsenio monacho nauiculam ingressus, Tiberi Hostiam vehebatur.Cùm subitò Romani quidam cognita hominis fuga, eũ lapidibus,sagittisq; incessunt.Distinere enim hominem tamdiu cupiebant, quoad arce sancti Angeli potirentur.Abeunte autem Eugenio Nonis Iulij,eodemq; Pisas,ac deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani ad oppugnandam arcem sese accingunt,vallo & aggeribus omnia loca munientes,quæ dare accessum hostibus possent.Contrà autem qui in arce erant,prodire in certamen nõnunquam consueuerant.At verò præfectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante Baldesare Aufida viro sagacissimo, qui inferiorem arcis partem tuebatur,vni ex militibus suis in certamen prodeũtibus negotium dat, vt captus de industria ab hoste,castellani sæuitiam & auaritiam criminetur,polliceaturque eis,si velint pactam mercedem præstare,& mortem præfecti,& arcis proditionem. Fecit ille mandata diligenter. Captus, nullo non genere maleficij in Antonium Ridium coniecto,(ita enim arcis præfectus vocabatur) fidem dat se cum socijs omnia transacturum.Dimissus itaq;, arcem ingreditur,vestes Antonij ac caligas,addita etiam capitis forma,suspendit:à longè idem videbatur. Clamabat Baldesar de scelerato sumptum esse supplicium,ingrederentur aliquot ex optimatibus,& enumerata pecunia iam pacta arcem reciperent.Credidere miseri nullam subesse fraudem,ingressi aliquot,statim capiũtur.Fit clamor exultantium in arce,conijciuntur in populum Romanum missilia,bombardæq;.Derisi autem hoc modo Romani,de redimendis captiuis cogitantes,& camerarium Eugenij nepotem,quem in vinculis habebant,dimittunt,suos qui in arce erant recepturi, & demùm in Eugenij potestatem veniunt, quinto post libertatem adeptam mense. Creati itaque magistratus ecclesiæ nomine,statim capitolium firmo præsidio & commeatibus muniunt.Superueniente deinde Iohanne Vitelescho,quẽ patriarcham vocabant, abeunte ad Eugeniũ Francisco nepote, tantus repentè terror Romanis incussus est,vt hiscere pr ę metu non auderent.Erat enim Vitelescus homo imperiosus & sæuus,& tyrannicam magis quàm religiosam vitam præ se ferens.Agebantur hęc Romæ,cùm Alphonsus interim Neapolim & Caietam oppugnat,à mercatoribus Genuensibus acriter defensam.Succurrendum itaque suis Genuẽses rati, classem quanta maximè celeritate possunt, instruunt, Philippo vicecomite eorum duce annuente, ac pedites aliquot præbente.Facti non longè à Caieta hosti Alphonso obuiam,cum eo confligunt. Post longam & acrem pugnam superatur Alphonsus rex,& capitur vnà cum suis omnibus: quorum de numero aliquot principes fuere.Perducitur Mediolanum ad Philippum Alphonsus,suscipiturq; non vt captiuus & Genuensium hostis,sed vt rex & amicus.Habitus autem honorificentissimè per aliquot dies,multisq; & magnis muneribus à Philippo donatus, in regnum abiens,Caieta statim potitur. Tum verò Genuenses indignabundi, quòd Alphonsum hostem,quem tanto cum periculo captum,tã leuiter dimisisset,Thoma Fregoso autore,à Philippo desciuere, eundemque Thomam ducem crearunt. Tum verò Picenninus in Genuenses missus, cùm ciuium pertinaciam cognouisset,capta Sarzana,in Pisanos mouens, simulata in regnum profectione iuuandi Alphonsi gratia,multa ex Pisanis castella diripuit. Hominis tamen impetus retardarunt Florentini,accersito Eugenij nutu Francisco Sfortia,qui iam Picenum occupauerat, quærebatque adiuuantibus Florentinis & Venetis, vt Marchiæ dominus decerneretur. Facturum se id recusabat Eugenius, quòd diceret,pontificis esse,redimere etiam bello,si oporteret,ecclesiasticas res, non alienare. Dilata tum res in aliud tempus est: atque hac spe ductus Franciscus, & Picenninum ab obsidione Bargæ repulit,capto Lodouico Gonzaga,qui cum Picẽnino militabat: & Lucam Florentinorum nomine acri obsidione cinxit. Sed Picenninus Lucensibus auxilio futurus, transitu Apennini prohibitus,liberaturum se alia ratione

Lucenses

Lucenses prædicans, per Bononiensem agrum sine vllo maleficio iter faciens, vbi Oriolum Florentinorum oppidum expugnasset, Lucensium memor, cum exercitu victore eò profectus, superatis Florentinis absente Francisco Sfortia, Lucam ob sidione liberat. Tum verò pontifex ancipiti cura distractus, & quòd bellis vndiq; premeretur, & quòd Basileense concilium iam antè inchoatum Martini decreto, augeri indies cerneret, concurrentibus eò Hispaniæ, Galliæ, Garmaniæ, Pannoniæque principibus, qui communem reipublicæ Christianæ causam in arbitrio concilij reponebant, ad tollendum concilium versus, illud primò quidem ex Basilea Bononiam transtulit, cardinalium omnium, qui secum aderant, consensu. Sed imperator alijque princeps & prælati, qui tum Basileę erant, non modò ponti fici nō obtemperarunt, verumetiam eum bis térve monuerunt, vt Basileam idoneum à Martino celebrandi concilij locum delectum, vnà cum cardinalibus proficisceretur, aliter se in eum acturos, vt in præuaricatorem & contumacem. Motus istorum verbis Eugenius, Basileense cōcilium literis etiam apostolicis confirmauit, facta vnicuique eundi ad concilium potestate. Adeo enim bellis vndequaque vexabatur, vt vix ei respirandi facultas daretur. Verùm recuperata vrbe Roma, vt diximus, eò statim Iohannes Vitelleschus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agendas aptissimus, sed natura sæuissimus & immitis: qui in Columnenses & Sabellos, totamque Gibellinam factionem ducens, & castellum Gandulphum ad lacum Albanum positum, & Sabellum & Borgerum in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Arbam, ciuitatem Lanuuinam, Præneste, & Zagarolum cepit, incolis omnibus, qui superstites fuere, Romam migrare iussis. In Hernicos deinde cōuersus, quam nunc Campaniam vocant, omnes in ditionem Ecclesię redegit. Captum Antonium Pontaderam hostem Ecclesiæ, apud Frusinonem ad oliuam tur pi laqueo suspendit. Reuersus deinde Romam trepidantibus omnibus, & domos quorundam coniuratorum, qui portam Neuiam, quam maiorem vocant, concitato in vrbe tumultu ceperant, diruit, eosque hostes Ecclesiæ dijudicat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in curru excruciatum, in campo-Floræ suspendit. Verùm conquerente populo Romano, quòd diuitum quorundam auaritia caritate annonæ laboraretur, tantum repentè tritici suo iussu in forum delatum est, vt à magna caritate ad summam copiam breui sit ventum: adeo omnes eius imperia obseruabant. Pacatis hoc modo rebus, in regnum Neapolitanum conuersus, quod paulò antè Alphonsus occupauerat, quodque ipse dicebat ad Ecclesiam & pontificem pertinere, principem Tarentinum cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit. Paulùm etiam abfuit, quin Alphonsum caperet fraude potiùs, vt aiunt, quàm vi, cùm induciæ inter eos essent, & pax propè certa. Acceptis quæ ad Ecclesiam pertinebant oppidis, principem dimisit. Rediens ad vrbem, Præneste ad rebellionem spectans, Laurentio Columna instante, funditus euertit, Prænestinis populariter migrare iussis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimoquinto. Quo quidem anno Eugenius Florentia abiens, consecrata priùs vel dedicata Florentinorum cathedrali Ecclesia, Bononiam profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Ferrariam itur, & ædes in foro positas, vbi legatus nunc residet, muro præalto & lato, à tergo potissimùm, & turribus firmat. Anno verò sequenti publico consistorio Basileense concilium, quod antè approbauerat, Ferrariam transfert, quòd diceret, Græcos cum Ecclesia Romana in fide conuenturos, eundem locum sibi delegisse. Instabant tum concilij Basileensis pręsides, & precibus ac pollicitationibus Gręcos adhortabantur, vt omisso Eugenio ad se proficiscerentur. Neque hoc contenti, abrogaturos se Eugenium prædicabant, nisi ipse quoque eò proficisceretur. Substitit aliquamdiu Eugenius animi dubius, quid potissimùm decerneret, misso tamen eò legato Iohanne Francisco Capitelista iureconsulto, Patauinoque equite, qui eius causam tueretur. Verùm mortuo Sigismundo imperatore, à quo Basile-

ense concilium incrementum habuerat, creatoque ab electoribus imperij Alberto Austriæ duce, concilium Ferrariense Eugenij nomine cardinalis sanctæ crucis inchoauit. Eò proficiscitur & Eugenius, quòd aduentare imperatorem Constantinopolitanum Iohannem Palæologum intellexerat cum plerisque triremibus, tum suis, tum Venetorum Eugenij gratia obuiam missis, ne qua vis imperatori fieret, quòd intellexerat concilij nomine triremes Gallicas in Ionium missas, quę aut imperatorem ad se adducerent, aut si id fieri non posset, saltem hominem remorarentur, quo minùs Ferrariam proficisceretur. Harum verò triremium pręfectum ita largitionibus corrupit Eugenius, vt relicto concilio, partes suas deinceps secutus sit. Imperator autem Ferrariam ingrediens, non aliter susceptus ab Eugenio est, ac Romani imperatores suscipi consueuere. Vitelleschus verò sedata Ecclesiæ ditione, sumptoq; supplicio de presbyteris quibusdam, qui lapides preciosos è capitibus Petri & Pauli apostolorum furtim subtraxerant, in basilica Lateranensi, in qua quidem sacerdotes erant, interfectoq; cum socijs Iacobo Galesio, qui res nouas moliebantur, Ferrariam proficiscitur, ac publico consistorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis namque sex menses anteà Bononiæ creatus fuerat: qui postea maiore cum autoritate rediens, & præfectum vici Vetrallæ, & dominum Fulginiatem tyrannide pulsum, in arce Suriana capitali supplicio affecit. Eugenius autem duas Ecclesias iam pridem dissidentes, in vnum corpus redigere cupiens, M. CCCC. trigesimooctauo, habita ingenti supplicatione, celebrataque spiritus sancti Missa, concilium vnà cum imperatore Gręcorum, & patriarcha Constantinopolitano ingressus, sedente imperatore con digna sede, alijsq; Gręcis è regione pontificis, primò quęsitum est, vellént ne tam Latini, quàm Græci ex duabus Ecclesijs iam pridem dissidentibus, vnam fieri. Ad quam vocē omnes succlamarunt, placere & velle, modò rationibus illa priùs con futarentur, quæ tantæ discordiæ causa fuerant. Disputabatur quotidie ea de re ab his, qui tum à Græcis, tum à Latinis delecti ad tantā rem fuerant. Verùm cùm pestis Ferrariæ inoleuisset, eodemq; in loco nō sine magna incommoditate staretur; Florētiam transferre concilium placuit. Eò itaq; vbi ventū est, statim Picenninus Forumliuium, Imolam, Rauennam, Bononiam occupat mandato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florentinis hostibus fauebat, disturbare conatus. Prę terea verò in Parmensem agrum reuersus, comparato ingenti equitatu, Padum ratibus traijciens, & Casale maius, & Platinam meum natale solum, & quicquid Veneti in Cremonēsi agro tenebant, breui recepit. Pulso deinde ad Caluatonum Gattamelata Veneti exercitus duce, ascitoque in societatem belli principe Mantuano, Brixiam aliquot mensibus oppugnat, eam & ciuibus & Francisco Barbaro viro doctissimo atque vrbis prætore, acriter defendentibus. Qua quidem omissa cum magno suorum incommodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda castella circūquaque posita conuersus, ne commeatus submitti in vrbem possent, Veronam vsq; & Vincentiā longè ac latè oīa populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Athesi, Benaco, Sebunioq; lacu, ne subuehi quicquam nauibus posset, penuria laborantibus. Ex Athesi tamē remulco naues quædam attractæ vsque ad lacum, quem sancti Andreæ aceolę vocant, sensim in Benacum à Peneda ad Torbolim demissæ & refectæ: quia attractu & illisione quassatæ erant, rem Venetam meliorem aliquantulum fecere. Verùm cùm nihilominùs Nicolaus Picenninus Veronenses & Vincentinos vrgeret, Veneti de se actum putantes, nisi vnum aliquem egregium bello ducem mercede conducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos socios mittunt oratum, vt si reipublicæ Venetæ, si saluti & libertati Italiæ consultum velint, Franciscum Sfortiam properè cum omnibus copijs in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis penè oppressam. Tum verò Florentini suo ac sociorum periculo moti, Franciscum adhortantur, vt arma pro Venetis sumat, publica fide polliciti, se ei quæ de Romana Eccle-

Ecclesia tenebat oppida, id enim maximè petebat, constanter defensuros. Extorsere præterea ab Eugenio literas apostolicas, quibus declarabat Franciscum agri Piceni marchionem & dominum. His tamen verbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei malè vertant. Franciscus aũt cum suo equitatu secus Adriæ littus in agrum Ferrariensem descendens, traiecto ratibus Pado, auctoque in Patauinis exercitu (nam ad duodecim equitum, peditum quinq; millia habuisse sub signis dicitur) hosti primò ad Suaue in agro Veronensi fit obuiam, vbi aliquamdiu & acriter pugnatum est, neutrò inclinante victoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinem & paucitatem copiarum, cùm Franciscus omnia de Vincentinis & Veronensibus castella recepisset, Brixiam obsidione liberaturus, interclusos alios aditus cernens, Athesim traijcit: ac in Tridentium agrum mouẽs, ad Archum oppidum oppugnaturus peruenit: Nam comes Archi, Philippi partes sequebatur. Venit & eò Picenninus, cum item loci defensurus. Verùm dum cupidiùs, vt eius mos erat, quàm cautiùs pugnat, à reliquo exercitu seclusus, magno accepto incommodo, fuga salutem in subiectas valles petens, ab hoste captus fuisset, nisi Carolus Gonzaga Iohannis Francisci filius, sese hostibus objiciens, hominem è tanto periculo liberasset: qui quidem abundante posteà multitudine, captus ilicò est, & Veronam in carcerem ductus. Sunt qui scribant, Picenninum debilitatum altero latere propter accepta in prælijs vulnera, cùm equo ad suos redire non posset, à Todeschino ingentis magnitudinis ac roboris famulo humeris tanquam cadauer sacco inuolutum, ad suos etiam per castra hostium delatum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philippus ægrè ferens, Florentinos adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciscum Sfortia Venetis auxilio misisse, cum his agit, qui in Basileensi concilio erant, vt Eugenium citarent: fecere illi id quidem bis terve. Verùm cùm id ex sententia ei non cederet, eò dementiæ eos perpulit, vt abrogato Eugenio Amedeum Sabaudiæ ducem socerum suum, qui eremitanam vitam ad Ripaliam cum quibusdam nobilibus ducebat, pontificem crearent, Felicemque appellarent. Hinc magnæ seditiones in Ecclesia Dei exortæ sunt, cùm Christiana respublica trifariam diuisa, aut Felicem aut Eugenium sequeretur, essentque qui neutrales vocarentur, quòd neutri obtemperarent. Eugenius tamẽ haud animo concidit: nam habito sæpiùs conuentu, discussaque Græcorum & Latinorum contentione, tandem eò ventum est, vt Græci rationibus victi, faterentur & spiritum sanctum à patre filioque procedere, homousionq; esse, non à patre tantùm, vt ipsi credebant, prouenire, vtque in azymo sine fermento triticeo pane corpus CHRISTI consecraretur, ac purgatorij locum esse crederẽt. Postremò verò vt faterentur Romanum pontificem verum Christi vicarium, Petriq; legitimum successorem, primum in orbe locum tenere, cui & orientalis & occidentalis Ecclesia meritò pareret. Abeuntibus autem Græcis re hoc modo composita, Armenij etiam cum fide nostra conuenere, sublatis crebris disputationibus eorum erroribus, promulgatisq; Eugenij literis super ea re, quæ rationem concordiæ ostenderent, cum inscriptione, Datum in sacrosancta * œcumenica concilij Florẽtini, quod in cathedrali Ecclesia habitum est, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimonono, vigesimasecunda Nouembris die. Præterea verò, vt partes suas augẽdo Basileense concilium infirmaret, eodem tempore consistorio publico decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuere duo Græci, Rutenus & Nicenus, vt eorum autoritate Græcorum natio in fide contineretur, quę haud ita multò pòst in antiquos mores recidit. Habere tamen se alios dixit, quorum nomina deinceps nunciaturus esset. Hi autem fuere Petrus Barbo ex sorore nepos, & Alouisius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileiensem & camerarium fecit, translato ad vicecancellariatum Francisco Condelmerio. Interea verò, dum illa, quæ scripsimus, ad ripam Tridenti agerentur, existimarentque homines Picenninum & Mantuanum principem accepto tanto incommodo cessuros,

Z 2 inde

1439 /

superatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisq; eiusdem mille & quingentis equitibus,& Brixiana castella,& partem Cremonensis Mantuanique agri, ac totam Gerram Abduæ in Venetorum potestatem breui redigit. Amisit tum Mantuanus princeps Asolam,Lonatum,Pischeriam,tria oppida satis magna ac munita,nemine defendente:nam absente Picennino, congredi cum hoste aperto marte nusquam ausus est.Tum verò Picenninus commutatam in Venetia fortunam intelligens,ob eamq; rem frequẽtibus nuncijs & literis accitus, tum à Philippo, tum à Mantuano principe,fatigatusq; militum precibus,qui magna ex parte cisalpini erant,motis à Tiferno castris ad Burgum suę ditionis oppidum, quod è regione Anglarij positum est,peruenit, ea mente,vt vel vi vel astu cum Florentinorũ pontificisq; exercitu decerneret,qui (vt diximus) ad Anglare cõsederant. Ad tertium itaque Calendas Iulias,dies is Petri & Pauli celebris erat, Picẽninus structis aciebus emensus planitiem quatuor millium passuum, prælium iniquo loco commisit,ratus occasionem bene gerendæ rei sibi oblatam esse, quòd gregarios hostium pabulatum profectos intellexerat. Subeũdum erat ei in aduersum cliuũ, quem facilè è superiore loco hostes propellebant.Dimicatum est tamẽ ad quinq; horas constanter:tandem verò Picenninus à multitudine hostium & stultitia Frãcisci filij,qui è statiõe discesserat,superatus,Burgũ repetit, magno accepto incommodo,amissisq; signis militaribus.Sequenti autem die, relicto Burgo in potestate oppidanorum, cum his tantùm qui ex prælio supererant, iter per Flaminiam faciens,adPhilippum redijt.Oppidani Burgẽses veriti ne in eos asperiùs animaduerteretur,quòd à pontifice desciuissent, impetrata per oratores venia,& corporum ac rerum omnium incolumitate,sese legato dedidere. Gratissima ea victoria tum Eugenio,tum Florentinis fuit. Ferunt Alouisium Patauinum ob eam victoriam in numerum cardinalium tum relatum fuisse.Eadem quoque æstate Florentini,comitem Popij, qui cum Picẽnino senserat, Hetruria pellunt. Philippus autẽm tot cladibus circunuentus,ad externa auxilia respiciens,AlphonsumNeapolitano regno tum potitum,rogat,vt quæ Sfortiani in regno oppida tenerent, bello vexaret, quò Franciscus Sfortia à Venetis distraheretur. Hac itaq; in re Philippo morem gerens Alphonsus,Franciscũ tamen à bello inito reuocare nunquàm potuit.Is enim vbi primùm pabuli copia esse cœpit,cum equitum quindecim millibus,peditum sex,Pischeria Brixiam mouens, apud Cignanum vicum Picennino fit obuiam,hoc animo,vt hosti pugnandi copiam faceret. Non detrectauit certamen Picenninus, etsi numero copiarum inferior erat, suorum virtute fretus. Pugnatũ est aliquandiu,atq; acriter,incerta tamen victoria vtrinq; discessum est. Tum verò Franciscus satis sibi factum ad belli famam existimans, quòd vltrò hostem ad certamen prouocasset,exercitum circunferens, quædam oppida per hyemem à Picennino capta in potestatem Venetorum redigit.Martinengum deinde profectus,quod Picenninus firmo præsidio munierat,oppidum obsidione cingit & oppugnat.Verùm Picenninus aucto exercitu aduentu Francisci filij & principis Mantuani, eò proficiscens, mille passibus longè ab hoste castra locans, cum frequentibus prælijs ad vniuersæ rei dimicationem prouocat: qui remisso priore manum cùm hoste conserendi ardore, ad expugnandum oppidum totus ferebatur.At verò cùm Picenninus castra sua hostium castris magis indies cõferens, eò discriminis Franciscum redegisset, vt neque eius gregarius miles ire pabulatum sine periculo,neq; cõmeatus submitti tutò,neque inde exercitus abduci sine magno discrimine posset, præter omnium spem pax subitò enunciata est, iam antea occultè agitata inter Philippum & Franciscum,Eusebiolo quodam cognomento Chaim,vltrò citroq; commeante,ignaro Picennino: qui tanta re percepta, deos hominesq; accusabat,præcipuè verò Philippi inconstantiã, qui victor, pro victo pacem peteret. Digredientibus autem inde exercitibus, ad Caprianam pax hoc modo composita est, millesimo quadringentesimo quadragesimosecundo, vt 1442

Franciſcus Blancha Philippi ducis filia in vxorem ducta, Pontremolum & Cremonam dotem eum agro Cremonenſi acciperet, præter Picigitonum, & ea caſtella quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cremonenſibus poſsideret: vtque illa præterea quæ Philippus, & qui cum Philippo ſentiebant, bello cepiſſent, quæque item Veneti, eorumque ſocij, præter Aſolam, Lonatum, Piſcheriam, quæ Mantuani principis ante id bellum fuerant, redderentur: vtque qui huic ſententiæ ſtare noluiſſet, communis omnium hoſtis haberetur. Hanc verò pacis conditionem ægrè admodum Eugenius ferens, quòd Franciſcus cæteris ſocijs ſe poſthabito, de amiſsis reſtituendis cauiſſet, exiſtimationemque ſuam non reddita Bononia, quam Picenninus occupauerat, contempſiſſet, abire Florentia Romam inſtituit, eoq; in loco, vtpote liberiore, de recuperanda eccleſiæ ditione cogitare. Verũ vt omnia pacata inueniret, Alouiſium Patauinum ſancti Laurentij in Damaſo presbyterum cardinalem præmiſit, qui & canonicos regulares pulſis ſecularibus in eccleſiam Lateranenſem remiſit. Pulſi enim à presbyteris ſecularibus fuerant, dum contenditur, vtri Chriſti corpus ferrent in celebritate eiuſdem, dum letaniæ fiunt ac ſupplicationes. Et de Gino Albaneſio viro in re militari præſtanti ſumptum ſupplicium, quia per eum non ſteteſſet, quo minùs pax inter Alphonſum & Eugenium inita turbaretur. Afficitur & capitali pœna * Palus Lamolara, vir prȩſtantis animi inuictiq; roboris, cuius virtus homini magis aſtuto quàm forti ſuſpecta erat. Rebus autem hoc modo compoſitis, Eugenius Florẽtinis quouis modo fruſtra eum retinere annixis, Romam veniens anno M. CCCC. XLIII. 28. Septembris, effuſa obuiam vrbana multitudine, nullo non genere honoris adhibito, ad portam Flaminiam noctu diuertit. Sequenti verò die ad ſanctum Petrum iturus, paratis de more ſupplicationibus, pontificio habitu per vrbem incedens, tumultuantem populum intelligit ob duplicatum tributum, vectigalq; nouũ vino impoſitum. Hanc ob rem facto ſilentio, audientibus omnibus, exactionem illam vt minùs liberalem ſuſtulit: quo facto, ſtatim ſucclamatum ab omnibus eſt: Viuat Eugenius, cùm antea clamaſſent, Moriantur noua vectigalia, eorumque inuentores. Poſt dies verò decem & nouem ad Lateranum proficiſcens, concilium generale eo loci ſe habiturum omnibus denunciat, miſsis ad principes literis & nuncijs, quibus ea de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omnino concilium Baſileenſe volebat. Rebus autem hoc modo Romæ compoſitis, iniuriarum memor, Picenninum belli ducem in Picẽtes, quos Franciſcus bello ſubegerat, acciuit: qui Bononiâ abiens, dum Peruſium proficiſcitur, Tifernates Florentini populi ſocios ad defectionem compulit, Eugenio rem gratam facturus Florentinis infenſo, quòd Franciſcum pecunia ad oppugnãdum retinendumq; Picenum ſemper iuuiſſent. Alphonſus item, qui ſuperiore anno Neapolim iamdiu obſeſſam per cloacam ingreſſus, pulſo inde Renato ceperat, Picennini virtute ac fama permotus, hominem non ducem ſolùm, quem exercitui ſuo præficeret, deligit, verũ etiam honoris gratia eũ in adoptionẽ familiæ Aragonenſis recipit: qui ſtatim acceptis ab Eugenio & Alphonſo in ſumptus belli pecunijs, Picentes ingreſſus, multa oppida fruſtra renitente Franciſco Sfortia, qui relicta Cremona cum firmo præſidio eò profectus fuerat, in deditionem eccleſiæ redigit. Eodem ferè tempore mortuo Iohanne Franciſco Gonzaga, Veneti & Florentini de futuro ſoliciti, Lodouicum Gonzagã Ioannis Franciſci hæredem & filium, quẽ Philippo, ſi oporteret, obijciant, mercede conducunt. Quieſcentibus aũt in Ciſalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Pelegrini oppidi, iubente Picennino ob ſuſpicionem coniurationis aliquandiu aſſeruatus, deceptis cuſtodibus Bononiam rediens, cõuocato ad libertatem populo, Franciſcum Picenninum vrbis præfectum cum prȩſidio comprehendit: quo facto, exules omnes, tum ſuæ tum aduerſæ factionis, maximè verò Baptiſtã Canedolũ in patriam reuocat. Miſsi deinde ſunt à Bononienſibus ad Venetos & Florentinos legati, ſocietatẽ & amicitiam petentes.

petentes. Qua quidem impetrata, domū redeuntes, arcem quæ adhuc in potestate hostium erat, cum sociorum copijs ad id missis capiunt, ac captam statim diripiunt, Alouisiumq; Vermem ex agro Bononiensi fugāt. Tum verò Philippus ęgrè ferens, Bononienses cum Venetis ac Florentinis sentire, amicos quosdam Baptistæ subornat, auxilium eis pollicitus, vt Hannibalem è medio tollant, quò principes ipsi cum sua factione in ciuitate remaneāt. Tum Berotius Cannedolus fraudi ac sceleri intentus, Bononiensem quendam subornat, cui tum casu filius natus erat, vt Hannibalem in baptismate pueri compatrem sibi deligat: quo exorato dat operā, vt sequēti die infans ad sacerdotē deferatur. Baptizato puero, Hannibalem pater ad ędē sancti Iohannis Baptistæ, cuius tum solenne erat, inuitat. Obtēperat etiam ea in re proditori Hannibal, nullā fraudē subesse ratus: qui dum in via esset, à cōiuratis circūuentus occiditur, resistētibus aliquādiu duobus famulis charitate domini vim propulsare conātibus. At Bononiēsis populus indignitate rei motus, sumptis properè armis Cannedolæ factionis principes obtruncat: maximè verò Baptistā, cuius cadauer & per vrbē tractū, & cū magna ignominia sepultum est. Accidit & tū Romæ scelus ingens: à suo enim cubiculario Angelottus sancti Marci presbyter cardinalis, & vita & fortunis, quas tāta cum auiditate aggregauerat, priuatur. Captus sceleratus ille, ac varijs cruciatibus necatus, quadrifariā diuiditur, ad quatuorq; vrbis portas suspenditur. Veneti autem & Florentini veriti, ne Bononia vtriq; ciuitati in reb⁹ bellicis peroportuna, in manus Philippi veniret, eò statim cohortes aliquot mittunt, quæ socios Bononienses iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos: eò enim Philippus rogantibus exulibus mittere Picenninum cū exercitu instituerat, nisi hominem mors præripuisset. Mortuum ferunt dolore animi, cùm intellexisset Frācīscum filium, quē in Piceno cum exercitu reliquerat cardinali Firmano legato, à Francisco Sfortia superatum. Sequenti tamē anno Philippus haud animo concidens, Eugenium ad repetendā bello Bononiā adhortatur, militem ac impensę partem pollicitus. Quare permotus pontifex, inito etiam cum Alphonso fœdere, Sigismundum Malatestam cum magno equitatu in Picentes cōtra Francīscū mittit, quò faciliùs distractis Florentinorū copijs, Bononia premi ad deditionem posset. Pręmiserat iam Philippus & Guilielmum Mōferratum, & Carolum Gonzagam cū magnis copijs, qui agrū Bononiensem hostiliter ingressi, incursionibus longè ac latè omnia vexabant. Moti verò sociorū periculo Florentini, Astorgiū Fauentinum cum equitibus mille & quingentis, cumq; peditibus ducentis mittunt, qui Bononiensibus auxilio sit, donec aliud à Venetis & Florentinis decerneretur. Agebantur hæc in Flaminia, cùm Philippus præter opinionem omnium Francīscū Picenninum ex Picenis accitum, cum magno exercitu Calendis Maij in Cremonenses nil tale metuentes mittit: qui captis passim rusticis, tantum terroris vrbē die noctuq; oppugnando ciuibus iniecit, vt paulū à capienda vrbe abfuerit. Moti tū Veneti ac Florentini Francisci ac cōmuni periculo, Cremonam & Bononiam eodem tempore tueri instituunt. Mittunt itaque Tibertum Brandolinū ducē impigerrimū, qui cū populo Bononiensi, cumq; his quos Florentini auxilio miserant, in hostes tendēs, simultate & odio inter se certantes (ad *sanctum Iohannem oppidum hi cōsederant) pertracto in partes Bononiensium pollicitationibus & præmijs Guilielmo Mōferrato, ac Carolo haud magno negotio fuso & fugato, oppida omnia ex hostibus breui recepit. Pacata autem hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetorum ac Florentinorum mādato bifariam diuisæ, pars Francisco Sfortiæ, qui vsque ad Vrbini mœnia ab Eugenio & Alphonso vi pulsus fuerat, pars Cremonensibus grauiter à Francisco Picennino præssis auxilio missa. Veneti decernere aperto marte cum Philippo instituentes, legatos qui ei bellū indicant mittunt, ni oppugnare Cremonā destiterit. Oratoribus per internuncios responsum (neque enim alloqui hominem fas erat) eos alibi quàm Mediolani tutiores fore. Quo responso commoti Veneti, Micheleto

Cotignolæ copiarum suarum duci imperant, qui tum Brixiæ erat, vt in agrum Cremonensem, quem Philippus magna ex parte occupauerat, confestim moueat, & cum hoste vbicunque eum nactus fuerit, decernat. Is autem mandata diligenter facturus, traiecto Olio, ad Cassale mains celeriter proficiscitur, hostemque haud longè insula Padi munitissimo loco considentem, vado traijciens castris exuit, ac magnam vim equitum cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus, liberataq; obsidione Cremona, aucto etiam Lodouici Gonzagæ copijs exercitu (qui Platinam & castella quædam agri Cremonensis in deditionem Venetorum redegerat) in Gerram Abduæ mouentes, nil præter Cremam citra Abduam Philippo reliquere. Flumen deinde traijcientes, Mediolanum vsque perueniunt, incendijs & rapinis omnia passim complentes. Direpto autem Briantiæ monte, Breuioque capto, quâ ponte Abdua iungitur, Lecum Larij caput oppugnare adorti, acriter qui in præsidio erant, locum defendentibus, cùm integri fessis ac saucijs nauibus submitti possent, multis in ea oppugnatione desideratis, equisq; ad extremam maciē inopia pabuli redactis, tandem re infecta abiere, de Francisco Sfortia soliciti, quem in partes Philippi descendere clàm intellexerant. Interim verò Alouisius Patauinus pontificis legatus, qui his præerat copijs, quæ in Picentibus contra Franciscum Sfortiā dimicabant, cognita Italiani ac Iacobi Gatuani, qui partim Philippi, partim Eugenij stipendijs militabant, ad Franciscum transitione eos antequam id fieret, ad Rocham contrariam comprehendi iubet, & captos, supplicio capitali affici: Vterque enim mille & quingentis equitibus præerat. Hac autem re permotus Franciscus Sfortia, cùm amplius sustinere hostes non posset, quippe à multis simul oppugnatus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rem Eugenio & Alphonso, qui rem Venetam augeri indignabantur, omisso Piceno, Philippi militiam secutus, eius copijs præficitur. Interea verò Eugenius, ne rem bellicam solum curare videretur, Nicolaum Tollentinatem ordinis S. Augustini, miraculis clarū, in sanctos referens, à sancto Petro cum omni clero supplicādo, ad S. Augustinum profectus, solennia ipse celebrat, astante populo Romano, cardinaliumque omnium cœtu. Præterea verò pulsis omninò è sancto Iohanne Laterano canonicis secularibus, admisisq; tantummodò regularibus, & porticum illam extruxit, quā ab Ecclesia ad Sancta sanctorū *, & claustrum vbi sacerdotes habitarent, restituit. Auxit & picturam templi à Martino antea inchoatam. Præterea verò S. Syluestri mitram, Romam Auenione delatam, ipsemet è Vaticano ad Lateranum detulit, magna cum veneratione & lætania sacerdotum omnium, populiq; Romani. Verū cùm Alphonsus rex Tiburtum venisset, de ratione belli gerendi cum Eugenio collocuturus, eius ægritudinem intelligens, aliquantulum substitit. Eugenio autem in animum venerat, Florentinos qui hostem iuuerant, bello persequi. Existimabat nanque, si suis, si regis, si Philippi copijs eos adoriretur, eam vrbē in quas vellet partes facilè adductum iri: verū interuentu mortis disturbata sunt omnia. Mo-
1446 ritur autem pontificatus sui anno decimosexto, VII. Calendas Martij, anno millesimo quadringentesimo quadragesimosexto, vir certè in vita varius. Principio enim pontificatus sui malis consilijs ductus, diuina humanaq; omnia perturbauit. Nā & populum Romanū ad arma exciuit, & cōcilio Basileensi, vnde infinita mala orta sunt, autoritatem dedit, approbatis eorum per literas apostolicas decretis. Verùm postea ad seipsum rediens, omnia prudenter ac constantissimè egit, vir aspectu insignis, & veneratione dignus, grauis in dicēdo potius quàm eloquens, modicæ literaturæ, multæ cognitionis, historiæ præsertim. Liberalis in omnes, tū vel maximè in literatos, quorum familiaritate delectatus est. Nam Leonardū Aretinum, Carolum, Poggium, Aurispam, Trapezuntium, Blondum, viros doctissimos, secretis suis admisit. Ad iram non facilè mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiam hominum aut mimos & dicteria scribentium. Gymnasia autem omnia quàm diligentissimè fouit, maximè verò Romanum, ad quod omne genus literaturæ

teraturæ adhibuit. Religiosos mirum in modum dilexit, eosq; opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, quod mirum in pontifice videri debet, vt ad ea quæ scripsimus ab eo in Italia gesta, & Delphinum Caroli regis Franciæ filium, composita priùs inter regem & ducem Burgundiæ pace, cum magno equitatu in Basileenses concitauerit, cuius impetu dissipatus ille conuentus est, & Vladislaum Polonum regem cum Iuliano Cæsarino diacono cardinali in Turcos miserit: quorum de numero ad XXX. millia vno prælio cæsa inter Hadrianopolim & Danubium sunt, licet in tanta victoria rex ipse cum cardinali ab hostibus interfectus sit. Constans præterea in pactis seruandis est habitus, nisi quid pollicitus fuisset, quod reuocare quàm perficere satius esset. Splendidus in victu familiæ, parcus in suo: & à vino ita alienus, vt abstemius meritò vocaretur. Familiares habuit admodum paucos, sed viros doctos, & quorum opera in grauibus rebus vti posset, quosq; tanquàm suę modestiæ testes in cubiculum cœnaturus admittebat, ac sciscitabatur quid in vrbe fieret, quid de pontificatu suo sentirent homines, vt errata sua vel suorum, si quid perperàm factum esset, emendaret. Exornare autem Ecclesiam Dei ædificijs & sacellis est annixus, vt ex capella pontificia & æneis sancti Petri valuis apparet. Moritur autem (vt dixi) vir ingenio & rebus gestis insignis, ætatis suæ anno sexagesimoquarto, sepeliturq; in basilica S. Petri sepulchro marmoreo, his versibus notato.

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile, cuius
Testantur vitæ splendida facta suæ.
Istius ante sacros se præbuit alter ab ortu,
Alter ab occasu Cæsar vterq; pedes:
Alter vt accipiat fidei documenta latinæ,
Alter vt aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Graiorum exempla secuti,
Romanam agnorunt Aethiopesq; fidem.
Inde Syri ac Arabes, mundiq; è finibus Indi,
Magna, sed hæc animo cuncta minora suo.
Nam valida rursum Teucros iam classe petebat,
Dum petit, ast illum sustulit atra dies.
Qui semper vanos tumuli contempsit honores,
Atq; hac impressa condita, dixit, humo.
Sed non quem rubro decorauerat ille galero,
Non hoc Franciscus stirps sua clara tulit:
Susceptiq; memor meriti, tam nobile, quod nunc
Cernis, tam præstans surgere iussit opus.

Vacat tum sedes diebus duodecim.

NICOLAVS V.

Nicolaus quintus, Thomas Sarzanus antea vocatus, à Sarzana oppido Lucensis agri, pontifex omnium consensu creatur pridie Nonas Martias, M.CCCC.XLVII. vir quidē modicis parentibus, vtpote matre Andreola, patre Bartholomæo physico natus: sed virtute, doctrina, comitate, gratia, liberalitate, magnificentia tāto pontificatu dignus, licet ipse adeò modestus erat, vt tanto magistratu se indignū arbitraretur, rogaueritq; cardinales omnes supplex etiā, vt Ecclesiæ Dei maturiùs consulerent. Verùm Tarētino cardinali eū adhortante, ne cursum sancti spiritus impediret, collū tanto oneri subiecit. 1447

Interroga-

Interrogatus (vt fit) cardinalis Portugalensis è conclaui prodiens, quem pontificem creassent, respondit, non nos Nicolaum, sed deus pontificem designauit. Sunt autem qui scribant, Thomam Pisis natum, Lucę educatum, Bononiæ literas & bonas artes didicisse: maximè verò philosophiam & theologiam, adiutus beneficentia sanctissimi viri Nicolai Albergati cardinalis sanctæ crucis, adolescentis ingenio delectati. Hanc ob rem in pontificatu hominis de se benè meriti nomen sumpsit. Cùm verò magistri nomen in gymnasio consecutus esset, acerrimis disputationibus probatus, cardinalem sanctæ crucis secutus, familiæ tanti viri œconomus factus, in numero scriptorum pœnitentiariæ primò refertur, deinceps subdiaconatum pontificium adeptus, benè agendo, vitamq; sine inuidia & ęmulatione ducendo, maiora mente concepit. Iam enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potissimùm disputationibus quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ sunt habitæ, eum cardinalem destinauerat. Verùm vt id honestiùs fieri posset, hominem cum Ioanne Caruagialla, qui postea sancti Angeli cardinalis est habitus, in Germaniã mittit ad tollẽdum Basileense conciliũ, neutralitatemq;. Neutrales enim ideo Germani sunt dicti, quòd neque Felicis, neq; Eugenij dictis obtemperarent. Quas ob res Ecclesia Dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione maiestatis pontificiæ. Hac autem de re pluribus in conuentibus apud Fredericum Romanorum regem esse disceptatum, Aenea Picolhomineo, qui deinceps pontifex fuit, quiq; tum regis secretarius erat, ad tantam rem tamq; necessariam longis orationibus omnes adhortante. Difficile quidem erat remouere Germanos ab opinione sua, falsa præsertim. Difficile item videbatur persuadere Eugenij oratoribus, vt postulatis Germanorum obtemperarent. Tandem verò delinita orationibus nimia oratorum seueritate, & castigatis Germanorum postulatis, schisma & neutralitatem, rem quidem Romanę sedi perniciosissimam, sustulerant, si stare promissis Germani voluissent. Redeuntes itaq; ad Eugenium cùm hac opinione legati, succlamantibus omnibus, cardinales decernuntur, eisq; Eugenius ad portam Flaminiam galeros obuiam mittit, vt vrbem insigniores ingrederentur. Vno itaq; eodemq; anno Thomas Satzanus & episcopatum Bononiensem, & cardinalis dignitatem, & pontificatum adeptus est, cum maxima totius cleri populiq; Romani lætitia: licet dum adhuc in conclaui cardinales essent, tumultuatum aliquantulum sit, Stephano Porcario equite Romano, viro in dicendo acerrimo & eleganti, ciues suos in ecclesia Aræ cæli congregatos, ad capessendam libertatem cohortante, quòd diceret parum quodq; oppidum mortuo loci domino, de libertate, vel saltem de moderanda regentium cupiditate verba facere. Verùm reclamante archiepiscopo Beneuentano, tum quidem vicecamerario, de re ipsa nil deliberatum est. Veriti etiam Romani sunt Alphõsum regem, qui Tibure substiterat, mortuo Eugenio dubius animi, retrò ne cederet, an Florẽtinos bello persequeretur, quemadmodum antè cum Eugenio & Philippo instituerat. Hominem autem ita nutantem, duo Senenses, qui ciuilibus discordijs alebantur, ad Hetruriæ imperium adijcere animum perpulere: quod perfacilè esset consecutus, si Senas profectus, eam ciuitatem spõtè sese dedituram, in potestatem suam redegisset. Collaudauit Senenses rex, eisq; ad solicitandos animos ciuium dimissis, affuturum se in tempore pollicetur. At Nicolaus pontifex pacis & quietis amator, celebrata de more coronatione sua, factisq; ingẽti apparatu lætanijs, quibus ipse pedes supplicabat, cardinalem Morinẽsem Ferrariam mittit, componendæ pacis commune domicilium, quo legati interuẽtu & autoritate, ad pacem magis impellerentur partium animi. Missi & eò properè Alphonsi, Philippi, Venetorum, Florentinorumq; legati, qui post longam disceptationem hanc Philippo optionem dedere, vt vel inducias in quinquennium à Venetis Florentinisq; acciperet, vtraq; parte possidente quæ tenebat: vel pacem permutata Crema, cum his oppidis quæ vltra Abduã, vel in ripa Abduæ bello Veneti cepissent, Cassano tantũ

in arbi-

in arbitrio pontificis relicto, quod illi ex fœdere debebatur, cui primò illatæ essent iniuriæ. Hoc autem additum est, quò pax diuturnior haberetur. missus autem ex legatis Philippi vnus, qui ei optionem faceret, vt vtrum mallet, eligeret: homi nem pridie eius diei quo Mediolanum peruenerat, apoplexia mortuũ intelligit, sexto Idus Augusti, M.CCCC.XLVII. Tum Morinẽsis cognita Philippi morte, legatos omnes ad se properè vocat, & nihilo segniùs quàm antea de pace agit. Interrogati Veniti, irént ne in eam sententiam, quam priùs approbauerant, respondent, Philippi morte eius rei nil sibi integrum relinqui, ad senatum ea de re velle perscribere, tum demum facturos quod à ciuitate mandaretur. Hac itaq; mora interposita, qui aderant, cognita Venetorum cupiditate, quòd totius Italiæ dominatum appeterent, soluto conuentu domos quisq; suas rediere, legato pontificis frustra eos ad concordiam reuocante. Veneti autem qui ad Soresinã in agro Cremonensi statiua habebant, quòd Cremonam tumultuantem adiuuantibus Guelphis in deditionem posse recipi sperabant, cognita Philippi morte, Laudam properè mouent: qua recepta, Placentinos quoque eadem qua Laudenses conditione in fidem suscipiunt, missis eò ac properè quidem mille & quingentis equitibus, qui Placentinis auxilio essent, si qua vis ingrueret. At verò Franciscus Sfortia, qui tũ ex Piceno pulsus, in Bononiensi agro consederat, refecturus exercitum diutino bello, armis, equis, viris exhaustum, occupari omnia à Venetis soceri morte intelligens, magnis itineribus Cremonam proficiscens, à Mediolanẽsibus statim summo omnium consensu exercitus ac copiarum dux contra Venetos deligitur: qui Pado amne ponte coniuncto, castellisq; ac machinis firmato, quo minùs Veneti Placentiam classe contenderent, Abduam amnem ad Picigitonum traijciens, nõ longè ab hostibus ad Camuragum considentibus castra ponit, vbi parua quædã certamina, ad tentandam credo hostium patientiam, sunt commissa. Tum verò Papienses sumptis ob aduentũ Francisci paululum animis, cùm ab imperio Mediolanensium propter vetus inter eos odium abhorrerent, cumq; item extrema quęque pati mallent quàm Venetis obtemperare, qui eorum societatem aspernati essent, vrbem Francisco dedunt, præfecto arcis non abnuente: quo additamẽto Sfortia Insubriæ dominatum statim mente concepit. Agebantur hæc in Cisal pina Gallia, cùm Alphonsus eodem tempore Nicolao pontifice frustra reclamãte, cum exercitu in Senensium maritima descendens, eorum libertatem subuertisset, ni Florentinus populus cognita regis calliditate, legatum Senas misisset, qui ciuitatem admoneret, Alphonsum regnandi cupidum, Senenses bello non minùs quàm Florentinos petere. Tum verò Senenses cognito periculo, etsi regi commeatus non negabant, non tamen quempiam ex regijs militibus ingredi sua mœnia deinceps sunt passi. Rex itaque cognita Senensium diligentia, in Volaterranum & Pisanum agrum descendens, multa castella partim deditione, partim vi cepit: maximè verò Castellionum Piscariæ, quę oppida Florentini haud ita multò pòst recepere, præter Castilionum, Sigismundo Malatesta duce, quem antea Alphonsi stipendio conductũ, ab eo ad se deficere pecunijs compulerant. Non desistebat interim Nicolaus pontifex nunc regem, nunc Venetos adhortari, vt pacem quàm bellum mallent: sed hi ferocia exultantes, bene monenti nequaquam obtemperabant. Hanc ob rẽ Franciscus comparato ingenti exercitu, in quo robur Italicorum militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus simul iũctis, ad Placentiam firmo Venetorum præsidio munitam, medio autumno castra locat, partemq; murorum bombardis demolitus, crescẽte Pado adeo, vt Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas vocant, mœnibus appellerentur, terrestri ac naua li oppugnatione vrbem capit ac diripit. Magna hęc Francisci laus est habita, quòd hyeme tanta imbrium inundatione, vt ægrè in tabernaculis miles retentus sit, tãtam vrbem vi ceperit. Non destitit tamen Nicolaus pontifex de pace tum quidem mentionem facere, instantibus etiam apud Venetos socios Florentinis, quòd

regis

1447

regis potentiam vererentur, qui tum cum exercitu in Hetruria erat. Verùm ea de re nil actum est, quod Laudam Veneti Mediolanensibus id maximè petentibus, reddere grauarentur. Nicolaus autem pontifex omissa re toties frustra tentata, ad rem diuinam animum applicans, ingentes supplicationes decernit ad placandam iram Dei, precandumque vt pacem Christiano populo prestaret. His letanijs pontifex ipse cum omni clero à sancto Petro vsque ad sanctum Marcum profectus est, multam religionem & singularem pietatem præ se ferēs. Verùm neq; ita quidem, exigentibus id fortasse hominum meritis, Dei ira placata est. Nam sequenti biennio adeo vbiq; ferè peste laboratū est, vt pauci de multis superfuerint. Quod quidem malum & frequens terræmotus, & eclipsis solis indicare videbatur. Minabātur hi, quos Predicatores vulgo appellant, futuram calamitatem: maximè verò Robertus ordinis sancti Francisci professus prædicator insignis, qui cōcionibus suis adeò populum Romanum mouit, vt pueri passim fœminæq; per vrbem incederēt misericordiam à Deo exposcentes. Et ne quid mali in Italia deesset, bella quæ antè inchoata diximus, adeò inualescebant, vt sedari nullo modo posse viderentur. Nam Franciscus Sfortia sequenti æstate expugnatis quibusdam Venetorum castellis, in eorum classem, qua Cremonenses vexabant, cum terrestri naualiq; exercitu profectus, eam cedere retrò ad casale maius coegit: quò & hostem insecutus, cùm eius classem in naualia subductum bombardis disiecerit, ad tantam desperationem prefectum Venetum redegit, vt incensa classe, quam tueri non poterat, effusa fuga in oppidum sese receperit. Inde verò Franciscus abiens, non amplius de Cremona solicitus, sublata hostium classe, in Gerram Abduæ mouens, ad Carrauagium firmo hostium præsidio munitum castra locat. Mouent & eò Veneti, de existimatione sua actum putantes, si oppidum à Mediolanensibus occuparetur: qui positis ex regione hostium circiter mille passus castris suis, tempori se affuturos, si oppugnatione vexarentur, ostendunt. Crebra quotidie committebantur prælia, vtpote ex tam propinquis castris. Verùm cùm ad summam dimicationem ventum est in via paludibus vndiq; coarcta, ad quam primæ Venetorum acies retrusæ, neq; cedere, vt in pugna facere plerunq; necesse est, propter subsequentes, neq; pugnare in tam angusto loco, propter instantes hostes poterant, oppressæ penitus & obtritæ cecidissent, nisi à nouissimo agmine fugiendi initium ortum fuisset. Tum verò Franciscus cedentem hostem insecutus, & castris opulentissimis eum exuit, & equitum ac peditum circiter quinque millia capit. Postea verò Franciscus, Brachianis eò inuito ad expugnandam Laudam mandato Mediolanensiū proficiscentibus, cum reliquo exercitu Brixiam mouens, vrbem obsidione cingit. Hac verò calamitate permoti Veneti, de se actum existimabāt, nisi pacem cum Frācisco componerent, orta iam inter Franciscum & Mediolanenses simultate, quæ his legibus composita est, vt sumptis in Mediolanenses armis quicquid vltra Abduam Padúmve, Frācisci, quicquid verò citra Abduam caperetur, Venetorum esset, collatis eidem à Florentinis ac Venetis singulis mensibus sedecim millibus nūmûm aureorum, immissisq; aliquot turmis auxilio, donec Mediolano potiretur. Inito itaq; hoc modo fœdere, allectisq; ad se quos potuit copiarum ducibus pollicitationibus & præmijs, in Mediolanenses conuersus, omnes ferè eorum ciuitates in deditionem recepit. Quo quidem successu permoti Veneti, longè aliter euenire Francisco cernentes quàm arbitrati fuerant, accepta ex fœdere Crema, reuocatisque militibus suis, fœdus cum Mediolanensibus ineunt, Francisci potentiam reformidantes, si Mediolano potiretur. Franciscus autem simulata eum Venetis beneuolentia, priuataq; magis Cosmi Medices, quàm publica Florentini populi pecunia adiutus, post multas acceptas illatasq; clades, post longam & grauem oppugnationem, vtpote media hyeme, post defectionem & transitionem militum ad hostes, aduersante etiam Alphonso, qui Mediolanum iure hæreditario deberi dicebat, ob eamq; rem Lodouicum Gonzagam mercede conduxerat, & in Bono-

in Bononienses miserat, quò suis tutiùs in Cisalpinam transire liceret, Mediolano tandem potitur, anno M. ccccxlix. Iuuabant quidem Mediolanenses Veneti, immisso cum exercitu suo Sigismundo Malatesta, qui se Picennino auspicijs Mediolanensium militanti coniungeret, sed pernegligenter, vt euenêre, ciuitatem Venetis potiùs, quàm Francisco committerent. Quare longè aliter euenire cernentes quàm putarant, cum Alphonso agunt, qui Franciscum inimico & hostili animo persequebatur, inito priùs fœdere, vt homo dominãdi cupidus priusquàm inualesceret, ducatu Mediolanensi pelleretur. Inuitant & Florẽtinos ad eam rem. Verùm cùm hi nunquàm se aduersaturos Francisco dicerent, eorum mercatores ab vrbibus suis Veneti pellunt: idemque vt Alphonsus faceret, tandem etiam impetrarunt. Nicolaus autem Pontifex totam Italiam ad arma concitari cernens, autoritatem suam sæpiùs interposuit, quò pax componeretur, vt sequenti anno liberè omnibus ex tota Europa ad iubileum venire liceret. Instabat enim quinquagesimus annus, quo iubileus de more indicebatur. Cardinales prætereà sex creauit: quorum de numero fuere Latinus, Vrsinus, & frater ipsius pontificis vterinus tantùm Philippus, tituli sancti Laurentij in Lucina presbyter cardinalis, vir certè bonus ingenijq; liberalis. Interim verò Fredericus imperator instante pontifice, Felicem compulit, vt se pontificatu abdicaret, quòd cerneret tantam seditionem & tam diuturnam, Ecclesiæ Romanæ perniciosam esse. Vsus tamen hac benignitate erga Amadeum Nicolaus est. Ad hominem namque galerum cardinalatus misit, eundemque legatum Germaniæ fecit, ne omninò sine dignitate viueret. Venere & in arbitrium pontificis cardinales illi, quos Amadeus creauerat. Hac verò concordia adeò lætatus est non modò clerus omnis, verumetiam populus Romanus, vt in sequenti nocte eius diei, quo hæc audita sunt, M.ccccxlix.xxiij. Aprilis, cum faculis per vrbem in equis incederent, clamantes, Viuat Nicolaus. Pontifex autem, ne ingratus erga Deum tanti beneficij videretur, supplicationes admodum celebres cum populo & clero in Vaticano habuit. Idem fecere & reliqui Italiæ populi, tam perniciosa seditione liberatam Ecclesiam Dei cernentes. Tanta præterea fuit pontificis autoritas & gratia, vt animos principum ad bellum iam concitatos, aliquamdiu represserit. Instigabant namque Venetos ad id bellum & Iacobus Picenninus, & Sigismundus Malatesta, & Carolus Gonzaga, acerrimi ipsius Francisci Sfortiæ hostes & inimici. Pellexerant etiam in societatem suam Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Montisferrati, ac Corregij dominos, Bononiensesque & Perusinos, reclamante pontifice & minante, ne id facerent, concitare, sed frustrà conati sunt, pacti cum Alphonso, vt dum ipsi Franciscum adorirentur, Florentinos bello distineret. At Franciscus Florentinorum amicitia ac potentia fretus, assumptoque in societatem belli Lodouico Gonzaga principe Mantuano, ad bellum se constanti animo parabat. Hinc ortæ sunt inter Carolum & Lodouicum graues inimicitiæ, quòd eius amicitiam sequeretur, quẽ ipse hostem haberet, quodque oppida sua occupasset, quæ ei pater ex testamento reliquerat. Nam Lodouicus fratris in carcerẽ coniecti vas factus, cùm spopondisset octoginta millia nummûm auri, quo frater liberaretur, vetuissetque solùm Carolus, cùm Franciscus aut nummos, aut oppida peteret, maluit nummos persoluere, & oppida retinere, quàm tam vicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaque ob rem Carolus fratrem calumniabatur, vt raptorem & alieni appetentissimum, non modò apud Venetos, quorum partes sequebatur, verumetiam ab imperatore ius suum repetere. Iam attigerat annus iubileus, cùm subitò tanta multitudo Romam venit, quanta nũquàm anteà. Vnde cùm semel è Vaticano visa Saluatoris imagine, ad vrbem redirent, facta obuiam mula quadã Petri Barbi cardinalis sancti Marci, cùm neq; venientes, neq; redeuntes ob insequentem multitudinem cedere possent, cadente vno atq; altero super mulã illam iam à multitudine oppressam, ad ducenta hominũ corpora, & equos tres, obtrita & suffocata in ponte Hadriani constat. Multi

 etiam

etiam à lateribus pontis in flumē cadentes, in vndis periere. Sepulta in sancto Celso ad centum & trigintasex constat: reliqua verò ad campum sanctum delata sunt. Hanc ob rem Nicolaus pontifex vices eorum qui mortui fuerant dolens, casulas quasdam angustiorem viam ad pontem facientes omninò sustulit, totumque ferè annum illum in celebritatibus consumpsit, stationes ipsemet quotidie inuisens cum cardinalium cœtu. Cauit etiā quàm diligentissimè, ne abundante tanta multitudine, commeatus & omnia ad victum necessaria in vrbe deessent. Curauit item execrationibus & satellitibus, ne crassatores in peregrinos ad vrbem accedentes sæuirent. Sequenti verò anno, quòd venturum ad vrbem Fredericum imperatorem intellexerat, tum vt coronam imperij acciperet, tum vt Leonoram regis Lusitaniæ filiam, Alphonsi neptem, in vxorem duceret, portas vrbis ac turres, Capitolium, arcem sancti Angeli, muris firmissimis munire cœpit, veritus credo, ne adueniante imperatore noui aliquid & ab eo, & à populo Romano oriretur: erat enim naturā formidolosus. Hanc ob rem milites omnes suos cū collectitijs copijs Romam acciuit. Ad deliniendos verò multitudinis animos, tredecim mareschalcos, qui tredecim regionibus vrbis præessent, delegit, eisdemque tredecim vestes coccineas dono dedit. Imperator itaque prodeuntibus obuiam tredecim cardinalibus, omniq; vrbis magistratu, ac honorato quoq;, per portam castelli ingressus, & ad scalam sancti Petri perueniens, obuium habuit pontificem, à quo vnà cum Leonora vxore, quam Senis offenderat iam ex Hispania auectam, in templū Petri introducitur, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo secūdo, die ix. Martij. Vnde facta oratione digressi, in ædibus illis diuertere, quæ ad ipsos sancti Petri gradus adhuc visuntur, meliorem formam quàm anteà habentes, Romani cardinalis Constantiensis impensa. Pontifex autem sequentibus diebus in sancto Petro Missam celebrauit, benedixitq; imperatori & imperatrici, vt in nuptijs fieri consueuit, antequàm sponsus cum noua nupta coeat, eosque deinceps eodem in loco xviij. eiusdem mensis imperatoria corona donauit. Dum verò imperator (vt fit) ad sanctum Iohannē coronatus proficiscitur, plerosq; auratos equites in ponte Hadriani creauit. Abiens deinde Neapolim cum vxore visendi Alphonsi regis causa, à quo sumptuosa ac magnifica impensa cum tanto comitatu est habitus, rursum ad vrbē mari rediens, iter in patriam statim arripuit, quòd intellexerat quosdam principes res nouas in Germania & Vngaria moliri ob regē Ladislaum adolescentem egregium, quem imperator secum ducebat. Hominem autē abeuntem, duo cardinales ad quinquaginta millia passuum comitati sunt, Bononiensis ipsius pontificis frater, & Caruagialla sancti Angeli cardinalis. Abeunte autem imperatore, Veneti comparato ingenti exercitu, Cremonensem agrum ingressi, omnia priùs longè ac latè populati, Soncium atque oppida vicina oppugnare sunt adorti, quæ in potestatē eorum haud ita multò pòst venere, captis ibi aliquot equitum turmis, quòd seriùs quàm decebat, Franciscus exercitum comparauerat. Verùm posteà superueniente Lodouico Gonzaga amico & belli socio, in agrum Brixianum mouens, eò Venetos redegit, vt paludes egredi nunquàm sint ausi, & aperto marte collatis signis secum decernere. Protrahi rem volebant, in mora spem omnē victoriæ reponentes, quòd existimabant, Franciscum propter inopiam ærarij impensæ bellicæ haud diu suffecturum: simul etiam sperabant, Mediolanenses extortæ quondam libertatis memores, Francisco tanto bello implicito, aliquid noui ad excutiendum seruitutis iugum moliruros. At Ferdinandus patris Alphonsi iussu, cum equitum circiter octo, peditum quatuor millibus, in Hetruriam contra Florentinos mouens, cùm Cortonam ad defectionem tentasset, Foianum Aretini agri oppidum quadraginta dierum oppugnatione, multis vtrinque desideratis capit. Inde verò abiens, ac per Senensem agrum iter faciens, cùm Castellinam frustrà oppugnare tentasset, in maritima Senensium hyematum descendit, captis in itinere quibusdam Volaterranorum castellis. Obseruabat hominem continuò

Sigismun

Sigismundus Malatesta Florentini exercitus dux, occasionem benè gerendæ rei captaturus. Florentini autem cùm pollentes Alphonsi ac Venetorum opes terra marique reformidarent, ad externa auxilia confugere instituunt, Francisco id approbante. Missus itaque in Galliam Angelus Acciolus equestris ordinis Florentinus orator ad regem Franciæ, commemorata Florentinorum in regiam domum beneuolentia, hominē eò perpulit, vt & duci Sabaudiæ & Allobrogis imperaret, qui iamiam in Franciscum arma sumpserant, ne Franciscum Florentini populi socium & amicum dicto aut facto læderent, affirmans, se illi hostem futurum, qui secùs fecisset. Et Renatum impulit pecunias ei ac militem pollicitus, regnum Neapolitanum, vnde fuerat ab Alphonso pulsus, repetere: maximè verò, quòd rex Florentinorum bello tum distineretur. Hac autem legatione Florentinorum ac Francisci res adeò secundæ sunt factæ, vt Veneti pacem deinde haudquaquam fiot aspernati, fusis præsertim non longè à Godio eorum copijs, quas in Mantuanum principem Carolo Gonzaga duce miserant, ne ipse vnà cum Tiberto Brandolino ad Franciscum Sfortiam, cuius auspicijs militabant, proficisceretur, coniunctisq; copijs maiorem exercitum, quem Gentilis ductabat, adorirētur, & funderent. Venerat namque superiore anno ad exercitus Caruagialla sancti Angeli cardinalis, Nicolai nomine pacem inter concertantes compositurus: qui re infecta abiens, Deum hominesque testatus est, per Nicolaum pontificem non stare, quò minùs pace inter Italos composita, bellum communi omnium Christianorum consensu in Turcos decerneretur, quos iam parare arma contra Constantinopolitanos sen serat, & ob eam rem cardinalem Rutenum, patria Constantinopolitanū eò miserat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, si ad catholicam fidem, vt in Florentino concilio promiserant, redire voluissent. Interim verò Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quam rem Franciscus ac Florentini copias & opes pollicebantur, si Alpes transmittens, contra Venetos exercitum mouisset, frustrà tentato cum duobus millibus equitum per Allobrogos itinere, quos nunc Sabaudienses vocant, æstateq; in ea re penè consumpta, Sauonam alio itinere, atq; inde ad Franciscum peruenit, qui accessu tanti regis & non paruis copijs, atque animo auctus, hostem pauidum, & certamen detrectantem mouere castra ad montana Brixiæ coegit. Inde verò exercitum circumferēs, ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim vi, partim deditione cepit. Superueniente deinde hyeme, cùm in hyberna vndique itum esset, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio malè in eos & Franciscum animatus, in Galliam redijt. Verùm frigescentibus vnà cum hyeme iam omnium animis, exhaustisque item assidua bellorum impensa populorum ac principum ærarijs, de pace iam anteà à Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta est, ad quam Veneti & Florentini militarem licentiam perosi, summo ferebantur studio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehensa, rem inchoatam omittens, ad sedandum intestinum bellum animum adiecit. Stephanus enim maioris animi quàm potentiæ, vir quidem in dicendo materna lingua eloquentissimus, multa liberandæ patriæ indicia præ se ferens (vt in principio diximus) Bononiam à pontifice relegatur, hac conditione, vt singulis quibusque diebus Niceno gubernatori vrbis sese offerret: quem simulata ægritudine decipiens, Romam admonentibus coniuratis properè redijt, hac mente, vt cùm vrbem attigisset, sumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & cardinales caperet. Verùm dum fessus longitudine itineris & diutina vigilia aliquantulum quiesceret, aliquotenim noctes insomnes duxerat, detegendæ rei tempus & occasionem dat. Cognita hominis audacia, pontifex senatorem Iacobum Lauagnolum Veronensem ciuem, & vicecamerarium cum armato milite domum eius statim mittit, vt captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens, ad sororem confugit, relicto domi Baptista Sarra cum aliquot seruis, homi-

 ne qui-

ne quidem impigerrimo & audacissimo, qui domo cum socijs erumpens, incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud sororem in capsa delitescentem capiunt, & captum ac seriem coniurationis fassum, ad muros arcis sancti Angeli suspendunt. Eodem quoque supplicio afficitur in capitolio Angelus Massa cum filio ac socio Sauo, lecta prius audientibus omnibus coniurationis serie, millesimo quadringentesimo quinquagesimotertio, quinto Idus Ianuarij. Persecutus deinde reliquos coniuratos omnes
1453 oppressit, maximè verò Franciscum cognomento Gabadeum, & Petrum Monterotundum, & Baptistam Sarram à Venetis ad supplicium deditum: Eò enim confugerat post patefactam coniurationem. Nicolaus autem, qui hactenus Romanos omni genere officij & liberalitatis iuuerat, quique liberior quàm vllus anteà pontifex incedere per vrbem consueuerat, sibijpsi deinceps cauens, morosior cùm in omnes, tum vel maximè in Romanos factus est. Accedentes enim alloquendi causa non ita facilè admittebat. Accessit & podagra, qua tum maximè laborabat. Sed nihil fuit quod æquè hominem cruciauerit, quàm vbi audiuit Constantinopolim & Peram eodem impetu à Turco captam, obtruncatumque cum multis hominum millibus Constantinopolitanum imperatorem. Captum quoque arbitrabatur & necatum cardinalem Rutenum, quem eò (vt dixi) miserat: sed is mutata veste, incolumis abijt. Ipsi tamen pontifici in animo fuit, classe & milite Constantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius literæ ad imperatorem scriptæ indicant, quibus & eorum à catholica fide defectionem, & simulatum in gratiam cum Latinis reditum, calamitatibus increpat. Verùm adeò repentè vrbs illa capta est, vt vix de mittendo auxilio cogitare licuerit. Præterea verò ne quid deesset quod hominem cruciaret, Comes Auersus iniussu suo Nursinos bello aggreditur, à Spoletinis mercede conductus: hi enim populi de finibus inter se certabant. Hanc ob rem Angelum cognomento Roneonem cum militibus ecclesiasticis mittit, qui comiti iter intercluderet, quò minùs ad oppida sua reuerteretur. At verò cùm intellexisset per Angelum stetisse, quò minùs redeuntem comitem milites caperent, hominem ad se vocatum, in arce Hadriani capitali supplicio afficit, tertia noctis hora. Sunt autem qui scribant, Nicolaum eius rei mirificè pœnituisse, quodque ira percitus mandauerat, adeò accuratè præfectus arcis egisset. At Veneti frustrà de pace mentionem fieri cernentes, cùm eam rem sæpiùs tentassent, veriti ne tanta res persuasu Lodouici Gonzagæ à Francisco intermitteretur, Iacobum Picenninum copiarum suarum ducem, cum magna equitatus parte ad Voltam celerrimè mittunt: qua capta, retrusoque in Godium Angelo comitis non sine aliquo Lodouici incommodo, qui tum ibi ægrotabat, hominem in hyberna reuocant, existimantes iam satis motum ad petendam pacem Lodouicum esse. Interim verò Simonetus ordinis Eremitarum vltrò citroque commeans, cùm nunc Venetos, nunc Franciscum ad concordiam pluribus verbis adhortatus esset, eos tandem perpulit, vt pacem initis fœderibus firmarent, quæ omnium consensu quinto
1454 Idus Aprilis publicè per præcones enunciata est, M. cccc. liiij. his fœderibus, vt quæ cuiusq; ante id bellum fuissent redderentur, præter Gerrã Abduæ, quã Franciscus de Venetis, & Castilionum Piscariæ, quod Alphonsus de Florentinis ceperat. Hoc verò quò firmiùs haberetur, vtúe Alphonsus dignitatis regiæ habitam fuisse rationem dignosceret, ad hominem mittendos legatos, principes ac ciuitates censuere: quò cùm vndique conuenissent, cumque Dominicus Capranicus cardinalis sanctæ crucis, ac maior pœnitentiarius, vir magnæ prudentiæ & autoritatis, legatus à pontifice missus, hortando, monendo, pacis & concordiæ sequestrum se fore ostenderet, ita ad fœdus post longas disceptationes tandem ventum est, vt quam Veneti ac Franciscus pacem composuissent, eadem firma & stabilis ab omnibus haberetur, vtque si quæ deinceps dissensio discordiaue
inter

inter eos orta essent, eius tollendæ ius potestatemque pontifex haberet: vtque qui arma alteri intulisset, cognita à pontifice causa, is statim communis omnium hostis haberetur. Data itaque publica per omnes fide, iureiurandoque adhibito, fœdus denique Neapoli firmatur, anno ferè post superiorem pacem, qua nulla memoria patrum nostrorũ maior aut firmior est habita. Omnes enim præter Genuenses in eandem sententiam venere, quibus cum Alphonso ex gente Catalonica nequaquam conueniebat, ob tributum promissum, nec redditum, vt Alphonsus dicebat. Relicta est etiam legatorum negligentia vel industria (vt quidam volunt) ansa quædam ad bellum, qua Alphonsus posteà Sigismundum Malatestam bello persecutus est, quòd receptis anteà à se mercedis nomine pecunijs, transitione facta cum Florentinis hostibus suis contra se militasset. Nicolaus autem pontifex, siue tædio animi, quo maximè cruciabatur post captam Constantinopolim, siue febri & podagra, qua potissimùm vexabatur, pontificatus sui anno octauo moritur, millesimo quadringentesimo quinquagesimoquinto, sepeliturque in basilica Petri honorificentissima pompa: cuius in sepulchro hoc epitaphium meritò inscriptum est. 1455

Hic sita sunt quinti Nicolai antistitis ossa,
Aurea qui dederat secula Roma tibi.
Consilio illustris, virtute illustrior omni,
Excoluit doctos doctior ipse viros.
Abstulit errorem, quo schisma infecerat vrbem:
Restituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardino statuit sua sacra Senensi,
Sancta iubilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore caput Frederici coniugis aureo:*
Res Italas icto fœdere composuit.
Attica Romanæ complura volumina linguæ
Prodidit, en tumulo fundite thura sacro.

Laudatur quidem eius liberalitas, qua in omnes vsus est, maximè erga literatos, quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirificè iuuit. Eos enim præmijs nunc ad lectiones publicas, nunc ad componendum de integro aliquid, nunc ad vertẽdos Græcos autores in latinum ita perpulit, vt literæ græcæ & latinæ, quæ sexcentis iam anteà annis in situ & tenebris iacuerant, tum demum splendorem aliquẽ adepti sint. Misit & literatos viros per omnẽ Europam, quorum industria libri conquirerentur, qui maiorum negligentia & barbarorum rapinis iam perierant. Nam & Poggius Quintilianum tum inuenit, & Enoch Asculanus Marcum Cælium* Appicium, & Pomponium Porphyrionẽ in Horatij opera scriptorem egregium. Aedificauit præterea magnificè & splendidè, tum in vrbe, tum in Vaticano: in vrbe ædes põtificias apud sanctã Mariam ad Præsepe. Restituit & tẽplum sancti Stephani in Cælio monte: à fundamẽtis verò erexit sancti Theodori tẽplum inter palatinũ & capitolinum montẽ in plano situm. Pantheon quoq; in medio vrbis positũ templum vetustissimũ magistri Agrippæ opus plumbeo tecto restituit: in Vaticano aũt & pontificias ædes sumptuosis operis in hanc formã, quam nunc cernimus, redegit, & muros Vaticani præaltos & latos inchoauit, iactis insanis fundamẽtis ad turres & maiorẽ molem superædificandam, quibus coerceri hostes possent, ne ædes pontificis & beati Petri templum, vt anteà sæpè factum est, diriperent. Inchoauit præterea ad caput tẽpli beati Petri amplam testudinẽ, quam vulgo tribunam vocant, quo templũ ipsum augustius, & hominum magis capax esset. Pontem quoq; Miluiũ restituit, & ędes egregias ad balnea Viterbiana ędificauit.

Iuuit & multos pecunia, qui in vrbe ædificabant. Eius etiã mandato vici vrbis ferè omnes strati sunt. Eleemosynas quoq; multas in pauperes erogauit, maximè verò in nobiles ad inopiam ob varios rerum humanarum casus redactos. Virgines inopes sua pecunia & munificentia maritis collocauit. Legatos aliunde venientes munificè semper suscepit, nullo non genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mẽtiar, quippe qui biliosus erat: facilis etiam reditu ad beneuolentiam: hoc est quod ansam maleuolis dedit ad carpendum hominẽ de Deo & hominibus optimè meritum. Auaritiæ autem adeo expers fuit, vt neq; officium vllum vendiderit vnquam, neq; beneficium simoniaca prauitate ductus vlli collocauerit. Gratus erga de se & Ecclesia Dei meritos, amator iustitiæ, pacis autor & conseruator, clemens in delinquentes, ceremoniarum diligentissimus obseruator, nihil quod ad diuinum cultum pertineret omittens. Extant adhuc vasa aurea & argentea, extant cruces gemmis ornatæ, extant & sacerdotales vestes auro & margaritis insignitæ, extant peripetasmata & aulæa auro & argẽto intertexta, extat & mitra pontificia, quæ hominis munificentiam nobis ostendunt. Omitto tot libros sacros suo iussu descriptos, auro & argẽto redimitos. Licet inspicere bibliothecam pontificiam sua industria & munificentia mirificè auctam. Religiosos, vt vernaculo vocabulo vtar, ita amauit, vt eos & mira beneficentia, & ecclesiasticis beneficijs iuuerit. Beatum quoq; Bernardinum Senensem ordinis Minorum, in sanctos retulit, quòd prædicando, docendo, monendo, castigando etiam factiones Italiæ, Guelpham scilicet & Gibellinam, magna ex parte extinxerit, & Christianis hominibus benè beateq; viuendi viam ostenderit. Cuius corpus nũc etiam Aquilæ magna cum veneratione innititur.

CALIXTVS III.

ccxviij. Pont.

Alixtus tertius, Alphonsus cognomento Boria antea vocatus, natione Hispanus, patria Satiuẽsis, Valentinæ diœcesis, patre Iohãne, matre Frãcisca generosis parẽtibus natus, ac liberè educatus, cardinaliũ suffragijs pontifex creatur sexto Idus Aprilis. M.CCCC.LV. Is enim quartũdecimum natus annum, post prima literarum erudimenta ad Ilerdẽsẽ gymnasium missus, tantum studio & diligentia profecit, vt breui doctor in vtroq; iure factus, acutè ipse alijs ac perdoctè deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertiumdecimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatũ Ilerdensis Ecclesiæ ei contulit. Verùm cùm iã eius doctrina omnibus nota esset, ad Alphõsum Aragonum regem profectus, eius consilio & secretis statim adhibetur. Cùm aũt à Martino pontifice Ecclesiæ Maioricẽsis gubernator factus esset, persuaderentq; amici, vt Ecclesiã ipsam in titulũ acciperet, facturum se id renuit, quòd diceret, se expectare episcopatũ Valẽtinũ, quẽ haud ita multò pòst suo merito consecutus est. Cũ enim mortuo benedicto tertiodecimo, duo illi anticardinales, de quibus in Martino mentionẽ fecimus, Aegidiũ quendã Barchinonensem canonicũ in locũ demortui Panischolæ pontificẽ creassent, quẽ Clementem octauum appellabant, eò statim missus ab Alphonso rege, qui iam cum Martino pontifice in gratiam redierat, Alphonsus Boria est, non sine magno sui ac comitũ discrimine: adeò locus ille Panischolæ tyrannicè custodiebatur, & ab his potissimũ, quorũ maximè intererat discordias alere. Qui Alphonsus adeò rationibus & autoritate Aegidium ipsum ad sanitatẽ deduxit, vt posteà superueniente Petro Fuso Martini legato, pontificio nomine se abdicauerit, in potestatemq; põtificis deuenerit. Hanc ob rẽ Martinus & Aegidiũ Maioricẽsem, & Alphõsum Boriã Valentinum Episcopũ creauit. Orto deinde bello inter Alphonsum Aragoniæ, & Iohannẽ Castellæ reges, solus Alphonsus Boria delectus est, qui ad pacem & cõcordiam reges adhortaretur: quam septennio post inchoatum bellũ tanta cum diligẽtia cõposuit, contracta etiam inter eos affinitate, vt hodie quoq; aliquot illius fœderis

deris pacta seruentur. Verũ cùm posteà inualescente Basileensi concilio, rex Alphonsus, qui tũ in regno Neapolitano bellũ gerebat, rogaretur vt aliquẽ ex suis eò mitteret, Alphonso Boriæ id negotium demandauit: qui ægrè ferens rem tam perniciosi exempli sibi committi, cum regina egit Alphõsi vxore, vt in Italiam ad regẽ proficisceretur cum Ferdinando regis filio, eumq; adhortaretur, vt tandem post multos labores, & tot pericula adita, in quibus tum etiam frequenter versabatur, in patriam rediret. Rex aũt se id factur ũabnuens, hominem ad Eugenium misit, qui tum Florentiæ erat, quo cum de pace ageret. Vitelleschus enim Eugenij nomine regnũ Neopolitanum armato milite ingressus, longè ac latè oĩa populabat, prohibiturus quò minùs rex Neapoli, quam tum oppugnabat, potiretur. Cùm autem in longũ res protraheretur, Eugenioq; in mentem venisset viginti cardinales creare, Valentinum Episcopum horum in numerum retulerat. Quam quidẽ dignitatem constantissimè renuit, quòd diceret id sibi nequaquam integrũ esse, re præsertim ob quam venerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cum patriarcha Aquileiensis Tarracinam ad regem missus, pacem inter pontificem & regem cõposuisset, fœderaq; inijsset, quibus Valẽtinus Episcopus semper interfuit, autoritatemq; suam interposuit & diligẽtiam, adeò à pontifice diligi cœptus est, vt eum breui cardinalem creauerit, tituli sanctorum Quatuor coronatorum, Romamq; ad se accersierit, non minore modestia in cardinalatu vtens, quàm antea in episcopatu fecerat, ab omni pompa & inani gloria alienus semper fuit. In dicẽdis aũt in senatu sententijs ita grauis habebatur, vt nihil vnquam per adulationẽ & gratiam locutus sit. Mortuo deinde Eugenio, eiusq; successore Nicolao pontifice, Alphonsus Boria, vt dixi, in ædibus sancti Petri põtifex creatus, Calisti nomẽ de more suscipiens, bellũ Turcis statim indixit. Id se ante pontificatũ vouisse ostẽdens suo chirographo, his verbis scripto, quod in libro quodam suo extabat: Ego Calistus pontifex Deo omnipotenti voueo, & sanctæ indiuiduæ trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationibus, & demum quibuscunq; rebus potero, Turcos Christiani nominis hostes sæuissimos persecuturum. Admirati sunt omnes qui aderant, quòd pontificatus nomen sibi desumpsisset ante adeptam dignitatem, quodque homo senex ac ferè decrepitus, tantum animi haberet. Vt autem quod promiserat, re ipsa præstare posset, prædicatores per totam Europam statim misit, qui omnes Christianos in Turcos animarent, quique facultatum aliquid & opum suarum ad tantam expeditionem conferrent. Ex his autem facultatibus ad sedecim triremes Romæ ædificatas in hostem misit, patriarcha Aquileiensi præfecto, qui triennio maritima hostium Asianorum vexauit, insulas quasdam cepit, ac magnas calamitates hostibus intulit. Alphonsus autem rex & Burgundiæ dux crucis signum suscipientes, ituros se quoq; in hostem profitebantur, vel armatos milites eò missuros. Verùm vt res vno impetu mota est, ita etiã facilè resedit, principibus ipsis ob voluptatem rem tãtam & magnam gloriam pariturã omittentibus. At vero dum pontifex ipse in basilica Lateranẽsi coronaretur, duo milites, quorum alter sub comite Auerso, alter sub Neapolione Vrsino diuersarum partium ducibus militabat, de adolescente armigero contendentes, ita se mutuis vulneribus confecere, vt vterque statim perierit. Hanc ob rem Neapolio factionem Vrsinam ad arma conuocans, ædes, vbi comes Auersus diuertere consueuerat, diripuit, aberat tum comes. Ad Lateranum itaq; iturus Neapolio, vt comitem adoriretur, ægrè à Latino fratre & à camerario pontificis retẽtus est. Non poterat certè sine magna vrbis calamitate eò proficisci Neapolio, cũ tota Columnensium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis esset. Miserat & ad vtrunq; pontifex Iohannem Baruncellum, & Lælium de Valle aduocatos consistoriales, qui pacem inter eos componerent: atque hoc modo autoritate pontificis sedata sunt omnia, non tamen vetus simultas inter eos sublata est. Bello enim sæpiùs inter se cõcertarunt cum magno suorum incõmodo. Pontifex aũt ad transigenda negotia

pontificia animũ adijciens, B. Vincētij Hispani ordinis Prædicatorũ,& B. Edmũdi Anglici memor, eos in sanctos retulit: ob eamq; rem supplicationibus Deo gratias egit, ab Ecclesia Mineruæ vsq; ad sanctũ Petrũ continuato magno cleri ac populi Romani apparatu. Verùm ne quid ad disturbandã Ecclesiæ quietem deesset, rustici quidam Palũbaræ oppidi, quod in Sabinis est, extorres antea à Iacobo Sabello loci domino facti, domũ redeuntes, duobus Iacobi filijs obtruncatis, ecclesię oppidum ipsum se dedituros polliciti sunt: quod non modò Calistus renuit, verũetiam eò cardinalem Columnensem misit, qui in gratiam Iacobi eos redigeret. Tũ verò Neapolio veritus, ne cardinalis Palumbarã suo nomine occuparet, eò cũ militibus suis profectus, locũ ipsum aliquot dies obsedit. Verùm superueniente Matthæo Poiano & Francisco Sabello, ac plerisq; alijs militũ ductoribus pontificis ac cardinalis Colũnensis mandato, soluta obsidione Palumbaram ingressi, ad viginti rusticos, ex his potissimùm qui tumultũ concitauerãt, laqueo intereptos mẽbratim diuisere, cæteris exẽplum daturi, ne in dominos suos tam grande facinus molirentur. Apparente deinde paliquot dies cometa crinito & rubeo, cũ mathematici ingentem pestem, caritatem annonæ, magnam aliquam cladem futurã dicerent, ad auertendam iram Dei Calistus aliquot dierum supplicationes decreuit, vt si quid hominibus immineret, totum id in Turcos Christiani nominis hostes conuerteret. Mãdauit præterea, vt assiduo rogatu Deus flecteretur, in meridie cãpanis signum dari fidelibus omnibus, vt orationibus eos iuuarent, qui cõtra Turcos cõtinuò dimicabãt. Crediderim tum ego precibus omniũ Christianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Iohanne Vaiouado viro clarissimo, astante etiam Iohãne Capistrano ordinis minorum, crucemq; pro vexillo hostibus inferente, eos Bellogradum oppugnantes ingenti clade superasse. Ad sex enim hominum millia ex hostibus interfecta sunt, cum parua nostrorum manu, vt Caruagialla sancti Angeli cardinalis, ad pontificẽ & Dominicum Capranicũ sanctæ crucis cardinalem scripsit: hostium quoq; cõmeatus omnes, ad centũ & sexaginta bõbardę captę sunt: qua clade perterritus Turcus, Cõstantinopolim properè se recepit. Actũ de crudelissimo genere tũc certè fuisset, si Christiani principes omisis intestinis bellis & odijs, terra ac mari tantã victoriam prosecuti fuissent, queadmodum Calistus prędicabat & monebat. Verũ his resumptis viribus, & Trapezon priùs imperatore interẽpto, & Bosinã deinceps rege capto atq; interfecto, postea cepit, admonentibus Christianos oẽs his, qui rerũ experientia & locorum cognitione tantam cladẽ à longè tanquam è specula quadam præuidebãt. Nõ cessabat Calistus literis & nuncijs principes Christianos adhortari, vt in tanto malo oculos aliquãdo aperirẽt, frustra remedia deinceps quæsituros, vbi iã hostis inualuisset. Ecce aũt dũ vir bonus hæc meditatur & * prædicat, Iacobus Picenninus à Venetis discedens, cũ magno equitatu ac peditatu in agrum Senẽsem hostili animo descendit, repetens à Senẽsibus aliquot millia nummûm aureorũ, quę, vt dicebat, patri Nicolao, qui eorũ auspicijs quondam militauerat, ipsi merito debebant. Senenses aũt suæ reipublicæ consulturi, oẽs Italiæ principes ex fœdere in auxiliũ vocant, maximè verò pontificẽ: qui eos primò admonuit, vt ne quadrantẽ quidem Iacobo darent: deinceps verò & milites suos cõntra Picennium ipsum misit, ac principes Italiæ adhortatus est, vt idem ipsi facerent, ne aliquod graue incendium in Italia excitaret, quod nõ ita facilè extingui posset. Veriti omnes, ne id certè eueniret quod põtifex prædicabat, auxilia properè Senensibus misere. Solus autẽ Alphonsus, q Iacobo fauebat, hominemq; ad se vocauerat, eius beneuolẽtiæ memor, quam anteã cũ patre Nicolao Picennino cõtraxerat, Senensibus ex fœdere auxilio non fuit, immò verò & comitẽ Petilianũ in Senenses ita cõcitauerat, vt tanti mali prima causa inde exorta videatur. Verùm superueniẽtibus auxiliaribus copijs, tũ à Francisco Sfortia, tum à Venetis, eò redactus est Picenninus aliquot prelijs, si nõ fusus, at mutilatus & debilitatus, maximè verò ad Orbatellum, vt conscensis Alphonsi

phonsi triremibus, quæ ad hominem missæ sunt, rerum omnium inopia laborantem, in regnum tanta re frustrà tentata, profectus sit. Quare & Calisti & sociorum opera atque auxilio Senenses magno periculo liberati sunt, qui non minùs intestino, quàm externo bello laborabant, cùm non deessent ciues quidam, qui spreta libertate factionẽ Alphonsi sequerentur, quorum etiam opera tantum bellum concitatum crediderim. Sed ciues benè sentientes, aut pulsis aut cæsis malè de patria merentibus, libertatem, quam tum magno labore & sumptu peperere, nunc etiam, & quidẽ diligenter, tuentur. Animaduertere & tum acerrimè in militarem licentiam & transfugas, interfecto Giberto Corrigia, eiusq; milite in prædam dato. Paululum quoq; absuit, quin idem etiam Sigismundo Malatestæ acciderit, qui tum eorum stipẽdio militabat, quiq; & bellum in longum ducebat, & prædam ex agris eorũ non aliter abigebat, ac si hostis esset. Eodẽ quoq; anno tantus in regno Neapolitano terræmotus exortus est Nonis Decembrib. vt & multa tẽpla, & plures ædes cũ magno hominũ ac pecorũ interitu corruerint, maximè verò Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auersæ, cæterisq; veteris Campaniæ vrbibus: quarum ruinas ego cũ maxima admiratione deinceps inspexi, dum cernẽdæ vetustatis studiosus eò me contuli. Repetebat tum votũ Alphonsus tertio quoq; verbo, quod in Turcos fecerat, & se quod vouerat, breui facturum dicebat: verùm nec sic quoque impelli ad sanctam militiam potuit, adeò erat illecebris Neapolitani regni irretitus. Calistus autem sedatis Italiæ rebus, nouem cardinales creat: quorum duo ex sororibus fuere eius nepotes, Rodoricus Boria, & Lucius Iohannes cognomento Miliano, ex sorore nepos. Aeneam quoq; Senensem Episcopum cardinalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dum Senenses bello vexarentur, vsus fuerat. Verùm mortuo comite Tagliacocij, quem superiore anno pontifex vrbis præfectum creauerat, statim inter Auersæ comitem & Neapolionem Vrsinum orta dissensio est, cùm Auersæ comes Monticellum non longè à Tibure positum occupasset, quòd diceret eam hæreditatem ad nurum suam pertinere comitis filiam, contrà instaret Neapolio, id suum esse debere iure hæreditario, quippe quum comes ipse ex gente Vrsina haberetur. Ex altercatione autem duorum de hæreditate inter se, armis etiam concertantium, maxima damna populus Romanus tum certè perpessus est. Verùm composita hac etiam controuersia, iussu vtroque ab armis discedere, Calistus Boriam nepotem suum & vrbis præfectum creauit in locum demortui comitis, & eundem militibus ecclesiasticis præfecit, quò faciliùs barones vrbis Romæ in officio contineret. Mortuo verò non ita multò pòst Alphonso, hærede legitimo carente, tanti animi Calistus fuit, vt regnum illud repetere sit ausus, dictitans id ad sedem apostolicam Alphonsi morte iure feudatario deuolutum esse. Parabantur iam vtrinque arma, nec Ferdinandus Alphonsi hæres animos hominis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudinem. Verùm etiam eius morte disturbata sunt omnia, & tanto metu Ferdinandus liberatus est. Moritur autem Calistus pótificatus sui anno tertio, mense tertio, die decimosexto, sepeliturque in Vaticano ad sinistram basilicæ sancti Petri in templo rotundo, quod sanctæ Mariæ in febribus dedicatum est, Nicolai impensa antea restitutum. Moritur etiam non multò pòst Borias nepos, qui in ciuitatem veterem confugerat, Vrsinæ familiæ odia declinans, quæ ipse contraxerat, dum alteri factioni magis fauet. Calistus autem in omni vita vir integerrimus est habitus: sed hæc eius præcipua laus est, quòd dum Episcopus esset aut cardinalis, beneficium aliquod in commendatione nunquàm voluit, dicens se vna sponsa, & quidem virgine contentum esse, hoc est, Ecclesia Valentina, vt ius pontificium mandat. Eleemosinas præterea pauperibus Christi & seruis Dei frequentes dabat, tum publicè, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis collocabat. Nobiles ad inopiã redactos, sua impensa in vita retinebat. Vtebat & munificentia erga principes, quãdo opus erat, maximè verò erga eos, qui nomẽ Christianũ autoritate & opibus

opibus suis iuuare poterant. Ad Vsumcassanum, Persarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Lodouicum Bononiensem ordinis sancti Francisci fratrem misit cum multis & magnis muneribus, eos in Turcum excitans, qui persuasu hominis & magnas Turcis calamitates intulere, & oratores suos, quos ad Calistum destinauerant, ad Pium pontificem demùm misit: quos certè cùm admiratione, tum ob interualla locorum, vnde venerat, tum vel propter habitum nostris oculis insuetum inspeximus. Ferunt Vsumcassanum, superatis persæpè hostibus, ad pontificem scripsisse, se quidem victoriam ex hoste reportasse ob preces ab eo ad Deum habitas, eiusque beneficij diuini potiùs quàm humani se aliquando memorem futurum. Inchoata hæc amicitia à Calisto est, quam nunc constanter Christiani cum ipso principe retinent, qui Turcum continuis prælijs vexat. In ædificijs autem paruos sumptus fecit, quòd ei parùm viuere licuit, quodque pecunias in vsum tanti & tam periculosi belli colligebat. Restituit solùm sanctæ Priscæ in Auentino templum, & mœnia vrbis dirupta ac ferè solo æquata. Aulea tamen quædam auro intertexta ab eo empta cernuntur. In victu suo parcus est habitus, in sermone modestissimus. Facilis aditu, quantum ei per ætatem licebat: Iam enim octogesimum attigerat annum, nec tamen de studijs suis quicquam remiserat. Legebat ipse, aut legentes audiebat, si quid in tanto rerum fastidio ei temporis supererat. Officium transfigurationis Domini nostri Iesu Christi ipse composuit, iussitque eo modo atque cum his indulgentijs celebrari, quibus celebritas corporis Christi in pretio habetur. Oratores ad se venientes mira beneuolentia complectebatur, quorum precibus aut postulatis ab honesto discedere nunquàm voluit. Hanc ob rem cum Alphonso simultates exercuit, quòd is peteret episcopatus interdum bis dari, quibus vel propter ætatem, vel ignorationem tum literarum, tum rerum humanarum, committi nequaquam debebant. Moriens autem Calistus, centum & quindecim millia nummûm aureorum reliquit, quos in vsus bellicos contra Turcos comparauerat. Dum autem Calisti funus celebraretur, moritur & Dominicus sanctæ crucis cardinalis, & summus pœnitentiarius, vir quidem grauis ac sapientissimus, sepeliturque in templo Mineruæ, bonis omnibus præ dolore lachrymantibus.

PIVS II.

ccxix. Pôt. Ius secundus, Aeneas cognomento Picolhomineus anteà vocatus, natione Italus, Senis oriundus, Corsiniani ortus, patre Siluio, matre Victoria, patrum omnium consensu pontifex creatur tertiodecimo Calendas Septembris, millesimo quadringentesimo quinquagesimooctauo. Nam pater eius à plebe Senensi cum reliqua nobilitate è republica deiectus, vt ad fundum gentilicium Corsinianum vallis Vrciæ oppidum se conferens, infantem eo loci ex vxore suscepit. Nato puero, Aeneas Sylulus nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem visa est sibi infantem cum mitra parere, quæ (vt pronæ semper in peius mentes hominum sunt) verita est, ne somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet, neque anteà huiusce modi suspicione leuari potuit, quàm posteà intellexerit filium Tergestinum Episcopum designatum fuisse: quo nuncio omni prorsus metu liberata, immortali Deo gratias egit, quòd defunctum meliore fato, quàm ipsa coniectauerat, filium sibi videre contigisset. Priùs tamen cùm iam per ætatem discere aliquid potuisset, Corsiniani singulari memoria & summa docilitate Grammaticam didicit, parcè adeò ac duriter vitam ducens, vt omnia ruris officia ob inopiam adire sit coactus. Annum verò decimum & octauum agens, Senas proficiscitur, vbi à necessarijs & cognatis adiutus, poetas primò, mox oratores audiuit: quibus facultatibus tantùm ingenio & diligentia valuit, vt breui præclara poemata Latina & Hetrusca lingua ediderit, ludens credo in amorem, quo ætas illa ma-

1458

illa maximè conflictatur. Inde verò ad ius ciuile se contulit: quod profectò non ita multò pòst deserere coactus est. Orto namq; inter Senenses & Florentinos bello, caritatem annonæ veritus, & nobilitatem plebi Senensi suspectam cernens, voluntarium sibi velut exilium adsciuit, secutus amplissimum virum Dominicum Capranicum, qui tum Senis iter faciens, ad Basileense concilium proficiscebatur, questum iniurias ab Eugenio pontifice sibi illatas propter denegatum galerũ cardinalatus insigne, quo etiam absentem Martinus ob eius virtutem & integritatem meritò donauerat. Huius igitur contubernio vsus, post longos itineris labores superatis alpibus cælo vicinis, & congelatis niuibus opertis, per inferni pontem, Lucernæ lacum, Heluetiorum campos, Basileam tandem peruenit. Quo in conuentu, etsi multa negocia Aeneæ Dominici secretario obuenerint, semper tamen est aliquid otij suffuratus, quod literis traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouentum omnem Eugenius denegabat, relinquere nõ sine lachrymis cogitur, Bartholomæum Nouariensem Episcopum secutus: quo cum Florentiam, vbi Eugenius pontifex erat, peruenit. Sed hunc quoque in iudicium ob crimen læsæ maiestatis ab Eugenio accersitum, Aeneas relinquere impellitur, Nicolaum sanctæ crucis cardinalem secutus, patrem certè optimum, ac omnium opinione sanctissimum, qui Attrebatum profectus Eugenij iussu, vbi conuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgundiæ, qui cum Anglis sentiebat, & regem Franciæ composuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao, quẽ Veneti ac Philippus Mediolani dux autorem componendæ pacis requirebant, Aeneas non admodum Eugenio gratus Basileam proficiscens, magno semper in honore apud omnes est habitus. Fuit enim scriba in Synodo illa celeberrima, & literarum Apostolicarum abbreuiator: Duodecimuir, qui magistratus in tanto conuentu censorius habebatur. Nihil enim publicè per quempiam agi poterat, nisi horum grauissima autoritas interuenisset: & si qui admissi ad consultandum de rebus conciliaribus minimè idonei habiti sunt, horum iussu senatu mouebantur. Erant in eo concilio quatuor conuentus, qui deputationes more aulico vocabanẽ, apud quos de fide, de pace, de reformatione, de communibus agebatur. His magistratibus singuli præsidentes singulis mensibus præficiebantur. In deputatione fidei, cui Aeneas erat asscriptus, sæpe præsedit. Inter collatores beneficiorum bis quoque electus. In eo autem conuentu persæpè orauit, sed illa eius oratio egregia & elegans est habita, qua in eligenda concilij sede idonea, Auenioni, * Vtinæ, Florentiæ, Papiam anteferendam ostendit, rerum opportunitate, situ loci, ædium priuatarum magnificentia, cæli benignitate & clementia, commoditate rerum omnium, quæ vrbi possunt importari, liberalitate Philippi ducis. Cùm verò aliquid per nationes agendum erat, vnus semper ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præesset, tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes verò plures concilij causa obiuit, Argentinam tertiò, Tridentum semel, Constantiam secundò, Frãcofordiam semel, in Sabaudiam iterum mittitur. Designato autem post longas consultationes concilij in pontificem Felice, Eugenioq; excluso, cùm octo viri ex vnaquaque natione deligerentur, quibus summa potestas in rebus conciliaribus permitteretur, Aeneas pontificis secretarius, magistratum illum vltrò oblatum renuit. Orator deinde ad Fredericum imperatorem à Felice missus, tantum dexteritate ingenij apud hominem valuit, vt eum corona poetica donatum, in amicos & protonotarium receperit: ita eos Germani appellant, quos principes secretis adhibent. Relatus deinde in senatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus consulit, tantum valuit doctrina & autoritate, vt facilis in quauis re ad ingenium pertinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit. Interim verò cùm de abolendo schismate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusq; rei causa ad pontificem Aeneas proficisceretur, Senis aliquandiu

quandiu moratus, à suis vehementer rogatur, ne ad Eugenium proficisceretur: veriti enim sunt, ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quòd eius autoritas in Basileensi concilio ab Aenea epistolis & orationibus persæpè impugnata diceretur. At homo constans sua innocentia fretus, spretis cognatorum precibus, Romam proficiscens, se primùm apud Eugenium eleganti oratione purgat, quòd eorum autoritatem secutus esset, quorum sententia Basileense concilium fuerat approbatum. Deinde verò his de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore venerat. Missis deinde in Germaniam duobus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter verò Iohannes Caruagialla, tandem horum virtute & Aeneæ industria, vt in Nicolao diximus, neutralitas sublata est. Vt verò etiam id rebus, non verbis tantùm appareret, imperator Aeneam ipsum Romam mittit, qui Eugenio publicè diceret, se ac Germanos omnes in humanis diuinisque ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autē eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrum deligitur, Aeneas conclaui præfuit: nullus enim orator tum in vrbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi venia, dum ab Eugenio subdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, Episcopus Tergestinus moritur, in cuius locum Aeneas, se quidem inscio, à pontifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea vicecomite sine hærede mortuo, à Cæsare ad Mediolanenses orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio vrbis hæreditario, deq; fide seruanda: cui quidem si populus ille obtemperasset, adhuc fortasse libertate vteretur. Secundò verò ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem patientes, obsidente Mediolanum Francisco Sfortia, vrbem ipsam cum maximo discrimine ingreditur, relictis ad Nouicomium collegis, quos timor ab officio deterruerat. Inde autem re infecta abiens, imperatoris mandato ad Alphonsum Aragoniæ regem proficiscens, Episcopus Senensis, vnde originem ducebat, à Nicolao creatur. Composita deinde inter Alphonsum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens, eum semper adhortatus est, vt primo quoque tempore in Italiam ad accipiendam imperij coronam proficisceretur. Vnde Fredericus iter in Italiam ingressus, Aeneam præmisit, vt Leonoræ vxori è Lusitania vel Portugalia, vt nunc dicitur, ad Hetruscum littus peruēturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui vbi Senas peruenit, non diu in vrbe moratus, populo suspectus esse cœpit, ne aduentante imperatore, pulsis popularibus optimates reipublicæ gubernandæ præficeret. Aeneas igitur vt populum suspicione leuaret, Thalamonē, quò Leonoram peruenturam putabat, proficiscitur: non tamen ob eius discessum quieuere popularium animi. Relegata namq; per agros ad tempus omnis nobilitas est, cui paulò pòst, vt mutabiles sunt popularium mentes, redeundi in vrbem potestas facta est, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modestia. Is verò Pisas contendens, quò Lusitanos applicuisse tum intellexerat, puellam vni sibi creditam ad imperatorē, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde proficiscens, & priuatim & publicè (dum Cæsar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator præterea ad Alphonsum salutandi hominis causā iturus, Ladislaum regium adolescentem, quem Pannonij & Boemi furtim ab eo abducere sæpè tentauerant, Romæ sub tutela & custodia Aeneæ, qui plurimam fidem præstabat, reliquit. Imperator autem Romam iterum rediens, cùm gratias pontifici egisset, Ferrariam proficiscitur, Borsioque Estensi Mutinæ duce creato, vbi Germaniam attigisset, Aeneam statim ex mādato pontificis cum summa potestate oratorem in Boemiam, & omnes Austriæ ciuitates mittit: orta namq; erat inter eas & imperatorem controuersia pro Ladislao rege, quem illæ ad se mitti postulabant. Sublata autem tanta controuersia, ac pace inter vtrosque composita, Aeneas haud ita multò pòst ad conuentum Ratisponensem mittitur, vbi imperatorias vices gerens, præsente Philippo Burgundiæ duce, & Lodouico Baioariæ, de immanitate Turcorum, & de calamitate reipub. Christianę tanta contentione dixit,

dixit, vt omnibus gemitum & lachrymas excusserit, præcipuè autem Philippum Burgundum ad eam expeditionem adeò animare visus est, vt bellum statim omnium consensu decerneretur: quod postea omissum est eorum ambitione & stultitia, qui cuncta sibi deberi putabant. Aeneas verò ingrauescente iam ætate, tædio laborum, ac diutina inter exteras gentes peregrinatione fessus, redire Senas ad lares patrios instituerat, quem tamen facilè imperator è sententia mouit, cùm diceret, sibi in animo esse, Turcis ipsis bellum inferre. Missus itaq; ob eã rem ad Frãcofordiensem conuentum, Germanos principes, qui ex tota prouincia eò conuenerant, grauissima & longa oratione ad bellum periculosum & necessarium, multis rationibus adhortatur. Visus est quidem omnes vehementer commouere. Verùm hoc naturâ compertum est, eorum animos citò residere, quorũ affectus perfacilè mouentur. Tertius item eadem de re in noua ciuitate conuentus habetur, in quo Aeneas mirificè annixus pedibus & manibus est, vt aiunt, rem ex sententia perficere, priuatim & publicè vnumquenq; ad id bellũ cohortando, quò salus Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Christiani nominis continebatur. Nec aberat à spe perficiendæ rei, cùm subitò nunciatum est, Nicolaum pontificem è vita migrasse, cuius in morte disturbata sunt omnia: nam & conuentus soluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, persuadere imperatori annixi sunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, nisi quædam ad pragmaticam tẽdentia ab ipsis priùs impetrassent, quòd dicerent, Germanis longè peiorem conditionẽ esse, quàm vel Gallis vel Italis, quorum serui, Italorum in primis, ni res immutarẽtur, meritò esse dicebantur. Nec certè procul abfuit, quin imperator tumultuantibus obsequeretur. Quo minùs autem id fieret, grauissima Aeneæ autoritas intercessit: cuius hæc fuit apud Cæsarem sententia, Inter principes etiam de magnis rebus inter se dissidentes, pacem aliquando & amicitiam componi posse: At inter principem & populum immortale odium semper interuenisse: quare dicebat, satiùs sibi videri cum pontifice sentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare, quorũ mentes non ratione, sed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator, spreta populorum postulatione, Aeneam oratorem deligit, qui ad Calistum mitteretur. Is autem Romam profectus, cum Frederici iuramentum pontifici de more exhibet, collaudato quantum satis erat vtroq;, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo, adeo erat ad eam rem animatus. Videbat enim vir sapientissimus, id quod postea vsu accidit, barbaros victoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde verò ad pacem Italiæ conuersus, qua perfecta, bellum Turco inferri posse existimabat, pontificem ad eam rem vehementer adhortatur. Premebantur tum Senenses comitis Petiliani & Iacobi Picennini armis, qui Alphonsi potius quàm proprijs auspicijs bellum illud gerebant. Vt igitur omnis belli vis extingueretur, Aeneas iussu pontificis & ciuium suorum rogatu, Neapolim ad Alphonsum proficiscitur, quò etiam totius fermè Italiæ legati de pace acturi conuenerãt: quibus cum certè vsq; ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verùm superueniente Aenea, tum demum sibi de pace conuenturum dixit, quãdo is quidem, quem vnicè diligebat, ad se ob eam rem accessisset. Impetrata itaq; pace, ac liberata ab hoste patria, apud Alphonsum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menses fuit: quo tempore seruata opportunitate hominem elegãti & copiosissima oratione ad bellum maritimum orientalibus inferendum perpulit. Inde verò Romã abiens, iter in patriam facturus, à Calisto pontifice retentus est, à quo etiam non multò pòst patrum omnium consensu in numerum cardinalium refertur. Apud Calistum verò tantæ autoritatis & gratiæ fuit, vt hominem impulerit oratores ad Senenses mittere, qui tum ciuili discordia laborabãt, vt populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarentur. At verò dũ in balneis Viterbianis valetudinis causa esset, historiamq; Boemicam inchoasset, mortuo Calisto Romam statim redijt, cuius expectatio tanta fuit, vt magna pars

populi Rom. officij causa obuiam progressa, hominem, quasi diuinarêt, vt pontificem salutant. Ad hunc enim consensu omnium pontificatus deferebatur. Ingressus itaque conclaue, patrum omnium suffragijs pontifex maximus, vt dixi, creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio Nonas Septemb. pontificali apparatu basilicam Petri ingressus est, cùm Deo immortali gratias egisset, se totum, confirmata priùs Ecclesiæ ditione, ad curam reipublicæ Christianę cõuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in Vmbria exortum, Iacobo Picennino duce rerum nouarum cupido, statim eo pontifice sublatum est, Asisium & Nuceria ab hoste recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigismundum Malatestam, quod difficillimum factu videbatur, compositę induciæ, quò Mantuam omnibus, vbi communem Christianorum conuentum indixerat, tutò proficisci liceret. Creato autem principe Columnensi vrbis præfecto in locum demortui Boriæ, relictoque Romæ legato Nicolao Cusa sancti Petri ad vincula cardinali, media hyeme ab vrbe discedit, per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili discordia ad bellum potiùs quàm ad pacem spectare videbantur, populos ad cõcordiam & quieté adhortatur. Mantuam postremò vndequaque ventum est. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum vis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quę non aut principes, aut legatos eò miserit. Actum denique est in illo celeberrimo conuentu, Pio ipso dicente, vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ sententiæ, qua id ratione geri posset. Propositum periculum quod ceruicibus Christianorum immineret. Motæ sunt omnibus lachrymæ, cùm eorum calamitates exponerentur, qui à barbaris in grauissimam seruitutem quotidie abducebantur. Incensi animi, cùm ostenderet, Turcos occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos. Nil est certè ab eo prætermissum, quod ad mouendos Christianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij laus fuit, quòd cùm sæpiùs ijsdem de rebus loqueretur, diuersa semper visus est dicere, tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis, quòd Ferdinandum Alphonsi filium in regno Neapolitano confirmasset, quòd eundem corona regia donasset, tribus actionibus acerrimè confutauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cùm tota ferè Europa relicto externo bello, ad intestinum animos atq; arma conuertit. Surgunt Germani, partim in seipsos, partim in Pannonios, quorum opera tantum tamque necessarium bellum magna ex parte confici potuisset. Excitatur Britannia duplici factione, quarum altera veteré in insula regem, altera nouum, fugato vetere, retinere conatur. Surgunt præterea Hispani Barchinonensibus auxilio futuri, quos Aragoniæ rex Gallorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad disturbanda omnia deesset, Italia Europæ caput, relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Aquilia, quo Iohannes Renati regis filius, Ferdinandũ regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta est, cùm ij Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaque omisso Mantuano conuentu, ad sedandos motus in Herruriam rediens, Viterbium ab aduersa factione per fraudem occupatum, haud magno negotio recipit. Picentes ob fines domesticos acerrimis bellis exagitati, partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur. Vmbros simili contentione distractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, autoritate sua tandem sedauit. Senensium rempublicam sublatis seditionibus omnibus, quibus triennio antè laborauerant, constituit. Exules quosdã, viros certè præclaros, in patriam restituit. Nobilibus reipub. administrationem reddidit: in Sabinorum verò perfidiam animaduersum est, quòd hostem publicum commeatu & transitu iuuissent. Romæ grauissimos tumultus sicariorum repressit, capto cum aliquot socijs Tiburtio Angeli Masiani filio, quem diximus à Nicolao ob cõiurationem interemptum, & laqueo ad fenestras capitolij suspensum, quòd ausi fuissent templum Pantheon occupare, atq; inde tanquam ex arce in optimũ quemq; grassari.
Tyran-

Tyrannos quoſdam ad res nouas ſpectantes, è finibus eccleſiæ bello ſubmouit: neminem vnquam bello attigit, ad quem legatos non priùs miſerit, ſi quo modo ad ſanitatẽ ratióibus adduci poſſet. Fredericum Vrbinatem copiarum ſuarum ducẽ, Alexãdro Sfortia in Marſos miſit, qui Iacobũ Picenninũ remoraretur à Renato mercede conductũ, ne in Apulia ad Gallos Ferdinandũ bello vexantes tranſiret. Ferdinando autem ad * Sardinum fugato auxilio fuit, quo minùs regno ſpoliaretur, veritus, ne ſi Galli regnum occupaſſent, victoria elati, libertatẽ Italiæ ſubuerterent. Legatorum à Gallis venientium minas & pollicitationes, quibus ſe à Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facilè contempſit: Sigiſmundi Malateſtæ eccleſiæ Romanæ vectigalis furores ac rabiem, cenſuris & armis compreſsit. Is enim ſpreto fœdere, quod inter ſe & Ferdinandum fuerat à pontifice ictum, caſtella omnia ob ſeruandam fidem data, contra ius faſque vi cepit. Legatum eccleſiæ Romanæ ad * Nidaſturem fugauit, Picentibus bella intulit. Huius verò rabies ſequenti anno ad Senogalliam Frederico Vrbinate & Neapolione Vrſino ducibus, graui prælio compreſſa & caſtigata eſt, recuperata Senogallia. Expugnatum Fortunæ fanũ, Nicolao Piſtorieñſi cardinali ſanctæ Cęciliæ legato, ac magna pars Ariminenſis agri ei adempta eſt, ne poſſet aliquando ad rebellionem ſpectare. Pugnatum eſt præterea non ita multò pòſt à Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum: quo prælio princeps Tarentinus ac plerique alij, qui nouarum rerum cupidi Gallica ſequebantur arma, adeò ſunt perterriti, vt ſupplices à rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint ferè omnes, præter paucos, quos poſtea rex bello inſecut*, aut regno expulit, aut ad ſanitatẽ redegit. Pius autem duobus maximis ac grauiſsimis bellis liberatus, expeditionem Aſiaticam, quæ in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omiſſa, repetit, ſocios belli Vngariæ regem, Philippum Burgundiæ ducem, ac Venetos, quòd hi promptiores ad eã rem eſſe viderẽtur, ſibi adiũgit. Oratores & nuncios cum literis apoſtolicis ad gẽtes & nationes Chriſtianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellnm tamq; neceſſarium adhortarentur. Ipſe interim Senas proficiſcitur, iturus vbi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potiſsimùm eius ægritudinem lenire videbantur. Ibi autem cognoſcit, Philippum Burgundum, qui ſemet venturum cum milite & claſſe vouerat, à tanta pollicitatione deſtitiſſe. Intelligit præterea multos eſſe principes ac populos, non exteros modò, ſed Italos quoque, qui ambitione & liuore rem tantam diſturbare conarentur, quia eos viderent nobiliſsima præmia reportaturos, qui tantam belli molem ſubirent. Hos autem (vt pontificem decuit) admonitionibus ad ſanitatem reducere conatus eſt. Relictis verò balneis, ad vrbem proficiſcitur, vbi vehementi dolore pedum & graui febre dies aliquot laborauit: qua ex re factum eſt, vt Nonis Iunij, quemadmodum publico decreto enunciauerat, Anconæ eſſe nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine, oratores à rege Gallorum & Burgundiæ duce venientes, eiuſque moram excuſantes, audit. Vocatis deinde ad ſe patribus cardinalibus, regi Boemiæ de fide catholica malè ſentienti diem dicit. Inde ab vrbe diſcedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes, Anconã lectica iacens defertur. In itinere autem magnã vim hominũ ex Germania, Gallia, Hiſpania venientium ad bellum Turcis indictum offendit: quorum magnam partem abſolutam peccatis, Germanorum potiſsimùm, in patriam remiſit, quòd minùs idonei bello gerendo eſſent, quodq; etiam belli impenſam, vt in literis apoſtolicis continebatur, ſecum non detuliſſent. Dum claſſem, quæ paſſim in portubus ſuperi inferiq; maris ad tantum bellum fuerat ædificata, dumque Venetorum ducem belli ſocium Anconæ expectat, diutina & lenta febri afflictatus, moritur anno ſexageſimoquarto ſupra quadringentos & mille, ſeptimodecimo calendas Septembris, horam circiter tertiam noctis, anno verò pontificatus ſexto, diebus ſex minus. Tantæ autem conſtantiæ & fortitudinis fuit, vt tota

* Sarnum.

* Nulaſturen.

1464

ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligendi causas diuersarum gentium audiendi, inhibendi, decernendi, iudicandi, signandi, admonendi, castigandi, intermiserit nunquam. Eo autem die quo è vita migrauit, duas horas ante extremum vitæ spatium patres cardinales ad se vocatos constanti animo & voce non inconcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus est: quibus item honorem summi Dei, dignitatem Ecclesiæ Romanæ, bellum à se in Turcos susceptum, salutem animæ suæ, familiam omnem, nepotes verò maximè si commendatione dignos se præstiterint, constanti ac graui oratione commēdauit. Petijt spontè sacramenta omnia, & signa integerrimi Christiani omnibus in rebus præ se tulit. Præterea verò acerrimè tum quidem disputauit cum Laurētio Rouerella Episcopo Ferrariensi theologo doctissimo, liceret ne extremam vnctionem iterare, qua semel inunctus fuerat, dum Basileæ pestilentia grauissimè ægrotaret. Orationes canonicas vt intermitteret in tanta animi anxietate, neque domesticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanasij constanter pronunciauit, & pronunciatum, verissimum ac sanctissimum esse dixit. Non mortem exhorruit, non perturbationis, aut inconstantiæ, dum supremum spiritum efflaret, signum aliquod edidit. Extinctus profectò magis quàm mortuus dici potest, adeò longis ægritudinibus maceratus erat. Vt corpus suum Romam deferretur, suis mandauit. Affirmant polinctores, viuacissimum cor in homine inuentum. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri veste induta, ac lachrymis squalida. Peractis autem de more exequijs, in basilica sancti Petri conditur ad altare sancti Andreæ, sepulchro Francisci cardinalis Senensis impensa condito cum hoc epitaphio: PIVS SECVNDVS PONTIFEX MAXIMVS NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS, GENTE PICOLHOMINEA: sedit annos sex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Christianorū Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atq; extra Italiā restitit: Catharinam Senensem inter sanctas Christi retulit: pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Aragonēsem in regnum Siciliæ cis fretum restituit: rem Ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primum aluminis apud Tolfam restituit, cultor iustitię & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorū cum suo senatu commilitones Christi habuit. Relatus in vrbē est patrum decreto, & hîc cōditus, vbi caput Andreę Apostoli ad se ex Peloponneso aduectum collocari iusserat. Vixit annos quinquagintaocto, mēses nouē, dies septem & viginti. Collegio aūt cardinaliū quinq; & quadraginta millia nummūm aureorum, à vectigalibus Ecclesiæ pensum, ob indictum Turcis bellum reliquit* Has autem pecunias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Christophoro Mauto Venetorum duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus vndecim applicuerat, committunt his conditionibus, vt nauigijs pro eorum arbitrio bello nauali vterentur, pecunias verò stipendij nomine ad Matthiam Vngarorum regem mitterent, bellum assiduò cum Turcis gerentem. Mortuus est vir fortitudinis certę, ac prudentiæ singularis, & qui non ad otium, ad segnitiem, sed ad res agendas, & maximas quidem natus videbatur. Augere maiestatē pontificis conatus est semp. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos in se aut Ecclesiasticum quēpiam delinquentes, bello, cēsuris, interdictis, execrationibus persequi prius destitit, quàm eos ad sanitatem redijsse cognouerit. Lodouico autem regi Gallorū aduersatus est, quòd libertatem Ecclesiæ minuere conaretur, cū ab eo antea pragmaticam Ecclesiæ Romanæ perniciosissimam pestē extorsisset. Borsio duci Mutinensi minatus est, quòd ipse Romanæ Ecclesiæ censuarius, & Sigismundo Malatestæ hosti Ecclesiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigismundū verò Austriæ ducem grauissimis censuris persecutus, quòd Nicolaum Cusanum cardinalem ad vincula Petri cepisset, ac comprehensum aliquandiu in carcere detinuisset. Dieterum Isember-

Isembergensem Maguntinum antistitem, male de Ecclesia Romana sentientem, sede depulit, inq; eius locum alterum suffecit. Beneuẽtanum archiepiscopum cõtra eius voluntatem res nouas molientem, Beneuentumq; Gallis prodere conantem, archiepiscopatu mouit. Franciscum Copinum plus autoritatis cum magna pernicie & clade hominum in legatione Britannica sibi vendicantem, quàm ei à sede apostolica concessum fuerat, episcopatu Interamnensi priuauit. Tarracinum, Beneuẽtum, Soram, Arpinum, ac magnam partem Hernicorum, quæ nunc Campania vocatur, in deditionem Ecclesiæ redegit. Nil regibus, nil ducibus, nil populis timore & auaritia cõcesit vnquam. Quosdam verò seuerissimè arguit, quòd ea peterent quæ sine ecclesiæ detrimẽto & eius ignominia fieri nullo modo possent. Tantum terroris dominis quibusdã, Italicis præsertim iniecit, vt officio & fide nil antiquius ducerent. Vt hostes publicos constanter persecutus est, sic amicos humanissimè ac officiosissimè fouit. Fredericum Romanorũ imperatorem, Matthiã Vngarorum regem, Ferdinandum Alphonsi filium, Philippum Burgundũ, Franciscum Sfortiam, Lodouicum Gonzagam vehementer dilexit. xij. cardinales suo pontificatu veteribus addidit, Reatinum, Spoletinum, Tranensem, Alexaudrum Saxoferratensem, Bartholomæum Rouerellam, Iacobum Lucensem, Franciscum Laodamiæ sororis suæ filium, Franciscum Gõzagam, Lodouici principis filium. Hi omnes Italici sunt habiti. Ex transalpinis, Salleburgensem, Lodouicum Libretum Attrebatensem, Vergelensem. Viuendi autem rationẽ ita partiebatur, vt otij & desidiæ accusari nullo modo posset. Surgebat mane aurora illucescẽte, & habita ratiõe valetudinis, ac re diuina castè & piè facta, ad negotia publica statim egrediebatur. Functus officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus, prandebat. Mediocri cibo vtebatur, non exquisito & lauto. Cibos rarò sibi apparari iussit, quod apponebatur hoc edebat. Vini parcissimus, dilutiq; ac lenis magis quàm austeri amator. Sumpto cibo dimidium horæ cum domesticis aut fabulabatur, aut disputabat. Cubiculum deinde ingressus, cùm paululum quieuisset, horis canonicis de more repetitis, tãdiu legebat aut scribebat, donec ei per munera publica licuisset. Idem faciebat noctu, quod die post cœnam: nã & legebat & dictabat vsq; ad multam noctem in lecto iacens, nec amplius quàm horis quinque aut sex quiescebat. Homo fuit staturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciẽ ante dies senectam præ se ferentem. Aspectu seueritatem facilitate conditam ostendebat. Circa cultum corporis neq; morosus, neq; negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famem tolerauit: Robustum ei corpus natura dederat, quod tamen longæ peregrinationes, & crebri labores, & frequentes vigiliæ attriuerant. Accedebant morbi eius familiarissimi, tussis, calculus & podagra: quibus ita persæpè cruciabatur, vt præter vnicam vocem nil ei, quare viuus dici posset, relictum videretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, verborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantũ collegit, tantum erogauit, quarũ neq; studiosus, neq; aspernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur, interesse nunquam voluit. Fouere ingenia suorum temporum non est visus, quòd tria grauissima bella ab eo suscepta, ærarium pontificium ita continuò exhauserat, vt ære alieno, ac magno quidem sæpe premeretur. Multos tamen muneribus aulicis & beneficijs ecclesiasticis iuuit, literatos dico. Orantes aut poemata recitantes libenter audiuit, eorumq; indicio, qui aliquid sapere viderentur, sua scripta cõmisit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facilè collegit, collectam facillimè repressit. Lacessentibus eum conuitijs & dictis petulantioribus constanter ignouit, ni sedi apostolicæ facta esset iniuria: cuius dignitatem adeo acriter tutatus est semper, vt eius causa magnorum regum ac principũ graues inimicitias frequẽter susceperit. Erga domesticos mira comitate & facilitate vtebatur, nã quos vel inscitia, vel ignauia deliquisse deprehendisset, paterna charitate admonebat. Mala de se opinãtes vel loquẽtes coercuit nunquã: liberè enim in libera ciuitate loqui oẽs vole-

bat. Quæreti nescio cui apud eũ, quòd malè audiret, respondit: de me quoq; qui malè sentiant, si in câpum Floræ proficisceris, multos audies. Si quando cælũ Romanũ tanquã naturæ suæ contrariũ & insalubre mutare cõstituisset, æstate præcipuè, aut Tibur, aut Senas in patriam proficiscebatur. Secessu autem abbatiæ mirè delectabatur, quæ in agro Senensi, tum amœnitate loci, tum opacitate syluarum mira refrigeratio æstate habetur. Frequẽtauit Maceratana & Petriolana balnea valetudinis causa. Rara veste vtebatur, & argento frugali magis q̃ regio. Eius enim voluptas omnis, quando à munere publico vacabat, in lectione & scriptione frequẽti reposita erat. Libros plus quàm sapphiros & smaragdos charos habuit, quibus chrysolithorum magnam copiam inesse dicebat. Mensam aũt artificiosam ita contempsit, vt ad fontes, ad nemora, ad loca agrestia delatus, quæ sæpe frequẽtabat animi causa, non apparatu pontificio, sed humili ac propè rusticano sit vsus. Hâc eius crebram locorũ mutationem nõ defuere qui carperent, ex aulicis maximè, quòd id nunq̃ ab alijs pontificibus factum esset, nisi aut bello, aut peste vrgente. Horum autem querelas contempsit semper, quòd diceret, nil ob eam rem à se prætermitti, quod ad dignitatem pontificatus, ad vtilitatem aulicorum pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, censebat, respõdebat, affirmabat, refellebat: quibus ex rebus quouis etiam in loco abundè omnibus satisfieri poterat. Non libenter solus comedebat. Hanc ob rẽ, vel Spoletinũ cardinalẽ, vel Tranensem, vel Papiẽsem in conuiuium adhibebat: inter cœnandum de studijs bonarum artium loquebatur, memoriã veterũ repetebat, & quid quisq; laudis vel dicendo vel scribendo cõsecutus esset, exquisito iudicio ostendebat. Ad virtutẽ suos frequenter adhortabat, à vitijs deterrebat, cùm eorum res gestas cõmemoraret, qui in vita rectè aut perperàm egissent. Augustino patritio lectore vsus est, à quo etiam (dum ipse dictabat) describebantur omnia: sales interdũ libẽter audiebat, negotijs præsertim vacuus. Florentinum quendã interdum adhibebat, cui Græco nomen est, hominem ccrtè cuiusuis mores, naturam, linguam cum maximo omnium qui audiebant, risu facilè exprimentem. Homo fuit verus, integer, apertus, nil habuit ficti, nil simulati. Christianam autem religionem ita coluit & obseruauit, vt omnem prorsus hypocrisis suspicionem a se remoueret: frequenter confitebatur & communicabat. Rẽ diuinam aut ipse faciebat, aut dum fieret, obseruatis de more cæremonijs omnib9, astabat. Somnia, portenta, prodigia, contempsit semper. Fulgura procurauit nunquam. Geomantibus & cęteris id genus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & inconstantiæ signum nullum in homine cognitum. Extolli secundis rebus, & perturbari aduersis nunquã visus est. Suos plerunq; vt timidos & formidolosos reprehẽdit, quòd acceptas clades (vt in bello contingit) apertè ei denunciare vererentur. Incommodis enim, cõsilio & manu mederi posse dicebat, si id ad tẽpus quod accidisset, scitũ foret. Socios belli, vel magnitudine impensæ, vel hostium potẽtia perterritus deseruit nunquam. Bella suscepit inuitus: tamẽ & multis ac maximis iniurijs lacessitus pro tutela Ecclesiæ, pro defensione religionis. Aedificandi studio vehementer delectatus est. Impensa enim sua scalæ templi ad Vaticanum vetustate collapsæ instauratæ. Vestibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitum. Aream pro templi foribus ruderibus purgatam sternere parabat. Porticum, vnde pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tibure arcẽ perfecisse prùis quàm inchoasse visus est. Senis quadrato saxo gentilibus suis porticum fastigiatam & ornatissimam extruxit. Corsinianum, quod Pientiam à Pio nomine in pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit, templumq; testudineum, celebrè id quidem, & ornatissimas ædes extruxit. Sepulchrum marmoreum paternis maternisq; ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum, hoc disticho notauit:

Syluius hic iaceo, coniũnx Victoria mecum est:
Filius hoc clausit marmore Papa Pius.

Quatuor

Quatuor habuit ex sorore nepotes: ex his duo minores natu, eius gratia & autoritate à rege Hispano equestri ordini sunt additi. Primus, cui Ferdinādus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quem (vt antea dixi) Pius in numerum cardinalium retulit, tanta cum integritate & virtute adhuc viuit, vt in eo nil sit requirēdum, quod od amplissimū virum pertineat, ingenio, moribus, solertia, religione, modestia, granitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerum fastigio collocatus, literarum studium intermisit nūquam. Adolescens, & nondum sacris initiatus, poemata edidit lasciuiæ magis & festiuitati accommodata, quàm pressa & grauia. Surgit tamen nonnunquam, & dum iocatur, mordacitate nō caret. Extant eius epigrammata referta salibus. Ad tria millia variorum versuum scripsisse dicitur, quorum pars magna Basileæ perijt. Orationi solutę reliqua vita se totum dedit, magnitudine rerum inuitatus: delectatus est etiā mixto scribendi genere, & ad philosophandum aptiore. Libros in dialogos edidit de potestate concilij Basileensis, de ortu Nili, de studio venandi, de fato, de præscientia Dei, de hæresi Boemorum. Reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatū pro defensione fidei catholicæ. Epistolas digessit in tempora, & quas prophanus, quas sacris initiatus, quas antistes, quas pontifex maximus scripserit, voluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes atque omne genus hominum ad religionis arma incēdit. Extat eius epistola ad Turcum, qua hominem adhortatur, vt posthabita Mahometana perfidia, veram Christi Iesu religionem sequatur. Libellum edidit de miseria aulicorum. Scripsit etiam de institutione artis grammaticæ ad Ladislaum adolescentem Vngarorum regem. Orationes circiter duas & xxx. habuit ad pacem regum, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationum, ad defensionē religionis, ad quietem totius orbis terrarum spectantes. Poemicā historiam perfecit, australē imperfectā reliquit. Aggressus est historiā rerum vbiq; locorū sua ætate gestarū: quam negotiorū multitudine oppressus imperfectā reliquit. Commentariorū de rebus à se gestis libros xij. scripsit, tertiumdecimū inchoauit. Scribēdi genus lene est ac tēperatum. Cōciones habet splēdidas, & rei accōmodatas. Mouet affectus, ac eos deniq; sedat. Candorē & ornatum orationis nunquā intermittit. Describit apposite situs & flumina. Varios pro tempore sumit eloquētiæ vultus. Cognitionē rerum antiquarum nō omittit. Nullius oppidi occurrit mētio, cuius originē non repetat, situm nō notet. Qui duces, qua ætate claruerint, diligētissimè perscribit. Mimos etiam ad voluptatē notauit. Sententias in prouerbij modū reliquit multas, quarum partē aliquam, quòd ad institutionem humanæ vitę pertinere visę sunt, subiungere instituit. Diuinā naturam credēdo meliùs quàm disputādo intelligi ac cōprehendi posse dicebat. Omnem sectā autoritate firmatā humana, ratione carere. Christianam fidē etiamsi miraculis nō esset approbata, honestate sua recipi debuisse. Vnius diuinitatis tres esse personas, nō qua ratione probeṫ, sed à quo dicatur animaduertēdum. Mortales mēsores cæli & terrę, audaces magis videri, quàm veros. Siderū inuestigare cursus, pulchrius esse, quàm vtile. Amicos Dei & hac & futura perfrui vita. Sine virtute nulli solidū esse gaudium. Neq; auarū pecunia, neq; doctū cognitione rerum vnquā repleri. Cui plura nosse datū est, eum maiora sequi dubia. Plebeijs argēti, nobilibus auri, principibus gemmarū loco literas esse debere. Bonos medicos non pecuniā, sed bonam valetudinem ægroti quærere. Artificiosam orationē stultos, non sapientes flectere. Sanctas esse leges, quæ vaganti frena licentiæ imponunt. In plebē vim habere leges, in potentes mutas. Res grauiores armis, nō legibus diffiniri. Vrbanus suam domum ciuitati, ciuitatem regioni, regionē mundo, mundum Deo subijcit. Lubricum esse primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, sic vitia in magnas aulas fluere. Assentatores maximè quò volunt reges ducere. Nulli magis principes aures, quàm delatori prestare. Pessimam regibus pestem adulatoris linguam. Regem qui nulli fidit, inutilē esse, nec meliorem, qui omnibus credit.

Qui multos regit, à multis regatur oportet. Non esse regio nomine dignum, qui suis commodis publica metitur, neq; qui sacra negligit, Ecclesię prouentum, neq; regem, qui iuri dicundo non assidet, vectigalia digna petere. Litigatores, aues, forum, aream, iudicem, rete, patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus viros dandos, non dignitates hominibus. Magistratus alios mereri & non habere, alios habere, non mereri. Graue pontificis onus, sed beatum ei qui benè fert. Indoctum Episcopum asino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos sacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium esse. Virtutes clerum ditasse, vitia pauperem facere. Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias, maiori restituendas videri. Fideli amico nullum thesaurum anteferendum. Vitam amico, inuidiam morti comparandam. Hostem in se nutrire, qui nimis filio ignoscit. Nulla in re auarum placere hominibus, nisi in morte. Vitia hominum liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentiri seruile vitium esse. Vini vsum & labores & morbos auxisse mortalibus. Vinum quod mentem excitet, non quod obruat, sumendum. Libidinem ætatem omnem fœdare, senectutem extinguere. Quietam vitam non aurum ipsum, non gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis mori. Generosam mortem turpi vitæ omnium philosophorum sententia anteferendam. Hæc sunt ferè, quæ de vita Pij pontificis scribi possunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, quòd & beatam Catharinam Senensem in sanctas retulit, caput sancti Andreæ è Peloponneso à principe loci Romam auectum, in sancto Petro cum maxima veneratione, cumque supplicationibus cleri populique Romani in sacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo, eo loci potissimùm, dimotisq; quorundam pontificum & cardinalium sepulchris, quæ basilicam ipsam temerè occupabant.

PAVLVS II.

PAulus secundus, Petrus Barbo antea vocatus, patria Venetus, patre Nicolao, matre Polyxena, sancti Marci presbyter cardinalis, pridie calend. Septembris pontifex creatur, M.cccc.lxiiij. Is enim Eugenij pontificis ex sorore adolescens adhuc iturus in mercaturā erat, quę apud Venetos in pretio est, & à Solone non improbatur: & iam scrinium & arma in triremes detulerat, cùm ei nunciatum est, Gabrielem Condelmerium auunculum suum pontificem creatum esse. Substitit itaq; adhortantibus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu, ac literis, licet iam adultus esset, operam dedit, præceptore vsus Iacobo Ricionio, qui diligentiā hominis ea in re laudare consueuerat. Habuit & alios præceptores, nec tamen ob ætatem admodum profecit, quos omnes præter Ricionem, dum pontifex esset, dignitate & facultatibus honestiores reddidit, ostendens per eos non stetisse, quò minùs doctior euaderet. Paulus autem Barbo magni animi ac prudentiæ vir, cognita fratris natura, quæ potiùs quietem quàm negotia appetebat, Eugenium rogat (nam Florentiam videndi hominis causa venerat) vt Petrum ad se vocet, initiatumque sacris in aliquo dignitatis gradu collocet. Vocatus itaque Petrus, archidiaconatum Bononiensem, ac non ita multò pòst episcopatum Ceruiæ commendatione adpetus, protonotarius ab auunculo creatur, ex his potissimùm, qui emolumentorum participes sunt. His autem facultatibus aliquot annis vitam ducens, tandem vnà cum Alouisio Patauino medico, quem posteà patriarcham & camerarium appellarunt, cardinalis ab Eugenio creatur, instantibus quibusdam Eugenij familiaribus, vt haberent, quem Alouisij potentiæ interdum obijcerent: inter quos posteà tanta simultas fuit, vt nusquam maiore odio certatum sit, his etiam discordias alentibus, qui seditionibus ali & augeri consueuerāt. Dolebat enim Petrus primum locum apud Eugenium sibi surripi, cùm nepos esset, cumque etiam patricius Venetus. Hanc ob rem inimicitias non vulgares exercuit cum Francisco Condelmerio vicecancellario ex amita Eugenij nato: quo deinceps mortuo, totum se in patriarcham vertit, licet sæpiùs intercedentibus

tibus amicis in gratiam rediissent simulato animo. Hanc ob rem sub diuersis pontificibus ita inter se mutuis odijs certarunt, vt alter alteri nō pepercerit, siue facultates siue dignitatem inspicias. Iactāta & inter eos varia probra sunt, quæ cōsultò prætereo, ne maledicis fidē præstitisse videar. Mortuo aūt Eugenio cū in eius locū Nicolaus V. suffectus esset, tantum apud hoīem gratia & blanditijs valuit, vt & primum ipse locum è natione sua apud eum tenuerit, fratre Nicolai hominem adiuuante, & ita Nicolaum animauerit, vt camerarij dignitatem Alouisio diminueret. Erat enim Petrus Barbo natura blādus, arte humanus vbi opus erat. Præterea verò eò indignitatis plerunq; deueniebat, cū precando, rogando, obtestādo, quod vellet consequi non posset, vt ad faciendam fidē precibus lacbrymas adderet. Hāc ob rem Pius pontifex hominem mariā pientissimam appellare interdū per iocum solebat. His quoq; artibus apud Calistum vsus, eò perpulit hominem, vt Alouisiū cum triremibus in Turcos mitteret, ostendens hoīs amplitudinem huic tantæ rei maximè conuenire, cùm aliàs & exercitus duxisset, & ditionē Ecclesiæ ab hostibus cōstanter tutatus fuisset. Hac demum molestia liberatus Petrus, Calistū deinceps ita in sententiā suā semper traxit, vt donec vixerit, nullius magis q̄ huius cōsilio sit vsus. Facilè p̄terea quicquid volebat à pōtifice impetrabat, sua vel amicorū causa. Erat enim propēsior in amicos, & quos in clientelā susceperat, quibuscunq; rebus poterat iuuabat, ac cōstantissimè tuebatur, cū apud vnumquenq; magistratum, tum vel maximè apud pontificē. Tātæ p̄terea humanitatis fuit, vt in ægritudinibus curiales ipsos, qui aliquo in pretio erāt, inuiseret, & quibusdam remedijs adhibitis, eos ad valetudinē adhortaretur. Semp enim domi habebat vnguenta Venetijs aucta, oleum, tyriacā & cetera id genus, quæ ad curandā valetudinē faciūt. Ex his aliquid ad ægrotos mittebat. Curabat item vt vni sibi magis q̄ alteri ægrotantium testamenta cōmitterentur, quę postea ex arbitrio suo partiebatur: & si q̄d inerat quod ad rē suā p̄tineret, facto tamē sub hasta pretio, id sibi pecunia vindicabat. Romanorū verò quorundā amicitia delectatus est, quos sæpe in conuiuiū adhibebat, tū ad iocum, tum ad risum: quē & Priabisius suus & Frācifcus Malacaro salibus, mimis, dicterijs, scōmatibus frequēter nō sine vrbanitate excitabant. His quidē artibus effecerat, vt tū ciuibus Romanis, tū aulicis ipsis charus esse putaret. Præterea aūt ne domi tantū posse videretur, foris etiā autoritatē sibi cōparare annixus est. Nā & in Hernicos (quā nunc Cāpaniā romanā vocant) profectus est ad populos quosdā sedandos, qui de finibus cōtendebant, & litem componere inter comitē Auersæ & Neapolionem Vrsinū conatus, paulū abfuit, quin turpiter captus, in vincula conijceretur, adeò in eum comes Auersus ob quādam verborum licentiam, malè animatus erat. Re itaq; infecta abiens, homini semper aduersatus est. Mortuo deinde Calisto, in eiusq; locum Pio suffecto, cùm permutare episcopatum Vincentinū in Patauinū instādo acerbè nimium, rogandoq; anniteretur, & Pij pontificis & Venetorum irā adeò incurrit, vt Paulum fratrē senatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quo minùs aliorū beneficiorū prouentibus potiretur, nisi sententiā mutaret. Hanc ob rem indignatus homo, vlciscendi tempus obseruans, interim acerbè nimiū in eos inuehebatur, p quos stetisset, quo minùs voto potiretur. Mortuo autem Pio, in eius locū ipse suffectus, statim vbi magistratū inijt, siue quòd ita pollicitus erat, siue quòd Pij decreta & acta oderat, abbreniatores oēs, quos Pius in ordinē redegerat, tanq̄ inutiles & indoctos (vt ipse dicebat) exautorauit. Eos enim bonis & dignitate indicta causa spoliauit, quos etiā propter eruditionem & doctrinam ex toto orbe terrarum cōquisitos, magnis pollicitationibus & præmijs vocare ad se debuerat. Erat quidem illud collegium refertū bonis ac doctis viris. Inerant diuini atq; humani iuris viri peritissimi. Inerant poetæ & oratores plerique, qui certè non minus ornamenti ipsi curiæ afferebant, quàm ab eadem acciperent: quos omnes tanquàm inquilinos & aduenas possessione pepulit, licet emptoribus cautum esset literis apostolicis, cautum

etiam

etiam fisci pontificij autoritate, ne qui bona fide emissent, è possessione honesta ac legitima deijcerentur. Tentarunt tamē hi ad quos res ipsa pertinebat, hominem è sententia dimouere. Atque ego certè qui horum de numero eram, rogando etiam, vt causa ipsa iudicibus publicis (quos rotæ auditores vocant) committeretur, tum ille toruis oculis me aspiciens: Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac si nescires omnia iura in scrinio pectoris nostri collocata esse? Sic stat sententia, inquit, loco cedant omnes, eant quò volunt, nihil eos moror, pontifex sum, mihique licet pro arbitrio animi aliorum acta & rescindere & approbare. Hac verò tam immiti sententia accepta, vt lapidem immobilem volueremus, obuersabamur, & frustrà quidem die ac noctu in foribus aulæ, vilissimum etiam quenq; seruum rogantes, vt nobis alloqui pontificem liceret. Reijciebamur non sine contumelia, tanquam aqua & igni interdicti ac prophani. Hac autem diligētia xx. continuis noctibus vsi sumus: nil enim ferè nisi noctu agebat. Ego verò tanta ignominia excitus, quod mihi ac socijs meis coràm nō licebat, id agere per literas institui. Scripsi itaq; epistolam his fermè verbis: Si tibi licuit indicta causa spoliare nos emptione nostra iusta ac legitima, debet & nobis licere conqueri illatam iniuriam iniustamq; ignominiam. Reiecti à te, ac tam insigni contumelia affecti, dilabemur passim ad reges, ad principes, eosq; adhortabimur, vt tibi concilium indicant, in quo potissimùm rationem reddere cogaris, cur nos legitima possessione spoliaueris. Lectis literis, Platinam reum maiestatis accersit, in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Taruisinum Episcopum, qui quæstionem habeat. Is statim me reum facit, quòd & libellos famosos in Paulum sparsissem, & concilij mentionem fecissem. Primum crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famosos, in quibus scribentis nomen reticetur: at meum nomen in calce literarum extare, non igitur libelli famosi sunt. Quòd verò de concilio mentionem fecerim, me nō adeò graue crimē id putasse, cùm in Synodis à sanctis patribus stabilita sint fundamenta orthodoxæ fidei, priùs sparsim iacta à saluatore nostro eiusque discipulis, vt maiores cum minoribus æquo iure viuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Ramanos instituta est censura, qua & qui priuati & qui in magistratu fuerunt, rationem habiti magistratus, & vitæ anteactæ reddere cogebantur. Cùm verò his rationibus nihil profecissem, reuinctus compedibus, & quidē grauissimis, media hyeme sine foco celsa in turri ac ventis omnibus exposita coerceor mensibus quatuor: tandem verò Paulus Francisci Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægrè pedibus stantem molestia carceris me liberat, admonet ne ab vrbe discedam: in Indiam, inquit, si proficiscēre, inde te retrahet Paulus. Feci mandata. Triennio in vrbe commmoratus sum, arbitratus hominem aliquam medelam meis incommodis interim allaturum. Coronatus Paulus de more, memorà Calisto quōdam pulsos esse è sancto Iohanne Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pontifex antè collocauerat, eosdem reuocauit, vt seorsum à canonicis secularibus diuina officia celebrarent. Præterea verò canonicorum secularium eo in loco nomen aboliturus, si quis moriebatur, in demortui locum neminem sufficiebat, aut si quod beneficium vacabat, coactos se canonicatibus illis abdicare, ad alias Ecclesias transferebat, vt tandem beneficia illa in vnum corpus redacta, canonicis regularibus satisfacerent sine vllo suo dispendio, cùm eos tum pascere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem Paulus multum à se alienauit ciuium animos, quòd dicerent, illa beneficia à maioribus suis instituta, pulsis ciuibus, inquilinis dari. Neq; hoc contētus Paulus, seorsum canonicos quosdā allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare se illis canonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contemnentes, tempus vindicandæ libertatis expectabant, quod posteà eo mortuo eluxit. At verò cū nunciatum esset, Turcos capta iam ferè tota Epiro, in Illyricum iter parare, oratores statim ad reges & principes misit, eos oratum, vt compositis rebus suis, de bello Turcis inferendo, ad propulsandam

Epistola Platinæ ad Paulum II.

fandam iniuriam cogitarent. Qua de re oil certè actum est, cùm inter sese grauissimis bellis decertarent, hinc Germani, hinc Anglici, nunc veterem regem, interdum verò nouum expeteotes. Hinc Hispani, hinc Galli principes veriti regis potentiam, qui regio nomini omnes obtemperare volebat, iactabatque se breui facturum, vt eos pœniteret, qui secùs fecissent. Præterea verò Paulum vrgebat regis Boemiæ perfidia, qui se paulatim à toto corpore Christiani nominis subtrahebat. In hunc itaq; mittere Vngariæ regẽ cũ exercitu instituerat, si ei per bellum in Turcos susceptũ licuisset, sicq; rem inter regem & imperatorem componere potuisset. Nam mortuo Ladislao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede carebat, imperator ipse regnum illud, quod Matthias Vaiouadæ filius occupauerat, sibi deberi prædicabat. Differendam itaq; rem Paulus io aliud tempus censens, ad componendas quasdam simultates ciuium Romanorum inter se dissidentium, animũ adiecit. Orta nanq; rixa erat inter Iacobum Iohannis Alberioi filiũ, & Felicẽ nepotem Aotonij Capharelli: hac ob rem accitis ad se patribus familias, eos aliquã diu renitentes, ad concordiam datis vadibus compulit. Verùm non ita multò pòst Iacobus Alberioi filius, nusquam laturus iniuriã patri illatam, Antoniũ Capharellũ interficere conatus, cõfossum aliquot grauibus vulneribus, tanq̃ mortuum reliquit. Hanc ob rẽ indignatus Paulus, quòd contrà atq; Albertinus iurauerat, filius egisset, euersis eorum ædibus, redactisq; io fiscum omnibus bonis, eos ab vrbe demum exules facit. Hos tamen postea suo iussu ad vrbem redeuntes in gratiam recepit, restitutis rebus omnibus, paceq; inter dissidentes composita, cùm tamen ambo aliquamdiu in carcere stetisseot. Anoo verò M.CCCC.LXV. Alouisius Patauinus põtificis camerarius, & tituli sancti Laurẽtij in Damaso presbyter cardinalis, vir quidẽ ditissimus, & io rebus agendis sagax, sed vltimo suæ vitæ tẽpore parum prudens, quippe qui ex testamento maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cognomento Scarampos, alioquin bonos & liberalis ingenij, sed nequaq̃ tantis fortunis & prouentibus Ecclesiæ partis dignos. (quid homines suspicarentur, scimus) Has aũt facultates Paulus, ei licet testandi facultatem vltrò permisisset, sibi vindicauit, Scarampos cepit, & tamdiu, honesto tamen loco retiouit, quoad quæ Florentiam delata fuerant, ad se deferrentur. Fugientes Scarampi, dũ hac de re ageretur, capti in carcerem conijciuntur. Verùm cùm bona patriarchæ Florentiã romam delata fuissent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittẽs, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate vsus est, quàm ipse testator instituisset. Atque hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retẽta, cum magno opum iactatione, ac si annos Matusalem victurus esset, ab eo sunt partim possessa, partim distributa, quo cum diutiùs simultatibus, odijs, maledicentia certauerat, cùm maluisset ad Turcos ipsos quàm ad Paulum bona sua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia, voluit eius quoque corpus iam sepultum in prædam dari. Ab ipsis enim, quibus ipse beneficia sancti Laurentij in Damaso dederat, noctu aperto sepulchro, annulo & vestibus spoliatus est. In hos autem Paulus re cogoita, grauiter animaduertit. Eodem ferè tempore Fredericus adolescens egregius Ferdinandi filius, Mediolaoum iturus ad ducendam Francisci Sfortiæ filiam fratris vxorem in regnum, Romam veniẽs, prodeunte obuiam honorato quoq; & Rhodorico vicecancellario, perbenignè à Paulo suscipitur, ac rosa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Christianis consueuere. Interim verò cùm Ferdinando in animo esset, eos bello persequi, & potissimùm in regno suo existentes, qui dum à Gallis premeretur, à se defecerant, misissetque copias quasdam ea mẽte, vt ducem Soranum adoriretur, Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiscopum Mediolanensem eò properè misit oratum, vt copias illas quemadmodum ratione feudi tenebatur, ad se mitteret, quòd diceret sibi in animo esse, comitis Auersæ filios, Ecclesię nequaquàm obtẽperantes, è medio tollere. Nam eo ferè tẽpore Auersæ comes moritur,

quo Paulus pontifex creatur, corpusque eius Romam delatum, in basilica sanctæ Mariæ maioris sepelitur. Rex itaque acerrimus Deiphobi hostis, quippe qui ab eo superiore bello insidijs, veneno & armis petitus fuerat, copiarum suarum præfectis mandat, vt primo quoque tempore proficiscantur, quò pontifex ire iusserit. Antea enim Deiphobum & Franciscum ad se vocatos monuerat, vt & iter tutum à latronibus seruarent, ne Romam aliunde venientes, in ipsis propè vrbis Romæ portis spoliarentur: vtque Securanciæ præfecti vice quondam filio, Captarolam (quod oppidum est) redderent, cùm omnia ferè ipsius præfecti bona possiderent. Vtrumque verò non modò facere recusarunt, verumetiam minas addidere, iactantes sæpius, se comitis Auersæ filios esse, nec lacessentibus parcituros. Tum verò Paulus clanculùm paratis rebus omnibus ad bellum necessarijs, superuenientibus etiam regijs copijs, quintodecimo die posteaquam inchoatum est, bello eos incautos & nil tale opinantes oppressit, redactis in potestatem Ecclesiæ nouem castellis, quorum de numero aliqua ita munita natura & arte erant, vt vix opera hominum expugnari posse crederetur. Deiphobus autem veritus, ne captus ad regem mitteretur, salutem sibi fuga quæsiuit. Capitur autem Franciscus frater cum filio, & quinquennio in arce Hadriani retentus, demum creato Sixto liberatur. Hinc posteà inter Paulum & regem ipsum ortæ graues inimicitiæ sunt, cùm Ferdinandus hoc tanto merito peteret superiorum annorum tributum, quod Ecclesiæ pendebat, sibi relaxari, & quod deinceps soluturus esset, diminui, cùm regnum Siciliæ patruus suus possideret, cuius ipse vnà cum regno Neapolitano vectigal penderet: Inspicienda dicens & sua merita, & considerandum, quid posset in contrarium accidere, cùm diceret, se continuò acies quasdam in armis habere, non magis sua quàm pontificis Romani gratia, vt in bello contra Auersanos paulò antè nouerat. Commemorabat vicissim Paulus merita Ecclesiæ erga Ferdinandum, atq; hoc modo altercationibus in longũ res ipsa semper protracta est, cùm vterq; repetendi ius suum tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picennini, qui Sulmonem in Marsis & alia oppida tenebat, potentiam veritus: quem posteà Franciscus Sfortia socer ad regem misit, data fide, se quoties libuisset, incolumem rediturum. Verùm aliter Iacobo quàm putarat accidit. Captus enim Neapoli à Ferdinando cum filio, & in carcerem coniectus, non ita multò pòst vita priuatus, figmento adhibito, quòd in carcere ipso decidens crus fregisset, dum redeuntes ab Ischia (quam Aenaeriam antiqui vocabant) triremes regis de Gallis victrices, studiosiùs quàm cautiùs per fenestram inspicit. Sunt qui arbitrantur hominẽ adhuc viuere: quod ego nullo modo credo, cùm nullus esset in Italia aptior, si autoritatem hominis in militia respicis, ad euertendum Ferdinandi regis imperium. Substiterat in via hac re cognita, Senis namque erat, ducis Mediolani filia, Neapolim ad maritum itura, vt fidem faceret, nulla patris sui culpa Ferdinandum in Iacobi Picennini necem conspirasse. Quid autem ea de re suspicati sint homines, optimè nouimus. Fuere etiam qui dicerent id priùs à Paulo pontifice scitum fore, cùm illis diebus archiepiscopus Mediolanensis à pontifice ad regem, & à rege ad pontificem frequenter commeauerit, cumque Paulus ipse dixerit, audita hominis captiuitate, appellationum iudicem à medio sublatum esse. Sed verum est illud Virgilianum,

Nescia mens hominum fati sortisq́ futuræ.

Nullius enim magis quàm Iacobi Picennini opera reprimere Ferdinandi contumaciam Paulus potuisset, si tum in vita fuisset, quando inter eos de soluendo tributo contentio est orta, ac bellum propè certum. Nam celebratis nurus ac filij nuptijs, hac vna re & Iacobi morte stabilito regno, Ferdinãdus cum pontifice instat, vt & tributum ei diminuatur, & quædam oppida, quę de regno possidebat Ecclesia, ei redderentur. Misit eò Paulus Bartholomæum Rouerellam legatum, tituli

sancti

sancti Clementis presbyterum cardinalem, qui regis mentem aliqua ex parte leniuit. Verebatur tum (credo) vterque, ne solis ac lunę eclipses, quę tum fuere cum maxima hominum admiratione, regnorum mutationem portenderent. Moritur tamen (ne corpora cælestia frustrà pati existimes) sequenti anno Franciscus Sfortia Insubriæ & Liguriæ dux. Nam Genuæ dominatum biennio antè adeptus fuerat, dedentibus sese ciuibus diutino bello, partim intestino & graui, partim externo agitatis. Gallorum enim dominatum, quem sponte petierant, reijcientes, ad sex millia Gallici nominis ante oculos Renati regis interfecere, qui cum triremibus aliquot benè armatis aderat, recuperandæ vrbis causa, quæ iam à Gallis defecerat. Mortuo itaque Francisco Sfortia Mediolanensium duce, cardinales statim Paulus ad se vocat, quid esset agendum consulit. Censuere omnes, mittendas esse literas & nuncios ad principes Italiæ, ad populos, qui eos adhortarentur nil noui moliri, sed pacem antè initam seruare, maximè verò tam iniquo tempore, quo à Turco communi Christianorum hoste vexaremur. Præterea verò Episcopum Conchensem Mediolanum mittit oratū populum illum, vt nil antiquius fide putaret, quàm Galeatio Francisci filio præstiterat. Aberat tum Galeatius iussu patris in Galliam cum exercitu missus, dum rex Alouisius cum principibus regni dicto suo haudquaquam obtemperātibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuam in feudum accipit, præsidia regi Franciscus subministrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos contracta, cùm Galleam reginæ ac ducis Sabaudiæ sororem, in vxorem accepisset. Qui cognita patris morte, relicto bello, quod regio nomine contra Burgundię ducem inchoauerat, Lugduno abiens, ac cum paucis permutata veste in patriam rediens, ditione paterna auxilio matris, quæ populos in fide continuerat, sine vlla contentione potitur. Paulus verò compositis hoc modo Italiæ rebus, cùm intelligeret militiam Rhodiorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorum magistrum ac primates religionis ad se vocat corrigendi erroris causa: qui post frequentes conuentus apud sanctum Petrum habitos, tædio animi & senio confectus moritur, sepeliturq; in basilica sancti Petri non longè à sacello sancti Andreæ: in cuius locum Carolus Vrsinus suffectus, Rhodum ad tuendam insulam properè mittitur. Interim verò cùm Paulo nunciatum esset, in Polioppido in Aequicolis posito multos hæreticos inesse, dominum loci cum viris octo & fœminis sex comprehensos, & ad se perductos, cognito hominum errore, ignominia notauit, & quidem grauissima, eos potissimùm qui pertinaciores fuere. Nam mitiùs cum his est actum, qui errorem confessi, veniam petiere. Erant enim eius sectæ, quam à peruersa mentis opinione esse dicimus, quod dicerent, nullum verum Christi vicarium esse eorum qui post Petrum fuere, nisi qui paupertatem Christi imitati sunt. Aucto deinde cardinalium numero, ad x. enim eodem tempore creauit, quorum de numero hi fuere: Franciscus Sauonensis ordinis Minorum Generalis, M. Barbo præsul * Vicentinus, cuius opera & cōsilio magnis in rebus semper est vsus, Oliuerius archiepiscopus Neapolitanus, A. Episcop*, Aquilanus, Theodorus Monferratus: reliqui partim Galli, partim Vngari & Angli sunt habiti. Senatu itaque in hunc modum aucto, ad componendam Italiæ pacem totus conuertitur. Nam cùm Florentini quidam à factione Petri Medices ciuili discordia pulsi, vt Detesaluus Neronius, & Angelus Acciaiolus, ac Nicolaus Sudorinus, Bartholomęum Bergomatem concitassent, qui magnam vim equitum ac peditum habebat, vt in Hetruriam cum exercitu mouens, se ac extorres omnes in patriam reduceret, adiuuantibus etiam Venetis, occultè tamen, primo quidem impetu posse & velle subuertere totam Italiam visus est. Verùm cùm in Flaminia Galeatium ducem Mediolanensem obuium habuisset cum regis ac Florentini populi copijs, habenas inhibuit, & cunctando potiùs quàm pugnando vincere annixus est. Pugnatum est tamē semel atq; acriter comitis Vrbinatis auspicijs in agro Bononiensi ad Ricardinam (id ei loco nomen est) dum castra metatur. Quo quidem

tempore de Bergomate actum certè erat, si tum Galeatius affuisset, qui Florētiam componendæ rei bellicæ causa profectus paulò antè fuerat. Ferunt qui tanto prælio interfuere, nusquàm ætate nostra maiore contentione certatum esse, nec prælium antea fuisse, in quo plures desiderati fuerint. Tū aūt Veneti sibi potiùs quàm homini cauentes, cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium missis, pacē enixiùs quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei suæ quoq; admodum timens, si victoria ad regem & ducem recideret, vt pax conficeretur instabat: erat enim opinio quorundam hominum non vulgariū, Bartholomæum conniuente pontifice Padum traiecisse, quo mutato Florentinorum statu, inferre bellum Ferdinando regi commodiùs posset, cui ita infensus erat, vt accire contra eum nouos quoq; in Italiam hostes cogitauerit. Vocatis itaq; ad se omnium principum legatis, pacem his rationibus composuit, vt vtraq; pars quę bello ceperat redderet, vtq; Bartholomæus copias suas in Cisalpinam Galliam reduceret, seruaretúrq; pax illa, quæ antea inter Franciscum Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam composita fuerat. In vna re tantùm addubitatum est, excluderetúr ne à pace Italiæ, Sabaudiæ dux, vel Philippus frater, qui eo anno Venetorum stipendijs militauerat, prouinciam Galeatij bello vexauerat. Petebant Veneti, vt inter fœderatos is quoque censeretur. Negabat id fieri posse Galeatius, cùm diceret, eum se nunquam pro amico & socio habiturum, quem rex Franciæ hostem haberet. Verùm tantum valuit Paulus blanditijs & pollicitationibus, vt legatum Galeatij contra principis sui decretum in sententiam sui ipsius traxerit. Hanc ob rem iratus Galeatius, & Laurentium Pisauriensem legatum suum exilio mulctauit, & Sabaudienses ita bello vexauit, vt eos pacem exposcere coegerit: quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ postea composita est, interuenientibus & reginæ & vxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ sorores sunt. Compositis autem hoc modo rebus, Paulus ad otium conuersus, populo Romano ad imitationem veterum, ludos quàm magnificentissimos & epulū lautissimum instituit, procurante eam rem Vianesio Bononiensi pontificis vicecamerario. Ludi autem erant pallia octo, quæ cursu certantibus in carnisprivio proponebantur singulis diebus. Currebant senes, adolescentes, iuuenes, Iudæi, ac seorsum pastillis primò quidem pleni, quò tardiores in cursu essent. Currebant & equi, equæ, asini, bubali tanta cum omnium voluptate, vt omnes præ risu pedibus stare vix possent. Cursus aūt & stadiū erat ab arcu Domitiani vsq; ad ædes sancti Marci, vnde pontifex ipse solidā voluptatē percipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos post cursum munificentia vsus, vt singulis carlenum (nummi argentei id genus est) condonaret. Sed ecce in tam publica omnium lætitia subitus terror Paulum occupat. Nunciatur ei, quosdam adolescentes duce Calimacho in eū conspirasse, cui præ timore vix respiranti, nescio quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philosophus, homo facinorosus & exul, qui vitam primò & reditum in patriam deprecatus, nunciat, ac falsò quidem, Lucam Totium Romanum ciuem Neapoli exulantem, cum multis exulibus in nemoribus Veliterninis à se visum, ac paulò pòst affuturum. Timere Paulus ac magis trepidare tum cœpit, veritus ne domi & foris opprimeretur. Capiuntur permulti in vrbe, tum ex aulicis, tum ex romanis. Augebat hominis timorem Vianesius: augebant & alij eius familiares, qui ex tanta perturbatione aditū ad maiorem dignitatem & huberiorem fortunam sibi quærebant. Irrumpebant cuiusuis domum sine discrimine. Trahebant in carcerem quos suspectos coniurationis habuissent. Et ne ego tantæ calamitatis expers essem, domum vbi habitabam, multis satellitibus noctu circundant, fractis foribus ac fenestris, vi irrumpunt, Demetrium Lucensem familiarem meum comprehendunt, à quo vbi sciuere me apud cardinalem Mantuanum cœnare, statim accurrunt, & me in cubiculo hominis captum, ad Paulum confestim trahunt. Qui vbi me vidit: ita

inquit, duce Calimacho in nos coniurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita constanti animo respondi, vt nullum conscientiæ signum in me deprehendi posset. Instabat ille distinctus & pallidus, & nisi verum faterer, nunc tormenta mihi, nunc mortem proponebat. Tum ego cùm viderem omnia armis & tumultu circunsonare, veritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos consuleretur, rationes attuli, quamobrem crederem Calimachum nil aliquid tale vnquam moliturum, nedum meditatum fuisse, quòd consilio, lingua, manu, solicitudine, opibus, copijs, clientelis, armis, pecunijs, oculis postremò careret: Cæculus enim erat, & P. Lentulo somniculosior, ac L. Crasso ob adipem tardior. Omitto quòd nec ciuis quidem Romanus erat, qui patriam liberaret, nec præsul, qui pontificatum sibi Paulo interempto desumeret. Quid poterat Calimachus? Quid auderet? Erat ne lingua & manu promptus? Habebat ne ad tantam rem conficiendam certos homines delectos & descriptos, quorum opera vteretur? nisi fortè vellent Glaucum & Petreium fugæ suæ comites, alteros Gabinios ac Statilios esse. Tum Paulus ad Vianesium conuersus: hic, inquit, (me toruis oculis aspiciens) tormento cogendus est verum fateri, nam coniurandi artem optimè nouit. Vtinam consideratiùs mecum egisset Paulus, non enim me statim tormento subiecisset. Nam cùm verum coniectura quæritur, nec de facto constat, in coniuratione potissimùm, & quæ ante susceptum negotium, & pòst sint gesta, quæritur. Consideratur vita coniurantis, considerantur mores, ambitio, cupiditas tum facultatum, tum honorum, & si quid anteà dictum, scriptum, aut factum sit, quod eò tendat. Horum nihil considerauit Paulus, in carcerem nos cõijcit. Verùm cùm admoneretur ab his qui benè sentiebant, quibusque exploratum erat, Lucam Totium nusquam pedem Neapoli mouisse, ne tantum tumultum cum suo discrimine concitaret, reuocat edictum tertio die quo prẽmia illis proponebat, qui Lucam reum maiestatis, vel viuum vel mortuum in potestatem suam redegissent: non tamen Quadratios fratres, quos ob eam suspicionẽ ceperat & torserat, dimisit. Subesse aliquam latentẽ causam videri volebat, ne leuitatis argueretur. Liberatus hoc metu Paulus, ad nos statim animũ adijcit. Mittit in arcẽ Hadriani Vianesium cum Iohanne Francisco, Clugiensi Sanga & satellite, qui nos quouis genere tormẽtorum adigat ea etiã fateri, quæ nusquam sciebamus. Torquentur prima & sequenti die multi, quorũ pars magna præ dolore in ipsis cruciatibus cõcidit. Bouem Phalaridis, sepulchrũ Hadriani tum putasses, adeò resonabat fornix ille concauus vocibus miserorũ adolescentum. Torquebatur Lucidus homo omniũ innocentissimus. Torquebatur Marsus Demetrius, Augustinus Campanus optimus adolescens, & vnicum seculi nostri decus, si ingeniũ & literaturam inspicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuũ posteà crediderim. Fessi tortores, non tamẽ satiati. Nam ad viginti ferè eo biduo quæstioni subiecerant, me quoq; ad pœnam vocant. Accingunt se operi carnifices, parantur tormẽta, spolior, laceror, trudor tan quã crassator & latro. Sedet Vianesius tanquam alter Minos stratis tapetibus, ac si in nuptijs esset, vel potiùs in cœna Atrei & Tantali, homo, inquã, sacris initiatus, & quem sacri canones vetant de laicis quæstionem habere, ne si mors subsequatur, quod in tormẽtis interdum accidere solet, irregularis (vt eorum verbo vtar) & impius habeatur. Neq; hoc quidem contentus, dum pẽderem miser in ipsis cruciatibus, monilia Sangæ Clugiensis attrectans, hominem rogabat, à qua puella donum amoris habuisset. De amoribus locutus, ad me conuersus instabat, vt seriem coniurationis, vel fabulæ potiùs à Calimacho confictæ explicarem, diceremq; quid causæ esset, cur Pomponius, qui tum Venetijs erat, ad me scribens, patrẽ sanctissimum in suis literis appellaret: te, inquit, pontificẽ creauerant cõiurati omnes? Flagitat item, dederim ne literas Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Christianum principem suscitandi schismatis, aut concilij causa. Respondeo, me nunquam con siliorum Calimachi participem fuisse, quippe cùm inter nos simultas esset haud

parua. Nescire item, cur Pomponius me patrem sanctissimum appellaret, sciturum ab eo, nam paulò pòst vinctum affuturum dicebat. De pontificatu verò non esse cur soliciti essent, quòd vita priuata semper contentus fuissem. Ad imperatorem verò me nunquam literas misisse, nec Pomponij opera ea in re vsum esse, id etiam ab eo sciturum. Tandem verò delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus, non tamen satiatus, deponi me iubet, vesperi maiores subiturum. Deferor in cubiculum semimortuus, nec ita multò pòst reuocor à quæstoribus benè potis & pransis: aderat & Laurentius archiepiscopus Spalatrensis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cum Sigismundo Malatesta, qui tum in vrbe erat. De literis, inquam, de armis, de præstantibus ingenijs tum veterum, tum nostrorum hominum loquebamur, deque his rebus, quæ in hominum colloquia cadere possunt. Minari tum Vianesius, ac maiores cruciatus proponere, nisi verum faterer. Rediturum se die sequenti, meditarer interim vbi essem, & quibus cum mihi esset agendum. Reducor iterum ad cubile, vbi tantus me repentè dolor inuasit, vt vitam cum morte cuperem commutare, recrudescentibus doloribus ob refrigerata membra, quassa vehementer ac læsa. Recreabat me tamen non parum Angeli Bufali Romani equitis humanitas, quem anno antè Paulus in carcerem coniecerat, ob interfectum à Marcello filio Franciscum Cappocium. Id enim factum Angeli suasu Paulus dicebat. Angelus itaq; ac Franciscus nepos, quibus cum in eodem cubiculo diuertebam, quò minùs doloribus & inedia morerer, suis manibus & medelas & cibum mihi afferebant. Post biduũ verò Christophorus Veronensis Pauli medicus ad me veniens: bono, inquit, animo te esse iubet Paulus, ac de se benè sperare, breuique liberum futurum. Sciscitor quando id fore speraret: Respondet homo liber audientibus omnibus qui tum aderant, nõ ita citò fieri posse, ne leuitatis & sęuitię argueretur Pontifex, quòd illos, quos tanto tumultu cõcitato cepisset ac torsisset, statim veluti innoxios dimitteret. Neq; hoc quidem contentus Paulus, quos paulò antè cõiurationis & maiestatis accersierat, eosdẽ mutata sententia ob diuulgatam fabulam hæreseos accusat. Trahitur ad vrbem Pomponius Venetijs captus: per totam Italiam tanquam alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, vir simplicis ingenij, neque coniurationis, neque alicuius sceleris conscius. Rogatus cur nomina adolescentibus immutaret, vt homo liber erat: Quid ad vos, inqt, & Paulum si mihi Fœniculi nomen indo, modò id sine dolo & fraude fiat? Amore nanq; vetustatis antiquorum præclara nomina repetebat, quasi quædam calcaria, quæ nostram iuuentutem æmulatione ad virtutem incitarent. Trahitur & Lucillus ad vrbem tanquam reus maiestatis, qui in Sabinis tetricam illam vitam ducebat, quòd ad Campanum scribens, quæ literæ posteà deprehensæ sunt, Heliogabali cuiusdam amores reprehendebat, ita occultè tamen, vt nisi à conscio dignosci res ipsa non posset. Vianesius autem diligens pastor ad nos cum tormentis sæpiùs rediens, torto etiam Petreio Calimachi comite in fuga comprehenso, ac nihil confesso, quòd diceret, ebriosam illam Calimachi collocutionẽ nullius momenti existimandam fuisse, omnia oculis collustrans, ne refractis parietibus tanquam Dædali ex alta arce volaremus, carcerem subterraneum meditatur, ac fabris statim locat, eoque conijcit Franciscum Anguillaram Gattalusium, Franciscum Aluianum, Iacobum Ptolemæum, quadriennio antè molestia carceris maceratos. De libertate nostra interim nullum verbum fiebat. Erat tum imperator in vrbe: voti enim gratia venerat cum magno comitatu: quem Paulus magna cum impensa honorificètissimè suscepit, expensis decem & octo millibus nummûm aureorum. Ambos ex mole Hadriani sub eodem pallio à Laterano redeuntes, comitante honorato quoque, inspexi. Substitit Paulus in ponte, donec imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, cùm iam metu omni liberatus esser, nam & equitum & peditum suorum magnam partem in vrbem vocauerat, veritus ne quid tumultus à populo Romano excitaretur, pręsente imperatore, decimo mense

mense post captiuitatem nostram in arcem veniens, ne tantum tumultus frustrà concitasse videretur, multa nobis obijcit, sed illud potissimùm, quòd de immortalitate animorũ disputaremus, teneremusq; opinionẽ Platonis, quam diuus Augustinus Christianę religioni simillimam esse censet: Meritò, inquit Aurelius, Cicero deum inter philosophos Platonem vocat, qui certè cunctos ingenio & sapientia superauit: hunc mihi delegi quo cum disputarem, qui & de vltimo hominis fine, & de diuina natura meliùs quàm cæteri philosophatur. In dubium, inquit Paulus, disputando Deum vocabatis. Quod quidem omnibus philosophis & theologis nostrorum temporum obijci potest, qui & animos & Deum & omnes intelligentias separatas, disputandi ac veri inueniendi causa in dubium plerumq; vocant. Præterea verò hæretici sunt, vt ait Augustinus, qui quòd prauè sapiunt, pertinaciter defendunt. Sanam disciplinam nunquam aspernati sumus, quod facere consueuerunt (vt ait Leo) erroris magistri, qui seorsum ab Ecclesia sentientes, hæretici meritò, Hieronymo teste, sunt appellati. Rationem vitæ meæ posteaquam sapere per ætatẽ cœpi, vsque ad hæc tempora reddere vobis possum. Nullum mihi facinus impingi potest, non furtum, non latrocinium, non sacrilegium, non depeculatus, non parricidium, non rapina, non simonia. Vixi vt Christianum decebat, confessionem & communionẽ in anno, semel præsertim, intermisi nunquam. Nil ex ore meo excidit, quod contra Symbolum esset, aut hæresim saperet. Non sum imitatus Simoniacos, Carpocratianos, Ophytas, Seuerianos, Alogios, Paulinos, Manichæos, Macedonios, aliámve hæreticorũ sectam. Præterea verò Paulus crimini nobis dabat, quòd nimiũ gentilitatis amatores essemus, cùm nemo eo huius rei studiosior esset, quippe qui & statuas veterum vndiq; ex tota vrbe cõquisitas, in suas illas ędes, quas sub capitolio extruebat, congereret, auecto etiam ex sancta Hagnete beatæ Constantiæ sepulchro, frustrà reclamantibus monachis loci, qui posteà mortuo Paulo, sepulchrum illud porphyreticum à Sixto pontifice repetiere. Præterea verò numismata propè infinita, ex auro, argento, ære ve sua imagine signata, sine vllo senatusconsulto in fundamentis ædificiorum suorum more veterum collocabat, veteres potiùs hac in re, quàm Petrum, Anacletum & Linum imitatus. Cùm verò nostra de re inter palatinos Episcopos & duos fratres esset aliquando disceptatum, quorum alter erat ordinis Francisci, alter Dominici, venerunt ferè omnes in hanc sententiam, nihil esse in nobis quod hæresim saperet. Verùm cùm Paulus in arcem venisset, excluderetur que de industria Franciscus patronus noster veritatis assertor, quò liberiùs Leonardo loqui liceret, eadem dicit, quæ pridie. Rogati sententiam qui tum aderant, etsi ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur, nostram tamen causam leuiorem faciebant, ac pontificẽ mitiorem reddere conabantur. Solus autem inter omnes Lælius de Valla Romanus ciuis & aduocatus consistorialis, nostram causam liberè tutatus est. Confutat omnia quæ à Leonardo dicta erant, quæ que partim affirmauerat alter aduocatus Andreas sanctæ crucis. Fit autem inter dicendum de academia mentio. Inclamat tum M. Barbus sancti Marci cardinalis, nos non academicos esse, sed fœdatores academiæ. Quid turpitudinis autem à nobis in academiam prodierit, certè non video, cùm nec fures, nec latrones, nec incendiarij, nec decoctores essemus. Veteres academicos sequebamur, nouos contemnentes, qui in rebus ipsis nil certi ponebant. Paulus tamen hæreticos eos pronunciauit, qui nomen academiæ vel seriò, vel iocò deinceps commemorarent. Iniusta est hęc ignominia Platoni, ipse se tueatur. Volębat Paulus rebus in omnibus videri acutus & doctus, volebat item videri facetus, deridebat ferè omnes, contemnebatque. Interrogat tum Pomponium hominem irridens, quòd ei à teneris annis nomen imposuerant parentes. Respondet Pomponius, se binomium fuisse. Confusus nouitate rei Paulus, substitit amplius de nomine quærere. Ad me autem conuersus, in omnem contumeliam prorupit: omitto quòd mihi coniurationem, hæresim, maiestatis crimen obijceret,

quæ omnia iam purgata erant:obijciebat etiam ingratitudinem, quòd in me licet ingratũ officiosus fuisset. Si spoliare homines emptione sua incognita causa, si car cere, si tormentis, si ignominia, si calumnia afficere beneficium est, certè erga me beneficus & liberalis dici potest Paulus,& ego ingratus, qui tantorum maleficiorum immemor ab vrbe non discesserim, suis mandatis obtemperans, suis polli citationibus toties frustratus. Abijt inde minabundus,& ob iram, quam tum con ceperat, nos vsq; ad integrum annum retinuit. ita enm credo iurasse, quando nos cepit & in carcerem coniecit, noluit periurus videri. Dimissos tandem in ædibus suis viginti diebus ita nos retinet, vt efferre pedem domo non liceret. Vagari deinde per Vaticanum finit. Fatigatus postremò cardinalium precibus, liberos tãdem nos facit. Vocor non ita multò pòst literis à Lodouico Gonzaga principe Mantuano ad balnea Petriolana valetudinis causa, quam in carcere dextro humero debilitatus cõtraxerã. Eò vt proficiscerer primò vetuit Paulus, quòd diceret, se breui rei meę benè consulturũ. Eo tamen ac redeo, spõdente reditũ meũ Bessarione cardinali Niceno, viro præstantis ingenij & singularis literaturæ. Fidem meã commendat Paulus, ac crebrò iactat optimam eius erga me voluntatem. Post discessum Borsij Estensis, quẽ ad vrbem cum magno equitatu venientem magnificentissimè & lautè susceperat, ducemq; Ferrariæ creauerat, me breui visurum quo in me animo esset. Idq; etiam oratoribus tum Venetorum, tum ducis Mediolanensis, qui me ei cõmendauerant, sæpè pollicitus fuerat. Biennio hac spe ductus vel frustratus potiùs, ire Bononiã institueram cũ cardinali Mantuano eiusdem ciuitatis legato. Quo minùs id facerẽ vetat Paulus, dicitq; (ita erat vrbanus & facetus) me satis sapere, & facultatibus potiùs quàm literatura indigere. Sed ecce dum expecto, vt mei tandem tot calamitatibus, tot malis circumuenti misereatur, pontifex ipse apoplexia moritur secunda hora noctis, solus in cubiculo nemine vidente, cũ eo die lætus etiam consistorium habuisset, pontificatus sui anno sexto, mense decimo, quinto Calendas Augusti. M.CCCC. LXXI. Fuit autem in homine, quãtum ad corpus pertinet, maiestas pontifice digna. Erat enim magni ac vasti corporis, adeò vt dum ad rem diuinam proficisceretur, solus emineret. Circa cultum corporis etsi morosus non erat, nequaquam tamen negligens habebatur. Fuere etiã qui dicerent, eum dum in publicum prodiret, faciem sibi fucis concinnare. De apparatu pontificio nõ est cur ambigas, maiores ab hoc vno superatos, regno præsertim, siue mitram velis appellare, in quam multas opes contulit, coeptis vndiq; ac magnis pretijs adamãtibus, sapphiris, smaragdis, chrysolitis, iaspidibus, vnionibus, & quicquid gẽmarum in pretio est: quibus ornatus tanq̃ alter Aaron, in publicũ forma humana augustiore prodibat. Inspici tum ab omnibus volebat & admirari. Hanc ob rem nonnunquam peregrinos in vrbe retinuit, intermissa ostendendi sudarij consuetudine, quò à pluribus eodem tempore cerneretur. Præterea verò ne solus differre à cæteris videretur, publico decreto mandauit proposita pœna, ne quispiam bireta coccinea (ita appellant capitis tegmẽ) p̃ter cardinales ferret, q̃bus etiã primo pontificatus sui anno pannũ eiusdẽ coloris dono dedit, quo equos vel mulas sternerẽt dũ equitant. Voluit præterea in decretum referre, vt galeri cardinalium ex serico coccineo fierent: sed id quo minùs decerneretur vetuere illi, qui bene sentientes, diminuendam esse Ecclesiæ pompam, non augendam cum detrimento Christianæ religionis prædicabant. Ante pontificatum verò prędicare solebat, si sors vnquam ei contigisset, singulis cardinalibus singula castella se donaturum, quò vitandi æstus vrbani causa secedere percommodè possent. Sed pontificatum adeptus, nil minùs cogitauit: pontificatus tamen maiestatem tum autoritate tum armis augere conatus est. Nam Tricaricensem Episcopũ in Gallias misit, qui cognita Leodiensium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad concordiã reuocaret, sublato interdicto, quo Leodienses notati erant, ob pulsum iniuriã Episcopum suum. Verùm dum Tricaricensis hæc quàm accuratè agit, vt id ad solum ponti-

pontificē pertinere ostenderet, à Leodiensibus cum eorū Episcopo capitur. Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cum Lodouico Franciæ rege (tum enim bellum inter se gerebant) adiuuante ipso rege, Leodienses grauissimis cædibus persecut⁹, eorum vrbem tandem euertit, & captos episcopos liberauit. Præterea verò Paulus cognita regis Boemiæ perfidia, in hominem Laurentio Rouerella Episcopo Ferrariensi legato ita Vngaros & Germanos concitauit, vt breui & stirpē Georgij funditus sustulerit, & nomen hæreticorum fuerit deleturus, ni Poloni id regnum ad se pertinere dicentes, Matthiam Vngariæ regem tenuissent bello lacessitum, quo minùs regno Boemiæ potiretur. Duo tamen bella & quidem parua in Italia suscepit, quę nulla re priùs repetita bello, sed insidijs primò inchoata, postea deseruit. Cùm igitur Tolphæ veteris dominos insidijs primò, mox armis, cùm id non cessisset, duce Vianesio aggressus esset, obsideretq́; locum & oppugnaret, superuenientibus regijs copijs, quæ à bello, quod in Flaminia contra Bartholomæum Bergomatem gestum esse diximus, quo in exercitu Vrsini militabant, repentè effusa fuga obsidionem deserit, cū ampliùs sexaginta millibus passuum hostes abessent. Atque ita Tolpham post longam contentionem, qua etiam Vrsinos sibi inimicos ac propè hostes fecerat, decem & septem millibus nummûm auri emit, familiæ Vrsinæ potentiā veritus, quæ dominis loci affinitate coniuncta erat. Iisdem quoque artibus Robertum Malatestam Sigismundi mortui filium aggressus, cùm etiā dolo suburbium Ariminense cepisset, vrbemq́; aliquamdiu oppugnasset, Laurentio Spalatrensi Archiepiscopo tantum negotium procurante, superueniente postea Frederico comite Vrbinati cùm regio ac Florentini populi exercitu, & obsidionē relinquere coactus est, & fuso turpiter ac fugato exercitu, pacem turpi etiam conditione initam non renuit. Affirmat Laurentius, potiundi Arimini opportunitatem amissam esse, dum auarè nimium stipendia militibus persoluit, dumq́; ignoratione rerū & tarditate ingenij, rē ipsam, quæ momēto tēporis colligitur, in bello potissimùm, in longum ducit. Naturā enim in rebus agendis ita præposterus Paulus erat, vt nisi fatigatus, rē quantùuis clarā & apertam inchoaret, aut inchoatam perficeret. Quanq̃ ipse iactare solebat, id sibi in multis vsui fuisse, cùm in pluribus (si verum fateri volumus) sibi ac Romanæ Ecclesiæ id admodum nocuisset. In colligendis autem pecunijs ita diligens fuit, vt ferè semper beneficia & episcopatus his committeret, qui officium aliquod venale haberent, vnde elici munus posset. Omnia enim officia suo tempore venalia erant: quam ob rem factum est, vt qui episcopatum aut beneficium vellet, officium aliquod emeret, quo lenocinio quod vellet consequeretur, superatis cōpetitoribus omnibus, doctrina & probitate vitæ quouis magistratu & honore dignis. Præterea verò cùm episcopatus vacaret, quo plures annatæ eodem tempore soluerentur, digniores (vt ipse prædicabat) ad huberiores episcopatus mouens, magnam pecuniarum vim vndiq; colligebat. Redimendarum quoq; pensionum vsum non improbauit. His autem pecunijs interdū etiam ad liberalitatē vtebatur. nā & cardinales paupetes maxime & Episcopos, & principes ac nobiles domo extorres, virgines, viduas, ægrotos frequēter iuuabat. Curauit item vt Romæ annona cæteraq; ad victum pertinentia, viliùs quàm antea venderentur. Aedificauit etiam splendidè ac magnificè tum apud sanctum Marcum, tum verò in Vaticano. Quod ad munificentiam pertinet, venationem quoq; miro apparatu edidit duci Ferrariensi in campo Merulæ. Huic autem præfuit eius ex sorore nepos sanctæ Luciæ cardinalis, quem vnà cum Baptista Zeno altero nepote cardinales antè creauerat. Adire hominem die dormientē, ac noctu vigilantem, attrectantemq́; gemmas & margaritas difficile erat, nec nisi post mnltas vigilias, quòd si tibi patuissent fores, audire hominem, non audiri ab hoīe necesse erat, adeò copiosus in dicendo habebatur. Morosus erat & difficilis, tū domesticis, tū externis, & sępè quod promiserat, mutata sentētia inuertebat. Volebat videri astutus rebus in omnibus, hâc ob rē perplexè nimium interdū loquebatur.

Quare amicitias principum ac populorum non diu seruauit, quòd variarum partiũ haberet. Varia ciborũ genera sibi apponi volebat, & peiora semper queq; degustabat. Clamabat interdum, nisi quæ expetebat, ex sententia ei apposita fuissent. Bibacissimus quidem erat, sed vina admodum parua & diluta bibebat. Peponum esu, cancrorum, pastillorum, piscium, succidiæ, admodum delectabatur. Quibus ex rebus ortam crediderim apoplexiam illam, qua è vita sublatus est. Nam duos pepones & quidem prægrandes comederat eo die, quo sequenti nocte mortuus est. Iustus tamen est habitus & clemens. Plerosq; autem latrones pœna carceris ad sanitatem redigere conatus est, fures, parricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem studia ita oderat & contemnebat, vt eius studiosos, vno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutiùs in studijs literarũ versari paterentur, satis esse si legere & scribere didicissent. Durus interdum & inexorabilis, si quid ab eo peteres, habebatur: neq; hoc contentus, conuitia & probra in te conijciebat, plura tamen præstabat quàm vultu facturum præ se ferret. Vno tamen postremo laudari potest, quòd domi monstra non aluerit, quodq; domesticos suos & familiares in officio continuerit, ne ob fastum & insolentiam populo Romano & aulicis stomachum facerent.

Hucusq; Platina.

SIXTUS IIII.

ccxx. Pōt. 1471

SIxtus quartus, Franciscus à Ruere antea dictus, genere Ligur, vrbe Sauona oriundus, ordinis fratrum Minorum minister accuratissimus, cũ lethali apoplexiæ aculeo occubuisset Paulus pontifex, cardinalium consensu eidem surrogatur: Vir certè nõ minùs arte quàm ingenio clarus fuit, politioribus literis à teneris annis apprimè imbutus, labore incredibili ad diuinarũ humanarumq; artiũ apicem cõscendit, vt oẽs Italos literis lacessere & vincere facilè potuerit: quod facilè produnt ex eius chartaceo scrinio nonnulla eius opera, non minùs concinnè q̃ eleganter scripta, quæ iam in lucem prodierũt, scilicet de potentia Dei, de sanguine Christi, de conceptione beatæ Mariæ, & aliorũ innumera propè supellex, quæ fortasse puluerulento situ squalida iacẽt. Et vt ante pontificatum adeptum clemens, pius, & in omnes mansuetus extitit: ita magistratu pontificio insignitus, omni virtute cœpit cæteros præcellere, ad vitia testudineus, ad virtutes & bonarum artium studia equis velisq; ocyùs anhelabat. In pauperes pius, in religiosos munificus, & ad ius cuiq; reddẽdum vigilantissimus erat. Principes clade militari patria extorres, & proprio regno pulsos, præsertim Palæologorum filios, Bossinæ reginam, aliosq; cõplures à Turco infestatos summa opera iuuare curauit. Vrbem Romam cœnosam & strati penè expertem, cariosa vetustate desolatam, nec non debilioribus fulcris nutantem, omni ope instaurare sategit, nec non omnia eius compita cultissimè strauit. Pontem super Tiberim (quẽ ab ipso Sixti pontem vocant) miro artificio maxima impensa extruxit, alijsq; beneficijs Romam sibi adeò astrinxit, vt non iniuria ipsius alter Romulus vocandus sit. Apud sanctum Petrum templum cultissimum extrui iussit, in eo sacerdotes instituens, quos annuis prouentibus liberaliter dotauit. Hospitale sancti spiritus in Vaticano vetustate collabens, magnificè ad pauperum profugium instaurauit, ibiq; suæ vitæ seriem manu Apellea cælari voluit. Et quum summa religione virginem Mariam acri vredine de suo more excoleret, eius templum, quod sanctam Mariam dicunt, excidio & carie fermè obrutum, magnis sumptibus denuò extrui fecit, quod munificentissimè annuo munere donauit. Hic à quarto sui pontificatus anno iubileum per totum Christianitatis orbem honorificè celebrauit, vt quàm diu vitia delituerant recondita, statim corde contrito confessa, Christifidelibus abluerentur. Beatum Bonauenturam theologum, sanctorum albo inscribi & haberi voluit. Hoc tamen ei dant vitio, quòd suos supra modum amauerit,

humana

humana diuinaque præter iustitiam eis tribuens. Multorum iudicio iniustè tumultu bellico totam Italiam vexauit. Laurentium enim Medicem, qui tunc Florentinis præerat, maledica censura in primis proscribens, Florentinis bellum indixit, quod Raphaelem cardinalem ex sorore* Violentina nepotem, nec nō Franciscum Saluiatum Pisanum archipræsulem, cū plerisq; eos comitantibus suspendio affigunt, quoniā Iulianū Medicē Laurentij fratrem egregium adolescentem, in tēplo sanctæ Liberatæ à suis sicarijs obtruncari fecerāt. Hac enim tēpestate insigni iniuria, vt credebat Sixtus, puocatus, suasu Hieronymi comitis atq; Ferdinandi Apuliæ regis, in Hetruria castra metatus, Florētinos magnis damnis oppressit, donec re diligentiori examinatione cognita, Franciscū Saluiatū reū esse cognouerit pōtifex, qui Laurētium Medicē à censura Ecclesiastica absoluit. Nec Italicæ calamitati defuit senatus Venetus, qui Herculem Estensem Ferrariæ ducē obsessum circunuallans, in Ferrariæ agros sæuissimè debacchatus est. Hinc Sixtus Ferdinando bellum indixit, q̄ nollet Herculi Estensi cōtra Venetos, eū lōga obsidione prementes, auxiliari. Sed cū Ferdināndo rebus cōpositis, Venetos, armis Apuliæ fretus pro virili fatigat, & quosq; Italiæ potentatus in eos concitat: eos interdixit, excōmunicauit, & omnibus dignitatibus orbari voluit, nec ipso superstite, absolutiōis munus eis impensum est. Tandē febrili calore correptus, naturę debitum exoluit. Et sic inter Italiæ principatus cōpositis rebus, tā immanis sedatur tumultus. Hic toto sui pōtificatus tēpore XX. cardinales ordinauit: inter quos Iulianus S. Petri ad Vincula, ex fratre nepos, præcipuus fuit, qui Sixti funus celebri pompa, magnifico sumptu in tēplo S. Petri ad Vaticanū sepeliri fecit. Multas festiuitates veteribus iniunxit, & Cōceptionis, & Præsentationis B. Mariæ, S. Annę eius matris, sanctissimi Ioseph, seraphici Francisci festa in Christi Ecclesia celebrari iussit. Obijt igitur turbulētissima bellorū fluctuatione inquietatus, anno Christi M.CCCC. LXXXIII. mense Augusti. pontificatus verò sui anno XXIII. XIII. 1484

INNOCENTIVS VIII.

INnocentius octauus, Iohānes Baptista antea dictus, patria Genuēsis ex mediocri genere, honorato tamen, patre Aaron viro sanè probo ortus, primò sanctæ Cęciliæ presbyter cardinalis creatus, & cùm virtutis atq; disciplinarum omnium specimen foret, cardinaliū auspicijs, Sixto è medio sublato, summ' pōtifex creat. Anno Christi millesimo quadringētesimo octogesimoquarto, Idib' Augusti. Hic aūt affabilis, māsuetus eloquio, facūdus & comis, quē maturus incessus, morū nō morosa grauitas, necnō genuina indoles exornabāt. Perspicacis ingenij fuit, vt altiora rimāti faciliter innotescerēt. Nec defuit ipsi verborū lepos nō iniucūdus, multis salibus cultus cū tēperamentum erat. Pacē principibus Christianis cōmendans, eos abiectis mutuis odijs fœdus pcutere hortabat, ne Turcarū insidias molientiū virib' Christianitas detrimentū subiret. Nō iniuriā igit Innocētius dictus est, cū vitę innocētia, māsueta indole clar', nō iracūdus, inexorabilis aut morosus, inter cęteros velut sidus emicuerit. Et cū cōsideratiùs cōsilio maturo animaduerteret, q̄ pro Ecclesię dignitate & subditorū tutela ea armis quærēda essent, q̄ raptu aut temerarijs aliorū pontificū donis ablata fuerant, dicecebat, arma sumēda nō, pter victoriā aut gloriā, sed vt pax inde sequat. Singulos principū Christianorū oratores, cū in sui pontificat' principio eū de more salutatū venirēt, ad pacem admonebat, suadens, armis templa prophanari, funditus demoliri, dei cultū intermitti, puellas incestari, fruges & bonorū quodcunq; genus populari, quod testatur Lucanus dicēs: Nulla fides pietasq; viris qui castra sequūtur. Vrsini tamē & Colūnenses Romani, pceres, eius pios hortatus aspnati, intestinis bellis vrbē infestantes, se inuicē lacerabāt, & incredibili dāno inuito pōtifice, vrbem affecerunt. Hac etiam tēpestate contra Ferdinandū Apulię regē, tributa annua, quibus astrictus erat, Ecclesiæ pēdere negantē, bello tumultuatū est, hoc ægrè ferente

ferente optimo pontifice. Copiarum suarum ducem Robertum Satseuerinatem, virum militari disciplina clarum, habuit Innocentius, qui in Apulia castra metatus, longè lateq; eam depopulatus est, atque Ferdinandum aperto marte & collatis signis expugnando, Ecclesię morigerum deuinxit. Pace itaq; cum Ferdinando hac lege inita, iuramento pollicitus est, pontificiæ dignitati in posterum non aduersari, & annuum prouentum, quo Ecclesiæ Neopolitani regni causa tenebatur, eidem persoluere. His rebus ex sententia compositis, inter Vrsinos & Columnenses summa diligentia pacem composuit, vrbe ab intestinis bellis libera, in Buccalinum Osimi tyrannum, Christianos multa clade pessundantem, qui paulò antea ab Ecclesia defecerat, copias mouit, quem post longam vtriusque stragem expugnauit, & captiuum ad Lodouicum Sfortiam Insubriæ ducem transmisit. Quibus rebus strenuè gestis, non modicam suæ virtutis laudem optimus pontifex retulit. Ipse, tum quia valetudinarius erat, tum propter crebros bellorum & pestis insultus, quibus tota Italia laborabat, complura quæ sanctiùs consultiusque animo conceperat, inexpleta reliquit. Consanguineis paruum amoris indicium mōstrans, opibus extollere non curauit, dempto quòd filium Franciscum nomine, & Theodorinam filiam nothos ex scelesto concubitu satos, præter rationem multo munere cumulatissimos reddidit. Franciscum enim formosæ puellæ Laurentij Medices filiæ connubio iunxit, atque eum cùm lethali morbo decubaret, magnis thesauris ex consensu cardinalium donauit. Theodorinam verò strenuò ac illustri viro cum dote maxima desponsauit. Heliopoldum Austriæ ducem asiduis prodigijs enitentem, sanctorum catalogo aggregauit. Venetos censura maledica à Sixto fulminatos, absolutionis munere donauit. Quàmplurima Italiæ templa crebris donis cumulatissima reddidit. Cœnobio fratrum Eremitarum Bergomensium Ecclesiam argenteam miro artificio cælatam & subtiliter sculptam; dono dedit. Fuit itaq; hic Pontifex morum probitate, vitæ sanctimonia, atque omni disciplinarum genere ornatus, qui proceribus plebeijsq; dilectissimus, cum omnium non paruo mœrore vitam exhalauit anno sui pontificatus octauo, die vigesimasexta Iulij, anno Christi millesimo quadringentesimo nonagesimosecundo, cuius gratia hoc exendi distichon:

Hunc Deus absoluat offensis, abluat ipsum
Culpis, sit superis post pia fata plagis.

ALEXANDER VI.

ccxxij. Pontifex.

Lexander huius nominis sextus, patria Hispanus, Theodoricus antea appellatus, ex Borgia gente nobilissima originem duxit. Hunc Calixtus quondam papa eius patruus, à primæua ætate (quæ facilè mores, quibus imbuitur, diutiùs seruat) mansuetè inter doctos, qui iuueniles animos regendi artem apprimè callebāt, educari voluit, primitus cultiori literatura adeò eruditus, vt suorum conclasicorum facilè nauarchus esset. Nec philosophiæ diuinarum literarum expers abiuit. Nam in eis adeò profecit, vt quosq; etiam nexus difficiles elimatiùs discutere potuisset. Assentatores à se remotos, vt boni principis officium est, esse volebat, hos inimicos censens, inter quos & amicos discrimen esse volebat Ariston. Nam suorum verborum tendiculis aliquando principibus adeò persuadent, vt creduli nefanda aggredi non vereantur. Felix igitur tāto pōtifice Roma, quoniam, vt testatur Plato libro quinto de repub. beata ciuitas, vbi philosophi imperant. Quod ab Homero eleganter scriptum est: Calliope regū comes, ac Ioue nata parente. Hic monendo dulcis, arguendo acer erat, literatorū alter Mœcenas, quem oscitantem raró comperit quisquam, quin aut libris legendis, aut diuino cultui, aut rei Christianæ semper attentus esset, temporis iactura nihil perniciosius ęstimans. Ob singularem ipsius virtutem iuuenili æuo cardinalis efficitur, & vicecancellariatus magistratu donatur: cuius prouinciam ad sui

suo-

ſuorumq́; decus ac gloriam exactiùs peragens, tantam omnium beneuolentiam nactus eſt, vt omnium applauſu pōtificatus munere inſignitus fuerit, poſtquàm quadraginta annos non parua cum laude vicecancellariatus molem ſuſtulit. Sui pontificatus exordio Chriſtianorum principum legatos Romam ipſius ſalutandi cauſa venientes perbenignè ſuſcipit, comiter alloquitur, ſuadens mutuis Chriſtianorum bellis dilabi rempublicam Chriſtianam & affatim minui: eosq; ſuorū principum vice hortatur, opibus ac corpori non parcendum eſſe, vt Turcorum faſtus immanis adnihiletur, & Chriſti lex paſsim prædicetur. Itidem ex more pontificum in primis duos ex ſuis cardinales efficit, Iohannem Borgiam & Valentinum. Iohannem autem ex patrum ſenatuſconſulto legatum Neapolim miſit, Alphonſi noui regis coronandi gratia: qui non vituperanda curialium & famulatus turba ſtipatus, Neapolim conceſsit, vbi diademate regio Alphonſum inſigniuit, accepto iuramento de fide Eccleſiæ ſeruanda, & annuis tributis ſoluendis. Ea tempeſtate Carolus Francorum rex octauus, virtute bellica clariſsimus, Neapolim, quæ iure hæreditario ei ſuccedebat, expeditionem obiter parabat: cuius potētiam veritus pōtifex, ne quid incōmodi Italiæ moliretur, cū Alphōſo per Iohannē nepotem in Gallos fœdus percutit, & milites ad Romę pręſidia aſciuit, ne Gallus marte ferox eam inuaderet. Id enim Italis innatum eſt, vt Francorum gloriæ inuidentes, Gallicū nomen ſemper exoſum habeant, ita vt cum eis inita fœdera fide cū Gallis firmata, contra Deum & iuſtitiam violare nullatenus vereantur. Eis tamen inuitis, Inſubriā & Hetruriā Romam vſq; traduxit, vbi commeatum facilem inuenit, cùm timore nimo concuſsi Romani, ratum tenebant, Carolū animi magnitudine ſtrenuum, manſuetudine eximium, clementia cumulatiſsimum, nil detrimenti eis moliri, ſi facilis ei tendenti Romam pateret aditus: ſin *amore* duretur cōmeatus, armis naneiſci. Carolo igitur Romæ perhumaniter ſuſcepto, militē à tumultu temperare iubet, in eos qui iuſsis nō paruerant, ſuſpendio animaduertens. Nec tamen timoris immunis pōtifex, ſumpto milite in caſtellū ſancti Angeli meticuloſus aufugit. Cæterùm nullo audito militari tumultu, Alexander ſecurior ſui factus, fœdus cum Carolo inijt, milites quos ab Alphonſo ad vrbis præſidiū habuerat, remittens. Tandē Roma rerum domina à Carolo ſubacta, ne via Carolo interciperet, ac pontifex inſidias moliretur, Valentinum Borgiam cum quibuſdā caſtellis à pontifice obſidem accepit, atq; Zizimum Turci fratrem ſecū eduxit, vt dum rerum Apuliæ potiretur, eius ope finitimos Turcos expugnaret. Cæterùm Apulia ſubiugata, reditum in Galliam Carolus parat: cui pontifex fœderis initi immemor, cœpit cum Venetis, Maximiliano imperatore, Ferdinando Aragonum rege, ac Lodouico Sfortia noua fœdera inire: quibus iuramento firmatis, pontifex cum coniuratorùm copijs apud Fornouium nō longè à Parma ciuitate, viam qua Carolus tranſiturus erat, inſedit, vbi quantum militari diſciplina & bellica virtute valeant Galli, hoſti Carolus monſtrauit. Coniuratis enim quadraginta millia armatorum erant, Carolo autem ſeptem millia electiſsimorum pugilum longo itinere & penuria viatici fatigatorum. Diu anceps & ferox prælium cum non modica hoſtium cæde fuit. Tandem Carolus modico accepto detrimento, ad Eſtenſes victor ſe recipit, Lodouicum Aurelianenſium ducē graui obſidione Nouariæ preſſum (vbi tanta penuria eſculentorū aderat, vt pleriq; gregarij milites fame perirent) liberauit. Hinc aūt Carolus nulla laude ſatis extollēdus, armis & conſilio clarus, eloquio affabilis, religione & manſuetudine nulli cedens, corpore paruus, animo tamen ſtrenuus, breui temporis curriculo tota Italia ſubacta, Europam Aſiamque tanto terrore oppleuit, vt audita eius fama formidabili, Turcus de bello cogitare cœperit. Sed ad Alexandrum pontificem redeo, qui Carolo paulò pòſt Ambaſiæ defuncto, cum Lodouico duodecimo Francorum rege fœdus nouum percutit, validumq́; exercitum (cui Valentinum eius filium rei militaris non imperitum præfecit) in Catharinam vicecomitem mouet, quæ paruo milite diu in mul-

in multa rerum penuria, Valentini insultibus animose resistens, tandem virago mœnibus dirutis captiua ad Alexandrum ducitur. Hac victoria multis laudibus Valentinus commendatur, & dux autoritate apostolica creatus, Lucretiā Herculis Estensis venustam filiam cum maxima dote vxorem accipit.

PIVS III.

1503 ccxxiij. Pontifex.

PIus natione Hetruscus, Senis oriundus, Pij secundi ex Laodamia sorore nepos, Alexandro in conclaui patrum suffragijs suffectus est. Vir certè ingenio clarus, nec minùs literis valens, laboris & inediæ præter quàm credibile sit, patiens erat. Sed Pij auunculi exemplo inito pontificatu, cœpit in Gallos conspirare, tædio habens Gallorum dominio Apuliam & Italiæ non modicam partem subigi. Sperabat enim diem affuturum, quo insidiarum pedicis circumductum Gallum damnis affligeret, & tandem coniuratorum ope Italia exploderet: sed morte præuentus, tam insigni iniuria obducere Francum non potuit: breui enim dierum curriculo, quo pontificium magistratum rexit, non modicam laudem nactus est. Obijt autem Romanis id ægrè ferentibus decimosexto sui pontificatus die.

IVLIVS II.

1503 ccxxiiij. Pontifex.

IVlius secundus natione Ligur, patria Genuensis, patrum consensu Pio tertio succedit anno M.D.III. Dictus fuit Iulianus antea, cardinalis presbyter titulo sancti Petri ad Vincula. Is cū parentibus natus esset obscuris, fortunę beneficio suaq; industria per gradus honorum conscendens, ad summum peruenit. Vir acri & versuto ingenio, animoq; minimè abiecto, plurima & varia toto vitæ curriculo expertus. Cui fortuna nunc nouerca, nunc indulgentissima mater videri potuit. Patrimonium Petri nemo animosiùs tutatus est pontificum, neque callidiùs quisquam multorum iudicio amplificare instituit. Rauennam à Venetis occupatam grauissima cinxit obsidione: quam tandem expugnatam fortiter, sedi Romanæ restituit. Simili virtute * Seruiam, Imolam, Fauentiam, Forolíuium, & alia nonnulla ijsdem è manibus eripuit. Præterea alia non pauca ab alijs cùm tenerentur recepit, subinde noua parta victoria, sed non sine multo sudore & sanguine. Vt enim laborum patientissimus, ita iniuriarum erat impatiens, eratq; ingenio non solùm ardenti, sed & iracundo. Quod vitium generosos animos frequenter acriùs quàm satis est incitat, & vltra terminū rapit. Bononiam eiectis Bentiuolis insigni triumpho inuectus est. Res Gallorum rege Lodouico duodecimo grauiter affecit, plura daturus non Gallo tantùm, si per mortem licuisset. Moritur autem bellica gloria clarus, anno pontificatus sui decimo, die mensis Februarij vicesimoprimo, durante adhuc concilio, quod Romæ in Laterano celebrandum indixerat, ea potissimùm de causa, vt concilium Pisanum hac via vel destrueret vi, vel arte eluderet. Nam hoc contra ipsum institutū & agi videbatur, opera Maximiliani Cæsaris, regis Franciæ Lodouici, & cardinalium quorundam, quos rebelles cardinalitio honore priuauit, & ab ecclesiæ corpore vt putrida membra resecuit. Vacat sedes apostolica diebus XVI.

LEO X.

1513 ccxxv. Pontifex.

LEo decimus in demortui Iulij locum sufficitur, in hunc conferentibus suffragia cardinalibus præter omnem expectationem. Quæ scilicet res plausibiliorem etiam eius electionem reddidit, euentum rei inexpectatæ ita interpretantibus multis, quasi singulari quodam diuino non humano consilio, neq; fortuitò ita accidisset. Creatur autem pontifex anno M.D. XIII. quarto mensis Martij die. Huic antea nomen erat Iohannes: titulus, cardinalis diaconus S. Mariæ in dominica. Natus fuit non obscuro loco, nimirum ex clarissima apud Florentinos Medicum domo educatus liberaliter. Bonis literis à prima ætate diligenter institutus, præceptoribus vsus doctissimis, cùm alijs, tum

maxi-

maximè Angelo Politiano viro vtriusq; linguæ callentißimo, quem Medicum familia amanter complexa indulgentißimè fouit: ficut & alios complures eruditos colens, omni beneuolentia, honore & liberalitate profequuta eft. Fuit igitur Leo vt natura, ita & difciplina confuetudineque vir manfueti animi. Delitijs magis quàm militiæ deditus. Muficos in magno pretio habuit. Doctos etiam amauit, nimirum ipfe eleganter doctus. Multa aliorum arbitratu agi paffus eft, ipfe quietis & ocij amantior. Ducem Vrbinatem quandam ob caufam ducatus poffefsione priuauit, in eius locum fubftituens nepotem, quem habebat ex fratre. In ducem Ferrarienfem idem tentatum fuit, fed fruftrà. Hoc pontificatum gerente, electus imperator fuit felici fidere Diuus Carolus regum potentißimus, atque idem optimus, Francifco Francorũ rege competitore repulfam patiente: quamuis pro hoc non parum laboris fumpferit præter alios pontificia dignitas. In qua electione potißimùm eluxit integritas, in hac quidem parte, Friderici ducis Saxoniæ, & fides eiufdem erga vita functum Maximilianum: qui optimi principis imperio fubeffe maluit, quàm ipfe tantam in humeros recipere molem. Cæterum Leo mortuus eft pontificatus fui anno IX. 1521

HADRIANVS VI.

Adrianus fextus natione Teutho, Leoni fubftituitur magno cardinalium confenfu, Carolo Cæfari ftudentium gratificari, anno M.D.XXII. menfe Ianuario. Idem nomen quod anteà habuerat, feruauit. Cardinalis erat titulo fanctorum Ioannis & Pauli. Patria illi fuit infignis ciuitas Germaniæ inferioris Traiectum inferius. Patrem habuit, vt ille ait, Ingenua de plebe virum. Iuuenis Louanium profectus, literas didicit, quales tum illic tradebantur, idque quantum tempus & locus patiebantur, felicißimè: Nam paucis annis eminere cœpit, & tandē eò progreffus eft, vt eius Academiæ facilè princeps haberetur. Et cùm non modò doctrinam, fed & grauitatem haberet blanda quadam morum comitate conditam, vocatur in aulam, & fit Caroli Cæfaris tum pueri præceptor. Aliquot poftea annis in Hifpanias mittitur, functurus illic vice Caroli, cuius aduentum tot regna expectabant. Cumque teneret adhuc gubernacula regnorum in Hifpanijs, iam grandæuus Romæ pontifex maximus creatur abfens: octauo pòft menfe quàm creatus eft, Romam veniens, coronam accipit pridie Calend. Septembris. Porrò peractis folennibus coronationis, protinus totus conuertitur ad cognofcendas res vrbanas ferendafque fuppetias rebus afflictis, vbicunque opus effet. Sed quò minùs id facilè poffet, multa in caufa erant: Primùm omnia Romæ fœdans peftilentia, per quam verfari ibi vix vlli tutum erat: tum incurfus Turcarum, Pannoniam aliafque Chriftianæ ditionis regiones ferro flammaque ac rapina miferè mifcentium: adhæc Lutheranifmus omnia in Germania confundens: præcipuè verò obftabat, ficut fuprà fubindicauimus, ignoratio rerum Italicarum, regionum, vrbium, & procerum, quorum tum primùm ei nomina difcenda indolefque perfpicienda erat, vt quibus quæ functio rectè committi, quibus non poffet, intelligeret. Poftremò à Leone & mox triumuiris Cardinalibus, in negotia Ecclefiæ exhauftum ærarium. Tametfi nihil reliqui fecit, quin faceret, quod poffet. Statim Ariminum eo ipfo milite, quem fecum ex Hifpanijs eduxerat, à Sigifmundo Malatefta, qui illud per infidias occuparat, quoniam vrbem eam ducentis amplius annis maiores eius ditione tenuiffent, licet pater eius Pandulphus vendidiffet, recuperat adiutantibus duces eius Francifco Maria Feltrio, Vrbinatium, & Alfonfo Aeftino Ferrarienfium principe, quorum opera in eo bello optima fortifsimaq; vfus eft, quos ob id in amicitiam recepit, cùm Francifcum Leo Pontifex principatu exutum, hoftemque declaratum facris vetuiffet: contra Alfonfum, propterea quòd contra Pontificiam maieftatem multa molitus criminaretur, tum Iulius, tum Leo hoftilia multa ftatuif-

ccxxvi. Pontifex. 1522

fuissent. Mox quoque succursum voluit vrbi Rhodo, quæ tertium tum mensem à Solymanno Turcarum Imperatore grauissima obsidione premebatur, cuius salutem maximum esse momentum ad reliquarum prouinciarum Christianæ ditionis salutem minimè ignorabat, nisi quòd ratio, qua id commodè fieret, iniri non poterat, deficiente scilicet belli neruo pecunia, neque pro expedienda ea moram re patiente. Versabat quidem se in omnes cogitationes, accersitis patribus, si quid illi præsentis fidiq; consilij afferrent, implorata fide omnium, quorumcunque poterat, missis literis ad Siculos, Neapolitanos, Hispanos, ad quoscunque denique, vnde aliquid subsidij affore posset sperare. Contractasque aliquot naues apud Genuenses, milite, commeatu, armisque quantum potuit instruxit, instructasque Rhodum versus misit. At verò dum ventus nauibus deest, & ij quorum auxilium implorarat, prolatando tempus omne idoneum si quod erat nauigandi consumunt, ac Turca indies acriùs obsidionem vrget, spe omni præsidij posita Rhodij pacti incolumitatem vitæ rerumque, deditionem fecere,
1522 ipso die nato Christo sacro, anno humanæ salutis M. D. XXII. cum ingenti eius mœrore, quòd tanta clades reipublicæ Christianæ illata, eaque labes nomini suo apud posteros, licet immerenter, asseribenda esset. At quid potuit solus? inani ærario? in summa monarcharum discordia? Germania tot superstitionibus corrupta? & adeo denique omnibus à reuerentia sacrosanctæ sedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis studium, principum animos, proximis aliquot sæculis habuisset, qui Gotthofredum Bulonium, Hugonem Magnum, Tancredum, Robertos, & reliquos proceres sacri belli, quum Hierosolyma recipiebatur, haud dubiè etiamnum Rhodus nostra esset, neque Rhodus modò, sed etiam clarissima illa duo imperia Constantinopolitanum, & Trapezuntinum, & reliqua Græciæ regna longè florentissima. Verùm ô mores, ô tempora, locum habet adagium, Olim fortes Milesij. Potestque Ecclesia Catholica iure optimo illud Hieremiæ deplangere: Non esse qui se consoletur ex omnibus charis suis. Omnes amicos se spreuisse, & factos sibi inimicos. Sed quærelæ alibi locus sit. Eodem die atque adeò eadem penè hora, qua Rhodus dedebatur, saxum ingens è superiore limine portæ sacelli Pontificij in Vaticano prodigiosè decidit, cùm Pontifex vno aut altero non amplius passu à limine abesset, iam ingressurus pro religione diei, ad faciendum solenne sacrum, oppressitque vnum ex Heluetijs, qui ex more custodiæ corporis eius adhibiti erant. Inter hæc non minore sollicitudine Lutheranismum profligare nititur. Conuentus erat principum, liberarumq; ciuitatum Germaniæ apud Nurenbergam. Huc Franciscum Cheregatum mittit, sibi anteà in Hispania cognitum, dum is illic nuncius Apostolicus ageret, tum recèns à se, propter opinionem virtutis, præsulem Fabrianensem declaratum, qui verbis suis acerrimè Germanos hortaretur, si ditiones quoque suas saluas vellent, nollentque omnia sua etiam fœdè euastari, mitterent auxilia primo quoque tempore, abrupta omni tergiuersatione, proximè sito Ludouico Vngariæ Regi adolescenti, tum de impetu Turcarum grauiùs laboranti, quàm vt solus posset resistere, neque finerent nobilissimum regnum, quod vniuersæ Germaniæ velut firmissimus obex præiaceret, immanissimo hosti prædæ fieri, qui alioqui ad ipsos quoque pronum accessum habiturus esset: Simul explo derent impia dogmata à literis sacris, traditisq; Ecclesiæ & priscorum patrum aliena, quæ apud eos passim subolescerent, memores quanto ardore maiores eorum religionem sanam, remque Catholicam olim asseruissent, à quibus degenerare, cùm ad famam turpe, tum verò impium foret. Dedit ad hæc literas ferè ad singulos quosque principes, & Ecclesiasticos & laicos eiusdem exempli, sed præsertim ad Ducem Saxoniæ Fredericum, in cuius dominatu, totius incendij fax Lutherus agebat, monens eum, vt haberet ob oculos quàm ineluibilis, tetraq; gloriæ suæ ad posteros macula foret, fouisse hominem phreneticum, qui non minùs impijs ac Sata-

Satanicis, quàm stolidis nænijs orbem penè vniuersum in exitium inuolueret: Præterea adiutorem fuisse labefactandæ pietati, quam tot martyrum fusus sanguis, tot eruditissimorum hominum vigiliæ, tot fortissimorum principum inuicta arma, summo nixu stabiliuissent: alioqui non eum de ea temeritate causam feliciter dicturum, cùm standum esset ad tribunal iudicis Christi. Et alia multa in eandem sententiam. Resipisceret igitur, & ingressus per vestigia fidei maiorum suorum, non sineret prudētiam suam præstigijs vnius rabiosi homunculi illudi, qui scilicet nihil scriptis suis nefandis produceret, quod temporum superiorum Concilijs ex professo damnatum non esset. Spondebat adhęc, vbi primùm sedatis bellorum turbis posset, indicere Cōcilium vniuersale, vt quicquid Romæ, quicquid alibi, apud Episcopos, Abbates, & vniuersum denique ordinem Ecclesiasticum collapsum esset, in pristinum gradum restitueretur, ne quid hac parte possent obtendere, quò minùs monitis suis morem gererent. In summa, tantum effecit sedulitate, autoritateque, quam sanctitas vitæ, præstantiaque doctrinæ pepererant, tum gratia, qua maxima apud Germanos, Pontifex Germanus valebat, vt malum illud iam tum vtcunq; mitesceret, & spes magna esset, nisi mors eius impedisset, fortassis breui, aut in totum, aut ex maxima certè parte explodēdum. Iam verò legatum in Vngariam Thomā Caietanū Cardinalem diui Sixti mittit, cuius suprà meminimus, cū quinquaginta ducatorum millibus, ita demùm erogandis, si expeditio aliqua memoranda ab ijs in Turcam pararetur, quam pecuniam vir ille insignis, nullo modo aliter atque ex præscripto erogare sustinuit, tametsi ab Vngaris magnis & conuitijs & minis, vt pro eorum potiùs arbitratu, qui necessitates suas magis quā quiuis exterus nosſent erogaretur, acerrimè vrgeretur. Eadem pietate permagnam vim frumenti pulerisque tormentarij, per extremas vrbes arcesque Dalmatiæ & Croaciæ misit, quæ ob captam Rhodum in summo discrimine versabantur. quid quæris? In his rebus non solùm quantum potuit, verùm etiam suprà quàm potuit præstitit. Porrò vt promissū de corrigendis Ecclesiasticis etiam re, non verbis præstaturus videretur, multa protinus Romæ in statum alium vertit, noua officia super ordinarijs sacrosanctæ sedis prouentibus à Leone instituta, ex quibus pretio datis, plurimum quæstus fisco eius accesserat, paulatim abolebat, & quotquot eius generis deinde vacassēt, nulli pretio dabat, etiamsi ipse id temporis grauiter re nummaria laboraret: Sciebat quippe quantum illa sedi Apostolicæ onerosa essent, & sic data amplissimam passim materiam offendiculis & obtrectationibus præberent. Abrogabat quoq; ea nonnullis, qui gratis nacti fuerant, ratus satis eis esse debere, quòd inde annis plurimis sine vllo sumptu onereque commoda non exigua accepissent: Quanquàm ea in re plurimum difficultatis passus est, multorum quoque offensam subijt, qui quæstui suo per hoc plurimum decedere videbant, quod tamen ipse minimi fecit, quia mores temporum, statusque rerum pręsens, sic facere commoneret. Quanquàm si Paulo Iouio fides est, damna illa ademptorum officiorum, aliunde nimirum censu sacerdotiorum pensaturum se pollicere̅tur, atque nōnullis etiam pensauerit. Accedit quòd indulgentias, quas vocamus, parciùs longè quàm antecessores concedebat, propterea quòd profusiore largitione ad vilitatem contemptumque apud plebem recidissent, & Lutherus ex earum abusu prima vesaniæ suæ auspicia sumpsisset, vt spes esset, si diutiùs superfuisset, ad pristinam reuerentiam redituras esse, prout iam tum opera ipsius vtcumq; cœperant. Adde quod reseruas, accessus, regressus, coadiutorias, præsertim concessas sine assensu eorum, quorum erant sacerdotia, & id genus alia, Romani aucupij nescio quo nomine appellata retia, quæ facilitate Leonis supra modum propagata erant, magna ex parte sustulit, præsertim quòd ea via plurimi probrosi ineptiq; ad opima sacerdotia obreperent, qui pecuniam haberent, qua nihil non parare est, maximè Romæ, probi literatique, qui hanc non haberent, ab eis excluderentur.

tur. Multaque alia, quæ longum esset commemorare, quæ antecessores eius passim solent concedere, cum graui offendiculo plebeiorum, & sacrosanctæ potestatis contemptu, concedere noluit. Quid quòd non paucos, quos idoneos sciret, nec ambientes, nec expectantes, sacerdotijs auxerit, diplomatibus, quæ in huiusmodi pretio nancisci necesse est, gratis plumbatis, ad eosque transmissis? qua via aliquot præclaros iam viros Louanij ad honestam fortunam peruenisse commemini. Hinc item fuit, quòd difficulter cognatos ad beneficia proueheret, non quia eis candidè non faueret, si alioqui idonei fuissent, sed quia, vt dicere solet, ædificare Sion in sanguinibus nollet, hoc est, quia in sacris respicere necessitudines naturæ nollet, vt quæ ibi locum non haberent. Quinimò in ijs etiam in paribus dotibus alienorum potiùs, quàm suorum, rationem habiturus videbatur. Ex quo fuit, quòd literis magnatum quorundam inferioris Germaniæ sollicitatus, vt quendam propinquum suum adolescentem & forma & ingenio præstantem, qui tum recens Magister philosophiæ creatus, studia altiora Louanij sequebatur, galero Cardinalitio ornaret, ex more solenni aliorum Pontificum, nequaquàm voluit. Quale etiam legere est de Clemente Pontifice eius nominis quarto, qui & ipse interpellatus ab amicis, vt consanguineo cuidam suo, tria habenti beneficia, plura adhuc tribueret, respondens, non, inquit, carni & sanguini obtemperabo, sed potiùs Deo, nec dignus Petri successor est, qui plus cognationi quàm Christo tribuit. Autor est Platina. Constituerat quoque, vt asserunt qui id coràm à narrante audiuere, antiquare exemptiones secundariarum (vt vocant) Ecclesiarum collegiorumque diœcesis Leodiensis, etiamsi opera sua aliquando impetratas, quòd videret eas, contrà quàm ratus esset ad nihil aliud vsui pari quàm ad impunitatem scelerum, & materiam maioris lasciuiæ & nequitiæ, neque visitationem annuam ad vitia exemptorum corrigenda à Decanis ad id designatis fieri iuxta formam diplomatis à se impetrati. Qua ipsa de causa fortassis etiam aliàs plærasque antiquaturus erat. Destinauerat denique ijs ipsis vacationibus, quæ obitum eius antecesserunt, adhibitis Theologis & Iurisperitis Romanæ curię discutere leges Compositionum, vt vocant, ad quas Datarius ab his, quibus quid Pontifex indulget, aliquid subsidij nummarij in necessitates Pontificias de more exigit, vt si quę moderatæ & tolerabiles forent, retinerent vsum: si quæ graues & immodicæ, tollerentur. Sed morte occupatus, proposito lusus est. Cæterùm ne quid item in moribus suis priuatis desideraretur, ilicò à Pontificatu Romæ de numero satellitum, equitum, peditumque, quos etiam Pontifices vetusto more asciscunt, multum præcidit. In illa atrocissima pestilentiæ vastitate, quæ omnia id temporis Romæ depascebatur, pastor oues non deseruit, sed alijs plærisque magnatibus sibi fuga consulentibus, ipse nec pauidus multum, nec anxiè pharmacis armatus, in vrbe permansit, eo officio incolis mirificè gratificatus. Si quando anteà, tum maximè speciem omnem impudicitię amouit. Eoque cùm adolescentes aliquot honestæ tum indolis tum stirpis in gratiam parentum in familiam ascitos, ex Hispanijs secum in vrbem duxisset, intellexissetque Italos ex conuictu illorum, nescio quæ abominanda, nostratibus insuetata suspicari, statim in Hispanias remisit, in Academia Salmanticensi pleniùs literis imbuendos, quibus anteà domi ipsius à pio simul & erudito viro Theodorico Hezio secretario ipsius vtcunque imbuti fuerant eo iubente. Inter prandendum & cœnandum semper lectorem assistentem habebat, quomodo anteà. Aequè parcè, vt solet, aut etiam parciùs cibum capiebat. Aedes sacras per vrbem cum religione subinde visebat. Suo quoque tempore in catalogum beatorum, Antonium Archiepiscopum Florentinum retulit, virum suo æuo & pietate & doctrina singulari, vt luculenter scripta eius demonstrant. Ad hæc Bennonem, Misnensis olim, ni fallor, Ecclesiæ præsulem, virum sua tempestate sanctissimum, & apud Germanos miraculis etiam hodie nobilem.

Et ta-

Et tamen cùm ista integritate esset, studeretque pro viribus, in omnibus absoluti Pontificis partes implere, vt argentum sine scoria non est, in quibusdam nonnihil officio defuisse visus est. In absoluendis negotijs vndiq; Romam confluentibus, aliquanto lentior timidiorque erat, quàm pro nonnullorum animo: Vnde illa in eum Hieronymi Balbi Vngari libertas, qui cùm legatus Romam missus à Ferdinando Cæsaris fratre, coërcendis Lutheranis & Turcis, auxilium imploraret, & ille cunctantiùs perplexiusque in re petita ageret, frequenti cœtu patrum, Sanctissimè, inquit, pater, Fabius Maximus cunctando rem Romanam restituit, tu cunctando rem Romanam, atque adeò vniuersam Europam perditurus videris: quò scommate & Pontifex mirificè pudefactus, & plerisque patribus risus excussus fuit: Sed causam cessationis in eo putant, quòd cùm de omnibus ritè firmeque statuere cuperet, non haberet quibus cum ex animo consultaret, quique adiutarent, vbi opus esset, neque sciret, vtpote nouus illic hospes, quibus quid tuto committeret, quos processu temporis cogniturus erat: Alioqui in absoluendis negotijs nihil minùs quàm cessator erat, vt ad liquidum patet ex rebus eius gestis in Hispanijs: Displicuit quoque hoc nomine, quòd mensæ suæ sæpenumerò scurram quendam Hispanum, Tocinum nomine, assistentem haberet: cùm is ad eum in vrbem, toleratus potiùs, quàm accersitus venisset: Rursus quòd in nonnullos sacerdotia contulerit, qui ad ea non satis idonei viderentur: Ad hæc, quòd quibusdam deformitatibus Romanæ curiæ, vix aut nullo pacto excusandis, diutiùs iusto indulserit: Sicut etiã multò ante Pontificatũ malè quosdam habuit, quòd Guillermo Croio, etiã tum adolescenti, de quo suprà meminimus, posteà Archiepiscopo Toletano, & Cardinali, nepoti Marchionis Cheruiani, ad Abbatiam illam opimam Affliginianam apud Brabantos adiumento fuit: Interpretabantur quippe eum hoc facere, ad promerendam voluntatem, vitandamque offensam Marchionis, qui id temporis magno in aula Caroli loco esset, cùm hoc maximè spectaret, vt monasterium illud fœdè prolapsum, autoritate opeque potentum ad frugem recoleretur, quæ adolescenti illi generosæ indolis, amplissimæque spei per Marchionem patruum minimè defutura videbantur, sicut vtiq; nec defuerunt, cùm omnibus palàm sit opera eius & consiliariorum omnia ferè eo loco in melius correcta esse: Sunt & alia plæraque, in quibus nonnullis minùs probabatur, in quibus eum non omninò tueri velim, quasi ipse solus omnibus horis sapere potuerit, id quod rectè nemini concessum perhibetur. Porrò illud confidenter dixerim, sicubi ab orbita aberrauit, ac si qua in re aliter se gessit, quàm fortassis plærisque sapientum probatum fuerit, id tamen nec à sciente factum esse, nec de industria: Si quid indulsit, quòd fortassis satiùs esset non indulsisse, ingenuè assero, & ij item asserunt, qui propiùs eum cognouerunt, non sic indulsit quin ratio aliqua probabilis, cur indulgeret, ei constiterit, aut certè constare visa fuerit: Non dubium multa concessit ad grauiora incommoda, quæ alioqui satis idoneis indicijs oritura videbantur, excludenda: Multa quoque malè doctus concessit, quòd aliter exponerentur quàm veritas haberet: Multa per ignorantiam, quòd eo fuco coloreque polirentur, vt quòd improba essent, à tantis curis distracto ægrè possent deprehendi. Iam verò nonnulla primùm intuentibus, visus est inconsultiùs agere, quæ tamen ab acutius attendentibus, & ex ipso euentu rerum, non solùm non inconsultè, sed salubriter admodùm & prudenter ab eo acta compertum est: Adde quòd plurima non approbauit quidem, sed tantùm ad tempus tolerauit, quia protinus corrigere non potuit, correcturus tamen suo tempore, cum commodiùs posset. Illud constat, si quando per affectus, aut per fucatas aliquorum strophas sibi impositum sentiret, ilicò sua sponte nulloque monente, erratum correxisse, si modò integrum foret, vel vehementer doluisse, si non foret. Vt vt est, certum habeat, quisquis in eo nonnulla desiderauit, diuinum potiùs quàm humanum esse, ita ad omnia

nia perpetuò vigilare, vt non alicubi tibi excidas, præsertim in tantis occupationibus, & apud homines tam astutos, qui mille præstigias, mille colores quęrunt, sub quibus res suas meliores faciant, nihil interim pensi habentes, æquum sit an iniquum, pium an impium quod sequuntur, dummodò via aliqua assequantur. Credat denique functionem sedis Apostolicæ operosiorem esse, quàm imperitis rerum, & in otio, quieteq; agentibus prima specie videatur: vbi non intempestiuè quis illud Comici produxerit, Tu si hic sis, aliter sentias. Ferunt eo Pontifice Theophilum Patriarcham Alexandrinum, permotum fortassè claritate nominis eius, literas Græcè scriptas, ad eum transmisisse, quibus sedi Apostolicæ obedientiam obsequiumq; detulerit, & caput Ecclesiæ Catholicæ reuerenter agnouerit, quas vir multarum linguarum simul & disciplinarum exacta cognitione clarus Hieronymus Aleander, tunc Pontificiæ bibliothecæ curator, nunc Brundusinæ sedis Archiepiscopus, Latinè interpretatus est, & vnà cum ipsa interpretatione, ni fallor, in scrinijs Pontificijs ad memoriam posteritatis reposuit: Atque hæc fermè in Pontificatu saluus ac validus gessit. Cæterùm quonam modò amplissimam spem, quam omnibus de se concitarat, & honestissimos eius maximarum rerum conatus, præsertim in sarciendis quæ passim dirupta iacebant, obrepens mors eluserit, restat vt paucis item exponamus. Ecce dum totus & mente & viribus reformationem Ecclesiæ meditatur, putatque principes eam ad rem piam scilicet & necessariam haud dubiè enixè adinturos esse, euentus non omninò votis & conatibus eius respondit: Fœdere tamen iunxit non quidem omnes, sed præcipuos Christianæ pietatis monarchas, liberasque Italiæ ciuitates, inprimis sedem Apostolicam, Carolum lectum Cæsarem, Henricum Angliæ, Ludouicum Vngariæ reges, & minores aliquot Italiæ principes. Quorum omnium legatis apparatissimum epulum Romæ Pompeius Columna Cardinalis dedit. Tametsi causa fœderis pręcipua erat, tueri Italiam ab incursu Turcarũ, qui à capta Rhodo feroces, à bello minimè cessaturi videbantur: quã ob causam Cæsar etiã cum Venetis pacem firmauit. Vnus Gallus extra ius fœderis erat, sed sic, vt inseri posset, si conditionibus oblatis vellet. Ac constitit fœdus illud, vsque ad obitum Pontificis, à quo mox diremptum fuit: Fœderi autem publicando locus constitutus, ædes virginis matris erat, vulgò sanctæ Mariæ Maioris, olim sanctæ Mariæ ad præsepe appellata. Hic cùm Pontifex per se interesse cuperet, quò res maioris autoritatis esset, medici vetuerunt: Quippe iam tum laborare è renibus cœpit, quo malo antè quadragesimum postea diem, absumptus fuit. Conatiq; sunt persuadere, publicationẽ eam in æde diui Petri celebrari iuberet, palatio videlicet Pontificio proxima, quo accedere sine magno valetudinis incommodo posset, cùm si ad ædem illam virginis concederet, quæ longo satis interuallo inde distabat, id non posset sine magna corporis concussione, quæ sic affecto, non posset non esse vehementer noxia, & propemodùm exitialis. Verùm ille, siue fisus auxilio numinis, cuius negotium bona fide ageret, siue non ratus tantum subesse discriminis, quantum denunciaretur, vt sententia cederet, adduci non potuit. Quarto itaque Augusti, qui dies longè feruidissimus erat, aliquanto post meridiem in palatium concessit, ædi illi virginis, de qua diximus, vicinum, comitantibus aulicis omnibus. In quo quidem itinere plurimum pulueris hausit, qui multitudine equorum, in ingenti scilicet terræ siccitate, qualis per æstatem Romæ esse solet, excitabatur: Ac diuturniore equitatione adeò defatigatus est, vt vesperi cubitum discesserit incœnatus, appetentia scilicet cibi prorsus deiecta. Postridiè, qui dies item plurimum feruebat, languidus admodùm in templum venit, & amictu Pontificali non parum ponderoso oneratus, sacro solenni prolixoque, quod Põpeius Columna Cardinalis celebrabat, publicationiq; fœderis, quę à Vincentio Pompei à secretis fiebat, ad finem vsque interfuit. Vnde multò magis deiectus, totoq; corpore sudore destillans, vt etiam vestes ipsæ maderent in palatium, vbi pernoctarat,

darat, redit. Ac mox vestibus positis, in lectum cubitum concedit, cubantem sudor ingens repetit, vt lectum stragulamque penitus madefaceret. Neque vllum cibi desiderium adest, vt tot sudoribus exhaustas vires, posset refouere. Et tamen sic prostratus, eodem die sub vesperam pari difficultate Vaticanũ repetijt, postridie scilicet quàm inde abisset. Ex eo verò tempore, renum dolor indies magis ingrauescebat, vt suprema illi adesse facilè posset intelligi. Quo animaduerso, conuocatis fratribus Cardinalibus, vltimum vale dicit, summo eis studio re Christiana mandata, quæ tum si vnquam aliàs grauiter laboraret, quamque ipse ad statum meliorem, pacem, quietemque reducere cupiuisset quidẽ, si modò rerum arbiter Deus, vitam longiorem indulsisset, suppeditatis simul viribus & auxilio. Porro pileum Cardinalitium, quo titulo ipse habuerat, circũstantibus patribus, præsertim Iulio Medice & Ludouico Suessano, in Guillermũ Enchauordiũ contulit, in quem quoq; antea Episcopatũ suũ Dertusensem transtulerat, nõnullis agentibus, vt eo ipso pileo Theodoricũ Hezium, decoraret, quod & fortasis factum fuisset, si modò viro illi optimo, ad dignitatem eam tuendã, aliunde satis prospectum fuisset. Atq; eum ad modũ rebus omnibus publicè priuatimq; ritè quantum potuit ordinatis, sacramẽtisq; Ecclesiasticis Christiano ritu religiosè acceptis, octauo Calend. Octobris, qui dies exaltatę cruci tum festus erat, ad extremum fermè halitũ mentis compos, naturę concessit: quo tempore Galli Bonniueto duce, repulsis Cæsarianis, amnem Ticinum transierant, anno humanæ salutis M.D.XXIII. Pontificatus sui anno secundo, cùm annos sexaginta quatuor, menses sex, dies sedecim ætatis impleuisset, vir dignus, qui Pontificatui annis multis præsedisset, quem vtinã ita Romani, Italiq;, vt Germani, ijq; apud quos ab ætate viridi, vegetaq; versatus erat, penitùs cognouissent: Crediderim fassuros fuisse, haud alium vllum sęculis multis fuisse, qui Spartã eam (vt aiunt) feliciùs ornare potuisset. Neq; accessuros cuidam ipsorũ, qui in libro, quem de piscibus inscripsit, de eo prodit, hominem sicuti in administranda republica hebetis ingenij, vel deprauati iudicij, ita in esculentis insulsissimi gustus fuisse. Sic scilicet de viris bonis censeut, qui affectus in consilium, non rem ipsam adhibẽt. At verò sęculum illud turbulentum, & nunc multò turbulentiùs fortasse tali Pontifice dignum non fuit, vt non rarò Deus iratus, salutares reipublicę rectores de medio tollit: quia subditi per mores improbos diu habere non merentur. Fateor, iusta erat senectute, & ad metas humanæ ætatis accedere incipiebat. Atqui immatura mors eorum virorum, meo quidem animo, omnibus videri debet, qui per ingenium etiamnum florentissimum, per memoriam adhuc præsentissimã, per multiplicem rerum vsum, quantò maiorem eum senes iam, quàm olim iuuenes habent, quæ omnia in Hadriano erant, in publicum prodesse, & possint & velint quidem, sed per communem omnibus mortalitatis sortem non permittuntur. Quanquàm egregia eius virtus, eximia pietas, excellens eruditio, de omnibus benemerendi incredibile studium, eum facilè ni fallor, ab interitu asserent: Viuet quippe per hæc, viuet in sæcula, atque eò quidem diutiùs, quò æquiores posteri de omnibus, quàm præsentes erunt iudices. Defuncti corpus in templo diui Petri, in vesperam vsque in sequentis diei, in publico constitit, affluentibus eò certatim oĩs generis mortalibus, alijs religione quadã manus pedesq;, quos hoĩs verè sancti esse credebãt, osculaturis, alijs ꝓpiùs libereq; visuris mortuũ, quẽ reuerẽtia quadã cõtingere ausi nõ fuerãt viuũ. Quare multorũ afflatu, vtiq; in tãto æstu, quãtus tum Romę erat, resoluto corpore, adeò facies deformata fuit, vt Hadriani esse vix agnosceretur, vt inde plęriq; suspicionẽ caperẽt, sublatũ veneno. Quod vt familiares eius constãter asserere nõ velint, ita nec inficiari ausint. Sanè dissecto corpore, quo rei fides exploraret, venefici notas certas nullas compertas ferũt. In ore stomachi initia quędã fuere apostematis atri, ꝙ vel solũ breui extinguẽdo ei, medic⁹ qui aderat, suffecturũ aiebat. Id aũt natũ cõiectabãt ex mœrore, tristio-

1523

tristioreque melancholia, quòd tot passim malis, ex vniuerso orbe, velut de composito irrumpentibus, ex animi sententia non posset occurrere: cùm alioqui nihil minùs quàm melancholicus esset. Præterea nihil singularis vitij in corpore repertum aiunt. Conditus est temporario monumento in æde diui Petri inter duos Pios, secundum & tertium, Picolhomineæ familiæ Pontifices, cum hoc elogio: Hadrianus Sextus hìc situs est, qui nihil sibi infelicius in vita, quàm quòd imperaret duxit: qua vtique parte elogium verum dixit. Quippe nũquàm ei in Pontificatu ita benè fuisse annotari poterat, ouin intra priuatã vitam consistere, multò malle videretur. Cæterùm Cardinalis Enchauordius, vt in defunctum quoque amicitiæ fidem præstaret, quam luculentam in viuum præstiterat, alterum ei monumentum amplissimum ex alabastro posuit in templo sanctæ Mariæ Germanorum, ad arcum Flaminium, cum plurimis eiusdem materię statuis virtutũ eius, quarum ductu ad id fastigij emerserat clarissimis indicibus.

CLEMENS VII.

ccxxvii. pontifex.

Clemens septimus Hadriano sexto succedit. Huic antea erat nomen Iulius, quod etiam seruare decreuerat, & iam vsurpare idem cœperat, sed Cardinalium quorundam rogatu, Clemẽtis, quò nomen moribus conueniret, accepit. Cardinalis erat titulo sancti Laurentij in Damaso. Priori ætate vsus est fortuna minùs propitia, quàm postea clementiorem experiri cœpit. Primò quidẽ asscriptus fuit ordini Hierosolymitano, deinde prior creatus est Capuensis, pòst cardinalis. Cumque rerum potiretur Leo decimus, ipsius patruelis, qui otio gaudens, curis se quantum potuit expediuit, magnam negotiorum partem solus sustinuit: Vnde autoritas & opes illi insignes accesserunt, quibus cùm iam cumulatus esset & plurimũ valeret, videreturq; ad res gerendas animi satis & viriũ habere, magno plausu põtifex creatur. Anno pontificatus huius secundo, qui erat M. D. XXV. horrendi tumultus à ruricolis in Germania passim exorti sunt, contendentibus omnia fore libera, occasione accepta à Christiana libertate, quæ tum passim à multis prohdolor temerè & non satis circumspectè prædicabatur è libellis à Martino Luthero editis. Cœpit hoc malum in principio in Pannonia inferiori: mox gliscente malo peruasit quoque superiorem, imò totam propemodùm Germaniam. Verùm cùm hi non solùm Ecclesiarum bona inuaderent, imò diriperent, verùm etiam nobilitatem extinguere molirentur, aut saltem in ordinem redigere, vix tandem repressi sunt, cæsis passim plus minùs centum quinquaginta millibus. Qui motus ni ita repressi essent & extincti, (quod partim vi, partim astu bellico factum est) præsens erat periculum, ne Italiam quoq; fuissent perturbaturi: Nam ad regiones etiam longè dissitas missitabant literas tumultuantis illius vulgi duces, quibus plebem in suas partes vel pertraherent, vel contra dominos suos commouerent. Ad quod malum declinandum, perquàm prudenter Clemens, vt erat in rebus agendis sagaci industria, aduigilauit in Italia. Cæterùm vt Mars fortissimos quoq; in bello, secundum vetus verbum, oppignorare solet: ita fortuna viris maximè strenuis non rarò plurimum gaudet exhibere negotij. Quale exemplum in hoc viro manifestè cernere licet: Nam quamuis omnes artes administrandæ & augendæ Reip. probè tenere sit visus, neque defuerit ei magnanimitas & fortitudo, grauissimam tamen cladem hoc pontifice, prohdolor, non multò pòst accepit sedes Romana. Quod malum initium traxit ex bello, quod Franciscus rex Franciæ susceptit cum Carolo Cæsare: Nam Clemens, licet capto rege & exhausto regno, Francis res essent deploratæ, contra Cæsarem varia molitus esse dicitur. Quod iniquo animo ferentes administratores belli, quos habebat in Italia Cæsar, præter expectationem ducto exercitu Romam, vrbem vi occupant: sed non sine graui iactura comparata victoria: Nam cecidit Carolus Burbonius exercitus Cæsariani

sariani primarius dux, cuius interitus militum animos, quibus erat charissimus, grauissimè irritauit. Quare militaris insolentia, quam cæterorum ducum autoritas compescere non satis poterat, plurima petulantissimè designauit, acerba audiens ijs qui Apostolicæ sedi sinceriter adhærent. Pontifex qui confugerat in castrum S. Angeli, aliquot post diebus, cùm arctiùs premeretur, Cæsarianis se dedidit. Quæ tamen omnia gesta sunt Cæsare nesciente, & vt res ipsa declarauit, talia minimè volente: vt cuius ingenio nihil inueniri potest clementiùs aut religioni Christianæ addictum magis. Pontificem enim non multò pòst priori dignitati restituit, & facta turbarum omnium obliuione, in amicitiam recepit: Ac ne Cæsareæ maiestati erga Romanam Ecclesiam, cuius Pontifex Imperatorem subinde filium suum appellabat, quicquam vel pietatis vel honoris deesse videretur, ferream coronam, vnctionemque sacram Bononiæ à Clemente VII. magna cum reuerentia suscepit: idque factum est anno Domini M.CCCCC.XXX. 1530 octauo Calendas Martij. pauloque pòst, videlicet sexto ante easdem Calendas die, qui dies Cæsareæ maiestati natalis erat, auream itidem coronam accepit, vt extra dubitationem omnem, Longobardorum rex Romanorumque imperator haberetur ab omnibus, qui iam tum ante decennium vel circiter fuerat Aquisgrani in Germanorum regem coronatus. Quanquàm verò ex coronatione huiusmodi nihil noui iuris imperatori accedere, multi etiam boni viri sentiunt, cùm ex ipsa electione ius imperij administrandi, vel Innocentio Papa teste, obtineat, tamen has coronandi cæremonias, tanquam imperialis celsitudinis notissimum symbolum, ac testimonium diuini spiritus accepti, qui animum imperatoris iam augustum, augustiorem diuinioremque reddat, quis nisi demens ac impius, omniumque bonorum morum hostis, vel mente sola reijcere audeat? Nec alicuius refert, Romæ ne, an Bononiæ hic coronandi ritus celebratus sit: non enim locus rem ipsam facit, neque homo propter locum, sed propter hominem factus est locus: præsertim si eiusmodi tempora ac rerum conditiones obueniant vt veteres illæ consuetudines seu constitutiones, vtilitate maiori suspendi ad tempus possint ab eo qui instituit, quàm vbique sic ad amussim seruari. Pontifex ipse pontificum, non Romæ semper, nec vno aliquo in loco semper, sed pro commodo ac statu rerũ, ipsiusque arbitrio, nunc hîc nunc alibi coronari solet: quemadmodum & paucis abhinc annis nempe à Christo nato M. D. XXXI. Ferdinandus Bohemiæ Hungariæque Rex serenissimus, non Francoforti pro veteri obseruatione, sed rebus ita exigentibus, Coloniæ Agrippinę, vbi & Traianus imperator optimus imperij fasces suscepit, rex Romanorum designatus est. Quanta verò Bononiæ lætitia, quanto rerum omnium apparatu, quamque vnanimi pontificis ac imperatoris voluntate, hæc coronationis pompa transacta sit: vt de ludis interim, spectaculis, arcubusque triumphalibus taceatur: quia paucis dici nequit, silendũ potiùs omninò, quàm parum dicendum videtur. Clemens autem meliori deinceps quàm ante vsus fortuna, in pace diem egit extremum, Anno Domini M. D. XXXIIII. mense Octobri.

SVBSEQVENTES PONTIFICES QVINQVE FIDELITER CONSCRIPSIT ONVPHRIVS PAVVINIVS.

PAV-

PAVLVS III.

ccxxviii Pontifex

Vlla vnquam comitia à multis sæculis, maiori simplicitate, concordia,& religione inita,peractaque sunt, quàm quibus Alexander Farnesius Senatus Princeps, summus Pontifex est renunciatus:Post peracta namque in funere Clementis nouemdialia sacra, paucis horis,nõ suffragiorum syngraphis obsignatis, & de more in sacram vrnam coniectis primum,sed publico consensu,& præclara voce,totius Senatus,ad summum rerum fastigium peruenit: Roma patria, præclaræ maiorum imagines,eximia atque inueterata virtus,per quadraginta amplius annos in sacro Senatu omnibus perspecta,& præexcellentes literę magnoperè eum commendarunt,sed omnium maximè prudens Clementis iudicium, qui quum continuo stomachi dolore tabefactus,morti proximus esset,eum omnium dignissimum esse,qui summo sacerdotio præficeretur,apertè prædicauerat,& propterea Hippolytum Medicem, Iuliani patruelis filium,adhortatus fuerat,vt eum vnum suffragio maximè suo adiuuaret. Ad hunc modum,Pontifex renunciatus iiij. Idus Octobris, postridie scilicet quàm in Conclaui itum fuerat, desumpto Pauli III. nomine,tertio demùm nonas Nouembris triplici thiara coronatus est:Incredibilis tum fuit Romani populi lętitia,qui ciuem suum,& eum quidem maxima auctoritate & sapientia prędìtum,Põtificem creatũ videbat:Erat enim Paulus III. Petro Luisio Farnesio,& Ioannella Caietana de Sermoneta Bonifacij VIII. gentili ambobus illustri sanguine, & familiæ antiquitate claris Romanis ciuibus natus: Farnesiæ namque gentis proceres iamdudum tunc erant in vrbem virtutis ergô adsciti,quum alioqui ex Vrbe veteri in Salpinatibus,oppido nobilitatis suæ, initia reputant. Qua in vrbe ante quingentos annos potentia atque opibus summum claritatis locum tenuisse ex annalibus & vetustissimis monumentis constat:Quanquàm ipsum familiæ originem à Farneto Etruriæ pago (quod plærisque placuisse video) traxisse facilè crediderim, videlicet antea quàm Vrbis veteris principatum fuissent adepti. Natus est autem Paulus Canini,oppido paterni agri, pridie Calend. Martij,anno salutis M.CCCC.LXVIII. quo tẽpore Paulus II. sedebat,cuius fortasse rei causa Pauli nomen,Pontifex postea factus,accepit.Parentũ cura optimè educatus,literis tum Græcis tum Latinis,& liberalibus disciplinis Florentiæ celeberrimo in Laurentij Medicis gymnasio institutus, adolescens magnę spei, & prudentissimis senibus cõparandus euasit: Romam sub Xysti IIII. successore Innocentio VIII. reuersus, iuuenis adhuc Rodericũ Borgiam Cardinalẽ Cancellarium familiariùs obseruare cœpit,à quo ob morum elegantiam vehementer amatus est.In Pontificis Innocentij VIII. postea indignationẽ incurrens,ab eo in arcem est coniectus:Vnde Petri Marganij propinqui opera funibus demissus euadens,Innocentio demùm mortuo Romam reuertitur:Ab Alexandro VI. autem Pontifice Prothonotarius & Thesaurarius apostolicus primùm, Deinde ætatis XXVI. Anno nondũ finito Diaconus Cardinalis SS. Cosmæ & Damiani cum alijs XI. xij. Calẽd. Octob. Anno salutis M.CCCC.XCIII. creatus est,& Viterbij legatione haud lõge pòst honestatus.Postea Piceno legatus magna cum Prouincialium commẽdatione præfuit.Sub Iulio II. deinde,cui magno vsui imminentis schismatis tempore fuit,diaconiam ditionem, & amplum Parmensem Episcopatum obtinuit.In amplissimo ordine talem semper se exhibuit,vt in Gallorúm ne,an Hispanorum res magis pronus esset, neutri partium satis planè vnquàm constiterit.Itaque gratus omnibus, nemini priuatim addictus, nobili ac generoso studio,ædificijs struendis, instaurandisque plurimum vacauit: Ita tamen,vt honoris sui iustitięque alijs præstandæ,munera nihilo secius obiret: Vixit in amplissimo ordine annos vnum & quadraginta. A Leone verò ex Diacono Episcopus Cardinalis Tusculanus factus, ex recto vitæ suæ instituto id adeptus

ptus est gratię, vt mortuo Leone, quum successor, quæreretur, summo Pontificatu dignus, Cardinales aliquot eum suffragijs suis prosecuti sint. Verùm labante tum eius fortuna, Hadrianoque VI. & Clemente VII. quibus gratissimus fuit, creatis, ab ipso Clemente Prænestinus primùm, deinde Sabinus, pòst Portuen. demùm Ostien. Episcopus renunciatus sit, cuius Pontificatus Anno primo, Nicolao Fliseo Senatus Principe mortuo, id munus ex maiorum instituto suscepit, in quo ita prudenter, integrè, grauiterque se gessit, vt mortuo Clemente VII. patribusq; conclaue ingressis, paucarum horarum spatio, vna omnium voce, lętissimisque Cardinalium suffragijs Pontifex maximus consalutatus fuerit. Postridie summo mane, populo à principe diaconorum Cardinaliũ electione eius publicata. Sedit vero Imperatore Cæsare Carolo V. Augusto annos xv. & dies xxviii. Pontificatum ingressus arma in Franciscum Mariam Feltrium Vrbinatium Ducem mouit, quòd eius filius Guido Vbaldus Iuliam Varanam Ioannis Mariæ vltimi Camerinen. Ducis filiam, Pontificis venia non quæsita vxorem duxisset, & dotis nomine Camerinum occupasset, Ecclesiæ Romanæ oppidum beneficiarium: Cuius ea conditio esse ferebatur, vt Varanorum liberorum prole extincta, vrbs Ecclesiæ Romanæ cederet: Dux, præsidijs Pontificis pulsis & Camerino commeatibus munito, bellum auertit. Pontifex autem eius in re militari præstantia animaduersa, rem in oportuniora tempora distulit. Proximo Decembri duos ex filio & filia nepotes in Diaconorum Cardinalium numerum retulit, Alexandrum Farnesium Petri Luisij filium & Guidonem Ascanium Sfortiam Constantia natum, quorum priorem Cancellarium, posteriorem verò Camerarium S.R.E. haud ita multò pòst creauit. Animum deinde ad statum Ecclesiasticum instaurandum conuertens, nihil antiquius duxit, quàm vt viris egregijs è toto terrarum orbe conquisitis amplissimum ordinem suppleret, quibus Reipub. salus maximè inniteretur. Aliquot igitur prioribus lectionibus inter vnum & septuaginta, quos purpura donauit, ad xx. & amplius senatores legit, qui omnium consensu summo Pontificatu dignissimi existimati sunt. Quatuor quoque qui ei hactenus non interrupta serie in Pontificatu successêre ab eo fuerunt lecti. Eius Pontificatus initio Anabaptistæ hæreticorum omnium scelestissimi impurissimique, Monasterium Vvestphaliæ vrbem occupauerant, in qua ab vrbis Episcopo diu obsessi, postremò expugnata vrbe, omnes ferè trucidati sunt, & infanæ hæresis asylum disiectum. In Anglia quoque per hæc tempora maior in religione motus fuit. Henricus viii. Anglorum Rex (qui edito libro Martini Lutheri hæresim placitaque doctissimè oppugnauerat, quare & fidei Catholicæ defensoris titulo à Leone X. ornatus fuerat) iratus Clementi VII. quod repudium legitimæ vxoris Catharinæ Aragoniæ, Cæsaris materteræ, sancire noluerat, quam superinducta adultera Anna Bolenia, cuius amore flagrabat, ab se diuellere xx. matrimonij anno tentauerat, patriam religionem deseruit, Iohannem Cardinalem Roffensem, virum sanctissimum & doctissimum, & Thomam Morum Regni Cancellarium, & primarium regni sui hominem, aliosque multos omnium hominum præstantissimos viros sententiæ eius aduersantes nefariè occidit: nec his contentus supremi Ecclesiæ Anglicanæ sub Christo capitis titulo sibi arrogato, Catholicam omnem religionem, hæresi Lutherana suscepta, abrogare totis viribus contendebat, & indies magis insaniens, monasteria, ædes sacras, clericos, monachos, & fratres religiosos omnes destruxit, bonis eorum vel fisco suo applicatis, vel quo plures erroris sui participes haberet ministris sæuitiæ suæ concessis. Vnde commotus Pontifex, eum anathemate notatum, iure Anglorum regno, ob inauditæ hæresis crimen, priuauit. Interim Pontifex Carolo Cæsari arma Pœnis inferenti & bellum contra Barbarussam, Piratarum sæuissimum Ducem Turcicarum copijs præfectum, Italiamque & Hispaniam crebris incursionibus deprædantem, adornanti, missis sub Duce Virginio Vrsino duodecim expeditis

peditis triremibus magno subsidio fuit. Cæsar autem ingenti classe comparata in Africam ex Hispania soluens ad Vticæ littus feliciter appulit. Vbi exercitu exposito, munitionibus & propugnaculis Tunetis (quod pulso legitimo Rege, Barbarussa occuparat, validisque Turcarum præsidijs priuauerat) paucorum dierum labore expugnatio, Barbarussam haud procul à Tuneto obuium profligauit, eoque cum arce expugnato ad viginti millia captiuorum Christiani nominis ex diuersis regionibus à sæuissimo pirata ibi miserrimè detenrorum liberauit,& Muleasi Regi legitimo duris conditionibus impositis vrbem restituit, arce firmissima Goleta valido Hispanorum præsidio instructa. Hæc tam insignis victoria tanta gratulatione est excepta, vt Pontifex solennibus supplicationibus indictis, gratias Deo publicè egerit, & ad Cæsarem iam ab expeditione Tunetana Neapolim profectū, Legatos Cardinalem, Senensem, Ostiensem Episcopum, & Alexandrum Cæsarinum, ei suo nomine, de tanta victoria gratulatum miserit. Dum Imperator Neapoli esset, Francisci Sfortiæ nouissimi Mediolanensium Ducis morte audita, Antonio Leua pro Duce Insubribus esse iusso, ducatum Mediolanensem in prouinciæ formam redegit, Francorum Rege Francisco magnoperè repugnante, qui Insubrum imperium tam ab auiæ suæ Valentinæ successionis, quàm nouæ socero suo Ludouico XII. à Maximiliano Cæsare factæ concesionis iure ad se pertinere contendebat: cuius quū Cæsar rationem habere nollet, occasionem irato Regi, vt arma moueret attulit, quæ Allobrogum Duci qui in Cæsaris clientelam se dederat intulit,& aliquot oppidis captis, Subalpinas omnes gentes magna cum Imperatoris indignatione vexabat. Qui regis impressione cognita, vt Francorum arma ab Ducis Allobrogum fœdere sibi iuncti ditione auerteret, Gallicam expeditionem edixit. Romam igitur primùm initio
1530 Anni M.D.XXXVI. accedens, quum Cardinales omnes obuios habuisset, more maiorum à Paulo III. ante gradus basilicæ sancti Petri honorificentissimè susceptus est, nullò non honoris genere adhibito. Cæsar Romę sanctum Paschatis diem coluit, in quo Papa, Cæsare Imperialibus insignibus ornato adstante, rem sacram solenni apparatu in basilica Vaticana fecit: Imperator tum de summa rerum & maximis Reipub. Christianæ negotijs cum Pontifice collocutus, publicè in Consistorio de Francorum Regis iniurijs quæstus est, repetitis quæ contra maiores suos Galli Reges multis iam antea annis malè patrauerat, cuius quærelis Regis legati scripto causam maiorum defendentes responderunt. cæterùm cæsar quarto decimo postquàm venerat die, vrbe egressus per Tusciam & Ligures iter faciens in Galliam Narbonen. copioso exercitu congregato impetum fecit. Hinc inter duos summos orbis christiani principes atrox bellum exarsit. Dum carolus Imperator adhuc in vrbe esset, eius monitu, Pontifex officio suo pro viribus omninò satisfacere cupiens, vt discordias quæ inter christianos religionis causa exortæ fuerant tolleret, concilium generale iam diu multumq; desideratum,& à superioribus Pontificibus neglectum vel dissimulatum, vigesimo demùm Anno postquàm Lutherana hæresis irrepsisset, indixit, Mantuaq; primùm concilio delegit oportunum locum, mox ob iustas causas Vicentiam Venetorum vrbem transtulit, Laurentio campegio primum, deinde in eius locum Bonifacio Ferrerio, item Iacobo Simoneta & Hieronymo Brundusino, optimis ac prudentissimis patribus, tanto negotio præfectis: Qui verò concilium Germanis cæterisque christiani nominis principibus indiceret, delectus est Petrus Vorstius Episcopus Aquen. optimus ac prudens vir. cæterùm & ea res difficiliorem successum habuit: Nam Vicentia etiam dimissa, quòd hæc à schismaticorum sedibus paulò longiùs abesset, nouo loco medio propemodum inter Italiam & Germaniam delecto, Octauo tandem Anno pòst, vniuersalem christianorum Synodum Tridenti celebrandam Pontifex tertiò indixit, tribus Apostolicæ sedis, qui eam inchoarent persequerentque eò destinatis cardinalibus, Petro

tro Paulo Parisio, Ioanne Morono, & Reginaldo Polo, Diacono sanctæ Mariæ in Cosmedin. Cæterùm Parisio & Morono reuocatis, in eorum locum missi sunt Ioannes Maria de Monte Episcopus Cardinalis Prænestinus, & Marcellus Ceruinus Presbyter tituli sanctæ Crucis in Hierusalem, qui ambo posteà Romani Pontifices fuêre. Tridentum porrò ex omni orbe Christiano frequentes patres conuenere, sed quum Lutheranis minus id probaretur, modò locum, modò præsides, modò aliud atque aliud calumniantibus, illud satis patuit, nihil minus ipsis quàm generale Concilium curæ esse, quod vsque ad illud tempus quasi per prouocationem à Romana sede postulauerant, atque ita ea quoq; res optato etiam tum euentu caruit, præsertim quum peste Tridenti inualescente aliquot iam Sessionibus habitis & quibusdam cõtrouersijs examinatis, quibusdam definitis, ex Pontificis auctoritate synodus Bononiam translata fuerit. Quanquàm ipse pontifex (cuius eruditio, & longo rerũ vsu prudentia comparata iam notæ erant) omnes ad hoc interim vires suas intenderet, vt Ecclesiæ quietem repudiatis erroribus, & populis Christianis pacem sublatis bellis, pacata Italia, & mare à piratis liberato, afferret, communiaque arma in Turcas, Christianorum hostes acerrimos, conuerteret. Nam bello inter Cæsarem & Regem Francorum multis in locis concitato, Pontifex tãquam communis pastor cardinales Legatos, Marinum Caraciolum ad Cæsarem, Augustinum Triuultium ad Regem Francorum pro componendis inter eos discordijs misit, vt ijs sopitis & Concilio celebrato, arma Turcis inferrentur, in totum iam orbem terrarum sese diffundentibus. Quo tempore initio anni M.D.XXXVII. Alexandro Mediceo Cæsaris genero Florentinorum Duce propinqui sui Laurentij insidijs extincto, Cosmus Medices successit, & in vrbe Paulus Papa, duce Ecclesiastici exercitus Petro Luisio filio creato, multos ad omnes ferè christianos principes nuncios destinauit, crebris & paternis cohortationibus vniuersos de pace & armis Turcis inferendis monens: Clissa præsertim in Dalmatia, quæ Pontificis præsidio tenebatur, à Turca christianis cæsis, expugnata. Vnde & solennes supplicationes habuit, & ipse pedibus à sancto Marco ad Mineruæ ædem supplex profectus est. Quo anno, vrbis mœnia reficere aggressus, initium sub Auentino fecit. Verùm quum Turcæ, qui graue cum Venetis bellum gerebant, totum orbem christianum vexarent, pontifex totis viribus eo incubuit, vt pace vel saltem inducijs inter Cæsarem & Frãcorum regem compositis, ipse Imperator & Veneti qui iam fœdere iuncti erant, bellum communi impensa contra Turcas susciperent. Legatos igitur ad vtrunque ob eam rem Iacobatium quidem ad cæsarem, carpensem verò ad Francorum Regem misit, & classis suæ præfectum creauit Marcum Grimanum Patricium Venetum, Patriarcham Aquileien. Dum bellũ, Turcicum præsertim, contra Venetos arderet, Dalmatiaque omnis Venetæ ditionis hostili ferro & flamma vastaretur, & inter Regem Francorum & cæsarem nullæ pacis conditiones conuenire possent, Pontifex vt faciliùs Turcarum vim retunderet, omninò constituit operam dare, vt hos duos principes vna ad colloquium, cui ipse præesset, euocaret. Id per Legatos suos, & præsertim carpensem, quum tractasset, tandem definitum est, locusque conuentui oportunus, oppidum Nicæa in Galliæ Italiæque finibus supra mare delectus. Ad quam vrbem maritimo itinere, vrbis Legato Cardinale Neapolitano relicto, Pontifex est profectus. Quo ex cõdicto, Cæsar & Rex Francorum conuenerunt: ibi post multas disceptationes, quum Imperator & Rex ad pacis conditiones adduci non possent, tandem Pontificis interuentu induciæ decennales inter eos factæ, vt Imperator bello Turcico operam dare posset: inde Rex in Galliam, Cæsar Genuam, Pontifex in vrbem rediit. Vbi Octauius Farnesius Papæ nepos vxorem Margaritam Alexandri Ducis Florentinorum viduam, Cæsaris caroli quinti Imperatoris filiam cum dote c c l. millium aureorum duxit, qui mortuo per eos dies Francisco Maria Vrbinatium Duce, in eius

locum vrbis præfectus creatus fuerat: Tum Pontifex recuperandi Camerini tempus venisse ratus, iuuenis & bellicæ rei nondum periti Ducis adolescentia fretus, bellum illi intulit, cuius timore ductus, armis pontificijs non expectatis sponte Camerinum Papæ restituit, quod Ecclesiæ, magna aureorum summa Iuliæ Varanæ persoluta, Pontifex ad tempus concessit: nam haud ita longè pòst, illud Ducis titulo nepoti Octauio Farnesio addixit. Classis interea christianorum, quæ communi Pontificis, Cæsaris & Venetorum impensis coacta, maxima & formidabilis Turcis erat, Andrea Auria classis cæsarianæ præfecto pugnam detrectante, Turcis relictis apud promontorium Actium, quod Præuisam vocant, in tres iterum diuisa partes, tot tantisque Pontificis & Venetorum conatibus irritis factis, castro nouo præsertim à Turcis occupato, domum se recepit. Romæ Pontifex de ornamentis & præsidijs Ecclesiæ cogitans, nouos aliquot prouinciarum Legatos, Cardinales, Verulanum Galliæ Cispadanæ, Iacobatium Perusij, Eporediensem Bononiæ, & Carpensem Piceni creauit: multos præterea graues & doctos viros Legatos pro rebus religionis in Germaniam misit, in his primum Cardinalem Brundusinum, deinde Contarenum, qui conuentui Ratisponensi interfuit. Portoria & tributa multa vel auxit, vel nouauit, Perusinosque, ob salis vectigal superadditum rebellantes, missis copijs domuit, & decurionatu priuauit, eorumque Legato, Romam atratos veniam petitum adeuntes, humaniter excepit. Ob eandem causam Ascanium columnam contumacem, & rebellem paterna ditione quam in Latio habebat, armis exuit, Palliani mœnia & arcis Papæ demolitus. Episcopos, vt ad suas sedes irent, monitus, surdis fabulam canere visus est, quin diuturnæ eorum consuetudine victus, hoc illis facile remisit. Mortuo Cardinale Auxitano, Farnesium nepotem Auinionis Legatum creauit: Obuiam deinde Cæsari factus, Lucæ simul conuenere, quum vrbi Carpensem, Viterbiensibus Polum, Legatos dedisset. Lucæ Papa aliquot diebus cum Cęsare fuit, qui Algerianam in Africa infaustam expeditionem tum adornabat, quæ sæuis autumni tempestatibus, classe disiecta, infelicem exitum habuit, magna exercitus parte vel à Pœnis extincta, vel mari submersa. Initio
1542 anni M. D. XLII. Pontifex Legatos creauit Contarenum Bononiæ, Cispadanæ Galliæ Gambaram, Perusij Ariminensem. Conuentus Imperialis Vvormatiensis celebratus, cui interfuit Lutherus, in quo, inanibus disputationibus habitis, nihil definitum est. Quum bellum inter Cæsarem & Regem Francorum instauratum magnis vtrinque studijs gereretur, Papa Legatos pro pace ad eos misit, Contarenum ad Cæsarem, & Sadoletum ad Gallum, Contarenoque mortuo subrogat Visensem. In conuentu Norimbergensi, in quo adfuerunt Legati omnium penè Rerumpublicarum Germaniæ & Imperij principum: quum de religionis controuersijs tractatum esset, quærentibus locum idoneum rerum nouatoribus, ex Papæ auctoritate, & omnium consensu Tridentum (vt suprà dixi) Concilio destinatum, vtrique parti commodissimum. Initio anni M. D.
1543 XLIII. quum Imperator in Italiam ex Hispania venire constituisset, vt inde in Belgas contra Cliuensium Ducem contenderet, Pontifex, cui Cæsare conuento opus erat, Legato vrbis Carpensi Cardinale constituto, Roma discedens, totam penè ditionem Ecclesiasticam circuiuit: Fuit enim Bononiæ, Mutinæ, Regij, Parmæ, & Ferrariæ, & postea Anconæ, Perusij, Viterbij, & per omne patrimonium. Buxeti Pallauicinorum oppido agri Placentini Imperatorem conueniens, quatriduo cum eo commoratus est, ibi de plurimis & maximis negotijs agitatum, & inter alia, vt nouus Mediolani Dux, qui esset Italæ nationis, quem omnes Europæ Principes expetebant, crearetur, non obscurè nepotum suorum vno insinuato. Item de pace cum Rege Francorum & subsidio contra Turcas in Pannoniam Pontificis expensis mittendo. Imperator,
rebus

rebus his tractatis in Germaniam profectus, Pontifex Bononiam reuersus est. Romæ eo tempore ingens trepidatio fuit, terrore classis Turcicæ, quæ à Francis euocata, per mare Tyrrhenum vagabatur, ostiaque Tyberis appulerat, quæ tamen cùm Turcæ aliò contenderent, Romanis damno non fuit. Papa Romam reuersus, quum pro componendis horum principum dissidijs remedium nullum humanum præterea superesset, quod non tentasset, ad diuinam opem implorandam conuersus, celeberrimas supplicationes habuit, ab æde Mineruæ vsque ad sancti Petri Basilicam, reliquiæ sanctorum & sacræ Saluatoris, ac beatæ Virginis imagines portatæ, cuius preces Deus exaudisse visus est: Nam post prælium ad Cerasulam maxima Cæsareanorum & Gallorum strage facta, quum tota Europa bello arderet, in maximis armorum fragoribus vtriusque partis animi ad pacem inclinarunt, quam xiiij. Calendas Octobris, antiquis simultatibus depositis & noua affinitate contracta in oppido Galliæ Crepinoo fecerunt anno M. D. XLIIII. Initio sequentis anni duobus in Comitatu Venausino Auinionensis Legationis territorio oppidis Gabigre & Mirandula ab hereticis Lutheranis occupatis, quum multa in religionis dedecus committerent & maiora minarentur, Auinionis prolegato, Antonius Triuultius Episcopus Tolonensis Regis Francorum auxilijs copioso exercitu collecto, oppidis combustis, hæreticos omnes deleuit. Pontifex suis nimium indulgens diuturnitate imperij paulo audacior factus, Mediolani pro nepote obtinendi spe deiectus Parmam & Placentiam nobilissimas Romanæ Ecclesiæ beneficiarias in Gallia cispadana vrbes, multis Cardinalibus reclamantibus, in beneficium filio Petro Luisio, Camerino Ecclesiæ à nepote Octauio restituto, & vij. millium aureorum annuo tributo adiuncto concessit. Bellum post hęc atrox & periculosum Cęsar cum Lutheranis, vt rebelles & contumaces quorundam Germanorum principum animos compesceret, suscepit: horum principes erant Ioannes Fridericus Dux Saxoniæ, & Philippus Lantgrauius Hessiæ. Hi eò contumaciæ euaserant, multisq; contumelijs & damnis Cæsarem adeò affecerant, res quoq; Germanias in eum statum adduxerant, vt Carolo aut suscipiendum esset contra eos bellum, aut non Germania solùm, sed Imperatore etiam maiestate videretur esse cedendum. Multi enim eum non Imperatorem iam, verùm contemptim Carolum Gandauensem, à loco natali appellabant: fœdus tum ad communem tuendam causam cum aliquot liberis ciuitatibus Germaniæ, eadē labe infectis, in Saxoniæ oppido Smalcaldo percusserant: inde fœderis Smalcaldici nomine eorum coniuratio vocata. Hi Euangelicorum, & protestantium speciosis nominibus assumptis, Cæsaris conniuentia, socordiā & ignauiam interpretati, abutebantur. Aduersus hos igitur Cæsar arma inferre statuens, eos priùs legibus, deinde bello coërcere in animum induxit: Itaque publicum imperij conuentum Ratisponę, in quo de communi Germanię statu, publica pace & concordia fidei ageretur, indixit. Prudenti tamen consilio vsus Cæsar, statuit, vt ante omnia de his, quæ ad religionem pertinebāt, ageretur, delectis ad id magni nominis vtrinque viris, haud dubia spe, vt conciliatis ad fidei catholicæ normam protestantium antesignanorum animis, principes reliqui imperij ab illis ad nouam sectam sollicitati, iam persuasi, ad antiquā religionem reuocarentur. Conuentus profertur in Annum M. D. X L V I. conueniunt vtrinq; delecti, mense Ianuario. Aduersariorum caput in ea cōcertatione Bucerus fuit: nam Martinus Lutherus totius schismatis auctor eo iam morbo laborabat, quo mense insequenti xj. Calend. Martias extinctus est. Inita demùm familiari quadam disputatione, auscultantibus qui negotio præpositi fuerant, & notarijs excipientibus, hæreticorum pertinaciā nihil boni ad extremum confici potuit: quum enim eos iam penè confectos à sua obstinatione colloquij præsides amouere conarentur, postremò responderunt, quum aliud ad quod confugerent præsidium non haberent, se principum & magistratuum suorum iussis impediti quo mi-

nus morā gerere illis possent, interim taciti & festinātes fugā adornabāt, colloquio iā à Bucero & socijs dirępto, quū paulo pôst Cæsar aduenisset, omnē stabiliendę concordiæ spē sublatā inuenit, quū neminē procerū è cōiuratorū pręsertim aut Smalcaldici fœderis numero ad conuentū venire, & multo minus imperata facere velle cōperisset. Quare haud obscurè quo erga eum aīo, quibusq; remedijs occurrendū esset, facilè intellexit. Armis itaq;, quādo iuris disceptatione nō poterat, rem trāsigere cōstituit. rebelles igitur oēs ad imperij conuentū Ratisponense citatos, neq; aduenīētes, Cęsar dānauit. Inter hos Ioanem Fridericū Saxonię Ducem, Electoris dignitate priuauit, & Lantgrauiū proscripsit. Exercitū etiā numerosum, quē, rem pręsagiens in Belgis, Insubribus, Regno Neapolitano, & Germania dudum conscribi fecerat, in vnū cogi iussit: Albę Ducem totius belli prouinciæ præposuit, præstantissimis rei militaris ducibus, & tribunis ad sua stipendia accitis. Exercitus Imperatoris fuit ad xxxiiij. millia peditum, & nouem millia equitum: Interea Dux Saxoniæ & Philippus Lantgrauius, ad quos tunc summa Imperij iudicio Smalcaldicæ coniurationis peruenerat, tantum armorum apparatum veriti, citiùs quàm putarat Cæsar contractis omnibus suis copijs, & quas principibus & fœderatis ciuitatibus imperauerant, priores in aciem educunt: & Clusa arce in faucibus conuallium Alpinarum occupata, quę Italica auxilia excluderent, ad Danubium castrametantur. Hostium numerus tota Germania delectus erat ingens, ad octuaginta millia peditum, & quindecim millia equitum æstimatus, quum Caroli Cæsaris copiæ pro hostium numero perexiguæ essent: nihil tamen cūctatus Imperator Ratispona firmo præsidio munita, Gulielmi Bauariæ Ducis amicitia fretus, Landeshutū hostes præuertēs contendit, ne & hunc sibi aditum auxiliorum ex Italia venientium interciperent, ibiq; sub mœnibus castrametatus dū hostes expectat Pontificis Pauli III. auxilia adsunt ad xij. millia peditum, & ccccc. equites Duce Octauio Farnesio Cæsaris genero, Legato verò Alexandro cardinale, Papę nepotibus. His adiunxerant se ducenti equites, quos Florentinus, & centum, quos Ferrarienſis Duces Cęsari miserant, quibus aduentantibus, Imperatoris animus ita est cōfirmatus, vt hostes multitudine ferocientes contemneret. Nec ita multo pôst omnes penè à Cæsare indictæ copię ex Germania & Italia adueniūt. Quibus fretus tametsi ab hostibus nō modò militū, sed & tormentorum bellicorum numero longè superaretur, apud Ingolstādiū prolatis castris incredibili hostiū admiratiōe se illis obiecit: qui tuto loco castrametati haud longius ccccc. passibus à Cæsaris castris in acie consistebant. Hi Cæsarem nondū munitis castris, sed vallo adhuc humiliore absoluendo occupatū, tam horrendis tormentorū omnium ictibus excipiunt, vt glandium & globorum veluti profusi imbres in vallū, & Imperatoris agmen per octo horas, pluere viderentur. Quod cùm iterū atq; iterum frustrà fecissent quieuerūt: ea enim ratione Cæsaris castra perrūpere, omnesq; in fugam vertere certò sibi persuaserant, sed vbi res parum successit, contumeliosam petulantiam, qua in Imperatoris exercitū vsi fuerant, remittere cœperant, quū tot bellicarū machinarū ictibus, ne militē quidē vnū è statione sua pedē mouisse cognouissent: profusa enim illa creberrima globorū multitudine paucissimos milites extinxerūt, qui totū exercitū labefactare pro certo sibi pollicebantur. Cæsariani verò neq; tunc, neq; pôst conquieuerūt: nā studio & arte militari, producto cōtra hostes vallo & firmatis castris, leuibus prēlijs, frequētibus excursionibus, nocturnis & diurnis irruptiōibus, continuè ita hostes fatigare non destiterūt, vt tandē libera illis, & defendēdi valli, & in acie consistendi facultate, imò denique omni quiete, pabulatione quoque & frumentatione adempta, primos sese recipere, & castra sua antea opulentia tandem referre coëgerint: quos quum tripartito agmine (nam Buræ Dux cum Belgis per id tempus aduenerat) Cæsar fuisset insecutus, persequi eo vsque destitit, quoad castra sæpiùs mutare coactos, omnis spes victoriæ destitueret, vt hostes tandem media

media hyeme, dissoluto exercitu, quemque domum suam reuerti, & fuga saluti consulere optimum esse iudicarent: idque sexto mense postquàm bellum ab illis geri cœpisset factum est. Primus Lantgrauius paucis equitibus comitatus in ditionem suam celeri secursu recepit. Saxonum verò Dux collectis ex dispersò exercitu aliquot cohortibus, in Saxoniam reuertitur: quòd Mauritium patruelem suum, quem postea Cæsar solenni ritu Electorem constituit, proscriptionis iure ditionem suam omnem propemodum occupasse cognouisset. Tantis igitur hostium conatibus in irritum cedentibus, Cæsar Comiti Palatino & Duci Virtembergensi rebellibus, qui ad preces confugerant, ignouit: Vlma & Augusta in potestatem redactis, omnes qui superfuerant ex Pontificis exercitu, morbis & graui tempore anni, infinitis laboribus affectos, in Italiam remisit. Dux Saxonum dum recuperare studet amissa, quarto pòst mense, quàm Cæsar eum persecutus, albim latum, & sine vado flumen (incognito rustico vadū monstrante) cùm toto equitatu eques ipse traiecisset, viij. calend. Maij à Cæsarianis captus, & ad carolum cæsarem perductus est, Anno salutis M.D.XLVII. A quo Imperatoris eligendi ius carolus in Mauritium patruelem transtulit. Sed & Philippus Lantgrauius olim ferocissimus hostis, rebus suis sic consultum fore sperans cæsari supplex se dedit, à quo in Belgis diu custoditus est. Hanc tam insignem victoriam non sine Dei beneficio ab Imperatore partam, quum cognouisset Paulus Pontifex, cardinalem Sfondratum, cæsari gratulatum obuiam in Germaniam misit, maximi & fortissimi Imperatoris cognomine diplomati suprascripto. Germaniæ igitur pace reddita, omnes Smalcaldici fœderis socios, cùm principes tum liberas ciuitates, imposita singulis mulcta, condonata læsæ maiestatis pœna, victor cæsar, in gratiam recepit. Dum bellum germanicum agebatur, Italia seditionibus, & intestinis bellis non caruit: Nam & Neapoli populus contra Petrum Toletinum, qui pro Rege, illius regni negotia curabat, quæstionem religionis more Hispaniensi in regno instituere conantem, arma sumpsit, illumque multis seditionibus & tumultibus fatigatum ab eo consilio desistere coëgit, & Genuæ Ioannes Ludouicus Fliscus, de occupanda patria, interficiendoque Andrea Auria cogitauit, exitusque voluntati respondisset, nisi eius conatus in ipsius conspirationis feruore mors impedisset: Mari enim dum classem occupare studet mersus, coniurationi finem, socijs & familiæ suæ exitium attulit. Huius conspirationis socium atque adeo auctorem Petrum Luisium Pontificis filium, Parmæ & Placentiæ Ducem fuisse, quum ad Imperatorem delatum esset, cæsar ab eo valde suspecto se abalienauit: Vnde occasionem nactus Ferdinandus Gonzaga, qui pro cæsare Insubres obtinebat, clam cum aliquot Placentinis ciuibus egisse creditur, vt Duce occiso ciuitatem cæsaris fidei commendarent. Quum autem nobilitati liberiorem vitæ statum expetenti in primis odiosus esset, conspiratione contra eum à principibus ciuitatis facta, interfectus est, Placentia in ipso tumultu incredibili cum Pontificis mœrore, à cęsarianis occupata Parma ægrè retenta: cuius præsidio Pontifex camillum Vrsinum præfecit. Hinc maximè inter Pontificem & cæsarem simultates ortæ, quas Papa prudentissimus temporis oportunitatem expectans, dissimulabat. Dum concilij negotium leuiter transigeretur, Imperator Augustæ Vindelicorum Imperialem cōuentum indixit, in quo vt res Germanicas, quod ad religionem pertinet, componeret, maxima cum Pontificis indignatione constitutiones quasdam publicauit, quibus vsq; ad concilij generalis decreta Germani omnes vterentur. Has INTERIM vocauit, Papa autem ægrè ferebat, cæsarem manum in messem alienam misisse, quum quæ sui muneris erant ipse tractanda suscepisset: Cui Pontifex tum ob hanc causam, tum ob interfectum filium, & occupatam Placentiam infensus erat. Verùm vt erat prudens, Romæ post filij cædem, nepotem Octauium, qui in Parmæ & Placentiæ ditionem patri, prærogatiuæ iure,

succedere debebat, diu continuerat, veritus, ne quemadmodum pater Placentiæ, sic ille iuuenis & incautus Parmæ inimicorum insidijs circumuentus, interficeretur. Suaserat etiam ei vt Parma Ecclesiæ restituta Camerinum reciperet. Dum hæc agitantur, Octauius, moræ diuturnioris impatiens, quum se vtroque principatu exclusum videret, Parmam, inconsulto Pontifice, & contra eius sententiam, per dispositos equos profectus est, sed à Camillo Vrsino reiectus, in proxima Turris claræ arce subsistebat. Pontifex iratus Vrsini quidem diligentiam, factúmque commendauit. Octauio verò literas minarum & indignationis plenas scripsit, cui quum Octauius minus quàm oportuisset submissè rescripsisset, Papa hac nepotis contumelia ægrè lata, ætate iam grauis decubuit, & aliquot diebus pòst haud leui febre oppressus, iiij. Idus Nouembris Anno salutis M.D.XLIX.
1549 ætatis verò altero & octuagesimo, rebus humanis, paulo ante lucem in Quirinali excessit. Cadauer per mediam vrbem familiarium humeris in Vaticanum delatum, in Basilica sancti Petri, lateritio tumulo conditum est. Vacauit tum sedes Romana menses duos, & dies vndetriginta.

IVLIVS III.

ccxxix. Pontifex. 1550

IVlius III. præter nobilem propinquitatem, claramque parentum famam, ex grauiorum studiorum laude partam, vt cuius pater, auus, & patruus omnes simul iuris intelligentia, inter celeberrimos Romanæ vrbis iurisconsultos suis quisque temporibus præ cæteris floruere, multa præter hæc, alia corporis & animi habuit bona, in ijs ingenium docile, come, ad promerendum hominum fauorem aptum, & ad artes optimas valde deditum. Venustos item mores, magnamque corporis dignitatem, & inde crescentibus annis cum eloquentia coniunctam exactam iuris scientiam: postremò in gerendis conficiendisque rebus dexteritatem singularem. Vincentius pater, disertus causarum, quæ coram Pontifice agitantur, patronus, & maiores eius omnes ex oppido agri Aretini, quod montem sancti Sabini vocant, orti, familię nomen ab eorum loco traxêre: Qua de causa Iulius, cui tum Ioanni Mariæ nomen fuit, quamuis Romę natus & educatus esset, Aretinus tamen est habitus. Primis annis in Latinis literis sese vehementer exercuit, idque apud suos domi: inde Perusiam & Senas ad nobilissimas Academias, patruo sumptus liberaliter subministrante, & ad familiæ nomen certo nobilique iurisprudentiæ præsidio tuendum acriter incitante profectus, ad Cæsareum Pontificiumque ius discendum animum appulit, nusquam tamen humanioris literaturæ immemor, adeoque profecit, vt aliquot post annos in vrbem reuersus, magno profectus argumento feliciter versatus & eleganter diceret, si quando publicè ad dicendum inuitaretur, & iudicij postea præpositus fœcundissima nominis fama ius administraret. Eximiam autem laudem consecutus est ex ea oratione, quam in frequentissimo patrum consessu, durante Concilio Lateranen. valde luculentam habuit. Tradidit ei Romam reuerso Antonius Cardinalis patruus Iulio II. Pontifice facilè concedente suam quam ipse habebat Sypontinam Ecclesiam, sanguinis cöiunctionem in eo haud dubiè sequutus, sed rectè, spe quoque vel maxima confirmatus, quam de alta iuuenis indole conceperat. Cui indies ita præclarè respondit, vt nouis semper ab eodem honoribus cohonestaretur. In ijs fuit illustre prolegati munus ab ipso sub Leone Pontifice Perusiæ Legato eidem commissum. In quo obeundo, quum iuuenis adhuc prudenter, iustè, integreque cuncta administraret, mirificum sui specimen dedit, facileque declarauit, quantum Ecclesiæ, in vna ipsius industria præsidij imposterum esset constitutum. Vnde mox Clementi summo Pontifici insinuatus, commendatusque bis ab eo, quod magnum æquitatis & iustitiæ fuit argumentum, vrbis gubernationi admotus est. Aemiliæ postea & Flaminiæ cum imperio præpositus Ariminum Malatestis, qui rediuiuis semper viribus, & oppidum

pidum sæpius ereptum, denuò occuparant, collectis viribus, belloq; fortiter suscepto eiectis omnibus egregiè recepit. Per idem ferè tempus, quod omninò prętereundum non videtur, durante adhuc arcis Romanæ obsidione, aurum immaniter petentibus insolentißime Cæsarianis militibus obsidem eum alijs nonnullis pro Pontifice rei nummariæ difficultate impedito se dedit, magnumque adijt vitæ periculum, quum bis in Floræ campum, ad furcas omnes simul catenati latronum more traherentur, bisque sententijs de eorum supplicio in corona militum graui & infesto concionis fremitu esset disputatum, è quo periculo quanquam tum omnes, commiserante adiutanteque Pompeio Cardinale, incolumes euaserint, constat tamen eo facto, libertatem afflicto Pontifici fuisse maturatam. Sub Paulo III. Bononiæ prolegatus, & deinde Cameræ Apostolicæ auditor, mirificè eius principis iudicio, quod fuit acerrimum grauißimumque respondit. Quare cum multus eius opera domi forisque feliciter vteretur, liberalitatem & beneficentiam in benemeritos exercere solitus, Pontifex, facilè tot eius labores purpurei galeri honore rependit: Habuit hoc omninò Paulus, vt ferè contra superiorum Pontificum inueteratum morem ex vna dignitate homines legeret potiùs, quàm ex copijs atque diuitijs, haud etiam ex Principum voluntate, & certè nemo in Romana Curia laboriosiùs, diuturniùs, iustiùs, per tot annos, nemo etiã fideliùs versatus est, in quo vno nullus vnquã in maxima varietate rerum gerendarum superbiam, nullus auaritiam, nullus negotiorum quæ is suscepisset neglectum, aut quæstus aliquam cupiditatem vnquam annotauit: Cardinalis Galliam Cispadanam, Flaminiam, Aemiliam, & nouißimè Bononiã Legatus rexit. Concilio à Paulo III. demùm indicto Pontificis vice ijdem præfuit, adiunctos sibi habens Marcellum Ceruinum & Reginaldum Polum. Pauci autem tum Cardinales tot tantisque muneribus fuere prępositi, quot quantisq; Ioannes Maria de monte Cardinalis: pauciores certè tanta religione, integritate, mansuetudine & innocentia administrarunt, accuratiore verò in rebus tractandis diligentia prorsus nemo: quod eo quidem magis mirum est, quòd nimię vitæ luxuriæ & libidinibus intemperanter deditus, ab officio tamen nunquam auocaretur. Quod si vitæ institutum Pontificatumque adeptus constanter seruauisset, multa quæ nunc ferè desperata sunt, in meliorem haud dubiè formam essent restituta. Qui namq; occupationibus totus intentus cardinalis, veluti furtim voluptates sequebatur, Pontifex factus votorum iam omnium compos, abdicata rerum omnium cura, hilaritati & genio suo nimium indulsit, vsqueadeo homines præmij spe potiùs ad virtutem amplectendam, quàm ipsamet virtutis pulchritudine accenduntur: Declaratus est autem Pontifex post trimestrem à Pauli III. obitu, cardinalium in partes deductorum acerrimam disceptationem cunctis inopinantibus, qui vix inter candidatos esse crederetur. Erat tum anni sæcularis principium. Itaque omnium illi operum primum fuit reserare statim à Clemente ante XXV. annos clausam sacram in Vaticano portam, alias item primariorum templorum reserandas cardinalibus certis demãdare, veniam delictorũ omnibus largißimè concedere, quę præcipua fuit huius sęcularis anni condendi causa. Ad imitationem namq; Iudęorum à Pontificibus id nostris receptum est, quòd illis eo tempore soluerentur nexi, seruique in libertatem vindicarentur, & corporum tantùm assertio curæ esset, nostris, quod multo exoptabilius, animorum, qui tum reuerà liberi sunt, quum omni labe criminum vacant. Magno omnium hominum concursu, hic annus Romæ celebratus est, Pontifice populo sępius sese ostentante, benedicenteque, quo demùm exacto apertas per se portas, magna cum cæremoniarum pompa religiose clausit. Eodem sæculari anno concilium Pauli III. iussu, Bononiam translatum, cui Tridentum reducendo tot irritis precibus apud eundem Pontificem Carolus Cæsar valde insudarat, ipse mox Tridentum vltro reuocauit, magna spe præbita optimi felicißimique successus,

cessus, ni aliquanto post exorta de nouo inter Christianos principes bella diuina humanaque omnia perturbassent. Hisce nouis bellorum tumultibus, quibus tota postea Europa deflagrauit vel imprudens initium dedit Iulius: quum alioquin otium auidissimè amplexus ab ijs maximè abhorreret. Id autem quomodo factum sit, operæpretium facturus mihi videor, si enarraro: Quo mortales videant à quàm tenuibus leuibusq́ue principijs reges, ruptis pacis fœderibus, discordiæ & atrocissimorum bellorum occasionem arripiant. Per interregni Comitia suffragatori Farnesio cardinali promiserat Parmam se Octauio fratri redditurum, modo voti compos factus Pontifex renunciaretur. Igitur Pontifex renunciatus promissi memor, scriptis statim literis ad Camillum Vrsinum, cui oppidi custodia à Paulo fuerat demandata, iubet ciuitatem Octauio Farnesio tradi. Octauius, cui à Pontifice bis mille aureos, quot mensibus subsidij causa numerante mandatum erat nullum, vt ipse externi principis præsidium intra mœnia reciperet, ne qua excitandi belli occasio, inter se concordibus regibus præberetur, eam ob causam quòd tantula pecunia oppido tutando non sufficeret, viribus suis diffisus, & insidias à Cæsarianis suspectans, Pontifice interpellato, opem eius implorat: Postulatque vel augeri sibi menstruum stipendium, vel concedi saltem, vt in clientelam Principi alicui se dare posit, cuius auxilio ab omni iniuria oppidum tueatur. Dicitur respondisse Pontifex, vt suis ipse difficultatibus quo commodiùs posset, mederetur. Ex hisce verbis veluti accepta facultate quod cupiebat, impetrasset, Henrico Gallorum regi similem occasionem belli desiderio vndique captanti sese adiunxit, vsus ad id Horatij fratris opera, qui Gallis militabat, cuique Rex filiam desponderat ex nobili concubina susceptam. Quare cum à Rege valida præsidia in vrbem accepisset, Pontifex eo nuncio commotus, quòd se inconsulto huiusmodi quicquam fuisset ausus, (neque enim ex superioribus suis verbis eius rei potestatem se fecisse existimabat) bello eum graui est persecutus, neque certè tam oppidi recipiendi spe, quàm vt Cæsari gratum faceret, cui paulò antè receperat de nullis externis præsidiarijs Parmam introducendis, id quod idem facilè videri licuit, quòd quum per aliquot postea menses duxisset bellum, obsidioneque Parmæ & Mirandulæ Cæsaris copijs adiutus, irrito conatu aliquandiu protraxisset, quasi existimationi suæ abunde fecisset satis, mox sese subduxerit, & pace data acceptaque, ad otia se sua retulerit: Ad hunc modum inter se commissi Reges, quod alius alij auxilio venisset, bella ex bellis serebant. Quæ in vnum protracta annum, supra miserabiles multas inuectas clades, concilium quoque ipsis sui initijs dissoluerunt. Irruente namque in Tridentum ferè oppidum Mauritio Saxone, qui in partes à Gallo traductas, & alioquin suo peculiari in Cæsarem odio, qui socerum Hessorum Principem apud Belgas in custodia multos annos habuisset eundem acriter persequebatur, Patres perterriti, & non iniusto metu perfusi, qua cuique tutius videbatur domum vnde venerant infectis rebus abierant. Pontifex interea domi quietus agere, mediū sese inter Reges gerere, vrbemque ipsam annona quæ defecerat vndecumq; aduecta, ad certam feliciorum temporū spem imposterū erigere. Conuocarat item certos cardinales, dederatque negotium, vt postquàm concilium successu careret, quæ ad christiani nominis quietem, & ad morum ac disciplinæ publicæ correctionem facere viderentur, ipsi despicerent, atque emendarent. Ea res aliquandiu sedulò agitata, obortis tandem multis difficultatibus & impedimentis, post aliquot demum dies, vel refrixit, vel in aliud tempus dilata fuit. Secutum est postea bellum Senense, quo eius vrbis ciues Didaci Mendozę præfecti, intempestiua sæueritate à Cæsare rebellantes in Gallorum potestatem vltrò venere. Cuius rei causa quum Cæsar (qui tum in Mediomatricibus Metim ciuitatem magnis copijs obsidebat) Neapoli Petrum Toletinum Proregem, collecto exercitu Senas proficisci iussisset, atque is per Ecclesiasticam ditionem iter instituere di-

re diceretur, quanquàm nihil ei esset cum Cæsare vrbem tamen muniuit, & peditum aliquot millia ad eius præsidium conscribi iussit, nullam hisce in rebus superfluam putans suspitionem. Personæ quoque suæ memor, Legatos Cardinales, Dandinum ad cæsarem, Hieronymum capiferreum ad Gallum misit, qui crudelia arma ab iratis regibus, hortando rogandoq; extorquerent. Quum nihil apud eos proficeret, Guidonem Vbaldū ad vrbem euocatum, totius Ecclesiastici exercitus creauit Imperatorem. Vt si quod flagrante Senensi bello periculum incideret, in omnem paratus esset occasionem. Profectus est posteà Viterbium, quò ex propinquo turbatis ciuitatis rebus si qua posset compositis, Italiæ pacem imporetaret. cæterùm quum cunctis desperatis frustra se laboraturum cognouisset, non ita multo pòst, Romam reuersus est. Eodem tēpore, aut certè nō ita multo pòst, Marcus Antonius columna Ascanij patris intractabili ingenio viri, duritie & asperitate exagitatus, per occasionem, cuncta quæ in Latio pater possidebat, occupauit, præludium haud dubium grauis periculosique belli, ni apud Aprutios copias parans Ascanius, quibus rebellem filium vlcisceretur, Proregis iussu custodiæ traditus, in ipsis principijs nascentem ciuilis tumultus flammam sua ipse perpetui carceris calamitate oppressisset. Agebatur tunc annus christi M. D. LIII. quo exacto Gallus qui cæsareanorum conatus fortiter Senæ represserat, ita turgidus, quòd cosmus Florentiæ Dux contra se cæsarianis auxilia submisisset, hostilia in eum arma continuò vertit, magno sane Senensium malo, quorum est libertas hoc bello funditùs sublata. Pro qua tuēda ipsi inter se populares cum nobilibus, & coniuncti contra exteros, varia fortuna per tot annos cōtenderant. Domuit eos fame, post longam obsidionem Ioannes Iacobus Marinianí Marchio, cæsarianus Dux, ad cosmum defendendum eo bello præpositus, nobilissimæ ciuitatis in seruitutem redactæ culpam Senenses magna ex parte in Pontificem non dissimulanter conferebant, qui non modò cæterorum Pontificum more subsidio non fuisset ipse, matre Senensi natus, & ibidem per multos annos amanter educatus, sed commeatu contrà & pecunijs, hostem cosmum instruxisset, scilicet vt vel commiserabili alumnæ ciuitatis clade fratris filijs, nouos titulos & peramplas facultates pararet. Dederat enim per id tempus Fabiano Balduini, qui Pontificis frater erat, filio, Montis sancti Sabini oppidum, marchionatus titulo, desponderatque eidem filiam eam, quæ posteà Iulio maturius erepto, Alfonso Ferrariæ Duci nupsit. Et hæc quidem de his quę foris gessit Iulius Pontifex. Domi autem & in ijs quæ ad religionis statum pertinent, præter pauca illa, quæ (vt suprà retulimus) nullo felici exitu clara, cęperat, nihil prorsus egit, quod valde memoratu esset dignum, qui fruendo potiùs, quàm regendo Pontificatu, totus incumbebat. Extructa insano sumptu, ad voluptuarios tantùm secessus, paulo supra flumentanam portam, in conspectu, elegantissima villa, in qua septuagenarius ferè senex, per totū Pōtificatum intēpestiuè commessando, lasciuiendoq; grauissimarum rerum negotijs, magno christianæ Reipub. malo neglectis, genio iucundè, suauiterque indulgeret. Singularibus tamen beneficijs duobus, hoc Pontifice sedente Deus Optimus Maximus christianam Rempub. est prosecutus, erepta de Turcis recenti adhuc Iulij primorum mensium principatu ad Africum littus Lepti, quam nostri Africam vocāt, munitissima ciuitate: & Anglia nobilissima Insula, quæ à vera religione, nefarijsque eorum consilijs, à quibus oppressa tenebatur, per xx. ferè annos fuerat seiuncta, Ednardi vj. morte ad pristinam pietatem reuocata. Mortuus est autem Eduardus anno quinquagesimo quarto supra M. ac D. cui cum successisset Maria Aragonia, Legitima Henrici viij. hæres, præstantissima fœmina, & veræ pietatis cultrix, factum est, vt in meliorem statum omnia reducerentur. Hæc insperata deploratæ veluti prouinciæ ad Ecclesiam Romanam accessio, vt est natura mortalium, quæ improuisis vehementer afficitur, Pontifici incredibilem attulit voluptatem, misitque eò statim

ſtatim ad expiandum luſtrandumq́; regnum, & veteres ritus tradendos, ſumma cum auctoritate Legatum Polum cardinalem, cuius viri induſtria orationes ab Anglis Romam miſſi, reliquorum Chriſtianorum principum more Pontificem venerati, obedientiam ei præſtitere, quod vnum eſt ad ſanctioris Reipub. Romanique Pontificis auctoritatem reuertentis, indubitatum argumentum. Cęterùm Pontifex ea concepta lætitia diutius frui non potuit, concepto ex commutata vitæ ratione læthali morbo: ad arcendos namque intolerabiles podagræ cruciatus, quum imprudenti medicorum conſilio nouis ſe præceptis muniiſſet, incidit in febrem, quę in horas grauius laceſcens, intra paucos dies eum extinxit, quum vixiſſet annos LXVIII. ſediſſet autem annos V. menſem vnum, dieſque XVI. Cardinales autem quatuor lectionibus creaſſet ad viginti, partim graui delectu, ſi nonnullos reſpicias, ſed eos veluti ſibi donatus, cæteris à præclariſsimarum virtutum concurſu lectiſsimis facilè compenſauit.

MARCELLVS II.

ccxxx. Pontifex

Arcellus Ceruinus montisfani oppido agri Piceni honeſto genere natus (quanquam alioqui ex monte Politiano ortū duceret) natura quadam graui & ſeuera ſic illuſtri ingenio & induſtria fuit, vt iam inde à primis ipſius annis facilè quis futurum diuinaret, eum ad ſummam honoris atque imperij dignitatem eſſe venturum. Pater ipſius certe Richardus animaduerſo ſtellarum curſu, qui tum erat, quum naſceretur, ex earum coniunctione, vti erat eius artis peritus, ſummum ſacrorum principatum filio prædixit. Qui quidem perſuaſioni ſuæ tantum indulſerat, vt quum poſt multos inde demùm annos à ciuibus ſuis ad filij ætatis iam grandis nuptias incitaretur, conſtanter recuſauit, nulli ſe dictitans longè clariorem vitæ ſtatus conditionem, quam illi aſtra portenderent, illis veluti vinculis impediri. Puerilibus igitur diſciplinis in patria celeriter inſtructus, Senas, vbi bonarum artium ſtudia maximè florebant, proficiſcitur, tantumque breui aſſecutus eſt, vt varijs diſciplinis ornatus Romam poſteà veniret. Ibi quum ad bonos inprimis & doctos viros ſeſe conferret, cognita ſtatim eſt ipſius doctrina, probitas & prudentia, erupitq́; ilicò ad hominum exiſtimationem & admirationem. Quamobrem Paulus Pontifex vt erat ingeniorum æſtimator acerrimus, eum ad ſe vocatum Alexandro Farneſio Cardinali tum quidem admodum adoleſcenti, ſed maximis grauiſsimarum rerum negotijs præpoſito, moderatorem adhibuit: Nec eo contentus Prothonotarij dignitate auctum, Pontificiæ etiam ſcriptioni & Reipub. procurationi præfecit. Quibus quidem muneribus ita Pontificis iudicio, quod valde accuratum erat, feliciter tum ſatisfecit, vt quū omnia Paulus pontifex laudaret, prudentiam & auctoritatē admiraretur: Nullū enim iā negotiū, nulla Legatio Marcelli conſilio & viribus non digna videbatur. Ac primùm quidem ad Cæſarem in Hiſpaniam conſolandi gratia, cum ampliſsimo adoleſcente Farneſio à Pontifice miſſus, ſic inde deceſsit, vt Cęſari in domeſtico coniugis luctu ſuæ prudentiæ iucundum relinqueret deſiderium. Pòſt eidem Alexandro Cardinali ad Cæſarem, & ad Galliæ Regem maximis de rebus proficiſcenti, iterum adminiſter datus, ab optimo Pontifice Neocaſtrenſem Epiſcopatum virtutis ergò promeruit. Nec ita multo pòſt, quum adhuc eſſet in Belgio abſentem Pontifex frequentiſsimo Senatu ſummo cum verborum honore commendatum Cardinalem renunciauit, nepoteque redire iuſſo hunc ipſum ad Cæſarem Legationis munere decorauit. Eo deinde Romam ex Legatione accerſito, nihil vſquam domi, nihil foris Pontifex egit vel agere cogitauit, in quo Marcelli opera non vteretur. Tota in vniuerſum Reipublicę cura atque tractatione, vel ei credita, vel certè cum eo communicata, Tridentino poſtea concilio indicto, & miſsis eo qui præeſſent Legatis Petro Paulo Pariſio, Ioanne Morono, & Reginaldo Polo Cardinalibus, non ita multò

pòſt,

pôst, Parisio & Morono reuocatis, hunc Marcellum cum Ioanne Maria Montio in discedentium locum subrogauit. Multa hic dedit Marcellus Christianæ pietatis & veritatis documenta, multa eximiæ libertatis in pontificia potestate & authoritate tuenda, vt non immeritò Tridentinæ illius actiones summũ eidem Pontificatum peperisse videantur. Secutum est tempus, quum Paulo mortuo Iulius III. Pontifex Maximus est renũciatus. Huius ipse Pontificis parum nobili ocio gaudentis, diuersum vitę institutum quum minimè probaret, & à plęrisque eius consilijs perspiceret se non posse non dissentire, Senatu sæpè abstinuit. Posteà autem veritus ne Põtifex Camerino Ecclesiæ ablato, suis illud, quemadmodum facturus videbatur dono daret, ne eisdem consilijs interesse cogeretur, ex Leni Febricula aëris intemperiem causatus, Eugubium, cuius oppidi Episcopum gerebat, secessit. Eo adhuc Eugubij commorante Iulius Medicorum consilio, temere mutata victus ratione, febre correptus, è vita excessit. Iam verò vno omnium studio, vna consensione nihil cunctati patres, Marcellum nihil molientem, incredibili omnium gaudio Pontificem maximum declararunt. Pontifex renunciatus, seruato veteri nomine, postridie eius summæ dignitatis insignia accepit, nulla solenni pompa, nulloque sumptuosiore apparatu. Primis statim initi Pontificatus diebus, ad emendandã morum disciplinam conuersus, multa salubriter instituit, qua de iure rectè administrando, qua de benè curandis per Episcopos subditis. Alexãdri fratris filios, quod hisce temporibus & moribus nouum est, eodem vestitu, eodem vti comitatu voluit, quo priùs assueuerat, salutari eos nõ patiebatur, rarò etiam conspici. Ipsi quoq; fratrem, qui vnus ei superstes erat, Romulo paulo ante extincto, ne Romam quidem vt veniret, permisit. Dicunt ij qui familiariùs eum nouere, complura statim tum cogitasse, quæ ad instaurandam Ecclesiæ dignitatem, & disciplinam Christianam pertinebant, ni importuna mors, ad iniuriam Christianæ reipublicæ, cõmunem omniũ spem, & saluberrima ipsius consilia impotenter abrupisset. Vix nanq; viginti dies in Pontificatu sederat, quum grauiore sacrorum mora, quibus ipse propter Paschæ diei celebritatem operabatur, defessum languentemq; primũ inuasit febris, inde corripuit biduo pôst apoplexis, quæ vita dignissimũ virum paucis horis viribus eunctis expoliauit simul & extinxit. Luxerunt mortuũ omnes sine discrimine, inprimis virtutis & literarum studiosi. Quorum fortunam Cardinalis consilio, opera & facultatibus aliquanto subleuarat, & nũc in spem erexerat maiorem, quum passim sese Romam ad Marcelli Pontificis famam contulissent: cæterùm qui tot virtutibus insignis omnium prædicatione commendabatur, auaritię tamen notam euadere non potuit, plerisq; eum veluti tenacem & illiberalem accusantibus, qui Pontificatum vix adeptus, de triennali subsidio colligẽdo cogitarat. Sportulas autem à superioribus Pontificibus dari solitas, ipsis statim initijs ferè dimidiasset: sed nesciunt imperiti homines, plærunq; probra principibus affingere soliti vacuo ærario, vt oppignoratis (vt tum erant) prouinciarũ vectigalibus atq; portorijs, stultum esse ac præposterum liberalitatis famam quærere, quæ demùm grauiori subditorum detrimento ad rapacitatem cogat, id quod tum euenire est necessarium, quum profusè temereque donando varijs sumptibus paratos, ad publicas necessitates, thesauros principes temere exhauserunt.

PAVLVS IIII.

Aulus IIII. cui Ioanni Petro ante Pontificatum nomen erat, quum adhuc esset cardinalis, pari fuit inter sacri ordinis senatores virtutis ac literarum merito, priscis illis atq; sanctissimis christiani ordinis patribus comparandus. Sed & multo quoq; anteá, quàm purpuræ honorem consequeretur, ijsdem veteris Christianæ disciplinę moribus venerabilis, ad vrbem simul & ad Vaticanas ædes ab Hadriano VI. euocatus, supra cæteros ferè, *ccxxxi. Pontifex.*

qui

qui tum Romę clari conspiciebantur sacratos viros semper enituit, ita vt quum iam inde à multis annis omnium esset in admiratione, optimam sanctissimamq; sui memoriam relicturus fuisse videretur, ni Pōtificatum statim adeptus, parum prudenti consilio, sumptis ipse armis, excitatisque de nouo quæ refrixerant inter Christianos reges bellis, omnibus fere vbique terrarum turbatis, eandem temerè corrupisset. Erat Paulus in Hirpinis natus, quum alioqui patria esset Neapolitanus, ignobili quodam in vico, septimo ferè à Beneuento lapide, nobilissimis longè parentibus, Ioanne Antonio Carafa & Victoria Camponesca, quę marito inter Neapolitanos proceres, suis ipsius & Diomedis Carafæ patris virtutibus insigni Montorij comitatam in dotem secum attulit, puer adhuc sacræ & religiosę vitæ institutum apud Casinates monachos amplexus, ægrè à propinquis imbecilliori ætate dishsis, inde abduci potuit, sed tandem parentum monitis cedens, & ad studia quibus antea vacarat, denuo totus conuersus, ingenium exquisito literarum omnium delectu grauiter instruxit. Grādior factus Romam profectus est ad Oliuerium Carafam Cardinalem propinquum, qui tum temporis amplissimi Romanæ Ecclesiæ ordinis, virtute atque existimatione princeps & erat & omnium iudicio habebatur. Huius demùm opera & commendatione à Iulio II. beatis Archiepiscopatum obtinuit, quum alioqui linguarū & sacrarum literarum peritia vitæq; modestia, innocentia ac religione etiam nullo commendante, eo honore esset dignissimus. Oliuerio deinde Cardinale mortuo in Hispanias nauigauit, vbi à Ferdinando Rege catholico humaniter susceptus, in consilium adscitus est, sacellique regij sacerdotibus præpositus, ibiq; tam diu est commoratus, donec Hadriani VI. qui in eo quādam morum similitudinem amabat, accersitu, Romam redire iussus est. Etenim is in animo quum haberet nouis Legibus solutam sacerdotum disciplinam restringere, & sublatis ijs quæ à superioribus Romanis Pontificibus instituta minùs probarentur, sanctiorem gerendi summi Pontificatus rationem instituere, hunc potissimùm inter alios nonnullos ad se euocarat, cuius ipse consilio vteretur, quod de eo in Hispanijs sibi valde grato magnam doctrinæ, integritatis & prudentiæ concepisset opinionem, sed Hadriano demùm infectis rebus è vita excedente, & succedente eidem Clemente VII. nouo vitæ instituto ab omni humanarum rerum cura penitùs se abdicauit, conducta domo procul à frequentia hominum sub hortulorum colle, quo in loco sacris assiduè intentus literis religiosissimè aliquot annos exegit, tanta cùm ad hoc vitæ genus se conferret propositi constantia, vt à Carolo Cæsare per ea forte tempora Brundusinum Episcopatum delatum, non solùm recusaret, sed & eum quem iam dudum à Iulio Pōtifice acceperat vltro deponeret. Clade autem vrbis posteà consternatus ab vrbe recessit, & primum quidem Veronam ad Gibertum eiusdem ciuitatis Episcopum se contulit. Inde quietioris illius sanctiorisque vitæ desiderio rursum accensus, Venetias demùm commigrauit. Qua in ciuitate ad diui Nicolai Tolentinatis, nōnullis à morum sanctitate sibi commendatis viris in vnum coactis, pio religiosi animi decreto seueriorem vitam cum ijs professus est, abstractusque in altitudinem Christianæ contemplationis multorum rursus annorum otium in diuinis literis consumpsit. In hoc sacerdotum à se delectorum institutorumque contubernio adhuc viuentem Paulus III. Augusta illa generosi iudicij maturitate facilè superiores principes antecedēs, eum vnà cum quibusdam optimis & præstantissimis viris legit in Senatum. Qua de causa in vrbem ad obeunda senatoria munera reuersus, accepto demùm quo antea spontè se abdicarat Archiepiscopatu, varia sui fama fruebatur, alijs sanctissimum virum, relicto quietioris vitæ instituto ad Reipub. fructus sese vocari passum, summis laudibus extollentibus, alijs contrà grauiter accusantibus, qui eum callidè ambitiosum in hanc summi honoris spem specie omnem pompam contemnentis vulpino astu latibula priùs quæsijsse dictitantes, quęcunque ab eo fie-
rent

rent verbis eleuabant. Ipse, quòd febricitãs Romam venisset, vbi primùm per valetudinem licuit, in Republica ita versatus est, vt personæ suæ vtiq; benè memor, in cunctis quæ ageret diceretur grauitas, & seueritas quædã duceret, vnum Reipub. commodum, vnamque sedis Apostolicæ dignitatem propositã sibi habeos, ita etiam, vt in dicenda sentẽtia quum Senatus haberetur, magna & libertate vsus fuerit semper atque constantia, refragari cuique veritus, etsi de ipsius Pontificis Maximi commodis aut honore ageretur, quando alioquin saluis sanctissimis legibus sua eum sententia adiuuare noo posset. Pontifici inde auctor fuit, vt quum Lutheraoa hæresis Italiam tum iouasisset, & iodies magis magisq; in omnis generis homines nullo discrimine grassaretur, vt inquam, ad tantum malum coercendum, nouos Iudices è sacro patrum Senatu institueret, qui inquirendis damnandisq; hæreticis summa cum potestate pręessent. Ad id munus quũ ipse quoq; deligeretur, magnaq; acerbitate idem exerceret, quam ipse Christianã seueritatẽ appellabat, omoes ferè omniũ ordinum homines grauiter offendit, tantumq; sibi cooflauit odium, vt eius nomen in coronis passim maledictis laceraretur, neque deerant qui dicerent, ea potissimùm de causa Pontificem isthuc impulisse, vt ipse muneri quoq; prępositus, ooooullos occultis de causis sibi inuisos, submissis in eos accusatoribus, ad eum modum vlcisceretur. Cuius ea iam esset prospecta ingenij malignitas, vt susceptas cũ aliquo quacuoq; de causa simultates, nullo postea tempore deponeret. Declarauit id non multò pòst in multis, sed maximè in Ioanne Morono Cardinale, in quem quum dirum odium concepisset, ounquàm ab eo prosequendo destitit. Accusarat illum primùm clam apud Iulium III. Sed ille, qui viri integritatẽ nosceret, aures noo adhibuit. Itaq; vbi adepto postea Põtificatu, suo viodictæ auido indulgere posset ingenio, io molem Hadriani iooocentissimum virum coniecit, longo carcere afflixit, ac postremùm etiam omnibus eum dignitatibus exuere cogitarat, & haud dubiè omniũ, qui eum norant iudicio fecisset, oi morbo vrgente, aliquãdiu differre coactum posteà mors præoccupasset. Cæterùm qui à lenitate naturę & blaoda morum comitate homioum studia promereri nesciebat, eximiam tameo laudem adsequebatur præexcellenti sacrarum literarum notitia, morum grauitate, religioois studio, & exacta disciplinæ Christianæ per totum vitæ cursum obseruantia, à quibus virtutibus, pijs grauibusq; viris commendatus, mortuo Iulio III. & Marcello, apud quem summũ gratiæ & dignitatis locum obtinebat, intra paucos dies extiocto, post noo longas quidem, sed acres valdè comitiales contentiooes, Pontifex maximus est reounciatus. Eius creati Põtificis initio, populus Romanus vehementer indoluit, qui quũ cuncta sibi, queadmodũ Iulius permiserat, in summa vitę libertate licere vellet, seuerum & iotractabile hominis ingeoium veritus, parum lætam Reipub. status cõditionem ipso Pontifice futuram augurabatur. Huoc aduersum de se vulgi rumorem initiò statim auertere conatus, multa priuatim & publicè benigni & facilis principis signa dedit: affectataq; liberalitate, & quum in publicum prodiret, vultu ad hilaritatem composito, omnium fauorem studuit promereri. Pollicitus etiaio vltrò certis quibusdam Cardinalibus ad tollendã suspitiooem, nullam se Põtifice Reipub. mutationem futuram, quod eo qui tum erat statu facilè se contentũ esse affirmaret. Cęterùm paulò pòst à priocipũ Christiani orbis Legatis Christiano more salutatus veneratusq;, cõfirmato veluti Pootificatu, ingenium rursum secutus, ad innouaoda multa & emendãda cuncta conoersus, multa summæ seueritatis ædicta proposuit, quæ quaoquàm pleraq; ad dissolutæ ciuitatis mores corrigendos reuera pertinerẽt, quia tamẽ, oullo delectu nulloq; discrimine habito, temerè & ex abrupto cuocta aggrederetur, pro libidine potiùs, quàm certo prudentiq; consilio suscepisse noua cõsilia videbatur. Ad Iudæorũ tamen auaritiam (cuius vitij infamia gens illa inprimis laborat) coërceodam, salubria multa instituit, abrogatis semel cunctis priuilegijs, quibus à superiori bus Pontificibus &

maxime à Paulo III. donati, immanes & intolerabiles diuitias, per fas & nefas cõgregarant. Ipse igitur Iudæorum insolentiæ obuiam iturus, vsuram omnibus interdixit, indictisq; nouis tributis, singulos ferè pecunijs omnibus multauit. Sparsos deinde & nullis à Christianis distinctis signis, in septa cũclusos per singulas vrbes in vnũ coegit, croceiq; coloris pileo insigniuit. Sustulit posthæc largitiones eas, quæ inueterato vsu pro impetrandis sacerdotijs passim fiebant, omnibus qui muneribus præessent, & ante alios ijs qui à supplicibus libellis subnotandis Datarij vocãtur, seuerè admonitis, ne vlli accepta pecunia officij sui dignitatem eleuarent. Multa Iulij III. decreta, quę non probabat, statim induxit, plurimis simul, quorum cõsilijs Iulius vtebatur, eodem tẽpore in vincula coniectis, & tormentis etiam excruciatis. Cardinales Legatos prouinciarum subrogatis minorum ordinum præsidibus cunctos reuocauit, vno excepto Carolo Carafa fratris filio, Bononiæ Legato, cuius vnius consilijs totus regebatur. Quiq; paulò anteà vix diem exutis armis, quibus à puero assueuerat, in collegium Cardinaliũ à patruo Pontifice fuerat cooptatus. Ecclesiarũ agros à multis occupatos, aut temere emptos, possessorib⁹ deturbatis eisdẽ rursum restituit. Amplificauit quoq; triũuiralis conseruatorum vrbis potestatem, & immunitatibus multis ac priuilegijs Romanos publicè est prosecutus, cõfirmatis etiam liberaliter omnibus, quę à superioribus Pontificibus acceperãt. Quamobrem solenni decreto omniũ ordinũ populus, ad testificandum grati animi studiũ, marmoream ei statuã in Capitolio dedicauit, & centũ item è nobilitate viros perpetuæ corporis custodiæ nouo more assignauit. Huic suæ in Romanos nouæ liberalitati suberat altius consilium: quod postea progressu temporis facile detexit. Moliebatur enim iam inde ab initio pontificatu bellum, quod vt Romanis lubentibus & pro viribus adiutantibus susciperet, eorum animos hisce beneficijs præoccupandos statuerat. Neq; enim ita multò posteà nudatis sensibus graue cum Philippo Hispaniarum Rege bellũ suscepit: quod maximis calamitatibus Ecclesię imperio subditis populis, occasionem dedit. Oderat ipse iam pridem intimis animi sensibus, Hispanorũ nomẽ, qui Lotrechio Neapolitanum regnum post cladem vrbis acriter inuadente, Carafas omniũ primos ex nobilibus ad Gallos desciscentes, agris & oppidis quæ possederant post victoriam adeptã multatos, nõnullos capitali supplicio, reliquos exilij pœna affecerat. Itaq; Pontifex iniuriarũ valde memor, tempus venisse ratus, quo sese suosq; vlcisceretur, vndiq; belli occasionẽ captabat, omninò sibi persuadens ad primam belli famã Neapolitanos à Rege ad se defecturos. Denotarat enim iam dudum opulentissimum regnũ, suis præsertim, qui fortunæ arridentis indulgentia valde insolentes erant. Illuc vt fama est eum impellentibus & cuncta facilia futura Gallu Rege socio prædicantibus, nec cunctata fortuna illudere rebus humanis solita, facilem prębuit occasionem, qua & bellum legitimè posset Pontifex indicere, & Gallos sibi adsciscere. Fortè alienarat se ab Hẽrico Gallię Rege Carolus Sfortia Lombardiæ Prior (sic enim vocãt) ea de causa iratus Gallus duas ei triremes per occasionẽ ademit, quæ quum in Pyrgorũ portũ postea tum appulissent, eas Alexander Caroli frater Camerę Apostolicę clericus, propere collectis rebus necessarijs illuc profectus, inde per vim despecto veluti Pontifice Caietam adduxit: sed longum esset cuncta enarrare, satis est nobis initia ostendisse, quæ nõ tam vitam huius quàm vitæ quendã cursum describimus. Sfortias igitur cunctos & eadem de causa Regis Philippi clientes omnes, qui tum Romæ erant, ac Columnas in primis tãquàm cum eis conspirantes, etiam multò grauiùs prosecutus, & Gallo restitutis demùm triremibus, quas reddi cõfestim iusserat gratificatus, facile quod optabat est consecutus. Nam quum Columnas postea Anathemate notatos tota auita ditione in Latio exuisset, eandemq; in suos cum nouis honorũ titulis contulisset, & loca adhæc quædam ad adimendam Columnijs recuperandi spem ex bellica arte communisset, facile Hispanum regem suos tutari solitũ in se

conci-

concitauit.Itaq; exortū est inter eos atrocissimum bellum, Pontificios strennuè adiutante Gallo,quem Paulus Pontifex etiamsi inducijs cum Philippo Rege implicitū,misso in Galliam Carafa Cardinale,in partes facilè traduxerat:eo deinde exitu biennium ferè armis certatum est,& vastatis direptisq; totius ferè Latij oppidis,multis etiā miserabiliter incendio consumptis,ac Romæ omnibus fere omnium ordinū hominibus assiduè imperatis,grauissimis tributis penè oppressis, inconsultam Pontificis pertinaciā execrātibus, alibi autem Philippo Regi rebus omnibus bene,Pontificijs verò & Gallis cōtrà cadentibus, vt inquam desperato meliori successu ad pacem Pōtifex coactus inclinaret. Quæ demùm certis conditionibus icta cōfectaq;, quietem & nōnihil meliorem rerū statum inuexit.Vrbs tamen,vt malis veluti nondum rite lustrata,expiataq;,vix benè conscriptis pacis fœderibus bello fere parem cladē accepit: quum Tyberis alueum egressus, occupata tota vrbis planitie,quæ frequētissimè habitatur,omnes omniū fortunas reliquas omninò perdidisset. Cōpositis rebus Pontifex ad pristina sua emendandæ pereuntis Reipublicæ consilia reuersus, principiò certos dies constituit, quibus publicę omnibus ad eū esset aditus.Ad sexdecim deinde Cardinales legit,quibus in hęreseos & nonnullorū aliorum criminum suspectos inquirendi animaduertendiq; munus demādauit. Ipse item reliquis omnibus ab se abdicatis curis,& in Carafam cardinalē reiectis,ad cognoscēda vindicandaq; eadē scelera totum se dedidit,publicauitq; grandē librorū indicē,qui à se dānatos libros, graui edicto proposito,complectebatur.Ioannē Moronum Cardinalē,tāquàm de religione malè sentientē arce cum Canensi Episcopo iussit asseruari.Monasticam vitam semel professos,quacūq; de causa desciuissent,eandē rursum nulla admissa excusatione profiteri coēgit,tanta adhibita seueritate,ne quid grauius dixerim,vt quoscunq; vel legitimas discessus causas afferentes,veluti detractātes impiū,vel ad triremes relegaret,vel in vincula protinùs conijceret.Suo quoq; in Carolū Cæsarē veteri odio incensus,translati ab eo per eadem tempora in Ferdinandū designatū Imperatorē imperij tabulas, nūquam adduci potuit,vt approbaret, iniussu suo confectas esse dictitans & contra sacrorum canonum statuta:quare quum omnia quæ susciperet magna essent cum asperitate cōiuncta, etiamsi alioquin multa procul dubio salutaria essent, indies magis magisq; omnium in se hominū odium excitabat.Laudem tamen magnam omniū testimonio promeruit,quum rarò iustitię æquitatisq; exēplo,tres simul fratris filios Carolū Cardinalem , Ioannē Palliani Ducem,& Antonium Montisbelli marchionē, multa grauiter peccantes,dignitatibus & rerum omnium,quam habebāt administratione exutos, cum ignominia vrbe eiecit,acerrima oratiōe apud Senatum habita, qua pręposteros illorum mores detestatus,seuerissimè eosdē accusauit:sed & alia multa quo tēpore postea superfuit laudabiliter egit,quæ omnia illuc pertinebant, vt omnē in suos præteritarum rerum culpam deriuaret, substitutis vbiq; nouis præsidibus & minutis portorijs,ac nonnullis etiā sublatis, cōstituto etiam ex probatis sibi viris insigni collegio,qui ipsius vicem omnes omnium subditorum causas cognoscerent. Vt tamen semel in se conceptum odium extingueret,aut etiam sedaret, efficere non potuit:scilicet malefactorum omnes fumus tenacissimi,benefactorum pluma leuior est gratia.Vix nanq;,quum paucis postea diebus in lęthalē morbū incidisset animam exhalarat,ac ne exhalauerat quidem, quum statim furore veluti amens populus,per vrbem discursans,cuncta quæ in vrbe instituisset aboliturus,Pontificis simul & omnium Carafarum memoriam execraretur,concremato anteomnia nouo,quem Paulus fecerat carcere, quo hæreseos suspecti asseruabantur:intentato quoque in sacram Dominicanorum ædem ad Mineruam eodem incendio,vix piorum hominum supplicibus precibus permotæ manus abstinuere: Inde ad Capitolium cursu facto,marmoream statuam,quam magno sumptu anteà ei erexerant demoliti, crudeliter in eum sæuiere, dissipato raptatoq; per vrbem

ipso capite, ac postremum post multa illata opprobria in Tiberim deiecto. Edictum ad hæc promulgatum, quo omnes iubebatur graui proditionis pœna proposita, omnia per vrbem Carafæ familiæ insignia quocunq; demùm loco collocata aut incisa essent, tollere funditusq; euertere. Mortuus est autẽ ex hydropisi x v. Calend. Septemb. Anno salutis M. D. LIX. quum vixisset quatuor & octoginta, sedissetq; annos quatuor, menses II. & dies x x v I I. Eo vno minus infelix,
1559 quòd sublatis omnibus vbiq; inter Christianos reges intestinis bellis, inita concčtaq; insigni Dei beneficio matura pax eiusdem Pótificatus finem nobilitasset.

PIVS IIII.

ccxxxii. Pontifex.

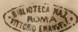

Ius IIII. cui ante Pótificatum Ioãnes Angelus nomẽ fuit, patrẽ habuit Bernardinũ Medicem Ioannis Iacobi filiũ, matrẽ vero Cæciliã Sorbeloniã, honestę inter ciues Mediolanẽses cõditionis, & inter multos fra
1560 tres Ioannẽ Iacobũ Mariniani marchionẽ, rei militaris gloriã insignẽ, & inter suę ætatis belli duces clarissimũ. Ipse natus est anno salutis M.D.XCIX. pridie Calẽd. Aprilis, sanctissimo Paschatis die, quũ forte mater, à sacris eucharistię mysterijs doloribus partus circũuenta, domũ redijsset, Mediolani in regionẽ portę nouæ, vico qui hodie Moronorũ, olim verò Mediceorũ Curia vocabatur, in parochia S. Martini ad Nusigiam sito. Parẽtum cura optimis disciplinis ab ineunte ætate eruditus, cum adoleuisset Papię & Bononię Iuri operã dedit, vbi etiã doctoratus insignia cõsecutus est. Ad vrbẽ postea ꝓfectus à Clemẽte V I I. Pótifice summo inter Prothonotariorũ, qui participantes dicũtur, collegiũ adscitus est, aditu etiã ad maiora patefacto. Quo tẽpore Alexandrũ Farnesiũ Episcopum Cardinalẽ Ostiensem, ac tum eius ordinis principẽ, qui post Clementis VII. obitum Pótifex Roman⁹ fuit, familiariùs colere cœpit. Vnde illius cum eo principe origo manauit amicitię. Pótificatum Paulus III. adeptus cum eius viri nõ mediocrẽ in rebus gerẽdis dexteritatem nouisset, primùm multis eum publicis muneribus, deinde affinitate cum eius fratre Marchione cõtracta, Archiepiscopatu Ragusino & demùm Cardinalatu honestauit. Præfuit summa cum laude Asculanis, Tifernatibus, bis Parmensibus, Fanensibus & Anconitanis, Niciæ verò quo in Pauli III. Comitatu profectus erat, ita cum eo egit, vt duobus eius fratribus, quorum alter Marchio erat, ex arce Mediolani, vbi ob inuidiã ex virtute contractã, cõclusi fuerant, libere abire Cæsare permittente, licuerit. Mox ad dirimẽdas lites de finibus inter Bononienses & Ferrarienses arbiter electus, facilè oĩa cõposuit. Ter Ecclesiastici exercitus curator, quem cõmissarium vocãt, fuit, bis in Pãnonia cõtra Turcas, semel in Germania bello Cęsaris Caroli V. cõtra Lutheranos. Bononię deinde prolegat⁹, Ioãne Morono cardinale Legato, creatus, Parmã ꝓfectus Petro Luisio principe interfecto, & Placentia à Cęsarianis Ducibus occupata, eam sua vigilantia, in Ecclesiæ fide cõseruauit. Nouissimè in Perusij administratione absens à Paulo III. sexto Idus April. anno M.D.XLIX. Presbyter Cardinalis sanctę Pudẽtianæ creatus, haud ita multò pòst Romã profectus est. Paulo III. mortuo, cũ Iulius III. qui illi successerat bellũ auctore Cęsare Carolo V. Octauio Farnesio Parmensium Duci indixisset, quod pręter eius sententiã Gallorum pręsidia maximo Cæsaris dãno Parmæ receperat, ipse Ecclesiasticarum copiarum, more maiorum à Pótifice Legatus est missus Ferdinãdo Gonzaga totius exercitus Duce creato, bello cõposito, in vrbẽ reuersus multis annis Romæ sub Iulio III. & Paulo IIII. honestissimè vixit, senatorijs muneribus integre vacans, quo tempore viris egregijs & literatis præsertim, delectari cœpit, eorũq; cõsuetudine iucundissimè vti, ita vt eius mensa doctorum virorum quasi quoddam gymnasium esse videretur. Mitis & ad misericordiam proni ingenij, tum ex eius consuetudine & sermone, tum ex rebus quas gessit semper, habitus est: nã præter occultas eleemosynas publicè etiam quotidie omnibus inopia laborantibus, qui limen eius adirent, tantum

tum ad subleuandas eorum miserias distribuebat, quantum pro quotidiano vi-ctu satis esse posset. Ex quo, pater pauperum vulgò vocabatur, in amicos liberalis, omnibus comis & perhumanus, iustitiæ cultor, nefariorum hominum hostis a-cerrimus, in ea ciuitate, quæ mores hominum diligenter examinare solet, omniũ consensu existimatus est. Quare haud dubiè virtutum opinione gradum sibi ad maximum sacerdotium fecit. Nam Paulo IIII. vita functo post diuturnam qua-tuor mensium ob Cardinalium dissensiones, sedis Pontificiæ vacationem, tãdem ex Presbytero Cardinale tituli sanctæ Priscæ, ipse omnium potissimè delectus est Romanus Pontifex, qui sua humanitate & clementia superiorum annorum acerbitatem leniret, quam spem cõfirmare & augere visus est Pij nomine assum-pto, Pontifex autem maximus creatus est omnium Cardinalium suffragijs, qui quatuor & quadraginta tunc commitijs apud S. Petrum affuere. Hora inter septi mam & octauam eius noctis quæ Christi natalitia subsequuta est anno salutis M. D. LX. ineunte, tanta mortalium omniũ, qui adfuerunt lætitia, quanta pau-cissimos antea ad eiusdem sacerdotij dignitatem peruenisse constat. Pontificatus initio quo reipsa demonstraret, quæ Pij nominis appellatione pollicitus fuerat, clementiam dico & humanitatem, omnium penè Cardinalium, sed præcipuè Ca rafarum, qui alioqui læsi videbantur, precibus, populo Romano omnium eorum veniam condonauit, quę in Pauli IIII. marmoreum simulachrum, insigniaq; & sanctæ inquisitionis contumeliam & dedecus vacante sede commiserant: Orato-ribus deinde totius orbis orthodoxi principum, id est Cæsaris, Regum Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, Poloniæ, Nauarræ, Reipublicæ Venetæ, Ducum Allobro-gum & Florentiæ, item Genuensium, Lucensium Heluetiorum qui recte senti-unt, Mediolanensium ciuium, Ducibusq; Ferrariæ & Vrbini publicis in cõsisto-rijs ad sui venerationem more superiorum Põtificum receptis, animum ad Eccle siæ & vrbis statum diuturna sedis vaca[illegible]ne, asperoq; ac difficili sub Pauli IIII. pontificatu bello gesto, penè labefact[illegible]um, componẽdum cõuertit. Ante omnia igitur quæcunq; Paulus IIII. præter vulgatos Ecclesiasticos canones, & iam re-ceptam à superioribus Põtificibus cõsuetudinem, suo tantum arbitrio publicis edictis vel diplomatibus nouauerat, disquirens omnia ad rectam communis & vsurpati iuris rationem, inductis prioribus decretis paulatim reuocauit, idone-osque indices, qui quæstionibus huiusmodi præessent viros graues & prudentes delegit. Ferdinandi Cæsaris Imperatoriam dignitatem trãslatam in eum ab eius fratre viuente Carolo V. quam Paulus IIII. improbauerat, ratam habuit, eiusque tãquàm legitimi & Catholici Imperatoris Legatos perhonorificè suscepit. San-ctionem, quam ipse Paulus de bonis Ecclesiasticis malè & simoniace alienatis, non mediocri multorum damno ediderat, correxit. Monachorum & fratrum religiosorum, quos in monasteria vnde exierant Paulus redire seuerissimo edi-cto coëgerat, causas iterum cognosci voluit, vt ijs qui canonicis legibus, id se fe-cisse probassent, suum ius redderetur. Multos & magnæ existimationis viros, quos ob hæresis suspitionem Paulus grauiter carcere, & alijs pœnis afflixerat, in his Ioannem Moronum Cardinalem, virum integerrimum, omni & iniuria absoluit & suspitione liberauit. Episcopos vt ad suas Ecclesias, & curandos si-bi commissos greges reuerterentur, hortatus est. Ceterùm Concilij ab se indicti causa ab eo consilio destitit. Carafarum eiusdem Pauli propinquorum res tam in patrui Pontificatu, quàm alijs temporibus patratas, & præsertim bello Nea-politano, quo vniuersus terrarum orbis, atque vrbs inprimis vexata fuerat, Car-dinalium aliquot, & vrbis Gubernatoris Hieronymi Episcopi Sagonensis sen-tentiæ subiecit. Vnde cum eorum nomina inter Reos recepta essent, Carolus, & Alfonsus Carafæ, Scipio Rebiba Cardinales, Ioannes Comes Montorij, qui Dux Palliani dicebatur, Leonardus Cardineus, & Comes Allifanus, cum aliquot alijs Carafæ domus clientibus, partim in Hadriani mole, partim in publicum

carcerẽ diuerſo tẽpore cõiecti, quęſtionibus diligẽter habitis,ſingulorumq; cauſis examinatis ex Põtificis auctoritate dãnati ſunt.Ex his Carolus Cardinalis Carafa,nono carceris mẽſe carnificis manu in mole Hadriani ſtrangulatus eſt.Ioannes Mõtorij Comes cũ Allifano,& Cardineo ſecuri in publico carcere percuſsi, horrendũ & maximè memorabile ſpectaculũ, inſolensq; inſtabilis fortunæ ſurſum,deorſum omnia agitãtis ludibriũ,in publico expoſiti,attonito, & quorſum iſthęc tenderẽt admirãti populo romano,prębuerũt. Quũ oẽs paſsim cõfluerent ad eos ſpectandos,qui modo miſerabiliter extincti paulò antè vrbẽ Romã, & Italiã omnẽ ſolo nomine perterruerant.Alfonſus verò centũ millibus aureorũ perſolutis,& Cameræ Apoſtolicæ præfectura depoſita,reliqui vadibus datis,præter vnum Cardinalẽ Rebibam,dimiſsi ſunt. Poſt hęc more aliorũ põtificũ iam recepto,ſororũ filios,& filias ad ſe euocatos,varijs & nobiliſsimis matrimonijs & dignitatibus honeſtatos,ad ſummos honores euexit.Ducẽ Florẽtiæ Coſmũ Romã cum vxore & duobus filijs ad ſe ſalutandũ veniẽtem, magnifico apparatu Palatinis ædibus excepit. Qui Dux publicis aliquot ſupplicationibus & cæremonijs, dum interfuiſſet, poſt alterũ demùm menſem diſceſsit. Miſsis deinde Legatis ad omnes principes,qui chriſtiani nominis cenſentur, Conciliũ generale Tridenti inſtaurandũ & celebrandũ indixit, vt eo ſaltẽ remedio,quod in calamitoſiſsimis tẽporibus Eccleſia ſemper maximũ eſſe duxit,omnibus iam prouincijs deprauatæ religionis vitio laborãtibus,peſsimeq; affectis, aliqua medicina adhiberetur. Cuius indicti cõcilij diploma,cũ catholici omnes principes ratũ habuerint,proximo mẽſe Octobri anni M.D.LXI. Tridenti res magna vt creditur patrũ frequẽtia inchoanda eſt.Ipſe enim Põtifex,Cæſar,Reges Francorum & Hiſpanię omnibus ſuarum prouinciarũ Epiſcopis,vt eo proficiſcantur,iuſſere. Quin etiã Papa Tridentũ iam Apoſtolicę ſedis Legatos Herculẽ Gonzagã Principem Mantuanum, Hieronymũ Soripandũ Neapolitanũ,& Staniſlaum Hoſium Polonũ,S.Romanæ Eccleſiæ cardinales viros ampliſsimos cõfeſtim ire iuſsit. Nã inter vnũ & viginti,quos duabus lectionibus ad hanc vſq; diem creauit cardinales,literarum ſcientia,morum grauitate & vitæ ſanctitate duo poſteriores concilij Tridẽtini Legati inprimis eminent. Dum hæc parantur,Pontifex ędificandi ſtudio incenſus,multa vetera & publica monumẽta tam in Apoſtolico palatio,quàm in reliqua vrbe, vel vetuſtate collabentia,vel imperfecta,vel quę omninò eſſe deſierunt, raparare & perficere aggreditur, inter Salariã & Nomentanã portam, & viam nouas Pias in quirinalis dorſo facit, viam Flaminiã reficit, aquã virginẽm ante mille annos ademptã vrbi reſtituit, Arcem ſancti Angeli nouis muris & propugnaculis munijt,Pyrgorũ,quæ nunc ciuitas vetus dicitur,arcem & portum,item Oſtię arcem bello Neapolitano diſiectã reſtituit,palatiũ Pontificũ Capitolinũ refecit,turrim palatij ſancti Marci renouauit. Villam Iuliã miræamœnitatis ędificiorumq; elegantia conſpicuã fiſco Apoſtolico applicatam Pontificum viui, & perpetuã eſſe iuſsit.Thermas Diocletiani vetuſtate corruptas in ſacrã ædem,& Carthuſianorũ cœnobium cõuertit.Templũ ſancti Petri Vaticanum toto terrarũ orbe celebre, additis mẽſtruis de ſuo ſalarijs quàm celerrimè perficiendã curat, titulos & Diaconias Cardinaliũ vetuſtate collabẽtes,reparare iuſsit, officinã libris ſanctorum Patrum accuratè & integrè imprimendis adornat,accito magnis pręmijs Paulo Manutio Aldi filio,viro tum in ea facultate,tum vario literarum genere celeberrimo.Hæc & eiuſmodi,quæ vrbis decori & ornamento perficit, & longe maiora quæ adornat, Deus fortunet:ita enim facilè fiet, vt vrbs paulatim aliquid atque adeò multum priſtini ſplendoris & maieſtatis aſſequatur.Reliquis Pontificibus præclarum exemplum Pij iiii.magnificentia & bonitate inſtitutum diligenter imitantibus,quos vtinam illi quàm ſimillimos Deus Opt.Max.humano generi largiatur.

TYPO-

Anni salutis.	Numer. Pōtificū		Anni	Menses	Dies

BREVE ROMANORVM PONTIFICVM OMNIVM CHRONICON, EX ONVPHRII PAUUINII COMMENTARIIS ACCURATA DILIGENTIA COLLECTUM.

44 1 *SAnctus Simon Petrus Cephas, Ioannis filius Bethsaidensis. Galilæus, Domini nostri Iesu Christi discipulus, atque ab eo Princeps Apostolorū designatus, primus Romanam Ecclesiam fundauit erexitq́, ac in ea Episcopus primus Claudio & Nerone Imperatoribus, sedit annos* 24 5 12

A die xv. Kal. Februarij, Ti. Claudio Augusto III. & L. Vitellio II. Consulibus, quo primum vrbem ingressus est, vsque ad diem iij. Kalend. Iulij, L. Fonteio Capitone & C. Iulio Rufo Consulibus. Anno salutis 68. in quo sub Nerone Cæsare Romæ cruci affixus est, & in Vaticano sepultus.

Beatus Petrus Apostolus vrbis Episcopus, quū solus quotidianis Christianorū necessitatibus præsto esse non posset, duos Coadiutores creauit, Linum & Cletum, quibus sacra tractantibus, ipse orationi & verbi ministerio quietiùs vacabat. Qui paulò ante obitum suum, quum martyrij sui tempus appropinquare cognouisset, beatum Clementem veterem Presbyterum Episcopum Romanum & successorem suum designauit, & quum ordinationes aliquot Romæ fecisset, quibus Episcopos sex, Presbyteros decem, Diaconos septem creauit, martyrio cum Paulo Apostolo coronatus, migrauit ad Christum. Hæc ex Damaso.

57 2 *Sanctus Linus Herculani filius Volaterranus Tuscus Petri Apostoli discipulus, & ab eo viuente cum Cleto coadiutor Romanus ordinatus, sedit Romæ absente vt plurimum Petro annos* 11 3 12

Creatus Imp. Nerone. Q. Volusio Saturnino & P. Cornelio Scipione Consulibus, pridie Idus Iunij, Anno salutis 57. sedit vsq́ ad Annum Christi 68. & diem ix. Kal. Octobris, in quo sub eodem Nerone

Anni salutis.	Numerus Pontificum		Anni	Menses.	Dies.
		Fonteio & Capitone Consulibus, quum esset etiam Clementis, qui primus post Petrum Apostolum Episcopus Romanus fuit Coadiutor, altero mense & die xxvj. à Petri morte capite cæsus est, & iuxta S. Apostolorum Principis corpus in Vaticano sepultus, quum ex mandato eiusdem Apostoli ordinationes duas fecisset, quibus Episcopos xv. Presbyteros xviij. & Diaconos creauit.			
68	3	*Sanctus Clemens Faustini filius Romanus de regione secunda Cœli montium ex Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbytero primus post Petri mortem Romanus Episcopus paulò ante obitum suum ab eo constitutus, Imperatoribus Nerone, Galba, Othone, Vitellio, & Vespasiano Augustis, sedit annos*	9	4	26.
		A die iij Kal. Iulij anni 68. vsq; ad annum Christi 77. diemq; ix. Kal. Decembris, in quo Vespasiano VII. & Tito V. Consulibus, quum in Ponto vbi relegatus fuerat, occisus fuißet, ibidem sepultus iacuit vsque ad Nicolai Papæ tempora, sub quo Romam translatus, in Basilica suo nomini dicata, conditus est. Ordinationes autem fecit duas mense Decembri, quibus Episcopos xv. Presbyteros x. & Diaconos duos creauit.			
77	4	*Sanctus Cletus Aemiliani filius Romanus de regione Esquilina, quartus in ordine Episcoporum Romanorum addito Lino, secundus verò post Petrum Apostolum Papa, sub Imperatoribus Vespasiano, Tito, & Domitiano sedit post Clementis mortem annos*	6	5	3
		Is quum Coadiutor Clementis quemadmodum etiam antea & Petri fuerat, remansisset, Clemente in exilium acto Romanam Ecclesiam rexit, atque post eius obitum, vt antiquior in disciplina Christiana discipulus & de ea præ cæteris benemeritus, Pontifex Romanus omnium suffragijs, audita Clementis morte confirmatus est, quum ante sub SS. Petro & Clemente Coadiutor fuisset annos xx. menses v. dies xij. Sedit igitur ab obitu Clementis, id est ix. Kalend. Decembris anni 77. vsque ad vj. Kalend. Maij. Anni Christi 84. qui Domitiano Augusto IX. & T. Virgineo Rufo II. Consu-			

Anni salutis.	Numer° Pôtificû		Anni	Menses	Dies.
		Consulibus, quum ordinationem vnam xxv. Presbyterorum fecisset, occisus est, & in Vaticano iuxta S.Petri Apostoli corpus sepultus. Sedit autem omnino Annos	26	10	15
		Mortuo Cleto Papa pastore vacauit Romana sedes dies	0	0	7
		Hæc ex Damaso Papa, Anastasio Bibliothecario, & Ioannis Papæ iij. epistola decretali.			
84	5	Sanctus Anacletus Antiochi filius, Atheniensis Græcus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter, à beato Petro Apostolo factus quintus Episcopus Romanus, Domitiano Augusto, sedit annos	12	2	10
		Creatus iiij. Nonas May. Occisus tertio Idus Iulij, anno Christi 96. Flauio Domitiano Imp. XVII. & T.Flauio Clemente Consulibus, & prope S.Petrum in Vaticano sepultus, cùm ordinationes duas mense Decembri fecisset Episcoporum vj. Presbyterorum v. & Diaconorum iij. Quo mortuo vacauit sedes dies	0	0	13
96	6	Sanctus Euaristus, Iudæ filius, Bethleemites Græcus, Imperatoribus Domitiano, Nerua, & Traiano, sedit annos	13	3	0
		Creatus vj. Kalend. Augusti, & quum ordinationes tres mense Decembri fecisset, quibus Episcopos v. Presbyteros vj. Diaconos duos creauit, vij. Kalend. Nouembris Anno Christi 109. occisus est, & in Vaticano sepultus, Ap. Annio Trebonio Gallo, & M. Attilio Metello Bradua Consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	19
109	7	Sanctus Alexander, Alexandri filius, Romanus, de Vico caput Tauri Traiano Augusto. Sedit Annos	7	5	19
		Creatus xvj. Kalend. Decembris, ordinationibusq; tribus mense Decembri Episcoporum v. Presbyterorum vj. & Diaconorum ij. factis, v. Nonas Maij Anno Christi 117. cum Euentio Presbytero & Theodulo Diacono occisus est, & via Numentana septimo ab vrbe lapide sepultus, L. Aemilio Aeliano & L. Antistio vetere Consulibus. Vacauit tum sedes dies	0	0	22
117	8	Sanctus Xystus, Pastoris filius, Romanus, de			

Anni salutis.	Numerus Pontificum		Anni	Menses	Dies
		regione via lata, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter, Traiano, & Hadriano Augustis, sedit annos	9	10	19
		Creatus iiij. Kalend. Iunij, & quum ordinationes tres mense Decembri, Episcoporũ iiij. & Presbyterorum xj. & Diaconorum iij. fecisset, vij. Idus Aprilis, Anno 127. *occisus est, & in Vaticano sepultus, M. Lollio Pedio Vero, & Q. Iunio Lepido Bibulo Consulibus. Vacauit eo mortuo Romana Ecclesia*	o	o	2
127	9	*Sanctus Telesphorus, Anachoretæ filius, Græcus, Presbyter Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Imperatore Adriano Augusto, sedit Annos*	10	8	28
		Creatus v. Idus Aprilis, ordinationibusq; quatuor, Episcoporum xiij. Presbyterorum xij. & Diaconorum viij. mense Decembri factis, Nonis Ianuarij, Anno Christi 138. *occisus est, ac in Vaticano prope S. Petrum sepultus, L. Aelio Vero Cæsare II. & P. Cœlio Balbino, Vibullio Pio Consulibus. Vacauit eo mortuo sedes Romana dies*	o	o	7
138	10	*Sanctus Hygeinus, Philosophi filius, Atheniensis Græcus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter, Hadriano & Antonino Pio Augustis, sedit Annos*	4	o	o
		Creatus Idibus Ianuarij, & quum ordinationes tres mense Decembri fecisset, quibus Episcopos vj. Presbyteros xv. & Diaconos v. creauit iij. Idus Ianuarij, Anno 142. *mortuus est, Mario Pæduceo Sylloga Priscino, & T. Hœnio Seuero Consulibus. Vacauit tum sedes Romana dies*	o	o	3
142	11	*Sanctus Pius, Rufini filius, Aquileiensis, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter, Antonino Augusto Pio, sedit Annos*	11	5	27
		Creatus xviij. Kalend. Februarij, & quum ordinationes quinq; mense Decembri, Episcoporum xij. Presbyterorum xviij. Diaconorumq; xj. fecisset, v. Idus Iulij. Anno 153. *obijt, & in Vaticano sepelitur, Sex. Acilio Glabrione & C. Valerio Homollo Veriano Consulibus. Vacat sedes*	o	o	13
	12	*Sanctus Anicetus, Ioannis filius, de Vico Humisia, Syrus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter, Imperatoribus Antonino Pio, M. Aurelio, & L. Vero, sedit Annos*	9	8	24

Crea-

Anni salutis.	Numer' Pôtificũ	ROMANI. 345	Anni	Menses	Dies.
		Creatus viij. Kalend. Augusti. Ordinationes quinque Episcoporum ix. Presbyterorum xvij. & Diaconorum iiij. mense Decembri fecit. Occisus xv. Kalend. Maij, Anno 163. & via Appia in Cœmeterio quod postea Callisti appellatum est, altero ab Vrbe lapide sepultus, Q. Iunio Rustico, C. Vettio Aquilino Consulibus. Vacat sedes	0	0	17
163	13	Sanctus Concordius Soter, Concordij filius, Fundanus Latinus, M. Aurelio & L. Vero Augustis, sedit Annos	7	11	18
		Creatus iij. Nonas Maij, & quum ordinationes quatuor mense Decembri fecisset, quibus Episcopos xj. Presbyteros xviij. Diaconosque ix. creauit, x. Kalend. Maij. Anno 171. rebus humanis excessit, ac via Appia ad Catecumbas in Cœmeterio, quod postea Callisti vocatum est, sepultus, M. Aurelio Seuero Cethego, L. Iunio Claro Consulibus. Vacauit tum sedes Romana dies	0	0	21
171	14	Sanctus Habundius Eleutherus, Habundij filius, Nicopolitanus Græcus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus, M. Aurelio, & Commodo Augustis, sedit Annos	15	0	15
		Creatus pridie Idus Maij, Ordinationes tres mense Decembri fecit, Episcoporum xv. Presbyterorum xij. & Diaconorum viij. Vita functus est vij. Kalend. Iunij. Anno 186. & in Vaticano sepultus, Triario Materno & M. Atilio Metello Bradua Consulibus. Vacauit tum sedes Romana dies	0	0	5
186	15	Sanctus Victor, Felicis filius, Apher, Imperatoribus L. Aurelio Commodo, Pertinace, Iuliano, & Lucio Septimio Seuero, sedit Annos	12	1	28
		Creatus Kalend. Iunijs, & quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, quibus Episcopos xij. Presbyteros iiij. Diaconos vij. creauit v. Kalend. Augusti, Anno 198. Occisus est, & in Vaticano sepultus, Ap. Claudio Laterano & M. Mario Titio Rufino Consulibus. Vacauit tum sedes	0	0	12
198	16	Sanctus Habundius Zepherinus, Habundij filius, Romanus, Seuero, Antonino Caracallo, Geta & Macrino Augustis, sedit annos	20	0	17

[A]nni sa[lu]tis.	Numer' Pōtificū		Anni	Menses.	Dies.
		Creatus iiij.Idus Augusti.Ordinationes quatuor mense Decembri fecit,quibus Episcopos xiij.Presbyteros xiij.Diaconosq; vij. creauit.Dormiuit vij. Kalend. Septembris Anno salutis 218.& in Cœmeterio suo iuxta catecumbas via Appia sepultus est, Brutio Præsente & Extricato Consulibus.Vacauit sedes	o	o	6
218	17	Sanctus Domitius Callistus,Domitij filius,Romanus de Vico Rauennatum,Macrino, Antonino Eliogabalo, & Alexandro Seuero Augustis,sedit Annos	5	1	13
		Creatus iij.Nonas Septembris, & quum ordinationes v. mense Decembri Episcoporum viij. Presbyterorum xvj. & Diaconorum iiij. fecisset, prid. Idus Octobris Anno 223. interfectus est, ac in Cœmeterio Callepodij Presbyteri via Aurelia tertio ab Vrbe lapide sepultus, Antonino Eliogabalo iiij. & Alexandro Cæsare Consulibus. Vacat sedes	o	o	6
223	18	Sanctus Vrbanus Pontiani filius, Romanus, Imperatoribus Alexandro Seuero, Augusto, sedit Annos	7	7	5
		Creatus xij. Kalend.Nouembris.Ordinationes v.mense Decembri fecit, quibus Episcopi viij.Presbyteri ix. & Diaconi v.creati sunt. Occisus viij. Kalend.Iunij anno 231. sepultus via Appia in Cœmeterio Prætextati, Agricola & Clementino Consulibus.Vacauit sedes dies	o	o	23
231	19	Sanctus Calpurnius Pōtianus, Calpurnij filius, Romanus, Imp.Cæs.Alexandro Augusto & Maximino Tyranno sedit Annos	5	5	2
		Creatus xiiij.Kalend.Iulij, & quum ordinationes duas mense Decembri fecisset Episcoporum vj. Presbyterorum totidem & Diaconorum v. Anno 236. in exilium actus est, in Insulam Sardiniam vbi xiij.Kalend.Decembris mortuus est, Romamque relatus & in Cœmeterio Callisti sepultus, L.Catilio Seuero & L. Ragonio Vrinatio Tusconio Quintiano Consulibus.Vacauit tum sedes diem	o	o	1
236	20	Sanctus Anterus, Romuli filius, Græcus, Imp. Cæsare C.Iulio Maximino Augusto sedit mensem		1	14

Crea-

Anni salutis.	Numer' Pôtificũ	ROMANI.	Anni	Menses	Dies.
		Creatus in Sardinia die post obitum Pontiani xj. Kalen. Decembris, & Episcopo vno creato Romæ iij. Nonas Ianuarij Ann. 237. occisus est, & via Appia in Cœmeterio Callisti sepultus Maximino Augusto & C. Iulio Africano Consulibus. Vacauit eo mortuo Romana sedes dies	o	o	6
	21	*Sanctus Fabius Fabianus Fabij filius Romanus Maximino, Balbino, Pupieno, Gordiano, Philippis & Decijs Augustis sedit Annos*	14	o.	II
		Creatus iiij. Idus Ianuarij, Ordinationibusque quinq; mense Decembri Episcoporũ xj. Presbyterorum xxj. & Diaconorum vij. factis, occisus est, & in Cœmeterio Calisti sepultus Decio Augusto II. & Annio Grato COSS. Vacat sedes menses	o	5	21
	22	*Sanctus Cornelius Castini filius Romanus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Decijs Gallo & Volusiano Augustis sedit Annos*	2	2	3
		Creatus iiij. Idus Iulij. Ordinationes duas mense Decembri fecit, quibus Episcopos vij. Presbyteros iiij. & Diaconos iiij. creauit. xviij. Kalend. Octobris, Anno 253. Occisus est, & iuxta Cœmeterium Callisti via Appia in prædiolo Lucinæ prope Harenanium in Crypta sepultus est, Gallo II. & Volusiano Augustis Consulibus. Vacauit sedes menses	o	2	5
252		*Nouatianus Romanus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter in Schismate contra Cornelium Papam auctore Nouato Presbytero Ecclesiæ Carthaginensis creatus sedit annos aliquot*			
		Schisma primum in Romana Ecclesia, in quo Cornelio Papa legitima ordinatione creato Nouatianus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter ab aliquibus Schismaticis Presbyteris Pontifex Romanus ordinatus est. Qui Ecclesia pulsus hæresim Nouatianorum condidit. Obijt verò in Valeriani & Gallieni persecutione.			
253	23	*Sanctus Lucius Porphyrij filius Romanus Valeriano & Gallieno Augustis sedit Annum*	I	3	13
		Creatus xij. Kalend. Decembris. Ordinationes duas mense Decembri fecit Episcoporum vij. Presbyterorum iiij. & Diaconorum iiij. Occisus iij. Nonas			

Anni salutis.	Numerus Pontificum		Anni	Menses.	Dies.
		nas Martij, Anno 255. & in Cœmeterio Callisti sepultus Valeriano ij. & Gallieno COSS. Vacauit sedes	o	1	5
255	24	*Sanctus Iulius Stephanus Iulij filius Romanus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus à Cornelio Papa factus Valeriano & Gallieno Augustis sedit Annos*	2	3	24
		Creatus iiij. Idus Aprilis, Ordinationes duas mense Decembri fecit Episcoporum iij. Presbyterorum vj. & Diaconorum v. Interfectus iiij. Nonas Augusti, & in Cœmeterio Callisti sepultus Anno 257. M. Valerio Maximo II. & M. Acilio Glabrione Consulibus. Vacauit tum sedes Romana mensem	o	1	12
257	25	*Sanctus Xystus Iunior philosophi filius Atheniensis Græcus, Valeriano & Gallieno Augustis sedit Annum*	1	10	23
		Creatus xvij. Kalend. Octobris, quum ordinationes duas mense Decembri Episcoporum ij. Presbyterorum iiij. & Diaconorum vij. fecisset viij. Idus Augusti Auno 259. occisus est, & in Cœmeterio Callisti sepultus M. Aurelio Memmio Fusco & III. Pomponio Basso Consulibus. Vacat sedes	o	11	15
260	26	*Sanctus Dionysius Monachus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Imperatoribus Valeriano, Gallieno, & Claudio Augustis sedit Annos*	10	5	5
		Creatus xj. Kal. Augusti. Fuluio Aemiliano, & Pomponio Basso II. Consulibus. Ordinationes duas mense Decembri fecit Episcoporum vij. Presbyterorum xij. & Diaconorum vj. Obijt vij. Kal. Ianuarij anno 270. finito, & in Cœmeterio Callisti sepultus Claudio Augusto ij. & Ouinio Paterno Consulibus. Vacauit tum sedes Romana dies	o	o	5
271	27	*Sanctus Felix Constantij filius Romanus Claudio, & Aureliano Augustis sedit annos*	4	5	o
		Creatus Kalend. Ianuarij Flauio Antiochiano & Turio Orfito COSS. Ordinationes ij. mense Decembri fecit Episcoporum quinque. Presbyterorum ix. & Diaconorum v. Occisus iij. Kal. Iunij Anno 275. & via Aurelia in Cœmeterio suo secundo ab vrbe lapide sepultus L. Domitio Aureliano Augusto			

Anni salutis.	Numer' Pôtificû	ROMANI. 349	Anni	Menses	Dies.
		Augusto II. & C. Iulio Capitolino Consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	5
275	28	Sanctus Eutychianus, Maximi filius, Lunensis, Tuscus, Aureliano, Tacito, Probo, & Caro Augustis, sedit Annos	8	6	4
		Creatus Nonis Iunijs, & quum ordinationes v. mense Decembri fecisset, Episcoporum ix. Presbyterorum xiij. & Diaconorum v. occisus vj. Idus Decembris, Anno 283. & in Cœmeterio Callisti sepultus, Caro Augusto II. & Carino Cæsare Consulibus. Vacauit tum sedes	0	0	8
283	29	Sanctus Caius, Cai filius, Salonensis Dalmata, ex genere Diocletiani Imperatoris, sedit Imperatoribus Caro, Carino, Numeriano Diocletiano & Maximiano, Annos	12	4	6
		Creatus xvj. Kalend. Ianuarij. Ordinationes quatuor mense Decembri fecit, quibus Episcopos v. Presbyteros xxv. & Diaconos x. creauit. Occisus est x. Kalend. Maij, Anno 296. & in Cœmeterio Callisti sepultus, Diocletiano Augusto VI. & Fl. Constantio Cæsare II. Consulibus. Vacat sedes menses	0	2	8
304	30	Sanctus Marcellinus, Proiecti filius, Romanus, Diocletiano & Maximiano Augustis, sedit Annos	7	9	26
		Creatus Kalend. Iulij, Ordinationes duas mense Decembri, Episcoporum v. Presbyterorum iij. Diaconorum ij. fecit. Occisus est, vj. Kalend. Maij. Anno 304. ac via Salaria in Cœmeterio Priscillæ, loco, qui dicitur Cubiculus clarus, in Crypta iuxta caput S. Crescentionis sepultus, Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Augustis Consulibus. Vacauit tum sedes menses	0	2	0
364	31	Sanctus Marcellus, Benedicti filius, Romanus, de regione via lata, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter, Cardinalis, Imperatoribus Constantio, Galerio Constantino & Maxentio Augustis, sedit Annos	5	6	21
		Creatus v. Kalen. Iulij. Ordinationibus aliquot mense Decembri factis, creauit Episcopos xxj. Presbyteros xxvj. & Diaconos ij. Obijt xvij. Kalend.			

Anni salutis.	Numerus Pôtificû		Anni	Menses	Dies.
		lend. Februarij, Anno 310. in Cœmeterio Priscillæ via Salaria sepultus. II. post Consulatum Galerij, Maximiani Augusti VII. & Diocletiani Iouij X. Vacauit tum sedes dies	0	0	20
304	32	*Sanctus Eusebius, Medici filius, Græcus, Imperatoribus Cæsare Constantino Augusto & Maxentio Tyranno, sedit Annum*	1	7	27
		Creatus vij. Idus Februarij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum xiij. Presbyterorum xiij. & Diaconorum iij. moritur sexto Nonas Octobris, Anno 311. & via Appia iuxta Cœmeterium Callisti sepultus, Galerio Maximiano VIII. & Licinio Augustis Consulibus. Vacat sedes	0	0	7
311	33	*Sanctus Miltiades, Apher, Imperatoribus Constantino & Licinio Augustis, sedit Annos*	3	2	0
		Creatus vj. Idus Octobris. Ordinatione vna per mensem Decembrem Episcopos xij. Presbyteros vij. & Diaconos v. creauit. Obijt iiij. Idus Decembris, Anno 314. & in Cœmeterio Callisti sepultus, C. Ceionio Rufio Volusiano & Anniano Consulibus. Vacauit tum sedes Romana dies	0	0	17
314	34	*Sanctus Siluester, Rufini filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, Imperatore Cæsare Constantino Augusto, sedit Annos*	20	0	4
		Creatus v. Kalend. Decembris, Ordinationes sex mense Decembri fecit, quibus Episcopos lxv. Presbyteros xlij. & Diaconos xxvj. creauit. Obijt pridie Kalend. Ianuarij, ineunte Anno Domini 336. Sepultus in Cœmeterio Priscillæ via Salaria, tertio ab Vrbe lapide, Fl. Popillio Nepotiano & Facundo Consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	15
325		*Sancta & Vniuersalis Synodus prima Nicæna CCCXVIII. Episcoporum, Contra Arrium Presbyterum Alexandrinum, Patris Filijque consubstantialitatem negantem, collecta mense Aprili, M. Iunio Cæsonio Nicomacho, Anicio Fausto Paullino & P. Publilio, Ceonio Camœnio Iuliano Consulibus.*			
336	35	*Sanctus Marcus, Prisci filius, Romanus, Sanctæ Ro-*			

Anni Salutis.	Numer. Pôtificũ	ROMANI.	Anni	Menses	Dies.
		ctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus, Cardinalis à Sancto Siluestro factus, Imperatore Constantino Augusto, sedit menses	0	8	22
		Creatus xvij. Kalend. Februarij, Nepotiano & Facundo Consulibus, ordinationem vnam mense Septembri fecit, Episcoporum xxvij. Presbyterorum xxv. & Diaconorum vj. Obijt eodem Anno Nonis Octobris, & in Cœmeterio Balbinæ via Ardeatina sepultus. Vacauit tum sedes Romana dies	0	0	20
336	36	*Sanctus Iulius, Rustici filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus, à Sancto Siluestro Papa factus, Constantino Seniore, Constantino & Constantio Iunioribus, & Constante Augustis, sedit Annos*	14	5	16
		Creatus v. Kalend. Nouembris, Ordinationes tres mense Decembri fecit, Episcoporum ix. Presbyterorum xviij. & Diaconorum iiij. Mortuus est pridie Idus Aprilis, Anno 351. & in Cœmeterio Callepodij via Aurelia tertio ab Vrbe lapide sepultus, post Consulatum Sergij & Nigriniani. Vacat sedes	0	0	25
351	37	*Sanctus Liberius, Augusti filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus à S. Syluestro factus. Imperatoribus Constantio Iuliano, Ioviano, Valentiniano & Valente, sedit Annos*	15	4	17
		Creatus viij. Idus Maij. Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum xix. Presbyterorum xviij. & Diaconorum v. Obijt viij. Kalend. Octobris, Anno 366. Sepultus via Salaria in Cœmeterio Priscillæ, Gratiano & Dagalaipho Consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	6
355		*Felix Iunior, Anastasij filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Archidiaconus à Papa Iulio factus, Imperatoribus Constantio, Iuliano, Ioviano, Valentiniano & Valente Augustis, in Schismate contra Liberium Papam, sedit Annos*	10	3	11
		Creatus Pulso Liberio Constantij Augusti iussu pridie Idus Augusti, Ordinationem vnam mense Decembri, Episcoporum xix. Presbyterorum xxj. & Diaconorum v fecit. Obijt x. Kal. Decembris,			

Anni salutis.	Numer° Pōtificū		Anni	Menses.	Dies.
		Anno 365. Sepultus via Aurelia in Basilica sua. Valentiniano & Valente Augustis Consulibus.			
355		*Schisma secundum in Romana Ecclesia, in quo Liberio Papa vrbe Pontificatuq; ob fidem Catholicam à Constantio Imperatore pulso, & in exilium acto, suffectus est eius iussu Archidiaconus Felix. Verùm biennio pòst Liberio vrbi restituto, ambo in Schismate dum Felix vixit Romanum Sacerdotium tenuerunt.*			
366	38	*Sanctus Damasus, Antonij filius, Lusitanus Hispanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus à Papa Liberio factus, Valentiniano, Valente, Gratiano, Valentiniano iuniore, Theodosio, & Arcadio Augustis, sedit Annos*	18	2	11
		Creatus à factione Felicis, & Consecratus Kalend. Octobris, Ordinationes v. mense Decembri fecit, Episcoporum LXII. Presbyterorum xxxj. & Diaconorum xj. Obijt Romæ iij. Idus Decembris, Anno 384. & via Ardeatina in Basilica sua, quæ nunc pone templum Sancti Sebastiani iuxta Catecūbas diruta videtur, sepultus est, Fl. Ricimene & Fl. Clearcho VV. CC. Consulibus. Vacat sedes	0	0	17
366		*Vrsicinus Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus, Cardinalis, in Schismate creatus à factione Liberij contra Damasum Diaconum, Consecratus est à Paulo Episcopo Tiburtino vij. Kalend. Octobris. Seditque Valentiniano & Valente Consulibus Annum*	1	1	23
		Et Anno sequenti 367. xvj. Kalend. Decembris sponte abdicauit, & factus est Episcopus Neapolitanus, Lupicino & Iouino VV. CC. Cōsulibus.			
381		*Sancta & Vniuersalis Synodus secunda Constantinopolitana CL. Episcoporum, contra Macedonium Episcopum, Spiritum Sanctum creaturam esse dicentem, congregata, Fl. Annio Eucherio, & Posthumo Syagrio VV. CC. Consulibus.*			
385	39	*Sanctus Siricius, Tiburtij filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus, Gratiano, Valētiniano Iuniore, Theodosio, Archadio & Honorio Augustis, sedit Annos*	13	1	25
		Creatus & Consecratus iiij. Kalend. Ianuarij, ineunte			

Anni salutis.	Numer' Pótificũ	ROMANI	Anni	Menses	Dies.
		ineunte Anno Domini 385. Ordinationes v. mense Decembri fecit, Episcoporum XXXII. Presbyterorum XXXI. Diaconorum XVI. Obijt viij. Kalend. Martij. Anno Domini 398. Sepultus via Salaria in Cœmeterio Priscillæ, Fl. Honorio Augusto IIII. & Eutychiano V.C. Consulibus. Vacat sedes	o	I	15
398	40	*Sanctus Anastasius, Maximi filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Presbyter Cardinalis, Arcadio & Honorio Augustis, sedit Annos*	4	o	21
		Creatus & Consecratus vij. Idus Aprilis, Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum x. Presbyterorum ix, & Diaconorum v. Obijt v. Kalend. Maij, Anno 402. Sepultus in Cœmeterio suo iuxta Vicum Vrsi Pileati prope locum vbi hodie est ædes S. Vibianæ. Arcadio & Honorio Augustis V. Consulibus. Vacauit sedes	o	o	10
402	41	*Sanctus Innocentius, Innocentij filius, Albanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus, Arcadio Honorio & Theodosio Iuniore Augustis, sedit Annos*	15	2	21
		Creatus & Consecratus viij. Idus Maij. & quum ordinationes iiij. mense Decembri, Episcoporum LIIII. Presbyterorum XXX. & Diaconorum XII. fecisset, obijt v. Kalend. Augusti, Anno 416. & in Cœmeterio ad Vrsam Pileatũ sepultus, Theodosio Iuniore Augusto VII. & Iunio IIII. Palladio V.C. Consulibus. Vacat sedes dies	o	o	22
416	42	*Sanctus Zosimus, Habahami filius, Cæsariensis, Cappadox, Græcus, Honorio & Theodosio Iuniore Augustis, sedit Annos*	2	4	7
		Consecratus xiij. Kalend. Septembris, & ordinatione vna mense Decembri, Episcoporum viij. Presbyterorum x. & Diaconorũ iij. facta, mortuus est vij. Kalend. Ianuarij, Anno 419. ineunte, sepultus in Basilica Sancti Laurentij extra muros, Honorio XII. & Theodosio Iuniore VIII. Augustis Consulibus. Vacauit sedes diem	o	o	I
419	43	*S. Bonifacius, Iocundi Presbyteri filius, Romanus, S. Roman. Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, Honore & Theodosio Iuniore Augustis, sedit Annos*	4	9	28

Anni salutis.	Numer' Põtificũ		Anni	Menses.	Dies.
		Creatus in Schismate & consecratus v. Kalen. Ianuarij, ineunte Anno 419. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum xxxvj Presbyterorum xiiij. & Diaconorum iij. Obijt viij. Kalend. Nouembris, Anno 423. Sepultus via Salaria in Basilica Sãctæ Felicitatis Martyris, Rufio prætextato Mariniano & M. Aemilio Asclepiodoto V V. Caes. Consulibus. Vacauit tum sedes dies	0	0	9
419		*Eulalius Romanus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus, in Schismate contra Bonifacium electus, sedit menses*	0	3	7
		Creatus & Consecratus v. Kalend. Ianuarij, ineunte Anno 419. coactus abdicauit iij. Nonas Aprilis, & factus est Episcopus in Campania, Monaxio & Plintha. V V. ca. Consulibus.			
419		*Schisma tertium in Romana Ecclesia inter Bonifacium & Eulalium, præualuit Bonifacius.*			
423	44	*Sãctus Cœlestinus, Prisci filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus, Honorio, Theodosio Iuniore & Placidio Valentiniano Augustis, sedit Annos*	8	5	3
		Creatus & Consecratus pridie Nonas Nouembris, Ordinationes tres mense Decembri fecit, quibus Episcopos xlij. Presbyteros xxxij. & Diaconos xij. creauit. Obijt viij. Idus Aprilis Anno 432. Sepultus via Salaria in Cœmeterio Priscillæ, Aetio & Valerio Consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	21
430		*Sancta & Vniuersalis Synodus tertia Ephesina CC. Episcoporum contra Nestorium Patriarcham Constantinopolitanũ, diuinam in Christo naturam negantem, coacta Theodosio Iuniore XIII. & Placidio Valentiniano III. Augustis Cõsulibus.*			
432	45	*Sãctus Xystus III. Xysti filius, Romanus, Theodosio Iuniore & Placidio Valentiniano Augustis, sedit Annos*	7	11	0
		Creatus & Cõsecratus iiij. Kal. Maij. Ordinationes iiij. mense Decembri fecit, Episcoporum L I I. Presbyterorum xxviij. & Diaconorum xij. Obijt v. Aprilis, Anno 440. Sepultus ad Sanctum Laurentium extra muros. Valentiniano Augusto V. & Anatolio V. C. Consulibus. Vacat sedes	0	1	11

San-

Anni salutis.	Numer Pôtificû	ROMANI.	Anni	Menses.	Dies.
440	46	*Sanctus Leo Magnus, Quinctiani filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus, Theodosio Iuniore Valentiniano Tertio, Martiano, & Zenone Augustis, sedit Annos*	20	11	2
		Creatus & Consecratus vj. Idus Maij. Ordinationes iiij. mense Decembri fecit, quibus Episcopos CLXXXVI. Presbyteros LXXXI. & Diaconos xxxj. creauit. Obijt iij. Idus Aprilis, sepultus in Basilica Sancti Petri, Seuerino, & Dagalaifo Consulibus. Vacat sedes	0	0	7
451		*Sancta & Vniuersalis Synodus quarta Calcedonensis, CXXX. Episcoporum, contra Dioscorum Alexandrinum Episcopum & Eutychem Abbatem hæreticos, corpus Christi Phantasticum fuisse dicentes, collecta, Fl. Martiano Augusto & Clodio Adesfio V.C. Consulibus.*			
461	47	*Sanctus Hilarius, Crispini filius, Sardus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus, Imperatore Caes. Fla. Leone Augusto, sedit Annos*	6	3	10
		Creatus & Consecratus xiij. Kalend. Maij. Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum xxij. Presbyterorum xxv. & Diaconorum vj. Obijt v. Kalend. Augusti, Anno 467. Sepultus ad S. Laurentium extra muros, Ioanne & Pusæo VV.CC. Consulibus. Vacat sedes	0	0	10
467	48	*Sanctus Simplicius, Castini filius, Tiburtinus, Leone Seniore, Leone Iuniore & Zenone Isaurico Augustis, sedit Annos*	15	6	23
		Creatus & Consecratus vj. Idus Augusti. Ordinationes tres mense Februario & Decembri fecit, Episcoporum xxcvj. Presbyterorum lviij. & Diaconorum xj. Obijt vj. Nonas Martij, Anno 483. Sepultus ad S. Petrum Apostolum, Anicio Fausto V.C. Consulibus. Vacat sedes	0	0	6
483	49	*Sanctus Felix II. Iunior vocatus III. Felicis Presbyteri, Cardinalis, tituli S. Fasciolæ filius Romanus, Zenone & Anastasio Augustis, sedit annos*	8	11	7
		Creatus & Consecratus vij. Idus Martij. Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum xxx. Presbyterorum xxviij. & Diaconorum vj. Obijt v. Kalend. Martij. Sepultus ad S. Paulum, Anno			

Anni salutis.	Numer' Pótificû		Anni	Menses.	Dies.
		Anno 492. Anastasio Augusto & Rufino V.C. Consulibus. Vacat sedes	0	0	5
492	50	*Sãctus Gelasius, Valeri Episcopi filius, Apher, Anastasio Augusto, sedit Annos*	4	8	19
		Creatus & Consecratus v. Nonas Martij. Ordinationes duas mensibus Februario & Decembri fecit, Episcoporum lxvij. Presbyterorum xxxij. & Diaconorum ij. Obijt xj. Kalend. Decembris. Anno 496. sepultus ad S. Petrum, Paulo V.C. Solo Consule. Vacauit sedes dies	0	0	5
496	51	*Anastasius II. Iunior, Petri filius, Romanus, de regione Esquilina, Imperatore Anastasio Augusto, sedit annum*	I	II	24
		Creatus & Consecratus v. Kalend. Decembris, fecit Ordinationem vnam mense Decembri Episcoporum xvj. Presbyterorum xij. & Diaconorum v. Obijt xiij. Kalend. Decembris, Anno 498. sepultus ad S. Petrum, Decio Paulino & Ioanne Scytha VV. CC. Consulibus. Vacat sedes	0	0	2
498	52	*Sanctus Cœlius Symmachus, Fortunati filius, Sardus, Imperatore Anastasio Augusto, sedit Annos*	15	7	28
		Creatus & Consecratus x. Kalend. Decembris, fecit Ordinationes quatuor mense Decembri, Episcoporum cxvij. Presbyterorum xcij. Diaconorum xvj. Obijt xiiij. Kalend. Augusti, Anno 514. sepultus ad S. Petrum, M. Aemilo Caßiodoro Solo Consule. Vacat sedes	0	0	I
498		*Laurentius Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter, Cardinalis, in Schismate creatus cõtra Symmachum, sedit annum*	I		
		Creatus & Consecratus x. Kalend. Decembris, & Anno sequenti, quum Pontificatu coactus, abdicasset, factus est Episcopus Nucerinus, Asclepio & Ioanne Gibbo VV. CC. Consulibus.			
498		*Schisma quartum in Ecclesia Romana inter Symmachum & Laurentium. Præualuit Symmachus.*			
514	53	*Sanctus Cœlius Hormisda, Iusti filius, Frusinonius, Campanus, Anastasio & Iustino Augusto, sedit Annos*	9	0	17

Crea-

Anni salutis.	Numerus Pôtificũ	ROMANI. 357	Anni	Menses	Dies.
		Creatus & Consecratus xij. Kalend. Augusti, Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum L V. & Presbyterorũ X X I. Obijt viij. Idus Augusti, Anno 523. Sepultus ad S. Petrũ, Amicio Maximo V. C. solo Consule. Vacauit sedes dies	0	0	5
523	54	*Sanctus Ioannes, Constantij filius, Tuscus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis S S. Ioannis & Pauli tituli Pammachij, Iustino Augusto, sedit Annos*	2	9	16
		Creatus & Consecratus pridie Idus Augusti, Episcopos xv. ordinauit. Obijt Rauennæ in carcere vj. Kalen. Iunij, Anno 526. Romam translatus, sepultus est ad S. Petrum, Amicio Olybrio Iuniore V. C. Consule. Vacauit sedes mensem	0	1	27
526	55	*Sanctus Felix I I I. dictus I I I I. Castorij filius, Samnis, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, S. Siluestri tituli Equitij, Imperatoribus Iustino & Iustiniano Augustis, sedit Annos*	4	2	18
		Creatus & Consecratus viij. Kalend. Augusti, Ordinationes duas mense Februario & Martio fecit, Episcoporũ X X I X. Presbyterorum L V. & Diaconorum I I I I. Obijt iiij. Idus Octobris, Anno 530. Sepultus ad S. Petrum, Postumo Lampadio & Oreste V V. C C. Consulibus. Vacauit tum sedes	0	0	3
530	56	*Bonifacius Iunior, Sigeuultes filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli Sanctæ Ceciliæ, Iustiniano Augusto, sedit Annum*	1	0	2
		Creatus & Consecratus Romæ xvj. Kalend. Nouembris, Ordinationeq́ vna facta xvj. Kalen. Nouembris, Anno 531. mortuus est, & ad Sanctum Petrum sepultus, post Consulatum Lampadij & Orestis V V. C C. Vacauit sedes menses	0	3	5
530		*Dioscorus Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, in Schismate contra Bonifacium electus, sedit dies*	0	0	28
		Creatus & Consecratus xvj. Kalend. Nouembris, Obijt eodem Anno pridie Idus Octobris, sepultus ad Sanctum Petrum.			
530		*Schisma quintum in Ecclesia Romana inter Bonifacium & Dioscorum Presbyteros.*			

Anni salutis.	Numer' Pôtificû		Anni	Menses.	Dies.
532	57	*Ioannes Iunior, Mercurius, Proiecti filius, Romanus, de regione Cœli montium, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli S. Clementis, sedit Annos*	2	4	6
		Creatus & Consecratus xj. Kalend. Februarij, Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum XXI. & Presbyterorum XV. Obijt vj. Kalen. Iunij, Anno 534. Sepultus ad Sanctum Petrum, Iustiniano Augusto IIII. & Paullino Consulibus. Vacat sedes dies	o	o	6
534	58	*Sanctus Rusticus, Agapetus, Gordiani Presbyteri Cardinalis, tituli Pammachij filius, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus, Iustiniano Augusto, sedit Annos*	o	11	19
		Creatus & Consecratus iij. Nonas Iunij, ordinationeque vna Episcoporum XI. & Diaconorum IIII. facta, obijt xij. Kalend. Iunij. Constantinopoli. Anno 535. Romamque translatus, sepultus est ad Sanctum Petrum, Belisario Consule. Vacat sedes mensem	o	1	28
535	59	*Sanctus Cælius Siluerius, Hormisdæ Papæ filius, Frusinonius Campanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Subdiaconus, Iustiniano Augusto, sedit Annum*	1	10	7
		Creatus xiij. Kalend. Augusti. Consecratus verò xvij. Kalend. Ianuarij die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum XVIII. Presbyterorum XIIII. & Diaconorum V. Pontificatus ei abrogatus est vij. Kalend. Iunij. Anno 537. II. post Consulatum Belisarij V. C. & in Insulam Pontiam deportatus, vbi Anno sequenti 538. xij. Kalend. Iulij mortuus est, ibique sepultus Ioanne V. C. Consule, quo relegato, vacauit sedes dies	o	o	5
537	60	*Vigilius, Ioannis Consularis viri filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus, Imp. Iustiniano Augusto, sedit Annos*	17	6	29
		Creatus & Consecratus die Pentecostes viuente Siluerio Papa pridie Kalend. Iunij. Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum XXCI. Presbyterorum XLVI. & Diaconorum			

Anni salutis.	Numer' Pōtificū	ROMANI.	Anni	Menses	Dies.
		rum XVI. Obijt Syracusis in Sicilia iiij. Kalend. Ianuarij, Anno 554. xiij. post Consulatum Fl. Basilij Iunioris V. C. Romam relatus, sepultus est via Salaria in Basilica Sancti Marcelli. Vacauit sedes	0	3	5
537		Schisma VI. in Ecclesia Romana, inter Siluerium & Vigilium.			
553		Sancta & Vniuersalis Synodus V. Constantinopolitana secunda CLXV. Episcoporum, contra hæreticos Origenianistas congregata xij. Anno post Consulatum Fl. Basilij V. C.			
555	61	Sanctus Pelagius, Ioannis Vicariani filius, Romanus, Sācta Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus, Imp. Iustiniano Augusto, sedit Annos	5	10	28
		Ordinatus die Dominico pridie Nouas Aprilis, xiiij. post Consulatum Fl. Basilij Iunioris V. C. Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum XLIX. Presbyterorum XXVI. & Diaconorum IX. Obijt vj. Nonas Martij, Anno 561. Sepultus ad Sanctum Petrum XX. P. C. Basilij. Vacat sedes	0	4	15
561	62	Sanctus Ioaunes Catellinus, Anastasij Illustris filius, Romanus, Iustiniano & Iustino Iuniore Augustis, sedit Annos	12	11	26
		Consecratus die Dominico, xvj. Kalend. Augusti, ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum LXI. Presbyterorum XXXIX. & Diaconorum XIII. Obijt iij. Idus Iulij, Anno 574. vij. P. C. Iustini Iunioris Augusti. Vacauit sedes menses	0	10	19
575	63	Sanctus Beuedictus Bonosus, Bonifacij filius, Romanus, Inper. Cæsare Fl. Iustino Iuniore Augusto, sedit Annos	4	1	29
		Ordinatus die Dominico, iiij. Nonas Iunij, ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum xxj. Presbyterorum xv. & Diaconorum iij. Obijt pridie Kalend. Augusti, Anno 579. XII. P. C. diui Iustini. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	4	0
579	64	Sanctus Pelagius Iunior, Vinigildi filius, Romanus, Tiberio Constantino, & Mauritio Augustis, sedit Annos	10	2	10

Anni salutis.	Numer. Pōtificū		Anni	Menses.	Dies.
		Inauguratus die Sancti Andreæ, pridie Kalend. Decembris, Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum XLVIII. Presbyterorum xxviij. & Diaconorum viij. Obijt vj. Idus Octobris, Anno 590. Sepultus ad Sanctum Petrum, VI. P. C. Tiberij Flauij Mauritij Augusti. Vacauit sedes menses	o	3	25
590	65	Sanctus Gregorius magnus, Ecclesiæ Doctor, Gordiani Senatoris filius, Romanus, Monachus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus à Pelagio Iuniore Papa factus, Imperatoribus Mauritio & Phoca, sedit Annos	13	6	10
		Ordinatus die Dominico iij. Nonas Septembris, duas ordinationes fecit, vnam in quadragesima, aliam mense Septembris, Episcoporum Lxij. Presbyterorum XXXVIII. & Diaconorum V. Obijt iiij. Idus Martij, Anno 604. Sepultus ad Sanctum Petrum, Phoca Augusto solo Consule, indictione 7. Vacauit sedes menses	o	5	17
604	66	Sabinianus, Boni filius, Bleianus, Tuscus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis, Imp. Phoca Augusto, sedit Annos	1	5	24
		Consecratus iij. Kalend. Septembris die Dominico, ordinationeque vna Episcoporum xxvj. facta, viij. Kalend. Martij, Anno 606. mortuus est, & ad Sanctum Petrum sepultus, II. P. C. Phocæ Augusti. Vacauit tum sedes menses	o	11	26
607	67	Bonifacius III. Ioannis Catadiocis filius, Romanus, Imperat. Cæsare Fl. Phoca Augusto, sedit menses	o	8	27
		Ordinatus die Dominico xj. Kalend. Martij, III. P. C. Phocæ A. Episcopos XI. creauit. Obijt pridie Idus Nouembris, Anno 607. & ad Sanctum Petrum sepultus. Vacauit sedes menses	o	10	3
608	68	Bonifacius IIII. Ioannis Medici filius, Valeriensis Marsus, Imperatoribus Phoca & Heraclio, sedit Annos	6	8	11
		Ordinatus die Dominico, xvij. Kalend. Octobris, IIII. P. C. Phocæ Imper. ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum XXXVI. & Diaconorum IX. Obijt viij. Kalend. Iunij, Anno			

Anni salutis.	Numer. Pôtificũ		Anni	Menses	Dies.
		Anno 615. Sepultus ad Sanctum Petrum, IIII. P. C. Heraclij Augusti. Vacat sedes	0	4	23
615	69	*Deusdedit, Stephani Subdiaconi filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli Pammachij, Heraclio Augusto, sedit Annos*	3	0	21
		Consecratus xiiij. Kalend. Nouembris die Solis, ordinationes tres Episcoporum xxix. Presbyterorum xiiij. & Diaconorum v. fecit. Obijt vj. Idus Nouembris, Anno 618. Sepultus ad Sanctum Petrum, VII. P. C. Heraclij Augusti. Vacauit sedes mensem	0	1	16
619	70	*Bonifacius V. Ioannis filius, Neapolitanus, Imper. Cæsare Fl. Heraclio Augusto, sedit Annos*	3	10	0
		Consecratus viij. Kalend. Ianuarij die natalis Domini, ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum xix. Presbyterorum xxvj. Diaconorumque iiij. Obijt viij. Kalend. Nouembris, Anno 622. Sepultus ad Sanctum Petrum XI. P. C. Heraclij Augusti. Vacauit sedes dies	0	0	13
622	71	*Honorius Petronij viri Consularis filius, Campanus, Imp. Cæsare Heraclio Augusto, sedit Annos*	12	11	7
		Creatus & Consecratus die Dominico, vij. Idus Nouembris, ordinationes tres mense Decembri fecit, Episcoporum XXCI. Presbyterorum xiij. & Diaconorum XI. Obijt iij. Idus Octobris, Anno 635. Sepultus ad Sanctum Petrum XXIIII. P. C. Heraclij A. Vacat sedes	1	7	18
637	72	*Seuerinus, Labieni filius, Romanus, Heraclio Augusto, sedit Annum*	1	2	4
		Consecratus die Dominico Kalend. Iunij, ordinationem vnam Episcoporum ix. fecit. Obijt iiij. Nonas Augusti. Sepultus ad Sanctum Petrum, Anno 638. xxvij. P. C. Heraclij A. Vacauit sedes	0	4	22
639	73	*Ioannes IIII. Venantij Scholastici filius, Dalmata, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis, Imp. Heraclio Augusto, sedit Annum*	1	9	18
		Consecratus viij. Kalend. Ianuarij die natalis Domini, ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum XVIII. Presbyterorum xix. & Diaconorũ v. Obijt iiij. Idus Octobris, Anno 640.			

Anni salutis.	Numer' Pōtificū		Anni	Menses.	Dies.
		Sepultus ad Sanctum Petrum, XXIX. P.C. Heraclij. Vacat sedes	0	1	14
640	74	*Theodorus, Theodori Episcopi filius, Hierosolimites, Græcus, Heraclio Constantino Heracleona & Constante Augustis, sedit Annos*	6	5	18
		Consecratus v. Kalend. Decembris, ordinationem vnam mense Decēbri fecit, Episcoporum xlvj. Presbyterorum xxj. & Diaconorum iiij. Obijt pridie Idus Maij, Anno 647. Sepultus ad Sanctum Petrum V. post Consulatum Constantis Augusti. Vacat sedes menses	0	4	1
647	75	*Sanctus Martinus, Fabritij filius, Tudertinus, Tuscus, Imperatoribus Cæsare Fl. Heraclio Constante Augustis, sedit Annos*	6	1	28
		Consecratus xvj. Kalend. Octobris, Ordinationes duas mense Decembri fecit, quibus Episcopos xxxiij. Presbyteros XL. & Diaconos V. creauit. Obijt relegatus Cersonæ in Ponto pridie Idus Nouembris, Anno 653. ibique sepultus, P. C. Constantis Augusti Anno XI. Vacauit sedes menses	0	8	28
654	76	*Eugenius, Rufiniani filius, Romanus, de regione prima Auentinensi, Heraclio Constante Augusto, sedit Annos*	2	9	24
		Consecratus die Dominico, iiij. Idus Augusti, ordinationes duas Episcoporum XI. fecit. Obijt iiij. Nonas Iunij. Sepultus ad Sanctum Petrum, Anno 657. xv. P.C. Flaui Constantis Augusti. Vacauit sedes Romana mensem	0	1	27
657	77	*Vitallianus, Anastasij filius, Segninus Volscus Latinus, Constante & Constantino Augustis, sedit Annos*	14	5	29
		Consecratus die Dominico iij. Kalend. Augusti, ordinationes iiij. Episcoporum xcvj. Presbyterorum xxij. & Diaconorum xj. fecit. Obijt vj. Kalend. Februarij, Anno 672. Sepultus ad Sanctum Petrum, P.C. Constantini Augusti Anno v. Vacat sedes	0	2	14
672	78	*Adeodatus, Iouiani filius, Romanus, Monachus, sedit Annos*	4	2	15
		Consecratus die Dominico iij. Idus Aprilis, Ordina-			

Anni salutis.	Numer' Pōtificū	ROMANI 363	Anni	Menses	Dies.
		dinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum XLVI. Presbyterorum XIIII. & Diaconorum II. Obijt vj. Kalend. Iulij. Anno 676. Sepultus ad Sanctum Petrum IX. post Consulatum Constantini Augusti. Vacat sedes	0	4	6
676	79	*Domnio, Mauritij filius, Romanus, Constantino Augusto, sedit Annos*	2	5	10
		Creatus iij. Nonas Nouembris, fecit ordinationem vnam Episcoporum sex, Presbyterorum x. & Diaconorum v. Obijt iij. Idus Aprilis, Anno 679. Sepultus ad Sanctum Petrum, P. C. Constantini Augusti Anno 12. Vacauit sedes menses	0	2	28
679	80	*Agatho, Pannonij filius, Siculus, Monachus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Constantino Augusto, sedit Annos*	2	6	0
		Consecratus vj. Idus Iulij, fecit ordinationem vnam Episcoporum XVIII. Presbyterorum X. & Diaconorum III. Obijt iiij. Idus Ianuarij, Anno 682. XV. P. C. Constantini Augusti. Vacat sedes menses	0	7	0
681		*Sancta & Vniuersalis Synodus sexta, Constantinopolitana tertia, CCXXCIX. Episcoporum, contra hæreticos Monothelitas congregata, P.C. Constantini Augusti Annis xiij. xiiij. & xv.*			
682	81	*Sanctus Leo Iunior, Pauli filius, Siculus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, Imperatore Constātino Augusto Heraclij pronepote, sedit menses*	0	10	29
		Consecratus die Dominico iiij. Idus Augusti, ordinationem vnam die xxvj. Iunij. Episcoporum xxiij. Presbyterorum xliij. & Diaconorum iij. fecit. Obijt iiij. Kalend. Iulij. Anno 683. Sepultus ad Sanctum Petrum, P.C. Constantini Augusti Anno xvj. Vacauit sedes	0	11	21
684	82	*Benedictus II. Iunior, Ioannis filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, Heraclio Constantino Augusto, sedit menses*	0	10	27
		Consecratus xiij. Kal. Iulij, ordinationem vnam Episcoporum xxij. fecit. Obijt Idibus Maij, Anno 685. Iustiniano Iuniore Augusto solo Consule. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	2	15

Ioan.

Anni sa-lutis.	Numer. Pōtificū		Anni	Menses.	Dies.
685	83	*Ioannes V. Cyriaci filius, Antiochenus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus, Heraclijs Constantino & Iustiniano Augustis, sedit Annum*	1	0	9
		Creatus viij. Kal. Augusti, Consecratus iij. Kalend. fecit ordinationem vnam Episcoporum xiij. Obijt iij. Nonas Augusti, Anno 686. Sepultus ad Sanctum Petrum, P. C. Iustiniano A. Vacat sedes	0	2	18
686		*Schisma Septimum in Ecclesia Romana inter Petrum Archipresbyterum & Theodorum Presbyterum, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, in quo vtrisq; pulsis, Pōtifex Romanus creatus est.*			
686	84	*Cuno Thrax, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, qui Imp. Iustiniano sedit menses*	0	11	0
		Consecratus xij. Kalend. Nouembris, fecit ordinationem vnam Episcoporū XVI. Obijt xj. Kalend. Octobris, Anno 687. sepultus ad Sanctum Petrum II. P. C. Iustiniani Iunioris. Vacat sedes	0	2	25
687		*Schisma octauum in Romana Ecclesia inter Theodorum Presbyterum & Paschalem Archidiaconum, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, in quo vtrisq; exactis, Papa factus est.*			
687	85	*Sergius Tiberij filius Antiochenus, Syrus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli Sanctæ Susannæ à Leone Papa II. factus, qui Imperatoribus Iustiniano Iuniore, Leontio, & Tiberio Habsimaro. sedit Annos*	13	8	23
		Creatus xvj. Kalend. Ianuarij. Consecratus viij. Kalend. Ianuarij, fecit ordinationes duas mense Martio. Episcoporum XCVI. Presbyterorū xviij. & Diaconorum iiij. Obijt vj. Idus Septembris, Anno 701. Sepultus ad Sanctum Petrum, P.C. Habsimari Augusti. Vacat sedes menses	0	1	28
701	86	*Ioannes Sextus, Græcus, Tiberio Habsimaro Augusto, sedit Annos*	3	2	14
		Creatus iiij. Kalen. Consecratus iij. Nouembris, fecit ordinationem vnam Episcoporum xv. Presbyterorum ix. & Diaconorum ij. Obijt iij. Idus Ianuarij, Anno 705. Sepultus ad Sanctum Petrum V. P. C. Tiberij Habsimari Augusti. Vacat sedes menses	0	1	18
705	87	*Ioannes Septimus, Platonis filius, Græcus, Impera-*			

Anni salutis.	Numer. Pótificũ	ROMANI. 365	Anni	Menses	Dies.
		peratoribus Tiberio Habsimaro, & Iustiniano Iuniore Augustis, sedit Annos	2	7	17
		Creatus vj. Nonas, Consecratus viij. Idus Martij. Ordinationem vnã Episcoporum XIX. Presbyterorum X. & Diaconorum II. fecit. Obijt xv. Kalend. Nouembris, Anno 707. Sepultus ad Sanctum Petrum, Heraclio Iustiniano Augusto II. Consule. Non vacauit sedes.			
767	88	*Sysinius, Ioannis filius, Syrus, Iustiniano Augusto, sedit Annos*	0	0	20
		Creatus xv. Kalend. Nouembris, Consecratus x. Kalend. Episcopum vnum ordinauit in Insula Corsica. Obijt octauo Idus Nouembris. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes mensem	0	1	16
707	89	*Constantinus, Ioannis filius, Syrus, Iustiniano Iuniore & Philippico Bardanio Augustis, sedit Annos*	8	1	20
		Creatus x. Kalend. Ianuarij, Consecratus die natalis Domini, Ordinationem vnam Episcoporum LXIIII. Presbyterorũ X. Diaconorumq; II. fecit. Obijt iij. Idus Februarij, Anno 716. Sepultus ad Sanctum Petrum, Artemio Anastasio Augusto Consule. Vacat sedes	0	1	10
716	90	*Gregorius Iunior, Marcelli filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis, à Constantino Papa factus, Imperatoribus Anastasio, Theodosio & Leone Isauro August. sedit Annos*	14	10	22
		Creatus xij. Kalend. & Consecratus xj. Kalen. Aprilis, ordinationes nouem mense Septembri, & vnam mense Iunio fecit, quibus Episcopos CL. Presbyteros xxxv. & Diaconos iiij. creauit. Obijt iij. Idus Februarij. Anno 731. indictione xiiij. Sepultus ad Sanctum Petrum post Consulatum Leonis Isauri Augusti, Anno XIIII. Vacauit sedes mensem	0	1	5
731	91	*Gregorius III. Ioannis filius, Syrus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, Leone Isauro Augusto, sedit Annos*	10	8	24
		Creatus iij. Nonas Martij. Consecratus xv. Kalend. Aprilis, Ordinationes tres mense Decembri fecit, Episcoporum XXC. Presbyterorum xxiiij. Kk *& Dia-*			

Anni salutis	Numer' Pōtificū		Anni	Menses.	Dies.
		& Diaconorum iij. Obijt iiij. Kalend. Decembris, Anno 741. Sepultus ad Sanctum Petrum, xxiiij. P. C. Leonis Isauri Augusti. Vacauit sedes dies	0	0	2
741	92	Zacharias, Polychronij filius, Græcus, Presbyter Cardinalis, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Imper. Cæsare Fl. Constantino Copronymo Augusto, sedit Annos	10	3	15
		Creatus Kalend. Decemb. Consecratus iij. Nonas Decembris, fecit ordinationes tres mense Martio, Episcoporum LXXXV. Presbyterorum xxx. & Diaconorum v. Obijt Idibus Martij, Anno 752. Sepultus ad Sanctum Petrum, X. P. C. Fl. Constantini Augusti. Vacauit sedes dies	0	0	8
752	93	Stephanus II. Iunior, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, sedit Annos	0	0	4
		Creatus ix. Kalend. Aprilis, Obijt vj. Kalend. Sepultus ad Sanctum Petrum in Vaticano. Vacauit sedes diem	0	0	1
752	94	Stephanus III. dictus II. Iunior Constantini filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus à Zachario factus, Imperatoribus Constantino Copronymo & Leone IIII. Aug. sedit Annos	5	0	29
		Creatus iiij. Kalend. Aprilis, Consecratus iiij. Nonas Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio fecit, Episcoporum iiij. Presbyterorū ij. & Diaconorum ij. Obijt vj. Cal. Maij, Anno 757. Sepultus ad Sanctum Petrum, XV. P. C. Constantini Augusti. Vacat sedes dies	0	0	32
757	95	Paulus, Constantini filius, Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis à Zacharia factus, Constātino & Leone IIII. sedit Annos	10	1	0
		Creatus & Consecratus iiij. Kalend. Iunij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum iij. Presbyterorum xij. & Diaconorum ij. Obijt quarto Calend. Iulij, Anno 767. Sepultus ad Sanctum Petrum, XXV. P. C. Fl. Constantini Augusti. Vacauit sedes Annum	1	1	7
757		Theophilactus Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus, in Schismate cōtra Paulum Papam creatus, sedit Dies aliquot	0	0	
757		Schisma IX. In Romana Ecclesia inter Paulum &			

Anni salutis.	Numerus Pōtificū	ROMANI.	Anni	Menses	Dies.
		lum & Theophilactum, in quo Theophilacto pulso, Paulus præualuit.			
767		*Constātinus Nepesinus, Ducis Nepesini filius, quum Laicus esset, contra Canones à Laicis inuito Clero Pontifex creatus, sedit Annum*	I	I	10
		Creatus die Dominico, iiij. Kalend. Iulij, Consecratus die Dominico sequenti iij. Nonas Iulij. Coactus abdicauit Anno sequenti 768. viij. Idus Augusti, & in Monasterio Cellæ nouæ relegatus, monachus factus est.			
768		*Philippus Romanus, Monachus, Abbas Monasterij Sancti Viti, Sāctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, in Schismate contra Constantinum creatus, sedit*	0	0	5
		Creatus & Consecratus pridie Kalen. Augusti die Dominico, & quinto die Pontificatu coactus abdicauit pridie Nonas Augusti, atque ad Monasterium suum reuersus est.			
		Schisma x. in Ecclesia Rom. inter Constantinū & Philippū, in quo vtrisq; pulsis Papa factus est.			
768	96	*Stephanus IIII. dictus III. Olybrij filius, Siculus, Monachus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli Sanctæ Ceciliæ à Zacharia Papa factus, sedit Constātino & Leone IIII. Augustis, Annos*	3	5	27
		Creatus Nonis Augusti & Cōsecratus vij. Idus Augusti, Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Presbyterorum v. & Diaconorū iiij. Obijt pridie Kal. Februarij, Anno 772. Sepultus ad S. Petrum III. P. C. Leonis IIII. August. Vacat sedes	0	0	9
772	97	*Hadrianus, Theodori filius, Romanus, de regione Vialata, Sanctæ Rom. Ecclesiæ Diaconus Cardinalis, à Stephano III. aliàs IIII. factus Leone IIII. & Constantino filio Augustis, sedit Annos*	23	10	17
		Creatus & Consecratus v. Idus Februarij, die Dominico Ordinationes duas mense Martio fecit, Episcoporum CXXCV. Presbyterorum xxiij. & Diaconorum vij. Obijt vij. Kalend. Ianuarij, Anno 796. ineunte. Sepultus ad Sanctum Petrum post Consulatum Fl. Constantini Irenas filij Augusti, Anno XVI. Non vacauit sedes.			

Anni salutis.	Numerus Pôtificũ		Anni	Menses.	Dies.
789		*Sancta & Vniuersalis Synodus septima, Nicæ-*			
		na secunda CCCL. Episcoporum, contra Iconoma			
		chos collecta, P. C. Constantini Augusti, Anno X.			
796	98	*Leo III. Azzupij filius, Romanus, Sanctæ Ro*			
		manæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli San-			
		ctæ Susannæ, Constantino & Nicephoro Augu-			
		stis, sedit Annos	20	5	18
		Creatus vij. Kalend. Ianuarij. Consecratus die			
		sequenti, ordinationes tres mense Martio fecit, E-			
		piscoporum CXXVI. Presbyterorum xxx. &			
		Diaconorum xj. Obijt pridie Idus Iunij, Ann. 816.			
		Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	20
816	99	*Stephanus V. dictus IIII. Iulij Marini filius,*			
		Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter			
		Cardinalis, à Leone Papa tertio factus, Ludouico			
		Pio Augusto, sedit Annos	0	6	23
		Creatus v. Nonas Iulij, Consecratus pridie No-			
		nas, Ordinationem vnam mense Decembri fecit,			
		Episcoporum V. Presbyterorum IX. & Diacono-			
		rum iiij. Obijt viij. Kalend. Februarij, Anno 817.			
		Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes	0	0	2
817	100	*Paschalis Maximi, Bonosi filius, Romanus,*			
		Monachus, Abbas Sancti Stephani, Sanctæ Ro-			
		manæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli S.			
		Praxedis, à Leone III. factus, Ludouico Pio &			
		Lothario Augustis, sedit Annos	7	3	17
		Creatus v. Kalen. Consecratus Kal. Februarij,			
		Ordinationes duas mensibus Decembri & Mar-			
		tio fecit, Presbyterorum vij. & Diaconorum vij.			
		Obijt pridie Idus Maij, Anno 824. Sepultus ad			
		Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	4
824	101	*Eugenius II. Iunior, Biemandi filius, Roma-*			
		nus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archipresbyter			
		Cardinalis, tituli S. Sabinæ, à Leone III. factus,			
		Imp. Ludouico Pio & Lothario Aug. sedit Annos	3	6	24
		Creatus xiiij. Kal. & Cõsecratus xj. Kal. Iunij,			
		Obijt pridie Idus Decembris, Anno 827. Sepultus			
		ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes	0	0	1
824		*Zinzinus, Romanus, Sanctæ Romanæ Eccle-*			
		siæ Presbyter Cardinalis, in Schismate contra Eu			
		genium Papam creatus, sedit dies aliquot	0	0	

Coactus

Anni salutis.	Numer. Pôtificũ		Anni	Menses	Dies.
824		Coactus non longè pòst abdicauit.			
		Schisma in Romana Ecclesia XI. inter Eugenium & Zinsinum, in quo nobilium factione praeualente, pulso Zinsino, Eugenius praeualuit.			
827	102	Valentinus, Leontij filius, Romanus, Sanctae Romanae Ecclesiae Archidiaconus Cardinalis, à Paschali Papa factus, Ludouico Pio & Lothario Augustis, sedit Annos	0	1	10
		Creatus xix. Kalend. Ianuarij, Consecratus die sequenti, Obijt xj. Kalend. Februarij, Anno 828. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	0	0	3
828	103	Gregorius IIII. Ioannis filius, Romanus, Sanctae Romanae Ecclesiae Presbyter Cardinalis, tituli Sancti Marci, à Leone III. factus, Ludouico Pio, & Lothario Augustis, sedit Annos	16	0	0
		Creatus vij. Kalend. Februarij, Ordinationes quinque mensibus Martio Septembri & Decembri fecit, Episcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum CXXCV. Obijt viij. Kalend. Februarij, Anno 844. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15
844	104	Sergius II. Iunior, Sergij filius, Romanus, Sanctae Romanae Ecclesiae Archipresbyter Cardinalis, tituli Sancti Equitij, à Paschali factus, Lothario Augusto, sedit Annos	3	2	3
		Creatus & Consecratus iiij. Idus Februarij, Ordinationem vnam mense Martio, Episcoporum XXIII. Presbyterorum VIII. & Diaconorum III. fecit. Obijt pridie Idus Aprilis, Anno 847. Sepultus ad Sanctum Petrum. Non vacauit sedes.			
847	105	Leo Tertius, Rodulfi filius, Romanus, Presbyter Cardinalis, tituli Sanctorum IIII. Coronatorum à Sergio II. factus, Lothario Augusto, sedit Annos	8	3	6
		Creatus pridie Idus Aprilis, Consecratus die Dominico vj. Kal. Iulij, Ordinationes duas mense Martio & Decembri fecit, Episcoporum LXIII. Presbyterorum XIX. & Diaconorum viij. Obijt xvj. Kalend. Augusti, Anno 855. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	0	0	6

Anni salutis.	Numerus Pōtificū	PONTIFICES	Anni	Menses.	Dies.
855	106	*Benedictus III. Petri filius, Romanus, S. Rom. Ecclesiæ Presb. Cardinalis, tituli S. Calisti à Leone IIII. factus, Ludouico Iuniore August. sedit Annos*	2	8	16
		Electus in Schismate ix. Kal. Augusti, Cōfirmatus & Consecratus sedato Schismate iij. Kalend. Octobris, fecit Ordinationem vnam mense Decembri, Episcoporum XX. Presbyterorum vj. & Diaconorum j. Obijt vj. Idus Aprilis, Anno 858. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15
855		*Anastasius III. Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli Sancti Marcelli, in Schismate cōtra Benedictum III. Kalend. Augusti creatus, sedit*	0		
		Et haud multò pòst coactus, abdicauit.			
855		*Schisma XII. in Ecclesia Romana inter Benedictum III. & Anastasium III.*			
858	107	*Nicolaus magnus, Theodori filius, Romanus, S. Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis, à Leone IIII. factus, Ludouico Iuniore August. sedit Annos*	9	6	20
		Creatus & Consecratus viij. Kal. Maij. Ordinationes aliquot mense Martio & Decembri fecit, Episcoporum LXV. Presbyterorum vij. & Diaconorum iiij. Obijt Idibus Nouembris, Anno Christi 867. indictione prima. Sepultus ad Sanctū Petrum. Vacauit eo mortuo sedes Romana dies	0	0	7
867	108	*Hadrianus II. Iunior, Talari Episcopi filius, S. Ro. Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, à Papa Sergio II. factus, Ludouico Iuniore Augu. sedit Annos*	4	11	12
		Creatus xj. Kalen. Decembris, Consecratus xj. Kalend. Obijt Kalend. Nouembris. Sepultus ad Sanctum Petrum, Anno 872. Vacat sedes	0	1	12
870		*Sancta & Vniuersalis Synodus octaua, Cōstantinopolitana quarta CCC. Episcoporū, cōtra Photium Neophitum Patriarchalis sedis Constantinopolitanæ inuasorem collecta, in qua pulso Photio Ignatus legitimus Pontifex, suæ sedi est restitutus.*			
872	109	*Ioannes VIII. Gundi filius, Romanus, Sāctæ Rom. Ecclesiæ Archidiaconus Cardinalis, Imperatoribus Ludouico, & Carolo Caluo Iunioribus. Ludouico III. Balbo & Carolo III. Crasso Aug. sedit*	10	0	2
		Creatus & Consecratus xix. Kalend. Ianuarij.			

Obijt

Anni salutis.	Numer. Pôtificũ	ROMANI. 371	Anni	Menses	Dies.
		Obijt xviij. Calend. Ianuarij, Anno 882. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	0	0	3
882	110	Marinus, Palumbi Presbyteri filius, Gallesianus, Tuscus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis Carolo III. Augusto, sedit Annum	1	1	0
		Creatus xiiij. Kalend. Ianuarij, Consecratus die natalis Domini. Obijt xv. Calend. Februarij, Anno 884. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	0	0	2
884	111	Hadrianus III. Benedicti filius, Romanus, de regione Vialata, Carolo III. Crasso Aug. sedit Annũ	1	3	19
		Creatus xij. Calend. Consecratus vij. Calend. Februarij. Obijt vij. Idus Maij. Anno 885. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	0	0	3
885	112	Stephanus VI. dictus V. Hadriani filius, Romanus, de regione Vialata, Carolo III. & Arnulfo Augustis, sedit Annos	6	0	9
		Creatus iij. Idus Maij. Obijt xij. Cal. Iunij, Anno 891. Sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
891	113	Formosus Portuensis, Leonis filius, Episcopus Portuẽn. à Ioanne Papa VIII. factus, Imp. Arnulfo Augusto, sedit Annos	4	6	18
		Creatus vj. Calend. Iunij. Obijt xix. Calend. Ianuarij, Anno 895. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes, dies	0	0	2
891		Sergius III. Benedicti filius, Romanus, Sanctæ Rom. Ecclesiæ Diaconus Cardinalis in Schismate, contra Formosum Papã creatus, sedit Annos Coactus abdicauit, & in exilium actus est.	0		
891		Schisma XIII. in Ecclesia Romana inter Formosum & Sergium.			
895	114	Bonifacius VI. Hadriani Episcopi filius, Romanus, sedit dies	0	0	15
		Creatus xvj. Calend. Ianuarij. Obijt pridie Calen. Ianuarij, ineunte Anno 896. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes	0	0	5
896	115	Steohanus VII. dictus VI. Ioannis Presbyteri filius, Romanus, Episcopus Anagninus à Formoso Papa factus, sedit Annum	1	2	19
		Creatus viij. Idus Ianuarij. Obijt ix. Calend. Aprilis, Anno 897. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	3

Roma-

Anni salutis.	Numerus Pōtificū		Anni	Menses.	Dies.
897	116	*Romanus, Constantini filius, Gallesianus, Tuscus, Imperat. Caesare. Arnulfo Augusto, sedit menses*	0	4	23
		Creatus v. Kalend. Aprilis. Obijt xiiij. Kalend. Septembris, Anno 894. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897	117	*Theodorus II. Iunior, Photij filius, Romanus, sedit dies*	0	0	20
		Creatus xiij. Kalend. Septembris, Obijt vj. Idus Septembris, Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897	118	*Ioannes IX. Rampaldi filius, Tiburtinus, Monachus, sedit Annos*	1	0	15
		Creatus v. Idus Septembris, Obijt ix. Kalend. Octobris, Anno 898. Sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
898	119	*Benedictus IIII. Mammoli filius, Romanus, Imperatoribus Arnulfo & Ludouico IIII. eius filio, sedit Annos*	3	6	15
		Creatus viij. Kalend. Octobris. Obijt vj. Idus Aprilis, Anno 902. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	6
902	120	*Leo V. Forensis Ardeatinus è Villa Priapi, sedit menses*	0	1	10
		Creatus xvij. Kalend. Maij. Coactus à Christophoro Presbytero, abdicauit ix. Kalend. Iunij, & monachus factus est. Non vacauit sedes.			
902		*Schisma xiiij. inter Leonem & Christophorum.*			
902	121	*Christophorus, Leonis filius, Romanus, Sanctae Romanae Ecclesiae Presbyter Cardinalis, tituli Sanctae Laurentij in Damaso, Imper. Ludouico IIII. sedit Annos*	0	7	0
		Creatus xviij. Kalend. Iunij. Coactus à Sergio abdicauit ix. Kalen. Ianuarij. & monachus factus est. Non vacat sedes.			
903	122	*Sergius III. Benedicti filius, Romanus, Ludouico VI. Augusto sedit Annos*	7	3	16
		Creatus & Consecratus vij. Kalend. Ianuarij, ineunte Anno 903. Obijt v. Idus, Anno 910. Sepultus Lateram. Vacauit eo mortuo sedes Rom.	0	0	5
910	123	*Anastasius III. Luciani filius, Romanus, Chunrado Imp. sedit Annos*	2	1	22

Creatus

Anni salutis.	Numer' Pótificū		Anni	Menses	Dies.
		Creatus xvij. Kalend. Maij. Obijt Nonis Iunij, Sepultus ad Sanctum Petrum, Anno Christi 912. Vacauit sedes dies	0	0	2
912	124	Lando, Tami filius, Sabinus, Chunrado Franco Imper. sedit	0	6	22
		Creatus vj. Idus Iunij. Obijt iiij Kalend. Iannarij, ineunte Anno 913. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	26
913	125	Ioannes X. Ioannis filius, Romanus, ex Episcopo Bononien. Archiepiscopus Rauennas, Chunrado & Henrico Imperatoribus, sedit Annos	15	2	15
		Creatus viij. Kalend. Februarij, suffocatus ceruicali super os coniecto vj. Idus Aprilis, Anno 928. Sepultus Laterani. Vacat sedes	0	0	1
928	126	Leo VI. Christophori Primicerij filius, Romanus, sedit Annos	0	6	15
		Creatus v. Idus Aprilis. Obijt x. Kalend. Nouembris, Anno 928. Sepultus ad Sanctū Petrum. Vacauit sedes	0	0	1
928	127	Stephanus VIII. dictus VII. Tendemundi filius, Romanus, Imper. Henrico Aucipe Saxone, sedit Annos	2	1	15
		Creatus ix. Kalend. Nouembris. Obijt vj. Idus Decembris, Anno 930. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes dies	0	0	2
930	128	Ioannes XI. Sergij Papæ III. filius, Romanus, Henrico Augusto, sedit Annos	4	10	15
		Creatus iij. Idus Decembris. Obijt viij. Kalend. Nouembris, Anno 935. Sepultus in Basilica Lateranen. Vacat sedes	0	0	1
935	129	Leo VII. Romanus, Imper. Cæs. Othone Magno Augusto, sedit Annos	3	6	10
		Creatus vj. Kalend. Nouembris. Obijt pridie Nonas Maij, Anno 939. Sepultus ad Sāctum Petrum. Vacauit sedes	0	1	0
939	130	Stephanus IX. dictus VIII. Romanus, Othone Imperatore, sedit Annos	3	4	15
		Creatus vj. Idus Iunij. Obijt xij. Kalend. Nouembris, Anno 942. Sepultus ad Sanctū Petrum. Vacauit sedes	0	0	10
942	131	Marinus II. Iunior, Romanus, Othone Imp. sedit	3	6	14

Anni salutis.	Numer. Pôtificû		Anni	Menses.	Dies.
		Creatus Kalend. Nouembris. Obijt pridie Idus Maij, Anno 946. Sepultus in Basilica Sancti Petri. Vacauit sedes	0	0	3
946	132	*Agapetus II. Iunior, Romanus, Imper. Othone Magno, sedit*	9	7	10
		Creatus xv. Kalend. Iunij, Obijt vj. Kalend. Ianuarij, Anno 956. Sepultus Laterani. Vacat sedes dies	0	0	12
956	133	*Ioannes XII. Romanus, Octauianus, Alberici Romani Principis & Senatoris filius, ex Comitibus Tusculan. de regione Vialata, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis, Othone Augusto, sedit Annos*	8	4	6
		Creatus v. Idus Ianuarij, Pontificatus ei abrogatus est viij. Idus Decembris, Anno 963. à Concilio, Romæ iussu Imper. Othonis congregato, Anno Pôtificatus 7. mense 11. die 27. Obijt pridie Idus Maij, Anno 964. Laterani sepultus.			
963	134	*Leo VIII. Romanus, Ioannis Protoscriniani filius, de regione diui Argentarij, & ipse Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Protoscriniarius, sedit Annos*	1	3	12
		Creatus & Consecratus die Dominico viij. Idus Decembris, abrogato in Concilio Ioanne XII. Obijt Anno 685. xvj. Kalend. Aprilis. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	6	14
964		*Benedictus V. Romanus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis, in Schismate contra Leonem VIII. post Ioannis mortem pridie Idus Maij creatus, sedit mensem*	0	1	10
		Coactus abdicauit viij. Calend. Iulij, & in Germaniam Hamburgi. Saxoniæ relegatus, ibíque sepultus.			
964		*Schisma XV. inter Ioannem XII. Leonem VIII. & Benedictum V.*			
965	135	*Ioannes XIII. Ioannis Episcopi filius, Romanus, Episcopus Narniensis, Imp. Cæsare Othone Magno Augusto, sedit Annos*	6	11	5
		Creatus vj. Nonas Octobris, obijt viij. Idus Septembris, Anno 972. Sepultus in Basilica Sancti Pauli. Vacat sedes	0	0	13
972	136	*Benedictus V. dictus VI. Hildebrandi filius,*			

Anni salutis.	Numer' Pôtificû	ROMANI. 365	Anni	Menses	Dies.
		Romanus, Imp. Cæsare, Othone Iuniore Augusto, sedit Annum	1	6	0
		Creatus xij. Kalend. Octobris, coactus abdicauit xiiij. Kalend. Aprilis, & in mole Hadriani in carcerem coniectus, à Cinthio Stephani filio iussu Bonifacij VII. successoris strangulatus est, & ad Sanctum Petrum sepultus. Vacat sedes	0	0	10
974		Schisma decimumsextum inter Benedictum V. Bonifacium VII. Benedictum VI. & Ioannem XIIII.			
974	137	Bonifacius VII. Romanus, Franco Ferrutij filius, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis, Othone Iuniore Augusto, sedit Annum	1	1	12
		Creatus iij. Kalend. Aprilis, Coactus abdicauit v. Idus Maij, & in exiliũ actus est, Anno 975. Vacauit sedes dies	0	0	20
975	138	• Benedictus VI. dictus VII. Deusdedit filius, Romanus, ex Comitibus Tusculanis, Episcopus Sutrinus, Othone II. Augusto, sedit Annos	9	1	10
		Creatus fugato Bonifacio VII. vij. Kalend. Iunij. Obijt vj. Idus Iulij, Anno 984. Sepultus ad Sanctam Crucem in Hierusalem. Vacat sedes	0	0	5
984	139	Ioannes XIIII. Papiensis, Petrus Episcopus Papien. Sedit menses	0	8	0
		Creatus xvij. Kalend. Augusti, exactus Pontificatu à Bonifacio VI. in vrbem reuerso xvij. Kalen. Aprilis, Obijt in carcere eodem Anno Idibus Iunij. Non vacauit sedes.			
985		Bonifacius VI. Romanus, Othone III. Augusto. Iterum sedit	0	4	6
		A die xvij. Kalend. Aprilis vsque ad xij. Kalend. Augusti, in quo mortuus est, & Laterani sepultus. Vacauit tum sedes dies	0	0	10
985	140	Ioannes XV. Romanus, Leonis Presbyteri filius, de vico Gallinæ Albæ Imper. Othone III. Augusto, sedit Annos	9	6	10
		Creatus Kalend. Augusti. Obijt Anno 995. iiij. Idus Februarij, Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
995	141	Ioannes XVI. Roberti filius, Romanus, Othone III. Augusto, sedit	0	4	5

Anni salutis.	Numer. Pôtificũ		Anni	Menses.	Dies.
		Creatus iij. Idus Februarij, Obijt quinto Idus Iunij, Anno 995. Sepultus Laterani. Vacauit sedes dies	0	0	6
995	142	*Gregorius V. Saxo Germanus, Bruno, Othonis filius, ex vrbe Vangia, Othone III. Augusto, sedit Annos*	2	8	3
		Creatus & Consecratus xvj. Kalend. Iulij die Dominico. Obijt xij. Kalend. Martij, Anno 998. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	0	8	10
995		*Ioannes XVII. Græcus, Episcopus Placentinus, in Schismate viuente Gregorio V. creatus, sedit*	0	10	
		Coactus ab Imperatore Othone III. abdicauit, & in Germaniam restituto Gregorio V. relegatus est, Anno 996.			
995		*Schisma XVII. inter Gregorium V. & Ioannem XVII.*			
998	143	*Siluester II. Aquitanus, Gallus, Gerebertus, Monachus Floriacensis, ex Remensi Archiepiscopus Rauennas, sedit*	4	6	12
		Creatus Kal. Nouembris, Obijt iiij. Idus Maij, Anno 1003. Sepultus Laterani. Vacauit sedes Romana dies	0	0	25
1003	144	*Ioannes XVII. Sicco, Romanus, ignobilis de vico Biberatica, Imper. Cæs. Henrico Iuniore Augusto, sedit menses*	0	4	25
		Creatus vij. Idus Iunij, obijt pridie Kalen. Nouembris, Anno 1003. Sepultus in Ecclesia Sanctæ Sabæ. Vacauit sedes dies	0	0	19
1003	145	*Ioannes XVIII. Fasanus, Romanus, de vico portæ Metodij, Henrico Iuniore Augusto, sedit Annos*	5	7	29
		Creatus xij. Kalend. Decembris, obijt xv. Kalend. Augusti, Anno 1009. Sepultus Laterani. Vacat sedes dies	0	0	30
1009	146	*Sergius IIII. Petrus, Martini filius, Romanus, sedit Annos*	2	9	12
		Creatus xv. Kalend. Septembris, obijt iiij. Kalend. Iunij, Anno 1012. Sepultus Laterani. Vacat sedes dies	0	0	8
1012	147	*Benedictus VII. dictus VIII. Romanus, Gregorij*			

Anni salutis.	Numerus Pôtificû	ROMANI	Anni	Menses	Dies.
		gorij filius, ex Comitibus Tusculanis, Presbyter Cardinalis, Henrico Iuniore Augusto, sedit Annos	11	8	21
		Creatus vij. Idus Iunij, Consecratus die Pentecostes, obijt iij. Kalend. Martij, Anno 1024. *Sepultus in Basilica Sancti Petri. Vacat sedes*	0	6	1
1024	148	*Ioannes XIX. Romanus, Gregorij filius, ex Comitibus Tusculanis, Benedicti VIII frater, Episcopus Portuen. Imperatore Cæs. Conrado Iuniore, Saliquo August. sedit Annos*	8	9	9
		Creatus pridie Kalend. Martij, Obijt vj. Idus Decembris, Anno 1032. *Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes dies*	0	0	2
1032	149	*Benedictus VIII. dictus IX. Romanus, Theophilactus, Alberici duorum Pontificum præcedentium fratris filius, ex Comitibus Tusculanis, Diaconus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, Imperatoribus Chunrado Iuniore, & Henrico III. August. sedit Annos*	12	4	20
		Creatus iij. Idus Decemb. exactus Pontificatu xiij. Kalend. Februarij, Anno 1045. *Sponte abdicauit Kalend. Maij, eiusdem Anni.*			
1045		*Siluester III. Romanus, Ioannes Episcopus Sabinus, in Schismate contra Benedictum IX. creatus xj. Kalend. Februarij, sedit dies*	0	6	49
		Ab eodem Benedicto Pontificatu exactus v. Idus Martij, ad Episcopatum suum Sabinum reuersus est.			
1045	150	*Gregorius VI. Rauennas, Ioannes Gratianus Archipresbyter Sancti Ioannis ante portam Latinam, abdicante Benedicto IX. Romanus Pontifex creatus, sedit Annum*	1	7	20
		Electus Kalend. Maij. Coactus in Concilio Sutri ab Imperatore Henrico III. congregato, abdicauit xiij. Calend. Ianuarij, Anno 1046. *& in Monasterio Cluniacen. relegatus, vbi moriens sepultus est.*			
1045		*Ioannes XX. quidam appellatus, quum in hoc Schismate Pontificatum etiam occupasset, paulò pòst vrbe & Sacerdotio exactus est.*			
1045		*Schisma XVIII. Inter Benedictum IX. Sil-*			

Anni ſalutis.	Numerꝰ Pōtificū	PONTIFICES	Anni	Menſes.	Dies.
		ueſtrum III. Ioannem XX. & Gregorium VI.			
1047	151	Clemens II. Saxo, Germanus, Suidegerus			
		Bambergenſis Epiſcopus, Imp. Caeſ. Henrico III.			
		Auguſto, ſedit	0	9	15
		Creatus Sutri in Concilio ab Imper. Henrico			
		congregato, quum Gregorius VI. abdicaſſet, Co-			
		ronatus Romae die natalis Domini, ineunte Anno			
		ſalutis 1047. Obijt Romae vij. Idus Octobris, eiuſ-			
		dem Anni, ſepultus Bambergae in Eccleſia Cathe-			
		drali. Vacauit ſedes	0	9	7
1048	152	Damaſus II. Bauarus, Germanus, Poppo Ba-			
		gniarius, Epiſcopus Brixinenſis, Henrico III.			
		Auguſto, ſedit dies	0	0	23
		Creatus Poletae in Germania, Coronatus Ro-			
		mae xvj. Kalen. Auguſti, die Dominico, Obijt prae-			
		neſtae vj. Idus Auguſti, Romam relatus, ad San-			
		ctum Laurentium extra muros ſepultus eſt. Vaca-			
		uit ſedes menſes	0	6	3
1049	153	Leo IX. Alſata Francus, ex regno Lotharin-			
		giae Bruno, Hugonis filius, Comes Dabspurg.			
		Epiſcopus Tullenſis, ſedit Annos	5	2	8
		Creatus Friſingae in Bauaria, Coronatus Ro-			
		mae pridie Idus Februarij, Dominica prima Qua-			
		drageſimae. Obijt decimotertio Kalend. Maij. Se-			
		pultus ad Sanctum Petrum, Anno 1054. Vaca-			
		uit ſedes	0	11	24
1055	154	Victor II. Sueuus, Germanus, Gebeardus Co-			
		mes Calbenſis, Arduighi filius, Eyſtatenſis Epi-			
		ſcopus, Henricis III. & IIII. Auguſtis, ſe-			
		dit Annos	2	3	16
		Creatus Moguntiae, Coronatus Romae Idibus			
		Aprilis, Obijt Florentiae quinto Kalendas Au-			
		guſti, ibique in Cathedrali ſepultus, Anno 1057.			
		Vacat ſedes	0	0	4
1057	155	Stephanus X. dictus IX. Lotharingus Gal-			
		lus, D. Fridericis Gozelonis, Ducis Lothoringiae			
		filius, Monachus, & Abbas Caſsinenſis, Sanctae			
		Romanae Eccleſiae Cancellarius & Presbyter			
		Cardinalis, tituli Sancti Griſogoni, à Victore Pa-			
		pa II. factus, Imperatore Henrico IIII. Augu-			
		ſto, ſedit	0	7	28
		Creatus			

Anni salutis.	Numerus Põtificũ	ROMANI. 369	Anni	Menses	Dies.
		Creatus Romæ iiij. Nonas Augusti, & sequenti die Dominico consecratus, obijt Florentiæ iiij. Kalend. Aprilis, Anno 1058. ibique in Cathedrali sepultus. Vacat sedes Romana dies	0	0	6
1058		*Benedictus IX. dictus X. Romanus, Ioannes Mincius, ex Comitibus Tusculanis, Guidonis filius, Episcopus Veliternus, sedit*	0	9	20
		Creatus Romæ à Laicis, præter Cardinalium sententiam, & coronatus die Dominico, Nonis Aprilis contra Canones coactus, abdicauit ix. Kalend. Februarij, Anno 1059. & paulò pòst mortuus est.			
1059		*Schisma XVIII. inter Benedictum X. & Nicolaum II.*			
1059	156	*Nicolaus II. Allobrox, Gerardus Burgundio, Episcopus Florentinus, Imp. Cæs. Henrico IIII. Augusto, sedit Annos*	2	5	25
		Creatus Senis viij. Idus Ianuarij, Coronatus Romæ, obijt Florentiæ pridie Kal. Iulij, Anno 1061. ibique sepultus. Vacat sedes menses	0	3	0
1061	157	*Alexander II. Mediolanen. D. Anselmus de Badagio, Anselmi filius, Canonicus regularis Lateranen. Episcopi Lucensis, sedit Annos*	11	6	22
		Creatus & Coronatus die Dominico pridie Kalend. Octobris, Obijt Romæ x. Kalend. Maij, Anno 1073. Laterani sepultus. Non vacat sedes.			
1061		*Honorius II. Parmensis Cadolus Pallauicinus, Episcopus Parmen. in Schismate contra Alexandrum II. creatus, sedit*	5	0	0
		Coronatus v. Kalend. Nouembris, Pontificatus ei in Concilio Mantuano abrogatus est Anno Domini 1066. vj. Kalend. Nouembris.			
1061		*Schisma XX. inter Alexandrum II. & Honorium II.*			
1073	158	*Gregorius VII. Saonensis, Tuscus, D. Hildebrandus, Bonicij filius, Monachus & Prior Cluniacensis, Abbas Sancti Pauli, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus, Imp. Henrico quarto Augusto, sedit Annos*	12	1	3
		Creatus x. Kalen. Maij, Laterani consecratus iij. Cal. Iulij. Obijt Salerni viij. Kal. Iunij, An. 1085. Sepul-			

Anni salutis.	Numerus Pôtificū		Anni	Menses.	Dies.
		Sepultus ibidē in Cathedrali Ecclesia S. Matthæi. Vacauit sedes	1	0	0
1080		*Clemens III. Parmensis, Gibertus Corrigia, Archiepiscopus Rauennas ab Alexandro Papa II. consecratus, sedit Annos*	21	0	
		Creatus in Schismate contra Gregorium vij. Brixini in Noricis vij. Kalend. Iulij, Consecratus Romæ ix. Kalend. Aprilis, Anno 1084. *Obijt Romæ in mole Adriani, Anno* 1101. *Sepultus in Cathedrali Rauennaten.*			
1080		*Schisma XX in Ecclesia Romana inter Gregorium VII. & Clementem III. ipsorumq; successores per Annos XL.*			
1086	159	*Victor III. Beneuentanus D. Desiderius Abbas Cassineu. Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Archipresbyter Cardinalis, tituli S. Ceciliæ à Nicolao ij. factus, in Schismate contra Clementem III. Henrico IIII. Augusto, sedit Annos*	1	3	24
		Creatus Romæ ix. Kalend. Iunij, Consecratus Capuæ Anno sequenti vij. Idus Maij. Obijt Cassini xvj. Kalend. Octobris, ibiq́; sepultus Anno 1087. *Vacat sedes*	0	5	23
1088	160	*Vrbanus II. Gallus D. Oddo ex oppido Castilionis Diocæsis Remensis, Monachus Cluniacensis, Episcopus Cardinalis Ostiensis, in Schismate contra Clementē III. Heurico IIII. Aug. sedit Annos*	11	4	18
		Creatus & Coronatus Terracinæ iiij. Idus Martij. Obijt Romæ iiij. Kalend. Augusti, Anno 1099. *Sepultus in Basilica Sancti Petri. Vacauit sedes dies*	0	0	14
1099	161	*Paschalis II. Bleran[illegible], Tuscus D. Raynerius Crescentij filius, Monachus Cluniacensis, Abbas Sancti Laurentij extra muros, Presbyter Cardinalis, tituli Sancti Clementis, in Schismate creatus, sedit Annos*	18	5	9
		Electus Idibus Augusti, Cōsecratus die sequenti. Obijt Romæ xij. Calend. Februarij, Anno 1118. *Sepultus Laterani Henrico V. Augusto. Vacauit sedes dies*	0	0	3
1101		*Albertus Atellanus in Schismate post Clementem III. cōtra Paschalem II. creatus, sedit menses*	0	4	

Coactus

Anni salutis.	Numer. Pôtificû		Anni	Menses	Dies
		Coactus abdicauit, & in Monasterium relegatus est.			
1102		*Theodericus, Romanus, in Schismate post Albertum contra Paschalem II. creatus, sedit*	0	3	15
		Coactus abdicauit, & in Monasterium relegatus est.			
1102		*Siluester III. Romanus, D. Maginulfus Monachus & Abbas Farfensis, in Schismate creatus, sedit Annos*			
		Quo haud longè pòst mortuo, præsens Schisma finitum est.			
1118	162	*Gelasius II. Caietanus, D. Ioannes, Crescentij filius, Monachus Cassinas, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis, Sanctæ Mariæ in Cosmedin, & Cancellarius ab Vrbano II. factus, Imper. Henrico V. sedit*	1	0	5
		Creatus Romæ viij. Kalend. Februarij, Consecratus Caietæ Kalend. Martij, Obijt Cluniaci in Gallijs iiij. Kalend. Februarij, Anno 1119. *ibiq; sepultus. Vacauit sedes dies*	0	0	2
1118		*Gregorius VIII. Hispanus, Mauritius Burdinus Archiepiscopus Bracharen. in Schismate contra Gelasium II. creatus, sedit*	3		
		Electus mense Martio, coactus abdicauit Anno 1121. *& in monasterio Canensi relegatus est.*			
1118		*Schisma XXI. inter Gelasium II. & Gregorium VIII.*			
1119	163	*Callistus II. Burgundus, Guido, Guilelmi Burgundiæ Comitis filius, Archiepiscopus Viennensis, Henrico V. August. sedit*	5	10	13
		Creatus Cluniaci Kalend. Februarij, Coronatus ibidem. Obijt Romæ Idibus Decembris, Anno 1124. *Laterani sepultus. Vacauit sedes diem tãtùm*	0	0	1
1124	164	*Honorius II. Bononiensis, D. Lambertus de Fagnano, Canonicus regularis Lateranen. Episcopus Cardinalis Ostien. à Paschali II. factus, Henrico V. & Lothario II. August. sedit Annos*	5	2	3
		Creatus Romæ xix. Kalend. Ianuarij, Coronatus xij. Kalend. Obijt xiiij. Kalend. Martij, Lateranis sepultus. Vacat sedes	0	0	1
1124		*Celestinus II. Romanus, Theobaldus Buccape-*			

Anni salutis.	Numer' Pôtificũ	PONTIFICES	Anni	Mensses.	Dies.
		cus Presbyter Cardinalis, tituli Sancti Anastasiæ, in Schismate contra Honorium creatus, sedit	o	o	1
		Creatus xix. Kalend. Ianuarij, & eodem die abdicauit.			
1124		*Schisma XXII. in Ecclesia Romana inter Honorium II. & Cælestinum II.*			
1130	165	*Innocentius II. Romanus, D. Gregorius de Papaueris, Ioannis filius, de regione Transtyberim, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis Sancti Angeli, ab Vrbano II. factus, Canonicus regularis Lateranen. Lothario II. & Chunrado III. Augustis, sedit Annos*	13	7	8
		Creatus in Schismate xiij. Kalend. Martij, & Consecratus Romæ, Obijt viij. Kalend. Octobris, Anno 1143. *Laterani sepultus. Vacat sedes*	o	o	1
1130		*Anacletus II. Romanus, Petrus, Petri Leonis filius, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli S. Mariæ Transtyberim à Paschali II. factus, in Schismate contra Innocentium electus, sedit Annos*	8		
		Creatus xiij Kalend. Martij, Obijt Anno 1138. *Sepultus Laterani, in cuius locum ab eius factionis Cardinalibus, contra Innocentium secundum Papa factus est in Schismate.*			
1138		*Victor III. Romanus, Gregorius, Sãctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis Basilicæ, SS. XII. Apostolorũ à Callisto II. factus, qui sedit*	o	5	
		Creatus post obitum Anacleti II. initio Anni 1138. *Coactus abdicauit iiij. Cal. Iunij, eiusdẽ Anni.*			
1130		*Schisma XXIII. inter Innocentium II. & Anacletum II.*			
1143	166	*Cælestinus II. Tifernas, Tuscus, M. Guido de Castello, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis tituli S. Marci, ab Honorio II. factus, sedit*	o	5	13
		Creatus vij. Kalend. Octobris & vj. Kal. Consecratus, Obijt vij. Idus Martij, Anno 1144. *Sepultus Laterani. Vacat sedes*	o	o	12
1144	167	*Lucius II. Bononien. D. Gerardus Cacianimicus Alberti filius, Canonicus regularis, Presbyter Cardinalis, tituli Sanctæ Crucis in Hierusalẽ, & Cancellarius ab Honorio II. Papa factus, sedit*	o	11	4
		Creatus			

Anni salutis.	Numer° Pōtificū	ROMANI.	Anni	Menses	Dies.
		Creatus xj. Kalend. Consecratus vij. Kalend. Aprilis, Obijt v. Kalend. Martij, Anno 1145. *Sepultus Laterani. Vacat sedes*	0	0	1
1145	168	*Eugenius III. Pisanus, D. Petrus Bernardus, Monachus Cistercien. Abbas S. Anastasij ad aquas Salinas, Romæ Chunrado III. & Friderico Barbarussa Augustis, sedit*	8	4	12
		Creatus Romæ iij. Kalend. Martij, Consecratus in Monasterio Farfensi iiij. Nonas Martij. Obijt Tiburæ viij. Idus Iulij, Anno 1153. *Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes*	0	0	1
1153	169	*Anastasius IIII. Romanus, D. Chunradus de Subura, Benedicti filius, Canonicus regularis, Abbas Sancti Rufi, Valentinæ Diocæsis in Gallijs, Episcopus Cardinalis Latinus, ab Honorio II. factus, Frederico Barbarussa Augusto, sedit*	1	4	24
		Creatus vj. Idus Coronatus iiij. Idus Iulij. Obijt iij. Nonas Decembris, Anno 1154. *Sepultus Laterani. Vacat sedes*	0	0	5
1154	170	*Hadrianus IIII. Anglus, D. Nicolaus de Maluiesbiria Oppido S. Albani, Bathonien. Diocæsis Canonicus regularis, Abbas Sancti Rufi prope Valentiam, Episcopus Cardinalis Albanus, ab Eugenio Papa III. factus, Friderico August. sedit*	4	8	28
		Creatus & Coronatus Romæ Nonis Decembris, Obijt Anagniæ Kalend. Septembris, Anno 1159. *Sepultus Romæ in Basilica Sancti Petri. Vacauit sedes dies*	0	0	3
1159	171	*Alexander III. Senensis, D. Rolandus Bandinellus Raynutij filius, Canonicus regularis, Presbyter Cardinalis tituli S. Marci, & Cancellarius ab Eugenio III. factus, sedit Friderico Augusto*	21	11	23
		Creatus Romæ Nonis Septembris, ibidem Consecratus xij. Kal. Octobris. Obijt vj. Kal. Septembris, Anno 1181. *Sepultus Laterani. Vacat sedes*	0	0	1
1159		*Victor IIII. Romanus, Octauianus Presbyter Cardinalis tituli S. Ceciliæ, ab Innocentio II. factus, in Schismate contra Alexandrū, sedit Annos*	4	7	
		Creatus Nonis Septembris Coronatus iiij. Nonas Octobris, obijt Lucæ circa Idus Aprilis, ibiq; sepultus, in eius locum factus est.			

Anni salutis.	Numer' Pōtificū		Anni	Menses.	Dies.
1164		*Paschalis III. Cremensis, Guido, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis, tituli Sanctæ Mariæ Trāstyberim, ab Hadriano Papa IIII. factus, in Schismate, sedit*	5		
		Creatus post Victorem in Schismate contra Alexandrum III. Lucæ, Kalen. Maij. Obijt Romæ, Anno 1169. Sepultus ad Sanctum Petrum.			
1169		*Callistus III. Hungarus, Ioannes Monachus, & Abbas Prumensis, Episcopus Cardinalis Tusculanus, Imp. Friderico Augusto, sedit Annos*	7	5	
		Creatus in Schismate post Paschalem III. contra Alexandrum, Venetijs abdicauit v. Kalend. Augusti, Anno 1176. & factus est Archiepiscopus Beneuentanus.			
1159		*Schisma XXIIII. in Ecclesia Romana inter Alexandrū III. & Victorē IIII. eiusq; successores.*			
1181	172	*Lucius III. Lucensis, Tuscus, Hubaldus Allucingolus, Bonagiuntæ filius, Episcopus Cardinalis Ostien. ab Innocentio II. factus Prior Episcoporum, Imper. Cæs. Friderico Barbarussa, sedit*	4	2	28
		Creatus Romæ iiij. Kalend. Septembris, & die sequenti coronatus, obijt Veronæ vij. Kalend. Decembris, Anno 1185. ibique in Cathedrali sepultus. Non vacauit sedes.			
1185	173	*Vrbanus III. Mediolanen. Lambertus Dibellus, Ioannis filius, Archiepiscopus Mediolanen. sedit Annos*	1	10	25
		Creatus Veronæ die obitus Papæ Lucij III. ibique iij. Kal. Decembris Coronatus, obijt Ferrariæ xiiij. Kalend. Nouembris, Anno 1187. ibique in Cathedrali sepultus. Vacat sedes	0	0	1
1187	174	*Gregorius VIII. Beneuētanus, Albertus Presbyter Cardinalis tituli S. Lucinæ, & Cancellarius ab Hadriano IIII. factus, sedit*	0	1	27
		Creatus Ferrariæ xiij. Kal. Nouembris, Consecratus vi[illegible] Kalend. Obijt xvij. Kalend. Ianuarij Pisis, ibique sepultus. Vacat sedes	0	0	20
1188	175	*Clemēs III. Romanus, Paulus Scholaris, Ioannis filius, Episcopus Cardinalis Prænestinus, ab Alexandro III. factus, Imperatoribus Friderico Barbarusso & Henrico VI. filio eius, sedit Annos*	3	2	20

Creatus

Anni salutis.	Numer. Pôtificũ	ROMANI.	Anni	Menses	Dies.
		Creatus & Coronatus Pisis Nonis Ianuarij, Obijt Romæ viij. Kalend. Aprilis, Anno 1191. *Sepultus Laterani. Vacat sedes*	0	0	3
1191	176	*Cælestinus III. Romanus, Iacinthus Bobo Petri filius, Diaconus Cardinalis Sanctæ Mariæ in Cosmedin, à Lucio II factus, sedit*	6	9	11
		Creatus Romæ iiij. Calend. Aprilis, Consecratus xviij. Kalend. Maij. Obijt vj. Idus Ianuarij, Anno 1198. *Sepultus Laterani. Non vacat sedes.*			
1198	177	*Innocentius III. Romanus, D. Lotharius Transimundi filius, Anagninus ex Comitibus Signiæ, Canonicus regularis, Diaconus Cardinalis S. Sergij & Bacchi, à Cælestino III. factus, Henrico VI. Philippo, Othone IIII. & Friderico II. Augustis, sedit Annos*	18	6	9
		Creatus vj. Idus Ianuarij, Consecratus die Cathedræ Sancti Petri Antiochenæ. Obijt Perusij xvij. Kalend. Augusti, ibiq; in Cathedrali sepultus. Vacat sedes diem	0	0	1
1216	178	*Honorius III. Romanus, Cencius Haimerici filius, Presbyter Cardinalis tituli Sancti Pammachij, à Cælestino III. factus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Camerarius, sedit Annos*	10	8	0
		Creatus Perusij xv. Calend. Augusti, altero die Consecratus, Obijt Romæ xv. Calend. Aprilis, Anno 1227. *Sepultus ad Sanctam Mariam maiorem. Vacauit sedes diem*	0	0	1
1227	179	*Gregorius IX. Romanus, Hugolinus Anagninus, ex Comitibus Signiæ, Episcopus Cardinalis Ostien. ab Innocentio Papa III. factus, Friderico II. Augusto, sedit Annos*	14	5	0
		Creatus Romæ xiij. Calend. Aprilis, die altera Coronatus, Obijt Romæ xiij. Calend. Septembris, Anno 1241. *Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit tum sedes mensem*	0	1	1
1241	180	*Cælestinus IIII. Mediolanen. Gaufredus Castilioneus Episcopus, Cardinalis Sabinus à Gregorio IX. factus, sedit dies*	0	0	17
		Creatus Romæ x. Calend. Octobris, obijt viij. Idus Octobris, Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes	1	8	15

Anni salutis.	Numer. Pôtificũ	376 PONTIFICES	Anni	Menses.	Dies.
1243	181	Innocentius IIII. Genuensis, Sinibaldus de Flisco, Othoboni filius ex Presbytero Cardinale, tituli S. Lucinæ, à Gregorio IX. factus, Imperatore Cæs. Friderico Rogerio II. sedit	11	5	14
		Creatus Anagniæ viij. Kalen. Iulij, ibidem iiij. Kalend. Consecratus, Obijt Neapoli vij. Idus Decembris, Anno 1254. ibíque in Cathedrali sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	13
1254	182	Alexander IIII. Romanus, Reinoldus Philippi filius, Anagninus ex Comitibus Signiæ, Episcopus Cardinalis Ostien. à Gregorio IX. factus, sedit in interregno annos	6	5	5
		Creatus Neapoli xij. Kalend. Ianuarij, Coronatus die Natalis, obijt Viterbij viij. Kalend. Iunij, ibidem in Cathedrali sepultus. Vacauit sedes Romana menses	0	3	3
1261	183	Vrbanus IIII. Trecensis Gallus, Iacobus Pantaleo Patriarcha, Hierosolymitanus, in interregno Friderici II. sedit	3	1	4
		Creatus Viterbij iiij. Kalend. Septembris, Coronatus pridie Nonas Septembris, obijt Perusij vj. Nonas Octobris, ibidem in Cathedrali sepultus. Vacauit sedes	0	4	2
1265	184	Clemens IIII. Narbonen. Gallus, Guido Grossus de Villa Sancti Egidij, Episcopus Cardinalis Sabinus, ab Vrbano IIII. factus, sedit	3	9	25
		Creatus Perusij absens Nonis Februarij, Coronatus Viterbij die Cathedræ Sancti Petri, Anno 1266. Obijt Viterbii, Anno 1268. iij. Kal. Decembris. Sepultus ad Prædicatores. Vacat sedes	2	9	2
1271	185	Gregorius X. Placentinus, Theobaldus Vicecomes, Archidiaconus Leodien. Imperatore Rodulfo Habspurgen. sedit	4	4	10
		Creatus absens Viterbij Cal. Septẽb. Coronatus Romæ vj. Calend. Aprilis, Anno 1272. Obijt Aretij iiij. Idus Ianuarij, Anno 1276. ibíque in Cathedrali sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	10
1276	186	Innocentius V. Burgundus, F. Petrus Tarentasien. ordinis Prædicatorum, Episcopus Cardinalis Ostien. à Gregorio X. factus, sedit	0	5	1
		Creatus Aretij xij. Kalend. Coronatus Romæ viij. Ca-			

Anni salutis.	Numerus Pōtificū		Anni	Menses	Dies
		vij. Kalend. Martij. Obijt Romæ x. Kalend. Iulij, Laterani sepultus. Vacat sedes	0	0	19
1276	187	Hadrianus V. Genuensis, Othobonus de Flisco, Ligur, Diaconus Cardinalis S. Hadriani ab Innocentio IIII. factus, sedit	0	1	7
		Creatus Laterani iiij. Idus Iulij, Obijt Viterbij non consecratus xv. Kalend. Septembris, ibi ad Minores sepultus. Vacat sedes	9	0	25
1276	188	Ioannes XX. dictus XXI. Lusitanus, M. Io. Petrus, Iuliani Episcopus, Cardinalis Tusculan. à Gregorio X. factus, Rodulfo Augusto, sedit	0	8	8
		Creatus Viterbij Idibus Septembris, ibi Coronatus xij. Kalend. Octobris. Obijt xiij. Kalend. Iunij, Anno 1277. Viterbij, ibiq; in Cathedrali sepultus. Vacauit sedes menses	0	6	4
1277	189	Nicolaus III. Romanus, Io. Caietanus Vrsinus, Diaconus Cardinalis Sancti Nicolai in carcere ab Innocentio IIII. factus, sedit	2	8	29
		Creatus Viterbij vij. Kalend. Decembris, Coronatus Romæ vij. Calen. Ianuarij, Obijt Suriani, in Viterbien. xj. Calend. Septembris, Anno 1280. Sepultus Romæ ad Sanctum Petrū. Vacauit sedes	0	6	0
1281	190	Martinus II. dictus IIII. Turonen. Gallus, Symon de Bria Campaniæ, Presbyter Cardinalis, tituli S. Ceciliæ ab Vrbano IIII. factus, Imperatore Rodolfo Cæsare, sedit Annos	4	1	7
		Creatus Viterbij viij. Calend. Martij, Consecratus Vrbe veteri x. Calend. Aprilis, Obijt Perusij v. Calend. Aprilis, Anno 1285. Sepultus in Cathedrali. Vacauit sedes	0	0	4
1285	191	Honorius IIII. Romanus, Iacobus Sabellus, Lucæ filius, Diaconus Cardinalis Sanctæ Mariæ in Cosmedin ab Innocentio IIII. factus, sedit Annos	2	0	2
		Creatus Perusij iiij. Nonas Aprilis, Coronatus Romæ xvij. Calend. Maij. Obijt Romæ iij. Nonas Aprilis, Anno 1287. Sepultus ad Sanctum Petrū. Vacat sedes	0	10	18
1288	192	Nicolaus IIII. Asculanus Picenus, F. Hieronymus ordinis Minorum, Episcopus Cardinalis Prænestinus ab Nicolao III. factus, Imperatoribus Rodulfo & Adulfo Cæsaribus, sedit	4	1	14

Creatus

Anni salutis.	Numer' Pontificũ		Anni	Menses.	Dies.
		Creatus Romæ viij. Kalend. Martij, Coronatus vj. Kalend. Martij. Obijt Romæ pridie Nonas Aprilis, Anno 1292. *Sepultus ad S. Mariam maiorem. Vacauit sedes*	2	3	2
1294	193	*S. Cælestinus V. Esernienſis, F. Petrus de Murone, Monachus, & Abbas Cælestinorum, sedit Adolfo Imper. menses*	0	5	7
		Creatus Perusij Nonis Iulij, Consecratus Aquilæ iiij. Kalend. Septembris, Sponte eodem Anno abdicauit Neapoli Idibus Decembris, Obijt biennio pòst in custodia, in arce Fumonis xiiij. Kalen. Iunij, Anno 1296. *Sepultus in Ecclesia Sancti Antonij de Ferentino. Vacat sedes*	0	0	10
1294	194	*Bonifacius VIII. Anagninus, Benedictus Caietanus, Luitfredi filius, Presbyter Cardinalis, tituli Sancti Equitij, à Martino II. factus, Adolfo & Alberto Cæs. sedit*	8	9	18
		Creatus Neapoli ix. Kalend. Ianuarij, Coronatus Romæ xvij. Calend. Februarij. Obijt v. Idus Octobris, Anno 1303. *Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes*	0	0	10
1303	195	*Benedictus IX. dictus XI. Taruisinus, frater Nicolaus Bocasinus, ordinis Prædicatorum, Episcopus, Cardinalis Ostiensis à Bonifacio VIII. factus, sedit*	0	8	16
		Creatus Romæ xj. Calend. Nouembris, Coronatus vj. Cal. Nouembris, Obijt Perusij Nonis Iulij, anno sequẽti, Sepultus ad Prædicatores. Vacat sed.	0	10	28
1305	196	*Clemens V. Vasco, Raimundus del Hoth, Bertrandi filius, de Mibandran, Burdegalensis Diœcesis, Archiepiscopus Burdegalen. à Bonifacio VIII. factus, Cæsaribus Alberto, Henrico VII. & Ludouico V. sedit Annos*	8	10	16
		Creatus absens Perusij Nonis Iunij, Coronatus Lugduni in Ecclesia Sancti Iusti, iij. Idus Nouembris. Obijt in Roca Manla Prouinciæ Oppido, xij. Calen. Maij, Anno 1314. *Burdegalæ in Cathedrali sepultus. Vacauit sedes Annos*	2	3	17
		Hoc Pontifice, & ijs qui ei successerunt, trans alpes in Gallijs commorantibus, Romana Curia Italia abfuit Annis LXXII.			
		Ioannes			

Anni salutis.	Numerus Põtificũ		Anni	Menses	Dies.
1316	197	*Ioannes XXI. dictus XXII. Caturcensis, Gallus, Iacobus de Ossa, Arnaldi filius, Episcopus Cardinalis Portuen. à Clemente V. factus, sedit*	18	3	28
		Creatus Lugduni ad Prædicatores vij. Idus Augusti, ibidem coronatus Nonis Septemb. Obijt Auinionæ pridie Nonas Decembris, Anno 1334. *Sepultus in Cathedrali Auinionen. Vacauit sedes dies*	0	0	16
1327		*Nicolaus V. Reatinus, F. Petrus Reinalucij de Corbario ordinis Minorum, in Schismate contra Ioannem Papam, à Ludouico Bauaro, Imperatore electus Romæ, sedit Annos*	3	3	14
		Creatus & Coronatus, Romæ iiij. Idus Maij, Coactus abdicauit Auinionæ viij. Cal. Septembris, Anno 1330. *Obijt ibidem, sepultus ad Minores vij. Kalend. Octobris aliquot annis pòst.* *Schisma XXV. in Ecclesia Romana inter Ioannem & Nicolaum.*			
1334	198	*Benedictus X. dictus XII. Tolosanus, Gallus, F. Iacobus Fornenius de Sanarduno, Appomriarum Diocæsis, Monachus Cistercien. Presbyter Cardinalis tituli Sanctæ Priscæ, à Ioanne Papa factus, Imper. Bauaro, sedit*	7	4	6
		Creatus Auinionæ ad Prædicatores, Cõsecratus xiij. Cal. Ianuarij, Obijt Auinionæ vij. Kalen. Maij, Anno 1342. *Sepultus in Cathedrali. Vacat sedes*	0	0	11
1342	199	*Clemens VI. Lemouicen. Gallus, F. Petrus Rogerij de Malmonte, Monachus, Presbyter Cardinalis SS. Nerei & Achillei, tituli Fasciolæ, à Benedicto X. factus, Bauaro & Carolo IIII. Aug. sedit*	10	7	0
		Creatus Auinionæ ad Prædicatores, Nonis Maij Coronatus ibidem xiiij. Cal. Iunij, die Pentecostes, Obijt Auinione viij. Idus Decẽb. Anno 1352. *Cadauer in Monasterio Casæ Dei conditũ. Vacat sedes*	0	0	11
1352	200	*Innocentius VI. Lemouicensis, Gallus, Stephanus Alberti, Episcopus Cardinalis Ostien. & Pœnitentiarius, à Clemente VI. factus, sedit Annos*	9	8	26
		Creatus Auinionæ xv. Cal. Ianuarij, Coronatus iij. Kalend. Obijt Auinionæ pridie Idus Septẽbris, Anno 1362. *Sepultus in Cathedrali Auinionensi. Vacauit sedes mensem*	0	1	15
1362	201	*Vrbanus V. Lemouicensis, Gallus, F. Guillelmus*			

Anni salutis	Numer' Pōtificū		Anni	Menses	Dies
		de Grisaco, Diocæsis Mimmarensis, Grimaldi filius, Monachus & Abbas S.Victoris Massiliæ, sedit Imperatore Cæsare Carolo IIII. August. Annos	8	2	23
		Creatus absens Auinionæ v. Kalend. Octobris, Consecratus Auinionæ viij. Idus Nouembris, Obijt ibidem xiiij. Kal. Ianuarij, Anno 1370. *Sepultus Massiliæ ad S.Victorem. Vacauit sedes dies*	0	0	10
1371	202	*Gregorius XI. Lemouicen. Gallus, Petrus Comes belli Fortis, Diaconus Cardinalis Sanctæ Mariæ nouæ, à Clemente VI. factus, sedit Annos*	7	2	27
		Creatus Auinionæ iij. Kalend. Ianuarij, ibidem Coronatus die Epiphaniæ, Obijt Romæ, vbi ex Gallia cum Romana Curia redierat vj. Kalend. Aprilis, Anno 1378. *Sepultus ad Sanctam Mariã nouam. Vacauit sedes dies*	0	0	12
1378	203	*Vrbanus X I. Neapolitanus, Bartholomæus Prægnanus, Archiepiscopus Barensis, à Gregorio X I. factus, Venceslao Cæsare, sedit*	11	6	7
		Creatus Romæ v. Idus Aprilis, Coronatus xiiij. Kalend. Maij. Obijt Romæ Idibus Octobris, Anno 1384. *Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes*	0	0	17
1378		*Clemens V I I. Gebennensis, Gallus, Robertus ex Comitibus Gebennensibus, Presbyter Cardinalis Basilicæ Sanctorum XII. Apostolorum, à Gregorio X I. factus, sedit in Schismate contra Vrbanum V I. Auinionæ*	15	11	28
		Creatus Fundis xiij. Kalend. Octobris, ibi coronatus pridie Kalend. Nouembris, Obijt Auinionæ xvj. Kalen. Octobris, Anno 1394. *Sepultus ad Cælestinos. Vacat in sua obedientia sedes*	0	0	12
1378		*Schisma XXV I. omnium diuturnum & pessimum in Ecclesia Romana inter Vrbanum V I. & Clementem VII. inchoatum, atque creato Martino V. in Concilio Constantien. post XL. Annos finitum.*			
1389	204	*Bonifacius IX. Neapolitanus, Petrus Tomacellus, Presbyter Cardinalis tituli Sanctæ Anastasiæ ab Vrbano V I. factus, sedit Annos*	14	11	0
		Creatus Romæ in Schismate contra Clemẽtem V I I. iiij. Nonas Nouẽbris, Coronatus iij. Idus Nouembris, Obijt Romæ Calen. Octobris, Sepultus ad Sanctum			

Anni salutis.	Numer' Pōtificū		Anni	Menses	Dies.
		Sanctum Petrum. Vacat in sua obedientia sedes	0	0	15
1394		Benedictus XI. dictus XIII. Hispanus, Petrus			
		de Luna, Arago, Diaconus Cardinalis S. Mariæ			
		in Cosmedin, à Gregorio XI. factus, sedit Annos	3		
		Creatus in Schismate Auinione, post Clemen-			
		tem VII. contra Bonifacium IX. iiij. Kal. Octo-			
		bris. Ibidem coronatus v. Idus Octobris, bis Ponti-			
		ficatu priuatus, primùm in Concilio Pisano No-			
		nis Iunijs, Anno Domini 1409. Pontificatus sui			
		xiiij. mense vij. die ix. Deinde in Concilio Constan			
		tien. Anno 1417. vij. Kalen. Augusti Pontificatus			
		xxij. mense ix. & die xxix. Neutri Concilio pa-			
		ruit. Obijt Panischolæ in Aragonia, Cal. Octo-			
		bris, Anno 1424. ibique sepultus octuagenario ma			
		ior, quum vsque ad obitum, nomen & insignia Pon			
		tificalia retinuisset.			
1404	205	Innocentius VII. Sulmonensis, Cosmatus Me-			
		lioratus, Presbyter Cardinalis tituli S. Crucis in			
		Hierusalem, à Bonifacio IX. factus, sedit Annos	2	0	21
		Creatus Romæ xvj. Kal. Nouembris, ibidem			
		coronatus iiij. Nonas Nouembris, obijt Romæ vij.			
		Idus Nouembris, Anno 1406. Sepultus ad S. Pe-			
		trum. Vacauit in eius obedientia sedes dies	0	0	23
1406	206	Gregorius XII. Venetus, Angelus Corrarius,			
		Patriarcha Constantinopolitanus, Presbyter Car-			
		dinalis tituli Sancti Marci, ab Innocentio VII. fa-			
		ctus, Ruperto & Sigismundo Cæs. sedit	8	7	5
		Creatus pridie Kalend. Decembris, Coronatus			
		Nonis Decembris, Romæ Pontificatus ei abroga-			
		tus est in Concilio Pisano Nonis Iunijs, Anno Do-			
		mini 1409. Papatus II. mense vj. die vj. nō paruit.			
		Spontè per procuratorem abdicauit in Concilio			
		Constantien. iiij. Nonas Iulij, Anno 1415. Obijt Car-			
		dinalis & perpetuus Piceni Legatus, Anno 1417.			
		Sepultus Recaneti, eo in Concilio Pisano deposito.			
		Vacauit sedes dies	0	0	20
1409	207	Alexander V. Cretensis, F. Petrus Philargi,			
		Græcus, ordinis Minorum Presbyter Cardinalis			
		Apostolorum, ab Innocentio VII. factus, sedit	0	10	8.
		Creatus in Concilio Pisano, à Cardinalibus			
		vtriusque partis priuatis, Gregorio XII. & Bene-			

 dicto

Anni salutis.	Numerus Pontificum		Anni	Menses.	Dies.
		dicto XI. vj. Kal. Iulij, Coronatus ibidem Nonis Iulij, Obijt Bononiæ v. Nonas Maij, Sepultus ad Minores. Vacauit tum sedes Romana	o	o	13
1410	208	*Ioannes XXII. dictus XXIII. Neapolitanus, Baltasar Cossa, Diaconus Cardinalis S. Eustachij, & Bononiæ Legatus à Bonifacio IX. factus, sedit Imper. Sigismundo Augusto*	5	o	15
		Creatus Bononiæ xvj. Kalend. Iunij, Consecratus ibidem viij. Kalend. abdicauit in Concilio Constantiensi pridie Kalend. Iunij, Anno 1415. *Obijt Florentiæ Episcopus Cardinalis Tusculanus, xj. Kalend. Ianuarij, Anno* 1419. *Sepultus in Baptisterio Sancti Ioannis. Vacauit eo abdicante sedes Apostolica Annos*	2	5	10
1417	209	*Martinus III. dictus V. Romanus, Otho Columna, Agapiti filius, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus Cardinalis Sancti Georgij in Velabro, ab Innocentio Papa VII. factus, sedit sublato Schismate, Sigismundo Imper. Annos*	13	3	10
		Creatus Constantiæ in Cōcilio generali iij. Idus Nouembris, Consecratus ibidem xj. Kalend. Decembris, Obijt Romæ x. Kalend. Martij, Anno 1431. *Sepultus Laterani in Cripta Apostolorum. Vacauit sedes dies*	o	o	1
1424		*Clemens VIII. Hispanus, Egidius Munionis, Canonicus Barchinonen. sedit in Schismate contra Martinum V. Annos*	4		
		Creatus Panischolæ in Aragonia post Benedictum XIII. Coactus abdicauit, Anno 1429. *factusq́ est Episcopus Maioricen.*			
1431	210	*Eugenius IIII. Venetus, D. Gabriel Condulmerius, Canonicus Secularis, Cælestini habitus Presbyter Cardinalis tituli Sancti Clementis, à Gregorio XII. factus, Sigismundo Alberto & Friderico III. Augustis, sedit*	15	11	21
		Creatus Romæ ad Mineruæ v. Nonas Martij, Coronatus Laterani v. Idus Martij, Obijt vij. Kalend. Martij, Sepultus ad Sanctum Petrum, Anno 1447. *Vacauit sedes*	o	o	11
1439		*Felix IIII. dictus V. Allobrox, Amadeus, olim Sabaudiæ Dux, tunc verò Decanus militum Iesu, Mona-*			

Anni salutis.	Numer. Pōtificū	ROMANI.	Anni	Menses	Dies.
		Monasterij Sancti Mauritij, ordinis Sancti Augustini in solitudine Ripaltæ Gebennensis Diocæsis, Imper. Cæs. Friderico III. in Schismate sedit	9	5	
		Creatus Basileæ in Concilio contra Eugenium IIII. Nonis Nouēbris, Consecratus Anno 1440. *ix. Kalend. Augusti. Abdicauit Kalend. Maij, Anno* 1449. *Obijt aliquot Annis pòst Episcopus Cardinalis Sabinus Lausanis, ibiq; sepultus.*			
1447	211	*Nicolaus V. Lunēsis, Thomas Lucanus de Sergiona, Bartholomæi filius, Presbyter Cardinalis tituli Sanctæ Susannæ, ab Eugenio IIII. factus, Friderico Augusto III. sedit Annos*	8	0	19
		Creatus prid. Nonas Martij, Consecratus xiij. Kalend. Aprilis, Obijt Romæ ix. Kalend. Aprilis, Anno 1455. *Sepultus ad S. Petrum. Vacat sedes*	0	0	14
1455	212	*Callistus III. Valentinus, Alfonsus Borgia, Presbyter Cardinalis tituli Sanctorum IIII. Coronatorum ab Eugenio IIII. factus, sedit*	3	4	0
		Creatus vj. Idus Aprilis, Coronatus xij. Calend. Maij. Obijt Romæ viij. Idus Augusti, Anno 1458. *Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes*	0	0	12
1458	213	*Pius II. Senensis, Aeneas Syluius, Picolomineus, Syluij filius, Presbyter Cardinalis tituli Sanctæ Sabinæ, à Callisto III. factus, Imper. Cæs. Friderico III. Augustis, sedit*	5	11	27
		Creatus Romæ xiiij. Calend. Septembris, Coronatus iij. Nonas Septembris. Obijt Anconæ xix. Calend. Septembris, Anno 1464. *Sepultus Romæ ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies*	0	0	16
1464	214	*Paulus II. Venetus, Petrus Barbus, Nicolai filius, Presbyter Cardinalis tituli Sancti Marci ab Eugenio IIII. factus, sedit*	6	10	26
		Creatus Romæ iij. Calend. Septembris, coronatus xvj. Calend. Octobris, Obijt Romæ viij. Calend. Augusti, Anno 1471. *Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies*	0	0	14
1471	215	*Xystus IIII. Sauonensis, Ligur, F. Franciscus Ruuerens, Leonardi filius, Ordinis Minorum, Presbyter Cardinalis tituli Sanctæ Eudoxiæ, à Paulo II. factus, sedit Imperatore Cæs. Friderico III. Augusto, Annos*	13	0	4

Anni salutis.	Numer. Pótificũ	PONTIFICES	Anni	Menses.	Dies.
		Creatus v. Idus Augusti, Consecratus viij. Kal. Septemb. Obijt pridie Idus Augusti, Anno 1484. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	16
1484	216	*Innocentius VIII. Genuensis, Ioan. Baptista, Cybo Aaronis filius, Presbyter Cardinalis tituli Sanctæ Lucinæ, à Xysto IIII. factus, sedit*	7	10	27
		Creatus iiij. Kalen. Septembris, Coronatus pridie Idus Septembris, Obijt Romæ viij. Kalend. Augusti, Anno 1492. Sepultus in Basilica Sancti Petri. Vacauit sedes	0	0	16
1492	217	*Alexander VI. Valentinus Hispanus, Rodericus Borgia, Luitfredi filius, Episcopus Cardinalis Portuen. & Sanctæ Rom. Ecclesiæ Cancellarius, à Callisto III. factus, Maximiliano Cæsare, sedit*	11	0	8
		Creatus iij. Idus Augusti, Coronatus vij. Kalen. Septembris, Obijt xv. Kalend. Septembris, Anno 1503. Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	0	1	3
1503	218	*Pius III. Senensis, Franciscus Piccolomineus, Diaconus Cardinalis Sancti Eustachij, à Pio II. factus, sedit dies*	0	0	26
		Creatus x. Kalend. Octobris, Coronatus viij. Idus Octobris, obijt xv. Kalend. Nouembris, Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	0	0	14
1503	219	*Iulius II. Sauonensis, Ligur, Iulianus Ruuerens, Raphaelis filius, Episcop. Cardinalis Ostiensis, & Sãctæ Ro. Ecclesiæ maior Pœnitẽtiarius à Sixto IIII. factus, Imp. Maximiliano, sedit Annos*	0	3	21
		Creatus Kal. Nouẽbris, Coronatus vj. Kal. Decẽbris, obijt Romæ ix. Kal. Martij. Anno 1513. Sepultus in Basilica Sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	18
1513	220	*Leo X. Florentinus, Ioannes Medices, Laurentij filius, Diaconus Cardinalis S. Mariæ in Dominica ab Innocentio Papa VIII. factus, Maximiliano & Carolo V. Cæsaribus, sedit Annos*	8	8	20
		Creatus v. Idus Martij, Consecratus xiij. Cal. Aprilis, Obijt iiij. Nonas Decembris, Anno 1521. Sepultus ad Mineruæ. Vacat sedes	0	1	7
1522	221	*Hadrianus VI. Florentij filius, Traiectensis, Belga, Presbyter Cardinalis tituli Pammachij, à Leone X. factus, sedit*	1	8	6
		Creatus absens v. Idus Ianuarij, Coronatus pridie Ca-			

Anni salutis.	Numer' Pôtificû	ROMANI. 385	Anni	Menses.	Dies.
		die Kalend.Septembris,Obijt xviij.Kalend.Octo			
		bris,Anno 1523.Sepultus ad S.Mariam de anima,			
		Germanorum sacra æde. Vacat sedes	o	2	4
1523	222	Clemens VII. Florentinus,Iulius Medices,Iu-			
		liani filius, Presbyter Cardinalis S. Laurentij in			
		Damaso, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cancella-			
		rius à Leone X. factus,Carolo V. Augusto,sedit	10	10	7
		Creatus xiij.Kal.Decembris,Coronatus vj.Ka			
		lend.Decembris.Obijt vij.Kalend.Octobris,Anno			
		1534. Sepultus ad Mineruæ. Vacat sedes	o	o	17
1534	223	Paulus III. Romanus, Alexander Farnesius,			
		Petri Aloisij F. Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Episco			
		pus Cardinalis Ostiensis, & Collegij Decanus,ab			
		Alexandro VI.factus,sedit Carolo V. Aug. Annos	15	o	28
		Creatus iiij.Idus Octobris,Coronatus iij.Nonas			
		Nouembris,Obijt iiij.Idus Nouẽbris,Anno 1549.			
		Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	o	2	29
1549	224	Iulius III. Aretinus, Tuscus, Io.Maria de Mon			
		te, Vincentij filius, Episcopus Cardinalis Præne-			
		stinus,à Paulo III. factus,sedit	5	1	16
		Creatus vij.Idus Februarij,Coronatus viij.Ka-			
		lend.Martij,Obijt x.Kalend.Aprilis, Anno 1555.			
		Sepultus ad Sanctum Petrum. Vacat sedes	o	o	17
1555	225	Marcellus II. Politianensis,Tuscus,Marcellus			
		Ceruinus,Richardi filius,Presbyter Cardinalis ti-			
		tuli Sanctæ Crucis in Hierusalem, à Paulo III.			
		factus,sedit	o	o	21
		Creatus v. Idus April.postridie Coronatus,obijt			
		Kalend.Maij. Sepultus ad S.Petrum.Vacat sedes	o	o	20
1555	226	Paulus IIII.Neapolitanus,Io.Petrus Carafa,			
		Alfonsi F.Episcopus Cardinalis Ostien.& Collegij			
		Decanus,à Paulo III.factus, Carolo V.& Ferdi-			
		nando Imperatoribus,sedit	4	2	27
		Creatus x.Kalend. Iunij,Consecratus vij.Kal.			
		Iunij. Obijt xv. Kalend. Septembris, Anno 1559.			
		Sepultus ad S.Petrum. Vacauit eo mortuo sedes	o	4	7
1560	227	Pius IIII. Mediolanen. Io. Angelus Medices,			
		Bernardini filius, Presbyter Cardinalis tituli S.			
		Priscæ,à Paulo III. factus,Ferdinando Cæs. sedit			
		Creatus vij. Cal. Ianuarij, Coronatus viij.Idus			
		Ianuarij.			

FINIS.

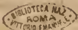
DIVO SIXTO
PONT. MAXIMO,
BAP. PLATINA
S. D.

Ici non potest, beatissime pater, quàm vehementer interdum sim admiratus hominum diuersa studia variaque ingenia, quòd omisso philosophiæ studio, quæ certè est (vt ait Marcus Tullius) vitæ humanæ dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, ad inanes curas & cogitationes se transferant. Hunc enim videmus pecunijs & opibus studere, illum ambitioni & potentiæ: alium voluptates omni studio & diligentia conquisitas amplecti. Horum studia quàm sint inania, declarant non modò philosophorum sectæ, (Epicuri discipulos semper excipio) verumetiam Saluatoris nostri doctrina & vita, quà certè cohortamur, admonemur, cogimur caduca illa ac fragilia, vt falsa bona & nusquam consistentia, contemnere: Religionem verò, pietatem, humanitatem, gratiam, hospitalitatem, misericordiam, virtutem denique omnem, vt vnicum & verum bonum, amplecti. Hæc est certè vera philosophia, quæ non in opinione, vt de sectis omnibus censebãt Academici noui, sed in veritate ipsa fundata est. Tota enim Christi vita, vnicum virtutis exemplar habetur. Hanc profectò si intueri & imitari voluerimus, quod certè tum ipsius gratia, tum nostra causa facere debemus, non erit cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatem & modestiam, fortitudinem Catonis, Reguli constantiam, & iustitiam Aristidis, Fabricij & Curij paupertatem, sapientiam Socratis, & Lælij clementiam, ac Cæsaris benignitatem requiramus. Veruntamen ne quicquam nobis ad benè beatéque viuendum desit, repetita illa vetere philosophia, ac verè noua, cuius autor Christus est, vtpote sanctissima, in societatem & tutelam nostram omninò ascita, animorum nostrorum morbos, sumpta inde quoad fieri potest medela, curare debemus. Etsi enim variè de bonorum & malorum finibus ab ipsis philosophis disceptatum sit, multa tamen ex eorum scriptis ad rem nostram pertinentia excerpi possunt: nec est cur vereamur dum ea legimus & intuemur, in errorem aliquem dilabamur, cùm religionis Christianæ doctores iampridem sapientiæ cribro bonum à malo, veluti triticum à lolio secreuerint. Hac verò admiratione vel meditatione potius, quantum boni consecutus sim, dici non posset, beatissime pater. Nam dum à Paulo pontifice in carcere & compedibus detinerer, dumque & amissam libertatem flerem, & eas facultates mihi vi ablatas lamentarer, quas mea industria, meis pecunijs in vrbe pepereram, Pij pontificis beneficentia adiutus, tandem benignitate Dei & philosophiæ gratia animum à perturbationibus & sensibus, ad dignitatem sui ipsius reuocans, ita apposité mecum philosophatus sum, quemadmodũ in libello meo scriptum apparet:

quem quidem ideo sanctitati tuæ dedicaui, quod & summus philosophus es, & eius vicarius, meritò certè, qui nos nō verbis tantùm, vt vani philosophi solent, sed doctrina & exemplo instruxit: vnde falsum à vero bono seiungeremus, quò & in vita felices, & in morte beati æuo frueremur sempiterno. Tum sic mecum locutus est mei consolandi causa Rhodoricus Calagoritanus Episcopus, arcis Romanæ præfectus, vir certè bonus & doctus, in illa nostra prima calamitate, quæ profectò secunda causa fuit: imbecillium namque animorum est, eos semper velle persequi & maleficio opprimere, ne ad vindictam respirent, quos insigni aliqua iniuria & calamitate affecere.

BAP.

BAP. PLATINAE DE FALSO ET VERO BONO DIALOGVS.

Rhodoricus, Platina.

QVid agis Platina? quid est quòd ita mœstus & abiectus iaces? PLA: Quid agam quçris? Quasi nescias ab eo agi nil posse, qui omni actione humana priuatus est, nisi fortè actionem existimas, lugere ac mœrore affici: quibus perturbationibus nil certè inesse video, quod vel eum qui luget, vel eos quorum id causa fit, iuuare posfit, cùm omnis vera actio exercitatioq; humana, finem sibi aliquem vsui hominum accommodatum præscribat: quam ob rem quærendum fuit potius cur non agerem, quàm quid agerem. RHO. Siccine te abijcis Platina? sic à re ipso discedis, vt nullum tibi in fortitudine & constantia præsidium colloces? secùs mihi tecum profectò loquẽdum est, quàm cum homine agresti & indocto: illum vtpote minus docilem, quibus possem verbis consolarer: te verò non admonebo solùm, sed etiam reprehendam, ne teipsum ob tantulam miseriam prosternas, & deijcias. Quid egisti quæso in vita, si neq; doctrina, neq; experientia humanos casus æquo animo ferre didicisti? veniat tibi in mentem, quot homines in vita fuere qui maiorem quàm tu, passi sunt calamitatem. Omitto reliqua miseriarum genera, quæ turmatim, vt Hesiodus poeta scribit, homines quotidie inuadũt. Ad captiuitatem venio, de qua in præsentia nobis est sermo. Quot inquam homines vel nobilitate generis, vel magnitudine imperij, vel diuitiarum & patriæ splendore, vel eruditione & doctrina, vel rerum gestarum gloria, vel sanitate vitæ præcellentes, molestiam carceris perpessi sunt? Crœsus ille Lydorum rex, qui templa oraculorum omnium, quæ tum fuere, multis ac magnis muneribus ornauit, quiq; in lateres aurum & argentum fudit, à Cyro Persarum rege bello captus, quod reliquum ætatis superfuit, in seruitute vixit. Exulauit autem apud Epaminundã Thebanum Philippus Magni Alexandri pater. Perijt in carcere Pausanias Lacedæmoniorũ rex. Seruiuit barbaris Aesopus fabulator ille è Phrygia. Sunt qui affirment eandẽ quoque fortem & Platonem philosophorum principem subijsse. Sumpto veneno Socrates in carcere vitam finiuit. Cruciatus omnes & pœnas M. Regulus à Carthaginensibus captus, & in vincula coniectus, constanti animo tulit. Venditus à fratribus Iosephus, cùm Pharaoni aliquandiu seruiuisset, in vincula ob suspicionem stupri conijcitur. Et ne sanctorum nouæ legis exempla declinemus, addo Petrum, addo Paulum, addo Iohannem Baptistam, innumerabilesq; alios, qui martyrij coronam, aut in ipsis vinculis, aut è carcere educti subiere. Nõ dico quot reges hodie, quot principes in vnoquoque genere virtutis præstantes viri, áut vinculis seruiant, aut extrema quæq; in carcere patiantur. Trahit secum Turcus iste, qui nostra ætate ferro ac flamma Christianum nomen euasit, multis catenis & compedibus reuinctos, quos prælio, fraude, vi, in direptione vrbium cepit: modò eos intelligat, vel disciplina rei militaris, vel vetustate generis, vel regnandi, aut imperandi autoritate apud suos multum valuisse. Nouos autẽ cruciatus, nouas pœnas reticeo, quas barbarus ille sæuus & truculentus quotidie excogitat, ad explendam crudelitatis sitim, qua certè iamdiu in sanguinem Christianorum exarsit. Præterea verò quot sunt in hac atque item in reliquis Italiæ vrbibus, qui & teteriore & fœdiore quàm tu, carcere detinentur? Desino commemorare, quos illi plerũque custodes habeant, quàm asperos, quàm immites, quàm crudeles. Horũ tibi nihil adhuc contigit. Nam locus iste in quo nunc resides, nullam habet carceris formam, egregiè cameratus est. Vides orientem solem, vides occidentem, vides septentrionem, & quoquò te verteris, libertatis potius quàm captiuitatis facies, si verum fateri vis, tibi sese offert. PLA. Illud Terentij vna re dictum, multis certè accommodari potest: Facilè omnes cùm valemus, recta consilia ægrotis damus: reliquum consultò prætereo, ne videar tuæ virtuti & constantiæ diffidere: eò enim ætatis rectè & honestè agendo deuenisti, vt iam nauigare in portu merito tuo dici possis: ad me redeo. Collegisti tu quidem memoriter multorum exempla, qui eadẽ calamitate, qua ego, ac maiore fortasse

vexati fuere. Sed istud ad rem nihil, pace tua loquar: cõsolari me certè hac ratione instituéras, quod cõtrà accidit. Neq; enim amaritudine amaritudo fugatur, sed dulcedine: vt nigrum albo, à cõtrarijs opprimuntur, vt in acie milites solét, qui facto globo, aduersariorum impetũ frequenter sustinent: quòd si ab ordine discesserint, oppressi statim in fuga concidunt. Alia tibi inueniéda fuit via, qua me cõsolarere, hanc medicinam non admitto. RHO. Vulnus hoc tuũ altiùs insedit quàm putaram, si hoc pharmacum nil proderit, tibi certè maiora præstabunt remedia. Legisti credo libros Ciceronis de philosophia, refertos exemplis eorum, qui forti ac constanti animo, patriæ, parétum, filiorum, coniugum, fratrum morté & interitũ æquo animo tulere, quiq; fortunarum, dignitatum, honorum amißioné tanti fecere, quanti maximè à bonis & constantibus viris fieri debet: hos tanquam fortißimos athletas cõtra humanos casus crebrò in certamen vocat Cicero, vt istorũ exemplo & virtute eorum animi ad fortitudiné excitentur, qui aliquo incommodo afflictati sunt: quod certè nõ faceret vir ille acutißimus, si vt paulò antè dixisti, calamitosorum exempla nõ leuirent eorũ miserias, sed augerent, qui aliqua insigni calamitate premuntur. Quid est enim adeò rationis & cõstantiæ expers, cui nõ moueantur affectus, quos Græci ta pathi vocant, vbi vel cõstanter aliquid vel iustè, vel modestè, vel prudenter factum intelligunt? Leguntur in gymnasijs poemata, leguntur historiæ, leguntur orationes, vt adolescentium animi pulchritudine honesti, quę quidem ex aliorum rectè factis elicitur, ad virtutem & laudem excitentur. Tanti nimirum Alexandrum fecisse lectionem Homeri ex Plutarcho nouimus, quem in manibus crebrò habebat, vt Dario regno ac vita spoliato, dũ eius deliciæ spoliorum nomine attrectarentur, cistella pretiosißima ac pulcherrima in medium sit delata: qua visa, cùm qui aderát principes ad seruandas smaragdos, iaspidas, sapphiros dicerent esse accommodatam, responderit rex ille præstantißimus, nil in eam cõmodiùs, & honestiùs quàm Iliadem, Ephodiõtis Aretis, id est, commeatum virtutis, vt ipse appellabat, reponi posse. Inde enim multa percipiebat, quæ bellicam virtuté adiuuarent, cùm Achillis, Hectoris, Nestoris, Vlyßis, Agamemnonis cæterorumque heroum res fortißimè ac sapientißimè gestas, ad imitandum legeret. Canere siquidé fidibus carmina ipsa in bello poetæ solebant, quò animos militum audita maiorum laude, ad benè de patria promerendum adhortarentur. Idem de annalibus & historia licet dicere: quæ adeò conscripta est, & in ærario diligenter asseruata, vt haberét reges & populi, vnde calcaria ad virtutem sumerent, ne æstu, ne frigore, ne vigilia, ne fame, ne siti perterriti, rebus suis publicis in maximis periculis deessent. Quem animum quæso non excitat ad virtutem fortitudo Romuli? religio Numę Pompilij? audientia Bruti illius, qui Tarquinium ab vrbe expulit? modestia Camilli? Quinti Mutij charitas erga patriam? continentia M. Curij? parsimonia Fabricij? Fabij Maximi perseuerantia? Pauli illius patientia, qui duos consulares filios continuatis propè funeribus sine lachrymis & gemitu extulit? M. Catonis seueritas? M. Reguli constantia? P. Scipionis integritas & modestia? nobis profectò adhuc pueris memini dum ista in scholis legerentur, animos ad laudem vehementer incédi, cùm hunc filiorum morté constanter, illum fortiter pro repub. periculum, alium patiéter carcerem, vincula, cruciatus omnes honesti causa tulisse audiebam, quæ concitatio adeò menti meæ insedit, vt crebrò quantum professio mea patitur, historias repetam & legam. Neq; enim prophana studia theologicis & sacris sunt præferenda, cùm nil excogitari poßit ad benè beateq; viuendum, quod non in his, vtpote diuinitus scriptis, huberiùs & meliùs quàm in illis inueniatur. Lautus siquidem cibus est, qui ex lectione sacrarum literarum percipitur, siue humanas res, siue diuinas contemplari velis: sed in studijs fit, vt in cibo solet: Delectatur enim gustus epularum varietate: vnde pro fecunda mensa gentilium studia mihi interdum apponi non recuso, vt varietate delectetur, & recreetur animus. Verùm auté laudationes, quas Græci epitaphius logus, nos non ineptè funebres orationes appellabimus, ad hoc inuentę sunt, vt & hi qui fortiter aliquid & constanter in vita egissent pro patria, pro liberis, pro parentibus, meritam laudem apud posteros consequerentur: & ij qui adhuc in stadio & theatro relicti essent, æmulatione gloriæ excitati, nullum in vita pro honesto & recto laborem ac periculum recusarent. Leguntur & crebrò quidem à viris religioni deditis vitæ sanctorum patrum, leguntur actus apostolorum, leguntur martyrum res gestæ. Quibus fit, vt plerique dum eorum vitam & mores imitari student, quorum anteactam vitam cum admiratione legũt, in sanctos referri mereantur. Alius deligit sibi quem imitetur

Pau-

Paulum, alius Petrũ, alius Hieronymũ, alius Augustinũ, alius Ambrosium, multi Franciscũ: nec desunt qui inediã, sitim, frigora, æstus, calumnias, cruciatus, tormenta, mortem deniq;, quamuis asperã, constanti animo sint subituri, ne ab eius institutis & præceptis discedant, quem tantopere amant & sequuntur. Hæc fieri ab hominibus sine mente diuina vt credam, certè adduci nullo modo possum. Res enim quę sine ratione & Dei nutu instituuntur, vtpote fragiles & caducæ, citò euanescant & intereant necesse est. Quare si sapis Platina, & si non omninò ob vnam hanc vel leuissimam plagam à sede rationis consternatus es, confiteare oportet, exempla ipsa ad persuadendum valere plurimum. Quòd si secùs egeris, imbecillem te atque infracti animi prædicabo, qui sic abiectè sensum gustus ob tantulam ægritudinem amiseris. Agè, excita animum, & mẽtem à sensibus reuoca, ne tibi dici possit, Salmati, da spolia sine sudore & sanguine. PLA. Acer profectò es ad persuadendum Rhodorice: ita enim instas & vrges, vt quò me vertã nesciam. Vnus aliquis mihi certè videris ex his, qui nuper ex gymnasijs dialecticorum & rhetoricorum prodeuntes, eruditionis & audaciæ pleni, acutè nimiùm de rebus propositis differunt & persuadent. In te quidem & doctrinam & singularem video sapientiam esse, qui ita aptè, distinctè & acute ad persuadendum locutus es: quare fit, vt tibi rerum etiam humanarum nõ ignaro & debeam & velim credere. RHO. Fugere quidem istud est, non verum fateri. Tuam hãc technam optimè noui. Demulcere mihi aures laudibus instituisti, quò tibi faciliùs hanc confessionẽ euadere liceat. hirudo sum, non effugies, nisi priùs hoc tibi persuasum apertè intellexero. Ironia illa certè fuerit, nõ confessio. quid taces? PLA. Iube hos quiescere qui eiulant, qui flent, qui lamentantur. Hoc vnum ad culmen nostræ miseriæ deerat, vt hos miseros & ęrumnosos socios mihi adderetis. RHO. Sentis tu contrà ac reliqui solent. Nam qui aliqua in calamitate sunt constituti, eam certè leuiùs ferre dicuntur, si doloris socios habuerint. PLA. Mallem herclè solus esse, quàm cum hominibus calamitosis & indoctis eadem miseria premi. Neque enim hi me propter inscitiam, neq; ego hos vicissim propter dolorem consolari possum. RHO. Mitte tandem has querelas, atque agè dic quod rogo, si fessus es, recumbe paululum in dexteram. PLA. Quid ego in dexteram recumbam? qui siue dexter, siue sinister, siue pronus, siue supinus iaceam, hac compedum molestia continuò crucior. Satis nimirum vobis esse debebat, comprehensum in carcerem trahere, & non me, qui mihi ac septuaginta socijs meis illatam à Paulo pontifice iniuriam questus sum, tanquam proditorem, crassatorem, furem, latronem, grauissimis etiam cõpedibus reuincire. Putastis credo me alterũ Dædalum esse, qui sumptis alis ex hac celsa & munitissimã turri in terram libertatis causa deuolarem. RHO. Non vlla profectò alia causa est, quare huius nobilissimæ arcis præsidium mihi commissum doleam, nisi quòd & homines in carcerem trudere, & eosdem pontificis mandato plerumque vinculis & compedibus vincire cogor, quod certè ab ætate & professione mea alienum est. Multis enim prodesse & neminem lædete, meum semper fuit institutum. quare & tibi & mihi, quod summa potestas imperat, æquè ferẽdum est. Sed propediẽ hac molestia, nisi verò aliud mihi fuerit imperatum, te liberabo. PLA. Tum demum hoc fiet credo, vbi crura circunquaque exederit moles ista grauissima. RHO. Ah Platina humanitati & pontificis clementiæ diffidere videris. Desine malè sperare, & eò tandem reuertere vnde nostra defluxit oratio. PLA. Ne te diutius morer, tua ista ampla & magnifica exemplorum positio, nobilium Gallorum ferculis, pauperum maximè mihi videntur esse similima: vt enim in illis sola magnificentiæ & liberalitatis species apparet: sic & his nihil mihi præter inanem verborum pompam inesse videtur. Suadent hæc quidem aliquantulum, sed non mouent. RHO. Videbar ego anteà & vultu & verbis ironicè loqui. Sed quæ, rogo, fuit causa cur serùs ac sentires, loquerere? Leuis nimirum atque inconstantis viri est, quę paulò antè affirmaueris, mutata sententia refellere. PLA. Censent eum sanum esse, qui in mœrore ac luctu vitam degit: vt enim corpus inæqualitate & superfluitate humorum, febribus quatitur: sic animus perturbationum multitudine à sede plerumque sua dimouetur. RHO. In hoc mihi sapere potius, quàm desipere videris, quòd ea quę dico, nisi placeant, vt vnus aliquis è schola Philosophorum, appositè nimiùm cõfutas: quod fieri profectò nullo modo posset, nisi mente & animo consisteres. PLA. Indignantium mos est, rectè dicta peruerse ac stolidè dictis, quasi *vatis cuiusdam, miscere. Videmus pueros, videmus insanos, sententias, & eas quidẽ præclaras, nonnunquam efferre. RHO. Non negauerim ego quidem

*veris quibusdam.

istud persæpè accidere, sed coniungere sequentia antecedentibus, & quædam refellere, quædam approbare, non dementis certè, sed benè sani est proprium. Verùm hæc tandem omittamus. Agè dic, quare aliter ac sentiebas, in meã sententiam venire te dixeris? PLA. Eam siquidem molestiam percipiebam eiulatu istorum & cruciatu compedum, vt neque docentem, neq; admonentem patienter satis audire possem. Demum verò me recreasti, quòd hos iusseris tacere, quodque etiam mihi spem dederis, te propediem his compedibus me soluturum. RHO. Mollis nimium & delicatus es Platina, qui rebus aduersis sic frangeris: sed illa, vt video, indiges medicina, quam ego bonos imitatus medicos grauioribus ægritudinibus adhibere soleo. Hæc si nihil proderit, te statim missum faciam. PLA. Quale sit istud antidotum, audire cupio: illud, nisi amarum fuerit & stomachum faciat, bibere profectò non recusabo. RHO. Quasi verò & stomachus & aluus dilui possint, nisi contrarium quoddam ingeratur, quò pituita quæ intestinis adhæret, inde auellatur. Vt enim pudor petulantiæ, pudicitia stupro, fides fraudationi, pietas sceleri, constantia furori, honestas turpitudini, continentia libidini, æquitas iniquitati, temperantia luxuriæ, fortitudo ignauiæ, prudentia temeritati, copia egestati, mens sana amentiæ, bona spes desperationi rerum omnium opponitur, sic bona ratio falsæ opinioni aduersatur. quæ quidem tibi nõ mediocriter ęgrotanti pro medicina adhibebitur, si rectè admonenti parere nõ recusaueris. PLA. Sine me colligam aliquantulum, & animum ac corpus ad audiendum disponam. Integere etiam pedes satius est, ne frigore a docilitate remouear: tu dicis, & ego interim mẽtum demulcebo, quò mens sit ad audiendum pronior: barba enim insuetis potissimùm nescio quid molestiæ affert, nisi crebrò fuerit demulsa & attrectata. RHO. Coget me certè hæc tua attẽtio longiùs fortasse progredi quàm institueram, si in ea te (vt par est) perseuerare intellexero. Primùm hoc confiteare oportet, Deum ipsum ita creasse hominem ad imaginẽ & similitudinẽ suam, vt meritò à Græcis mycrocosmos, à Latinis verò paruus sit mundus appellatus: in eo enim sphæræ multæ sunt, inest mens, quæ ad similitudinem illius qui hunc mundi globum regit, subiectum mouet. Verùm hãc philosophandi rationẽ, vtpote minus Christianã, prætermittamus. Hominem cõstare ex materia & forma nõ ignoras. Omitto item materiã illam primã, quam Aristoteles tanquam chimærã quandam proponit. Ex quatuor autẽ elementis cõpositum hominem, tum demum esse & viuere dicimus, vbi ei addita est forma & indita, ad cuius integritatem quinta profectò illa essentia necessaria est, quã endelichian ille, nos verò intellectum continuò mouentẽ debemus appellare. quatuor illa sunt nobis certè cum brutis omnibus cõmunia: hoc verò solo quo intelligimus, ratiocinamur, progressus & antecessiones rerum nõ ignoramus, ab eisdẽ differimus: essentijs separatis, quantum nobis per imbecillitatẽ humanæ naturæ licet, persimiles. Discurrit enim mens ista mira celeritate (animantium duntaxat datum) per elementa omnia, per superiores circulos: & adeò est intelligendi auida, qualia sint quæ in mundo habentur, vt Dei etiam ipsius qui à nobis omninò comprehendi non potest, rationem & magnitudinem audacter nimium inuestigare conetur. Nullam disciplinarum relinquit intactam: nõn grammaticam reliquarum doctrinarum fundamentum: non dialecticam, qua verum à falso discernimus: non rhetoricam, vnde rationem persuadendi ec dissuadendi sumimus: nõ arithmeticam, ad reliqua mathemata gradum perneceſsarium: non geometriam, ad distinguenda climata, dimensurandumque hoc immensum terrarum spatium; non inutiliter inuentam: non musicam, cuius harmonia corda hominum demulcentur: nõ astrologiam, qua cœlos scandimus. De his disciplinis ita differit, vt verum à falso, congruum ab incongruo acutisimè separet: falli, decipi, errare circa earum cognitionem, turpe ac dedecus existimat: proinde die ac nocte inuigilat, ne in errorem aliquem inscitia dilabatur. quos videt hominum in his præcellere, eos, vtpote diuinæ essentiæ magis similes ac propinquos, diligit & imitatur. Ignorantiam & stultitiam, tanquam duo magna præcipitia, studiosissimè vitat. Versari in cognitione rerum maximarum & admirabilium, quibus tanquam gradibus perneceſsarijs, seipsam postea intelligat, summum bonũ esse existimat. Fieri enim nullo modo potest, vt quis sui ipsius perfectam rationem habeat & cognitionem, nisi per disciplinas, tanquam humanæ cæcitatis expiatrices, discurrerit. Inde quippe ad sui ipsius cognitionem conuersa mens, cæcitatis latebras faciliùs explorat. Neque velim existimes id vno tantùm actu fieri: Habitus enim, vt Aristoteli placet, & frequentatis actibus comparantur. Ad hoc namque sæpius reuer-

Hæc superflua apparent.

reuertitur, & quasi apum diligentiam & solicitudinem imitata, inde ad cellulam suam recétem primò & inornatam, flosculos, quos passim ex florido illo atq; amœnissimo doctrinarum campo decerpsit, secum defert, eosque ita aptè collocat, vt deinceps speciem simul cú iucunditate præ se ferant. Neq; antè cœpto desistit, si generosa est, quàm viderit domicilium in quo habitat, fugatis vitiorum sordibus, virtutum omniū pulchritudine redimitum: tunc quiescit, tunc parto vt formicæ solent, sæuientibus etiam vitiorum procellis, cum securitate & quiete fruitur: labores, vigilias, æstus, solicitudines, quibus ferè tãqnam instrumentis tantam felicitatem adepta est, delicias quasdam putat. Pro iustitia, temperantiā, fortitudine, modestia, nullum laborem recusat. In his verò dum se exercet multos iuuando, neminem lædendo, incommoda pro vtili & honesto fortiter patiendo, modum in rebus seruando, libidines coercendo, vitam sibi beatam putat, otium & inertiam tanquam pernitiem humani generis deuitat: docet, admonet, castigat, reprehendit, neminem errare, quantum in se est, patitur. Si quem videt dolore, inopia, timore, solicitudine, vana spe circunuentum, eundem consolatur, iuuat, & in viam rectam deducit. Regibus, principibus, nationibus, populis, ciuitatibus ius fasq; præscribit. Respublicas in ordines inter sese conuenientes distinguit. Domos vni matronæ & patrifamilias committit, quæ deinceps propagatæ, vicos in vrbe faciant. Affinitates, cõnubiaque proponit, quibus ciuitas in vnum corpus tandem redigatur, & ad externam vim propulsandam, & ad bellum his inferendum à quibus fuerint iniuria lacessiti: & ne in tanta concitatione animorum contra æquitatem aliquid fieret, ius feciale conscripsit, quo admonemur & docemur, pro rebus repetitis & non redditis bellum hostibus inferre. Seruare item aduersus hostes modum quendam admonet. Clientelas, hospitia, sodalitates, amicitias optima ciuitatum vincula cõmendat. Quid plura? conatur profectò quoad fieri potest, vt idem ordo, eademq; iustitia, & constantia in terris seruetur, quam esse apud superos contemplatione & sapientia nouit. Hæc itaque Platina, & plura alia cùm vides ab hominibus, sapientibus potissimùm, ad benè beateque viuendum esse excogitata & inuenta, ratione ne, an temeritate factum dices? P LA. Ratione profectò: seruari enim tanta decentia in rebus humanis sine mente & consilio, nullo modo potest. R H O. Rectè sanè. Cùm igitur mens hominis benè instituta, tot acies, tot oppida, tot præsidia contra ignorantiæ & vitiorum omnium arma & machinas, fortiter ac constanter expugnauerit, ab eadē ne vnam vel minimam quidem perturbationum quæ in vita accidũt, vinci posse abnues? P L A. Minimè. R H O. Ergo & tu si non omninò te deseris, sique teipso vti voles, hunc dolorem quem ex carcere percipis, ratione & consilio perfacilè mitigabis. P L A. Eò certè me tua dicendi copia perduxisti, vt quæ affirmes & cõprobes, tibi negare nõ ausim: sed vnum velim cõsideres, animos nostros rudes adhuc & indoctos, omnes disciplinas planè arduas, faciliùs discēdo percurrere, quàm vitiorũ labem & perturbationũ agmina à seipsis dimouere: id vel in multis mea quidē sententia videre licet, qui etsi docti & eruditi sunt, tamē cupiditatum nexibus irretiti, vitam agunt intemperantē & flagitiosam. R H O. Hoc quod dicis, rationi certè consentaneũ esse videtur: faciliùs siquidē à familiari inimico (vt aiunt) quàm ab externo superamur. Vnà enim cum homine vitiorum & cupiditatũ semina nascuntur, crescuntq; indies, & augentur magis, nisi fuerint ratione cognitionis suppressa, quæ (vt anteà dixi) magno studio & longà exercitatione comparatur. Neq; certè vllam aliam ob causam doctrinæ inuentæ sunt, nisi vt his labe omni expiati animi, æuo fruantur sempiterno. Vt enim strenui imperatoris est, videre priùs, qua in re potissimùm ab hoste lædi possit, ne ab eodem dum manus conferitur, meatus opprimatur: sic boni ac docti viri proprium est, vigilare continuò, ne in culpā aliquam vitiorum illecebris dilabatur, vt Herculē virum fortem, ac constantem fecisse legimus, qui vno exciso lerneæ beluæ capite, aliud statim aggrediebať, ne si quid de virtute, timore, vel ignauia remisisset, à tanta ac tam immani hydra absumeretur. Quòd si qui docti videnť, vt ais, qui flagitiose ac intemperanter viuant, eos ego non doctos, sed fures ac latrones appellabo, qui rei accommodatæ vsum longè aliter percipiant, quàm fruendum ac vtendum acceperant. quæ enim doctrina potest esse in his, qui nullũ scientiæ apud se locum reliquere? Castos amat, & sanctos musa (vt ait ille) poetas. Præterea duo cõtraria in eodē esse subiecto nullo modo possunt: quare nec auarum ego, nec libidinosum, nec furibundũ, nec turpitudinib. omnibus & dedecori seruiētem, sapientē vnquam aut doctũ appellabo, cùm nihil sit tam contrariũ virtuti,

quàm vitiositas ipsa. Iuuenes ait Aristoteles, non esse idoneos auditores philosophiæ moralis, quòd hi ob ætatem magis æstuent cupiditatum procellis, quibus certè vetamur earum rerum cognitionem habere, quæ ad virtutem ducunt. Coercendæ siquidem libidines sunt, refrenanda auaritia, & cæteræ animi labes expellendæ, si boni & docti, quæ duo simul conspirarunt, haberi volumus. Vnde Maro poeta bonũ pro docto, non incongruè posuit Egloga V.

Cur non Mopse, boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter consedimus vlmos?

PLA. Venio ego in hanc sententiam pedibus & manibus, sed id mihi mirum videtur, quòd acutè disserant, aptè loquantur, non incongruè philosophentur, si docti non sunt. RHO. Eadem ratione doctas appellabis picas, psittacos, monedulas, quòd interdum humanam vocem imitatæ, appositè aliquid exprimant. PLA. Habentur tamen hi apud vulgum in pretio. RHO. Quid? nónne equi, asini, & cætera iumenta apud vulgum in pretio sunt? PLA. Minimè verò eadem ratione. Hos enim veneratur, hos ad summos honores & magistratus prouehit, hos muneribus, hos donis afficit. RHO. Quod imperitum vulgus facit, ferendum potius quàm laudandum censeo. Quid, si tibi ostendero ætate nostra ignauos & rudes, non bonos & eruditos, in pretio esse? Vacet honor, vacet alicuius dignitatis locus, quis sufficitur? Leno, nebulo, adulator, parasitus, delator, sicarius, crassator, fur, sacrilegus, & qui propè nihil habet hominis in se, præter materiam, & eam quidem satis rudem. Boni verò, prudentes, docti, eruditi, ac rerum humanarum non ignari, tanquam manci & inutiles omittuntur. PLA. Plerumque etiam videmus bonos in imperio alijs præesse, ne dicas eruditos semper excludi. RHO. Id si interdum fit, non per se certè, sed per accidens (vt aiunt philosophi) contingit. Verùm prætermittamus tandem queri hanc communem vbique gentium calamitatem, existimemusque viros sapientes, etiamsi nullo honore ac præmio fuerint affecti, beatos & felices esse. Sola enim virtus (vt Stoicis placet) ex sese ad benè beatéque viuendum sat est. Nam qui virtutem adeptus est, ei certè ad summam felicitatem deesse nil potest. PLA. Hoc tamen Peripateticis non placet, qui nil præclarum ab eo fieri posse ostendunt, cui ad magnificentiam & liberalitatem facultates & copiæ desunt. RHO. Sentio & ego cum illis, si ad felicitatem ciuilem respicis: loquebamur sanè, si benè meministi, de homine sapiente & perfecto, cuius certè tota felicitas in contemplatione rerum occultarum & admirabilium reposita est. PLA. Quid? iste sapiens, num comedit, num vestibus & latibulis ad frigora æstusque vitandos indiget? Omitto quæ ad speciem & ornatum sunt pernecessaria, vt argentum, aurum, egregiam librorum vtensiliumque omnium supellectilem. RHO. Hæc profectò eò faciliùs à sapiente comparantur, quòd paucis minimisque contentus est. PLA. Facis tu quidem hunc hominem à mendico nihil differre. RHO. In vno tantùm differunt, quòd hic coactus, ille libens, ostiatim, etiamsi oportuerit, panem mendicat. PLA. Non vtique hoc liberi hominis officium esse puto, cùm sine rubore & dedecore fieri nõ possit. RHO. Imò liberrimi, qui extrema quæq; pati maulult, quàm delicijs aliorũ iniuria partis affluere. PLA. Quasi verò facultates cõparari non possint iustè & honestè. RHO. Difficile hoc quidẽ est, & vnũ ex his quæ fieri posse vix puto: bilancẽ semper in manibus habere oportet, & diligenter attendere, ne examen in hanc magis quàm in illam partẽ flectatur: quod quidem fieri cupiditates nostræ nõ sinunt. Sumus enim fatò nescio quo ad rem auidi, & ita accuratè diuitijs studemus, ac si annos Mathusalẽ victuri essemus. Hinc sæpe rapinæ, hinc latrocinia, hinc sacrilegia, hinc peculatus, & infinita mala nascanẽ oportet. Quare vir sapiẽs, & benè naturâ institutus, has tanquã improbissimas dominas dedecoris & turpitudinis declinat, adhæretq; innocẽtissimæ ac sanctissimæ paupertati, cuius adminiculo adiutus, otio & ingenio suo liberrimè fruitur. PLA. Non abhorrent à vero quæ dicis: quid alijs cõtingat nescio, sed hoc vsu euenire mihi solet, vt facilè ab omni studio & cogitatione retrahar, vbi me paupertate & inopia circunuentũ video. RHO. Hoc est signũ ægrotantis animi, & virtutis antidoto nondũ benè purgati: deesse tibi ꝓfectò nil potest Platina, si munerib. è natura datis vti volueris, & si diligẽter cõsideraueris, vnde in lucẽ veneris, & quò tibi redeũdum decurso vitæ tuę spacio. Nudũ primò natura te ꝓduxit. Huic tuo corpusculo animum

Deus &

Deus & mentē indidit,qua tibi ad virtutē parares oīa. In lucē prodiēs,lacte primò,mox pane fuisti cōtentus.Vita qua fruimur,breuis est,& quidā quasi somnus.Moriendū est postremò,vt depositū reddamus:nec timendum est,quòd euitare nō posſis. Tam stultum est,vt ait Bassus,mortē timere,quàm senectutē: vt enim senectus adolescētiam sequit,ita mors senectutē:quanquam si verū intueri volumus,nō mortē timemus,sed cogitationē mortis ipsius.Plus enim mali est in opinione quàm in re. Vera quidē ex parte Epicuri sentētia est,qui affirmabat se parū admodū doloris in illo extremo halitu videre:quòd si quis esset,breuitate ipsa fieri leniorē: diuturnus eñ esse dolor nō potest, qui magnus est:quòd si quis dolor inest,facillimè tollit,si benè mori didicerimus.Benè aūt moritur,qui in vita philosophat.Tota eñ philosophorū vita, vt ait Cicero, cōmentatio mortis est:nam quid aliud agimus,cùm à voluptate,id est,à corpore & omni negotio segregamus animū? quid inquā tum agimus, nisi animū ad seipsum aduocamus, secum esse cogimus, longeq; à corpore abducimus? Secernere aūt à corpore animum,nil aliud est,quàm emori discere. Quæ causa igitur est,si principiū,si mediū,si finē humanæ vitæ inspexeris,cui paupertatē detestando diuitias quæras? quasi verò comparandū viaticum sit, quo posteà apud inferos nobis sit vtendū:stolidum siquidē humanū genus est,& brutis animantibus hac in re deterius. Naturæ eñ illa sese committunt,& eo cōtenta sunt quod dies quęq; suggerit. Non negauerim ego hominib. longè aliter viuendū esse quàm brutis,quippe quibus à natura alia viuendi ratio inest.Sed hæc immēsa habēdi cupiditas,humani generis hostis acerrima,omninò certè reijciēda & detestanda est. Comparari diuitiæ & opes nō possunt sine multorū iniuria: ex quo fit vt prouinciæ nonnunquā & ciuitates funditus deleantur,cùm ij rapere,illi quæ sua sunt reuocare conant. Non est igitur timēda paupertas.Nam qui ad naturā viuit, nunquā pauper est: qui ad opinionē, vt ait Seneca, nunquā diues.Natura eñ parū desiderat, opinio verò multū ac propè infinitū. Neq; enim pauper est qui paucis indiget, & paruo cōtentus est.Satis est aūt non algere,nō esurire,nō sitim vltra modū pati.Cibus parcus famem sedat,potio etiā diluta sitim extinguit,vestis frigus arcet,domus imbres,æstus, grandines,niues,ventosq; propulsat. PLA. Absit vt ego velim, nedū cupiā diuitias, cū aliorum iniuria partas. Semper certè hoc meū fuit institutum,manus abstinētes habere:atq; vtinam herclè sic me natura à reliquis vitijs retraxisset,quemadmodū hoc libēs & spontè deuito. Cupere aūt diuitias honestè & rectè partas, quibus posſis te ac tuos pascere,nō ita mihi videtur à ratiōe alienū. RHO. Si ad necesſitatē cupis,& nō ad affluentiam,laudo:sed vereor, ne eas tāquam voluptatum omnium ministras & adiutrices, desideres. PLA. Non,ita me deus amet. Ad quietem potius, & liberale otium diuitiùs cupio, quàm ad flagitium & dedecus. Hoc vel ex mea anteacta vita colligere potes, in qua sic vixi, vt nullum mihi insigne facinus asscribi posſit. Sed dic quæso, quare vereri te dixisti,ne ad voluptatem respicerem? RHO. Consentaneum est, eum qui ab vna perturbatione vincitur, ab alijs quoque superari posse. Ratio nimirum ad omnes affectus, diuersis tamen modis eadem est. Quòd si molestia carceris, qua vehementer cruciaris,quæque ad tempus est,leuare te non potest, multò minùs à voluptate retrahet, quæ eadem semper constansque habetur, in iuuentute præfertur. PLA. Exacerbasti profectò vulnus nostrum hac recordatione,cuius dolore eram aliquantulum tuo eleganti ac docto sermone leuatus. RHO. Vulnus appellas quod vix pellem perfricuit. PLA. Pellem inquis? Vtinam non etiam præcordia traiecisset. RHO. Cupio ex te audire, quid incommodi ex carcere patiaris. PLA. Libertatem amisi: qua quidē sublata, non video cur amplius in vita esse velim. RHO. Quam appellas libertatem? PLA. Potestatem eundi videlicet quò velis, & redeundi vnde digressus sis. RHO. Quid si hæc non libertas est, sed summa plerumque seruitus? Nónne itur ad stupra,ad furtum,ad incendia, ad rapinas,ad incestus,& ad cætera flagitia? Vtinam verò genus humanum catenis & compedibus tum reuinciretur, non videremus certè tot mala, quot indies cernimus. PLA. Itur etiam ad templa, ad phana, in forum,ad amicos officij causa:hoc si facere non liceret, non Deum certè,non sanctos ex mandato adoraremus, precaremurque: non amicis fraude & iniuria circunuentis subueniremus, non patriæ consulendo vel agēdo auxiliaremur: non ad affines,ad cognatos,ad parentes ex officio visendos proficisceremur, non publica & priuata negotia obiremus. RHO. Duplicē esse seriem rerum nō ignoras,mali & boni. Ad malū natura humana inclinata & prona est:si ad bonū itur,id ex mandato summi Dei & ratione fit.

Quare

Quare ad quod proniores natura sumus, cùm id maximè periculosum sit, ab eo magis minis & pœnis omnibus coercere debemus. Nam si secùs fieret, omnes profectò licentia deteriores essemus. PLA. Ex te audire cupio, quæ sit vera libertas. RHO. Sanctè ac iustè viuere, multis prodesse, neminem lædere: ea demum est vera libertas: hac verò quicunque est præditus, seruus vel captiuus dici nullo modo potest, etiamsi teterrimo carcere & grauibus catenis detineretur. Cupiditate enim & turpitudine non alia vi, libertate sua priuatur animus. Hinc illa certè perpetua concertatio inter hæc duo contraria oritur tanquam inter hostes acerrimos, cùm voluptas trahere in partes suas appetitum viribus omnibus nititur: contrà verò animus rationi benè consentaneus, eundem ad se reducere & emendare conatur. PLA. Sit ita sanè, vt dicis: multis tamen commodis priuatur ad benè viuendum, qui tanta miseria premitur. RHO. Quænã sunt ista cõmoda? PLA. Consuetudine & familiaritate amicorũ vti. RHO. Qui sunt autem quos amicos vocas? PLA. Qui æquè me diligant ac seipsos. RHO. Erras Platina, & quidem vehementer, si tales hac ætate habiturum te existimas: quis enim istorum fuit, quos tibi amicos putas, non dico qui sanguinem, sed qui vel minimam quidem fortunarum suarum partem pro tua salute spontè obtulerit? PLA. Non sit? de iniuria mihi à Paulo illata quæstus sum, redimere me tanquam bellò captum, aliorum pecunia debui. RHO. Est ita sanè, vt dicis, quod tua atque omnium literatorũ causa Pius secundus instituerat, hic doctorum omnium hostis rescidit & abrogauit, gloriæ Pij non minus quàm vtilitati tuæ aduersatus: sed quis istorum te inuisit? quis tibi ad victum & cultum corporis necessaria obtulit? PLA. Primum fieri, timor fortasse vetuit: Secundum tua munificentia & liberalitate eis præripuisti ne facerent. Omnia enim mihi ad traducendam vitam necessaria, abs te suggeruntur. RHO. Qualem eũ in grauissimis periculis futurum existimamus, qui vel leui timore ab officio remouetur? PLA. Nemo est enim qui vel in principijs huiuscemodi perturbationum non moueatur. Ad se verò vbi redijt homo, in officio, si verus est amicus, remanet. RHO. Ex hoc autem cernere licet, horum neminem tibi amicum esse, quòd neque ad se, neque ad te adhuc redierit nemo. Vtinam verò fuerint tibi non inimici. Vereor enim ne sui purgandi causa in te vnum fabam omnem cuderint. PLA. Quam fabam? Hoc solum deferre potuerũt, me acerbè nimium fortasse questum esse: id mihi vi ablatum, quod ego pecunijs & industria mea pepererã. Nullum insigne facinus mihi impingi potest, non furtum, non stuprum, non latrocinium, non incendium, non prophanatio templorum, non homicidium, non proditio. Hoc autem ita esse, ex mea anteactæ vita comprehendi potest. RHO. Res profectò perinde ac sunt, non semper accipiuntur. Hoc tamen vnum fateare oportet, amicũ te nullum habere. PLA. Fortasse. RHO. Quid fortasse? Orestis ne & Pyladis atque aliorum, quos poetæ & oratores laudibus in cælum tollunt, similem te amicum inuenturum existimas? Vera est illa Theophrasti certè sententia, qui præposterè officia permisceri ab his censet, qui cùm amauerint iudicant, & non amant eùm iudicauerint. Hoc enim sapientis est proprium, qui etiam se ipso contentus esse potest, non vt amico carere velit: sed si id acciderit, ferre æquo animo sciat & possit. Neque mea quidem sententia audiendus est Epicurus, qui nil boni obijcit, quòd dicat sapientem se ipso contentum. Scipionis & Lelij amicitiam laudo, non eorum beneuolentiam, quæ cum fortuna stat & cadit. PLA. Nollem ego tam obstinatos amicos. RHO. Vtinam quidem inuenias, qui pro libertate tua quadrantem, nolo dicere aureum nummum, pollicerentur: diffugere omnes passim, vt vides, qui te in carcerem coniectum intelligunt: & quos amicos putabas, ingens circa te solitudo indicat. Quid, quòd ne nomen tuum quidẽ efferre audent, ac si Dianæ Ephesiæ templum incendisses? PLA. Mihi tamen est periucundum eorum consuetudine frui: loquimur simul ad voluptatem & vtilitatẽ multa: de rebus præterea quæ quisq; legerit, audierit, commentus fuerit, in mediũ veri inueniendi gratia, confert. RHO. Si docti, si prudentes, si boni, fateor eorum consuetudinem tibi iucundam videri. Verùm hæc rara est auis, nigroq; (vt ait poeta) simillima cigno. Pauci ætate nostra sapientiæ student, quòd eam nullo in pretio esse vident. Prudentiam verò & probitatẽ tanquam duo grauissima paupertatis ergastula deuitant, quòd cernant diuitias, honores, imperia, magistratus, potestati improborum & imprudentium subijci. PLA. In omni quidem virtutum præclarissimarum serie (vt video) paucos bonos reperies: pauci sunt iusti, pauci constantes, pauci continentes, pauci prudentes, pauci sapientes ac docti.

docti. RHO. Paucos vocas?imò fermè nulli sunt. Quis enim omnium est, qui vel ex alieno rapere, vel voluptate & libidinibus frui non gaudeat? Quis item adeò fortis & prudens est, qui non aliquando timiditate & imprudentia de gradu deijciatur? Quis postremò est ita laborum & vigiliarum patiens, vt reiectis voluptatibus, omni velit doctrinam & sapientiam solicitudine ac studio complecti? PLA. Vnde istud dic quæso? RHO. Duæ nobis de ratione viuendi deliberantibus viæ offeruntur: quarum altera ad voluptatem, altera ad virtutem ducit. Prima verò lata est & prona, voluptatumq; omnium illecebris vndequaque septa, cuius finis, humani generis calamitas & pernicies est. Eò namq; maxima pars hominũ deuoluitur, cupiditatibus & libidinibus allecta, quibus inesse vltimum bonorum omnium finem existimat. Hinc infinita mala nascantur oportet: rapinæ, vt habeant ad voluptatem instrumenta: stupra, incestus, adulteria, ne titillatione libidinis careant: fraudes, periuria, doli, proditiones, calumniæ, maledicentię, vt indolentia careant: stultitia, timiditas, iniuria, malitia, ne quid eis ad id quod summum bonum falsò putant, in vita desit. Tu verò cùm humanum genus tot improbis dominis & tyrãnis dedecoris ac turpitudinis obtemperet, mirabere si vt in cloacam præcipitium vitiorum omnium deferatur? Secunda autem quæ ad virtutem ducit, ardua & aspera: cuius quidem latera confragosis rupibus & altißimis scopulis sunt munita, ne per diuerticula digredi ab honesto vllo modo liceat. Hæc nobis vigilias, æstus, frigora, sitim, famem, continentiam, integritatem, & labores ferè infinitos proponit: quibus superatis, quod paucis admodum contingit, in arce verę, constantis & perpetuæ felicitatis nos collocat. Vnde certè cum tranquilitate & otio ea licet intueri, quæ nobis quidem durissima videbantur. Hac qui proficiscantur, vt ait poeta Hesiodus, pauci sunt. Sumus enim nescio quo fato, à laboribus ad libidinem proni. Hinc est autem quòd posthabita virtute, squaloris & sudoris plena, voluptatem fuco illecebrarum omnium ornatam sequimur & amplectimur ferè omnes. PLA. Philosophantem te ac disserentem profectò libenter audio, quòd in te esse summam doctrinam, singularemque sapientiam intelligo. Verùm in deligendo qui meipsum amet, ago vt queo, quando vt volo non licet: modò enim habeam quo cum de rebus meis aliquãdo loqui poßim, vt mecum æquo animo fero, si non Patroclum & Achillem inuenio. RHO. Vtinam non sæpe de rebus alienis loqueremini. Nam si deambulatis recreandi animi & corporis gratia, totus sermo vester in maledicentia consumitur. Hunc absentem carpitis, illum transeuntem deridetis: ignauum docto, stolidum prudenti, libidinosum continenti, auarum liberali, falsò iudicio sæpe præfertis. Ad templum si vobis ire contigerit, quod perrarò, nisi pluuia (vt aiunt) ingruerit, fieri solet, non rei diuinæ, religiosè, sanctè ac castè vacatis, vt vobis quidẽ Dei mandato imperatum est: sed aut procamini, si puellæ & matronæ adsunt: aut canentem vel legentem sacerdotem, vtpotè ineptum & rudem, subsannatis. Si quem verò intentiùs orare videtis, hominem hypocrisi notatis. Cogitabundum autem & curis oppressum, & ob eam rem minus attentè quod legitur audientem, phanaticum & hæreticum appellatis. Itur in forum iudiciale. Eò certè vbi ventum est, non prætoribus, non iudicibus, non causidicis, non patronis, non clientibus parcitis. Quid plura? nil fermè videtis cui à vobis nota aliqua non inuratur. Non dico quot mendacia, quot tabellas ad fallendum & deridendum fingatis. Demum inde redeuntes, conuiuia ad crapulam & ebrietatem celebratis: quibus certè fit, vt libidine incitati, ea flagitia cũ magno vestro discrimine committatis, quæ ego præ pudore & stomacho nominare non audeo. Hæc autem non ideo tibi à me dicta sunt Platina, quòd existimẽ te morbo maledicentiæ & dicacitatis laborare, sed vt minus molestè feras talium amicorum consuetudine priuari: ea enim in te sunt ingenij & doctrinæ ornamenta, vt tibi ipsi vel legendo vel scribendo aliquid memoria dignum poßis esse voluptati: & quidem magnæ, cùm hi quos legis, iußi tacere taceant. Quod certè non idem tibi cum socijs contingeret, qui plerunq; adeo proterui & loquaces sunt, vt cum beluis malim quàm cum his versari. PLA. Rectè sanè: at ego talium virorum amicitiam, vt teterrimam quandam pestem vitaui semper, delegiq; quoad fieri potuit, qui earundem rerũ mecum studiosi essent. Illæ verò comessationes lautæ, quæ libidinum maximarum fomenta sunt, nunquam mihi vel naturâ vel instituto placuerunt: lædere quempiam vel dicto vel facto, nisi lacessitus, caui semper. RHO. Serpunt (vt nosti) contagia: difficilè siquidem est in pistrino versari absque farinæ contactu. PLA. Leniuisti tuis verbis aliquan-

aliquantulum hoc desiderium, quo ego ardebam videndi amicos: non tamen omninò mihi persuasisti, vt malim carcere detineri, quàm quò velim, & officium meum exigeret, abire. RHO. Quod vocas officium? PLA. Maiores natu, & qui in aliquo præclaro & excelso dignitatis gradu sunt constituti, salutare & venerari, æquales diligere & amare, inferioribus bene consulere, eosdemque quibuscunque rebus possis iuuare. Quod fieri nisi ab homine libero non potest. RHO. Si monstra hominum salutas, si eos diligis, qui vel maximo odio digni sunt, si illos iuuas, qui ita viuunt, vt nullum auxilium sint meriti, officio te functum dices, cùm officiū sit, quicquid hominem decet? PLA. Nimium hæc ad viuum resecas Rhodorice, imbecillitati hominū siquidem ignoscendum est. Non enim cum bonis semper & planè sapientibus viuitur. Præterea vt illi meas ineptias plerunque tolerant, sic ego vicissim illorum mores & naturam ferre debeo. RHO. Placeret mihi hoc tuum de tolerantia responsum, diceremque te iam ad sanitatem redijsse, si molestiam carceris, qua maximè te perturbari video, patienter & æquo animo ferres: sed cùm frustra adhuc noster hic sermo sine vllo emolumento sit consumptus, tandem ego te missum faciam: functus sum (vt arbitror) officio meo, tu tuum facies, si teipsum ratione & patientia consolabere. PLA. Cruciat me profectò hic tuus discessus. Conspectu enim tuo suauissimo & graui recreabar mirificè. Sed vnum te rogo, vt ad me cras, si tibi per otium licet, redeas, aut saltem aliquid consolatoriè scribas, quo minus doleam, tua dulcissima consuetudine caruisse. RHO. Primum ego tibi affirmare non ausim, secundum me facturum repromitto. Apertiùs enim mecū epistola loquerere quàm adhuc corām fecisti, verecundia aliqua fortasse detentus.

DE FALSO ET VERO BONO
LIBER SECVNDVS.

Ristippum philosophum Socraticum, beatissime pater, ferunt aliquando ad Rhodiensium littus graui naufragio eiectum fuisse, ibiq́ dum non sine magna solicitudine cogitaret, quanto in discrimine fuisset, vidisse in arena figuras quasdam geometricas, atq́ ita ad comites, mœrore posthabito, hilari vultu exclamasse, bene sperādum esse, nam & hic quoque hominum vestigia cernimus. Is Rhodum profectus, cùm publicè in gymnasio doctè & acutè disputasset, pluribus muneribus donatus est, quibus & suam & sociorum iacturam magna ex parte leniret. Cùm ij verò desiderio suorum redire in patriam statuissent, rogarentq; Aristippum, conductū pretio Rhodi mansurum, nunquid vellet: Tum ille: dicite, inquit, ciuibus meis, Nullam maiorem hæreditatem tradi à parentibus filijs posse, nullum maius viaticum, quo etiam in naufragio sint tuti, quàm si eos honestis artibus optimisq́ disciplinis imbutos reliquerint. Verum est certè quod Theophrastus ait, solum ex omnibus doctum, neque in aliena patria peregrinum, neque amissis familiaribus & comitibus, carere amicis posse: quos etiam nobis, licet incognitis, virtus ipsa comparat, nō pecunijs, non opibus, non potentia, non armis, sed doctrina & cognitione rerum munita. Hæc enim sola quocunq; ierimus, nos comitatur, nos reducit. In periculis quoque veluti clypeus, hostium & aduersariorum venientes in nos ictus propulsat. Ad fortitudinem cohortatur: docetq́ nil in vita tam graue homini vel calamitoso esse, quod ferri constanti animo suo adminiculo non possit. Hæc Socrati fortitudinem in molestia carceris & mortis præstitit: Hæc patientiam Regulo dum cruciaretur à pœnis: Hæc Senecæ, hæc Boetio, dum mors eis proponeretur, constantiam attulit. Pleni sunt maiorum exemplis & præceptis: quibus certè ita ad virtutem incitamur

citamur, vt iam maiora calcaria habere non poßimus. Omitto Platonis amplitudinem & vim, qui immortalitatem animorum ita expreßit, & mortem laudauit, vt Theombrotus cupiditate æternitatis lecto Phædone, è mœnibus vrbis se in mare præcipitem dederit. Illud dico, Socratis, Zenonis, Aristotelis, Ciceronis, Senecæ, Pauli, omniumque doctorum nostrorum præcepta, ita nos cōtinuò ad virtutem animare, vt verè (Deo ipso excepto) his magis quàm parentibus nostris debeamus: ab his enim vt essemus, ab illis vt bene viueremus, accepimus: quanquam verò & ab ipsis Athieniensibus plurimum laudis parentibus illis tribueretur, qui curarent vt filij optimis imbuerentur artibus. Quamobrem beatißime pater, illis multum me debere profiteor, quorum opera hoc parum eruditionis consecutus sum. Hac enim fidelißima comite & adiutrice, fortunis omnibus spoliatus, & molestiam carceris, quæ diuturna fuit, & cruciatus pedum ac brachiorum, & minas crudelißimorum carnificum, mea etiam innocentia fretus, constantißimè tuli: arbitratus id quod est autoritate Senecæ comprobatum, Maiori mihi laudi hanc calamitatem aliquando fore, quàm illi fuerit sua felicitas, si licentia peccandi dici potest, cuius arbitrio torquebar & cruciabar. Venerat tum ad me Theodorus Gaza, doctrina & moribus philosophus insignis, cuius erudito sermone mirificè sum delectatus.

Theodorus, Platina.

VBI nam es Platina? PLA. Hem Theodore, quid huc venisti relicto gymnasio tuo, in quo certè nulla mœroris, nulla calamitatis facies inest? THE. Vt te viderem & consolarer, quem ex Rhodorico intellexeram aduersam fortunam ferre nullo modo posse. Is enim vt ab eo accepi, totum hesternū diem, vt te consolaretur, frustra insumpsit. Tentare volui, possétne mihi vsu venire, quod plerisq; medicorum solet, qui vna vel leui medicina ægrotos, aliorum tamen cura & diligentia bene prius curatos, plerunq; sanant: vnde fit, vt ex aliorū industria laudem sibi cum emolumento pariant. Scio Rhodoricum virum quidem optimum atq; eruditum, nil prætermisisse, quod fidem tibi hac in re faceret. Verùm plus in vno plerunq; felicitas valet, quàm in altero industria & doctrina, vt de imperatoribus dici solet, à quibus felicitatem magis quàm rei militaris scientiam desideramus. PLA. Multum tibi Theodore debeo, qui pro humanitate & gratia me omnium qui viuunt, miserrimum adire consolandi causa volueris, cùm nulla mea erga te præcesserint merita. Rara est profectò hæc misericordia: Gradus enim nullus ad hominibus nostrorum tēporum excogitatur, nedum fit, in quo spectata vtilitas non sit. THE. Neque ego quidem pedem domo efferrem, nisi mihi propositum præmium viderem. Non est fraudandus quispiam mercede laboris, ne segnes ad res agendas ingratitudine fiamus. PLA. Quorsum eas, intelligo: visere infirmos, solari calamitosos, errantes in viam rectam deducere, famelicos pascere, nudos vestire, præmium illud æternum quærere est, non hoc fragile & caducum. THE. Ita est sanè, sed dic quæso cur in hunc angulum secesseris. PLA. Vt horum qui mecum eadem miseria premuntur, eiulatus & querelas vitarem. Sed mihi certè contigit, vt nauigantibus in freto Siculo, qui dum Scyllam vitare cupiunt, in Charybdim vi tempestatum & procella deferuntur. Nam cū mecum tacitus mente reuoluo, in quantam inciderim calamitatem, ita plerunq; mente & animo crucior, vt vitam mihi acerbam putem. THE. Credidissem ego te profectò ob eruditionem & doctrinam, vtranq; fortunam constanter & pulcherrimè laturum. Sed quid inter te & hos differat nō video, nisi quòd docilitatem quandā naturæ tua magis præ se fert. Agè verò dic, quem voces calamitosum. PLA. Omnium miseriarum cumulo oppressum. THE. Quas vocas miserias? PLA. Inopiam, captiuitatem, vincula, tormenta, cruciatus, minas, valetudinem, extorrem domo ac patria esse,

& quæ hæc sequuntur, vt sitim, famem, frigus, à fratribus, à cognatis, ab amicis omnibus deseri, & animo ac mente angi: his certè qui premitur, non video quid habeat cur in vita esse velit. THE. Nimium te abijcis Platina. Dic obsecro, cur literis te & philosophiæ addixisti? PLA. Vt scirem certè. THE. Imò vt constanter & cum virtute viueres. Vt enim ad sananda corpora ægrotantium medicina inuenta est: sic philosophiæ præcepta illa à sapientibus tradita sunt, quibus animorum nostrorum ægritudinibus & perturbationibus mederemur. Quod fieri certè sine doctrina non potest: nam vt ager sine cultura infructuosus est: sic sine doctrina animus. Cultura autem animi philosophia est, quæ omnium artium mater & donum deorum (vt ait Plato) vitia è mentibus hominum radicitus extrahit, & præparat animos ad habitus bonorum suscipiendos. Hoc vnum studium certè liberale est, hoc est homine libero dignum, cætera verò pusilla & quodammodo puerilia sunt: hæc enim bonorum malorumque delectum præstat. Hæc vetat superbum esse, auarum, libidinosum, intemperantem, contumacem, perfidum, crudelem, mendacem: hæc eadem docet quid quoque tempore sit agendum, quaq; ratione futuris præterita sint annectenda: quod quidem fieri sine cognitione multarum rerum non potest, quæ meritò doctrina vocatur. PLA. Quid? philosophari igitur nil aliud erit, quàm in carnificina quadam calamitatum omnium versari? THE. Ita sanè. PLA. Hinc fit vt ego parentum meorum stultitiam mirer, qui me ad studia cum dispendio etiam rei familiaris, tanquam ad ergastulum miseriarum omnium misere. THE. Ad labores quidem mi Platina, non ad delicias, nati sumus. In vitam enim tanquam in theatrum quoddam descendimus, vbi nobis continuò luctandum est: nec aliquid de virtute remittendum præmiorum & gloriæ cupidis, quæ nobis profectò vitam in cœlo sempiternã parant. Multi sunt enim circunquaq; hostes, multi latrones, multi crassatores: quibus omnibus ea profectò mēte obuiam eũdũ, vt malis fortiter & cõstanter mori, quàm vel turpitudini, vel iniquitati, vel ignauiæ, vel timiditati, vel desperationi cedere. Legimus heroas, Herculem præcipuè ac Thesenm, labores sibi maximos & periculosos in vita delegisse, quibus certè & gloriæ benè de humano genere meriti consulerent suæ, & præmium non fragile ac caducum, sed perpetuum & immortale apud Deum consequerentur. Nam qui vitiorum agmina in nos continuò ruentia propulsat, quiq; spem, metum, inanem lætitiam fugat, is deo similis quoad fieri potest, euadit. Contrà verò qui vitijs cesserit, quiq; vitã egerit intemperantem & libidinosam, is tandem in præceps deuolutus, vel ignauissimis etiam hostibus triumphum de se cum perpetua ignominia relinquet. His rationibus parentes tui fortasse moti, te ab adolescentia eò misere vnde virtutem & sapientiam reportares, arma certè ad expugnandum humani generis hostem acerrimum, & in perniciem nostram semper aliquid molientem. PLA. Licet ne mihi Theodore liberè tecum loqui? THE. Licet profectò. PLA. Videntur mihi deterioris esse conditionis, qui docti sunt & contemplatione rerum delectantur, quàm qui rudes, & animum rarò ad cognitionem rerum traducentes, muneribus à natura datis fruuntur, de futuris parum admodum soliciti: Suo enim contenti & paruo. Ii minùs sentiunt corporis molestias, vt sitim, famem, frigus, calorem, laborem, defatigationem, minus etiam angores animi & curas: vt spem, metum, gaudium, lætitiam, nõ quid sibi cõueniat, neq; quid alijs debeatur, multũ curantes. At verò qui liberalib' disciplinis sunt imbuti, cõtrarias qualitates acutissimè sentiũt. Est enim eorum subiectum delicatius & mollius, & sensus habent ad cognitionem rerũ prõptissimos. His nẽpe tanquam instrumentis quibusdam animus contemplatione agitatus cõtinuò vtitur, quibus album à nigro, amarum à dulci, frigidum à calido, consonum à dissono separat. Hac mentis & corporis continua motione fit, vt miserrimã vitam agere videantur, cũ persæpè etiam intelligant, ijs se ludibrio esse, à quibus honorem mererētur. Fieri quidem non potest, vt ignarus & rudis sapientẽ ac doctũ diligat & obseruet, cùm nihil tã sit contrarium doctrinæ, quàm inscitia & ignoratio: nõ dico certè quòd dolore animi angatur, cũ videt amentẽ prudenti, intẽperãtem modesto, timidũ forti, iniquum iusto, inertẽ laborioso, petulantẽ pudenti, sceleratũ pio, in honore & emolumentis præferri. Quare fit vt nonnunquã vicem meam doleã, quòd meo marte id expugnauerim, quod postea mihi detrimento futurũ esset. Satius nimirum fuisset quietè vitam agere, q̃ tãto studio & labore inuestigare, quo postea cruciarer adepto. Rusticos quidem & plebeios istos cernim', q procul ab omni ambitione sunt, quiq; p̄sentibus quibuscunq; vtũtur,

de futuris parum soliciti, solida ac integra habere corpora, venatu, aucupio, labore exercitata: quibus postea si opus fuerit patriæ ad propulsandos hostes, amicis ad negotia obeunda, domesticis ad ea comparanda quæ vsui hominum sunt accommodata, vtuntur. Nos verò studiosa turba, qui nobis ad voluptatem, vt mihi videtur, miserias & calamitates confingimus & proponimus, adeo sumus otio & vmbra remolliti, ac imbecilles facti, vt quinto quoque die sumere pharmacum in choleram, in pituitam, in melancholiam oporteat. Frequenter enim laboramus catharro, laterũ & stomachi dolore, podagra: qui quidem morbi solẽt ex nimio otio exoriri, cùm corpus exercitatione & labore semoto, exhalare superflua non permittitur. Hinc (vt ait poeta)

Subeunt morbi, tristisq́; senectus, Virgil. in Georg.

Et labor, & duræ rapit inclementia mortis:

quibus fit vt neque reip. neq; nostris, vbi & quando oporteat, auxilio esse posimus. THE. Si putarem te ex animo loqui, dicerem id certè tibi contigisse, in alia re tamen, quod Neroni aiunt. Quem accusare disciplinas solitum ferunt, quòd ab his vnde humanitas continuò fluit, crudelior & immanior sit factus. Manauit certè inaudita illa & efferata iniquitas ex inscitia potiùs & stultitia, quàm ex eruditione & doctrina. Fieri siquidem non potest, vt malum per se ex bono oriatur, neque vicissim ex malo bonum. Malum enim non ex bono, & bonum non ex malo suopte ingenio nasci videmus. Legerat ille credo ex Homero & Marone Troianum incendium: ex tragicis crudelitatem Atrei, Herculis, Aiacis, Athamantis furores, Achillis iram & crudelitatem, Vlysis malitiam, Oedipi inhonestum, Sinonis fraudem, quæ omnia à poetis ea mente perscribuntur, vt legentium animos à vitijs certè & crudelitate, quam ipsi detestantur, remoueant, & ad virtutẽ quã tantopere extollunt, adhortétur: tota em̃ poesis nil aliud est, quàm laus ipsa virtutis. Proinde seipsum immanis illa belua, & non eruditionem accusare debuit, quæ bonum, meliorem semper fecit: malum verò, si non potest in rectam viam traducere, vt inutilem à se reijcit. Te verò ea mente tantummodo loqui existimo, vt ex me boni aliquid elicias. Proposita enim desperatione, arbitraris me nõnihil medelæ tuæ ægritudini statim inuenturum. Faciam ego verò tibi hac in re quoad potero, satis. Primùm igitur ex te quæro, putés ne hanc sciendi cupiditatem humano generi frustra innatam esse? PLA. Minimè verò, cùm omne quod est, ad aliquid factum esse videatur. THE. Rectè sanè, si ita est, quarum rerum causa inuentam doctrinam putabis? PLA. Earum certè, quæ vtiles sunt & necessariæ in vita. THE. Quæ sunt ista vtilia & necessaria? PLA. Parentes iam grandes natu pascere, filios nutrire, amicis prodesse, iustitiam colere, fortitudinem retinere, modestia vti, prudẽtiam sequi, patriam quibuscunq; rebus posisis iuuare. Rem familiarem ita procurare, vt & tuis satisfacere, & in alios munificus esse ac liberalis posis. THE. Est & hoc quidem aliquid quod dixisti. Sed alia quædam maior causa subest, quare tot clarissimæ disciplinæ sint inuentæ. Meministi credo dicti illius Socratici, quod è cælo descendisse quasi rem diuinam scribunt poetæ, Cognosce teipsum. PLA. Memini. THE. Cognoscere seipsum qua ratione quis poterit, ni fuerit disciplinarum omnium sacris initiatus? Ex his enim vnde in lucem veneris, & ad quid veneris, & quò tandem rediturus sis, apertè intelligis: quod non faciunt ij, qui doctrinarum & eruditionis expertes, vitam agunt in terris propè magis beluarum quàm hominum more. Quibus hoc certè à natura datum est, vt eò mentem persæpe flectant, vnde id habuere, quo à cæteris animantibus distarent. Quare non ineleganter Naso poeta, quid brutis, quid hominibus conueniret, diuinis illis carminibus ostendit: Metamor. 1.

Pronaq́; cùm spectent animantia cætera terram,

Os homini sublimẽ dedit, cœlumq́; videre

Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Primùm consideret homo necesse est, quibus ex rebus constet, quod fieri sine philosophia non potest. Vnde virtutis studium nascitur, quod animis medetur, vt ait Cicero, inanes solicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Quare bene à Socrate dictum est, inter baiulum & Alcibiadẽ summo loco natum, nullã esse differentiam, si virtus absit. Deinde considerandum est, quis sit autor tot rerũ præclarisimarũ, quot in mundo sunt: eò quidem mens nostra nunquã cõscendet sine gradibus machemati-

carum disciplinarum. Inde rediens, cognita illius loci excellentia, in quo habitant qui dum in vita erant, contēplatione rerū sunt delectati, quiq; integrè, castè ac sanctè vixerunt, absterſa omniū flagitiorū macula, ita virtuti te addicis, vt maximos etiā labores honesti causa magnis voluptatib. sine cōtrouersia anteferēdos censeas: quod profectò nō faceres, nisi plus emolumēti ex honesta vita sumpturū te, quàm ex flagitiosa & intēperanti arbitrareris. Non sunt, mihi crede, spernēda munera nobis à natura data. Ad cognitionē siquidem rerum maximarū & admirabilium, nō aūt ad otium & segnitiē, nati sumus. Eneruari corpora studiosorum nunquam ego molestè tulerim, modò animo & mente ad contemnendam mortem, ad tolerandos dolores, & ferendas æquo animo calamitates, quæ indies humanum genus inuadunt, constantes sint & fortes. Hæc est mi Platina vera fortitudo, non illa gladiatoria, qua plebeios & rusticos in venatione & aucupio vti dicis: fortē ego dixerim Socratem, Zenonē, Camillum, M. Regulum, Curium, Fabricium, Catonē, qui neq; minis, neq; tormentis, neq; pollicitationibus adducī vnquā potuerunt, vt à recto & honesto discederent. Non negauerim ego robur corporis ad res agendas quàm maximè necessariū esse: & ne à Cicerone dissentiā, excitādum etiā corpus affirmauerim, vt & cōsilio & rationi possit obedire. Sed omnis nostra cura circa emendationē appetitus & cupiditatū nostrarū habenda est, ne si eum vagari latiùs siuerimus, multitudine voluptatum obruatur animus. Benè agere præterea & philosophari, tantum iucunditatis in vita affert, vt docti ac sapientes minus certè molestè ferant, ignauos & rudes tanquam rerum omniū inopes & minus viatici habentes, sibi in honore & fortùnæ bonis præferri. Sed dicant ij vt Agamemnon apud Homerum, Iliad. 1.

παρ' ἔμοιγε ἄλλοι, οἵ κέ με τιμήσουσι μάλισα δὲ μητίετα ζεύς.

Virtus enim (vt Stoicis placet) sola per se beatum hominem facit. Quòd autē studiosos ægritudinum variarum agmine dicis quotidie inuadi solere, ex te velim scire, cum improbis ne inducias habeant. Quos certè, si diligēter animaduertis, vtpote intemperantes & immodestos, frequentiùs crucianr: sed hoc ideo minus apparet, quòd ignobiles sunt, quodq; etiā suo merito affligi putant. Bonis autē qui rari habentur, si quid acciderit, dolemus, quòd ea calamitate minimè dignos existimamus. Verùm ij quoque varia morborū genera incurrūt, cùm quia & ipsi inæqualitate humorū laborant: tū vel maximè, quòd posthabita huius fragilis & caduci corporis nimia cura, sese totos ad cultum animi transferunt. Malunt enī castigato corpore cū Deo sentire, quàm ipsis voluptatibus cum dedecore & detrimēto obtemperare. Robur illud rusticū contemnunt, & pro nihilo habent, quòd animis nostris ad cognitionē rerum maximo sit impedimento. Est enī corpus (vt Platoni placet) σῆμα τῆς ψυχῆς, Id est sepulchrū & carcer, vnde animo per sensus tanquā per fenestras rerum naturam contemplatur & cernit. Hoc faciliùs nimirum in illis corporibus fit, quæ vrbana sunt & ciuiliter enutrita. Nam molles carne, aptos esse mente scribit Aristoteles. Dices fortasse eos minus sentire contrarias qualitates, & ob eam rem minus dolere: non eo inficias. Minus etiam sentiunt quid honestum sit, & quid deceat in vita. Collige itaq; te Platina, & benè tecū actum puta, quòd ita institutus sis, nisi teipsum deseris, vt persacilè omnes fortunæ ictus ferre ac ꝓpulsare possis. PLA. quid enī me colligam? quia ita malignitate fortunę opprimor, vt vix queam respirare. THE. quos vocas ictus fortunæ? PLA. Inopiam, captiuitatē, vincula, tormenta, extorrē domo ac patria esse. THE. quare inopē quæso te existimas? PLA. quia omni humana ac diuina ope careo. Nullum est mihi patrimonium, & si quod est, id est perexiguū, nulla priuata pecunia, nō domus, nō suppellex, tum librorū, tum rerum vtēsiliū, rara vestis, & quidē attrita. Hinc oritur vt nemini charus sim, & quod peius est, ab omnibus fermè irridear: tanto enī ætate nostra pecuniæ in honore sunt, vt pro mōstro habeatur, qui spretis fortunæ bonis, virtuti se & cognitioni rerum addixerit: hunc vt phanaticum, vt prophanū contemnunt, deuitant, inspuunt omnes: diuitē verò salutāt, comitantur, reducunt, circunstant officij causa. THE. Aut enim pauper, aut in magnis opibus natus es: si pauper, nil tibi fortuna abstulit, cùm nihil habueris: si diues, id suo iure repetere potuit, quod vel tibi vel parentibus suis ad tempus commodauerat. Sed quid habeas cur de fortuna queri possis, nō video, cùm nihil tibi in vita adhuc defuerit, quod vel ad necessitatē corporis, vel ad ingenij cultū pertineat. Nullū esse tuum patrimonium dicis: Agè dic quæso, vnde vixisti? Nullam pecuniā: vnde tibi necessaria in vita vsq; ad hanc ętatē comparasti? Nullā domū: vbi habitasti? sub dio ne an sub tecto? Nullam supellectilem: nō Diogenico more vixisse te, tuus iste nitor vrbanus ostendit.

Nul-

Nullos libros: vnde literas didicisti? diuinitús ne? vestem raram: satis est si pluuiã & imbres propulsat. Quid, fortunæ ne debere te plurimum negabis, quæ ex patrimonio & pecunia aliorum subtrahit, quod tibi condonaret? Vixisti profectò, si verum fateri vis, suo beneficio sine vlla animi molestia. Diuites enim & præpotentes (vt Ciceroni placet) non solùm libidine augendi ea quæ habent cruciantur, sed etiam amittendi. Fundum itaq; familiarem qui diligenter colant, omni cura exquirunt: grandinem, intempestiuum rigus, nimiam siccitatem, vehementes & longos imbres continuò timent: de serui furacitate & fuga, deq; rustici negligentia, de boum & pecorum interitu, de incẽdio villæ continuò soliciti. Si bellum autem exortum fuerit, incursiones hostium vẽriti, triste aliquod nuncium semper expectant. Pecuniam magno labore partam, varijs insidijs ab omnibus concupitã, magno vidẽt esse in discrimine, siue eam domi custodierint, siue aliorum fidei commiserint, cũ nec serui, nec filij, nec cuiusuis alius exploratã habeant fidẽ. expilant nanq; serui, dilapidãt filij intẽperantes, ac perfidi decoquũt atrienses. Domini inde respiciẽtes, eã vel augere vel reficere pro dignitate magna impensa nonnunquàm coguntur. Suppellectilem verò domi & diuitijs congruentẽ, suis vidẽt pernecessariã esse. Hoc emunt, illud permutant: Multa reficiunt negligentia & stultitia seruorũ cõquassata & diffracta. Vestire familiam, pascere seruos, enutrire filios, cũ magno dispẽdio cogũtur, prẹsertim si bellũ & annonẹ caritas, duo grauissima mala, ingruerint. Soluere autem tributum, pendere vectigal graue & onerosum plerunq; impellũtur. Omitto cõmemorare quot periculis cõtinuò caput obijciant, cũ hũc à latronibus, illum à furibus, multos à seruis domesticis, plerosq; etiã à cõiugibus & liberis veneno & ferro interfectos ob diuitias sciamus. Horum periculorum beneficio fortunæ nullum capiti tuo imminet. Dormis ad multam noctem sine cura, iter quo places, securè carpis. Legis, scribis, nec de tuo, nec de alieno solicitus. PLA. Hominem pingis Theodore, qualem adhuc vidimus neminem. Quòd si quis est qui se fortiorem in contemnendis fortunæ bonis ostendat, eum certè fatebor aliqua ex parte occultare posse animi secreta: paupertatẽ verò quã tãtopere laudas, probare ex animo nullo modo possе. Ego (vt de me loquar) nunquam adeo sum curis & solicitudinibus vacuus, quin totus à me ipso discedam, vbi eius mihi in mentem venit: non legere, non scribere quicq̃ possum memoria dignũ, quandoquidem omnia ad victũ necessaria mihi deesse video. Dices, sat scio, me tamẽ vsq; ad hanc ætatẽ vixisse, etsi nihil habuerim: at ego arbitror satius esse semel mori, quàm ostiatim panem mendicare. Toties enim qui hoc agit, iugulatur si homo est, quoties id ei facere contigit. Quare paupertatem cuiuis laudato; mihi profectò nunq̃ persuadebis, vt eam existimem opulentiæ anteferendã esse, cuius vel horrido nomine persæpè somno excutior ac totus cõtremisco, ne dicas me dormire vsq; ad multã noctem, & literis securè operam dare. THE. Neq; hoc quidem animo te loqui putarim vnq̃. PLA. Non aliter certè sentio ac dixi. THE. Quid si tibi probaro, paupertatẽ diuitijs meritò anteferendã, & omniũ bonorũ quæ in vita fiunt, causam esse? PLA. Agè dic quæso, hoc est quod ex te scire cupio. THE. Artiũ omniũ tam liberaliũ quàm mechanicarũ inuentrix & autor paupertas est. Quis impulit Herodianum, Apollonium, Phocam, Apollodorum, Aristarchum, Palæmonem artis grammaticæ: Lysiam, Gorgiam, Protagoram, Empedoclem Agrigentinum, Alcidamantem, Polycratem, Socratem, Aristotelem, Theophrastum, Hermagoram, Marcum Catonẽ, Marcum Tullium rhetoricæ: dialecticæ ac philosophiæ Parmenidem, Melissum, Platonem, Socratem, Aristotelem: arithmeticæ Hismachum, Dinocratem: geometriæ Archimenidem, Euclidem: musicæ Architam, Aristoxenum, Amphionem, Boethium: astrologiæ Periclem, Berosum, Ptolemæum præcepta tradere? paupertas. Quis sutorem suere, architectum ædificare, fabros denique omnium artium ex industria aliquid agere? paupertas. Arare profectò, agrum fodere, serere, inserere, repastinare, & cætera ruris officia nobis obire necesse esset, ni rusticos hoc agere paupertas cogeret. Præterea domos augeri, vicos componi, respublicas exignis incrementis conditas, labore & ciuium industria extolli videmus, quod non fieret (adeò est humanum genus à labore ad otiũ & quietem pronum) nisi ad id paupertate impelleretur. Mercatura certè, quæ prouincijs & ciuitatibus necessaria est ad importandas exportandasque res vsui hominum accommodatas, paupertatis inuentum est. Adire profectò tot labores, tot pericula, quot nobis in vita sese offerunt, non facilè inuenitur qui velit, nisi coactus. Militiam pariter rerumpublicarum necessarium & maximum propugnaculum, qua infinitis

propè laboribus & periculis vexamur, quiuis amplecteret, nisi id facere cogeremur? Postremò quis Deum coleret, quis Sanctos, si nusquam paupertas esset? Hæc nos religiosos, hęc fortes, hæc industrios, hæc agiles, hęc sanos & beneualentes facit. Cõtrà verò diuitiæ ipsæ homines reddunt intemperantes, libidinosos, inertes, segnes, pingues, podagrosos, valetudinarios, hebetes, ingratos, deorum atque hominum contemptores. PLA. Adde etiam istud si placet, paupertas reddit hoĩes fures, latrones, crassatores, periuros, mendaces, insidiatores, debitores, deos atq; homines spernentes. THE. Hoc profectò non ageret sancta paupertas: ea est enim desperatio, & stultitia quædam. PLA. Paupertatis nimirum consanguinea. THE. Desine Platina maledictis paupertatem lacessere. PLA. Hanc certè qui laudent multos, qui verò sequantur paucos admodum vidi. Verbis tantùm magnificis & seueris philosophamur Theodore, opera autem concidimus. Cernere licet ætate nostra multitudinem propè infinitam eorum, qui Christi paupertatem & vitam imitaturos se voto & sacramento polliciti sunt: ex his certè paucos inuenies veræ paupertatis amatores: & si diligenter eorum manus obseruaueris, profectò videbis eos sub hoc paupertatis nomine, magnas sibi quotidie parare diuitias. Crebras adeunt morientium hæreditates: fundos, villas, iumenta, ad augendas opes magnis pretijs emunt & conducunt. In petendo effusi, in erogando verò parcissimi sunt. Quòd si beneficiũ aliquod, vt ipsi appellãt, paulò opulẽtius vacauerit, quanta ambitione & cupiditate id petant, tu ipse qui nosti auaræ Babylonis cõsuetudinem, non ignoras, quiq; huius qui rerum potitur, rapacitatem & habẽdi sitim etiam in quauis re minima quotidie vides. THE. Eos profectò decet qui aliquo in pretio apud suos censent, diuitias & opes sibi congruentes, honestè tamẽ ac iustè parare, ne contemptui hominibus sint. PLA. Nónne igitur malũ inopia est, quæ ridiculos (vt ait Satyrus) facit homines, eos etiã qui in magistratu sunt cõstituti? THE. Hos verò solũ, non etiam priuatos lædit? PLA. Sit ita sanè vt dicis, tu profectò si hic sis, aliter sentias, vt Comici verbis vtar. *Terentius in And.* Vnum te rogo, ne de pauperrate verbũ vllum amplius facias. Audire eius nomẽ qua frequẽter opprimor, & propè enecor, sine magno mœrore nõ possum: ad reliqua si placet, pergamus. THE. Qui ingeniũ tuum nõ nosset, ex animo credo te loqui putaret. Sed dic quæso, quid aliud est quod te premat? PLA. Captiuitate (vt vides) ac vinculis crucior. THE. Quid tibi verò ob tantulã calamitatẽ accidisse putas? PLA. Omni libertate spoliatũ me video, qua certè nil potest esse homini benè instituto vtilius ac grauius. Quid enim habet cur in vita esse velit is, cui libertas sublata est? Videmus profectò animãtia omnia hanc permaximè expetere. Quòd si cui in vinculis & cauea esse cõtigerit, vnde possit in libertatẽ prodire & erumpere, omni conatu experiũt & tentat. Hoc verò si tanquam munus diuinũ bruta mẽtis & ingenij expertia, tãtopere expetunt, idẽ non faciet homo, cui ob dignitatẽ excellentiæ cuncta animalia parent & obsequunt? THE. Homini profectò constanti & forti satis est libertate animi vti, id est, honestè & cum virtute viuere, quod fieri etiã in Phalaridis boue (vt ait Epicurus) à quouis homine benè instituto potest. Aerumnosum quidẽ M. Regulum, dum à Pœnis cruciabaũ, fuisse dicimus. Idem dici de Catone potest, dum in carcerẽ duceretur, de Socrate, de Seneca dum ad mortẽ obeundam tyrannorũ iussu cogerentur. Idẽ de Laurentio, Stephano, ac cæteris martyribus dicendũ censeo, quorũ de numero nonnullos etiam in ipso cruciatu Deũ hymnis & cantu laudasse intelligimus, quòd post illos cruciatus magnam sibi propositam felicitatẽ & gloriã cernebant. PLA. Separas tu quidem, vt video, ærumnosos ab infelicibus. THE. Quid ni ærumnosos dicimus calamitatibus oppressos, quod quidẽ ad corpus & bona fortunæ spectat? Infelices verò eos qui animi morbo aliquo laborãt, vt cõtrà felices vocamus, quorũ animi secundũ virtutem in vita perfecta à ratione nunquã discedunt. PLA. Virtutis (vt ait Cicero) laus omnis in actione consistit. THE. Ita sanè. PLA. Agere secundum virtutem quónam modo poterit, qui vinculis & carcere detinetur? Prodeat in publicũ necesse est, quem liberum volumus, vt oppressos potentũ vi adiuuet, ignaros doceat, delinquẽtes castiget, errantes in viã rectã perducat: si parẽtes habet, eos pascat, si filios, enutriat, amicis benè cõsulat, patriã quibuscunq; rebus possit iuuet, tum consulẽdo, tum magistratus sibi cõmissos iustè, modestè, cõstanter obeundo. Arma in hostes si bellũ illatũ fuerit sumẽdo, vigilando, cohortãdo de virtute, timore & ignauia nil remittendo. Hæc profectò nisi ab homine ingenuo & libero, fieri nullo modo possunt. THE. Ergo senatus ille, cuius consilio, non manu & opera pop. Rom. vtebatur, frustrà à Romulo primùm institutus, po-

posteà à consulibus auctus est, si nihil fieri secundum virtutem potest, nisi ab eo qui viribus & corpore integer est, quique proficisci quò velit poßit? Minús ne Appium Cæcum, Scipioné valetudinariú, Catonem sené, ac plerosq; alios vulneribus, podagra, paralysi, stupore membrorú occupatos, profuisse reip. existimamus, quod his ægritudinibus grauiùs etiã quàm carcere & vinculis premerétur? Non ꝓfectò. Sedebat senatus ille augustißimus in curia & cõsilio, & qua ratione totú orbé populus Romanus occuparet, ostendebat: quo tempore respublica illa florétißima imperio rerum potita est: vbi verò ambitione & temeritate quorundã conténi & extingui tantum lumé cœptú est, imperiú illud patrú ac senú humeris fundatú & retentú, penitus corruit. PLA. Hæc tua dicendi copia adeò me certè inuoluit, vt quę sentiã, liberè loqui mihi non liceat. Vnaquæq; ætas suú profectò munus habet: Adolescentes quorú vita omnis ad virtuté dirigenda est, doctrinæ & eruditioni operã dent oportet: Iuuenes, & qui in media ætate cõstituti sunt, agere secundum virtuté præceptis & institutis coguntur: Senum verò, quorum ætas quietem & laború vacationem emerita est, consulere, docere, admonere propriú est. Iuuené me esse florétis ętatis vides, ad labores, ad vigilias, ad negotia satis aptú. Hoc aút ætatis flore quòd mihi vti non liceat, vehementer doleo. THE. Id mihi quidem optare videris, quod multi omni studio ac diligentia declinant. Quare id cupias, certè non satis video. PLA. Honoris hercle & gloriæ causa, ad quam natura ferimur omnes: sed alius generosior est alio magis. THE. Neq; hoc quidem admodú expetendú est, cùm sine ambitione ac vitio non fiat: precari enim indignos cogimur, & largitióe vti: qua ex re infecta propè mala nascantur oportet, cùm ij, quorú in potestate magistratus sunt, his tantú eos decernãt, qui enixiùs rogare, vel maiore largitióe vti cõsueuerunt. Hãc ob ré fit vt indigni bonis anteferantur, & ij qui alijs pręesse cupiút, spreta modestia & æquitate, ex alieno rapiant, fraude, vi, dolo quod his largiantur, quorú opera & auxilio magni in rep. esse percupiunt. Hinc furtum, hinc sacrilegiú, hinc depecularus, hinc rapinæ, hinc cædes quotidiè nascuntur, cum maximo rerump. detrimento & interitu. Sint nobis exéplo Romani, sint Carthaginenses, sint Lacedæmonij, sint Athenienses: quorum resp. magnæ illæ quidé ac ꝓclaræ, quæ nunquã finé habituræ videbantur, funditus sunt euersæ ciuiú ambitione & auaritia. PLA. Nemo ergo tua sentétia ad magistratus & resp. gubernandas accedet vnquã, & ob eam ré incuria & neglig ẽtia interibunt omnia. THE. Vt ad sacra, sic ad reip. & magistratuú omniú gubernationé expiatos homines proficisci vellé, si fieri posset, disciplinis omnibus & ꝓsertim ciuilis virtutis scientia imbutos: quod si fieret, felices (vt ait Plato) respublicas haberemus. Tu verò si patriã habes huiusmodi ciuibus præditã, & si teipsum talem præstare potes, qualé ciuem resp. benè instituta requiret, eò proficiscare, nihil te moror. PLA. Hac tua seueritate Theodore quéuis etiã fortem & ciuili disciplina mediocriter imbutum, ad desperationem profectò reduceres. Non enim (vt aiút) magistri nascimur: paulatim nimirú crescunt habitus: & vt non vno ictu, sed crebris ingés & valida exciditur quercus: sic non vno actu studioso, sed pluribus ciuilis gubernationis habitus comparantur. THE. Ego, vt antè dixi, censeo oportere ciues ad capessenda reip. gubernacula profecturos, instructos & præmonitos ire oportere, ne vnus multorum detrimento quod habeat discat. Actum siquidem esset de nautis omnibus, si dum fluctibus & procellis agitantur, vnus aliquis ignarus, discendi causa ad aplustre proficisceretur. PLA. Núquàm mihi certè persuadebis, vt malim in vinculis degere, quàm ad honores & magistratus capessendos in publicum prodire. Hoc si nó cõtingeret, liceret salté ecclesiastica munera obire. THE. Quasi verò faciliùs sit custodire à peccatis multorú animos, q̃ populos in officio ciuili cõtinere. Quãto em̃ res præstabilior est, tanto maioré reqrit solicitudiné nobilitate sua & excellẽtia. Animú præstantioré corpore nó negabis, cùm eius forma ꝑfectior sit: abeunte siquidé animo, intereat corpus necesse est. Maiore igitur sapientia & doctrina indiget, qui ecclesiasticos honores, q̃ qui ciuiles desiderat. Benè & doctè legat oportet, quod sine exquisita grammatica fieri nó potest. Bene ꝑdicet, quod absq; rhetorica, dialectica, theologia nó fit, cú ꝑsuadere, probare ac refellere, docere diuinas humanasq́; res necesse sit. Bene cantet, quod musicæ & harmoniæ scientiã requirit. Annú apposité diuidat, & ieiunia, vigilias, dies festos & interdictos populo, ne ꝑ inscitiã peccetur, indicet oportet, hoc sine arithmetica & astrologia bene fiet núquam. Postremò verò quod omniú maximú est, maximeq; necessariú, hunc qué sacris ꝓesse volumus, iustú, modestú, continenté, prudenteḿ esse oportet, ne aliqua ex parte

tanti mysterij excellentiam & dignitatem lædat, vtque ei errantes admonere, reprehendere, castigare, docere liberè liceat: quod profectò non fieret, si in alijs reprehenderet, quo ipse meritò notari & argui posset. PLA. Vtinam quotam partem istorum quæ enumerasti tenerent ij, quibus animorum nostrorum cura mandata est. THE. Non dico ego quales sint qui ad sacros ordines quotidie prouehuntur, auaritia & cupiditate quorundam, sed quales esse oportet. PLA. Hæc omnia quando ita tibi placet, omittamus. Vnum proponam, quod scio te mihi concessurum. Est enim medium quoddam inter sacram rem & publicam. THE. Istud certè quale sit, audire ex te cupio. PLA. Liceat mihi saltem munera ista aulica, quæ officia vocantur, obire. THE. Non abnuerim ego in his minus periculi esse. Difficile tamen est, in tanta rerum corruptela mediocritatem tenere, cùm non desint, qui muneribus, pecunia, pollicitationibus quemuis etiam constantem, corrumpere audeant. PLA. Habet vnumquodque officium determinatum præmium, quod non eos fugit, qui huc ex tota Europa negotiorum causa commeant. Vnde fit, vt neque illi decipere, neq; hi decipi vllo modo posint. THE. Vllo modo dicis, ac si profectò nescires auaritiam & largitionẽ duo grauisima mala, in tanta colluuione hominum potestatis habere plurimum. Multi enim sunt, qui id impetrare pecunia tentant, quod vel industria vel virtute consecuturos se nullo pacto vident. Ij concursant, orant, instant, obsecrant, blandiuntur, palpant, circunstant, ducunt, reducunt, muneribus & pecunia plerosque corrumpunt. Horum importunitatem effugere qui posint, pauci admodum inueniuntur, cùm omnes ad rem nescio quo fato auidi & proni simus. PLA. Qua voracitate dij immortales in tanta largitione hi debent vti, qui huc profectò ad explendam auaritiæ sitim vndequaque venere? THE. Conquirunt vbique magno studio siccis faucibus tanquam rabidi canes, quos deuorent, & quorum sanguinem sitibundi exugant: proinde vt aliud genus viuendi tibi deligas probauerim semper, cùm neq; hoc quidem nequaquam satis tutum sit. Conflictare enim cum huiuscemodi hominibus, neque corrumpi, difficilimum quidem mihi videtur, cùm non desint qui te continuò à recta via retrahere conentur, propositis voluptatum omnium illecebris, quibus certè ad vnumquodque facinus, quamuis magnum, facilimè impelluntur. Nam qui ad voluptates sublato pudore, omni impetu fertur, is pecuniam voluptatum instrumentum, quacunque ratione potest, conquirit: Subducit, furatur, subtrahit, expilat, decipit, neque quicquam omittit, quod ad pecuniæ studium pertineat. Hanc vltimam ac summum & vltimum bonorum omnium, viam perfectam existimat, cùm honores, potentiã, gloriam, dignitates, voluptatẽ pariat. Sed falluntur miseri: sola em̃ virtus ad summum bonum via est. Hoc Platina vt aliquando frui posis, inopiã, captiuitatem, vincula, tormẽta, cruciatus, minas, valetudinem, mortem denique, æquo animo feras necesse est. Hi sunt pulueres olympici, hi sudores agonales, quibus post celebrem victoriã abscisis, felices ac beati æuo posteà fruimur sempiterno. PLA. Est ne hoc illud viuẽdi genus, quod mihi paulò antè proponebas? THE. Illud sanè. PLA. Non delicias mihi aut voluptates proponis,

Aeneid. 6. *Hoc opus, hic labor est, pauci quos æquus amauit*
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus.

THE. Ad hanc felicitatẽ consequẽdam nil tibi certè deerit, si ingenio & industria tua constanter vti volueris. PLA. Diuinũ profectò nescio quid huic virtuti inesse debet, quã mihi tanto studio ad imitandũ proponis: eius em̃ vel solo nomine mirificè recreor. THE. Hanc si degustaueris Platina, laborib. te, vinculis, periculis, tormẽtis, minis, morti postremò honesti causa spõtè offeres. PLA. Fortasse. Sed dic quæso, separãs ne virtutẽ à summo bono? THE. Quid ni? Est enim virtus ad summum bonum via. PLA. At ego virtutẽ ipsam summum bonũ audieram. THE. Bonũ est, non tamẽ summum. Vltimum em̃ bonorũ omniũ illud est, quod vbi quis adeptus est, nil amplius desiderat. PLA. Istud quale sit, ex te audire cupio. THE. Facerẽ ego id quidẽ haud grauatè, si mihi per occupatiões meas liceret. Cras si potero, ad te reuertar. Interim vale, & teipsum ea ratione quã proposui, cõsolare. PLA. Vt redeas, te rogo mi Theodore. Non em̃ parũ me recreasti tuo erudito & elegãti sermone: & spero fore, si redieris, vt penitus omni molestia crastina disputatione me liberes. THE. Faciã id ego, ac lubẽs, si mihi per otium licebit. Quòd si vsq; ad meridiẽ nõ rediero, id ab alio, eo die ꝓsertim, exquirito.

DE

DE FALSO ET VERO BONO
LIBER TERTIVS.

Lexander ille Macedo, etiam adolescens regno potitus, beatiss. pater, nil actum sibi in tanto rerũ fastigio putauit, nisi & philosophos penes se haberet, quorum consilijs & doctrina vteretur: & historicos ac poetas, qui eius res gestas æternitati commendarent. Accitis itaq; magnis præmijs ac pollicitationibus philosophis & doctis omnibus, cùm ventum esset ad Diogenem illum Cynicũ, qui spretis omnibus fortunæ bonis, dolio pro domo vtebatur, sola rerum diuinarum & humanarũ contẽplatione contẽtus, instarentq́ legati vt ad Alexandrum proficisceretur, aut saltem eius dona acciperet, vtrumq; se facturum renuit. Tum Alexander nec indignatus quidem ob talem contumaciam, sumpto egregio comitatu, ad hominem nudum & sola contemplatione gaudentem, proficiscitur. Sciscitatus Diogenem, nũquid à se vellet: Hoc tantùm, inquit, vt abscedas, nec mihi vmbram facias: in sole enim nudus apricabatur. Indignantibus autem qui tum aderant, quòd nec regi assurrexisset, nec eos pluris quàm vmbras hominum fecisset, ita rex inquit: Nõ est cur Diogenem contemnatis: nisi enim Alexander essem, personam Diogenis subire non recusarẽ. Arbitratus philosophum ipsum, secundum à se principem orbis terrarum locum obtinere, nec immeritò quidem. Didicerat credo à præceptore Aristotele, cõtemplantes diuinam in terris vitam agere: eos enim feliciores putauit, & deo amicissimos esse, qui mentem à sensibus reuocantes, diuinam intuerentur quoad fieri posset naturam, quàm qui rebus humanis immersi, actione ipsa delectarentur. Cùm enim disciplinas omnes vt inuenta philosophorum laudasset Plato, tres illas potissimùm commendauit, quæ nobis per contemplationẽ ostẽdunt, quæ sit rerum omnium natura, qualis homo, & quem locum in mundo teneat, & an Deo res humanæ cordi sint. Quã quidem cognitionẽ physicen appellauit: huic addidit mathematicẽ, quàm Pythagorici gradum optimum ad cognitionem rerum diuinarum putarunt, cùm ab humanis ad diuina fieri transitus sine theologia non possit. Hæc enim Platonicæ diuisionis pars vltima, primarum causarum altissimarumq́ rationẽ hominibus quoad fieri potest, præstat. Nam arcana summi Dei, vt ait Lactantius, qui fecit omnia ingenio ac proprijs sẽsibus, integrè cõprehendi nõ possunt: alioqui nihil inter Deũ hominemq́ distaret, si cõsilia & dispositiones illius maiestatis æternæ cogitatu assequeretur humano. Cùm hæc in tanta calamitate beatissime pater, mecum ipse reputarem, superuenit M. Valerius Viterbiẽsis, philosophus insignis & physicus singularis, mei visendi causa: nam & animi & corporis medicina tum indigebã: qui certè non prius à me discessit, quàm faterer optimis rationibus victus, summam felicitatem in Deo esse: quam adipisci nemo vnquam poterit, nisi spretis fortunæ bonis, repressisq́ cupiditatibus omnibus & perturbationibus, contemplationi rerum diuinarum sese addixerit, vt ille Diogenes: vel melius, vt sancti religionis nostræ penè omnes fecere, existimantes hac vna ratione falsi ac veri boni, quod nunc quærimus, cognitionem haberi posse.

Marcus Valerius, Platina.

ARcem profectò neq; munitorẽ hac, neq; magis põtificiæ dignitati conuenientẽ vsquam vidisse me memini. Est em̃ aptè posita, & ad propulsandã vim externorũ hostium, ad cõtinendos in officio ciues, licet Hadriani imperatoris longè alia sentẽtia fuerit. Is em̃ aeliorũ cineres & ossa cõseruari hac mole voluit, nõ viuorum carcerem & ergastulum fieri. Sed ita fit, quod ad rem vnam quæsitum est, in alios vsus persæpè conuertitur. Hi verò vt eorum vultus & impexa ac promissa barba ostendit, captiui esse videntur: atque inter hos fortasse erit noster Platina, quem minus constanter ferre aduersam fortunam intellexi. PLA. Non est cur fortasse dicas, nosti ingenium Pauli pontificis, nosti pertinaciam: non ita properè quos capit, & in carcerem etiam ob leuem suspicionem trudit, dimittere solet, ob hoc credo, vt aut nil à se temerè factum vulgo ostendat, aut ne illatam iniuriam queri vel propulsare quisquam possit, quod certe timidi animi & abiecti est. MAR. O noster Platina salue. Sed quid ita mœstus & cogitabundus iaces? PLA. Rogas? quasi nescias qui in vinculis & carcere detinentur, eos continuo mœrore affici. MAR. Qui in carcerem truduntur, aut iustè, aut indignè hanc pœnam subeunt: si iustè, cùm carcer ad coercenda hominum flagitia & petulantiam sit inuentus, necesse est eos quibus hac pœna affligi contigerit, id æquiore animo ferre. Nam qui maiestatem lædit, qui leges cõtemnit, qui principum decretis, honestis præsertim, non obtemperat, is sua & aliorum causa meritò puniendus est: Sua profectò, si dum in vita est, ei subterfugere pœnam humanarum legum contigerit, grauius supplicium post mortem & atrocius diuina iustitia continuò est passurus? aliorum verò, vt cæteris exemplo sit, ne tale aliquid in vita agant, quò deinceps pœna carceris sint puniendi. Sin iniustè cùm nulla commissi criminis conscientia subsit, eò æquore animo ferre debes, quòd in futurum delicias Dei benignitate sis consecuturus, Chrysostomo teste: quicquid, inquit, à quouis hominũ iniuriã passi fuerimus, id agit diuina iustitia, vt peccata nostra deleantur, aut amplior fiat mercedis retributio. Necesse itaque est, vtrumlibet acceperis, teipsum consolari, & Deo maximo gratias agere, qui certè nõ sine causa voluit te hac molestia affligi: spero enim hanc præsentis breuisque doloris vmbram, magnam voluptatem tibi deinceps allaturam. Nam qui aliquid iniustè patitur, quique tyrannicam sæuitiam æquo animo fert, is posteà & Deo & hominibus charior est profectò ac gratior, cùm fortitudinis & cõstantiæ laudem præ se ferat. PLA. Non dubito fore quin hanc laudem sim consecuturus, si corporis nostri valetudinẽ, qua iamdiu crucior, & animi morbos quibus angor, ob acceptum incommodum curare volueris. MAR. Quo incommodo quæso afflictatus es? PLA. Num vides in pedibus hulcera ob magnitudinem compedum recrudescẽtia? Exesa est caro, elisi nerui, atq; ossa contusa sunt. Præterea verò ne illa ex parte intactus à fortunę ictibus dici possim, quod ego mihi apud Pium pontificem industria, labore, pecunijs deniq; comparaueram, hic ob auaritiam & largitionem, nolo dicere libidinem, alieni cupidus, me vita propè ac fortunis omnibus spoliauit. MAR. Ob tantulam rem ergo tanto mœrore afficeris? PLA. Non ob hanc solùm profectò, verumetiam propter alia grauiora, quæ hinc, vt in malis fieri consueuit, secutæ sunt. MAR. Mitte quæso has querelas, ne mulieri quidem conuenientes, & de nobis benè spera, qui huc venimus, vt corporis & animi tui ægritudinem leuaremus, qua te laborare, & quidem grauiter intellexeramus. Sed primum dic quæso, quid causæ est quòd ita cogitabundus ac penè stupidus iaces? PLA. Dicam certè & breuiter: ab his enim qui philosophi appellantur, nihil video constanter dictum. Vt enim cæteros omittam, qui de hac re scripsere, ab Academicis, à Peripateticis didiceram, virtutem esse summum bonum. MAR. Est id quidem summum bonum humanum, & via optima ad illud diuinum quod omnes appetunt. Hinc fit, vt felicitas in actionem contemplationemque diuidatur. Actio enim iustè, fortiter, modestè, prudenter agendo comparatur, non vno quidem, sed pluribus & frequentatis actibus (vt Aristoteli placet) in vita perfecta. Contemplationem verò acquirimus, cùm mentem à sensibus atq; ab his terrenis cupiditatibus ad cognitionem rerum diuinarum & admirabilium crebrò reuocamus. Sed vnde, rogo, hoc tibi nunc in mentem venit? PLA. Fuit heri mecum Theodorus noster mei consolandi causa. Is enim collaudato vehemẽter summo bono, effecit vt miserias æquiore animo, quàm anteà ferrem, & animum oppressum curis ab his aliquãtulum ad cogni-

cognitionem veræ beatitudinis traducerem. Sed mihi in hoc accidit, vt famelicis in magna rerum penuria solet, quibus leni quidem prægustatione concitata appetentia, maior suboritur fames. Incendit siquidem me vehementer Theodorus ad cognitionem huius verbi boni,& incensum in medio cursu(vt aiunt)destituit. Hoc ne perficeret,retrahi se occupationibus quibusdam dicebat. Rogatus à me hodie, tamen rediturum se repromisit. Quod nondum fecit, nec facturum eum spero. Iam enim ad vesperam sol inclinat. Quòd si non ante meridiem venisset, hoc vt ab alio peterem, me admonuit. Melius autem quàm tu,qui mihi hac in re facere satis posit, cognosco neminem, cùm in te sit virtus & doctrina propè singularis, hoc onus ne subterfugias mea causa,te rogo. MAR. Onus profectò est, aut Atlantis aut Herculis humeris dignum. Explicari enim naturam diuinam nisi à philosopho excellentis ingenij & doctrinæ, posse nullo modo video:sed rogatus tibi certè negare non possum, quod etiam ex instituto cogar & professione sponte facere,si in me illud ingenij lumen, ea doctrina inesset,quã tu opinione fortasse vana de me finxisti. PLA. Nil de te mihi persuasi Marce, quod tu re ipsa præstare facilimè non posis. Agè verò inuocata Vrania, dic aliquid te & tua sapientia dignum. MAR. Absit vt in tanta re figmentis poetarum vtar. Tu si ea quæ dicam,intelligere vis,ab omni poesi animum prorsus reuocato : non hæc theatri, non scenæ plausum, sed ingenij vim & acumen requirunt. PLA. Faciam vt iubes. MAR. Qui reponere nouum merum volunt, vasa prius diluant necesse est, ne tetro fæculenti ac marcescentis vini odore nouum inficiatur. Idem quoq; mihi faciundum est.Proposita enim falsa bonorum specie,eademque tuo consensu confutata, tibi non ita multò pòst veri boni sanctissimam imaginem ante oculos ponam : qua visa, certè scio te ab illis aliquando concupitis,ad hęc animũ statim traducturum.De bono quod omnia appetunt, variæ philosophorum extant sententiæ : fuere enim qui spretis rebus omnibus,virtutem solùm esse bonum dicerent, quòd ei in quo virtus esset, nil deesse ad benè ac beatè viuendum affirmarent:hi Stoici sunt appellati, quorum princeps Zeno habitus est.Inuenti sunt item,qui summum bonum virtutem ipsam, & non solùm, vt Stoicis placebat, multis rationibus probare niterentur. Hi verò summum bonum dicentes,non excludebant à serie boni diuitias,potentiam,gloriam, bonam valetudinem, & quæ tum corporis, tum fortunæ bona vulgus existimat, quòd qui secundum virtutem agit,his ad magnificentiam & liberalitatem, ad fortitudinem & constantiam indigeret:hos quidem Peripateticos, non multum ab Academicis dissidentes, appellarunt,quòd inambulantes disputarent:huius verò sectę Aristoteles autor & princeps est habitus. Fuere præterea qui frui bonis à natura datis, nec vllum adminiculum foris ad commoditatem vitę quęrere,solùm bonũ esse dicerent.Hi quòd apertè in delinquentes clamarent, vel naturali desiderio moti, in foro, in via, commoda sua pudori anteferrent, Cynici meritò sunt dicti. Cyna enim Graeci canem vocant. Hi Diogenem autorem habuere.Non defuere postremò qui in voluptatibus bonum reponerent:hi dolorem,vt summum malorum,omni vi fugientes, voluptatem summo studio amplectebantur,quòd ea felices homines fieri putarent: Epicurei hi sunt appellati, à primo tam ineptæ opinionis autore. Aristonis autem & Herilli sententias, ab omnibus iam pridem explosas,omittamus. In scientia enim summum bonum collocabant. Hi verò & eorum familiæ quasi somniantes veram felicitatem inuestigare sunt ausi : quibus omnibus accidit quod sagittantibus solet. Proponitur enim signum, quò parati certare sagittam intendant. Tabulatum magno studio feriunt multi, sed qui medium illud omninò attingat,in quo victoriæ spes omnis reponitur, nemo vnus inuenitur. Datur tamen præmium ei qui ad signum accesit magis, quasi sit cæteris sagittandi arte præstantior. Idem contigisse his philosophis dici potest. Accedit ad bonorum finem alius alio magis,sed qui liquidò (erroris * credo nebula) verum bonum inuenerit, nullus adhuc inuentus est. Veritati tamen Stoici appropinquare magis visi sunt,qui in virtute quæ ad felicitatem via est,solum bonum collocarunt.Sed cùm viã ad Athenas & Athenæ non idem sunt:sic quoque nec via ad bonum, & bonum idem erunt. Atqui virtutem esse viam ad felicitatem, ex hoc deprehendi potest, quòd eos tantùm beatos dicimus, qui spretis cupiditatibus omnibus,iustè, prudenter,castè,cõstanter vixerunt, his quasi semitis quibusdã in cælum profectos. PLA. Dic quæso Marce, separás ne felicitatem à vero bono? MAR. Minimè quidem. Idẽ enim felicitas est & summũ bonum. PLA. Perge, confundebar aliquantum immutatione vocabulorum. Rogabo ego te

inter

inter dicendū, ni molestè fers, vbi huiuscemodi ambiguitate traduci videbor, ne quod dicis apertè intelligam. Habet enim hæc doctrina, vt arcana est, ita etiam vocabula & locos à communi consuetudine nonnihil semotos. M A R. Molestè ferrem, si cognoscerem te vel modestia vel pudore retineri, quò minus ex me quod ad cognitionem tantæ rei pertinet, sciscitarere. Docenti certè nihil est acerbius, quàm videre rem perinde ac ipse docet, ab auditoribus non percipi. Proinde me, quoties placebit, interrogato, ne frustra tantum laborem suscepisse videamur. Virtutem præterea & summū bonum, non idem esse, ex hoc comprehendi potest, quòd illa actibus humanis comparatur ad felicitatem: hoc verò, ad quod omnia quæ in mundo fiunt referuntur, adeò per seipsum bonum est, vt ab eo totius felicitatis integritas petatur, ne quærendum sit extrinsecus, quod tantam potentiam tamq; diuinam efficiat. Postremò qui solùm dicit, nil sibi relinquit, quod prætereà bonum dici possit: quo quid potest excogitari absurdius, cùm in Deo summam & singularem potestatem videamus bonorum omniū copia refertam? Quòd si cui vnitatis nomen est attribuendum, diuina potentia id tantùm sibi vendicabit, ne dicāt virtutem solùm bonum appellari. Duo summa bona à se inuicem dissidentia, non appellatio solùm nominis, sed etiam res ipsa dici vetat, cùm eius naturæ vnum non sit, cuius alterum esse deprehendimus. Virtus enim celebris ac clara sine actione humana esse nullo modo potest, cuius certè laus omnis in actione hominis consistat. At Deus bonorum omnium fons, vera, simplex, sinceraque felicitas est, nec certè cuiuspiam actione & adminiculo ad sui ipsius integritatem eget. Vnde meritò ipsum & non aliud quippiam solùm bonum appellabimus, cùm in eo summa sint omnia, infinita potentia, singularis sapientia, æterna gloria: non igitur solùm bonum, nec summum (vt Peripateticis placuit) virtus est: quorum ea certè fuit opinio, vt diuitiæ, potentia, dignitas, gloria, corporis robur, in nnmero etiam bonorum haberentur. Diuitias enim non solùm vt nullius rei indigerent, sed ad magnificentiam & liberalitatem, ad copias, ad opes requirere videbantur, vt multis gratificarentur. Potentiam verò, vt rebus suis publicis cum imperio & potestate præessent. Dignitatem ideò expectandam dicebant, quòd ea celeberrimum quemq; apud ciues suos faciat. Gloriam, qua non apud suos modò, sed etiam apud exteras gentes & nationes clarissimum nomen consequerentur. Corporis robur, quo cæteris valentiores haberentur. Vxorem quoque, liberos, amicos, nobilitatem, auram popularem, pulchritudinem, velocitatē, & cætera id genus, summi boni & non fortunę membra dicebant, quos certè ratio ipsa vehementer improbat. Primùm, qui fieri potest, vt diuitiæ bona sint? Bonum enim sua narura tale est, vt extorqueri à possessore quauis arte & industria nō possit. Atqui diuitiarum membra ita mutabilia sunt, vt leni vento facilimè huc atque illuc impellantur: vnde non incongruè pilæ loco his fortuna vti dicitur, quo nil potest esse bono magis contrarium, cuius ea natura est, vt semper eodem modo sese habeat. Non igitur diuitiæ bona sunt: quæ quidem etiam longè alium sortiuntur finem, quàm quo ab hominibus desiderantur. Ad tollendam siquidem indigentiam omnem, expeti videtur. Sed tantùm abest vt id efficiant, vt etiam ardentiorem sitim possidentibus excitent, quæ non ex inopia, sed ex magna copia oriri videtur. Quanto enim quis plura habet, tanto pluribus indiget. Neque solùm (vt ait Cicero) libidine augendi ea quæ habēt cruciantur, sed etiam amittendi metu. Furum profectò, latronum, crassatorum impetum continuò pertimescunt. Nec dici certè potest, eos sitim, famem, frigus, quarum rerum causa pecuniæ tanto studio comparantur, magis quàm pauperes & inopes sedare. Ea siquidem habendi cupiditate feruntur, vt inediam, frigora, sitim, ac vehementes ęstus vsque ad necem plerunque patiantur. Habet præterea verum bonum modum quendā in se finitum & determinatū: quo quidem adepto, ac si in portu essemus, nulla amplius cupiditate iactamur. In pecunia verò nullus modus, nulla satietas est: vnde fit, vt eius studiosi, continua solicitudine angātur. Postremò, si diuitiæ bona essent, vnūquemq; possidentem meliorem profectò facerent. Talis est enī natura boni, vt eos penes quos habitat, reddat præstantiores. At contrà vsu venire cernimus. Diuites enim, iniustos, intemperantes, mendaces, fallaces, violentos, libidinosos, parricidas, flagitiosos, vt plurimum videmus, quòd secū totius libidinis & intemperantię instrumenta ferant. Quare diuitiæ nec bona dici, nec in serie boni collocari vllo modo debent: quæ certè, quia fragiles sunt & caducæ, & quia cōparari sine multorum iniuria non possunt, tanquā teterrima quædam pestis sunt fugiendæ. Contenti enim nostro & paruo esse debemus,

cùm natura paucis ali ac foueri possit. Quare fit vt satis mirari non possim istorum stultitiam, qui nō secus diuitijs & pecuniæ studēt, ac si ijs etiam post mortē vsuri essent. Potentia similiter quid in se habeat, quod certè nō fugiendum potius quàm expetēdum sit, minimè video, cùm eam insidijs, proditioni, periculis omnibus subiectā cernamus. Eorum exemplis plena sunt scriptorum monumēta, qui vitam & imperiū cum morte permutarunt, vt de Creso, Cyro, Xerxe, Dario, Alexandro, Pompeio, Cæsare legimus: quorū potentiæ nequaquā tantæ fuere, vt eos à morte & interitu liberarent. Bonum siquidē potentia nō est, cùm sine multorū iniuria cōparari ac retineri nequeat. Atqui ex bono melius semper nascat oportet, quod potētiæ omninò non contigit, vt Pisistrati, Phalaridis, Dionysij, Tarquinij, Neronis tyrannides ostēdunt. Potentia igit bonū dici nullo modo potest. Erunt fortasse qui potentū vitam securiorē existiment, quòd magnā satellitū vim ad custodiā corporis habeāt: quos quidē ego omniū hominū infelicissimos ac stolidissimos puto, quòd eos etiā mercede cōducant, à quibus persæpè incauti opprimunt: vt certè de multis legitur, qui vel familiarū insidijs, vel prætorianorū militū vi & fraude periere. quid, ꝙ ambitione & timore duob. maximis malis cōtinuò cruciant, cùm vel incrementū potētiæ cupiunt, vel impendentē ruinā vitare studiosissimè laborāt, vt Damoclis sella indicat? Possum ego multorū exempla commemorare, qui magistratū deposuere, quiq; deponere potentiā & tyrannidē voluissent, si eis per iniurias plurib. illatas id facere licuisset. quod certè ab his nunꝗ concupitū diceremus, si in potētia summū esse bonū deprehendissent: vt de Sylla legimus, qui dictaturā summum in rep. magistratū, post longas bellorū ciuiliū afflictationes & curas persuadentibus amicis quibusdā deposuit, priuatus vt altū dormiret. Hoc quoq; malum nō latuisset C. Cæsarem, quē vel reip. componendæ causa, vel nimia ambitio eò tandē perduxit, vt vitā cum potentia & imperio amitteret. Eadem fermè de honoribus & dignitatibus dici possunt: quæ si virtute & non ambitione ac largitione quærerentur, in vita ciuili non reprehenderemus. Sed neq; hæc quidem bona deberēt appellari, cùm improbos sæpè ac dementes in magistratibus cōstitutos videamus, nec ab improbitate & stultitia sua, boni dignitate & præsentia dimoueri vnquam posse. Nam vt malo contagione quadam malos fieri dicimus, sic bono meliores effici necesse est. Verùm tantum abest vt bonos magistratus faciant, vt etiam plerosq; ad supremam sæuitiam, libidinē & auaritiam perduxerint: vt de Appio illo decemuiro, qui Virginiam Virginij filiam, ob magistratū & potentiam stuprare est ausus. quid verò egerint duo Gracchi, quid Saturninus, quid Spurius Melius, quid Clodius, quid pleriq; alij apud Romanos in magistratibus constituti, ex rebus eorum gestis facilimè deprehendimus. Taceo C. Marij licentiam, L. Syllæ sæuitiam, Verris auaritiam, C. Cæsaris dominatū, M. Antonij libidinem, Tiberij, Claudij, C. Caligulæ, Neronis crudelitatem & rabiem. Hi etsi natura mali essēt, adeptis tamē magistratibus, licentia pessimi sunt facti: quod eis nunquā contigisset, si honores per se in bonorum numero haberi mererentur. Soleo ego mecum plerumq; cogitare, vnde tanta stultitia hominibus insit, vt id magno pretio nonnūquā parent, quo adepto, vel ludibrio sint hominibus, vel in magnas calamitates persæpè incurrāt. Vt Nonius ille Catuli, quem Strumam nnn hominē, in curuli sedentē legimus. quid est Catule, cur moraris emori? Sella in curuli Struma Nonius sedet. Idem poeta nescio quis, de Ventidio Basso: Accurrite omnes augures aruspicesq;, monstrū insitatum cōflatum est recēns: nam mulos qui fricabat, consul factus est. Nostra quoq; ætate videmus plerisq; honores, tum prophanos, tum sacros dedecori ac turpitudini esse, cùm vel ignaui sint vel indocti, vel rerum humanarū imperiti habeantur. Satius nimirum fuisset hos priuatè viuere, quàm eò velle conscendere, vbi tanquam in specula quadam ab omnibus ignominia & socordia notarent. Nota est Varonis plebei hominis audacia & stultitia, qui consulatum, onus quidē nequaquam humeris suis conueniens, contra patrum consensum adeptus, ad Cannas cum Hannibale Carthaginensium duce confligere est ausus, quo in prælio ad quinquaginta Romanorum Varonis stultitia cæsa traduntur. Idem de M. Crasso, deq; Quintilo Varo dici potest, qui pecunia & ambitione viam sibi ad ignominiosam mortē fecere: Alter enim bello Parthico, alter bello Germanico cum vniuerso exercitu interijt. Omitto commemorare quot hominibus præclaris exilium ac perniciem concupiti magistratus iam pepererint: vt M. Camillo, Cn. Coriolano, Cincinnato, Scipioni apud Romanos: Soloni, Alcibiadi, Themistocli apud Atheniēses: Hānibali apud Carthaginēses. Bonū itaq; magistratus & honores nō sunt,

cùm bonis plerumque obsint ac magnæ calamitati sint. Gloria verò quam tanto studio requirunt ij qui in vita & morte laudari cupiunt, quid in se boni habeat, certè nõ video, cùm non eadem semper sit. Fallax nanque est, & ad inflandas hominum mentes auresq; permulcendas tantummodo videtur inuenta. Quid, quòd nõnullos hominũ eò insaniæ vulgi opinione perducit, vt nil de se prædicari posse existiment, quod ipsi industria & virtute sua, cùm sint omniũ ignauissimi, præstare nõ possint: quos quidẽ detracto aliquando errore, proprijs laudibus erubescere necesse est, cùm cernant se eò cupiditate gloriæ profectos, vnde digredi sine dedecore & ignominia non possint? Esto, magnitudine rerum gestarum & nòn paruis meritis sit acquisita, quid boni viro sapienti ac forti affert, qui nõ in voculis leuissimi vulgi, sed in conscientia tãtùm rectè factorũ suorũ merita reponi desiderat? Vide quæso quãta stultitia feramur in vita. Sunt qui ita gloriæ studeant, vt celebritate & fama nil putent esse melius. Nõ abnuerim ego hanc expetendã videri, si per omnes gentes & nationes extendi possit. Verùm cùm id fieri adhibito etiã omni studio non vident, cumq; ciuibus suis vix se notos intelligũt, fit vt ex hoc quod summũ bonum putabant, in grauissimos animi dolores cum ignominia recidant, quibus eos infelicissimos fieri contigit, cùm inspiciant se tot labores, tot vigilias frustra sumpsisse: quare melius cum his agitur, qui in Deo gloriam omnem suam collocant, in quo certè summa felicitas ac perfecta gloria reposita est. Dicere aũt, ex re imperfecta beatũ ac felicem hominẽ fieri, absurdum mihi sanè videtur, cùm beatitudo ex summo ac perfecto bono nascatur. At gloria, vel quòd non eadem est apud omnes, vel quòd opinione in sinistram famã quandoq; vertitur, adeò est manca & debilis, vt celebrem hominẽ, ingloriũ mutata sententia quàm sæpissimè reddat. Eius enĩ maxima pars fortunæ subiecta est, qua nil volubilius, nil deniq; fallacius dici potest. Nam quos in cælum vsq; summo fauore, gloria & fama peruexit, eos plerunq; mutata opinione ita deprimit, vt nil vnquàm commercij cum ipsa gloria habuisse videantur. Sed dic quæso, qd dignitatis in se potest habere gloria, quæ tota pendet ex arbitrio imperitæ multitudinis? Cuius ea certè natura est, illos tantũ laudibus extollere, quibus fortunam viderit arridere. Aduersi verò si quid acciderit, quod fieri crebrò videmus, quos antea sapientes, fortes, prudentes appellauerat, eos demũ mutata sententia stolidos, imprudentes, timidos, reijciendos & contemnendos dicit. Non igitur gloria bonum est, quæ non vero iudicio, sed stultitia & voluntate hominum excitatur ac deprimitur. Esset aliquid, si à viris bonis & planè sapientibus laudaremur: quanq ne in hoc quidẽ sit vera felicitas. Iudicio enĩ nil est fallacius, cùm aut odio, aut beneuolentia, aut alio aliquo affectu de rebus ipsis iudicare consueuerimus. Iã verò vilissimorũ corporum nostrorũ quàm fragilia sint bona, videamus. Si robur inspicis, à tauris & leonibus superamur: si velocitatẽ, à ceruis & tigribus: si formæ speciem, parũ admodum à vernis floribus distamus, quos vel paulò intensior sol, vel frigidior solito vètus facilimè enecat. Videmus & quotidiè quidem formosissimos adolescentes & iuuenes, vel parua febricula turpissimos & informes citò reddi. Quòd si diligenter contempta hac vilissima specie, quæ quidem pictura in superficie corporis est, introspiceremus, desineremus vtique pulchritudinem istam muliebrem & vilem admirari, in qua vtinam non plus mali quàm boni esset. Prudenter enim hoc à Nasone poeta notatum est, Lis est cum forma magna pudicitiæ. Mallem ego deformitatem Thersitæ, quàm pulchritudinem Alcibiadis, si detrimento mihi & ignominiæ futura esset. Quod enim ad malum via est, id nequaquam bonum dici potest. At talis est forma: ad intemperantiam siquidem, ad libidinem, ad flagitium multos perducit: non igitur forma bonum est. Atqui si certè volumus considerare, hanc in plerisq; multorũ malorum causam fuisse deprehendemus. Quid bellũ Troianũ concitauit? Hælenæ forma. Quid Medeam fratrem Absyrtum occidere & lacerare coegit? Iasonis forma. Quid Scyllam parentẽ cum regno Athenarũ hostibus prodere impulit? Minocis pulchritudo & forma. Verùm nil la res profectò est, quæ nos falso magis hæc inter bona adiudicare faciat, quàm oculorũ nostrorũ crassus & obtusus intuitus, quo turpes ac informes Veneri & Narcisso plerumq; cõparamus. Hinc fit vt matres inhonestos & turpes filios, pulcherrimos dijudicent. De his verò qui libidinosè & intemperanter amant, non attinet dicere, cũ neque in hac quidem neq; alijs in rebus vllo vero iudicio vtantur. Bestijs enim persimiles habentur, quæ sola voluptate & libidine ad res concupitas feruntur. Ex his itaq; cõprehẽdi potest, robur, formam, celeritatem corporis, inter bona cõnumerari nullo modo debere.

debere. Ad Cynicos venio, quorum secta ideo reprehendenda est, quòd summũ bonum, inurbanè & impudenter viuere, existimàrent. Frui muneribus à natura datis, non est alienum à ratione benè ac beatè viuendi, modò id fiat opportunè: sed in foro mingere, coire, ac cætera huiuscemodi agere, quorum etiam nomina palàm enunciare natura ipsa vetat, alienum mihi ab omni felicitate prorsus videtur, in qua summa verecundia, summus pudor, summa dignitas inest. Sed dicant hi pertinaces philosophi: si istas corporis partes vtiles quidem & necessarias, sed turpitudinem & dedecus in decore si ostẽdantur, præ se ferentes, natura sagacissima in locis secretioribus occultauit, cur ipsi bestias imitati, reiecto omni pudore, in foro, in scena, in theatro ostẽdunt? Quòd si pueros adolescentes, quibus ob tenellam ætatem & recentes animi vires minus cognitionis & pudoris inest, accuratè pudibunda corporis integere videmus, cur non idem facient hi, quorum instituta ob ætatem in honestate & pudore, & non in canina impudentia fundata esse debent? Præterea quid est quòd in vita adminiculis his vti recusent, quæ vel à Deo nobis data, vel ab hominibus excogitata & inuẽta ad communem vtilitatem sunt: vt tecto ad hyemem æstumque vitandum: veste ad imbres ventosque propulsandos: pileo, ne caput nobilissima corporis pars aliqua intemperie lædatur: calceis, ne si nudis pedibus terram frigidam & frequenti pluuia humectam conteramus, stomachus & reliquæ corporis partes offendantur? carne similiter, caseo, lacte, vino & cæteris adminiculis ad alendum sustentandumq; corpus pernecessarijs vti si nefas putant, diuinam prouidentiam nimirum accusare videntur, quæ omnia ad vsum commoditatemq; humani generis creauit. Mirari etiam satis non possum Pythagoræ illius Samij philosophi, cæteris in rebus clarissimi, pertinacissimũ decretum, quo scelus esse & magnum quidem ostendit, brutorum carnibus vesci. Sed vno & eo quidem perabsurdo dato, multa subsequi necesse fuit. Proposita enim & affirmata transmigratione animorum, quæ ipse metenphychosim appellabat, cùm in brutorum corpora eos migrare diceret, accuratissimè vetuit domicilia (vt ipse dicebat) nostra ob voracitatem dentibus & morsu violari: sed cùm nec Pythagoræ, nec Diogenis præcepta propter nimiam rigiditatem admodum sint ab hominibus approbata: cumq; etiam plus ipsis inuentoribus tam obstinata doctrina humano generi obfuerit, his tandem omissis, ad cætera pergamus. Epicurei verò postremi in ordine fuere, quorum sententiam exponeremus: horum opinio, Metrodori præsertim ac Hieronymi, ab omni prorsus virtute remota fuit: cum brutis em̃ & nõ cum hominibus sentire videntur. Nam illi rationis expertes, ad id quod adest, modò sentiant in eo esse aliquid quod delectat, appetitũ feruntur, de futuris nihil solicitæ: sic hi reiecta continẽtia & posthabita vera felicitate, voluptatem vt summum bonum amplectuntur, nec dici posset, quàm diligẽter & accuratè vallo ac fossa (vt dici solet) se se defundunt. Nõ frustrà, inquiunt, naturã dolorem vt summum malũ declinamus, & voluptatẽ vt bonum appetimus. Nec id solùm ab hominibus fieri cernimus, verumetiã à cæteris animantibus. Videmus, inquiunt, bestias diminutas etiã, & quib. minus animæ inest, vel fugere vel contrahere sese, vbi molesti aliquid, & quod nociturum sit, senserint: progredi verò, & omni conatu ad id quod iucunditatem voluptatemq; præ se tulerit, deferri. Horum pueriles rationes quàm facilè confutari possint, attende. Primùm, quid potest esse stultius, quàm asserere id rectè fieri, ad quod plura appetitione ipsa feruntur? Quod enim multi appetunt, hoc est furari, latrocinari, mœchari, stuprum & adulterium cõmittere, vino & crapula repleri, somno & otio vti. Hæc si rectè & honestè fiunt, quid rectum certè sit, nõ video: mea quidem, imò bonorum omnium sententia, rectum id dicetur, quod cum virtute sit, cui certè nil potest magis esse contrarium, quàm flagitiose & intemperanter viuere. Hac via, quòd laboriosa, quodq; difficilis, pauci admodum ad virtutem: illa, quòd prona & lata, multi ad voluptatem proficiscuntur. Non igitur quod à multis falso, sed à paucis vero indicio approbatur, id profectò sequi & amplecti debemus. Malè enim cum humano genere actum esset, si in rebus agendis multorum opinionẽ & non paucorũ, eorundemq; bonorum, sequeremur. Hinc est quòd in optimis rebusp. pauci deliguntur, quorũ consilijs cętera multitudo, imperita quidẽ ac stolida, obtemperet. Auocandi præterea, inquiunt, & reuocandi sunt ad voluptatẽ animi. Hoc em̃ dicto tollunt prudẽtiam & modestiã, quarum altera præteritorum reminisci iubemur, ne stultitia & socordia aliquam calamitatem incidamus: altera verò frenare cupiditates, & libidinẽ coercere, ne ingenio simul & corpori immoderata libido officiat. Sed vide quæso quantum absit, vt in voluptate

ſummum bonum dici poſsit. Ex bono enim nil niſi bonum oritur. At verò ex hoc bono, quod profectò malorum omnium fons eſt, pœnitentiã, ſatietatem, dolorem, morbos, ægritudinẽ, eneruationes corporum, ignauiam, timiditatẽ, negligentiam, nequitiam deniq; omnẽ exoriri oportet, cùm qui ſe huic ſectæ addixerit, nil quod ad corporis aut animi vtilitatẽ pertineat, excogitare poſsit, adeò eſt libidinũ omnium agmine circunuentus. Voluptas igitur nõ modò bonum nõ eſt, ſed malorũ omnium caput. Ex ea eñ petulantia, laſciuia, turpitudo, iniquitas, amentia, ſcelus, egeſtas, ignauia, fraudatio, deorum atq; hominũ contemptus cõtinuò quaſi fons quidã irriguus manat. Quid plura? ex hominibus certè intemperantes ac ſæuiſsimæ fiunt beluæ. Sed hos tandẽ miſſos faciamus, & confutata falſa beatitudinis ſpecie, quæ vera ſit atq; perfecta, niſi quid ad hæc dicere volueris, tandẽ explicemus. PLA. Neſas certè putarẽ, ea velle defendere, quæ tu falſo à philoſophis tradita multis ac maximis rationibus oſtendiſti: neque hoc quidẽ ad rem meam faceret, qui deſiderio incredibili iamdiu ardeo ex te audire, quod verum ſit ac ſummũ bonum, quãdo nec diuitijs rerum neceſſariarũ abundantiam, nec imperio & regnis potẽtiam, nec magiſtratibus venerationẽ, nec gloriæ & famæ veram celebritatẽ, nec voluptatibus conſtantem lætitiam ineſſe video, vt ex tua doctiſsima ac veriſsima diſputatione intelligi poteſt. Perge itaq; ſi placet, & me qui inſcitia & errore multum de via flexerã, ad veri perfectiq; boni cognitionẽ tandem perducito. MAR. Si feſſus es audiendo mi Platina, requieſce paululum. PLA. Quaſi verò quies vlla maior dolori meo afferri poſsit, quàm te cuius aſpectu mirificè recreor, admonentem docentemq; intueri & audire. Idẽ mihi certè vſu venire ſentio, quod inferis accidiſſe poetæ ſcribunt. Vt eñ illis omni pœna tamdiu caruiſſe contigit, quãdiu Orpheo cithara & fidibus pro ſalute Eurydices deprecari licuit: ſic mihi certe intermiſsio quædã fit dolorum & calamitatũ mearum, audita tua eleganti ac docta oratione. MAR. Reuocanda nunc quidẽ mens eſt ab omni ſenſu & cupiditate, & ad veri ac ſummi boni cognitionẽ traducenda. De rebus enim magnis ac diuinis agitur. PLA. Agè dic quæſo, reflexi mentem in ſeipſam, vt nil excidat, quod à te dicetur. Viribus enim & firmo pectore nunc opus eſt. MAR. Ita eſt vt dicis. Contrahe paululum pedes, atq; audi. PLA. En cõtraxi, & totum meipſum collegi. MAR. Omne profectò qualecunq; id ſit, quod veri perfecti denominarionẽ accipit, ita quidẽ dictum ob falſum imperfectumque nemo eſt qui ambigat. Nã qui albũ in ſubiecto videt, eidẽ quoq; ineſſe poſſe eius contrariũ, quod nigrum vocamus, deprehendit. Contrarijs ſiquidẽ contraria dignoſcimus, vt album nigro, dulce amaro, verum falſo, perfectũ imperfecto. Cùm igitur falſorũ bonorum multiplices eſſe formas oſtenderimus, quæ tandẽ vera ſit ac perfecta, declaremus oportet. Ea nimirum in ſolo deo rerum omniũ principe meritò collocabitur. Deo ſiquidẽ nil potentius, nil melius, nil perfectius, nil copioſius, nil glorioſius, nil quod magis animos noſtros delectet, inueniri excogitarîve poteſt. Hunc certè ni talẽ eſſe contigerit, rerum omnium patrẽ nullo modo appellaremus, cùm bonũ aliquod eo perſtabilius reperietur. Perfecta namq; minus integris nobiliora eſſe comprehenduntur. Hæc eñ ab illis, vt à potioribus, principium & augmentũ accipiunt. At verò tale aliquid de deo cogitare, nefas putandum eſt, cùm omne quodcunq; in rerum natura eſt, ita rectè egerit, diſpoſuerit, ordinauerit, vt in eo ad integritatẽ nil vlterius requiri poſſe videatur. Eſt igitur in deo ſummi perfectiq; boni copia maxima, quæ nec cõtinuo vſu diminuitur, nec extrinſecus alicuius ope augetur. Diminui eñ, quod infinitũ eſt, non poteſt. Alterius deinde egere auxilio eum qui omnibus adminiculo eſt, nequaquã certè cõſentaneum videt. Deus eñ ſemper idẽ eſt, nec vllo modo diminutus aut à ſe diuerſus dici poteſt. Summũ namq; dicere, cui deeſt quod ab altero accipiat, demẽtia profectò videtur. Præterea nil eſt quod magis diminutũ aliqd aut imperfectũ arguat, quàm aliquãdo à ſe diuerſum eſſe, vt ex illis fallacibus bonis deprehendit, qui à nobis paulò antè multis rationib. ſpreta ac contẽpta ſunt. Deus itaq; ſumma, cõſtans, perpetua, integra beatitudo & felicitas eſt: hunc qui intelligit, eundẽ contemplat, adorat, diuitias, potentiã, gloriã, honores, voluptates facilimè cõtemnit. Beatus eñ & felix, ſummũ bonũ adeptus, quid amplius requirat nõ habet. PLA. Beatos igitur eos ſolos dicis, qui ſpretis fortunæ bonis, vnica cõtemplatione delectantur? MAR. Quid beatos, imò deos: vt enim iuſtos iuſti paticipatione dicimus, ſapientes ſapientiæ, fortes fortitudinis: ſic diuos adepta diuinitate homines vocabimus: quod etiã dei ipſius voce in Pſal. confirmat: Dixi eñ vobis dij eſtis. (Pſalm. 8.) Non igit à ratione alienũ eſt, beatos homines participatione diuinitatis

deos

deos haberi. PLA. Magnum est certè quod bonis ac sanctis viris tua pollicetur oratio. Sed dic quæso, istud quod summũ bonũ vocas, partibus ne & mẽbris cõstat, an totũ idẽ est? MAR. Caue existimes tantum bonum, tamq; excellẽs mẽbris cõstare. Omne profectò quod partibus cõstat, integrũ dici nullo modo potest, cũ partibus plerunq; magna discrepantia insit. Non enĩ mẽbra omnia ad idem semper cõcurrunt: inter quæ plerunq; tanta cõtentio oritur, vt totũ corrumpi necesse sit: atqui in Deo omnia sunt idẽ, quem quidem partibus constare minimè dici potest. Omne siquidem quodcumq; est, tamdiu integrum & perfectum remanet, quamdiu est vnum. Nam quod partibus constat, partiũ corruptione & interitu dissoluatur oportet: vt in corporibus animantium cernere licet, quæ animæ ac induiudui iunctione vnum, quamdiu possunt, esse nituntur. Vbi verò mors interuenerit seiunctione partium, statim dilabuntur & intereunt. Conantur illa qdem naturali desiderio subsistere, & quoad fieri potest, eius naturã imitari, vnde originem habuere, nimirum id quod est cernentia, verum ac perfectum bonum dici nullo modo posse, quòd non constans, vnum, integrũ, simplex, sincerumq; sit. Hanc appetitionem vnitatis & diuturnitatis cùm videas naturaliter animantibus omnibus & plantis inesse, non est cur ambigas, Deum vnum atq; idem semper existere, ad quem certè tanq̃ ad arcem summi boni, naturaliter cuncta festinant. Quem igitur rerum omnium coniectura bonum esse comprehendis, ob eamq; rem ab omnibus expeti, integrum, verum, vnum ac simplex bonũ fateare oportet: quo cognito & adepto, nil erit profectò, quod amplius requiras, cùm in eo singularis potentia, & vnica sapiẽtia insint. Hunc enim mundi globum, quem ex tam diuersis contrarijsq; rebus constare vides, ipse in sphæricam formam redegit, nullius adminiculo vsus, eiq; immobilis ipse perpetuum quendam motum & ordinem asscripsit, quo regi omnia inferiora ac gubernari miro ordine cernimus. Neq; quicq̃ est quod hanc diuinam dispositionem queat infringere: adeo est potentiæ & sapientiæ vinculis connexa, vt solis, lunæ, reliquorumque planetarum perpetui motus, & eodem modo semper sese habentes ostendunt. Hoc itaq; tantum, tamque excellens bonum qui iustè, fortiter, prudenter ac sanctè viuendo consecutus est, quid amplius sibi velit non intelligo. PLA. Nunc demũ verum fateor, falsi boni speciem me hactenus inscitia & errore stolidè nimium concupiuisse, cùm sit quoddam æternum, diuinum, constans & perpetuum. Sed Deo gratiæ sunt habendæ, qui te hodie diuinitus certè huc misit, vt haberem qui me doctrina & sapientia singulari, non afflictum modò consolaretur, verùm etiam grauiter errantem in rectam semitam reduceret. Sed dic obsecro, qua ratione hoc tantum, tamq; expetẽdum bonum adipisci quis possit. MAR. Disciplinis primùm lustranda mens est omni vitiorum macula, deinde & artibus instruenda, quibus tanq̃ gradibus paulatim superiora ascendens, descendens rursum rediensq; persæpè cognita huius fragilis ac falsæ beatitudinis forma, veram illam & constantem totis viribus inquirat, complectatur. Hoc facere qui vult, omni prorsus vitio & concitato affectu carere debet, ne à tanta cogitatione ancipiti cura distrahatur animus. Fortem eum & constantem esse oportet, ne laboribus & perturbatione aliqua vincatur: Temperantem, ne cupiditatibus & libidinum illecebris à recta via retrahatur: Prudentem, ne inscitia & negligentia errorem aliquẽ incurrat. Habes nunc veri ac falsi boni speciem satis dilucidè, vt arbitror, explicatam. Proinde cura, effice, enitere in vita rectè & houestè agendo, dolores & miserias æquo animo tolerando, mentẽ crebrò ab his terrenis solicitudinibus ad rerũ cælestium cognitionẽ traducẽdo, quò post mortem beatus summo illo & perfecto bono cum trãquillitate vti ac frui possis. PLA. Nil est certè quod æquè facere cupiã & velim. Sed dic quæso, quónam iturus es? adornare discessum te video. MAR. Si bene pedibus vales, nil est quòd amplius operam meam requiras: iam enim sedatis animi tui perturbationibus, delinitoque pedum tumore mea ac Theodori opera, functus officio meo videor, nisi quid præterea vis. PLA. Vt me ames volo, & ad me interdum redeas, vbi tibi per otium licebit: nosti imbecillitatem naturæ humanæ. Variæ indies oriuntur ægritudines, tum animi, tum corporis: has, vt hydræ renascentis capita, abscindas tua industria & arte oportet. MAR. Vbi te opera mea indigere cognoro, statim ac libens reuertar, si mihi per arcis præfectum id facere licebit, qui non ita libenter accedentes admittit.

BAP. PLATINAE DIALOGVS AD LODOVICVM STELLAM MANTVANVM CONTRA AMORES.

Stella.

SALVE Platina. PLA. Hem Stella, quonam & vnde? STEL. Domo, ad te. PLA. Quid causæ fuit vt me adires? STEL. Amicorum (vt est Græco prouerbio vsurpatum) omnia debent esse communia, siue illa quæ in vita contingunt bona sunt, siue mala. PLA. Ita est: lætari enim ac dolore affici ex his quæ in vtramque fortunam amico contingunt, ea demum est vera amicitia. Quare si quid habes, quod te coquat, mihi qui te chariorem habeo neminem, edissere. Vulneri enim tuo, nisi altiùs insedit ac omnino lætale est, nonnihil medelæ, cognita morbi causa, fortasse adhibebo. STEL. Ex vultu vt arbitror, deprehendisti me aliqua perturbatione angi. PLA. Amor est mi Stella, qui te cruciat, quòd incessus tuus, nunc tardior, nunc concitatior, habitudo corporis præter consuetudinem ad maciem tendentis, pallidula facies, mobiles oculi, mens varia, crebra suspiria, cogitationes tuæ somniculosæ, etiam te tacente, perfacilè ostendunt. STEL. Nescio ego, reprehensionis ne plus an laudis merear, si aperte & ingenuè amare me dixerim. Nam quanti facis per Deum immortalem adolescentem, qui nullo amoris stimulo ad solertiam & sagacitatem excitus, vitam agit inertem & somniculosam? PLA. Vellem mihi ac tibi dari otium hac de re disputandi: cognosceres profectò nullam pestem ingenijs adolescentum periculosiorem amore & procacitate esse. STEL. Erit mihi otium, tamdiu certè quamdiu per occupationes publicas à nobis aberit Franciscus Gonzaga cardinalis insignis & patronus noster. Quare si vis, & si non omnino te solum amas, da te mihi hodie. PLA. Et hodie & cras, quando voles me habebis. Soleo ego, & id quidem persæpe, amicorum commoda meis anteferre. Sed deligendus est nobis locus in solitudine, quò vterique nostrum ingenio & mente vti liceat. Ita nanque rusticorum strepitu & clamoribus tum diurnis tum nocturnis offendor, vt non cum hominibus, sed cum leonibus & asinis habitare me existimem: adeo sunt ab omni humanitate & ciuilitate remoti. STEL. Descendamus, si placet, in hanc vallem, quæ * marinum attingit. PLA. Rectè admones, erit hic locus & ingenio & corpori vehementer accommodatus: nam & liberiùs ratiocinabimur, & ascensu ac descensu corpora nostra exercebimus. Quod ante cibum maximè faciendum ad valetudinem & robur, censent medici. STEL. Hac faciliùs descendemus: te, si vis Platina, quia minus bellè pedibus vales, humero meo descendentem subleuabo. Sæuus nimirum fuit Paulus pontifex, qui te etiam compedibus reuinctum in carcere detinuit, vnde ægritudo ista oborta est. PLA. Imò vt hoc facias, te rogo, ne cùm in vallem descendero, quod agitatione nimia fieri solet, tumore ac cruciatu pedum ab hac nostra disputatione auocer. De sæuitia Pauli nullum verbum nunc facias. PLA. Retineo ego te, tu totus inhæreto humero sinistro, vt dextra si in præceps deferor, me teque pariter à decliuitate defendam. PLA. Ad illa prærupta saxa, quæ è regione sunt, velim proficiscamur, adiuuabunt fortasse nonnihil nos vmbræ illæ maiorum, quæ olim his in locis obseruatæ sunt. STEL. Estne illud quod video manu factum à natura? PLA. Manu certè & opera factum est. Ex hac enim conualle, vt videre licet, excidebantur saxa, quibus formas illas ingentes & regias extructas videmus, quæ Romam nobis proficiscentibus ad dexteram relinquuntur. Ex hac enim materia ædificati sunt non hi modò aquæductus, sed plurima etiam in vrbe Roma atria, plurimi arcus triumphales, plurima tū publica, tum priuata ædificia. Extant profectò adhuc ictus lapicidarum, extant semi excisa saxa, & hic pons quem in saxo concisum cernis, duabus rebus permaximè accommodatus esse debuit: nam & excisa de monte faliùs per fornicem in conuallem deuoluebantur: & aqua ista quæ nunc per infimam vallem delabitur, sensim ab ipso fonte per decliuia montis, & per hunc pontem ad formas, quæ in plano sunt, deriuata, ad vrbem faciliùs perduceretur. Eò siquidem altitudinis conscendit aqua, cuius ipse vnde deriuatur, fons est. STEL. Hæc fieri sine magna impensa & multis operis nullo modo potuere. PLA. Quasi verò his desuerint opes & serui, qui prouincijs & nationibus omnibus imperitabant. Audiuisti, credo, M. Crassum

ciuem

ciuem Romanum, taceo Lucullum & innumerabiles alios, dicere solitum, eum solum diuitem sibi videri, qui suis sumptibus exercitum Romanum per annum alere posset. Quid, quòd & quinq; & sex millia seruorum priuatis sumptibus plerinq; nutriuere, nec tantis quidem opibus impares eos habuisse animos cernimus, cùm in alienis elementis, acsi in terris angustè habitarent, ausi sint ædificare: nam & plana montibus coequarunt, & iactis insanis molibus maria strauere, quod nunc quoq; tùm in vrbe, tū in municipijs, tum in suburbijs, ex ruinis tot ac tantorum ædificiorum cernere licet. STEL. Facilè crediderim eos, & hæc quorum ruinas cernimus, & alia quæ litus ac vetustas consumpsit, struxisse, cùm maria & terras virtute & tolerantia suo adiecerint imperio. Sed missa hæc faciamus Platina, in vallē descēdimus, delige locū vbi mēte & corpore quiescamus. PLA. * Ad illam * quæ per aquulam saxa leuiter susurrat, sub opaca ilice optimè manebimus: nam & æstum vitabimus, & sitim quæ ex nimio sermone excitari solet, æstate præsertim, si opus erit, sedabimus. STEL. Locus est certe amœnus: sed dic tandem, vnde medelam huic meo vulneri suscipias. PLA. Definiendum est primò quid sit amor, ex cuius descriptione quæ sint morbi tui latebræ, facilimè deprehendemus: deinde si non omnino salutem tuam aspernabere, remedijs, adhibitis ad sanitatē reducerere. STEL. Agè dic quid sit amor. PLA. Amor duplex est, honestus scilicet & inhonestus. Honestus est, qui oritur inter duos natura quoad fieri potest, & similitudine bonorum morum persimiles. Qualem fuisse Scipionis & Lælij accepimus. Inhonestus autem is dicetur, quo corpore & animo stolidè quidem ad rem concupitā ferimur, nulla adhibita modestia. Hac perturbatione qui angitur, non video cur sanus dici vllo modo possit, cùm dulci veneno, amaro melle, tristi gaudio, affectata deceptione delectetur. Vulnus enim (vt ait poeta) venis alit, & cæcō carpitur igni. Tanta siquidem huius morbi vis est, vt amantis, imò vt veriùs dicam, amentis animum cruciet, corpus conficiat, mentem ita sede rationis dimoueat, vt nil tandem præter imaginē & speciē (vnde zelotypia dicta est) amasse videatur. STEL. Pinxisti mihi, vt vulgo dicitur, inferos. Malè profectò mereris de amore, qui sic eum, vt rem pestiferam & perniciosam, detestaris. Caue Platina iram tanti numinis hac verborum licentia in tuam perniciem cōcites. Cum voluptate enim, vt arbitror, nondū in gratiam redijsti; proinde desine eum maledictis incessere, cuius sæuitiam & olim expertus es, & in futurum fortassis experiere. PLA. Dic meliora quæso: quoduis enim supplicium pati malim, quàm tot æstibus ac tanta Charybdi rursum vexari. Fatebor ego ingenuè quidem, dum feruore adolescentiæ æstuarem, amoris procella & tempestate diu vexatum, neque prius portum quietis attingere potuisse, quàm expiata mente amoris illecebris, philosophię me totum ac negotio addixi. Adolescentibus enim nulla res otio & quiete perniciosior est. Vnde Naso poeta hac peste laborantibus remedium daturus: Si tollas, inquit, otia, periere cupidinis arcus. Ea est enī adolescentium natura, is ætatis seruor, vt otiosi malè agere discant. Nec mirum, cùm in eos plus imperij ac potestatis habeat appetitus quàm ratio. Agitantur siquidem infinitis propè cupiditatibus, nondū in disciplina bene viuendi ob tenellam ætatem firmatis eorum animis, quod fieri sine tempore & lōga exercitatione minimè potest. Quare si sapis Stella, meo & aliorum exemplo edoct*, tibi ab hac peste cauebis. STEL. Non possum ego adduci, vt credam id esse malū, quod animantibus omnibus vtiliter à natura datum est. Natura enim, vt audiuisse à philosophis me memini, nihil agit frustra: deficerent profectò species animantium omnium, nisi ab hac coeundi cupiditas & amor viuentibus naturaliter insitus esset. Habet mea quidem sententia, nescio quid diuinum, cùm ad immortalitatem formarum omnium prospicere videatur. PLA. Amorem esse rem præclaram & diuinam non negauerim ego, cùm omne quod in mundo mouetur & agitur, beneuolentia & amore quōdam moueatur. Nam superiorum sphærarum & siderum planetarumque cursus beneuolentia quadā in inferiora agunt, cùm eodem modo ad * diuinandā geniturā rerū omniū semper sese habeant. Rursum ignis, aer, aqua, terra, ea beneuolentia ad procreationem rerum generabilium & corruptibilium concurrunt, vt partem naturæ suæ indiuiduis addant. Verùm hic amor, vtpote diuinus, eodem semper modo sese habet, non appetitu, non cupiditate, non licentia, non lasciuia, non libidine, vt is quo te angi video, effertur. Quòd si quempiam inuenero his cupiditatibus tanquàm teterrima labe repurgatum, ad procreandum & cura eorum quæ procreata sunt, sancto, legitimo, honesto amore efferri, eundem castè, integrè, & sanctè amaturum dixero.

* In illa, vbi aquula per

* deriuandā

STEL. Nimium refecas hæc ad viuum Platina. Nemo certè hac tua fententia honeftè amabit:& quod deterius eft,multos hac tua verborum feueritate,à tanta tamq; vtili & neceffaria re auocabis. PLA. Didicifti,ni fallor,à Stoicis, nil effe vtile, quod non fit honeftum:proinde define neceffarium id & vtile dicere,quod cum turpitudine & flagitio fit:ftuprum nanque committere,inceftum,adulterium,facrilegium,ita per fe nefas eft, vt honefto & vtili contrarium nil magis videatur. Honefte enim, vt antè dixi,is amare dicetur,qui fpreta quoad fieri poterit, immoderata cupiditate, qua pleriq; omnes ferimur,coniunctionem appetet,vt fimile fibi procreet, quo nihil poteft effe homini bene morato & ciuili iucundius,cùm videt in filio honefto &legitimo matrimonio nato,immortalitatem fibi per fuccefsionem generis quodammodo parari.
STEL. Eadem ratio, & maior fortaffe iucunditatis & vtilitatis in notho eft,quàm in legitimo, cùm plus in illo creando amoris concurrit,quæ res diuina habetur,quàm in hoc quem facta nefcio qua feueritate procreari dicis. Quafi verò generari quifquam in quauis fpecie pofsit,nifi interueneritt titillans illa libido, quæ in generatione cum voluptate maxima fentitur.Hanc ego ita vtiliter animantibus omnibus à natura datá puto,vt hac fublata,in contemptum venturam generationem exiftimem,quafi hac vt illecebra quadam excitentur ad procreationem omnia. PLA. Epicurus omnino es, vt mihi quidem videtur,qui voluptatem pluris quàm honeftatem & vtilitatem facis: deciperis profectò, cùm ex non bona caufa tantam tamq; præclaram rem oriri dicas. Non negabo ego titillationem tanquam inftrumentum quoddam in generatione neceffarium effe:non tamen omnino dicam ex tam vilifsima re potifsimùm, amantium indiuidua procreari. Quid?putas ne eam philofophiam quæ de moribus eft, fruftra & inutiliter à philofophis excogitatam effe? Hac retinetur in officio corpus, multis ac maximis voluptatum illecebris tanquam pefsimis fatellitibus obfeffum: hac fenfus caftigantur,hac appetitus obtemperare rationi cogitur:hinc tanquàm ex fonte honefti, quid deceat in vita quidq; dedeceat, deprehenditur:hinc matrimonij ratio,qua vetamur tranfire lineam ad vtilitatem & dignitatem humani generis inuentam, cùm hoc vinculo frena vaganti licentiæ & libidini fint iniecta.Taceo fortitudinem,temperantiam,iuftitiam,quibus & tolerantiam rerum quæ in vita accidunt,perdifcimus. Addo & abftinentiam cupiditatum,quibus tanquam procellis marinis continuò vexamur: & æqualitatem,fine qua ftare mundus,ne dicam ciuitates,vix poffet.Hoc pulcherrimũ inuentum,hoc donum deorum contemnere omnino videntur hi, qui rapere ex alieno, qui timidè & inconftanter agere,qui in appetendis rebus nullum habent honeftũ finem,nullam cupiditatum & libidinum metam in aliena vxore appetenda, in vitianda virgine,in quouis inhonefto & illicito concubitu. STEL. Iftud tuum philofophari Platina,ad rem noftram nihil facit:amandum enim potius, quàm non amandũ, adolefcentibus vtile & neceffarium multis rationibus oftendam. Vtile id nunc ego exiftimo,quod vulgus bonum expetendum dicit, ne rurfum me in nomine polyfemo captes. PLA. Neque mihi quidem defutura argumenta arbitror,quibus oftendam te errore maximo detineri,qui tam obnixè pro voluptate certaturũ te polliceris. STEL. Mecum agas fyllogifmo nullo modo velim. PLA. Ab vtili fumentur argumenta. Sed vnum te monitum velim,ne de amore,qui ad legitimum connubium refpicit,verbum vllum facias,ne rem inhoneftam fancto tuearis nomine. STEL. Nulla profectò res eft,quę magis excitet adolefcentes ipfos ob tenellam ętatem dormitantes,quàm amor ipfe.Vifa enim pulcherrima forma, auditoq; dulcifsimo concentu, olfactu item ac tactu rebus fuauifsimis excitatis,animum adhuc recentem & ob eam rem bonarum ignarum erigit,applicatq; illi rei maximè diuinitus credo, quæ ei & ætate & moribus & forma perfimilis eft.Hanc fequitur,hanc diligit:huic vt placeat greffus rudes,manuum ac totius corporis motum decenter componit, vt ciuis & non rufticus effe videatur.Verba idonea ad perfuadendũ excogitat,omnibus in rebus quærit ornatum: nitidus,mundus,terfus,ciuilis,comis cupit videri.Rufticitatem & morofitatem tanquam res perniciofas deuitat,maiores natu veneratur, æquales obfequio & vrbanitate fibi deuincire ftudet, gymnafia virtutis caufa frequentat. Quid plura?Nil dicit,nil facit, ex quo non eluceat pulchritudo quædam:dolet item ficut iniuria infertur. Magnificus & liberalis in eos eft,quos nouit de fe bene meritos effe. Quòd fi quid ei dicto vel facto exciderit,vt adolefcentibus nondum in virtute bene firmatis contingere folet, erubefcit,dolet,cruciatur,& demum quiefcit nunquam, donec erratum virtute & in-

duftria

dustria emendauerit. Fortitudinē verò bellicā magnitudine rei delectatus ita amplectitur, vt honestam mortem, quod mirum in adolescente videri debet, otiosæ & ignauæ vitæ anteferat: qualem fuisse Choræbum Migdonidem legimus, qui amore Cassandræ incensus, in armis mori pro laude & gloria pulcherrimum existimauit. Non dico quid egerit Tydeus ob amorem Thebano, quid Achilles Troiano, quid Aeneas Latino bello. Quid item innumerabiles alij, qui dum omnibus placere student, maximè verò illi quam tantopere amant, nullum in grauissimis prælijs, pro patria, pro parentibus, pro cognatis, pro amicis periculum subire recusarunt. Vnde quæso poesim habemus virtutum omnium clarissimarum præconium omnium optatissimum? ab amore. Quid ingenium Orphei excitauit? Eurydice. Quis nobis Catullum poetam dedit? Lesbia. Quis Flaccum? Asteriæ. Quis Nasonem? Corinna. Quis Gallum? Lycoris. Quis Anacreontem Lyricum poetam? Batillus adolescens. Quis Maronem deum poetarum? Galathea nympha. Quis Pindarum? Hearinus. PLA. Ex his mihi vnus videris esse Stella, quos Aristoteles parum idoneos ad philosophandum ostendit. Fieri enim minimè potest, vt is rectè de moribus & causis rerum dijudicet, qui perturbationibus animi exagitatur. Vnde bene institutum à Pythagoricis censetur, qui adolescentibus eorum gymnasia doctrinę causa frequentaturis, in quinquennium silentium indicebant, ne prius hiscere auderent, quàm rectè agere & doctè loqui didicissent. Sensus quidem dicis in adolescēte tenero adhuc & imbecilli ob amorem & cognitionem rerū excitari, quod cōtrà vsu euenire cernimus: ad epulas siquidē, ad luxū, ad libidinē, ad otium, spretis legibus, spreta religione, spreta disciplina, incompositis & diffluentibus sensibus, omni impetu feruntur: non formis rerum delectari, ad quarum cognitionem intellectus noster, dum perfici studet, sensibus tanquam fenestris & instrumentis quibusdam vtitur. Nil enim in intellectu est, quod non prius fuerit in sensu. Hinc sapiens quo animum pascat, continuò sumit, bonum à malo separans, dulce ab amaro, vtile ab inutili. At adolescens qui non iudicio, sed libidine cuncta metitur, muliercularum illecebris & fucato colore captus, diuinum nescio quid in eis esse falsò existimans, quam amat, hanc sequitur, hanc cupit, hanc probat, in hac bona omnia esse putat: eius oculos, faciem, manus, incessum, motumq; sic intuetur & admiratur, ac si inde elici summum bonum posse existimet: ad huius verba ad campum non secùs flectitur, ac nauigantes in freto Siculo, vt scribunt poetæ, si quando inscij & incōstantes Syrenarum cantibus delectati, de nauigatione flexissent. Dices fortasse hac voluptate non adolescentes tantùm, qui magis sequuntur affectus, cruciari, verumetiam senes, in quibus cupiditatum fomenta ob senectutem extincta esse deberent: hoc ego non negauerim in quosdam cadere, qui vel natura viuaciores sunt, vel minus bellè in vita voluptatibus obstitere, vt de Salomone & Dauid legitur. Flexit item pulchritudo Helenæ apud Homerum senes Troianos, qui scæam portam conscenderant, Paridis & Menelai singulare certamen inspecturi: eò nanq; cū mulier tanti certaminis præmium ascenderet, elegantia formæ adeò mentes sapientissimorum virorum primò cepit, vt tantum bellum eius causa meritò dicerent esse concitatum: addidere tamen prudentissimi senes, suorum credo cladibus admoniti, & ab appetitu ad rationem reuocata mente: verùm habeat, quanquàm pulchra potius, quàm patriæ nostræ pernicies sit. Non idē etiam contigit his, quos Medusa incredibili sua pulchritudine partim in saxa, partim in bruta conuertit? Saxei nimirum fiunt homines, & in brutorum transeunt naturam, qui muliercularum forma & illecebris capti, vitam agunt intemperantem & libidinosam. Nec excitantur, vt dicis, adolescentes ad virtutem ob amorem, cū nihil sit tam virtuti contrariū, quàm flagitiose & intemperanter viuere: quanquā non cōstanti & suo, sed alieno vt amantes, solent pēdere arbitrio. Igitur in fabulis Iouem quoq;, Martem, Mercurium, cæterosq; deos puellarū amore exarsisse: quod ideo certè scribunt poetæ, vt ostendant viros etiam sapientes & fortes, quos vel deos vel semideos, vt Herculem, Theseum, Pirithoum vocamus, perturbationibus, & quidem vehementibus interdum commoueri: sed eos virtute & continentia detentos, à tanto dedecore & turpitudine tandem redimi. Præterea quid est quod tam auocet mentem amantium à ratione benè viuēdi, q̄ amor ipse? Vnde certè omnes animi perturbationes oriuntur: crudelitas, vt de Medea legitur, quæ vt Iasonē quē deperibat, tutiùs sequeretur, Absyrtum fratrem in itinere lacerauit, quò patrem insequentem dolore, quem de morte filij capturus erat, remoraretur. Eadem quoque ira percita, quòd nouos amores suis pferri videbat, duos

duos filios ex Iasone susceptos, discerptos in ora patris coniecit. Quid Progne stuprata sorore? Nonne patri Tereo ob vindictam Itym filium epulandum apposuit? Atreus item simulata reconciliatione cum fratre, qui eius vxorem incestasse dicebatur, Thyestæ filios epulandos apposuit. Coniurauit Clytemnestra cum Aegystho adultero in perniciem mariti Agamemnonis: quo interempto, Orestis furor in matrem concitatus est. Donauit Scylla Nisi, Minoi regi, cui' amore tenebatur, sublato furtim crine aureo, vitam & imperium patris: huius autem tanti facinoris meritam postea mercedem scelerata filia consecuta est. Decepit Theseus Ariadnem, cui fidem coniugij dederat, prælata Phædra. Hæc postea amore Hyppoliti incensa, patrem Theseum in perniciem filij concitauit. Cessauit à virtute Hercules amata Iole & Deianira, cuius gratia & tantum robur cecidit. Magnas clades Achillis ira Danais iniecit sublata Bryseide, quam mirum in modum amabat: hunc deinceps Polyxenæ nimius amor ad interitũ perduxit. Demophoontis tardus reditus, amanti Phyllidi exitio fuit. Perijt in vndis Leander, dũ Bosphorum noctu ad amicam natitat. Remorata est Vlyssem Circe: retardauit Annibalem, quo minus victoria vteretur, amor fœmellæ Appulæ. Tarquinio regi exitio fuit stuprata à Sexto eius filio Lucretia. Perijt in vinculis Claudius decemuir, quòd Virginiam Virginij filiam, ob amorem in seruam summissis falsis assertoribus, vindicare sibi contra ius fasq; conatus est. Virtutem C. Cæsaris nonnihil retardarunt illecebræ Cleopatræ, quæ postea M. Antonium minus certè constantem, omnino dedit pessum. Quid memorem quæ scelera, quas cædes, quas proditiones ob amorem commiserint, Claudius, Callgula, Nero, qui cognatarum & affinium nefandos concubitus non reformidarunt? Dicis præterea adolescentes amore ad studia bonarum artium, ad omnẽ denique virtutem excitari. Sed per Deum immortalem, quónam modo fieri potest, vt qui fluctibus perturbationum omnium vexatur, mentem alicui præclaro negotio applicet? Amantium enim ij sunt cruciatus, dolent quum alium videt sibi in amore præferri: gaudent si quid vel minimæ spei redeundi in gratiam viderint: timent puellarũ leuitatem: irascuntur cùm datam fidem falli vident. His affectibus fit, vt non solũ studia disciplinarum omittant, quæ mentem quietam & omni prorsus perturbatione carentem requirunt: verumetiam patrimonia dissipent, parentes decipiant, amicos posthabeant. His autem erroribus plenæ sunt comœdiæ poetarum omnium. Conqueritur in Andria Simo de perfidia Daui, de contumacia filij Pamphili, aliã quàm ipse volebat amantis. Cruciat Thrasonem Thais in Eunucho. Pellit in militiam durus pater Cliniam amantem, qua ex re, eafton tæs merimnæs Aeschyni, obiurgat Mitio Demeã fratrẽ, quòd in filios amantes nulla indulgentia vtatur. Elegia quæso à poetis celebrata, quid aliud sibi vult, quàm vt aliorum malo & exemplo docti adolescẽtes, Charybdim amoris deuitent? Describit affectus heroidum Ouidius, narrat miserias suas Propertius. Maledicit nonnunquàm amicæ, & lenam crebrò execratur iratus Tibullus: Ardet in Alexim Virgilius: insanit ob amorem Archilochus: mœret & lachrymatur absente Phaone Sappho. Nõ negauerim ego istorum ingenia indignitate rei mota, dignum aliquid excudisse: sed perinde eorum dicta accipi debent, atq; vatum insanientium responsa: quæ si quidem ad rationem bene viuendi pertinent, suscipiendã sunt: quæ verò secùs, cautè vitanda, ac si rosas è spinis deligeremus. Memini me vidisse in gymnasijs Italicis adolescentes, & quidem præstantis ingenij, qui omnino ex amore perditi, otio & lasciuia florem ætatis consumpsere, earum doctrinarum omnino ignari, quarum gratia à parentibus cum magno dispendio rei familiaris ad præceptores sunt missi: hinc oritur desperatio, sera pœnitentia subeunda, cùm vident ingenium simul cum re seamisisse. Hinc furta, hinc rapinæ, hinc cædes, hinc contemptus deorum atque hominum. Quid, quòd in verbis, vultu, motu corporis, non sanam mentem amantes præ se ferũt? Vt de Didone Virgilius,

Incipit effari, mediaq́ in voce resistit.

Non dormiunt noctu, sursum atque deorsum cursitant: vsque ad lucem vigilant, suspirant, lamentantur, examinantur quauis minima suspicione. Non leuantur hac cura publicis spectaculis, non ludis, non iocis, non venatione, non aucupio: fastidiunt omnia, risus quidem in eis Sardonius est. Videas plerunque hominem tremere, pallere, oculos retorquere, & omnino mente alienari, acsi morbo comitiali agitaretur: quærit rixas, quærit iurgia, quærit lites: digladiari etiam nudus cum armato non recusat, adeo demens &

mens & inſanus eſt: ſtare promiſsis neſcit. Si quid iuramento etiã promiſit, idem poſtea periurio negat: neq; quod pollicetur, putes eum præſtare. De rebus omnibus vitiò mentis peruerſæ dijudicat, quod falſum eſt affirmat, quod verũ refellit: ſi quid ei prę ter ſpem acciderit, non ignauiam, non ſtoliditatem ſuam accuſat, ſed cælum ac deos. Hominem ad tempus, maximè autem vbi amica ei arriſit, ciuilem, comem, facundum putabis: mutata fortuna, inurbanum, contumacem; moroſum ac petulantem dices. Videas eum interdum ſqualidum, pallidum, macilentum, ac ſi ab inferis rediret: adeò eſt à corporis cultu & ornatu virili alienus. Interdum verò ita mũditijs ſtudet, vt nihil niſi ſexu, à proſtituta differat. Iter ſi quò ceperit imprudẽs, facilè de via flectit. Inter loquendum, inter cœnandum perſæpè ſedet cogitabundus, quónam pacto amata potiatur: hac cogitatione plurimum ſe oblectat, in hac quieſcit. Neq; eſt cur in tanta animi & corporis perturbatione de eius ſalute queas ſperare, cùm neq; bene admonentium conſilia audire, neque amicorum remedia pati velit. Fortitudinem & modeſtiam non eſſe vllam in tam perdito adoleſcente quis non videt, cùm ab improbis dominis dedecoris & turpitudinis facilimè & primo congreſſu ſuperetur? Hunc ego fortem in rebus bellicis credam, quem ſola muliercula reuinctum grauiſsimis catenis in triumphum ducit, quem verberatum tanquam nequiſsimum ſeruum expellit, reuocat pro arbitrio? quónam modo hoſtem armatum ferret, qui ne fœmellæ quidem ſubiratę vultum ferre poteſt? ſub galea ne? ſub ſago? ſub aggere? ſub pellibus? Militares labores & vigilias patietur, qui ob intemperantem vitam effœminatiſsimus eſt factus? Illum poſtremò liberalem in amicos exiſtimabo, qui neque vnde ſuſcipiendum, neq; cui dandum & quantum ſatis ſcit? Niſi forte liberalis is dici poteſt, qui & lenonibus & meretricibus & proſtibulis explendæ libidinis cauſa, quod habet, inconſultè ac temerè effundit. Quid, quòd morbus iſte eò dementiæ & deſperationis amantes nonnunquam perducit, vt ſibi manum inijciant? vt de Pyramo & Thisbe apud Ouidium legimus, de Didone apud Maronem, qui in ficta perſona amantis fœminæ, perturbationem mentis & rabiem appoſitè & eleganter ſcribit. Libet hoc in loco vnum profiteri, nullam peſtem ac morbum concitationi amoris hominibus capitaliorem eſſe. Induſtrium ſiquidem, inertem & deſidioſum facit: fortem, imbecillem & effœminatum: magnanimũ, timidum: liberalem, auarum, vt habeat pecuniam inſtrumentũ libidinis. Modeſtum & intemperantem, incontinentem & voluptuoſum: prudẽtem, inſanum & ſtolidum: vrbanum, ruſticum: ciuilem & iucundum, moroſum ac difficilem: verum, mendacem, & fidiſragum: humanum, crudelem: vt de Phineo legimus, qui filios proprios ob amorem * Harpalicis occæcauit. STEL. Retexiſti profectò vulnus amantum: neq; me piget omnino tecum hac de re locutum eſſe: apertè enim video, quo errore ſim implicitus. Verùm nihil abs te actum eſt, niſi addideris qua ratione mihi à tanto malo cauere poſsim. PLA. Si eius rei quam amas, naturam & mores inſpexeris, facile à tam intemperanti & libidinoſa belua animum tuum reuocabis. STEL. Scio adoleſcentes ætatis vitio libidine maximè agitari: his ſi fœminarum concubitus interdixeris, in maius fortaſſe ac tetrius vitium prolabentur. PLA. Si erunt bene morati, & ſi flagitioſam pędiconum ac puſionum vitam inſpexerint, facilimè honeſtatem turpitudini anteponent. Hoc enim vitio nullum poteſt eſſe turpius ac pernicioſius: derogare ſiquidem videntur ij, qui hoc fœdiſsimo morbo laborant, fœcunditati humani generis, cùm virili ſemine aliter vtuntur, atq; vtendum à ſummo Deo accepere. Ducãt vxores illi, qui minus cõſtanter Veneri reſiſtunt, procreent ſibi ſimiles: hac propagatione faciant vicos, augeant ciuitates. STEL. Videris mihi inconſtanter loqui, qui in vno reprehendis, quod in altero probas: ducere vxorem, eandemq́; aſpernari, maximè mihi contraria videntur. PLA. Laudaui ego antè & nunc laudo amorem, vnde connubium oritur: Vituperaui itemq́; adulterium, inceſtum, ſtuprũ, ac cætera flagitia, venerea præſertim. STEL. Redi quæſo ad id quod inſtitueras, & qua ratione animũ ab amore auocem, oſtende. PLA. Primum conſideres oportet, quanta ſit dignitas virilis, quòd præclara munera ſeorſum à fœmina ſunt data, tum ingenij tui, tum corporis quanta conſtantia, quanta prudentia, quanta diuinarum humanarumq́; rerum intelligentia, quantum robur in obeundis negotijs tum domi tum foris: Deinde oculum flectas ad hoc animal imperfectum, omnino imbecillitate ſua contemnendum: in quo certè ſi quid dignitatis & pulchritudinis ineſt, in totum viro eius gubernatori, tamq́; rudis & compoſitæ maſſæ, quaſi ſtatuario cuidam tribuendum eſt. Natura enim

(vt Ari-

(vt Aristoteli placet) formis omnibus marem tanquam rem perfectam, spreta fœmina, nititur efficere: ad huius verò integritatem omnes vires confert, huic se accommodat, in hoc se oblectat, quòd amplitudinem suam ex perfectiore se extolli putat. Fœmellam autem (si præter spem vel per accidens (vt philosophi dicunt) creauerit, eã nobiliori cuidam annectit, emendatura quoad fieri potest, erratum suum. Hinc est quòd hoc animal tam cupidè virum appetat, ab eo accepturum quod ei naturâ quidem deest. Verùm tanta est imbecillitas & inconstantia huius sexus, vt virum non omnino sapientem, è sede plerunque sua facillimè dimoueat: huic autem periculo non objicio ego, nisi viros probatos & constantes. STEL. Mitte quæso hoc tuum philosophari, & vulneri nostro iam diu detecto medere, ne continuo cruciatu peream. PLA. In muliere non casta, nil boni est quare sit appetenda, siue eius animum, siue corpus inspicias. Fallax siquidem & mendax est, ac rerum omnium turpissimarum affectatrix: nõ herbis, non venenis, non comitibus, non execrationibus parcit explendæ libidinis causa: quòd si dæmones rei suæ fauere existimauerit, contempta religione, & spretis dijs immortalibus, eos colit, eos inuocat, illis se totam tradit. De crudelitate eiusdem & pertinacia non est cur ambigas, cùm tigride immanior sit inuenta, vt de Medea & Agrippina legitur, quæ in multorum necem ob libidinem conspirarunt. Nullum prętereа bellum grauissimum exortum est, quod ex hoc malorum omnium fomento nõ sit concitatum, vt Helenæ, Iouis, Europæ historia indicat. Quot cædes, quot incendia, quot rapinæ, quot stupra, in tam grauissimis bellis sint commissa, excidium Ilij persacilè indicat. Nulla est in hoc sexu constantia, nulla fides: in rebus autem turpibus, malitia & pertinacia vtuntur plus quàm dici potest: semper enim cogitat quomodo hùc expilet, illum circumueniat. Maritum si quæ habet, illi omnia de se bona pollicetur, illi blanditur, illum verbis Deum esse ostendit. Mœcho deinde oculis, vultu, manibus, execratione, vel signo aliquo concubitus suos pollicetur. Est præterea tantę audaciæ & calliditatis, vt in crimine deprehensa, summa cum pertinacia se rectè fecisse audeat approbare: polliceri aliquid, & pollicitum negare, apud eam pro ludo habetur: adeo est fallendi cupida. Non dico quos gemitus, quas lachrymas, quæ suspiria simulet decipiendi amantis vel mariti gratia. Si quid ei quod non placeat, fuerit imperatum, quale illud, & quomodo sit agendum, simulata ignoratione nescire se ostendit. Facilimè verò ad omnes affectus mouetur, nec secùs mobilis, ac frondes sunt flantibus vẽtis. Inuida est, auara, vt Amphiarai Thebani vatis calamitas ostendit: quem viso Argiæ cœsto, quærentibus prodidit. Non, si posset, maritum vel amicum ex quouis grandi periculo vno quadrante redimeret: nulla pietate, nulla gratia, nulla misericordia, nulla religione, ad officium mouetur: non credit deos esse, non sanctos: spectatum (vt inquit Naso) vadunt, spectentur vt ipsæ. In incessu (dij immortales) quam pompam, quos fastus ostendit: vt canis rabida, vt tigris excandescit, si quis ei obiter structuram palleoli vel rugam paulò indecentiùs mutarit. Quanto studio faciem quærat speculo, quibus medicamentis eandem liniat, qua arte crinem flectat, qua diligentia sinus cycladis & rugas componat, norunt ancillæ cosmetæ, quas verberat, quas cruciat, si qua ruga paulò incomptiùs ab humero defluxit. In his nugis diem consumunt, perituræ dolore & inuidia, si quam viderint ornatiorem se in publicum prodisse. Hinc est quod auersæ cubant marito: hinc supellectilia omnia resupinant, hinc seruos eijciunt domo, hinc ancillas vsq; ad necem verberant: nec tantæ iræ modus vllus inest, donec maritum vel amantem impulerit, diuendito etiam patrimonio, sericas vestes & purpureas, sapphiros, smaragdos, chrysolithos, margaritas, & quicquid gemmarũ in pretio est, sibi emere. Vult gregem seruorum, vult ancillas ex Scythia vsq; & Aethiopia emptas. Quàm exquisitis delectetur epulis, neque terrestribus solùm, sed maritimis, non attinet dicere, cùm tota voluptatibus sit dedita. Vult hædulos lactentes adhuc, gallinam altilem, perdicem, ficedulas, anates, querquedulas elixas, turdum, turturem, fartum, leporem, altilia ex farina inuoluta, echinos, ostrea, peloridas. Ex herbis, asparagos, bulbos, erucas, & quicquid libidinem mouet. Vina non nisi pretiosa bibit: quibus adeo se ingurgitat, vt mariti sinum persæpe vrina & nausea repleat: fastidit mensam non magno apparatu positam. Vult myrrhina pocula, vult crystallina, vult pateras argento & auro cælatas. Hæc autem omnia quando placet, vel sub hasta vendet, vel in pignus ponet, posthabita cura rei familiaris. Balnea, porticus, theatra, ludos, choreas frequẽtat. His in locis quanta petulantia & procacitate vtatur, indicant rixæ inter amantes ortæ

ortæ,cùm non vnum,sed plures meretricijs illecebris ad amorem sui pellexerat. Lenas habent,quæ validos & membrosos mœchos magnis præmijs conquirant. Adeunt templa rem diuinam auditur æ, vt ipsæ simulant,sed vel desidiosum monachum vel fratrem simulatorem ac dissimulatorem,vel presbyterum intemperantem ad libidinem,oculis,lingua,labris,prouocat.His se totam tradit:ab his,vtpote libidinosis & intemperantibus,eius libido aliqua ex parte lenitur. Labra dices eas & supplicè quidem mouere.Quid aliud quæso Deum rogant, quàm vt libidini satisfiat suæ? Nō pro salute mariti,vel filij,vel cognati,vel affinis vota suscipiunt:sed aut pro reditu mœchi si abest,aut pro valetudine lenonis si ægrotat. Si peregrinatio cum marito subeunda est,valetudinem simulant,& languorem animi præ se ferunt: Si cum adultero, nullum laborem, nullam peregrinationem, tum terrestrem, tum maritimam recusant. Est insuper operæpretium cognoscere, quos amatores sibi deligant tam libidinosæ bestiæ.Hæc enim aut luscum aut lippum amat:illa aut claudum,aut varicosum:alia aut strumosum,aut gibbosum. Nec expectant semper vt eas adulter adeat, sed ipsæ furijs libidinum incensæ,tanquam rabidæ canes, noctu ac die amatores inuisunt: domum reuersæ,si aut marito aut cognatis reddēda fuerit absentiæ ratio, causantur officij gratia se vel cognatum ægrotantem visendi ac consolandi hominis causa exisse, aut vicinam puerperam de more iuuisse. Deprehensæ in aliquo crimine,& verberibus cæsæ, continuò fiunt peiores:adeò sunt ad delinquendum pronæ: quid agant ipsæ inter sese,ex Satyro cognosce.Qui & equitare inuicem & lambere se ostendit,præsertim cùm vel calones,vel lixas,vel polictores domi non habuerint. Non dico quibus conuitijs maritos absentes lacerent,maximè verò si vel ob modestiam vel imbecillitatem naturæ, in Venerem fuerint tardiores. Nolunt vllo modo hoc cibo defraudari sæuissimæ viperæ: quicquid cogitant,quicquid somniant,quicquid agunt, id totum ad rem veneream spectat. De continentia, de modestia, de pudicitia nullum verbum. Illas felices ac fortunatas esse prædicant, quibus mariti vel adulteri intemperantes ac libidinosi contigere,quòd crebrò cum eis congrediantur. Quæ conuiuia dij immortales? Quas epulas? Quàm exquisitas celebrant inter sese, vel cum amico, maritis absentibusque quos certè verbis lacerant,quos ignominia notant. Dicit hæc suum vt ignauum & nullius pretij hominem, tota nocte stertere:illa suum nimis sapere, quòd lunam, quòd eclipses,quòd motum astrorum etiam in re venerea obseruet. Alia suum non plus mentulæ habere,quàm tenellum impuberem. Quos audiunt ob magnitudinem virilis membri cum Priapo certare, eos magnis pretijs conducunt, his beryllos, his phialas,his denique quicquid pretiosi habent condonant, filiorum & mariti immemores.Sunt etiam quæ in tanta rabie nimio viri sui amore detineri se optimè fingant: nam & blandis verbis & composito vultu venientem resalutant:& si quando ob mœchum absentem suspirant,id eis nimio suorum desiderio accidere ostendunt. Pendet fallax & blanda circa mariti oscula,quem in cruce,si fieri posset,deosculari vellet. Illius vitam sibi chariorem esse sua,iureiurando affirmat,quam certè non redimeret animacatellæ si posset.Ad hæc animi vitia,quàm incompositi sint corporis, quàm putridi,quàm fœtidi,quàm cadauerosi,attende. Etsi enim naturâ sint earum corpora nostris corruptioni magis subiecta, tamen adeò libidinose & intemperanter viuunt, vt cadauere sint fœtidiores,cùm & dentes nimio faciei medicamine marcidos habeant: lippientes oculos,fracescentem cutem,stillantem sanie nasum, pendulas & libidinosas aures,defluentes capillos, limosa labra, venenosas gingiuas, linguam fellatricem, irrumatum guttur, anhelitum odore corrupti in ouo pulli tetriorem: vuluam omni sentina,omni latrina,omni deniq; cloaca putridiorem: barathrum dices apertum & auerni claustra relaxata,vbi mephitim illā pernitiosam & pestilentē exhalat. Hanc cū rabie mixtam vt extinguat,imò vt aliqua ex parte leniat,nullam catastam, nullum postibulum,nullum lupanar relinquit intactum, vt de Iulia & Agrippina libidinosissimis fœminis in historia legitur:neq; virili concubitu contentæ,quasi minus extinguātur tantum incendium,clunem brutis etiam & asello & tauro summittunt:quod fallacissimæ Pasiphaes probatur exemplo,quæ non contenta Minoe rege clarissimo,susceptà vaccea forma,taurum cuius amore æstuabat,in coitu decepit. Huius tantummodo sexus quanta sit rabies, menstruo sanguine à genitalibus per crura labente deprehendi potest, quo musta acescunt, plantæ moriuntur, fructus immaturè decidunt, speculorum diluciditas tollitur,ferri acies hebetatur,eboris nitor infuscatur,aer inficitur, apū

sluei necantur, canes in rabiem vertuntur, pueri fascinãtur. Hoc animal tam perniciosum, tam fœdum, tam detestabile amabis Stella? & non teipsum ratione & consilio à tã callida & immani lupa vendicabis? S T E L. Dij vestram fidem, nunquam ego putassem tot vitia in hunc sexum cadere posse. Deterruisti me Platina, ne mentiar, ab amore. Sed mihi crede accidet, vt morbo aliquo graui laborantibus solet, qui non statim quantum accepta medicina profuerit, sed aliquot pòst dies decedente valetudine, & accedentibus paulatim viribus, sentiunt. Cogitabo ego sæpe mecum quo in discrimine verser, & paulatim animum meum ab hac inani solicitudine ad meliora studia traducam. P L A. Hoc si feceris, non existimabo hæc mea verba omnino mihi excidisse: sin verò secùs, cùm, vt Cato censebat, reddenda mihi temporis ratio sit, cruciabor miser hoc tẽporis frustra insumpsisse. S T E L. Dabo operam te artificem, vt arbitror, non ignauum tui operis & industriæ pœniteat. P L A. Hoc vt facias, & meus erga te amor, & res tua tibi persuadet. Sed est ne hic patronus noster, quẽ ab vrbe redeuntem video? S T E L. Is est profectò, opportunè hanc nostram confabulationem transegimus: præcedam ego, ne mei absentis requirat operam. Mihi ignosces si non eò te reduco, vnde deduxi. P L A. Facit mihi satis voluntas erga me tua. Reducet me hoc baculum, quo pedem alterum intumescentem à labore interdum subleuo. Sed vnum te rogo, vt rusticos portarum custodes admoneas, ne si tardiùs rediero, clausis portis me ab ingressu castelli prohibeant. S T E L. Faciam hoc, & quidem sedulò.

BAP. PLATINAE DE VERA NOBILITATE AD AMPLISSIMVM VIRVM IOHANNEM Vrsinum Archiepiscopum Tranensem,

PRAEFATIO.

Mirari ego persæpe mecũ soleo amplißime pater, quid est quòd ita genus humanũ erroribus ducatur, vt de rebus ferè omnibus falsò dyudicet: diuitias alij summum bonũ, potentiam alij, honores quidã existimant. Sed quónã pacto bona illi dici possunt, quæ nusquã consistunt, transferunturq́ ex libidine fortunæ ac hominũ arbitrio? Nunc hodie alterũ Crassum ob magnitudinẽ facultatũ vidimus, vel Crœsum potius. Cras eundẽ, alterũ Codrum & Diogenẽ dices. Magna fuit Persei Macedonum potentia: sed quis eo miserior tũ est habitus, cũ à Paulo Aemilio in triumphũ duceretur? Sũmo in pretio & honore C. Marius & Cn. Pompeius apud Romanos & gentes omneis tum fuere, cũ pro magnitudine rerum gestarum meritò triumphabãt. Verũ vbi fortuna rerũ domina immutata est, nihil Mario miserius, dũ Minturnarum cœno oblitus, è tetro carcere, vbi ad pœnam seruabatur, in Africã paruo nauigio confugit. Quàm turpe spectaculum & horrendum fuerit, videre Magnum Pompeiũ, cuius nutu totus ferè orbis terrarũ ad arma commouebatur, eunuchorum & seruorum manibus trucidari, post acceptam bello Pharsalico cladem? Dicere illud Virgilianum ei licuit, Iacet ingens littore truncus, Auulsumq́ humeris caput, & sine nomine corpus. Quorsum hæc dices? vt intelligãt omnes, illud esse summum bonum, quod semper eodem modo sese habet, quodq́ fortunæ procellis impelli huc & illuc non potest. Hoc certè in sola virtute tãquam in munitißima arce repositum est: quæ quidẽ, vt Zenoni, Cleanthi, Chrysippo placet, beatos nos facere potest. Esse enim miser ille nusquàm potest, qui virtute munitus sit, cùm scutum habeat in omnes cupiditates, vnde infinita mala nascuntur. Est autem virtus animi quædam institutio, ita cõstans & cõueniens, vt laudabiles eos efficiat, qui rem tam diuinã amplexi fuerint:

haec nimirum illa virtus est, quam tanti fecit Critolaus, vt cùm in altera lance collocaret animi bona, in altera corporis & externa, tantum perpende re in illam boni lancem putat, vt terram & maria pondus secum deprimat. Ipsius autem virtutis habitus comparari certè sine sapientia non possunt, quae nos à lididinum impetu, à vano terrore, à fortunae iniurijs non modò liberat, verumetiam omnes vias docet, quae ad beatitudinem ducunt. Ad illam inquam beatitudinem, quae in Gorgia laudatur à Socrate: nam cùm interrogaretur, Archelam Perdicae filium, qui tum fortunatissimus putabatur, beatum ne existimaret, haud scio, inquit: cum homine enim nunquam locutus sum. Instabat idem vt ab eo sciret, quid de rege Persarum arbitraretur: tum ille: Quónam pacto id scire possum, cùm ignorem* ac doctus sit quàm bonus, quod ex ipsa actione comprehenditur: ad quam certè si bene instituti sumus, natura impellimur. Nam vt ad cursum equus, ad arandum bos, ad indagãdas feras canis natus est: sic homo (vt Aristoteli placet) intelligendi & augendi cupidus, humanam naturam adminiculo virtutis cum diuina commutare nititur. Vt igitur particulam aliquam diuinitatis aliquando attingamus, virtuti nobis danda opera est, enitendumq́ vt bonis corporis ad vtilitatem cõmunem, bonis fortunae si adsunt, ad liberalitatẽ & magnificentiam ita vtamur, vt haec adminicula quaedam esse ad felicitatem ciuilẽ arbitremur, quae ex virtute omnino nascitur. Vnde veram nobilitatem duci philosophi omnes existimant. Nullam esse differẽtiam inter baiulum & Alcibiadẽ summo loco natũ, meritò dixit Socrates, si virtus abesset. Hanc itaq; posthabitis cupiditatibus omnibus amplectamur: hanc vt vitae humanae ducem optimam sequamur, vt in tanta hominum multitudine veri nobiles, ingenui ac generosi haberi possimus. Philosophari tecum hactenus Vrsine, vt vides, mihi libuit, nõ quòd te his praeceptis indigere existimem, quippe qui ob doctrinam & cognitionem rerũ humanarum, docere ipse alios & monere meritò possis: sed vt tua autoritate eos ad virtutem incitaremus impelleremusq́, qui ex nobilitate laudem quaerunt. Non enim parum ad legendum incitantur, qui vident de nobilitate ad virum illustrem scriptum esse. tum sic mecum exorsus es in Varrone tuo, dum simul in illa conualle essemus, quam rapidus Anio intersecat.*

BAP. PLATINAE DE VERA NOBILITATE DIALOGVS.

Vrsinus.

Vid circunspicis quaeso Platina? Quid est quòd ita caelum hoc nostrum miraris? PLA. M. Varronem diuinum illum virum certè admiror & laudo, qui sibi hunc locum quò aestate secederet, ad habitandum non sine causa delegit. Quid hoc Aniene ęstate frigidius est? Quid his collibus, quos nõ sine voluptate inspicimus, salubrius? Quid hac tua villa vel ara potius, decentius & ad incolendum commodius? Qua superiori aestate ita percommodè & splendidè pontificem Sixtum cum toto cardinalium senatu, magnaq; aulicorum multitudine suscepisti, vt ad liberalitatem tuam & splendorem nil addi potuerit. Omitto quòd aedes has tuas egregiè cameratas & distinctas, ita picturis, laquearibus aureis, peripetasmatibus, aulaeis exornasti, vt omnibus admirationem inieceris. VRS. Sequutus hac in re Aristotelis philosophi autoritatẽ, paraui aedes diuitijs nostris cõgruentes. Sed dic quaeso,

cur Varronis potius quàm Vari vicum hunc fuisse censeas. Nã M. Cicerone teste, Varro ipse villam in Casinare habuit. PLA. Varum Quintilium egregium bello ducẽ, foris potius quàm domi vitam duxisse constat, belloque Germanico cum tribus legionibus, legatisque omnibus & auxilijs communibus cæsum: qua clade percepta, ferunt Augustum Cęsarem, concusso in parietem capite, sæpius exclamasse: Vare Quintili, redde legiones. Excubias quoque in vrbem induxit, ne quis tumultus ob acceptã cladem excitaretur. Cum Virgilio tamen, quo cum mira beneuolentia coniunctus erat, Syronem sectæ Epicureæ philosophum audiuit, ne bellicis rebus hominem tantummodo vacasse existimes. Sed illa ætas (vt nosti) vtrumque laudis genus complexa est. De Varo tamen nil aliud legisse me memini. Quòd autem dicis, Varronem in Casinate villam habuisse, nequaquam tollit, eundem quoque in hac via Valeria, quæ ad Marsos ducit, villam ædificasse, cùm tantæ fuerint Romanorum opes, vt diuersis in locis & in elemento alieno villas & ædes struere sint ausi, vt de Cicerone potissimùm & Lucullo legitur, qui villas in Tusculano, Phormijs, Puteolis eodem tempore habuere. Vnde illud argutum responsum à Lucullo in Pompeium prodijt hominem accusantem, quòd villam in Tusculano miro sumptu ædificasset, villam inquam ob ventos & frigiditatem æstate tantummodò commodam, non etiam hyeme. Tum Lucullus imitatus se aues quasdam respondit, vt hirundines, grues, ciconias, quæ pro anni tempore loca de industria mutant. VRS. Sit ita sanè, vt dicis. Nil tamen habemus quò Varronis magis quàm Vari hanc villam esse existimemus. PLA. Est quidem vt dicis, sed Varronis diuini hominis autoritate moti, eius hunc vicum esse existimemus. Hic est ille Varro, quem omnium facilè acutissimum & sine vlla controuersia doctissimũ, Aurelius Augustinus appellat: quique tam multa legit, vt aliquid ei scribere vacasse mirum sit: tam multa scripsit, quàm multa quenq; legere potuisse credamus, ne Lactantij laus illa de homine vana esse credatur. Neminem enim hoc vno vnquam doctiorẽ nec apud Græcos quidem fuisse affirmat. Quare meritò viuenti statua posita est in bibliotheca illa, quæ prima de manubijs Romæ publicata est ab Asinio Pollione Augusti Cæsaris imperio. VRS. Facilè patior hanc illius fuisse villam, quandoquidem talis fuit, qualem optare mortales vix possunt. PLA. Quantum verò laudis huic tribuat M. Tullius in philosophia sua, audi quæso: Sunt, inquam, ista Varro: nam nos in nostra vrbe peregrinantes errantesque tanquam hospites tui libri quasi domũ deduxerunt, vt possemus aliquando, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem locorum, regionum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Plurimum quidem poetis nostris omninoque latinis & literis luminis & verbis attulisti: atq; ipse varium & elegans omni ferè numero poema fecisti, philosophiamq; multis locis inchoasti ad implendum satis, ad edocendum parum. Idem quoq; Cicero dum Casinatem hominis sanctissimi atq; integerrimi prophanatum à M. Antonio commemorat, ita eũ laudat, vt maiore præconio laudari nemo posit: Quàm multos, inqt, dies in ea villa ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O recta ipsa misera, quàm à dispari domino, quanquam quomodo iste dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur. Studiorum enim suorum M. Varro voluit illud esse, non libidinũ diuersorium. Quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabãtur? iura populi Ro. monumenta maiorũ, omnis sapientiæ ratio, omnisq; doctrina. VRS. Quid causæ fuit cur M. Antonius in Varronis fortunas tantopere sæuiret? PLA. Fecere id studia patrum: bello enim Piratico cum Pompeio egregiè militauit, bello item ciuili eundem secutus est ducem, vnde in fortunas hominis debacchatus est M. Antonius, aduersante etiam Cæsare & sæpius eum admonente, vt vni Varroni propter virtutem parceret. Verùm cùm postremò vt bonus ciuis & reip. amantissimus, triumuiratum improbaret, proscriptione notatus, in M. Caleni amici optimi villam confugiens, ad pœnas persæpe à M. Antonio quæsitus est. VRS. Doleo ego vehementer M. Varronis calamitatem, sed quando ita accidit, illam Varronis villam in Casinate, quam hanc quæ nunc nostra est, malo inquinauerit M. Antonius ebriorum vocibus, scortis vndiq; accitis, pueris meritorijs, & quouis genere flagitij. Non deerant sua monstra (vt video) illis temporibus, neque homines nobilitas generis à facinoribus retrahebat. PLA. Imò verò nescio quo fato plerique istorum, quos nobiles vulgus appellat, in omnem turpitudinem prolapsi sunt.

sunt. Quem enim sæuitia anteponis Syllæ ex gente Cornelia? quē libidine P. Clodio ex gente Claudia? quem seditione & libidine dominandi Catilinæ ex gēte Sergia? fuere & alia monstra, quæ maioribus suis talē immisere notam, vt non inde nobilitatem deduxisse, sed eo potius transtulisse turpitudinem videantur. VRS. Non est igitur (vt video) illa vera nobilitas, quam Aristoteles in libro de rep. probat. Dicit enim eosdem sibi videri nobiles, quorum maiores virtute & diuitijs aliquando floruerūt. PLA. Nō est certè. Nam vera nobilitas non aliundè quàm ex ipsa virtute oritur, ne partem aliquam in opibus & facultatibus colloces. VRS. Cuperem ex te audire vnde vera nobilitas oriatur, si vacat & placet, Locus enim iste te admonet, & ad dicendum inuitat. Nihil hic strepitus, nihil tumulti. Susurrus iste præterlabentis Anienis, alni folia ventis circumacta hoc vt facias, te inuitant: si æstu premeris, pulchrè in herba recumbes, ac pedes recenti vnda continuò refrigerabis. PLA. Quod velle te video, mihi facere necesse est, & quidem breuiter, si consequi potuero. Nam pluribus verbis id agere necesse non est: præsertim hoc anni tempore, quo æstu ac siti continuo premimur. Sed priusq̃ dicere incipiam, ex te audire cupio, quid de nobilitate ab alijs acceperis, & ne oratione continua hoc tibi faciendum existimes, ego te, vbi opus erit, interpellabo: quod tibi quoq;, cùm ego contrà exordiar, facere si voles, licebit. VRS. Placet hoc quidem, ne quicquam intactum prætermittamus, quod etiam Dialogi ratio expetit. Putaui ego semper illam esse veram nobilitatem, quam quis ex illustri maiorum suorū origine traxisset, quasi hæreditarium munus ab illis accipiens. Ab illis, inquā, qui summos honores maximosq; magistratus in suis ciuitatibus disciplina, moribus, virtute adepti fuerant. Multum enim generatio ad nobilitatem facit, quod etiam in quibusdam animalibus cernimus, vtpote in equis, canibus, bubus. Hæc enim bruta empturi, gregis nobilitatem prius sciscitamur & inspicimus: quanquā in homine longè alia ratio insit. Nā præter ingenia quæ penè eadem ex parentibus ducimus, ex educatione & domestica consuetudine, ex dictis factísve ad gloriam capessendam vehementer incitamur, quod est maximum nobilitatis specimen. Quid enim (præter gloriam parentū & geniū quēdam domesticum) Camillos, Fabios, Aemilios, Catones, Scipiones ad bene de rep. merēdum excitauit? collocari maiorum statuas in foro pro tēplis veteres illi Romani voluere, titulis rerum gestarū in basi positis: quibus visis & perlectis, æmulatione gloriæ excitata iuuentus, nullum laborem, nullū periculū pro salute & dignitate patriæ recusarent. Mouent quidē hoīes simulacra, vt vides, mouent triūphi & monumenta maiorum: sed nihil est quod æquè excitet dormientes etiā, quàm gloriæ cupiditas, quæ à maioribus non sine causa transfertur in posteros. Vides profectò multis etiam exemplis parentes benè institutos, nil aliud cogitare & moliri, q̃ vt filios sui similes patriæ relinquant, quorū opera cū domi tū foris parens illa cōmunis pro arbitrio suo vtatur. Quā voluptatē percipere credimus eos, qui vita excessere, si quis sensus supest, ex liberorū rebus fortiter ac constanter gestis? Magnam certè, cū cernant in filijs nō paruā sui partē relictam esse. Hinc ille in filios parentū amor, illa nutriendi cura, ille ardor cōcitandi eos ad laudē capessendā, vt ipsi quoq; tātæ gloriæ participes sint. Victuros eīn se diu in filiorū & nepotū vita arbitrantur, si eos bene institutos, & rebus à se pclare gestis in pretio reliquerint. Expetebat hoc à filio M. Cato, hoc Cicero: ad hos eīn iure hæreditario magnam partē gloriæ suæ puenturam dicebant, vt eos à libidinibus, ad quas adolescentes naturā & ætatis vitio feruntur, ad virtutē reuocarēt, cōmemoratione laudum suarū. Ex genere igitur nobilitas duci videtur: nā cū maiorū nostrorū egregia facta cō memorauerimus, nil nobis meritò negari posse arbitramur. Suffragata eīn multis apud Romanos in petitione magistratuum nobilitas est, cū illud diceretur, Date hoc parenti, date generi bene de rep. merito. Non enim alios nobiles vulgus appellat, quàm quos præclari parentes genuere. Senatorij siquidem ordinis eos Romani appellabāt, qui ex senatoribus nati erant. Præterea verò ne vulgum me sequi tantummodo existimes, & ij qui literarū studiosi sunt, viuere nobiles generosos appellant, quòd in his sit nobilitatis copia. Hoc etiam nomine in dialogis suis psæpe vtitur Plato, dum amicos ad laudē cohortatur. O generose, inquit, sic est agendū, ex genere nobilitatē animi excitans. Verū ne hæc nobilitas manca videatur, quidā adijciunt facultates & opes: quibus & domesticus splendor cōseruatur, & amicis, quorū frequentia nobilitas indiget & gratia, retinentur. Hinc clientes quasi patronū colentes appellauere antiqui. Hinc illa matutina salutatio, patroni in clientes sportula vel cōgiario beneficētia: qua certè

vti nō possunt, qui fortunæ bonis carent. Magna enim nobilitatis pars, beneficētia est, qua in alios vti nequaquā potest, qui nō habet vnde domesticis satisfaciat. Eū igit̄ quē liberalē volumus, fortunæ bonis abundare oportet. Impossibile nanq; est (vt Aristoteli placet) præclarū aliquid ab eo fieri, cui desunt facultates. Totus enī nobilitatis splendor solo pauptatis nomine plerumq; inficit̄, quū sæpenumerò in eos liberalis esse nō possit, quorum frequentia in dignitate retinetur. Verum est certè quod Satyrus dicit:

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi, sed Romæ durior illis *Conatus.*

Quòd enim doctissimi viri ob inopiam rerum spreti & abiecti vitam miserè traduxere, vt de Plauto & Lactantio legimus: quorum alter, Hieronymo teste, ita pauper fuit, vt necessarijs plerunque indiguerit rebus, nedum delicijs: alter verò difficultatem annonæ & inopiam rei familiaris, vbi à studio vacabat, quod tēporis supererat, molas trusatiles in pistrino cibi gratia ducebat. Facultates itaq; expetendæ sunt ad splendorem nobilitatis, ne à rebus gerendis inopia rerum omnium retrahamur. Potuisset ne populus Romanus orbem terrarum suo adijcere imperio, nisi pecunias belli neruos habuisset? concionabundus in Philippum Demosthenes, pecunijs, inquit, ad tantam rem conficiendam opus est. Non habuissemus certè tot præclaros viros in familia nostra, si maiores nostri hanc facultatem contempsissent. Potuisset ne exercitus suos contra hostem alere Paulus Vrsinus? Potuisset Petrus, iam Paulus, dum vel pro patria dimicant, vel aliorum ditionem mercede conducti cōstanter tutati sunt? Fugauit ex vrbe nostra Ladislaum regem Paulus. Fugauit Nicolaum Picenninum ad Aglare Petrus, iam Paulus, Florentinorum auspicijs militans. At verò Iordanus Vrsinus ecclesiastici exercitus dux inclytus, pulso vici præfecto, eius ditionem pontifici subiecit. Franciscus item è gente Vrsina miles egregius, Senensium ditionem constanti animo tutatus est. Non est habitus hoc inferior Franciscus Vrsinus vrbis præfectus, qui pulsis in Foroliuij Vngaris, rem Venetam bello penè oppressam restituit. Militauit Alphonsi regis auspicijs & opibus adiutus Vrsus Vrsinus tanta cum laude, vt addubitatū plerunq; sit, manu ne plus & animi magnitudine, *quàm cōsilio valeret. Demū verò Raymundus Baucio è gente nostra, domito & interfecto tyranno quodam, regnum Cypri reginæ iampridem pulsæ restituit, Tarentinusq; princeps ob res in bello egregiè gestas creari meruit. A nudo certè duce & inermi fieri nil egregiū potest. Proinde hęc nobilitatis adminicula vt contemnam, adduci nullo modo possum. Quid, rogo, continuit Paulum pontificem, quò minus nobis Vrsinus, quibus inimicus ac propè hostis fuit, bellum inferret? Nostræ profectò opes. Quibus suffulti fratres mei, hominem minis tantummodo coegere æquas pacis conditiones non aspernari. Sumus, vt vides, in pretio ob vetustatem familiæ, facultatesq; partim à maioribus nostris relictas, partim verò nostra industria & armis partas. Ab hac autem opinione nequaquam dissentire diuinus ille Plato, quem Cicero Homerum philosophorum meritò appellat. Nam cùm veram nobilitatem quadrifariam diuisisset, primam illorum esse ait, qui bonis, iustis clarisq; parentibus sunt orti: secundam eorum, quorum parentes principes extitere: tertiam, cùm maiores nostri fama ac rebus bello gestis in pretio fuere: quartam eorum, qui præclara aliqua doctrina excellunt. In hac diuisione nil certè est, quod nos à nobilitate secludat. Nam si principum huius nostræ ciuitates vitam & mores inspicimus, si dignitatem familiæ, si gloriā, si ingenium, fatebere certè nos inter nobiles censendos esse: neq; nos reijcies, quòd opes præstare aditum ad veram nobilitatem dixerim. Vnde enim magnificus, vnde liberalis & beneficus ille nobilis, quem volumus, in quempiam esse potest, si ei facultates desunt? Nam cùm magnifici proprium sit, ædes egregias, templa, porticus, oppida struere: cumq; item liberalitas circa dandas pecunias versetur, quomodo id ab eo fiet, quem liberalem appellamus, si nihil habuerit quod donet, siq; ei potius aliorum benignitas expetenda fuerit? Meo itaq; iudicio eos nobiles appellandos censeo, quos & genus antiquū, & diuitiæ bene partæ à maioribusq; relictæ commendant. Hæc est sententia nostra, nisi quid ad hæc dixeris. PLA. Antequam dicere incipiam quid hac de re sentiam, mutemus locum, si placet. Pellit hinc nos sol, vt vides, ad vesperā iam inclinans. In illo Anienis flexu optimè manebimus, vnde vides vmbram sub specu elici. Traijciendus est amnis, quod fieri hoc anni tempore vado percommodè potest. VRS. Traijciamus, me sequere qui vadum noui.

Sed

Sed heus tu frigidus es Anio æstate etiam feruida? PLA. Ita est certè, vt dicis. Retinere in flumine pedes ob frigiditatem vix possum. Hanc ob rem existimo Anienis veteris aquam potui minus salubrem fuisse propter frigiditatem: & quia semper adeò rapax est, vt semper aliquid secum ex ripis trahat, quo etiam sereno cœlo turbetur. Frigiditatem autem cõtrahi arbitror ex montibus (vt vides) cœlo vicinis & niuibus semper opertis. Influunt etiam hinc dextra, hinc sinistra Sublacum proficiscentibus continui fontes, quorum aqua degustari ob frigiditatem vix potest: quò enim penitioribus ex locis & magis saxosis aqua egreditur, eò frigidior est, æstate præcipuè, qua frigidum & humidum propter contrarias qualitates ad tartara (vt dicitur) confugit. VRS. Ad quem igitur vsum has aquas in vrbem veteres introduxere tanta cum impensa? PLA. Vt esset vnde irrigationi hortorum, balneis, fullonibus, reliquisq; fœdis ministerijs satisfieret: concipiebatur autem supra Tibur extra portam Cartanam viginti millibus passuum. Verùm posteri mutata sententia, vt aquam clariorem haberent, omisso flumine, ex Sublacensi Neronis villa meliorem duxere. Huius autem aquæductus caput pridem magna cum voluptate inspexi, dum videndæ antiquitatis studiosus, Marsos & Pelignos inuiso. VRS. Ad specum iam venimus: sed dic quæso vbi consederis, & crura & pedes siccaueris, vnde duci existimes illos aquæductus, qui mille passibus supra Tibur apparẽt, partim arcuato opere, partim effosso monte. PLA. Nimis vetustatem amas, vt video. VRS. Imò verò nihil est quod æquè mirer, & laudibus extollam. PLA. Rectè sanè, Romanus es, tuos magis quàm alienos amas: non sine causa, cùm vrbi Romæ par nihil vnquam fuerit, & nihil secundum. Ad formas illas redeo, quarum amplitudinem vetustas nõdum exedit. Alteram autem duci aquam Martiam ad vrbem Valeria via existimo: alterã verò Claudiam, sumptam ex fontibus duobus amplissimis, eadem via scaturientibus in Sublacensi. Sed quæ fuerit Martia & quæ Claudia, haud satis constat, consumptis præsertim inscriptionibus, euersisque tantarum rerum monumentis. Inspexi ego nuper ex Sublacensis rediens amœnis dextra ac sinistra, qua duci aquas videbam, & nil quo certior hac de re fierem vidi. Ex hac autem diligentia hoc consecutus sum, vt repentè in summum mœrorem inciderim, cùm passim cernerem egregia illa opera disiecta & neglecta iacere. VRS. Vnde quæso Martiam & Claudiam aquam appellas? PLA Ab his qui aquas duxere publico ac priuato sumptu, vt Appiam & Iuliam dicimus: viarum quoque stratarum eadem ratio est, quibus ex rebus pleræque familiæ magnum consecutæ sunt nomen. VRS. Tandem verò, vt video, paulatim fatebere, nobilitatem ex vetustate generis & magnis facultatibus oriri. PLA. Nobilem igitur hac ratione C. Caligulam dices, qui Puteolanum sinum ponte iunxit: Nobilem Claudium, qui Fucinum magna impensa emisit, qui portum Romanum extruxit: Nobilem Neronem, qui dum auream domum, dum thermas & theatra, dum portum Antiàtum extruit, populi Romani vires contriuit: Nobilem item Herodem, qui Romanorum hac in re magnificentiam imitatus, portus, vrbes, theatra, aquæductus in Syria miro sumptu excitauit. Sed his mõstris quæ fera vnquam immanior fuit? Nil enim in se habuere, quare homines, non dico nobiles, dicerentur. VRS. Contrahe pedes, si placet, & dic tandem quos esse nobiles censeas. PLA. Nobilitas enim, vt Stoicis placet, est splendor * quidem non aliunde veniens, quàm ex ipsa virtute, qua bonum à malo, dignum ab indigno secludimus. *quidam. Si animi nostri bonis artibus & disciplinis imbuti, seruare iustitiam, pietatem, constantiam, prudentiam rebus in omnibus didicerint, quónam pacto fieri potest, vt is nobilis cẽseatur, qui sine doctrina & eruditione, intemperantiæ se, iniustitiæ, impietati & nequitiæ addixerit? Imò verò hunc non modò ignobilem, verumetiam scurram & nebulonem improbum appellabimus. Idem quoq; sentire Q. Cicero videtur: scribens enim ad M. fratrem de petitione consulatus, cùm Antonij & Catilinæ mentio haberetur: Nequaquam sunt, inquit, ij tam genere insignes, quàm vitijs nobiles. Nobilitatis enim proprium est recta sequi, gaudere officio, cupiditatibus imperare, auaritiam coercere. Hoc qui facit, etiamsi ex infima sorte hominum natus fuerit, is merito suo nobilis haberi & dici potest. Neque est cur parentem rerum omnium naturam (vt quidam improbi faciunt) reprehendamus, quòd hos nobiles, illos verò ignobiles faciat. Aequale siquidem omnibus temperamentum præstat, non genus, non potentiam, non opes inspiciens. Eadem enim * quò ad animum pertinet, nascendi ratio in priuatorum hominum filijs est, quæ in principum ac regum natis, licet ij in purpura & magnis domi-

domibus,illi in centonibus & casulis plerunq; nascantur. Virtutes certè & vitia faciūt, vt alter altero nobilior fit.Seneca ex Stoicorum secta philosophus insignis, ad Lucilium scribens:Nō fuit,inquit,Socrates patritius, non eques Romanus, quem tamen philosophia nō accepit,sed nobilem reddidit.Hunc itē quo nemo vnquam mortaliū doctior aut sapientior Apollinis oraculo iudicatus est, mater, obstetrix & pater marmorarius in lucem edidit,vt esset qui sua doctrina multos ad nobilitatem traduceret. Seruius quoque Tullus in seruitutē natus atq; educatus,regnum sua virtute adeptus,& de hostibus tertium egit triumphum:& vrbem Romam ita auxit,vt nil ei ad summam nobilitatem defuisse videatur.Idem dici de Tullo Hostilio potest, qui humili tugurio natus,pastor primò,deinde Romanorum rex meritò creatus est. Fuere ij quidem nobiles Vrsine,si verum intueri volumus,non illi qui ob maiorum virtutem & merita nobilitatem in desidia collocarunt. Nihil enim agere, in purpura non sine crapula & ebrietate viuere,sericatas & coccinatas habere vestes, aurea calcaria, gemmatos digitos,vnguenta sapere,in summa nobilitate ponunt. Quæ omnia ita certè generositati contraria sunt,vt virtuti vitium,& solertiæ ignauia. Vide quæso quantum à cæteris differam.Soleo ego ac meritò profectò illos irridere, qui aut equestrem ordinem, aut insignia alicuius doctrinæ vel precariò vel ambitione & largitione sibi emunt, vt ignauiæ suę argumenta circunferre impunè possint.Concedatur id benemeritis,vt olim apud Romanos fieri consueuerat.Equites enim propter rem in bello egregiè gestam,annulo,fibula & armilla aurea donabantur,virtutes,non ignauiæ,pignore. Concedatur & nostris temporibus,vt ij qui in gymnalijs publicis aliqua doctrina excellūt, aurum in baltheis & calcaribus circunferant, quo à cæteris differre videantur. Si quis autem præterea est,qui alia ratione nobilitatem sibi vendicet, sciat is se alienam, non suam,personam gerere. Iactare item maiorum res gestas, atria imaginibus distincta, porticus signis ac tabulis ornatas, superbas ædes, plus certè admirationis in se habet quàm nobilitatis.Neq; hæc nobis adiumento esse possunt,si illorum virtutem omittamus,quorum imagines verborum magnificentia collaudamus.Imò verò si rectè intueri volumus,illa virtus huic ignauiæ dedecori ac turpitudini est. Talem autem nobilitatem irridens Diogenes ille Cynicus,qui omnia contemnebat, malitiæ dixit & ignauiæ velamen esse.M.certè Catonem priscum illum,quem meritò Censorium vocarūt, non genus,non diuitiæ,(Tusculi enim natus est obscuro genere tenui censu) sed præstantes eximiæq; virtutes posteris commendarunt.Idem quoq; de C.Mario dici potest,qui mihi vnus omnium præstantissimus visus fuisset, ni ad extremum veram gloriam libidine dominandi cum sæuitia commutasset.Necesse est autem vt aut nusquam nobilitas sit,aut illi verè nobiles sint,qui ingenio, doctrina, industria, magnitudine animi,fortitudine,prudentia in omni vita excellunt.Oriri autem nobilitatem ex virtute,hac ratione cōprehendi facilimè potest,quòd ij qui ex claris maioribus orti ob vitia degenerarūt,inglorij & degeneres sunt habiti:vt superioris Africani filius,qui bello Asiatico ab Antiocho turpiter captus,vitam precariò præter Romanum morem ab hoste impetrauit: de quo paulò pòst L. Scipio patruus egregium illum ducturus erat triumphum. Filius autem Q. Fabij Allobrogi, à patre degenerans, adeo libidinose & intemperanter vixit, vt exhæredatum eum à Q. Pompeio prætore,nemo ægrè tulerit.Parentis enim amplitudo & turpitudini filij nil profuit. Nollē Q. Hortensij oratoris clarissimi nepotem in tantum dedecus prolapsum: qui dum popinas & lupanaria circuit,domesticum splendorem propè extinxit. Quis est autem rerum humanarū adeò imperitus, qui hos censeat nobiles appellandos? Quorum vita quò turpior fuit,eò citiùs suorum nobilitatem extinxit.Solent ij quidem maiorum suorum res gestas commemorare:sed verum est quod ait Naso poeta,

Et genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra puto.

Sunt quidem nostra, ne mentiar, si eos imitati fuerimus:sin secùs,non magis nostra sunt,quàm illorum qui Sienen habitant.Imò verò si quis sensus apud vita functos superest,siue quid apud nos agatur sentiunt, dolent & quidem vehementer, talem de se prolem reliquisse,quæ adeò culpabilior videtur,quò plures habuit maiores, quorum virtutem & res gestas imitaretur.Quòd si mortuis quibusdam redire in vitam liceret, ea profectò censura in filios degeneres vterentur,qua Brutus ille primus libertatis vindex,qui conscios coniurationis filios,virgis cædi ac securi percuti iussit.Eandē quoq;

seu eri-

feueritatem imitatus Cassius, filium suum pop. Rom. imperium affectantem necari iussit. Torquatus item, cùm filius eius D. Syllanus, à Macedonibus repetundarum accusaretur, solus concedente senatu cognitionem causæ suscepit. Cognito autē re diligenter excussa filij crimine, ita iudicauit: Quum Syllanum filium meum immeritam pecuniam diripuisse constet, non iniuriâ paternis laribus, & reip. munere, ac omnium ciuium societate eum indignum iudico. Abiens itaq; à conspectu patris filius, desperatione motus, laqueo statim vitam finiuit, cuius funeri vt indigni filij pater interesse noluit. Non possunt certè parentes optimi flagitiosos filios diligere: quin veteres illi Romani imperio & gloria digni, filios interdum exhæredarunt ob flagitia & turpitudinem, aliosque, quorum spectata virtus erat, per adoptionem in familias suscepere, ne ob ignobilitatem filiorum, agnationis nomen interiret. Rogatus ab vxore Socrates, vt propter filios in vita remaneret, nequaquam id sibi integrum esse respondit. Tum illa, cui filios commendas? Nemini, inquit. Nam si mei similes erunt, nulla indigebunt commendatione: Sin secùs, nolo filij Socratis dicantur, non enim merentur. Quanta autem moderatione vsus sit dum filium senatui commendat Antoninus ille philosophus, quem mirari, vt aiunt scriptores, quàm laudare facilius est, eius verba perfacilè ostendunt: Filium (inquit) meum commendo, si vobis & dijs immortalibus dignus erit. Modestè sanè, ne si secùs quàm vellet accidisset, principatus sui gloria aliquo filij vitio contaminaretur. Quid sibi velint isti, qui ex maioribus suis nobilitatem aucupantur, certè nō video. quemadmodum em̄ splēdor in obscura speculi parte nusquam apparet: ita neque gloria maiorum in minoribus flagitiosis elucescere potest. Vnde Satyrus ad Ponticum scribens, inquit:

Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo
Sanguine censeri, pictosq; ostendere vultus
Maiorum, & stantes in curribus Aemilianos?
Et Curios iam dimidios, nasumq; minorem
Coruini, & Galbam auriculis nasoq; carentem?
Quis fructus, generis tabula iactare capaci
Fumosos equitum cum dictatore magistros,
Si coram Lepidis malè viuitur? effigies quò
Tot bellatorum, si luditur alea pernox?
Ante Numantinos si dormire incipis ortus
Luciferi, quo signa duces & castra mouebunt?
Cur Allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in Herculeo Fabius lare, si cupidus, si
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna,
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum,
Squalentes traducit auos, emptorq; veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem?

Meritò post tot flagitia, idem poeta subiungit:

Tota licet veteres exornent vndiq; ceræ
Atria, nobilitas sola est atque vnica virtus,
Paulus vel Cossus vel Drusus moribus esto,
Hos ante effigies maiorum pone tuorum,
Præcedant ipsas illi te consule virgas.
Prima mihi debes animi bona: sanctus haberi,
Iustitiæque tenax, factis dictisq; mereris.

Tunc addit: Agnosco procerem, vt intelligerent omnes in sola virtute nobilitatem colle-

collocatam esse. Frustrà igitur nituntur, qui omissa virtute, nobilitatem tanquam hæreditarium munus à maioribus expetunt. Quis enim generosum hunc dixerit, qui indignus genere & præclaro nomine tantùm insignis? Nobilitas enim virtutis socia & comes, proprio labore quæsita, non alieno, cũ vitijs stare nullo modo potest. Vnde verum illud Senecæ tragici est: Qui genus iactat suum, aliena laudat. Gloriari quidem possumus, nos à claris maioribus sanguinem, artus, viscera accepisse: nobilitatem verò nequaquam, quæ tota ex animis nostris pendet, & non aliunde venit, ne ignarum vulgus sequamur, qui persæpè in maximos errores dilabitur, cuiusque opinio raro cum sapientia conuenit. VRS. Mutare sententiam cogor, vt video. Sed nil mihi durius videtur, quàm vt existimem paupertatem iungi cum nobilitate posse. PLA. Cùm diuitiæ, fortunæ bona sint, non est cur eas cum nobilitate coniungas, quæ tota in virtute fundata est. quanquam haud scio quid in paupertate sit, quòd ita eam aspernere. De mendicitate non loquor, quæ turpis est, cùm petere ostiatim panem necesse sit. Magnæ, inquit Seneca, diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem naturæ est, non esurire, non sitire, non algere vt famem sitimque depellas. Non est necesse si paupertatem amplexus fueris, potentum assidere liminibus, nec supercilium graue & contumeliosam etiam humanitatem pati. Honesta quidem res est læta paupertas: nec paupertas quidem dici potest si læta. Nam cui cum paupertate conuenit, diues est: non enim qui parum habet, sed qui minus cupit, diues haberi debet. Si enim ad naturã viues, nũquam pauper eris: si ad opinionem, nunquam diues. Parum est quod natura desiderat: quod opinio, immensum illud quidem. Adhortatur nos idem Seneca, vt nobis paupertatem familiarem faciamus: Securius (inquit) diuites erimus, si sciuerimus quàm nõ sit graue pauperes esse. Imò verò alius alio nemo dignior, quàm qui opes contemnit: & eas si habet, intrepidè vbi opus est, partiatur. Non enim diuites nascimur, in lucem prodeũtes, cibo & potu contenti esse debemus. Sine cupiditatibus natura nos genuit, sine timore, sine suspicione, cæterisque pestibus quę nos quotidie cruciant. Falsa autem opinione imbuti, paupertatem summum malum existimamus: quod non putarunt Romani illi veteres, qui non minus laudis ex paupertate consecuti sunt, quàm ex imperio & rebus præclarè gestis. Caruisset honore sepulturæ, adeò pauper Menenius ille Agrippa, senatus ac populi Romani in componenda pace arbiter, nisi collatis in capita sextantibus funus ductum more maiorum fuisset. Valerio quoq; Publicolæ, qui tertium consulatum gessit, ob inopiam rei familiaris funus ex publico exhibitum: nil enim præter gloriam in morte sibi reliquum fecit. Cincinnatus autem ab aratro ad dictaturam accitus, plus glorię ex paupertate quàm ex superatis hostibus populi Romani consecutus est, septem iugeribus agri contentus, quem ipse colere solebat, vbi se magistratu abdicasset. quàm gloriosa autem fuerit Attilij Serani paupertas, nõ attinet dicere, cùm omnes historici huius clarissimi viri nomẽ celebrent. Is enim quem à serẽdo cognomentum duxisse arbitror, dari sibi in Africa successorẽ postulauit, ne villæ suæ pauca quædam iugera pessum irent, mortuo villico, cuius industria vxorem & liberos alere consueuerat. Senatus itaque ne inchoatum bellum omitteret, operam dedit vt ager eius coleretur, & vxori ac liberis publicè alimenta præstarentur. Miseros ne igitur & ignobiles hos præclarissimos viros dicemus, quorum tantus virtutis splendor in paupertate reluceat? Petijt & Cn. Scipio in Hispania successorem sibi dari, quia filiã nuptui sua industria daturus esset. Senatus autem ne tanto duce careret, dotem xl. millium æris virgini dedit, ac marito locauit: gloriosus senatus, qui ciui suo cauit: gloriosior Scipio, qui ex paupertate tantum nominis consecutus est, quantum nullus anteà ex diuitijs. Fuit olim resp. Romana apud omnes gentes & nationes magno in pretio, dum Romani ciues paupertate gloriabantur. Opes enim publicas oportere esse & non priuatas, censuere veteres illi, qui legem de repetundis ac de peculatu tulere. Verùm vbi, hac mutata sententia, ex publico & priuato rapere impunè cœpere, posthabita gloriosa paupertate, nulla deinceps religione, nulla pietate, nulla modestia vsi sunt, adeò eos auaritia & habendi cupiditas de via retraxit. Hinc ortæ sunt in tanta ciuitate seditiones, orta bella ciuilia, cùm opes orbis terrarum in vnam vrbem congestæ, victorum præmia essent: proscripti certè in triumuiratu plures sunt propter facultates & diuitias, quàm propter studia partium. quos enim vel natura vel ratio à tanta pernitie retrahebat, eo sẽ diuitię in discrimẽ vocabant. Secura est vbiq; paupertas, nõ latrones, nõ veneficos timet. Et si qui verè nobiles habẽdi sunt, ij certè pauperes erunt, qui spretis fortunæ bonis, omnes cupi-

cupiditates perfacilè vincunt. Neq; est Vrfine, cur quifquā putet, pauperis nullā omninò liberalitatē effe, q̄ facultatibus careat, vnde beneficētia oritur. Mira eīn liberalitate vtebantur viri illi clarifsimi, de quibus paulò antè mentionē fecimus, dum patriā tuebantur, dum imperium augebant, dum munera reip. castè ac fanctè obibant. Benignitatis munere vti quadrifariā fecundum Platonē poffumus: pecunijs, opera, difciplinis, oratione pro circunuentis in iudicio, quod eft fummum liberalitatis genus. Exhauriri enim interdū ea beneficentia poteft, quę pecunijs & opibus exercetur: quantum em ex pecunijs dando imminuit, tantū ex ardore benè agendi detrahitur. At verò qui in priuatis publicisq; rebus opere, confilio, officio prodeffe nititur, eò liberalior indies fit, quò fua autoritate de pluribus bene meret, nulla fublata benè agēdi, hac in re p̄fertim, facultate. quantū autē profecerint in iudicijs oratores & caufidici circunuētis aduerfariorū potentia & malitia, declarāt Ciceronis, Hortenfij ac Demofthenis oratiōes, qui perfępè à faucibus potentū inopes fubtraxere. Doctrina pręterea & eruditione cōparari ingēs benignitatis nomē poteft, quòd ea femper animis noftris infideat, comiteturq; nos vfq; ad extremū vitæ fpiritum. Transferunt perfacilè & amittūtur pecuniæ, mutantur honores & dignitates pro arbitrio potentum. Cadunt confilia focordia interdū & ignauia. Contemnuntur orationes: fola verò fapientia firma ac ftabilis habetur. Eft em earum rerum, quæ fecundū Ariftotelem femper & vbiq; eodē modo fefe habent. Vera namq; virtus, vera nobilitas, nulli cafui fubiecta effe debet, ex qua fit animus liber & ingenuus, nulli vnquā flagitio, nulli turpitudini deditus. qui igitur de nobilitate loquitur, de virtute fe loqui intelligat neceffe eft: adeò fimul hæc duo connexa funt. VRS. Non improbat, vt video, Plato partē illam beneficētiæ, quæ circa dandas pecunias verfatur. Pecunias aūt dico more maiorū, quarū æftimatio menfurat nummo. PLA. Non improbat certè cùm dicat, hac nihil hominū naturæ accommodatius. Sed infpicere diligenter oportet quemadmodū vtamur, cùm nō in omnes, nec ob leuē caufam, fed erga benè merētes, & ob fingularē aliquam virtutē beneficos nos effe oporteat: hoc velle iuftitiā in partiendis rebus, hoc pofcere æquitatē. Ea præterea liberalitate vti iubemur, quæ profit de nobis benè meritis, & nemini noceat. quare tyrannorū quorundam, vt olim L. Syllę, C. Marij, Cinnæ, Lepidi, M. Antonij, pecuniarum & bonorum tranflatio à veris dominis ad iniquos fatellites & feruos nequifsimos, non debet liberalis videri, cùm auferantur vnde nō oportet, & his dentur, quibus ob flagitiofam & fcelestē vitam negari aer, nedū victus, deberet. Admonet nos quoq; M. Tullius, ne maiore vtamur benignitate, quàm facultates noftræ requirunt: néve ita rem familiarē claudamus, vt eam liberalitas aperire nō pofsit, quæ profectò omni oftentatione & vanitate carere debet. Hoc aūt prudēter fiet, fi tempus confiderabimus, fi caufam benignitatis, fi rationem, fi dignitatem tum noftram, tum eorum erga quos liberales effe debemus. Nam qui fine vitio vel menfura, quodā animi impetu, liberales videri magis quàm effe volunt, argui leuitatis non fine caufa poffunt. Viro enim bono nil turpius eft, quàm aliquid facere, cuius probabilis ratio reddi non pofsit. Tenenda igitur mediocritas quædam eft, ne fi omnia temerè effuderimus, prodigi: fi vbi dandum eft nō dederimus, auari & maligni videamur. More autem Chriftiano, paruulos nutrire, pupillos tueri, virgines inopes connubio locare, viduas defendere, nobiles paupertate & valetudine oppreffos iuuare, efurientes pafcere, algentes veftire, captiuos redimere, nexos ære alieno foluere fua pecunia & impenfa, nobilis ac liberalis viri proprium eft. Quod etiā Fabium illum maximum, qui cunctando rem Romanā reftituit, feciffe legimus. Captiuos enim ab Hannibale redempturum fe pollicitus fenatu recufante, vt id quod inftituerat, fua impenfa faceret, fundum vendidit. Laudatur & liberalitate Gillus Agrigentinus. Is enim quingentos equites Gelenfium vi tempeftatis in fundum fuum compulfos, magna impēfa aliquandiu aluit. Omitto dicere quàm liberalis fuerit in edendis fpectaculis, in curāda annona, in epulis apparādis, cùm omnium qui vnquā fuere, liberalifsimus fit habitus. VRS. Splendidè fanè. Sed dic quæfo, feparas ne magnificentiam à liberalitate? PLA. Imò verò, Ariftotelē fecutus. Hæc enim in dandis pecunijs, illa verò in magnis fumptibus, vnde nomē accepit, verfatur. Proprium namq; magnifici viri eft, theatra, templa, fora, porticus, ædes ita ædificare, vt & ciuitatis dignitas requirit, & eius qui extruit, facultas & amplitudo. VRS. Pinxifti iam mihi, vt arbitror, illum quē nobilem dici & haberi vis. PLA. Ducta funt certè vera nobilitatis lineamenta, fed nondum planè neruos & colores fuperinduximus. VRS. Perfice quæfo, vt tandem gloriari pofsim me illius nobi-

nobilitatis quam quærimus, veram imaginem vidisse. PLA. Ita enim iustitia in humana societate necessaria est, vt in animante anima. Huius enim motu cietur corpus, si insit: sin absit, continuò riget & dissoluitur. Quis est enim qui vt deum quendam cælitus missum, iustum hominem nó admiretur? Huic vt vides committunt homines fortunas suas, committunt liberos, coniuges, humanaque omnia: nec immeritò quidem, cùm ipsa iustitia sit, vt Aristoteli placet, non pars quædam virtutis, sed tota virtus. Vt igitur perpetuam commendationem & famam veræ nobilitatis consequamur, ipsam iustitiam amplectamur oportet, sine qua nihil potest esse laudabile. Camillus dictator Romanus Phalarios, quos vi non poterat, iustitia & clementia in deditionem accepit, remisso pædagogo virgis cæso ab eisdem pueris, quos transfuga secum per fraudem in castra hostium duxerat. Magna est & Aristidis laus, qui iusti cognomentum consecutus est, quòd Themistoclis consilium de incendenda Lacedæmoniorum ad Cithieum classe, vtile certè, non tamen iustum, improbauerit. Hanc autem iustitiam rectè obseruabimus, si communibus pro communibus vtemur. Communia autem sunt, errantes admonere, ignaros docere, aut vt erudiãtur curare, aquam non prohibere, pati ignem ab igne sumi, consulentibus fidele consilium dare. In hac autem societate humana gradus distinguere superuacaneum mihi videt. Nemo est enim qui nesciat, plus se patriæ, parentibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiusdem nationis, eiusdẽ linguę, quàm peregrinis & externis. Non est etiam alienum ab officio pręstantis & iusti hominis, curare vt in patria sua leges, iura, suffragia, consuetudines seruentur: vtque ciues sui in dictis pactis datam fidem præstent. quod fecisse M. Regulum legimus, vnicum inuiolatę fidei exemplum. Is enim Carthaginem ad certam pœnam redire maluit, quàm datam fidem violare. Hæc autem Vrsine, qui diligenter obseruat, nó modò ingenuus, verumetiam illustris mihi videtur. VRS. Probè quidem omnia pingis: si quid habes ad hæc, perge quæso. PLA. Fortitudo, vt mihi videtur, omnium virtutum quasi robur quoddam, viro insigni pernecessaria est, ne iustitia vlla ex parte labefactetur. Verùm vt fortitudo sine iustitia iniquitatis asylum est, cùm validior imbecilliorẽ opprimat: ita iustitia sine fortitudine, eos plerumque deserit, quos tueri meritò deberet. At verò cùm fortitudo in res bellicas & domesticas diuidatur, superius illud Neapolioni equiti & fratribus tuis, qui militiam sequuntur, omittamus, amplectanturque potius domesticam illam fortitudinẽ, quę animi magis quàm corporis viribus comprehenditur. Vera autem fortitudo est, primò seipsum vincere, iram cohibere, nullis illecebris capi, aduersis non perturbari, nec extolli secundis, & quasi vento huc & illuc impelli: nam qui cupiditatibus vincitur, qui metu frangitur, qui ira perturbatur, vti certè consilio non potest. Is autem quem magni excellentisque animi esse volumus, nihil admirari in rebus humanis, nihil magni facere præter virtutem debet. Honores præterea, vt Aristoteli placet, non quoscunque, nec à quouis oblatos suscipiet, sed illos tantùm quos esse dignos illustri viro arbitrabitur. Præterea verò ita dignitatem animi sui in vtraq; fortuna seruabit, vt à seipso discedere nusquã videatur. Contulisse in benemeritos beneficia lætabitur, feretq; molestè si ipse ab aliјs acceperit, nec plura statim reddiderit, Hesiodi præcepto, qui maiore mẽsura reddi mandat. Alienũ verò ab eius natura est, quem magni excellentisq; animi esse volumus, beneficia in alios collata commemorare: accipientis certè hoc propriũ est, non autẽ dantis. quamuis enim Lacedæmonij ab Atheniensibus beneficia accepta cõmemorant, sua tamẽ in eosdẽ collata verecundè reticent. Excellere itẽ in omni virtute mauult, quàm videri, quod est vani hominis proprium. Apertè aũt loqui, amare, odisse, magni animi propriũ existimat: timentis namq; est occultare sententiã. Sit motus ipsius quẽ nobilẽ quærimus, tardus in incessu, vox grauis, sermo sententijs plenus. Prorsus aũt vera animi magnitudo sine ingenti virtute constare non potest. Cauenda est tamẽ nimia gloriæ cupiditas. Nam dum magnitudine animi præstare omnibus quærimus, æquitatẽ interdum ob ambitionẽ contemnimus, qua nullo publico ac legitimo iure vinci nos deinceps patimur. In rebus aũt agendis magnum animum, magnam spem prę se ferre debet, qui alios excellere cupit. quod fecisse secundo bello Punico Scipionẽ ferunt. Is enĩ cœtum ingressus deliberantium de relinquenda Italia post cladẽ Cannensem, stricto ense mortẽ his comminatus est, qui talem appprobarent sententiam. Nam vt boni medici proprium est, vultu ac verbis bonam valetudinem ægrotãtibus polliceri: ita illustrem virum decet desperationi hominum fiduciam & bonam spem obijcere: quod Aeneam fecisse Virgilius scribit, vt illud:

Spem

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Non est aũt viro ingenuo vllo modo trepidandũ, nec de gradu constantiæ, vt dicitur, cadendum: quo nihil potest esse viro amplissimo indignius, qui ad vnam fortitudinẽ pro vtilitate communi natus & educatus est. VRS. Indiget ne alio adminiculo is, quẽ cæteris nobilitate animi præesse vis? PLA. Imò verò, & quidẽ magno. Necesse est aũt, vt in eo homine prudẽtia sit ad bonorũ malorumq; delectum, quem iustum & cõstantem volumus. Prudentia enim cæterarũ virtutum magistra ita est ars viuẽdi, vt medicina valetudinis, nauigationis gubernatio. Vnde hac in re nequaquã laudãdus est Theophrastus, qui in Callisthene suo vitã nostrã & regi fortuitò dixit, quo nihil potest esse languidius, cũ vsu & doctrina cõpertum sit, cælũ & homines sapientia gubernari. Sapientia enim, vt philosophis placet, nil aliud est quàm diuinarum humanarumq; rerũ cognitio: quam quidẽ M. Tullius prudentiã interdũ, sapientiã nonnunquã vocat: hãc qui aspernatur & contemnit, quid à brutis differat nõ video, cũ virtutũ omniũ princeps sit & magistra quædã, vnde oĩs bene viuendi ratio colligitur. Quare sanctè à Platone scriptum est, tũ demũ beatas fore resp. si eas docti & sapientes regerent: bene siquidem consultum ciuitatibus censuit, si is qui summã potestatem haberet, studiũ omne suũ in virtute collocasset. Quales fuisse Romæ P. Scipionẽ, C. Læliũ, M. Catonem accepimus, Spartæ Lycurgũ, Athenis Solonem. Illa ẽm pars, quæ vt M. Tullio placet, in veri cognitione versatur, maximè naturam attingit humanam. Is etiã meritò prudentissimus haberi debet, qui in quauis re videre & explicare potest, quid verũ, quidve falsum sit. Quare bene responsum ab Aristotele est: interrogatus ẽm quid differret docti ab indoctis, quo (inquit) viuentes à mortuis. Est aũt sapientia recta ratio rerũ gerendarũ, quæ & voluptatibus modum imponit, & animi fortitudinem regit. Transfert hæc eadem se non modò ad remp. verumetiam ad familiarem: resq; oẽs nõ temerè, sed consideratè agendas. Sumedum esse tempus in deliberatione ostendit, re aũt deliberata aliquid agendum, posthabita socordia & ignauia. Huius enim virtutis tota laus in actione consistit. VRS. Miror ego hæc duo nomina, videlicet sapientiæ & prudentiæ, omnino confundi, cùm Peripatetici longè aliter sentiant. PLA. Est ita sanè vt dicis. Vt enim sapientia principium est cognoscendi res omnes exactissimè contemplandas: ita prudentia quid expetendum fugiendúmve sit, nobis ostendit. Verùm si rectè intueri volumus, parum admodum inter se differunt, cùm res ipsa cõsiderata & perspecta, quod ex sapientia oritur, ad actionem nos perducit, in qua felicitas humana reposita est. VRS. Non displicet hoc quidem. Habeo iam vt arbitror, illum quem verè nobilem quærimus. PLA. Vnnm adhuc superest, quo veluti condimento hæc nostra confabulatio vel disputatio potius sapidior fiet. VRS. quid id quæso est? PLA. Temperantia, quam interdum modestiam, nonnunquam etiam moderationem appellare solemus. Cuius virtutis proprium est, appetentis animi motus sedare ac regere, semperq; aduersantem libidini moderatam in omni reseruare constantiam. Intemperantia enim omnem animi statum perturbaret & inflammaret, nisi huic vitiositati illa virtus obsisteret, cuius beneficio ægritudines omnesque animi perturbatiões sedantur. Animis nostris atq; naturæ vim duplicem inesse M. Tullius affirmat, quarum pars vna in appetitu reposita est, hæc hormi Græcè dicitur, quæ hominẽ huc & illuc impellit: Altera verò in ratione, quæ docet & aperit quid faciendũ fugiendumque sit. Ita fit autem vt ratio præsit, appetitus verò obtemperet, in homine potissimùm bene morato, cuius fundamentũ ipsa verecundia erit, quæ non sine causa prudentiæ adiuncta, soliq; homini data, ostendit aliud quidem iuueni conuenire, aliud seni. Saltauit (vt aiunt, qui veteris testamenti historiam scripsere) Dauid rex, non autem Samuel: & vt nec ille reprehensus, ita iste magis laudatus est. Abstinuit fidibus ob verecundiam credo Themistocles ille Græciæ princeps, quòd eas dignitati suæ nequaquã conuenire arbitraretur. Scribunt & poetæ Mineruam tibias abiecisse, quòd dum eas inflaret, indecorem genarum in fronte perspexerit, deæ minimè conuenientem. Continẽtem & abstinentem eum esse oportet, quem nobilem quærimus. Horum autem alterum in rebus est, alterum in moribus. Africanus ille Scipio, qui nobis multis in rebus exẽplo est, eximiæ formæ puellã in bello captã, ac sibi in Hispania voluptatis causa oblatam, constanter renuit, eamq; inuiolatã marito restituit. Cato aũt in Epiro, Achaia, Cycladibus, Veneris à lucri copia abundans, constantissimè, Numatio Ruffo teste, tantam

turpitudinem reiecit. Scitum ſanè illud Fabricij eſt in Cineam apud Pyrrhum volupta ti omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeant mentem omnes populi Romani hoſtes. Quàm turpe autem ſit diffluere luxuria, Sardanapali error nobis oſtendit, qui incidi iuſſit in ſepulchrum ſuum: Hoc habui, quod edi, quodq; exaturata libido hauſit. Quid aliud, Ariſtoteles inquit, in bouis, non in regis, ſepulchro incideres? Rebus autem in omnibus tenenda mediocritas eſt, quæ ad valetudinem quoque pertinet. Eſt autem in deſiderio, non in ſatietate, iucunditas victus. Ille igitur quem nobilem & illuſtrem quærimus, omnes libidines coerceat, ægritudines animi ſedet, comprimat iracundiam, vnde propè infinita mala naſcuntur. Præterea verò prudentia vtatur in bonorum malorumq; delectu: Iuſtitia, vnicuiq; quod ſuum eſt tribuendo: Fortitudine, labores conſideratos periculaq; obeundo: Temperātia, vt dixi, voluptates omnes prætermittendo. Hoc qui conſtantiſsimè facit, etſi ruſticis parentibus ignobiliq; loco ortus eſt, nobilis tamen & ingenuus haberi debet. Hęc habui de nobilitate quæ dicerem. Sed iam finem, ſi placet, faciamus, niſi quid aliud vis: Nam cœnæ tempus inſtat, & traiecto flumine, nobis per aduerſum collem in vicum Varronis ſubeundum eſt. VRS. Satis feciſti mihi abundè, & iam tandem ſolos eos nobiles exiſtimo, qui aliqua ſingulari virtute præditi ſunt: non autem illos, qui bene loti & pexi & ſericati coccinatique accipitrem circunferunt, in ipſa ignauia, non in ſolertia, vt par eſſet, nobilitatem collocantes. PLA. Rectè ſanè. Conſcendamus, ſi placet. VRS. Quid ita quæſo acceleras? veniemus tempori. Non eſt quòd ita properes. PLA. Facit pulchritudo & magnificentia harum ædium, quas nuper magna cum arte & miro ſumptu ædificaſti, vt eò faciliùs proficiſcar. quid enim illis ædibus decentius reperiri poteſt, ſi trabes auratas, ſi parietes bene pictos inſpicis? quid commodius, ſi ampla cœnacula, ſi porticus faſtigiatas, ſi cubicula venuſta, ſi hortos egregiè cultos intueamur? VRS. Gaudeo ſanè vicum hunc noſtrum ita tibi placere. Curaui ego hanc ædificationem non magis mea quàm hoſpitum cauſa, nec priuatorum hominum ſolùm, verumetiam pontificum ac regum, vt ſi quando eis hac iter facere contingeret, meo beneficio percommodè recipi poſſent. PLA. Indicauit id modò pontificis Sixti aduentus, quem ita magnificentiſsimè accepiſti, vt à nemine melius aut lautiùs accipi potuiſſet, quod viri ſplēdidi & illuſtris proprium eſt. VRS. Putaui ſanè hoc eſſe magnifici hominis officium. Sed tectum quæſo iam tandem ſubeamus, ne humiditate nocturna lædamur: nos præſertim, qui ob difficilem collis aſcenſum nonnihil ſudamus.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE AD LAVRENTIVM MEDICEM PROOEMIVM.

QVi vitam ciuilem Laurēti ſibi deligere, ij mihi nimirum præter cæteros ſapere viſi ſunt. Laudent quantum velint Druidas ſuos Galli, laudent Gymnoſophiſtas Indi, nec ſuos Eremitas improbent Chriſtiani. Ego enim ſic exiſtimo, hunc mundū quem colimus, quemq́ tam ornatū quodammodo pictum cernimus, nullam ſpeciem habiturum, niſi à ciuilibus hominibus incoleretur, ij ſunt profectò, qui prouincias diuiſere, qui vrbes ſuis locis, qui pagos, qui villas, qui oppida condidere, qui homines in vnum congregatos, per tribus & vicos diuiſere, qui patrem familias ſuis præeſſe voluere. At verò, vt ij in vnum congregati, bene ac ſanctè viuerent, ſuis legibus vita ciuilis deſcripta eſt, tum ab illis priſcis legum latoribus, Solone, Lycurgo ac Dracone, tum vel maximè à Platone & Ariſtotele, quorum libri, de moribus præſertim, ciuili diſciplina referti ſunt. Laudant ij certè priuatam vitam, contemplandiq́ rationem, & in ea ſolidam voluptatem collocāt: ciuilē autem ita amplectuntur, vt in ea laudanda magna volumina conſcripſerint, quod certè nō feciſſent, niſi hanc vitā fructuoſiorem, illi inerti ac deſidi præferendam multis rationibus intellexiſſent. Nam qui vitam in ſolitudine

ducit

ducit, quique rerum ac deorum naturam contemplatur, is certè cùm solicitudines humanas subterfugiat, ac sanctam societatem deserat, sibi magis quàm alteri natus esse videtur. Magnum est profectò deos contemplari, eosdemque nobis propicios reddere precibus ac votis. Sed illud quoque maximum est, ad quod natura rerum omnium parens impellit. Non enim solùm nobis nati sumus, vt ait M. Tullius, verùm ortus nostri partem patria vendicat, partem amici, quibus certè satis facere illi nequaquam possunt, qui in solitudinem secedentes, sese ab hominibus vt à toto corpore separarunt. Delectati quidem multi cùm ex Græcis tum ex Aegyptijs contemplatione sunt, multaque ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium pertinentia conscripsere, quod quidem ad paucos pertinet. Sed ego potissimùm Romanos laudo & admiror, qui posthabita priuata commoditate, & voluptate animi, de legibus & moribus scribentes, communi hominum vtilitati semper consuluere. Hac itaque ratione motus Laurenti, ne mihi tantummodo natus esse videar, scribere aliquid ad te de optimo ciue institui, quò mihi & tibi pariter satisfacerem. Multum enim patriæ isti tuæ floentissimæ debeo, quæ me licet externum, tot annis non modò aluit, verumetiam erudiuit. Multum præterea auo ac patri tuo, viris certè clarissimis, quorum benignitate & gratia in clientelam familiæ vestræ susceptus sum. Verùm quia auus tuus Cosmus remp. Florentinam semper coluit, proque ea tuenda maxima bella & grauissimas inimicitias plerumque suscepit: eundem quoque non modò tecum, sed etiam cum reliquis ciuibus, quibus omnibus bene consultum vult, loqui puto. Eius enim personam loquentem feci, quò tibi ac ciuibus tuis autoritate tanti viri maior ardor concitaretur, ad bene merendum de rep. quam nobis amplam & splendidam sua industria & animi magnitudine reliquit. Neq; est certè Laurenti, cur hoc nostrum munusculum aspernere, quòd paruulum sit, quodque etiam peregrinus ad ciuem scribat. Scribāt alij magna volumina ad otiosos & inertes. Scribo ego ad te, cuius tota vita in actione reposita est, quique ciuitati tuæ consulis, de tuo etiam, ne his grauissimis temporibus fame laboret, quæ grauiter quidem nescio quo fato omnem Europam nunc vexat. Quòd autem peregrinus ad ciuem Florentinum de gubernanda repub. scribam, non est cur quispiam miretur, cùm multi ante me id fecerint: cumque etiam eiusdem ciuitatis meritò ciuis appellari possim, in qua annis aliquot vixi, in tanta ciuium charitate & beneuolentia, vt facilè dignosci nō posset, ciuis ne an peregrinus essem. Sed hæc quæso tandem omittamus, atque auum tuum Cosmum, quid optimum ciuem facere oporteat, disserentem audiamus: abs te tamen vt à tyrone, res prius inchoabitur, vt velites & rorarij apud Romanos in prælijs solebant. Tibi enim primæ partes attribuuntur, qui sic Platinam Carigium vestrum adeuntem alloqueris.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE LIBER I.

Laurentius, Platina, Cosmus.

HIC est Platina, ni fallor, quem ad nos venientem video, quid sibi velit in Carigio nostro, haud satis scio, relicta præsertim Florentia, vbi veneres omnes & blanditiæ insunt. PLA. Quasi verò pluris blanditias & voluptates faciam, quàm otium & quietem. Secessi paululum ab vrbe mi Laurenti, donec ludi isti vestri theatrales & mimici efferueant. Quiescere enim interim nó licet aut ingenio frui, dum Florentinus populus ad ludos natus, vocibus & clamoribus omnia complet, clamat, prostrepit, explodit, laudat. Tubis præterea, tibijs, fistulis, cornibus adeò cælum frangunt populares, vt nil excogitari viro dignū tum liceat. LA. Qui de rep. scripsere, probarunt ne ludos? An hęc consuetudo vt alia pmulta irrepsit, vimq; legis in ciuitatib' cepit? PL. Philosophos domi habes, & ex me peregrino quæris, quid ad ciuitatem pertinet? Auum tuum Cosmum virum sapientissimum sciscitare, qui, vt arbitror, vsu, ætate & experientia neminem superiorem, nedum parem habet, quod etiā ipso tacente resp. vestra florentissima indicat, quam & ab externo hoste & à seditiosis ciuibus sæpius exagitatam ac penè oppressam, non modò liberauit, verùm etiam legibus & institutis fortunatam reddidit. LA. Nollem auo meo molestus esse, qui nūc in ripa Tertiolæ in viridi opacoq; loco sub quercu illa animi & vitandi æstus causa residet: Parcendum est eius ætati, quæ per se morbus est, vt ait Cicero: parcendum valetudini, qua persæpe affligatur. Adde quòd ciuilibus negotijs & procellis exagitatus huc sese vt in portum recipit. PLA. Quasi verò à sene bene instituto, benequè de republica merito quicquam fieri iucundius possit, quàm ant quid sit agendum in vita ad benè beateq; viuendum commemorare, aut suos edocere, quo pacto ciuitatem iustè ac sanctè gubernent. Hoc vno siquidem modo omnem ei leuabimus senectutis & valetudinis molestiam. Ab his enim ad meliorem cogitationem animū eius traducemus, ex qua profectò non minorem ipse quàm nos, voluptatem capiet, cùm docentis æquè ac discentis, par voluptas sit. Sed accedamus propius, & dum in vita est, quicqd possumus, ex eo tanquā ex huberrimo fonte hauriamus, quod tibi ac tuæ reip. prosit, omissis ludis illis, de quibus paulò antè diximus. Ego enim vicissim hominem interrogabo, tu quæ dicet, notabis & edisces. CO. Quid huc quæso Platina? Carigium ne visurus & Tertiolæ riuum, & quercum hanc frondosam, an æstus vrbaniq; tumultus vitandi causa huc venisti? PL. Vt te viderem & salutarem Cosme, vtq; aliquid à te perdiscerem vnà cum Laurentio nepote tuo, ad quem Florentina respublica post te ventura est. Nam Petrus filius adeò podagra & articulari morbo laborat, vt non longior ei vita futura videatur: hanc ob rem existimo Laurentium nostrum tibi ac patri breui successurum, recepturumq; ab vtroq; rempublicam bene vestris artibus ac labore institutam. Quare vt auo ac patre dignus videatur, edissere, & quidem breuiter: nolumus tibi diu molesti esse, quid optimum ciuem in gubernanda ciuitate deceat, vt tāquam optimus poeta, hunc extremum vitæ laborem *actum bene & vtiliter transigas. Hoc est munus tuum, hoc à te expectatur, non à riuuli susurro, non ab his virgultis & arboribus, quæ, vt Socrati placet, nil habent in se quod homines doceant. Quam ob rem aggredere quæsumus, da hoc nepoti, da patriæ, vt quæ ornata per te est, eadem quoque in futurum consilio tuo per nepotem salua & aucta videatur. CO. Nō postulatis à me hoc, vt video, sed flagitatis. Faciā ergo vobis, vt potero, satis, quanquam hoc sit philosophi doctissimi ac sapientissimi munus: à me autē hæc habetote, vt ab homine potius ætate & rerum humanarum cognitione perito, quàm doctrina & arte imbuto. Interim verò vacuū tempus & liberum mihi dari peto. Nam qui rem tantam suscipit, cura certè & negotio vacare debet. Abigitote quæso rusticos istos à me, ne nos à republica ad rem rusticam traducant. Importuni profectò sunt: & quod volunt, nimis volunt, quippe qui affectus sedare vsu vel arte nequaquam didicere. LA. Hoc meum erit negotium, meó iussu conticessent omnes: quiesce, si placet, & in hoc cespite recumbe, ac pedes contrahe, ne aqua subluti articulari morbo vexentur, quod in frigidis podagris accidere solet. Quæret ex te Platina aliud ex alio, & ego quod differes tāquam ex oraculo percipiam & ediscam. PL. Quia verò, vt ait Maro, non omnia possumus omnes, ob eam rem, si quid mihi exciderit, aut prætermissum à me fuerit, tu statim ad quem

ad quem pertinet, id suggesseris, faciesq; auum tuum rogando ad dicendum alacriorem, cùm te ex ore suo tanquam ab hubere pendentem videbit. LAV. Faciã ego verò quod velle te videro, & innueris. PLA. Conticescamus, dicturus est aliquid auus tuus, mentum attrectat, & barbam mulcet. COS. Ego verò cùm sæpe alias, tum vel maximè nunc cogitabam, multum homini naturâ tributum esse, in eoq; mentem ipsam magnam vim rerum optimarum continere: hinc faciendi quod honestum, & vitandi quod turpe est, rationem colligimus, cùm natos esse nos, in lucem editos ad decus & honestatem cernimus. Hoc etiam naturalis societas, hoc hominum coniunctio inter ipsos expetere videtur: qua ex re, illa quam quærimus, respublica nascitur: quæ est, vt Aristoteli placet, eorum qui in ciuitate degunt, institutio, cuiusque finis est bene viuere. Sed quoniam res tanta gubernari bene sine parente & ductore omnium non potest, ab eo, si placet, exordiamur. Deo enim duce, errare nemo potest. Præterea verò ingrati videremur, cùm poetæ fabulas narraturi, vana numina inuocent, si nos Dei optimi maximi nomen præteriremus: nos, inquam, quos prouidos, sagaces, acutos, memores, plenos rationis & consilij fecit. Solus enim homo ex tot animantium generibus atq; naturis, rationis particeps & cognitionis est, ob eamq; rem Deo propius accedit. Quare si placet, & ni aliud vultis, hinc exordiamur. PLA. Rectissimè equidẽ, isto enim duce errare nemo potest. Sed vocem attollas oportet Cosme: concentu eñ auiũ, strepituq; fluminis non bene quæ dicis percipimus. COS. Accumbite quæso, vt quæ dicturus sum, cõmodiùs intelligatis: mihi enim per ætatẽ vocẽ attollere non licet, nec arteriam defatigare. LA. Accubuimus tua & nostri causa, ne quidquã ex ore tuo excideret, quòd nõ perciperemus. CO. Principiò quidem comparandæ autoritatis constituendæq; reip. singulare fundamentum religio est. Non enim parum fidei apud ciues suos ille sibi cõparat, qui & Deum immortalem esse, & omnia posse existimat: putatq; quicquid humanũ genus prouidum, acutũ, in se præclarũ & excelsum habet, nõ ꝓpria industria & sagacitate, sed diuini numinis gratia obtinere. Vt igitur vnus Deus ex instituto Christianæ religionis in ciuitate nostra piè sancteq; colatur & adoretur Laurẽti, curandũ tibi potissimũ est. Hoc eñ à nobis suo merito vult Deus, qui patriæ nostræ hãc remp. tã amplã tamq; florentẽ ꝓstitit. Præterea verò, cũ fieri nõ possit, vt in magnis vrbibus inter ciues ipsos æmulatio interdũ nõ oriatur, pietas ista ad tutelã tui ipsius & munimentũ, non parũ roboris tibi præstabit: minus eñ (vt Aristoteli placet) reformidant hoĩes, quẽ religioni & pietati deditum viderint, minusq; contra illũ seditiosi audebunt, quem dijs amicũ perspexerint. Cyro quidẽ ad auum Astyagẽ ituro, hæc in primis mandata dat pater Cambyses, vt est apud Xenophontem scriptum: Hęc à me discas fili, quæ habẽtur maxima: nihil à te vel publicis vel priuatis in rebus agendũ, nisi sacris peractis, deorumq; voluntate augurijs perspecta & cognita. Humanum enim genus erroribus plenum est: at dij cùm semper fuerint, cumq; omnia norint præsentia, ꝑterita ac futura, inuocati adsunt consultationibus hominum, quibus propicij ob pietatem fuerint, signisq; ostendunt, quid agere, quibúsve abstinere oporteat. Quòd si noluerint omnibus consultum esse, nil mirum videri debet: nulla eñ necessitate vrgẽtur, vt quę nolint curent. Hoc autem sanctissimo mandato permotus Cyrus, nil vnquam priuatim ac publicè egit, quod ad regem pertineret, quin prius litaret, cõparataq; victoria sacrificando dijs gratias ageret. Tantũ præterea benè instituti regis exemplum valuit, vt gens Persarũ, ferox antea & indocta, ad bonam frugẽ breui redigeretur. Nunquam verò bella suscepit Dauid ille fortissimus, qui & Goliam singulari certamine superauit, & finitimas gentes Iudæis infestas domuit, nisi prius sacrificia Deo maximo exhibuisset. Parta autem victoria, hymnos statim cecinit, eidem gratias agens, vt ostenderet Dei benignitate & gratia, non suis meritis, tantam felicitatem se consecutũ fuisse. Ad Antipatrum autem scribens Aristoteles, hominem certè rogat, vt Alexandrum Macedoniæ regem moneat, ne tot victorijs elatus, quot in Asia adeptus fuerat, Deum cõtemnat, cuius nutu omnia mouentur: qui fortasse diutius in regno tot laboribus parto vixisset, si præceptoris sapientissimi monitis obtemperauisset, nec coli vt Hamnonis filius & more Persarum voluisset. Quãta autem sit religionis vis, & obseruatio humanæ pietatis erga Deos, ex hoc maximè comprehendi Laurenti potest, quòd gentiũ quoque homines deos qualescunque colentes, feliciores sunt habiti. Tantamq; apud ciues suos autoritatem hac vna re compararunt, vt populos quoquò voluerint facilè impulerint: vt de Numa Pompilio legitur, qui populum ferocem Romuli imperio,

religione iniecta, ad meliorem cultum redegit, deposita sæuitia illa & rusticitate. Testantur hoc ancylia & sacra quædam regni pignora, Ianus scilicet bifrons, belli & pacis arbiter focus Vestæ virginibus creditus, pontifices, augures, ritus sacrorum, festi dies. Ante Numam hæc omnia incognita fuere. Verùm his acceptis, haud difficile factu visum est, populum licentia bellica efferatū in officio continere. Senatus verò Romanus ad hanc rem spectans, decreto instituit, vt singulis quibusq; annis decem patriciorum filij ad nostros sacrorum peritos mitterentur, qui Hetrusca imbuti disciplina, in patriam redeuntes, dijs suis sacra ritè exhiberent. Adducere tibi exempla multorum in medium profectò possem, cùm eorum qui ob pietatem etiam apud hostes tuti & in pretio sunt habiti, tum illorum qui spreta religione, sacrilegij & impietatis suæ pœnas tandem, & quidem graues dedere. Sed omissis his falsorum deorum opinionibus, ad religionem nostram castam ac sanctam redire placet: quæ etsi necessaria sit, tamen si qua in re ab aliquo non bene instituto ambigeretur, propter honestatem & vtilitatem humani generis recipienda esset. Non enim superstitionem habet vt Iudaica, non aniles fabulas vt Gentilis, non turpitudinem vt Machometana. Ad iustitiam nos impellit, ad fortitudinem, ad modestiam. Pudorem nobis proponit, pudicitiam, fidem, constantiam, honestatem. Contrà verò, petulantiam vitare, stuprum, fraudationem, scelus, furorem, turpitudinē, libidinē, iniquitatē, luxuriam, ignauiam, temeritatem nos admonet præceptis & institutis: quare mi Laurenti hanc religionem, cuius characterem à teneris annis in fide parentum sumpsisti, constanter amplectere, nostramque ciuitatem tuo exemplo in hac fide contine, Christum vnici Dei filium colendo cum patre ipso ac spiritu sancto regnantem: neque enim decet te ac reliquos Christianos vnum Deum in Trinitate personarum adorantes, & Trinitatem in vnitate diuinitatis agentibus, religione & pietate superari, maximè verò cùm illorum religio vel superstitio potius fabulis (vt dixi) nitatur: nostra verò sanctissimis institutis ac infinito propè martyrum sanguine probata & confirmata tot annis sit, tot doctissimorum virorum præceptis, quot Ecclesia Romana in pretio habet, & vt de hominibus benemeritos colit. Multū profectò Deo nostro debemus. Inspicienda igitur sunt eius merita erga patriam nostram, quam toties ab hoste & quidem grauissimo tutatus est, quamque etiam à peste & fame persæpe liberauit. Nec minus certè quid nostra familia ei debeat considerandum: quam quidē tumultu militari & seditionibus interdū exagitatā, in ciuitate, vt vides, cum dignitate retinuit. LAV. Ego verò Cosme, quod velle te video, quodq; etiā ratio dictitat, libenter faciam: sed dic quæso quæ sit ista superstitio quam toties commemoras. COS. Dicet hoc Platina, ad quem pertinet: Nam hæ sunt eius partes. PLA. Ego verò dicam quod Cicero sentit: Maiores nostri, inquit, religionem a superstitione separarunt: nā qui totos dies precabantur & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomen postea latius patuit. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinet, diligenter tractarent, & tanq relegerent, sunt dicti religiosi, vt eligentes ex eligendo, tanquam à diligēdo diligentes, ex intelligendo intelligentes: his em̄ verbis omnibus inest vis eligendi eadē quæ in religioso: vnde alterum vitij nomen est, alterum laudis. Est aūt religio veri Dei cultus: superstitio falsi, vt qui superstitem memoriam defunctorum colunt tanquā deos. Cur aūt Lactātius religionē potius dictā velit à religādo, nō hercle satis intelligo. Fuit biduo apud inferos christus, inquit, hoc vinculo pietatis obstricti Deo religati sumus, vnde religio nomen accepit. Verùm cùm ante Christum ipsum deorū quoq; metus esset, cuius sanguine & pietate religati eramus? Nullū certè tū erat vinculum, imò titubabant, & soluta erant oīa. Venit qui nos redimeret, & cuius pietatē ac misericordiā religeremus tantorū beneficiorum memores. Vter verò meliùs sentiat, aliorum sit iudicium. Perge Cosme, nisi quid ad hæc requiris. COS. Altè verò, & vt oportuit, à capite repetisti oīa. Aniles igitur superstitiōes otiosorū quorundā vitabis Laurenti, ne frustra tēpus in nugis teras, & ea timeas quæ oscitantes quidā aucupij gratia confingunt & somniāt. Non est cur sacerdotes roges, quod irridendo Socratem fecisse aiunt, vt Aesculapio pro te gallum immolent: Sanctitatem verò, quæ est (vt ait Cicero) colendi Dei scientia, amplectere: Hypocritas fuge, ne te suis artibus superstitiosum reddant. Est em̄ genus hominū perniciosum & maleficū: hos quidē vt rerū omniū simulatores ac dissimulatores, saluator ipse in Euangelio detestatur & accusat. Occultū quippe scelus est, nec vt alia vitia facilè dignosci potest. Virtutis enim ac sancti-

tatis nomina semper in ore habent,contemnere omnia videntur,saluatoris & sanctorum simulacra publicè magis quàm priuatè venerantur & adorant,obtorto ambulant collo,demisso vultu,squalida barba & veste: atque ij quidem magna ex parte ignaui, rudes,sordidi,sola ostentatione & vultus pallore conspicui hominibus, tanquam inutiles fuci,& alienis laboribus insidiantes, infesti sunt. Quare bene à M. Tullio dictũ est,nullam capitaliorem pestem esse,quàm eorum qui cùm mali sint, id tamen agunt, vt boni viri esse videantur. Ad Lucillium verò scribens Seneca, hominem monet, ne quid hypocritarum more agat,qui non perficere quod ostentant,sed conspici cupiũt. Cautè igitur cum huiuscemodi hominibus viuendum est,ne circunueniaris, néve in aliquam superstitionem eorum fraudibus incidas:qui certè etiam in crimine deprehẽsi,puniri non possunt,quòd eorum vitia interposito religionis nomine obteguntur. Dubitant enĩ homines,rectè ne ij an perperã agant:fugiendi itaq; sunt tanquam inutiles fuci,& ciuitati graues.Sed his omissis,ad alia,si placet,pergamus. LAV. Quid subijcias secundo loco,expecto.C O S.Stoicorum quidem mos fuit,vbi de religione disseruissent,secundo loco charitatem patriæ, disceptandi & veri inueniendi causa proponere:quod certè non ab re factum est.Nam cùm omnia (vt ait M. Tullius) ratione animoq; lustraueris,omniũ societatum nulla est gratior,nulla charior,quàm ea quę cũ rep.est. Vnicuiq; nostrum chari sunt parentes, chari liberi,propinqui, familiares: sed oẽs omniũ charitates patria vna cõplexa est,pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere,si ei sit profuturus?Quò est detestabilior istorũ immanitas, qui lacerant omni scelere patriam,& in ea funditus delenda occupati sunt.Augeri enim patriam imperio, agris,honestis vectigalibus,optimi ciuis est proprium, qua ex re certè magnam apud oẽs bene sentientes ij nanciscuntur gloriam, vt Curio, Fabricio, Catoni seni obtigit. Contrà verò in vitio sunt,qui posthabitis commodis ciuium,explendæ auaritiæ & voluptatis causa exigunt,extorquent quicquid in mentem venit. Potuit ne vox vlla sceleratior videri quàm illa Catilinæ ob auaritiam & imperandi cupiditatẽ? qui dicente Cicerone,incẽdium ab eo excitatum,Sentio,inquit,& illud quidem si aqua non potero,ruina saltem extinguam,patriæ excidium minatus.Sed hunc certè idem exitus mansit,ac meritò profectò,qui L.Saturninum,Sp.Meliũ,duos Gracchos tyrannidẽ ad exitium patriæ appetentes.Quantò aũt laudabilior Brutus ille primus cõsul post exactos reges,qui neq; filijs quidẽ in coniuratione deprehensis,neq; sibijpsi pepercit, dũ studio tuendæ patriæ,quã è Tarquinij manibus vindicauerat, collatis hastis cum Arunte Superbi filio congreditur.Cecidere quidem ambo mutuis vulneribus,sed diuerso nomine:laudatur Brutus vt optimus ciuis,& bene de patria meritus : improbatur Aruns vt nequissimus parricida.Laudanda est & Deciorum charitas,quorum alter bello Gallico,alter bello Latino pro salute patriæ sese deuouere.Iniecit se in lacum Curtius armatus,adolescens sanè nobilis,equo calcaribus in voraginem adacto. Intellexerat enĩ vatum responsis hiatum terræ coire non posse,nisi ea re iniecta, qua pop. Rom. plurimũ valeret.Hoc aũt Curtij factum ita laudauere ciues, vt in eundem locum singuli quiq; honoris gratia quadrantem coniecerint. Nõ caruere hac etiam laude Romanæ fœminæ:Nam captis Veijs cùm aurum mittendũ esset Delphico Apollini propter decimas,quas in bello Camillus vouerat,nec facultas in publico esset,ornamenta sua matronæ in ærarium detulere,patriæ magis quàm suis commodis consulentes.Idẽ quoq; fecere,cùm vrbs à Gallis redimenda esset. At verò cũ Thrasybulus parua manu triginta tyrannos Athenis deijcere conaretur,vni ex cõscijs dicenti,quantũ tibi Thrasybule debebunt Athenæ,respondit:Dij faciant vt quantum patriæ debeo,tantundem exoluam.Themistocles verò ne patriæ bellum inferret, instante Xerxe Persarum rege instituto sacrificio,patera exceptum tauri sanguinẽ hausit,atq; hoc pacto mori maluit, quàm patriæ aliqua ex parte nocere.Hoc idem si Coriolano, Mario, Cinnæ, Carboni propositum fuisset ante illatum patriæ bellum,gloriam certè multis laboribus partã, non vnà cum vita turpiter amisissent.Hostes enim patriæ iudicati, in cuius sinu educati fuerant,suorum scelerum pœnas tandem dedere. Deflet ante omnia interitum patriæ apud Virgilium Aeneas his verbis:

O patria,ô diuum domus Ilium,& inclyta bello,Mœnia Dardanidum,

quòd nobis(Deũ semp excipio)nil patria charius in vita esse debet,aut dulcius,vt Gręci aiunt.Idẽ quoq; poeta hostes patrię carpit,potissimũ verò Curionẽ,vt quidã volũt:

Vendidit hic auro patriam, dominumq́ potentem
Imposuit, fixit leges pretio atque refixit,
Gallorum captus spolijs & Cæsaris auro.

Vt Lucano placet. Grauissimum quidem hoc crimen est, cùm Aristotelis sententia, amare patriam naturâ cogamur. Quid enim sibi vult illud, quòd Vlysses ad Ithacæ saxa illa quidem parua & ignobilia, non secùs redire festinat, atq; Agamemnon nobiles Mycenas? Amor patriæ id quidem facit: quam velim ita amplectare, vt bonorum exemplo eam opibus, autoritate, dignitate, imperio, quoad fieri potest, augeas. Sed quoniam naturâ libertatem omnes appetunt, quæ est potestas viuendi vt velis, curandũ tibi erit, ne patria nostra à tyrannis opprimatur. LAV. Quónam tandem id fiet modo? COS. Si popularem remp. qualis nostra, cuiusq; propositum est, nemini subesse velle, in æqualitate & officio contineris. Tria aũt sunt ad id permaximè necessaria, libertas scilicet, diuitiæ, virtus. Libertatem diximus, potestatem viuendi vt velis, quod nequaq̃ seruis contingit. Huic verò duo genera hominum insidiantur, quorum alterum domi interdum magna impensa nutritur: alterum foris vel simulatione amicitiæ, vel fraudibus, vel vi rebuspublicis semp aduersarur. Domesticos tyrannos eos appello, qui propter ingentes diuitias, quibus ad largitionem vtuntur, in ciuitate sua primò quidem principatum obtinent, mox discordias serendo, eò multitudinem traducunt, vt opera sua contra nobilitarem vtantur. Sumptis itaq; armis ac pulsis optimatibus, tyrannidem occupant: Veluti Philon apud Argos, *Panætius in Leontinis, Cypselus Corinthi, Pisistratus Athenis, Dionysius Syracusis, Phalaris Agrigeni. Hoc autem ne contingat, bono ciui curandum est. Bonum autem ciuem eum appello, qui periclitanti patriæ consilio & manu opitulatur: ceu Hala Seruilius, P. Scipio Nasica, qui omnium scientia sapientissimus & optimus est habitus: maximus enim (vt ait Aristoteles) honos habetur, non ei qui furem occiderit, sed qui tyrannum vt publicum hostem, quippe qui vt dominatum malis artibus partum retineat, potentiores expellit, sapientes necat, cõmessationes & sodalitates vetat. Tollit gymnasia, & quicquid tale est, vnde oriri inter ☞ ciues intelligentia & fides potest. Sua enim interesse putat, vt ciues inter se quàm maximè disiuncti sint: nam cognitio fidem generat. Id autem ne fiat, delatores submittunt, qui clanculùm excipiant quid à ciuibus in coronis dicatur, vt Hieron Syracu-☞ sis fecisse dicitur: & nostra ætate Lodouicus Melioratus, qui ex arce Firmanos sagittis incessebat, si eos quasi coniuratores in corona conspexisset. Præterea verò potentes ☞ cum pauperibus committunt, discordias serunt, populosque in continuis sumptibus & laboribus continent: quod Romæ Superbum Tarquinium, Athenis Pisistratum, in Samo Polycratem, fecisse legimus. Ciues enim suos occupari continuis negotijs vo☞ lunt, ne de libertate cogitent. Ne igitur patria nostra talia monstra aliquando sustineat, Laurenti caue, malosq; ciues & tyrannidem affectantes, ab vrbe pelie more patrio. Nolo quenquam interficias, Nasicam imitatus, nisi apertè in coniuratione deprehensus fuerit. Ciuitas enim nostra Atheniensium morem imitata, dominatum affectantes, aut in exilium mittit, aut ad tempus relegat. Legibus itaq; nostris & moribus tibi vtendum censeo, ne si secùs feceris, & degenerare à maioribus nostris, & infamiam crudelitatis subire videaris. Externos autem tyrannos à ceruicibus patriæ facilè remouebis, si eorum consilia quàm diligentissimè obseruabis. Simulata enim amicitia, inito fœdere, eò plerunque populos deducunt, quibus natura hostes sunt, vt vel sponte vel coacti iugo seruitutis colla subijciant. His igitur tantùm fidei præstabis, quantum vita tyrannica exigit, inuigilabisque ne ciuitatem nostram imparatam offendant. Id autem percommodè fiet, si populos finitimos, si principes fœdere & amicitia patriæ deuinxeris, siue milites paratos ad omnes casus habueris. Ad hanc verò rem pecunijs opus est: quæ (vt Demostheni placet) reip. nerui sunt: vt Aristoteli autem, ita necessariæ, vt euerti popularis reip. statum necesse sit, nisi ciuitas suos prouentus, sua vectigalia habuerit. Facultates habeant ciues oportet, vt sit vnde resp. opportunè vires suscipiat. Hanc ob rem fortasse Carthaginensium consuetudo improbanda non est, qui aliquem è populo ad prouincias gubernandas obeundosq; magistratus semper mittebant: qui ditior factus, & cũ reliquis ciuib⁹ in pace viueret, & haberet vnde remp. iuuaret: quod ego cũ reliquis ciuibus persæpe feci, dum grauissimis bellis nunc à Vicecomitibus, nunc ab Alphonso Ferdinandoque regibus multis annis premeremur. Virtutem autem

his

his rebus coniunctam esse oportet, sine qua certè integra felicitas haberi non potest: de qua etsi vbique dicitur,tamen suis locis & opportunè ratio habebitur. Sed ad instituta, si placet, redeamus, nisi quid ad hæc vultis. PLA. Tu quem voles ordinem teneto,nos attentè quod dicturus es expectamus. COS. Putare profectò (vt ait Plato) vnusquisque debet, omnia quæ possidet, eorum esse qui nos genuere, quique educauere: secundo loco,eorum quibus eum geniti & educati sumus. Nam si cōtentio quædam & comparatio fiat,quibus plurimum debeamus, post Deum & patriam sequentur parentes,quorum beneficijs,& quidem grauissimis,astricti sumus, sequentur liberi,fratres & benè conuenientes propinqui. Hoc etiam in mandatis habemus, quò diutius viuas,patrem honorato & matrem. Præterea verò,qui dixerit fratri suo racha, reus erit gehennæ. Virtutum enim omnium,charitas ipsa (vt Ambrosio placet) fundamentum est: quæ certè dirimi inter parentes & natos, fratrumque inter sese sine nefario scelere non potest. Nam cùm à Pomponio tribuno plebis dicta Manlio Torquato dictatori dies esset, quòd occasione benè gerendæ rei excessisset imperij obtinendi legitimum tempus,& quòd optimum filium ab hominibus relegasset,& rure habitare iussisset, filius adolescens prima luce Romam venit ad Pomponium, vbi negotium exhiberi patri intellexit, à quo statim intromissus, quia existimaret contra patrem aliquid afferre, remotis arbitris, gladium strinxit, Pomponiumq; iurare coegit se patrem missum esse facturum. Plus enim mouit adolescentem pietas in patrem, quàm in se patris morositas & iniuria. Coriolanum quoque, quem nec dij, nec homines dimouere ab obsidione vrbis poterant, sola mater lachrymabundum etiam auertit. Laudatur apud Maronem Aeneas, quòd patrem Anchisen humeris suis ab incendio liberauerit. Nec improbatur Scipio ille, cui posteà Aphricano cognomentum fuit, qui patrem apud Ticinum in prælio vulneratum ab hoste seruauit. Prætor item mulierem ingenuam capite damnatam,& ob eam rem necandam, in carcerem coniecerat: pietate motus custos nō modò statim eam non necauit, verumetiam filiæ, diligenter tamen excussæ, ne quid cibi ad matrem ferret, aditum præbuit, futurum existimans vt sine sua noxa mulier inedia conficeretur. Viuebat tamen illa huberibus filiæ alita: qua re cognita, liberata mater, filiæ pietati condonata est. Carpitur autem Neronis vita multis in rebus: sed illud inter cætera scelera crimen ei obijcitur, quòd posthabita pietate matrem Agrippinam interemit, à qua procreatus, nutritus, & in tanto imperio collocatus fuerat. Meritò igitur sceleratus homo, patriæ quam omni flagitio contaminauit, & matri contra quam vnicè impius fuit, pœnas tandem, & quidem graues dedit. Post parentes verò secundo loco fratres habebis, tertio propinquos. Qui enim te saluum in omni fortuna, quique dignitatem tuam augeri malit, quàm frater Iulianus adolescens insignis, inuenies neminem: & ob eam rem eum cæteris anteferendum arbitror, Scipionis exemplo: qui, cùm prouinciæ consulibus decernerentur, maluit L. Scipioni fratri quàm Lælio amicissimo Asiam committi: neque hoc quidem cōtentus, se ei cùm antea imperator fuisset, legatum præstitit, quò victor cum triumpho in patriam rediret. Quantum amauerim ego fratrem Laurentium, cuius tu nomen obtines, ciues omnes optimi sunt testes: quanta item beneuolentia coniuncti fuerint inter se pater patruusq; tuus filij mei dulcissimi, te certè non latet, qui eos in vita vidisti. Fratrem itaque imitatione nostri amato, propinquos non modò in pretio habeto, verùm eos quoq; consilijs tuis priuatis ac publicis adhibeto. Verisimile enim est, eos tibi melius consilium daturos, quàm illos qui nulla tibi affinitate coniuncti sunt. LAV. Sunt tamen qui amicitiam cognationi anteferendam censent. COS. Dicat Platina, rectè ne ij sentiant an secùs, ego interim in sinistrum latus recumbam, cubitoq; innitar. PLA. Vulgaris hæc quidem opinio est, & ab omni ratione remota. Qui enim fieri potest, si naturæ vim inspicimus & contemplamur, vt cuipiam charior sit amicus quàm frater benè conueniens? Ex eodem vtero natus, eisdem huberibus alitus, eadem disciplina imbutus, non antefertur socio & amico. Frustrà nos quidem germanos consuetudo appellasset. Frustrà fratrem quasi ferè alterum M. Varro dictum putasset, si non pluris fratrem quàm amicum faceremus. Vnius P. Scipionis & quidem sapientissimi exemplum, sat tibi esse debet, qui vt auus tuus paulò antè dixit, fratrem in honore C. Lælio anteposuit. Sed perge Cosme, si percommodè iaces. COS. Quoniam de Lælio nuper mentionem fecistis, videatis quæso quanti faciendam amicitiam sentiat. Quid, inquit, stultius est, quàm vt plurimum copijs, facultatibus, opibus valeas, cætera parare quæ parantur, pecuniam, vestes,

Exod. 20.
Matth. 5.

vestes,famulos,gloriam, vasa pretiosa,amicos non parere, optimam & pulcherrimam vitę suppellectilem?Vita enim inculta & deserta ab amicis,non potest esse iucunda.Tibi igitur Laurenti,quærenda ciuium omnium charitas est,humanitate,mansuetudine, comitate,& gratia. Tot enim oculos,tot manus,tot animos habebis,quot amicos.Rerum autem omnium (vt ait Cicero) nec aptius est quicquam ad principatum inter ciues tuendum atque tenendum,quàm diligi:nihil alienius,quàm timeri. Vnde præclarè ait Ennius:Quem metuunt,oderint:quem quisq; oderit,perijsse expetit. Neq; certè vllius tantæ sunt opes,quæ odijs multorū posśint obsistere. Malus enim custos diuturnitatis metus est,vt idem M. Tullius affirmat,contraq; beneuolentia fidelis. Nam mutua sint oportet beneuolentia & odium,& eos timere à quibus metui volumus,necesse est:quòd Dionysij superioris, Alexandri Pheræi, Phalaridis Agrigentini vita ostendit, qui tandem oppreśsi, vitam meritò cum tyrannide amisere. Quis autem non censeat C. Caligulam,Neronem,Domitianum portenta illa imperij Romani,iure cæsos, cùm eorum vita tota tyrannica esset,in qua nulla fides,nulla charitas,nulla stabilis beneuolentiæ potest esse fiducia? His autē suspecta sunt omnia & solicitudine plena, cùm nullus apud eos sit amicitiæ locus. Dices tamen eos coli simulatione duntaxat ad tempus. Verùm si fortè, vt persæpè fit, de gradu ceciderint, intelligent quàm fuerint inopes amicorum: quod Tarquinium Superbum dixisse ferunt tum cùm exul esset, se intellexisse quos fidos amicos habuisset,quosque infidos,cùm iam neutris parem gratiam referre posset. Verùm quia ad amicitiam fortunati ciuis multi confluere solent,deligendi à te sunt,qui ob sapientiam,virtutem & integritatem, amicitia tua digni habeantur, quique meritò boni viri appellari posśint. Neque enim aliter vera amicitia dici poterit, nisi fuerit in virtute,constantia ac perpetuitate fundata:qualis fuit illa Scipionis & Lælij , Orestis & Pyladis,ac duorum Pythagoreorum Damonis & Pythiæ. Hos verò si nimium exactæ amicitiæ recon ditæque existimas, delige ex ciuibus tuis qui ob virtutem firmi amici,stabiles & constantes futuri sint:tales autem ij erunt,quorū vita omni ex parte probata fuerit,ne eos amicos existimes,qui voluptatū instrumenta sunt,quiq; meritò ob flagitia omnium seruorum turpiśsimi sunt vernæ. Prius autem ex Isocratis sententia diligenter scrutabere, qualis existimationis apud bonos & rerum humanarum gnaros ij sint,quos in amicitiam recepturus es. Nam eius ingenij perfacilè iudicabere,cuius illi fuerint quos tibi familiaritate & amicitia adiunxeris. Præterea verò si boni erunt, horum integritati te ac rempub. nostram tutiśsimè committes: si mali,in te vnum omnis ferè culpa vertetur: maximè verò si quid detrimenti patriæ nostræ istorum culpa acciderit.Bonos igitur delige ex omni numero,poriśsimùm autem ex nobilitate: & eos quidem doctos ac rerum humanarum peritos, vt dixi. LAV. Ego verò ex te libenter audirem,quos nobiles & viri boni amicitia dignos censeas. COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero de petitione consulatus,cùm de Antonio & Catilina loqueretur: Nequaquam sunt(inquit) ij tam genere insignes, quàm vitijs nobiles. Est enim nobilitas secundum Stoicos,splendor quidam ex propria virtute proueniens, cui omnis generositatis palma tribuenda est.Quare mirari non satis possum,quòd Aristoteles homo omnium qui vnquam fuere sapientiśsimus, in libro de repub. eos nobiles sibi videri dicat, quorum maiores virtute & diuitijs aliquãdo floruerint,cùm vera nobilitas nó aliunde quàm ex ipsa virtute oriatur:alioquin piratæ & latrones ob diuitias hac ratione nobiles haberentur.Præterea verò non est cur eos nobiles censeas, qui nobilitatem in desidia collocant. Nil enim agere post crapulam & ebrietatem,in purpura autem & subsellijs viuere,sericatas ferre vestes,aurata calcaria, gemmatos habere digitos, comam benè pectere,accipitrem circumferre, vnguenta sapere, in nobilitate ponunt, quo certè nihil est à generositate magis alienum. Apud Romanos olim mos fuit, vt equites propter rem in bello egregiè gestam annulo, fibula,& armilla donarentur, virtutis, non autem ignauiæ, monumenta & pignora. Iactare item res gestas maiorum, atria imaginibus referta, porticos signis ac tabulis ornatas, ædes constructas ostentare, plus admirationis,quàm nobilitatis in se habent. Erunt tamen hęc nobis adiumento, si maiorum nostrorum virtutem & animi præstantiam imitati fuerimus:secùs verò,dedecori ac turpitudini. Huiuscemodi autem nobilitatem irridens Diogenes ille Cynicus philosophus, malitiæ & ignauiæ velamē esse dicebat. Quare M. Catonem priscum illum,quem Censorium vocarunt,non genus,non diuitiæ (Tusculi enim natus est obscuro genere,tenui censu)sed eximiæ pulcherrimæq; virtutes nobilitarunt.Idem de C. Mario,

Mario, Seruio Tullio dici potest. Ipsam quidem nobilitatem quadrifariam diuidit Plato. Primam autem ait eorum esse, qui claris, bonis, iustisque parétibus sunt orti. Secundam eorum, quorũ parentes aliquando principes extitere. Tertiam, cùm maiores nostri fama & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam, eorum qui præclara aliqua doctrina & animi magnitudine excellunt. Hos autem vt verè nobiles, cęteris omnibus philosophus anteponit. Platoné verò Aristoteles secutus, eosdé scripsit sibi videri nobiles & virtutis studiosos, in sola virtute nobilitatem collocans. Seneca quoq; ad Lucillium scribens, idem sentire videtur. Non fuit, inquit, Socrates patritius, non eques Romanus: hunc tamen & Platoné philosophia non accepit, sed nobiles reddidit. Sola enim virtus est quæ nobiles facit, quæq; posteros in nobilitate continet. Ex his igitur vt ex generosa stirpe tibi amicos delige, quorum opera & præsentia ad virtutem excitare. Habes Donatum Acciolum, habes Alemannum Renocium, aliosque complures, quorum doctrina & peritia publicis priuatisque in rebus vti pro arbitratu tuo poteris. LAV. Non est vt video, præcipitandum in deligendis amicis, adeò ad viuum omnia resecas. COS. Imò verò cauendum ne circumueniare adulatione, blanditijs, assentatione quorundam leuium hominum atque fallacium, nil ad veritatem, sed ad voluptatem omnia loquentium, qua peste nulla certè maior adhiberi potest, his præsertim, qui plurimum opibus & dignitate in aliqua præstanti repub. valent. Nam quodcunq; dixeris feceris ve, sine discrimine laudant & assentando extollunt, vultum fingendo & nutum, vt ait M. Tullius, non autem mentem & voluntatem obseruando. Legisti credo Eunuchum Terentij, astat turba Gnathonum, ait quis, aiunt: negat quis, negant: is quæstus apud quosdam non benè institutos est multò habuerimus. Hoc autem facit assentatio illa perniciosa, vt cùm posteà verum quis dixerit, id audire fortunati isti nolint. Illo enim veneno imbuti, cùm se plus quàm cæteros sapere arbitrantur, benè admonentium consilia & sententias contemnunt, coruis (vt aiunt) oculos etiam in vita prębentes. Astant illi, assentantur, assidenr, mirantur, nec verbum vllum profers, quod non ponderetur ab ijs vt lucrum faciant. Præterea verò quæstus gratia omnes animi affectus, quod quidé difficile videtur, inuertunt, vt Satyro placet, rides maiore cachinno, concutitur: flet, si lachrymas cóspexit amici. Assentatores enim (vt Aristoteli placet) sordidi, humiles, ac seruilis conditionis sunt. Tu verò Laurenti, vt benè institutum ciuem decet, ab his illecebris animum ad rationem traducens, ex Thaleris Milesij sententia, teipsum cognosce. Hac enim ratione perfacilè intelliges, verúm ne sit quod isti de te prædicant. At verò si mihi obtemperaueris, illos potius amplectere, qui cùm erraueris, monere te prudenter & modestè audent. Hac autem libertate loquendi fiet, vt si quando quicquam in consultationem venerit, habeas qui tibi ac reipub. inrrepidè sententiam explicent. Præterea verò si viros præclaros & veridicos habueris, adulatores ipsos ignominia notatos, in malam rem statim abiges. LAV. Rectè admones Cosme, neque hoc genere hominum nostra ciuitas caret. Ad cætera, nisi quid ad hæc vult Platina, pergamus. PLA. Est aliud genus hominum huic haud multum dissimile, hominum genus dico execrandũ & bonis pernitiosum, cuius fallacijs & maledicenria in maximum discrimen adductus interdum sum. Hos delatores vulgus appellat. COS. Benè admones Platina, & ita est vt dicis. Inferunt sese pernitiosi delatores in turbam hominum, benignè primò vnumquemque alloquuntur, & tanquam aucupes verbis quibusdam homines, in eos sermones alliciunt, vnde calumniæ colligi possunt. Quid quisque dixerit obseruant, nonnulla spontè sciscitantur, veluti rerum ignari, quò mentes hominum & consilia exactiùs percipiant, ac talium rerum studiosis deferant. Hinc autem ciuium simultates, odia, discordiæ, tormenta, supplicia, cædes, exilia oriuntur. Hinc rapinæ ex damnatorum bonis, hinc postremò vrbium interitus, bonorum omnium calamitas, adeò hoc venenum percommodè auribus hominum instillant, eosq; quoquò volunt impellunt. Apud Hadrianum imperatorem alioquin bonum principem, adeò valuère delatorum voces, vt quosdam amicos ad dignitatem anteà euectos, deinceps hostium loco habuerit. Vendidit Platonem Dionysius, hominem sanè diuinum, concitato delatoribus odio. Mori à ciuibus suis coactus est Socrates malorum calumnijs, vir autem doctissimus atque innocentissimus. Boethius, Theodorici regis iussu, instigantibus delaroribus, patria ac vita priuatus est. Boethius. Domitianus verò inter imperij monstra connumeratus, hac in re solùm respicere Apophthegma Domitiani. visus est, quòd delatores cótempserit, & ab vrbe expulerit, hanc vocé frequenter vsurpans,

pans, Delatores qui non castigat, irritat. Quales igitur æstimandi sunt ij, quos etiam sceleſtus imperator odio habuit? Ac meritò quidem. Contra ſuperbos enim, iracūdos, violētos, fures, prædones, ſicarios, inuidos ſunt nobis inuenta remedia: contra hos verò nullum, cùm verſuti quidem, vafri, ſubdoli, fallaces ſint, ac prius te opprimāt, quàm tale aliquid tibi euenturum ſuſpicari poſsis. Qui locus innocentiæ, vbi iſti regnant feris peiores, cùm ſocietatem humanā, qua nihil in vita melius eſt, maledicentia tollunt? Detrahere enim (vt ait Cicero) aliquid alteri, & hominē hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra naturam quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera quæ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Contemnendi ergo & pellendi ij ſunt vt ſacrilegi & pernitioſi, vt furię Phlegetontis, & quid quiſque dicat conſiderandum, de quibus ve dicat. Hac enim ratione ciuitatis noſtræ quieti & incolumitati conſules. LAV. Multum tibi debeo Platina, qui auum meum admonuiſti, vt mihi antidotum daret contra venenatas delatorum voces. PLA. Omitte iſta Laurenti, nil mihi ob hanc rem debes. Debebis tamen, ſi mandata Coſmi obſeruaueris: debebunt & ciues tui, ſi per te hac peſte caruerint. Sed audi quæſo, quod auus deinceps dicturus eſt. Vultum, vt mihi quidem videtur, compoſuit, hilariorq; quàm vnquam anteà factus eſt. COS. Quaſi verò ſoli poetæ, & non etiam reliquum genus hominum, vultum rebus de quibus dicturi ſunt, accommodent. De humanitate dicturus, comitatem fronte oſtendere neceſſe fuit. PLA. Rectè ſanè ex Horatij ſententia. Sed perge, nam & nos quoque frontem porreximus, adeò tui ſtudioſi ſumus. COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero, hominem admonet, vt in gubernanda prouincia ante omnia facilitate vtatur in adeundo, lenitate in reſpondēdo. Nihil eſt enim quod æquè ciuem charum omnibus faciat & popularem, quàm ipſa comitas, cui non ſine cauſa bonitas, liberalitas, & amicitia connexa ſunt: quibus profectò ex rebus conciliari hominum beneuolentia ſolet, vt contrà moroſitate, duritate, & acerbitate amittitur. Verum eſt certè quod Cyrum dixiſſe aiunt, iucundiora multò acceptioraque hominibus videri in optimo viro humanitatis quàm belli opera. Bella enim plurimum mali intuliſſe mortalibus, humanitatem verò plura bona importaſſe. Aetate quidem noſtra plurimum bello & gratia valuit Franciſcus Sfortia Mediolani dux: ſed eum plus iuuit ad principatum comparandum humanitas quàm bellum: qua in re ego quoq;, imò reſp. noſtra hominem iuuit, partim eius comitate mota, partim ne Transpadana Italia in poteſtatem Venetorum cum noſtro magno malo deueniret. Nam ſi Inſubriam occupaſſent, in nos quoque aliquando arma mouiſſent, adeò naturā ſunt dominandi cupidi. Hoc igitur patriæ magis quàm Franciſco tribui. Tantæ verò humanitatis fuiſſe C. Cæſarem legimus ante principatum, vt & ipſe ciues in conuiuium ſæpius adhibuerit, & inuitatus, illorum menſas non ſit aſpernatus. Laudat cōmeſſationes publicas Plato ad conciliandam hominum beneuolentiam inter ſe: cuius quidem præcepta pleriq; imitati, adeò multitudinem hac comitate deliniuere, vt eius opera poſteà in maximis rebus atque optimis ſint vſi, vt intelligas, totam hanc popularitatem ad vtilitatem reip. non ad priuatum commodum, ſpectare debere, licet ipſe C. Cæſar longè aliter ſenſerit, regnandi cauſa. Quam quidem cupiditatem ita velim à te reijcias Laurenti, vt pernitioſam & teterrimam peſtem, ne te aliquando inficiat. Principum exempla de humanitate tibi propono, quò ciuibus tuis charior ac gratior ſis, maximè verò quando magiſtratum in ciuitate adeptus fueris, qui ipſe per ſe hominibus terrori eſſe ſolet. Memineris quæſo vocis illius diuinæ, qua vſum Titum imperatorem ferunt, velle quidem ſe talem priuatis exhibere, quales ſibi priuatos habere cuperet. Vt enim nihil pernitioſius eſt quàm odio haberi: ita nihil vtilius quàm diligi & amari. Quod certè humanitate, lenitate, facilitate comparatur. Nam vt ſuperbia remp. labefactat, ita humanitas labefactatam aliquando confirmat, ac hominum contumaciam ita interdum frangit, vt ad ſanitatem malè ſentientes traducat. Blandè quidem poſt iniurias acceptas tumultuantem populum & ſeditioſum Moyſes appellabat, in laboribus ſolabatur, delinibat oraculis, rebus ſouebat, & ob eam rem poſteà ſupra omnes homines ſapere exiſtimatus eſt. His enim artibus plebis Iudaicæ mentes adeò ſibi deuinxerat, vt eius amplitudinem magnitudinis gratia plus diligerent, quàm pro rebus geſtis admirarentur. Dauid autem ob placabilitatem iuuenis etiam ad gubernandum populum vno omnium conſenſu electus eſt, adeò vt parentes eum filijs ſuis, filij parentibus in amore præferrent, cùm ad vtilitatē hominum potius, quàm dominādi cupiditate ſumpſiſſe regnum

vide

videretur. Nam tumultuante populo, cædem veritus ob fæuitiam Saul, maluit in Hebron exulare, quàm Hierofolymis imperare: tanti faciebat populi falutem, cuius gratia regna & magiftratus inftituti funt. Quantum verò magnis ciuibus fuperbia interdum nocuerit, M. Drufi tribuni plebis impotentia declarat, qui L. Philippo confuli quòd fe eoncionantem appellauerat, adeò collum introrfit, vt multus è naribus eius cruor eruperit. Idem quoque cùm fenatus ad eum mitteret, vt in curiam veniret: quare non potius ipfe, inquit, in curiam Hoftiliam propinquam roftris, id eft, ad me, venit? Tu itaque bonos viros imitatus, facilem te accedentibus præfta, dicentes benignè audi, interrogantibus comiter refponde, petentibus, honefta præfertim, obtempera. LAV. Quod de humanitate dixifti, admodum laudo: & ita, vt iubes me facturum repromitto: fed vereor ne interdum ob facilitatem contemnar. COS. Ego verò huic tamen facilitati grauitatem adiunctam velim, propter temeritatem & ambitionem quorundam, omnia fibi licere fine difcrimine arbitrantium. Hos autem cupiditate & appetitu omnia metientes, facilimè propelles, fi ea in te fuerint ornamenta quæ in optimo ciue effe debent: præeffe namque ciuibus fuis non debet, qui non didicit prius, qua id ratione fiat: quod quidem ftudio, diligentia, doctrina, vfu comparatur, vt intelligas te non ad otium, fed ad negotium: non ad fomnum, fed ad folertiam: non ad voluptatem, fed ad modeftiam & cæteras animi virtutes fpectare oportere. Facilè nimirum contemnuntur, qui nihil virtutis, nihil animi, nihil neruorum habent, quique nec fibi, nec alteri profunt, vt dicitur. Contrà verò in admiratione omnium funt, qui anteire cæteros virtute putantur, atque his vitijs carere, quibus alij non facilè poffunt obfiftere. Hos præterea admirantur populi, hos amant, hos colunt vt femideos: fieri enim non poteft vt eum quis contemnat, quem viderit curare eniti, vt omnes ciues quàm beatifsimè viuant. Nam qui dat operam vt ex æquo & bono fuum quifq; teneat, quique omni diligentia & ftudio curat, vt ciuitas moribus, induftria, gloria, facultatibus augeatur, is certè admiratione omniũ & laude dignus eft. Graue enim pondus eft, quod optimus ciuis humeris fuftinet, florentem fcilicet fecunda fortuna ciuitatẽ conferuare: & fi quando acciderit, eiufdem calamitates atque pericula propulfare. Hanc itaque ob rem (vt dixi) fuere qui hos femideos appellarent. Quid enim vtilius dari ciuitati poteft? Quid fructuofius quàm ciuis benè inftitutus? Qui fciat omnia prudenter ac modeftè agere, iuftitiam colere, liberalitate vti, circumuentos defendere, opem amicis ferre, præmia virtuti tribuere, prodeffe quamplurimis. His autem virtutibus qui feptus eft, non vtique à ciuibus contemnitur, non à flagitiofis iniuria afficitur. Nam cùm Metellus repetundarum accufatus, caufam diceret, & tabulæ adminiftrationis infpiciendæ iudicibus traderentur, omnes certè qui tum aderant, auertere oculos, indignum rati chartæ, & non integritati eius fidem præftari, cui pop. Rom. tantam prouinciam commififfet. Tutam autem effe virtutem & integritatem, non modò apud ciues, verumetiam apud hoftes, declarat P. Africani maieftas: ad hunc enim vifendum cùm prædones quidam Linternum veniffent, pofitis armis, virtutis eius admiratores, non vt hoftes, fe acceffiffe dixerunt, quibus certè Africanus facilem fe præbuit. At illi venerati limen domus tanquam aram, & deofculata manu Scipionis, pofitis ante veftibulum donis, læti difcefferunt. Hac itaque ratione Laurenti comitatem, ad quam te prius adhortatus fum, tutiorem grauitas & conftantia reddet. PLA. Rectè fanè admones. Sed dic quæfo, num hæc maieftas refpicit? COS. Contra ambitionem & arrogantiam duo grauifsima mala, plurimum certè valet: iuftitiam fiquidem & fidem è medio tollit nimia principatus ambitio: vnde præclarè fcriptum eft apud Platonem, fimiliter facere eos, qui inter fe contenderent, vter potius rempublicam adminiftraret, vt fi nautæ in periculo certarent, quis eorum potifsimùm gubernaret. Quid fi imperia non funt expetenda, vt ait Cicero, aut potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam? Vel fi tantum pondus fufcipitur, omnis ambitio & arrogantia vitanda eft, ne fi elati nimium videbimur ob delatos honores, beneuolentiam omnem ex animis hominum abradamus, quæ non imminuenda faftu, fed augenda eft clementia & humanitate. Extant aũt fenatus verba ad Auguftum Cæf. per virum illuftrem Valerium Meffalam: quod bonum, inquit, fauftumque fit tibi domuique tuæ Augufte, fenatus confentiens cum pop. Rom. te patrem patriæ confalutat. Hanc verò gloriofam falutationem Auguftus nequaquam infolenter accepit, fed illachrymans ob pietatem & gratiam fenatus erga fe, refpondit: Compos factus votorum meorum Patres confcripti,

scripti, quid habeo aliud quàm deos immortales precari, vt consensum vestrum ad vltimum vitæ finem mihi perficere liceat? De hac item re scribens ad generum Augustus, Vides, inquit, mi Agrippa, communem seniorum omnium consensum erga nos: tertium & sexagesimum annum euasimus, deos oro, vt quantum mihi temporis superest, id salubriter ducere liceat in statu reipub. felicissimo. Nondum enim ad vnum omninò imperium Rom. venerat. Hinc cœpit initium. Maluere enim ciues ad vnum deferri omnia, quàm toties bellis ciuilibus, & quidem cruentis vexari. Continuit itaque hac ratione multos in officio Augustus, adhibita etiam maiestate, ne ambitione & arrogantia quicquam præter honestum sibi licere arbitrarentur. Eadem quoque modestia vsus est M. Antoninus, quem mirari (vt aiunt scriptores) quàm laudare facilius est. Hic enim filium senatui commendans, omissa arrogantia & elatione: Commendatur, inquit, si vobis & dijs immortalibus dignus erit. Ob modestiam verò (vt in antiquitate Iudaica legimus) præfecturam recusabat Moyses, at eam Dominus suscipere coegit. Saul quoque regni gubernacnla abnuebat, demum verò submittere collum iugo cogitur. Horum autem admodum dissimilis fuit Absolon, Dauid regis filius, qui ambitione & largitione potentiam quærens, patri etiam arma palàm intulit. Ad compescendam autem hanc immanem beluam, quæ fratrem in fratrem concitat, filium in parentem, cognatos & affines inter se digladiari facit, legem ambitus quæ posteà amissa libertate reticuit, Romani veteres sanxere, qua certè ardor ille imperandi mentibus hominum insitus comprimeretur, primumque locum in libera repub. ille obtineret, qui sciret cupiditatibus suis imperare, refrenare libidines, spernere voluptates, iracundiam tenere, auaritiam coercere, cæterasque animi labes repellere. Reticuit posteà sanctissima lex dum ad vnũ omnia referuntur. Tu verò Laurenti grauitate tua & constantia si voles (velle autem debebis) vbi ad ætatem veneris, ita petulantium & ambitiosorum audaciam comprimes, vt non magnoperè lex de ambitu desideranda sit. LAV. Credo herclè ita esse, & huic mandato facilè assentior. Sed dic quæso, si hoc agam, quid præmij magis erit mihi in libera ciuitate, quàm cuiuis è populo? COS. Si cuiuis bono de referenda gratia cogitandũ est, non est fraudandus suo merito bonus ciuis, & ille potissimùm, qui non de vno tantùm, sed de pluribus benemeritus est: Huius autem præmium non erit aurum, non gemmæ, non puellæ captiuæ, vt est apud Homerum, sed vera & integra gloria, quæ est (vt ait M. Tullius) consentiens laus bonorum, incorrupta vox benè iudicantium excellente virtute. Quòd autem frigora, calores, inedia, vigiliæ, laboresque cæteri non æquè graues his sunt, qui rem optimè gubernant, ac priuato homini, facit ipsa gloria, qua maximè boni ciues alendi sunt. Hanc autem ob rem trophæa, triumphi, statuæ, coronæ, laudationes tum in vita tum in morte sunt inuentæ. Addo etiam historiam & poesim ac musicam, qua in conuiuijs ad tharam heroum præclaræ res gestæ canebantur: heroum dico, quorum tota vita in virtute & non in ostentatione locata erat. Præclarè certè societates hanc viam ad gloriam proximam & quasi compẽdiariam ducebant, si quis id ageret, vt talis esset qualis haberi vellet: quòd si qui simulatione, & ficto non modò sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant: nam vera gloria altè radices agit, atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. Testes sunt ... atem Saturnius tribunus plebis, Sp. Melius, Gracchi duo, M. Drusus, quorum vita in ostentatione fundata erat. Aliud enim præ se ferebant, vel tu ac verbis, aliud fixum in mente gerebant. Vera certè fuit L. Bruti gloria, Q. Fabij Maximi, Pauli Aemilij, P. Scipionis, qui nihil aliud cogitarunt in vita, nihil egerunt, nisi quod præclarum & laudabile pro salute omnium & dignitate patriæ videretur, pro qua bonus ciuis si opus fuerit, non dubitet mortem oppetere. Is igitur sit vnicus benemeriti de repub. cibus, quo velim ita pascerere, vt in vita ciuili nil maius aut amplius tibi sit requirendum. PLA. Benè herclè suades Cosme. Laurentium enim ad laudẽ adhortaris, optima ad capescendam virtutẽ calcaria. Verùm si quid habes vlterius quod adolescenti profuturũ censeas, id quoq; edissere. COS. Habeo certè nõnulla, quæ etsi parua videbunt, ac priuata magis quàm publica, tamẽ contemnẽda nõ sunt. Pertinere em̃ ad dignitatẽ præclari & excelsi ciuis crediderim, laxiùs & magnificẽtiùs habitare. Nam si magnifici ciuis est muros vrbis, naualia, ductus aquarum, theatra, porticus, phana, omniaq; omninò quę ad communẽ vsum ciuitatis pertinent struere, quid est cur ædes sibi magnificentissimas in præclaro ciuitatis loco non ædifi-

ædificet, præsertim cùm id etiam ad splendorem & dignitatem ciuitatis pertinet? Cn. quidem Octauio, qui primus ex illa familia consul factus est, honori fuisse M. Tullius refert, quòd præclaram ædificasset in palatio & plenam dignitatis domum, quæ cùm vulgo inuiseretur, suffragata domino nouo homini ad consulatũ putabatur. Ornanda est item (vt idẽ ait) dignitas domo, non tota tamẽ ex domo quærenda, ne in cæmẽte & lapidibus veram gloriã reposuisse videamur. Sit laxa & ampla, vt priuati ac publici hospites magnificè & honorificẽtissimè suscipi possint: quod ego quoq; feci nõ in vrbe solùm, verumetiam in agris, vt videtis. His tamẽ sumptibus modus quidã imponendus est, ne si laxiùs ædifices, suspicionẽ affectati principatus iniicias: si augustiùs, aut viliùs, auaritiæ ac quidem sordidæ crimen incurras. Domus autẽ splendidi viri secundum Homerum nõ ex auro, ebore, argentóve, sed hostium spolijs ornanda est. Illa enim ornamẽta deliciarũ & muliebris lasciuiæ plena sunt, à quibus certè quàm à Sireneis scopulis bonum ciuẽ declinare oportet. Exornat idem Homerus mollis & effœminati Menelai domum ex animi eius sententia. Describit prǽterea hortos Phæacum, Calypsus domum, ac Circes, vt ex tam accurata pictura mores quoq; incolentium comprehendi possint. Boni igitur ciuis ędes ita magnificæ & splendidæ sunt, vt nil effœminatũ, nil muliebre præ se ferant. PLA. Magnam certè laudem hac in re Cosme consecutus es: nemo enim non dico in vrbe tua, verùm in tota Italia magnificentiùs te ac splendidiùs ædificauit: cernuntur tot templa, tot monasteria, tot bibliothecæ, tot ædes tua impensa ædificatæ & ornatæ, vt nil vlterius ad hanc magnificentiam operum addi posse videatur. COS. Feci id quidẽ, vt dicis, tum ad splẽdorem vrbis, tum etiam vt rem diuinam excolerem. Hoc autem nostrum institutum velim imitare Laurẽti, & si quid inchoatum à me est, nec perfectum, id tandem absoluas. LAV. Faciam id quidem. Sed ne excidat, quod anteà proposuisti, quænam quæso illa sunt quæ parua esse dixisti? COS. Quærens Lycurgus omnia quæ ad mores Laconũ pertinerẽt, primus ex Creta, vel vt alij volunt, ex Ionia Homeri poesim in Græciam detulit, cuius exemplo tum multa, tum conuiuia quæ illi phiditias cœnas vocant, instituit, non diffluentes varietate & luxu, sed moderatione & mediocritate conditas, victum cultumq́; corporis non ad voluptatem, sed ad valetudinem & vires referendum esse. Nam qui naturæ humanæ dignitatem & excellentiam considerat, intelligit quàm turpe sit, diffluere luxuria & delicatè ac molliter viuere, quamq́; honestũ, parcè, continenter, seuerè ac sobriè. In ea verò disceptatione quam inter Alexandrum & Diogenem aliquando ortam scribit Dion, vexari humanum genus ab aliquo quatuor dæmonum ostendit, quorũ illum certè secundum appellat, qui voluptati sacrificia defert, & deam ipsam colit odoribus varijs ac saporibus gaudẽtem. Hic autem dæmon vt idem affirmat, auditum, gustum, tactum, quouis modo potest, mirificè delectat, balnea frequentat, molles vestes & laboratos accubitus amat, muliebres amplexus expectat. Hæc dea nimirum est ipsa Circe, quæ socios Vlysis in porcos mutat: ij verò deinceps, vt timidi & infracti animi, publicis ac priuatis in rebus inutiles habentur. Seruanda est igitur in victu cultuq; corporis mediocritas ob modestiam & valetudinem: qui enim fieri potest, vt delicijs assueti ciues, vbi opus erit, famem, sitim, frigora, æstus, atque incommoda pro republica patiantur? Concidant certè animis & corporibus in quouis etiam paruo negotio oportet, qui Sardanapalos, Antonios, Heliogabalos, Caracallas, Othones diffluentes libidine & luxuria imitantur. C. verò Cæsaris modestia & sobrietas, vt nosti, ab hostibus etiam laudatur. Hic enim in ordinanda ciuitate legem sumptuariam tulit, ne ciuium mores nimio luxu corrumperentur. Videbat enim vir sapientissimus, nihil esse quod animos hominum æquè fatigaret, quàm libido & circumsedentes vndiq; voluptates. Ab his igitur vt ab improbis dominis dedecoris & turpitudinis, se vindicent optimi ciues necesse est, vt cùm libidinibus ipsi parere desierint, præesse alijs meritò videantur. Nihil est autẽ quod magis autoritatem boni ciuis augeat, quàm si ostenderit se nil minus, quàm de voluptate cogitare. Eius enim mens tota in virtute collocata esse debet. PLA. Vt mihi quidem videtur, nil otij, nil quietis Laurentio nostro relinquis: adolescens est, quiescat interdum oportet. COS. Dormiendum non esse nisi corporibus labore & solicitudine defatigatis ad recuperandas vires censuit Socrates: & si alicui parum dormire licet, cui magis id conueniat quàm optimo ciui non video. Aristoteles autem in libro quem de moribus scripsit, bonos à malis, miseros ab infelicibus in dimidio vitæ propter somnum nihil differre ostendit, cùm felicitas hominis in actione, non autem in

otio & somno reposita est. Volo quiescat, non marcescat otio. Volo dormiat, non stertat ad multam noctem. Præterea verò ludos decentes ac liberales animi gratia post cibum ei concedo: & quando ad hæc parua descendimus, non pudeat dicere quod sentio: Ludus sit tessera, chartæ pictæ, latrunculi, alueolus: sed absit inter ludendum omnis fraus & auaritia, qua fieri indecens ludus consueuit, & ita interdum concitari ludentium animos, vt ex ludo ad conuitia & contumelias transeant. Omnem enim aleatorem mendacem, periurum, alieni appetentissimum, sui prodigum esse oportet: qua ex re in furta plerumque & rapinas passim dilabuntur. Hos autem quanti fecerit Chilon Lacedæmonius, attende. Is enim iungendæ societatis causa Corinthum missus, cùm principes ciuitatis in alea occupatos inuenisset, statim infecto negotio rediit, dicens se nolle gloriam Spartanorum tum quidem clarescentem, ea maculare infamia, vt diceretur, Spartanos cum aleatoribus societatem iniisse. Hac verò in re ideo longior fui, quòd nostra ciuitas, vt mihi videtur, hac infamia non caret. quàm feruent interdũ gymnasia ludentium variis in locis, non sine stomacho loqui possum. Verùm tu Laurenti, quod ego sæpe conatus sum, si tibi licebit, interdicto & lege hanc corruptelam è rep. auferes, ne aliquando ciuitas nostra hac ignominia, vt Corinthus à Chilone notari possit. Iocus postremò, qui in verbis est, modò careat scurrilitate & rusticitate, côditusque sit facetiis & salibus, inter amicos præsertim, non erit improbandus. Is enim iocus qui non illiberalis est, non mentem solùm recreat ac reficit, verumetiam ad dicendum & respondendum ingenium acuit. Augustus Cæsar, seruato semper maiestatis pudore, iocis ipsis mirificè delectatus est. Vt illud in Vatinium podagræ morbũ dissimulare conantem, asserentemque se iam mille passus per diem ambulare: Minus (inquit) mirum est, cum iam dies longiusculi esse incipiant. Nomenclatorique cuidam naturà obliuioso in forum ituro, percontanti, num quid in foro agi vellet: Commêdatitias, ait, literas tecum perfer, notum enim ibi nullum habes. Cùm verò idem forum extrui iussisset, architecti tarditatem accusans, quòd eodem tempore à Cassio Seuero plurimi accusati absoluerentur: Vtinam (inquit) forum meum accusaret Cassius, citiùs enim absolueretur. Hoc aût genere vrbanitatis nô caret nostra ciuitas, quod certè ingenue & liberaliter efferri potest, si tempore & remisso fiat animo. Scurras verò, gnatooes, mimos, omninò abs te reiice, cùm dignitatem optimi ciuis obscœnitatè verborum & turpitudine indecentes motus ac gestus dedecorent. quæ potissimùm ad optimum ciuem pertinere mihi visa sunt, hactenus scripsisse sat erit: deinceps verò & cras, si vultis, quid bonis ciuibus cum populo côueniat dicatur. PLA. Copiose sanè & grauiter omnia dixisti. Sed vno sermone, si potes, hoc præsertim die, omnia absolue. Idem enim Plato fecit. Nam omnem orationem de legibus vno æstiuo die perorauit. COS. Sequar ego, vt vultis, diuinum illum virum.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE LIBER SECVNDVS.

Platina, Cosmus, Laurentius.

SEd vis ne, quoniam iam aduesperascit & valetudini ac senectuti tuæ consulendum est, locum mutemus, ne riuuli humiditate lædare, quod fieri vesperi consueuit? COS. Volo sanè. PLA. Ad illam porticum proficiscamur, quæ ad orientem solem vergit, respicitque colles istos vitibus & oleis consitos. COS. Sanè quidem: illa enim porticu libentissimè vti soleo, siue quid ipse mecum cogito, siue cum aliis de rebus magnis loquor: adde quòd etiam villa propinqua est, vnde acciri feruli percommodè possunt, si eorum opera indiguerimus. LAV. Vis ne antequam iam ventum ad porticum est, aliquid tibi substerni, vt commodiùs iaceas? Non enim hic herba est vt in ripa Tertiolæ. COS. Si vis aliquid de me, te ac repub. nostra dignum audire, fac vt commodè iaceam. LAV. En tibi pulchrè pauimentum instrauimus, lecticamque composuimus. Considamus, si placet, atque ad eam partem sermonis à qua digressi sumus, reuertamur. COS. Præclarè exigis Laurenti: ordiar ego, tu audi, si quid exciderit, in mentem reducet Platina. PLA. Faciam id quidem ac libens. Ita Laurentium nostrum tua oratione perdoctum fieri cupio. COS. Fieri omnia fortuitò & temerè Democritum philosophum eiusque imitatorem Epicurum asseruisse, mecum sæpè mirari soleo: maximè verò, quòd intelligo ipsum

ipsum Pythagoram, vnde & philosophorum sectæ manarunt, deos anteà in dubium vocasse: hunc autem posteà secutus est Diagoras atheos, qui omninò eos exclusit, sponte omnia fieri confirmans. Sed quónam modo fieri potest, vt philosophiam profitentes, in tantos tamque manifestos errores incidant, cùm eorum proprium sit, rerum causas & rationes afferre? Quantò melius sensêre Stoici, qui vt in alijs causas proponunt, sic quoque nec fieri mundum potuisse affirmant, nec constare posse, nisi summa ratione regeretur? Vnam mentem præesse mundo, qua gubernentur omnia, testatur Plato, qui plura vidit, quàm illi hallucinantes philosophi. Ad hâc autem opinionem sese vertens humanum genus, nihil agere tentat sine ratione, modò sit aliqua prudentia imbutum, quæ est, vt idem Plato in legibus ait, cæterarum virtutum magistra: hac verò qui munitus est, non satellite indiget, non armis. Vera est profectò illa Bionis sententia, prudentiam ipsam tantum differre à cæteris virtutibus, quantum visus à reliquis sensibus. Quid autem deesse potest homini in quo sit prudentia, ad bonorum malorumq; delectum? Hæc enim ita est ars viuendi, vt medicina valetudinis, nauigationis gubernatio. Vexatur ac meritò quidem Theophrastus in libris & scolis omnium philosophorum, quòd in Callisthene suo illam laudauerit sententiam, Vitam regit fortuna: negant enim ab vllo philosopho quicquam dictum esse à vero longius, cùm constet cælum & homines sapientia regi. Est autem sapientia, vt veteribus philosophis placet, diuinarum humanarumque rerum cognitio: quam quidem Cicero nunc prudentiam, nunc sapientiam vocat. Hanc itaque sapientiam qui aspernatur, quid à brutis differat non video, cùm sapientia ipsa virtutum omnium princeps sit, & quidam quasi irriguus fons, vnde omnes benè viuendi rationes manant. Hinc orta est Platonis ingenij atque doctrinæ principis, diuina illa sententia: Tum deniq; beatas fore respub. si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut ij qui regerent, omne suum studium in doctrina & sapientia collocassent. Hanc coniunctionem videlicet potestatis & sapientiæ, saluti censuit ciuitatibus esse posse, si is summam potestatem haberet, qui in doctrina, virtute, prudentia studium omne suum collocasset: qualem fuisse Romę P. Scipionem, C. Lælium, M. Catonem accepimus, Lycurgum Spartæ, Solonem Athenis. Pythagoras etiam, qui primus philosophi nomen inuenit, Crotonem legibus optimè instituit. Viris enim fortitudinem proposuit, mulieribus pudicitiam & connubij fidem, pueris verecundiam & literarum amorem, omnibus frugalitatis studium. Thebanum quoque Epaminundam ad hos vsus erudijt Lylias Pythagoræus, Syracusanũ Dionẽ Plato, multique multos: tantum valet sapientiæ studium, quàm Aphranius vsus esse memoriæq; filiam ostendit his verbis: Vsus me genuit, mater memoria peperit: sophiam vocant Graij, nos sapientiam. Interrogatus autem Aristoteles quo differret docti ab indoctis, quo (inquit) viuentes à mortuis. Philosophiæ igitur danda opera est, qua nil optabilius, nil præstantius, nil melius esse homini potest, cùm eius custos sit, & naturæ humanæ comes, adiutrixque. Verum est certè quod M. Tullius ait, ex quatuor locis honesti, illum qui in veri cognitione consistit, maximè naturam attingere humanam. Omnes enim trahimur ad cognitionis scientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, nescire, decipi, malum & turpe ducimus. Vt enim quisq; maximè prospicit, quid in quaque re verissimum, quiq; acutissimè & celerrimè potest videre, & explicare rationem, is prudentissimus & sapientissimus ritè haberi solet. Nam sicuti prudentia facit, vt res omnes expetendas & fugiendas cognoscamus: ita sapientia, ne omninò idem esse cum prudentia videatur, principium est cognoscendi res omnes, exactissimè contemplandas secundum Peripateticos. Nam si in vita rebusque agendis laudatur vir prudens, cur sapiens rebus contemplandis propria laude carebit? quòd si in actione prudentiæ felicitas humana reposita est, cur sapientem beatissimum non appellabis in contemplatione viuentem? nec in quauis, sed in ea qua Deo quoad fieri potest, persimilis fit, cùm res diuinas reuocato à sensibus animo intueatur & respiciat? Ad prudentiam redeo, sine qua ciuitates benè muratæ nullo modo esse possunt. Est enim recta ratio rerum gerendarum, quæ voluptatibus modum imponit, fortitudinem animi regit, liberalitatis officium disponit. Transfert hæc eadem sese non solùm ad rempub. sed etiam ad familiarem, & ad res omnes non temerè, sed consideratè agendas. In deliberatione secundum esse tempus re deliberata, omni socordia & ignauia remota, agendum aliquid ordine & cõstantia ostendit, vt honestatem & decus conseruare possimus. Ipsius enim virtutis tota laus in actione consistit. At verò in omni

deliberatione suscipienda, illud maximè curandum est, ne incognita pro cognitis habeamus, hisq; temerè assentiamur: quod certè non fiet, si adhibebimus ad res considerandas tempus & diligentiam. Verùm non vsqueadeo tamen immorandum est, quod quidam hebetioris ingenij & morosi faciunt, vt occasionem & opportunitatem rerum bene gerendarum amittamus. In omni autem consultatione, publica præsertim, videndum est, fieri ne posit quod proponitur, facultates ne habeamus & adminicula: aliter enim inanis nostra omnis cogitatio esset, veniremusque ad id quod à sapienti viro longè remotum esse debet, vt dicendum sit, non putaram. PLA. Non potuit hercule sapientis ac prudentis officium exactiùs explicari, quàm à te nuper est ante oculos nostros positum. Verùm cùm Laurentius noster adolescens sit, & prudentia ac sapientia non nisi assuetudine comparetur, quo nam fiet modo, vt nepos te auo in gubernanda republica dignus esse videatur? COS. Quasi verò Laurentij nostri causa hoc tantummodo dictum sit. Ciuibus meis omnibus bene consultum volo, quorum de numero cùm multi boni sint & sapientes, eos velim obseruet, eorumque consilia imitetur, donec gubernare tantam nauim prius ipse didicerit. Fieri enim non potest vt ex iuuene sententia optima eliciatur, cùm in prudentem cadat præteritorũ memoria, consideratio præsentium, intelligentia futurorum, quæ haberi non possunt, nisi doctrina & assuetudine comparentur. Mirum illud in Salomone atque Iosepho adolescentibus videri potest, vt certè est: diuino enim numine, non humana sapientia & industria, factum putarim, vt illi præter ætatem tantum saperent. Senes igitur humanarum rerum periti, in consilium adhibendi sunt. Nam senatus Romanus quem totus orbis terrarum consulebat, à senibus certè, non à iunioribus, nomen accepit. Probati sunt ij, quorum sententiam reip. causa imitaturus es. Nihil habeant ficti, nihil simulati, nihil fallaciæ. Aperti sint & veri. Plurimum autem in consilijs dandis accipiendisque, valet integritas vitæ. Non potest esse consilio bonus, qui ita vixit, vt ab omnibus malus haberetur. Voluptates siquidem reijciat, auaritiam compescat, affectus denique ac perturbationes sedet, qui tibi ac reip. vtile consilium daturus est. Nam qui aurum contemnit, qui munera spernit, qui patriæ dignitatem & salutem cæteris rebus anteponit, facilimè contemnet hominũ cupiditates, & honestum ac rectum seruabit. Corrumpi à Pyrrho muneribus & pollicitationibus Fabricius non potuit, vt in senatu censeret contra dignitatem patriæ, regi pacem concedendam esse, antequam ab Italia discederet. Abiere quidẽ re infecta Samnitum legati, frustra Manium Curium auro & argento impellere conati, vt dandam Samnitibus pacem in senatu censeret, cùm illi toties violati fœderis nondum iustas pœnas dedissent. Vt enim sapientes & bonos dixi in consultationem adhibendos esse: ita versutos & callidos reijciẽdos censeo: qualis fuit Themistocles, cuius profectò consilium de frangendis Lacedæmoniorum opibus, incensa clanculùm ad Cytheum eorum classe, Aristides dixit perutile quidẽ, sed minimè honestum esse. Ij autem eò tibi ac reliquis ciuibus inuisiores esse debebunt, quò plura sapere videbuntur, detracta opinione probitatis. At verò si prudentiæ & sapientiæ coniuncta iustitia fuerit, nihil erit quod tu ac reliqui ciues his autoribus non posse consequi arbitremini. Tollendæ igitur astutiæ sunt, eaq; malitia quæ vult quidẽ videri prudẽtia, cũ absit ab ea, distetq; plurimum. Mentiri enim emolumenti sui causa, criminari, fallere, præripere, in bonũ virũ cadere non potest: sagaces eos sanè velim, nõ tamen astutos & callidos. Est enim sagacitas (vt Aristoteli placet) rerũ agendarum scientia circa principia: eosdem enim vt sagaces & bonos dicit: Si, inquit, in deliberando intentio sit honesta, vis illa laudabilis est: Sin improba, astutia nuncupatur. Fieri ergo non potest vt quispiam prudens sit habendus, nisi idem sit bonus, cùm virtus sit habitus ratione determinatus, & ipsa recta ratio prudentia nuncupetur. Considerandum est ergo & circumspiciendum, quid quisq; sentiat ac dicat, ne fallare. In corde enim nostro in ambitione tanquam in ampla domo Dauid propheta nos docuit: & cùm eo tanquam cum bono contubernali versari, vt & ipse diceret ac loqueretur secum. Scribens ad Curionem Cicero, Te, inquit, in consilium adhibe, tecum loquere, te audi. Nolebat adolescentem circumueniri aliorum consilijs. Audienda sunt aliorum cõsilia, & pensitanda priùs, quàm aliquid pro rep. aggrediare. Bibe, inquit Salomon, de tuis vasis & puteorum tuorum scaturitionibus, hoc est, consilio tuo vtere, re etiam prius à bene sentientibus perspecta ac cognita. Hac item agitatione mẽtis tibi ac reliquis bene institutis ciuibus prouidendum est, ne quid ciuitati in futurum sinistri accidat, ne bel-

*locus obscurus.

Prouerb. 5.

ne bello, ne seditionibus, ne caritate rerum, ne incendijs, ne rapinis, ne pestilentia populus opprimatur. In consilio nanq; (vt ait Plato) præteritum tempus nobis exempla suppeditat, cùm attenditur, quid, cur quæq; gens passa sit, vt caueamus: aut quid prudenter egerit, vt imitemur: præsens, vt annosos muros & rimosos inspicimus, homines timidos & imbelles, annonæ (vt antè dixi) caritatem: futurum, vt ne quid fiat temerè, vnde infinita mala oriuntur. Hoc autem si feceris Laurenti, & patriæ nostræ bene consules, & tibi felicitatem cum gloria comparabis. PLA. Cùm te audio Cosme, minus certè Platonem ipsum, minus Aristotelem, & si qui de rep. scripsere, desidero: adeò rem ipsam ante oculos ponis. Sed ego multum hac in re cognationi tribuo, quæ te cogit patriæ & posteritati tuæ his præceptis consulere. COS. Ita est profectò vt dicis. Nemo enim omnium est cui velim magis consultum, quàm patriæ meæ, quàm agnationi & gentilitati, familiæ nostræ, quæ meum nomen, me etiam mortuo, aliquando celebratura est. Quare nisi quid aliud vis, sine pergam vt cœpi, quandoquidem Laurentium nostrum attentè omnia auditurum video. LAV. Vereor equidem Cosme, ne tibi contingat, quod aunt cygno morituro, tum demum scilicet auem ipsam optimè canere, vbi mortem sibi adesse sentit. Superasti certè teipsum: & quasi vltimos conatus ingenij tui editurus sis, mirabilis hodie mihi visus es. COS. Sit ita sanè, si non doctrina, saltem autoritate, quod maximè cupio, apud te valebo. De morte aliàs dicetur latius, quã nec formido, nec opto. Sed ad instituta pergamus. Non apud Medos solùm, vt ait Herodotus, sed apud omnes gentes iustitiæ gratia delecti sunt qui præessent. Acciti etiam quidam externi sunt ob insignem iustitiam, qui ciuitates regerent, vt de Numa legimus. Nam cùm premeretur inops multitudo ab his qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugere necesse erat virtute præstantem, qui summos cum infimis pari iure retineret. Eadem etiam causa constituendarum legum fuit, quæ cum omnibus vna atque eadem voce loquerentur. Aurea profectò videri debet (vt certè est) illa doctoris vestri Argyropyli sententia, qui asserit ita iustitiam in humana societate necessariam esse, vt in animante animam. Atque vt si insit illa, corpus interno motu cietur: sin egressa fuerit, riget continuò, dissoluitur atque putrescit: sic si iustitia administretur, societas constat: si posthabita fuerit, languescit & exhalat. Nemo est enim qui vt Deum quendam, iustũ non intueatur & admiretur. Huic homines ipsi committunt fortunas, liberos, coniuges, atque humana omnia: & meritò quidem, cùm iustitia sit (vt Aristoteli placet) non pars quædam virtutis, sed tota virtus, vt iniustitia tota vitiositas est. Fundamentum ergo perpetuæ commendationis & famæ iustitia erit, sine qua nihil potest esse laudabile. Camillus dictator Romanus, remisso pædagogo virgis ab eisdem pueris cæso, quos secum transfuga in castra hostium duxerat, Phalerios quos vi non poterat, iustitia & clementia in deditionem accepit. Laudatur & Aristides, ac Iusti cognomentum consecutus est, cùm in omnibus, tum vel maximè, quòd Themistoclis consilium (vt antè dixi) vtile quidem, non tamen honestum & iustum, apud populum improbauit. Primum autem iustitiæ munus est, vt ait Marcus Tullius, ne cui quis noceat nisi lacessitus iniuria: deinde vt communibus pro communibus vtatur, priuatis vt suis, quemadmodum legibus descriptum est & iure ciuili. Communia autem sunt, errantes admonere, ignaros docere, aut vt erudiantur curare, aquam non prohibere, pati ignem ab igne capere, consulentibus fidele consilium dare, quod ad communem vtilitatem pertineat. In hac autem societate humana gradus distinguere, superuacaneum quodammodo mihi videtur. Quis enim est qui nesciat, plus se patriæ, parentibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiusdem nationis, eiusdem linguæ, quàm peregrinis & externis? Multa sunt enim ciuibus inter se communia, vt ait Cicero, quæ societatem humanam confirmant, forum, phana, porticus, viæ, leges, iura, suffragia, consuetudines, præterea & familiaritates, addo etiam connubia, & affinitates, quibus tanquam firmissimis nodis ciuitas inter se colligatur. Hinc est propagatio sobolis & origo ciuitatum, cuius procuratio non aliena est ab optimo ciue, quo magis simul nectantur voluntates ciuium, quoque numerosior noster fiat populus. Sed quoniam nulla societas præstantior, nullaque firmior est, quàm quæ cum bonis viris comparatur, curandum tibi erit ac reliquis ciuibus, vt moribus, doctrina, eruditione, si fieri poterit, imbuantur omnes. Hac enim ratione & de patria nostra bene merebere: & tibi, nisi omnino fuerint ingrati ciues nostri, aliquando parẽ gratiã referent.

Præterea verò eos vtpote ratione imbutos, quoquò volueris, pro vtilitate reip. facilè impelles, quod non adeo fit in hominibus literarum & doctrinæ ignaris. PLA. Addis ne huic virtuti aliud? COS. Addo certè. Nam cùm totius iustitiæ fides ipsa fundamentum sit, curandum erit Laurenti, tuo potisſimùm exemplo in dictis pactisque eam seruent ciues nostri. Standum siquidem promissis est, & id faciendum quod iustitia & ratio exigit. Hanc enim ob rem fidem ipsam Stoici dictam putant. At verò si secùs feceris, statim dissoluetur ea pars iustitiæ, quæ in societate humana reposita est. Seruandam quoque fidem peregrinis & hostibus illud declarat, quòd dij ipsi qui voluerint longè ac latè diffundi, ipsam virtutem & iustitiam, vinculum ipsius fidei, interposita autoritate nominis sui, annecti passi sunt. Est enim iusiurandum affirmatio religiosa, tota quidem ad iustitiam & fidem pertinens. Vnde præclarè ait Ennius: O fides alma apta primis & iusiurandum Iouis. Cùm itaq; iusiurandum violatur, fides violatur, quam in capitolio vicinam Iouis optimi maximi Romani esse voluerunt. Quod enim iuratum est, & mens concepit fieri oportere, id obseruandum est. M. Regulus vnicum certè inuiolatæ fidei exemplum, maluit ad certam pœnam redire, quàm datam fidem violare. Superatis autem in Sicilia Carthaginensibus, cùm Amilcar & Hanno de pace acturi essent, veriti primò adire consules sunt, ne ipsi quoq; fidefragi in vincula conijcerentur, quemadmodum à se olim Cornelius Asina contra ius gentium coniectus fuerat. Verùm Hanno conscius Romani animi, consules adijt, apud quos cùm de finibus ageretur, dixere quidam, posse ei meritò euenire, quod Cornelio per suos acciderat. At verò imposito à consulibus silentio, Te, inquit, Hāno fides ciuitatis nostræ hoc metu liberat. Seruandum ergo ius gentium est, seruanda fides, non dico prædonibus, aut piratis, qui communes omnium sunt hostes, non perduelles. His autem si pactum pro libertate & capite pretium ciuis Florentinus non attulerit, nulla fraus inest, ne si iurati quidem id non fecerint. Nam falsum iurare non peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur, id non facere, periurium est. Scitum est certè illud Euripidis, Iuraui lingua, mentem iniuratam gero. Reguli quidem periurium fuisset, nisi fidem datam seruasset. Hanc verò tanti semper fecit populus Romanus, vt etiam præclaros viros hostibus dediderit, vt de T. Veturio & Sp. Posthumio, ac C. Mancino legitur, quòd iniussu senatus cum hostibus fœdera inijssent. Post Cannensem pugnam decem captiuos ad senatum misit Hannibal iuratos se in castra redituros, si de redimendis captiuis non impetrassent: nouem ex his re infecta redijsse cõstat, vnū verò ex decem qui paulò pòst quàm erat ingressus, è castris redijsse, quasi aliquid esset oblitus, Romæ mansisse: reditu enim in castra, liberatum se esse iureiurando interpretabatur. Sed hunc quidem veteratorem & callidum, vinctum ad Hannibalem senatus remisit. Nullum enim vinculum ad colligendam fidem iureiurando arctius putandum est. Id indicant leges, indicant fœdera, indicant pœnæ irrogatæ à censoribus, his potissimùm, qui fidem violarūt. Curato igitur tuo etiam exemplo, vt eam seruent ciues cùm inter se, tum cum peregrinis: vtque in emendis vendendisque rebus, in contrahendo, locando, conducendóve nulla fraude vtantur, nullo dolo malo. LAV. Non est satis Cosme, dicere hoc vel illud agendum, nisi doceas qua id ratione fiat. COS. Probè quidem sentis. Et quoniam vt corpus membris, ita etiam suis magistratibus ciuitas constat: videndum profectò quàm diligentissimè erit, quos potissimùm ex ciuibus ad gubernandam remp. deligatis. Nisi enim pater familias qui interdū eius vices gerat, habuerit, nulla erit proculdubio œconomiæ ratio: quod certè multò magis in ciuitatem cadet, quæ pluribus curatoribus indiget: qui non ex quouis genere hominum, licet popularis sit status noster, sed ex vera nobilitate, de qua antea diximus, deligendi sunt: consentaneum nanq; est, ex melioribus ortos, meliores futuros, tum ad imperandum, tum ad parendum. Optimus enim gubernator legibus ipsis plerunque anteſertur, quòd non vniuersa tantùm vt leges, verumetiam partes inspiciat. Hos esse bonos & peritos legum, si fieri potest, oportet, vel consuetudinis patriæ & rerum humanarum gnaros: quod certè non contingeret, nisi grandiores natu fuerint. quę quidem ætas posissimùm magistratui conuenit, cùm senes ob ætatem verecundiā populis iuijciant. Præterea verò nemo præsertim bene institutus, indignatur senioribus propter ætatem parere, quando & ipse quoque cùm ad id ætatis peruenerit, sciat se tale præmium recepturum: cumque intelligat, eum postea rectè alijs imperaturū, qui prius modestè ac constanter alterius imperio obtemperauerit. Sint igitur quos deligetis ad

magi-

magistratum obeundum, legem quidem loquentem, vt ait Cicero, boni, modesti, continentes, iusti, fortes, prudentes, abstinentes, & à quouis flagitio alieni, tenerantq; dijudicandi & imperandi modum. Tueri enim debent (vt ait Plato) commoditatem ciuium: & quicquid agunt, ad eam referre, obliti commodorum suorum. Totum præterea ciuitatis corpus curare debent, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. Nam qui parti ciuium consulunt, partem negligunt, rem sanè perniciosam in ciuitatem inducunt, seditionem atque discordiam. Lorum enim munus est intelligere se ad commoditatem ciuitatis natos esse, debereque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, iura describere, tueriq; ea quæ eorum fidei commissa sunt: quod profectò quàm diligentissimè facient, si intelligent ab optimatibus iustitiam & pietatem coli, eorumque censuræ aliquando standum esse. Magistratuum autem animaduersio omnis & castigatio contumelia vacare debet, neque ad se qui punit aliquem, aut verbis castigat, sed ad ciuitatis vtilitatem referre debet. Cauendum est etiam, ne maior sit pœna quàm culpa, néve ad iudicandum iratus accedat, quia mediocritatem illam tenere non poterit, quæ est inter nimium & parum. Sint autem qui iudicant & ciuitatem gubernant, si fieri potest, legum omnino persimiles, quæ ad puniendum nō iracundia, sed æquitate ducuntur. Hanc ob rem Plato Xenocrati ad se accedenti, vel vt alij volunt, Speusippo: Cæde, inquit, hunc puerum: mihi enim, quòd iratus sum, id nequaquam integrum est. Eadem quoque ratione vlum ferunt Architam Tarentinum, infensum villico, quòd agros negligenter coluisset. Hæc etsi priuatorum hominum exempla sint, publicæ tamen animaduersioni accommodari possunt. PLA. Possunt certè, & optimè quadrant. COS. Imò verò magistratibus, & his qui cum imperio cæteris præsunt, curandum erit, ne plus seueritatis quàm clementiæ præ se ferant: propensiores enim ad dandam veniam, quàm ad sumendas pœnas esse illi quidem debent. Proprium enim magistratus est, non tam pertinaci seueritate & acerbitate, quàm lenitate & clementia, adhibito consilio & maturitate, populos in officio continere. Hinc est autem quòd clementes Deo similes existimamus: contrà verò, crudeles & immites detestamur & abominamur, vt inimicos & hostes humani generis. Quis non leget magna certè cum indignatione, L. Syllam dictatorem gloriari solitum, se à nemine vnquam crudelitate victum, quatuor legiones ex Marianis militibus in campo Martio trucidari iussisse, Tiberim cadaueribus repleuisse, quinque millia Prænestinorum interfici, ac per agros spargi mandasse, quatuor millia ciuium & septingentos proscripsisse? De crudelitate Marij, Hannibalis, Mithridatis, pleni sunt libri tum poetarum, tum historicorum. Doleo quidem Athenienses, vnde vrbanitatis & humanitatis nomen venit, Aeginensium iuuentuti pollices abscidisse, ne à maritima ciuitate aliquando bello opprimerentur. Quid tibi Mezentium, Capaneum, Busirim, Proclum, Phalarim, Piratas, Cyclopas, Læstrygonas commemorem, cùm Tiberij, C. Caligulæ, Neronis, Domitiani recentior sæuitia sit? Horum nomina ita profectò nefanda sunt habita, vt crudeles & immanes, nostra quoque tempestate eisdem nominibus tanquam notis Threicijs compuncti vocentur. Quàm verò sit durum, asperum & immite crudelitatis nomen, aliorum exemplo vides. Contrà verò, quàm suauis, quamque iucunda sit omnibus sanctissima clementia, ex his intelliges, quorum nomina ob placabilitatem & lenitatem adhuc in pretio sunt. P. Aemelius, captiuum Perseum Macedonum regem procumbere ad genua sua volentem, dextera manu ad se traxit, laterique suo assidere ac mensæ voluit. Eadem quoque clementia vsum ferunt Cn. Pōpeium erga Tigranem hostem, Armeniæ regem: iussum nanque surgere, & diadema quod ad misericordiam mouendam abiecerat, sumere, in regnum & pristinam sedem restituit. De C. Cæsare, cuius diuinam virtutem sola clementia qua omnes superauit exornat, reticere institui, cùm omnibus sit nota: ex hac enim plus propè gloriæ, quàm ex imperio consecutus est. Tu igitur Laurenti tot clarissimos viros imitatus, magistratus ipsos in puniendis delinquentibus ad clementiam adhortabere, vt citra seueritatem potius pedem retrahant, quàm vltrà progrediantur, ne ob atrocitatem pœnarum tu vnà cum ciuibus nostris crudelitatis notam incurras, qua nihil potest esse in bono ciue aut detestabilius, aut perniciosius. Verùm quoniam ex æquo & bono plerunque iudicare in ciuitatibus necesse est, compescenda erit audacia causidicorum, qui iudicijs cauillationes interponunt, quo diutius lucri gratia causæ ipsæ protrahantur. Iure enim gentium & ciuili cautum est, ne cui quis detrahat sui commodi causa.

Quid quòd etiam tanta est eorum audacia, vt causas iniquas sponte suscipiant, & * suspectas magnis acclamationibus defendant? Quo enim quisque maximè clamat, eo sapientior & honestior in causa putatur. Scribens ad fratrem Hesiodus, eum admonet, vt voracissimas eorum fauces deuitet. His ego addiderim aduocatos & tabelliones, nisi eorum vita probata & perfecta fuerit. Benè profectò instituta est à legum latoribus pœna temerè litigantibus, ne iniuria quispiam ob aduersariorum potentiam circumueniatur. Rectè præterea condita est lex Cornelia de falsis, qua qui deliquere plectantur. Quis enim pupillus, quæ vidua, quis inops, quis peregrinus rapidos istorum dentes aufugiet, nisi fuerint tua seueritate coerciti, & intra proprios fines retrusi? Videat prætor, penes quem omnis publici priuatiq; iuris potestas est, cuiq; licet ius condere, ac vetera rescindere, ne cuiquam fiat iniuria. Caueat iudex, aliter iudicet, quàm legibus & moribus, aut consuetudinibus proditum est. Idem faciant tabelliones, ne corrupti pecunia aut testamenta supponant, aut in empto, diuendito, locato, conducto, falso autoritatem sui nominis interponant. PLA. Nil certè omittis, vt video, quod ad iustitiam pertineat. COS. Ego verò ad hanc quoque rem pertinere arbitror, quæstorum, publicanorum, ac fœneratorum cupiditatem coercere. Quæstores publicæ pecuniæ quærendæ præpositos esse nemo est qui ambigat. De quæstoribus maleficiorũ non est nunc dicendi locus. Verùm quæstores publici prouentus, apud Romanos partim ærario vrbano, partim vectigalibus prouinciarum exigendis præficiebantur. Hos quidem habere manus abstinentes oportet: satis enim est publicum in ærarium referre, nedum priuata expilent, non publici certè commodi, sed priuati causa. multos enim vidimus in ciuitate nostra, qui breui, quod sine rapina fieri non potest, ingentes sibi facultates compararunt, aut accipiendo vnde non oportet, aut non reddendo quibus oportet. Hos tu Laurenti, vt vniuersæ ciuitati pernitiosos, lege Iulia de repetundis ac de peculatu coerceto. Bonis etiam ciuibus cauendum est, noua vectigalia imponant. Quòd si bello vrgente id facere interdum necesse fuerit, pace parta Iustiniani sententia tollendum omnino erit, vt quod belli timor introduxerat, hoc pacis bonitas consopiscat. Publicani autem quorum illiberales & sordidi quæstus odia hominum facilè incurrunt, obseruari quàm diligentissimè debet: ex his enim quos tantopere laudat Cicero, graues controuersiæ, multæ iniuriæ, magnæ contentiones plerunque nascuntur. Nam conductis ingenti mercede portorijs & vectigalibus, cùm postea soluendo non sunt, ex alieno rapiunt & extorquent, nec à ciuibus tantummodo, verumetiã à peregrinis, mercaturæ aut negotij causa ad vrbem nostram accedentibus. quod cùm inutile sit, tum vel maximè ciuitati turpe & indecorum est. Horum audaciam & temeritatem compescendam censens Vlpianus iurecõsultus, edictum proposuit, quo quicquid illicitè publicè vel priuatè extortum est, tãtundem & eo amplius iniuriam passo exolui mandat. Per vim enim extortum, cum pœna dupli restituitur: & qui tale facinus commisere, extra ordinem plectuntur. Alterum enim vtilitas priuatorum, alterũ publicæ disciplinæ ratio postulat. Abstinentes habeant manus oportet, sciantque sibi non plus licere quàm cuiuis è populo. Compescendi sunt etiã fœneratores, qui certè detestabiliores sunt habendi, quàm aut fures, aut latrones, aut piratæ. Ij enim magna discrimina subeuntes, sitim, famem, æstus, frigora patientes, vnde viuant conquirunt, maximis interdum acceptis vulneribus. Illi verò tecto & vmbra gaudentes, tanquam fœdissimæ harpyiæ, & ne minimum quidem incommodum ferẽtes, non acceptis, sed illatis ex fœnore vulneribus, hominum sanguinem exugunt, carnem exedũt, ossa corrodunt. Quid de hoc genere hominum sentiat Cato ille senex, audi quæso. Nam cùm ex eo quæreretur, quid maximè in re familiari expediret? respondit, bene pascere. Quid secundum? satis bene pascere. Quid tertium? bene vestire. Quid quartum? arare. At verò cùm idem quæsisset, quid fœnerari? Tum Cato, quid hominem, inquit, occidere? Ex quo intelligi potest, hos vt parricidas, si in tali crimine deprehensi fuerint, vltimo supplicio Catonis sententia affici debere. PLA. Rectè profectò admones: sunt enim maiore odio digni, quàm qui apertè latrocinantur. COS. Sunt quidem humani generis domestici hostes. Verùm quoniã in emendis vendendisq; rebus fraus permagna subesse interdum solet, deligendi è numero bonorum ciuium erunt, qui ne annona, vinum, carnes, esculentaq; omnia vitiosiùs aut cariùs quàm ipsa anni tempora requirunt, vendantur: vtq; emptori succurratur, si iumẽtum aliquod morbosum pro valido sanoq;, siue quid vitiosum pro sincero, fractum pro integro emerit, quod apud

apud Romanos ædilitio edicto cautum erat. Aedilium quoque munus putabatur curare, vt fora, vici, stratæ viæ publicæ, cloacæ, & aquæductus cæteraque ædificia lauta, munda, integra, expeditaque asseruarentur, tum ad vtilitatem, tum ad salubritaté ciuium. Verùm ne quid ciuitati nostrę desit, quàm optimam & felicissimam esse cupio: censores adsint oportet, qui videant, rectè ne an secùs vixerint, egerintve qui in magistratu fuere: facilè enim iu officio omnes continebuntur, si rationem anteactæ vitæ habiti magistratus sibi reddendam aliquando putarint. LAV. Munus ergo censorium erit cogere nolentes etiam, iustè, modestè, integrè ac sanctè viuere? COS. Erit sanè. Sed quoniam apud philosophos diffinitum est, iustitiam esse æqualitatem vnicuique quod suum est reddentem, pertinentemq; maximè ad societatem hominũ inter se: quæ rursum in æquitatem & beneficentiam diuiditur, quã eandem & liberalitatem, & benignitatem vocamus, non erit à re tua alienum, exprimere quid potissimũ ipsi æquitati obstet. Ea profectò auaritia est, qua nil potest esse perniciosius in his præsertim, qui remp. gubernant. Nam cùm duæ humani generis pestes incumbant, luxuria & auaritia malorum omnium fundamenta, perniciosior tamen auaritia habetur, quòd omninò contra naturam sit, quodque item mala omnia suadeat. Vtinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora fortuna me seruasset, & tunc essem natus, quando Romani dona accipere cœpissent: non essem certè passus eos diutius imperare. Est eñ auaritia quædam vehemens habendi sitis: quæ vt in hydropico continuo haustu, ita in auaro frequenti etiam rapina extingui non potest. Verum est profectò quod dici solet, Tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet, cùm ob animi angustiam parto etiam frui non audeat. Tollit præterea amicitiam & sanctam societatem auarus, cùm nemini prosit, & multis noceat: pauperes enim violat, diuitibus insidiatur, socios expilat, ignotos & peregrinos vexat, publicus omnium hostis, aqua certè & igni interdicẽdus, cùm inutilis sit ciuitati reip. perniciosus, sibijpsi demum hostis acerrimus. Ii certè sunt illi dæmones auari, tristes, obscuri, squalidi, sordidi: quos Diogenes cum Alexandro differens, in primo loco ponit. Hos autem pecuniam pluris facere, quàm patriam aut parentes aut cognatos, ostendit. Propinquorum enim mortes expectant explendæ ob hæreditatem auaritiæ causa: nunquam rident, omnes suspectos habent, nemini credunt, inimicitias, odia, maledicta nihil curant, modò rem faciant, magneti persimiles: vt enim ille ferrum trahit, sic i j aurum & argentum vndiq; & quouis modo rapiunt. Omni certè tyranno sæuior est pecuniæ cupiditas, quam nemo sapiens (vt ait Crispus) vnquam concupiuit. Ea quasi malis venenis imbuta, corpus animumq; virilem effœminat, neq; copia vnq, neque inopia minuitur. Hanc ob rem Stoici mentes hominum ab hac peste dimoturi, dixere nequaquã se adduci posse, vt quæ modo huc, modò illuc transferuntur, in bonis rebus sint habenda: idq; etiam Biantis autoritate confirmant, qui in direptione patrię admonitus vt aliquid de suo apportaret: Facio id quidem, inquit. Solam enim virtutem, non autem diuitias, bonum putauit. Verùm cũ turpe sit omnibus auaritiæ morbo laborare, tum vel maximè optimatibus & bonis ciuibus turpissimum, in quibus nihil potest esse immanius, nihil peruersius. Nullæ enim ab auaris ciuibus seruantur leges, nulla iura, nulla iudicia. Erunt scelera omnia impunita, si redimuntur auro. Veri ciues speculatores sunt, & procuratores publici cõmodi esse debent, non autem ptiuati: congerere pecunias, quæ ad vsum populorũ sunt conflatæ, nihil aliud est, quàm cibum famelicis auferre, quod hostes patriæ & humanum genus perosi facere cõsueuerunt. quare in eos meritò lata hæc lex est, Auari in vrbe ne sunto: si fuerint, publico edicto eijciantur. Hanc autem esse ciuitatum labem nouit Iugurtha ille barbarus Numidarum rex. Discedens enim ab vrbe Roma, quæ tũ flagrabat auaritia, reflectensq; oculos, O vrbem venalem, inquit, & citò perituram si emptorem inuenerit. In ea enim ciuitate in qua regnat auaritia, nulla potest esse religio, nulla virtus, nulla charitas, quæ omnino tanto vitio contraria est. Apud Xenophontẽ Cyrus Pheraulam optantem diuitias, haud rectè sapere ostendit: Mihi, inquit, neq; cibum neque potum neque somnum dulciorem in opulentia rerum sensi, quàm dum in egestate fiu. Hoc autẽ ex diuitijs consecutus sum, vt pluribus in laboribus versarer, addito amittendi metu. Satius est igitur mediocritate vti, quàm vel ex alieno rapere, vel raptũ cum ignominia & cruciatu animi retinere. PLA. Ego verò ita faciendum censeo. Sed dic quæso, cùm Laurentius noster, cumq; permulti satis amplum habeant patrimonium, quónam modo eo vti debent? COS. Benè rogas. Audite quæso, repurgato prius

ani-

animo à fœdissima auaritiæ labe, facilius erit liberalitatē, quā iustitiæ coniunctam esse diximus, inducere. Hanc verò cæteris virtutibus gratiosiorem, quadrifariam diuidit Plato. Fieri enim pecunijs, opera, disciplinis, oratione pro circumuentis in iudicio ostendit. Quintam ego, nisi temerè id facere videar, addiderim, honoris scilicet distributionem, quod est magnū virtutis præmium. Honos enim (vt ait Cicero) virtutes alit. Nemo profectò est, sanæ mentis præsertim, qui non bene mereri de patria & ciuibus suis studeat, vbi intellexerit operam suam apud bene memores collocari. Quid enim sibi voluere tot labores ciuium Romanorū, tot pericula adita, tot vulnera in prælijs suscepta? Honores certè & magistratus, maxima & pulcherrima virtutis præmia. Omitto pecunias, agros, iumenta, arma ex hostibus capta, in quibus parum certè momenti ad virtutem est. Indignatus C. Cæsar, vt nostis, quòd sibi meritos honores negari quorundam maleuolentia & liuore cernebat, arma sumpsit, æmulos & inimicos è rep. deiecit. Quoties tumultuarunt Romani exercitus, iusto honore fraudati? Quoties plebs à patribus secessit, vbi denegari præmia bene merentibus vidit? Ne igitur patria nostra ingratitudinis arguatur, cuius acerrimi vltores Persæ habebantur, curādum erit tibi Laurenti, ac reliquis ciuibus, vt dignitates, honores, magistratus ijs committātur, qui sibi nobilitatem manu & ingenio peperere. Hac enim ratione & bene merentibus gratiam referetis, & alios æmulatione honoris ac gloriæ ad virtutem excitabitis. Verùm hac in re tenenda mediocritas est, ne quorundam stultitiam imitemini, qui infimæ sortis homines maximis honoribus & præmijs extollunt. Eos volo, qui ingenio, moribus, industria, solertia, manu, opera reip. profuere, ac prodesse deinceps possunt: non autem lenones, scurras, gnathones, assentatores: quorum ingenia voluptatibus & libidinibus, non amplitudini & modestiæ, sunt dedita. Consilio quoq; & oratione benemereri de nostris ciuibus possumus. Nam qui in cōsultatione cùm publica tum priuata, de rebus dubijs & incertis veram sententiam affert, beneficus meritò & liberalis haberi debet, & eò magis, quòd hoc genus beneficentiæ, non ad vnum tantùm, sed ad plures extenditur. Oratio item in iudicijs habita pro reo, in hoc quoque genere habetur: reum voco, accersitum in iudicium more causidicorum. Qui ergo circumuentum inimicorum calumnijs iustè defendit, meritò quidem benignitatis nomen adeptus est. Doctrina præterea & conditione comparari liberalitatis nomen potest, cùm ij habitus animis hominum imprimantur. Quæ nam potest esse maior beneficentia, quàm ea donare quæ nunquam ab hominibus auferri possunt? Transferri perfacilè & amitti pecunias videmus, deflorescunt honores & dignitates, excidunt consilia, obsolescunt orationes: sola verò doctrina firma stabilisque habetur, cùm sit earum rerum (vt Aristoteli placet) quæ semper eodem modo sese habent, cumq; etiam in prosperis rebus magnum sit ornamentum, in aduersis verò vnicum refugium. Quare si sapis Laurenti, eos semper in pretio habebis, qui te ac ciues nostros hoc ornamento insigniores reddere possunt. Sed veniamus tandem ad illud genus liberalitatis, quod circa pecunias versatur: pecunias autem dico, quarum æstimatio mensuratur nummo. His autem ad liberalitatem vtendum est, qua nihil habetur naturæ hominum accommodatius. Verùm quemadmodum vtare, diligenter inspicere oportet. Non enim in quemcunq; & ob omnem causam liberalitate vtendum est, sed erga bene meritos, & propter aliquam insignem virtutem quouis præmio dignos: quod profectò maximum iustitiæ fundamentum est. Ea etiam liberalitate vti debemus, quæ prosit amicis, nemini noceat. quare L. Syllæ, C. Marij, Cinnæ, M. Lepidi. M. Antonij pecuniarum & rerum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. Cauendum est etiam Ciceronis præcepto, ne maior sit benignitas quàm facultas, néve res familiaris ita claudatur, vt eam liberalitas aperire non possit: quæ certè omni ostentatione & vanitate carere debet. Hoc autem fiet, si causam, si tempus, si rationem, si dignitatem, tum nostrā, tum personarum in *quos liberales esse debemus, considerabimus. qui verò sine iudicio vel modo in omnes quodam impetu animi incitati, beneficentia vtuntur, temeritate quadam moti potius quàm iudicio videri possunt: quam certè leuitatem omnino vitare debemus, cùm nihil turpius sit bono ciui, quàm aliquid facere cuius ratio reddi non possit. In hoc autem genere prodigalitatis duo mala insunt: & quòd his rebus carent benè meriti vel propinqui vel cognati, in quos propēsiores esse debemus: & quòd nostra prodigimus cum dedecore & ignominia: Consulendum profectò est famæ rebus in omnibus, non dedecus quærendum etiam cum dispendio rei familiaris. Nam qui

qui flagitiosis hominibus sua largitur, is certè cum magna iactura sibi quærit infamiam. Tenenda igitur in hac re vt in cæteris virtutibus mediocritas quædam est, ne vel prodigi videamur, si omnia sine ratione effuderimus: vel auari, si ad viuum liberalitatis officium resecabimus. Paruulos autem nutrire, pupillos tueri, virgines pauperes connubio locare, nobiles paupertate & valetudine oppressos iuuare, viduas defendere, errantes docere, esurientes pascere, algentes vestire, captiuos redimere, nexos ære alieno soluere, parentibus liberos, parentes liberis reddere sua pecunia & impensa, boni ac liberalis ciuis proprium est. Fabius ille Maximus, qui cunctando rem Romanam restituit, captiuos ab Hannibale acceptos, redempturum se pollicitus, senatu recusante, vt id de suo faceret, fundum vendidit.* Gillas verò Agrigentinus omnium qui vnquam fuere liberalissimus, spectacula edendo, epulas apparando, annonam in caritate rerum subministrando, virgines dotando, domum propriam adeò liberalitatis officinæ asscripserat, vt quingentos equites Gelensium vi tempestatis in prædia sua compulsos, propria impensa aluerit. Multos etiam captiuos ex vastitate Illyrij & Thraciæ redemptos Ecclesiæ impensa refert Ambrosius: quo genere liberalitatis vtinam sacerdotes nostrorum temporum aliquando vterentur, nec pateras aureas & argenteas ita studiose construerent, cum quibus fortasse (vtinam falsus sim vates) aliquando Turcæ illi bibent, qui Græciam, Epirum, & Illyricum bello vexant. Ad liberalitatem redeo, quę ita à magnificentia distinguitur, vt hæc circa dandas pecunias quales & quantumuis versetur: illa circa magnos sumptus & fortunato ciui conuenientes. Magnifici namq; est, theatra, fora, templa, porticus, ædes pro dignitate ita extruere, ne plus minúsve impensæ fiat, quàm bonum & magnum ciuem decet. Ad quam certè laudem te anteà meo etiam exemplo adhortatus sum, cùm ad speciem vrbis, tum vel maximè ad commoditatem ciuium. PLA. Nihil certè omittis, quod ad optimũ ciuem instituẽdum pertineat. Sed quid huic diuinæ virtuti subijcias, audire cupit Laurẽtius noster. LAV. Est ita herclè vt Platina dicit. COS. Ne aũt iustitia ipsa de qua diximus, vlla ex parte labefactetur, statim fortitudo omnium virtutũ robur & vallum, subiungenda fuit. Vt enim fortitudo sine iustitia iniquitatis materia est, cùm validior imbecilliorẽ opprimat: ita Iustitia sine fortitudine terga nonnunquam vertit, atque eos deserit, quos tueri deberet. Sed cùm fortitudo in res bellicas & domesticas diuidatur, superius illud omittamus, amplectamurque nunc domesticam fortitudinem, quæ animi magis quàm corporis viribus comprehenditur. Vera enim fortitudo est, primò seipsum vincere, iram continere, nullis illecebris capi, aduersis nõ perturbari, nec extolli secundis, & quasi vento huc & illuc impelli. Non debet certè vinci cupiditatibus vera fortitudo, non frangi metu, non iracundia, quæ omninò consilium tollit. Præclarum est etiam, ita animum informare, vt neq; diuitias neq; voluptates ita in maximis rebus constituat, vt in his omne suum studiũ conferat: quo nihil potest esse turpius, & à claro viro magis alienum, cùm huius ciuis, quem optimum volumus, proprium sit, pro religione, pro patria, pro iustitia & honestate omne discrimẽ subire, ac pericula, cõsiderata presertim contemnere. Hunc autem magni excellentisq; animi esse oportet. Nihil in rebus humanis admirari, nihil magnificare prẹter virtutẽ. Honores etiã non quoscunq; nec à quibusuis oblatos suscipiet, sed illos tantùm, quos esse dignos optimo ciue arbitrabitur. Ita quoq; dignitatem animi, vt diximus, in vtraq; fortuna seruabit, vt ab astu naturæ discedere non videatur, si vel fortuna sæuierit, vel ei blandiùs arriserit. Beneficia verò contulisse lætabitur, feretq; molestè si acceperit, nec plura statim reddiderit. Ab eius natura sit alienum, commemorare beneficia quæ in alios cõtulerit: accipientis enim hoc propriũ est, non autẽ dantis. Vt enim sua beneficia in Athenienses reticent Lacedæmonij, ita ab illis accepta commemorant peropportunè. Superior item in omni virtute mauult esse quàm videri: nec id quidem inter humilis fortunæ homines, sed inter optimates exoptat. Palàm aũt loqui, amare, odisse, sui ipsius propriũ existimat: timentis est aũt occultare sen tentiã. Motus verò ipsius tardus esse debet, & vox grauis: sermo quoq; interuallis longioribus distinctus, grauitatẽ quãdam amplissimo ciue dignã præ se fert. Omninò aũt vera animi magnitudo sinẹ magna virtute constare nõ potest, vt intelligas Laurenti, enitendũ tibi & vigilandũ esse, si fieri potest, vt in omni genere virtutis excellas, ne sub pondere reip. nostræ imbecillis cõcidas. Vnum tamẽ vitandũ erit, quod plerumq; magnis ingenijs nocuit, ne cùm magnitudine animi præstare omnibus quæras, æquitatẽ contemnas: qua certè sublata, nec disceptatione à ciuibus, nec vllo publico ac legitimo

iure vinci patieris. Refelli em̃ in sentẽtijs dicendis, nõ est alienũ à rep. cùm in disceptatione res ꝓposita dilucidior fiat. Cauenda est etiã nimia gloriæ cupiditas, q̃ cæteris ad virtutẽ aditũ obstruit, cùm viderit solũ ciuẽ tot pulcherrima ꝓmia, quot è rep. veniũt, cõcupiscere. Sed inter cętera hoc à te maximè obseruandũ erit, ne in reb. agẽdis, cũ domi, tũ foris, vllã timiditatis speciẽ prę te feras. Vt em̃ medici est vultu ac verbis bonã valetudinẽ ægrotantib. polliceri: ita quoq; optimũ ciuẽ decet, desperationi hominũ fiduciam & bonã spem obijcere. Bello Punico secundo, Cannensi accepta calamitate cogitantib. quibusdã, Metello duce Italiã relinquere, Scipio adolescens cœtũ ingressus, nudo ense mortẽ tale aliquid deliberantib. cõminatus est. At verò Hannibale circumsedente Collinã portam, & supplemẽtum in Hispaniã à Romanis missum est, & ager vbi hostis ipse cõsederat, hastæ subiectus emptorẽ inuenit: voluit contrà Hannibal fiduciã imitari, subiecitq; hastæ argẽtarias vrbis tabernas, nec sectorinuẽtus est. Hanc ob rem ita animo cõcidit Hannibal, vt tum demũ potiundæ vrbis spem anteà conceptã deposuerit. Malè ꝑfectò cum rep. nostra actũ fuisset, nisi regi Alphõso & Philippo Insubriæ duci & Venetis, grauissimis bellis nos plerunq; adortis, cõstantissimis animis restitissemus, incõmoda quæq; pro libertate passi. Non igitur trepidandũ est & de gradu constantiæ cadẽdum, vt dicitur, quo nihil potest esse optimo ciue indignius, qui ad vnam fortitudinẽ pro rep. natus esse videt. Sed nescio quo pacto à fortitudine domestica ad bellicã descenderim, quã vrbana quidã certè maiorẽ putauere. Laudatur Themistocles, ac iurè quidẽ, Salamina victoria clarus: laudat & Solon, cuius consilio ac legib. victoria illa parta est. Habẽt & Lacedęmonij Lycurgũ suum, quẽ Lysandro obijciãt rebus bellicis claro. Eadẽ quoq; de Romanis licet dicere: Non em̃ minus iuuit armis remp. consilio M. Scaurus, quàm C. Marius armis, nõ Q. Catulus, Cn. Pompeio, non M. Cicero, C. Antonio bellũ foris gerente. Omninò autẽ illud honestum, quod nunc quærimus, ex animo excelso magnificoq; oritur, non corporis viribus. Exercendum tamen corpus ipsum est (vt ait M. Tullius) & ita afficiendum, vt obedire cõsilio ac rationi possit, non autem delicijs vacandum. Nihil est enim quod æquè animos molliat corporaq; effœminet atq; eneruet, quàm delicijs affluere: quas velim te non secùs declinare, ac quondam ferunt syrenum voces cantusq; Circes sapientissimum Vlyssem. PLA. Præclarè herclè & exactè auus tuus Laurenti omnia disserit, id facit amor, qui vt philosophis placet, ad posteros respicit, in quibus se fore immortales aui ac parẽtes arbitrantur. LAV. Prorsus ita esse vt dicis, haud equidem assentior. Plus enim patriæ quàm cognationi auus meus semper tribuit. Sed hominem hac dicendi molestia liberemus, nisi quid aliud habet, quod existimet ad me pertinere. COS. Habeo sanè totius nostræ collocutionis temperamẽtum quoddam, & veluti in comœdia extremum actum: quo quidem expleto, ab hac scena ad ludos vrbanos vobis proficisci licebit. Hoc autẽ tale est, quod Stoici magnis etiam contentionibus affirmant, omnium scilicet perturbationum fontem esse intemperantiam, quæ est à tota mente & à recta ratione defectio, sic auersa à præscriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi vel regi vel contineri queant. Huius certè contrariam virtutem mesotita Græci vocant, quam nos quidem, cùm temperantiam, tum moderationem, nonnunquã etiam modestiam appellare solemus: cuius certè proprium est, motus appetentis animi sedare ac regere, semperq; aduersantem libidini moderatam in omni re seruare constantiam. Continuò namq; intemperantia huic inimica, omnẽ animi statum inflammat & perturbat. Hinc verò ægritudines & metus ac reliquæ animi perturbationes gignuntur, ad quas certè sedandas, vna modestia adiuncto decoro inuenta est. Duplex est enim (vt ait M. Tullius) vis animorũ atq; naturæ, quarum pars vna in appetitu posita est: hæc hormi Græcè dicitur, quæ hominẽ huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat, quid faciendũ fugiendumq; sit. Ita fit enim vt ratio præsit, appetitus verò obtẽperet, in homine potissimùm benè morato: cuius fundamentum ipsa verecundia erit, quæ non sine causa prudentiæ adiuncta, ac soli homini data, ostendit aliud iuueni cõuenire, aliud seni. Saltauit quidẽ ante arcam Domini Dauid rex, non autẽ Samuel: & vt nec ille reprehensus, ita iste magis laudatus est. Themistocles verò princeps ille Græciæ, quia fidibus nesciuit, indoctior est habitus. Abstinuit ob verecundiam vir ille clarissimus à cithara, quòd eam dignitati suæ nequaquã conuenire arbitraretur. Mineruã quoq; tibias abiecisse scribunt poetæ, quòd dum eas supra fontẽ inflaret, indecorum genarum tumorẽ inspexerit, minimeq; deæ conuenientem, contra quorundam opinionẽ, qui neminẽ satis vrbanum

putant,

putant, si fidibus vel tibijs aut fistula nesciat canere. Idem quoq; comati & benè ad speculum pexi, tanquam inuerecundæ mulieres, per ora hominum feruntur. Hos tu Laurenti tuo exemplo, iniecta verecundia, ab incessu cultuq; muliebri coercens, ad dignitatem virilem cohortare. Continentes quoq; & abstinentes esse bonos ciues oportet: quorum alterum in rebus, alterum in moribus est. Scipio ille Africanus, qui totius virtutis vnicum exemplar fuit, eximiæ formæ puellam sibi in Hispania voluptatis causa oblatam constanter renuit: parentibus verò accitis, aurum pro redimenda puella doti addidit, eamq; inuiolatam marito restituit. In Epiro, Achaia, Cycladibus M. Cato veneris & lucri copiam habens, constantissimè à tanta turpitudine abstinuit, Numatio Ruffo teste. At verò cùm C. Fabricius populi Rom. legatus, audiuisset Cyneam Atheniensem apud Pyrrhum voluptati omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeant mentem omnes pop. Rom. hostes. Superior autem ille Cato vir sanè illustris, pellibus hœdinis pro stragulis est vsus, trium quoq; seruorum comitatu contentus, Hispaniam gubernauit, eodem vtens cibo, eodemq; vino quo serui & nautæ, vt cæteris hac ratione frugalitatis exēplum daret. Cùm Pericles haberet collegam in prętura Sophoclem, ijque de communi officio conuenissent, & casu formosus puer præteriret, dixissetque Sophocles: O pulchrum puerum Pericle: tum Pericles, Prætorē, ait, Sophocle decet, nō solùm manus, sed etiam oculos abstinentes habere. Magna profectò fuit Xenocratis in victu continentia. Is enim cùm missa sibi ab Alexandro talenta intellexisset, legatos ad exiguum apparatum inuitauit: cumq; ab his quæreretur, cui numerari talenta vellet, Nónne (inquit) externa cœna intellexistis Xenocratem huiuscemodi muneribus minimè indigere? Natura enim (vt ait Philosophus) paucis minimisq; contenta est. Ad valetudinem quoq; & appetentiam pertinere hanc in victu modestiam intelligemus, si rerum iusti æstimatores fuerimus. Nàm cùm Darius rex multis anteà epulis & poculis fastiditis, aquam turbidam & cadaueribus inquinatā in fuga bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundius, nunquam enim sitiens biberat. Nec esuriens vnquam Ptolemæus ederat: cui cùm peragranti Aegyptum comitibus non consecutis, sordidus panis datus esset, nihil est visum illo pane suauius. Excitanda siquidem fames est motu & exercitatione, non autem condimentis, cùm desidiose vixerimus. Ferunt Socratē cùm is vsq; ad vesperum contentiùs ambularet, quæsitumq; ab eo esset cur id faceret, respon disse, se quò melius cœnaret, obsonare in ambulando famem. Quid victus Lacedæmoniorum in phiditijs? Vbi cùm tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure quod cœnæ caput erat, delectatum: Tum is qui illa coxerat, Minimè inquit, mirum, cōdimenta certè ei defuere, labor in venatu, cursus ab Eurota, fames, sitis. His enim Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Victùs quòq; Persarum à Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter nasturtium, quanquam etiam quædam suauiora natura desiderat. Adde siccitatem quæ sequitur hanc continētiam in victu. Valetudinis quoq; integritatem adde. Confer ructantes, sudantes, refertos epulis tanquam òpimos boues. Est enim in desiderio, non satietate, iucunditas victus. Ferunt Timotheum clarum Athenis hominem & principem ciuitatis, cùm cœnauisset apud Platonem, eoq; conuiuio admodum delectatus esset, vidissetq; eum postera die, dixisse: Vestræ quidem cœnæ non solùm in præsentia, sed etiam in sequenti die iucundæ sunt. Mouere te nimirum ac reliquos ciues nostros tot exempla possunt: sed nihil est quod æquè te ad frugalitatem adhortari debeat, quàm domus nostræ parsimonia; & perpetua in victu continentia. Nihil enim à plebeijs differunt mensæ nostræ: qua ex re & valetudini & ciuitati hactenus consuluimus. Quid quòd ne mente quidem vti possunt, multo cibo & nimia potione repleti? Extat Platonis præclara quidem illa Epistola ad Dionis amicos, qua displicuisse sibi ostendit, quòd Itali & Syracusani bis in die saturi fierent, nec vnquam pernoctarent soli. Quàm turpe sit etiam diffluere luxuria, Sardanapali error nobis indicat, qui incidi iussit in sepulchrum suum,

Hoc habeo quod edi, quodq́ exaturata libido Hausit.

Quid aliud (inquit Aristoteles) in bonis, non in regis, sepulchro incideres? Hæc autem omnia eò tendūt Laurēti, vt intelligas, tibi ac reliquis ciuibus, si vultis honestè ac rectè viuere, seruandam esse mediocritatem in victu cultuq; corporis. Quid Xerxe ipsō libidinoso turpius? qui refertus omnibus præmijs donisq; fortunę, nō equitatu, nō pedestribus copijs, nō nauiū multitudine, nō infinito auri pondere contentus, prēmium

proposuit ei qui nouam inuenisset voluptatem, qua tamen ipse non fuit contentus. Neque enim vnquam finem inueniet libido. Sedandæ igitur sunt omnes libidines cupiditatesque, sedandæ ægritudines, comprimenda est iracundia, vnde propè infinita mala oriuntur, cùm ratio omnis subeunte illa insania, è mentibus nostris deturbetur. Hac autem ratione Laurenti si vixerimus, & prudentia in bonorum malorumque delectu, & iustitia suum cuique tribuendo, & fortitudine in laboribus periculisque obeundis, & demum temperantia in prætermittendis voluptatibus constantissimè vtemur. Quas quidem virtutes etsi in omnibus meis ciuibus inesse cupio, in te tamen ad quem hæreditas nostri nominis ventura est, elucere peculiariter velim, vt habeat ciuitas nostra quem imitetur, Platonis sentẽtia, qua admonemur, tales solere esse reliquos ciues, quales sunt qui rempub. gubernant. Sed iam finem si placet, faciamus: inclinat iam sol, nisi quid præterea vobis in mentem venit, quod mihi exciderit. LAV. Nihil prorsus habeo quod amplius velim. PLA. Abundè satisfactum est omnibus. Reducamus Cosmum, atque deinceps ad vrbem proficiscamur. Quieuisse iam ludiones arbitror, quorum petulantia hodie sum consecutus, vt alterum Socratem me audiuisse existimem. Dixit multa Cosmus, ne mentiar, Socraticam grauitatem redolentia. LAV. Cœnabis apud nos Platina, atque deinceps simul sine sole ad vrbem proficiscemur, adeò propinquum hoc nostrum rus est. PLA. Benè admones, modò cœnæ vestræ breues sint, & mihi appetentiam relinquant in sequentem diem. LAV. Credis auum aliter viuere, quàm prædicat? Platonis cœnam tibi appositam putabis, vel ex lege sumptuaria compositam, non secùs certè ac si censores affuturi essent. PLA. Est igitur quod hac quoque in re à Cosmo perdiscam. Discumbant omnes, ne quid incommodi mea causa familia capiat. Iube aliquid Cosmo substerni, quò recumbat commodiùs: hominem vt arbitror longo sermone desatigauimus, si tamen docere, & aliquid grauissimo viro dignum explicare, labor potiùs quàm voluptas est.

PLATINAE PANEGYRICVS IN LAVDEM AMPLISSIMI PATRIS BESSARIONIS EPISCOPI SABINI, CARDINALIS NICAENI, & patriarchæ Constantinopolitani.

SI vnquam tempus fuit Quirites, quo veterẽ Græcorum morem, Latinorum propè nouum repeteremus, id certè hac miserrima tempestate faciẽdum est, qua vel maxima quæq; virtus, candidissimum quodq; ingenium, excellens quãtumuis doctrina & eruditio, emergere ex tanta caligine & ignorãtia vix potest: tolerabilius profectò videret, si virtuti à paucis cognitę, si in arcanis & penetralibus, quia tutò vagari nõ licet, cultæ, saltẽ quiescere sine iniuria liceret, nõ etiam quorundam hominum liuore & maleuolentia opprimeretur. Instant dolo, fraude, malitia, vique postremò, quando hoc occultè moliri conari non licet: spargunt inuidentiæ suæ opacas vmbras, conceptam rubiginem circumquaque fundunt, quò suauissimas herbas & feraces plantas occupent atque enecent, ne si expectatos odores & suauissimos fructus aliquando ediderint, ipsi tanquam infructuosæ & infelices arbores excidantur. Nos itaque, ne Bessarionis diuini hominis sapientia, virtus, amplitudo aliqua ex parte lædatur (opprimi certè cùm tanta sit, tamque excellens, nullo modo potest) Isocratem magnum oratorem & perfectè dicendi magistrum, & nostratibus Plinium, Genethliacum Mamertinum, Nazarium Latinum quoad fieri poterit imitati, consuetudinem tum vtilem, tum necessariam multis iam seculis intermissam, reuocabimus. Hac enim ratione ad æmulationem gloriæ excitantur, qui magni ad virtutem, erectiq; sunt animi, cùm veram & integram laudẽ his propositam vident, qui sapiẽter, honestè iusteq; vixerunt, quorumq; vita omni ex parte humano generi & vtilis & fructuosa est habita. Contrà verò à vitijs deterrentur ij, non prorsus virtutem aspernantur, qui effrenata cupiditate ducti, petulanter, audacter, proterue ad flagitia declinarunt, cùm perpetuas notas dedecoris & turpitudinis frontibus suis inuri ab his vident, qui scriptis rerum gestarum seriem, qui mores & vitam hominum memoriæ posteritatis ad vtilitatem humani generis commendant. Verùm hoc loco Quirites, cùm vires ingenij mei considero, quàm paruæ, quamque exiguæ sint, non possum cognita amplitudine conspectus vestri non commoueri, & eò maximè, quòd mihi de eo viro dicendum sit, qui

qui ob magnitudinem rerum gestarum quantumuis magnum oratorem, nedum me ipsum inter studiosos bonarum artium vix numerandum, deterrere à dicendo posset: recreat me tamen ac reficit, hortaturque ad dicendum humanitatis & pietatis vestræ vulgata opinio: qua quidem fretus, iamiam Bessarionis diuini hominis laudes dicere aggrediar: quem qui laudat, virtutem extollit: parui enim refert, Bessarionémne an virtutem laudes, nec mirum id quidem. Is enim ex vetere Græcia oriundus, natusque in Asia, vtrimque collegit generosi spiritus semina. Trapezus Sinopensium Colonia, huius patria est: Sinopem condidere Milesij, Miletum Athenienses: ex his vt à parentibus, auis, abauis nobilitatem referens, redundantiam Asiani ingenij frugalitate Attica compescuit: nec tantùm Diogenem admiratus est, Timotheum, Deiphilium poetam, Thalem, Anaximandrum, Anaximenem, Hecateum historicum, Aeschinem rhetorem illum, qui in Pompeium inuectus est, licet ij agnationis iure propinquiores essent, quin obseruauerit Socratis leporem, Platonis copiam & amplitudinem, Aristotelis acumen, Isocratis lenitatem & numeros, vim Demosthenis. Ab omnibus enim gentilitatis iure quod probabile, quodque optimum esset accepit, hæres tot ac tantorum ingeniorum. Ex his igitur Bessarion animos sumés, vbi primùm è pueris excessit, cura parentum Byzantium transmittitur, celebré quondam vrbem, & doctissimis hominibus liberalibusque studijs affluentem. Grammatica celeriter ob acumen ingenij & poetica imbutus, posthabita cura rerum humanarum, qua impediri contemplatio diuinarum solet, totum sese religioni addixit. Christi namque militiam secutus, vt veram gloriam, verosque triumphos pariturum, Dositheo archiepiscopo Doriensi vnici exempli moribus & sanctitate viro, in primo tyrocinio tantæ expeditionis duce vsus est: cuius virtutem, religionem, doctrinam adeò imbibit, vt idem breui factus videretur. Bessarionis ingenium & mentem propè diuinam ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium vir sanctissimus contemplatus, adolescentem ipsum ad archiepiscopum Sylembriensem virum optimum atque doctissimum misit, vnde & oratoriam artem & philosophiam perdisceret. Sub quo certè tantum profecit, adhibita omni ad imitandum hominem cura, studio ac diligentia, vt iudicare posteà difficilius fuerit, meliórne Bessarion an doctior haberetur. Postremò autem ne aliquid tanto ingenio deesset, Platonem quem alij Gemisto vocant, doctissimum præceptorem, & quem omnes secundum à Platone vocant, in Peloponneso, quò se contulerat, doctrinæ causa nactus, mathematicis accuratè imbuitur. Vulgari tum demum tanti hominis nomen est cœptum, vt quò proficisceretur famam expectatio, expectationem eius optatissimus aduentus admiratioque superaret. Existimabant tum homines eam demum ciuitatem beatam fore, ad quam venisset Bessarionis diuina virtus. Hunc itaque omnes certatim vt cognitione & hospitio dignum suscipiebant, venerabantur, obseruabant. Contentiones & quidem frequentes atque elegantes ad populos habuit (has Græci homilias vocant) tanto concursu, vt templa ipsa permagna tantam multitudinem vix caperent. Populos ad religionem, ad iustitiam, ad æquitatem, ad modestiam hortabatur, bonis præmia, malis pœnas propositas ostendens: & quos monere integritate vitæ rationibus & exemplis non poterat, eosdem obtestationibus, precibus, lachrymis, vt vagos & errantes in viam salutis reducebat. Multos inter se ciuilibus & intestinis odijs dissidentes, aut coràm oratione, aut absens epistolis sapientissimè & elegantissimè scriptis ad concordiam reuocauit. Hac tanta virtute moti imperatores duo Constantinopolitanus & Trapezuntius, hunc vltrò citroq; legatum frequenter mittentes, vtriusq; imperij vires concatenabant, quò fortiùs & constantiùs propulsare Turcarum impetus possent, qui tanquam rabidi lupi inter vtrumque positi, occasionem vtriusq; imperij diripiendi expectabant: quod posteà accidit cum magno totius reip. Christianæ dedecore ac detrimento. Sublatis enim duobus claustris, nunc sese in Asiam, nunc in Europam grauissima illa Turcarum procella nemine obstante effundens, longè ac latè omnia vastat, obterit, conculcat, diripiuntur vrbes quantumuis magnæ, incenduntur villæ, necantur homines. Quòd si aliquibus fortuna belli pepercit, ij vnà cum pecoribus eò terrarum abiguntur, vnde nunquam in patriam sint redituri. O miseros & infortunatos Græcos. O infelices & calamitosos. O etiam ipsorum crudelissimorum hostium lachrymis deplorandos. Dedistis ne omnibus nationibus ac gentibus doctrinam & ingenium, vt ipsi consilio careretis? Dedistis arma, vt eiusdé posteà corrueremini? Constans est certè Quirites, omnium benè sentientium opinio, & eorum maximè,

qui suo periculo istarum calamitatum gnari sunt, duo illa imperia nunquã fuisse corruitura, si Bessarion magni animi atque consilij vir, illis in locis tum fuisset, cùm tempestas illa contra non Græcos tantùm, sed humanum genus exorta est. Excitasset enim vir omnium vigilantissimus dormientem Græciam, armasset nimio otio languentes animos, ire in hostem suos, & à ceruicibus tantam calamitatem auertere, quãtam passi sunt, spe veræ & integræ laudis proposita compulisset. Verùm eo absente, cùm nemo esset qui monendo, consultando, docendo, cohortando græcos in officio contineret, capta ac direpta à Turcis Constantinopolis est, cæsa multa ciuium millia, obtruncatus imperator: idem accidit Trapezuntijs, idem Mitylenæijs, idem Peloponnesiacis principibus & ciuibus: idem reliquæ Græciæ, idem Bassinensibus, qui & regem & patriam & vitam vno sæuissimi hostis impetu amisere, Bessarione ipso calamitate ac persæpè Romanos pontifices admonente, vt Macedonibus, Dalmaticis, Illyrijs, Pannonijs hostium impetum ægrè sustinentibus auxilio essent, ne refractis claustris, illinc sæua illa & immanis belua Eridano violentior Italiam inundaret: quod propediem (vtinam falsus sim vates) futurum videmus, nisi huic sapientissimo viro tanquam è specula omnia cernenti, clamanti, admonenti instare magnam pernitiem, aliquando fuerit obtemperatum. Multum certè huic amplissimo patri debemus, ad cuius res egregiè gestas, ne in hanc calamitatem veniremus, libenter accedo. Is enim re Constantinopolitana nondum profligata, orientalem Ecclesiam in sententiam occidentalis redigere conatus, non priùs destitit rogando, monendo imperatorem ac principes Græciæ, quàm eos impulerit grauissima oratione habita, in Italiam ad Eugenium pótificem maximum contendere: venere primò Venetias, atque inde Ferrariam, vbi pontifex erat, ibi grauem & elegantem orationem Bessarion ad suos habuit, eos adhortatus, vt cognita frequentibus disputationibus controuersiæ causa, quæ Latinos inter & Græcos quingentis iam annis serpserat, posita omni simultate, in eandem sententiam omnes tandem venirent: hac vna oratione afferens, ea demum recuperari posse coniunctis copijs collataque impensa, quæ & Turci quondam & Saraceni & Arabes Christianorum dissidijs magis quàm animis & armis proprijs freti, occuparant. Dicebat enim quod verissimum est, Mahomeranam perfidiam latè creuisse, dum religionis nostræ capita inter se dissidét, procedát ne spiritus sanctus à patre tantùm, vt Græci, an à patre & filio, vt Latini volebant: his enim controuersijs factum, vt ad Mahometanos partim vi, partim spontè deficerent populi, dum Christianæ religionis principes quid potissimùm teneant, incertos vident: hinc amissam esse Antiochenam Ecclesiam, hinc Hierosolymitanam, hinc Alexandrinam, hinc deniq; omnem fermè Asiam & totam Africam hanc pestem occupasse, & quod grauius est, Europæ quasdam partes iam iam infecisse, ac longiùs euagaturam, ni properè sublatis tam pernitiosis controuersijs, ac pulsis Christianæ reipub. hostibus, in possessionem veterem labore, vigilijs ac sanguine martyrum comparatam, armati cum vexillo crucis peruenerint. Permouit tanti viri autoritas totum cõcilium, permouit religionis honestissima causa, permouit etiam imminens ceruicibus omnium periculum. Disputari tum acriter inter vtriusque Ecclesiæ theologos est cœptum. Asseuerabant Græci, Episcopo Ephesino, Pletone Scholario, Dionysio Episcopo Sardensi grauissimis autoribus, spiritum sanctum à Patre tantùm procedere. Instabant contrà Latini, à filio quoq; idem fieri autoritate veterum theologorum, maximè verò Hieronymi, Augustini & Athanasij id comprobantes. Re autem ipsa adhuc pendente, Florentiam proficisci pontifici & curiæ visum est. Ibi cùm de re ambigua aliquamdiu disceptatum esset, venere tandem Græci ratione ac Bessarionis autoritate moti, in sententiam Latinorum. Is enim etsi acriter suos primò tutatus est, tandem veritate illucescente, in orthodoxam Ecclesiæ Romanæ non solùm descendit, verumetiam suos vt idem facerent, ad salutem disputationibus & graui oratione adhortatus est. Vnum tandem animum, vnam mentem, idem spiritus sanctus, pro quo disceptabatur, omnibus dedit. Ventum tandem in concordiam, & symbolum Romanæ Ecclesiæ ab orientali publicè decantatur. Soluto demum concilio, imperator Constantinopolim cum suis reuertitur. Eugenius autem pontifex cognita Bessarionis singulari virtute & doctrina, hominem licet absentem ex sententia fratrem in numerum cardinalium cooptat. Accersitur in curiam Romanam vir amplissimus, vt vnus aliquis Quirites Romæ esset è Græcia ingeniorum altrice, doctrinarum inuentrice, quem admiraremini, quique vicissim hãc vestram ciuitatem dominam quondam rerum, nunc colla-

collapſam magnâ ex parte ac propè dirutam, in meliorem formam redigeret, homo certè Romani nominis amantiſsimus. Accepto autem de more galero * inſigne cardinalatus, ita breui homo ingenioſus & acutus Latinorum mores & literaturâ imbibit, vt ex noſtratibus vnus, & non alibi natus videretur. Frequentabant tunc quoque eius domum plenam religione, comitate & gratia, plenam ingenijs tum Græcis tum Latinis, viri ex tota curia doctiſsimi: hos vel inter ſe differentes, vel aliquid quod ad cognitionem linguæ pertineret laudantes (vt fit) refellentésve, ita attentè audiebat, vt ex abundantia ingenij animiq́ue perſpicacia, diſceptantium arbiter propemodum fieret. His artibus & ea vigilantia, qua maximè omnes excellit, breui effecit, vt quod Græcè antea in quouis genere doctrinæ perceperat, id latina lingua aptè, diſtinctè & ornatè efferret ac ſcriberet. His ſtudijs vehementer delectatus, nanquam tamen quicquã omiſit, quod aut publicè ex officio, aut priuatim agendum eſſet: ad omnia promptiſsimũ ingenium, dexterrimã mentem ita circumferens, vt nil à bono patreſamillas & ab optimo principe differret. Hac tamẽ inſigni virtute & magnitudine animi permotus Nicolaus V. in locum demortui Eugenij pontifex maximus ſuffectus, Beſſarionẽ ad res agẽdas aptiſsimũ, & ad oĩa mala præcauẽda vigilantiſsimũ, Bononiẽſib. iã pridẽ ſæuitia partiũ inteſtino bello laborãtibus, legatũ cũ ſumma autoritate præficit. Is eò proficiſcens, effuſa obuiam vrbana multitudine, non aliter ab omnibus inſpicitur, ac ſidus benignum & ſalutare à periclitantibus nautis & penè naufragis, inſpici ac conſalutari ſolet. Quanquam hominis huius Quirites maior ſit laus, quàm ſideris: illud enim duas trésve & eo amplius naues benigno intuitu conſeruat: hic tantam ciuitatem præclaram, quondam Romani populi coloniam, hominum ad arma & literas altricem, oculis omnia circunſpiciens, mente præuidens ac diſponens, lingua admonens deterrénsve, manu inſanabile vulnus & contagioſum abſcindens, ab interitu & propè ab inferis reuocauit. Notæ ſunt ciuitatis clades pluſquam ciuiles, dum factio Bentiuola & Cenedula de principatu contendit, alentibus ſeditionem hinc Philippo vicecomite, hinc Venetis, hinc principe Ferrarienſi: inſtantibus etiam duabus militaribus factionibus, Barchianą & Sfortiana: quę dominatum appetentes, hanc ciuitatem veluti arcem Italię occupare armis ac fraude perſæpe conati ſunt. His enim ac tantorum malorum autoribus ad id ſæuitiæ ventum eſt, vt eodem die & Hannibal Bentiuolus & Baptiſta Cenedulus cum multis vtriuſque factionis tota vrbe tumultuante vno impetu cæderentur, nullo non crudelitatis genere adhibito: & ne vlla requies calamitoſis daretur, superuenere ſæpius externi hoſtes, vrbem oppugnaturi, ni Beſſarionis ſapientia ciues ad concordiam reuocans, externum hoſtem rabidum & voracem, à viſceribus ciuium Bononienſium propulſaret. Reſpirante deinde paulatim (tantum mali inerat) ab externa vi inteſtinoq; malo ciuitate, totum ſeſe vir optimus ad componendos mores ciuiũ licẽtia bellica corruptos & labefactatos vertit: quẽ certè hac in re nihil æquè iuuit, quàm eius religio, pietas, iuſtitia, conſtantia, abſtinentia, grauitas comitate condita. Hac enim ratione ſine vlla vi quorundam hominum arrogantiam repreſsit, libidines extinxit, cupiditates refrenauit, cùm fieri haud granatè conſueuerit, vt eos mores imbibant homines, quos in principe tanquam in ſpeculo tosius ciuitatis viderint. Hunc enim omnes non priuatas commoditates quærentem, ſed publicas: non otio, ſed negotio deditum, non ſomno, ſed vigilijs, ita cum admiratione intuebantur, vt beatos ſe demum fore arbitrarentur, ſi aliqua ex parte Beſſarionis integritatem attigiſſent. Ad huius itaque mores ſeſe effingentes, ex calamitoſa felicẽ breui ciuitatem reddidere. Sublatis enim ſeditionibus, extinctis incendijs, furtis, rapinis, homicidijsq; repreſsis, pfacile fuit viro huic grauiſsimo adhibita facilitate in audiẽdo, lenitate in dicẽdo, diligẽtia in ſatisfaciendo, populum Bononienſem ad bonam frugem reuocare. Quem enim videbant iuſtiſsimum, quem modeſtiſsimum, hunc tanquam de cælo miſſum, ea præſertim tempeſtate venerabantur, colebant & obſeruabant. Huic tantæ autoritati magnum additamentum doctrina eius ſingularis erat, qua perbeatas fieri poſſe reſp. Plato ingenij ac ſapientiæ facilè princeps exiſtimauit. Doctrina enim poteſtati adiuncta, vel vitioſiſsimam quanque naturam mutare poſſet, nedum bonã ad bene de omnibus promerendum impellere. Hęc enim facit, vt prouinciarum præſides vrbiumq; nõ ſolùm ſe faciles præbeant in cognoſcendis cauſis, hominibus audiendis, admittendisq; maiorum exemplo, quorum res geſtas legere, verumetiam eoſdem admonẽt, vt cùm ipſi ſint optimi, ſuorum cupiditates refrenẽt, petulantiã reprimãt, auaritiam coerceãt:

quod quidem Bessarion maximè obseruauit toto quinquennio, quo Bononiensi vrbi præfuit, ne suorum licentia & cupiditas, quod persæpe multis accidit, tantæ sapientiæ & integritatis laudem commacularet. Composito hunc in modum ciuitatis statu, quo iam Bononia xx. ann. felicissimè vixit & nititur, gymnasium vetustissimum negligentia & seditionibus ciuium penè intermissum & collapsum, non modò ædificijs, verumetiam institutis & melioribus salarijs instaurauit ac restituit, conductis quamuis grandi pretio liberalium disciplinarum doctoribus. Excitabat adolescentes ad studia bonarum artium, proposita præmij atque honoris spe: multos ob inopiam à studijs defecturos, liberalitate & munificentia sua iuuit, & in instituto continuit. Quid plura de amplitudine huius optimi patris dicam quirites? quàm iustè, quàm prudēter, quàm modestè, quàm clementer Coloniam vestram Bononiensem gubernauerit, erexerit, in pace retinuerit, ex hoc deprehendi potest, quòd posteà more maiorum Bononiensium patronus apud pontifices semper est habitus. Illius enim ciuitatis legati huc venientes, hunc hominem ante omnes adeunt, salutant, cōsulunt, comitantur, reducunt, quod est maximæ integritatis & continētiæ signum. At Bessarion, mortuo Nicolao V. cùm in locum eius sufici alterum pontificem necesse esset, Romam veniens, lachrymantibus Bononiensibus quasi à patre destitutis, conclaue ingressus, quorundam patrum & optimorum suffragio pontifex designatur: quantum verò obsit maximis imperijs, prouincijs & ciuitatibus liuor atque inuidia, comprehendi certè hoc loco potest: quidam enim statim suborti sunt leues & voluptuosi, qui Bessarionis integritatem & modestiam veriti, dicerent suffragia vitio inita, denuò repetenda esse. Non obstitit vir optimus, quò minus id fieret, existimans quod verum est, pontificatum sua persona plus indigere quàm se pontificatu, ad integram gloriam qua profectò carere iam potest: eò enim existimationis & famæ vir amplissimus deuenit, vt nulla ei vlterius dignitas ad veram felicitatem sit requirenda. Dolere nostram vicem & totius reipub. Christianæ, non eius debemus, quòd tali caruimus principe, hac potissimùm tempestate, qua præter externum hostem, qui ceruicibus nostris armatus continuò imminet, auaritia, libido, ignorantia Dei atque bonorum hominum cōtemptus, intestina & grauissima mala nos vrgent, opprimunt, enecant, nemine iuuante. Hoc pontifice indigebat religio Christiana lacerata, non minus à vitijs nostrorum, quàm ab externo hoste, vt aliquando respiraret: hunc pontificem mores nostri requirebant omni ex parte labefactati: huius pontificis opera indigebant bonarum artium studiosi, & in quauis facultate industrij, qui nunc tanquam prophani contemnuntur, reijciuntur, eliminantur. Non destitit tamen Bessarion Calistum monere & hortari, vt interposita autoritate pontificatus, sæuiētem hostem à ceruicibus Christianorū propulsaret. Ad hoc quoq; bellum adhortatus est Alphonsum Aragoniæ regem, dum à balneis Puteolanis, quæ adierat valetudinis causa, Neapolim proficiscitur. Ad cryptam Neapolitanam rex magno comitatu honoris causa Bessarioni fit obuiam, eumque nullo non comitatis & beneficentiæ genere adhibito, in vrbem ducit, acceptum lautè & magnificè abeuntemq; eodē semper & veneratus & prosequutus est vultu. Mortuo deinde Calisto, Pius secundus in eius locum suffectus, conuentum Mantuanum adhortante Bessarione, Christianis omnibus ad certam diem decreuit, quò omnium principum & populorum cōsensu bellum Turcis indiceretur. Conuenere eò principes multi aut legati regum aut principum, quos Bessarion post Pium pontificem ad tantum & tam necessarium bellum eleganti oratione quam in manibus habemus, adhortatus est. At verò cùm huic tanto apparatui Germanorum principum inter sese bella obstarent, eò mittere Pius Bessarionem virum grauissimum legatum instituit, qui rebus in Germania compositis, imperatorem Fredericum ac reliquos principes ad bellum Turcis indictum adhortaretur. Vadit optimus, licet valetudinarius, etiam hyeme instante, quò Pius imperat. Venetias Pado amne primùm delatus, ducem ac senatū ad suscipiendum tantū bellū adhortatus, in Germaniam honesto magis quàm lauto & eleganti comitatu flectit iter. Sæuiebat tum hyems Februario mense in Germania potissimùm, quæ regio frigidissima est. Vexatus itaque cū ventis tū imbribus, tum niuibus ac propè continuis, nullum diē intermisit, quò vlterius nō proficisceretur: & cū stare pedibus equi præ glacie vix possent, vehiculo Germanorum (quod traham vocamus) non vectus, sed tractus est. Tandem verò post labores propè infinitos Norimbergam venit, obuiam prodeunte honoratissimo quoq; ciue, prodeuntibus Episcopis ac toto clero. Vrbē ingressus, literis statim ac nuncijs

nuncijs principes Germaniæ ad se vocat, populum quoque Norimbergensem vt idem faciat, longa ac graui oratione adhortatur, id velle ostendens Deum optimum maximum, id Pium pontificem, id res Christiani populi afflictas propè ac profligatas. Superuenere autem non ita multò pòst, autoritate sedis apostolicæ & tanti viri fama permoti principes multi, vel principum oratores: hos enim in conuentu audita controuersiarum causa, ad pacem & concordiam multis ac maximis rationibus reuocare sæpenumerò conatus est. ¶Quid non cogitauit, quid non egit, quid non dixit Bessarion Quirites, quò pacem inter dissidentes cōponeret? Aderant principes multi, aderat cardinalis Augustensis, aderant episcopi quidam, aderat Albertus Brandiburgensis marchio, aderant legati Baiouariæ ducis: hos duos principes inter se maximè dissidentes odio propè ingenito, & monere & rogare & obsecrare vir optimus non desinebat, copiosa & graui oratione de pace habita, quam paulò antè cum admiratione legimus, vt depositis simultatibus & odijs, de bello Turcis inserendo vnà cum pontifice & imperatore cogitarent. Ecce dum in consultatione essent, literæ ei à legato Pannoniæ, sancti Angeli cardinali redduntur, quibus fit certiōr, pugnatum cum Turcis esse, & Pannonios graui prælio superatos cessisse, periculumque imminere, ne hostes victoria elati, longè ac latè omnia occupent, vastēt ac diripiant. Tum Bessarion lachrymabundus ac vicem Christianæ reipub. gemens, breuiter clades omnes nostris illatas commemorat, imminens periculum ostendit, pacem & concordiam proponit, quò liberiùs & tutiùs coniunctis armis & copijs ire in hostem ferocem & recenti victoria exultantem liceat. Cùm autem Norimbergæ nil fieri videretur, quòd eò propter distantiam proficisci Rhenani principes grauarentur, maximè verò Palatinus comes, transferre conuentum Vuormatiam legatus instituit, ne quicquam intentatum relinqueret, quod ad sedandas lites pertineret. Ventum est tandē pòst multa & grauissima pericula Vuormatiam: neque enim peragrare Germaniam sine præsidio militari licet, quòd apud eos (tantum valet consuetudo) rapinæ & latrocinia quodammodò concessa videntur. Susceptus benignè à Vuormatiensibus Bessarion, legatos tum imperatoris tum aliorum principum ad se vocat, quid sit agendum proponit. Disceptatur, nec semel tantùm, sed iterum ac tertiò. Mittit Episcopos viros grauissimos & optimos, quos secum habebat, ad vicinos principes, ne quid omitteretur, quod ad concordiam faceret. Vbi autem nihil fieri tanta solicitudine videret, monēdo, rogando, obsecrandoq;, Viennā proficisci ad imperatorem instituit, omnes adhortatus, vt eò se properè conferant, arbitratus Cæsaris præsentia & autoritate rem optatam ex sententia confici posse. Magnis quidem atq; asperis itineribus eò tādem ventum est. Fit obuiam Bessarioni imperator ad mille passus, eumq; nullo non adhibito honoris genere in vrbē ducit. Data est tantúmodò dies quieti: Postera verò cùm legatus ad imperatorem, contrà imperator ad legatum proficisci honoris causa contenderet, peruicit imperator ad Bessarionem pergens, quo cum & de pace componenda inter Germaniæ principes, & de bello Turcis inferendo longissimus & grauissimus sermo est habitus. Cùm itaque principes & legati multorum venissent, de eademque re quàm sæpissimè omni conatu frustrà tractatum esset, proposito ipsius prouinciæ emolumento & honore, redire tandem in Italiam lucem felicissimam legatus instituit, ne frustrà & tempus & corpus valetudinarium frigoribus & labore itinerum ac tædio animi consumeret. Inter exteras gentes Græcis ac Latinis naturā infestas, periclitatum est sæpiùs, dum temulenti & armati non solùm in agris, sed in vrbibus grassantur, Viennæ autem potissimùm, vbi gymnastici quauis licentia & petulantia vtuntur. Redijt tandem post biennium Bessarion vester Quirites, vt quem absentem Roma desiderabat, cupiebat, & votis optabat, præsentem denique intueretur, admiraretur, venerareturque vt Ecclesiæ Romanæ vnicum columen, & patriæ vestræ parentem. Non destitit tamen vir optimus & sapientissimus Pium pontificem hortari, vt pijssimum bellum iam antè contra impios decretum, amplecteretur. Hanc ob rem cùm Pius Anconam, vnde moturus erat in hostem, proficisci instituisset, ibique classem vndique venturam à Christianis expectaret, Bessarion ad Venetos properè contendit sedis apostolicæ legatus, cuius autoritas tantum valuit, vt & ducē & senatum ad id bellum impulerit. Paratæ triremes à Venetis sunt, dux classi præficitur, nauigat Anconam, eò & Bessarion senex ac imbecillis ob valetudinē cum triremi sua impensa structa & armata, cōtendit. At verò in tanto apparatu Pio pontifice mortuo, cùm omnes passim dilaberentur, ipse quoq; Romā ad ineunda pro nouo pōtifice suffragia reuer-

reuertitur:quo create,cùm omnia ad otium spectarent, ingenio suo & doctrina fretus, quicquid otij à rebus publicis dabatur, totum id ad scribendum contulit, homo omnium solertissimus. Cùm prodesse coràm amicis aut periclitantibus non posset, eos literis pietatis & humanitatis plenis admonuit, erudijt, à malo deterruit, ad officium si qua in re deliquerunt, reuocauit: harum extat numerus propè infinitus, tum Græcè tum Latinè scriptarum. Duas scripsit duorum locorum laudationis,& patriæ Trapezundos & Isthmij, adeò eleganter & absolutè, vt prouinciæ ipsæ & benignitate cæli & hubertate frugum omnium & portuositate littorum, atque hominum ingeniosorum & fortissimorum copia, cuiuis prouinciæ conferri posse videretur. Nô dico, quàm doctè, quàm memoriter horum locorum resp.& quicquid in his tum bello tum pace gestum sit, commemoret, describat, notet: facit id quidem adeò ingeniose & accurate, vt res ipsæ non descriptæ, sed ab eodem institutæ & gestæ videantur. In consolationibus tribus, quas ad imperatorem Constantinopolitanum in morte vxoris habuit, ad constantiam & fortitudinem hominem ipsum pluribus rationibus reuocat, verbis grauissimis & sententijs, ostendens nil noui eius maiestati accidisse, cùm mors omnibus sit, non dico commune malum, sed receptaculum à malis, si bene ac constanter vitam duxerimus, quemadmodum reginam ipsam vixisse ostendit.

Confutauit acerrimè graui & copiosa oratione eos, qui pertinaciter nimis asseuerâc dictum illud Iohannis de Petro, ***sic eum uolo manere, quid ad te?*** cùm dicendum sit, ***si eum uolo manere, quid ad te?*** Hoc autem probat & doctissimorum hominum autoritate, & græca litera, qua Iohannes euangelium scripsit, & latina locutione, à qua modus ille dicendi longè abhorret. Sed adeò copiose in aduersarium surgit Quirites, vt nullum propè erratum aut vitio interpretum commissum, aut negligentia librariorum, aut incuria legentiũ, in tota scriptura sacra ꝑtermittat. Aperit oĩa, disputat, refellit, docet. Eodem dicendi ac disputandi torrente Ephesini Episcopi opinionem, asserentis spiritum sanctum à patre tantùm prodire, acerrimè confutat. Sancti Bessarionis vnde ipse nomen accepit, patriæ parentis ac patroni vitam diligenter ac copiose scripsit. Sancti Francisci ordinem, cuius patronus habetur, constanter ac sapienter tutatus est. Non est passus quempiam bene de genere humano meritum, maledicentia post mortem lacerari. Vnde acerrimè in calumniatorem Platonis insurgit eo volumine, & quidem diuino, quod nuper magna cum vestra expectatione edidit. Quàm grauis sit in laudando, acerbus in vituperando, in sententijs argutus, in differendo subtilis, in confutando acer, ex hoc libro comprehendi potest, in quo rerum omnium diuinarum atq; humanarum sciẽtia tanquam in sacrario reposita videtur: hinc est certè quod hauriant theologi, philosophi, mathematici, oratores, dialectici, & quoduis genus hominum ciuilium ac studiosorum. Nullam sectam philosophorum prætermittit, quam non notet: quid quisque dixerit, quod probari improbarĩve posset, ostendit: vt Pythagoreorum nimiam pietatem, Cynicorum rusticitatem, Stoicorum austeritatem carpit: ita Peripateticorum & veterum Academicorum mediocritatem laudat: extollit Aristotelem, Platonem philosophorum principem facit, quo cum plura Christianis ostendit conuenire, quàm cum aliquo philosophorum: neq; id quidem theologorum nostrorum autoritate tantummodo probat, verumetiam syllogismo & rationibus, quibus aduersarium ita circumagit & opprimit, vt neque quò se recipiat calumniator diuini Platonis habeat, neque quid respondeat obrutus argumentis, satis inueniat. Hunc siquidem homuncionem vir amplissimus ita interdum deridet, seruata grauitate dignitatis, vt fateri cogat, se non modò non intellexisse Platonis mentem, quem hic nouus Carneades imperitiæ, turpitudinis, inconstantiæ arguit: sed ne linguæ quidẽ Græcæ proprietatem tenuisse, cùm ipse Græcus sit, & Platonis leges non latinas facere, sed deprauare conatus, philosophi sententias euerterit, & obscuriores reddiderit. Quanta fuerit huius audacia Quirites, animaduertite quæso. Hic enim acsi in quauis sciẽtia, doctrina & antiquitate solus doctor gentium & magister haberetur, solus peragrasset orbem terrarum discendi causa, quicquid vbiq; arcanum & reconditũ est, vt Platonem & Pythagoram fecisse intelleximus, solus in publicis Europæ gymnasijs Gorgiæ Leontini & * Archelai morem à Socrate derisum vsurpasset, quæstionem scilicet in conuentu & corona hominum poscendi, & iubere dicere qua de re quisq; vellet audire: nô eò temeritatis progredi certè debuisset, vt doctissimum Aristotelem cũ diuino Platone, discipulum acutũ cũ amplissimo præceptore conferret ac cômitteret: huius tamen audacia

audacia nil nobis obfuit Quirites, imò vehementer profuit: & si cui licet optare vt aliquis peccet, id certè nobis adeò precibus exposcendum fuit. Hac enim indignitate concitatus Bessarion, omnem omnium philosophorum qui vnquam fuere, sententiam explicat, & quod maximè optandum erat, doctrinam & mentem Platonis à nemine ferè iuniorum cognitam, ita explicat & aperit, vt perfacilè appareat, omnes sectas quæ sanum aliquid sapere videntur, ab ipso Platone tanquam perennni & buberrimo fonte manare. His rebus quæ grauissimæ sunt, & totum hominem propè requirunt, intentus pro tempore Bessation, nil tamen vnquam omisit quod ad officium cardinalatus pertineret. Rem diuinam & domi & foris nunquam intermittit. Senatum frequentat, in quo secundus à pontifice habetur. Sententiam in consultationibus grauiter, & cōstanter in repub. Christiana tuetur, clientibus & familiaribus apud pontificem patrocinium suum præstat. Circumuentos malorum fallacijs adiuuat, bonos & doctos ad meliorem fortunam & honestiorem dignitatis gradum commendationibus suis grauissimis ac proprijs facultatibus interdum erigit, familiam domi alit, in vtraque lingua eruditissimam, & in quauis facultate doctissimam. Vestri illi maiores Quirites, viros doctissimos in contubernium suum recipiebant discendi & philosophandi causa, vt Scipio Africanus Ennium poetam, Panætium philosophum, Polybium historicum, Luculli, Catones & Hortensij Archiam poetam, Cicerones Cratippū philosophum, Cn. Pompeius Lenæum Libertum, Augustus Cæsar Apollonium Pergamenum: multos qui id fecere non de Romanis tantùm, sed etiam de externis, commemorare possem. Hæc tamen Bessarionis sit præcipua laus, quòd suos non religione tantùm & moribus ad benè viuēdum instituit, verumetiā literatura, eruditione, doctrina ita imbuit, vbi à negotijs publicis vacat, vt inde quemadmodum quotidie cernimus, multi & quidem docti, tanquam ex equo Troiano (vt de Isocrate ait Cicero) continuè prodeant, ac plures propè quàm ex reliqua Romana curia. Quid deest Nicolao Perotto archiepiscopo Sipontino, quod ad mores & doctrinam faciat? Grauis pro dignitate, comis & humanus, scribit ac dicit eleganter & copiose: sed qui Græca Latina melius faceret, nemo adhuc ætate nostra inuentus est. Quanta sit Theodori Gazę viri optimi doctrina & eruditio tū Græca tum Latina, ex hoc vel maximè deprehendi potest, quòd omnes bonarum artium studiosi de aliqua re ambigentes, hunc adeunt ex tota ciuitate vt oraculum totius eruditionis ac disciplinæ. Hic etsi Græcus sit, ita latinè scribit, vt nullam bospitis speciem præ se ferat. Non est omittendus Iohannes Gattus theologus philosophusque insignis, non Valerius Viterbiensis, eruditione, doctrina cum quouis optimo ætatis nostræ medico conferendus: non Andronicus Græca & Latina lingua apprimè eruditus. Sunt & in eius contubernio qui pontificium ac ciuile ius, quique mathematica optimè teneant. Subsequuntur & iuuenes quidam, qui validiotes facti, tanquam generosi pulli & ex optima prole sumpti, non tubam aut campanam reformidabunt. Hi fructus oriuntur vndique ad hubertatem non minus ciuitatis, sed totius prouinciæ, Bessarionis opera & impensa, qui non vna in re tantùm liberalissimas manus, sed in pluribus circumfert. Miseratus Græcorum calamitatem, multa nummûm millia aureorum pro redimendis captiuis expendit, puellas multas inopia parentum marito carentes, ære proprio dote facta nuptui collocat. Inopes & valetudinarios continuò iuuat: ædes sacras aut instituit, aut collapsas vetustate reficit: quod indicat templum Apostolorum in vrbe, vbi sacellum sibi condidit, & secessus cryptæ ferratæ beatæ Virgini dicatus. Domum quoque sibi parauit, ita dignitati & facultatibus congruentem, vt neque meliùs quisquam, neque modestiùs in vrbe habitet. Accedentes & quidem frequentet, libenter admittit, audit, & quod fieri ab eo amicorum causa potest, doctorum præsertim, quorum patronus est, id se libenter factu rum repromittit. His verò de suo tantum interdum donat, quantum ei per domesticas impensas licet. Bibliothecam Græcam triginta millibus nummûm aureorum emptam, Venetijs extruxit, ne omninò Græca literatura deficeret. Vidit enim eam vrbem propter vicinitatem & nauigationem Græcis à barbaris vexatis esse percommodam. Ornabit & hanc vestram ciuitatem latina suppellectile, si ei aliquamdiu viuere licuerit. Hunc itaq; hominem Quirites, qui ob suam singularem sapiētiam, constantiam, fidem, pietatem, fortitudinem, humanitatem, gratiam, eruditionē, doctrinam, facit quò minùs Socrates, Platones, Aristoteles, Gracchos, Numas, Varrones,

Bru-

Brutos,Sulpitios,Catones vestros desideretis: hunc in quam omnium hominem benè de optimo quoq; & industrio meritum,colite,obseruate,ac frequentibus laudibus celebrate. Hac ratione (tanta est autoritas vestra) & bonorum ingenia ad virtutem excitabitis proposita gloria,optima ad excitandos homines calcaria,& malos à vitio deterrebitis, cùm à vobis posthaberi ac notari flagitiosos dedecoris ac turpitudinis nota videbunt. Ego verò maximas vobis gratias ago, quòd me audire quouis modo loquentem volueritis,maiores tamen habiturus,si vos quoque Bessarionem patrem amplissimum quouis præconio dignum,laudibus vestris,quę grauissimę sunt,celebraueritis.

BAP. PLATINAE AD PAVLVM II. PONT. MAX. DE PACE ITALIAE COMPONENDA, ATQVE DE BELLO TVRCIS INDICENDO, ORATIO.

I cui vnquam pro conseruata vna atq; item alia ciuitate gratiæ sunt actæ, ea hoc potissimùm tempore PAVLI PONT. MAX. laus est,qua vel laudatissimum quemq; iure ac meritò antecellar. Is enim consilio quo valet plurimum,prudentia,qua cuncta moderatur & regit, constantia,cuius adminiculo vt firmissima ancora non solùm Petri nauiculam à procellis & fluctibus tuetur, verumetiam vitam omnium nostrum,bona, fortunas,parentes, liberos, domicilia, ciuitates,Italiam totam,Europam ex flamma,ferro atque omni genere crudelitatis & sæuitiæ vna denunciatione pacis eripit ac conseruat. Ardebant cuncta bello, solicitabantur pollicitationibus in partes principes ac populi : noui conscribebantur exercitus, veteribus supplementa addebantur, commeatus omnifariam ad tantum bellum iam parati erant. Verùm Paulus diuino nutu collegio cardinalium adiuuante, auditis persæpè partium legatis,æquas pacis conditiones in medium ponit,auersurus à ceruicibus Italiæ, à visceribus ciuitatum, ab euersionibus vrbium nostrarum omnem vim in immanissimum Turcum. O mentem hominis propè diuinam, ô singularem sapientiam, ô charitatem erga Christianum genus inexplicabilem. Quòd viuimus, quòd spiramus, quòd fruimur pace ac liberiore vita, tuo id munere fieri nemo est qui ambigat. Tibi deinceps quicquid nobis fortuna aut industria dederit,id omne merito tuo referemus acceptum. Vilior erit posthac annona, liberior mercatura mari ac terra, amplior ac copiosior agricultura, quoquò voluerimus aut negotij, aut animi causa sine hostili metu migrare nobis licebit. Egisti nimirum Paule quod pontificem decet. Curanda est tibi creditarum animarum salus. Curanda populorum ac principum concordia. Retinendi admonitionibus & censuris in officio sunt,qui aut superbia,aut auaritia,aut cupiditate dominandi melioribus vim inferre, ac iniuriam facere tenuioribus conātur. Tu vnicus diuino nutu ac patrum omnium consensu ex ordine cardinlaium delectus es,qui Christianam rempub.regeres ac gubernares,qui leges,qui plebiscita, qui mores prouinciarũ ac populorũ æqua lance temperares. Ad summam laudē Paule nil tibi præter bellùm Turcis indictũ ac confectum, deesse video. Hinc enim omnis tua laus tanquam ex optimo gymnasio æternitatē capiet. Graue est fateor hoc bellũ & periculosum,sed multò grauius vt incendiũ inter condensa tecta futurũ est, ni obuiam sæuienti hosti terra ac mari itum fuerit. Is enim sedētibus Christianis socordia & auaritiā principum,in Europam cum magno exercitu traijciens, capta Constantinopoli ac direpta, magnam partē Thraciæ,Macedoniā,Thessaliam,Boetiam,Achaiam,& totā fermè Epirum,addo etiam Peloponesum,vi cepit præter pauca oppida, & ea quidē maritima,quę à Venetis fortiter & cōstanter sunt defensa. Reticeo mortes duorũ imperatorũ, Constantinopolitani scilicet & Trapezũtij: taceo regis Bossinæ,ducis Seruiæ,ac multorum Christianæ religionis principum, vnà cũ populis & nationibus interitum. Ijs occasionibus illectus homo omnium crudelissimus ac dominandi cupidus, Pannonias magnis inuicem illatis acceptisque cladibus,cum ingenti exercitu sępè ingressus est:restitere fortiter ac constanter Vngari. Idem fecere Epirotæ & Illyrij:idem postremò Veneti terra mariq;. Quibus bellis declaratum est,plus spei hostem in discordia Christianorum, quàm in virtute & fortitudine suorum reposuisse. Excitare hæc profectò animos hominum atq; inflammare potius,quàm deterrere, ad tantum bellũ, tamq; necessariũ debent. Diutius tamē differendum nõ est,ne qui vsq; ad hęc tempora cum magno suorum interitu,barbarorũ impetus sustinuere dimicādo & sua tuendo, nunc demum derelicti,

relicti, Vngarorum exemplum imitati, Turcis se suaq; omnia dedant. Conqueruntur tum deniq; homines*liberè, & transitionis, quando à vobis destitui videbuntur, honestiorem viam putabunt: tantumq; quod etiam atq; etiam considerandú est, additaméti hostibus potentissimis accedet, quantú vobis ademptú fuerit. Adde quòd hostibus audacia & vectigal, nostris timiditas & inopia crescet. Omitto vtilitaté: quæ quàm magna futura sit, negotiátes & mercatores Europæ, qui cómigrare emolumenti causa ante hoc grauissimú bellum solebant, cum gemitu cómemorant, & spe pleni loca illa amœnissima ac fructuosissima, in potestaté Christianorum aliquando ventura vtilitatem exoptatam expectant. Omitto inquá vtilitaté, quæ etiamsi nulla extaret debellato hoste, ad delendá tamé ignominiam superioribus negligentia & auaritia eorum ad quos maximè attinebat acceptam, bellum suscipiendum esset: præcipuè verò cùm hæc immanissima belua, non in homines, sed in Deú Opt. Max. quem meritò colimus vt verum Dei filium, vt redemptorem humani generis, vt veræ ac sanctæ religionis fundatorem, arma sumat, spurcam, sordidam, inhonestam, incestam Mahometaná perfidiam verbis stolidis & impudica actione iactitans. Possum cómemorare ob leues causas, si ad has respicimus quæ grauissimæ sunt, multos quódam populos, multos principes bella periculosissima suscepisse, vt Romanos Achaium & Tarentinum, Gallos Romanum, Lacedæmonios Atticum. Omitto Romanos bella propè infinita cum finitimis & externis gessisse ob res quantumuis paruas repetitas & non redditas, ob violatum ius gentium, & læsum aliqua ex parte fœdus. Vos autem tot vrbibus direptis, euersis atq; incensis, tot deuastatis prouincijs, tot regibus, tot principibus, tot populis Christianis varijs cruciatibus necatis, tot puberibus partim stupatis, partim in grauissimam seruitutem abactis, à vindicanda tanta iniuria supersedebitis? Moueat saltè vos, si hæc non satis magna videntur, spreta religio, prophanata templa, expoliata sacraria, cóminuta ac diffracta Dei sanctorumq; omnium simulacra. Quid martyrú reliquiæ? nónne per contéptum ex abditis & sacrarijs auulsæ passim per vias, per compita & immúda loca proiectæ iacent? Audire eorum voces nunc certè videor obsecrantium vos per sanguinem eius qui nos redemit, per martyria sua ad salutem communem tédentia, vt bellum animo conceptum, tandem suscipiatis, habituri ducem Christú ipsum, ac sanctorú opera & auxilio pro céturionibus & signiferis vsuri. Vnum tantú modò vereor, ne vos deterreat res toties infeliciter tentata. Sed quo consilio per immortalé Deum, quibus copijs, quàm disiunctis & inæqualibus bella inchoata nec perfecta. Nollem id factú, cùm ob eá rem resederit Christianorú ardor. Collectæ pecuniæ quauis arte & acerbitate sunt, cóscripti milites, cóparata classis, nec tamé quicquá dignú memoria gestú est. Imperatoré, & quidé præclarum, veteranum & firmum exercitú, non collectitium, ærarium solidum, nó médicatum tàta moles belli exigebat. Vaiouada duce clarissimo Vngari non propulsarunt modò numerosum hostem & ferocem, verú etiam ingenti illata clade eú cedere è finibus coegere. Quantillis copijs magnos hostium fudere exercitus Illyrij & Epirotæ, ducum suorum imperio ac consilijs in prælio retenti. Parua manu iam quinquennio Veneti magnas Turci tú terra tú mari detinuere copias: congredi nauali ꝑlio nunquá cum Venetis est ausus, contétus Bosphori Propontidísve limites tanquá tutissima effugia tueri. Coniectari ex his licet, hominem plus fortunæ & dissidio Christianorú, quàm virtuti fidenté, pelli ex Europa in latebras Asię posse, si cósilio tuo & mandatis Italiæ populi obtemperauerint. Armauit Vrbanus secundus Pót. Max. conuentu Christianorú ad Clarum montem habito, trecenta millia hominum in Saracenos recuperandæ Hierosolymæ causa: hæc tanta multitudo Christi signo notata, Constantinopolim ꝑimò diuersis itineribus perueniens, ducibus & quidem clarissimis Gotisredo, Eustachio, Balduino, Raymundo, Boemundo vsa, in Asiam traijciens, Græcis ipsis, maximè verò Alexio imperatore Cóstantinopolitano aduersante, qui malignè commeatus subministrabat, oppida multa, Nicæam, Antiochiam, Hierosolymam, Heracleam, Tarsum, multis millibus Saracenorum & Turcorum cæsis, occuparunt. Deserentibus deinde tantam expeditionem quibusdam, deletis etiam paulatim Christianorum exercitibus, nullo subministrato supplemento, vt decebat, ad Saracenos & Turcos tandem recidère omnia. O bellum sanctissimum & annalibus aureis notandum, si id retinere Christiani principes adnixi fuissent, quod multo sudore ac sanguine nostri pepererant. Nónne ad astra Vrbani nomen fertur, qui tam pium ac iustum bellum concitauit? Laudatur & Bernardus Clareuallensis Abbas, qui hortatu

suo & sanctitate qua celebris tum habebatur, multos principes ad tantum bellū tamq; necessarium impulit: in primis Conradum Sueuum, cuius exercitum dum Iconij esset, non Barbari, sed Emanuelis Constantinopolitani imperatoris fallacia deleuit; mixto gypso cum farina, quæ commeatus nomine subministrabat. Deficientibus enim hanc ob rem militibus (nam varijs affligebantur morbis) cedere retrò Conradus coactus est. Repreßit ferociam Saladini viri fortißimi Balduinus quartus Hierosolymorum rex, fugatis eius ad Ascalonem copijs. Quo postea mortuo, idem Saladinus victis ingenti clade Christianis, omnia facilimè in potestatē suā redegit. Defuere illis seculis pontifices qui & vellent, & possent tantum bellnm sustinere. Velle te nemo est qui ambigat, cùm pacem Italiæ, quietem Europæ accuratißimè quæsieris. Vt etiam posses, fecit tua non in quærendis modò pecunijs solertia, sed etiam in conseruandis parsimonia. Delegisti item, & quidem prudenter ex militia Italica Bartholomæum Bergomatem veteranum ducem, cui tuas ac reliquorum sociorum copias meritò committeres: in eo enim sunt quæ in duce optimo inesse oportet: sciētia rei militaris, quā à teneris annis propè in castris enutritus sub Barchio duce præstantißimo contra acerrimas hostium copias dimicans imbibit. Duxit deinde per multos annos ordines. Libertatem Italiæ, dum Mediolanenses varijs bellis distraherentur, suis copijs contra Gallos fortiter dimicans, tutatus est. De labore hominis in bellicis negotijs, de fortitudine & constantia in adeundis periculis, de consilio in prouidēdo, re militari ita exigente, nō attinet dicere, quòd cū semper aliàs, tum verò vel maximè prætetita æstate maximos ductauerit exercitus, nullo incommodo à magnis hostium copijs accepto. Adde quòd gloriæ cupidus, antequam è vita discedat, relinquere de se monumentum cogitat, quod posteri fama celebrent: offerri viro nulla certè maior occasio potuit: bellum habet honestißimum, pro pijs contra impios, pro iustis & bonis contra iniustos & malos, pro modestis contra immodestos & intemperantes: pugnaturus nimirum est Deo ipso duce, quem spernunt hostes, quem negaut, quem tollunt è medio quoad fieri potest, Mahometum perfidæ sectæ & spurcæ autorem sequentes. Inchoare tantum bellum difficile videtur, quòd lōgè ab Italia sit eundum, quòd in aliena prouincia sit dimicandum, & contra eos qui immanes & crudeles in prælijs habentur. Adcó ne remollitos & effœminatos Italorum animos putabimus, vt cùm Romani olim belli gerendi causa extremas orbis terrarū partes peragrauerint, maria nauigauerint, alpes aditu difficiles superauerint, non sint futuri, qui nostra ætate nomina dent ad transeundum in Epirum, in Macedoniam, in Græciā? Ego verò sic existimo, proposito die quo ad danda nomina ad tā sanctam militiam sit eundum, innumerabiles propè tum equites, tum pedites eò properè ituros: abūdat milite & quidē exercitatißimo Italia, sed paupere ob auaritiam principum & diuturnam pacem. Confluere eò tanquam ad epulas putabis, vincendi ac prædandi causa. Pertinebit & hoc ad cōmunem Christianæ reip. vtilitatē, & quòd aberit suspicio cōspirationis, intento ad res agendas milite: & quòd bellū in terra hostili motū, eorū cōmeatus, animos, vectigalia diminuet, ac nostris audaciā faciet. Cōtinebitis itē in fide hostiū finitimos, qui vel feßi diuturnitate belli, vel aliqua opportunitate illecti, nō ita constantes futuri videntur. Omitto oblatā vobis occasionē recipiendi eos in fidē & amicitiā, qui crudele seruitutis iugum à collo suo reijcere iamdudū cogitāt. Timorē obijcitis nostris militibus? magis ne reformidant vulnera & fusum cruorem Europei quàm Asiani? vnde quæso robur militiæ & constantia ac contemptus vitæ in prælijs est habitus, si non hanc fortitudinem Europa habuit, quæ homines ad labores, ad frigora, ad æstus, ad famem & sitim tolerandam, ad sustinenda vulnera, ad tingendas cruore manus producere atq; alere videtur? Hinc orti sunt, præcipuè autem ex Italia, qui orientem, qui meridiem, qui deniq; totū orbem terrarum, Romanorum imperio subiecere. Obstinaciores in prælio futuros nostros putarim, quòd non pro libertate tantùm, sed etiam pro religione & immortali Deo dimicaturi sunt. Terret quosdam multitudo hostium, quòd ad ducenta millia hominum eadem castra plerunq; habeant. Nusquam ne auditum aut lectum est, magnam multitudinem, & eam quidem inconditam, seseq; sua numerositate impedientem, à paruis exercitibus fusam? Superauit Melciades Atheniensium dux in campis Marathonijs cum decem millibus militum, adiuuātibus perpaucis Plateensibus, centum millia Persarum in Græciam à Dario missa, occupatis angustijs Thermopilarum. Leonidas Spartanorum rex, cum quatuor millibus militum ita Xerxis copias terris etiam

graues

graues pugnando defatigauit, vt non victi Lacedæmonij, sed hostes cedendo defatigati potius concidisse dicantur. Superauit Themistocles Atheniensium dux, in angustijs Salamini freti ingentem Xerxis potentissimi regis classem cum paucis nauibus, si numerum Persarum inspicimus. Hac pugna Xerxes perterritus, in regnum omissa Græcia trepidè sese recepit. Quoties parua manu Darium aut præfectos eius magnorum exercituum duces, fudit Alexander magnus? Quoties Cæsar? Quoties Scipio? Quoties Hannibal? Quoties Pyrrhus? Et ne veteris testamenti historiam prætereamus, Saul rex solus vno prælio mille, Dauid decem millia Philistæorum superauit. Non fraudetur sua laude Iudith fœmina illustris, quæ Holophernem interfecit, ac patriam graui obsidione liberauit. Factum hoc auxilio Dei, qui iustam semper causam fouet, non negauerim. Tuebitur & nos idem Deus, qui Pharaonem iniustè populum eius persequentem, vndis rubri maris submersit, qui Boemundum quondam, Eustachium, Gotifredum, Balduinum, nostra ætate Sigismundum imperatorem Eugenio pontifice, Vaiouadam Nicolao quinto, Matthiam regem Vngariæ Pio secundo instante, magnis illatis crudelissimo hosti & impio cladibus, tutatus est. Erunt quos fortasse impensa bellica deterreat, quòd sine ingenti armorum, commeatus, pecuniarum vi & numero tantum bellum sustineri nequeat, quippe cùm aduersus totam Asiam ac magnam partem Europæ sit dimicandum. Est quidem hoc bellum (vt verum fatear) magnum, non tamen adeò magnum, vt sustineri ab Italia non possit. Et vt à teipso Christianorum principe Paule incipiam, tui prouentus diuturni & perennes, tua vectigalia, vnde impensæ bellicæ satisfieri possit, non sunt contemnenda. Sub ditione tua Picenum habes patrimonium, maritimam oram, feracissimas Italię partes, vnde nauibus facilimè comportari ad nostros in Epirum, in Peloponnesum, in Illyricum commeatus possunt. Quid quòd tibi facultas data est exigendi decimas ac trigesimas quidem alias à secularibus, illas à presbyteris, si ita respub. Christiana exigere videbitur? hinc enim grandis pecunia ex tota fermè Europa colligeretur, qua vel diuturnum bellum sustineri posset. Omitto scribere quos thesauros quadriennio iam paraueris, ad hos credo vsus. Est enim hæc constans omnium opinio, magnam vim signati auri apud te esse, quo & exercitus Christianos sustinere, & te ac tua, si qua vis ingruerit, tueri possis. Non deerit tanto bello Ferdinandus Neapolitanus rex, qui pacato iamdiu ab externis hostibus regno, gloriosius nil aut sanctius agere potest, quàm vnà tecum hostes Christiani nominis à ceruicibus nostris remouere. Habet militem exercitatissimum & veteranum, habet triremes, abundat omnifariam commeatu, habet portus ad traijciendum in Epirum & Græciam accommodatos. Hinc quantum spei concipere possis non ignoras, cùm mandatis tuis obsequentissimus iuturus sit semper. Florentinos item pollere terra ac mari tua ostendunt decreta, cùm belli partem eis designaueris. Senenses, Lucéses, Ferrariensis Marchio, additaméta ad hanc rem non parua videnrur. Ducem præterea Mediolanensium Galeatium vicecomitem potentem milite, commeatu, pecunia facilè in sententiam rui deduces, modò bellum susceprum inchoetur. Venetos florentes copijs & opibus tantum ad bellū cæteris promptiores cognoscimus, & quòd hostes quibus cum quinquennio varijs casibus bellum gessere, finitimos habent, & nusquam maiorem opportunitatem augendi rem & gloriam Venetam hac habituros se sperant, maximè autem sub tuo hoc felicissimo pontificatu, quo omnia ad pacem populorum, ad concordiam principum & regum spectare videnrur. Multa sunt beatissime pater, quæ te ad hoc bellum debent impellere, honor Christi, pro quo & mors est obeunda, cùm ipse qui deus erat & homo, pro nostra salute grauissimos cruciatus vsque ad interitum est passus: periculum quod imminet ceruicibus Christianorum omnium, sæuiente illa immanissima bestia: charitas patriæ tuæ, quæ propè in faucibus barbarorum est posita, qua sublata tanquam refracta porta, huc hostes humani generis vt rabidæ tigres sunt deuolaturi, ad explendam sitim quam de sanguine Christianorum concepere. Retinendi sunt Veneti in angulo Italiæ, quorum nulla maior aut sanctior nostra ætate respub. est. Fouendi atque iuuandi omninò sunt. A nobis enim exteras gētes & barbaras suo sudore, suo sanguine, reijciunt. Mare Hadriaticum, Ionium, Aegæum tutum nauigantibus præstant, prouinciam huberem & abundantem rerum omnium copia faciunt, libertatem Italicam tuentur. Tyrannorum quorundam sæuitiam cohibent, facta populis spe ad eos transeundi, si grauiùs & iniquiùs opprimerentur. Bello nauali, quo ipsi soli plus penè possunt quàm re-

h 2 liqui

liqui qui nauigatione vtuntur, Turcam adoriantur. Centum enim triremium classem, omitto onerarias, quarum magnus est numerus, instruere possunt, qua hostem vel intra angustias Hellesponti & Bosphori persequantur. Bello terrestri tu cum reliquis socijs adiuuantibus eisdem Venetis hostem aggrediare, insta, vrge: ac demum Epirum, Macedoniam, Peloponnesum, Atticam, Bœotiam, Thraceam, & Constantinopolim caput orientalis imperij è faucibus rabidi lupi eripe. Subsequentur autoritatem tuam Germani: subsequentur Galli & Hispani: subsequentur deniq; omnes Christiani nominis, qui nihil aliud expectare videntur, quàm vt abs te signum crucis, sanctissimum vexillum efferatur, accensus pulchritudine gloriæ, qua te celebrari imperator audiet, pariet tandem quod iam diu parturit, tot conuentibus ob hanc rem in Germania habitis, te solùm omnes intuentur & inspiciunt ituri quoquò imperaueris. Tolle itaque vexillum sanctissime pater, & vt optimum ducem par est, in hostem signa moue. Hoc vt facias, te Deus ipse adhortatur, monet, impellit: hoc pietas, hoc religio, hoc humanitas, hoc denique illorum calamitates, qui dominatum & potentiam crudelissimorum barbarorum tot annos patiuntur: videor audire eorum gemitus, videre lachrymas, supplices manus ad te porrectas, vt eos à pœnis, à cruciatibus, ab omni genere sæuitiæ, à seruitute ipsa morte grauiore tandem pro tua misericordia & pietate liberes. Hoc bellum etiam Christianam rempublicam penè labantem confirmabit beatissime pater, & tibi gloriam cum æterna laude pariet.

IN BAP.

IN BAP. PLATINAE PARENTALIA, DIVERSORVM ACADEMICORVM PANEGYRICI.

PROSPERSPIRITVS VITERBIENSIS in mortem Platinæ Epigramma.

Vires pontificũ sacras & gesta piorũ,
Quiq; ducũ uitas nobile fecit opus,
Quiq; modũ docuit, quo laudet honesta uoluptas,
Et quo ne iuuenes torqueat acer amor,
Pluraq; quæ longum est properans cẽsere uiator,
Omnia sidereæ pignora mentis erant.
Viuit adhuc Platina, & quanquàm cõcesserit orco,
Ius habet in uatem Parca seuera nihil.

PROSPERSPIRITVS VITERBIENSIS ad Demetrium Platinæ funus curantem.

Concordes homines uterque doctus,
Sed Demetrius eruditus à te,
Est uates Platina, tuis alumnus
Formatus digitis bonas ad artes.
Vidi uernεis omnium sororum,
Qui curat tibi busta diligenter.
Tyronis pia laureaq; culta:
Nunquam prodidit elegante lingua,
Mens tantum sapientiam patroni,
Quantum mi Platina tuus minister
Cælo laudibus imminens supremis.

ANGELVS CAMPANVS IN PARENtatione Bap. Platinæ.

Dvcere si longæ didicissent stamina uitæ,
Parcere uel cuiquam fata seuera nimis,
Nobiscum Platina plures uicturus in annos
Mansisset, nostro gratus & usq; Ioui.
Nunc illum Esquiliæ, nunc illum deflet ademptum
Custodem Sixti bibliotheca suum.
Viuet inextinctum nomen dum Roma manebit,
Dum Papæ sedes, dum caput orbis erit.

CAROLVS BERARDVS CAESENAS. Epitaphium B. Platinæ.

Romanũ (heu dolor) eloquiũ, musæq; Latinæ,
Quo Platina hoc paruo cõdita sunt tumulo.

CONSOLATIO AD AMICOS.

Quid Platinã pia turba gemis tibi nuper ademptũ!
Non obijt, cuius nomen honosq; manent.
Parte sui Platina est multo meliore superstes:
Fama uiget terris, spiritus astra tenet.

MANILIVS RALLVS.

Demetri lachrymas piosq; fletus,
Necnon tristia iusta, quæ merentis
Patroni parat ossibus, iuuato
Spectator gemitu nouoq; planctu,
Doctæ quo Platinæ excitentur umbræ,
Res hæc officiosa, nec pudenda,
Quam cum fœnore postulant sepulchra,
Vstis quam cupit ossibus referri,
Quicunque ad stygias uocatur umbras.
Quòd si fleueris hæc dolenda iusta,
Degas secula longiora iusto.

Platinæ bibliothecæ præfecto, Sixto quarto põtifici maximo ob eximiam vtriusque linguæ eruditionẽ, cæterasq; perspicuas animi & corporis dotes in primis charo, qui cùm maximè viuere debuisset, fatis iniquis præreptus est, Demetrius Lucensis, alumnus patrono B.M. parentauit.

BARTHOLOMAEVS ARISTOPHILVS in parentalibus Platinæ.

B. Platinam excellentis ingenij virum, & qui literas à situ plurimũ vindicauit, quàm diu vixit, ita colui atq; obseruaui, vt meritò me redamauerit. Igitur vbi hominis mortẽ resciui, vt filiũ decuit, dolore cõfectus sum. Bibliothecæ põtificiæ, cuius ille curã modestißimè gesserat, mox præfecit me pont. Sixtus. Idem mihi cubiculum est, quod illi antè fuerat. Id ego cũ primũ ingressus sum, quodã horrore obrigui: lectus, libri, & vniuersa suppellex eius memoriã excitabat: denique, quocunq; aciem dirigebã, illius maiestas oculis obuersabatur. Itaq; dolor vires quas mora minuerat, iterũ assumpsit, & recrudescebat vulnus, quod nondũ cicatricẽ obduxerat. Inualuerat mœror, & maiore impetu in dies sęuiebat. Senfere id manes pientißimi, & pristinæ charitatis nõ obliti, sæpius assumpto corpore augustiore forma, nõ conniuenti, verũ sentienti & intuenti apparuere, tristitia confectũ solati sunt: & quò dolendum non esset, apertißimis argumentis & rationibus cõprobarunt. Quoniã verò nõ minore desiderio vos tabescere planè intelligo, eadẽ vobis qui iusta psoluistis. cõmunia esse volui. Verũ quò maiorẽ autoritatem habeat oratio, Platinã ipsum cõuiuas alloquentem fecimus: neq; verò cuiquã mirũ videatur, si quod in vita fortasse nõ cõsueuerat, heroicos cantet. Id enim in Elisijs dũ Orpheũ & veteres poetas ęmulatur, in pręsentiarum sępius vsurpat. Sed iam ipsum suam sententiã explicantem audiamus:

Qui modo grata meo cineri pia thura dedistis,
Et dulces lachrymas, multoq; natantia fletu,
Faucibus in medijs uerba interrupta dolore,
Saluete ô proceres, & nostri nominis usq;
Turba memor, qua nil melius fundata Quirino
Roma iugo, quanta est septemplice martia seruat,

Elisij memores sedes, camposq; uirentes,
Quos gratæ superis animæ, quos turba piorum
Incolit, & niueæ laudis quos perculit ardor,
Deserui tristes, quò uos & fata querentes
Alloquar, & dulces præsens ego soler amicos:
Si pro me gemitus, si pro me pectore toto
Luctus & insanæ feriunt pia numina uoces,
Desinite innumeris fata incusare querelis:
Desinite, hoc unum mihi numinis instar amici
Extremum munus concedite, ponite uanos
Vsque metus, flendi cesset miseranda uoluptas.
Est mihi certa quies: nemo est felicior: atqui
Pellar ab Elisijs, si me mors terruit ipsa:
Stamina si uitæ mihi sunt truncata dolori,
Si grauius quicquam quam si fata impia forsan
Me remeare uelint humana in pectora rursus,
Arte Machaonia uel si mihi uita stetisset,
Non me deprendit supremo in limine uitæ
Atra dies pauidum, dubióue in turbine rerum
Huc modò, mox illuc ferri, sed pectore firmo,
Spemq; metusq; omnes spernentē humanaq; passim
Exemptum curis, ridentem gaudia, passim
Ridentem humanos casus, & abire paratum.
Mox ubi supremum tenui cum murmure tempus
Affuit, inq; leues secessit spiritus auras,
Non me Thesiphone horrendum serpentibus atris
Cincta caput, flammasq; ferens armata flagello
Terruit, atq; Charon nigrantis nauita cymbæ:
Non me tergemino latrauit Cerberus ore:
Non ego tartareas sedes, sceleratáq; uidi
Limina, non sontes animas, numerúue malorum
Additus inspexi Tityon, fœcundáq; pœnis
Viscera, perq; nouem distentum iugera corpus:
Quæq; habitant miseri loca furua & plena doloris
Audiui gemitus & uerbera, turba nocentum
Quæ patitur: uerùm inde abij, læuáq; reliqui.
Mox ingressus iter, qua dextera semita ducit,
Et qua lege Deum solis datur ire beatis,
In nemus Elisium ueni: qua culta locorum
Splendescit facies, qua non uiolentior auster
Intonat, & dulces spirant clementiùs auræ:
Qua non stridet hyems, non æstas torrida candet,
Autumnúsue nocens pallenti sæuit hiatu:
Nam zephyri molles, æternaq; tempora ueris
Floribus exornant colles & amœna uireta,
Nubibus & cælum nunquam prætexitur atris.
Gramine uernat humus, uestitur frondibus arbor
Semper, & alta comas non ponit populus unquam.
Garrula tum dulces profert philomena querelas,
Et uolucris mollis si qua est quæ gutture cantet.
Non desunt fontes, quibus exundantibus amnes
Prata rigant, blandoq; fluunt cum murmure riui:
His natura locis soluto mage, prodiga & ipsam
Se superans, larga & facili dedit omnia dextra.
Visitur hic quicquid fas est spectare theatris,
Quodq; placet forma, doctáue probatur ab arte.
Hic Decij bello insignes, geminiq; coruscant
Scipiadæ, & patriæ quicunque accensus amore
Occubuit, pulchra pro libertate cruentus:
Qui genus humanum sibi deuinxere merendo,
Improba quos neque spes torsit, neq; dira cupido:
Qui sanctam coluere fidem, qui iura piumq;,
Inq; nefas nullum malesuada potentia adegit,
Quis rerum causas, quis cæli noscere motus
Cura fuit Phœboq; cohors sacrata poetæ.
Tum pater Arpinas terras auditus in omnes,
Post quem nostra manus pede libera, Graiaq; lōgè
Subsequitur, linguæ celebrat quos fama disertæ.
Quos inter Leonardus erat, mihi cognitus olim:
Quiq; iocaris adhuc dictis & scommate Poggi,
Guarinus, centumq; alij, quos dicere longum est,
Obuia fit nobis manus hæc: effusáq; plausu
Excipit, & magnis exceptum laudibus ornat.
Pontifices sacros recolunt, queis nostra perenne
Lingua dedit nomen, quæ non damnanda uoluptas,
Quóue bonum uero est, quod falso nomine dictū,
Quicquid & à nostro manauit fonte, priusquam
Deficeret cursu uena interrupta peracto.
Tum medium excipiunt, & per iuga consita multa
Arbore, perq; nemus, per prata uirentia ducunt.
Dum loquimur, tardoq; gradu per læta uagamur
Gramina, deuentum est lethæi ad fluminis undas,
Qua uolucres animæ rediture in pectora rursus,
Huc illuc uolitant, atque ipso in gurgite pronæ,
Protenso latices & lethen gutture potant.
Tum comitum è numero qui me deduxerat unus,
Bis summúmue, inquit, ter pleno Cynthia cornu
Quantus erat fratrem formoso reddidit ore:
Ex quo potus aquas, atq; ipso gurgite lotus,
Hinc iuuenis forma egregius, cui plurima uultu
Gratia, cui nusquam liuor, neq; menda, tuoq;
Sanguine concretos artus, infectáq; membra
Ingressurus abit: nil his quos undiq; spectas
Par fuit in campis illi, non indole quisquam
Floruit æquali, nulliue modestia maior
Atq; pudor, præcox erat hæc tua posthuma proles
Te referens, grauis incessu, quin littus oberrans
Velle uidebatur blæsis proferre labellis
Literulas, tenerosq; apices, & murmure primas
Balbutire notas, abeuntem turba secundis
Plausibus, & multo conspersum flore secuta est.
Hunc, postquam exultans in lucem uenerit aluo
Proditus, excipient chari tua turba sodales,
Nec cedent in amore tibi, sed sanguinis omne
Officium implebunt animoq; & mente parentes:
Præcipuè hunc dulci clarus pietate souebit,
Te recolens nomenq; tuum Gonzagius heros,
Purpura puniceo cui tempora uelat amictu.
Huius ope altiloqui noscet diuina Maronis
Carmina, & Aonidum Parnassi in uertice fontem:

Hac

Hac ope cognoſcet Romanæ flumina linguæ,
Et quicquid cantat bene conſcia Græcia rerum:
Moribus & uita te reddet denique talem,
Vt patre ſe dignus ſis, tali tu quoq; nato.
Dixerat, & rata ſunt: nam poſt quã ſtamina rupit
Athropon, inſontes animæ non fallimur, atri
Corporis exemptæ laqueis & carcere cæco.
Cauſa igitur nulla eſt, cur quiſquã noſtra ſequatur
Funera cum lachrymis, feriat ſeu pectora planctu
Me propter: mihi certa ſalus & plena uoluptas,
Viuo ego, & algenti poſitis cum corpore curis,
Docta per ora uolat uirtutum fama ſuperſtes:
Hoc probitas, hoc ſancta fides peperere laborq́;,
Et ductæ inſomnes interq; uolumina noctes:
Hoc Plato facundus, dedit hoc mihi muſa Menãdri,
Et quæſita diu geminæ faſtigia linguæ.
O decus æternum muſarum, & præmia uatum
Humanis maiora bonis, ô pectora multum
Artibus ingenuis exculta, negauerat ullus
Vos procul humanis caput exeruiſſe ſuperbum,
Dum ſuperũ penetrare domos, dum ſidera noſſe,
Atq; uices anni cura eſt, lunæq; labores,
Aſtrorum & uarios curſus varioſq; receſſus:
Cur glaciem Saturnus agat, cur claſsica mauors
Concitet, aut nubes depellat Iuppiter aſtro,
Cur genus omne colat Venerem, quidq; erigat altẽ
Oceanum, quidue ſagax natura recondit:
Ignauo neque uult cuiquãmue pateſcere regni.
Vos ne homines? potiùs ue abſtruſos corpore dicam
Eſſe deos? ueſtrum in nomen mors improba nullum
Ius habet, atque auidè correptum mordicus unum
Oſsibus & putri terra quod conſtitit, aufert:
Victura æternùm contempta morte ſuperſunt
Carmina, & ingenij ſemper monumenta legentur.
His igitur quicquid uulgus miratur amatq;
Cedat, & antiqui uincatur pompa triumphi.
Cedat Erithræis quod concha recondit in undis,
Nauta uel Aeoo quod geſtat auarus ab orbe,
Hæc eadem moneo docti mea turba ſodales,
Hæc animis eadem fortiq; capeſsite dextra:
Orbita ſit ueſtris eadem contrita quadrigis,
Quadrupedum curſu non diſpare meta caleſcat:
Eſte uiri fortiq; animo, maleſana uoluptas
Frena pati diſcat, uitiorum ſemina paſsim
Obruta diſpereant, & germinet antea uirtus:
Sanctus amicitiæ nexus ſeruetur amorq;.
Sic ubi feſſa ratis portus intrauerit, & mors
Pallida non pauido penetrauit ad intima greſsu,
Fas erit antiqui titulos æquare decoris,
Sic deſiderium noſtri quo pectora tabent,
Alterna uice ſermonum ſatiare licebit,
Et ſimul æternùm cælo meliore fruemur.

ANTONIVS MILITIA-
nus in parentalibus
Platinæ.

Hiccine ſunt cineres, hæc noſtri funera uatis?
Hoc tegitur duro Platina ſarcophago?
Heu mala ſors hominum, miſeriſq; obnoxia fatis,
Quàm fugere in nulla conditione licet.
Nec quenquam ſplendor, nec gloria læta tuetur,
Sanguis ue, aut partum dura per arma decus.
Huic etiam regum eſt ſubiecta potentia letho,
Et ditum menſas mors uiolenta rapit.
Saltem uirtuti ſacraſq; colentibus artes,
Debuerant tracta parcere fata manu.
Heu potuit Lacheſis tam clarum abſcindere filum,
Taliaq; in ſæuo ponere membra rogo?
Hoc hoc flete nefas, & tundite pectora palmis,
Laurigero quiſquis cingitis orbe caput.
Plangite uos mœſtæ toto Libethrides antro,
Et ſimul abſciſsis exululate comis.
In luctum & lachrymas, in flebile carmen Apollo
Vertere, & è fronte laurea ſerta cadant:
Lamentis, gemituq; per omnem Platina ſyluam
Quæratur, uatem fraxinus alta fleat.
Gorgoneuſq; latex hæc triſti lata ſuſurro
Eiulet, & lachrymas Pagaſus ingeminet.
Sed quæ mœſta parens, quæ tam facunda dolorem
Exprimet in tanta præfica mœſtitia?
Non quæ fleuit Ithim, non cerula mater Achillis,
Non quæ luxerunt Memnona, uel Priamum
Nõ Phaetontiades Niobe quoq; clamet ademptum,
Nænia par tanto nulla futura uiro eſt.
Nec tetricæ curant lachrymas, nec uota ſorores,
Et ſtygium ſuperat uictima nulla Iouem:
Atq; ideo potius tumulo pia thura feramus,
Spargentes albis lilia marmoribus.
Pinguibus aut genium dapibus, maneſq; beatos
Placemus, tales hic petit exequias:
Certatimq; uiri celebremus carmine laudes,
Et quæ tam claræ ſint monumenta togæ.
Pluris erit, quàm ſi dent Cares mauſoleum,
Deq; ſuis unum barbara Memphis opus.
Vel ſi fingat eum fuluo Lyſippus in ære,
Phidiacàue gerant marmora culta manu.
Hæc Platina ætherei cùm ſit nouus incola regni,
Improbat, & pompæ ſyrmata quæque negat,
Ac prohibet noſtras in fletum ducere uoces,
Et ſua percuſſo plangere fata ſinu.
Iucundoq; ſuos cultu ſolatur amicos,
Atq; ita de cæli uertice lætus ait:
Crœſus, Alexander, Xerxes, Darius, Mithridates,
Fœmineiſq; Carus occidit inſidijs,
Arſacidæ cuncti, Perſes, Maſiniſſa, Tygranes,
Seleucus mortem ſenſit & Antiochus,
Adraſtiq; duces, geminiq; in Pergama fortes
Atridæ, mecum turba ſepulta iacet.
Quicunque Aeneadæ capitolia celſa triumphis
Ornarunt, quos nunc longa referre mora eſt,
Felices animæ bello cum prole, domoq;,

Extremum,

Extremum, ut scitis, oppetiere diem.
Hannibal & genitor cecidit, ceciditq; Molossus,
Atq; alij quotquot barbara terra tulit.
I[illegible]ius ijs etiam uirtus, sapientia, Pallas
[illegible]atorum seric subdita iura tenent.
Draco, Solon ubi sunt? ubi morū norma Lycurgus?
Gorgias, Plato, Xenophon & Socrates?
Defuncta septem Graiorum lumina, secta
Quattuor, & quotquot Græcia sustinuit.
Splendor & Ausonij Cicero sermonis ademptus,
Varroq; sic latiæ conditor historiæ.
Si quos seposuit terræ mors æqua rependam,
Quorum scribuntur nomina, uesper erit.
Denique nul[illegible]us capiti Proserpina parcit,
Audax è cæli uertice summa rapit:
Exitus hic idem magnas quoque conficit urbes,
Atterit & ualida pegmata pulchra manu.
Carthago, Babylon, Numantia, Troia, Corinthus,
Tristibus exemplis cognita fata docent.
Quis non Roma tuas ploret collapsa ruinas?
Quam iuncto pastor findit aratq; boue.
Excisa est moles uenerabilis amphitheatri,
Et tua Pompei porticus ampla ruit:
Templa, domos, arcus, scenas, capitolia, thermas
Cernite, si fati noscere uim cupitis.
Quis tot aquæductus, disiecta tot atria, quæso
Non doleat, siccis aspiciatq; genis?
Deijcit è solio populos, & sceptra potentum
In cineres hominum publica iura trahit:
Aßyrij, Persæ, Medi, Lacedæmones huius
Fecerunt sortis commeritiq; fidem.
Cecropidæ quoq; sunt testes, Pœniq; superbi,
E quorum fastu nil superesse uides.
Et quandoque uiro potior regnauit Amazon,
Nunc iacet, & regni pœnitet Hippolyten.
Roma iterū atq; iterum lachrymis uenit obuia nostris
Flebilis, & pullo conspicienda sinu.
Quacunq; exoriens cælo sol aspicit usque
Extremas Gades, Herculeumq; fretum,
Quaq; timet gelidis mergi Cynosura sub undis,
Et tepidi perflat leniter aura nothi,
Innumeras gentes uictúmque subegerat orbem
Neptuno, & cunctis sola uidebat aquis.
Perdidit infelix conuersis omnia fatis,
Et nil tam magno restat ab imperio.
Quid tibi Paule fuit iecisse in uincula Persen?
Et quid Iugurtham uincere Sylla tibi?
Perdere tot captos reges, tot in æquore classes,
Hostibus innumeris imposuisse iugum?
Et mouisse parum est extremas arma per undas,
Horum si tandem finis habendus erat?
Humanis igitur quæ sit fiducia rebus
Pendite, nil firmi Cynthia subter habet.
Occidit omne quod est quocunq; autore creatum,
Omnibus est finis, metaq; principijs.

Ergo quid à uobis tam triste Platina fletur?
His ego quid lachrymor subditis auspicijs?
Natus homo moriturus eram, calcandaq; lethi
Semita, Styxq; mihi prætereunda fuit.
Huc semel à cunctis ex mundi luce migratur,
Hos mane, hos sero, uespere nauta uehit.
Gratia dijs, aliquot spatijs uitæq; diebus
Functus, ad has undas & uada nigra feror.
Mercurij quòd eram cultor Phœbiq; sacerdos,
Vixi magnatum clarus amicitijs.
Sumq; per Ausonias fama notißimus urbes,
Atque aliquot studij sunt monumenta mei.
Consilio, ut potui, multos opibusq; iuuaui,
Exijt à factis læsio nulla meis.
Me non ambitio fuscosaq; gloria rerum,
Sed sancta tenuit in probitate pudor.
Sic mihi fatalem secuit bona Iuno capillum,
Et cecidi iamiam sorte iubente senex.
Et quod singultus lachrymasq; in gaudia uertat,
Aeterna cæli luce domoq; fruor.
Ambrosia felix, dulci quoq; nectare uescor,
Eße quid hac maius conditione potest?
Gratia sidereo patri, qui talia reddit
Præmia, & humanis astra dat officijs.
Hæc monuit sacra ueuerandus Platina uoce,
A solio meritis conueniente suis.
Nos ideo comites, fletu lachrymisq; remißis,
Spargamus sacris thura merumq; focis.
Soluamusq; Deo grates, quem Platina cultum
Ex animo lætus suscipit & fruitur.
Vtq; uiri secum manes super axe quiescunt,
Vmbraq; uti sacris gaudet in Elisijs:
Sic lapis iste precor feliciter obtegat artus,
Et sit consumptis oßibus urna leuis.

IOHANNES BAPTISTA ALMAdianus Viterbiensis.

Agitur nunc annus ab hinc ferè tertiusdecimus, ex quo ego Platinā colere incepi: ventitabat enim ipse frequēter ad ædes Bessarionis, vbi ego tunc studiosior literarum morā trahebā: atq; in illa doctißima academia, de literis, quæ egregij illius cardinalis voluptas erat, ac bonis artibus facūdißimè semper disserebat. Cœpi ergo ex illo protinus hominem suspicere: & quod contra euenire solet, postquàm penitus inspexi, indies magis sum eius ingenium ac facultatem admiratus: quæ obseruantia eatenus perseuerauit, quatenus ipse vita defunctus est: quo tempore, profitebor enim ingenuè animi mei in amicorum casibus imbecillitatem, tanto sum dolore affectus, vt nunquam æquè aliàs, atque idcirco in eum monodiam conscripsi: in qua remotis arbitris, hoc est, veris lachrymis, dolori concepto, laxatis

laxatis frenis indulsi: hanc noster Demetrius Lucensis, qui non mediocre in me habet imperium, iubet edere: cui fuissem certè refragatus, nisi iniquum censerem nó ei obsequi, qui omnibus est obsequétissimus. Adeste igitur animis obsecro, & fauete.

IO. B. ALMADIANI VITERB. in Platinam Monodia.

Accipe deserti supremum munus amici,
Musarũ linguæq; parẽs, tibi carmine tristes
Exequias pius ante rogos, ac flebile præsto
Officium, demens hebetet mea pectora quamuis
Luctus, & insano perculsa dolore tremiscant
Corda licet, crebrisq; mihi singultibus ora
Impediant lachrymæ, tamen in tua funera mœstus
Debita iusta pater, mea dona nouissima soluo.
Non tibi Apollinea festus de more sacerdos
Fronde comã nectens, hederisue sequacibus adsto,
Sed mihi taxus iners, bustisq; decora cupressus,
Tristia ferali prætexunt tempora serto:
Non ego Amicleos numeris imitabor olores,
Nec solito clangore canam, si quando potentum
Facta uirûm, superumq; libens præconia lusi:
Sed strigis infaustos meditabor pectine cantus,
Mœstaq; discordi stridebit nænia chorda,
Flebilibus sine more sonis, & Apolline nullo
Conquerar. ô quondam uatum tutela piorum
Phœbe pater, quænam fortuna inimica maligno
Eripuit sacris tua numina uatibus ausu?
Non poteras herbis, si te facit esse potentem
Turba, salutiferamq; tenes clementior artem,
Aonium seruare uirum, qui Delphica semper
Carmina, qui lauros pius & pæana canebat?
Qui si te forsan superum responsa ferentem,
Instabilis Delos, seu te Parnasia rupes,
Aut tunc Euboicæ tenuit Cortyna Sibyllæ,
Non potuit medica serpens Epidaurius arte
Aduenien, natusq; patris mandata facessens,
Delatas implere uices? & stamina uati
Longa uel indociles fletu mulcere sorores?
Quò pæan, quò priscus amor? iam nulla tuorum
Cura subit, linguisq; sacros auerse poetas?
Proh dolor, & notæ ceciderunt pectore lauri?
Occidis ergo pater? iam te Platina inclyte rapto
Heu quid agam? quò me crudelia numina uertam?
Iratus Musis, etiam me iam piget æui,
Iam sine te nil uita iuuat: properate ministri,
Deuotum uittate caput: date manibus amplis
Inferias, nil fata moror stimulisq; uocatæ
Mortis agor, sanctoq; uelim comes ire parenti.
Siccine me miserum uita dignissime uates
Aspicio impositum pheretro? heu tua pallida texit
Ora lues, ubi grande decus? uultusq; sereni
Dignus honos? & quæ quondam uenerãda decensq;
Canities inhonora manet, iuuenilibus annis
Calliope merita quam cinxerat enthea lauro?
Infelix, tua Phæbeo radiata tenore
Lumina, perpetuis clauserunt fata tenebris?
Num frontis uigor iste tuæ? grauitasq; modusq;?
Ingenuusq; pudor, faciesq; uerendi,
Gratia & in toto dignissima corpore membra
In cineres abitura iacent? ô sæua tonantis
Numina: luxisses utinam mortalibus unquam
Atra dies, Pyliam meritum superare senectam
Opprimis? & latum fama qui peruolat orbem,
Angusto clausum spatio breuis urna tenebit?
O superi, Ismarias potuit quæ uiribus amplis
Eloquij mulcere feras, Erebiq; ministros
Flectere, lingua silet? quænam tibi Parca loquendi
Nectareum præclusit iter? quis pressit & ora,
Vnde faui dulces & hymetia mella fluebant?
Præterea tua certa fides, nec fallere docta,
Recta animi requies, atque inconsueta nocendi
Corda, sed una fauens cunctis & amica uoluntas,
Affectusq; boni, uel quæ fugit inclita terras,
Iustitiæ spectatus amor, rectiq; cupido,
Cautaq; simplicitas, castæq; modestia mentis,
Et nunquam magno constantia uicta timore,
Quam nullo ualuit confringere fulminis ictu
Fortunæ uariantis opus, seu carceris atri
Pedor iners, minitansq; trucis uox dira tyranni.
Quid referam pectusq; memor, quo cũcta tenebas
Priscorum monumenta uirum, quos barbara tellus
Argolicúmue solum genuit, seu mitia rura
Falcifero regnata seni, quæ sidera cælo
Fixa manent, & quæ conuersa lege uagentur?
Qur mare nou ausit metas transcendere, uel qur
Pharrasis occiduo nunquam cadat ursa profundo.
Tu terras spatiumq; maris, tu flumina nosti,
Aeoliasq; domos, tu conferis utile honesto,
Et Latio doctus, ueteres ostendis Athenas.
Ingenij dotes ne quærar? te Græca putassent
Ora suum, tua Mæonio quum scripta cothurno
Contegis, aut doctæ tibi uox fluit Attica linguæ,
Nosceris inq; uicem latio de sanguine, quum tu
Andinos æmulare sonos, & carmina condis
Laurigero discenda Deo, pedibúsue solutus
Dicendi sublime genus sectaris & artes,
Consulis Ausonij ueneratur maximus orbis
Ingenij monumenta tui, quæ clara uigebunt,
Dum linguæ latialis honos, dum littora Tibris
Lida pater subeat, dumq; inclyta Roma manebit:
Doctorumq; oculos, auresq; moraberis, & te
Posteritas uentura colet: meliore tuiq;
Parte superstes eris: nec te libitina rogusq;
Opprimet, æternúmue decus tua nomina condet,
His tibi pro meritis, quantos Franciscus honores
Progenies Gonzaga dedit, quæ maxima floret,
Italiæ præclara domus, qua Mintius ampla
Mitis arundinea complectitur arua corona.

Is tibi parua licet priscæ propè culta Cremonæ,
Tecta forent, natale solum tamen illa ferebat,
Te consanguineo solitus conferre Maroni
Magna bianoreæ superasse cacumina terræ.
Is tibi primus opem placidi quoq; dona fauoris,
Ac studijs fomenta tulit non Parca benignus,
Atque iter ad titulos, & nomina clara parauit,
Quum subito maiora ferunt tibi numina: namque
Florentem studio, musisq; Helicona cientem,
Pontificis te cura uocat: tibi protinus ingens
Aula patet, magnisq; habitas in sedibus hospes
Grandior, augustiq; colis fastigia tecti.
Mox tibi pontificum uitas ac gesta recensens,
Das studij documenta tui, tibi quæritur ingens
Gloria, mirantur iuuenes tua scripta senesq;
Certatim, & magno passim celebraris honore.
Ecce autem infesto properans Rhamnusia motu,
Atra genas, oculosq; gerens immane micantes,
Parcarumq; colos, & magni stamina uatis
Occupat, & manibus facinus crudele nefandis
Importuna secat: mox ut uaccinea languent
Immiti perculsa noto, seu uulnere pandi
Vomeris, & flexa terram ceruice tuentur:
Sic prius abrupto desecit flamine uates
Protinus: & fundit dum uerba nouissima sensim
Palluit, æternoq; rigat sua membra sopore.
Tu ne igitur uento starent dum fata secundo,
Dum melior fortuna redit, propiúsque ueniret
Lætior hora, cadis? magno quem perdis alumno,
Heu quantũ tibi Roma perit: peperere triumphos
Antiqui latio proceres, ac barbara colla
Romano pressere iugo: maiora fatendum
Munera: quis tantum, ne tu, licet hoste subacto,
Barbara Roma fores! dedit hoc tibi Platina donũ,
Hoc Platinæ doctrina dedit: lugete Quiritum
Docta caterua urum, lamentaq; tristia sæuis
Verberibus perculsa sonent: ferus inuidet orcus
Munera tanta tibi: latialis gloria linguæ
Occidit, assertorq; bonus: date pectore questus,
Et mecum largos oculis rorantibus imbres,
Magne parens: nam triste chaos, neq; tetra uidebis
Tartara, tergeminiue reus canis ore timebis:
Tu pius Elisijs potius spatiabere campis,
Insignes inter cuneos, ac docta parentum
Agmina: & egregios animis heroas, & inter
Insontes animas uenerabilis umbra sedebis:
Siue, quod ipse reor, meritò sua sidera iustus
Dat tibi pacta tonãs, liquidumq; per æthera diuus
Scandis ouans, & morte carens, qua lactea cæli
Orbita, sidereum penetrat sublimis ad axem.
Vnde hominum mortale genus, miserabile uulgus
Despicis, & curas & inania pectora rides.
Sis felix prosperq; precor, supremaq; tristes
Quæ tibi iusta damus, cælo stellatus ab alto
Respice, & affectus ne dedigneris amicos:
Sic leuior te terra tegat, defletaq; busto
Leniter ossa cubent, & conclamata quiescant.

P. FRANCISCVS AMERINVS IN parentalibus Platinæ.

AD tua nos ergo pater optime funera mœsti
Conuenimus, sacris & dare thura focis.
Quæq; tuas ageret laudes, nisi fata uetarent,
Carmen ad exequias flebile Musa mouet.
Sed mecum ad lachrymas uatum pia turba uenite,
Laurea de comptis ponite sacra comis:
Tempora uel taxus cingat, uel dira cupressus:
Nil culti poscit, cuncta sed atra dolor.
Fletibus intersit nostris excitus Apollo,
Migret & ad lachrymas ex Helicone chorus.
Rerum prudentes ueniant cum Pallade docti,
Adsit & officijs utraque lingua pijs.
Scilicet ista uiros tangit iactura deosq;,
Arte trahunt si qui nomen ab ingenua.
Nec tam doctrinæ, quæ summa probatur in illo,
Quàm uitæ cunctos publica damna mouent.
Heu ubi iucundi seruato pondere mores,
Summus amor recti, cum probitate pudor?
Otia cum magno qui semper honore secutus,
Noluit externis uiuere consilijs.
Tempora perpetuo traduxit tuta tenore,
Solicita uiuens ambitione procul:
Estq; palatinas ex omnibus unus ad ædes
Accitus, summi principis imperio.
Bibliotheca illi mox est commissa, locoq;
Inde tamen maior, quàm sibi, creuit honos.
Hæc quoque cum tota librorum mœsta corona,
De tructibus fatis est modò uisa queri.
Depictumq; illic te deplorare uidetur,
Pro desiderio uultibus orba tuis.
Heu pater ex auro totus, si gratia magnis
Par meritis esset, conspiciendus eras.
Vt summis gratus, sic iste minoribus æquo
Obliqua uixit liber ab inuidia.
Fortunæ nunquam, uirtuti semper adhæsit,
Profuit hic, libuit sed nocuisse nihil.
Sed quid Musa paras? lachrymis hæc tẽpora dãtur,
Non laudes tantas enumerare uacat.
Nec potes ipsa quidem, uires metire pusillas:
Nam non ingenium, sed dedit ista dolor.
Sat tibi, communis fueris quòd conscia luctus,
Communi in luctu nec tacuisse sat est.
Sed quæ digna potest pro re satis esse querela?
Aut quis pro damnis sufficit in lachrymas?
Nemo putet posthac placari numina posse,
Est precibus flecti nescia Parca pijs.
Dignior aut quisquam seruari, uel fuit alter,
Pro quo plura queant uota precesq; dari?
Ceu mandata forent, perierunt omnia uento.
Nil tua uel uirtus, uel ualuere preces.

Téne pater nobis prime fraudate senecta,
Mors dignum semper uiuere dira rapit?
Nil agit hæc, citra famam consistit, & illa
Surgit ab inuita nunc tibi maior honos.
Qui semper uatum memori tibi carmine crescet,
Sed plus in scriptis panditur ille tuis.
Illa legent cuncti nil concedentia priscis,
Textáue composito, seu pede laxa uago.
Præferri Platinam sibi iam Verona uidebit,
Proxima nec multò Mantua maior erit.
*Vtraque præclaros potuit * uetare poetas,*
Es patriæ orator parq; poeta tuæ?
Hactenus extinctum fas sit luxisse parentem,
Aeternùm Platinæ purior umbra uale.
Mores, uita; decus partum, solantur amicos,
Et uitæ similis mors in honore tua,
Ossa leuis semperq; uirens hæc excipe tellus,
Pro meritis animæ nam patuere poli.

SIGISMVNDVS FVLGINAS
Secretarius Apostolicus in exequijs Platinæ.

VAtis ad exequias uatum pia turba uenite,
Et uos Pierides ex Helicone deæ:
Nec lachrymas tumulo uanos aut thuris honores,
Facta sed in laudes carmina plura date.
Nam quanuis meritò Platinam lugemus ademptũ,
Et desiderio tangimur usq; pio:
Ipse tamen nos flere uetat, mandataq; linquit,
Qualia diuinus Ennius antè dedit.
Ne quisquam lachrymis decoret, ne funera fletu
Faxit, quòd uolitat docta per ora uirum.
Docta per ora uirum uolitas sanctißime uates,
Aeternusq; tui nominis extat honor:
Nec quicquam morti de te concedis auaræ,
Ossa nisi & tenuem, quæ tegit oßa, cutem.
Quippe ita uixisti, studiorum ea cura tuorum,
Mors in te ut iuris poßit habere nihil.
Non petere ignotas infida per æquora merces,
Non animam lucro uendere cura fuit.
Nec sæuas pugnas aut claßica dira sequutus,
Sanguinis alterius prodigus atq; tui.
Attonitum nec te traxit popularibus auris
Plausus, ab infido pectore prosiliens.
Ingenuæ placuere artes, præceptáque diui
Socratis, & Samij scripta uerenda senis.
Quæ penitus tu noße uolens, de fonte petisti
Graiorum, gemino nobilis eloquio.
Hæ fines animo certos peperere modumq;,
Hæ sanctos mores ingenuere tibi.
Harum ope & auxilio uiuis post fata superstes;
Has per mortales effugis ipse rogos.
Harum præceptis uitiò submotus ab omni,
Calcasti sæuam largus auaritiam.
Cùm tibi se largum præberet dextera Sixti,
Impleretq; tuos aura secunda sinus,
Contentus modico, nil ultrà poscere certus,
In tenues usus sponte tua redigis:
Vtq; magis misera procul ambitione maneres,
Et studijs eßet gratior ora tuis,
A Vaticano collem transcendis in illum,
Cui nunc Phidiacus nomina præbet equus.
Hic musis dilecta domus fundataq;, culta est
Extremum uitæ tempus ad usq; tuæ.
Hic magno ingenio longum transfundis in æuum
Acta, & summorum nomina pontificum.
Hic etiam æternus liber est de principe natus,
Dux Vrbinatum quem Fredericus amat,
Hicq; uoluptates iustas condire laboras,
Et quicquid scriptis panditur usq; tuis.
Proh superi ignorant homines sit quanta uoluptas,
Artibus his quanta & gloria, quantus honos.
Mitiùs his igitur studijs fœcunda iuuenta,
His oblectatur cana senecta bonis.
Hæ poßunt artes res exornare secundas,
Aduersis eadem pandere perfugium.
Delectant foris atq; domi, perq; omne periclum
Noctes atq; dies dant tibi se comites.
Atq; etiam post fata iuuant, nomenq; latere
Cultorum ac laudes poße perire uetant.
Adde quòd hinc pendent reges populiq; ducésque,
Qui gestis rebus nomen habere uolunt.
Tanti etenim uirtus cuiusq; & uita putatur,
Egregijs quanti fertur ab ingenijs.
Hortor & admoneo colite has Romana iuuentus,
Appetite has toto pectore & ingenio,
Si patriæ uultis, si uobis uiuere chari,
Si post exequias nomen habere iuuat.
Aspicite ut Platinæ totum circumuolet orbem,
Viuat & in nostris gloria pectoribus.
Cuius nos animam grata pietate colentes,
Quos cupit & sperat eße sui memores,
Annua soluamus tumulo solennia sancto,
Cárminaq; in laudes dicere plura iuuet.

LIPPVS BRANDVLINVS DE
morte Platinæ.

ERgo etiam sanctos terris mors improba uates
Inuidet? & nobis optima quæq; rapit?
Quid non in Musas ausuram & magna putemus
Numina? iam dubitem numina & ipsa mori?
Sustulit è medio Platinam sæuißima nostrum,
Historiæ Platinam Pieridumq; decus.
Cur tantum Lachesi finis in tua iura licere
Phœbe pater? magnos iam petet illa deos.
Frustra igitur colimus cũctis tua numina templis,
At nihil in Lachesim tu quoque iuris habes?
At te quæ rabies tam clarum extinguere lumen
Compulit? ingluuies sic saturanda fuit?
Nónne humili de plebe aliquis si dira uorandi
Vexabat rabies, qui raperetur erat?

Nō tamen es cōtenta, doles quoq; uiuere quēquam,
Et nostris inhias nocte dieq; malis.
Nec turbæ nocuisse satis, petis ardua semper:
Nec nisi de summis acta ruina placet.
At poteras sæuosq; duces auidosq; tyrannos
Perdere, si tituli te capiebat honos.
Quòd si diuitias fuerat captare libido,
Rex Mida non unus qui moreretur erat.
Quæ uerò extincto parta est tibi gloria uate,
Compulit ad tantum quæ rogo causa nefas?
Non habuit quas quæris opes, quos quæris honores,
Contentus Musæ uixit honore suæ.
Quæ tandem causa est? nostras extinguere laudes
Vis? puto te Platinæ gloria parta mouet.
Non licet, hoc frustra tentas, nil iuris in illam
Est tibi, laus auidos effugit una rogos.
Nil illi nocuisse potes, quin profuit esse
Extinctum, a tumulo gloria maior adest.
Nec tamen extinctus, mortalis exuit artus:
Viuit, quaq; decet parte carere, caret.
Corporeis liber uinclis & carcere cæco,
Incolit ætherei spiritus astra poli.
Spiritus astra tenet, uiuit sua gloria terris,
In sedes rediit corpus inane suas.
Viuit inextinctum uates, uiuetq; per æuum:
Nil agis in uates, nil tibi Parca licet.
Ergo non celebret lachrymis hæc funera quisquā?
Carmina sunt doctis uatibus apta magis.
Fundite pro lachrymis doctissima carmina uates,
Officium (uiuit) sentiet ille pium.
At cineri date thura sacro, date myrrhea dona,
Assyrio totus fragret odore locus.
Luceat incensis circum funalibus urna,
Carmine signetur, qui tegit ossa, lapis.
Sum Platina, historias scripsi Sixto auspice sacras,
Erecta est studio bibliotheca meo.

LODOVICVS LAZARELLVS
in exequijs Platinæ.

AOnij montis quæ nunc iuga sancta refertis
Exquiliæ, & sacri fontis habetis aquas,
Cernitis ut coeant sanctissima turba poetæ,
Vt resonent elegis omnia plena sonis.
Si mens cuncta replet, mundi si infusa per artus
Quicquid ubique agitur, conscia facta uidet:
Conuentus causam sacri docet, ecce queruntur
Nunc uates uatis stamina trunca sui.
Dicite uos, ubi nunc effundit Platina cantus,
Hic hic assuetus flectere uoce feras:
Qui geminæ cùm sæpe lyræ data fila moueret,
Marmoreos dulci carmine mouit equos.
Hic fuerat claros uates non ultimus inter,
Huc qui Pegaseo fonte tulere cohors.
Nos igitur quoscunq; simul dolor iste coegit,
Ad mœsti querimur funeris exequias.
Laurea serta comis excussa mœsta cupressus,
Deuouet & fatum ferrea fata chorus.
Sed cur terra tremit? quæ uox modò fertur ad aures?
Audite, ô paulum desinat iste dolor.
Non Phœbi oraculum est mōtis, mēs ipsa querelas
Nobiscum & gemitus iungere fortè cupit:
Quid fletis uates nomen quòd mortis inane est?
Principium ad uitæ mors potioris iter.
Decipiat reliquos occulta scientia fati,
Vos tamen hic uates ne malus error agat.
Quotidie sacra sensus Heliconis ab unda
Ducitis, abscessit non tamen umbra retro.
Vos etiam ignari fallit sententia uulgi,
Qui mortem rerum creditis esse aliquid.
Nil quærit in mundo. uinclis in prima solutis
Orsa redit rerum quod uiget omne genus.
Corpoream hanc molē sub prima elementa resoluit
Quis dubitat? mentis sors tamen est uaria.
Ingenijs doctis reditus patet æthera ad altum:
Ignauos animos tartara cæca trahunt.
Qui sapit, is bonus est: ignauus quisq; malignus:
Hic petit umbrarum, lucis at ille domos.
Hoc fatum, hic ordo est, fati quodcunq; necesse est
Eueniat, mundum legibus ordo regit.
Mercurium ô uates in carmina sæpe uocatis,
Cur tamen illius dogmata non legitis?
Noscetis liquidò, doctrinæ si qua manebit
Cura, perire nihil, uiuere cuncta Deo.
Platina sidereis igitur nunc sedibus hymnos
Dulcisonos cantat commodiore lyra.
Quanq̄ huius mundanus homo stet conditus urna,
Quam sibi uiuenti struerat æde sacra.
In sensu uitæ rediit melioris ad astra
Totus, & insanas despicit has lachrymas.
Compatitur uobis, uestras felixúe querelas
Arguit, & tales fundit ab ore sonos:
Quid ne meam petitis gemitu turbare quietem?
Viuo ego, non perij, uita mihi melior.
Libera mens cælo est, quam nuper carcer habebat:
Mersa prius tenebris, luce redempta uidet.

C. LAVRENTII EVSTOCHII SECRE-
tarij reipublicæ Venetæ Elegia in
funere Platinæ.

FEralis amplexe faces tristemq; cupressum,
Huc ades, & pullos dilaniata sinus:
Tu dea, tu querulis cunctas uocibus aures
Quæ rapis ad stygias & sine luce domos.
Hoc funus celebrare tuum est, tuus uritur igni
Platina, Romanæ sidus academiæ.
Obstupuit, facilesq; modos oblita retorsit
A nimis indigno pectora mœsta rogo.
Obstupuit tantis elegia uicta procellis,
Mœstaq; in aduersa lumina fixit humo:
Diua quid attonita estuanos heu scinde Corymbos,

Nunc

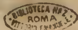
Nunc licet in teneras unguibus ire genas.
Spargantur laceri per eburnea colla capilli,
Turgeat & lachrymis lumen utrunq; suis.
Interit, ah durum est tantos meminisse dolores,
Platina Pomponi maxima cura tui.
Huc redeat gelido quicquid resupinus in Hemo
Dixit ab amissa Thracius Eurydice.
Quicquid & ad nigri, passo furibunda capillo,
Memnonis exequias addidit alma parens.
Quod Venus, horrendo cum uulnere fusus Adonis
Occidit, in cineres & pia iusta dedit.
Deniq; si quid habet luctus caua machina mundi,
Hoc petat immites, deuoueatq; rogos.
Quid non flamma rapit? quid non mortalia carpũt
Fata? quid in toto non terit orbe dies?
Ite procul fragiles calami, fuge musa poetas,
Qua potes & uati carmen inane tuo.
Quid mihi uos optem, si mors extrema rapacem
Vnca manum, fidibus non sinit esse locum?
Est tamen, est aliquid, rapias licet omnia passim
Improba mors, homini quod queat esse super
Nomina surripimus flammis, non fama sepulchro
Conditur, hic nullum est ius tibi summa dies.
Aeterna est clari sublimis fama Tibulli:
Aeternũm uiuit gloria, uiuit honos.
Hoc tibi non Lachesis potuit, non summa sororum
Platina sollicita surripuisse manu.
Vrna tegit quodcunq; potest, tamen iudice saxo
Litera cælatas prodet amica notas.
Esquilijs iacet ille suis, gratissima sedes
Hæc fuit, hic mollem repperit urna locum.
Confluat huc quicquid sacro de colle Quirini,
Quicquid Auentina cernere ab arce potest.
Huc pullata simul properet Romana iuuentus,
Icta sonent media pectora mœsta uia.
Eiulet hic gemitus, gemitus quoq; funera poscunt,
Ille comam digitis, appetat ille genas.
Hic ferat in cineres quodcunq; è ualle Sabæa
Mittit Arabs, uiolat ille. uel ille ferat.
Ingeminent planctus, tremulis singultibus aer
Intonet, & magnos uox petat illa deos.
Aspice ut obscuro fundantur ab æthere nimbi,
Deplorentq; tuum Platina magne rogum:
Liquitur in gelidas commixta grandine lymphas
Iuppiter, & cineri dat sua dona tuo.
Grando coacta graui glaciem cepisse dolore
Creditur, & tantis obstupuisse malis.
Quid facient homines? quid tu Romane parasis?
Ecce dolent nubes, lux adoperta dolet:
Roma gemit, fontes lachrymis auxisse putatur:
Aspice uirgineam qui furor urget aquam.
Vos quoque Romulidæ sæuos date munus in ignes,
Et sonet extremum ter pia lingua Vale.
At tu seu cælo sublimia tecta tonantis
Sedibus Elisijs, seu uaga regna tenes,
Sis felix: nos quippe tui repetita quotannis
Heu dabimus cineri februa mœsta tuo.

C. LAVRENTII EVSTOCHII SECRE-
tarij reipublicæ Venetæ, translatio
Platinæ in cælum.

OCyor Aeolijs rapiunt qui nubila uentis,
Ocyor excusso librata fulmine dextra,
Fama pijs elapsa locis, ubi summa potentum
Atria compleuit, totum discursibus orbem
Sollicitat, spargitq; cauo quod nuper auerno
Extulit, & patulas implet rumoribus auras;
Platina Romanæ fato proh Iuppiter atro
Raptus academiæ, placida mox sede receptus,
Lethæas dum spectat aquas, dum murmura captat,
Et lustrare cupit mediæ telluris hiatu,
Res nulli concessa prius, iactanda per orbem
Accidit, ut rursus raperentur ad æthera manes.
Nanq; ubi in excultos descendit Platina campos,
Subiecitq; oculis quicquid Plutonia uasto
Regna tenent Erebro, transuerso in limine mutus
Hæsit, & arenti concreta est lingua palato.
Ingreditur tamen arua sacro circundata muro,
Et modò per colles longè lateq; uagatur
Elisios: modò per segetes & amœna patenti
Gramina prospectu, uarijs & discolor ambit
Floribus in gyrum, maculisq; intincta coruscis
Linea, temperiem uernam, nullumq; laboris
Indicium, & lucem medijs miratur in umbris.
Vndique circunstant animæ felicia quondam
Nomina, nunc lætos passim uaga turba per agros,
Olli fidus adest lateri comes, omnia uati
Mantua quem genuit similis, meminisse iuuabis
Quin potius magno fuerit comitatus Homero,
Viuit enim rursumq; Ioui, rursumq; Camœnis
Redditus has carpit membris spirantibus auras.
Lumine qui quondam captus, nunc lumine captus,
Lippus ad Ausonios reparat sua carmina neruos.
At meus hic nitidas facili comitante caterua
Circunspectat aquas, & nullo uomere tactam
Cernit humum, nullo taurorum condita tergo.
Semina iam canas messes, iam poma rubenti,
Hinc suffusa nota pallenti, hinc æmula ceræ
Mitiaq; & grandes curuantia pondere ramos.
Errantesq; uidet capreas, ceruosq; fugaces,
Et lepores, aprosq; truces, rigidosq; leones,
Et quæ præterea uastis animalia terris
Sparsa terunt syluas, & inhospita lustra tuentur,
Nec minus alpinos detrito tergore mures,
Dentibus armatos glires, hirtaq; sciuros
Insignes cauda: quos inter musculus olim
Euganeo prognatus auo, sibi credita curat
Iugera, sementesq; auium custodit ab umbris,
Obstupuit primò, gressuq; immotus in ipso
Substitit, & quæ sunt animæ simulacra ferarum

Ista precor, dixit, sunt ne & regione sub ima
Quæ superis natura dedit? num corpora cerno,
An tenues, tactuq; hominum membrisq; solutæ
Occurrunt umbræ? sunt ne hæc genitalia rerum
Semina, quæ terras, quæ cælum & flumina cõplent,
Oceanumq; patrem? uel si quid fortè sub hisce
Hæret imaginibus: sit fas arcana deorum
Discere, & ignotas rerum cognoscere causas.
Tum uates, placidis quam Mintius abluit undis,
Hæc contrà: regnis hospes modò reddite nostris,
Vicino mihi iuncte solo, dum uita manebit,
Accipe quæ tigres, quæ sint hæc monstra p umbras
Sparsa, sub ætereis quicquid mortale procellis
Aut raptare solet, pedibusue insistere terræ,
Aut uacuas tentare uias, quassoq; lacerto
Auia securis uolitare per aera pennis,
Quicquid & in media pulsatur fluctibus unda,
Communes animas alternaq; iura tuetur.
Ergo ubi supremos Lachesis defluxit ad annos,
Fessaq; iam nullo perduxit brachia filo,
Quam tenuit uitæ formam, quo corpore clausus
Quisque fuit, retinet speciem uultusq; priores.
Atque hinc ad lethen longo pòst tempore satis
Raptus, in æthereas iterum transmittitur auras.
Et modò qui fuerat pecudis seu tristis aselli
Spiritus, humanis infunditur artubus: inde
Tarda subest agili mens obsopita cerebro,
Et stupet, & stertit, ueteres imitata figuras.
Interdum uolucres humani corporis umbra
Ingreditur, sic quem septemfluus attulit alueo
Nilus, habet pisci monumenta insignia fati
Psittacus: hic uerbis hominem, blæsaq; canorus
Voce refert, quaq; ipse potest sub iura retentat,
Et picas quandoq; leues subiere priorum,
Ac nimium faciles animæ petulantia picis.
Hinc trahitur uocisq; sonus, fandiq; cupido,
Stultaq; garrulitas, hinc ebria uerba procaci
Ore uomunt, referuntq; humanæ murmura linguæ.
Sic rerum series, & inexorabile fatum
Instituit, sic pensa trahunt alterna sorores.
Tu quoq; si manes, quos aurea sustulit ætas,
Necdum longa dies lethæa mersit in unda
Vera ferunt, superas ter iam dimissus in auras
Huc redis, armigeræ tellus sacrata Mineruæ
Prima tulit puerum nullo tum pressa tyranno.
Mox ubi corripuit funesta Pisistratus arma,
Iniecitq; manum patriæ, solioq; superbus
Insiliit, ueterum sparsos sine more libellos
Colligere, & gemmis ornare aggressus & auro,
Primus Cecropiam musas perduxit in arcem,
His datus est custos, rursum post funera lethe
Mergeris, & uarios animam traducis in artus.
Hic quoq; iam laceris immensa uolumina chartis
Sedulus instauras, regumq; hoc munere munus
Accipis, Ausonia quo te modò Sixtus in urbe
Extulerat: nunc Elisiis iam reddite campis,
Quid facies? num te quartum mortalia poscant
Pectora? quæ tandem fato uexatus iniquo
Præmia digna feres? uel quæ tibi meta laborum?
Sit satis, æternùm nostris te fata reponant
Sedibus, aut summi rapiant ad sidera cæli.
Hæc Maro: tum crines hedera redimitus & auro
Threicius uates: hem quò Cyllenius, inquit,
Quò properat? properabat enim: miratur euntem
Turba deum, rapidis hic tartara præterit alis,
Conciliumq; petit uatum, mox talia fatur:
Felices saluete animæ, Ioue missus ab ipso
Huc uenio, iussit placidis hæc nuncia dictis
Verba feram, sedes uestras, & regna beatis
Circunsepta iugis fatorum lege teneri.
Nec minus atq; Iouem, quanquã suprema tenẽtem
Sceptra manu, quanquã diuumq; hominum potentẽ
Hic nouus Elisios modò qui descendit in agros
Platina debetur superis, hunc fata reposcunt
Ipsa sibi, tuq; ò grauibus defuncte periclis
Linque nemus roseum, & cælo succede patenti.
Bibliotheca Iouis nullo custode tot annos
Sparsa fluit, repares disiectos fata libellos
Ecce petunt, utq; in terris Sixtina ministrum
Bibliotheca suis habuit celeberrima libris,
Sic cæli regione manet diuina nitentem
Bibliotheca animam: non hic tibi cura laborum,
Sed requies, semel ipse tuos ubi fortè libellos
Ordine disponas, satis est superisq; Iouiq;.
Nomen idem cælo teneas, quod munere Sixti
Cesserat in terris uiuo: cape protinus hastam
Hanc tibi: cælestes mecum conscende penates.
Assensere pij nullo consmine uates,
Et summum dixere uale: totidemq; recepit
Verba chorus. uatem caducifer arripit auræ
Par celeri, patrioq; refert sublimis olympho,
Nubibus effractis, Iani penetralia tandem
Attigit, & comitem cæli subduxit in arcem.
Talia diuersas iactat dum fama per urbes,
Huc quoq; Tyrrheno diuertit ab æquore cursum,
Mœrentiq; rogis, & acerbo Platina fato
Astitit, & mæstas impleuit protinus aures.
Este igitur læti, planctus lachrymasq; Quirites
Soluite, iam tremulis singultibus ora quiescant,
Pullatiq; humeris passim lacerentur amictus,
Platina quem luctu Romanæ turba reposcit
Tristis academiæ, fatalia dona sequutus,
Astra tenet, curasq; uirum nunc ludit inanes.

FINIS.

RERVM VERBORVMQVE IN PLATINAM DE VITIS PONTIFICVM INDEX COPIOSISSIMVS, STVdiosissimè, fidelissimeque iam collectus.

A

B

D

Doctri

SANTIN
Restauro

